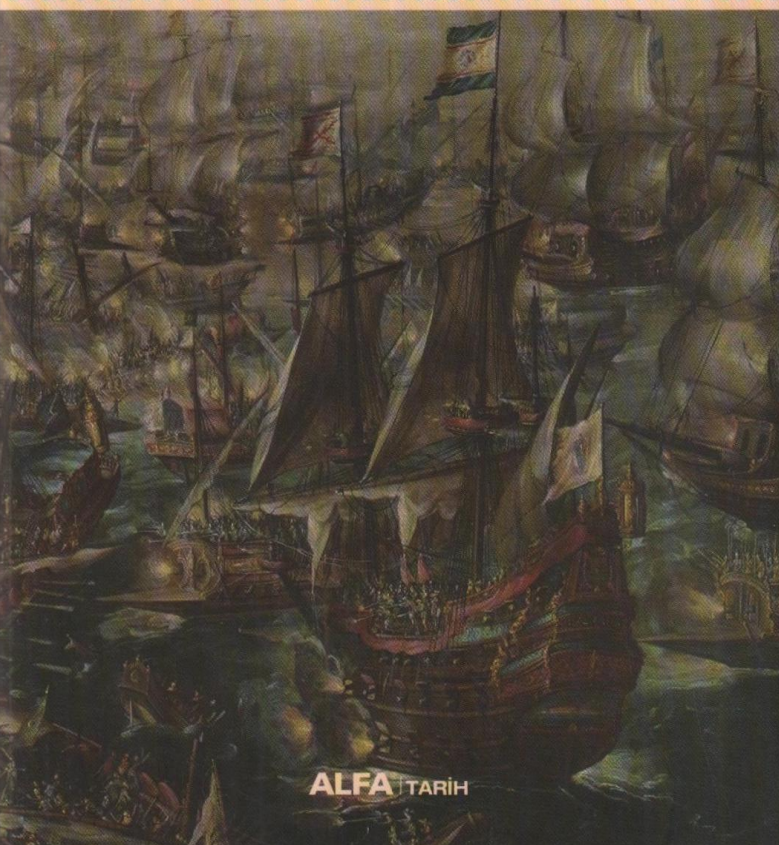
Alessandro Barbero

İNEBAHTI

~ÜÇ İMPARATORLUĞUN SAVAŞI~

ALFA TARİH

3109 | ALFA | TARİH | 96

İNEBAHTI

ALESSANDRO BARBERO

30 Nisan 1959'da Torino'da (İtalya) doğdu. Doğu Piemonte Üniversitesinde ortaçağ tarihi dersleri vermektedir. Ortaçağ tarihi ve askeri tarih uzmanı olan yazarın kitapları çeşitli dillere çevrilmiştir. Önemli İtalyan gazetelerinin kültür sayfalarında ve devlet televizyon kanalı RAİ'in kültür programlarında faaliyet göstermektedir. Bilimsel kitaplardan başka tarihi romanlar da yazmaktadır ve 1996 yılında İtalya'nın başlıca edebiyat ödülü olan "Strega" ödülüne layık görüldü. Bu romanlarından biri olan *L'ultimo rosa di Lautrec* (Mondadori 2001), *Lautrec'in Son Pembesi* adıyla Türkçeye çevrildi.

ERDAL TURAN

1956 Gerze (Sinop) doğumlu. İlk ve orta öğretimini Sinop'ta, yükseköğretimini Floransa'da (İtalya) tamamladı. Tercüman rehberlik yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

İnebahtı: Üç İmparatorluğun Savaşı
© 2016, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Lepanto. La Battaglia Dei Tre İmperi
© 2012, Gius, Laterza & Figli .

Kitabın Türkçe yayın hakları Anatolialit Ajans aracılığıyla Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Çeviri Erdal Turan
Kapak Tasarımı Adnan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Mürüvet Durna

ISBN 978-605-171-435-6
1. Basım: Mart 2017

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 10905

Alessandro Barbero

İNEBAHTI

~ÜÇ İMPARATORLUĞUN SAVAŞI~

Çeviri
Erdal Turan

İÇİNDEKİLER

Türkçe Baskıya Önsöz, 9

Bölüm 1
Sultan bir filo hazırlıyor, Marcantonio Barbaro bunun sebebini öğrenmeye çalışıyor. Venedik tersanesi yangın tehlikesi geçiriyor ve sonunda kötü haber geliyor, 13

Bölüm 2
Alkolik bir Sultan ve hepsi Hıristiyan olarak doğmuş beş veziriyle, haremde yaşayanlarla ve Yahudi bir bankerle tanışıyoruz, 31

Bölüm 3
Sultan ve vezirleri Kıbrıs'ı işgal etmeyi görüşüyorlar. İstanbul'da büyük bir yangın çıkıyor ve Kaptan Paşa büyük bir çaba örneği ortaya koyuyor, 51

Bölüm 4
Kadırgalar onarılıp boyandılar; esirler ve serseriler gemilere yazıldılar; kadılara adam toplama emri gönderildi ve imparatorluk filosu büyük güçlükler içinde denize çıkmaya hazırlanmakta, 67

Bölüm 5
Mehmed Paşa maskesini çıkarıyor, gemiler haczedilip tüccarlar tutuklanıyorlar. Venedik'e giden Çavuş Kubad orada çok kötü karşılanıyor ve ilk ölenlerin yası tutuluyor, 82

Bölüm 6
Venedikliler filoyu donatmaya karar veriyorlar; Tersanede gece gündüz çalışılıyor, İtalya'nın birçok yerinden adam toplanmaya başlıyor ve talihli bir adam generalliğe getiriliyor, 104

Bölüm 7
Uygulanacak plan üzerinde Sultanın kararsızlığı sürüyor. Piyale Paşa filoyla denize açılıyor. Venedikliler Korfu adası için endişeliler ve Girolamo Zane'nin talihi dönüyor, 127

Bölüm 8
Papa bir İttifak hayal ediyor; fazla iyimser bir kişi II. Felipe'yi yoklamaya gidiyor. İspanyol filosunun artıları, eksileri görüşülüyor. Juan Andrea Doria müphem bir emir alıyor ve Roma'da hayallere dalınıyor, 143

Bölüm 9
Kubad'ın dönüşüyle Barbaro'nun ümitleri suya düşüyor. Venedikli tüccarlar Sultanın koruması altına giriyorlar. Tinos'a saldıran Piyale burada kötü bir muameleye maruz kalıyor ve çıkarma yapmaya hazırlanıyor, 165

Bölüm 10
Venedikliler hayal kurmaya devam ediyorlar. Zane hastalarla dolu gemileriyle Korfu'ya gidiyor. Arnavutlar ve Rumlar Türklere karşı ayaklanıyorlar. Sahtekârlar ve düzenbazlar devreye giriyorlar. Kimi Türk kaleleri alınıyor, kimileri ise alınamıyor, 183

Bölüm 11
V. Pius'un sabrı taşıyor. II. Felipe nihayet kadırgalarına Doğuya gitmeleri emri veriyor. Papa bir filoyu donatmanın ne denli güç olduğunu anlıyor ve Uluç Ali Malta Şövalyelerini ezip geçiyor, 204

Bölüm 12
Türkler Kıbrıs'a çıkıyor. Venedikli komutanlar ilk hatalarını yapıyorlar. Türk ordusunun yenilmez olduğunun sadece Batılıların bir hayali olduğu fark ediliyor ve herkes uzun bir kuşatmaya hazırlanıyor, 227

Bölüm 13
Venedik filosu Ege'ye panik yayıyor. Venedik'te işlerin düşünülenden daha kötü gittiği anlaşılıyor ve Juan Andrea isteksizce İttifak gücüyle birleşiyor, 254

Bölüm 14
Lala Mustafa Lefkoşa'yı kuşatıyor ve umduğundan daha kısa sürede ele geçiriyor. Kıbrıslı köylüler işgalcilerden tarafa geçiyorlar ve Mağusa henüz alınmamış olsa bile Kıbrıs Osmanlı İmparatorluğunun bir eyaleti oluyor, 271

Bölüm 15
Hıristiyan filosu Kıbrıs'a yaklaştığında Lefkoşa'nın kaybedildiğini öğrenerek hemen geri dönüyor ve Venedik bu onursuzca kaçışın suçlularının peşine düşüyor, 296

Bölüm 16
Mustafa Mağusa'yı kuşatmaktan vazgeçiyor. Piyale çekilmekte olan filonun peşine düşüyor. Kötü hava Hıristiyan ekibinin peşini bırakmıyor ve İstanbul'da sonraki yıl için planlar yapılıyor, 311

Bölüm 17
Marco Quirini Mağusa'ya yardım getiriyor ve sevinçle karşılanıyor. Venedikliler güvenle silahlanıyor, ama sonra bütün heyecanını kaybediyorlar ve filonun yönetimi hakkında açılan soruşturma vahim gerçeği ortaya çıkarıyor, 329

Bölüm 18
Üçkâğıtçı bir papazın kötü sonu. İttifak görüşmelerinde engeller devam ediyor. Jakobo Ragazzoni barış görüşmesi için gizlice İstanbul'a gidiyor, ama neredeyse başarıya ulaşmışken, aniden her şeyi durdurması emri alıyor, çünkü sonunda İttifak anlaşması imzalanmıştır, 349

Bölüm 19
Türk filosu yeniden hazırlanarak denize açılıyor. Sebastiano Venier çok uğraşmasına rağmen az adam toplayabiliyor. Arnavutluk'ta durum daha kötüleşiyor ve Uluç Ali Doğuya ulaşıyor, 372

Bölüm 20
İspanyollar kadırgalarının envanterini çıkarıyorlar; Napoli ve Cenova'da ihaleler yasaklanıyor. Bir elçi stresten çıldırıyor. İnebahtı'da savaşmak için piyadeler toplanıyor ve Toskana Grandükünün tuhaf korkuları olduğu anlaşılıyor, 393

Bölüm 21
Venier izleyeceği strateji üzerinde ikilem yaşıyor. Türk filosu Girit'e başarısız bir saldırı düzenliyor. Giritliler bir ayaklanma teşebbüsünde bulunuyorlar. Türkler Ege'ye doğru çıkmaya başlıyorlar ve Venedik filosu onlardan kıl payı kurtuluyor, 409

Bölüm 22
Kaptan Paşa Hıristiyan filosuna saldırı emri alıyor, ancak o ortalıkta görünmeyince Adriyatik'e çıkıyor; böylece Venedik Lido'nun savunmasını güçlendiriyor ve daha kötüsüne hazırlanıyor, 425

Bölüm 23
Colonna'nın ekibi Messina'ya doğru devam etmeden önce Napoli'de oyalanıyor ve burada kimi kazalara sebep oluyor. Venier'in ekibi eksik adamla Sicilya'ya geliyor ve başka talihsiz olaylar cereyan ediyor. Ve herkes don Juan de Austria'nın gecikmesinden yakınıyor, 437

Bölüm 24
Türkler Mağusa'yı kuşatıyor ve bu işte, tahmin edilenden daha başarılı oldukları görülüyor. Kent son barut fıçısı kalana kadar direniyor ve gergin iki adamın karşılaşmaları bir felakete yol açıyor, 463

Bölüm 25
Don Juan Messina'ya gelir, orada Kandiye ekibini beklemek zorunda kalır, ama sonunda o da gelir. Juan Andrea Doria kafasında başka fikirlerle randevuya gelir ve herkesin kanaatince Türklerinkinden çok daha güçlü olan bir donanma toplanır, 496

Bölüm 26
Türk filosu Adriyatik'te kapana düşmemek için güneye yöneliyor; İstanbul'dan, olayların gerisinde kalan emirler ulaşıyor ve Hıristiyanlar düşmanın peşine düşmek için Messina'dan yola çıkmaya hazırlar, ancak birçok kimse onu bulamamalarının daha hayırlı olacağı görüşünde, 510

Bölüm 27
Don Juan savaş meclisi yönetmeyi öğreniyor. Hıristiyan filosu Messina'dan yola çıkarak Korfu'ya geliyor. Rum papaz telaşa kapılıyor. Korsan Karaca Ali gözüpek bir keşif gezisi yapıyor ve Türk filosunda herkes eve dönmeyi düşlüyor, 523

Bölüm 28
Venier İspanyol bir komutanı idam ettirdi ve don Juan az daha onu astırıyordu. Sonra bir an düşünüp, bundan vazgeçti. Hıristiyanlar arasında güçlükle barış sağlanabildi ve düşmanın limandan çıkacağına artık inanan kalmamış olsa da, Filo İnebahtı'ya doğru yelken açtı, 541

Bölüm 29
Filolarda sancaklar asılıyor, çalıp dans ediliyor. Hıristiyanlar forsaların zincirlerini çözüyor ve herkes olabildiğince uygun pozisyon almaya gayret ediyor. Sonra topçular ateşe başladıklarında, Hıristiyanların çok daha fazla topa sahip oldukları hemen anlaşılıyor, 560

Bölüm 30
Hıristiyan tüfekçiler düşman saldırısını durdururken piyadeler gemilere çıkarlar. Sultanın filosu hezimete uğramış, Kaptan Paşa öldürülmüştür; Uluç Ali ise bir defa daha canını kurtarır, 581

Bölüm 31
Böyle ezici bir zaferin ardından yapılan yorumlardan sonra, büyük üstünlüğe sahip Hıristiyanların galip gelmemelerinin mümkün olmadığı sonucuna varıldı, 597

Bölüm 32
Hıristiyanlar zaferin farkında oldukları kadar verdikleri kayıpların büyüklüğünün de farkındadırlar ve ganimeti paylaşmak için aralarında kavga ederek geri dönerler. Bu arada yaralılar sinekler gibi ölmektedirler ve Türk esirleri bekleyen son çeşitlidir; kimi fidye karşılığında kurtulur, kimi ise yakılarak öldürülür, 612

Sonuç, 639
Ekler, 651
Kaynakça, 671
Dizin, 689

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

1571 yılında gerçekleşen İnebahtı Savaşı, anlaşılabileceği gibi Batı ülkelerinde Türkiye'den çok daha ünlüdür. Bugün bile İtalya ve İspanya'nın birçok yerinde o savaşta ele geçirilen Osmanlı bayrakları bulunur ve anısına kutlamalar yapılır. Bu olay halkların kültüründe Osmanlı İmparatorluğunun yayılmacılığının sonu kabul edilir ve en militan, en aşırı sağcı çevrelerde İnebahtı sözcüğü İslama karşı savaşın parolası gibidir. Hâlbuki yarım yüzyıldan fazla bir süre öncesinde Fernand Braudel bu belirleyici savaşı hiçbir somut sonucu olmadığını, Kıbrıs Savaşını Osmanlı İmparatorluğunun kazandığını ve Türk yayılmacılığının Akdeniz'de ve Balkanlar'da daha bir asır devam ettiğini belirtmişti.

Bu kitapta ideolojik yorumlara ve uygarlıklar çatışması propagandasına yer verilmemiştir. İnebahtı son derece ilginç bir vakadır, çünkü bu savaşın üzerinde durulduğunda 16. yüzyılda imparatorlukların savaşa nasıl hazırlandıkları, orduları nasıl topladıkları ve filoları nasıl inşa ettikleri keşfedilir; hükümet mekanizmaları, diplomasinin işleyişi, teknolojinin gelişimi daha iyi anlaşılarak, savaşların sosyal ve kültürel analizi yapılabilir. Bizimkinden çok farklı bir dünyada din üzerine kurulan, mükemmel ideolojik manevralar yapabilen ve çelikten bir devletçi mantıkla hayata geçmiş olan imparatorluklar çok ırklı ve çok dinli halklar üzerinde egemenlik kuruyor yolsuzluk, taciz, rüşvet, acımasızlık ve kahramanlık argümanlarının yumağının içinde onları Akdeniz sahnesinde savaşa hazırlıyorlardı. Bunlardan biri olan Osmanlı İmparatorluğu Müslüman, diğer ikisi olan İspanya ve Venedik ise Hıristiyandı, ama bu durum bizim bir tarafı ya da ötekini tutmamız anlamına gelmiyor: 16. yüzyılın insanları bizden çok farklıydılar, ama bunun yanında birbirlerine bir su damlası gibi benziyorlardı. Ve hiçbiri Tanrı'nın kendi tarafta olduğundan kuşku duymuyordu.

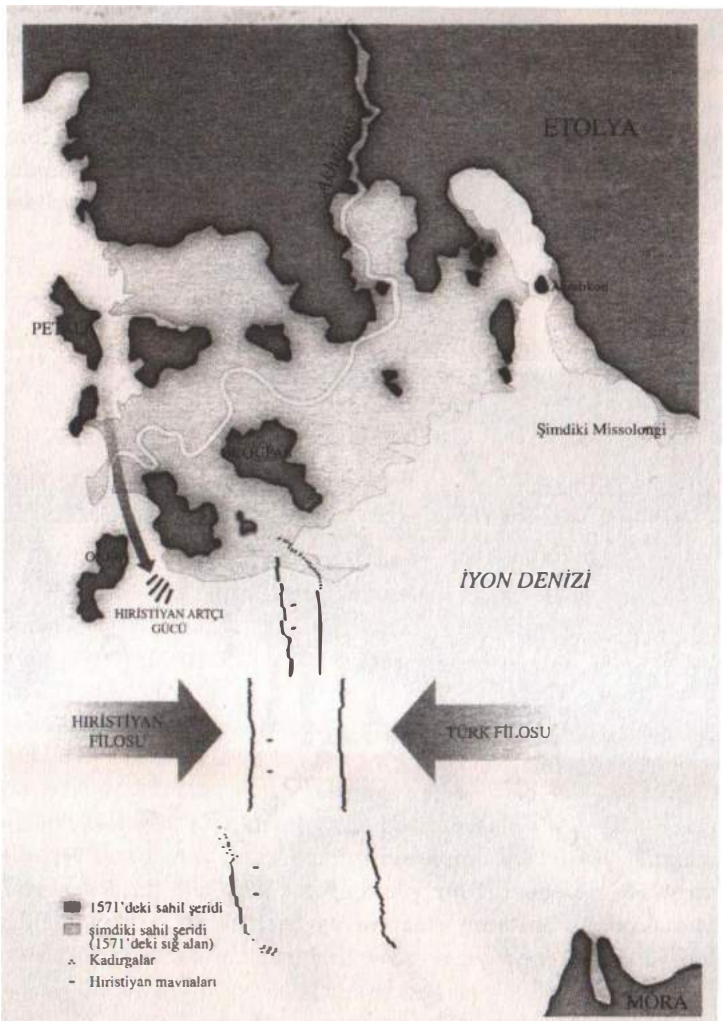
Bu nedenlerle, kitabın yazarı olan İtalyan tarihçi Osmanlı belgelerini maalesef orijinal dilinde okuyamıyor olsa da öyküyü

tarafların bakış açılarından anlatmaya gayret göstermiştir. Bunun Müslüman düşman karşısında Hıristiyanlığın zaferini hikâye eden çeşitli kitapların bir tekrarı olmayıp, Avrupa'nın ve Akdeniz'in siyasi güçleri arasında gerçekleşen büyük bir karşılaşmayı anlatması amacıyla, Batı dillerine çevrilmiş olan bütün Osmanlı kaynakları incelendi. Kitabın, yayıncı kuruluşun ve çevirmenim Erdal Turan sayesinde Türkçeye kazandırılmış olmasından çok mutluluk duydum. Tarihin bu olağanüstü sayfasına hayat verme çabamın Türk okurlar tarafından nasıl karşılanacağını merakla bekliyorum.

Alessandro Barbero

İNEBAHTI SAVAŞI ZAMANINDA DOĞU AKDENİZ

ETOLYA
Şimdiki Missolongi
İYON DENİZİ
HIRİSTİYAN ARTÇI GÜCÜ
HIRİSTİYAN FİLOSU
TÜRK FİLOSU
1571'deki sahil şeridi
şimdiki sahil şeridi (1571'deki sığ alan)
Kadırgalar
Hıristiyan mavnaları
MORA

Bölüm 1

Sultan bir filo hazırlıyor, Marcantonio Barbaro bunun sebebini öğrenmeye çalışıyor. Venedik tersanesi yangın tehlikesi geçiriyor ve sonunda kötü haber geliyor.

Marcantonio Barbaro 1568 Ekiminde Venedik Cumhuriyeti baylosu* görevini üstlenmek için İstanbul'a geldiğinde işinin kolay olmayacağının farkındaydı. Çok daha önceleri sadece, Doğu pazarlarında faaliyet gösteren Venedikli tüccarların çıkarlarını koruyan bir elçiydi ve bu bile güç bir görevdi, çünkü gerek mal trafiği gerekse yatırılan para gerçekten yabana atılmayacak kadar büyük çaptaydı. Ama bir süredir baylo, Venedik hükümetini Sultanın vezirleri nezdinde temsil etmek, dostluğunu kazanmak ve barışın devamını sağlama görevleriyle büyükelçi de olmuştu, çünkü Türk İmparatorluğuna karşı bir savaş, Venedik tarafından muhtemel bir yıkım olarak görülüyordu. Bu yüzden Marcantonio, Sultanın olası savaş hazırlıkları hakkında bilgi toplamalı ve Venedik makamlarını durumdan haberdar etmeliydi. İletişim imkânlarının yavaşlığı düşünüldüğünde, bilgilerin zamanlaması hayati önem taşıyordu. Barbaro İstanbul'a gitmek

* Baylo (bailo): Osmanlı döneminde İstanbul'da bulunan Venedik elçilerinin unvanı –çn.

için bir buçuk ay yolculuk yapmıştı ve haberler her ne kadar acil olsalar da, kendi mektupları aynı yolu tersinden yapmak için en az üç dört hafta, hatta kötü mevsimlerde daha da uzun süre yolculuk yapacaklardı.[1]

Ama baylo iyimser biriydi ve Osmanlı başkentinde gördüğü durum ona hiç de tehditkâr gelmedi. İki yıl önce tahta çıkan ve babası Muhteşem Süleyman[2] ve Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa ile Venedik'in yapmış oldukları barış anlaşmasını yenileyen Sultan Selim Venedik'le iyi dost olduğunu ifade ediyordu. Bütün bilgi kaynakları, Venedik'in tek endişe edeceği durum olan herhangi bir deniz savaşı için imparatorluğun hazır olmadığı konusunda Barbaro'ya garanti veriyorlardı. Akdeniz savaş filolarının kürekle kullanılan kadırgadan ibaret olan gemileri, uygun üretim malzemeleri olduğunda epeyce hızlı yapılabiliyorlardı, ancak sonra bunları denizde tutmak çok pahalıya geliyordu, çünkü çok sayıda kürekçi gerektiriyor, suda fazla kaldıklarında da kolayca zarar görüyorlardı. Bu nedenle gerek Türk, gerekse Venedik hükümetleri ancak ticaret yollarını korsanlardan korumaya yetecek sayılarda gemiyi donatıyor, diğerlerini karada tayfasız ve silahsız olarak tutuyorlardı. Uzun soluklu her türden savaş için çok sayıda geminin silahlandırılması ve buna ilişkin teçhizatla donatılması kaçınılmazdı.

Bunun için Barbaro, Sultanın gemilerini muhafaza ettiği Haliç'teki devasa tersane hakkında devamlı bilgi alıyordu. Yıllar içinde defalarca genişletilmiş olan tersanede, o sıralarda sahilden bir mil boyunca uzanan ve karaya doğu, yelkenleri, kürekleri, palamarları korumak için yapılmış, üzerleri kiremitle kaplı ahşap ve kâgirden yüz otuz üç hangarın her biri bir gemiyi içine alacak genişlikteydi. Burada sürekli çalışanların sayısı fazla değil-

1 Barbaro'nun en az üç portresi bulunur. Biri Tintoretti'nin, diğeri bir zamanlar Veronese'ye, şimdi Lambert Sustris'e atfedilir (Yriatre 1874, 218-9; Venezia e İstanbul 2006, kat. 10 ve krş. böl. 2, n.17), diğeri ise "Alberto de Ollanda"ya (Venezia e la Difesa del Levante 1986, cat. 1). Kıbrıs Savaşının başladığı sırada Levant'taki Venedik yatırımları üzerine: sadece İstanbul'daki tüccarların açıkladıkları anapara 13.000 sikkedir, ancak Barbaro daha fazla olduğunu söylüyor. Baylonun genel rolü hakkında: Simon 1985, Coco-Manzonetto 1985 ve Dursteler 2006, 25-40; Venedik-İstanbul arasında gidiş geliş süreleri için bkz. Pedani 1994, 48-9.

2 Anlaşma metni Quarti 53-4

di: Çoğu göçmen ya da Venedik sömürgelerinin korsanlarından oluşan elli kadar ustabaşı ve Yeniçeri ocağından gelen yüz kadar yardımcı vardı. Bunlara, zor işler için Sultanın, Osmanlı filosunu kumanda eden Kaptan Paşanın ve şantiye civarındaki kulelerde ikamet eden varlıklı sivillerin köleleri ilave oluyorlardı. Ancak gerektiğinde İstanbul'dan ve Ege'den Rum marangozları, kalafatçıları toplayarak ve Anadolu'daki Türk yerleşimlerini ücretsiz işçi göndermeye zorlayarak bu sayı kolayca iki binin üzerine çıkarılabiliyordu. Venedikliler buradan yeteri kadar söz etmiş olmakla birlikte, burası kendi tersaneleriyle birlikte Avrupa'nın en büyük sanayi kuruluşu sayılırdı: Barbaro'nun bir selefi, "perişan haldeki duvarlarıyla" karaya doğru kapalıydı, hangarlar yanlış ve kötü inşa edilmişti. Bütün gemileri karada tutacak kadar yer yoktu ve Türkler hiç umursamadan bunları çürütüyorlar demişti. Bununla birlikte, tersaneyi gözlem altında tutan Venedik büyükelçilerinin dikkatleri, onun ve savaş filosunun potansiyeli hakkında ciddi bir saygı ifade ediyordu.[3]

Neyse ki, Venedik'teki gibi her tarafı duvarla çevrileceği yere, "denizden içen" tersanenin yapısı, bayloya orada olup biten her şeyden haberdar olma imkân veriyordu. Barbaro'nun halefinin birkaç yıl sonrasında yazdığı gibi, "o hemen her gün tersaneye bizzat gidiyor veya sekreterini gönderiyor, girişin serbest ve deniz tarafından açık olduğundan her gemiyi tek tek görüp orada

3 İstanbul tersanesi üzerine bilgiler Venedik elçilerinin yazışmalarında bolca geçmekte. Özellikle bkz. Lybyer 1913, 255 ve 270; *Yazışmalar*, Renier 1550, 79 (burada alıntı); Navagero 1553, 66-7; Trevisan 1554, 144-6; Michiel 1558, 118 sgg.; Cavalli 1560, 291-2; Garzoni 1573, 419-22; Soranzo 1584, 277; Bernardo 1590, 388; Zane 1594, 399 sgg. Ustalar hakkında bkz. *Yazışmalar*, Trevisan 1554, 145-6; Michiel 1558, 118 (Tam faaliyette "bunların sayıları şehirdekilerin dışında, 900 marangoz ve 1500 kalafat ustası olabilir"); Imber 2002, 140, 293-4. Değinilmiş olan kaynaklar dışında, Venedik dominyonlarından görev alan ustaların faaliyetleri: Concina 1984, 148; Costantini 2005, 57-60 (Tersanedeki ustalara nasıl düzenli olarak şarap verildiğine değinir); Dursteler 2006, 67, 81, 84, 89 ve krş. böl. 4, n. 18. Tersanedeki esirlerin çalışmaları için bkz. *Yazışmalar*, Michiel 1558, 120; Correr 1578, 241 (üretim olduğunda Kaptanpaşa kendininkilerden 600-700 esir verir ,"her biri için günde on, on iki akçe alarak"). Ayrıca esirlerin "*Viaje de Turquia*" İstanbul'daki yaşamları tanımlanır. Tersane hakkındaki Osmanlı resmi kaynakları 1530'dan 1610'a kadar mevcut değildir (Cizakça 1981); daha sonraki gelişmeler için bkz. Mantran 1987, Panzac 2009, 56-63.

olanları öğrenebiliyordu." Sözgelimi, Venedik'te kadırgalar Lido sahiline çekilmiş gibi, "her isteyen bir kayıkla giderek orayı rahat rahat görüp inceleyebilirdi." Barbaro'nun veya Sekreteri Alvise Buonrizzo'nun bu kayık gezintilerini sıkça yaptıklarına ve oradaki ilk günlerinde gördüklerinin onları iyice rahatlattığı üzerine hiç kuşku yoktur. Daha sonra Buonrizzo'nun belirttiği gibi, tersane "gerekli şeylerden o kadar yoksundu ki, eğer Bay Türk acil olarak sadece elli kadar gemiyi donatmak istese bunu dahi gerçekleştiremezdi," çünkü ne kürek vardı ne yelken ne çarmık ne katran ne de donatım için başka gereçler."[4]

Kış mevsimi başları boyunca baylonun kendi hükümetine ayda iki üç kere gönderdiği uzun raporlar rahatlatıcı bilgiler içeriyordu: Sultanın o yaz bir savaş filosu çıkarması olanak dışıydı. 1569 Nisanında palamar ve çarmık siparişi verildiğini duyduğunda dahi Barbaro, bunun endişelenecek bir durum olmadığı kanaatindeydi, zaten sıradışı herhangi bir faaliyet de yoktu: "Tersanede sadece bakım gerektiren birkaç gemiyle uğraşan her zamanki işçiler vardı." Siparişler, yetkililerin tersanenin depolarının boşaldığını görüp, eksikleri tamamlamaya karar verdikleri için yapılığını söylüyordu. Bunu takip eden haftalarda, alışılmadık bir faaliyetin belirtileri artmaya başladı: Kaptan Paşa atların taşınması için Marmara Denizinde on gemi inşa edilmesi emrini vermiş, bunun için başkentten ustalar göndermişti. Mayıs sonunda Karadeniz'den top mermisi, barut, katran ve "kadırgaların yelkenleri için tam kırk bin parça kumaş" gibi önemli yeni siparişlerin verildiği haberi ulaştı, ama Barbaro hâlâ endişeye kapılmıyordu: Bütün bunlar, son savaşlarda boşalan depoları doldurmak için olmalıydı; tersanede herhangi bir faaliyet görünmüyordu.[5]

Baylonun masasında biriken raporlarla rahatının biraz da olsa kaçması için 11 Haziranı beklemek gerekiyor. Zatıâlilerinize, diye yazıyor, Türklerin yüklü miktarda barut, mermi, kumaş, çarmık ve katran siparişi verdiklerini bildirmiştim, "şimdi size

4 Buonrizzo 136. "Denizde içiyor:" yazışmalar, Renier 1550, 79; işleri gözaltında tutmanın kolaylığı: Bernardo 1590, 388.

5 CB, 95 v, 104r ("Atları taşımak için X mavna, oldukça rahat ve normallerinden daha büyük"), 110r. Barbaro'nun bütün yazışmalarında olduğu gibi, tam olarak netleşmemiş bilgi. Türkler atları taşımak için mavna değil, at kayığı denilen teknelerden kullanırlardı: bkz. S. 9 e, n. 10.

daha fazlasını söylüyorum: İşleri hızlandırmak ve kürek, demir malzeme, kovalar ve benzer şeyler tedarik etmek için her tarafa işten anlayan adamlar gönderdiler." Ama asıl vahim haber başkaydı: "Geçen hafta, kullanılabilir halde olanları anlamak için tersanedeki bütün gemileri bakımdan geçirdiler. Buna sadece bir kere denize açılabilecek olanlar da dahil; hepsinin sayısı 164 ve bunların 56'sı eski tekneler." Eski olanların hemen yarısı kullanılamaz haldeydi, ama on tanesi şimdiden bakıma alınmıştı,[6] "ve onarımları bittiğinde, denilene göre her defasında onar onar daha yenilemeye başlayacaklar." İyi durumda olan yüzden fazla gemi ve tamirattaki onlarcası oldukça önemli bir filo teşkil ediyordu. Bütün soğukkanlılığıyla Barbaro bile bu hazırlığın anlamını görmezden gelemezdi: Mevsim Kaptan Paşanın denize açılması için geç olsa da, 1570 yılı için önemli şeyler hazırlandığı bir gerçekti.

Baylonun raporu Venedik'te belirli bir etki yarattı. Adriyatik ve Ege'ye yayılmış olan Venedik deniz imparatorluğu, bir Osmanlı saldırısı için olası hedeflerden biriydi ve tecrübelerin öğrettiği gibi onu savunmak pek kolay değildi. Venedik ne zaman Türklerle savaştıysa, Mora üslerinden Eğriboz adasına (o zamanlar Negroponte denirdi), İnebahtı gibi Kara Yunanistan'ı limanlarından Preveze ve Dıraç gibi Arnavutluk kıyılarındakilere kadar hep bir parçasını kaybetmişti. Deniz Dominyonlarından geriye kalanlar hâlâ bütün Doğu Akdeniz'deki Venedik kadırgalarına, zengin derebeylerine ve bütün soylulara yetecek kadar deniz üssü ağı garantiliyordu. Bunlar Adriyatik girişini kontrol eden Korfu, Kefalonya, Zakintos gibi Kuzey Rum adaları, eski Citera, şimdiki Çuha adası ve Kiklad adalarındaki Tinos ve koloni olarak kullanılsalar da her biri krallık statüsünde olan, Akdeniz'deki Girit ve Kıbrıs gibi iki büyük adaydı. Ancak bu adalar –özellikle Kıbrıs– denizden bir saldırıya hazırlıklı değillerdi.

Henüz seksen yıldan beri Venedik'e ait olan Kıbrıs'ta daha önce bir Haçlı krallığı, bundan da öncesinde, kısa da sürse bir Müslüman egemenliği var olmuştu. Gerçek dini tanımış olan bir ülkenin hiçbir şekilde kâfirlerin ellerine düşmemesi gerektiği ilkesinden ötürü, oradaki Hıristiyan egemenliği İslamın gözünde yasal değildi. Venedik, oradaki varlığını tanıması için Sultana

6 CB, 115r.

yılda 8000 düka altını ödüyordu, ama bu çift taraflı bir tedbirdi, çünkü bu vergi Sultanın adadaki hâkimiyetini onaylamaktaydı, yani inançsızlar itaatkâr oldukları sürece adayı onlara bırakıyordu. Coğrafi konum olarak Kıbrıs, Dominyonun en eski uzantısıydı. San Marco Meydanından iki bin kilometre, Türk sahillerindense sadece yetmiş kilometre kadar uzaklıkta bulunuyordu. Bir savaş durumunda orayı savunmak için Venedik'in kaynaklarını oldukça zorlaması gerekirdi, halbuki Anadolu'dan demir alacak bir ordu, bütün lojistik avantajlara sahipti. Sonuçta Kıbrıs gelecekteki bir Osmanlı operasyonu için en doğal hedefi teşkil ediyordu. Sultan Selim henüz veliaht şehzade iken orayı fethetme sevdasında olduğu söyleniyordu ve tahta çıktıktan sonra bu türden söylentiler oldukça artmıştı. Malta Şövalyeleri Kıbrıs'taki Venedik hâkimiyetinin günlerinin sayılı olduğundan o kadar emindi ki, 1567'de adada sahip oldukları bütün varlıklarını satmaya gizlice karar vermişlerdi.[7]

1569 yılı Temmuzunda Venedik alarma geçti ve Barbaro'nun raporları hazırlıklar hakkında sürekli yeni haberler verdikçe, Kıbrıs'taki koloni yetkililerini uyarmaya başladı. 19 Temmuzda Türklerin Kıbrıs'la karşı karşıya olan Suriye'deki Trablus'a çoğu arkebüz* olan 50 sandık silah gönderdikleri haberi ulaştı; bu yüzden tetikte olmak ve adanın başlıca liman kenti olan Mağusa'ya yığınak yapmak gerekiyordu. Mağusa'ya komutan atanan kırk altı yaşındaki Marcantonio Bragadin, surları sağlamlaştırmak için 6000 düka parayla yola çıktı. İstanbul'da herkes hazırlıkların ertesi yıl için olduğunu tekrarlasa da, Venedikliler buna pek güvenmiyor, Kıbrıs'ın Türk limanlarına yakınlığını göz önüne alarak sonbaharda bir saldırı olabileceğini düşünüyorlardı; hatta Venedik'teki Vatikan elçisi Facchinetti, "Türk, yaz sıcaklarında böyle

7 Setton 936. 1569 yılı öncesinde Kıbrıs üzerindeki Türk hedeflerini bildirmek üzerine Setton'un (925-31) Venedik arşivlerinde geniş bilgi vardır; Hill 1948, 878-81; Arbel, 1979, 28-9; Arbel 1987, 168-9; Preto 1994, 99-101; Arbel 1995, 55; Pancieri 2005, 20; Costantini 2005, 54-5; Capponi 2008, 114-5; Costantini 2009, 43-4, 75 ve n.; ve bkz. Cap. 3, n. 7. "Nunziatura" VIII-XI: Selim'in tahta çıkmasından itibaren birçok bilgi. VIII, 56 (26 Ekim 1566): "Bu Selim'in Kıbrıs Krallığı üzerinde düşünceleri var ve bu baylarda bir kıskançlık seziliyor." 1570'te Sultan Sadrazama, daha tahta çıkmadan önce Kıbrıs'ı fethetmek istediğini söyler: CB, 306r; Buonrizzo 141.

* Arkebüz: Ağızdan doldurulan ilkel tüfek türü –çn.

bir girişimde bulunamaz, savaşacaksa sonbaharı tercih eder, bundan önce dışarı ordu göndermez," diyordu. Senato İskenderiye'ye hareket etmeleri gereken ticari mal yüklü iki büyük kadırgayı yola çıkmaktan alıkoyup koymamayı tartıştı, sonra kazanç tedbirden üstün gelip tüccarların hareketine izin verildi; ama Girit'e 20 kadırga gönderilerek bunların, Kıbrıs'a yardım gerekmesi halinde oraya yardıma gidebilmesi için bir tersanede bekletilmelerine karar verildi.[8]

O sırada başka bir şey yapılmadı, çünkü Barbaro'nun raporları birbirleriyle çelişiyordu: bir açıdan, büyük bir endişeyle Kıbrıs üzerine yoğunlaşılması gerektiği belirtiliyor, öte yandan, belki de bu hazırlıkların sadece tersanelerin ikmali için olduğu işaret ediliyordu. Balyo Pera semtindeki ikametgâhının odalarında sürekli top sesleri duyuyordu; araştırmaları sonunda, bunları yakınında bir yerde imal ettiklerini ve hazır olanları tecrübe ettiklerini anladı. Bir gün tesadüfen oradan geçer gibi yaptı, çalışanların sayısını tahmin etti, arkebüz atışlarının sayısını not aldı ve "bir günden ötekine en az 50 tane yapıyor olmalılar" sonucuna vardı. Üretim bu şekilde aylardır devam ediyordu. Barbaro tersanede önceden hiç arkebüz bulunmadığını da göz önüne almak gerektiğini belirtiyordu. Yine de imparatorluk hükümetinde, özellikle Venedik'le bir savaşa girmeyi hiç düşünmeyen çok kişi vardı. Günün birinde "Yeniçerilerin muhteşem ağasının su üzerindeki konforlu evinde" bulunurken balyo sözü ustalıkla bu konuya getirdi; Yeniçeri kumandanı savaşların sebep olduğu israftan yakınarak barışı savundu ve Sultanın "sükûnete yatkın" olduğunu söyleyerek Hıristiyan konuğunun rahatlamasını sağladı.[9]

Yaz mevsiminin ilerlemesiyle sürpriz bir hücum endişesi ortadan kalkan Venedik, uzaktan baylonun düzenli mesajları vasıtasıyla Türk limanlarında olanları izlemeyi sürdürdü ve Facchinetti Roma'ya, daha doğrusu, "Alessandrino" denilen kardinal yeğen Michele Bonelli'ye (Alessandrino) haberleri ulaştırıyor, o da bu bilgileri amcası yüce Papa V. Pius'a aktarıyordu. İtalyan hükümetlerini

8 ASV. SS 76, 20rv; Nunziature IX, 49, Braduel 1986, 1134 n.; Panciera 2005, 20; Costantini 2009, 47; 19 Temmuz 1569'da Kıbrıs yetkililerine duyuru. Lamansky 031, Barbaro'nun 11 Haziran tarihli mektubunu aldıktan sonra, CB, 120v.

9 Cb, 120v-129v, 136r-138r; bkz. Nunziature IX, 49 ve 60.

asıl endişeye düşüren, yeni nakliye gemilerinin inşa edilmeleriydi ve bu hiç kuşkusuz, bir harekatı akla getiriyordu. Elçi, "Türklerin onardıkları yelkenlilerin arasında, cephane ve atları taşımak için 18 at kayığı var; bunların 12'si büyük denizde, 6'sı Nikomedya'da bulunuyor," diye bildiriyordu. Hazretlerin denizcilikten pek anlamadığını, at taşımaya yarayan at kayıklarıyla asker ve mühimmat taşımaya uygun olan mavnaları karıştırdığını görmek ilginçtir. Aslında Barbaro Nikomedya'ya (şimdiki İzmit) 12 mavna sipariş edildiğini ve o zamanlar Batılıların "Büyük Deniz" dedikleri Karadeniz'de birkaç at kayığı inşa edilmekte olduğunu biliyordu.[10]

Venedik ilk endişelerin etkisiyle, Ege'de her an çıkabilecek bir savaşa önlem olarak Girit'e olağanüstü yetkiyle donatılmış bir yönetici göndermeye karar vermişti. Görev o kadar ağır görünüyordu ki, senato isim üzerinde anlaşamadı (elçi, "4 ya da 6 isim oylandı, ama hiçbiri kabul edilmedi" diye bildiriyordu). Sonunda Monsenyör Lorenzo da Mula seçildi, ama artık telaş ortadan kalkmıştı ve bu Facchinetti'nin dikkatinden kaçmamıştı. 24 Ağustosta, "Kandiye'ye gidecek olan saygıdeğer Mula hareket emrini beklemeye başladı, ama artık eski acelesi yok. Sanırım bunun nedeni İstanbul'dan gelen son haberlerin korkacak bir şey olmadığına işaret etmesi," diye yazıyor.[11] Ama Eylülün 13'ünü 14'üne bağlayan gece Venedik müthiş bir gürültüyle uyandı. Kimi deprem, kimi de dünyanın sonunun geldiğini sanarak hemen yollara dökülen insanlar, sonunda bunun tersanede meydana gelen bir patlama olduğunu anladı.

Venedik tersanesi İstanbul'da bulunanın doğrudan rakibiydi. Sonradan yapılan genişletmelerle 26 hektarlık bir alana ulaşmıştı: Bu, önceki yıllarda hareketliliğiyle Dante'yi hayrete düşürenin

10 Nunzature IX, 70; CB, 125r-126v. Mavna ve at kayığı arasındaki fark üzerine bkz. Pantera 42-3: "Mavnalar Levantta kullanılan gemilerdir (...) çok büyük teknelerdir ve Venedik'in büyük kadırgalarına veya kalyatalarına benzerler, ama kürekle gitmez, gemilerdeki gibi dörtgen yelken kullanırlar, ancak büyük olduklarından hantaldırlar (...). Büyük Türk bunları asker, at, top, mühimmat ve erzak taşımada kullanır (...) At kayıkları aynı şekilde doğuda Türkler tarafından sadece at taşımakta kullanılır, başka işlerde ise pek az kullanılırlar." Üretim için bkz. Crescenzio 4: "Türkler at kayıklarını ve karamürselleri suda sertleşip sağlamlaşan çınar ağacından yaparlar."

11 Nunziature IX, 51 ve 65. Da Mula'nın 3 Eylüldeki görevi, ASV, SS 76, 19. Krş. Panciera 2005, 78-9.

iki misliydi. Her yanı duvarla kaplı olan tersane, iç havuzlarının çevresinde bulunan bir yığın atölye, hangar ve depoyla yüzden fazla gemiyi karada barındırmaya yeterliydi. Tam faaliyette olduğu zamanlar, aralarında marangozların, kalafat ustalarının, kürekçilerin ve bunların yardımcılarının, tedarikçilerinin olduğu ve sayıları 2500'ü bulan insan çalışırdı; bu sayıya halatçılar, demirciler, top dökümcüleri, barut imalatçıları ve fırıncılar dahil değildi. Yani burayı modern bir üretim merkeziyle rahatlıkla mukayese edilebilecek bir iş organizasyonu olarak görebiliriz. Devlet çalışanları işe almıyor, günlük ücret veriliyordu ve hükümetle zanaatkâr loncaları arasında yapılan anlaşma karşılıklı bir yükümlülük sistemi getirmişti. Yetkililer istediğinde, başlıca üç mesleğin bütün ustabaşıları, piyasa fiyatlarının altında tespit edilen bir günlük ücret karşılığında tersanede çalışmak zorundaydı. Böylelikle cumhuriyet, rekabetten çekinmeden istediği her zaman şehrin bütün işgücünü kadırgaları için kullanmayı garantilemiş oluyordu. Ama öte yandan marangozlar ve kürek ustaları başka yerde iş bulamadıkları her gün tersaneye gelerek çalışıp günlük kazançlarını çıkarma hakkına sahipti. Loncaları daha az güçlü olan kalafatçılar ise iki günde bir olmak üzere aynı hakka sahipti.

Bu kamusal sistemin maliyeti çok yüksekti. Hükümet, üç loncanın günün birinde ustabaşı olarak aynı haklara sahip olabilecek çıraklarının sayısını düşürerek zararını azaltmaya çalıştı; dahası, İstanbul'daki kimi elçiler orada tersane işçilerinin sadece Padişahın onlara ihtiyacı olduğunda ücret aldıklarını öğrendiğinde bu sistemin daha uygun olduğun düşündüler. 1558'de Nicolo Michiel, "çok sayıdaki bu insanlara çalışıp çalışmadıklarına bakmadan her gün para ödemek halkın kanını emmek demektir," diyor; iki yıl sonra Marino di Cavalli daha ileri giderek, Türkler "ihtiyaç kalmayınca onları bırakıyorlar (...) bizimkilerse ihtiyaç olmadığında da hepsi çalışıyor, kadırga olmadığı zamanlar gerektiklerinde ise kapasitelerinin üzerinde çalışarak bir düka kazanmak istiyorlar, ayrıca işçilikleri çok kötü ve masraf çok fazla" diyordu.

Loncalara kayıtlı ustabaşılarının sadece tersanede çalışmadıkları, denize açıldığında her birinin, gerektiğinde acil onarım için marangoza, kalafatçıya ve kürek ustasına ihtiyacı olduğu kadırgalarda da bulunmaları gerektiği doğrudur; yani cumhuriyet

müsamahakâr bir politika karşılığında, o çağın hiçbir filosunda olmayan bir rekabet olanağına sahipti. Bütün bunlarla tersane devlete o kadar çok paraya mal oluyordu ki, 1569 Martında hükümet, vaktin para ödemekle geçtiği bahanesiyle çalışanlara cumartesi öğleden sonraları için ödeme yapmamayı denedi, ama işçilerin büyük tepkisi üzerine yetkililer bundan vazgeçmek zorunda kaldı.

Cumhuriyet ile tersaneciler arasındaki ilişki yine de gerginliğini koruyordu, çünkü tam da o sıralarda tersane yöneticileri uzun zamandan beri yürürlükte olan iş organizasyonu yasasını düzenlemeye çalışıyorlardı. Daha öncesinde hiçbir standart usul yoktu ve her sanatçı hemen hemen kendi işyerinde çalışır gibi, belirli bir komisyonla ve hammaddeyi siparişi verenin temin etmesi usulüyle çalışırdı. Kayıt defterine bir kez yazıldıktan sonra, bir devriyenin iş başında uyuyakalan işçileri kayıttan silmesi dışında, başka –bu günün deyişiyle– hiçbir prodüktivite kontrolü yoktu; sadece bir gemi baştan (*ex novo*) yapılması gerektiğinde görev eksiltme usulüyle bir ustabaşına veriliyor, o da sonra gerekli işçileri toparlıyordu. Bu istismarları önlemek ve bugünün tabiriyle, prodüktiviteyi artırmak için 1569 yazında, daha önce kendi çizimleriyle kadırgalar inşa etmiş olanlardan on dört ustabaşı seçilmesine ve ihtiyaçları kadar işçiyi isim sırasıyla üzerlerine kaydetmeye karar verildi. Böylece on dört ustabaşının her birinin kendi ekibi oluşturuldu ve yine her birine, tersane komiserleri tarafından bir dok ve ayrı bir görev verilerek inşaat süresince devam eden çalışmaların denetlenmesi sağlandı. Eskisinden farklı olarak ustabaşılar artık ömür boyu görevde kalmayacak –senatoya göre bu onları "işten soğutan" bir ayrıcalıktı–, gösterdikleri performansa göre görevleri beş yıldan beş yıla yenilenecekti.[12]

Bütün bu yeniliklerin karşısında, tersanenin duvarları arasında huzursuzluk dalga dalga yayılmaya başlamıştı. Son önlem 10 Eylülde, yani patlamadan üç gün önce alınmıştı ve kaçınılmaz olarak, durumdan memnun olmayan bir işçinin intikam için

12 Venedik tersanesi için bkz. Lane 1934; Romano 1954; Concina 1984; Venezia e la Difesa del Levante 1986; Concina 1990; Concina 1991; Aymard 1991; Davis 1991; Bellavitis 2009; İstanbul tersanesiyle karşılaştırmak için: *Yazışmalar*, Michiel 1558, 119; Cavalli 1560, 291; 1569'da yapılan yenileme için bkz. Nunziature VIII, 363 ve Setton 943.

tersanenin deposunda istifli barut fıçılarından birini ateşlemiş olabileceği kuşkusu doğdu. Sendikal sorunlara pek duyarlı olmayan Vatikan elçisi, "Cumartesileri tam gün çalışma kaldırılarak ücretleri bilmem ne kadar azalan işçilerden birinin bunu yapmış olabileceğini" mırıldandı. Onlar Meclisi* suçluları ihbar edene bir ödül vaadinde bulundu; iki işçi tutuklandı, ama bir ipucu bulunamadığından hemen serbest bırakıldılar. İsimsiz ihbarlar aylarca, hatta yıllarca Meclise ulaşmaya devam etti, ama hiçbiri takibe alınmadı. Bunlarla birlikte, gerçek ya da hayali tehlikeleri ihbar eden gayretli vatandaşların, düşmanların, "en kıskanılan ve nefret edilen" devleti can evinden vurmak için tersaneye havai fişekler sokabilecekleri (o zamanlar patlayıcılardan söz edilmiyordu) olasılıkları işaret eden dilekçeleri de takibe alınmadı. Halkın ağzında dolaşan, önce patlamanın meçhul düşmanlar tarafından, sonra da Sultanın hizmetindeki hainler tarafından yapıldığı idi.

Gerçekte, hükümet yangının kasıtlı olmadığını hemen anladı ve suçluyu ihbar eden için, elçiyi de şaşırtan, "çok zayıf" bir para ödülü koyuldu; zaten hasarın da pek fazla olmadığı anlaşıldı. Barut deposundaki patlama duvarların bir bölümünü yıkarak dışarıda bulunan birçok yapıya zarar vermişti, ama şans eseri o akşam rüzgârın olmaması yangının karaya çekili kadırgalara zarar vermeden çabucak söndürülmesine imkân tanımıştı. Başlangıçta bazı hangarların çökmesiyle on kadarının parçalanıp diğer altısına hasar vermiş olmasından korkuldu, ama yıkıntılar temizlenince kaybedilen kadırgaların sayısının sadece dört olduğu anlaşıldı. Henüz 17 Eylülde kimi yöneticiler –elçinin pek hoşuna gitmese de– tersaneyi, yakında bulunan ve patlamada zarar gören Celestia Manastırının karşılayacağı masrafıyla genişleterek olaydan yararlanmayı düşünüyorlardı.

Yine de yangın yetkilileri ciddi şekilde endişeye düşürdü; ama tamamen başka bir nedenle. Olay gecesi "en eski senatörler" yangını söndürmeye ve paniği bastırmaya koşarlarken, "halkta çok büyük bir sükûnet vardı ve soyluların dışında oraya pek az giden oldu." Facchinetti'nin hesabına göre, iki bin işçiden belki ancak iki yüzden biraz fazlası lütfen yardıma koşmuştu. Hükümet "bu

* Onlar Meclisi: 14. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Venedik Cumhuriyetinde devletin güvenliğini sağlamakla görevli olan meclis –çn.

adamların ücretleri indirmekle yapılan hatayı kısmen telafi etmek için" bir ödül tayin etti. Yetkililer gerçekte sayıları üç yüzden fazla olduğu anlaşılan bu adamları kayda geçirdi ve hepsi ömür boyu sürecek bir zam aldılar. Eğer sahiden bir savaş yakınsa, cumhuriyetin son en arzuladığı, tersane işçilerini mutsuz etmekti ve eylülün ilk günlerinde bir başka yankı uyandıran gösteri oldu. Onlar Meclisi geceleri kentte devriye görevini, gelenek olarak güvenilen tersane işçileri yerine, atadığı üç komutana vermişti. Bunun üzerine kamuoyunun tepkisi o kadar sert olmuştu ki, bu karardan vazgeçilerek yeni komutanlar tersane çalışanları arasından seçildi ve tedbir kararına lehte oy kullanmış olan hiçbir senatör sonradan yapılan meclis yenilenmesi seçimlerini kazanamadı.[13]

Bu arada Barbaro birbiriyle çelişen raporlar göndermeye devam ediyordu. İstanbul Tersanesinde hafif topların yapımı devam ediyordu, ama bunlar katırların taşıyabileceği iki librelik toplardı ve "denizden çok karada kullanılmaya elverişliydiler." Bunun dışında, kadırgalar üzerinde çalışılıyordu, ama "fazla çaba göstermeden." Monsenyör Facchinetti şaşırmaya başlamıştı. Gösterilen çaba az veya çok olsa da, Sultanın filosunun bir dahaki sene güçlü olarak çıkacağı belliydi ve elçi şöyle yorumluyordu: "Onun kendi üzerlerine gelmeyeceğinden bu bayların kuşkuları yok;" elçi, böyle soğukkanlı olabilmeleri için, diye devam ediyordu, Türkün aklında kimsenin bilmediği bir şeyler olsa gerek. Nihayet 22 Ekimde, İstanbul'dan gelen mektupların geciktikleri bir sırada Facchinetti muhataplarının ihtiyatlılığının nedenini kavrayıp, Venediklilerin nasıl böyle rahat olabildiklerini anladı: "Bu baylar, donanmanın İspanya'daki Moriskoların (DN) yardımına gideceğine inanıyorlardı."[14]

Gerçekten de Andalusia'daki (Endülüs) Alpjarra Dağlarında, Katolik kralların zorla Hıristiyanlaştırmış oldukları Müslümanların soyundan gelen "Moriskolar" isyan halindeydi ve bütün Akdeniz dünyası Sultanın onların yardımına koşmasını bekliyordu.

---

13 Tersane yangına ilişkin ilk elden teşhisler: Nunziature IX, 74-84; hasar: Paruta 23; soruşturma: Preto 1994, 100, 161-2; çalışanlara ikramiye için bkz. Setton 943n.; başka kaynaklar Quarti 61 sg ve Concina 1984, 156. Tersanenin barut deposuyla bağlantı: Bellavitis 2009, 108. Ruhbanların masraflarıyla büyütülmesi konusu manastırla muhalefete sebep olmuştu:, Concina 1984, 154.

14 Nunziature IX, 60, 76, 82-3; CB, 138r. 154v-156v, 160rv, 173v, 178v-179r.

İspanya Kralı II. Felipe, Hıristiyanlığın ilk hükümdarı olması itibarıyla Osmanlı İmparatorluğuyla diplomatik ilişkide bulunmuyor ve onunla sürekli savaş halinde olduğunu kabul ediyordu. Eğer Kaptan Paşa sahiden 1570 yılının ilkbaharında büyük bir filoyla denize açılmaya hazırlanıyorsa, imparatorlukla sadece dost kalmayı isteyen barış yanlısı Venedik'e saldıracağı yere, İslamın düşmanlarının en kötüsünü vurarak mazlum din kardeşlerine yardıma gitmesi daha mantıklı değil miydi? Baylonun raporları tam da bu yönü gösteriyordu; dahası, İstanbul şeyhülislamı, yani imparatorluğun en büyük dini ve siyasi lideri olan yaşlı ve saygıdeğer Ebussuud yayınladığı bir fetvada "Majesteleri, halen Müslüman olan Moriskoların yardımına koşmak ve onları savunmak zorundadır, eğer bunu yapmazsa halklar onu taşlayabilir" diyordu. Babıâli'nin resmi tercümanı ve baylonun iyi dostu olan dragoman* Mahmud Bey, ona Sultan İspanyollara karşı bir harekât düşünüyor ve Venedik'le barış, "avam tabakanın sesleri aksini gösterse de devam eder," çünkü Majesteleri iyi dostlarıyla bağlarını koparmaz," diyordu. Barbaro'nun tek istediği ona inanmaktı ve 1569'un son aylarında onunla birlikte başka Venedikli soylular da buna inanmayı sürdürüyorlardı.[15]

Elbette bu, hayallere kapılmalılar anlamına gelmiyordu. Her yıl olduğu gibi o yılda ekim ayının sonunda Kıbrıs garnizonunun piyade değişimi üzerine görüşmeler yapılacaktı ve her ne kadar çok kişi balyonun son haberleriyle rahatladığı için tasarruf yoluna gitmek taraftarı olsa da, kimileri oraya her zamankinden daha fazla asker göndermeyi önerdi. Sonunda bekleyerek, İstanbul'dan gelecek haberlerin ışığında daha sonra görüşmeye karar verildi,

---

* Dragoman: Tercüman –çn.

15 CB, 178v-179r. Şeyhülislamın rolü, özellikle de Ebussuud'un kişiliği hakkında krş. Imber 2002, 225-44. Şeyhülislamın verdiği fetvaların önemi Venedikli muhtelif elçilerin yazışmalarında belirtilmiştir; öte yandan Sultanın ilan ettiği savaşı halka kabul ettirmek anlamında propaganda yönünü belirtirler: krş. *Yazışmalar*, Barbaro 1573, 323-4; Garzoni 1573, 432; Zane 1594, 407-8. Sultanın Granada asilerine yardım göndermesi için kamusal ve dini baskılar için bkz. CB, 246r; Buonrizzo 137; Braudel 1986, 1136n.; Setton 946. Cenova ve Madrid'e ulaşan ve tersaneden mayıs sonundan beri devam eden çalışmaları haber veren uyarılar da filonun "İspanya için olduğu" üzerinde yoğunlaşırlar: Braudel 1986, 1134 n. Mahmud Bey hakkında krş. böl. 2, n. 27 ve böl. 9, n. 10.

"zaten o adamları göndermek için daha çok vakitleri vardı."[16] Kışın Akdeniz güvensiz olurdu; zorunlu durumda bir kadırga ya da küçük bir ekip fırtınalara aldırmayarak kış aylarında da denizde kalabilirdi, ama hiç kimse bir filonun topyekûn denizde tutulabileceğini düşünmüyordu. Aksi takdirde, donanmanın büyük kısmını kötü hava şartları yüzünden kaybetme olasılığı yüksekti, kürekçilerin morallerinin bozulması yıkıcı sonuçlar doğurabilirdi ve ekonomik maliyetlerin yüksekliği karşısında başarı şansı düşük olurdu. Venedikliler, Kaptan Paşa bir dahaki yılın nisan ya da mayısına kadar yola çıkmaz ve o zamana kadar Babıâli'nin niyetinin ne olduğunu anlamak için çok zaman var, diye düşünüyorlardı.

Böylece Venedik'te, İstanbul ve Karadeniz limanlarında yavaş yavaş hazırlanmakta olan filonun ne yapacağını anlamak için yılın sonuna kadar beklendi. Baylo, Mora depolarında bulunan ve kadırgalarda uzun süre dayanabilen en önemli gıda stoğu olan peksimet envanterinin çıkarılması emrinden, Midilli'den küçük bir yük gemisi olan karamürselle katran yükünün gelişine; tersanedeki, kadırgaları kalafatlamak için zaruri olan kıtık eksikliğinden, Kaptan Paşanın üretimin hızlandırılması için Marmara'ya sık sık yaptığı yolculuklara kadar bütün işaretleri takip ediyordu. Ama bu arada bütün o hazırlıkların Kıbrıs için yapıldığı söylentileri neredeyse unutulmuştu. Kamuoyu, Moriskoların ayaklanmalarından ve İran sınırına gidip gelen bazı telaşlı kuryelerin ulaştırdıkları haberlerden daha çok rahatsız oluyordu.[17]

Hazırlanmakta olan donanmaya gelince, önceden belirlenen, Barbaro'ya bildirilmiş olan sayılar, bunun çok büyük olduğunu gösteriyorlardı. Gelibolu kadısına satın alması emredilen ve yaz başında gönderilen 200 kadırgalık yelken siparişi muhakkak ki fazla iyimserdi, çünkü tersanede tutulan kimi gemi gövdelerinin kullanılmaz halde oldukları anlaşılmıştı; yine de Kaptan Paşa 120 kadırganın hazırlanabileceğini umuyordu ve Rodos, Eğriboz adaları ve İskenderiye'de ticaret yollarını kontrol etmek için bulundurulanlarıyla birlikte bu sayı 150'ye ulaşabilirdi. Daha sonra, 12 Kasımda baylo ilk defa önemli bir şey sezdi: Kürekçileri toplama

16 Nunziature IX, 93.

17 CB, 136r-137r, 154v-155r, 156v, 160rv, 173r, 188r, 190r, 205r, 231rv; Nunziature IX, 83, 95, 99, 104.

faaliyeti için hükümet dairelerinde kayıtlı olanların dosyaları çıkarılmaya başlanmıştı, "ama halk arasında bundan söz etmiyor."[18]

Noel'den on gün önce ulaşan bu haberler Venedik'teki bayram havasını etkilemedi. Facchinetti "şu gerçek ki," diye yazıyordu, "yaptığım bazı incelemelere göre, bu baylar donanmanın kendi üzerlerine geleceğinden korkmuyorlar." Elçi, Türk donanması denize açıldığında, diye devam ediyordu, Venedikliler de kendi donanmalarını silahlandırırlar, ama sadece tedbir ölçüsünde ve rutin olarak: "Cumhuriyetin bir ilkesi olarak, ne zaman Türk donanması hazırlansa, muhakkak kendisininkini de hazırlatır." Noel'den dört gün önce, Monsenyör Faccinetti ilk defa muhataplarının ruh hallerinde bir belirsizlik olduğunu fark etti. Venedikliler her zaman olduğu gibi, yine Türklerin donanmasının denize açıldığı zaman İspanya'ya doğru gideceğine inanıyorlardı, ama Sultanın kolay bir fırsattan yararlanma arzusuna kapılmasını da istemiyorlardı; bu nedenle eğer Türk donanması gerçekten silahlanıyorsa, Kıbrıs'a bin asker daha gönderme kararını aldılar.[19]

Sonra Noel başladı ve birkaç gün başka hiçbir şey düşünülmedi. Sadece 4 Ocakta elçi İstanbul'dan gelen haberler hakkında hiç konuşulmadığının farkına vardı; biraz soruşturma yaptığında, bir süredir Barbaro'dan herhangi bir rapor gelmediğini öğrendi. Bu kötü bir işaretti, ama belki de bunları getiren gemi denizde kaybolmuştu; her neyse, beklemekten başka yapacak bir şey yoktu. Daha sonra, biri baylonun, diğeri de Fransız Büyükelçisi Monsenyör Granchamps'ın bir buçuk ay önce, 27 Aralıkta gönderdikleri iki mektup aynı günde ulaştı. Bu Fransız, Venedikliyle birlikte İstanbul'da bulunan iki Hıristiyan büyükelçiden biriydi, çünkü İspanya'ya düşman olan Fransa kralı, Sultanın resmen müttefikiydi; ama yine de Hıristiyanlar birbirlerine yardım ederlerdi ve elçilik diğer Katolik güçler için mükemmel bir haber kaynağıydı. Bu yüzden Grandchamps, "Hazırda 180 kadırga ve mühimmatla atları taşımak için 30 kadar at kayığı ve mavna var; İstanbul'da bunların Kıbrıs için olduğu konuşuluyor," diye haber veriyordu. Ama bu mektubun etkisi, daha az sayılar veren ve rahatlatıcı yorumlar yapan baylonun mektubuyla hafifletiliyordu: "Baylo 20

18 CB, 126r, 160r, 173v, 230v.

19 Nunziature IX, 112-3.

at kayığı yazıyor, ama içlerinden yüzdürülemeyecek durumda 18 tane bulunsa da, hepsi sadece 150 kadırga; şimdiye kadar İstanbul'dan sadece 60 kadırga için kürekçi bulunmuştu ve henüz kesin olarak söylemese de, silahlanmış olarak Türk bölgelerini kontrolden başka bir amaç için denize açılmayacaklardı."[20]

Ama ocak ayının son on günü durum kötüleşmeye başladı. Ayın 21'inde, Barbaro'nun 12 Aralıkta yazmış olduğu yeni bir mektubu ulaştı; bu defa da kışın elverişsiz hava şartları firkateynin yolculuğunun bir buçuk ay sürmesine sebep olmuştu. Baylo şöyle yazıyordu: "130 kadırga hareket edebilir; kürekçilere haber gönderilmiş, ama bu 130'a korsanların gemileri eklendiğinde müthiş bir donanma yapmış olacaklar." Doğu limanlarında yuvalanmış olan Müslüman korsanlar ve Cezayirli Berberiler önemli bir iş olduğu zamanlarda Sultanın filosuna katılmaya hazırdılar; gemileri küçük, ama çetin görevlere çok yatkındı. Tersanede işleri olabildiğince hızlandırmak için, orada bulunanlardan başka dışarıdan da ekipler getirtilmişti. Ama Barbaro her zaman olduğu gibi yine üstü kapalı bir güven veriyordu: Mehmed Paşa bayloya, donanmanın Venedik İmparatorluğunun üzerine gitmeyeceği garantisini vermişti ve İstanbul'da halk onun İspanya'daki Moriskolara yardıma gideceğini konuşuyordu. 25 Ocakta Venedik'e baylonun 18 Aralıkta gönderdiği haberi getiren beklenmedik bir posta ulaştı: Sultan mart ayının ortasında ilk 50 kadırganın denize açılmasını emretmişti; tersanede o kadar çok kişi çalıştırıyorlardı ki, kısa süre sonra 80 kadarı daha hazır olacaktı; bunlardan başka, "önceden onarılan 20 tanenin dışında 30 at kayığı daha donatılıyordu; bunlar uzun deniz yolculuğuna uygun olmayan, genellikle mühimmat ve atları taşımaya yarayan teknelerdi."

Elçinin Kardinal Bonelli ve Papa gibi meslek erbabı olmayan kimselerin dikkatini bu tür ayrıntılara çekmesi oldukça ilginçtir. Kaptan Paşanın böyle teknelerle Endülüs sahillerine doğru yola çıkmayacağı aşikârdı. Sefer çok daha yakın bir yere doğru olacaktı. Babıâli'nin eyalet yöneticilerine gönderdiği seferberlik emrinden bunu tahmin etmek hiç de zor değildi: "Demek ki, Kıbrısa'

20 Nunziature IX, 118 ve 120. CB ile krş. 230v-231v, 239r, anlaşılan Barbaro'nun son mektubundaki bilgiler Vatikan'a verilmemiş; bunun yerine başka kaynaklara dayanan bilgiler kullanılmıştır.

gitmek için çok elverişli olan Mısır ve Suriye'ye yerleştirmiş olan askerleri topladılar." Bu noktada, artık Barbaro da Sadrazam'ın güvencelerine fazla inanmamaya başladı. Birçok kimse ona hedefin Kıbrıs olduğunu söylüyordu; Venedik'teki elçi, "Bu baylar şimdi biraz kuşkulular," diye düşünüyordu. İlk güvenlik tedbirleri alınmaya başlandı: Venedik limanı her türden geminin çıkışına kapatıldı, Kıbrıs'a gönderilecek bin askerin toplanması işi hızlandırıldı ve tersane komiserlerine, "Mümkün olan en kısa zamanda olabildiğince çok sayıda ince ve büyük kadırga" hazırlanması emredildi. Dog daha ileri gitmeden önce iyi haberlerin ulaşmasını umuduna sarılıyordu.[21]

Baylonun ve Grandchamps'ın tam olarak bir ay öncesinde gönderdikleri merakla beklenen mektupları 27 Ocakta ulaştı. Fransız büyükelçiliğinin mektubunu okumayı başaran Vatikan elçisi bundan, Türklerin "Kıbrıs'ın karşısında bulunan Karaman (DN) bölgesine" mühimmat ve ağır silah yığınağı yapmakta olduklarını anladı ve ayrıca mart ayında yola çıkacak 50 kadırgaya donanma için peksimet yüklenmesi emri verilmişti. İstanbul'da varsayımlar devam ediyor, birçok kişi hâlâ İspanya'daki Moriskolara yardıma gidileceğinden söz ediyordu, ama elçi artık buna inanmaktan vazgeçmişti: "Bunların hepsi kandırmaca; bir şundan, bir diğerinden bahsederek gerçeği anlamamamızı, böylece beklenti içinde kalmamızı istiyor." Ama en önemlisi ise, bu defa Venedikliler Barbaro'nun mektupları üzerine anlaşılmaz bir sırrı saklamaktaydılar: "Bu beyler Onlar Meclisinin içinde birbirleriyle sıkı fıkılar ve kendileri aracılığıyla bu akşam herhangi bir şeye nüfuz edebilmek olanaksız." Onlar Meclisi baylonun verdiği bilgilerden çıkarttıklarını ve aldıkları kararları kaygılı vatandaşlara duyurana kadar aradan dört gün geçti: "Onarılan 30 at kayığının hepsi Kıbrıs'ın karşısındaki Karaman bölgesi ve Suriye içindir; o tarafların süva-

21 AV 1566-1570, 46r; Nunziature IX, 123-4; krş. CB, 246r, 251r-252v, önemli uyuşmazlıklarla: Venedik'in diğer seferlerdeki gibi, Barbaro'nun mektuplarıyla birlikte Grandchamps'ın mektuplarını da alıp Vatikan elçisine duyurmuş olduğu olasıdır. Dolfina, Giustiniana ve Leze gemileriyle 1000 piyade gönderilmesi 25 Ocakta Kıbrıs yöneticisine bildirildi; 8 Şubatta, 500'ünün Dolfina'yla yola çıktığı, diğerlerinin Giustiniana, Leze ve Moceniga gemileriyle hareket edecekleri belirtiliyordu, bu yüzden toplam sayı 1500 olmalı: ASV, SS 76, 38v ve 44v ve Nunziature IX, 130; krş. Böl. 6, n. 30-31.

rileri, kazmacıları ve milisleri, hepsi komuta altında;" bu nedenle Meclis tehlikeyi Kıbrıs halkına, "Krallık Türkler tarafından alınma tehlikesinde," diye resmi olarak bildirmeye ve iki ay içerisinde 150 kadırgalık bir filonun donatılmasına karar vermişti. Venedik savaşa hazırlanıyordu.[22]

22 Nunziature IX, 125 ve 127; CB, 258r-260v, daha fazla ayrıntılı bilgiyle: Bu defa elçiye ayrıntılardan söz edilmemiş, sadece içerik verilmiş. Senato oturumu 31 Ocak ASV, SS 76, 39 sgg. ve AV 1566-1570, 47v-48r.

Bölüm 2

Alkolik bir Sultan ve hepsi Hıristiyan olarak doğmuş beş veziriyle, haremde yaşayanlarla ve Yahudi bir bankerle tanışıyoruz.

1566 yılının Eylül ayında tahta çıkmış olan Sultan II. Selim, atalarına layık olduğunu henüz askerlere ve halka gösteremişti. Korkunç Selim de denilen dedesi Yavuz Sultan Selim Suriye'yi, Filistin'i ve Mısır'ı fethetmiş, Kutsal Toprakların koruyucusu olarak Mekke'de otoritesini kabul ettirerek bütün Sünni Müslümanların dini lideri olmuştu. Batılıların Muhteşem Süleyman diye adlandırdıkları babası Kanuni Süleyman, Kırım ve Macaristan'ı fethederek Balkanlar'dan Viyana kapılarına ve Venedik topraklarının içine kadar uzanmış, İran Şahının elinden Bağdat'ı ve Mezopotamya'yı almış, Yemen'i işgal etmiş ve İspanyolları Kuzey Afrika'daki hemen hemen bütün garnizonlarından kovmuştu. Roma imparatorlarının mirasçısı, "Güvenli Konstantinopolis"ten fermanlarını gururla ilan ediyordu. Süleyman, Dünyanın hâkimi olarak, Kuran ayetinde denildiği gibi, "Biz seni dünyaya vekil olarak gönderdik" sözünü gerçekleştirmek ve yegâne gerçek dini Tanrı'nın izniyle dünyada taçlandırmak için onların yerini almak istemişti.

Bu yüzden herkes için belliydi ki, oğlu Selim de imparatorluk topraklarının genişletilmesini, İslam inancının güçlendirilmesini

sürdürecekti. Geçmiş zaferlerle hem zenginleşen hem de fethedilen yerlerde toprak sahibi olan askerler bunu istiyordu. Osmanlı sarayının rafine dilinde denildiği gibi, "Maaş yağmurunun sağanak gibi yağması" için gerekenin yapılması, bir Sultanın (özellikle de tahta çıkmadan önce fazla serbestiyetçi olmamak gibi bir ünü olan Selim'in) politik başarısı için bu zaruriydi.[1] Bunu hukuk danışmanları da istiyordu ve daha önce Süleymaniye Camiini yapan babasının mimarı Koca Sinan'ı, gözde şehri Edirne'de daha da güzel bir cami yapması için çağırdığında kendisine bunu hatırlatmaktan geri kalmadılar. Artık yetmiş yaşını aşmış olan Sinan işe koyularak kısa zamanda, bugün de onun şaheseri olarak bilinen Selimiye Camiinin devasa şantiyesini kurdu. Barbaro bile bunun "o kentte gerek büyüklük gerekse mermer ve nadir taşlardan sütunlarıyla muhteşem bir cami inşa edilecek şantiye" olduğunu yazar. Ama ulema, Sultanı, Osmanlı hanedanının geleneklerine göre kutsal vakfın eğitim kurumunun, hastanenin ve imarethanesinin masraflarının Müslümanların parasıyla değil, kâfirlerden koparılacak yeni toprakların geliriyle karşılanması gerektiği konusunda uyarmıştı.[2]

Bütün bu beklentiler Selim'in sırtında bir yüktü. Daha şehzadeliğinin sonlarına doğru Sultan, zemini halı yerine altın bir kumaşla kaplı bir odada, ipek, altın ve değerli taşlarla işlenmiş bir tahtın üzerinde otururak toplantı yapıyordu, ama "babasının oturduğu yere layık olmadığını söyleyerek, daha alçak bir yerde." Bu kişi hakkında Osmanlı'dan ve Venedikli diplomatlardan toparlanan yoğun ve gürültülü dedikodulardan başka pek fazla bilgimiz yok. Bunlardan dikkatle yararlanmamız gerekiyor, ama bununla birlikte Sultanın rahatsız bir yapıda olduğunu ve bunun

1 Krş. *Yazışmalar*, Michiel 1558, 104. Selim'in zayıf serbestisi tahta çıkmasıyla, askerlerin bekledikleri ödülleri dağıtmadığında (Nunziature VIII, 61). Osmanlı monarşisi ideolojisi için Tursun Beyin haberi yararlıdır; güçlendi; burada "maaş yağmuru," 19 ve ayrıca Kuran alıntısı, 46.

2 Contarini (1v) ve birçok çağdaşı, Selim'in "İmaret, yani cami ve medresesi, kütüphanesi, hastanesi olan bir yapı" kurmak için savaşa girmek arzusuna atıfta bulunuyorlar. Lefkoşa'da hapsedilmiş olan Kıbrıslı Dominiken papaz Angelo Calepio da 1572 yılının Temmuzunda Edirne'de yapılmakta olan camiyi görür ve İstanbul'da bulunan Süleyman'ınkinden daha gösterişli olduğunu belirtir (Calepio 93r). Krş. CB, 95v, 129r (Sultanın "Kıbrıs'tan girdilerden karşılayacağını" söylediği kaydedilmiş). Ve 168r.

hep böyle sürdüğünü gözardı etmemeliyiz. İçki içtiğini bilmeyen yoktu ve her ne kadar Hıristiyan ve Yahudi mahallelerinin meyhanelerle dolu olduğu bir başkentte olsa da, inançlı halkın gözünde bu bir rezaletti. Dedikodular, Selim'in, Süleyman'ın üç erkek çocuğundan ikincisi olması konusuyla başladı ve daha o zaman kimse babasının yerine onu geçeceğini tahmin edemezdi. Tahta çıkmasından daha on altı sene önce, 1550'de, "bu Selim 26 yaşında, zayıf ahlaklı, içki içmesiyle ünlü ve kıt anlayışlı biri," diye yazılıyordu.[3]

Bu acımasız yargı, Batılıların düşmanlığını gösteren ve birbirini tutmayan ifadelerle birlikte Selim'i bütün hayatı boyunca takip etti: Boğazına düşkün, içkici, fazla yemekten ve egzersiz yapmadığından –her ne kadar avcılığı sevdiği herkes tarafından bilinse de– şişman, neredeyse yazı yazmayı bilmeyecek kadar yeteneksiz. 1573 yılında Ser Andrea Badoer, "harf karakterlerini iyi bilmiyor," diye yazıyor. Bununla birlikte bir başkası, "şiirden hoşlanıyor," diyor. Gerçekten de Selim, Osmanlı Sultanlarında gelenek olduğu gibi, Türk ve İran şiirlerini saraydaki gözdelerle birlikte karşılıklı okurdu. Hıristiyan ülkelerin hükümetleri, onun aşırılıkları üzerine bilgileri düzenli olarak, herhalde İstanbul'un Batılı mahallesi Pera'nın meyhanelerinden topluyorlardı: Sultan, "çok şişman ve iri yarı; dinine aykırı olsa da şarabı çok seviyor ve sık sık sarhoş oluyor ve içkinin daha lezzetli olması için şarküteri ve iri karideslerden yiyor." Daha da fenası, "her sabah yarım sürahi rakı (akvavit) içiyor ve yemeği çok seviyor. Bazen gözde veziri Ahmed'le birlikte üç gün üç gece masadan kalkmıyorlar."[4]

Koro, patolojik bir yangı olarak yanaklarının kızarmasını da fazla alkol tüketmesine veriyor, "aşırı şaraptan ve yediklerini hazmetmek için içtiği çok miktarda rakıdan yüzü tamamen bozulmuş ve kızarmış," diyordu. Zamanla kızarıklıklar o kadar çoğaldı ki, en kötü niyetli gözlemciler bile bunun sadece şarapta olmadığına karar verdiler: "Bütün tenini bozan bir hastalığa yakalanmış olduğu" kabul edildi. Yiyip içtiklerinden olsun ya da olmasın, zaten sağlıklı bir kimse değildi ve saltanatı uzun sürmeyecekti. Barbaro onu şöyle tanımlıyordu: "Enikonu şişman, kıpkırmızı, neredeyse

3 *Yazışmalar*, Renier 1550, 75; taht için, Badoer 1573, 358.

4 *Yazışmalar*, Navagero 1553, 76; Michiel 1558, 104; Ragazzoni 1571, 97; Garzoni 1573, 401; Badoer 1573, 361.

iltihaplanmış yüzlü; elli üç yaş için korkutucu görünüşlü ve çoğunluğun ortak görüşü o ki, yaşadığı bu hayatla, üzerine ekleyeceği fazla senesi yok." Çokça tekrarlandığı gibi, ürküntü veren bir çehresi olduğuna göre, bundan yararlanmak istemiş olabileceği düşünülebilir: Bakışlarının daha da korkutucu olması için "göz-kapaklarının etrafını siyaha boyuyordu."[5]

Batılılar Selim'in ayyaş ve işe yaramaz biri olduğuna inanıyorlardı; o kadar ki, savaş başladıktan sonra, "Türkün yeme içmeye düşkünlüğü herkesçe malum," diye cesaret kazanıyorlardı. Ve sözde öldüğü haberi yayıldığında, Facchinetti bunun yalanlanmasını umdu: Bu Hıristiyanlık için yeni bir olumsuzluk olurdu, çünkü Sultanın alkolik olması, "bu savaşta başarı kazanmayı bekleyebilmek için önem taşıyan başlıca insani faktörlerden biri" idi. Ama Selim'in içki içmesi bir politikası yok anlamına gelmiyordu ve Venedikli gözlemcilerin onun aşırılıkları üzerine ısrarları, Babıâli'nin bir gizlilik perdesiyle çevrili amaçlarını saklamasına yarıyordu. Onlardan biri, o zamanlar Venedik toplumuna nüfuz etmiş olan antisemitizmin etkisiyle Selim'in "Yahudilerden taraf olduğunu" söylemeye kalktı, ama bu kısa süre sonra bir meyhane dedikodusu halini aldı: "Herkesin kanaati, babasının Yahudi olduğudur."[6]

Alkolik olan Sultanın işleri pek takip etmediği, bunları Sadrazam Sokullu Mehmed Paşanın uzman ellerine teslim ettiği yaygın kanı olduğundan, Selim'in siyasi duruşları kayda değer görünmeyebilir, ama yine de kendine özgü fikirlerinin olduğu kabul ediliyordu ve hatta, "eğer bir düşünceye takılırsa ondan vazgeçmesi çok zordur" deniyordu.[7] İstanbul saraylarında biraz da endişeyle, babasından farklı olarak etki altında kalabilen biri olduğu anlaşılıyordu. Selim'in tahta çıkışından hemen sonra haberi iletmek için Venedik'e gönderilen saray baştercümanı İbrahim Bey, rejimin onun babasının zamanına göre değişimini şöyle tarif eder:

"Beyin yaşı genç, birçok kişiyle konuşur; eğlenceye, ava gider. Damadı olan Kaptan-ı derya onu kadırgaya bindirir ya da en azından

5 *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 176; Badoer 1573, 360-1; Santa Croce 1573, 183; Barbaro 1573, 318; Garzoni 1573, 401.

6 Nunziature IX, 197 ve 342; *Yazışmalar*, Santa Croce 1573, 183.

7 *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 97.

denize çıkarır ve bu onun hoşuna gider, çünkü kendisiyle rahatça konuşur ve o kaptan denize açılmayı ve bir şeylerle meşgul olmayı arzu eder. Eski Bey yalnız hükümdarlık yapar, fazla kişiyle konuşmazdı; adil ve sükûneti seven biriydi; halbuki bu herkesi dinliyor."

Entrikacılar için verimli bir çağ başlıyordu.[8]

Selim'in hükümdarlığının başında kaptan-ı derya, Cerbe Savaşında İspanyol donanmasını yenen usta denizci Piyale Paşa idi. Sultanın üzerinde etkisi olduğu ve onunla tek başına konuşmak için pek çok fırsat bulduğundan, Venedikliler için özellikle tehlikeli görünüyordu, çünkü eğer Selim yeni bir fethe girişirse, gemilerini Akdeniz'e süreceğini düşündürüyordu. Gerçekten de, kadırga filosunun büyütülmesi ve onun önemli bir sefere çıkmasından Kaptan Paşa siyasi prestij ve büyük kazançlar elde edebilirdi. Öte yandan şimdi imparatorluğun sınırları Tuna Nehrinden Fırat'a kadar dayandığına göre, en akla yakın yayılma yönü Akdeniz olabilirdi. Türklerin dilinde Karadeniz. Kuzeyin karanlığını, Akdeniz ise öğlen vaktinin aydınlığını ifade eder. Sultanın dedesi Korkunç Selim şöyle demişti: "Akdeniz dedikleri sadece bir körfezdir ve burada birçok kral ve krallık bir arada bulunmaktadır! Bütün bu körfezin Allah'ın izniyle Devlet-i Aliyyenin gücü altında olmasından daha doğal ne olabilir?"[9]

Ancak Sultan kararları tek başına almıyor, vezirlerinin kendisine öneride bulunmalarını istiyordu. "Divan" denilen Osmanlı hükümeti, cumartesi, pazar, pazartesi ve salı olmak üzere haftada dört gün toplanır, sonra dinlenmek için tatil günü olan cumaya kadar uzun bir haftasonu başlardı. Selim'in zamanında Sadrazamla birlikte dört vezir ya da paşa bütün gün çalışır, bulundukları yerde pilav ve koyun etinden oluşan sade bir yemek yerlerdi. Aynı zamanda sarayın dışarıdaki odalarında ve avlularında küçük rütbeli yüzlerce subay ve binlerce ücretli çalışan da o sırada Sultanın kesesinden karnını doyururdu. Bir Venedikli, "Eğer bu ülkede bizim İtalya'daki inceliklerimizi kullanma geleneği olsa," diye yorumluyor, "bu gerçekten çok pahalıya patlardı; ama sadece ekmek, pirinç, koyun eti ve su gibi ekonomik bir öğünle yeti-

8 İbrahim Beyin divanda konuşması, Pedani 1994, 181; bu önemli kişi hakkında krş. Böl. 3, n. 5.

9 Bellingeri 2001, 14.

niyorlar." Sultan oturumlara katılmıyordu, ama istediğinde bir pencerenin kafesi arkasında gözlerden uzak, orada bulunabilirdi. Böylelikle Sadrazam görüşme hakkında bilgi vermek ve kararlar üzerine onayını almak için huzuruna çıktığında yalan söyleyemeye kalkışamazdı.[10]

İmparatorluğun hemen her memuru gibi, beş vezir de devşirme idi. Bu olağandışı "devşirme" sistemi, her dört beş yılda bir Yeniçerilerin imparatorluğun Balkanlar'daki topraklarını ziyaret ederek, umut vaat eden genç çocukları seçip İstanbul'a götürmeleri suretiyle uygulanıyordu. Teknik olarak, bundan sonra "Babıâli'nin kölesi," Sultanın, üzerlerinde yaşam ve ölüm hakkı bulunan malları haline geliyorlardı; kanun Müslümanların köle yapılmasına izin vermediği için bunlar Hıristiyanlar arasından toplanırlardı (gerçekte yasalar imparatorluğun köle olan Hıristiyanlarını da koruma altına alıyorlardı, bu nedenle "toplama"nın tamamen yasal olduğu söylenemezdi, ancak anlaşılan bu ayrıntı üzerinde fazla durulmuyordu). Ortalama olarak her kırk aileden bir çocuk alınırdı; tek çocuklu olanlar bundan muaf tutulurdu ve etkin kişilerle Ortodoks papazların çocuklarının rahat bırakılmaları da iyi bir politikaydı.

Devşirme olarak seçilmek, çocuklar ve aileleri için elbette bir travmaydı; üstelik sünnet geleneği ve Müslümanlığa geçmek de gerekiyordu; ama bu aynı zamanda iyi bir fırsattı da. O kadar ki, Bosnalı Müslümanlar kendi çocuklarının da devşirilmelerini talep etmiş ve bir ayrıcalık olarak bu hakkı kazanmışlardı. İstanbul'da çocukların çoğu bir çırağ eğiticisine teslim ediliyor, birkaç yıl sonra da iyi bir ücretle Yeniçeri olarak orduda ilerleme imkânı buluyorlardı; ama daha ilginç bulunanlar doğrudan Topkapı Sarayına girerek, Sultana hizmet etmeleri amacıyla onun gözetimi altında eğitiliyorlardı. Yetişkin hale geldiklerinde, Sultan bunların arasından gerekli memurları ve imparatorluğun askeri kumandanlarını seçiyor, diğerleri ise "sipahi," yani imparatorluk şövalesi oluyorlardı.[11]

---

10 Divanın çalışması hakkında krş. *Yazışmalar*, Trevisan 1554, 117-9; Imber 2002, 154 sgg. *Yazışmalar*'a atıf, Garzoni 1573, 431. Sadrazam Mehmed Paşanın yönettiği ve Selim'in izlediği bir divan toplantısı minyatürü, Fleischer 1986.

11 Devşirme sistemi hakkında krş. Metin Kunt 1982, Imber 2002, 134-42; *Yazışmalar*'da ilginç notlar, Renier 1550, 78 ("Birçok genç adam ediliyor denilebilir, çünkü şimdi onları büyükken alıyorlar"); Navagero 1553, 48-53; Trevisan

Osmanlı İmparatorluğunun Hıristiyan doğmuş ve kökeni Türk olmayan adamlar tarafından yönetilmesi şeklindeki bu olağanüstü sistem Batılıları derinden etkiliyordu. 16. yüzyılın ortalarında İstanbul'u ziyaret eden Flaman Busbecq, onların sadece kişisel başarılarıyla yeryüzündeki gücün en yüksek yerlerine çıkmış olmaktan gurur duyan bir topluluk olduklarını müşahede ediyor: "Sultandan bu yüksek rütbeleri alanların çoğunluğu çoban çocuğu ve bunlar kökenlerinden utanmıyor, hatta doğumlarındaki kazada bir sorumlulukları olmadığından, bundan övünç duyuyorlar." Onlarla her gün görüşmek zorunda olan Marcantonio Barbaro, bu sonradan görmelerin kibirliliklerine tahammül edemiyor, hepsini, "İsa'nın çocukları olarak doğmuş," ama "aşağılık, yeteneksiz, rezil, hükümet işlerinden, adaletten, dinden anlamayan, sadece bedensel zevkleri olan, şehvet düşkünü, cimri ve özellikle de kibirli ve üstünlük taslayan kişiler" olarak buluyordu.

Batıda doğum ve kan kavramları üzerine yapılan büyük yatırım düşünüldüğünde bu anlaşılabilir bir görüştü. İnebahtı'da, kont, şövalye, asilzade nedir bilmeyip, sadece tüccarları tanıyan bir düşmanla karşılaşmakta olduğuna öfkelenen Venedik donanmasının komutanı ihtiyar Sebastiano Venier, "asalet nedir bilmeyen bu Türkler şerefli kişiler değil," diye yorumluyordu. Halbuki birçok Venedikli, sıradışı ve acımasız olmakla birlikte, bu "devşirme" sisteminin Osmanlı İmparatorluğunun güçlerinden biri olduğunu anlamıştı. 1560 yılında Büyükelçi Marino di Cavalli'ye göre, eğer cumhuriyet Türklere kafa tutmak istiyorsa, onların yolunu izleyerek, liyakat göstermeleri şartıyla "özel ve alt kademe" adamlara rütbe ve yetki vererek ve soylularda pek de rastlanmayan sadakat duygusunu kazandırarak çok daha güvenilir hizmetkârlar temin edebilirdi (Vatikan elçisinin de belirttiği gibi, "Cavalli'nin çok az akrabası vardı ve çok yeni bir ailedendi").[12]

1554, 128-31 (Geçmişte çok ağır bir vergi olarak görülmesine ve anneler, babalar çocuklarının alınmasını önlemek için her çareye başvurmalarına rağmen, şimdi neredeyse bu bir ayrıcalık olarak görülüyor); Garzoni 1573, 396; Santa Croce 1573, 189-90. Bennasar'ın birinci tanık olarak güzel ifadesi 1991, 274-80.

12 Lybyer, 1913, 85-6; *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 283; Barbaro 1573, 315-7; Bernardo 1592, 358 (ve Moro krş. 1590, 360); Venier 284; Nunziature VIII, 143. Konu üzerine geniş açıklama, Preto 1975, 163-232. Çağın Venedik oligarşisi-

Sultan Selim'in beş veziri de böyle bir süreçten geçerek kariyer yapmışlardı. Sokolovic olan aile adı değişerek Sokollu olan Mehmed Paşa, Bosnalı bir Sırptı ve Muhteşem Süleyman zamanında kariyer yaparak, önce kaptan-ı derya, sonra Rumeli beylerbeyi ve sonunda Sadrazam olmuştu. İkinci vezir Pertev Paşa, Arnavutluk'tandı ve Divan-ı Kebire dahil olmadan önce Yeniçeri ağalığına getirilmişti. Üçüncü vezirse, Piyale Paşadan başkası değildi. Bu göreve gelmeden önce o da kaptan-ı derya olmuştu. Macaristan, belki de Hırvatistan doğumluydu ve her ne kadar bir çukura bırakılmış halde bulunduğu söylense de, olasılıkla bir yemenicinin çocuğuydu. Kimine göre bir Macar, kimine göre ise Boşnak, ama her durumda "çok düşük kondisyonda" olan Ahmed Paşa ise Selim'in gözdesi, yakın dostu ve padişahın içki masalarının gediklisiydi. Daha sonra bolca söz edeceğimiz ve bazılarına göre Bosna, bazılarına göre ise Karadağ doğumlu "aşağılık kanlı" beşinci vezir Lala Mustafa Paşa, saraydan sipahi olarak çıkmıştı, önce hazinedar, sonra da Selim'in eğitimcisi (lala) olarak şans yüzüne gülmüştü.[13]

Benzer bir çevreden gelen ve hepsi sarayın aynı katı eğitiminden geçmiş olan beş vezir, aynı zamanda aralarında akraba olmuşlardı, çünkü Süleyman'ın politikası aileye önemli sorumluluklar yükleyeceği adamları dahil etmek olmuştu. 1562 yılında, tahtın vârisi Selim'in Esmihan ve Geverhan adlarında çok genç iki kızını aynı gün Mehmed ve Piyale'yle evlendirmişti. Ahmed'e başka bir torununu, kızı Mihrimah ile Rüstem Paşanın kızlarını vermişti; Lala Mustafa'nın, Şam paşası iken Osmanlılar tarafından tahttan indirilen Memlûk hanedanının soyundan gelen Mısırlı bir karısı vardı, ama bundan dul kaldığı zaman kendisine kızlarından birini verdi. Eşin pozisyonu kendilerinden mukayese edilemeyecek kadar üstün olduğundan Sultan kocası olmak hiç de rahat bir

---

nin en önemli kişilerinden Cavalli daha sonra da anılacak, Preto 1979, 128 ve Simon 1984.

13 Alıntılar *Yazışmalar*'dan, nn. 15-17. Batı dillerinde modern biyografi çok fazla değil; Encyclopedie de L'Islam, krş. Fleiscer 1986 (özellikle Lala Mustafa). Samardjitch 1994 –krş. G. Veinstein'in "Turcica" yorumundan, 27 (1995), 304-10– ve Dursteler 2006, 127. Selim'in vezirleri o sırada altı kişi olabilirdi; adlandırma kronolojisi son derece belirsiz (krş. Fleischer 1986, 53n.); sadece burada belirttiğimiz beş kişi Venedik elçileri tarafından betimlenmiş ve Kıbrıs Savaşında aktif rol oynamışlardır.

durum değildi. Paşalar başka zevce alamazlardı ve kendilerine bahşedilen bu hediyelere tamamen itaat etmeleri gerekirdi. Ama bu evlilikler onların sadece politik olarak prestijlerini artırmıyor, böyle onurlandırılmış olan kişiyi somut bir şekilde güçlendiriyordu da; çünkü Sultanın kızları ve kız kardeşleri saraya serbestçe girip çıkabiliyor, sultanla rahatça konuşabiliyorlardı. Vezirlere tanınan görüşme hakkı ise kesin kurallara bağlanmış ve divan protokolüyle sınırlandırılmıştı.

Devşirme ürünleri olan vezirler Sultanın kölesi olduklarının farkındaydılar. Eğer sultan kendilerinden memnun olmazsa onları boğdurabilir ve mesleklerini icra ederken biriktirdikleri malvarlıklarına hiç şüphesiz el koyabilirdi. Gerçekten de Mehmed'in 1579 yılında ölümünde, Selim'in oğlu yeni Sultan Murad onun ve halefinin zenginliklerine el koymakta hiç tereddüt etmedi. O zamanın baylosu şöyle yorumluyordu: "Söz edilen kişilerin bunları zaten çalmış olduklarını bildiğinden, bunu içi rahat olarak yapabiliyordu." Ancak zaman değişiyor ve İnebahtı'nın sadrazamı aynı zamanda imparatorluğun yönetimine geçmede liyakat yerine doğum ilkesini benimsetmek için uğraşmaya başlayan ilk kişiler olmuştu. Mehmed'in yirmi iki yaşındaki büyük oğlu Hersek sancakbeyi, yani yöneticisiydi ve 1572 yılında öldüğünde yerine bir esirden olma, henüz on yedi yaşındaki küçük kardeşi geçmişti. Lala Mustafa'nın oğlu da Halep'te önemli bir sancağı yönetiyordu ve Piyale'nin bir oğlu Split yakınlarındaki Kilis sancağına getirilmişti. Barbaro birçok kişinin bu kayırmacılığı bir skandal olarak gördüğünü teşhis ediyordu: "Veziriâzamlar oğullarından birinin dahi lütfedilip sancakbeyi yapılmamış olmasından üzüntü duyabilirler." Sancakbeyliğinin göreceli olarak mütevazı bir rütbe olduğu ve bunun da her an geri alınabileceği düşünülünce, İtalya veya İspanya krallıklarındaki aile dayanışmasından halen çok uzak olduğumuz anlaşılıyor.[14]

---

14 *Yazışmalar*, Barbaro 1573, 317-330; Soranzo 1584, 283. Mehmed'in çocukları hakkında krş. Ragazzoni 1571, 80-1; Anonim 1571-73, 168; CB, 220v: 29 Ekim 1569'da Mehmed "çocuklarına rütbe vermeye başlamak için büyük oğlunu Hersek sancağına seçtirdi" (Hanım Sultan'la evlenmeden önce bir esirden olma, krş. 141r, 22 Temmuz 1569: Mehmed'den kısa süre önce doğan oğlu öldü ve "Bu ölüm acısı kalbine saplandı, çünkü karısından doğan beş çocuğu da öldüğünden, onunla birlikte çocuk yetiştiremeyecekti; eğer hepsi yaşa-

İşte bunlar, Selim'in Kıbrıs'ın fethi hedefiyle birlikte Venedik'e karşı bir savaş olasılıklarını tartışan kimselerdi ve savaşa karar verildiğinde onu yönetmekle görevlendirileceklerdi. Venedik delegelerinin içlerinden en renksiz olarak değerlendirdikleri, "vücut yapısı küçük, ama kalbi büyük" olan asker Pertev Paşaydı. Çoğu kimse, onun denizden çok kara savaşlarında usta olduğu görüşündeydi ve bu eksikliğinin sonuçları İnebahtı'da ortaya çıkacaktı. Öte yandan bir süredir onun yaşlandığı ve yakında emekliye ayrılacağı söyleniyordu. Ahmed Paşanın sempatik ama fazla sivri biri olmadığı görüşü hâkimdi ve bulunduğu konumu tamamen Sultanla olan dostluğuna borçluydu; pek güvenilecek bir kişi olmasa da yürekli, güçlü yapılı, neşeli ve genç biriydi: "Girişken değil, ama davranışları çok kibar, tatlı hayatı sever, kolayca arkadaş olur ve korkulacak biri değildir, çünkü bu devletin temsilcilerine çok nazik davranır ve kayınvalidesi Sultandan yeni şeyler ve bol zenginlik istemeden mutlu yaşar." Piyale Paşa ise birbirine daha zıt yargılar doğuruyordu. Kimilerine göre, "ne çok değerli ne de tedbirli biri" idi; kimileri ise onun "iyi bir denizci ve iyi bir asker" olduğu konusunda hemfikirdi ve bu sonuncusu gerçeğe daha yakın olsa gerekti, çünkü İnebahtı'nın hemen öncesinde serdarlıktan azledilmesi denizciler arasında huzursuzluk yaratmıştı. Ancak karakterine gelindiğinde, tablo gölgelerle kaplanıyor: "Piyale'nin az parası var ve çok harcamak istiyor; afyon müptelası ve 'zevcesi Sultan yüzünden çok para harcıyor.' Sahip olduğu yaklaşık üç yüz Hıristiyan köleye Türk kölelerine olduğundan daha kötü muamele ediyor."[15]

Ancak divanın en güçlü vezirleri birinci ile sonuncusuydu. Lala Mustafa, Marcantonio Bragadin'in canlı canlı derisini yüzdürmekle tarihe geçmişti. Ama elçi Ragazzoni'nin bu olaydan birkaç ay öncesindeki değerlendirmesine bakıyoruz: "Medeni, temkinli ve değerli bir adamdı;" bir başka Venedikli, "saygın, çok değerli ve sağduyulu biri;" her ne kadar Mağusa'daki darağacının gölgesi uzayarak artık resmi karartıyorsa da: "Ufak tefek ya-

saydı kendi büyüklüğü için yeterli olacaktı" ve krş. CB, II, 227r). Lala Mustafa'nın oğlu için: Garzoni 1573, 408; Piyale'nin oğlu için: Pedani 2010, 204 ve *Encyclopédie de L'Islam*, Piyale Paşa.

15 *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 295; Ragazzoni 1571, 98; Anonim 1571-73, 172; Garzoni 1573, 403-7; Badoer 1573, 365-6; Correr 1578, 255; Buonrizzo 256.

pılı, ama vakur görünüşlü, düzenbaz huylu, açgözlü, acımasız," ve böyle devam ediyor. 1568 yılında Yemen isyanını bastıracak olan ordunun başına serdar olarak atandığında, zimmete geçirme ve ihanet suçlamalarıyla hayatı tehlikeye girmiş, ama Selim'in kişisel koruması sayesinde temize çıkmıştı. Belli ki yetenekli, durmak bilmez ve hırslı bir adamdı. Onu mesleğinde zirveye taşıyan Mağusa'nın fethinden daha yedi yıl sonra Lala Mustafa için, "yetmiş yaşında, neşeli ve şansıyla yetinmeyip önemli işler yükleneceğini bildiğinden, kimi yenilikler istiyor ve doğruyu söylemek gerekirse, ortak kanıya göre bir orduya komuta etmek için muhteşem Mehmed Paşanın yerine geçmeye uygun değil" diye düşünülüyordu.[16]

Gerçekten de divanda ona kafa tutacak tek kişi Mehmed'di. Bir gün Venedik elçisi Ragazzoni'yle konuşurken, kendisinin aslında prens soyundan, Sırbistan despotlarından geldiğini ima etmişti (kimileri öyle olmadığını söyleseler de). Bu, sadrazamın kendini yükseklerde gören tek tavrı değildi. Daha genç görünmek için sakalını boyardı ve yetmiş yaşında olmasına rağmen elli beşinde olduğunu söylerdi; ancak olasılıkla önemli bir ailedendi. Mehmed muhtemelen dini bir göreve yönlenmişti; on sekiz yaşında devşirildiği zaman diyakozdu (DN1) ve Bosna'da San Saba Manastırında papaz olan dayısına âyinlere yardım ediyordu. Gücü arttığı sıralarda, iki din arasında keyfince gezerek ailesinin çıkarları için çalışıyordu. Bosna'da zengin bir vakıf kurdu ve yönetimini babasına bıraktı; ama Sultandan, Pec'de bir Ortodoks Patrikliği elde etti ve böylece Balkanlar'daki bütün ruhban sınıfının üzerinde yetkiye sahip oldu ve önce kardeşini, sonra da iki yeğenini patrikliğe getirdi (Marino di Cavalli, İstanbul yolculuğu sırasında buraya uğramış ve Üsküp papazının, "paşa olan bir tanıdığı sayesinde Serfiçe patriği oldu ve Bay Türkten, Latin ve Rum bütün Hıristiyanların kendisine ödeme yapmaları ayrıcalığı kazandı," şeklinde şikayetini not etmişti.

Mehmed Paşanın hayranlık uyandırıcı vücut yapısı üzerine değerlendirmeleri herkes paylaşıyordu. Baylo Barbaro onun tek başına altından kalktığı devasa işler karşısında takdir ve şaşkınlığını gizlemiyor:

16 *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 99; Badoer 1573, 366; Garzoni 1573, 408; Barbaro 1573, 331; Santa Croce 1573, 192; Correr 1578, 255; Buonrizzo 156.

Bu paşa, başından hiç eksik olmayan işlerde sabırlı ve hiç yorulmuyor. Hoş bir şekilde ve kibirlenmeden cevaplar veriyor (...) Dindar, ölçülü, barış yanlısı, intikamcı ve açgözlü değil (...). Sağlıklı, düzgün tenli, yapılı, güzel vücutlu ve mükemmel hafızası olan biri. Karısı genç ve çok güzel, altmış beş yaşında, ama daha genç görünüyor. Her yıl bir çocuk yapıyor, ancak hepsi ölüyor.

1571 yılında birkaç ay Mehmed'le irtibata geçen Ragazzoni, savaşta olan Venedik'e İnebahtı Savaşından kısa bir süre önce verdiği raporda görüşmelerin başarısız olmasına üzüldüğünü belirtiyor, ancak "Bugün dünyada yaşamakta olan en bilge, en adil, en ölçülü ve en değerli hükümet adamını tanımak ve kendisiyle görüşme imkânı bulmuş olmaktan mutluluk duydum," diyordu. Barbaro barışın neticelenmesinden sonra İstanbul'a döndüğünde kendi portresini yaptırmıştı. Bugün Innsburck Kunsthistorisches Museum'da bulunan portrenin arka planında haliç görünmekte, bir elinde, üzerinde "Domino Mehmed Musulmanorum Visiario amico optimo" adresi yazılı olan bir mektup bulunmaktadır.[17]

Venedikliler, divan üyelerinin aralarındaki rekabetin imparatorluğun politikasının yönlendirilmesinde çok önemli bir rolü olduğunu anlamışlardı ve bu konuda da Mehmed'e çok güvenmekteydiler. Savaşın başlamasında önce, Sekreter Buonrizzo, "paşalar hükümdarlarına faydalı hiçbir şey yapmayacak kadar kişisel çıkarlarına düşkündüler," diye yorumluyor ve daha sonra Barbaro, vezirlerin birbirlerinden ne kadar nefret ettiklerini, karşılıklı olarak rütbelerini, onurlarını ve yaşamlarını nasıl alaşağı etmek istediklerini tam da bununla anlayabildiğini ifade ediyordu. En çok düşman çeken, Sultanın en son gözdesi olan, en fazla yükselen ve bütün diğerlerinin öldüğünü görmek istedikleri Lala Mustafa idi ve onun yükselmesini en çok tehdit olarak gören, Şam valiliğinden hükümet üyeliğine yükselmesini sindirmek zorunda kalan

17 *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 295; Ragazzoni 1571, 98 (aynı anlatım CB, II, 143r-148v: "O köylü doğmadığından"); Garzoni 1573, 405-7; Barbaro 1573, 319-20; Badoer 1573, 364; Soranzo 1576, 209; Correr 1578, 254. Bir zamanla Veronese'ye atfedilen portre: krş. Böl. 1, n. 1. Cavalli'nin Üsküp'ten raporu, Lamansky 064.

sadrazamdı. Durum böyle olunca, İtalyan gözlemcilerinin divanda Venedik'e karşı bir savaş üzerine olasılıklar etrafında yapılan tartışmaları bu iki egemen kişinin çatışmasıyla kurgulamalarına şaşmamak gerekir. Onları bu karara özellikle iten, Kıbrıs'a gönderilecek orduya serdar olacağından kuşku duymayan Mustafa idi; Mehmed ise ölümcül düşmanına bu ayrıcalık fırsatını sunmak istemediği için savaşa çok soğuk bakıyordu.[18]

Savaşın başlamasından sonra da Venedikliler Mehmed'in bunu istemediğinden ve engel olmak için her şeyi yaptığından emindiler. Divanın tutanakları olmadığından ve bütün kararnameler Sultan adına yayınlandıklarından, onların ne dereceye kadar haklı olduklarını tespit etmek olanağı yok; ama böyle olsa da, Sadrazam bütün işleri yönetmekle birlikte, Sultan tarafından yapılan bir isteğe karşı gelemezdi. Barbaro biraz da sıkıntıyla, "Sultan, kafasına göre hareket etmesine rağmen onu seviyor ve beğeniyor, ama O Sultanın isteklerine karşı gelmek diye bir şeyi kabul etmiyor; yine de en küçük ayrıntıyla korku ve saygıyla inceden inceye ilgileniyor," diye yazıyor. İnebahtı'dan sonra görüşmeler için gelen heyetin bir üyesi, Sultanın yapılması imkânsız bir emir vermesi halinde dahi Mehmed'in ona karşı gelmesinin mümkün olmayacağını söylediğini işitir:

> Sultanın elindeki gücün mahiyetini çok iyi bilmesine rağmen, iki bin kadırgayı donatmakla görevlendirilse bile, devletin bunu yapmaya gücü olmadığını kendisine söyleyemezdi.

Ama en tedirgin edici ima, İbrahim Beyin 1567'de senato karşısında yaptığı konuşmaya neredeyse tesadüfen karıştı. Selim'in tahta çıktığı haberini getirmek için gelen dragoman, Venediklilere sadrazamın onların dostu olduğunu ve barışın sürmesi için her şeyi yapacağını söyledi; ancak anlayacakları gibi, o bile Sultanın arzularına karşı çıkamazdı. Dragoman, "Sultan tedbirli ve aklı başında biridir ve Venedik'le barışın ve ticaretin sürmesini istemekte, ancak tutarsızlık ve rekabet istememekte," diye sözlerini

18 CB, 155rv, 229v, 275, 350r-351v; Buonrizzo 142, 153, 156-7; *Yazışmalar*, Barbaro 1573, 330-1 ("O savaşın tamamen yabancısı"); Badoer 1573, 366; Contarini, 2v-3r; Mustafa'nın atanmasına ilişkin Faccinetti'nin raporu, Nunziature VIII, 350. Lala Mustafa'nın maiyeti açısından bir analiz, krş. Fleischer 1986.

tamamladı. Üzerinde durup düşünüldüğünde, bunun rahatlatıcı bir ima olmadığı anlaşılıyordu.[19]

Selim sadece diğer görevlilerle görüşmüyordu. Ona çok daha yakın olanlar, kadınlar, hadımağaları, gözdeleri gibi saray sakinleriydi. Dostluk, aşk, seks, yoğun ve aynı zamanda çarpık insan ilişkileriyle dolu bir dünya, içkici Sultanın etrafında birbirine karışıyordu. Ayrıca daha yüksek makamlara terfi edileceği beklenen ve gerçekten de yüzyılın sonlarında tam üç kez sadrazam olan, Macaristan ya da Hırvatistan doğumlu Çavuş, Sultan tarafından çok seviliyordu: "Sultan şarapla bozulduğunda onunla konuşmaya tek yetkili olan kendisiydi." Kimileri ise daha kaba bir üslupla, onun hükümdar tarafından "kullanılmış" olduğunu yazar. Selim onu saraydan çıkartmaya karar verir ve tam da Venedik'e karşı bir savaşın planlanmakta olduğu aylarda ilk siyasi görevine atar, ardından çok sayıdaki kızlarından biriyle evlendirir. Sultanın bir o kadar yoğun ve daha gizli olan ilişkisi ise sağır Rara (Sultanın gözdesi ve değişmez masa arkadaşı) idi. Bir keresinde haber vermeden Barbaro'ya uğrayarak onun kötü bir çeyrek saat geçirmesine neden olmuştu; bu çok nadir bir durumdu, çünkü hemen hiçbir zaman saraydan çıkmazdı. Baylo bu dilsizi patronunun bir görevle gönderdiğini sandığı için diken üstündeydi (dilsiz biriyle çeşitli konular üzerine nasıl konuşulur ki?); öteden beriden, duvarda asılı olan bazı İstanbul ve Venedik resimlerinden bahsettikten sonra, Barbaro'yu şaşkın bir halde bırakarak çekip gitti.[20]

Haremde yaşayanların çoğunun, anavatanla bağlarının intikamını almaya ve fırsat olduğunda bunu yapmaya hazır Venedikliler olması bizi şaşırtabilir. Sultanın en sevdiği odalığı, oğlu Murad'ın annesi Nur Banu, "Bayan Işık," Korfu doğumlu bir Venedik vatandaşıydı. Selim, Sultanların esirlerle evlenmemeleri geleneğini yıkıp annesi Hürrem'le evlenmiş olan babası Süleyman'ı örnek alarak, 1571 yılının Şubat ayında onunla evlenecekti. Öte yandan, çağdaşlarına göre Nur Banu, Baffo ailesinden bir soyluydu ve büyük bir olasılıkla Korfulu bir Rum olmasına rağmen Sultan bunu itiraf etmekten sakınıyordu. Selim'in gözdesi olan ve uzun yıllar

19 *Yazışmalar*, Barbaro 1573, 319; Garzoni 1573, 407; Pedani Fabris 181.

20 Çavuş (Siyavuş) için bkz. *Yazışmalar*, Soranzo 1584, 283-4; Bernardo 1590, 340-1 ve krş. Böl 3, n. 14. Dilsiz Rara için bkz. CB, II, 120v.

Topkapı Sarayında önemli görevler üstlenen hadım Gazanfer Ağa da Venedikliydi. Küçükken Adriyatik'te ele geçirilmiş, sonra Haremde görev yapmak için hadım edilmişti. Kendisi Michiel ailesinden olduğunu iddia ediyordu, ancak bu mümkünse de, Baffo örneği gibi bir palavra olması da mümkündü.[21]

İtalyan bir centilmen, korsanların Sultana verebileceği en değerli hediyelerden biri olduğundan, denizde ele geçirilen, sonra din değiştirmeye ikna olan genç Venediklilerden sarayda çokça vardı; ayrıca Sultana odasında hizmet edenlerden çok özel bir grup daha vardı ki, bunlar bazen onunla yatarlardı ve sakalları çıkmaya başladığında ve Sultan Haremden ayrılmalarına izin verdiğinde bazen şans yüzlerine gülebiliyordu. Barbaro'nun bir memuru, İnebahtı'dan bir ay önce, diye anlatıyor, "Büyük Efendinin sarayından çıkarttığı 300 gencin arasında, odasında hizmet veren 12 delikanlıdan Pesaro adlı Venedikli bir centilmen vardı" ve diğerleri gibi nöbetçi süvari alayına katılmamış, bunun yerine sarayın yönetim teşkilatında önemli bir konuma gelmişti. Sonradan anlaşıldığına göre ona bu ayrıcalığı sağlayan, Cigala isimli Cenovalı bir centilmendi. Ünlü bir korsanın oğlu olan Scipione Cigala 1561'de babasıyla birlikte denizde yakalanmış, sonra da sarayın gözdelerinden biri olmuştu. Bir seyyah onu at üstünde, Selim'in ardından giderken görmüştü: "Parfüm kokan örgülü uzun saçları, üzerinde ince ve davetkâr giysileriyle tıpkı Baba Baküs'ün zafer geçidini izleyen Aşk Tanrısı gibi." Barbaro'ya göre odada bir numaraydı ve "Sultanın gençleri arasında en gözdesi, odasının baş tacıydı, üstelik bir yerlere geleceğine inanılıyordu." Cigala üzerine bir başka iddialı öngörü de, başlangıçtaki efemine duruşa rağmen, uzun yıllar sonra, Sinan'dan uzun yıllar sonra Osmanlının en ünlü kaptan-ı deryalarından biri olacak, aynı zamanda Fabrizio de Andre'nin bir şarkısına da konu olacaktı.

Muhakkak ki, sarayda yaşayan ve Selim'in yatağını paylaşanlardan birçoğunun başlayacak olan savaş üzerine fikirleri vardı. Henüz o sıralar aktif siyasette olmayan, ancak oğlu tahta çıktığında Venedik ile Osmanlı arasındaki ilişkilerde hiç de yabana atılmaya-

21 Nur Banu: krş. Bellingeri 1985; Arbel 1992; Pedani 2010, 199-201; krş. *Yazışmalar*, Badoer 1573, 362; Garzoni 1573, 403; Santa Croce 1573, 182 ve 188; Gazanfer için bkz. Dursteler 2006, 119-23, Pedani 1997, 68-70 ve Pedani 2010, 194-6.

cak bir rol oynayan Nur Banu'nun ne düşündüğü hakkında bilgi alabileceğimiz hiçbir kaynak ne yazık ki yok. Ancak Barbaro'nun da Pesaro ailesinden Venedikli gençle ilgili yazışmalardaki bir ayrıntıda küçük bir bilgi kırıntısına rastlıyoruz. 1570 yılının Ocak ayında baylonun anlattığına göre, Sultanın yokluğunda saraya çağrılan doktoru Yahudi Abram Abensantio muhteşem Bay Marin da Pesaro'yla görüşmüş, kendisi Venedikli olduğundan vatanını unutmamasını tembihlemiş ve ona donanmanın hedefi hakkında sarayda ne konuşulduğunu sormuştu. Delikanlı ona, Efendi sarayda olmadığı için bunların konuşulmadığını, ancak Efendi geldiğinde bilgi almaya çalışacağını söylemiş, yeniden birbirlerini görmeleri pek kolay olmadığı için aralarında bir işaret üzerine anlaşmışlardı; donanma Kıbrıs'ı işgale yönelecek olursa, Pesaro bir hastalığı için doktordan bir tür konserve isteyecekti. Bundan kısa bir süre sonra doktor Barbaro'ya gelerek, "sözü geçen delikanlı benden muhakkak o konserveyi hazırlamamı istedi," demişti. Topkapı'nın duvarları arasında yapılan bu türden haberleşmeler son derece değerliydi, ama doktor çok tehlikeli olduğundan bunu sürdürmeyi reddetti ve her neyse, genç Pesaro kısa sürede sistemden çekilip alındı. Baylo, "o delikanlı Selim'in oda hizmetine verildiğini görünce büyüklük ümitlerine kapılarak vatanını unuttu ve o kehanet gerçekleşmekte gecikmedi," diyerek durumu kabullenir.[22]

Ancak Venediklilere göre, Sultanın üzerinde saraydaki kadınlardan ve gençlerden daha fazla etkileri olan kişiler vardı. Bunlar İstanbul'da faaliyet gösteren büyük bankerlerdi. Osmanlı İmparatorluğunda kredi tamamen özeldi ve bu, Batılı büyükelçilerle görüşen ve onlardan değerli bilgiler alabilen, bol paraları, iyi ilişkileri olan özel kişilere, Hıristiyanlara, Yahudilere, gümrük ve ticaret ihalecilerine emanet edilmişti. Bunlardan biri, yıllar sonra, yaptığı hırsızlıklar yüzünden asılarak idam edilecek olan, İstanbul halkının "şeytanoğlu" dediği yaşlı Rum prensi Mihail

22 CB, 278rv ve II, 223v; *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 165; Garzoni 1573, 380; Antelmi 1576, 199; Zane 1594, 424-7; Fresne-Canaye 268. Olay ve özellikle Abensantio için bkz. Lucchetta 1997, 7-13. Cigala'nın yakalandığı çatışma, Doria 152-5'te ayrıntılarıyla açıklanmış; karşılaştırma ve geniş bilgi: G. Benzoni, Cicala, Scipione ve Cicala, Vizconte, DBI ve Montuoro 2009. Saraydaki eğitim ve çıkışlar hakkında çok güzel açıklama: *Yazışmalar*, Navagero 1553, 42-7.

Kantakuzenos idi. İmparatorluğun bütün tuzlalarının ihalecisi olduğundan, Kıbrıs'ın fethinden çıkar sağlayabilirdi, çünkü tuz adanın başlıca gelir kaynağıydı. Ancak Venedik'ten büyük miktarda alacağı vardı ve savaş yüzünden bu ödeme gerçekleşemedi; bu nedenle, bayloyla ilişkisi ödenmeyen borç yüzünden gerginleşse de, savaş kararını desteklemiş olması ihtimali çok zayıflıyor.[23]

Onun başlıca rakibi Portekizli Joao Migues, diğer adıyla Josef Nasi'ydi.[24] Leuven'de öğrenim görmüş, Anvers'te bankerlik yapmış ve kendisine V. Karl (Şarlman) tarafından soyluluk verilmişti. Migues birçok Marranostan biriydi. Marranoslar Yahudi soyundan gelip zorla Hıristiyanlaştırılmış ve Engizisyon endişesinden Habsburg dominyonlarını terk edip başka yerlere gitmişlerdi. Migues yüzyılın ortasında Venedik'teki halalarının yanına yerleşmişti. Kendileri de din değiştirmiş olan Portekizli Yahudi halaları dona Gracia ve dona Brianda Nasi, büyük bir servetin sahipleri olan iki bankerden dul kalmışlardı. Kocalarının vasiyetleri üzerine bu mirasın yönetimi dona Gracia'ya kaldığından iki kardeşin ilişkileri bozuktu. Cumhuriyet bu servetin kaderiyle çok ilgilendiğinden, dona Brianda'nın kızı ve onun tek mirasçısı olan Beatriz yanlısı bir politika izleyerek iki kadından, paranın yarısını hazineye yatırmalarını sağladı.

Dona Gracia Venedik'i terk edip, yine Yahudiliğe dönmek için İstanbul'a göçmeye karar verdiğinde, ortadaki servetin mahiyeti göz önüne alınarak, bu seyahati her iki hükümetçe de yüksek makamlarda tartışıldı ve iki kız kardeş arasında servet uyuşmazlıklarını düzeltmek için İstanbul'dan bir elçi gönderildi. Alınan karara göre, servetin yarısı dona Gracia'yla birlikte gidecek, diğer yarısı ise (vâris Beatriz'in oralı bir soyluyla evleneceği umularak) Venedik'te kalacaktı. Bu noktada, zaten bir süredir halasının ser-

23 Mihail Kantakuzenos için bkz. *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 167; Santa Croce 1573, 184 ve 186. Kantakuzenos'nun alacakları için Venedik hükümetine açtığı bir türlü bitmeyen duruşması (Venediklilere göre bu borç ödenmişti) için bkz. CB, 187r, 201r-202v, 205v-296r, 212v-213v, 218v-220v, 226v, 237v-238r, 245v, 250rv, 266v, 273v-274r, 355rv ve II, 84v ve 243v.

24 Joan Migues, namı diğer Josef Nasi veya Naci hakkında biyografi geniş ve çelişkilidir. Krş. İnalcık 1969b, 122-3; Ravid 1983; Arbel 1987; Pedani 1994, 153-9; Arbel 1995, 56-63. Nakşa'daki hükümet: Slot 1982, 88-97 ve Vatin 2004. İlginç bilgi ve dedikodular: *Yazışmalar*, Buonrizzo 1565, 66; Ragazzoni 1571, 91; Barbaro 1573, 334 ve 343; Badoer 1573, 361; Antelmi 1576, 199.

vetini yönetmekte olan yeğen Migues devreye girer. 1553 yılında, on iki yaşındaki Beatriz'i baştan çıkararak kendisiyle birlikte bir tekneyle Ancona'ya kaçmaya ikna eder ve orada evlenirler. Buna çok öfkelenen Onlar Meclisi, "Zuan Micas"ı idam cezası tehdidi altında ömür boyu sürgünle cezalandırır.

Bu maceradan sonra, Beatriz annesi tarafından alınarak Venedik'e götürülür, Migues ise İstanbul'a gider. Bu sırada, dona Gracia da oraya gelmiş ve büyük kutlamalarla karşılanmıştır. Her ikisi de Yahudiliğe dönerler. Sahip oldukları para ve bütün Avrupa piyasasındaki iş bağlantıları sayesinde Yahudi cemaati içinde sivrilirler. Osmanlı hükümeti böyle faydalı kimseleri kullanmasını iyi bildiğinden, adını don Josef Nasi olarak değiştiren Migues, imparatorluğun en önemli iş adamlarından biri, hatta başkente ithal edilen şarapların gümrüğünün sahibi olur. II. Selim ona önem veriyor ve kendisini görmekten memnun oluyordu; Batılılara göre bunun nedeni Migues'in ona en iyi şarapları getirmesi ve Sefarad mutfağının en seçkin yemeklerini hazırlatmasıydı, ama asıl neden imparatorluğun karmaşık işlerin altından kalkacak tüccar ve bankerlere ihtiyacı olduğuydu. 1567 yılında Sultan, Hıristiyan vassallarından biri olan Kiklad adalarındaki Nakşa dükünden feragat etmeye karar vererek, bunu Nasi'ye teslim etti ve bundan itibaren Nakşa Dükü unvanını aldı.

Kendisinden halen Micas yada Miches olarak söz eden Batılıların gözünde Nasi İstanbul'un en tehlikeli adamlarından biri olarak görülüyordu. Osmanlı İmparatorluğunda faaliyet gösteren Venedikli tacirler Yahudi aracılar kullanmak zorundaydılar ve bunlar kaba antisemitizmi ve önceden Venedik'te reform karşıtlarınca beslenmiş olan Yahudi komplosu kaygısını yeniden ateşleyerek, onların kazançlarının önemli bir kısmını alıkoyuyorlardı. 1566'da Barbaro'nun selefi Saranzo, "Ne yazık ki bu Yahudiler çok küstah" diyor ve ertesi yıl daha da ileri gidiyordu: "Bu küstahlıkları gitgide artıyor."[25] Geniş muhbir ağı sayesinde her zaman en son haberleri öğrenen Migues, Hıristiyanların gözünde bir efsane kahramanı, uluslararası Yahudiliğin gizli başkanı haline geldi ve iş o kadar büyüdü ki, sonunda Nasi'nin Yahudilerin kralı olmak istediği konuşulmaya başladı. Venedik tersanesindeki yangın baş-

25 Arbel 1987, 167; Simon 1984, 987-92; Arbel 1995, 13-28, 55-76.

ladığında, halk arasında buranın onun ajanları tarafından yakıldığı söyleniyordu. Selim'in Kıbrıs'ı hedef aldığı anlaşıldığı zaman da bunu Nasi'nin desteklediğine inanıldı. Nasılsa adanın şarap ticareti onun elindeydi ve şimdi de Kıbrıs kralı olmaya hevesleniyordu.[26]

Gerçekte, savaşın arifesinde Batılı diplomatların raporları, Barbaro'nun küçümser anlamda kullandığı ismiyle "Yahudi Miches"in servetinin inişe geçtiğini gösteriyordu. Fransa kralı 150.000 skudoluk borcunu geciktiriyordu. Fransız büyükelçisine göre Nasi "borçlar altında ezilmişti" ve iflasa sürükleniyordu. Talebi üzerine bazı Fransız tüccarların mallarına borcun karşılığı olarak el koyulmuştu ve bu yüzden öyle bir münakaşa patlak verdi ki, Dragoman Mahmud Bey sorunu çözmek için Fransa'ya hareket etti. Yola çıkmadan önce Barbaro'ya don Josef'in borç içinde olduğunu ve bunları nasıl ödeyeceğini bilmediğini söyledi: "Beş parası kalmadı," ve "bu Nakşa Beyliği onun mahvına sebep olacak,"[27] diye ekledi. Tam da bu sırada, Migues'ten nefret eden sadrazam onu Nakşa'nın yakınındaki Andros adası beyliğini gasp etmekle suçlayan bir dava açtı ve onu daha kesin olarak mahvetmek için Barbaro'ya Venedikli tüccarların olası şikayetlerini kendisine bildirmesini istedi. Ancak Nasi, Piyale Paşa ve Lala Mustafa gibi güçlü dostları olduğundan Sultanın davayı kaldırtmasın sağladı.[28]

Kendi koruyucularının eğilimlerinin de aynı olduğu göz önüne alınırsa, bankerin Venedik'le savaşa taraftar olanların yanında yer

---

26 Bu söz ortalığa Fransız elçileri Grandchamps ve Du Bourg'un katkılarıyla yayılıyor: Charriere II, 735-6 ve III, 87. 1569 Eylülünde Sekreter Buonrizzo birinciden bir parça farklı bir anlatı dinler: Kıbrıs harekatı Migues tarafından çok desteklenmişti, çünkü böylece oraya Beylerbeyi atanmayı umuyordu, ama sonra, Yahudi olduğundan bunun mümkün olmadığını anladı (CB 207v-209r). Tersane yangınında onun parmağı olduğu söylentileri, olaydan birkaç gün sonra II. Felipe'ye iletildi (Braudel 1986, 1134n). O yıllarda Venedik'teki Yahudi düşmanlığı için bkz. Arbel 1987, 170-2; Nasi tarafından örülen ve 1568'de ihbar edilen, Mağusa'yı Türklere açma amaçlı muhtemel komplo, Arbel 1979, 28-9.

27 Charriere III, 70-1; CB, 104r, 175v ve krş. 338v: "Onun beş parasız olduğunu iyi biliyorum." Mehmed Paşa ve Elçi Grandchamps arasında yapılan pazarlık ve Mahmud Bey ile Fransa elçiliğinin dragomanları tarafından Fransız tüccarlara misilleme üzerine ilginç bir açıklama: CB, 164. Mahmud Beyin yolculuğu için bkz. Böl. 9, n. 10.

28 CB 327v-328r, 338r (Şubat-Mart 1570). Mehmed'in Nasi'ye duyduğu nefret için bkz. *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 91 ve Barbaro 1573, 343.

alması anlaşılır bir şeydi, ama paşalar İspanya kralına karşı da savaş açsalar, onun için değişen bir şey olmazdı.[29] Kıbrıs üzerine kişisel hırsları olduğu ise bir masaldan ibaretti. Çünkü kısa bir süre sonra Selim gerçekten de adayı fethetti ve Nasi oranın ileride bir Osmanlı vilayeti olmasında herhangi bir rol almadı. Venedik'in düşmanlığı ve üzerine çöken sürgün kasveti işlerine zarar veriyordu. Kısa bir süre öncesine kadar don Josef, yeni Sultanın ülkesindeki yetki ve nüfuzuyla övünerek ve bunları Venedik'in çıkarlarına kullanmaktan başka bir şey istemediğini garanti ederek, affedilmesi için elinden gelen gayreti göstermişti. Bu manevraların ışığında Nasi'nin Selim'in Venedik'e düşmanlığını desteklemiş olduğu ve Kıbrıs saldırısının onun önerileriyle gerçekleştiği fikri, inandırıcı gelmemekle birlikte, bu söylenti bütün Venedik'e yayılmıştı. Hatta Dog ve cumhuriyetin en yüksek idari organı olan parlamento işler bozulduğunda, "savaşın başaktörlerinin Yahudiler" olduğunu açıkladı; bu da Vatikan elçisinde, "Venedik'ten kovulmalarına karar versinler,"[30] gibi iyiliksever bir beklenti doğurdu.

Doğru ya da yanlış, Migues'in o sırada değilse bile uzak geçmişte Selim'e Kıbrıs'ın fethini önermiş olduğu, ona zarar vermekte her açıdan çıkarı olan Mehmed Paşa tarafından bizzat doğrulanmıştı. Sadrazam, Marcantonio Barbaro'ya, Sultanın daha tahta çıkmadan önce Kıbrıs'ı fethetmeye karar verdiğini kendisine duyurmuş olduğunu ve bu Kıbrıs işinde onu daha şehzade iken ikna ettiği için Miches'in her kötülüğü hak ettiğini söyledi. Şayet durum gerçekten böyle idiyse, denebilir ki, karmaşık ruh yapısı Selim'i ne istediğini bile bilememeye, olayları yönetmek yerine onları akışına bırakmaya götürmüştü; çünkü 1569 sonu ile 1570'in ilk ayları arasında savaş kararıyla sonuçlanan süreç, Sadrazamın söylediğinden çok daha karmaşık geçmişti.[31]

---

29 17 Eylül 1569'da Barbaro Migues'in evinde, "Donanma kesinlikle çıkacak, başında General Piyale Paşa ve Sultanın çok sevdiği komutan Siyavuş olacak ve Gio. Miches de onunla gidecek" dediğini öğrenir. Filo İspanya'ya veya Malta'ya saldıracak: CB, 188. 8 Mart 1570'te Barbaro ise Lala Mustafa'nın Migues'in kendisine Kıbrıs'a eşlik etmesini istediğini bildirir: CB, 338v.

30 Nunziature IX, 205 ve 207. 1571 yılında Venedik'te "Selim'in Yahudi Yusuf'la bir diyaloğu" çıkar. Burada Selim Yusuf'u kendisini savaşa sürüklemiş olmakla suçlar (Arbel 1987, 168-9).

31 CB, 306r

Bölüm 3

Sultan ve vezirleri Kıbrıs'ı işgal etmeyi görüşüyorlar. İstanbul'da büyük bir yangın çıkıyor ve Kaptan Paşa büyük bir çaba örneği ortaya koyuyor.

Kişisel rekabetin ötesinde, vezirlerin Sultana Venedik'e karşı bir savaş hakkında sundukları artılarla eksiler nelerdi? Hiçbirinin görmediği lagünlerin şehir için sürekli dostluk beyan etmeleri ciddiye alınmamalıdır; çünkü o, dost olduğunu sürekli tekrarlasa da, sonuçta başka zamanlarda acımasız bir düşman olduğunu göstermiş olan kâfir bir devletti. Venedik'in ekonomik saadeti, bir sonraki yüzyılın en büyük Osmanlı tarihçisi Kâtip Çelebi'nin de belirttiği gibi, isteksiz bir beğeniyle birlikte nefreti de kendine çekiyordu: "Venedik'in kâfir ve mahvolmaya doğru sürüklenen halkı zengin malvarlığıyla, gelişmiş ticaretiyle ve kaçakçılıkları, sahtekârlıklarıyla ünlüdür." Onların dostluk beyanlarına güvenmek bir hatadır: "Kendilerini dost gibi gösterirler, ama ruhları diğer kâfirlerden daha karanlıktır ve nihayet gerçek dinin düşmanlarıdır." Üstad-ı Âzamları olan Dog, kendini prens gibi görür, ama sadece bir tüccardır; onun rütbesi bir kraldan çok daha aşağıdadır ve öldüğü zaman diğer Venedikli şefler yerine kimin geçeceği üzerine zar atarlar. Böyle kişilerin, imparatorluğun yaşam alanını daraltacak derecede mülke sahip olmaları utanç

vericidir: "Kâfir soyluları arasında az sayıda dükün de bulunduğu bilinmektedir ve balıkçı diye tanınan aşağılık, serseri ve dağınık Venedikliler, Doğu ve Batı üzerinde hüküm süren büyük imparatorluğun sınırlarına gelip dayanmışlardır."[1]

Ama bu tumturaklı konuşmanın yanında, İstanbullu siyasetçilerin değerlendirdikleri daha mütevazı olgular da vardı. Venedik, kâfirlerin anlaşılmaz bir şekilde üretmeye devam ettikleri ve başka yerde bulunmayacak harikaların var olduğu tek ülkeydi. Mehmed Paşa savaştan önce Venedik'ten gözlükler, saatler, harita baskıları satın alıyordu ve bunları almak için savaştan sonra oraya yine gidecekti; Sultanın kız kardeşi Mihrimah, kendi üretimlerine güvenmediğinden, Mekke'de yaptırmakta olduğu su yolları için çelik malzeme sipariş etmişti; diğer paşalar oradan cam eşyalar, değerli kumaşlar ve Piyale Paşaya karısının özel isteği üzerine gönderilen org gibi müzik aletleri satın alıyor ya da hediye olarak kabul ediyorlardı; İstanbul saraylarında çok rağbet gören parmesan peyniri (o zaman *piacentino* deniyordu) oradan geliyordu; ayrıca Sultanın sarayı tarafından satın alınan hemen bütün kumaşlar Venedik'te üretiliyordu. Venediklilerin hileciliklerinden kuşkulanılmasına sebep olan ekonomik üstünlükleri, onları Osmanlı elitleri için vazgeçilmez partnerler haline getiriyordu: Nakliye gemileri sahibi olan Piyale (gemilerden biri gerçekten battığında sigortacılardan parasını almanın hiç de kolay olmadığını görmesine karşın), gemilerini Anconalı Yahudilerin aracılığıyla Venedik'te sigortalatıyordu. Neyse ki, baylolar uzlaşmayı kolaylaştırmak ve makineleri yağlamak için her zaman devreye girmeye hazırdılar: Babıâli'nin güçlü kişiliklerini hoş tutmak Venedik politikasının değişmez kuralıydı ve hükümet, elçilerinin paşalara pahalı hediyeler verebilmeleri için onlara büyük meblağlar tahsis ediyordu.[2]

---

1 Kâtip Çelebi'den alıntılanmıştır, Bellingeri 2001, 12, sadece zarlara atıf Piri Reis'tedir: Bausani 1979, 181. Osmanlının Venedik vizyonu için bkz. Bellingeri 1985; Costantini 2009, 6-8; Pedani 2010, 250-6; İtalya'dan, Bausani 1979; Katolik Avrupa'dan, Veinstein 2001. "Balıkçılar" lakabı: Osmanlı kaynaklarında sık görülür, Bausani 1979, 181; hale 1990, 141; Pedani 2010, 250

2 Paşaların Venedik'ten alışverişleri: Gökbilgin 1979; Pedani 1994, 93-4; Raby 2007; Costantini 2009, 29; Pedani 2010, 101-9; kaynaklar arasında, *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 96; Barbaro 1573, 312 ve Garzoni 1573, 401; CB,

Kısa bir zaman öncesine kadar Sultanın vezirleri Venedik'le çok daha büyük ekonomik çıkarlarla bağlıydılar. Lagünler kentine doluşmuş olan 150.000 kişiyi doyurmak için doğudan buğday satın almak eğilimi yerleşmişti. Ege adalarında ve Balkanlar'da geniş mülkleri olan paşalar bu ticaretin aktörleri arasındaydılar. Ancak birkaç yıldır cumhuriyet satın almayı azaltmış ve tabii bunların kazançları gerilemişti. Barbaro'ya göre bunda suç yine Osmanlı hükümetinindi, çünkü Venedik'i zor duruma düşürmek için oraya tahıl ihracatını yasaklamıştı. Sonunda Venedik sömürgelerinde buğday ekimine destek verildi ve cumhuriyet artık kendine yeterli duruma gelmeyi hedefledi. Aslında Sultanın ihracatı yasaklamaktaki gayesi Venedik'i zor duruma düşürmekten çok, altmışlı yıllarda İstanbul'da verimsiz hasat yüzünden azalan buğday stokunu garanti altına almasıydı. Her ne halse, Barbaro'nun selefleri Osmanlı hükümetinin kararlarının esiri olmamak için Venedik'in Türk buğdayına bağımlılığının azaltılması gerektiğine işaret etmekteydiler ve son dönemde satın alma gerçekten de azalmıştı.[3]

Ama ihracattaki azalmanın Venedik'le savaşın kişisel çıkarlarına zarar vermeyeceği konusunda divan üyelerini ne kadar ikna ettiğini söylemek güç; çünkü kıtlık zamanında da hükümet resmi yasakların çevresinden dolanarak da olsa, imparatorluktan buğday satın almaya zorunluydu. 1569 yazında İtalya'da rekoltenin hayal kırıcı olması, paşaların mülklerinde yetişen buğdayın çok kârlı bir ürün haline geldiğini düşündürüyor. Barbaro onu ne pahasına olursa olsun satın almak için görevlendirilmişti. Buğdayı uygun bir ücretle Selanik ve Volos limanlarından yükleyebilecek küçük gemi sahipleriyle görüştü. Plana göre, limanlardan resmen İstanbul'a doğru yola çıkacağı yere, gizlice Girit ya da Zakintos adalarından birine yönelecekti. Yasağın ciddiyeti göz önüne alındığında, bu insan hayatını riske atacak bir işti; bununla beraber, yasayı çıkaran aynı paşalar Balkanlar'daki memurlarına Venedikli

116v-117r, 121v-122v, 169r, 227v, 272v. Birkaç yıl öncesinde Fransız elçi Nicolay Rum muskat şarabı ve "büyük bir parça Piacenza peyniriyle" İstanbul'da kabul edilmişti (Nicolay 120 ve krş. Pedani 1994, 61). Sigortalar için bkz. Simon 1984, 986.

3 Buğday ticaretinin son bulması, Venedik ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki raporlarda önemli bir olay olarak geçer, Braudel 1986, 628-45; krş. *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 290; Barbaro 1573, 313-4, ayrıca Dona 104.

tüccarlara buğday satılmasını emretmekte bir tereddüte düşmediler. Tüccarlardan biri verilen bir sözün yerine getirilmediğinden şikayet etmek için İstanbul'a geldiğinde, Barbaro onun divana başvurup bir skandal çıkarmasını önlemek için kendisini tehdit etmek zorunda kaldı, çünkü hiç kimse halkın "paşaların buğdaylarının Sultanın emirlerine rağmen Hıristiyanlara gittiğini" duymasını istemiyordu.

Buğday ticareti konusunda Osmanlı vezirlerin vicdanları çok esnekti: Yeniçeri ağasına ait bir karamürsel teknesinin reisi, Barbaro'yla anlaşarak Kandiye'ye gizlice üst üste üç dört sefer yapmış ve her defasında 3000 kile buğday taşımıştı. Aylar sonra, İstanbul'daki Venedikli tüccarlar doğrudan Mehmed ve Piyale'yle görüşmeye başladılar (her iki paşa da yakalanmaktan korkarak çeşitli zorluklar çıkarıyorlar ve sonuca gelindiğinde geri adım atıyorlardı). Henüz 1570 yılının Ocak ayında Vatikan elçisi Venedik'teki buğdayın azaldığına dikkat çekerek şöyle bildiriyordu: "Bu beyler Doğudan büyük miktarda buğday satın almak niyetindeler." O zaman havada büyük kazanç kokuları olduğu gerçekti. Paşalar eğer kendi çıkarlarıyla yönlenselerdi, savaşı önermekten muhakkak kaçınırlardı. Ama kişisel çıkarlar ne kadar büyük olursa olsun, o devirde henüz kimse devletin tercihlerini yönlendireceğini düşünemezdi.[4]

Savaşa kuşkusuz karşı olan ve Barbaro ile Sadrazam arasındaki bütün pazarlıklarda hazır bulunan çok önemli bir şahsiyet daha vardı: Baştercüman İbrahim Bey. Kendisi Polonyalıydı, asıl adı Joachim Strazs'dı ve Türklüğe geçip çavuşlar (Sultanın çok özel delegeleri) arasına katılmadan önce Padova'da öğrencilik yapmıştı. Henüz yüzyılın ortasında otuz yaşlarındayken Babıâli'nin baştercümanı olmuştu ve bütün pazarlıkların içinde bulunduğundan Venedik bayloları, "Kısa zamanda çok ilerlerdi; her şey onun elinden geçiyor," diyorlardı. Latinceyi, İtalyancayı, Türkçeyi, Rumcayı ve Fransızcayı okuyup yazabiliyordu. 1567 kışında Selim'in tahta

4 CB, 164v.-165r, 184v-186v, 206r, 211rv, 223v, 235rv, 248v-249v, 265r; Nunziature IX, 120. Osmanlı yüksek şahsiyetlerinin ve Yeniçerilerin Venedik'le yasadışı ticarete karışmaları için bkz. Simon 1984, 1003-4; Dursteler 2002, 114-24 ve 2006, 163-9. Costantini 2009, 34, Kıbrıs harekatının Lala Mustafa'ya 600.000 akçe kazandırdığını belirtir. Bu miktar 10.000 sikkeye karşılık gelir. Paşa için bunun önemli bir motivasyon olduğu söylenemez.

çıkışını duyurmak için Venedik'e gönderildiğinde, Sultana yaranmak isteyen hükümet tarafından çok iyi karşılanmıştı. Vatikan elçisi biraz da hoşnutsuz olarak, "Çavuş pohpohlandı, onuruna yemek davetleri verildi ve komedilere, halk şenliklerine gidiyor," diye yazıyor. Tiyatrodan başka, Murano camcılarını da ziyaret etmek istedi, ayrıca Padova'ya kadar giderek, orada tedavi için bulunan ve akrabası olduğunu söylediği Polonyalı bir piskoposu ziyaret etti.

Burada, İbrahim'in tavırlarındaki rahatlık küçük bir kazaya neden oldu: Durumdan çok sıkılan piskopos, Müslüman konuğun yanına çıkmak istemedi, ama onun evine girmesine de engel olamadı ve ortaya çıkan bu uygunsuz durum yüzünden Papaya kendini affettirmek için az uğraşmadı. Bu olaydan sonra Facchinetti'de Padova'ya gitti ve Piskopos, İbrahim'in sohbet sırasında kendisine, halen Hıristiyanlığa eğilimli olduğunu ve Babıâli'de önemli konumlarda bulunan diğer devşirmelerin de aynı eğilimde olduklarını söylediğini ifade etti. Kendisine göre, Hıristiyanlığın İslamdan daha üstün olduğunu gösteren Türkçe broşürler bastırıp, bunları imparatorlukta gizlice dağıtmak uygun olurdu. İbrahim Venedik baylolarına her zaman cumhuriyetin iyi dostu olduğunu söyler, çeşitli vesilelerle yaptığı yardımlarla "ihanetini" hafifletmeye çalışırdı. Bunu idealleri için mi, yoksa Venedik'in kendisine verdiği önemli hediyeler için mi yaptığını söylemek güç; ancak barışın bozulmasının onun işine gelmeyeceği de açıktı.[5]

Ama savaş Sultanın da işine gelmezdi ya da en azından İtalya'da öyle düşünülüyordu. Facchinetti'ye kalırsa, Selim Venedik'i sadece korkutmak istiyordu ve bazı tavizler karşılığında Kıbrıs'ı fethetmekten vazgeçebilirdi. Cumhuriyetin ödediği vergi ve Babıâli'ye yaptığı hediyeler, adayı ele geçirmekle kazanacağından çok daha fazlaydı; öte yandan Kıbrıs'ın arazilerinden kazanç elde etmek için, "Türklerin tamamen yabancısı oldukları çok büyük bir sanayi kurmak"[6] gerekiyordu. Ancak bu soyut ekonomik mantık, Kıbrıs'ın fethinin Osmanlılara getireceği somut avantajları göz-

5 *Yazışmalar*, Navagero 1553, 106; Nunziature VIII, 78-91, 111. Diplomatik yazışmalarda çok güzel belgelenmiş olan İbrahim bir biyografi hak ediyor. Pitoresk ayrıntılar: Pedani 1994; Nunziature IX, 64; Serrano III, 129; Charriere III, 85 vd; krş. Veinstein 2001, 60 ve Pedani 2010, 140-1.

6 Nunziature, IX, 298.

den kaçırıyordu. Gerçekten de ada Hıristiyan korsanlar tarafından İstanbul, Suriye ve Mısır arasında yolculuk yapan gemilere saldırmak amacıyla üs olarak kullanılıyordu. Doğrudan Sultanın hazinesine aktarılan ve başlıca kazancı temsil eden Mısır vergilerini taşıyan yük gemileri birkaç defa saldırıya uğramıştı, hatta kimi zaman, Mekke'ye hacca giden konvoylara dahi saldırılmıştı ve elbette bu daha da onur kırıcıydı. Mehmed Paşa, bunu bayloya şikayet etmiş, hükümet de Kıbrıs yetkililerini uyarmıştı; ama adanın Anadolu ve Suriye'ye epey yakın olan kıyıları korsanlara pek çekici geliyordu. Osmanlı İmparatorluğuna coğrafi olarak bu kadar bağlı ve potansiyel olarak çıkarlarına böyle zararlı olan bir yerin yabancı bir güce ait olması, Selim'in orayı ele geçirme niyetini ekonomik ve politik bağlamda haklı görmeye yeterliydi. Osmanlı tarihçilerinin, bu kararın gerçekten Venedik'in müsamaha gösterdiği korsanların işlerini bitirip, hayati önem taşıyan Mısır ticari yolunu korumak için alındığını söylemeleri boşuna değildir.[7]

Tabii geriye, böyle bir işgal hareketinin başarı şansını değerlendirmek kalıyordu. Lojistik açıdan Türkler avantajlı durumdaydılar. İnşa etmekte oldukları nakliye filosu bir çıkarma gücünü Anadolu sahillerinden Kıbrıs kumsallarına fazla tehlikeye atılmadan nakledebilirdi. Sadece Venedik savaş filosunun hızlı bir müdahalesi endişesi onlara bunu tekrar gözden geçirtebilirdi, ama Osmanlılar uzun barış yılları boyunca Venedik'in zayıfladığını ve eski savaş etkinliğinin kalmadığını düşünüyorlardı. İnebahtı'dan birkaç ay önce Mehmed Paşayla görüşen Ragazzoni, Venedik'le denizde boy ölçüşme fikrinin artık kimsede korku yaratmadığını üzülerek belirtiyordu: "Adamların savaş tecrübelerinin olmadığına, çatışma cesaretlerinin kırıldığına inanıyorlar, bize pek itibar etmiyorlar."[8]

---

7 Jennings 1993, 11; Pedani 2003 ve 2005b; Costantini 2009, 14-26.1567 sonunda Mehmed Paşanın bayloya yakınmaları ve bunun üzerine Venedik'in Kıbrıs yetkililerine emirleri, Setton 931. Ancak korsanların Kıbrıs'tan hizmet aldıklarına ilişkin Osmanlı şikayetleri daha eski tarihe dayanır: Henüz 1559'da Kahire Paşası Venedik konsülüne şikayette bulunuyor ve bunun savaşa neden olabileceğini söyleyerek tehdit ediyor (Poumarede 2004, 462-5).

8 *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 101.

Sonuçta, Kıbrıs'taki Rumların Venedik hâkimiyetinden nefret ettikleri İstanbul'da çok iyi biliniyor, köylüleri feodal beylerin sömürüsünden kurtarıp, iyi korunan bir sömürgenin tebaası yapacak işgalcileri kolları açık bekledikleri tahmin ediliyordu. 1570 yılının Ocak ayında tersanede harekât için hazırlıklar hızlı bir ritimde sürerken, Barbaro Kaptan Paşanın ve reislerinin (kadırga kaptanları) İseppo adlı bir Kıbrıslıyla görüşüp, ona adanın limanları hakkında sorular sorduklarını iletti.

> Sözü geçen İseppo kaptan-ı deryanın odasından ayrılmasıyla, bazı reisler onunla Kıbrıs konusunu görüşmek istediler. İseppo, bütün adanın hizmetlerine girmek için onları çağırdığını, Türkler oraya gider gitmez herkesi özgürlüğüne kavuşturacaklarını, onlar da Türklerin çıkarına hareket edeceklerini söyledi.

Barbaro –kendi sözleriyle– "Türkler işi oldukça hafife alıyorlar" diye düşünüyordu, ama ileride göreceğimiz gibi onun bu beklentileri havada asılı kalmayacaktı.[9]

Harekâtın lehine olan kanıtlar ne kadar sağlam olursa olsun, hemen bütün 1569 yılı boyunca Sultanın vezirler arasında kararsızlık hep öne çıkıyordu; çünkü diğer cephelerde hazır kaynaklarda istifade edilmesi sürüyordu. Kuzey uçtaki Astrahan'da Moskovalılara karşı yerel bir savaş devam etmekteydi ve durum pek iyi değildi. Yemen Araplarının isyanı yıllardır devam ediyordu ve daha bastırılamamıştı. İran sınırında sallantıda olan bir silahlı barış sürüyordu ve sapkın mezhepli Şiiler bunu her an bozabilirlerdi. Nihayet Cezayir'deki Osmanlı yönetici Uluç Ali (Kalabriyalı devşirme Dionigi Galeni), Müslüman, ancak İspanya'nın da müttefiki olan Tunus kralına karşı bir saldırı hazırlıyordu; aralıkla ocak ayları arasında tasarlanan harekât, kentin alınması ve İspanya'nın Kuzey Afrika'daki etkisine ölümcül bir darbe vurulmasıyla başarılı olarak sonuçlanacak, ancak en az yirmi kadar

---

9 CB 268v-269v, 272rv, Lamansky 033'te ayrı ayrı yayımlamış. İseppo (Barbaro'nun dediğine göre), savaş durumunda Venedik adadaki bütün köylüleri esaretten kurtaracak, onlar da "Venedik adına kahramanca çarpışacaklardı." Kıbrıs halkının Venedik dominasyonuna duyduğu düşmanlık konusuna yine değineceğiz: krş. Böl. 14, nn. 11-16, 30-33, 41.

büyüklü küçüklü kadırgadan oluşan Cezayir donanması kaptan-ı deryanın filosuna katılamayacaktı.[10]

Bütün bu seçeneklere rağmen, 1569 yılının Haziran ayı sonuna doğru, Kıbrıs'a saldırmak fikri daha baskın çıkıyordu; ayrıca tam da o zaman (önceden de söz ettiğimiz gibi) baylonun raporları Venedik'te endişe uyandırmaya başladılar. Bütün muhbirleri Barbaro'ya şöyle bildiriyorlardı: "Sağlam adamlar bulun ve mühimmat tedarikini öne alın (...) her yerden önce Kıbrıs için hazır olsunlar." Piyale Paşanın bir memuru Venedikli tüccarlardan birine, patronunun gelecek yıl Sultanın umumi vekili olarak donanmasıyla hareket edeceğini söylemiş ve ona ülkeyi terk etmesini tavsiye etmişti, çünkü Piyale Paşanın memurundan "ve onun esirlerinden duyduğuna göre," bu donanma Kıbrıs'a gidecekti. Kısa bir süre önce İstanbul'a gelen ve sadrazam tarafından ajan olarak görevlendirilen bir İspanyol Morisko* Venedik büyükelçiliğinde gençlere Türkçe öğreten ve kendisi de İspanyol olan (babası ve dedesi Türktü) bir öğretmene bir rapor yazdırmış, titiz kâtip de bu raporu hemen Barbaro'ya iletmişti. Raporda işin "çok kolay" olduğu, çünkü "halkın çok mutsuz olduğu" belirtiliyordu. En sonunda Fransa büyükelçisi bayloya gelerek, Kıbrıs harekâtının hiç kuşkusuz gelecek yıl yapılacağına karar verildiğini iletti. Moniseur de Grandchamps, "ve ne dediğimin farkındayım," diye sözlerini noktaladı.[11]

Yalnız, temmuz başlarında İran'dan acilen muhbirler geldiler ve önceden haber vermeksizin, divanın "olağandışı şekilde," at üstünde toplanması kararı alındı. Toplantıya Sultanın da katılması öngörüldü. Yeniçeriler sıralanmış olarak bekliyorlardı. Venedik'teki Vatikan elçisi bu haberi ciddi bularak Roma'ya iletti ve önemli bir karar alınması gerekmedikçe divanın bu şekilde "at üstünde" toplanmadığını ekledi. Sultan Boğaziçi'nin diğer tara-

---

10 1569 yılının yaz ve güz mevsimlerinde Osmanlı hükümetinin kesin bir karar almasını engelleyen siyasi-askeri güçlükler Batıda yakında takip ediliyordu: krş. CB, pasim; Nunzature IX, 95 ve Vargas Hidalgo tarafından yayımlanan bildiriler. Tunus'un fethi: Braudel 1986, 1141-3 ve Hidalgo 1998, 101-3.

* Moriskolar: 16. yüzyılda İspanya ve Portekiz'den ayrılmamak için Hıristiyanlığa geçen Müslümanlar –çn.

11 CB 127r-1129v. Chiecaia, O zamanlar Osmanlı'da kullanılan "Kâhya" sözcüğünün değiştirilmiş hali. Osmanlı-İran dilinde "kethüda." Bu anlamda, kimi zaman "baş hizmetkâr" olarak da kullanılırdı (krş. *Viaje de Turquia* 131).

fında, Üsküdar'daki sarayında bulunduğundan, gece boyunca Yeniçeriler ve Babıâli'nin personeli bir yakadan diğerine geçtiler. Görüşmenin içeriği halka duyurulmadı, ama Sultanın bütün paşalarla kısa görüşmeler yaptığı anlaşıldı; sadece Lala Mustafa'ya bu zamanın dörtte üçünü ayırdığından, onun şansının inişe geçtiği düşünüldü. Pertev Paşaya gelince, Sultan kendisiyle görüşmeyi tamamladığında Paşa atından inerek teşekkür ifadesi olarak onun dizini öptü. Bunun üzerine kimileri yaşlı generalin emekliliğini istediğini ve bunu elde ettiğini düşündü, kimileri ise kendisine İran üzerine gidecek bir ordunun komutanlığını verdiğini. Her neyse, bu atlı divandan sonra, Kıbrıs hakkındaki sesler birden kısılmaya başladı; ta ki, eylül başlarında bir elçinin İran'a gitmesine kadar. Bu noktada Barbaro, "Son atlı divan toplantısının gerçek amacı herhalde bu olmalı," diye düşünmeye başladı.[12]

Hükümetin dikkatinin savaş hazırlıklarından uzaklaşmasının bir başka nedeni, eylül sonunda İstanbul'u perişan eden büyük yangın oldu. Yangın, kurak geçen beş aydan sonra rüzgârlı bir gecede Pera semtinin karşısındaki en kalabalık ve en zengin Yahudi mahallesinde başladı ve sarayın duvarlarından Süleymaniye Camiine kadar kalabalık semtleri, zengin dükkân ve ticarethaneleri yakıp yıkarak ahşap kente yayıldı. Barbaro'nun ifadesine göre, İstanbul'un zenginliğinin yarısı havaya uçmuştu. Evleri ve malları yanan, yağmalanan Yahudiler Pera semtine sığındılar ve burada oluşan aşırı nüfus yüzünden ilk veba vakaları görülmeye başladı.

Bunu izleyen aylarda, imparatorluğun diğer kentlerinde olduğu gibi, başkentte de yanıcı maddelerin gizlendiği görüldü ve yetkililer birinin bunları kasten yaptığına inanmaya başladılar. Tersanenin mühimmat deposunda da yanıcı madde bulundu ya da bulunduğu sanıldı ve Venedik'teki patlama kısa bir süre öncesinde olduğundan, Osmanlı yetkilileri hemen bir suikast kaygısına kapıldılar. Sultan tersane çevresindeki bütün kaçak ahşap evlerin yıkılmalarını emretti "ve fakir halka acımadan bu gerçekleştirildi." Ama bir yandan da, suikast korkusu o kadar da anlamsız değildi: Sadece birkaç ay önce Napoli genel valisi, Kral Felipe'ye

12 1569 Temmuzu "atlı divan" için bkz. CB, 136r-137v, 156rv, 160r ve Nunziature IX, 60.

bir maceraperestin kendisine uygun bir ücret karşılığı İstanbul'a gidip tersaneyi ateşe verebileceğini bildirmişti.[13]

Siyasi belirsizliğin artması ve kesin karar almanın güçleşmesine, 1569 yılının son aylarında bir de meraklı ahalinin izlediği, vezirler arası kavganın sertleşmesi eklendi. Atlı divanın ertesinde, Barbaro'yla daha birkaç gün önce barışın faydaları üzerine güzel bir sohbet yapan Yeniçeri ağası aniden görevden alınmış ve uzak bir eyaletin küçük sancağına atanmıştı. Talihsiz adamın amcası olan Mehmed buna pek üzülmemişti, çünkü onun yerine kendi damadı Cafer getirilmişti. Yine aynı günlerde, gözde çavuş, geçici olarak imparatorluk ahırlarına yönetici atanmış ve saraydan ayrılmıştı. Onun sahnede görünmesi yeni koltuk değişikliklerine kapıları açıyor, yani kartlar yeniden karıştırılıyordu. Bazı Venedikli esirleri kurtararak vatanlarına gönderilebilmelerini sağlayan Barbaro, Kaptan Paşa Ali'nin buna canı sıkılarak, "yeniden denize açılırsam, o serbest bırakmak zorunda kaldığım her biri için on esir alacağım," dediğini öğrendi. Baylo bunu yapmaya fırsat bulamamasını diledi, çünkü konuşulanlara göre onun görevden alınıp, yerine Çavuş'un geçeceği söyleniyordu.[14]

Sadece üç ay sonra yerini kaybeden ise yangın sırasında onların kaçmalarını engelleyememekle suçlanan Yeniçeri ağası oldu. Bunun gibi acil durumlarda genellikle Yeniçeriler veziriazamın ya da ağanın sarayına koşar, tanınmak amacıyla her biri bir mendil götürüp bıraktıktan sonra alevlerle mücadele etmeye giderlerdi. Daha sonra geri döndüklerinde her biri kendi mendilini bulur ve bir ödül alırdı. Ama Mehmed o gece mendil bırakılmasını kabul etmemişti. Cafer ise hasta olduğundan gidemedi, böylece Yeniçeriler arasında huzursuzluk çıktı ve yangına koşmayı reddettiler. Halk bu durumdan Sadrazamı suçladı, ama kabak damadının başına patladı: Yangın halen devam ederken, çok öfkeli olan Sultan, görevi Cafer'den alarak gözdesi Çavuş'a verdi, Yeniçerilerin maaşlarını artırdı ve ancak o zaman yangını durdurmaya gittiler.[15]

---

13 Braudel 1986, 1134 n. 28'den 30 Eylüle kadar devam eden İstanbul yangını ve ekim ayında gerçekleşen başka yangınlar: CB, 192v-195r, 203v-204v, 212r; Charriere III, 89; Nunziature IX, 94-5, 99; tersaneya sabotaj endişesi: a.g.y., 166 ve alınan karşı tedbirler: Duyuru: Vargas Hidalgo 591; Osmanlı kaynakları için bkz. Fleiscer 1986, 56-7.

14 CB 137v, 156v, 168r, 188r, 195r, 239v; Charriere III, 89.

15 CB, 192v-195r; Fleiscer 1986, 57.

Bu güç çatışmalarının zemininde kaptan-ı derya hep daha çok ortaya çıkıyor. Denizlerin kaptanının rütbesi vezirlerden daha aşağıdaydı ve normal şartlarda hükümetin toplantılarına katılmazdı. Her ne kadar bir teşebbüse karar verilirken onun görüşleri de dikkate alınsa bile sonuçta bir siyasetçiden çok bir eylem adamıydı. Gerçekte bu rütbe Osmanlı yönetim tablosunda önemli bir yer işgal ediyordu; bu yüzden, faaliyetini optimize etmek için kendisine Ege'nin önemli deniz alanlarının yönetimi verilmişti. Resmi olarak, Osmanlı eyaletlerine dağılmış yirmi beylerbeyinden biriydi ve Rodos, Midilli, Sakız, İnebahtı, Eğriboz ve Preveze sancakları onun emri altındaydılar. Yetki alanı, tersanenin de bulunduğu Pera semtini Gelibolu yarımadasını ve İstanbul'dan Akdeniz'e çıkmak için tek yol olan Boğazlar'ı da kapsıyordu.[16]

İki yıldır bu görevde olan Ali Paşa (Müezzinzâde), imparatorluğun diğer üst rütbelileri arasında bir ayrıcalık teşkil ediyordu, çünkü devşirmeden ya da esaretten gelmemiş, Türk olarak doğmuştu. İki yetişkin çocuk babasıydı. O da önce Yeniçeri ağasıydı ve bu görevi Piyale Paşadan devralmadan önce Süleyman'ın Macaristan seferi sırasında dikkatleri çekmişti; ama Sekreter Buonrizzo'nun söylediği gibi, "bir deniz adamı" olarak ün yapmamıştı. Ancak bu deneyim eksikliği, Kıbrıs'a bir çıkarma yapma ve durumu çok önceden incelemeye başlama fikrinin kafasın yerleşmesinden onu alıkoymadı. Ali 1568 Eylülünde altmış kadar kadırgayla İskenderun Körfezine doğru yol alırken, Mağusa'ya uğrayarak bölgeyi iyi tanıyan bir kılavuz tutmak istedi. Venedikli yöneticiler onu saygıyla karşılamadan edemediler ve Paşa yarım düzine kadar reisle birlikte kaleyi rahatça inceleyebildi. Bundan daha sonra, Ali başkalarının yanında, "işin kolay olduğunu göstermek için," biraz ölçüyü kaçırmış ve planını açıklayarak, öncelikle adanın başlıca limanı olan Mağusa'ya saldırmayı önermişti.[17]

---

16 Kaptan Paşanın görevi: Imber 2002, 297-302 ve *The Kapudan Pasha* 2002, Benedetto Lamberti'nin ve Alvise Gritti'nin (1537) yazışmalarından başlayarak (1534) ve *Yazışmalar*, bütün Venedik bilgileri, (burada *Yazışmalar*'la devam eden, Trevisan 1554, 136; Garzoni 1573, 419 ve 425; antelmi 1576, 197; Soranzo 1584, 278 (İnebahtı'ya kadar "Yeniçeri ağasına olduğu gibi, burada en genç kişiye Kaptan-ı derya görevi veriliyor"); Moro 1590, 36.

17 Müezzinzade Ali hakkında bilgiler fazla değil; Scetti'ye göre (108), İnebahtı'da savaştı. "İstanbul doğumlu bir Türktü; Sultan Selim tarafından çok se-

İnebahtı Savaşından sonra Hıristiyan amiraller Ali'nin kadırgalarından kurtulan esirleri sorguya çektiklerinde, "zincirlerinden kurtulanlar, onun özellikle de Hıristiyanlara karşı gösterdiği yakınlığı ve insanlığı anlatıyordu ve bu nedenle Hıristiyanlar ona nefretten çok sevgi duyuyorlardı. Ama Kaptan Paşanın İstanbul'da, selefi Piyale Paşa gibi güçlü düşmanları da vardı. Yeni Sultan tarafından vezirliğe terfi ettirilen Piyale bu görevin yanında deniz kaptanlığını da sürdürmeyi umuyordu. Mehmed ise rakiplerinden birinin kuvvet kazanarak Ali'yi kendi yerine geçirmesi konusunda hep dikkatli olmuştu. Buonrizzo'ya göre, bu durum oldukça gürültü çıkartmıştı ve "Piyale Paşadan deniz kaptanlığı böyle utanç verici bir şekilde alınıp diğerine verildiğinde, muhteşem Piyale Paşayla (...) kaptan-ı derya arasında kin doğurmuştu." Bu öfke zamanla artmış, "genelde dost gibi görünseler de gizlice birbirlerine kin duymaya başlamışlardı."[18]

Donanmanın denize açılması halinde, Piyale gemilerdeki ordunun komutanı olmayı, divan üyeliği vasfına eklenecek bu görevin en genç kaptan-ı deryanın otoritesini güçlü bir şekilde sarsacağını umuyordu ve Piyale Kıbrıs saldırısı için onun yaptığı gibi planlar hazırlıyor ve daha cazip seçenekler sunmaya çalışıyordu. İspanyollara karşı savaşa devam edilerek, onların Mağripteki son önemli kaleleri olan Goletta alınabilirdi ya da halkın arzuladığı gibi, Endülüs'teki isyancı Moriskolara yardıma gidilebilirdi. Daha da iyisi, Puglia'ya çıkarma yapılarak İtalya işgal edilebilirdi veya Muhteşem Süleyman'ın 1565 yılında ele geçirememiş olduğu Malta'ya yeniden saldırılabilir, o nefret edilen şövalyeleri alt ederek Selim'e en azından babasınınkine eşit bir şan kazandırılabilirdi.

Sonuçta, yaşlı deniz adamı Venediklilere karşı değil, on yıl önce bir defasında yenmiş olduğu İspanyollara karşı savaşmayı tercih ediyordu. Piyale Paşanın bu muhalif tutumu, Sultanın kişisel olarak Kıbrıs harekâtına eğilimi olmasına rağmen neden bir karar

viliyordu ve Ali Paşa deniyordu." Henüz hayatta iken en doğrudan yazılan, Buonrizzo 136, 155 ve 157 ve CB 120v, 154v, 168r, 242v, 246v, 267r. Ali'nin denizdeki deneyimsizliği sonradan Osmanlı tarihçileri tarafından İnebahtı yenilgisini açıklamada sıkça belirtilmiştir: Yıldırım 2007, 534-5, 546, 550. Diğer bilgiler, Osmanlı tarihçi Peçevî, Capponi 2008, 214. Ali'nin Mağusa'da ziyareti: Valderio 934-5 ve krş. CB, 242rv.

18 Buonrizzo 157; CB, 120v-121r ve esirlerin tanıklıkları: Caracciolo, 39.

alamadığını açıklıyor. 1569 yılının 12 Kasımında Kral Felipe'ye ulaştırılan bir habere göre, İstanbul halkı Moriskoların yardım çağrılarına çok duyarlıydı. Kimileri, "Bu haberler tamamen yalan. Piyale Paşa tarafından kasten söylenmiştir," diye düşünüyorlardı; ama biraz üstüne gittiklerinde muhbir, Selim'in savaştan çok barışa eğilimi olduğunu, ancak Piyale'nin onu donanmayı İspanya üstüne sürmeye ikna edebileceğini söyledi. Henüz aralık ayı başında Venedik elçiliğinde birçok kişi seferin Malta veya Puglia'ya yapılacağını düşünüyordu. "Bunlar Piyale Paşanın düşüncelerine dayanıyorlar, çünkü o defalarca Malta'ya bir operasyon düzenlenmesini istemiş, bunun için hayatını bile feda edeceğini söylemişti," sonra, şayet Sultan ona İtalya'ya çıkmasını emretse dahi, bunun "Bütün Hıristiyanlığa sert bir darbe vurmuş olacağını" belirtmişti.[19]

Donanma komutanlığından azlinin konuşulduğunun farkında olan Ali Paşa, bütün yaz boyunca İzmit'e gidip mavna imalatını kontrol ederek oldukça yoğun çalıştı. Barbaro'nun yorumuna göre, "çok faal biri" idi, hatta biraz da aşırıya kaçarak, çünkü kaptan-ı derya bir yığın işle şahsen ilgilenmekle bir centilmen gibi davranmıyordu. Sadrazam sarayını yeniden yaptırmaktaydı. Baylo, kaptan-ı deryanın tıpkı bir ustabaşı gibi elinde sopasıyla işçileri denetlediğini kendi gözleriyle görmüştü, "Belki de rütbesinin geri alınacağı dedikodularından korkuyordu." Amirinden daha az önyargılı olan Sekreter Buonrizzo'ya göre ise, "o gerçekten çok çalışkan bir adamdı" ve donanmanın hazırlanmasında çok önemli bir rol yüklenmişti. Diğer Batılı gözlemcilere göre de, kendini böyle tüketen Ali övgüyü hak eden bir kişiydi: Bir keresinde tersaneye tahta taşıyan aşırı yüklü iki büyük mavna Pera yakınlarında kumlara oturmuştu. Bir ajanın İspanya kralına söylediğine göre, kaptan-ı derya bir kadırga ve birkaç firkate ile tahtaları kurtarmaya şahsen gitmişti.[20]

---

19 Piyale Paşanın Batı Akdeniz'e bir saldırı üzerine tutumu ve "Serdar-ı ekrem" olma umutları için bkz. CB, 120v, 156v, 188r; Vargas Hialgo duyurusu 591 ve 593 ve Buonrizzo 136 sg.

20 CB, 104r, 115v, 154v, 231v, 246v; Buonrizzo 136; Vargas Hidalgo 591, 593-4 ve 597.

Hükümet üyesi olmayan kaptan-ı derya, Sultanın kararlarını beklemekten başka bir şey yapamazdı ve bu kararların gecikmemeleri gerekiyordu, çünkü donanma ilkbaharda denize açılacaksa, kürekçilerin toplanması, peksimet tedariki gibi işler yıl içinde tamamlanmalıydı. Piyale'nin kendisine düşmanlığının farkında olan Müezzinzade Kıbrıs'ın işgaline taraftardı, ama bunu Piyale'nin öğrenmemesini istiyordu; yine de her durumda önemli olan donanmanın denize açılmasıydı. Düşünceleri ne olursa olsun, her kaptan-ı deryanın bir deniz harekâtından çıkarı olurdu ve bu çıkar sadece şan ve prestij kazanmaktan değil, (Venedikli elçilerin net bir şekilde tanımladıkları gibi) belirli ekonomik nedenlerden de kaynaklanıyordu. Tersanedeki ekstra işler esirlerini çalıştırmasını sağlıyor, günlük kazancı cebine atıyordu ve donanma denize açıldığında, aynı esirler kürekçilik yapıyor, devletin kesesinden karınlarını doyuruyorlar, bu arada kaptan da para kazanmaya devam ediyordu.[21]

Ali'nin gayretiyle yaz süresince tersanenin depolarındaki eksiklerin envanteri çıkarılmış, muhtelif yerlere sipariş edilen malzemelerin gönderilmesini hızlandırmak için kadırga reisleri harekete geçmişlerdi. Eylül ayında tersanede hazır olan 150 kadırganın ilkbaharda yüzecek hale gelmeleri için 150 ana direk, bir o kadar da yelken destek direği sipariş edilerek, bunların iki ay içinde İstanbul'a gönderilmesi istenmişti. Bununla beraber, kış yaklaşırken işler yavaşlamışa benziyordu. Kaptan Paşa son İzmit yolculuğundan döndüğünde Ali'nin kış yaklaştığı için mavna imalatını durdurttuğu öğrenildi: "Mavnalar denize indirileceklerine, hasar görmesinler diye üstlerinin toprakla kapatıldığını söylüyorlar." Şayet hükümetin kararsızlığı biraz daha uzarsa, kış rehaveti de hesaba katıldığında, yeniden çalışma isteği uyanana kadar, 1570 yılının ilkbaharında büyük bir harekât gerçekleştirmek imkânı ortadan kalkardı.[22]

Nihayet kasım sonlarında düğüm çözüldü. Sultan kışlık av için gözde şehri Edirne'ye gitti. Beraberinde bazı paşalar da vardı, ama Piyale yoktu. Sadrazama fahri olarak vekâlet etmek göreviyle

21 Her Kaptan Paşanın savaş inisiyatifi konusunda kaçınılmaz çabası için bkz. az önceki tarihte, *Yazışmalar*, Antelmi 1576, 197 ve Correr 1578, 242.

22 Buonrizzo 136-8; krş. CB, 115r, 121r, 251v.

İstanbul'da bırakılmıştı. İspanya kralı bir ajandan Sultanla birlikte giden paşaların tam listesini edindi. Ajan haberini bir tahminle sonlandırıyordu: "Büyük Efendi harekâtın gelecek yıl yapılmasını görüşmek için bu beyleri yanında götürmüştür." Piyale'nin yokluğu, Selim'in Kıbrıs'ı almak için acele edilmesi kararını almış olabileceğini akla getiriyordu. Gerçekten de Sekreter Buonrizzo hemen heyecana kapıldı ve sonradan, kararını "en zeki" vezirlerine bu fırsatla bildirmiş olduğunu düşündü. Hakkı vardı. İmparatorluk arşivindeki belgelerden de anlaşılacağı üzere, Sultan emirlerini adayı işgale gidecek olan ordunun komutanlığına atanan Lala Mustafa'ya bildirmişti.[23]

İstanbul'da herkes büyük kararı ulaştıracak olan muhbirin Edirne'den gelmesini bekliyordu. Sultan yola çıkmadan Yeniçeri ağası olan Çavuş'a gelecek yıl savaşa hazır olmasını söylemişti; bir muhbir, Uluç Ali'ye Büyük Efendinin hiç kuşkusuz onun donanmaya katılmasını isteyeceğini bildirmek üzere Cezayir'e hareket etti. İspanya kralının ajanları, hazırlıkların ne noktaya ulaştığını değerlendirmeye çalışıyorlardı. Tersane 130 kadırga siparişi almıştı. 26 Kasımda bir gözcü, suya indirilmiş 20 kadırgayla bu sayının 150'yi bulacağını hesaplıyordu. Kürekçi ve peksimet siparişleri henüz hazır değildi, ama her an bekleniyordu. Daha iyi bilgi almış olan Barbaro aynı gün Venedik'e, Sultanın yola çıkarken İstanbul'da donatılabilecek kadırgaların envanterini istemiş olduğunu yazdı. Kayıt defterlerinin ortaya döküldüğü hükümet dairelerinde, son olarak nerenin halkının kürekçi gönderdiği kontrol edildi. En nihayet Mora'ya peksimet siparişi verildi. Bütün işaretler donanmanın gerçekten denize açılacağını gösteriyordu.[24]

Birden, tersanenin genişletilmesi kararı çıktı. Bu durum Türklerin o son ayların deneyiminden ders aldıklarını gösteriyordu. Epey öncesinde baylo tesisin yapısının, kadırgaların sökülmedikleri takdirde bunları karada tutmaya uygun olmadığını fark etmişti; bu yüzden çoğu suda bırakılmıştı ve bu elbette hasar görmelerine sebep oluyordu. Bir önceki sene yapılanlardan bazıları o

23 Fleiscer 1986, 55; Buonrizzo 136 (ve Mehmed ile Mustafa arasındaki son uyuşmazlık: 142); CB, 231v, 236r. Paruta 16, Edirne yolculuğunu bundan birkaç ay öncesinin "atlı divanıyla" karıştırıyor.

24 Vargas Hidalgo 594; CB, 239rv.

zamandan beri suda kalmışlardı. Ekimin sonunda elden geçirmek için sudan alınıp hangarlara çekildiklerinde, ne kadar gölgede tutulmuş olsalar da, suda kaldıkları uzun sürenin verdiği zarar yüzünden denize açıldıklarında batabilecekleri anlaşıldı. Özellikle de kar yağarsa bir kış daha geçiremeyecek kadırga sayısı kırka yakındı, yani elde olanların dörtte birinden fazla. Elbette, sorun basit bir ihmalkârlıktan öteye gidiyor, stratejik bir durum haline geliyordu. Ama birkaç gün sonra baylo, Sultanın tersane yakınındaki bir bahçesinde ölçüm işleri yapıldığını, ardından toprağı kazmaya başladıklarını gördü. Böylece bahçenin bir kısmını feda ederek kar mevsimi başlamadan bütün kadırgaları karaya çekebileceklerdi.[25]

Aralık ayı başında kaptan-ı derya Edirne'den gelen emirleri aldı ve çalışmaları aniden o kadar hızlandırdı ki, birkaç gün içinde bütün İstanbul halkı bundan haberdar oldu. Barbaro'nun raporları da işte o zaman Venedik'e ulaştı ve donanmanın hedefi hakkında kimilerinin hâlâ şüpheleri olmakla birlikte cumhuriyet savaş hazırlıklarına başladı. Her hareketinin ajanlar tarafından izlendiğini bilen Kaptan Paşa, İspanya denizleri, Kartaca surları, Endülüs sahilleri hakkında haberler toplayarak kasıtlı bir dezenformasyon hareketine girişti. 10 Aralıkta İstanbul'dan Madrid'e gönderilen bir habere göre, tersanede büyük bir hızla 130 kadırga için reis tayin ediliyordu; 10 büyük mavna hazırlanması, kürekçilerin toplanması ve peksimet imal edilmesi emri verilmişti. Muhbir, İspanya kralı, diye devam ediyordu, kıyılarını korumaya hazırlansa iyi olur, çünkü Ege adalarını bekleyenler ve Berberi korsanlarının kadırgaları hesaplandığında, "donanma, 200 kürekli tekneden oluşacaktı." II. Felipe, ocak ayında ulaşan raporun kenarına kendi eliyle yazdı: "Buna bakın. Diğerlerinden daha fazla bilgi veriyor." İkinci büyük Hıristiyan deniz gücü de alarma geçmekteydi.[26]

25 CB, 115r, 173v, 221v, 222r, 239v, 241v; Vargas Hidalgo 594.

26 Vargas Hidalgo 597; benzer bir rapor, ASG, 2170; krş. Braudel 1986, 1134n. Ve 1153n.; Kaptan Paşanın dezenformasyon faaliyeti için bkz. CB, 246v; ASV, SS76, 39; Buonrizzo 137-8.

Bölüm 4

Kadırgalar onarılıp boyanırlar; esirler ve serseriler gemilere yazılırlar; kadılara adam toplama emri gönderilir ve imparatorluk filosu büyük güçlükler içinde denize çıkmaya hazırlanmaktadır.

Batılı ajanların ve diplomatların o kış ortasında İstanbul'a gönderdikleri mesajlar, iki yıldan az bir süre sonra İnebahtı'da yerle bir edilecek büyük savaş filosunun hazırlanması için Osmanlı hükümetinin ve imparatorluk ahalisinin göstermiş oldukları gayreti bütün büyüklüğüyle ortaya koyuyor. Eyaletlere sipariş edilmiş olan sayısız malzemenin tersaneye ulaşmasının güçlüğüne karşın, Ege adalarından ve Rum anakarasından uzman işçilerin gelişleriyle, kadırgaların onarımı aşılabilecek en kolay engel haline geldi. Sultan, kaptan-ı deryaya 130 kadırganın gelecek ilkbaharda denize açılabilecek duruma getirmeyi buyurmuş ve önemli reisler kendi gemilerini onartıp kalafatlatmak için yerlerini almışlardı.

En çok özen gösterilen tekneler İtalya'da "fenerli kadırga" dedikleri, ekip kumandanlarına teslim edilen ve diğer gemilerin karanlıkta izleyebilmeleri için pupa tarafında bir fener bulunan kadırgalardı. Hıristiyanlarınkilerde olduğu gibi Türk donanmasında da bunun için "baştarda" denilen, pupaları diğer "ince" kadırgalara göre daha geniş, daha sağlam olan büyük kadırgalar

kullanılırdı. Ama komutan kadırgaları genellikle daha uzundu ve kürekçi sayısı da fazlaydı. Beş yıl öncesinde paşaların Malta seferine gittikleri kadırgaların bazıları onarılıp boyanmak için tekrar tersaneye çekilmişti; yani filo komutanları bunlardan yararlanabilirlerdi. Ayrıca sarayın yakınında yeni yapılan bir kadırgayı altın sarısına boyatmak için yaldızcılar çağrılmıştı. Söylenenlere göre, Sultan Kıbrıs'a giderken bu gemiyi kullanacaktı.[1]

Ama kadırgalardan başka, o zamana kadar bahsi geçen on iki mavnadan çok daha büyük boyutlarda olan nakliye filosunu da hazırlamak gerekiyordu. Aralık ortasında Sultandan gelen yeni bir emre göre, "söz edilen kadırgalardan başka, atları taşımak için yüz at kayığı daha imal edilmesi gerekiyordu. Bu sayıya ulaşmak için genelde İstanbul'la Asya yakası arasında sefer yapan kırk at kayığını geri çağırıp uygun hale getirmek ve ustalar göndererek otuzunu Karadeniz'de, bir o kadarını da Kıbrıs'ın karşısındaki İskenderun Körfezinde yaptırmaya başlanmalıydılar. Buraların her biri, gece gündüz çalışarak gereken ağaçları kesmek ve başkentten üretimi gerçekleştirmek için gelen reislerin bulundukları iskelelere taşıma emri aldılar. Sultan emirlerinde, yeni nakliye gemilerinin boyunu (30 kulaç), kürekçi sıralarının sayısını (iki tarafta da 15'er) belirtiyor ve pruvalara "hemen hemen kadırgalarınkilerle aynı olan" birer top yerleştirilmesini de istiyordu. İşçilere hiçbir şeyden kaçınmamaları, donanmanın hareketine kadar nakliye gemilerini hazırlamaları emredilmişti: Barbaro, "Bu bana çok zor bir işmiş gibi geliyor," diyordu.[2]

---

1 CB 246v, 251v, 262v; Buonrizzo 136-7; Vargas Hidalgo 597; Nunziature IX, 120, 123-4. "Baştarda" ve "İnce" arasındaki fark için bkz. Pantera 45: "Kadırgalar iki çeşittir, baştardalar ve inceler. Baştardaların pupalarının dış kısımları sarımsak dişleri gibi iki parçadır, ama incelerden daha yetenekli ve dayanıklıdırlar. İncelerin pupaları tek parçadır, bu yüzden daha dardırlar, ama baştardalar yelkenle daha iyi giderken, bunlar kürekle daha hızlıdırlar. Geri kalanı aynıdır." Komutan kadırgaları (ya da fenerliler) için bkz. Tenenti 1962, 34 v3 45 ve Aymard 1974, 73-5. Sultan kadırgası: CB, 258v-259r: "Onu görmek için yaklaşık 15 gündür üzerindeyim. Bunda 29 veya 30 sıra var ve her bankta dört kişi için bir kürek var." Karşılaştırma anlamında, 1570'te Marcantonio Colonna'nın komutan gemisi 28 sıra ve her sırada 5 kürek olan bir baştardaydı (krş. Bōl. 6, n. 18); Juan Andrea Doria'nınki 26 sıra ve her sırada 5 kürekçi vardı (Vargas Hidalgo 623; Savoy'unkinde 25 sıra ve her sırada 5 kürekçi (Lo Basso 2003, 376).

2 Buonrizzo 136-7; CB, 246v, 251r-252v, 254v, 258r, 260r; Nunziature IX, 120

Ama bu maddi zorluklar, en önemli ve bir terslik olduğunda bütün çalışmaların boşa gideceği işin, yani kürekçi toplanması meselesinin yanında sönük kalıyorlardı. İnce bir kadırganın iki yanda da, her biri üç kürekçinin oturacağı ölçüde 24 veya 25 sıra bulunuyordu; bu sayı, generallerin bindikleri baştardalarda 29 sıra ve beş kürekçiye kadar çıkabilirdi. Bu da demekti ki, 130 kadırgayı donatmak için yirmi bin, diğer yüz at kayığı için de her sırada iki adamla, altı bin kürekçiye ihtiyaç vardı. Çok geniş, ama az nüfuslu ve süreğen olarak az erkeğin olduğu imparatorluk için çok büyük bir sayı. Henüz kasım ayının sonunda Sultan, amiralino başkentte, "esirlerle ve genellikle kürekçilik yapan diğerleriyle kaç kadırga donatılabilir, diye sormuştu. Elbette bu, çok farklı kategorilerden kürekçileri kapsayan bir ifadeydi. Sultanın, paşaların ve reislerin esirleri genelde otuz kırk kadar kadırgaya kâfi geliyorlardı. Bunlar kürek çekmenin güçlüğüne alışık profesyoneller olduklarından, Venedikliler, "onlar en iyileri, hatta bütün Türk donanmasının yegâne iyileri," diye bahsediyorlardı.[3] Ayrıca yirmi kadar gemi, meyhanelerden, Girit'ten ve diğer İspanyol sömürgelerinden gelen, genellikle Rum göçmenleri, serseriler veya Balkanlar'dan başkente "kürekçi olarak kiralanmak için" gelen işsizleri toplayarak donatılıyordu. Venedikli diplomatların küçümser tavırla bu "sokak ve meyhane adamları" dedikleri, aşağılayıcı

---

ve 127. Önceden İzmit'e sipariş verilen mavnalar (sayıları 10-12 arasında değişiyor) için bkz. CB, 104r, 115v, 126rv. Barbaro, 261r, kadılara gönderilen sipariş kopyasını ekler (Quarti 76-7).

3 Bu değerlendirmeler ve sayısal tahminler, İnebahtı sonrasında olduğu kadar öncesinde de bulunuyor: krş. Tenenti 1962, 63; Buonrizzo 154 ("Önceden Babıâli'ye gittiğimde (...) 40 veya 50 kadırgayı esirlerle donatabileceklerini düşünüyorlardı. Bunlar çok güzel ve donanmanın can damarıydılar"); *Yazışmalar*, Renier 1550, 80; Garzoni 1573, 421 ("Bundan başka, adamların hepsinin ücreti patronları tarafından ödenerek (her biri için bin üç yüz akçe) kırk kadar kadırga daha donatılıyor ve bunlar en iyileri, hatta bütün Türk donanmasının yegâne iyi olanları"); Barbaro 1573, 307; Soronzo 1576, 206 ("İstanbul'da bulunduğum zaman, 35-40 kadırga donatacak esirleri vardı (...) bunlar Türkün donanmasının can damarları"); Correr 1578, 239; Soronzo 1584, 277; Moro 1590, 354-5; Zane 1594, 403-4; Dona 1596, 357-8. Krş. CB, 239r: Sultan, Kaptan-ı deryaya İstanbul'da esirler ve diğerleriyle kaç kadırga donatabileceğinin envanterini yapmasını emretti. Bildiğiniz gibi, bu kadırga reislerin ellerinde çok sayıda esir var ve bunları iyi bir kazançla çalıştırmak istiyorlar; donatılacakları zaman bunları kadırgalara gönderiyorlar."

tabirle "mariolo"* diye hitap ettikleri bu derbederler aynı zamanda mükemmel kürekçilerdi; o kadar ki, Sekreter Buonrizzo'ya göre, "Serseri Rumların bulundukları kalyonlar, esirlerinkilerden daha iyi değildi."[4] Son olarak da, kayıkçılar loncasından ve şarap satıcıları, meyhaneciler gibi devletin gösterdiği hoşgörünün karşılığını vermeleri gereken, "küçümsenen" esnaf loncasından tedarik edilen kürekçileri hesaba dahil etmek gerekiyordu.[5]

Selim'in bu "İstanbul kürekçilerini" kayda geçirme emri verdiği haberi gelince, Venedik'te, geçmişteki tecrübelere dayanarak, Türklerin 60 kadırga donatabilecekleri öngörüldü.[6] Ama birkaç ay sonra Buonrizzo'nun büyük bir memnuniyetle ifade ettiği gibi, sayı bunun çok altında kaldı. İstanbul'daki esirler ölüm, kefaret ve kaçma nedenleriyle çok azaldığından fiyatları yüz dükadan fazlaya yükselmişti; patronlar Sultanın ödeyeceği yüksek ücreti ceplerine atmak için onları vermeyi çok arzulasalar da, sayı 15 kadırgayı bile donatmaya yetmedi. Ayrıca işsiz sayısı da son yılların en düşük seviyesindeydi; üstelik büyük yangından sonra binaların inşaatı da arttığı için, kürekçileri meyhanelerden toplamak artık imkânsızdı: İşsiz ve serserilerle donatmayı düşündükleri kadırgalara gelince, sekreterin ifadesine göre, "bunlarla bir tekini bile donatamazlardı."[7]

---

* Mariolo: Sahtekâr, onursuz –çn.

4 Buonrizzo 154. Krş. *Yazışmalar*, Garzoni 1573, 421 ("diğer yirmi kadırgayı serserilerle donatıyorlar"); bin beş yüzlerin ortalarının daha iyimser olan gözlemcileri bunların 30 kadar olduğunu yazıyorlar (Tenenti 1962, 63; Dursteler 2006, 68), ama aynı çağda bir İspanyol yazar, Sultanın "her kadırga için yüz altmış adama ihtiyacı olduğunu, ancak Morlaklar ve "Zaccalolardan" üç dört bin adamı bulunduğunu belirtiyor (deyim için bkz. s. 59 e, böl. N. 8). Bunlar kürekçi olarak kiralanmak için İstanbul'a geliyorlar" (*Viaje de Turquia* 427). İstanbul'da toplanan bu yabancı kürekçilere teknik anlamda "mariolı" denirdi (*Yazışmalar*, Cavallı 1560, 293-4: "Gerek olduğunda başka bekârlar da var (deyim için bkz. s. 102). Bunlar meyhanelerde yaşarlar ve Hıristiyandırlar, çoğu Kandiye'dendir;" Moro 1590, 354; Bernardo 1592, 335-43). Çoğu mahkûm edilmiş, Girit ve diğer yerlerdeki cezalardan kaçmak için Venedik kolonilerini terk etmişlerdi: Dursteler 2006, 68-72

5 Faroqhi 2004, 108.

6 Vatikan elçisine göre kasım sonunda baylo, "o zamana kadar İstanbul'daki 60 kadırganın kürekçilerine komuta edilmişti" (Nunziature IX, 120). Aslında Barbaro (CB 239r) sayı vermiyor; önceki bayloların yazışmaların ışığında Venedikli görüşmeciler hesaplamış olmalılar ("İstanbul'daki kürekçiler 60 kadırgalıktı").

7 Buonrizzo 154. Esirlerin azlığı ve işçiliğin maliyeti hakkında baylo 11 Mayıs

Bu yüzden kadırgaları donatmak için askerlerden yararlanmak gerekiyordu. Sistem kâğıt üzerinde basitti: Balkan eyaletleri denilen Rumeli'deki Hıristiyan topluluklar ve Anadolu Müslümanları Sultanın ihtiyaca göre kararlaştırdığı olağanüstü bir vergi karşılığında, donanmanın her sefere çıkması gerektiğinde çağrılmak için tutuluyordu. Emir bölgeye ulaştığında, her köyde veya mahallede kadılar bir toplama görevlisi tespit ediyor, böylece iş sonuçlanıyordu. Adamlar toplanıp isimleri bir kayıt defterine geçirilince, Pera'daki "Kürekçiler Kapısına" götürülüp donanmaya kürekçi oluyorlardı. Sayıları tamamlamak için forsalardan yararlanılmasına izin vardı: Ölüm cezası dışında her türden suç, uygun bir süreliğine kürek cezasına dönüştürülebilirdi. Bu imkân, kadılara emir ulaştığında başlayan muafiyet, suiistimal, firar ve rüşvet teklifleri karşısında onlara bir savunma imkânı veriyordu; ama anlaşıldığı kadarıyla forsalar İstanbul'a gönderilen kürekçilerin içinde her zaman azınlık teşkil ettiler.

Bu sistem insani anlamda tüketiciydi, çünkü kürekçilerin çoğu gemilere binene kadar uzun bir yolculuk yapmak zorundaydılar ve birçoğu yollarda hastalanıp ölüyordu; bu yüzden hükümet, tersanedeki işçi rezervini muhafaza ediyor ve tedbir olarak hep daha fazla insan talep ediyordu. Üstelik kürek çekmeye alışık olmayan köylülerden oluşan bu eğreti ekipler, özellikle de İstanbulluların küçümseyip "çakal" dedikleri Anadolu Türkleri, genel kanıya göre oldukça düşük kalitedeydiler. Kır yaşamında ölüm oranının yüksek olması, yazları iş yoğunluğu, kötü beslenme ve kadırgaların bordalarında gezinen veba illetinden hayatta kalabilenler, bir dahaki yıl yeniden seçilmeyeceklerine inanmış olarak evlerine dönüyorlardı. Bu rotasyon metodu elbette çok uygundu, ama bir taraftan da, Sultanın donanması denize her açıldığında, kürekçilerin çoğunluğu neredeyse her zaman acemilerden oluşuyordu.[8]

1569'da, "Her adama günde üç dört 'marcelli', sağlam her esir için yüz sikkeden fazla ödeniyor" diye bildiriyor (CB, 100r).

8 Olağanüstü durumlarda adam toplama sistemi (avariz-i divaniye) için bkz. Fontenay 1981; Veinstein 1983; Imber 2002, 306-8; Agoston 2005, 118-9; Panzac 2009, 34-7. Kürekçilerin kötü durumları için bkz. *Yazışmalar*, Renier 1550, 80 ("Anadolu'dan toplandıkları için hepsi köylü; kadırgaların durumu çok kötü olacak"); Buonrizzo 154 ("zaccali ve belirtilen diğer kürekçiler çok kötü durumdalar"); aşağılayıcı zaccali deyimi için bkz. Santa Croce 1573, 182

Selim Edirne'ye hareket edene kadar, başkentte toplama emrinin çıkabileceği konuşuluyordu. Ama resmi dairelerde adamları olan Barbaro emrin geldiğini ancak Noel'de öğrendi ve 26 Aralıkta, "Nihayet dün kürekçiler için emir geldi; anladığım kadarıyla şu anda 30 bin adamları var," diye bildirdi. Harekâtın boyutları düşünülerek, Anadolu ve Balkanlar'daki bütün köylerden sadece beş yıl önceki toplamaya maruz kalanlar muaf tutulmuş, hatta Ortodoks Kilisesi topraklarında ve İslami vakıflarda çalışanlardan da kürekçiler istenmişti. Sultan kadılara, "Allah'ın izniyle bu sene donanmamın denizlerdeki gücünü göstermek istiyorum," diye bildirdi ve her 15 aileden gücü yerinde bir adam seçilmesini emretti. Bunlar İstanbul'a getirildiklerinde bir aylık paraları peşin ödenecekti ve adam yerine para getirenler mevkilerinden olacaklardı.[9]

Burada altını çizmek gerekir ki, bu ölçüler Kıbrıs'ı işgal etmek için birinci derecede bir harekâta işaret ediyorlardı. Batı ise düşük vasıflı kürekçilerin böyle kalabalık bir donanmayı Selim'in öngördüğü gibi tahkim etmeye yetmeyecekleri düşünüyordu.

Birkaç yıl öncesinde İspanyol bir yazar şöyle diyordu:

> İki yüz kadırga, beş yüz kadırga donatabileceklerini söyleyip duruyorlar; bence üç yüz tane denize indirebilirler, ama benim yapabileceğimden daha fazlasını donatamazlar, çünkü İran'da savaşırsa, bu durumda yetmiş tane donatabilirse bile bu fevkalade olur, hatta daha da ötesi; yok eğer savaşmazsa, en fazla yüz yirmi tane donatabilir.

---

ve Tenenti 1962, 64; Soranzo 1576, 206 ("Geri kalan kadırgaları donatmak için çok kolay metotları var, çünkü her taraftaki adamlar kadırgalara gitmekle yükümlü (...) böylece kadırgalarda adam eksik olmaz, ama esirler hariç, diğerlerinin hepsi yeni, çünkü bir yıl kadırgaya giden ertesi yıl gitmiyor, bu yüzden kadırgalar iyi durumda değiller ve sefer dönüşü tasfiye edilirlerken çoğu zaten ölmüş oluyor"); Bernardo 1590, 330 ("deneyimsiz ve denize alışık olmayan adamlar") ve bir Rum kaptanın görüşü, Vargas Hidalgo 676. Fazladan adam toplama: *Yazışmalar*, Michiel 1558, 120 ve Garzoni 1573, 420-1.

9 Vargas Hidalgo 597; CB, 239r (25 Kasım: Kürekçilerin listesinin bulunması emrine eklenen: "Son seferde kürekte çalışanların kimler olup olmadığına bakılsın"), 259v-260r; Buonrizzo 139. 1570'te her 15 aileden bir adam yazılması. Imber 2002, 306-8. Barbaro (CB, 260v) kadılara gönderilen bildiri örneğini de yazar; öngörülen yevmiye Türkler için "adam başı 106 akçe, Hıristiyanlara 80," ayrıca kadılara, "adam yerine akçe göndermemeleri, yoksa hadım edilecekleri" ve "Kilise ya da Mekke mallarını kullananların" muaf tutulmamaları bildirilir, "çünkü bu amaç için onlardan da yararlanılacak" (Quarti, 75-6).

Ve sözlerini şöyle noktalıyordu:

Eğer onları yönetecek kimse yoksa ne para ne de kadırgalar işe yarar. Bütün devlette yüzden fazla denizci yok, olsa bile kürekçileri yok.

130 kadırganın donatılması ve 20-30 devriye gemisi eklenmesi emri, Kıbrıs seferinin son derece ciddiye alındığını gösteriyordu. Sultan ta baştan beri adamlarından büyük bir fedakârlık talep etmişti: Her 15 haneden bir kişinin toplanması, başka zamanlardakine göre çok fazlaydı.[10]

Denilebilir ki, Sultanın vezirlerinin kürekçi toplama konusunda Batılı rakiplerine göre daha avantajları vardı: Ekonomik faktörü önemsemeyebilirlerdi ya da en azından öyle düşünüyorlardı. Kadırgaların inşası için malzeme ücretleri önceden ödenmeyerek topluluklardan olağanüstü vergi olarak talep ediliyor, Karadeniz'e gönderilen reislerin beraberlerinde götürdükleri bütçeleri sadece özel işçiliklere ödeniyor, böylece kürekçiler çok sayıda ve devletin az bir masrafıyla toplanıyordu. Çünkü kürekçiler Hazineden para almaya ve Sultanın peksimetlerini yemeye ancak donanma Çanakkale Boğazından çıktıktan sonra başlıyorlardı. Öncesindeki bütün maliyetler yerel halktan toplanıyor, dört akçe Türk kürekçilere, üç Hıristiyanlara olmak üzere, ilk ayın ücreti olarak tutuluyordu. Osmanlı İmparatorluğunun bütün ücretlerinin hesaplandığı küçük bir gümüş para olan akçenin alım gücü düşüşteydi.[11] Tersanede

10 Örnek olarak, 1552'de her 23 bacadan bir adam (Veinstein 1994); II. Selim zamanında her 20-22 bacadan bir adam (Fontenay 1981, 901). Bu oran İnebahtı sonrasında dehşetli büyüme gösterir (Imber 2002, 306-8), yüzyılın sonunda yine inişe geçer (*Yazışmalar*, Bernardo 1592, 335-43: "Her on beş yirmi evin üstünde bir kürekçi"). Söz, "*Viaje de Turquia*" da geçer, 426.

11 "Türklerin harcamak için üç çeşit paraları var, en büyüğü altın, yani düka ve Sultaniye deniyor, değeri 60 akçe ve üzerinde o zamanın hükümdarının ismi işlenmiş. Sonra, gümüşten akçe var, üzerinde yine Arapça yazılar var. Akçe denmesinin sebebi beyaz olduğudur" (*Yazışmalar*, Santa Croce 1573, 188): Akçe (Rumca aspro) beyaz demektir. Santa Croce'nin belirttiği, 60 akçenin bir dükaya denk gelmesi enflasyon göstergesidir ve birçok resmi dairede halen bir düka için 50 aspro karşılık gelir: Örneğin bkz. *Yazışmalar*, Barbaro 1573, 304, "üç bin akçe (...), yani altmış düka altını;" bazen her iki değerlendirme aynı metinde bulunur, Garzoni 1573, 394: "Günde bin akçe, ki bu da yirmi düka yapar" ve a.g.y., 412: "Üç bin akçe, elli sikkedir." Piyasa değeri her zaman resmi kura denk gelmiyor, 65-70 akçe olabiliyordu: Pamuk 2000, 97.

esirler dahil bütün çalışanların ücretinin on akçe olduğu göz önüne alındığında bu gülünç bir meblağ idi. Ama tam da bu nedenle, genel bir iş bırakma eylemi engellenmek istenirse, işe çağrılanlara tek bir çözüm olarak daha yüksek bir ücret garanti etmek gerekiyordu ve bu miktar az sayıdaki gönüllülere ve kürekçi olarak işe alınan esirlerin sahiplerine verilen miktara eşit olan 1000 akçeye kadar yükselebiliyordu. Hanelerinden adam vermeyen bütün aileler ağır bir vergi ödemek zorundaydı; kürekçi seçilmiş olan biri yerine başkasını geçirmek için 1500 akçe, yani 30 düka altını karşılığı para ödemesi gerekiyordu.[12]

Venedik'ten farklı olarak, her kadırgaya bir serdar tayin etmek için fazladan bir idari süreç geçirilmiyordu. Halbuki Venedikli komutanlar ancak gemi sefer için denize çıkmak üzere donatılacağı zaman atanıyorlardı. İstanbul'da ise tersanede tutulan her tekne daimi bir reisin üzerineydi. Sultan bu kaptanların üç, dört yüz kadarına maaş ödüyordu; bu sistem rüşvete ve israfa uygundu, çünkü bu sayılar iştah açıyor, kayırmayla işe alınmalar eksik olmuyordu, ama yine de kadroda belli bir sayıda becerikli denizci vardı. Sadece centilmenlerin bir savaş gemisine kumanda edebildikleri Hıristiyan dünyasına mukayese olarak, Osmanlı donanmasında mürettebattan birinin yetenekleri sayesinde bir kadırgaya reis olarak atanması sık görülen bir durumdu. Reis atandıktan sonra, onarım işlerinden sorumlu olur, gerektiğinde teknesi için üretilen parçaların ve teslim edilecek malzemenin denetimi için başka yerlere giderdi ve bunun için kamu fonlarından para alır, yani kazanç sağlardı. Bunun ardından, on sekiz, yirmi sene sonra kadırga işe yaramaz hale gelip filodan çıkartılması kararlaştırılana kadar onun bakımından sorumlu olarak kalırdı.

Batının Osmanlı İmparatorluğu ve onun askeri gücünün açıkça inişte olduğunu düşündüğü 16. yüzyılın sonlarına doğru, elçilerin bu organizasyon hakkındaki keskin yargıları, onun masraflı ve verimsiz olduğu doğrultusundaydı; ancak ilave etmek gerekir ki, İnebahtı zamanında böyle kesin bir görüşe hiç rastlamıyoruz. Aksine,

12 Krş. *Yazışmalar*, Trevisan 1554, 137-40; Michiel 1558, 120; Garzoni 1573, 424; Antelmi 1576, 197. Aynı bağış, "adam gönderme yükümlülüğündekilere adam başı 20 skudo" kadırgalara alınan esirler için ödenen paraydı, ama elbette bu sahiplerinin cebine giriyordu: *Yazışmalar*, Correr 1578, 242 ve 248. Yine de kaçamak çok sık oluyordu: krş. Yıldırım 2007, 536-7.

reis atanmasında rüşvetin kurumsal bir yeri olması olumlu bile denebilirdi, çünkü masrafı yapan, sonradan bu yatırımı verimli hale getirmeye dikkat ediyordu. Sefer sonrasında gemiler terk edilirken, her kumandan kürekçileri evlerine göndermeden önce onlara kadırgalardaki kürekleri ve diğer malzemeyi depolara taşıttırıyor ve gemi yine kendi üzerlerine kalıyordu; "Ve kumandanlığı kadırgasıyla birlikte sürdüğünden, yorulmadan çalışarak onu olabildiğince uzun zaman ayakta tutmaya mecburdu, çünkü yenisi sekiz yüz dükadan fazla paraya mal olurdu." Türklerin iş yapma usulü, başka birçok alanda olduğu gibi, özel kişilerin çıkar sağlamalarına imkân veren geniş boşluklar bırakıyordu, ama sonuçta gemiler donatılmış ve denize indirilmişti ve hükümeti ilgilendiren de buydu.[13]

Müslümanların kadırgalarının yasalarına göre, reisin altında bir yönetim hiyerarşisi vardı (Venedikli gözlemciler Hıristiyan gemilerinde de aynısı olduğunu yazarlar): Genellikle bordadaki en usta denizci olan ve manevraları kumanda eden Birinci subay veya "Komito," ikinci subay veya "Ast Komito" ve erzakı denetlemekle görevli olan Kürekçi Başı. Bu sonuncusuna Türkler "Odabaşı" derlerdi ve aynı terim Yeniçeri ocağında da kullanılırdı. Alt rütbeli birkaç kişiyle sayıları sekiz, dokuzu bulan "kumanda adamlarının" bu küçük grubu, Türk donanmasında Hıristiyanlarınkinde olduğundan daha sabitti, çünkü her reis tersaneye atandığında kendi subay ekibini seçerdi ve bunlar bütün meslek hayatları boyunca kendisiyle birlikte çalışırlardı.[14]

Kadırgaları donatmak için son olarak mürettebat, yani dümen ve yelkenlerle meşgul olacak denizciler gerekiyordu. Kadırgaların

13 Bu tespit, *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 292'de geçer (yine burada: "Sultanın kadırgalarının ömürleri on sekiz ila yirmi yıl"); Garzoni de 1573, 419-20; Soranzo 1576, 207; Antelmi 1576, 197. Correr 1578, 241, İnebahtı öncesinde, "reislik sadece aranır olmakla kalmıyor, bunu elde ermek için 1000 dükaya kadar para dahi ödeniyordu." Alttan yükselmeler için bkz. *Yazışmalar*, Michiel 1558, 120: "Reis denilen kadırga başı günde 7-20 akçe arası alıyor. Reisler her tür insan arasından seçilebiliyor, bu görev komutan generalindir ve sık sık subaylarından biri reis olur."

14 İnebahtı öncesi sistem ve durum için bkz. Erdoğru 1997, 100 ve Imber 2002, 303: 1571'de, tersaneden ayrılmalarla birlikte reislerin sayısı 227, ayrıca "adamları olmayan" 150 reis (olasılıkla, faal hale gelmek için bekleme listesinde olanlar). Subaylar hiyerarşisi için bkz. *Yazışmalar*, Trevisan 1554, 136-7; Michiel 1558, 120-1; Cavalli 1560, 293; Garzoni 1573, 425. Hıristiyan kadırgalarındaki subay hiyerarşisiyle bir karşılaştırma için bkz. Böl. 6, n. 19.

bordalarındaki denizciler, kürekçi ekibine göre sosyal anlamda daha itibarlıydılar. İstanbul tersanesinde ve imparatorluğun diğer büyük deniz üslerinde, kayıtlara geçmiş ve düzenli maaş alan 3000 denizci vardı. Bunlara "Azap" adı verilirdi ve kelime anlamı, Venedik kadırgalarındakiler gibi, "Bekâr"dı. Kadırgalar donatılırken, her reise bunlardan bir yedek teslim edilirdi; maaşlıların kağıt üzerindeki sayısı her gemiye yirmi, yirmi beş denizci vermeye kafi geliyordu, ama Barbaro'nun izlenimine göre denizcilik geleneğinden yoksun olan Türklerde eğitimli personel sayısı azdı. Halen kayıtlı olan personelin yakında Kıbrıs'a çıkarma yapmaya hazırlanan bunun gibi bir filo için yeterli olacağını kimse beklemiyordu ve işin başından beri kürekçilerden başka, kadırga ve at kayıklarında çalıştırmak için, deniz kıyısındaki bölgelerden mecburi görevli olarak 5000 "bekâr" daha toplanması kararlaştırıldı.[15]

Osmanlı sisteminin her askeri gereksinimi halklardan olağanüstü emir vasfıyla tedarike dönüştüren bu yapısal karakteri denge açısından çok rahattı; ama imparatorluk halkının vasıfları üzerine net fikirleri olmayan hükümet adamlarının bu uygulamanın ülkede açtığı yarayı küçümseyerek, insanları rahatlıkla harcamaları tehlikesini de beraberinde getiriyordu. Venedikliler imparatorluğun aşırı genişliğine rağmen donanma için adam toplamakta zorlandığını hayret ve memnuniyetle izliyorlardı. Bazıları sistemde çok açık olduğunu ve toplayıcılara rüşvet vererek görevden kaçıldığını düşünüyordu: "Türk kadırgaları kürekçi bakımından iyi donatılmamışlar (...) Halbuki Türkün çok büyük bir ülkesi var ve kadırgaları için çok adam bulabilir, ama bu adamlar onun vezirlerine rüşvet vererek bu işten kolayca sıyrılıyorlar." Ama Kıbrıs Savaşının ülkeye verdiği büyük yorgunluktan sonra, insan kaynaklarının harcanmasında Osmanlı İmparatorluğunun

15 Barbaro 1573, 306-7. Türk kadırgalarında görev alan denizcilerin sayısı Venedik yazışmalarında yüzyıl içinde önemli derecede azalıyor. Krş. Ek IV. Ücretli azapların sayısı da, İnebahtı'yı izleyen yıllarda artış gösteriyor, sonra düşüşe geçiyor: 1537'de Alvise Gritti, "Sultan denizci olarak bin azap bulunduruyor ve bunlara yılda 400.000 akçe ödeniyor," diyor (Lybyer 1913, 270); İnebahtı yıllarında sayıları yaklaşık 3000 kadardı (Garzoni 1573, 425 ve Imber 2002, 303), ama 1609 yılının muhasıb defterinde toplam 2363 denizci vardı (Murphey 1999, 17 ve n. 16). 1570'te yazılan 5000 kişi için bkz. CB, 260r (ve krş. 261v: "Yönetilen kürekçiler ve bekârların sayıları 35 bin") ve Buonrizzo 139.

arka planında bulunan bir zaafının olduğuna işaret eden daha sert teşhislerin de ortaya çıktığını göreceğiz: Filoların "Büyük insan tüketimi, sonunda o Beyin memleketlerini yıkıma ve terk edilmeye sürükledi."[16]

Peki, onca zorlukla inşa edilen, tersanede eğreti usullerle muhafaza edilen ve Sultan emrettiği zamanlar denize indirilen kadırgalar Hıristiyan ülkelerin iskelelerinde inşa edilenlerle aynı kalitede miydiler? Bu çok tartışılan bir sorudur. Türklerin köken olarak Akdenizli olmadıklarını ve sadece pek kısa bir süre önce kara orduları kadar güçlü bir donanma hazırlamaya karar verdiklerini de unutmayarak biraz geriye dönelim. O maceranın başında, Venedikli yazarların Türklerin gemi inşaatı yeteneği konusunda aşağılayıcı yargıları bulunuyordu. 1534 yılında bir gezgin, "Hemen bütün Türk kadırgaları çarpık ve orantısız" diyordu, "Sultan her gemi inşası emri verişinde, ağaç kesimine o zaman başlatıyor ve tahtalar henüz yaş olduklarından, eğilerek şekil değiştiriyorlar." Bu kanı İnebahtı yıllarında da düzenli olarak yinelendi. Marcantonio Barbaro'ya göre Türkler kendileri, "kadırgalarının bütün kısımlarının bizimkilerden her bakımdan daha aşağı," olduğunu itiraf ediyorlardı ve baylo," Bu gerçekten de doğru. Biz öyle tekneleri İstria'ya kadar bile göndermeye cesaret edemeyiz, oysa onlar en uzak yerlere bile gönderiyorlar," diye yorumluyor. Diğer tanıklar, Türkler iyi üretilmemiş, iyi donatılmamış her türlü kadırgayla denize açılıyorlar ve böylece tehlikeye atıldıklarını düşünmüyorlar," demekteler.[17]

Bu yargı artık inşaat yeteneğine atfedilmişe benzemiyor, çünkü yüzyılın ortasında başka gözlemciler bunu farkı değerlendiriyorlardı. 1554 yılında, o zamanın baylosu tersanenin Rodos'tan gelen eski yöneticisini beğeniyor, "yeni inşa edilen bütün kadırgaları bile yine gözden geçiriyor," diyordu. Dört yıl sonra başka bir elçi şöyle diyordu: "Hepsi iyi yapılmamış, ama önceden daha kötülerdi; Rodoslu Dimitri Usta onlara çok şey öğretti; aynı şekil-

16 *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 100-1; Garzoni 1573, 420-1; Antelmi 1576, 197; Correr 1578, 239 (burada belirtilir)

17 Concina 1984, 148; Concina 1991, 236; *Yazışmalar*, Barbaro 1573, 306-7; Dona 1596, 356 sgg. Krş. Trevisan 1554, 146; Soranzo 1584, 277; Moro 1590, 348-50; Bernardo 1590, 327; Bernardo 1592, 335-6, 339-42; Zane 1594, 399 sgg.

de, Venedikli bir amiral olan ve Müslümanlığı kabul eden Zuanne Babanın kardeşi de aynı şeyi yaptı." 1560'da Marino di Cavalli, Sultanın kadırgalarının "eskisine göre çok iyi yapıldıklarını belirtiyor: Çünkü Sultanın donanması çok sık denize açıldığından, adamları hazırlıklı; ayrıca artık kadırgaların gövdelerini Batılılar gibi yapıyorlar." Eğer tahtalar yaş ve fazla dayanıklı değillerse, bu suçlamalar yeniden başlıyordu ve yüzyılın sonuna kadar böyle devam ettiler, ama şu da gerçek ki, 1580 yılında Venedik tersanesinde İnebahtı'dan alınmış 28 kadırga bulunuyordu ve bunlardan sadece bir tanesi çürüğe ayrılmıştı.

Hıristiyan dünyasından gelen ustaların bu gelişmede şüphesiz rolleri vardı; öte yandan bu, Venedik otoritelerini endişeye düşürecek kadar yaygın bir olguydu ve önlemek için her şeyi denediler: Eğer sıradan bir suçla sürgün edilmiş bir Venedik tersanesi marangozunun yolu İstanbul'a düşerse (ki orada iyi karşılanacağından kuşku yoktu), baylonun onu affetme ve Venedik'e dönmesi için izin belgesi verme yetkisi vardı. Yani Türk gemileri artık Venedik'inkilerden aşağı değildi. Bütün gözlemcilerin birleştikleri nokta ise, kadırgaların çoğunun kış boyunca suda ve açıkta tutuldukları için kaçınılmaz olarak yıpranmalarıydı ve kaptan-ı derya donanmayla hareket ettiğinde filonun kalabalık görünmesi için bu kötü durumdaki tekneleri de ilave ediyorlardı. Su aldığı için yola çıktıktan hemen sonra geri dönen gemilerin çokluğunu ya da İnebahtı Savaşının öncesinde filoyu izleyen kazaları ve gemilerin battıklarını daha sonra göreceğiz.[18]

Başka açılardan bakılınca, bu tanıklıklar Türk kadırgalarının Venedik'inkilerden daha üstün olduklarına işaret ediyorlar. Ragazzoni 1571 yılının ilkbaharında Pertev Paşanın filosunu denize açılmadan önce Haliç'te gördüğünde şöyle rapor ediyordu: "Türk kadırgaları bizimkilerden daha yüksek ve hemen hepsinin sıralarında üç adam tek kürek çekiyor. Kürekleri bizimkilerden çok daha ince ve kürekçilerin bunları kullanırken daha az güç harcadıkları söyleniyor." Başka bir deyişle, Türkler de İspanyollar ve Cenovalılar gibi, yeni tekniğe adapte olmuşlardı. Her sırada tek

18 *Yazışmalar*, Trevisan 1554, 185; Michiel 1558, 119; Cavalli 1560, 291; Capponi 2008, 165; yaş ve kısa ömürlü tahta için bkz. *Yazışmalar*, Soranzo 1584, 277; Moro 1590, 384; Venedik işçiliği: Preto 1975, 214-7 ve krş. Böl. I, n. 3.

bir büyük kürek vardı, bu da kürekçilerin idaresini kolaylaştırıyor ve deneyenlerin söylediğine göre geminin daha hızlı seyretmesini sağlıyor, kürekçi sıralarının arasında askerler için daha geniş alan bırakarak önemli durumlarda askerlerin ve denizcilerin de kürekçilere katılmalarına elveriyordu. Sadece Venedikliler o çağda buna açıkça güvenmiyor ve kürekçilerine adam başı bir kürek veriyorlardı.[19]

On yıl öncesinde İstanbul'dan dönen Marino de Cavalli etkilenmemiş görünse de, Türklerin üretim tekniğindeki yeniliklere olan ilgilerini fark etmişti:

> Her gün yeni bir kürek çekme denemesi yapıyorlar. Bazen her adama bir kürek vererek her sıraya üç, dört veya beş kişi oturtuyorlar; ama doğrusu, Venedik tersanesindekiler gibi başarılı olamıyorlar.

Buna karşılık, Türklerin inşa tekniğinin başarısı üzerine gözlemlerini ilave ediyordu:

> Üzerine çok savaşçı koymak için geniş kadırgalar istiyorlar; yalnız, hızlı seyredebilmek için on beş veya yirmi sıraları var (...) çünkü bütün kadırgaların büyük olması iyi değildir ve hepsi hızlı gidemez. Kadırgaların siperlikleri takılıp çıkarılabiliyor, böylece bir kazada kırılmaları halinde kadırganın gövdesine zarar vermiyorlar.

Diğer Venedikli yazarlar, Türklerin dümencileri korunaklı bir yerde tuttuklarını belirtiyor ve şöyle devam ediyorlardı: Halbuki "bizim dümencilerimiz açıkta olduklarından her saldırıya hedef teşkil ediyorlar." Üstelik Türklerin kadırgalarının yelkenleri daha

19 *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 100-1. Tekli kürek tekniğinden çoklu kürek tekniğine geçiş için bkz. Tenenti 1962, 34-5; Aymard 1974, 73-5; Concina 1991, 241-2; Conway 1995, 178-80; Fenicia 2003, 125-7. Venediklilerin tereddütleri: *Yazışmalar*, Morosini 1570, 133: Savoy kadırgalarının hepsi tek kürekli, "o şekilde daha hızlı gittikleri düşünülüyor" ve CB, II, 21r: "Her sırada bir tane olan büyük kürekler (...) bu şekilde, kadırgaların çoğunu donatmakta zorlandılar, adamlar böyle daha rahat çalışıyorlar." Türklerin kullandıkları kürekler daha hafif olduklarından kürekçileri daha az yorsukları, *Yazışmalar*, Zane 1594, 401'de onaylanmış. Batınınkiler de daha ince ve daha kolay kullanımlıydılar, üstelik daha esnek olduklarından zor kırılıyorlardı: Cristoforo da Canal 78-9.

iyi ve bu yüzden, özellikle yelkenle yol alırken Venedik gemilerinden daha hızlı gidiyorlar: 1557'de amiral Cristoforo da Canal Korfu'da Cafer Reis'in filosunun arkasında giderken bir ara Türklerden uzak kaldı ve diğerleri kendisini beklemek zorunda kaldılar.[20]

Ortak kanıya göre, Batılıların kadırgalarının da aynı özellikleri taşıdığının ve Türklerinkilere benzediğinin düşünülmesinin ötesinde, Türk kadırgalarının daha yüksek olmalarının bir avantaj mı, yoksa dezavantaj mı olduğu pek açık değildi. Bazı uzmanlar bunun dezavantaj olduğunu düşünüyor, ama farklı düşünce ekollerindeki Hıristiyanlar arasında büyük rekabet olduğunu da itiraf ediyorlardı:

> Venedik, Cenova ve Napoli arasında dağılan kadırga çalışanlarının hangisinin daha iyi olduğu konusu iğrenç bir konu olduğundan değerlendirilmemeli. Biz Venedikliler olduğuna inanıyoruz; birbirleriyle rekabet etmek için, zemin vermede aralarında bazı farklar olsa da, Napolililerin ve Cenovalılarınkilerin, pruva ve pupayı yükselten gövde kavisi birbirinin aynı. Biz, pruva ve pupası diğer hepsinden daha alçak olan Venedik gemileriyle övünüyoruz.

Ancak kendisi de Venedikli olan Marino di Cavalli, Türklerin haklı olduklarını iddia ederek şöyle diyordu: "Başları çok yüksek olan kadırgalar kullanıyorlar. Böylece bizimkiler gibi suya çok dalmıyorlar ve çatışmalarda avantajlı oluyorlar."

Alçak kadırgaların topçulara daha az hedef oldukları doğruydu ve kendilerini ayarlamakta avantajlıydılar. İnebahtı raporlarında, Hıristiyan topçuların daha etkili oldukları sık sık okunur: "Bizim kadırgaların pruvaları, Türklerinkiler gibi kaldırılmamış olup, alçak ve birbirlerinin aynı olduklarından, su yüzeyinden biraz yükselerek yapılan atışlar daha isabetli oluyor, düşman teknelerini yaralıyordu." Ancak avantaj bu kadar belirgin olmasa gerekti. Buna karşılık Venedik kadırgaları, özellikle yelkenle seyir sırasında suya daha kötü tutunuyorlardı. Gerçekten de Venedikli yetkililer rakibin modelini övmekteydiler. Cristoforo da Canal'a göre, Batılı ve Türk kadırgalarındaki yukarı kalkık olan siperlik

20 *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 292-3; Cristoforo da Canal 69-70, 82-4; Tenenti 1962, 32 ve 52.

suyun altında daha zor gidiyor, seyri daha az engelliyor, hem de bordaya çarparak yanları batırıyordu. Alçak ve zayıf olan Venedik gemilerininki ise sintineye çarparak daha fazla hasar veriyordu; İnebahtı'nın arifesinde Venedik kadırgalarının gerçekten fazla alçak oldukları hakkında dolaşan şikayetler tersane yetkililerinin inşaat planlarını yeniden gözden geçirmelerine neden oldu.[21]

Her ne kadar birçok Venedikli sırası geldiğinde Türklerin kendilerinin seviyesinde olmadıklarını anlayacakları hülyasıyla yaşasalar da, tersanede hazırlanmakta olan filo bu konulardan gerçekten anlayanlara soğuk terler döktürecek kadar güçlüydü. Kadırgalar reislerin kumandasında, Yeniçeriler, azaplar, forsalar ve gönüllülerle birlikte ve ambarları bütün bu insanların yegâne gıdası olan peksimet, pirinç ve bakla çuvalları, yağ ve sirke fıçıları, sarımsak ve soğan kasalarıyla dolu olarak demir aldıkları zaman, Akdeniz'in Hıristiyan sahillerinde yaşayanların nefeslerini tutmak için geçerli nedenleri olacaktı.[22]

21 Crescenzio 4-5; Cristoforo da Canal 78; *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 294; Paruta 294; Tenenti 1962, 31; Lane 1934, 13. Krş. Fresne-Caneye 308, 1573 yılında, barış sonrasında Türk ve Venedik kadırgalarını Korfu limanında görür, "Yirmi tanesi mavnaya benziyordu, çünkü pupaları çok daha yüksel ve siperlikleri daha yüksekti; ayrıca daha iyi boyanmış ve yaldızlanmışlardı."

22 Türk kadırgalarında beslenme için bkz. *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 294; Nunziature VIII, 348; Sereno 222.

Bölüm 5

Mehmed Paşa maskesini çıkarıyor, gemiler haczedilip tüccarlar tutuklanıyorlar. Venedik'e giden Çavuş Kubad orada çok kötü karşılanıyor ve ilk ölenlerin yası tutuluyor.

Marcantonio Barbaro şaşkın bir haldeydi. tersanede işler hızlı bir tempoda devam ediyordu ve kimi iyi niyetli kimseler İspanya'daki Müslümanlar lehine bir harekât umudunu sürdürseler de, konu hakkında daha iyi bilgilenenler, artık Venedik'e karşı bir savaş olacağı fikrinde birleşiyorlardı. 26 Aralıkta ilk defa filonun Kıbrıs'a gideceği söylentisi çıktı ve bu sadece halkın ağzındaki basit bir dedikodu değildi, ayrıca bunu "bazı vezirler de biliyor olabilirdi." Paniğe kapılan Venedikli tüccarlar canlarını ve mallarını kurtarma çareleri düşünmeye başladılar.[1] Halbuki Barbaro'nun Osmanlı muhatapları Venedik'in korkmak için bir nedeni olmadığını söyleyerek onu rahatlatmaya devam ediyorlardı; ve baylo, bir şey olmamış gibi, gerçekten inanabilse şüphesiz çok mutlu olacağı bu sözlere inanıyormuş gibi yaparak onlarla görüşmeye devam ediyordu.

1 CB, 258r; krş. 251v, 18 Aralık 1569, "Şimdi anlaşılan, bunlar Kıbrıs üzerine gidecekler; haber, güvendiğim kişilerden geldi; 254v. 20 Aralık: "Hazırlıkların Kıbrıs için olduğu, güvenilir kimseler tarafından hep daha çok konuşuluyor;" 262v. 4 Ocak: Bu artık kararlaştırılmış gibi. Venedikli bir tüccar Fransa elçiliğine gelerek Fransız tebaasına geçmek istediğini söyler ve isteği kabul edilir: Dursteler 2006, 131-2.

Takınılan tavırları her zaman durumu gizlemek amaçlı değildi: Birçok yüksek şahsiyetin karardan haberi yoktu; Sultanla birlikte Edirne'ye giden divan üyelerine de sadece son anda bildirilmişti. Oradan ocak ayı başlarında dönen Dragoman İbrahim Bey Barbaro'yu görmeye giderek ona, "Babıâli'nin bütün önemli kişileriyle" temas ettiğini ve Kıbrıs'tan söz edildiğini hiç duymadığını söyleyip, Sultanın Venedik'e savaş açmak gibi bir niyeti olmadığına "başım üzerine yemin ederim," diye garanti verdi. Ama birkaç gün sonra tesadüfen karşılaştıklarında baylo onu bambaşka bir havada buldu. O değerlendirmeyi çeşitli dostlarıyla görüştüğünü ve söylenenlerin onun zannettiğinden daha farklı olduğunu anladığını söyledi. Yani başı üstüne yemin ettiğine pişman oldu ve vicdanını rahatlatmak için, kendisini öldürmeyeceğine inandırana kadar Barbaro'ya dil dökmeyi sürdürdü. Bu aşırı samimiyet karşısında büyülenen Barbaro, ağzını sıkı tutacağını garanti ederek, İbrahim Beye kendisini bilgilendirmeye devam etmesini rica etti ve bu ricasını bir kese Venedik altınıyla desteklemeyi de unutmadı. Sekreter Buonrizzo daha sonra senatoya, "İbrahim Bey bu fırsatla kendisinden olan bütün beklentilerimizin ötesine geçti," diyecekti.[2]

Baylonun, aynı günlerde kaptan-ı deryadan aldığı garantiyi masum kabul etmek ise daha zor. Kaptan Paşa kendisinden, Venedikli tüccarlarının dükkânlarından kadırgası için fener camı bulmasını rica etti. Fener, teknede bulunan kumandanın rütbesini belirtiyordu ve anlaşılan Ali, sadece Venedik üretiminin garanti edebileceği kalitede cam istiyordu. O kadırganın Kıbrıs'ı işgale gideceğinden şüphelenen Barbaro buna rağmen oyuna devam etti ve camı satın aldı. Ali "çok nazik bir şekilde" ona teşekkürlerini iletti. Dükkân, dostu olan Haydar adlı bir reis aracılığıyla işletiliyordu. Kaptan Paşa ona Venediklilerin donanmanın hedefi hakkında ne düşündüklerini sordu. Haydar gerçeği, yani endişeli olduklarını söyledi.

> O zaman söz edilen komutan şöyle dedi: Bayloya söyleyin, bana kulak versin, bu donanma Venedik Cumhuriyetine karşı değil. Şayet bana inanmazsa, ona Mehmed Paşanın bu günler-

2 Öykü bire bir olarak verilmemiştir, CB, 263r, 270v ve Buonrizzo 139.

de avlandığı yerden bana yazmış olduğu ve donanmayı İspanyol Moriskolara yardım için hazırlamamı emrettiği mektubu göndereceğim.

Osmanlı hükümetinin bazı durumlardaki gizlilik tutumunun, donanmanın hedefi konusunda Kaptan Paşayı karanlıkta bıraktığı doğrudur, ama vezirin onu kandıracak kadar ileri gitmesi zayıf bir olasılık; öte yandan kaptan-ı deryanın Kıbrıslı İseppo'yla beraber bir deniz haritasının karşısına geçip onu Kıbrıs limanları üzerine sorgulaması da o günlere rastlıyor. O halde, burada aşırı yüzsüz bir dezenformasyon örneğiyle karşı karşıyayız. Hükümetin bütün yüksek düzey temsilcileri de böyle söylüyorlardı. Barbaro da Kıbrıs üzerine konuşmaların artık bütün "deniz mesleği icraatçıları" arasında kökleştiğini, "Vüzeranın ve Babıâli'nin diğer adamlarınınsa," daha çok İspanya'ya meyilli olduklarını saptadı.[3]

Baylonun not ettiği bir başka dezenformasyon örneği daha var, ancak bu, Barbaro'ya söylenenlerin inanılırlığına zarar vermiyor. Sadrazam, Malta'da esir düştükten sonra oradan kaçan bir Türkü kabul etti; bu adam kendisine, "eğer Türkler 1565'teki başarısız seferden sonra ertesi sene saldırı için yine adaya gelselerdi, Hıristiyanlar orayı terk ederlerdi," dediğinde Mehmed, "Bakalım, bu sene orayı savunabilecekler mi?" diye karşılık verdi. Bu olağandışı konuşma Barbaro'ya mesleği badanacılık olan ve Paşanın odasında çalışan Napolili bir esir tarafından nakledildi. Barbaro onun "iyi ve yürekli biri," olduğunu söyler. Güzel. Ama Paşa gibi bir eski kurdun, odasında çalışan esirin kendisini dinlediğini ve bunları Barbaro'ya anlatacağını bilmediği düşünülebilir mi? Barbaro bir süreden beri o Napoliliyle irtibatta olduğunu söylüyor ve elbette bu, esirin varlığından istifade ederek ortalığa yeni bir sahte haber salan sadrazamın dikkatinden kaçmamıştır.[4]

Bu arada Sultan avdan dönmüş, şimdi gece de çalışmakta olan tersane işçilerini ve filoya gerekli top ve barutun saklandığı Tophane'yi denetlemek için oralara şahsen gitmişti. 21 Ocakta ilk kaza oldu: Barbaro Venedik'e doğru yola çıkmak için demir alan

3 CB 267r-268v ve İseppo için 268v-269v, 272rv. Kaptan Paşaya filonun hedefini hemen bildirmeyip, hareket ettikten sonra açmak üzere sicilli zarfta verilmesi geleneği için bkz. Böl. 7. N. 13.

4 CB 275r.

iki yük gemisine el koyulduğunu işitti ve bunu şikayet etmek için doğruca Sadrazama gitti. Sadrazam ona nazik kelimelerle, "başka türlü yapamayacağını, çünkü gemilerin Sultanın donanmasına gerektiklerini ama başka zamanlar da olduğu gibi navlunlarının yine ödeneceğini" söyledi. Mehmed Paşa bayloya denizcilik hakları konusunda bir nutuk çekerek, "bunun kendisine garip gelmemesi gerektiğini, çünkü hükümdarlara gemi gerektiği zaman bu yola başvurulduğunu ve onların da genellikle dostlarının gemilerini aldıklarını" söyledi. Baylo ısrarından vazgeçmedi, ama Sadrazam söylediklerinde tamamen haklıydı; o kadar ki, Venedik'te de gemiye el koyma haberi tahrik nedeni olarak görülmedi. Vatikan elçisi biraz usançla, "Böyle durumlarda kimin gemisi olsa el konulur," diye not aldı.[5]

Barbaro'nun endişelerini ikiye katlayan bir korkusu da mektuplarının okunmaları ve Venedik'e gönderilmemeleriydi; bu yüzden, onları birkaç kopya olarak ve farklı yollardan Kıbrıs ve Kandiye kolonilerinin yetkililerine gönderme tedbiri aldı.[6] Filonun hazırlığı gözlerinin önünde ve çok hızlı bir tempoda, kaptan-ı deryanın ve sık sık tersanede görünen Sadrazamın gözetimleri altında devam ediyordu. Her taraftan işçi toplanıyordu; Osmanlı yetkililer o iki gemiye el koymadan önce kaptandan gemideki uzman işçileri rehin istemişler ve bunu reddetmesi mümkün olmamıştı, bu yüzden Sultanın kadırgalarında Venedikli marangozlar ve kalafat ustaları da çalışmaktaydı. İbrahim Beyin getirdiği değerli haberler, durumun günden güne daha ciddileştiğini gösteriyordu. 24 Ocakta Mehmed Paşa Polonyalıya, cumhuriyetin Kıbrıs'ı savaşmadan teslim edip etmeyeceği hakkındaki düşüncesini sordu ve ekledi: "Venediklilerin o adada ne işleri var ki?" İbrahim Bey hemen, divan kâtibi ve sadrazamın müşaviri olan Feridun Beye koşarak Kıbrıs harekâtının güçlüklerini açıkladı; ama o, fazla mesele çıkacağını sanmadığını söyledi. Ayın 28'inde Pera'da, ertesi

5 CB 276rv, 279v-282r; Buonrizzo 140; Nunziature IX, 146. Gemilerden biri olan Bonalda, 4 Ocakta Suda'dan İstanbul'a gelmişti, diğer gemi Balba 15 Eylül 1569'da İstanbul'a geldi. Yeniden hareket etmişti ki, Silivri limanında durdurularak tekrar başkente getirildi: 173v, 262v, 304r, 306v. Sultanın tersanede gece mesaileri için bkz. Buonrizzo 146-7; CB, 307v, 311v; Nunziature IX, 137; Contarini 4r; Setton 953.

6 CB, 254r; Buonrizzo 138 ve 141.

güne kadar bütün Venediklilerin tutuklanacakları söylentisi yayıldı ve imkânı olanlar kenti terk etmek için hazırlanmaya başladılar. En nihayet 29 Ocak sabahı İbrahim Bey Mehmed Paşa adına Barbaro'yu ziyarete geldi ve ciddi bir ifadeyle, el koyulan gemiler ve tüccarların yakınmaları için üzülmemesini, çünkü "düşünecek başka şeyler olduğunu" söyledi. Sadrazam maskesini çıkarmaya karar vermişti.[7]

İbrahim Beyin Barbaro'ya getirmekle görevlendirildiği mesaj, baş tarafı, "Sultanımız Kıbrıs'ı istemekte tamamıyla kararlı" şeklinde ifadesiyle biraz sert olsa da, uzlaşmacı bir üslupla ambalajlanmıştı. Sadrazam böyle durumlarda Sultanın isteklerine karşı gelemeyeceğinin defalarca altını çizmişti. Ama bu savaş olacağı anlamına da gelmiyordu. Selim, Venedik'in bu kadarcık şey için savaşmayacağını düşünüyordu ve Sokullu Mehmed Paşa da, Kıbrıs'ın kendilerine teslim edilmesi durumunda barış sürecinin devam edeceğini garanti ediyordu. İbrahim Bey, eğer Venedik'in adayı savaşmadan vereceğini düşünüyorsa bunda yanıldığını söyleyerek sadrazamı uyarmıştı. Mehmed de ona, "eğer Venedik boyun eğmezse sadece Kıbrıs'ı değil, başka şeyleri de kaybeder," sözlerini bayloya iletmesini tembihledi.

Paşa hemen sonra, o tehdidi ağzından kaçırdığına pişman olmuş gibi, Sultanın cumhuriyete karşı olan kırgınlığının nedenlerinin dökümünü yaptı: İki devlet arasında sınırda bulunan Dalmaçya'da sürekli kanunsuzluklar ve eşkıyalıklar görülüyor ve yöneticiler bunlara göz yumuyordu; İspanyol veya Maltalı, yani Batılı korsanların Kıbrıs'a gitmelerine, anlaşmalara aykırı olarak izin veriliyor, bu da Müslüman tüccar trafiği için tehlike teşkil ediyordu. Son olarak Sadrazam, çok önceleri camilerinde Allah'a dua edilen Kıbrıs'ın şimdi Hıristiyanların ellerinde olmasına katlandığı için, Sultanın dindar kesim tarafından eleştirildiğini ve sonuçta, Venediklilerin haraç ödemelerinin de gösterdiği gibi, Kıbrıs'ın zaten Sultana ait olduğunu, eğer haklı gerekçelerle orayı tekrar geri istiyorsa bunu reddetmenin doğru olmayacağını söyledi. İbrahim, Sadrazamın bayloyla şahsen görüşmekten ve "bu patırtının er ya da geç çıkacağı için üzgün olduğunu" ifade ederek dostluğunu yenilemekten memnun olacağını söyledi.[8]

7 CB 275v, 286r, 305r ve krş. 314v; ASV, SS 76, 52.

8 Buonrizzo 140-1; orijinali CB, 305r-307r; krş. Nunziature IX, 146.

Barbaro hemen Mehmed Paşayla görüşme talep etti ve bu ertesi gün gerçekleşti. Sadrazama Sultanın iki yıl önce yapılan barış anlaşmasını bozmak istemesine şaşırdığını söyleyerek, şayet şikayetleri varsa bunları "eski dostlar arasında olduğu gibi," görüşerek halledilebileceğini ifade etti. Sokollu onu sabırla dinledikten sonra, şikayetlerin ne yazık ki çok ve doğrulanmış olduklarını ve hukuk adamları Sultanı zora soktukları için geri adım atmasının imkânsız olduğu cevabını verdi, sonra üzgün bir ifadeyle, eğer Venedik, Sultanı ara sıra küçük birtakım şeylerle memnun etseydi; örneğin talep ettiği bir sınır köyünü verseydi, kendisinin de birkaç defa önerdiği gibi, ara sıra üç dört bin düka altını hediye etseydi bu noktaya gelinmezdi diye ekledi. Ve sonunda,

> Sakin ve buruk bir ifadeyle, Venedik ile Kıbrıs arasının ne kadar olduğunu sordu. Baylo bunun yaklaşık iki bin mil olduğunu söyleyince, diğeri gülümsedi: "Bu kadar uzak bir adayı ne yapacaksınız ki? Bize bırakın. Çünkü bizim elimizde olması daha iyi."

Baylo aynı tonla, Dogun Sultanı çok sevdiği için onun imparatorluğunun yakınında bir eyaleti olmasından memnun olduğu karşılığını verdi ve ona Sultanla halklarının Kıbrıs'a uğrayan Venedikli tüccarlardan elde ettikleri kazancı hatırlattı. Sokollu Mehmed Paşa cumhuriyetin bunun için gerçekten savaşıp savaşmayacağını öğrenmek istedi; Barbaro hiçbir hükümdarın savaşmadan, durduk yerde bir eyaletini teslim etmediğini söyledi. Sadrazam, ulema eski camilerin kiliseye dönüştürülmesi yüzünden Sultana sitem ediyor, karşılığını verdi. Barbaro, o adanın geçmişte hiçbir zaman Müslümanların olmadığını belirtti. Sadrazam hemen bir tarih kitabı getirtip, Beşinci Halifenin Kıbrıs'a otuz yıl boyunca sahip olduğunu göstererek, baylonun yanıldığını söyledi. Rakibinin bu hamlelerine teslim olan baylo, "Beğenmesek de, Paşanın yumuşak üslupla tartıştığı bu uzun görüşme bu şekilde son buldu," diye not düşüyordu.[9]

O günden sonra Marcantonio mektuplarının Venedik'e ulaşmadıklarından emin oldu. Son gönderdikleri okunmuş ve Yeniçeri ağasına teslim edilmişti. O da bunların şifreli olduklarını görünce,

9 Buonrizzo 145-6; orijinali CB, 307v-310r, kısman Quarti 91'de yayımlandı.

Sekreter Buonrizzo'yu çağırtarak, "iyilikle ya da kötülükle" deşifre etmeye zorlamak istemiş, ama Buonrizzo'nun dostu olan Floransalı bir devşirme, böyle nazik bir konunun sadrazama bildirilmesi gerekir, diye onu ikna etmeyi başarmıştı. Yanlış bir adım atmaktan çekinen Çavuş, mektupları Mehmed'e götürdü. O da bunun deşifre edilmesinden vazgeçti, ama durumu bayloya haber vererek endişelenmesine sebep oldu. Daha sonraki Venedik mektupları, "güvenilir ve pratik" iki Türke emanet edildi. Bunlar mektupları üç yüz sikke gibi önemli bir miktar karşılığında Korfu'ya götüreceklerdi; ama üç günlük yolculuktan sonra bir dağ geçidine vardıklarında, iki çavuşun geçenleri durdurup sorguladıklarını görerek geri dönmek zorunda kaldılar. Bundan sonra Barbaro mektuplarını "kendi kaderlerine" terk etti. Çoğunun okunacağını bildiği halde her defasında Kotor'a, Ragusa'ya, Kandiye'ye, Korfu'ya dört beş kopya gönderiyor ve hiç olmazsa birinin yerine ulaşmasını ümit ediyordu. Mektupların seyrekleşmeleri Venedik'te şubat sonunda fark edildi ve baylonun tutuklanmış olabileceği akıllara geldi.[10]

Yine de Barbaro'nun bir ümidi vardı: Sultan ve Sadrazam Venedik'in Kıbrıs'ı savaşmadan teslim etmesini bu kadar istiyorlarsa, belki de her pahasına savaşmaya o kadar gönüllü değillerdi. Gerçekten de 1570 yılının Şubat ayı başlarından itibaren, kaptan-ı deryanın ve ustaların gayretlerine rağmen filonun hazırlık çalışmalarının ciddi bir şekilde yavaşladığını fark ediyoruz. 9 Şubatta Monseur de Grandchamps tersaneyi inceledikten sonra Paris'e şunları yazıyor:

> "Büyük hayal kırıklığına uğradılar, çünkü 35'ten fazla kadırganın hasarlı ve kesinlikle yüzemez durumda olduğunu gördüler. At kayıklarına gelince, bunlardan kışa kadar o kadar çok sayıda yapamazlar veya süreyi uzatmaları lazım; şunu söyleyebilirim ki, işler böyle kötü gittiği için zaman kazanmaya çalışacaklardır."

Buonrizzo nakliye gemilerinin inşaatının gecikmesi ve Sultanın öfkesi hakkındaki bilgileri doğrudan tanıklardan işitti. At

10 Buonrizzo 146; CB, 310r-311v, 321v; Nunziature IX, 161; Braudel 1986, 1155 n. Osmanlı kaynakları mart başından itibaren Barbaro'nun mektuplarının okunduklarından söz eder: Costantini 2009, 45.

kayıklarının sipariş edildikleri Karadeniz'deki şantiyede ağaç tükenmişti ve işini gereği gibi yapmaması yüzünden oranın kadısının burnunu ve kulaklarını kesmesi için bir çavuş gönderilmişti.[11]

Bu durumda, zaman kazanmak hem baylonun hem de sadrazamın işine geliyordu. İki eski diplomat Topkapı ile Pera'daki saray arasında mekik dokuyan İbrahim Bey aracılığıyla konuyu görüştüler. Barbaro, Sultanın isteğini Doga söyleyebilir miyiz, diye sordu ve kasıtlı olarak, Sultan bu haberi iletmesi için birini gönderirse belki de ona kulak verebileceğini ima etti. Mehmed Paşa bu öneriyi heyecanla kabul etti ve Sultan, elçi olarak en uzman çavuşlarından biri olan Kubad'ı görevlendirdi (o kadar çaba göstermiş olan İbrahim Bey –belki de bu iş için kendisinin seçilmesini beklediğinden– bundan hayal kırıklığına uğradı). Ayrıca Selim, yolculuğunu kolaylaştırmak için Kubad'la birlikte Sekreter Buonrizzo'nun da ona eşlik etmesini istedi. Barbaro bu kadar nezaketin sadece bir araç olduğuna, bunun at kayıklarını imal etmek için zamanın olmamasından kaynaklandığına inanıyordu, ama yine de o zamana kadar bütün öğrendiklerini Venedik'e iletmek için bundan yararlanmaya karar verdi.[12]

Baylonun İstanbul'da kalması ve kendisinin Venedik'e gönderilmesi haberi Buonrizzo'yu rahatlattı; daha sonra amirinin, "bu dünyada Venedik Cumhuriyetine hizmet etmekten başka gayesi olmadığı" üzerine Dogu temin edecekti. Yola çıkmadan önce iznini almak için Sadrazam'a gitti ve o da kendisine, Dogu sevgiyle selamladığını söyleyerek, Sokollu'ya Sultanın gücünün ne kadar büyük olduğunu cumhuriyete hatırlatmasını tembihledi. Mehmed kendi adına, dostluk için Kıbrıs'ı tartışmadan vermelerini tavsiye ediyordu. Buonrizzo eğer ülkesine iyi bir hizmette bulunmak istiyorsa, Dogla bu doğrultuda konuşmalıydı.

> Ve burada Buonrizzo söz girerek, Majesteleri istedikleri kadar kadırga yapabilir, dedi ve her ne kadar onun gibi bir devlet adamının ağzından çıkmaması gereken sözler olsalar da, o kadırgalarla bu saygın kente kadar gelmesine mani olamayız.

11 Charriere III, 102; Buonrizzo 147-8; krş. CB, 311v.
12 CB 313r, 315r; Buonrizzo 148-9.

Mehmed'e duyduğu bütün saygıyla beraber, sekreter Türk donanmasının Adriyatik Denizine kadar çıkıp Venedik'i tehdit edebileceği fikrini gülünç bir abartı olarak görüyor, Paşanın muhakkak şaka yaptığını, ya da en azından kısmen rol yaptığını ve buna gerçekten inanmasın beklemediğini düşünüyordu: "Bütün bu konuşmaları hep gülümseyerek yaptı."

Ama Sadrazamın ona sarf ettiği sözler, onun nasıl bir oyun oynamakta olduğunu iyi bildiğine işaret ediyorlardı. Eğer Sultan Kıbrıs'ı istiyorsa, onu elde edecekti; Mehmed'e kalırsa, işin savaşa kadar gitmemesini arzuluyor ve bir şey elde edip diğerini önlemek çabasıyla manevralar yapıyordu.

> Beni yanına çağırarak yine resmi sözleri söyledi: "Sekreter, bunları gençlere değil, akıllı ve tedbirli olduklarını bildiğim yaşlı baylara söyle. Çünkü gençler Sultanın korkunç gücünü bilmediklerinden, sanırım şöyle diyeceklerdir: Bu Türkler de kimmiş? Onlardan korktuğumuzu mu sanıyorlar?

Venediklilerin, yaklaşan fırtınayı öğrendiklerinde Kıbrıs'tan savaşmadan memnuniyetle vazgeçeceklerinden emin olan sadrazam ona Sultanın hazırlıklarını ayrıntılarıyla anlatmasını emretti.[13]

Batıda Hıristiyanlar fırtınanın nerede patlayacağını merak ederek nefeslerini tutmuş bekliyorlardı. O sırada, Uluç Ali'nin Tunus'a karşı yaptığı başarıyla sonuçlanan harekât kafaları karıştırdı. Kalabriyalı, kendi kuşağının en ünlü korsanıydı; efsaneye göre on dört yıl bir Türk kadırgasında forsalık yapmış, sonra bir hakaretin öcünü almak için din değiştirmişti. Kırklı yıllarda bağımsız olarak korsanlık yapan reis daha sonra İskenderiye ordusunun başına geçmiş, sonra da Trablus'a paşa olmuştu. Kendisini beğenen Selim, 1568 yılında onu Cezayir'e Beylerbeyi olarak atadı. Hakkındaki söylentiler bütün Akdeniz limanlarında dolaşıyordu. Cezayir'de esir düşen Cervantes ondan takdirle bahseder ve esirlere çok insancıl davrandığını söyler. Kendisini yaşlılığı sırasında İstanbul'da lüks içinde yaşarken tanıyan Venedik elçileri "aşağı"

13 Buonrizzo 148-9. Neredeyse aynı sözcükler, barış teklifi için 1571 başında Venedik'e gönderilen dragoman Mateca Salvago'ya Mehmed tarafından söylenirler: "Sultanı öfkelendiren gençlere değil, ülkeyi yöneten yaşlılara ve Onlar Meclisine söylemesi" emredilir (Quarti, 383-4; krş. Böl. 18, n. 10. Sadrazamın "yaşlılar" ve "gençler" ayrımını özellikle yapması dikkate değer. Bu konu, tam da o yıllarda Venedik siyasetinin odak noktası olmaktaydı (Lowry 1971, 276-8).

tabakadan yetişmiş bu Güneyli karşısında kinlerini saklamıyor ve "ne okumayı ne de yazmayı biliyor," diye konuşuyor, ama bu çok zengin ve güçlü ihtiyarı, "bu zevkler gençlerin hayallerini süslüyor" diye kıskanmadan da edemiyorlardı. Uluç Ali onlardan birine sırrını açıkladı: "Bir gün aramızda konuşurken, iki şeyin, birincisi paranın, ikincisi yaşının hesabını yapmadığını, bu yüzden memnuniyetle para harcadığını ve mutlu yaşadığını söyledi." Ama 1570 yılında yaklaşık elli yaşında olan Kalabriyalı hâlâ faaldi ve o zamanlar kendisini tanıyanlar onu hiç de neşeli bulmuyor, Paşada daha çok sert bir profesyonel hava görüyorlardı: Faal, pratik, gayretli ve "İyi, ama çok konuşmayan bir denizci."[14]

Kıbrıs'la pek ilgileri olmayan II. Felipe ve vekillerinin gözünde Uluç Ali'nin Mağrip saldırısı çok daha önemliydi ve İstanbul'da sürmekte olan büyük hazırlıkların İspanyolların Tunus'taki son garnizonları Goletta'ya saldırarak buna destek vermek için olmadığına inanmak zordu. 19 Ocak 1570'te Palermo'dan gelen bir habere göre, Türkler çok güçlü bir donanmayla yakında denize açılacak ve bir kısmı İspanya'daki Moriskolara yardıma gidecekse de, daha büyük bir güç Goletta'ya yönelecekti. İspanya kralının özel bir filosunun kumandanı olan Juan Andrea Doria 30 Ocakta İstanbul'daki Cenovalı bir ajandan duyduğuna göre, filonun hareket edeceği artık kesinleşmişti. II. Felipe bu haberin yanına "dikkat!" diye not düştü. Bir aydan kısa bir süre sonra Cenova'daki İspanya Büyükelçisi Diego Guzman de Silva, krala Venediklilerin Uluç Ali'nin Tunus'u almasından sonra Türklerin son hedeflerinin Goletta olduğunu düşündüklerinden, biraz rahatladıklarını yazdı. Gerçekte İstanbul'daki muhbirler Kıbrıs'tan söz etmeyi sürdürüyorlardı, ama bu söylenenler İspanyol yetkililere olayların ışığında öyle zıt geliyordu ki, buna inanmakta güçlük çekiyorlardı. Yine 5 Martta Juan Andrea Doria şöyle yazıyordu: "Doğudan her gün gelen haberler bu güçlü filonun Kıbrıs'la ilgili olduğuna işaret eder gibiler, ama Cezayir'dekilerin böyle erken uyandıklarını düşününce, bu bana inanması zor geliyor."[15]

14 Don Chisciotte, böl. XL; *Yazışmalar*, Garzoni 1573, 382-4; Soranzo 1576, 207; Correr 1578, 256; Soranzo 1584, 278-9. Krş. Galeani, Dionigi DBI ve Koloğlu 2007, 526-31.

15 Vargas Hidalgo 606-32; Braudel 1986, 1153 n., 1157. De Silva için bkz. Vargas Hidalgo 1998, 35-8.

Gerçekten de Venedik'te filonun donatılması kararı alınmasını izleyen ilk çalkantılı günlerden sonra herkes yine kararsızlığa düşmüştü. Marino di Cavalli'nin oğlu olan Madrid Büyükelçisi Sigismondo, Türklerin İspanya'ya çıkarma yapmak istediklerine II. Felipe'yi inandırmakla görevlendirildi. Venedikliler pek inanmasalar da, kralın kadırgaları donatmaya karar vermesi durumunda kendileri bundan çıkar sağlarlardı. İspanya'da habere kulak verildi ve halk uzun bir süre nefesini tuttu. Yine ilkbaharda, Cavalli'nin halefi Lunardo Dona, Barcelona'dan Valencia'ya doğru yolculuk yaparken, bütün "yaşlı Hıristiyanların" Türk donanmasının aniden ufukta belirecek ve Moriskolar topluca ayaklanacaklar diye korktuklarına şahit oldu. Ama İspanyollar alarma geçtiklerinde, Venedikliler de buna inanmaya ve belki kendi dertlerinden kurtulacakları hayalini kurmaya başladılar. Vatanseverlik dalgalanması yerini henüz görüşülen büyük boyuttaki savunmanın daha ölçülü değerlendirilmesine ve ardından hemen yavaşlatılmasına bıraktı. Ticaretlerinin alabileceği darbeyi sezen bazı senatörler Türklerle savaşmak niyetinde değillerdi. Doğuda büyük yatırımları, gemileri, malları ve Sultanın kentinde maddi itibarları, hatta oradaki şubelerinin başında çocukları olanlar, savaşmaktansa Kıbrıs'ı Sultana vermeye şüphesiz hazırlardı.[16]

Ama bu hayal kısa sürdü. 20 Şubatta Venedik'e, Barbaro'nun bir ay önce sadrazamla unutulmaz görüşmesinin arifesinde gönderdiği ve tedirgin edici ayrıntılarla dolu olan mektubu geldi. Baylo sadece İstanbul'da dolaşan söylentilerde ve donanmanın hazırlandığı konusunda ısrar etmekle yetinmiyor, kuşatma sırasında gerekli olacakları için çok sayıda kazmacı çağırarak, bunları Kıbrıs'ın karşısında bulunan Karaman bölgesinin* limanlarında topladığını da yazıyordu. Barbaro ajanlarının sayesinde harekât planı hakkında da bilgi veriyordu: At kayıkları askerleri taşıyıp adaya indirdiklerinde, Türklerin filosu Venedik filosunun yolunu keserek Kıbrıs'a yardıma gitmesine mani olmak için Adriyatik'in ağzına yönelecekti. Venedik'in daha şimdiden adaya asker gönder-

16 Nunziature IX, 134, 137 ve 149. İspanya büyükelçisine talimatlar, ASV, SS 76, 39, 52, 55v; Setton 945-6, 950-1; Dona 21. Cavalli için bkz. Nunziature VIII, 148.

* Karaman Bölgesi: Yazar Anadolu'nun Orta Akdeniz bölümünü kastediyor –çn.

me kararı alması ihtimaline karşı, 20-30 kadırga demir almaya hazır beklemekteydi. Bu haberler Venedik'te bütün tereddütlere nokta koydu. Senato üyeleri Vatikan elçisine, "Türkler Kıbrıs'ı işgal etmek istiyorlar," diye haber verdiler ve Facchinetti hazırlıkların birden hızlandığını gözlemledi: "Hiçbir masraftan kaçınmıyorlar."[17]

Barbaro'nun bu uyarılarından başka, açık savaş sinyalleri Deniz İmparatorluğunun her tarafından Venedik'e ulaşıyordu. İstanbul'da iki gemiye el konulmasından sonra Dalmaçya'dan gelen haber yerel sancaklara, sahillerde yaşayan ahalinin iç kesimlerdeki korunaklı yerlere çekmeleri emri verildiğini duyuruyordu. Bu sonuncularla ilgili olarak denebilir ki, Osmanlı hükümetinin rakibi ürkütmekle herkes için karlı olan ticarete zarar vermemek ikilemi arasında kaldığı anlaşılıyor. Bu sebeple sadece kısmi tedbirler kullanarak bunu savaşın başlamak üzere olduğu alanla sınırladı. Sultan çavuşlarını Suriye ve Mısır'a göndererek, oralardaki limanlarda buldukları bütün Venedikli tüccarı durdurmalarını ve mallarına el koymalarını, başkent dahil, bütün diğer yerlerde bulunanlara ise –izinsiz yola çıkanlar hariç– dokunmamalarını emretti.[18]

İstanbul limanındaki iki gemiye el konulması çok büyük ekonomik çıkarlara darbe vurmak için yeterliydi; bu durumda Fransa büyükelçisinin 9 Şubatta "Bütün Venedik gemilerine ve mallarına el konuldu," diye yazabilmesinin sebebi anlaşılıyor. Venedik'te daha kötüsünden korkuluyordu ve bu korkunun haklı olduğu, nisan ayında Suriye Konsülünden gelen, Trablus ve Halep'te tüccarların tutuklandıkları ve mallarına el koyulduğu haberiyle doğrulandı. İskenderiye'de de mallarına el koyulanlar olmuştu; tüccarların başlarına gelenler hakkındaki haberler birbirine uymuyordu. Venedik hükümetine göre, önce bir kuleye hapsedilmişlerdi, ama şu da bir gerçek ki, yerel yetkililer aldıkları emirlere

17 Nunziature IX, 144; CB, 275r, 282v; ASV, SS 76, 48v sgg.

18 Nunziature IX, 146, 152; ASV, SS 76, 99v; AV 1566-1570, 55v; CB, 317r ve Lesure (b), 150; Costantini 2005, 55. Venedik çıkarlarının Osmanlı İmparatorluğundan özellikle İskenderiye ve Suriye'de yoğunlaşan çıkarları için bkz. Simon 1984. Savaş, divanı, Batılı tüccarlara tanınan kapitülasyonları yeniden gözden geçirmeye zorlar; malları kısıtlanır ve savaş çıkarına olanlar tamamen durdurulur: Faroqhi 2002.

uyarken fazla titiz davranmıyorlardı: Mısır Valisi Mehmed, savaşın sonunda şehirde bulunan birçok Venedikli soyluya serbestçe vatanlarına dönebilmeleri için izin verdiği ve İskenderiye devriyelerinin kaptanı zorla kadırgalarına bindirdiğinde, onları serbest bıraktırmış olduğu için Venedik hükümetinden kendisine bir ödül vermelerini bekledi.[19]

Venediklilerin ticari çıkarlarına saldırının ilk işareti, gelişigüzel bir misilleme kararnamesi çıkarılması için kâfî geldi. Vatikan elçisi 5 Martta şöyle not düşüyordu: "Dün burada bütün Doğulu Yahudiler hapse atıldı ve mallarına el konuldu." Baskın çok büyük boyuttaydı: 75 Müslüman ve 97 Yahudi dükkân sahibi tutuklanmıştı ve emir Doğudaki kolonilerinin yerel yetkililerine ulaştıkça bu sayılar artıyordu. Joan Migues'in ve onunla birlikte diğer ülkelerdeki Yahudilerin savaş için çalıştıkları iddiası, cumhuriyet yetkililerini Venedik'te ikamet eden ve düşmanın beşinci kolu kabul edilen Yahudilere misilleme yapmaya sürükledi; Türk tebaasından olan Hıristiyanlara ise dokunulmadı. Ama savaşın sonuçlarına ilk defa el atılması pasifist partiyi de güçlendirdi. Facchinetti'nin gözlemlerine göre, şehirde isyankâr ve vatansever bir hava vardı. Savaş karşıtları seslerini fazla yükselmeye cesaret edemiyorlardı, "ama Türk doğudaki tüccarların mallarını serbest bıraksaydı, kendi taraftarları sayıca daha çok olurdu."[20]

Ekonomik çıkarların feda edilmesi, işin içinde bulunan bütün hükümetlerin ortak sıkıntısıydı. Vatikan elçisinin Roma'ya Venedik hükümetinin durumunu böyle titizce anlatmasının nedeni, Papa V. Pius ve onun henüz otuz yaşında bile değilken göreve gelen genç kardinali Alessandrino'nun başında bulunduğu ekibinin savaş üzerine oynamaları ve bunun Osmanlı tehdidine karşı bir Hıristiyan seferberliği halini almasını ummalarıydı. Ama Venedik'in Yahudi tüccarlara karşı aldığı kararlardan Vatikan'ın

19 ASV, SS 76, 99v; AV1566-1570, 231r ve 485r; Charriere III, 104; CB, II, 6v; Lesure (b), 150 ve Nunziature IX, 180; Pedani 1994, 933; Costantini 2009, 33 ve n. 44, 153. Hepsi doğrulanması gereken birçok ayrıntı, Conti 80-1.

20 Nunziature IX, 156, 161; AV 1566-1570, 67v-68r; Setton 950; Quarti 344-6. Tutuklananların sayısı, bunlardan birinin Sultana yakarmasında geçer; adam kaçmayı başararak İstanbul'a döner; Barbaro tarafından betimlenmiştir (CB, II, 97v, 103v-104r) ve Quarti yayımlar (345). Venedik misillemesinde rastlanan antiseminizm için bkz. Braudel 1986, 869; Arbel 1987, 170-3; Arbel 1995, 55-76.

duyduğu memnuniyet, iki Venedik kadırgasının Papalık devletinin limanı olan Ancona'dan çıkmakta olan gemileri durdurarak Yahudilerin mallarına el koymaya başlamaları üzerine öfkeye dönüştü. Doğulu olsalar da, neticede o tüccarlar Papanın koruması altındaydılar. Elçi durumu resmen protesto etme ve malları geri isteme emri aldı; ancak elçinin geçmişte sık sık desteklediği Venedik antisemitizmi bu defa ters tepti. Yine aylar sonra, kederli Facchinetti Roma'ya, Ancona Levantenleri lehine Dogla "yürekten konuştuğunu," ancak üstesinden gelemediğini, kendisine, "bana göre bu savaşın gerçek sorumluları Yahudilerdir" dediğini bildirmek zorunda kaldı.[21]

Savaş gürültüleri, Venedik arazilerine komşu olan ve savaş durumuna girmeleri emri ulaşan sancakların bulundukları Dalmaçya'dan da geliyordu. Oralardaki yöneticilerin ellerinde, Adriyatik sahillerindeki Venedik kalelerini ele geçirecek düzenli kuvvetler ve topçular genellikle bulunmazdı; ama bu sancaklardan her biri, Bosna ve Arnavutluk'taki Müslüman toplulukların Sultanla olan anlaşmaları gereğince bulundurdukları başıbozuk süvarileri bir karşılık beklemeden savaşa sürebilirlerdi. Yetersiz silaha sahip olan bu atlı çeteler, savaş zamanında düşman arazisine girerek yağmaya başlamak için yetkiliydiler ve daha işgüzar olan sancaklar onları, "Venedik Dominyonu olan şehirlerin üstüne giderek oralardaki halkların yemlerini, hayvanlarını, neleri varsa yağmalayıp çoğunu tutsak etmek üzere" harekete geçirmekte gecikmediler.[22]

En büyük sorunlar, Venedik'in Adriyatik sahilindeki en önemli limanı olan ve sonra bütün savaş boyunca, sınırda dolaşan Türk

21 Nunziature IX, 161, 168, 192-3, 205, 264 ("Bu baylar Doğulu Yahudilerden son derece rahatsız oluyorlar"), 266. Papanın Ancona Yahudilerini koruması için bkz. Poumarede 2004, 342-68.

22 Buonrizzo 142; Paruta 49. Türklerin Dalmaçya ve Arnavutluk'a seferleri üzerine ilk değinmeler mayıs başındadır ASV, SS 76, 55v-56v, 59; krş. AV 1566-1570, 55v-57v ve CB, 310v, 31 Ocak: "Dün paşa Dalmaçya sınırlarındaki sancaklara emirler gönderdi; kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri o yerlerin Venedikli yöneticileri direniş gösteriyorlar (...) sancaklar oraları silah gücüyle ele geçirecekler." Krş. Sereno 35. Öte yandan Kotor yöneticisi aynı şekilde karşılık vererek, Herceg Novi ve Rissano'daki Türk yerlerini yakıp yıktı" (AV 1566-1570, 142v). Venedik'e şubat sonunda gelen bir habere göre, Sultan, Herceg Novi garnizonunu 700 Yeniçeriyle güçlendirmişti: Braudel 1986, 1154. Kuralsızlıklar: Imber 2002, 260-5 ve krş. Böl. 12, n. 27.

atlılarının tehdidi altında kalan Zara'da yaşandı. Mart ayı başlarında Venedik'e ulaşan habere göre, Zara'ya çok sayıda Türk atlısı inmişti ve evleri yağmalayıp yakıyorlardı. Başka yerlerde de düzensiz Türk kuvvetleri Venedik'e ait topraklara girip insanlara çok vahşi davranıyorlardı. Sibenik'te olanlar şöyle anlatılıyordu: "Türkler o topraklara gelerek bizden kimilerini aldılar ve barbarca katlettiler." Ama dikkatler özellikle Zara'ya çevrilmişti ve seksen yoldaşıyla birlikte bir yağmacı çetesini izlemek için 9 Martta Zara'dan yola çıkmış olan Dalmaçya Şövalyelerinin komutanı genç Bernardo Malipiero'nun saldırıya uğrayıp öldürüldüğü haberi Venedik'te büyük infial yarattı. Son Venedikli vatanseverin savaşta öldürülmesinden bu yana bir nesil geçmişti; ama kısa süre sonra böyle haberler etki yaratmamaya başlayacaktı.[23]

Ancak Venediklilere karşı ilan edilmemiş bu savaş başlar başlamaz Sultanın emriyle durduruldu. Bir ültimatomla çavuşunu gönderen Selim iyi niyet göstergesi olarak mal hacizlerini ve Dalmaçya sancaklarına verilen emirleri geri çekmeye karar verdi. Baylo eskiden tanıştığı Kubad'ın samimi yardımıyla, sadrazamı Suriye ve Mısır'daki yetkililere ve başkentte bulunan tüccarlara zarar verilmemesini yazmaya ikna etti. Sokollu Mehmed Paşa iki geminin yüklerine koyulan haczin kaldırılmasın kabul etmedi ve Venedik'teki Doğuluların nasıl muamele gördüklerine dair haberler ulaşana kadar, Venedikli tüccarların Osmanlı topraklarından izinsiz ayrılmamalarını istedi. Giulio Croce adlı biri buna aldırmadan yola çıkmaya kalkınca yakalanarak hemen tutuklandı, ama Buonrizzo, "onun hareket etmesine kadar hiçbir vatandaşımıza

23 AV 1566-1570, 55v-56r (sadece Zara arazisinde 12.000 baş hayvan çalındı); Nunziature IX, 152, 154, 156, 163 ve krş. Serrano III, 119 ve Vargas Hidalgo 633. Malipiero'nun ölümü için bkz. AV 1566-1570, 56v; Contarini 5r; Manolesso 21v; Sereno 41; Paruta 49. Dalmaçya ve Arnavutluk'ta, Kağıt üzerinde 20 birlik, toplam 500 "stradotto" olarak görünen Venedik atlı askerleri ve yöneticisi: Hale 1974, 165, ama genel yönetici Giovanni da Lezze'nin yazışması da iç rahatlatıcı değil, Lezze 253-4 (ve 261 düşman: "Bu sancakların atlıları bir şeyden korkmayan cesur ve değerli kişiler ve her tehlikeyi göze alıyorlar. Çoğunluğu zırh, miğfer, mızrak ve palalarla donanmış"). Zara'ya saldırı için bkz. Braudel 1986, 1155 ve n. 20 Temmuz 1570'te senato Zara kırsalını konuşur, "şimdi düşman işgali altında": Setton 970 n.; 1571 Şubatında da Lezze düşmanın, "hep kenti kapalı tuttuğunu (...) araziyi kaybedip bütün ürünün düşman eline geçtiğini" söyler. Lezze 263. Stratejik önemi ve Zara surları için bkz. Dal Borgo-Zanelli 2008.

kötü bir davranışta bulunulmamıştır," diye bildirdi. Trablus ve İskenderiye'deki Hıristiyanlar da tahliye edildiler; ancak mallarının serbest bırakılması ve yeniden ticaret yapma izni alabilmeleri için biraz zaman gerekti, sonra elçilerin girişimleri ve uygun bir zarf, amaca ulaşmaya yetti: Kısa zaman sonra anlaşıldı ki, "Bunların her biri sadece seyahat ediyor ve sadece kendi işiyle meşgul oluyordu."[24]

Ültimatom için Kubad'ın görevlendirilmesi rastlantı değildi ve bu, Venediklileri Kıbrıs'ı savaşmadan teslim etmeye ikna edeceği konusunda Babıâli'nin ona güvendiğini göstermektedir. Çavuş, Venedik'i eskiden tanıyordu. Karmaşık bir ticari meseleyi çözmek için oraya iki yıl önce gelmiş, aylarca kalmış, bu sürede bir piyano konseri ve Giudecca'da ikamet ettiği evde verilen bir klavsen konseri dinleyerek, pek de alışkın olmadığı böyle zevkler için kendine izin vermişti. Orada yanında bulunan Venedikli resmi tercüman Michele Membre ona dostu olduğunu, çünkü ikisinin de Çerkes olduğunu söylemişti. Tercüman onunla konuşurlarken Çavuş'un Venedik'in hazırlıkları ve özellikle de Kıbrıs kaleleri hakkında çok meraklı olduğunu gözlemlediğini anlattı. Bütün bu merakları kötüye işaret olsa da, Kubad şüphesiz Venedik'te kalmaktan memnun olmuştu ve daha sonra Babıâli'nin belli başlı Venedik uzmanı olması vasfıyla iki siyasi güç arasında iyi ilişkilerin sürmesi için elinden geleni yapmış, hatta birkaç ay önce cumhuriyet kendisine bin sikke hediye etmişti. Barbaro ve Buonrizzo ondan hep iyi söz etmişlerdi. Bütün bunlar Sultanın elçisinin Venedik'teki ilk başarısını tekrarlayacağını umduğunu düşündürüyor.

Kubad ve Buonrizzo yağmur altındaki İstanbul'dan 11 Şubatta ayrıldılar ve beraberlerinde Dragoman Mateca Salvago ile Barbaro'nun tehlikelerden uzaklaştırmak istediği küçük oğlu olarak Venedik'e doğru hareket ettiler. Ragusa'ya kadar at sürdüler ve Sultanın haraca bağladığı bu Hıristiyan kentine vardıktan sonra

24 Buonrizzo 135, 150; CB, 317r-318r ve II, 41v-42v, 97r; AV 1566-1570, 231r, 400rv (Kahire konsülü malların serbest bırakılmalarını sağlar. Bunun için, "tüfekli Yeniçerilerin ağasını ikna eder. Mustafa adlı ağa, Mantova Pavesi'dendir ve Seget Savaşında Macaristan'dan devşirilmiş, saray hizmetine alınmış, Sultanın başhizmetkârının kayınbiraderi ve Sadrazamın dostu olmuş ve uzun süredir sarayda bulunmaktadır"); Paruta 49; Conti 80-1; Arbel 1995, 70-1; Costantini 2009, 153 ve krş. Böl. 9, n. 12.

Venedik'ten onları almak için gönderilen bir kadırgaya bindiler. Kubad bu moladan yararlanarak Venedik'in askeri hazırlıkları hakkında bütün öğrenebildiklerini hükümetine yazdı; Buonrizzo Babıâli'nin bu hazırlıkları öğrenince kendi kararına döneceğine inanarak Kubad'ın işini ustaca kolaylaştırdı. Yine Ragusa'da çavuş, Herceg Novi'deki Türk Kalesinin kumandanının Cattaro'nun elçilerini Venedik yolunda tutukladığını ve bazı sancakların, aldıkları emirlere karşın Venedik'e ait toprakları taciz etmeyi sürdürdüklerini öğrendi. Buonrizzo'nun isteği üzerine Kubad, o görevliler hakkında sadrazama bir şikayet mektubu yazdı. Bu mektubu gören Dragoman Mateca,"Çok güzel yazılmış; bundan daha iyisi olamazdı," diye onaylıyordu. Küçük grup, bir buçuk aylık yolculuktan sonra, Paskalya Pazarı olan 26 Mart 1570 günü nihayet Lido açıklarına ulaştı. Muhtemelen bütün yolcular savaştan vazgeçildiğini duymayı bekliyorlardı.[25]

Çavuşun yolda olduğu ve Kıbrıs'ın teslim edilmesini istemek için geldiğinden Venedik'in iki haftadır haberi vardı. Buonrizzo İstanbul'dan, cebinde baylonın görevin amacını açıkladığı mektuplarla ayrılmış ve henüz Ragusa'ya gelmeden bunları göndermeyi başarmıştı. Yani hükümetin Kubad'ın getirmekte olduğu talebin şartlarını öğrenmek için ültimatom metnini beklemesine gerek yoktu. Barbaro'nun daha sonra sekreteri tarafından da sesli olarak tekrarlanacak olan önerisi, Türklerin beklemedikleri bir direnme karşısında geri adım atmaları ümidiyle sert tutum almalarıydı. Venedik'in bunu öğrenmeye ihtiyacı yoktu: İstanbul'dan gelen son mektupların doğrultusunda 11 Martta yönetici Giacomo Celsi ve diğer deniz kumandanlarına Türklere karşı her fırsatta düşman gözüyle muamele yapılması emredilmişti.[26]

25 Kubad'ın Venedik dostluğu ve yolculuk sırasındaki davranışları: CB, 222v ve Buonrizzo 151. 1567 Ekiminden 1568 Şubatına kadar süren ilk Venedik günleri: Nunziature VIII, 156-97 ve Pedani 1994. İstanbul'daki bir Yahudinin şikayeti üzerine çıkan ve Baylo Marino di Cavalli'ye bir rüşvet suçlaması ve yargılanmaya patlayan ve onun gönderilme kararının neden olduğu tartışma için bkz. Conti 80-1; Setton 924*5; Pedani 1994, 158-9; Arbel 1995, 95-144. Yeni görev için hareketi: CB 326v ("burada bulunduğum süre içinde görmediğim kadar şiddetli bir yağmur altında"). Kubad'ın sadece öyküleştirilmiş değil, önemli yanlışlarla dolu ve çok sayıdaki Venedik kaynaklarından yararlanılmamış sahte öyküsü, Goffman 2002. Membré için bkz. Bellingeri-Vercellini 1985, 159; Pedani 1994; Pedani 2010, 224.

26 ASV, SS 76, 60rv; 25 Martta emirler deniz ve karadaki çok sayıda askeri birliğe tekrarlandı. Setton 953. Celsi için bkz. 928 ve 935.

17 Martta, o zamanki senato olan Pregadi'de elçiye karşı alınacak tavır hakkında görüşüldü; ama bu görüşme artık tekliflerini kabul etmek ya da etmemek üzerine değildi. Resmi olarak kabul edilen tek tutum kararlılıktı: Çavuş "Böyle adaletsiz ve onursuz bir talebin" cevabını alacaktı. Mesele Kubad'a hazırlanan karşılamanın formalitelerini belirlemekti. Görüşmeler için son bir açık kapı bırakmak da buna bağlıydı. Kendisini gizli oturumda dinlemek oya sunuldu ve reddedildi; onu Venedik'e bile almadan geri göndermek oylandı, reddedildi. Sonunda onunla açık konuşma yapılmasına karar verildi. Çok sert bir duruş gösterilmesi taraftarı olan Vatikan elçisine, Çavuşa aşağılayıcı bir karşılama yapılacağı, "bütün siviller gibi ayakta bekletileceğini ve hemen gerisin geri gönderileceğini" söyleyerek onu rahatlattılar. Bu karar Vatikan diplomasisi için çok önemli göründüğünden Facchinetti hemen Kardinal Alessandrino'ya haber verdi ve o da bunu Papanın II. Felipe'nin nezdindeki olağanüstü elçisi don Luis de Torres'e iletti. Daha sonra elçi Kubad'ı almak için yollanan kadırgayı beklemeye koyuldu; ama geldiği yoktu. Sonunda Facchinetti, Venediklilerin zaman kazanmak için onu kasten geciktiklerini, çünkü Kubad geri dönene kadar Türklerin Kıbrıs harekâtını ilan etmeyeceklerini hesapladıklarından kuşkulanmaya başladı. Nihayet Paskalya gününde kadırganın göründüğü haberi geldi.[27]

Kubad Lido'ya varır varmaz, havanın ilk geldiğindekinden farklı olduğunu anladı. Kadırga denizde durdurularak Buonrizzo ve baylonun oğlu Onlar Meclisinin bir teknesiyle karaya çıkartıldılar. Gemide kalmak zorunda bırakılan Kubad ve beraberindekilerin kimseyle konuşturulmamaları için kadırga kumandanına emir verildi. Aynı gün parlamentoda çınlayan "savaş, savaş" sesleri muhalifleri susturdu. O sırada Paskalya duası için San Zaccaria Kilisesine gitmekte olan Dog, sadece savaş zamanlarında yapıldığı gibi kırmızı pankartlarla yürüyerek kenti inleten ahaliyi gördü. Daha birkaç gün öncesinde en zengin ve etkili soylulardan Giralomo Zane'in önceki yıllarda seçilmiş olduğu ve sadece savaş durumunda aktif hale

27 Krş. Setton 953 ve Nunziature IX, 163, 165, 167-8; Dragonetti 117. Krş. CB, 319r: Buonrizzo ve Kubad hevesle gelecekler, "ama koşmayacaklar, çünkü o çavuş yorgunluğa gelemez" ve baylo sekretere, yolculuğu olabildiğince uzatarak gidin," demişti.

gelen "denizlerin genel kaptanlığı" görevi onaylanmıştı. Kumandanlık asası, sekreter Buonrizzo'nun raporunu Pregadi'ye sunduğu aynı gün, yani Paskalya bayramının pazartesi gününde San Marco Kilisesinde kendisine teslim edildi.[28]

Kubad, halen denizde bekleyen kadırgada iki gün kaldıktan sonra, ayın 28'inde Salı günü oradan alınıp saraya getirildiğinde, Venedik Savaşı ilan etmiş bulunuyordu.[29] Türk elçi bütün yol boyunca kalabalık bir grubun hakaretlerine maruz kalmış, belki de taşlanmıştı; Önünde yürüyen polis memurları çılgın kalabalık arasından ona yol açmak için sarayın girişine kadar epey uğraştılar. Parlamentoya girdiğinde, Venedikliler onu Papalık elçisine vaat ettiklerinden çok daha saygılı karşıladılar. Ayakta bekletileceği yere, bütün büyükelçilere yapıldığı gibi, o da Dog Loredan'ın sağ yanına oturtuldu; ancak içeri girdiğinde kimsenin yerinden kalkmaması ve başıyla selamlamaması kararlaştırılmıştı. Protokol gereği Dogun giysisini öpen Kubad, uzun reveranslardan sonra yerine oturup, içinde Sultanın mektubunun bulunduğu altın işlemeli çantayı türbanından çıkardı. Venedik'teki İspanyol büyükelçisinin Sekreteri Julian Lopez krala, Kubad'ın "titrek ve fısıltı gibi sesle" ziyaretinin sebebini anlattığını ve "yerine getirmekte olduğu görevinden duyduğu üzüntüyü" belirttiğini bildirdi. Dog mektubu dragomana tercüme ettirdi. Duydukları şöyleydi:

> Allah'ın izni ve lütfuyla Sultanların Sultanı, asrın ilk hükümdarı, dünya hükümdarlarını taçlandıran, Sultan Süleyman'ın oğlu ben Sultan Selim.
>
> Mesih'in dininin soylu beylerinin efendisi, Hıristiyanlığın saygın hükümdarı Dogun kaderi mutlu olsun.
>
> Adamlarınızla bana gönderdiğiniz mektubunuzda dostluğunuzu gösterdiniz. Yine de atalarım Sultan Mehmed ve Sultan Bayezid zamanında kurulan İşkodra Sancağındaki ve Sultan

28 Sereno 36 sgg.; Setton 954; Quarti 105-6; Zane'in atanması için bkz. Böl. 6, nn. 36-37. Türklere savaş ilan edilmesini kutlamak için San Marco Katedralinde yapılan törene bu tarih verilmiş olması mümkün; aynı dönemin bir yayınında, iki hafta öncesine tarihlenerek geçmekte (Quarti 104), ama elçi Faccinetti o günlerde bir şey söylemiyor.

29 Kubad'ın görevi ve aldığı cevap hakkında o devirde Nunziature IX'da bir yorum var. Vargas Hidalgo 645; belgeler AV 1566-70, 77r-79v, Quarti 106-11. Kısa süre öncesinin yorumu, Manolesso 19v-21r; Sereno 36 sgg; Paruta 35sg.

Süleyman zamanında kurulan Kilis Sancağındaki sınırınızdan memnun değilsiniz ve barış anlaşmalarına aykırı olarak oralara kaleler, köyler kurdunuz ve benim bu konudaki sorularıma hiçbir zaman cevap göndermediniz. Üstelik Hıristiyan korsanlar Kıbrıs'a saldırıyor, oradan su ve yiyecek alıyorlar ve bu yaz iki Türk gemisine saldırarak batırdılar ve Bey olaydan sorumlu olan adamlarınıza sebebini sorduğunda bir şeyden haberleri olmadığı cevabını verdiler. Yine bu sonbaharda iki Hıristiyan korsan gemisi Kıbrıs'a su almaya gitmişlerdi ve Reşid Kanalında bir gemimizi ele geçirdiler. Bey peşlerine düşüp onları yakalayarak Türkleri kurtardı ve Hıristiyanlar Kıbrıs'a su almaya gittiklerini itiraf ettiler. Bu açıklama kadıların kayıtlarına geçti.

Yine barış anlaşmalarında belirtildiği gibi, sizin gemileriniz Türk korsanlarını yakaladıklarında çatışma olur da kimileri ölürse bunlardan kan bedeli istenmeyecek, sağ kalanlar gemileri ve mallarıyla birlikte bana getirilecekler ve onları ben yargılayacağım; ancak siz bu maddeye uymayarak bütün korsanları öldürüyor ve mallarına el koyuyorsunuz. Bu konuyu baylonuzla görüştüm, ama o bir yanıt vermeyerek bunun sizin kararınız olduğunu söylüyor. Bu sorunlara bir çözüm bulmak gerekir. Yine Venedik'te Osmanlı tebaasından bir tüccarın babasının yasaya karşı geldiği gerekçesiyle gemisindeki demir yüküne el koyuldu ve adam malını kaybetti. Tüccar Hacı Ali'nin, size ait olan Kotor'da, oranın yöneticisinin teminatı altında olduğu söylenen devetüyü kumaşları ve başka malları Zara'da Uskoklar tarafından tamamen gasp edildiler. Bütün bunlar barış anlaşmasına aykırıdır. Biz anlaşmaya uyarak sizin tüccarlarınıza karşılıklı uyuştuğumuz gibi davranıyoruz, sizse bizim tüccarlarının soyulmalarına, korsanların ikmal yapmalarına izin veriyorsunuz. Kıbrıs adası sizde kaldığı müddetçe bu olayların sonu gelmeyeceği anlaşılıyor. Bu yüzden eğer bizimle dost kalmaya devam etmek istiyorsanız Kıbrıs'ı hemen bize teslim etmelisiniz. Orada yaşamaya devam etmek isteyen halka ve mallarına hiçbir zarar gelmeyeceğini ve gitmek isteyenlere herhangi bir zorluk çıkarmayacağımızı garanti ederim; ancak direniş göstermeye kalkışanlar cezasız kalmayacaklardır.

Bu nedenle ülkeme her seferde, bütün fetihlerde yardımcı olan yüce Allah'a ve onun peygamberine sığınarak bu ilkbaharda bütün ordumla Kıbrıs'a gideceğim. Allah'ın ve onun peygamberlerinin tayin etmiş oldukları bu fethin tarafımdan

gerçekleşmesini diliyorum. Mektubum saygıdeğer Kubad tarafından size iletildiğinde, eğer gelecekte dostluğumuzun devam etmesini istiyorsanız sözü geçen adayı bize teslim etmelisiniz. Önceden söylediğim gibi, isteyen orada kalır, isteyen gider ve aramızdaki barış bozulmaz, sınırlar evvelce tespit edildikleri gibi kalırlar. Yok, eğer teklifimi kabul etmezseniz, benim şanlı donanmamı oraya göndereceğim ve diğer yandan kara ordum da adaya hareket edecek. Alacağınız kararı orada bulunan temsilcimle bana göndereceksiniz.

977 yılı mübarek Ramazan ayının başında İstanbul'da teslim edildi.

Bu mektup tercüme edildikten sonra, Kubad, Mehmed Paşanın imzasını taşıyan başka bir mektup daha çıkardı. Bu da Venediklilerin barış anlaşmasının maddelerini ihlal ettiklerini tekrarlıyor, ayrıca sadrazam iki ülke arasında hep muhafaza etmeye çalıştığı dostluğun devam etmesi çağrısında bulunarak, onları savaşmak yerine Sultanın talebini kabul etmeye davet ediyordu. Sokollu, sadece bir kısmı kehanet sayılabilecek bir uyarıyla sözlerini tamamlıyordu: "Eğer siz hazinenizin ve dostlarınızın bolluğuna güveniyorsanız, derim ki, hayatınız boyunca kazandığınız bütün hazine bir derenin suyu gibi akıp gidecek; ayrıca parayla satın aldığınız dostlarınızın yapabileceği yardımın mahiyetini de biliyoruz."[30]

Mektuplarını sunan Kubad bir pazarlık kapısı açıldığını düşünüyordu. Teklifin reddedilmesi durumunda cumhuriyete durumunu kurtarabilecek gizli bir anlaşma önerme emri almıştı. Buna göre Sultan donanmayı Kıbrıs açıklarına gönderecek, Venedikliler adayı o zaman teslim edeceklerdi.[31] Türkler savaşın Venedik'in hiçbir şekilde işine gelmeyeceğine ve kâfirlerin sadece inatları yüzünden ültimatomu reddedebileceklerini düşünüyorlardı. Ama Venedik'in fikrini değiştirmeye niyeti yoktu. Artık iş çok ileri git-

30 Ültimatom metni, Pedani Fabris 808 (ayr. Pedani 2005, 23-4); Mehmed Paşanın mektubu için bkz. 810. Baylonun Buonrizzo'yla gönderdiği her iki metnin çevirileri (Mehmed'in mektubunun bölümünü buradan aldım), CB322r-325v; dragoman Membré'nin AV 1566-70, 74r-76r. Selim'in mektubunun nezaket kurallarına aykırı ve tehditkâr bir sahte versiyonu geniş çevrede dolaşmıştı (Podacataro 202; valderio 954) ve Quarti (107) tarafından geçerli kabul edilerek alındı ve yayımladı.

31 CB 329rv.

mişti. Kubad'a önceden hazırladıkları cevabı sert ve kibirli bir üslupla okudular. Sultanın sözüne böyle aykırı davranabilmesine şaşırmışlardı ve Venedik'in kendi haklarını savunmayı bileceği uyarısında bulunuyorlardı. Kubad veda etmekten başka yapacak bir şeyi kalmadığını anladı ve yeniden kalabalığın karşısına çıkmamak için sarayın gizli bir kapısından çıkarılarak yine gizlice kadırgaya götürülmesini talep etti, ama kendisine, yine geldiği yoldan dönebileceği söylendi. Onu kadırgaya götürecek gondola gidene kadar kalabalığın hakaretleri arasından geçmek zorunda kaldı; ertesi gün, yani 29 Martta İstanbul'a hareket etti.

Venediklilerin elçiye hazırladıkları karşılama haberinin Sultana ulaşması için en az bir ayları vardı ve bu süreyi iyi kullanmaları gerekiyordu. Kıbrıs'ın askeri yöneticisi Astorre Baglioni, Çavuş'un Venedik yolunda olduğunu Barbaro'dan öğrenmişti. Adada bulunan İtalyan komutanlar arasında, Sultanın gönderdiği ültimatomun bir versiyonu adeta sadrazamın kullanmış olduğu sözcüklerle konuşuluyordu: "Hazinelerinize güvenmeyin, onları derenin suyu gibi akıtacağız." Kıbrıs'ın tehlike altında olduğunu öğrenmek için Venedik'ten talimat beklemeye gerek yoktu. Baglioni hemen işe koyularak, adanın üç önemli merkezi olan Lefkoşa, Mağusa ve Cerines'in savunmalarını güçlendirmeye başladı. Hatta daha da öteye gitti ve kadırgaları Mağusa'da bulunan komutanlar Nicolo Dona ve Francesco Tron onun emriyle Suriye'deki Trablus limanı üzerine giderek sabun, yağ ve kuru üzüm yüklü bir gemiyi ele geçirip limanın depolarını topa tuttuktan sonra rahatça geri döndüler. Bu başka bir zaman olsa önemli sonuçlar doğurabilecek bir tacizdi, ama olaylar Baglioni'yi haklı çıkardı: 4 Mayısta, haberin Venedik'e ulaşmasının ardından, "Adanın her yerinde Türk Sultanı ile Venedik Cumhuriyeti arasında savaş açılmıştı."[32]

32 Gatto 27-30; krş. Calepio 94r ve 97v. Baglioni Venedik'ten 1569 yılında kale yapımında harcamak için 5000 dükayla yola çıkmıştı: Costantini 2009, 47 (hareket tarihini ekim olarak veriyor; Sylvetrani Brenzone'ye -33- göre nisan), onun için bkz. Promis 1874, 498-520.

Bölüm 6

Venedikliler filoyu donatmaya karar veriyorlar; tersanede gece gündüz çalışılıyor, İtalya'nın birçok yerinden adam toplanmaya başlıyor ve talihli bir adam generalliğe getiriliyor.

Kubad'ın kadırgası Lido'dan demir aldığında, cumhuriyetin savaş filosunun hazırlık çalışmaları devam ediyordu. Ocak ayının sonunda denize 150 kadırga indirilmesi planlanmıştı. Bunlardan otuz biri Adriyatik ve Ege denizlerinde faal haldeydi. Diğer yirmi kadarı Girit'te donatılacak, bu arada Venedik'te iki ay içerisinde yüz tane daha hazırlanacaktı. Bu hırslı programın güvencesi, tersanede sökülmüş olarak karada bekletilen bir kadırga stokunun bulunmasıydı; yarım yüzyıl öncesinde bu filoyu hazırlamak kararlaştırıldığında stokta 50 tane vardı, ama zaman içinde bu sayı ikiye katlanmıştı. Bunların en hızlı biçimde monte edilebilmeleri için depolardaki her omurga ve bunun gibi bütün parçalar numaralanmıştı; devamlı çalışıldığı takdirde günde iki tanesini hazır edebilirlerdi.[1] Kandiye ve Hanya'nın daha küçük

1 Tersanedeki stokun büyümesi ve korunması için bkz. Lane 1934, 141 sgg.; Concina 1984, 140-4; Concina 1991, 165. 31 Ocakta senato Kıbrıs yöneticilerine 30 kadırga donatılmasını istediğini bildirir: ASV, SS, 76, 41. Venedik'teki İspanyol konsülü Tomas de Zorzona'ya göre, tersaneye verilen emir, 30 kadırganın şubat ortasına kadar, 20'sinin ay sonuna ve diğer 50'sinin mart sonuna kadar donatılmasıdır (Vargas Hidalgo 614); Vatikan elçisi zamanlamaları

olan tersanelerinde yine aynı ilke doğrultusunda direkleri, kürekleri, yelkenleri ve toplarıyla birlikte yirmi omurga bulunuyordu ve az sayıda da olsalar, işçiler bunları iki ay içerisinde hazırlayabilirlerdi. Bu arada Venedik tersanesinde bir süredir 12 büyük kadırganın, daha doğrusu çok sayıda asker ve topçu taşıyabilecek şekilde modifiye edilmiş ticari kadırganın hazırlığı sürüyordu. Bu büyük umutlar beslenen yenilikçi bir projeydi.[2]

Ancak bir kadırgayı denize indirmek için onu monte etmek yeterli değildi. Venedikliler için de asıl zor olan mürettebatı toparlamaktı. Usule göre, öncelikle kadırgalar için komutan atanıyordu ve Venedik donanmasının kadırgaları için bu her zaman, büyük meclisin komisyonunun seçtiği soylulardan biri olurdu. Sadece önemli durumlarda bu seçim senato, hatta Onlar Meclisi tarafından yapılırdı ve bu subayların vasıfları, "Gemi Kumandanı" olurdu. Dalmaçya ve Rum adalarının şehirlerinde donatılan kadırgalarda kumanda, cemiyetlerin seçtikleri yine yerel soylulara verilirdi; ancak bu Venedik yönetiminin gözetimi altında olur ve senato işe uygun adamların ve "şerefli insanların" seçilmeleri için son derece özen gösterilmesini isterdi.[3]

---

farklı veriyor, ama son tarih aynı: "Şubat ayı içinde otuzunun, mart ortasına kadar 30 daha ve geri kalan (yüze kadar) o ayın içinde donatılmasını istiyorlar" (Nunziature IX, 127). Faal haldeki kadırgaların tam sayısı: Contarini 3v).

2 Girit tersaneleri için bkz. Concina 1984, 34, 61, 76; Concina 1991, 183-5 ve özellikle bunların stratejik işlevleri: Rossi 1998. Girit'e gerekli teçhizatıyla toplam yirmi omurga (arsile) gönderilmişti ve 20.000 sikke, sadece bunları donatmak için, başka bir şekilde kullanılmamak kaydıyla gönderildi (krş. Böl. 1, n. 8). Senatonun siparişlerinde Girit kadırgaları hep dört "normal," altı "sıradışı" olarak ayrılmış ve "diğer XII (...) donatılabilecekler" (ASV, SS 76, 48), yani toplam olarak 22'ye ulaşır (Vargas Hidalgo 614, Nunziature IX, 152); sonunda 21'ini donattılar: Contarini 8r. Öngörülen mavna sayısı 12 idi, daha doğrusu, tam olarak "11 büyük kadırga ve bir kalyon" (ASV, SS 76, 41 ve 83; "Fausto kalyonu" denilen için bkz. N. 18); mayıs sonu ile haziran başı arasında, kalyon dahil 11 tane çıkardılar ve on ikinci daha sonra çıktı: Contarini 7r, 9r, 18v.

3 1569-70 kışında denize indirilen, yönetici Giacomo Celsi, körfezin komutanı Marco Quirini ve kısa bir süre için "mahkûmların yöneticisi" olan Marcantonio Foscarini kumandasındaki 31 kadırgadan (Contarini, 3v) 9 kadırga ile 9 yönetici Adriyatik'teki adalardan ve Dalmaçya limanları olan Lesina, Arbe, Veglia, Cherso, Capodistria, Zara; Kotor, Trau; Sibenik'ten geliyorlardı .(bunlar hakkında ilginç malzemeler, "Lepantska bitka"da (1974), diğer ikisi Kıbrıs'tan. Dominyondan gelen kumandanların atanmaları süreci için bkz. Örn. ASV; SS 76, 4r, 19v42r-43v ve 77, 22r. Anakara kentlerinden gelen centil-

Cumhuriyetin bir kadırgasının kumandası teknisyenlere değil, siyasilere verilmiş bir görev olduğundan, bu süreç büyük bir dikkatle düzenlenmişti ve siyasi kariyerde kullanmak üzere seçkin bir konum kazanarak övgü almak için bir yoldu. Eğer kadırga kumandanı bundan kar etmeye karar vermişse, aynı zamanda iyi bir girişim de olurdu. Kısacası bir ihaleden söz ediyoruz: Kumandan kürek ekibini toplamak için kendi cebinden bir angaje ikramiyesi garanti etmeli ve en az dört aylık maaşları peşin ödemeliydi. Bu işlem sürecinde ücretleri ödemek, erzak satın almak ve kadırgayı faal durumda tutabilmek için omurgaya donyağı sürmek gibi periyodik işlemleri gerçekleştirmek üzere, hükümetin titizce hazırlanmış olduğu fonlar kullanılırdı. Gemilerin boşaltılması zamanında kadırga kumandanı kendi maaşı ve subaylarınınkiler de dahil bütün hesaplarla, hükümetin doğrudan karşılamış olduğu masrafları (örneğin peksimet satın almak gibi) takdim ederdi; bu noktaya gelindiğinde kumandana alacağı ödenir, ayrıca bir sübvansiyon, yani bir ikramiye verilirdi. Bu yüzden daha Kıbrıs Savaşının arifesinde rakam 500 dükayı bulmuştu ve bu miktar sonraki aylarda hızla yükselecekti.[4]

O çağdaki diğer birçok kamu görevi gibi, kadırga kumandanlığı da kimilerine gemilerinin pupalarını ve fenerlerini yaldızlamak, daha hızlı seyredebilmeleri ve böylece ün kazanarak önemli görevler alabilmek için usta kürekçiler tutarak onların erzaklarını cebinden tamamlamak imkânı sağlıyordu. Ekonomik çıkarlarına daha önem verenlere ise bu sistem, muhasebe defterleriyle oynamak, kürekçilerin ücretlerini kısıtlamak ve deniz müfettişlerinin incelemelerinden sık sık ortaya çıktığı gibi hükümeti dolandırmak imkânı veriyordu. Kadırga komutanlığına gelen kişi 2000 düka teminat vermek zorundaydı, ama bu miktar sadece hakkında dava açılabilecek kadar büyük bir görev ihmali haline karşılık geliyordu; kumandanın ölen veya ayrılan kürekçilerin maaşlarını üstüne geçirmesi gibi çok sık görülen zimmete geçirme vakalarını ortaya çıkarmak daha zordu. Bu çıkarlar yumağı, soylular sınıfı-

menlerin atanmaları ise 1571'de alınan sıradışı bir tedbir olacaktı: krş. Böl. 21, n. 2.

4 Lane 1934, 306; Lane 1982, 187; Tenenti 1962, 70; Lo Basso 2003, 52 sgg; Lo Basso 2004, 86-91, 201, 321; Pezzolo 2007, 86-7. Yağlama için bkz. Cristoforo de Canal 90-1 ve Pantera 76.

nın deniz kumandanlığı tekelini neden elinde tutmak istediğini açıklıyor. Bu yüzden 1570 ilkbaharında donanmanın komutanları arasında Venedik oligarşisinin en tanınmış isimlerini görüyoruz: sekiz Contarini, beş Barbarigo, dört Dona, üç Corner, üç Tiepolo, iki Dandalo, iki Morosini...[5]

Kadırga kumandanı göreve atandığı zaman, Dükler Sarayının önünde (denildiği gibi, "banko kurarak") kürekçileri topluyordu. Kadırgaların donatılmasın yavaşlamasına neden olan ilk sıkıntı buydu. 30 Ocakta kadırgalar için ilk beş, daha büyük gemiler için de ilk on iki kumandan atandı, ama şubat başlarında sadece on dokuzu banko kurdu; Vatikan elçisinin bilgilerine göre, diğer on kişi ayın beşinde banko kuracak, son yirmi kişi ise bunun için iki hafta daha bekleyecekti.[6] Teorik olarak, cumhuriyetin kadırgalarındaki kürekçilerin çoğu gönüllü ücretliydi ya da İtalya'da denildiği gibi, "iyi niyetliydi," ama 1570 yılında kürekçilerin zaten uzun zamandır artırılmamış olan ücretleri hızla yükselen hayat pahalılığı karşısında o kadar düşmüştü ki, yeter sayıda kürekçi bulmak imkânsız hale gelmişti. Yetkililerin de dedikleri gibi, gönüllü kürekçiler sadece, ya kanundan korktuklarından, ya ayyaş olduklarından ya da kandırıldıklarından işe giriyorlardı. Bundan başka, dört aylık maaş nadir olarak peşin ödeniyordu; üstelik bu para yazıcının mürettebatın hesaplarını tuttuğu deftere kürekçinin kredisi olarak geçiriliyordu ve aylar süren yolculuk boyunca küçük avanslar alan ve hesap zamanında bir metelik bile bulamayan, hatta borçlu çıkan kürekçilerin sayısı hiç de az değildi. 1570 yılındaki olağanüstü durumda kumandanlardan kürekçi toplamak için yüksek miktarda bir ikramiye vermeleri istendi. Bu para daha sonra hükümetten tahsil edilecekti. Ama denize yüz kadırga

5 2000 düka kefalet, Venier 285'te geçer. Kadırga komutanlarının becerikli ihtilaslarına dair çok zengin bilgiler, Lamansky 575'te 1588 yılının anı kitabında yayımlandı; krş. Tenenti 1961, 152-8 ve Tenenti 1962, 94 sgg. 1570 yılının kadırga komutanlarının listesi için, Rosell 2 ve Contarini 3v-9r. Çok güzel kadırga komutanı portresi, Tintoretto, "Venezia e la Difesa del Levante" 1986, kat. 113.

6 Zornoza'nın raporu (Vargas Hidalgo 614), Vatikan elçisinin verdiği atanan yönetici sayısıyla (28) uyuşuyor (Nunziature IX, 127). Zornoza'ya göre ilk 19, ayın üçünde banko kurar; elçiye göre ise (Nunziature IX, 130) henüz ayın ikisinde "20 kadırgayı donatmaya başlarlar, burada buna 'banko kurmak' deniyor."

ve bir düzine büyük gemi indirmek için gereken 18-19.000 kürekçiyi birkaç hafta içinde toplamanın yolu elbette bu değildi.[7]

Geçmiş yıllarda cumhuriyet, bunun için bir zorunluluk sistemi oturtmuştu. Venedik kenti, kâğıt üzerinde el sanatçıları loncalarının ve kardeşlik derneklerinin vasıtasıyla 10.000 kürekçi toplayacaktı. Bu rakam 150.000 nüfuslu bir kent için fazla değildi, ama itirazlar fazlaydı ve imkânı olanlar para ödeyerek kendi yerlerine başkalarını koyuyorlardı. Böylece başrolde özellikle Balkan memleketlerinden gelen göçmenlerin olduğu kârlı bir pazar ortaya çıktı. Kentte ve Lagünde toplananlar, bu şekilde bir Venedikliden çok, esir durumuna düşüyorlardı, ama yine de vasıflı kabul ediliyorlardı. Burada şöyle bir sorun çıkıyordu: Alınan kişi bir miktar nakit para ödeyerek işten ayrılabiliyordu ve bu defa yetkililere yeniden adam aramaya başlamak düşüyordu. Örneğin 1570 yılında Chioggia'da 500 seçilenden 328'i işe girmek yerine para ödemeyi tercih etti ve elbette piyasadaki arz, kadroyu tamamlamak için bu sayıyı karşılamaya yetmiyordu.

Yine kâğıt üzerinde yazılana göre, anakara dominyonunun 10.000 adam daha vermesi gerekiyordu; yasal ilkeye göre bütün Avrupa devletlerinde olduğu gibi, topluluklar savaş zamanında asker vermek zorundaydılar ve bunların bir bölümü kadırgalarda hizmet etmek üzere, "deniz kıtası" olarak kadrolanmıştı. Bunların büyük bir kısmı piyade askeri olarak kullanıldığından, 30-40 tekneden fazlasının kürekçilerle doldurulacağı düşünülmüyordu. Anlaşılacağı gibi, Garda Gölü civarından toplatılanlar dışında, bu "Lombardiyalı" kürekçiler düşük kalitedeydi. Kara halkının denize merakının zayıf olduğu düşünüldüğünde, askere yazılmak pek sevilmiyor ve çok kişi bundan kaçıyordu. 1570 seferberliğinde Vicentino'da yazılanlardan dörtte birinden fazlası parayla yeri-

7 Lane 1982, 184 sgg.; Tenenti 1962, 101-2; alıntı: Romano 1954, 46. "basılan gazeteler" için bkz. Lamansky 575. Venedik kadırgalarındaki ideal kürekçi sayısı 160'tı, mavnalarda % 50 daha fazla (Aymard 1991b, 435-6; 1587 yılına kadar forsalarla donatılan kadırgalar için belirlenen sayı, her biri için 145 forsaydı, ama daha önemli durumlarda özgür kürekçilerle takviye edilirdi: Lamansky 569-71; bu terminoloji için bkz. Hocquet 1991, 502). Subayın ödediği kaydolma ikramiyesi, kürekçi bulmaktaki güçlüğe işaret ediyor: 1561 yılında Girit'te, "O subaylar kadırgalarını donatmak istiyorlarsa, her kürekçi için üç dört sikke ödemeleri gerekir," deniyordu (Lamansky 559). 1570 yılında kürekçi yazılanlara önerilen şartlar için bkz. Yayımlanan belge, Quarti 114-5.

ne başkasını geçirdi; halkı daha yoksul olan Friuli'de ise "hapse girmekten korktukları için" köylülerden o kadar çok kaçan oldu ki, yetkililer endişeye düşerek bölgenin nüfusunun azaldığını bildirdiler.[8]

Bu noktada, atanmış olan kumandanların hepsinin ocak ayı sonunda neden banko kurmadıkları ve işlemlerin rekabet altındaki telaşla neden karmaşık bir gidişe sürüklendiği anlaşılıyor: Kurala göre, kadırgaların bazılarına kentte ve lagünde seçilenler, diğerlerine de kara bölgesinden seçilenler adam verileceklerdi, ama bir noktada bu ayırım bozuldu ve mürettebatın tamamlanması için kumandanlara her istediklerini toplama yetkisi verildi. bazen toplananlardan kalabalık bir grup zamanından önce geliyor ve binecek kadırga bulamayınca evsiz ve parasız şehirde dolaşmaya başlıyorlardı (aynı zamanda, gemiler için köylerden gelenlerden hoşlanmayan yerel çetelerin "Uyuşuklar! Gidin buradan" diye bağırarak saldırmaları riskine maruz kalıyorlardı). Her neyse, Lido'dan, filonun bir araya gelmesine kara verilmiş olan Zara'ya hareket eden gemilerde mürettebat eksikti. Genellikle her sıra için iki kürekçileri vardı ve Dalmaçya'nın limanlarındaki gemici jargonuyla, bunu "üçlemeyi" düşünüyorlardı.[9]

Dalmaçya sahillerinde halen Venedik'e bağlı olan kentler, Adriyatik ve İyon Denizindeki adalar da Venedik anakarasıyla aynı sayıda kürekçi vermek zorundaydılar, ama ora halklarının denizle araları iyi olduğundan, toplama işi çok daha kolaydı ve kürekçiler birinci kaliteydiler. Yönetici Cristoforo da Canal'ın birkaç yıl öncesinde yazmış olduğu gibi, hemen hepsi "seçkin, harika kürek çeken ve iyi kazanan" balıkçılar olan Dalmaçyalı kürekçilerle, "beceriksiz, denizden çekinen, peksimet ve suyu sevmeyen," diğerle-

8 Yazılma için bkz. Quarti 158-9; Lane 1934, 421-7; Lane 1982, 189 sgg.; Tenenti 1962, 65-8; Hale 1983, 317-9 ve 1990, 192-200; Aymard 1991b; pezzolo 2007, 81-3; Capponi 2008, 175. Anakaradan toplanan kürekçilere güvensizlik, 1542 yılında hümanist ve gemi mühendisi Vettor Fausto'nun önerdiği gelişmiş teknik projede de yansıyor: "Anakaranın kürekçileri doğudakiler gibi kolay çalışacaklar": Concina 1990, 116. 1543'te senato da gerçeğe teslim oluyordu, "Anakaradan kürekçilerle doldurulan kadırgalar istediğimiz kadar iyi olmadıkları için": Viaro 1981, 385. 11 Nisan 1570'te senato, Venedik'ten ilk çıkan 50 kadırgadan, "XV'i bu şehirden donatılsın ve XXXV'i anakaradan," diye hesaplıyordu (ASV, SS 76, 79v).

9 Lane 1982, 198; Setton 948 ve 952; Romano 1954, 41-2; Tenenti 1962, 65-6, 69.

rinin arasına girdiklerinde hep dayak yiyerek kadırgaları hastaneye çeviren sefil İtalyan kürekçileri mukayese etmek adaletsizlik olurdu. Evet, bunlar bir arada tutulmasalar daha iyiydi; ayrıca Dalmaçya'dan toplana kürekçilerin her biri gemiye dört elbise, bir fıçı şarap ve daha bir yığın eşya yükleyerek, kadırgaları neredeyse suya gömülecek kadar ağırlaştırıyorlarsa da, buna sabır göstermek gerekirdi.[10]

Cumhuriyetin ucuz işçi deposu olarak gördüğü Girit'te ise durum farklıydı. Hemen hepsi İtalyan olan centilmenler her yaz dört kadırga donatmak zorundaydılar, ama gerektiğinde, diğer kumandanlar da oraya geliyor ve ihtiyaçları kadar adam topluyorlardı. 1570 yılında ortaya çıkan olağanüstü durumda adadan, yerel tersanelerden gönderilmiş olan 20 kadırganın donatılması istendi. Girit'te kürekçiler halkın yazılı olduğu kayıt kütüklerinden çağrılıyordu; ama bütün resmi raporlardan anlaşıldığı kadar, bu sistem büyük şikayetlere yol açıyordu. Kayıtlar güncellenmemişti ve rüşvetle her şey elde ediliyordu. Acil durumda Venedikli yetkililer zorla adam topluyorlar ve bunun sonucu olarak, "O memlekette kadırga adı insanları iğrendiriyordu." Toplama kararı ilan edildiğinde köylülerin çoğu patronların da yardımıyla dağlara kaçtı; kadırgalar için çekilen kurada çıkanlar ve yerlerine başkalarını geçirmek için para ödeyebilecek olanlar, 15-20 sikkeden daha az paraya vekil bulamıyorlardı; gönüllüleri almanınsa sözü bile edilemezdi, çünkü Giritli kürekçilere ödemeyi yapan yazıcılar hileli senetler veriyor ve kürekçiler İtalya'dakilerden çok daha az kazanıyorlardı; bu yüzden, kürekçilik yapmak isteyenler ya Venedik'e kadar giderek orada yazılıyor ya da Türk kadırgalarına gidiyorlardı.[11]

---

10 Tenenti 1962, 32, 51, 68-75; Aymard 1991b, 456-9. Bağımsız bir konuşma, Dalmaçya şehirlerinde ve adalarında oranın yerlisi olan kadırga komutanları tarafından donatılan kadırgalar hk. Kürekçiler birlik içinde ve sağlamdılar: 1569'da yönetici Giacomo Celsi "Lesegnana," yani Lesina kadırgasını tasfiye etmeye ve kürekçileri diğer kadırgalara dağıtmaya karar verdiğinde, kürekçilerin şiddetli protestoları üzerine senato Celsi'ye "kadırgandaki kürekçileri orada tutacaksın" emri verir (ASV SS 76 4r.).

11 Kıbrıs Savaşı sırasında Girit'te kürekçi toplamanın güçlüğü: Aymard 1991b, 456; Pezzolo 2007, 81-4 ve krş. Böl. 13, n. 2. Savaşın öncesinde ve sonrasındaki Kandiye yazışmalarının gösterdikleri gibi, sorun yereldi (Lamansky, 558-64; Tenenti 1962, 102, 130-7; Aymard 1991b, 456-9 ve krş. Yukarıda n. 7).

Venedikli yetkililer, 1570 yılının baharında trajik bir şekilde ortaya çıkan bütün bu zorlukların uzun süre önce farkındaydılar. Çeyrek yüzyıl öncesinde, o zamana kadar mümkün olmayan bir adım atmaya karar vermişlerdi: Kadırgalara forsaları da almak. Bu öneri sadece ahlaki nedenle duyulan öfke yüzünden değil, kürekçilik hizmetinin artık bir ceza olarak algılanması ve Venedik donanmasının her zaman kullanmış olduğu gönüllüleri bu işten soğutacağından korkulduğu için büyük itirazlarla karşılandı. Yine de karar alınmıştı ve o zamandan sonra, kışın da denizde kalarak sürekli hizmet veren bazı kadırgalarda zincirli forsaların denetim ve disiplinleriyle ilgilenen bir subay koyuldu. Bu "mahkûm kadırgaları" birbirlerinden ayrı yönetiliyorlardı. Her birinin kendi ekip kumandanı vardı ve kürekçilerden edindikleri deneyimle filonun en iyileri arasında kabul ediliyorlardı; ancak her zaman bu beklentilere karşılık veremiyorlardı, çünkü kürekçi toplamaktan ekonomik bir çıkarları olmayan bu kumandanlar onların sağlıklarına fazla önem göstermiyorlardı. Savaş başladığında denizde bunlardan altı tane vardı ve sonraki aylarda toplam on bir tane daha donatıldı. Ancak şu da gerçek ki, hapishaneleri boşaltsalar bile sayı 100 yeni kadırga için yetersiz kalacaktı.[12]

Bu şartlarda, ilk zamanlar günde iki kadırganın monte edildiği tersanedeki işçilerinin çabaları filonun mart sonunda denize açılmasına yetmeyecekti. İlk günlerin coşkusundan sonra kimi hükümet adamlarında 150 kadırga donatmayı öngörmekle abartılı davranıldığı kuşkusu doğdu. 11 Şubatta Güney İtalya'dan gelen bilgiler İspanyol yetkililerin Türklerin Goletta üzerine yapacakları bir saldırı endişelerini duyurduğunda Vatikan elçisi gemilerin donatılmaları işinin yavaşladığını fark etti; o zamana kadar sadece otuz kumandan banko kurmuştu. Bazıları, Girit'teki 20 taneyle birlikte diğer otuz kadırga belki şimdilik yetebilir, diye düşün-

12 "Mahkûmların kadırgaları" açıklaması için bkz. Nani Mocenigo 1935, 42-5; Tenenti 1962, 78-93; Viaro 1981; Aymard 1991b, 463-8; Capponi 2008, 176-7; bunların nitelikleri konusunda da kuşkular var, ama Francesco Tron'un mahkûm kadırgası, Venier tarafından, "donanmanın en iyi iki kadırgasından biri" olarak belirtilir (Venier 294). Mahkûmların beslenmeleri oldukça kötüydü, bu da onların beklenenden daha kötü performans göstermelerini açıklayabilir; 1576'da bir forsa, "az olduğundan, sıralarda bir gün bir mahkûm, ertesi gün diğeri bir tas çorba içiyor" demekte. (Tucci 1991b, 611).

meye başladı. Ama İstanbul'dan gelen haberler bu hayalin çabuk dağılmasına neden oldular ve 21 Şubatta gemilerin donatılması işlemi yeniden hız kazandı. Otuz kadırganın ay sonunda, yirmi kadarının da mart ortasından önce hazır olması öngörülüyordu. Venedikliler çizmeye çalıştıkları tabloyu olduğundan daha pembe gösteriyor, Vatikan elçisi de, "Belki bugün yöneticiler 50 tane daha donatacaklar," diye yazıyordu. Gerçekte yeni yöneticiler henüz 3 Martta göreve atanmışlardı ve elli yerine otuz gemiden bahsettiklerine göre, mart sonuna kadar yüz kadırganın denize indirilmesi henüz çok uzak bir olasılıktı.[13]

Kürekçilerin toplanması gemilerin donatılmasını yavaşlatan tek güçlük değildi. Böyle büyük bir filonun, kürekçilerin başlıca gıdası ve hükümetin tek karşıladığı erzak olan peksimete ihtiyacı vardı, hem de büyük miktarda. Ama Venedik, daha yılın başında halk arasında açlıktan yakınmaların işaretini verdiği gibi, kıtlık içinde bir kış geçirmekteydi, bunun için yetkililer yeni hasat mevsimine kadar kentteki aç insanların çığlıklarını bastırabilmek için gerekecek olan depolardaki buğdaydan peksimet yapıp filoyla denize göndermekte tereddütlüydüler. Vatikan elçisi bu çok hassas sorunun tam bir analizini yapıyordu: "Keşke unları olsaydı; aslında ordunun ihtiyacı için yeni mevsime kadar peksimetleri var, ama Venedik çok kalabalık bir şehir ve buğdayları az olduğundan halkın ihtiyacı karşılanamayıp isyan etmelerinden korkuyorlar." Peksimetleri kadırgalara yüklemek ya da Venedik'te yedekte saklamak arasındaki seçenek kolay çözülebilir bir mesele değildi. Filo peksimet olmadan Kıbrıs'a gidemezdi, ama önceki aylarda "ekmek bile yapılamadığı için halkın sesinin ancak peksimetle kesilebildiği" anısı soyluların arasında henüz çok tazeydi.[14]

13 Nunziature IX, 134, 144, 161; Serrano III, 114.

14 Nunziature IX, 163 ve krş. 149 ve 161. 20 Temmuz 1569'dan beri Venedik Barbaro'yu doğudan buğday satın almakla görevlendiriyordu: krş. Böl. 3, n. 4. Vatikan elçisi Roma'ya ilk kıtlık haberini 14 Eylül 1569'da verir: "Bu baylar büyük buğday sıkıntısı yaşıyorlar, denilene göre, Dominyonlarında her zamanki rekolte gerçekleşmemiş" (Nunziature IX, 74) ve henüz ekim ayında ekmek kıtlığına karşı tedbirler alınmıştı: Hükümet, kente buğday getirene her kile için bir skudo vaat etti ve "kıtlığa karşı, tersanedeki peksimetten büyük miktarda satıldı;" öte yandan Trablus'a giden "buğday yüklü 12 Türk teknesine el konularak Venedik'e getirildiler."

Vatikan elçisi sonraki haftalarda Roma'ya Venedik'in gücünü zayıflatan ekmek kıtlığı hakkında art arda raporlar gönderdi: "Burada gemilerin donatılması bekleniyor (...) Ama ekmek kıtlığı yüzünden çok zor durumdalar;" "Bu beyler buğday tedarik edemezlerse donanmayı besleyemeyecekler." Kıbrıs'tan gelen mektuplar orada iyi bir hasat beklendiğini bildiriyorlardı. Buğday yüklü iki gemi adadan Venedik'e hareket etti. Senato Korfu'daki yöneticilere gemiler oraya uğradıklarında durdurularak, filoya peksimet yapmak için buğdayın boşaltılmasını ve buğdayın başka bir şey için kullanılmamasına emretti; aksi takdirde görevlilerin çok ağır şekilde cezalandırılacaklarını bildirdi: "Bu şehir buğdaysız kalsa da, filodakiler aç kalmamalı." Venedik bir yandan da, San Marko'ya (DN) buğday ihracını serbest bırakması için Papalık devletine baskı yapmaktaydı. Kıtlık zamanında bütün hükümdarların yaptıkları gibi, Papa V. Pius da erzak ihracını bütün devletlerine yasaklamıştı; ama şimdi Venedik kâfirlerle savaşa girdiğine göre onlara yardım etmeyi reddedemezdi ve 18 Nisanda Kardinal Alessandrino Venedik'e Marche bölgesinden buğday ithal edebileceklerini duyurdu.[15]

Kıtlığın filonun donatılmasına indirdiği darbe manevi ve siyasi olarak değerlendirildi. Nisan başında Toskana Grandüklüğüne başvurarak Pisa'da peksimet imal edip Korfu'ya gönderilmesini isteyen Venedik'in içinde bulunduğu zor durumun herkes farkındaydı. Bu arada Vatikan, Napoli ve Sicilya'nın buğdayının Venedik'e verilmesi için İspanyol hükümetine ölçülü bir baskı uyguluyordu. Ama işin kötüsü, bunu Türkler de biliyorlardı; böylelikle onları Venedik'teki bollukla ürkütmek umutları boşa gidiyordu. Cumhuriyetin, oldukça uzakta bulunan Kiklad adalarına bağlı son mülkü olan Tinos'ta, Migues a Nasso'nun yardımcısının, "Türk Kağanına, ölmek üzere olan Venediklilerle savaşmanın tam sırası olduğunu yazdığı" konuşuluyordu. Adam, gözleriyle görsünler diye, İstanbul'a bir kutu içinde, Venedikli mürettebatı doyurabilmek için yaptıkları en iyi ekmek olarak çok kötü kalitede bir ekmek göndermişti.[16]

15 Nunziature IX, 167-8, 172, 176; ASV, SS 76, 81 (ve krş. 88); Setton 955.
16 Nunziature IX, 174; Dragonetti 95; Lamansky 57.

Yani cumhuriyetin maddi ve manevi anlamda halkından talep ettiği büyük çaba, bu durumda iyi bir zaman rastgelmiyordu ve bu sadece Venedik'in sorunu değildi. Daha 1569 yazının sonunda Kıbrıs'ın başkenti Mağusa'da açlık sesleri yükselmişti; 1570 Martında cumhuriyetin yönetiminde olan Spalato kentinin yetkilileri, Osmanlı İmparatorluğundan satın alınan ve Venedik'e gönderilmesi gereken buğdayın kent dışına çıkartılmasını yasakladıklarında daha da rahatsız edici bir hoşnutsuzluk işareti belirmişti. Adriyatik ve Ege'ye yayılı bütün kolonilerde insanlar yüksek ekmek fiyatlarından şikayetçiydi ve Türklere karşı savaşacak olmanın vatansever seferberlik duygularını harekete geçireceği kesin değildi. O aylarda Venedik'te elden ele dolaşan imzasız bir ilan yöneticilere huzursuz bir gece geçirtmiş olsa gerek. Yazıda, bir balıkçıyla karısı arasında geçen bir diyalog kurgulanıyor ve sadece aç halkın cumhuriyete duyduğu öfkeyi ifade etmiyor, hazırlanılmakta olan savaşta "Büyük Sultan"ın soylulara iyi bir sopa çekerek fakir halkın intikamını almasını da diliyordu.[17]

Eğer kalabalık sokaklarda ve harap evlerde solunan hava böyle idiyse, cumhuriyetin yetkilileri Kubad'ın ıslıklar ve taşlarla karşılanmasından epey rahatlamış olmalılar; hatta halkın bu yeni düşmana karşı nefret duygularını daha da coşturmak için orkestra bile tutmuş olabilirler. Olayların gelişimini hatırlayınca bundan kuşkulanmamak mümkün değil: Pazar akşamı Paskalya âyini öncesinde beklenmedik bir anda savaş zamanının kırmızı bayrakları ortaya çıkartıldı; pazartesi San Marko Kilisesinde sıraya girmiş askerlerin arasında deniz generaline sancağın ve komutan asasının teslim töreni yapıldı; Salı günü Osmanlı elçisi istemediğini söylemesine rağmen halkın arasından bir ileri bir geri yürütüldü. Kitlelerin korku ve heyecanını had safhaya çıkartarak halkın öfkesini hükümetten uzaklaştırıp Türke yönlendirmek ve dışarıdan gelen tehdide karşı yapay bir dayanışma yaratmak amacıyla, bunun gibi daha başka birçok senaryo düşünüldü.

Ama ocak ayı sonunda oylanan filonun donatılma programının maddelerinin kaç bölümü gerçekten uygulanmıştı? Bu konuda Vatikan elçisinin Roma'ya gönderdiği bilgilerle daha sonra Venedik

17 Quarti 466-8; Stouraiti 2004; Ricci 2008, 80; Lefkoşa'da açlık isyanı: Valderio 927; Spalato için bkz Braudel 1986, 620.

kaynakları tarafından kabul edilen sayılar arasında net bir çelişki var. Elçi 1 Mayısta şöyle yazıyordu: "Burada yeni donatılanlardan hiçbir kadırga henüz yola çıkmadı, ama dediklerine göre dört gün sonra 20 tanesi harekete hazır olacak." Gerçekten de o 20 kadırga 5 Mart gecesi Zara'ya doğru yola çıktılar, diğerleri de sonraki hafta gruplar halinde demir aldılar. Ayın sonunda elçiyi, 65 kadırganın Adriyatik'e gönderildiğine ve diğer 15 tanesinin en fazla iki hafta sonra hazır olacağına, sonra da mavnaları düşünmeye başlayacaklarına inandırdılar. Ancak İnebahtı'nın ardından, son derece iyi belgelenmiş bir tarih yazan ve Venedik kadırgalarını tek tek tanıyan Contarino, Amiral Girolomo Zane Zara'daki filoya katılmak için 3 Martta hareket ettiğinde, "Venedik'ten 17 kadırga önceden yola çıkmıştı" diyerek, komutanların isimlerinin tam listesini verir ve "Mayıs sonuna kadar 11 kalyata demir alacak, bunu haziranda son ince kadırga izleyecek," diye ilave eder. Görüldüğü gibi başlangıçta öngörülen, yani tersanede iki ayda donatılacak olan 100 kadırga sayısı 82'ye inmişti, üstelik daha üçüncü kürekçileri tamamlamak gerekiyordu; bu da bize mürettebatı toplamanın güçlüğünün ölçülerini veriyor; ama bu yine de o yoksulluk ilkbaharının olumsuz şartlarında olağanüstü bir çabaydı.[18]

18 Nunziature IX, 152, 154, 170, 177; Contarini, 4r-5v, 7r-9r, 18v. Nisanda, donatılan kadırga toplamının seksene düşeceği akla gelmiyordu: ayın sekizinde senato yönetici Celsi'ye, "ilk elli idarecinin donatılıp gönderildiğini" haber veriyordu ve "son otuzunun yola çıkması için çalışılıyordu" ve ayın 27'sinde "80 kadırga donatmak" konuşuluyordu" (ASV, SS 76, 73 ve 83). Mavnaların donatılmaları için bkz. Nunziature IX, 185, 28 Nisan 1570: "Büyük kadırgaları donatmaya başlıyorlar;" 189, 13 Mayıs 1570: Yakında sekizi hazır olacak, diğer dördü 10 Hazirandan önce hazır olamazlar; 197, 31 Mayıs 1570: "Büyük kadırgalar buradan donanma için yola çıktılar; geriye bir kalyon kalıyor ve bu büyük bir kadırgadan daha büyük değil, başka var mı, bilmem" ve 10 gün içinde hareket edecek; aslında kalyon 22 Haziranda daha hareket etmemişti (ASV, SS 76, 108). Denize ilk çıkan gemi olan kalyon, yıllar önce Vettor Fausto tarafından tasarlanmış yeni bir konseptti: krş. Paruta 26; Conti 69v; Quarti 103; lane 1934, 69; Concina 1984, 108-34; Concina 1990, sp. 121-7; Concina 1991, 239; Aymard 1991, 265; Lo Basso 2004, 48. Ocakta tasfiye edildi ve sonraki yıl donatılmadı, çünkü Zane onun yüzmesi üzerine olumsuz bir rapor hazırlamıştı ("bu gemi her gün daha kötüleşiyor": AV 1566-1570, 381r, 427v). Fausto'nun en ünlü prototipi, 1529'da inşa edilen "quinquereme," ya da 28 sıralı ve her sırada beş kürekli baştarda, Marcantonio Colonna'nın komutan gemisi olarak Papaya verildi ve 1570'teki talihsiz deniz operasyonunda kaybedildi: krş. Pantera 19; Tenenti 1962, 45-6; Concina 1984, 112 ve n; Concina

Venediklilerin başardıkları işin sıradışılığı, filoyla kentten ayrılan profesyonel denizcilerin çokluğuyla da anlaşılıyor. Her kadırgaya, "komito" denen ve gemideki her türden işin uzmanı olan, manevraları yönetebilen, gerektiğinde mürettebatı ıslıkla ikaz eden ikinci komutan; "parone" de denilen ve erzakla ilgilenen bir ekip başı, haritadan, pusuladan ve sekstanttan anlayan, aynı zamanda kıyıları, limanları, akıntıları tanıyan bir kılavuz, kadırga komutanının ve gemide bulunan yüzlerce maaşlı insanın hesaplarını tutabilen ve çoğu zaman da, kumandan ve geminin papazıyla birlikte okuma yazma bilen yegâne kişi olan yazıcı bulunurdu.[19]

Bütün bu subaylar sosyal statü anlamında kadırga kumandanının çok daha aşağısındaydılar. İstanbul'da bulunan bir Venedik elçisi, "reislerin kumandanlığa getirildiklerini" gördüğünde şaşırmıştı: Bunlar, bir kadırgayı yönetmek için gereken en az 20 denizci ya da "yoldaşların" ekiplerinden daha iyi ücret alıyorlardı, o kadar. Profesyonellikleri sıradan kürekçilerle ölçülmese bile kara insanının deniz insanını değerlendirmedeki bakışı onlara da uzanıyordu. O çağdan biri onları, "Komitolar çok kurnazlar;" ıslık çalmaktan bile aciz, beceriksiz denizciler "diye değerlendiriyordu. Her neyse, gerek Osmanlı İmparatorluğunda gerekse Venedik'te özenle kayıt altına alınanlar özellikle bu uzman personeldi. Bu alanda çalışan herkes bir deftere kaydediliyor ve gerektiğinde donanma için çağrılıyordu. 1570 yılının ilkbaharında 82 kadırga ve 11 kalyatanın yola çıkması en az 2000 denizcinin, yani kent nüfusunun yüzde birinden fazlasının limanı terk etmesi demekti.[20]

1990, 50-87, 127; Concina 1991, 238; Bellavitis 2009, 99-100 ve krş. Böl. 11, n. 29 ve 16 nn. 17-18.

19 Bütük Hıristiyan kadırgalarında da benzer olan subay hiyerarşisi: Kaynak Lamansky 562 ve 564; Scetti 25; Pantera 113; Crescenzio 92-4; Lo Basso 2004, 30-5 ve 321 ve krş. Nani Mocenigo 1935, 30-6. Batır kadırgalarında ise Venediklilerde olmayan, fazladan bir astsubay vardı (Cristoforo da Canal 118; Contarini 55r). Türk hiyerarşisiyle krş. Böl. 4, n. 14.

20 Denizci hiyerarşisi ve ücretler için bkz. Nani Mocenigo 1935, 36-7; Tucci 1981, 686 ve Hocquet 1991. Kayıt işlemi 1545'te kurulan Denizcilik Kolejine verilmişti; Nani Mocenigo 1935, 4-5; Tenenti 1962, 123; Lo Basso 2003, 64; Pezzolo 2007, 76. Venedik kadırgalarında bulunan faal denizcilerin sayısı pek açık değil, ama 20-25 civarında olduğu sanılıyor (krş. Ek IV). Türk filosunda atamalar: *Yazışmalar*, Michiel 1558, 120. Subaylar ve aşağılayıcı yargılar için bkz. Rudt de Collenberg 1987, 40.

Bunlara usta zanaatkârlar da ekleniyordu. Her kadırga için bir marangoz, bir kalafat ustası, kürekten anlayan ve kürekçilerle ilgilene biri, ayrıca bir fıçı ustasıyla bir berber-cerrah gerekiyordu. 1570 yılının olağanüstü halinde kadırga komutanları bu meslek kayıtlarını değiştirerek ustabaşıları sadece özel vasıfları için değil, mürettebatı tamamlamak için de işe almaya başladılar. Bunlardan çok sayıda kişi gemilere alınınca, tersane yetkilileri endişelenmeye başladılar ve bir genelgeyle her kadırga kumandanının alacağı usta sayısı altıyla sınırlandırıldı, ayrıca birçoğu fazla kişileri çıkartmak zorunda kaldı, bu arada loncalar, filonun oradan ayrılmasıyla doğan boşlukları doldurmak için çırakları harekete geçirdiler.[21]

Her kadırgada üç dört tane bulunan topçular da işin ustasıydılar; ve biraz farklı bir daldan gelmekle birlikte, geminin papazı da işinin erbabıydı. Yönetmeliğe göre her gemide papaz bulunmazdı, çünkü bazı kadırga kumandanları bunlara para ödemek istemezlerdi, ama 1570 Martında Papa her kadırgada bir papaz bulunmasını bizzat istedi ve birkaç gün sonra Venedikli Cizvit papazları çağrıya cevap vermeye başlamışlardı, böylece filoda "manevi destek" bulunmayan gemi kalmamıştı.[22] Papazları hesap dışında tutsak bile 1570 yılının Mart ve Haziran ayları arasında yola çıkan 94 savaş gemisiyle birlikte denizcilerin dışında bin kadar uzman zanaatkâr da lagünlerin şehrinden ayrılmıştı.

Girolomo Zane'in emrinde Zara'da toplanan filonun savaş etkinliğini değerlendirmek için önemli bir veriye daha ihtiyaç var: Venediklilerin dedikleri gibi, "kılıç adamı" sayısına. Her gemide belirli sayıda top bulunmakla birlikte, deniz savaşları her zaman, birbirlerine karışmış gemilerin köprülerinde göğüs göğüse çarpışmayla sonuçlanırdı. Daha çok özgür gemicilerin bulundukları Venedik filosunun resmi prensibine göre cumhuriyetin gemilerinde öncelikle kol gücü önemliydi ve birçok kadırga kumandanı kürekçilerine tüfek kullanmayı öğretirlerdi; ama önemli bir çatışmada kullanmak için askeri birliklerin de bulunmaları gerektiğini herkes biliyordu. Ancak bunların sayıları gereksinime göre ayarlanmalıydı. Çünkü gemideki fazla mürettebat sadece maliyet-

21 Lane 1934, 186; Romano 1954, 41-2.

22 Papazlar için bkz.Nunziature IX, 166, 169-70.

leri artırmakla kalmıyor, aynı zamanda, tükettikleri su ve erzakla gemilerin rezervlerini nispi olarak azaltıyorlardı.

Gelenek olarak Venedik kadırgalarındaki savaşçıların çoğunluğu "bekârdı." Bunlar, büyük kısmı Balkanlar'dan olan, kürekçilerden daha fazla kazanan, yelkenlerle ve güvertedeki başka işlerle de meşgul olan, gerektiğinde de kılıç ve tüfek kullanan gönüllülerdi. İnebahtı Savaşından on iki yıl sonra yönetici Nicolo Suriano, "kadırga bekârları" üzerine duygulandırıcı bir öykü yazmıştı. Artık kadırgalarda genellikle mahkûmlar olduğundan ve bunlara bekçilik yapmak gönüllülerin hoşuna gitmediğinden bu meslek artık inişe geçmişti. Suriano şunları yazıyor:

> Bugün savaş zamanında kadırgalar İtalyan piyadelerle güçlendiriliyorlar. Bunlar çatışmalarda işe yarıyorlar, ama kadırgalarda pek yararları olmuyor; en az bir grup bekâr olmadan kadırgalar tam donanmış sayılamaz, çünkü bunlar kürek dışında denizcilerin görevlerinden de anlıyorlar; bu yüzden ben bu "kadırga bekârları" denilen adamları çok beğenirim.

Ve Surianio şunları da ilave ediyor: Önceleri bunlar özellikle Rum ve Dalmaçyalıydılar, şimdi ise Arnavutluk'tan "çok değerli ve sadık insanlar." İnebahtı yıllarına daha yakın kaynaklar, cumhuriyetin kadırgalarına o zamanlar çok sayıda, özellikle de Dalmaçyalı bekârlar alınırdı ve bunlar "tüfek kullanmayı bilirler, gemi hizmetlerinde de beceriklidirler," demekteler.[23]

Senato, Korfu adasına gönderilen kadırgaların ve Girit'te donatılmış olanların her birinde 80 bekâr bulunmasını emretti. Normal olarak her kadırgada kırk bekâr olduğu ve sonraki yıl harekâtın başında, Zane'in ardılı Sebastiano Venier'in elinde o kadarı bile olmadığı göz önüne alındığında bu oldukça yüksek bir rakamdı.[24] Bu "kılıç adamlarına," savaş haberi üzerine İtalya'nın her tarafından akın akın gelen ve maaş almadan, sadece macera arayan centilmenleri de eklemek gerekir. Bunlar aristokrasinin savaş mesleğinden henüz uzaklaşmamış ve her ikisinin de hâlâ

23 Lamansky, 564 ve 552. Krş. Tenenti 1962, 39-40.

24 ASV, SS 76, 65rv; Venier 295. Normal zamanda 40 alıyorlardı (ASV, SS 76, 104v) ve 36-38 kadarının yeteceği düşünülüyordu: Hale 1983, 312 ve Lo Basso 2003, 74.

canlı olduğu ülkede macera ve Haçlı ruhu taşıyan kişilerdi. Ancak bunların çoğu gemilere binmek için çok geç geliyorlardı. Facchinetti haziran ayında bunlar için, "Buraya her gün savaşa gitmek için maceracı şövalyeler gelmekte, ama bütün gemiler hareket etti bile," diye yazacaktı. Bazıları, senatonun generale, onların gemilere alınmasını ve yiyeceklerinin temin edilmesini yazdığı mektuplarla ve kendi imkânlarıyla Zara'ya yola çıkıyorlardı. Bu centilmenlerden ve beraberlerindeki askerlerden ancak 600 kadarı hareket öncesinde filoya yetişebildi.[25]

Bunların gelişleri Zane'i memnun etmemiş ve durumu senatoya şikayet etmişti. Zaten tıka basa dolu olan kadırgalarda insanlar şikayetçi, "yöneticiler çaresizdi." Filoda geleneklere uygun olarak gemilere alınan bekârlardan başka çok sayıda da asker biniyordu ve bu Venedikli deniz insanının pek alışık olmadığı bir şeydi. Böyle durumlarda olağanüstü sayıda insana gereksinileceğinin farkında olan hükümet, diğer deniz güçlerinin yaptıkları gibi gemiler için bol bol asker göndermişti ve bir noktadan sonra bunları yönetmekte yetersiz kalan Zane, "gemilerin yükünü hafifletmek için," bunların bir kısmını karada bırakmıştı.[26]

Sabit birliklerin olmadığı o çağlarda, asker toplamak için mümkün olduğunca tanınmış ve mesleğinde saygın bir asker görevlendirilir, o da özenle hazırlanmış bir sözleşmeyle bin, iki bin ya da üç bin adam toplardı. Hükümetten bir ön ödeme tahsil ettikten sonra, güvendiği kimselere veya diğer ihalecilere başvurur, bunlar da yaklaşık iki yüzer adam toplarlardı. Bu ihaleyi sivil hayattaki iş ihalelerinden ayıran fark, işverenin ve beraberindekilerin birliği topladıktan sonra alayların ve birliklerin komutanları olmalarıydı. Bu nedenle, toplananların dallarında deneyimli olmaları isterlerdi, ama bunun yanında para da önemli bir rol oynardı.

Şayet hızla ve kaliteli adam toplamak isteniyorsa para harcamayı göze almak lazımdı ve filonun donatılması bütçeye çok ağır bir yük getireceği için hükümetin son ana kadar tereddüt ettiği anlaşılıyor. Roma'daki başkonsolosuna yazan senato, "son zamanlarda hiç olmadığı kadar büyük bir harcama" yapmaları

25 Nunziature IX, 200; ASV, SS 76, 104; Contarini 14.

26 AV 1566-1570, 144r.

gerektiğini bildiriyordu.[27] İlk günlerde soylulara ve Venedik anakarasındaki şehirlere başvurarak kendi masraflarıyla adam toplamak suretiyle vatana bağlılıklarını göstermeleri çağrısı yapıldı; bu yolla nisan başında gelmeleri beklenen 2000 kadar asker bulundu.[28] Ama bu arada çok daha etkin bir güce ihtiyaç olduğu fark edilerek, on yıldır Venedik'in bütün kara birliklerinin komutanlığını yapan Markiz Sforza Pallavicino'dan donanma için 3000 piyade istendi.

Bir piyade birliğinin bunun gibi bir organizasyonla birkaç haftada toplandığı ve birkaç ay sonra artık işe yaramadığında yeniden dağıtıldığı düşünüldüğünde, Pallavicino'yla yapılan sözleşmenin o zamanlar ne kadar karmaşık olduğunu gösteriyor. Orduların yüksek maliyetleri bu tarzın açıkça akıldışı olduğunu ortaya koyuyor. Eğer o zamanın halkları militer ruh taşımasaydı ve ortalıkta yeniden görev almaya hazır bir yığın asker emeklisi ve askere çağırmaya müsait çok sayıda işsiz genç olmasaydı böyle bir işin altından kalkmak asla mümkün olmazdı. Markizin "kişiliğine saygı adına," ücretleri hükümetçe karşılanan ve doğrudan kendi emrinde kırk "kırık mızrağı" yani kadro harici askeri olacaktı. Pallavicino'nun atayacağı on beş komutanın her birine en seçkin mızraklı askerlerin kullandıkları 40 yarım zırh, 160 tüfek ve 160 miğfer verilecek, bunların parası önceden hükümet tarafından ödenecek, sonra askerlerin maaşlarından kesilecekti. Her komutan daha yüksek maaşlı bir bayraktar, bir çavuş, altı onbaşı atıyor ve bunların kadırga kumandanıyla aynı masada yemek yeme hakları oluyordu. Meslekleri tüfekçilerinkinden daha zor olan ve daha fazla eğitim isteyen 40 zırhlı mızraklı askerin ma-

27 AV 1566-1570, 48r. Bu çalışmada, 1570 yılındaki donatımın Venedik için devasa maliyetini göz önüne almıyorum; konu için ayrıca bir kitap gerekir: krş. Pezzolo 1990, 178-92.

28 Venedik'teki İspanya büyükelçiliğinin Sekreteri Julia Lopez, 31 Mart 1570'te krala: Sayıları 2000 kadar olması gereken anakaranın paralı askerlerinin 8 Nisana kadar Venedik'te olmaları gerekir (Vargas Hidalgo 646). 4 Nisanda senato bunlardan sadece 1800 kişi hesaplıyordu (Setton 958). Sonunda, gönüllü centilmenler hariç 1600 kişi geldi: bkz. Ayrıntılı listeler, Contarini, 6r ve 14v-15r ve Conti 68v. Roma'daki Venedik elçisinin, Brescia'nın 4000, Verona'nın 2000 piyadeye ödeme yapacağı söylemleri tamamen propaganda amaçlıdır (Serrano III, 129): Sırasıyla 1000 ve 500'dü (krş. Quarti 80-5 ve Avena I, II, VIII).

aşları da yüksek tutuluyor, ayrıca "komutanın kesesinden, deneyimli erlere" küçük bir miktar ödeme yapılıyordu. Birliklerin bir kara harekâtında görev yapmaları durumunda Pallavicino'nun bir saha komutanı, iki başçavuş, "adaleti sağlamak için" bir şefle dört polis, bir mühimmat komiseri, bir bando şefi, bir levazım subayı atama yetkisi vardı, ayrıca bunların ücretlerini ödemekle yükümlüydü; Venedik doktorlar loncası da bu askerlerin hizmetlerine iki ruh doktoru, iki cerrah ve iki hastabakıcı tespit edecekti.

Pallavicino bütün bunlara uygun bir miktar avans alarak hemen harekete geçip adamlarını Kuzeydoğu İtalya'ya gönderdi ve onları Venedik'ten çıkan kadırgalara daha kolay bindirebilmek amacıyla Papalık arazisi olan Rimini'de toplamak için Papadan izin istedi. Vatikan elçisi, "Bay Pallavicini donanma için 3000 piyade toplayacak; niyeti onları Romagn'dan, Marca'dan ve Po Nehri yoluyla Lombardiya'dan, Rimini yakınlarında bulunan Sant'Arcangelo'daki kalesinde toplayıp, yine o kıyıdan kadırgalara bindirmek istiyor," diye yazıyor. Hükümdarlar başka bir devletin askeri birliklerinin kendi arazilerinde toplanmalarını genellikle istemezlerdi, ama Papa bu defalık bir ayrıcalıkta bulundu. Vatikan memurlarının, Papanın halkı arasında asker arayan toplayıcıların tekerleklerine çomak sokmalarına karşın, alay bir ay sonra hazırdı ve 22 Nisanda Pallavicino onu denetlemek ve yüklemeyi beklemek üzere Romagna'ya hareket etti.[29]

Ama bu arada hükümet donanmaya çok daha fazla piyade askeri gerektiğinin farkına varmıştı. 4 Nisanda, Paolo Orsini'yle 1500 piyade daha toplamaya ve daha az ünlü olan kişileri de görevlendirerek, 5600 kadar adam toplanması için ihale yapılmasına karar verdi. Orsini işe koyuldu ve 22 Nisanda Vatikan elçisi Roma'ya, onun 1500 adamı gemilere kolay bindirebilmek amacıyla Ancona yakınlarında toplamak için izin istediğini bildirdi. Dağlık ve yoksul Marche bölgesi adeta bir asker fidanlığıydı ve küçük prens Urbino Düküyle fazla ihtiyatlı olmaya gerek yoku. Senato, bazı generallerin onun Pesaro yakınlarındaki arazisi olan Case Bruciate'de paralı asker toplamak istediklerini kendisine bildir-

29 ASV, SS 76, 59v, 65v-66v, 93 (her tarafta (...) güçlük çekiliyor); Nunziature IX, 168 ve 170. Sforza Pallavicino için bkz. Sereno 37; Promis 1874, 447-63; manno 1986, 98-9 ve Hale 1990, 127-34.

mekle yetindi, sonra birlik için oraya şarap ve peksimetle Dalmaçya'ya gidecek gemiler gönderdi.[30]

İspanya büyükelçiliği sekreteri bütün bu hazırlıkların sonunda –belki de ona söylenenler biraz abartılmıştı– Venediklilerin 15-16.000 asker yükleyebileceklerini hesaplıyordu, ama gerçek sayı daha az oldu. Temmuz ayı başında Venedik'te olan Papalık kadırgalarının kumandanı Marcantonio Colonna'ya, gemilere 12.000 piyadenin bindirildiği resmi olarak açıklandı ve bu, senatonun yazışmalarında sürekli bahsedilen rakamdı; ancak 1300 kişi Zara'da koruma olarak bırakıldığından, filodaki toplam sayı 10.740 oluyordu.[31] Eğer bu sayı, denizde bulunanlar ve Girit'te donanmış olanları da ilave ederek, toplam kadırga ve mavna sayısına bölünürse, her savaş gemisi için yaklaşık 70 adama ulaşılıyor. Ama bunlara "bekârları "ve "maceracıları" da eklememiz gerekir. Bu sayılar, Venedikli çağdaş yazar Francesco Longo'nun, Zane kumandasında toplanan kadırgaların her birinde yüz "kılıç adamı" olduğu söylemini doğruluyor ve cumhuriyetin filoyu denize sürmekte gösterdiği gayretle övünmesi de anlaşılıyor: "Belki de Avrupa'nın hiçbir ülkesi bu işi bu kadar hızla gerçekleştiremezdi; çağımız hiç böyle mükemmel bir şey görmedi."[32]

---

30 ASV, SS 76, 92v-93rv; Setton 958; hale 1983, 323; Nunziature, IX, 183: "Bu baylar dünden bu güne 8000 piyade gönderdiler." Dikkat edin, "gönderdiler," sadece toplamanın görüşüldüğünü ve gerekli fonun tespit edildiğini kastetmekte. O aylarda dominyondan olduğu gibi yabancıların da Türklerle savaş için piyade teklif eden çeşitli listeleri dolaşmıştı (Contarini 6v. Setton 906), bunlara Kıbrıs, Kandiye ve dominyonun diğer kaleleri için toplanan piyadeler de dahildi, ama sayıların propaganda anlamında çok abartılmış oldukları görülüyor. Paolo Orsini için bkz. Brunelli 2003.

31 Gemilerdeki piyadelerin ayrıntılı bir listesi, Contarini 14rv: Filonun bütün başına gelenlerden sonra, 1570'teki durumuna değiniliyor, ama her albay için verilen sayılar yuvarlanmıştı (Sforza Pallavicino 3000, Paolo Orsini, 1500 vb), yani filo hareket ederken hazırlanmış olan listelerden yararlanılmış olması muhtemel. Yazara göre toplamlar, 8561 Venedik'in ödediği, 1600 Brescia, Verona ve Salo topluluklarının ödedikleri ve "maceracılarla centilmenlerin" ödemiş oldukları piyadelerle, kağıt üzerinde 10.740 adam. Senato yazışmada 11.600, yuvarlayarak, 12.000 kişi öngörmüştü (Setton 958; ASV, SS 76, 83r); Zara'da bırakılan 1300 kişi için bkz. AV 1566-70, 148r. Paruta 128, "on bin piyadeden" bahseder (önceden söz edilen 15000 sayısı, Vatikan ve İspanya filolarındakileri de kapsıyor). Diğer kaynaklar için bkz. Vargas Hidalgo 646; Serrano II, 192.

32 Longo 14. yılın sonunda, sevkiyatın başarısızlığının ardından yazılmış ve hükümeti şiddetle eleştiren anonim bir yazı, büyük bir hızla 80 kadırga ve 12

Venedik'in uyguladığı savunma ölçülerinin tablosu, deniz ötesi garnizonların güçlendirilmesi için alınan önlemlere bakmadan değerlendirilemez. Barış zamanında deniz sömürgelerinin şehirlerinde ve adalarında az sayıda ve çok masraflı İtalyan piyadeleri bulunuyor, ihtiyaç olduğunda bunlar yerel milislerle destekleniyorlardı. Ama şimdi sadece Kıbrıs savunmasını güçlendirmek için değil, olası Türk çıkartması tehdidinde olan diğer yerler için de yeni birlikler temin etmek gerekiyordu: Çünkü Barbaro'nun işaret ettiği gibi, Sultanın filosu eğer sadece ticaret gemisi konvoylarını korumakla yetinmeyip, Venedik filosunun yolunu kesmek için Ege adalarına çıkmaya niyetliyse, kaptan-ı derya bu fırsattan yararlanarak Girit'e veya belki de Korfu'ya, yani Adriyatik Denizinin girişine bir çıkarma yapmaya kalkabilirdi. Dalmaçya kalelerine gelince, Zara'daki tehlikeli durumun da gösterdiği gibi, denizden olmasa da karadan muhakkak tehdit altındaydılar.

Yine de en acil olan Kıbrıs'ın durumuydu. Fazla hız yapmayan nakliye gemileriyle adaya girmek üç gün sürüyordu. Ocak sonuyla şubat başı arasında, dört gemiye 1500 tüfekçi ve mızraklı asker binerek uzaklardaki adaya doğru demir aldılar. O zamanlar âdet olduğu üzere, gemiler, sahipleri olan soylu ailelerin adlarını taşıyorlardı: Dolfina, Giustiniana, Leze ve Moceniga. Onlara komutanlarının emrinde her biri on iki topçudan oluşan ve bir tanesi Mağusa'ya, diğeri de Lefkoşa'ya giden iki küçük uzman ekip de katıldı. O sıralar Venedik karasının milis müfettişi göreviyle Venedik'te bulunan ve en saygın Kıbrıslılardan biri olan Roccas (Kaytazağa) Kontu Eugenio Singlitico da süvari birliğinin kumandanlığı görevini üstlenmek için memleketine gönderilmek üzere onlarla birlikte hemen yola çıktı. Nakliye gemileri Türk kadırgalarının denize açılmalarından önce demir alarak, mayıs başında sağ salim Kıbrıs'a vardılar.[33]

---

mavna donatılmasının ancak Sultanın altından kalkabileceği bir iş olduğunu söyler, "meydanlardaki halkın beğenisini kazandı": Setton 990.

33 ASV, SS 76, 38v, 44v-45r; Nunziature IX, 130 ve 200; Paruta 28; Gatto 29 ve krş. Böl. 1, n.21. Kıbrıs'ın normal zamanlardaki garnizonu: Paruta 92-3 ("Normal garnizonlarda 2000 İtalyan piyadeden fazla bulunmuyor") ve Hale 1974, 165. Sigilitico-Roccas için bkz. Arbel 1995. Askerleri ve subaylarını gemilere binerken görmek isteyenler, Battista del Moro'nun (Gibellini reprodüksüyonu, 2008, 4) Venedik Deniz Tarihi Müzesinde bulunan, "San Marco Deniz Kuvvetlerini donatan yöneticileri izliyor" (1570 veya 1571) tablosuna bakmalıdır.

Senato ocak ayının son günlerindeki yoğun toplantılarında adanın garnizonunu çok iyi güçlendirmenin gerekli olduğu kararını verdiğinde o ilk 1500 piyade henüz yola çıkmamıştı. Cumhuriyetin hizmetinde olan Kıta Venedik'i ordularının kumandanı Girolamo Martinengo on beş gün içinde 2000 asker toplayarak Mağusa'ya göndermeyi teklif etti. Hükümet, hem hızlı olacağı hem de Martinengo'nun, zaten insan kaynaklarının yetersiz olduğu görülen Venedik'in sınırlarının dışından adam toplamayı düşündüğü için bu öneriyi sevinçle karşıladı. İşe başlaması için 9000 dükalık bir ön ödeme yapıldı, ayrıca gösterdiği çaba için ödül olarak 2000 düka verildi. Gerçekte adam toplama işi öngörülenden yavaş oldu, ama yine de 1 Martta piyadeler hazırdı ve ayın 15'inde Martinengo Kıbrıs'a doğru yola çıkıyordu. Hareket etmeden önce San Marco Meydanında üzerinde üniformasıyla askerlerini halka göstermek istedi. Disiplinli ve iyi donatılmış askerleri görmek halkın moralini oldukça yükseltti.[34]

Bu arada hükümet sürekli olarak yeni değerlendirmeler yapıyordu. Martinengo'nun adam toplamaya başladığı şubat ayının ilk günlerinde Girit'e de 1500 piyade gönderilerek, bunları Kandiye ve Hanya'daki iki kaleye bölmeye karar verildi ve birkaç gün sonra senato, (nasıl olduysa) oybirliğiyle bu sayıyı ikiye katlamaya karar verdi: Konvoyla birlikte adaya 2000 tüfekçi, 1000 mızraklı, 1000 baltacı ve 300 zırh asker de gidecekti. Hükümet Girit'teki idarecilere, "bizim için çok değerli olan o adayı" savunmak için gereken bütün önlemleri aldıklarına dair bir an önce garanti vermekte acele ediyordu. Mart ayının başlarında, Dalmaçya ve Arnavutluk kalelerinde sadece 500 piyade olduğunun farkına varılarak, cumhuriyetin en tanınmış askeri mühendisi olan Giulio Savorgnan'ın emrine hemen 1000 piyadenin daha gönderilmesi kararlaştırıldı. Kıbrıs'a başka kuvvetlerin gönderilmesi ise artık söz konusu değildi, çünkü Türk kadırgaları denize açılmak üzereydi ve onların geçişine engel olurlardı.[35]

---

34 ASV SS 76, 39v; AV 1566-1570, 46r-47v; Setton 946-7, 952; Vargas Hidalgo 614; Nunziature IX, 130, 152, 161, 163, 167; Quarti 209; Paruta 28. Fugger'in bir ajanına göre ise, Martinengo ve 2000 piyadesi aslında 29 Matrra yola çıktılar: Setton 954. Cernidlerin komutası: ASV SS 76, 9v, 18r.

35 ASV SS 76, 42v, 48, 54, 87v; Vargas Hidalgo 614 ve 646; Nunziature IX, 130, 137, 152 ("Bay Giulio Savorgnan fazladan bin piyadeyle Dalmaçya'ya gönderiliyor ve

Deniz kuvvetleri komutanı olan Girolamo Zane Venedik'te şanslı bir adam olarak tanınırdı. Geçmişte üstlendiği birçok kamu görevinde kazandığı başarıyla, "harikalar yaratıyordu." Kendisine verilmiş olan San Marco Savcısı unvanı her kapıyı açıyor, ona en içine kapalı ve en güçlü Venedik oligarşisine dahi girme imkânı tanıyordu. Aile ve iş hayatında da şansı gülmüştü. Zor dönemlerde iki defa generalliğe getirilmiş, seçilmesiyle birlikte, sanki bir büyü gibi, sıkıntı ve tehlikeler sona ermişti ve filoyla denize açılmaya hiç fırsat bulamamıştı. Son atanması iki yıl öncesinde olmuş, ancak görevi aktifleştirilmemişti. Yasaya göre, bu ihtiyaç olduğunda yapılacaktı; bu nedenle Paskalya Pazartesisi olan 27 Martta Kubad Parlamentoya kabul edilmek üzere Lido açıklarında beklerken, general görevinin gerektirdiği gibi üzerine baştan aşağı kırmızı bir üniforma giymiş ve o savaşçı görünümü pırıl pırıl kıyafetiyle San Marco Meydanında kumandanlık görevini teslim almıştı.[36]

Zane gibi herkesin takdir ettiği ve beğendiği bir adamın göreve atanması kentte büyük umutlar doğurdu. Törende Dog, Parlamento, Hıristiyan devletlerin büyükelçileri, erguvani pelerinleriyle 250'den fazla senato üyesi ile soylu, ayrıca emrinde savaşacak kadırgaların kumandanları hazır bulundu. Kandiye ve Dalmaçya'ya hareket için hazır bin asker saraydan kiliseye, buradan da kendisini beklemekte olan komutan gemisinin olduğu Büyük Kanal'a kadar sıralanmışlardı. Tüfekçilerin ve 30 kadırganın salvolarıyla selamlanan Zane, kendisi için özel olarak getirtilmiş kürekçilerin hızla küreklerine asıldıkları tekneyle hareket ederek, yakınları ve dostlarından oluşan kalabalıkla birlikte yemek için limana gitti.[37]

---

bunları istediği yerlere dağıtacak ve bu gece çok dikkatle ve askersiz olarak yola çıktı (askerler arkasından gönderilecek), 163. Sereno'ya göre (42), Savorgnan 500 piyadeyle yola çıktı "ama başka asker de alacaktı.""Cerca mill soldados armados (...) de los que van en Candia y Sclavonia," Savorgnan'a verilecek bir birlik, 27 Martta hâlâ Venedik'teydi: Vargas Hidalgo 645 ve Setton 954. Mart sonundan sonra Kıbrıs'a veya Girit'e birlik göndermekten artık söz edilmiyor: 1000 piyade toplayacağını söyleyen Cesare Carafa'ya 500 kişiyle Korfu'ya gitmesi teklif edilir (Vargas Hidalgo 646). İlk Türk kadırgalarının çıkışları için bkz. Böl. 7; Martın başlarında, Mal yüklü olarak doğudan gelen Venedik gemisi "Giustinian" Rodos devriyeleri tarafında ele geçirildi: Vargas Hidalgo 648.

36 Zane'in atanması için bkz. Paruta 26 ve Setton 935 ve 953; şanslı biri olarak tanınması: Paruta 190 ve Tucci 1974, 412-4; gördüğü büyük saygıya dair bir örnek: Dona 11. Görev emri ancak 15 Nisanda gönderildi: ASV, SS 76, 78.

37 Ayrıntılar, Vargas Hidalgo 645; "özellikle generallerimize hizmet etmek için"

31 Martta general Zara'ya hareket etti ve Nisanın 3'ünde oraya ulaştı. Bu arada, bir başka amiral Marco Quirini –ya da "*Körfe*zin Kaptanı"– yani Adriyatik Denizinde devriye gezen gemilerin kumandanı, Girit'teki kadırgaların hazırlıklarını denetlemek için adaya gönderilmişti. Lesina'dan nisan ayı başında iki kadırgayla hareket eden Quirini Kandiye'ye vardığında, "oradaki kadırgaların çok iyi durumda olduklarını" gördü.[38] Bu gemilerin de donatılmalarıyla sayılar toplam 133 kadırga ve 12 mavna olacaktı. Bu miktar düşman filosuna kafa tutmaya yeterliydi; nitelik olarak da herkes Zane'in filosunun kesinlikle avantajlı olduğunu düşünüyordu. Türk donanmasının daha zayıf olduğu yorumunu yapan Vatikan elçisi de bundan emindi: "Gemilerinin özensiz yapılmış olması bir yana, kürekçilerin ve gemicilerin de savaş gücü zayıf." İstanbul'da yapılan hazırlıkları izlemiş olan Sekreter Buonrizzo'nun da bundan kuşkusu yoktu ve Venedik'e güvence veriyordu: "Sultanın kuvvetleri, onların dedikleri ve belki bütün dünyanın da sandığının aksine, ne ürkütücü ne de yenilmez."

Sekreter şöyle devam ediyor: "Süleyman'ın son savaşlarında verdiği önemli kayıplardan sonra Türk askerlerinin morali iyi değil ve şimdi kimsenin beğenip değer vermediği yeni Sultanla bir defa daha Hıristiyan kuvvetlerin üzerlerine gitmekten memnun değiller." Deniz güçleri, "beş yıl önce reisin donanmasındaki herkesin öldüğü ve yerlerine, "aynı kadırgada olduklarının bile ancak farkında olan tecrübesiz gençlerin katıldıkları Malta yıkımından sonra" bir daha toparlanamamışlardı. Venedikliler düşman karşısında bir korku duymaktan uzak ve kendi üstünlüklerinden emin bir halde Türklerle savaşa giriyorlardı. Zane'in kumandan bastonunu teslim aldığı aynı gün Buonrizzo Parlamentoda açıklıyordu: "Hıristiyanlığın düşmanının kibrini bastırmak veya en azından şimdiye kadar sürmüş olan barıştan daha iyisini yapmak için Tanrı bize yardım edecektir."[39]

Zara'dan gelen kürekçiler: ASV SS 76, 60 ve 77, 50v; krş. Nunziature IX, 168 ve 170; Contarini 4r; Setton 948 ve 954.

38 AV 1566-1570, 57r; Vargas Hidalgo 614; Contarini 4r-5r. Aslında senato Quirini'ye Girit'e 11 kadırgayla gitmesini emretmişti, sonra bunu üçe düşürdü, ardından 11'e çıktı, "Donanmamızdaki en iyi ve en hızlı olanlar": ASV, SS 76, 41v, 47v-48v, 49.

39 Nunziature IX, 127; Buonrizzo 152-7.

Bölüm 7

Uygulanacak plan üzerinde Sultanın kararsızlığı sürüyor. Piyale Paşa filoyla denize açılıyor. Venedikliler Korfu adası için endişeliler ve Girolamo Zane'in talihi dönüyor.

Sultan ve vüzerası Kıbrıs harekâtının kolay olacağı değerlendirmesini yapmışlardı. Ancak harekete geçtiklerinde karmaşık bir stratejik problemle karşı karşıya kaldılar. İzmit'te inşa edilmiş olan ve tersanede hazır bekleyen nakliye mavnalarına işgal başlamadan top ve peksimetlerin yüklenmesi gerekiyordu; ayrıca Karadeniz'de ve İskenderun Körfezinde atları taşımak için imal edilen tekneler Anadolu'dan ve Suriye'den gelen kalabalık birlikleri taşımak için güney sahilinde bulunan Finike ve Antalya limanlarına gitmeliydiler; diğer tekneler Balkan eyaletlerinden seferber edilen askerleri almak üzere Rum limanlarına gitmeliydiler; İstanbul'da toplanan Yeniçerileri ve gönüllü askerleri taşıyan kadırgalar da nakliye filosuna katılmalıydı ve nihayet bütün donanma ilk uygun rüzgârla birlikte hızla Kıbrıs sahillerine ulaşmalıydı. Ancak o sırada Venedik donanması yakınlardaysa bu nakliye gemilerinin yollarını keseceği muhakkaktı ve böyle bir şey felaket olurdu. Barbaro, "Bu imparatorluk yok olma tehlikesine düşer" diye yazarken belki abartıyordu, ama yine de risk buna kalkışmayı düşünmeyecek kadar büyüktü. Venediklilerin filoyu birleştirip Kıbrıs suları-

na getirmek için çok zamana ihtiyaçları olduğu bilindiğinden, tek çözüm acele davranmaktı.[1]

Adet olduğu üzere, Türkler donanmayı o zaman geçerli olan Jülyen takvimine göre 23 Nisanda, yani Aziz George (Aya Yorgi) gününde denize çıkaracaklardı. Geleneksel İslamın koruyucusu olan Sultanın kaptan-ı deryasının hareketini bu en büyük Rum Ortodoks savaşçının himayesi altında kutlaması şaşırtıcı olabilir; ama bu, kendisini Roma ve Bizans'ın vârisi olarak gören imparatorluğun olağanüstü bir dini sentez denemesidir. Gemilerdeki denizcilerin ve kürekçilerin büyük kısmı, Aziz George'un koruması altında denize açılmaktan memnun Hıristiyan Rumlardı; Türklere gelince, onlar için Aziz George, onunla aynı gün kutlaması yapılan ve ilkbahar bereketiyle özdeşleşen "Yeşil Adam," Hıdır Peygamberle karıştırılıyordu. Çoğunun İlyas Peygamberle birlikte tanımladığı hayranlık uyandıran bir kült konusu olan bu önemli kişinin başlıca özelliği, zor durumdaki yolculara yardım etmekti. Bu da Sultanın filosunun deniz operasyonu için neden Aziz George gününü seçmiş olduğunu açıklıyor.[2]

Bu gelenek doğrultusunda, 1570 yılının savaşı için divanın planladığı operasyonlara göre filonun büyük kısmı İstanbul'dan nisan ayı sonunda demir alacak, birkaç hafta sonra Akdeniz limanlarına ulaşacak ve birliklerle diğer ihtiyaçları da yükleyerek, oradan olabildiğince erken Kıbrıs'a hareket edecekti. Zamanı iyi kullandıkları takdirde, bu sürede Venedik gemilerinin Akdeniz'in doğusuna ulaşmaları ve orada savaşacak güçte yeterli sayıda asker bulunması olasılığı yoktu. En fazla, eğer düşman yeterince hızlı davranmışsa, hazırda bulunan gemileriyle adaya destek birlikleri ve cephane getirebilirdi ve işte bu nedenle Venedikliler ilk nakliye gemilerini daha ocak ayı başında göndermeye başladılar. Babıâli buna engel olmak için öncelikle otuz-kırk kadırga göndererek, bunların muhtemelen izleyecekleri yolu kesmek amacıyla

1 CB, II, 40v. Kıbrıs operasyonu için birliklerin toplanması emri divan tarafından 1 Marttan itibaren ilan edildi; Costantini 2009, 44 ve n.

2 Murphey 1999, 20-1. Ordu da önemli seferlere Hıdrellez/San Giorgio/Aya Yorgi günü çıkmayı tercih ederdi: *Viaje de Turquia* 454. Türk halk dilinde Hızır denen aziz, Peygamber İlyas'la özdeşleştirilmişti, çünkü o da yolcuların koruyucusu kabul edilirdi: "Hızır İlyas Günü," onların Hıristiyan tebaası için San George bayramına denk gelirdi, krş. www.khidir.org.

Girit'ten öteye sürmeyi kararlaştırdı. Mora yarımadasının doğu ucunda bulunan, o zaman Brazzo di Maina denilen bugünkü Mani yarımadasına Nafplion Sancağı önceki yaz İstanbul'dan gönderilen bir reisle ve kazmacılarla birlikte bir kale inşa etmişti. Birlik bu korunaklı yerde ve toplarının arkasında düşman gemilerinin görünmesini bekleyebilirdi.

Bu erken hareket kararı, Sultan ve vezirlerinin Edirne'de bütün harekât planını hazırladıkları sırada alınmıştı. Operasyonun hedefi hakkında söylentiler birbirlerini tutmasa da, Barbaro'nun daha aralık ayı ortasında bundan haberi olmuştu. Barbaro'ya göre, tersanede en iyi reislerin 30 kadırgasını bir an önce yola çıkarmak için çalışma yapılıyordu. Bazıları bunların Kıbrıs'a giden destek kuvvetlerinin yolunu kesmek için Mani yarımadasına, bazıları ise barut yüklemek için İskenderiye'ye yöneleceklerini iddia ediyordu. Marcantonio, aralık ve ocak aylarındaki yazışmalarıyla hükümetine yapılan hazırlıkları ve "en iyilerinden yaklaşık 30-40 kadırganın" hareket ettiğini bildirdi; resmi olarak bildirilen, yolculuğun İskenderiye'ye doğru olduğuydu. Barbaro bunun bir tahmin olduğunu düşünüyorken, muhbirlerinden biri ondan emin olmasını sağladı. Venedik'ten dönen bir ajan, Mehmed Paşaya orada Kıbrıs'a göndermek için asker yüklü gemiler hazırlandığını bildirdi ve vezirin Yeniçeri ağasına başvurarak; "onların yollarını kesmek için gönderilecek kadırgaların acele yola çıkmalarının gerekli olduğunu" söyledi.[3]

Ama Babıâli'nin planları hazırlıkların aşırı derecede gecikmesi üzerine boşa gitti. Tersanede kürek eksikti ve bunları yapacak tahta da bulunmuyordu; bu yüzden, bulabilmeleri umuduyla ustaları İzmit'e göndermek gerekiyordu. At kayığı inşa etmek için Karadeniz'e gönderilen işçiler, ihale açmaları gereken iş adamla-

3 CB, 253r, 260r, 264v, 275v, 282v, 307v; Buonrizzo 147-8; Nunziature IX, 137. Venedik hükümeti denizdeki komutanlarını, Brazzo di Maina'ya gitmesi gereken bu ilk kadırga ekibinin tehlikesi konusunda uyarır: ASV, SS 76, 47v. Daha sonra yazan Paruta, ilk 25 kadırga yola çıkarılmadan önce, "İskenderiye'ye Kıbrıs için mühimmat taşıyorlar" diye belirttiğinde, farkında olmadan bu ekibin hedefi üzerine olan görüşlerden söz ediyor; daha sonra 25 kadırga, "Venediklilerin Kıbrıs'a yardım göndermelerine engel olmak amacıyla" Murad Reis komutasında Brazzo di Maina'ya gönderilirler (Paruta 27, 46, 62). 40 parça topu olan kalenin inşası için bkz. Vargas Hidalgo 594.

rının bunu yapmayıp paraları ceplerine attıklarından, malzeme bulamıyorlardı. İstanbul'da el konulan at kayıklarını ise kullanılır duruma getirecek işçi yoktu, çünkü bütün ekipler gece gündüz kadırgalarla meşgul oluyorlardı. Zaten hazırlıklar tamamlandıktan sonra bunlar yine eski sahiplerine geri verilip eski seferini yapmaya başladılar. Aralık ayında çağrılan kürekçiler ancak şubatla mart ayları arasında gelmeye başladılar ama sayılarının öngörülenden az olduğu hemen fark edildi ve sonunda, verilen bütün emirlere ve ceza tehditlerine rağmen, istenilen 30.000 kürekçiden hemen hemen yarısının gelmiş olduğunu gördüler.[4]

Bütün bu gecikmeler üzerine, Babıâli harekât planını yeniden ele aldı. Venedik nakliye gemilerinin yolunu kesmek için Brazzo di Maina'ya kadar gitmeleri gereken 30-40 kadırganın hareketi ne olursa olsun çabuklaştırılmalıydı. Şubat başında ilk reisler göze batmamak için gece karanlığında ikişer üçer demir almaya başladılar; ama onlardan 67 tanesi yola çıktıktan sonra, o yıl 8 Marta rastlayan Ramazan ayı sonuna kadar operasyona ara verildi.[5] O tarihe kadar, direklerinin bir kısmı takılı olarak 25 kadırga daha bitmek üzereydi, ancak malzeme ve mürettebat yoktu. Barbaro not alıyordu: "İçlerinde insan da yok, malzeme de." Bunlar harekete hazır olur olmaz mühimmat almak için İskenderiye'ye hareket edeceklerdi, ama bu noktada Babıâli Venediklilerin Kandiye'de kendilerini zor durumda bırakacak sayıda kadırga toplamış olmalarından korktuğundan bu ayrık operasyonun uygunluğundan şüphe etmeye başladı. Sultan, Mehmed Paşayla at üzerinde camiye giderken ona, "Bir an önce 100 kadırga göndermek gerekir," demişti.[6]

Bu noktada bütün deniz savaşının can damarına dokunuluyordu. Venedikliler ocak ayının sonunda başlattıkları büyük hazırlığı gizlememişler, hatta Babıâli'nin bundan haberi olmasını,

4 Krş. CB, 275v, 311v, 316r, 334v ve II, 10r; Vargas Hidalga 646 ve krş. Böl. 5 n. 11; kalyatalar: CB 336v (8 Mart: "kalyatalar her gün gidiyorlar ve adamları oldukça kötü"), 344v, 352r ve II, 6v, 24r ("Boyları 30 m ve becerikli manevralarla hemen hemen yarısı buraya geldi). Gece vardiyası: CB, 307v, 315v.

5 CB 314v, 331r; Buonrizzo 147-8; Setton 953.

6 CB, 275v, 334v, 336v; krş. 331r: "Burada, Kandiye'de 40 kadırga donatacakları konuşuluyor, bunlardan başka mahkûmların kadırgaları da var; saygıdeğer donanma başkomiseri ile birlikte güzel bir kadırga ekibi; bunların az marjla ve büyük tehlike altında buradan o taraflara gidebilecekleri düşünülüyor" (krş. 335v).

böylelikle belki de onu savaşmaktan vazgeçeceklerini ummuşlardı. Ama Türkler, şayet cumhuriyet savaşmayı kabul ederse, büyük bir Venedik filosunun Kıbrıs'a çıkarma yapılmasını önlemek için denize açılacağına baştan beri kesin gözüyle bakıyorlardı ve ne pahasına olursa olsun onların yollarını kesmek niyetindeydiler. Barbaro henüz ocak ayında bu operasyon planının kokusunu almıştı, yani Venedik daha silahlanmaya karar vermeden önce durum idrak edilmişti. Bu plana göre, Osmanlı kadırgalarının büyük kısmı nakliye filosuna eşlik edecekleri yere Mora'ya doğru, belki daha da ileriye, Adriatik Denizinin ağzına kadar gidecek, böylece limanlarından çıkmaları durumunda düşman filosuyla çarpışarak Kıbrıs çıkartmasını uzaktan koruma altına alacaktı.[7]

Bu çözüm taktik açıdan da mükemmeldi, çünkü biri kaptan-ı derya, diğeri Piyale Paşa olmak üzere iki ayrı deniz komutasına olanak tanıyordu. Ramazan ayının bitiminden sonra yüz kadar kadırga hazır olduğunda Piyale Paşanın kumandayı alıp bunlarla sefere çıkacağı söylentisi dolaşmaya başladı. Bir süre, Paşanın kuzeye yelken açmadan önce Kıbrıs'a bir ön birlik indirerek, daha sonra nakliye gemileri hazır olduklarında taşıyacakları ordunun büyük bölümü için bir köprübaşı yapabileceği ihtimali değerlendirildi veya Kandiye'ye saldırarak, Venedik filosunun yerleşmesine engel olmak amacıyla Suda limanını işgal edebilirdi. Venediklilerin kadırgalarını hazırladıktan sonra imparatorluğun limanlarını ve sahillerde yaşayan halkını savunmasız bularak öncelikle buralarda saldırıya geçeceklerinden korktuklarından, sonunda Piyale Paşanın filosunun Adriyatik girişine gönderilmesi fikri ağır bastı.[8]

Bu arada Kıbrıs çıkartmasının hazırlıkları yavaş ilerliyordu. Kışın inatla sürdüğü, soğuk ve yağmurlu geçen mart ayı boyunca, hazırda bulunan birkaç nakliye gemisine top ve mühimmat yüklenmeye başladı. El konulan iki Venedik gemisi dahil, İstanbul limanında bulunan dört gemiye peksimet sandıkları, kazı gereçleri

7 Henüz 25 Ocakta Barbaro'nun işittiğine göre, Sultan at kayıkları ve nakliye gemileriyle, 25-30 kadırga eşliğinde ordusuyla birlikte gidecekti "ve ordusunu Mora'ya veya belki de Majestelerinin körfezinin girişine göndererek donanmanızın Kıbrıs'a yardıma gitmesine engel olacak": CB, 282v, 285r, 316r; Buonrizzo 147. Venediklilerin hazırlıkları: CB, 331r ve II, 6v.

8 CB 335rv, 348r; II, 20v.

ve top gülleleri yüklendi. Tersanede bulunan üç mavnaya su bidonları yerleştirildi. İzmit'ten üç mavna daha geldi ve bunların hepsine ağır kuşatma topları yüklemeye başlandı. Barbaro, tekerlekli arabalarıyla birlikte büyük kalibrede top ve (o zamanın teknik dilinde) yarım top olarak 90 tane saymıştı ve yükleme hâlâ devam ediyordu. Piyale Paşanın ve kaptan-ı deryanın binecekleri gemiler de suya indirilmişti. 16 Martta Barbaro'nun yazdığı gibi, "halkın büyük katılımıyla ve top atışlarıyla" sarayın yakınında inşa edilen ve Sultana ayrılmış olan yaldızlı gemi de suya indirildi. İlk çıkacak olan 25 kadırga böylece hazırlanmış oluyordu ve "bunlardan bir kısmı adamları alıştırmak için bir müddet kanalda gidip geldiler."[9]

Ve nihayet Murad Reis'in kumandasında 1500 Yeniçeri ve baylonun farklı ağızlardan işittiği çok gizli emirlerle birlikte mart ayının yirmisinde hareket ettiler. En hayalperest kimselere göre, yola çıkmalarının tek sebebi, dışarı bir ekip göndererek Venedik nakliye gemilerinin önünü kesme projesi haberi bir süredir etrafa yayıldığından, bundan vazgeçerek geri adım atmış olmak istenmemesiydi, ama aslında Girit'e güçlü bir düşman birliğinin gelmiş olmasından korkuluyordu. Bu yüzden reis filonun büyük kısmı gelmeden Boğazlar'dan ayrılmama emri almıştı. Dile getirilen en inandırıcı düşünceye göre ise, bu durumda 25 kadırga Rodos adasında devriyede olan beşiyle birleştikten sonra, sefer için büyük ihtiyaç olan barut ve güherçile yüklemek için İskenderiye'ye ve Suriye Trablus'una gideceklerdi. Barbaro, reislerin yola çıkarken isteksiz olduklarını ve her yerde uğursuz alametler gördüklerini (memnuniyetle) bildirdi. Özellikle de böyle erken ve böyle elverişsiz bir mevsimde yola çıkmaktan memnun olmadıkları mümkündür ama Türkün denizcilik ruhunun batıl inançlar ve huzursuzluk karşısında dirençsizleştiği de bir gerçek: Onların şarkıları, özellikle doğduğu yeri bir daha görememek ve denize açılanları tehdit eden ölüm korkusu üzerineydi. İhtimal, reislerden çoğu Venediklilerin onları denizin dibini boylatmak için pusuda beklediklerinden emindiler ve Tanrı'dan gemicilere yardım istiyorlardı: "Ya Rabbi, yine karaya dönmemize yardım et!."[10]

9 CB, 334v, 344v, 352r; II, 6v; krş. Buonrizzo 147.

10 CB 345v-346v; Nunziature IX, 186; Contarini 4v; Bin beş yüzlü yılların Türrk denizcilerinin şarkıları, Masala 8-15.

Murad Reis'in hareketinden sonra, Piyale Paşanın donanmanın büyük bölümüyle yola çıkışını da hızlandırmak gerekiyordu; ama tersaneye gerekli olan malzemelerin üst üste gecikmeleri operasyonun tehlikeye girmesi riskini getiriyordu. Malzeme eksikliği bir ikilem yaratmıştı: Öncelikle, hazırlamaya karar verilen kadırgaların sayısı, ikincisi de bunların kalitesi. İstanbul'dan şubat ayında ayrılan Buonrizzo Doga şunları söyledi: "Türkler istedikleri kadar uğraşsınlar, İstanbul ve Gelibolu'da 150 sayısına ulaşamazlar. Bunu olağanüstü bir çabayla yapsalar dahi, o gemiler yolculuktan çok baston yapmaya yararlar." Nisan başlarında Barbaro'nun bildirdiğine göre, "bir yıldan beri çalışmalarına rağmen, daha hazırlanacak kadırgalar vardı ve hiçbirinde yeterli sayıda top yoktu; bütün gemileri donatmak için yeterli halat, yelken, hatta kürek bile yoktu. Kürekçilere gelince, Piyale Paşaya teslim etmek istedikleri 100 kadırgadan sadece 26'sının kürekçisi vardı, ama bunların sayıları da eksiktiler; diğer 12'sinin her birinde ise 20 ya da 25 kürekçi vardı; diğerlerinde bir tane bile yoktu. Her gün yeni gelenlerin olduğu doğruydu, ama mart başında hepsinin zaten gelmiş olması lazımdı. Şimdi nisan ayına gelinmişti ve daha 80 kadırga için kürekçi eksikti.[11]

Kendisine sürekli olarak Venediklilerin silahlanmakta olduğu haberlerinin ulaşmasıyla daha çok öfkelenen Sultan, Piyale Paşanın hareketini hızlandırmaya çalışıyordu. İlk 75 kadırga hazır olur olmaz Paşanın yola çıkmasına karar verildi. Düşman filosuyla savaşmak için en azından 100 kadırga gerektiği bilindiğinden, kadırgaları Rodos'ta bekleyen Murad Reis'le birleşmeleri uygun görülerek bu sorun çözüldü. Böyle yaparak, doğudan dönen Venedik ticaret gemilerinin ve Kıbrıs'a asker taşıyan nakliye gemilerinin yollarını kesmeyi umuyorlardı. Ancak kürekler, silahlar, halat takımları ve yelkenler halen eksikti "ve bu gemi gereçlerinden kendilerine yeteri kadar verilmemesinden şikayet eden reisler sürekli söyleniyorlardı." Palamar ve demir malzemenin her an gelmesi bekleniyordu ve yelkenler için kumaş yüklü bir kadırga gelmişti ama Sultanın artık daha fazla vakit kaybetmeye niyeti yoktu. 8 Nisan günü Piyale'nin evine altın işlemeli bir giysi ve geleneklere göre amirallere yola çıkmalarından önce verilen 5000

11 Buonrizzo 148; CB, 352r; Nunziature IX, 187 ve 189; Vargas Hidalgo, 646-8.

düka gönderdi. Barbaro'nun artık bir kuşkusu kalmamıştı: "Bu bir hareket işareti."[12]

Bir donanmanın İstanbul'dan ayrılışı halkın tezahüratları ve dini törenler eşliğinde olurdu. Amiral, Sultanın hediye ettiği giysiler üzerinde olarak gidip onun elini öperdi. Şayet bu Kaptan Paşa ise, kendisi hükümet üyesi olmadığı için Sultan emirlerini ona mühürlü bir zarf içinde teslim eder ve hedefin kimse tarafından öğrenilmemesi için bu zarf ancak donanma Boğazlar'ı terk ettikten sonra açılırdı. Ama bu defa görev bir vezire verilmiş olduğundan bu geleneğe riayet edilmemiş olabilir. Donanma Haliç'ten hareket ederek Beşiktaş'a kadar çıkar, amiral burada en az bir iki gün durarak, halefi olan Büyük Barbaros Hayreddin Paşanın mezarını ziyaret eder ve kendisine eşlik etmiş olan paşalarla birlikte yemek yerdi. Bunun ardından, beraberindeki yeni boyanmış ve kırmızı bayraklarla donatılmış (eski bir Türk şairin tanımladığı gibi, direkleri gül bahçesi gibi kırmızı bayraklarla süslenmiş) kadırgalarla nihayet hedefe doğru yol almaya başlardı.[13]

Ama o yıl, gecikmeler ve kötü alametler yüzünden filo için bu kutlamalar yapılamadı. Piyale Paşa 13 Nisanda Sultanın elini öptü, sonra komutanlık sancağını asarak 82 kadırgayla Beşiktaş'a gitti. Filonun geçişini Pera'daki ikametgâhından seyreden Barbaro, gemilerdeki düzensizlikler karşısında memnuniyetini gizleyemedi: "Bazı reislerin gemilerinin yelkenleri, kimilerinin zincir ve başka gereçleri eksik; yine de darmadağınık ve mutsuz bir halde yola çıkıyorlar." Hemen bütün ustalar gemilerde olduklarından tersanede işler durmuştu. Ta kışın görevlendirilmiş olan 4000 Yeniçeriden 2000 kadarı da gemilerdeydi; ama Buonrizzo'nun tahminine göre bunlar pek işe yaramayanlardı, çünkü Sultan en iyilerinin kendisi için karada kalmalarını istemişti. Piyale'nin 14 kadırgası Boğazlar'a girmek üzere Beşiktaş'tan yola çıktı, Ama

12 CB, II, 6v, 10r.

13 *Viaje de Turquia* 448, 463-4; *Yazışmalar*, Navagero 1553, 68-9; Anonimler 1571-73, 170; Santa Croce 1573, 183; Garzoni 1573, 425. Kırmızı sancaklar hk: Tursun Bey 232. Uluç Ali ve Piyale Paşa komutasındaki filonun yola çıkışının mükemmel betimlemesinin karşılaştırılması önerilir, Fresne-Caneye 273-7; burada, ayrıca Paşanın yeşil bayraklarla süslenmiş kadırgasının anlatımı, "Türklerin saygı duydukları renklerdeki bu bayraklar, denizden fışkıran bir servi ormanını andırıyordu."

ertesi sabah bunların Pera'nın önünde demir atmış olduklarını gören Barbaro hayretini gizleyemedi: "Dün geceki hafif fırtına yüzünden geri döndüler ve şimdi yıpranmış halde tersanedeler; ama açıkçası inanılmayacak kadar dağınık bir durumdalar."[14]

Şehirde amiralin geri dönme sebebinin Sultanın bir konuyu yeniden düşünmesi olduğu konuşuldu. Buna göre, Sultan filonun bölünmemesini, bütün kadırgaların hazır olmalarının beklenmesini tercih etmişti; ama 16 Nisan günü divan yine de ilk plana uyulmasına karar verdi: "Divanın açıklamasına göre, Piyale sadece Korfu adasına gidecek, Mustafa Paşa da, kaptan-ı derya ve donanmanın geri kalanıyla birlikte Kıbrıs'a doğru yola çıkacaktı." O gece Piyale'nin 8 yaşındaki büyük oğlu aniden öldü. Denizciler doğallıkla bunu kötü bir işaret olarak gördüler, ama Paşa cesaretini kırmadı ve üzerinde altın işlemeli giysisi yerine yas kıyafetiyle ve gemisine asılı sancaklar olmadan ayın 17'sinde öğlen vakti 80 kadırgayla batıya doğru yola çıktı. Ertesi gün, muhtemelen denizi iyi tutamadıkları için, beş kadırga geri döndü. Bütün bu aksilikleri memnuniyetle izleyen Barbaro, başkalarının da geri dönmelerini bekledi, ama öyle olmadı ve Piyale 75 kadırgasıyla Boğazlar'ın ufkunda gözden kayboldu.[15]

Bütün bu aksaklıkları Hıristiyan hükümetlerine ulaştırmak için İstanbul'da çok sayıda ajan vardı. İlk zamanlar raporlar Türklerin hiç görülmemiş bir filoyla yola çıktıkları üzerine olan algıları arttırdı. Fransız Büyükelçisi Grandchamps 14 Martta şöyle yazıyordu:

> Türkler 60 at kayığı yaptırıyorlar. Bunların her biri 30 at taşıyabilir. Ayrıca çok miktarda yiyecek, mühimmat, at ve malzeme taşıyabilecek büyüklükte 50 mavna yapılıyor. Eski kadırgalarını da değişik yerlerde yeniletmekteler.

---

14 CB, II. 13r, 15v, 50r; Buonrizzo 154.

15 CB, II. 16r, 17v. Contarini 5v, Manolesso 22r ve Calepio 97v, Piyale'nin 17 Nisanda yola çıktığını belirtirler, ama 80 kadırgaya 30 kalyata ilave ederler; Paruta 75 kadırga diyor. Roma'ya Sicilya'dan 12 Mayısta sıçrayan habere göre, "Sultanın filosunda 170 kadırga bulunuyor, Piyale Paşa bunların 100 tanesiyle Hıdrellez gününde hareket etti," der (Charriere III, 112). Ağustosta İstanbul'a gelen Sakız adasından bir Cenovalı centilmen Venedik'e, "Piyale Paşa önceden, 13 Nisanda düzensiz durumda 87 kadırgayla hareket etti," diye bildirir (Nunziature IX, 239). Türk tarihçi Selaniki'ye göre, Piyale 26 Nisanda kadırga ve baştardalardan 84 tekneyle hareket etmişti (Hill 1948, 893 n.).

Aynı günlerde, Roma'dan İspanya'ya hareket eden don Luis de Torres'e Papa, "Türklerin evvelce görülmemiş kadar büyük bir hazırlık yapmakta olduklarını II. Felipe'ye söylemesini tembihledi. 150 tane kadırgadan söz ediliyordu; ayrıca leventler ve korsanlar da elli kadar gemiyle bunlara katılabilirlerdi. Bir de, "her biri yüz at taşıyabilecek yüz seksen at kayığı" fantezisi konuşuluyordu. Bir Türk kadırgasını ele geçiren Hıristiyan kürekçiler kaçarak 13 Martta Messina'ya gelmişlerdi. Birkaç hafta öncesinde İskenderiye'den çıkarlarken, "Türklerin orada 200 kadırgalık büyük bir filo hazırlamakta olduklarını ve bununla Kıbrıs'a ve Hıristiyanların bulundukları Malta ve Goletta gibi yerlere gideceklerini işittiklerini söylediler. Ancak bunun ardından görüntü biraz daha az korkulur hale gelmeye başladı. Julian Lopez kralına, Buonrizzo'nun Venedik'e gelen raporunda, "Değerlendirmelere göre, filonun söylenenden daha geç yola çıkacağını" bildirdiğini iletti. Bir ay sonra, Roma'daki İspanya büyükelçisi Zuniga, "İstanbul'dan ulaşan son haberlerden anlaşıldığına göre büyük bir filo hareket etmeyecek," diye ekliyordu.[16]

Barbaro'nun raporlarıyla bütün deniz sömürgelerinden ulaşanlar sayesinde Venedikliler düşmanın niyeti hakkında fikir sahibi olmuşlardı. Sultanın 15 Şubattan beri Mora ve Arnavutluk'ta peksimet hazırlattığı öğrenildiğinden, haklı olarak düşman filosunun Kıbrıs sularında beklemeyip, Venedik yardım gemilerinin yollarını kesmek için Adriyatik'e doğru çıkacağını düşündüler; bu yüzden, "Türk donanmasını peksimetsiz bırakmak için," Avlonya ve Patras'a ani bir baskın üzerinde düşünülerek, Girit, Korfu ve Kefalonya ile Kotor'a piyadeler göndermeye karar verildi. Birkaç gün sonra Barbaro'nun mektubu düşmanın planının gerçekten bu olduğunu doğruladı. Çok uzakta bulunan Kıbrıs'ta başlayan savaş, kendi sularına doğru yaklaşabilirdi.[17]

Venedikli yöneticilerde endişe uyandıran yer özellikle Korfu idi. Çünkü bu ada ve onun limanları Adriyatik'le Ege arasında lojistik kavşaktılar. Orada, kürekçilerin kıyafet depoları ve bütün

16 Charriere III, 59; Dragonetti 101 ve 125; Vargas Hidalgo 557-8, 646; Serrano III, 149. Grandchamps'ın mektubu gibi Messina'dan gelen haber de 1569 tarihini taşır, ama muhakkak ki "yeniden diriliş stilini" kullanırlar.

17 Nunziature IX, 137; Dona 10; ve krş. Böl. 5, n. 17.

deniz kolonilerinde tek olan, yüklenicilerin utanmaz sahtekârlıklarıyla ve yenilecek gibi olmayan ekmeğiyle ünlü toptan ekmek fırını bulunuyordu. Yine orada, savaşın yaklaşmasıyla birlikte hemen bir hastane inşasına başlanmıştı ve bu "İtalya'nın en önemlilerinden biri olacağı için" hiçbir masraftan kaçınılıyordu. Evet, İtalya'nın, çünkü halkı Rum olsa dahi, yakın zamanlarda açılan Vatikan Harita Galerisinde de görüleceği gibi, adanın İtalya topraklarına dahil olduğundan kimsenin şüphesi yoktu.[18]

Bu durumda, Korfu'nun savunması Venedik için hayati önem taşıyordu. Oranın Türklerin eline geçmesi demek, Kandiye'nin de, Çuha, Tinos, Zakintos ve Kefalonya adalarının da onların ellerine geçmesi demekti. Bu ada bütün İtalya'nın anahtarı ve kilit taşı kabul ediliyordu ve onun kaybı düşülmeyecek kadar korkunç bir olasılıktı. Bu Venedik filosunun Adriyatik'te tuzağa düşmesine yol açar, Dalmaçya'yı işgal için Türklerin iştahlarını kabartırdı. Hatta (Tanrı esirgesin), daha büyük bir projeye de girişebilirlerdi, ama bunun adını anmamak daha hayırlı olurdu. Kısacası, ada Venedik Deniz İmparatorluğunun kalbi, aynı zamanda ruhuydu. Son yıllarda, dünyanın en iyilerinden biri kabul edilen surlarına bütün deniz sömürgelerinin istihkâmı için tahsis edilenin yaklaşık % 57'si olan 270.000 dükalık bütçe ayrılmış olmasına şaşırmamak gerekirdi.[19]

Korfu adasının stratejik öneminin Türkler de farkındaydılar. Bir muhbirlerinin yazdığı gibi, güçlü bir savunma sağlandığında körfez denizinin, yani Adriyatik'in anahtarı ve sığınağı olurdu. Ada Venedikliler için olağanüstü bir gözetleme noktasıydı, hatta bir zaman Kemal Reis, "Orası Venedik'in adeta gözü," demişti. Ama bu bozuk bir gözdü, çünkü Venedik hükümetinin halkı doyurmakta zorlanması ve sakinlerinin tek tek Türk hâkimiyetindeki

18 Lamansky 574; Setton 944; Pezzolo 2007, 80; Korfu'da ekmek yapımı: Tenenti 1962, 105-8; Ricci 2008, 22.

19 *Yazışmalar*'dan alıntılar, Soranzo 1584, 304; ASV, SS 76, 73v-74r; Tenenti 1991, 51; Hale 1990, 292; adanın surlarının sağlamlaştırılması ve ilgili masraflar, Manno 1986, 100-5; "Venezia e la Difesa del Levante 1986, 184-95, Pezzolo 1990, 139 ve Hale 1990, 294-5. Korfu'nun stratejik önemi: Braudel 1986, 120-1; Setton 958; Dragonetti 118; Serrano III, 149; Dona 82 ("İtalya'nın anahtarı"); Fresne-Canaye 304 ("Sadece San Marco dominyonunda değil, belki bütün dünyada böyle bir kale yoktur"). Korfu garnizonu barış zamanında da 1000 piyade bulunduruyordu, bütün deniz dominyonlarının dörtte biri: Hale 1974, 165.

anakaraya göç etmeleri yüzünden ada nüfusu son otuz yılda yarıya inmişti. Sultanın kadırgalarının Korfu adasına kadar gelmeleri endişesi o ayların resmi yazışmalarında sık sık yer alıyordu. En yaşlı ve en beğenilen Venedikli kumandanlardan olan, daha sonra da uzunca sözünü edeceğimiz Sebastiano Venier, "Son derece önemli Adamız ve şehrimiz olan Korfu'nun" savunmasını güçlendirmek göreviyle oranın genel yöneticiliğine getirildi.[20]

Ancak ilkbahar mevsimi ilerledikçe Barbaro'nun raporları tedbirli iyimserliği artırıyordu. Türk filosunun nisanın ikinci yarısından önce harekete geçemeyeceği anlaşıldığında, Venedik'te halen yolda olan ordu nakil gemilerinin Mağusa'ya zamanında ulaşacakları hesaplandı; böylelikle düşman Kıbrıs'a gitse de yeni mahsulden yararlanamayacaktı, çünkü "mayıs ortasında bütün buğday kaldırılmış olacaktı." Piyale'nin yüze yakın sayıda kadırgayla kuzeye doğru gitme emriyle yola çıkacağı da anlaşılınca, Barbaro hem nicelik, hem de nitelik bakımından daha üstün olan Venedik filosunun ona bir saldırı düzenleyerek yok edebileceğini düşünmeye başladı: "Çünkü bu kadırgalara ne top yerleştirilmiş, ne iyi denizcileri ne de komutanları var." Papalık diplomasisi, İspanya kraliyet filosunun Venediklilerinkine yardıma gitmesi için devreye girmişti. Elçi Facchinetti birleşik filonun Türk donanmasını bulup onunla savaşmasını arzuluyordu. Sekreter Buonrizzo, Türklerin filosunun diğerlerine göre çok daha zayıf olacağını bildirmişti.[21]

Daha sonra, yaz ortasında her şey bambaşka bir yöne doğru gitmeye başladığında Piyale'nin filosunu yok etme fırsatının kaçmış olduğuna dair söylemler başladı. Sakız adasından Cenevizli bir centilmenin getirdiği bilgileri Venedik'ten bildiren Fransız bir

20 Venier'in 14 Mart 1570'te atanması için bkz. Molmenti II ve Setton 935 ("çok önemli" rumuzu alışılagelmişti ve sadece Korfu'da kullanılmazdı). "Türk donanmasının Korfu'daki çok önemli kalemizin üzerine gelmesi" uyarısı, örneğin 8 Nisanda belirtilmişti: ASV, SS 76, 72v. Tarihçi Kâtip Çelebi alıntısı, Bellingeri 2001, 12, korsan ve sonradan Kaptan Paşa olan, 1511'de ölen, daha da ünlü amiral ve haritacı Piri Reis'in amcası Kemal Reis'i kasteder (Bausani 1979, 173-4). Zakintos ve Kefalonya'da da görülen nüfus azalması: Kar. Lamansky 648-50. 1573'te barış yapıldıktan sonra bir Türk ekibi bir süre Korfu'da kalır ve orada bulunan bir Fransız gezginin tanıklık ettiği gibi, birçok adalı onlara gelerek Türk olmak istediklerini söylerler: Fresne-Canaye 307-9.

21 Nunziature IX, 170 ve 183; CB, 348r. İspanya kralıyla irtibat için bkz. Böl. 8.

muhbir, "Eğer o Bayların filosu Zara'ya gezmeye gideceği yere Eğriboz adasına kadar gitmiş olsaydı, Türklerin filosunu alt ederek hemen gerisin geri yollardı," diye yazdı. Kardinal Rusticucci ise Roma'dan şunları yazdı: Venedik filosu İspanya kralınınkiyle zamanında birleşebilseydi, savaş tek darbeyle son bulurdu, çünkü Türkler donanmalarını ikiye ayırmışlardı. Bir kısmı Kıbrıs'a doğru yol alırken, diğer yüz kadırgalık olanı Piyale'yle denizin ucunda bulunuyordu (...) ama ne yazık ki bizimkiler bu fırsatı kaçırdılar; belki daha iyi bilgi almış olan Piyale böylelikle tehlikeden kurtuldu."[22]

Piyale'nin bir tuzağa düşürülme endişesi, hareketinden sonra Sultanın ona gönderdiği mektuplarda da beliriyor. Sultan ona kesin bilgiler alınmasını, düşmanın bulunduğu yerin doğru olarak tespit edilmesini ve uydurma haberlere aldanmamasını adeta tutkulu bir üslupla ve ısrarla bildiriyor. Sultan 25 Mayısta ona, "Bu yok olmaya mahkûm kâfirlerin niyetleri hakkında dikkate değer haberleri bir an önce topla; aldatma amaçlı yapabilecekleri hareketlerine karşı dikkatli ol," diye yazıyor ve uyarıyordu: "Benim kanıma göre, bir hileye niyetli olan bu kâfirler beklemedikleri bir anda bütün gemileriyle yakalanmamak için bir gemiyle ortaya çıkacaklar, öte yandan bütün diğerleri kaçacaklar."[23]

Aslında bu korkular abartılmıştı ve Hıristiyan yazarların ifade ettikleri beklentiler tamamen gerçek dışıydı. Venedikli Amiral Girolamo Zane, 3 Nisanda Zara'ya gelmişti. Aldığı emirlere göre bütün kadırgalar ve piyadeler gelene kadar Dalmaçya sularında kalacak, Türk filosunun hareketlerini izlemek için Korfu, Zakintos, Kefalonya, Kandiye ve Çuha adalarının yöneticileriyle irtibat halinde olacaktı. Yönetici Giacomo Celsi'nin faal haldeki 31 kadırganın çoğuyla birlikte bulunduğu Korfu adasının gelecek operasyonlar için stratejik üs olarak kullanılacağı ta baştan kararlaştırılmıştı, ancak Venedik ve Kandiye'de donanmış olan kadırgalar denize açıldıklarında Zane oraya geçecekti ve kimse zaman ko-

22 Charriere III, 129; Serrano III, 214, krş. Paruta 27.

23 Costantini 2005, 53-4. Savaş başlangıcında İstanbul'un ruh hali hiç iyimser değildi ve bu, yazın ortalığa yayılan, Venedik donanmasının Avlonya'ya saldırarak her yeri yakıp yıktığı, kaleyi ele geçirdiği, Türklerin yenilgiyi kabul ettikleri uydurma haberine kolayca inanılmasında da görülüyor (Charriere III, 129).

nusunda hayale kapılmıyordu: Vatikan elçisi Roma'ya, Korfu'daki birleşmenin haziran ortasından önce gerçekleşmesinin çok zor olduğunu yazdı. Roma'dan Zuniga krala bildiriyordu: "Venedikliler bu yıl yaşadıkları kıtlık yüzünden peksimetsiz kaldılar; yeni mahsulden yararlanmaya başlayana kadar, filolarının limanlardan çıkacağını sanmıyorum."[24]

Zane'in kuvvetlerini yerleştirdiği Zara'ya, geciken yeni kadırgalar (kaçınılmaz olarak) yavaş yavaş doluşmaya başlıyorlardı. Tersanede monte edilmiş büyüklü küçüklü 94 savaş gemisinin mürettebatını tamamlanması ve hepsinin generale ulaşması için haziran başını beklemek gerekti.[25] Bu arada sınırdaki Türk arazilerine önemli bir operasyon yapılmadı, çünkü hem askerlerin çoğu, "yeni toplanmış acemi İtalyanlardı" ve arkalarında atlı askerlerin desteği olmaksızın yalnız başlarına içerilere girmek istemiyorlar, ayrıca Piyale Paşanın böyle bir girişime karşılık vermek için filosunu Adriyatik'e sürmesinden korkuluyordu. Türk filosunun felakete koşacağından emin olan ve savaşı masa üstünden yöneten diplomatlarsa bu ihtimalin gerçekleşmesini umuyorlardı; ancak emrindeki askeri gücün sınırlarının farkında olan Zane'in düşmanı üzerine çekmeye hiç niyeti yoktu. Amiral ancak Körfez Komutanı Marco Quirini, Girit adasında silahlanmakta olan 20 kadırgayla Korfu'ya geldiğinde oradan ayrılıp daha aktif bir operasyona kalkışabilirdi.[26]

Ama bu bekleyiş sırasında şans Girolamo Zane'i terk etti. Hareketinden birkaç hafta sonra senato üzücü bir haber aldı. Kadırgalarda çok sayıda hasta vardı ve general kendisine başka kürekçiler toplanıp gönderilmesini rica ediyordu. Sorunun boyutlarının çok daha büyük olduğunu hayal edemeyen senato, ona hemen iki yüz adam gönderdi. Hastalık, peteşiyal tifoydu ve salgın, her birinde –5 x 40 m genişlikte– en az 250 kişinin bulunduğu aşırı kalabalık kadırgalarda kürekçileri, denizcileri, subayları ve askerleri öldürerek hızla yayıldı. Kurbanların sayısını bilmemiz mümkün

24 ASV, SS 76, 78r-80v, 91; Setton 959; Dragonetti 102: Mart başında Papa II. Felipe'ye, "Venedikliler onun filosunda yüz kırk kadırga ve on iki mavna bulunduracaklar, Korfu'da büyük gemiler olmayacak," diye bildirir: Nunziature IX, 189; Serrano III, 176.

25 Krş. Contarini 5v, 7r ve böl. 6, n. 18.

26 Paruta 66-8; Nunziature IX, 193, 197, 205; Setton 961.

değil, ama bütün yıl devam eden ve Kandiye ile Korfu'dan gelen ekiplerin katılımlarıyla iyice kalabalıklaşan filoda ölenlerin sayısı o zamanın değerlendirmelerine göre on binlerle ifade ediliyor.[27]

Salgının şiddeti ve süresi, aceleyle görevlendirilen tecrübesiz, bazen de ikileme düşen komutanlara emanet edilmiş olan o eğreti filonun yönetimi hakkında şüphelerin uyanmasına sebep oldu. Senato kumandanlarına verdiği emirlerinde küreklerin, yelkenlerin ve metal donanımın önceden olduğundan iki, hatta üç defa daha hızlı yıprandıklarını da bildiriyordu; ama şimdi sorun artık maddi değildi. Kamuoyu tifonun yalnız kötü havadan veya Tanrı'nın Venediklilere işledikleri günahlar için kızdığından değil, kötü beslenmeden ya da başka bir deyişle, yiyecek tedarikçilerinin rüşvet almalarından da kaynaklandığına inanmıştı. Daha da kötüsü, Venedik'e geri gönderilen ilk hastalar subayların kürekçilere sürekli olarak kötü davrandıklarını, hatta iki kürekçinin tekmeyle öldürüldüğünü söyleyerek yakındılar. Hükümet ilk başta onların işten kaçmak için böyle bahaneler uyduran sahtekârlar olup olmadıklarını araştırdı; ama zorbalık, rüşvet ve yeteneksizlik üzerine şikayetlerin ısrarla devam etmesi üzerine, söylenenlerden ikna oldular. Daha sonrasında bir soruşturma komisyonu kadırgalardaki sağlık koşullarının kumandanların ihmalleri yüzünden çok kötü durumda olduğunu tespit etti ve yılın sonunda kadırgasını boşaltmak için Venedik'e dönen komutanlardan bazıları tutuklandı.[28]

---

27 ASV, SS 76, 93; AV 1566-1570, 141v-142r; Contarini 8r; Paruta 66-7; Foglietta 73. Duruşması sırasında (Tucci 1974, 425) Zane salgın hastalık hakkında iki ayrı açıklama yapar; birincisinde hastalığın kendinden önce Zara'dan gelen ilk kadırgalarda başladığını söyler, sonra temmuzda askerlerin Margariti'ye çıkarma yapılırken çok güçlük çekmiş olduklarından ortaya çıktığını bildirir (krş. Böl. 10 ve yukarıda n. 25), ama Zara'dan gönderdiği ilk raporunda da bulunan birinci versiyon (AV 1566-1570, 141v) belli ki doğru olandır. Toplam kayıp hakkında bir Cizvitin temmuzda yazdığına göre, o zamana kadar 10.000 kürekçi ölmüştü (Civale 2009, 45); Zane ekimde "yirmi bin kişiden fazla" olduğunu hesaplıyor (AV 1566-1570, 279r), sayı Longo (18) ve Paruta'dan (74) alınmıştır; Foglietta (152), "yaşlı insanlar ölüp yerlerine yenileri alındığından," sayıyı 40.000'e kadar çıkarıyor. Yılın sonunda sadece 3 büyük kadırgada ölenlerin sayısı 439 olmuştu: AV 1566-1570, 392r.

28 ASV, SS 76, 79r, 109r-110r; Setton 959, 967-8; Pantera 95; Capponi 2008, 134 ve n. Krş. Böl. 17 n. 27.

Donanmada meydana gelen birçok hastalık ve ölüm vakası, Venedik'in filosunu hazırlamak için verdiği büyük çabanın boşa gitmesine neden oldu. Nihayet bütün gemiler bir araya geldiklerinde ve Zane 120'den fazla kadırgayla Ege Denizine çıktığında bütün iş hastalıktan kırılmış olan kürekçilerin yerlerine yenilerini bulunarak kürek ekibine asgari etkinliği yeniden kazandırabilmeye kalmıştı; ama bu mümkün olmadı, çünkü Venedik kadırgalarındaki ölüm haberlerinin çabucak yayılması doğudaki sahillerde yaşayan halklar arasında korku yaratarak kürekçi toplama işini çok güçleştirdi.[29] Filonun Türklerin peşine takılarak Kıbrıs'a çıkarma yapmalarını engelleme düşüncesi sessizce rafa kaldırıldı ve bununla birlikte Venedik'in savaşa girmesinin dayanağı olan öngörü de değerini kaybetti. Eğer o savaşın hâlâ bir anlamı olsaydı, cumhuriyetin o özel meselesi kaçınılmaz olarak bütün Hıristiyanlığın meselesi halini alırdı.

29 ASV, SS76, 124v; Nunziature IX, 256: Kandiye'de "gemilerde çok sayıda kürekçinin öldüğünü gören köylüler yakalanmamak için dağlara kaçıyorlardı." Krş. Böl. 13, nn. 1-4.

Bölüm 8

Papa Kutsal İttifak hayal ediyor; fazla iyimser bir kişi II. Felipe'yi yoklamaya gidiyor. İspanyol filosunun artıları, eksileri görüşülüyor. Juan Andrea Doria müphem bir emir alıyor ve Roma'da hayallere dalınıyor.

Türk filosunun yakın zamanda yola çıkacağı haberi Batıya ulaşır ulaşmaz, Papa V. Pius bunun ne zamandır hayal ettiği tasarının gerçekleştirilmesi için bir fırsat olduğuna karar verdi: Hıristiyan güçlerinin bir araya gelerek kâfirlerle denizde karşılaşmaları ve Hıristiyanlığın üzerine yönelmiş bütün tehditlere bir defada son vermek. Sağanağın Kıbrıs üzerinde boşalacağı gittikçe daha açık hale gelirken, şimdi Papalık mevkiinde bulunan, Yahudilerin ve mezhep sapkınlarının eski Engizisyoncusu Lombardiyalı, yaptıkları bütün hazırlıklara rağmen Venediklilerin yalnız bırakıldıkları takdirde Sultana teslim olacaklarına inandığından, zamanı hızlandırmak istedi. Daha 1570 yılı Şubat ayının ortalarında elçi Facchinetti diğer Hıristiyan devlet başkanlarıyla bir mutabakatın yararlarından Doga söz etmişti; ama o günlerde Venedikliler hâlâ donanmanın hedefinde Katolik Kralın ülkeleri olduğu hayaliyle yaşıyorlardı ve II. Felipe'ye yardım etmek için Sultanla olan barışı bozmaya niyetleri olmadığından bu öneriye soğuk baktılar. Ancak birkaç gün önce bu hayali yıkıldığında, Papa, Venedik

büyükelçisi Michele Suriano'ya bundan yine bahsetti ve elçi aynı gün Venedik'e haberi gönderdi. Parlamento bununla ilgilendiğini bildirerek, Papanın arabuluculuğuna razı oldu ve o kadar acele ettiler ki, bu haber bir haftadan az bir süre gibi inanılmaz derecede kısa bir zamanda Roma'ya ulaştı.[1]

Bu yaklaşımın ne kadar sıradışı olduğunu anlamak için İspanyollarla Venediklilerin o zamana kadar özellikle denizde birbirlerine hemen hep düşmanca davrandıklarını hatırlatmakta yarar var. Katolik Kralın askerlerinin Adriyatik'te bir korsan gemisine saldırmaya kalkışarak yakalanıp Hvar adasında idam edilmelerinden bu yana fazla zaman geçmemişti. Ayrıca birçok esir cumhuriyetin kadırgalarında kürek başında zincire vurulmuştu; gemilerin kumandanları Hvar adası açıklarından geçerlerken onlara seslenerek, darağaçlarını işaret ediyorlar ve Venedik sularına girmeye cesaret eden bütün "Batılıların" sonlarının böyle olacağını söylüyorlardı. Yine de 1570 yılının o ilkbaharında Doğuya gönderilecek filonun donatılması için gereken yorucu ve masraflı çalışmaların içinde olan Venedik anlaşma teklifini herhangi bir tereddüte düşmeden kabul etti. Kâfirlere karşı ortak hareket etmek için Venedik'i Kral Felipe'yle yakınlaşmaya cesaretlendiren Papa onları hiç bu kadar heyecanlı görmediğini itiraf etti. Venedikli olan Kardinal Mula Kardinaller Kurulunda bu birleşmenin avantajlarından bahsediyor, "Türkün kuvvetini kısa zamanda kolayca alt edeceklerini" söylüyordu.[2]

Bütün bu heyecan aslında gizli bir de beklentiyi saklıyordu: Venedik, Türklerin cumhuriyetin kadırgalarının yanında İspanya'nınkilerle de çarpışacaklarını anladıklarında niyetlerinden vazgeçebileceklerini umuyordu. Büyükelçi Sigismondo, krala Sultanın donanmasının "uzun zaman için ve çok güçlü" olarak çıkacağını açıklamak görevini aldı; söylentiler onun Kıbrıs'a yöneleceği üzerineydi, ama belki de, Moriskolara yardıma gidecekti; bu yüzden, bütün Hıristiyan liderleri dikkatli olmalılar, İstanbul'dan hiç olmadığı kadar kalabalık çıkacak olan bu filonun, "başkaları-

1 Nunziature IX, 146 (ve krş. Serrano III, 114); Dragonetti 10; ASV, SS 76, 55v. V. Pius'un memleketi olan Alessandria o zaman Milano Düklüğüne bağlıydı ve Piemonte şehri olarak kabul edilmiyordu.

2 Serrano III, 119; Setton 955. Lesine öyküsü için bkz. Tenenti 1962, 158.

na aldırış etmeden, denizin tek sahibi" gibi görünmesine izin vermemeli ve bunun için herkes üzerine düşeni yapmalı; Venedikliler kendilerine nasıl büyük bir filo hazırlıyorlarsa, Katolik Kralın da öyle yapması gerekiyordu. Senato, Cavalli'ye, "Hıristiyan filolarının birlikte olmaları Türkleri kıskandıracak ve belki de planlarını bozacaktır," sözlerini kralın kulağına aynı kelimelerle fısıldaması gerektiğini de söyledi. Yani bu, gerçekte çıkmasının istenmediği psikolojik bir savaşta galip gelmeyi arzulamaktı. Kubad'la birlikte Ragusa'ya gelen Sekreter Buonrizzo'nun, sürmekte olan görüşmelerin ilk haberlerini aldığında orada kendisine Kutsal İttifak güçlerinin donanmalarının denize çıktıklarında yapacakları sükseyi anlatarak çavuşu etkilemeye çalışması boşuna değildi.[3]

İspanyolların Goletta ve Malta için endişeleri devam ediyordu ve Venedik filosunun işlerine yarayacağı bir anlaşma yapmaya niyetlilerdi. Roma'daki Büyükelçi don Juan de Zuniga Venediklilere pek güvenilmemesi gerektiğini düşünüyordu, çünkü şimdi onlar Kıbrıs için korkuyorlardı, ama sonra düşman Malta'ya saldırırsa, "nasıl isterlerse öyle davranabilirlerdi;" gerçekte ise, II. Felipe'nin eski danışmanı olan Kardinal Granvelle gibi kendisi de projeden çok memnundu. Son derece iyimser bir havada olan Zunigo, "Eğer Sultan Kıbrıs'ı gerçekten istiyorsa, cumhuriyet istemese de ona karşı savaş açabilir ve kralın güçleriyle Venedik'inkiler birleşerek birkaç gün içinde onu yenebiliriz," diye sözlerini sürdürdü. İspanyol temsilciler kral olası bir uzlaşmayı pahalı ödetebilsin diye, elbette fikirlerinin etrafta başkalarınca bilinmemesine dikkat ediyorlardı. Bu anlaşma karşısında fazla heyecana kapılmayan II. Felipe, bunun daha çok Venedik'in işine geleceğinin farkındaydı, ama yine de görüşmeye değer buldu.[4]

V. Pius Venedik'in cevabını alır almaz bu birleşme için cesaretlendirmek amacıyla krala Latince olarak muhteşem bir mektup yazdı, sonra durumun ivediliğini anlatması için ona bir elçi göndermeye karar verdi. Vatikan'ın mali bürosunun yüksek yetkililerinden olan don Luis de Torres İspanyol olduğundan bir nezaket ifadesi olarak bu görev için seçildi. Madrid heyeti –Toskana büyükelçisinin de gözlemlediğine göre– "çok eski bir ırk-

3 ASV, SS 76, 52v, 55v; Buonrizzo 151.
4 Serrano III, 116; Vargas Hidalgo 644.

tan olmadığı için," yani bir soylu olmadığından, ona pek değer vermeyecekti. Torres 16 Martta Roma'dan aceleyle ayrıldı. Papanın bizzat elinden teslim almış olduğu talimatnamenin içeriği, onun stratejik durumu ne kadar dikkatle izlediğini ve bu askeri meselenin onun gözünde, diplomatik ayrıntıları atlayacak kadar acil olduğunu gösteriyordu. Don Luis özellikle kralı, "olabildiği kadar çok sayıda kadırgasını Sicilya'ya doğru göndermesi" için ikna etmeliydi ve bu talebi güçlendirmek için –Hıristiyanlığın hizmetine hazır en az 60 kadırgayı denize indirmesi şartıyla– Vatikan'ın izniyle elçinin kendisine bir vergi ödemeye yetkili olduğunu hatırlatmalıydı. İkinci olarak, Felipe'yi Venedik'le bir ittifak anlaşması yapılması konusunda ikna etmeliydi. Ve nihayet Venedik filosunu doyurmak için Güney İtalya'dan buğday ihracatına izin vermeliydi. Daha hassas olan diğer konular ise sözlü olarak nakledildi: Papa, don Luis'e, kralın "her hususta kendisine güvenmesi, her şey onun lehine düzenleneceğinden Venediklilere daha az yükümlülük getirileceğini" bildirmesini tembihledi; bu yüzden Felipe Venedik lehine bir anlaşmanın tuzağına düşmekten korkmamalıydı.[5]

Muhbirin hareketinden en az iki hafta sonra İtalya'yı iyimser bir hava kapladı: İki filonun birleşmeleri işi bitmişti ve Türkün cezası verilecekti. Bu projeden tamamen kazançlı olan Zunigo, "Roma'da Majestelerinin hizmetinde bulunan hepimiz bu Kutsal İttifakın lehinize olacağına inanıyoruz, çünkü Türkler karşısında alınacak büyük bir galibiyet en çok Majestelerinin kazancına olur," diye yazıyordu. Papa ise Majestelerinin Venediklilere yardım etmeleri durumunda, Hıristiyan dünyasının Türklere karşı büyük bir zafer kazanacağını Felipe'ye garanti ediyordu. İspanya'daki elçi Monsenyör Castagna, Alessandrina'yla şakalaşmaktaydı: "Belki de Sultanın filosuna öyle bir rota veririz ki, uzun yıllar o istikamette gitmeye devam eder." Venedik'te, imparatorun, yani Polonya kralının, "hatta Moskova ve İran krallarının da" bu İttifaka katılmaları hayal ediliyordu ve "gelecekte Türklere karşı ka-

5 V. Pius'un mektubu, Rossel 1. Papanın Torres'e talimatları, Serrano III, 127; Dragonetti 10-3, 101-2, 119; Sereno 427; krş. Nunziature IX, 166 ve Braudel 1986, 1159 n. Elçi doktor. İspanyol rahip darafından ödenen kadırgalar: Cloulas 1967.

zanılacağı umulan zafer için" nutuklar yayınlanıyor, kehanetlerde bulunuluyordu.[6]

Askeri sorun hakkında iyi bilgilendirilmiş olan Torres, İtalya'da kralın elinde bulunan bütün kadırgaların ayrıntılı bir hesabını yapmak için yolculuğu sırasında Cenova'da mola verdi. Cenova'da kralının üç kadırgası vardı ve bunlardan biri kendisini İspanya'ya götürecekti; onun sadık müttefiki Savoy Dükünün de iki tane vardı. Venedik'teki durumdan farklı olarak, kraldan çok daha fazla kadırga sahibi olan armatörlerinkilerle birlikte 23 kadırga Cenova'dan yola çıkabilirdi. Kralın Napoli'de 15, Sicilya'da ise on kadırgası bulunuyordu; Malta Şövalyelerinin dört, Toskana Grandükünün sekiz ve "bizimki de geri geldiğinde, toplam altmış kadırga eder" di. Birkaç gün sonra Barcelona'ya ulaşan Torres, hesabı Kardinal Alessandrino yararına güncelledi: "Lomellini'nin iki kadırgası İtalya'ya geçecek (...). Beni buraya getiren de onlarla birlikte gidecek ve Savoy'un komutan kadırgasıyla hepsi beş oluyor; bu da Majestelerine Cenova'dan yazmış olduğum sayıdan daha fazla." Torres'in söylediğine göre, İspanya'da yirmi beş tane donatılmış halde ve Barcelona tersanesinde yaklaşık otuz kadarı sökülmüş durumda bulunuyordu, "ama onlar bu yıl pek işe yaramazlar."[7]

Monsenyör Torres, Sevilla'ya gitmekte olan kralla ilk olarak 21 Nisanda Cordoba'da buluştu. Üstlenmiş olduğu görevin öneminin farkında olduğu için, doğal olarak Felipe'ye durumun stratejisinin ayrıntılı bir tablosunu çizdi ve özellikle askeri bir müdahalenin şart olduğu üzerinde durdu: Papa ondan, müttefiklerinden talep ederek, donanmasını olabildiğince çok kadırgayla bir an önce Sicilya'ya göndermesini rica ediyordu; çünkü Venedikliler büyük gemiler olmadan, yüz kırk kadırgayla on iki mavnayı Korfu'da bekleteceklerdi. Bilindiği gibi, hemen karar vermekten hoşlanmayan Katolik Kral bunun ciddi bir iş olduğunu ve üzerinde düşüneceğini söyledi; ancak don Luis ısrar ederek, Felipe'ye onun rahatça verebileceği kadırgaların listesini sıraladı. Bunları duyan kral

6 Serrano III, 128, 149, 162; dualar için bkz. Preto 1975, 79-81; Pierozzi 1994; Poumarede 2004, 92-4; Gibellini 2008, 22-3 ve krş. Senatonun iyimserliği: ASV, SS 76, 95 ve 101v.

7 Dragonetti 78 ve 89; krş. Dona 2 ve 4.

önce biraz sarsıldı; sonra Torres yanından ayrılınca, sekreterini çağırarak bu listenin gerçekliğini kontrol etmesini istedi; ama kafile yola çıkmış, kâğıtlar orada kalmıştı. Kısa bir süre sonra Torres sekreterlerden en güçlü ve en korkulanı Antonio Perez tarafından ziyaret edildi ve Majestelerine bildirmiş olduğu kadırga sayısını bulamadıkları için, "benden bunu öğrenmek istedi,"[8] dedi.

Torres'in kralla görüşmesiyle Sigismondo di Cavalli de çok ilgilenmişti ve öğrendiklerini hemen kendi hükümetine bildirdi: Felipe Kutsal İttifak ve kadırgaların Sicilya'ya gönderilmesi konularını iyice düşünmek niyetindeydi, ama buğday iznini en yakın zamanda çıkaracağına söz vermişti. Sonraki günlerde Torres İspanya buğdayını elde etmek için Papanın projesinin propagandasını yapmayı sürdürdü: Birlikte yemek yerken Kardinal Espinosa'ya, "Kral ve cumhuriyet iki yüz elliden fazla kadırga hazırlayacaklar; ve bilindiği gibi, Türkler bu sayıya ulaşamazlar," diye konuştu. Rei Prudent,* alışkanlığının aksine bu defa onu fazla bekletmedi ve sevinç içindeki Torrese 24 Nisanda Roma'ya taleplerinin en önemlisinin kabul edildiğini Kardinal Espinosa'nın kendi ağzından duyduğunu bildirdi: Kral kadırgalarını, Venedik filosuyla birleştirmek için Messina'da toplamaya hazır olduğunu ve kumandan Juan Andrea Doria'ya, "Efendimizin –Papanın– bütün istek ve emirlerine riayet etmesi için emir verdiğini" söyledi.[9]

Katolik Kralın deniz gücü önemli olmakla birlikte, Venedik'in ve Türklerinkine mukayeseyle oldukça zayıftı. İki yıl önce genç yaştaki üvey kardeşi don Juan de Austria'yı deniz kuvvetleri komutanlığına atamış olan II. Felipe, denizdeki gemilerinin sayısını yüze çıkaracağını ilan etmişti, ama bu projeyi gerçekleştirebilmek için daha çok vakit vardı. Evet, İspanya'nın güçlerine Cenova'nın müttefikleri ile onun zengin amatörlerinin güçlerinden başka

---

8 Dragonetti 102-4. Torres Cenova Cumhuriyetinin bir kadırgasıyla yaptıkları yolculuk sırasında İspanya'daki yeni Venedik elçisine krala yapmak istediği konuşmanın özetini söylemişti: krş. Dona 10.

* Rei Prudent: Temkinli kral –çn.

9 Dragonetti 96, 104-5, 126 (sabırsız Torres kraldan Doria'ya emrin yine Torres'in 25 Nisanda Roma'ya gönderdiği kuryeyle gitmesine ikna eder); Serrano III, 183 ve Nunziature IX, 189. Kralın Torres'in görevi ve Kutsal İttifak projesi üzerine tepkisi için bkz. Don arcio de Toledo'ya 26 Mayıs 1570 tarihli mektubu: codoin III, 354-6.

Napoli ve Sicilya krallıklarınınkiler de ekleneceklerdi, ama aynı zamanda kralın kadırgalarının varlıklarını göstermeleri gereken savaş alanları kıyı halklarını Berberi korsanlardan koruyabilmek için birbirlerinden çok uzakta bulunuyorlardı ve bu durum yönetim bakımından da ayrı yerlerde bulunan bu farklı ekiplerin bir araya getirilerek tek bir filo oluşturmaları bakımından ciddi bir sorun teşkil edecekti.[10]

O zaman, İspanya'nın ekibinde don Sancho de Leyva komutasında 26 kadırga bulunuyordu. Bunların hareket üsleri Endülüs'te, Müslümanların saldırılarının hedefi olan Cartagena kentiydi, ama tersaneleri Barcelona'daydı. Kral Venedik ve Cenova'dan uzman ekipler getirterek orada birinci sınıf bir tesis yaptırmak istemiş ve yedek olarak otuz tekne inşa ettirmişti. Orayı görme fırsatı bulmuş olan Venedikliler her zamanki gibi yine yukarıdan bakarak, oranın ne top ustaları, ne çarmıkçıları ne de tahta depoları olan sıradan bir tersane olduğundan söz ediyorlardı. Toplam yirmi dört hangar çok iyi yapılmıştı, ama kadırgalar kötü inşa edilmiş ve iyi korunmamışlardı; hatta kralın bütün filosunun içinde en kötü korunanlarıydı. Torres ise bunları hesaba bile katmamıştı, çünkü henüz bastırılmayan Morisko isyanı ve korsanların bitmeyen tehditleri nedeniyle kralın bunları doğuya göndermesi olanaksızdı. Ama Papanın elçisi daha Cordoba'ya gelmeden önce şaşırtıcı bir plan düşünmüştü. Eğer Portekiz kralı ortak davaları için kendi kadırgalarını ona ödünç verirse, bu gemileri de gönderebilirdi.[11]

Önem olarak ikinci sırada, İspanyolların en uzman deniz adamlarından bir olan Santa Cruz Markizi don Alvaro de Bazan'ın kumandasındaki Napoli ekibi vardı; bu aynı zamanda en hızlı büyüyen ekipti, çünkü 1560 yılında Piyale Paşa tarafından Cerbe'de hezimete uğradıktan sonra hırslı bir büyüme planı onaylanmıştı.

---

10 Krş. Don Juan'ın görevi, Codoin III, 312-37. Ekiplerin organizasyonu için bkz. Bunes İbarra 2006 ve Favaro 2007, 303-8.

11 Lo Basso 2003, 312-3; Dragonetti 78. Venedik ve Barcelona'da Cenova işçiliği: Tenenti 1962, 31-2; Braudel 1986, 143 ve 1081; Doria 118. Mart ayında Cenova'da Torres Dona'ya, aldığı talimatın dışında, "kendisinin düşündüğüyle övünerek," planını anlatmıştı: dona 6, 56, Barcelona tersanesinin kapasitesi ve İspanya ekibinin kullanılabilirliği hakkında diğer olumsuz ve ayrıntılı değerlendirme ve İspanya tarafının benzer yargıları, Thompson 1976, 167-8.

1570 yılında Markiz 12 kadırga verebilecek durumdaydı ve Napoli tersanesinde tam faaliyet çalışılıyordu, çünkü kral, "daha fazla kadırga inşa edilsin" buyurmuştu. Napoli ekibine, oradan güçlü çıkarları olan Stefano de Mari ve Bendinello Sauli adlı Cenovalı armatörlerin üç kadırgası da eklenmişti. Kendi ayrı bütçesi olan ve bir genel valiyle yönetilen Sicilya ise, don Juan de Cardon komutasında ve üssü ile tersanesi Messina'da bulunan daha mütevazı bir ekibe sahipti. Elinde, altısı orada yapılmış ve dördü Cenovalı armatörler Davide İmperiale ve Niccolo Doria'ya ait olarak toplam on kadırga bulunuyordu.[12]

II. Felipe filosunu büyük bir güç olarak Akdeniz'e çıkartabilmek için her zaman Venedik'in rakibi olmuş diğer İtalyan limanının kaynaklarını kullanmalıydı. Cenova, Kral V. Karl ve Andrea Doria zamanından beri Katolik Krala çok bağlıydı. Cumhuriyetinin bağımsızlığını korumasına rağmen, kendisine finansal ihtiyacının büyük kısmını da sağlayan İspanya'nın her bakımdan çok önemli bir kavşağında bulunuyordu. Venedik'ten farklı olarak, Cenova Cumhuriyetinin filosu yoktu. Gördüğümüz gibi, 1570 yılında, biri Luis de Torres'i Barcelona'ya getiren toplam üç kadırga donatabiliyordu. Türklere ölümcül bir darbe indirebilmek için büyük bir filonun hazırlanmasını heyecanla destekleyen V. Pius, Cenova hükümetiyle görüşerek kendilerine 12 kadırga donatmayı teklif ediyordu, ama Cenova'daki İspanyol büyükelçisi bunu yapabileceğinden şüpheliydi:

> Kimilerine göre bu sayıda kadırgayı donatmak güç. Şimdi donanmış olarak üç gemileri ve dört kadırgalık kürekçileri var. Tersanede altı tekne var. Bunların dördü donatılmış ve on beş günde denize indirebilirler; diğerleri için bir ay gerekir. Bence hepsi için yeterli top yok; tabii kalelerdekileri almazlarsa.

Sonunda hiçbir şey olmadı; üstelik Cenova tersanesi son zamanlarda özellikle İspanya'nın siparişleri için çalışmış, sadece bir yıl önce Napoli ekibine beş kadırga teslim etmişti; şimdiyse ellerinde pek bir şey yoktu.[13]

12 Sirago 1993, 203 (1570'te Napoli'de inşa halinde 12 kadırga); fenicia 2003, 99 sgg.; Cancila 2007, 42-4; Favaro 2009, 123-66. Napoli ve Messina'daki Cenovalı armatörler için bkz. Doria 182; Sirago 2001, 691-3. Don Juan de Cardona'nın 1571 Martındaki bir anı yazısından anlaşıldığı üzere, Palermo limanı kadırgalar için Messina'ya göre daha az uygundu: Cardona, Giovanni, DBI.

13 Vargas Hidalgo 563-5 ve 692; krş. Dona 142.

Cenova'nın gerçek deniz gücü özel armatörlerin ellerindeydi. Görmüş olduğumuz gibi, kadırgalarının yedisi Santa Cruz ve *Cardona*'nın ekiplerine katılmışlardı, ama Cenova'da bulunan çok daha kalabalık bir ekip kral için kullanıma hazırdı. Bunun kumandasında ünlü Andrea Doria'nın yeğeni olan ve Akdeniz'deki çoğu denizcinin "Andreetta"* lakabıyla tanıdığı Juan Andrea vardı. Bu lakabın uygun olup olmadığı konusuna yeri geldiğinde tekrar döneceğiz, ama tartışmasız cumhuriyetin en zengin ve en güçlü adamıydı ve 11 kadırgaya sahipti. Diğer dört tane de onun akrabaları Centurionelere ve onların ortakları Negronilere, dördü Lomellinilere ve ikisi Grimaldilere aitti. Bunlar, ayrıntılı bir kira kontratı (asiento) karşılığında kralın emrine veriliyordu.

Üç ekibin kadırgaları ise krala aittiler. Bunları donatmak ve bütün gereksinimlerini temin etmek onun vekillerinin işiydi. Bu durumda tekneler onları hazırlayıp kralın emrine veren armatörlerin ellerindeydi.[14] Asiento** yapan, kadırgaları bütün gereksinimleriyle, kürekçiler ve "halat adamlarını" (o zamanın filolarının jargonunda, yelken halatlarını kullanmadan anlayan denizciler, anlamına geliyordu) temin ediyordu. Kral bankerlerin armatörlere verdikleri paranın garantörü oluyor ve her biri için yılda 6000 düka ödüyordu (tabii bunu geri almak epey güç oluyordu). Devletle özel kişiler arasındaki her iş gibi, kadırgaların asientosu da yüklenici için bir riskti ve bir yandan da sermayesini tehlikeye atıyordu; ama Cenovalı işadamları ön ödemelerle, verilen malzemeyle, kralın bayrağının güvencesiyle denizlerde rahatça dolaşabilmekle ve son derece büyük ticari ayrıcalıklarla, yine de bunu

---

* Andreetta: Küçük Andrea –çn.

14 İspanyol kadırgalarının yönetimi ve administraction sisteminin asiento ile artıları ve eksileri için bkz. Thompson 1976, 163-79; Lo Basso 2003, 268; Bunes İbarra 2006, 87-9 ve Favaro 2009, 160-6. Kraliyet kadırgalarının komutanları, Venedik komutanları gibi bir kontratla krala bağlıydılar, ama onlara göre daha sınırlı sorumluluktaydılar. Venedikli bir elçinin belirttiği gibi: "Kral komutanlara Venedik'in yaptığı gibi adamlara günlük ücret olarak çok para vermiyor, ama onun İspanya'daki, Napoli'deki ve Sicilya'daki vekilleri parasını Majestelerinin ödediği (...) peksimet, şarap ve erzak tedarik ediyorlar. O vekiller sonra her kadırga sahibine, Venedik'in yazıcısı gibi yeter miktarda peksimet, şarap ve her çeşit erzak temin ediyorlar; onun görevi, bunları herkese dağıtmak" (Lo Basso 2003, 321).

** Asiento: İspanyol hükümdarların özel kişilerle yaptığı anlaşma –çn.

kârlı buluyorlardı. 1570 yılının sonunda üç yıllık kontratı sona eren Doria'nın boşta kaldığından yakınarak bütün kadırgalarını krala satmayı kafasından geçirdiği de doğrudur; ama Juan Andrea böyle zorlu bir patrona hizmet etmesinden başka, sürekli ekonomik güçlükler ve ailesel problemler için endişe etmeye eğilimi olan bunalımlı biriydi.[15]

On yıldır büyütme politikası izlenmekle birlikte, gemi inşa tesislerinin yetersizliği kralın filosunun böyle küçük ölçülerde kalmasının elbette nedenlerinden biriydi. Napoli tersanesi, Barcelona'daki zaten yetersiz olanın yarısı kadardı. Burası, bazılarında malzemeler bulunan 12 kemerli yapıdan ibaretti; bu yüzden, ne zamandır genişletileceği konuşuluyordu. Messina'da yakın zamanda yapılan ise aynı zamanda 12 kadırga inşa etmek üzere tasarlanmıştı, ancak "vekillerin ihmali yüzünden oldukça yıprandı. Bazen bir iki gemi yapılıyor, ama nadiren." Cenova tersanesinde en fazla on beş barınak vardı, sabit işçi bulunmuyordu ve yoğun zamanlarda en fazla yüz-iki yüz işçi çalışıyordu. Barcelona tersanesi daha genişti, ama birkaç gemi yapılması emri geldiğinde ağaç malzemenin eksik olduğu fark edildi. O zaman, bunları satın almak için Provenza'ya para göndermek gerekti; kürekleri ise Napoli'den getirteceklerdi. Tesislerin yetersizliği yüzünden kalifiye işçi sayısı azdı: Cenova'da balta ve kalafat ustaları loncalarının her birinin 15-20 üyesi vardı ve birçokları da inşaat faaliyetinin dağıtılmış olduğu Riviera limanlarında bulunuyorlardı. Venedikli bir elçinin İnebahtı'dan sonra gözlemlediği gibi, "yeterince sanatçı ve usta yok. Tersaneleri de yetersiz. Eğer elindekini kaybetse (Tanrı esirgesin) veya daha fazla sayıda kadırga donatması gerekse bunu yapma imkânı yok."[16]

---

15 Sirago 2001; Lo Basso 2003, 270-7; Lo Basso 2007, 397-403; favaro 2007, 308-13. Doria'nın kadırgalarını satma tasarısı: Stella 395 ve n.; Fenicia 2003, 15 ve krş. Codoin III, 358-9 ve Dona 62. Doria'nın genel karakteri için bkz. yazışması, Stella'da ve otobiyografisi Dona'da (62). "Andreetta" için bkz. Charriere III, 140 ve Scetti 110. Doria'nın kadırgalarının idari durumu için bkz. Borghesi'nin yayımladığı anı kitabı, 1552, 53-92.

16 Dona 70 ve 72; krş. Poleggi 1987; Gatti 1990, 18 ve 36; Gatti 1999, 51-2; Sirago 1993, 183-4; Mafrici 1995, 203; Fenicia 2003, 136 sgg.; Cancila 2007-44; Favaro 2007, 291-8; Lo Basso 2007, 404; Favaro 2009, 126. Cenova ve Napoli tersanelerinin 1600'lerdeki görünüşleri (1577'de yenilendiler) Crescenzo 536 ve Concina 1984, 19 ve 50.

Başka bir zayıf nokta da, en azından Napoli Krallığında müteahhitlere kolay kazanç sağlayan inşa metoduydu. Bir kadırga inşa etmek için kaynak sağlandığı zaman Hazinenin görevlileri malzeme satın almak için özel anlaşma yapmakta serbesttiler. Tabii bunun sonuçları tahmin edilebilirdi: Bazan'a göre, Napoli'de yapılan kadırgalar, yedi sekiz aydan fazla dayanmıyorlardı; başkalarına göre ancak altı aylık ömürleri oluyordu. Ancak İspanya'da, Cenova'da, hatta Sicilya'da yapılanlar ortalama on yıl dayanıyorlardı. Öte yandan Napoli'de kötü inşa ediliyorlardı, ama Messina'da da muhafaza edilmeleri imkânsızdı: 1568 Ekiminin trajik bir raporu, Barcelona'da yapılıp oraya gönderilmiş olan "çok yüksek maliyetli" *Real* kadırgasının, "orada çok sis olduğundan tahtalarının kurtlanmasının önlenemediğini, iki defa ateş ve ziftle onarmaya çalıştıklarını," hiç olmazsa tahta ve demirlerinden yararlanmak için artık onu parçalamayı düşündüklerini bildiriyordu.[17]

İspanyol filosunun büyümesinin önünde bir engel daha vardı: Yeterli tahta bulunamıyordu. Orman kıyımının ilk işaretlerinin ortaya çıkmaya başladığı Akdeniz dünyasında, II. Felipe'nin ülkeleri Venedik'e –Istria ve Cadore'de bulunan ve yasayla tersanede kullanmak için ayrılmış geniş ormanlar hâlâ hesaba katılabilirdi– ve Karadeniz'de bol ormanları bulunan Sultana göre dezavantajlıydılar. Kalabriya ormanları İspanya İmparatorluğunun henüz tükenmemiş yegâne tahta kaynaklarıydı ve bu da rey prudent'in filoyu genişletmek için yatırımlarını neden Napoli ve Messina'da toplamış olduğunu açıklıyor. Epey azalmış olan bu kaynakların tamamen gemi yapımında kullanılmaları için hiçbir zorluktan kaçınılmıyordu. Bin beş yüzlü yılların başlarında yetkililer özel şahısların yüksek gövdeli ağaçları kesmelerine yasak getirmişlerdi ve 1569 yılında genel vali inşaat tahtası ihracatını tamamen yasakladı. Ama durum böyle olsa da her kadırga için 180 araba ağaç gerekiyordu ve topluluklar onları kendi imkânlarıyla taşımak zorundaydılar; bu da güneydeki tersanelerin kapasitelerini çok düşürüyordu.[18]

17 Fenicia 2003, 111; Favaro 2007, 295. Real, 1571'de Don Juan de Austria için denize indirilen aynı adlı gemiyle karıştırılmamalıdır.

18 Fenicia 2003, 134; Cancila 2007, 44; Favaro 2007, 293. 1500'lü yıllarda Venedik diğer ormanları halkın yararına korumak amaçlı bir yasa yayınladı ve 1568'de özel ve kamuya ait meşe ormanlarının kadastrosunun çıkarılma-

İki alternatif tarza yönetilen dört farklı tersanede inşa edilen kralın kadırgalarında, onları Venedik'inkilerden ayıran bazı teknik özellikler bir araya getirilmişti. Türklerinkiler gibi denizi daha iyi tutuyorlardı ve baş ve kıç tarafları daha yüksekti: Bu fark düşman topçuların hedefini büyüttüğü için kimilerine göre bir kusurdu, ama pek şık olmamalarına rağmen daha iyi yüzüyorlardı. Onların bezden yapılmış yelkenleri Venediklilerin yağmurda veya dalga olduğunda su çekerek kadırganın tehlikeli bir şekilde sallanmasına sebep olan çuhadan yapılmış yelkenlerinden daha kullanışlıydı. Malta Şövalyelerinin, Savoya Dükünün ve Toskana Grandükününkilerde olduğu gibi, daha yüksek bir pruva direği ve daha çok yelkeni bulunan Katolik Kralın kadırgaları Venediklilerinkilerle hız konusunda belki yarışamazlardı, ama denizi daha iyi tutuyor ve özellikle uzun mesafelerde yelkenle yol aldığı zaman kürekçiler yorulmuyorlardı. Venedikli denizciler Batılı rakiplerini taklit etmeyi defalarca önermişler ve yetkililer bunu her defasında reddetmişlerse de, sonuçta Batılı kadırgaların biraz daha iyi olduklarını söylemek doğru olur; ayrıca Türklerin kendi gemilerini yaparken Venediklilerinkiler yerine onların modellerini örnek almış olmaları da boşuna değildir.[19]

Katolik Kralın kadırgalarını bir araya getirmek, aynı zamanda subayları da toplamak demekti. Komutan genellikle kralın tebaasından biri (hemen her zaman bir İspanyol) olurdu ve Napoli ile Sicilya kadırgaları için de durum böyleydi; sadece Cenovalı komutanlar o ülkenin yerlileriydi ve genel olarak armatörün kendisi

---

sını istedi, görev tersanedeki bir marangoz ekibine verildi: krş. Lane 1934, 217 sgg.; Concina 1984, 74-5 ve 154; Concina 1991, 169; Aymard 1991, 273-4; Vergani 1991; Pezzolo 2007, 77-9. Tahta ihtiyacının bir kısmını dışarıdan karşılayan Cenova da o yıllarda orman tahribini durdurmak için önlemler aldı, ama bu fazla başarılı olmadı: Borghesi 139-40; Quiani 1968. Osmanlı İmparatorluğunun Anadolu'da ve İstanbul, Gelibolu yakınlarında, Karadeniz sahilinin güney eteklerinde geniş ormanları vardı. Bazı orman alanları filonun gereksinimi için koruma altındaydılar; köylüler kadıların denetiminde ücretli olarak ağaç kesebilirlerdi ve ödedikleri fiyat piyasanın daha altındaydı (Imber 2002, 294-5); ancak Venedikli gözlemcilere göre, bu ağaçları İstanbul'a taşımakta güçlük çekiliyordu, bu yüzden tersanede stoklar azdı ve birçok kadırga doğrudan Karadeniz iskelelerinde üretiliyordu: *Yazışmalar*, Michiel 1558, 121; Cavalli 1560, 291; Garzoni 1573, 420.

19 Lane 1934, 13; Tenenti 1962, 32-3; Conway 1995, 147, 176; Capponi 2008, 161-2 ve Türkler için bkz. Böl. 4, nn. 18-21.

komutan gemisine biner, diğer gemileri akrabalarına veya güvendiği kişilere teslim ederdi. Ama manevraları yöneten subay (comito) genelde Liguryalı olurdu ve bu sadece Cenova donanmasında değil, İspanyol, Napoli ve Sicilya donanmalarında da böyleydi. Liguryalılar aynı zamanda Villafraco ve Nis'teki Savoy donanmalarına, hatta Pisa'da bulunan Toskana donanmasına da kumanda ederlerdi. Usta denizciler çok zor bulunuyordu. Kral Felipe, "Bu yüzden onlara iyi davranılmalı ve iyi para ödenmeli," diyordu, "çünkü böyle adamlara ve subaylara çok ihtiyaç var;" ve elbette onlara, asırların tecrübesinin birikimine sahip olan Cenovalılar gerekiyordu. Yerel köken ancak asientos tarafından öngörülen elli subay ve denizci arasındaki hiyerarşinin aşağılarına doğru inildiğinde etkin oluyordu.[20]

Batı ve Doğu kadırgalarının en büyük benzerlikleri kürekçi toplama usulüydü. Venedik harici diğer İtalya memleketleri gibi Katolik Kralın memleketlerinde de vatandaşlarının kadırgalarda çalışma zorunlulukları yoktu, hatta –Türkler ve kuşkucu Venedikliler tarafından hiçbir zaman uygulanmamış olan– bu usulün ahlaka uygunluğunu tartışanlar da vardı. Kardinal Bonelli Venedik'in kralın kadırgalarını bir an önce hazırlaması ısrarını içeren Vatikan elçisi Faccinetti'nin mektubuna sıkılmış bir ifadeyle, "Majestelerinin memleketinde bu bayların kolonilerinde de yaptıkları gibi, hiç kimse kadırgalarda çalışmaya zorlanmıyor," diye cevap veriyordu. 1570 yazında kendisinin de Papalık devletinde birkaç kadırga hazırlatacağını duyurmak zorunda kalmıştı, ama sonra bundan pişman oldu," o da bu iş için halkın zorlanmasının doğru olmadığını düşünüyordu ve geçen yıl kadırgalarını donatmak için böyle yapmış olduğundan pişmanlık duyuyordu."[21]

Katolik dünyasının yüksek yetkilileri durumu öyle gösterseler de, aslında sorun sadece manevi değildi; bu aynı zamanda, kesin bir monarşiye dönüşmekten henüz uzak olan Katolik Kralınki gibi ülkelerde bir insan hakları sorunuydu ve ihlal edilemezdi. Bir Venedik elçisi Doga, "bu uygulamayı yürürlüğe koymak istesek, çok zor olur," diye açıklıyordu, çünkü Napoli ve Sicilya'da olduğu gibi, Cenova'da da kralın tebaasının "Majesteleri tarafından kesinlikle

20 Lo Basso 2003, 279 ve 345; Codion III, 318.

21 Nunziature IX, 339; Serrano IV, 97; krş. Böl. 11 n. 23.

riayet edilen" haklarına engelleyici ve olağanüstü bir baskı yapılması söz konusu olamazdı. Hiçbir gücün Türklerin ilerlemesine engel olamayacağı sanılan ve İtalya'da vekillerin kürekçi toplamak için umutsuzca insan aradıkları sıkıntılı 1570-71 kışında yapılan yazışmalarda da ağırlıklı konu aynıydı: İnsanlar bunun için zorlanamazlardı, "çünkü Napoli Krallığının içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında bu uygun olmazdı, hem zaten kral böyle bir şeye kalkışmazdı."[22]

Gönüllü (Batıda denildiği gibi, "iyi niyetlileri") toplamak da bir o kadar zordu. Venediklilere göre ise bunda şaşılacak bir şey yoktu: Katolik Kralın kürekçilerine kötü davranılıyordu, gemilerde ölüm vakalarına çok rastlanıyordu ve işe girme ikramiyesi de ödenmiyordu. Karşı tarafsa, hiçbir ekonomik teşvikin (toplumdan dışlananlar haricinde) insanların "kendilerini kadırgalara satmalarına" yetmeyeceğini söylüyordu ve bu nedenle yöneticiler –"hassas zevkleri olanların" eleştirilerine maruz kalmakla birlikte– kürekçileri toplamak için başka yollar kullanıyordu. Güney İtalya'da hiç de temiz denemeyecek bir uygulama vardı. Buralarda fakir halk, ücret ya da hapis seçenekleriyle zar atmaya zorlanıyordu. Bunun için özel olarak görevlendirilmiş komiserler "halkın bulunduğu çeşitli yerlerde paralarla birlikte kâğıtları ve zarları masaya koyuyorlar ve buralarda sapkınlar ve serseriler yarışıyordu;" her birine, üç aylık maaşa karşılık gelen 12 düka veriyorlar, "isimleri yazılıyor," sonra da ikişer kişi karşılaşıyordu. Kaybeden 12 dükasını kazanana veriyor, bu durumda, parayı kraldan almış olduğu ve geri ödeyemeyeceği için borcu bitene kadar gemide kürek çekmek zorunda kalıyor, bu sırada elinde 24 düka olan, yani kazanan kişi "12'sini geri veriyor ve diğer 12'siyle oradan çekip gidiyor; yani kadırgasına oynuyorlar."[23]

Bu usulle toplanan "iyi niyetliler" kesinlikle güvenilemeyecek kişilerdi, hatta kaçmamaları için zincire vuruluyorlardı. Venedik'te ise böyle bir şey söz konusu olamazdı. Ekonomik krizin

22 Lo Basso 2003, 319-20; Serrano IV 97 ve 105; Dona 89 ve 91.

23 Lo Basso 2003, 319-20, Pantera 136-46; bkz. "kürekçi toplamada takdire değer" ve diğer benzerleri ve bunların "ince bir zevkle" eleştirisi. Kürekçilerin sayılarının azlığı ve sadece 20 skudo ikramiyeyle Güney İtalya'dan bunlardan çok sayıda toplayabilme imkânı krala henüz yüzyılın başında bildirilmişti: Tenenti 1962, 64.

yükseldiği ve yoksulluğun gittikçe arttığı Cenova gibi bir deniz kentinde her şeye rağmen kürekçilik yapmayı kabul eden zavallılar bulunuyordu; armatörlerin onları borçlandırıp belirsiz bir süre hapis yatmak zorunda bırakmak için dolandırıcılık dahil her yola başvurarak kendilerini değerli bir sermaye olarak görmelerini de unutmamak gerekir.[24] Ama Katolik Kralın denize alışık insanların fazla olmadığı ülkelerinde filoyu tamamlamak için yeteri kadar gönüllü bulunamıyordu. Venedikliler bu sorunu anlamak istemiyor ve krala, kürekçileri temin etmişse hazırladıkları kadırgaları göndermeyi önermeye devam ediyorlardı. İspanyol vekiller gönüllülerin nasıl toplanacağı hakkında görüşmek için onlarla defalarca bir araya gelmişti. "Bu gönüllü toplama usulü Majestelerinin memleketlerinde uzun süreden beri görüşülüyor," ancak o zamana kadar bir çözüm bulunamamıştı. Aslında istatistiklere göre İnebahtı yıllarında Güney İtalya'nın kadırgalarında bazı gönüllülerin oldukları görülüyordu, ama bunların sayıları ihtiyacın ancak yarısı kadardı.[25]

Bu yüzden Katolik Kral kendi kadırgaları için Türklerde ve Venediklilerde olduğundan daha büyük ölçüde forsa toplamak zorundaydı. Hapis cezası, filosu olmayanlar da dahil, o devrin bütün Hıristiyan devletlerinde büyük bir cömertlikle uygulanmaktaydı, çünkü piyasada forsa talebi sürekliydi. Bir hükümdar kendi forsalarını kolayca başkasına satabiliyordu. II. Felipe'nin ülkesinde sadece serserilikten beş yıl hapis cezası alınabilirdi; Kral kürek mahkûmiyeti cezası yaşını yirmiden on yediye indirmişti ve yargı filo için gerekli kürek mahkûmu çıkması için mahkemelere büyük baskı yapıyordu. Napoli Genel Valisi Dük Alcala hakimlerden hapis cezasını mümkün olduğunca arttırmalarını istemişti; Sicilya filosu kumandanı don Juan de Cardona, mahkûmların bedenlerine zarar vererek kürek çekmelerini güçleştirdiği gerekçesiyle, sorgulama sırasında ip uygulamasının kaldırılmasını önermişti.[26]

---

24 Braudel 1986, 265; Lo Basso 2003, 248 sgg.; Lo Basso 2007, 413-24.

25 Serrano IV, 97, 105 ve 117; Dona 62. İstatistikler için bkz. Ek III ve Palermo'dan gelen 18 Haziran 1570 tarihli rapor da görülür (ASG, 1966): Don Alvaro de Bazan, Napoli'nin 20 kadırgasıyla geldi. "Bunların sekizi yeni gönüllülerle doldurulduğundan, kötü durumda görünüyorlar."

26 Aymard 1974, 81; Alessi Palazzolo 1977; Las Heras 2000, 293; Lo Basso 2003, 329; Angiolini 2006, 80-3 ve 103.

Forsa konvoyları İspanya ve İtalya'da hep görülen manzaralardı; hatta Cervantes, Don Kişot'u bunlardan biriyle karşılaştırır: "On iki adam, boyunlarında büyük bir demir halkayla sayı boncukları gibi dizilmişlerdi ve hepsinin bileklerinde kelepçe vardı," onlara tüfekli askerler eşlik ediyorlardı. Sanço Panza onları görür görmez şöyle der: "Bunlar kralın forsalarının konvoyu; kadırgalarda çalışmaya gidiyorlar." Bu zavallıların Don Kişot'taki tanımlanması, bir çamaşır çiteni çaldığı için yüz kırbaç cezasına çarptırılan, "üstüne bir de üç yıl kürek cezası alan" hırsızdan, hayvan çalmaktan altı ay alana; dört farklı kadınla işlediği ahlaksızlık yüzünden altı yıl cezayı olgunlukla kabul eden Latince bilen öğrenciden, "manevi ölüm gibi" on yıl ceza alan ve buna cesurca aldırış etmeyen sabıkalıya kadar (Tanrı'ya ve krala hizmet için zaten gemilerde dört yıl geçirdiğim için, forsanın ne demek olduğunu biliyorum), çeşitli hayat hikâyelerini de ışığa çıkarıyor. Bu örnekler istatistiklere de oldukça uyuyor; buna göre kürek mahkûmları ağırlıklı olarak kent nüfusundandı (toplam nüfusun % 13'üne karşı % 37) ve bunların çoğu hırsızlık ve soygunculuktan hüküm giymişti. Asiento anlaşmalarına göre kral kendi memleketlerinden gelen forsaları borçlanmaları karşılığı armatörlere satıyor ve Cenova kadırgaları onları doğrudan Vicaria hapishanelerinden gemilere almak için Napoli'ye gidiyorlardı; ama forsalar "iyi mahkûm" olmalıydılar, yani mahkûmiyetleri uzun süreli olmalıydı ki, mesleğe alışabilecek zamanları olsun.[27]

Kralın teknelerini donatmak için son bir kaynak daha vardı: Esirler. Bunların maliyetleri yüksekti, ama kürek ekibini tamamlamak için hemen her zaman gerekiyorlardı. Kilise esareti hiçbir zaman kaldırmamıştı, ama Hıristiyanların o duruma düşmelerini de yasaklıyordu; bu yüzden, gemilerdeki esirlerin hepsi Müslüman, Yahudi veya en azından Sultanın tebaasındandılar. Venedik 1540 yılından beri Sultanla barış içinde yaşadığından ve onu tahrik etmek gibi bir niyeti olmadığından, onun tebaasını kendi gemilerinde çalıştıramazdı. Kendisini Türkle daimi savaşta kabul eden Katolik Kral, Hıristiyan korsanların Türk ticareti ve Magrib halkları aleyhine akınlarıyla beslenen pazar talebi karşılamakta

27 Don Chisciotte, böl. XXII; Aymard 1974, 82; Pike 1983; Las Heras 2000; Lo Basso 2003, 325; Lo Basso 2007, 414; Favaro 2009, 136 sgg.

zorlansa da, bunları bol bol kullanmaktaydı. II. Felipe bütün korsan gemilerinde ele geçirilen adamların küçük yaştakiler de dahil, 30 düka karşılığında kendisine satılmalarını yasalaştırdı. Daha önceki bir nizamnameye göre bulundukları yerde idam edilmeleri gereken reisler de şimdi krala teslim edilmek üzere hayatta bırakılmalıydılar. 1570 yılının ilkbaharında Napoli kadırgalarının kumandanı, kralın "bulabildiği kadar esir satın alması" emri üzerine bunları almak için Malta'ya gider. Daha sonra Napoli'ye geri döndüğünde kadırgaları Vicaria'daki mahkûmlardan yüz otuzuyla ve Messina'dan satın aldığı yüzden fazla esirle iyice doldurduğunu bildirir: "Bu yardımlarla, bana verilen kadırgaların filonun en iyileri olacaklarına eminim."[28]

Kralın daha fazla inisiyatif tanıdığı Cenovalı armatörlerse kürekçiye ihtiyaç duyduklarında esir avı için denize açılıyorlardı; ya da onları pazardan kiralıyor veya satın alıyorlardı. Bu son seçenekte, temsilcilerine onlar için en uygun ücreti ödemelerini ve kalitesiz mal almamalarını tembih ediyorlardı. Bendinello Sauli, "en iyileri," diye yazıyor, "18-25 yaş arasında ve kürek çekmeye alışık olanlardı." Afrika zencileri yorgunluğa gelemezler ve melankoliden ölürler diye bilindiğinden, siyah ırktan olmaları özellikle istenmiyordu; ama arz inişteydi, çünkü Kuzey Afrika sahillerine yapılan baskınlar Uluç Ali tarafından savunulduğu için tehlikeli hale gelmişlerdi. Esirler sadece İnebahtı'dan sonraki birkaç yıl Hıristiyan kadırgalarında yeniden bollaşmaya başladılar, ama fiyatları hep resmi sayıların üstündeydi: Sicilya genel valisi, don Juan de Austria'dan 365 adet satın almış, her birine 100 duka ödemişti.[29]

Yani Katolik Kralın kadırgalarındaki kürekçilerin çoğu forsaydı; ikinci olarak, gönüllüler, son olarak da esirler geliyordu. 1571 yılında Napoli kadırgalarındaki kürekçilerin, % 47'si forsa, % 42'si gönüllü ve % 10,5'i esirlerdendi (yüzde olarak mukayeseyle, Toskana'nınkilerde % 57 forsa, % 18 gönüllü, % 25 esir vardı).[30] Tüzel du-

28 Vargas Hidalgo 563-5, 664, 691; Codoin III, 316 ve 329; Bono 1981.

29 Stella 383 ve n. ("Ben denizlerimize gidip, oralardan biraz esir toplayacağım"); Lo Basso 2003, 335; Lo Basso 2007, 415 ve 423. Siyahlar için bkz. Pantera 130 sgg: "Zenciler hepsinin en kötüleri; bazıları sadece melankoliden ölüyor."

30 Mafrici 1995, 197; Lo Basso 2003, 346; Capponi 2008, 174 ve krş. Ek III.

rumları ne olursa olsun, hepsi başı kazınmış ve zincirliydi. Sadece küçük bir fark vardı: Gönüllüler bıyık bırakabilirlerdi, kimi günler zincirleri çıkartılır ve esirlerle birlikte karada çalışmaya gönderilebilirlerdi; halbuki forsalar çok daha sıkı kontrol edilirlerdi ve zincirleri asla çıkartılmazdı. Venedik ve Türk kadırgalarında çoğunlukta bulunan –zorunlu olarak görevlendirilmiş, ama düzenli olarak ücret ödenen ve kışın gemilerin boşaltılmalarından sonra evlerine döneceklerinden emin olan– özgür kürekçilerin yokluğu yüzünden, Batının kadırgalarında duyulan demir şakırtıları bunların başlıca ortak özelliğiydi.

Katolik Kral kadırgalarında yaşanan insanlık dramından haberdardı ve onları adil davranması gerektiğini biliyordu. Felipe, don Juan de Austria'ya bu konuda verdiği talimatın ayrıntılarında, kendi gemisinde olduğu gibi diğerlerinde de görülen istismarları gözler önüne seriliyor.[31] Kürek ekibinin iyi beslenmesi ve iyi örtünmesi "iyi hizmet edebilmesi için" önemliydi. Geçmiş yıllarda her zaman öyle olmamıştı, ama don Juan, "bizim ve sizlerin vicdanlarını rahatlatmak için" bunu yapacaktı. Kış mevsiminde, ya da seyir halinde değilken, kürek ekibinin –krala hizmet etmek dışında– tersanelerde veya ağaç kesme işlerinde çalıştırılmaması gerekirdi. Forsalar kadırgalara çarptırılmış oldukları ceza kayıtlarıyla geliyorlardı. Bunları yazıcıların not etmeleri ve gemilerde cezalarının bitiminden fazla tutulmamaları gerekiyordu; ama aynı zamanda daha önce de salıverilmemeleriydiler, "çünkü gemiden sonra devam edece ceza süreleri adaletin uygulayıcılarına bırakılmalıydı" ve böylece her iki tarafın da vicdanlarından bir yük daha kalkıyordu. Gönüllülere gelince, "onlara baskı uygulamamaya dikkat edilmeli ve paraları zamanında ödenmeliydi. Hizmet süreleri dolduğunda, eğer gitmek isterlerse güçlük çıkarmadan gitmelerine izin verilmeliydi." Ve bu da, kürekçilerin tâbi oldukları bir başka istismarı haber vermekte.

Kral kürekçiler, "Hıristiyanlığı iyi yaşasınlar ve asla inkârcı olmasınlar, küfürlü konuşmasınlar," diyordu; çünkü "Tanrı'nın en çok kızdığı davranış budur." Ve her kadırgada bir ibadet alanı bu-

31 Krş. Codoin III, 312-37. Don Juan için talimatlar standart bir model üzerinden hazırlandı. Don Juan ve Sicilya ekibine kumandan atanan Cardone için bkz. Favaro 2009, 257-70.

lunmalıydı. Kürekçilerin ruhlarıyla beraber, bedenlerini de korumak gerekirdi ve hastalananları tedavi etmek için gemilere tıbbi malzeme yüklenmeli, her filo ekibinde en az bir cerrah bulunmasına dikkat edilmeliydi ve papazlardan hastalananlarla ilgilenmeleri istenmeliydi, çünkü ölecek olanların rahat ölmeleri onların meslek alanlarına giren bir vazifeydi ve ölenlerin mallarının, mülklerinin vasiyetlerine göre, gereken kimselerin ellerine geçmesine dikkat edilmeliydi. Yaşamları ne kadar zor ve tâbi oldukları istismarlar ne kadar çok olsa da, kral en mütevazı yurttaşının bile Hıristiyanlık haklarını ölümün karşısında savunabiliyordu.

Kral aynı zamanda, bildiğimiz usullerle toplanan kürekçilerin tekin insanlar olmadıklarının da farkındaydı, bu yüzden ekiplerinin kumandanları tehlikeyi en aza indirmek için hazırlıklı olmalıydılar. Her kürek ekibinde forsaların esirlere oranları, "esir sayısının fazla olması durumunda çıkabilecek olumsuzlukları önlemek için" dengede tutulmalıydı. Forsalar kaçabilirlerdi, ama daha da kötüsü, Müslüman esirler isyan çıkarabilirlerdi. Son olarak, kadırgaların hepsinin aynı kol gücüne sahip olmaları için kürekçilerin, sadece sayılarına değil, niteliklerine de dikkat ederek dağıtılmaları gerekiyordu. Savaş gemilerinin sayıları arttıkça kral bunların standart hale getirilmelerini istiyordu. 1559 yılında bu konu hakkında çok ayrıntılı emirler yayınladı: Her gemiye belirli sayıda tüfek, balta, zırh yüklenecek ve filo kumandanları bu silahları, "Milano'dan ya da nerede uygun fiyata bulurlarsa oradan alarak, onları çok temiz ve kullanıma hazır durumda olarak gemilere yükleyecekler"di. Kürek ekiplerine gelince, sadece ekip kumandanının *Capitana* ve yardımcısının *Patrona* adları verilen ve çok sayıdaki sıralarının her birinde dört kürekçi olan gemilerinin kürekçi sayısı daha fazla olabilirdi; diğer bütün kadırgalara ise eşit sayılarda, "her birinde 164 kürekçi olacak şekilde dağıtılmalıydı.[32]

1570 yılında bir İspanya yolculuğu sırasında Juan Andrea Doria Venedik Büyükelçisi Lunardo Dona'ya bir coşku anında, bugün kral yetmiş kadırga hazırlayabilir, demişti, ama birkaç gün içinde Barcelona ve Messina tersanelerinde bulunan tekneleri donatmak isterse, "Donanmayı büyüterek yüz-yüz yirmi kadırgaya kadar ulaşabilir"di. Kürekçi sorunu gibi aşılması güç bir engeli hafif-

32 Vargas Hidalgo 563-5 (1569 yazı için don Alvaro de Bazan'a emirler).

sediği için elbette bu bir övünmeydi, ama yine de kralın ve onun hizmetindekilerin Akdeniz'de bir eşi daha bulunmayan bir deniz gücü yapmak arzularını yansıtıyordu.[33]

Yani Katolik Kralın Papanın ısrarlı talebi üzerine 1570 Nisanı sonunda don Luis de Torres'le konuştuktan sonra Messina'da toplamayı kabul etmiş olduğu filo güçlü bir siyasi desteği arkasına almış olarak gittikçe büyümekteydi. Ama bu emrin gönderildiği zaman ve şartlar yakından incelemeye değer, çünkü bunların içinde üzücü sonuçlar doğuracak kökler saklıydı. Yılın başında ekip kumandanları forsa takımını tamamlamak için adam ve ekipman toplamaya koyulduklarında, almış oldukları emirler elbette böyle bir şeyi öngörmüyordu. İspanya ekibi Kuzey Afrika kıyılarından isyan halindeki Moriskolara yardım gelmesini önlemek için kendi sularında geziniyordu. İtalyan ekiplerinin Uluç Ali'nin Tunus'u eline geçirmesiyle belki de İstanbul'da hazırlanmakta olan büyük filonun hedefinin orası olacağı için halkının kaderinden endişe ettikleri Goletta'da bulunan piyadelere gıda maddesi taşımaları gerekiyordu. Mart ayında Cenova'dan geçmekte olan Torres, Doria'yı bu sefere hazırlanırken bulmuştu: "Bay Andrea süratle kadırgalarını hazırlamakta; Savoia'da bekleyen iki gemi de geldiğinde Goletta'ya hareket edecek."[34]

Juan Andrea Kuzey Afrika'ya doğru yola çıkmadan önce, ikinci bir ordunun sevkiyatı için hemen geri dönmek zorunda olduğunu biliyordu. Cezayir ekibinin becerikliliğini göz önüne alan ve Türk filosunun yakında yola çıkacak olması yüzünden endişelenen kral, Napoli devletinin sahillerini koruyacak sayıda askeri olmadığı için Tiroller'den 3000 piyade toplamaya karar verdi; Almanlar Doria'nın kadırgalarına binmek üzere nisan sonundan önce La Spezia'da olacaklar, oradan Napoli'ye kadar taşınacaklardı.[35]

33 Dona 2; Doria benzer bir konuşmayı aralık ayında yapar (Dona 62), ancak sayıyı değiştirir ("Kazandığın kadırgalarla donanmanı kolayca büyütebilirsin"), ancak Venedikli, aslında İspanyol filosunun büyümesinin Dona'nın işine gelmeyeceğini düşünüyordu, çünkü bu onun özel kadırgalarının ağırlığını düşürecekti ve krala bunun kolaylığı konusunda ısrar ederek, uzun vadeli yatırımlar yapmadan filoyu büyütebileceğini söyleyebilirdi.

34 Dragonetti 79; Vargas Hidalgo 616-20, 639; Dona 3 ve 8.

35 Henüz şubat başında Napoli valisi kararı öğrenmişti (Vargas Hidalgo 621 ve krş. Serrano III, 124, 14 Mart 1570: "Majesteleri, limanları ve diğer yerleri koruması için İtalya'ya göndermek üzere iki Alman alayı hazırlatıyor." 4

Cenovalı amiral 25 Nisanda Goletta seyahatinden geri döndü ve La Spezia'ya hareket etmeden önce krala şifreli bir mektup yazarak, yazın yapılacak harekât hakkında görüşlerini bildirdi. Juan Andrea, Türk filosunu karşılamak için olabildiğince çok sayıda kadırgayı Tunus sahillerini de izleyebilecekleri Sicilya'da toplamayı öneriyordu. Eğer kaptan-ı derya o sulara kadar gelmek niyetindeyse, "düşman filosu Malta'dakinden daha büyük, hatta bugüne kadar hiç görülmediği kadar büyük" olduğu için, onuna açık olarak çatışmaya giremezlerdi, ancak uygun sayıda kadırgayla, ister takviye hatlarında çalışarak, ister doğuda, örneğin Mora'da saldırarak onu taciz edilebilirdi. Doria'nın hesabına göre kralın, Savoy'un, Cenova'nın ve Malta'nın gemileri bir araya getirilirlerse, bu amaç için 55 kadırga toplanabilirdi.[36]

Juan Andrea bu Sicilya'da toplanma konusunu, bununla Papanın isteklerine uygun davranacağını bilerek düşünmüş olabilir; öte yandan don Luis de Torres de Cenova'daki karşılaşmalarında kendisine bundan muhakkak bahsetmiş olmalıydı. Yine de Doria kralın mektubunu şifrelerken bir gün önce II. Felipe'nin Cordoba'da Papanın isteklerini kabul ettiğini bilemezdi. Kralın Juan Andrea'ya gönderdiği emirde aynı şifre kullanılmıştı ve bunun iyi yorumlanması gerekiyordu. Kral, "Monsenyör Torres bana Papanın Türk filosunun gelmesine karşı (onun kesinlikle geleceği düşünülüyordu) olabildiğince çok sayıda kadırganın Sicilya'da toplanmasını istediğini bildirdi," diye yazıyordu. Bu yüzden Doria bütün gemileriyle oraya gitmeliydi. Napoli ve Sicilya kadırgalarının kumandanları da onun emrine girme talimatı almışlardı; eğer İspanyol kadırgaları da o zamana kadar işlerini bitirirlerse, onların da diğerlerine katılmaları emredilecekti. Kral ilave etti: "Elbette bu, Türk donanması gelmeden Goletta ve ihtiyaçları olursa diğer yerler için."[37]

Martta valinin bir memuru Venedik'e uğrar ("Yarın 3000 Alman almak için Almanya'ya gidiyor; bunları Napoli'ye gitmek üzere La Spezia'ya taşıyacak"), Nunziature IX, 154). 25 Martta Doria krala, "los tres mil tudescos" nisan ortasında La Spezia'da olacaklar" diye yazar. Aynı gün kral, "regimiento de alemanes"i Napoli'ye taşımak için La Spezia'ya gemi gönderilmesini bildirir (Vargas Hidalgo 642 ve 644). Krş. Braudel 1986, 1157.

36 Vargas Hidalgo 657-8

37 Vargas Hidalgo 656; krş. Serrano III 139 ve Codoin III, 354.

Kral aslında Doria'ya, onun zaten önermiş olduğu gibi sadece İspanya İmparatorluğunun stratejik çıkarlarını göz önüne alınmasını emrediyordu, ama tam da bu yakınsama, Sicilya'da toplanmanın görünüşüne rağmen Papanın beklentilerine tam olarak karşılık gelmediğini ortaya koyuyor. Roma'da, Katolik Kralın kadırgaları Messina'ya gelirlerse bunu Venedik'inkilere destek olmak için yapacağına ve bunun Papanın uygun gördüğü zaman olacağına ihtimal verilmiyordu. Torres'in mektubu mayıs ayının ikinci yarısında gelir gelmez Kardinal Alessandrino mutlu bir havayla Faccinetti'ye, kralın 50 kadırganın Venedik'inkilerle buluşmak üzere Sicilya'ya gitmelerini emrettiğini yazdı. Çok acele eden Papa, Doria'ya hemen, "Venedikli bayların bizimkilerle birleşmekten memnun olacağını" bildirdi; bunun ardından haberi Roma'dan öğrenen Venedik senatosu Doria'ın 55 kadırgayla Korfu'ya gelme emri aldığını Zane'e resmen duyurdu. Ancak Felipe'nin Juan Andrea'ya gönderdiği emirlerde bu birleşmeden hiçbir iz bulunmuyordu; hatta Torres'in Kardinal Espinosa'dan bizzat duyduğuna emin olduğu, Papanın emirlerine riayet etme zorunluluğundan da hiç söz edilmiyordu. Doria'nın kadırgaları Messina'da toplanacaklardı, ama bu Roma'nın ve Venedik'in baskıları yüzünden değil, orası Türk filosunu izlemek ve endişe duyulan başlıca yerler olan Malta ve Goletta'nın savunmaları için en iyi üs olduğu içindi. Kral bunun ötesinde başka bir yükümlülük üstlenmemiş ve Vatikan diplomatları öyle zannetseler de, Juan Andrea başka hiçbir emir almamıştı; bu yanlış anlaşılmaların sonuçları hissedilmekte gecikmeyecekti.[38]

38 Alessandrino'nun 20 Mayıs tarihli mektubu, Serrano III, 406 n.; Papanın Doria'ya 23 Mayıs tarihli emri: Serrano III, 183; senato Zane'e, 30 Mayıs, ASV, SS 76, 98rv, 13 Mayıs; İspanya'daki elçi, Doria'nın 52 kadırgayla Messina'ya gitme emri aldığını bildirir; senato ondan, kralın "bizim donanmamızla birleşip birleşmeyeceği" emri verdiğini doğrulamasını emreder. Haziranda Doria Palermo'dan krala yazarak, emirleri üzerine oraya geldiğini bildirir, sonra bu oraya önceden gelmiş olan 23 Nisan tarihli emirle teyit edilir, bu da Doria'nın Sicilya'ya gitme konusunda kralla tartıştığı 25 Nisan tarihli mektuptan önce, don Luis de Torres'in gelişinden tamamen bağımsız olarak göndermiş olabileceği akla geliyor.

Haziranda Doria Palermo'dan krala emirleri doğrultusunda oraya geldiğini bildirir (kendisi oraya gelmeden ulaşmış olan 23 Nisan tarihli emirlerle teyit edilir.) Bu da, Doria'nın kralla tartıştıkları 25 Nisan tarihli mektup gelmeden önce, yani emirlerin don Luis de Torres'in gelişinden bağımsız olarak yazılmış olduklarını düşündürüyor (Serrano III, 179). Bu sonuncuyla Espinosa arasında geçen ve yanlış anlama doğuran görüşmanin raporu için, Dragonetti 104-5.

Bölüm 9

Kubad'ın dönüşüyle Barbaro'nun ümitleri suya düşüyor. Venedikli tüccarlar Sultanın koruması altına giriyorlar. Tinos'a saldıran Piyale burada kötü bir muameleye maruz kalıyor ve çıkarma yapmaya hazırlanıyor.

Piyale'nin hareketinden sonra, nakliye gemileriyle Kıbrıs'a yola çıkacak olan ikinci ekip için İstanbul'da yoğun hazırlıklar yapılıyordu. Beklenen olmuş, Mustafa Paşa serdarlığa, yani istila ordusunun kumandanlığına getirilmişti ve şimdi bir yandan hareketi hızlandırmaya, bir yandan da hangi kadırgaya bineceğine karar vermeye çalışıyordu. Önce, beş yıl evvelki Malta yenilgisinin kumandanının bindiği gemiyi seçti; sonra, "onun uğursuz kadırga olduğu söylendiği için" kararını değiştirdi. Daha sonra o kadırgayı Mustafa'nın kâhyası aldı ve Haliç'ten geçerken ana direği kırılarak büyük hasara sebep oldu; denizciler doğallıkla bunu uğursuzluğa yordular. Uzun uzun düşündükten sonra sefere şahsen katılmaktan vazgeçen Sultan, olağanüstü bir lütuf göstergesi olarak Topkapı Sarayının iskelesinde kısa bir süre önce hazırlanıp yaldız boya çekilmiş olan imparatorluk kadırgasını Mustafa'nın hizmetine verdi. Kaptan Ali Paşa çok gücenmişti ve bunu saklamıyordu: Bu sadece kadırgaların en büyüğünün kendisi yerine Piyale'ye verilmesi meselesi değildi; vezir ve hükümet üyesi olarak ondan rütbece yüksek olan Mustafa'nın varlığı, kendisinin ekipteki otoritesinin tamamen göstermelik olduğu anlamına geliyordu.[1]

1 CB II, 21r, 24v; Paruta 85.

Hareket öncesindeki en büyük endişe, hazırlanması geciken nakliye gemileriyle ilgiliydi. Halen şehirde serbestçe dolaşıp istediği kişiyle görüşebilen Marcantonio Barbaro, bu konuda kendisine ulaşan bütün bilgileri dikkatlice not aldı. İzmit'te inşa edilen mavnalar ve tersanede hazır bulunanlarla, "kullanılabilecek halde 8-9 taneye" ancak ulaşılabiliyordu. Büyük nakliye gemileri vasfında olan teknelerden, el koyulan iki Venedik gemisiyle birlikte üç tane vardı ve bunlara mühimmat yükleniyordu. Ama asıl üzücü durumda olanlar, atları taşıyan ve Türklerinki gibi çoğunluğu süvarilerden oluşan ordular için zaruri olan at kayıklarıydı. İstanbul'da çalışan yarım düzine at kayığı tersanede hizmete hazır duruma getirilmiş, daha sonra yine her zamanki işlerine geri dönmüşlerdi. Bunlardan 12 tane Karadeniz'de İstanbul'a yakın bir yerde, 15 tane de epey uzaktaki başka bir tersanede inşa ediliyorlardı; Kıbrıs'ın karşısında bulunan Karaman bölgesine önce 30 adet sipariş verilmiş, sonra bu sayı 12'ye indirilmişti. Suriye Konsülü ise tersanede şimdi sadece altı tane var, diye bildiriyordu. Barbaro 1 Mayısta, Karadeniz'den geldikleri söylenen iki at kayığı görmeye gitti ve bunların, "at taşımaya hiç uygun olmayan" iki küçük yelkenli (perkende) olduklarını memnuniyetle fark etti. Nihayet 3 Mayısta, her biri en fazla yirmi at taşıyacak kapasitede altı küçük at kayığı göründü; 14 tane daha yoldaydı ve eski olan beş ya da altı taneyle birlikte, Türkler 25 tane sayıyorlardı. Öte yandan, "teknelerin sayısını artırmak için, küçük tonajlı nakliye tekneleri olan 20-25 karamürsel ilave ediyorlardı."

Sultan, işgal filosunun bir an önce hareket etmesi için sabırsızlanıyordu ve henüz halledilmesi gereken çok şey olsa da, bunun daha fazla gecikmemesi gerektiğinin herkes farkındaydı. Bir örnek olsun diye "yüzdürmek için ancak birinde kürek bulunduğu için," mavnaları yedekte taşımak gerekecekti. Aslında tahta eksikliği yüzünden yapılamayan kürekler İzmit'e sipariş verilmiş, ancak henüz gelmemişlerdi. Kürekçiler de eksikti ve bunları temin etmek için İstanbullu gönüllülere 5-6 düka ikramiye vaat ediliyor, Haliç'te çalışan kayıkçılar ise zorla bu göreve yazılıyorlardı. Yedek kadırgaların sayıları ise çok azdı. Piyale'nin ekibinin hareketinden sonra tersanede bunlardan kırk kadar kalmıştı, ama en az 10 tanesi "tamamen kaderine terk edilmişti," beş

tanesi ise kadırgalara göre daha küçük tonajda olan tek direkli savaş gemileriydi.[2]

Filonun hareket etmesi için, görevinin nasıl neticelendiği henüz bilinmeyen Kubad'ın dönüşünü beklemek gerekiyordu. Venedik'in silahlanmakta olduğuna dair haberler fazla hayale kapılmaya engel oluyorlardı. Kubad şubat ayında yola çıkarken, onun Kıbrıs'ın teslim edileceği haberiyle dönmesi umuluyordu; şimdi ise kamuoyu bunun için savaşmak gerekeceği ve adanın fethinin zor ve kanlı olacağına inanmaya başlamıştı. Yine de Babıâli işgal için düğmeye basmadan önce Venedik'e gönderilmiş olan elçinin dönmesini beklemeyi tercih ediyordu; ama çavuş gecikmekteydi. Bu gecikmeden endişe eden Kubad'ın oğlu, babasını sormak için 27 Nisanda Barbaro'nun yanına gitti, ancak baylo ona bir cevap veremedi. Resmi ağızdan herhangi bir haber alamayan, yine de bütün gelişmeleri dikkatle takip eden halkın arasında Venediklilerin onu tutuklamış oldukları söylentisi dolaşıyordu.[3]

Engellenmesi umulan savaşa hızla hazırlanmakta olan İstanbul'da tuhaf bir gerginlik vardı. Şubat başlarında Dog Barbaro'ya, filonun donatılacağı ve onun Zane'in komutasına verileceği hakkında bir bilgilendirme mektubu yazmıştı; ama "Sultanla dostça ilişkilerini muhafaza ettiklerini" ve bu yüzden "deniz generalinin" Türklere karşı herhangi bir provokasyona girişmemesi için kesin emir aldığını da hatırlatmıştı. Bu mesaj eline hiç geçmemiş olsaydı bile baylo Venedik'in gerçek niyetinin savaşı önlemek olduğunu biliyordu ve Kubad'ın dönüşüne kadar bunun mümkün olduğunu ummaya devam etti. Hatta hükümetine göndermiş olduğu çok sayıda mektuptan birinde, cumhuriyetin Sultana Kıbrıs için ödediği vergiyi nisan ayı sonunda sürenin dolduğu zaman yine ödeyip ödemeyeceğini de sormuştu.[4]

Osmanlı vüzerası da Kubad'ın görevinde başarılı olmasını diliyorlardı. Paşalar ramazan bayramlarında evlerini açarak halka yemek ikram ederlerdi. Baylo, oğlu Francesco'yu havayı koklaması için önceden haber vermeden Lala Mustafa'nın evine gönderdi.

---

2 CB, 346r, 352r; II, 10rv, 14v, 16r, 22r, 24r-25r. Fustaların sıra sayısı 14-22 arasında değişiyordu ve her sırada iki kürekçi vardı: Lo Basso 2004, 125.

3 CB 347r-348v; II, 14r, 22rv.

4 Setton 948-949; CB 321v.

Evin kâhyası delikanlının kim olduğunu anlayarak, kendini tanıtmadığı için ona şakadan sitem etti, sonra Paşanın onu görmekten çok memnun olacağını söyledi. Bunun üzerine Barbaro saygılarını sunmak için oğlunu Mustafa'ya gönderdi; onu büyük bir nezaketle karşılayan Paşa, konuşmasının arasında, "Majesteleri bir taş yüzünden (Paşa bu deyimi Kıbrıs için kullanmıştı) dostluğumuzu kaybetmemelidir," dedi.

Bu raporu okuyunca, bahsi geçen adamın, bir yıl sonrasında bir öfke anında Marcantonio Bragadin'in canlı canlı derisini yüzdürenle aynı adam olduğuna inanmak gerçekten güç. Paşa baylonun oğluna "yumuşak bir tonla," babasının adayı vermeyi Doga tavsiye etmesini söyledi ve: "Sultan sahip olduğu şeyleri Hıristiyanların kullanmalarına izin veriyor. Pera onun değil mi? Ama yine de siz Hıristiyanlar orayı kendinizinmiş gibi kullanıyorsunuz." Özet olarak Mustafa, Venedikliler Kıbrıs'ı vermeyi kabul ederlerse, onun tüccarları da İstanbul'un karşısındaki Pera semtini kendi evleriymiş gibi kullanmaya devam edebilirler demek istiyordu. Babası gibi iyi bir diplomat olan Francesco Barbaro şu cevabı verdi: "Kıbrıs'ta ve Venedik dominyonlarında da Müslümanlara iyi davranılıyor ve onları hoş tutuluyorlar;" yani Sultanın oraya sahip olmasına gerek yoktu.[5]

Barbaro'nun tutunduğu bir başka ümitse, Selim'in son dakikada Granada Moriskolarına yardım etmeye karar vermesiydi. Bir elçileri Babıâli'nin vezirlerine baskı yapmak göreviyle İstanbul'da bulunuyordu. Baylo sağanağın Katolik Kralın üzerine boşalması için onunla işbirliği yapmakta tereddüt etmedi. Sultanın, dostu olan Venedikliler yerine İspanya kralı gibi zalim bir düşmanına karşı bir harekât hazırlaması için onunla birlikte Şeyhülislam Ebussuud'a baskı yaptılar. Baylo güvenilir bir kimse aracılığıyla şeyhülislama Osmanlı hükümetinin Kıbrıs'ı almak için ileri sürdüğü gerekçelerin anlamsızlığını gösteren belgeler gönderdi. Barbaro, seksen yaşındaki Ebussuud'un manevi gücünün Sultanı fikir değiştirmeye ikna etmeye yeteceğini ciddi şekilde bekliyordu; sonrasında da bunu hemen hemen başardığına inandı, çünkü yaşlı hukukçu bayloyla aracıları dikkatle dinledikten sonra Sul-

5 CB 341r-342v.

tanla konuştuğunu ve onun da kendisine, "Kubad'ın dönüşünde her şeyin düzeleceği" sözünü verdiğini söyledi.[6]

5 Mayıs öğleden sonra Kubad, beraberinde dragoman Mateca Salvago ve Venedik'te soğuk karşılandığı, Dogun alışılagelmiş saygı ifadelerini Sultandan esirgeyerek hakaret gibi yanıt verdiği haberleriyle birlikte İstanbul'a döndü. Bu yanıtın karşısında, barışın korunması ümidi Barbaro'nun büyük üzüntüsü içinde havaya uçmuştu. Sıcaklar bastırıp sonucu belirsiz olan savaş artık kaçınılmaz olduğu zaman gururla, "Sultan o aşağılayıcı talebine hak ettiği cevabı aldı," diye düşünmüş, hatta kendisine böyle güzel bir gün yaşattığı için Tanrı'ya şükretmişti. Ama üç yıl sonra İnebahtı'da kazanmalarına rağmen savaş çok kötü bittiğinde Venedik'e dönünce Doga, hiçbir kazancımız olmamasına rağmen neden Türkleri tahrik ettiğini anlayamadığını söylemiş ve eklemişti: "Bana o güzel kelimeleri yazmanızla birlikte, eğer görüşmelere gizlice devam etmemi de emretmiş olsaydınız barış kurtarılabilirdi."

> Size bunu söylemekten büyük üzüntü duyuyorum; öte yandan geçmişten bahsetmenin artık bir yararı yok, ama Venedik'in büyük hazırlıklar yaparak savaşa hazırlanmış olduğu o zamanlar bana pazarlık yapmak görevi de vermiş olsaydınız, savaş başlamış bile olsa, inanın, onurumuzdan bir şey kaybetmeden her şey düzelebilirdi, çünkü gerek Osmanlı yönetimi gerekse halk savaş istemiyor, bundan korkuyordu.[7]

Mehmed Paşa da Venediklilerin böyle hakaret dolu bir yanıt vermekle aptalca davrandıklarını düşünüyordu ve bir yıl sonra barış pazarlığı için gelen elçi Ragazzoni'ye bunu söylemekte tereddüt etmedi. Eğer o beyler kendisinin Kubad vasıtasıyla gönderdiği tavsiyelerine kulak vermeye tenezzül etmiş olsalardı, işler bu şekilde gitmezdi dedi; hepsinden çok, "Hükümetinizin Sultanın vasıflarını da küçümseyerek ona yazmış olduğu kibirli cevap mektubunu kınadığını, bu mektup üzerine, Sultanın Venedik Cumhuriyetine karşı düşüncelerinin değişerek sertleştiğini" söyledi. İstanbul'a dön-

6 CB 349r, 352v-353r; *Yazışmalar*, Barbaro 1573, 324-5. Aslında henüz 16 Nisanda Selim "Endülüs halkına" yazarak, "Kıbrıs denilen adanın kâfirlerinin" provokasyonları" yüzünden şimdilik yardıma gelemediğini duyurmuştu: Costantino 2009, 15-6.

7 CB II, 26r; *Yazışmalar*, Barbaro 1573b, 394-6.

dükten sonra Mehmed ve Kubad'ın görüşmelerinde hazır bulunan dragoman Mateca, Kubad'ın Venedik'te sürmekte olan büyük askeri hazırlıkları anlatırken Venedikli dostlarına yaranmaya çalışarak, "elini sertçe kaldırıp," tam 200 kadırga donatmakta olduklarını söylediğini nakletti. Barbaro, Kubad'ın orada kıtlık olduğunu da inkâr ettiğini ve yanında getirmiş olduğu çarşıda satılan ekmeği göstererek fiyatını söylediğini yazıyor: "Sizi temin ederim ki, burada daha pahalıya yeniyor." Ama Kubad'a yapılan aşağılayıcı karşılamayı duyduğunda çok öfkelenen Sultan, protokolü ihlal ederek çavuşla şahsen konuşmak istedi (normal olarak bütün haberler kendisine sadrazam tarafından iletilirdi); ve bu görüşmeden o çılgın ve utanmaz kâfirlere karşı sonuna kadar savaşma kararı çıktı.[8]

Ali ve Mustafa, Sultanın elini öptükten sonra 13 Mayıs gününün şafağında 35 kadırga, beş fusta,* 20 at kayığı, sekiz mavna, beş gemi ve çok sayıda karamürselle Rodos'a demir aldılar. Beşiktaş'ta her zamanki dua molasından sonra ayın 16'sında Boğazlar'a doğru yola çıktılar. Her şeyi dikkatle izleyen Barbaro şunları not aldı:

> Mavnalarda kürekler eksik, bunlara çok sayıda top yüklediler ve anladığım kadarıyla, barutları yok. Bu gemilere 500 Yeniçeri bindi. At gemileri küçük ve silah donanımları yok. Her birinde 30 kişi var ve 20 at taşıyacak.

On librelik taş fırlatmaya yarayan küçük bir tane sayılmazsa topları yoktu. El konulan iki Venedik gemisinin hâlâ mürettebatı vardı, Barbaro gemilerde kalmalarını önermiş olmakla birlikte, subaylar ve yazıcılar karaya çıkmışlardı. Yolda vakit kaybetmemeleri için bütün gemilerin omurgalarına donyağı sürülmüştü (bu işlem genel olarak birkaç mola sonrasında yapılırdı). Serdarın yola çıkmasıyla, Sultanın sefere katılmayacağını herkes anlamıştı: Bu tembellik belirtisi Yeniçeriler arasında heyecan ve huzursuzluk yarattı ve onları sakinleştirmekte yetersiz kaldıkları için subaylarından birçoğu azledildi.[9]

---

8 *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 83; CB II, 26r 136v-138r; Quarti 397 n.; Setton 1018; Charriere III, 129; Paruta 161.

* Fusta (İt.): İnce kadırgayla kalyata arasında, genelde herbirinin başında tek kürekçi bulunan 15-20 kürekli tekne –çn.

9 CB, II, 31rv Contarini'de (5v), Manolesso'da (22r) ve Calepio'da (97v) sayılar biraz farklı: 16 Mayısta Ali 36 kadırga, 12 fusta, el koyulan 2 Venedik gemi-

O ana kadar İstanbul'da kimse Barbaro'yu düşman bir ülkenin temsilcisi olarak görmemiş veya hareketlerini kısıtlamayı düşünmemişti. Ama Kubad'ın dönüşünde anlattığı birçok sevimsiz şeyin içinde, Venediklilerin oraya uğramış olan başka bir Türk elçisine daha saygısızca davrandıkları da vardı. Bunu duymak hem Sultanı hem de divanı epey öfkelendirdi. Mahmud Bey Bavyera'da doğmuş bir soyluydu; kırk dört yıl önce Mohaç Savaşında yakalanmış, esirken Türkleştirilmiş, sonra Osmanlı diplomasisinin zirvelerine yükselmişti. Baylo mektuplarında onu sık sık anar ve kendisinden, "Dünyayı iyi tanıyan, akıllı bir adam" diye söz eder. Ocak ayındaki Fransa yolculuğu sırasında Venedik'e uğrayan Mahmud Bey, burada birkaç gün kalmayı planlıyordu. Kendisine eşlik eden Fransız elçi Du Boug, altmışlık adamın yolculuk boyunca hep "canlı ve güçlü bir görünümde" olduğunu yazdı. Büyükelçinin Paris'e gidişinin resmi gerekçesi, Josef Nasi'nin karmaşık kredi meselesini halletmekti, ama Babıâli'deki Fransa büyükelçisi kralına, aslında "Sizden, Granada'daki Morolara yardıma gitmek zorunda kalmaları durumunda filolarının kışı Tolon limanında geçirmelerini talep etmekle görevlendirildi," diye bildirdi.

Durumu ne olursa olsun, Mahmud Beyin cebinde Barbaro'nun, "Benim çok yakın dostum" diye söz ettiği ve Venedik'teki ikametinde kendisine iyi davranılmasını rica ettiği mektubu vardı. Mektupta, "Mahmud Beyden samimi dostluk gördüğümden, bunu orada da göstereceğini düşünüyorum," diyordu (belki de, Mahmud'un Venedik'te göreceği muamele üzerine Türkler de bunu er geç örnek alırlar, diye düşünmekteydi). Bütün bu güzel sözlere rağmen, Venedik Mahmud Beyi orada alıkoyarak, yolculuğuna devam etmesine engel oldu; başlangıçta serbestti, ama savaşın kaçınılmaz olduğu anlaşıldığında, her anlamda bir mahkûm haline geldi. Beraberindeki Türkler hapse atıldılar; o ise, barış yapılana kadar üç yıl

si, 4 Türk gemisi, bir kalyon, 8 mavna, 40 at kayığı ve birçok karamürselle, Mustafa Paşanın toplarıyla İstanbul'dan yola çıkar. Tarihçi Selaniki'ye göre filoda 124 tekne vardı: krş. Hill 1948, 893 n. Filo 4 Nisanda Rodos'a gelene kadar uğradığı yerler, Costantini 2009, 54, "Ordunun not defteri"nden. Uzun zamandır devam eden geleneğe aykırı olarak Sultanın sefere katılmama kararı hoş karşılanmadı: Faccinetti, Venedik'e gelen haberlerin ışığında, "Türk (...) Kıbrıs seferine katılmıyor; bu yüzden İstanbul'da ordunun başarı gösteremeyeceği konuşuluyor," diye not ediyor (Nunziature IX, 239 ve krş. 231).

boyunca tutulacağı Verona Kalesine nakledilmeyi beklemek üzere kapısında nöbetçilerin olduğu bir eve yerleştirildi. Fransızlar Hıristiyan bir krala gitmekte olan bir büyükelçinin tutuklanmasının *jus gentium*a (milletler hukuku) aykırı olduğunu söyleyerek bunu şiddetle protesto ettiler.[10]

Bunu haber alan Sultan ve vezirleri, o zamana kadar Barbaro'ya ne kadar iyi davranmış olduklarının birden farkına vardılar. Kubad'ın dönüşünden sonra Baylo biraz da endişeyle şunları yazıyor:

> Paşa benimle yakın dost olduğu için, burada bana kötü davranmayacaklarını sanıyorum. Sultan evimde kalmama izin vererek gözcülük yapması için bir çavuş gönderecektir (...) Cumhuriyetin verdiği cevap ve Mahmud Beyle adamlarının alıkoyulmaları yüzünden şimdilik size hiçbir şey garanti edemiyorum.

Ama bu kelimeleri yazarken birden durur: "Bağırıp çağıran bir yığın insan, yanlarında birkaç çavuşla birlikte, Çavuş Paşayla beraber evime geldiler." Başçavuşun şahsen gelmesi iyiye işaret değildi, çünkü "o her gittiği yere korkuyu da beraberinde götürürdü." Ama Türk yetkili bu defa çok nazikti: Ona Sultanın o evden herhangi birinin çıkmasını yasakladığını, sadece bir hizmetçinin alışveriş için çıkabileceğini bildirdi ve nöbetçi olarak bir çavuşla altı Yeniçeri bıraktı. Ardından da buna alınmamasını, her şeyin düzeleceğini söyledi. Türk, diğer savaş zamanında orada bulunan baylonun Yedikule'ye hapsedilmiş olduğunun ve Venediklilerin Kubad'a gösterdikleri gayrımedeni tavrın da altını çizmeden edemedi; ama Sultanın kendisine daha insancıl davranılmasını emretmiş olduğunu da ilave etti.

Gerçekten de Barbaro, Kubad'ın raporu dinlendikten sonra, divanın, eski belgeleri araştırarak, otuz yıl önceki son savaş sırasında Venedik Baylosuna uygulananları incelettiğini öğrendi.

---

10 Mahmud Bey ve onun tutuklanması hk (sadrazam bunun uluslararası yasalara aykırı olduğunu söyler) krş. CB, 140r, 163r, 172v, 175v, 226r ve II, 109; AV 1566-1570, 43v-46r; Nunziature IX, 82, 122-4, 156, 174; Charriere III, 94, 99, 129, 176-80; Serrano III, 116; Buonrizzo 139; Setton 949-50 ve 1049; Quarti 62-4; Pedani Fabris, 806, 813-4; Pedani 1994, 14, 52, 83, 92, 162-4; Braudel 1986, 1152 ve n. Fransızların protestoları AV 1566-1570, 82v-86v ve 1571, 194v-195v, 198r-200v. Krş. Böl. 1 n.15; 2, n. 27.

Talihsiz adamın bir kuleye hapisedildiğini anlaşılınca bazıları aynı muamelenin ona da yapılmasını istemişler, ama sadrazam da dahil, çoğunluk daha yumuşak bir çizgide karar kılmıştı. Böylece Barbaro, ailesi ve hizmetçileri için üç yıl sürecek ev hapsi dönemi başlıyordu. Daha da ağırı, zavallı adam görev süresinin sona ermekte olduğunu bildiğinden, hasta olduğunu, ailesine baktığını ve artık eve dönmek istediğini bildirerek halefinin bir an önce atanmasını daha aylar öncesinde Venedik'ten rica etmişti. Hapisliğinin başlamasından yaklaşık bir yıl sonra onu pencerede gören Napoli genel valisinin bir diplomatı, saçlarının tamamen ağarmış olduğunu söylüyordu.

Ev hapislerinde uygulanan muamele aslında fazla sert değildi. Baylo gelişmeler hakkında bilgi alabiliyor, Venedik'ten mesajlar geliyor (bunları şifre çözücülerle birlikte gizli bir yere gömüyordu) ve mektuplarını göndermenin bir yolunu buluyordu. Bunları kendisine ayakkabılarının içine saklayarak getiren Doktor Salomon Askenazi'ydi. Bu adam Udine doğumlu bir Yahudiydi. Padova'da tıp öğrenimi görmüş, yıllar önce İstanbul'a göç etmişti ve hem Barbaro'nun hem de sadrazamın özel doktoru olan çok faal bir düzenbazdı. Sonra, iyi para ödediğinde (kimi zaman kuryeler yakalanıp "başkalarına ibret olsun diye" öldürülseler de) mektuplarını bir şekilde Kandiye'ye ulaştırabiliyordu ve baylo kendini riske atan böyle "postacıları" bulmanın her zaman mümkün olmayacağını biliyordu. Mehmed Paşa önceleri bütün bunlardan usanarak evin pencerelerinin tahtalarla kapatılmasını emretti. Daha sonra, buna rağmen baylonun dışarıyla haberleşmeye devam ettiğini fark edince balkonlarına da duvar ördürttü. Bundan yakınan Barbaro evin biraz ışık alabilmesi için sonunda balkonlardan bazılarının, "ama çok azının" sadece demir parmaklıklarla kapatılmalarını sağladı. Yine de "evin bazı bölümlerinde gece gündüz mumla dolaşmak gerekiyordu."[11]

11 Mahkûmiyetin aşamaları için bkz. CB, 344r, 356r ve II, 27rv-28r, 35v, 41r-42r, 46r, 118rv, 131v, 190r; *Yazışmalar*, Anonim 1571-73 ve Barbaro 1573b, 395-6; Nunziature IX, 183, 185 (28 Nisan 1570: "Şimdi hapiste olması gereken" Barbaro'nun oğluna bir kilise yardımı; İstanbul'da ailenin 15.000 skudoluk mallarına el konuldu), 209, 231, 236, 250, 309; Setton 976; Conti 72-5; Preto 1994, 250-1 ve 281. 1569 Ekiminde duyurduğu Venedik'e dönme arzusu: CB 195r-196v. "mektup taşıyıcısını" ikna etmekte güçlük için bkz. ASV, X, gizli ta-

Ev hapsinin koşulları çok katı fazla ağır değildiler. Ağrılardan şikayet eden Barbaro sağlığı için haftada iki defa hamama gitme izni aldı ve burada bağlantısı olan kişilerle karşılaşma fırsatı buldu; başka zamanlar parklara gezintiye gitme izni kopardı. "Melankolik bir yapısı olan" oğlunun, her üç günde ikişer saat yürüyüş yapma izni vardı. Bir keresinde ona eşlik eden Yeniçeriler, yanından geçerken şapkasını çıkaran bir Ruma sıkıntılı bir on beş dakika geçirtmişlerdi. Eve âyin için papaz gelmesi talebi de önce itirazsız kabul edildi; nasıl olduysa Venedik'te duyulan bu haber üzerine az daha bir rezalet çıkacaktı. Çünkü Karşı-Reform Hareketi yeni kuralları evlerde âyin yapılmasını yasaklıyordu.

İstanbul'da bulunan Venedikli tüccarların gördükleri muamele daha iyiydi. İki gemiye ve mallarına el konulduktan sonra sadrazam, Kubad'ın dönüşüne kadar onlara hiçbir yaptırım uygulanmayacağı üzerine bayloya söz vermişti; ancak Venedik yetkililerinin Sultanın tebaasına karşı uygulayacakları tavır netleşmeden ülkeden ayrılmaları yasaklanmıştı. Tüccarlar mallarının serbest bırakılması için bir dilekçe verdiler ve tedbir olarak beraberinde sadrazam için 4000, dragoman İbrahim Bey için de 500 sikke takdim ettiler. Bu rakamlar Pera'daki Venedik vatandaşların idari organını temsil eden Onlar Meclisinin resmi toplantısında tespit edilmiş, toplam para her tüccarın geri kazanmayı umduğu miktarın oranı bazında bir araya getirilmişti. Mehmed dilekçeyi ve sikkeleri memnuniyetle kabul etti ve tüccarlara resmi bir dilekçe hazırlayarak bunu kendilerinin Sultana vermelerini önerdi. Bunun için uygun fırsatı beklemek gerekti, ama sonunda tüccarlar Selim'le Haliç'e avlanmaya giderken karşılaşarak kâğıdı teslim ettiler ve dilekçe "Majesteleri tarafından nazikçe alınıp okutuldu."

Bundan iki gün sonra 4 Nisanda Sultan dilekçeyi divana teslim ederken olumlu görüşünü de bildirdi: "Sultan hiçbir tüccarın mağdur olmasını istememektedir." Böylece Venediklilerin bütün mallarının kendilerine iade edilmesine karar verildi. Ülkeyi terk etme yasağı ise kaldırılmamıştı; Doğulu tüccarların Venedik'te

raflar 9, 164v. Birçok olayda önemli aracı olan Askenazi'nin rolü: Arbel 1987, 1991 ve 1995, 77-94; Pedani 1994, 25-6; Lucchetta 1997, 13-6; ve krş. Böl. 18, n. 22; epilog, n. 9. İskenderiye ve Trablus'taki temsilciler de önce ev hapsine alındılar, sonra imparatorluğu terk etmemek koşuluyla serbest bırakıldılar: Paruta 62.

nasıl muamele gördüklerini öğrenmeyi bekleyen hükümet, Venediklilerin mallarını geri alabilmek için bir teminat ödemelerini kararlaştırdı. Bundan memnun kalmayan tüccarlar işi yüzsüzlüğe vurarak mallarının pay ödemeden teslim edilmesini istediler; Sultan buna öfkeleneceği yere malların teslimi işlemini devam ettirdi ve gemilerde bulunan bütün mallar birkaç gün içinde indirilerek sahiplerine teslim edildi.

Kubad İstanbul'a geldiğinde, Venedik'te Doğulu tüccarların sadece mallarına el koyulmakla kalmayıp, kendilerinin de hapse atıldıkları öğrenildi. Doğal olarak bu haber çok kötü bir etki yaptı, ancak Selim cezai önlemler almadı ve Venedikli tüccarlar özgür kaldılar. İlk başlarda onlara ortalıkta fazla görünmemeleri, çünkü halkın kendilerine Sultanın ve hükümetin olduğu gibi iyi davranmayabileceği usulünce anlatıldı. Kısa zaman sonra, ellerine dönen malları pazarlama izni aldılar. Bu durumdan haberdar olan Hıristiyan dünyası Türklerin Venediklilerle barışta anlaştığını, böylece Türklerin Katolik Kralın başına çullanacakları kuşkusuna kapıldı. Şüphesiz, Babıâli'nin Venedikli tüccarlara karşı gösterdiği hoşgörü sıradan bir durum değildi. Önceki kış bir gemi satın alıp buğday yüklemiş olanlardan kimileri Venedik'e gitmemek şartıyla yolculuk izni almışlardı. Elbette Barbaro bunu, "Buradan başka bir yere gideceğiz diyerek o muhteşem kente gelebilirler" diye Doga bildirmiş ve sinsice eklemişti: "Sanırım, bizim tüccarlarımız artık özgür olduklarından, kendi mallarıyla kaçakçılık yapmaya kalkışabilirler."[12]

17 Nisanda Marmara Denizine açılmış olan Piyale, ayın 25'inde henüz sekiz kadırganın donatılmakta olduğu Gelibolu'daydı. Bunu dört gün sonra öğrenen baylo, Kubad Venedik'ten dönmeden Piyale'nin de açık denize çıkmama emri almış olabileceğini düşündü. İstanbul, amiralin başka askerler alarak 2000 Yeniçeriye ilave etmek için hiç olmazsa Mora'daki Methoni'ye kadar gideceğine kesin gözüyle bakıyordu; ama daha sonraki hedefi üzerine yapılan yorumlar birbirlerinden farklıydı. Belki Methone yakınlarında

12 CB, 318r, 333r, 338v-339r, 341r, 347v, 353r, 355r; II, 6v, 27v, 39r, 41v-42v, 97r (Halep ve İskenderiye'de de serbest bırakmalar); Serrano III, 216; Nunziature IX, 187, 189, 205, 239, 264; Vargas Hidalgo 674; Conti 73-4. Venedik'teki Doğuluların tutuklanmaları için bkz. Böl. 5, n. 20. Onlar Meclisi: Tucci 1985, 45 ve Simon 1985, 62-3.

karşılaşabileceği Hıristiyan donanmasını önceden saldırmasını önlemek için gözetlemekle yetinecekti. Ama belki de Venediklilerin henüz limanlardan hareket etmediklerini öğrenirlerse, Piyale eski bir tasarısı olan, Kotor'a saldırı için Adriyatik'e kadar uzanma riskine girebilirdi. Ayrıca Ege adalarında bulunan Venedik topraklarına saldırma emri almış olması da muhtemeldi.[13]

Piyale'nin Adriyatik Denizine girmesi korkuları Venedik'te çabuk kayboldu. Haziran ayı ortasına gelindiğinde henüz hiçbir Venedik ileri üssü filonun göründüğü haberini vermemişti. Çuha ve Zakintos adalarından da haber yoktu. Hatta o 19 Mayıs tarihini veren, yani donanmanın muhakkak Kıbrıs'a yöneleceği seçeneğinin uzaklaşmasına sebep olan son mektupların geldiği Girit'ten de haber yoktu. Duruma hep olumlu bakmaya eğilimli olan Venedikliler onun daha Boğazlar'dan çıkmamış olduğundan emindiler. Gerçekten de Piyale Eğriboz adasına kadar giderek burada gemileri yağlamak için mola vermiş ve bu moladan yararlanarak Pire dahil, yakındaki her limandan asker yüklemişti. Eğriboz adasından 6 Mayısta yola çıkan Rum bir kaptan yaklaşık bir ay sonra Sicilya'da karaya çıktığında genel valiyi ve Juan Andrea Doria'yı gördüklerinden hemen haberdar etmek istemişti: "Orada, –açık bir abartıya yazıyordu– Türkün yüz elli kadırgası bulunuyor; bunlardan yüzünde emektar, deneyimli ve becerikli kürekçiler, diğer ellisinde ise yeniler vardı." Kadırgalara çevredeki eyaletlerin sancaklarının sipahileri biniyorlardı, "bunların beraberlerinde atları yoktu, çünkü karada değil, denizde görev yapacakları söyleniyordu."[14]

Rum bu filonun hareket yönünü de soruşturmuş ve 15 Mayısta Anamur'a doğru yola çıkacağını öğrenmişti. Burası Kıbrıs'ın karşısındaki sahilde bulunuyordu ve denilene göre Sultan, St. Jean gününde bütün ordusuyla burada olacaktı. Rapor şöyle son buluyordu: Anamur'da atların nakli için 80 at kayığı hazırlanmıştı ve bunlar kadırgalarla çekilecekti; bu at kayıklarından da her biri dört at taşıyacaktı. Hareketi için Piyale'ye verilen emir metni elimizde olmadığından, bu randevunun baştan mı verilmiş olduğunu ya da Kubad'ın getirdiği, Venedik filosunun donatılması ve İspanya'nın olası müdahalesini duyuran haberler üzerine Sultanın

13 CB, 13v, 22v.

14 Nunziature IX, 205; Vargas Hidalgo 676; Piyale Atina'da için bkz. N. 17.

kuvvetlerin Mora ve İyon adalarına giderken bir araya gelmeleri emrini geri mi çektiğini bilemiyoruz. O günlerde bütün Doğuda filonun nereye doğru hareket edeceği üzerine sancılı bir belirsizlik vardı ve Türklerin mi, yoksa Hıristiyanların mı ilk saldırıya geçecekleri belli değildi. 19 Haziranda Venedik'ten gönderilen bir haber, sahillerdeki Müslüman halkların arasında panik havası estiğini ve ormanlara doğru kaçtıklarını, Yahudilerin de bir Venedik çıkartmasıyla başlarına neler geleceğini iyi bildiklerinden yerlerini terk ettiklerini duyuruyor.[15]

Gerçekte, ilk saldıran Piyale oldu. Venedik hükümeti gibi Barbaro da, Kiklad adalarındaki Tinos ya da Çuha adası gibi uzak kalelerine bir saldırı bekliyordu. Değerli bir nokta ve "bütün denizleri gören güzel bir yer olan, bu yüzden Ege adalarının feneri diyebileceğimiz" Mora açıklarındaki Çuha adası Venedik İmparatorluk sisteminin önemli bir unsuruydu ve Girit'in savunması için, "Kandiye'nin gözlerinden biri" denebilecek kadar gerekliydi. Venedik, Çuha adasına bir hücumu bekliyordu, ama Piyale'nin oraya giderse bir tuzağa düşeceği de tahmin ediliyordu: Roma'ya stratejik durumu anlatmaya çalışan Faccinetti, Çuha adası için, "Bu Baylar kendilerine ait olan ada için endişe duymuyorlar, çünkü filoları orayı savunabilecek güçte," dedi.[16]

Ama mayısın ikinci yarısında saldırıya uğrayan ada Tinos oldu. Burası, Sultanın birkaç yıl önce Sakız adasını Cenovalıların elinden almasından sonra, Ege adaları içinde İtalyan kolonicilere kalan tek adaydı. Nakşa adası dükü Josef Nasi hesabına onun yakınında bulunan Andros adasını yöneten Francesco Coronello, Piyale Paşanın Atina'da olduğunu öğrendiğinde bir firkate göndererek, savunmasız ve erzaksız kalan Tinos'u işgal etmesini haber verdi. Paşa şimdi oraya gidemeyeceği, çünkü Kıbrıs'a gitmek istediği cevabını verdi, ama diğeri onu teşvik etmek için, buna vakit bulabileceğini, çünkü Tinos'un "onun sayesinde bütün esirlerin sığındığı ve Hıristiyan vassalların bulundukları yer" olduğunu söyledi. Tinos halkının saldırıdan sonra zararlarının karşılanması için Venedik hükümetine başvururken söyledikleri en azından bunlardı. Bu anlatıda Venediklilerin Nasi'ye karşı duydukları nef-

15 Setton 965; Eğriboz adasında Piyale'ye gelen yeni emir: Savlar, Longo 18.
16 Nunziature IX, 211; Lamansky 641-2, 661-70.

retin gölgeleri bulunuyor, ama bunun doğru olduğunu kabul etmek zorunda değiliz: Sonraları, "Yahudi Josef Nasi'nin" Sultanın adayı kendisine hediye etmesi için Piyale'yi Tinos'a saldırmaya teşvik ettiği bile konuşuldu. Yine de bu talebe, "Piyale'nin Tinos'a gelerek büyük hasar verdiği" de eklenmişti.[17]

Coronello haininin önerisi olmasaydı bile Tinos'a sahip olma girişimi Piyale Paşa açısından yanlış değildi. Yaklaşık on bin nüfuslu, "halkının çoğunluğu İtalyanca konuşan ve (Yunanistan'ın ortasında bulunan bir halk için hayrete değer bir şekilde) Latin gelenekleriyle yaşayan" Tinos, Sakız adasından sonra Ege Denizinin en önemli adasıydı. Venedikli yöneticilerin yazışmalarında onlardan savaşçı ve Aziz Markos'a çok bağlı, ayrıca korsan fustalarından kendilerini koruyabilen insanlar diye bahsediliyordu. Yani ada uzun zamandan beri İstanbul'dan veya Türk gemilerinden kaçan Hıristiyan esirlerin sığındıkları Ege'deki tek yerdi.

17 Lamansky 57; Paruta 85 sgg. Piyale'nin Eğriboz'dan önce veya sonra Tinos'a saldırdığı konusunda kaynaklarda ve tarihi belgelerde bazı belirsizlikler var. Paruta'ya göre (85 sgg.) Piyale "ordusuyla Eğriboz'dan Rodos'a giderken" saldırdı (Kızılhisar'dan yola çıkarak). Sereno'ya (42) göre de hücum Eğriboz'dan giderken gerçekleşti. Önemli tarihçiler arasında sadece Contarini (5v ve 7v) Tinos harekâtının, Piyale Eğriboz'a erzak almaya gitmesi yazılmadan önce olduğunu belirtir ve oradan 28 Mayısta Rodos'a hareket eder. Bu zeminde Hill 1948, 893 ve Setton 971, Tinos'a saldırının, mayıs başında Eğriboz'daki yağlama işleminden önce olduğunu savunurlar; operasyon on gün sürdüğünden, 28 Mayısta Eğriboz'dan hareketle 1 Haziranda Rodos'a varma arasında olamayacağını söylerler, ama Eğriboz'dan hareket tarihi olan 28 Mayıs sadece Contarini tarafından belirtilir ve bu tarih güvenilir değildir; varışa gelince, Türk kaynakları Piyale'nin Rodos'a ancak ayın 4 ya da 5'inde geldiğini belirtirler (krş. N. 21). Gerçekte her şey, Tinos saldırısının, mayısın ikinci yarısında Eğriboz'dan Rodos'a geçerken olduğunu gösteriyorlar. Tinos halkı hükûmete yakarı yazılarında, Piyale'nin Atina'da bulunurken Coronello tarafından Tinos'a saldırmaya ikna edildiğini belirtirler, yani Eğriboz'a geldikten sonra (Lamasky 57); tanımış olduğumuz Rum kaptan Piyale'nin 15 Mayısta Eğriboz'a geleceğini duymuştu, bu da Rodos'a gelmesinden önce Tinos operasyonu için yeterli zaman bırakıyor (Vargas Hidalgo 676); yönetici Girolamo Paruta'nın senatoya Tinos saldırısını duyuran raporu30 Mayıs tarihlidir (Slot 1982, 93). İstanbul'dan Barbaro 5 Haziranda, Piyale'nin Eğriboz'a gidişinden beri filodan bir haber alınmadığını, halkınağzında kontrolsüz sözler dolaştığını yazar, "Piyale Paşa kendisine kötü davranılacağını bildiği Tinos'a neden gitti ki?" bu son konu da, Eğriboz'a gitmesinden sonra olduğuna işaret ediyor ve resmi raporlarda geçmek için de henüz çok erkendi (CB II, 35v); haber resmi olarak İstanbul'a ancak 28 Haziranda, Nakşa'dan gönderilen bir firkateynle ulaşır (ASG, 2170, 30 Haziran 1570 bildirisi).

Paruta Venediklilerin kendi dominyonlarındaki adalardan bahsederlerken olduğu gibi belki biraz abartarak, Tinos için, "Ege adalarının anahtarı" olduğunu ilave ediyordu.[18]

Piyale, Eğriboz uçlarındaki Kızılhisar adasından günbatımından sonra hareket ederek, Tinos'a sürpriz bir hücuma kalkıp şafakta adanın karşısında göründü ve burada birkaç bin piyadeyi yere serdi. Plana göre beş mil içeride bulunan kenti savunmaya geçmelerine fırsat vermeden bir saldırıyla almaktı. Ama uzun zaman önce surları güçlendirip dışarıda kalan evleri yıkarak topçulara yer açan ve halkı nöbet sırasına koyan yönetici daha düşman yelkenleri görünür görünmez topları ateşledi ve ahali surların arkasına sığındı. Böylece savunma hazır duruma gelerek ilk hücum püskürtüldü.

Türkler geceyi sahilde, topların menzilinden uzakta geçirdiler. Sonra toplardan bir bölümünü karaya çıkararak surları dövdüler, ama bu bir başarı getirmedi; sonunda kenti gerektiği gibi kuşatarak halkın teslim olması için yöneticiye ağır tehditler savurdular. Ancak on gün sonra şehir hâlâ direniyordu; bunun ardından, Piyale "büyük bir öfkeyle evleri, kiliseleri ateşe verip hayvanlarını öldürerek şehre büyük zarar verdi" ve askerlerini yeniden gemilere bindirdi. Venedikliler misilleme olarak, esir aldıkları bazı Yeniçerileri surların dışında idam ettiler. Bundan birkaç gün sonra, Babıâli'ye bu talihsiz olay hakkında henüz resmi bir rapor gelmeden, halk arasında esrarı bir şekilde, "Piyale Paşa Tinos'u almaya kalkışmış, ama orada işler iyi gitmemiş," diye sözler dolaşmaya başladı.[19]

Kamuoyundaki olumsuz havaya, Murad Reis'in kumandasındaki kadırgaların Rodos'ta başarı gösteremediklerine dair gelen haberler de ilave oldu. Ekip daha önce Venedikli tüccarların durdurulup mallarına el koyulan adaya geldiğinde düşmanın hareketlerini izlemek için denize açılmış ve Martinengo'nun 2000 piyadesini Kıbrıs'a götürmekte olan nakliye gemileriyle karşılaş-

18 Paruta 85; Lamansky 642, 651-60; krş. Slot 1982, 14 ve 86-7.

19 Daha ayrıntılı rapor, Paruta 85 sgg.; krş. CB, II, 35v; Nunziature IX, 209 ve 214; Lamansky 57; Sereno 42. 30 Haziran 1570 bildirisi ASG, 2170, Yeniçerilerin asılmalarını ve resmi haberin gelmesinden sonra İstanbul'da konuşulanları haber veriyor: Türkler 600 adam kaybetmiş, sadece 14 esir almışlardı ve Piyale, "o adada canlı insan bırakmamaya yemin etmişti."

mıştı. Toplarla ve askerlerle dolu olan gemiler zorlu çıkmışlar ve Murad Reis'in kadırgalarına büyük zarar vererek hücumu savuşturmuşlardı. Haber Piyale'nin Tunus macerasıyla beraber bütün İstanbul'un ağzındaydı ve Barbaro deniz savaşının iyi başladığını memnuniyetle anladı.[20]

Piyale'nin Tinos Savaşında yara alan ekibi 5 Haziran günü, Rodos'a bir gün önce gelmiş olan Kaptan Paşanın ekibiyle orada buluştu. Kıbrıs istilasının taşları yavaş yavaş yerlerine oturuyorlardı.[21] Venedik'e ulaşan haberlere göre Türklerin kadırgalarında veba vakaları vardı, ama çoğu zaman yanıltıcı olabilen bu tür haberlere inanmamak gerekirdi. Örneğin temmuz ayına kadar Venedikliler gemilerin sadece bir kısmının doğuya doğru yöneldiğini, büyük kısmının, hemen hemen yüz kadar kadırganınsa, "Kıbrıs'a yardım gönderilmesi halinde bunu engellemek için" Girit dolaylarında bulunduğunu zannediyorlardı.[22] Gerçekte ise nakliye gemileri hariç, Osmanlıların yaklaşık 200 kadar savaş gemisi Rodos'ta toplanmıştı. Hesap ortadaydı: Altı, yedi kadırga şubatta hareket etmişti, martta Murad Reis'le 25 tane, nisanda Piyale'yle 75, mayısta Ali ve Mustafa'yla diğer 35 ve Gelibolu'da donatılan sekiz taneyle birlikte, şimdiden hemen hemen 150 gemiye ulaşılmıştı. Bunlara Rodos, Sakız, Eğriboz adalarında ve İskenderiye'de nöbette olanlar eklendiğinde, yaklaşık 30 gemi daha oluyordu; bunun dışında Sultan Adriyatik ve Ege denizlerindeki leventlerle korsanlara (o korsanların gemileri çoğunlukla kalyata ve fusta olsa da) kendi bayrağı altında toplanmalarını emretmişti.

---

20 CB 22v, 35v (Söylediklerine göre, "Buradan yola çıkan ilk kadırgalar, askerlerle Kıbrıs'a gitmekte olan 3 gemiyle karşılaştılar ve aralarında çatışma çıktı. Gemiler bu kadırgalara epey zarar vermişler," 5 Haziran); Venedik'te Lopez bunu ancak temmuz sonunda öğrendi (Braudel 1986, 1161 ve n.); Paruta 62.

21 Batılı kaynaklar iki ekibin karşılaştıkları yer ve bunların Rodos'a geliş tarihlerinde çelişki gösteriyorlar (Contarini 7v; Calepio 97v; Sereno 42; Longo 42), ama Türk kaynakları filonun birleşmesinin ayın 5'inde Rodos'ta olduğunu belirtiyorlar: Hill 1948, 893 ve Costantini 2009, 51 ve 54. İki ekibin birleştiği haberiyle Rodos'tan yola çıkan çavuşlar İstanbul'a 18 Haziranda geldiler (CB, II, 38r).

22 Nunziature IX, 209, 211, 214. Aslında 28 Mayısta Sultan Piyale'ye, olası Venedik yardımını engellemesi için Kıbrıs sularında devriye gezme emri vermişti: Costantini 2009, 44 ve n.

Venedik'te, donanmanın bütününde 200 kadırgaya ulaşamayacağı, ancak küçük gemilerle belki bu sayıya yaklaşabilecekleri anlaşıldı. Rodos'tan Kandiye yoluyla gelen bir mesaj daha açıktı: Murad Reis'le çıkan kadırgalar ve "hepsi kötü durumda olan" fustalardan, küçüklü büyüklü firkatelerden 70 kadar devriye gemisi ile toplam 155 gemi vardı. Kıbrıs çıkarmasından sonra *Bonalda* gemisinden kaçan bir Venedikli, Finike'de 23 sıralı 160 kadırga ve 60 fusta saydığını bildirdi. Daha sonra basılan tanıklık belgelerinde yine benzer rakamlar bulunuyor. Kıbrıslı Sozomeno'ya göre de kadırga sayısı 160'tı; bunların yarısı "çok iyi durumdaydı ve her birinde yüz savaşçı vardı. Diğer yarısında adam eksikti ve gemiler eskiydi, ayrıca kalyata, fusta ve korsan perkendelerinden 60 tane vardı; başka bir Kıbrıslı Calepio'ya göre, 160 kadırga ve kalyata, 60 fusta ve 40 firkate bulunuyordu. Sayılarda çok az fark olduğu görülüyor ve Barbaro'nun saymış olduğu kadırgaların bazılarının aslında kalyata ve fusta olduklarını kabul edersek, bu farkta önemini kaybediyor.[23]

Bu önemli bir güçtü, ama Hıristiyan amiraller filolarını birleştirdiklerinde ve özellikle de kadırgaların çoğu nakliye gemilerini yedekte çekerlerken Kıbrıs yolunda baskına uğratırlarsa, yenemeyecekleri kadar büyük değildi. Ama hazırlıkları çok uzun sürdüğü için bu fırsatı kullanamadılar. Sultanın amirallerinin Karaman bölgesinde orduyu gemilere bindirecekleri 24 Haziran gününde Zane salgın yüzünden kadırga sayısı 70'e inmiş olan filosuyla

23 Nunziature IX, 214, 239; AV 1566-1570, 147v, 155v; Longo 18; Contarini 9r; Foglietta 75; Sozomeno 3; Calepio 94r. Kıbrıs'a geldiğinde filo, "diğer 250 yelkenli, kayık, karamürsel ve diğer teknelerle birlikte" 200 yelkenli olduğu görüldü (Nunziature IX, 264); "400 yelkenliden 220'si kürekliydi" (Calepio 94r): karş Falchetti, 80: kadırga, kalyata ve fusta olarak 200 ve 200 at kayığı, karamürsel ve diğer tekneler. Filodan yola çıkan ve eylülde Venediklilere yakalanan bir fustanın Rum sahibi, kadırga, fusta ve firkateyn olarak hepsinin 200 tane olduğunu söyledi, bunlardan 40-50'si iyi donatılmış forsa kadırgaları" idi, ama onun denizcilerinden bazıları 200 kadırga ve 50 fustadan söz ettiler (AV 1566-1570 274v). İtalyan ve Türk tarihçilerin diğer tahminleri, Hill 1948, 895 ve Quarti 263 ve n. Nakliye gemilerinin daha ayrıntılı bir toplamı için bkz. Böl. 12, n. 22. Devriyelerin nitelikleri için bkz. CB, 95v, 224r, 315r, 334v, 346r; Nunziature IX, 214; Charriere III, 59; *Yazışmalar*, Zane 1594, 404. Korsanlar için söz edilen Rum kaptanın yazışmalarına bakınız: Anamur'da "Korsanlar da olacaklardı ve onlara para ödenmeyip, üç aylık erzak verilecekti" (Vargas Hidalgo 676).

halen Zara'dan Korfu'ya doğru yol almaktaydı; 22 gemisiyle ona katılacak olan Quirini Kandiye'den henüz hareket etmemişti; kışlık devriye görevi yapan 30 gemi Deniz Kolonilerine dağılmışlardı, hatta Korfu'nun yeni yöneticisi Sebastiano Venier, Sopoto'daki Türk Kalesine saldırmak için bunlardan ancak onunu bir araya getirebilmişti; Doria piyade askerlerini almak için kralın kadırgalarıyla Sardunya adasına gidiyordu; Papa hesabına 12 kadırga hazırlayan Marcantonio Colonna, bunları Ancona ve Venedik'te donatma işlemini tamamlayamamıştı. Harekâtın planlanması için ne kadar acele edilse ve hızlandırılmaya çalışılsa da, zaman ve coğrafya Türkleri haklı çıkarıyordu: Kıbrıs, savunmak için gerçekten çok uzaktaydı.

Bölüm 10

Venedikliler hayal kurmaya devam ediyorlar. Zane hastalarla dolu gemileriyle Korfu'ya gidiyor. Arnavutlar ve Rumlar Türklere karşı ayaklanıyorlar. Sahtekârlar ve düzenbazlar devreye giriyorlar. Kimi Türk kaleleri alınıyor, kimileri ise alınamıyor.

Mayıs başlarında Venediklilerin dikkatleri bir süre savaştan uzaklaştı. Dog Pietro Loredan öldü. Halk kıtlık yüzünden onu suçladığı için buna pek üzülen olmadı. Hatta cenaze töreninde bazı fakir vatandaşların, yemek zorunda kaldıkları darı ekmeklerini tabuta doğru fırlattıkları bile görüldü. Sultanın Kıbrıs'ı istemek üzerine verdiği ültimatom karşısında pasif kaldığı için aşırı savaş taraftarlarınca zehirlenmiş olduğu dedikoduları da dolaştı. 11 Mayısta yerine geçen Alvis Mocenigo üzerine bu tür kuşkular yoktu, yine de yöneticiler arasında onun Türklerle anlaşacağından duyulan endişe devam etti. Roma'daki Fransa büyükelçisi Kardinal di Rambouillet, "Venedikliler çok gürültü çıkarıyorlar, işlerini olabildiğince gizli görüşüyor ve donanmanın hazırlığını çok yavaş sürdürüyorlar; bütün İtalya onların bir uzlaşma yolu bulmaya çalışmakta olduklarından kuşkulanıyor," diye yazıyordu. Bu söylentilerin ısrarla devam etmeleri üzerine Mocenigo, Venedik büyükelçilerinden bunları resmen yalanlamalarını istedi.[1]

1 Charriere III, 116 ve Setton 963. Loredan'ın ölümü ve Mocenigo'nun seçilmesi için bkz. Nunziature IX, 266, 268-9, 272; Paruta 63; Sereno 37 ve 48; Conti 69 ve krş. 6. Böl. N. 17. Mocenigo'nun seçilmesi sırasında yapılan duadaki Türk karşıtı ifadeler için bkz. Gibellini 2009, 401 ve n.

Gerçekte Venediklilerde ağırlıklı olarak, gösterilen büyük çabadan duyulan memnuniyet ve Katolik Kralın da yardımıyla Zane'in filosunun düşmanı hezimete uğratacağına duyulan gururlu güven hâkimdi. Senato 30 Mayıs tarihinde generale, Papanın Doria'ya elli beş kadırgayla ve Malta'da bulunan dördüyle birlikte Korfu'ya gitmesini emrettiğini yazdı; böylece Zane onların gelmelerinden sonra o adada olacak, sonra birlikte "Türk donanmasıyla savaşa başlamak için" hazırlanacaktı. Görüldüğü gibi,don Luis de Torres'in bu çok iyimser raporları Venedik'te de Doria'nın ekibinin Papaya itaat edeceği, böylece Venedik filosuyla birleşmek için hemen Doğuya gideceği gibi henüz olgunlaşmamış bir düşüncenin tohumlarını ekmişti.

Venedikliler, mürettebatın vebadan kırıldığı hakkında gelen raporları hafife alıyor, kendi güçlerini abartıyor, böylelikle filolarının içinde bulunduğu durum hakkında hayal âleminde yaşıyorlardı. Bu konuda ilginç bir örnek, Marco Quirini'nin Korfu'ya götüreceği 22 kadırga üzerinedir: Venedik'e henüz 20 Mayısta, kadırgaların bir süre önce gelmiş olduklarına ilişkin rapor ulaştı; on gün sonra Korfu'dan gelen mektuplarda, orada bir şeyden haberleri olmadığını yazıyorlardı, ama haziran ortasında bunların üç hafta önce Kandiye'den yola çıkmış oldukları, bu yüzden şimdi Korfu'da olmaları gerektiğinden bahsediliyordu. Aslında Quirini Girit'te ters rüzgâra yakalanmıştı ve "kürekçileri yeni ve acemi olduklarından" ilerleyemiyordu. Bu durumda haziranın sonundan önce yola çıkması pek mümkün görünmüyordu.[2]

Venedik Zane'in daha atak davranmasını bekliyordu. Senato İspanya büyükelçisine, Türk donanmasının denizde serbestçe dolaşmasına izin vermemek adına Kutsal İttifak filosunun hızlı davranması için krala ısrar etmesini emretti. Düşmana saldırmalı ve onun yeni bir teşebbüste daha bulunmaya niyetlenmesine mani olunmalıydı; savunma durumunda beklemek, zaten güçlükle karşılanan bu büyük masrafları yapmaya devam etmek anlamına gelirdi. İspanya'dan ulaşan mesajlarla Doria'nın gelişinin sanıldığı kadar erken olmayacağı da anlaşılınca, deniz generaline verilmiş olan talimatlarda bir değişiklik yapılmadı. Zane, kralın filosunu, "gelene kadar" bekleme emri almıştı; gelmemesi halinde, "güveni-

2 ASV, SS 76, 98v, 116; Nunziature IX, 193, 197, 205; Contarini 8r.

lir kaynaklar Türk donanmasının kötü durumda olduğu haberini verdiklerine göre" saldırıya geçecekti. 22 Haziranda Doğuya doğru yol alması ve önüne çıkabilecek her fırsattan yararlanması kendisine bir kere daha hatırlatıldı; bu arada harekât sırasında ölecek olanların günahlarının bağışlanacağına dair Papalık fermanını gemilerde duyurması ve savaşın önemini açıklamaları için papazların dini tören yapmalarını sağlaması gerekiyordu. 8 Haziranda generale yine aynı emirler tekrarlandı ve işine ne kadar yaradığını bilemediğimiz başka bir husus daha eklendi: Buna göre, her ne karar alırsa alsın, bu muhakkak Tanrı'nın verdiği ilham sayesinde olacaktı.[3]

Zane, Venedik'ten gönderilen acele davranması emirleriyle açıkça çelişerek Zara'da iki aydan fazla beklemesi yüzünden çağdaşları, sonra da tarihçiler tarafından eleştirilere uğradı. Ama aslında general tersanedeki bütün savaş gemileri ve toplanan piyadeler gelene kadar orada bekleme emri almıştı; bu yüzden haziran ayından önce hiçbir şekilde hareket edemezdi. Gemilerdeki orduların kumandanı olan Markiz Sforza Pallavicino Doga, "Bizimkinin Zara'da bu kadar oyalanması, bütün ordunun ve gerekli cephanenin ve sizin emirlerinizi beklenmesi nedeniyledir," diye açıklamada bulundu. Venedik'in ancak ocak ayı sonunda alabildiği kararlardan sonra, iki ay içinde yüz kadırgayı donatmayı başaracağına gerçekten inanan biri, bütün filonun toplanması için haziran ortasının beklenmesi gerektiğine şaşırabilir.[4]

Sekiz Cizvit papazı gemilerde geçirdikleri vakti değerlendiriyorlardı. Peder Galles, Rumca ve Türkçe, ama özellikle Rumca öğreniyordu, çünkü gemi Rum doluydu. Bir Kıbrıslıyı Katolik yaptığını ve bütün kürekçilerle mürettebatı âyin grubuna kaydettiğini evine gururla yazdı. Ama hepsi işinden onun kadar memnun değildi: Denizcilerle kürekçiler on, on beş yıldır günah çıkarmamış sert ve kaba insanlardı ve onlarla çalışmak fazla verimli olmuyordu. "Ruhani hizmetlerin" kadırgalarda pek müşterisi olmuyordu

3 Nunziature IX, 205 (burada ilk iki değini); ASV, SS 76, 95r, 103v, 105v, 108rv, 116; Setton 967 ve 970.

4 Setton 974; AV 15660 1570, 143v (10 Haziranda Zane senatoda: "Bütün birlikler gelmiş olsalardı her şey verilirdi, ama birçok birlik ve komutanları yok"), çağın eleştirilerine bir örnek olarak, krş. Charriere III, 129 (krş. Böl. 7, n. 22).

ve İsa'nın yoldaşlarının sıkı sıkıya kapitalist mantığıyla, açıkçası zarar ediyorlardı. Sonunda birçok papaz İtalya'da kalmaları halinde çok daha iyi kazanacaklarını kabul ettiler.[5]

Bu arada tifo salgını dehşet saçıyordu ve aralarında birçok Cizvit papazın da olduğu çok kişi bu hastalıktan ölmüştü. Sonunda Zane 12 Haziranda 70 kadırgayla Zara'ya yanaştı; dört gemi Adriyatik'te devriyede kaldı. Bu da, kürekçilerin ölümleri sonucu en az sekiz kadırganın boşatılmak zorunda kalınmış olması demekti. Lesina'da filoya tersanede donatılmış olan sekiz büyük kadırga ve bazı nakliye gemileri katıldılar. Korfu'ya giderken halklarının Türk atlı askerlerinin sürekli saldırıları yüzünden yitirdikleri cesaretlerini yeniden kazanmalarını sağlamak için Spalato ve sahildeki diğer Venedik iskelelerine uğramaları emri almıştı; senato Osmanlı üslerine karşı herhangi bir harekette bulunmamasını ve "yüksek komutanlardan birini Dalmaçya'ya çekmemek için Korfu'da bir işe girişmemesi" tembih edilmişti. Zane buna itaat ederek, önce Kotor'da durdu, sonra, "gemilerinde hastalanıp ölenlerin gün be gün arttığı" ekibiyle 29 Haziranda Korfu'ya ulaştı.[6]

Zane Korfu'da, altı aydan daha kısa bir süre sonra kendi yerini alacak olan adamla karşılaştı. Kısa süre önce Korfu yöneticiliğine atanmış olan Sebastiano Venier adayı henüz o zamana kadar gerçekleşmemiş olan bir hücuma karşı savunma durumuna sokmuş, sonra can sıkıntısından gidip Türklere saldırmaya karar vermişti. Nafplion doğumlu olan ve bütün bölgeyi gayet iyi tanıyan Manoli Murmuri adlı bir Rum komutandan bilgi aldı ve birlikte Korfu'nun karşısında bulunan Arnavutluk dağlarındaki Sopoto Kalesine saldırmaya karar verdiler. Venier, yönetici Giacomo Celsi'nin verdiği on kadırgaya piyadelerle Korfu Garnizonunun toplarından yükleyerek 7 Haziranda kalenin önünde demir attı. Murmuri, Delvina Sancağının kaleye yardıma gelmesini önlemek için çevredeki dağ geçitlerini tutarken, Venedikliler gemilerdekilerle ve karaya çıkardıkları toplarla surları dövmeye başladılar. Sonunda artık dayanamayacağını anlayan garnizon gizlice kaleyi terk etti. Venier

5 Castellani 1936, 474-6 ve 1937, 40 ve 45; Civale 2009, 45.

6 Setton 967 ve 974; Nunziature IX, 197 ve 216; Quarti 237; Contarini 8r; Partuta 68 ve 73. Körfezde 4 kadırga bırakma emri, ASV, SS 76, 98v.

boşaltılan kaleye girerek burca San Marco sancağını çekti ve komutayı Murmuri'ye bırakıp oradan ayrıldı.[7]

Sopoto'ya yapılan bu saldırı basit bir askeri müdahale gibi görünse de, büyük bir stratejik önem kazanabilirdi. Kalenin ele geçirilmesiyle buraya daha büyük bir askeri güçle çıkarma yapılabilir, (sonradan görüleceği gibi) Venedik'in bu fırsattan istifade etmek için gerekli araçları olmasa da, Arnavutluk içlerine doğru bir işgal hareketine girişilebilirdi. Ama asıl düşünce başkaydı. Dağlarda yaşayan ve Venediklilerin "cimarioti" dedikleri Arnavutlar, komşuları Karadağlılar gibi savaşçı, çoban ve hayduttular. Hiçbir zaman tam olarak Türk boyunduruğuna girmemişlerdi ve ayaklanmaya hazırdılar. Dağlıların temsilcileri Korfu yöneticilerine ve Karadağ sahilindeki Venedik üsleri olan Budva, Antivari ve Dulcigno'ya daha önce gelmişlerdi ve onlara Türk garnizonlarına saldırmaya hazır olduklarını, bir Venedik sancağı gördüklerinde cumhuriyete bağlılık yemini edeceklerini söylemişlerdi.

Düşündüğünü söylemek gibi bir alışkanlığı olan Venier, "yalancı ve sahtekâr" olan Arnavutlara güvenilmemesini söylemişti; ama Adriyatik kıyılarının ve İyonya'daki geniş coğrafyanın halklarının Sultana karşı ayaklanmaları fikri Venedik'i memnun etmiyor da değildi. Bu kitlelerin ayaklanmaları sadece Türklere bunu bastırmak için kaynaklarını harcatmakla kalmaz, sahildeki üslerini tehlikeye atarak deniz harekâtına da engel olurdu. Venedikli yöneticiler dağlıların temsilcilerine gerçekleştirmeleri hiç mümkün olmayan büyük yardım vaatlerinde bulunmuşlardı, ama kalenin alınması bunu mümkün kılacak gibiydi. Yaz mevsimi boyunca Karadağ ve Arnavutluk'tan yüzlerce köy, yerel sancaklar isyanı bastıramadan, Venedik bayrağı altında toplandı. İsyanı bastırmak, sancaklar hiyerarşisinde en yüksek makamda bulunan Rumeli Beylerbeyi Hüseyin Paşaya düşmüştü, ama asilerin en dişlileri kadınları, yaşlıları ve çocukları Korfu'ya götürdükten sonra, izleri Arnavut türkülerinde hâlâ görülen bir kahramanlık desta-

7 AV 1566-1570; 144rv; Nunziature IX, 209; Paruta 71-2; Contarini 7v (10 kadırganın listesi Paruta'ya göre 12); Sereno 49; Caracciolo 5. "Murmuri" için bkz. Molmenti 39 ve n. Manoussacas 1974, 226. O zaman yetmiş dört yaşında ve San Marco savcısı olan, en kapalı soylu ve etkin elitlerin üyesi Venier için bkz. Molmenti ve Tintoretto ve Veronese'nin yaptıkları portreler, Gibellini 2008, tab. 13-14 ve 29.

nı yazarak dağlarda direnmeye devam ettiler. Yaz sonunda senato Venier'in değerlendirmesini gizlice inkâr ederek, Arnavutların "bağlılık ve inanç" methiyesinin sözlerini yazdı ve yardımlarına birkaç yüz asker göndereceği sözü verdi; ancak her zamanki gibi, bu da yine kâğıt üzerinde kaldı.[8]

Sahildeki Venedik deniz üslerinin yöneticileri bütün Arnavutluk'u kasıp kavuran ayaklanmadan yararlanarak, ellerindeki kısıtlı imkânlarla bir şeyler yapmaya çalıştılar. İşkodra sancağının sipahileriyle başka bir yerde görevde olduğunu öğrenen Bar yöneticisi Alessandro Dona, aynı zamanda Bar'ın Başpiskoposuyla akraba olan sancak teğmeni Mustafa Beyle gizlice görüşerek yılda 3000 sikke karşılığında kaleyi kendisine teslim etmesini istedi. Mustafa Bey bunu aylarca düşündü, ama sonunda bir şey olmadı. Belki de böylesi daha iyiydi, çünkü Ülgün yöneticisi Girolamo Venier'e göre, "çok kurnaz ve sinsi bir Türk olan" Mustafa tuzak kurmuştu ve eğer Dona gerçekten İşkodra altlarına doğru gitseydi, darmadağın edilecekti. Venier meslektaşı kadar etkilenmemişti, yine de Arnavut şeflerin baskıları karşısında ısrarcı olmayıp, İşkodra'yla Dıraç arasındaki sahilde bulunan Leş (Lezhe) Kalesine bir saldırı yapmaya ikna oldu. Dış mahalleleri ele geçirip şatoyu kuşattı; aceleyle toplanan birkaç atlıyla yardıma gelen Ülgün Sancağı püskürtüldü, ama kale alınamadı. Arnavutlar bunu kutlamak için ganimetleriyle birlikte evlerine döndüler. Rumeli Beylerbeyinin daha güçlü bir orduyla oraya gelmekte olduğunu işiten Venier kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı.

Bu başarısızlıkların asiler arasında yaptığı bu kötü etki, Venedik hükümetinin Bojana Nehrine sadece bir kadırga ya da üç dört küçük tekne ve yöneticilerin ısrarıyla verdikleri San Marco bayrağıyla elli kadar hafif süvari veya tüfekçi göndererek gösterdiği basiretsizlikle daha da arttı. Girolamo Venier biraz burukça, "Şehir bize katılmaya hazır," diye yazıyordu, "ama biraz adamla buraya

8 ASV, SS 77, 7rv, 9rv, 18rv; AV 1566-1570, 57r-58r, 159r, 268v-270v, 297rv, 302r-304r, 318v-320v; Serrano III, 129; Nunziature IX, 209 (metinden alıntı); Setton 970; Paruta 71-2, 134; Lesure 40 ve 69; Manoussacas 1074, 226-7; Pippidi 1974, 302-4. "cimarioti" hk Fresne-Canaye, 1573'te oradan geçti: "Dünyada bunlardan daha kötü hırsız yoktur; Türkleri Hıristiyanlara, Hıristiyanları Türklere satıyorlar." Durum İstanbul'da çok ciddiye alındı ve temmuzda 1500 Yeniçeri Arnavutluk'a gönderildi.

gelip, 'buradayım' diyen kimse yok." Kışın yaklaşması ve Hüseyin Paşanın Üsküp'te asker toplamakta olduğunun duyulması, bir çavuşun Yeniçerileriyle ortaya çıkması, çoğu yerel şefin pes ederek yine Türklere dönmeleri için yeterli oldu. Ülgün'ün yöneticisi, isyancı Arnavutların kendilerini affettirmek için Venediklilerle savaşa başlayarak o zaman kadar Türkler karşısında gösterdikleri gaddarlığın aynısını onara da göstermeleri gerektiğini öngördü. Şehri o kadar sıkı bir kuşatma alında kalırdı ki, ne dışarıdan yiyecek girebilir "ne de kadınlar su almak için çeşmeye çıkabilirlerdi."[9]

Venedik'in stratejisinde başka bir olasılık daha vardı ki bu da, Ortodoks Rum halkları arasında bir isyan çıkartmaktı. Ortodoks hiyerarşisinin tanınmış isimleri arasında kâfirlere karşı bir ayaklanma çıkarabilecek kişiler yok değildi. 1570 Nisanında Moralı bir soylu olan Gregorio Malaxa Onlar Meclisine başvurarak Venedik filosu sahillerinde görünür görünmez hemen bir ayaklanma düzenleyeceğine söz verdi. Venedik'te bütün Mora halkının ayaklanması ümidi doğdu ve Meclis tasarı hakkında bilgi vermek ve ruhbanlarının vasıtasıyla halkı "Venedik'in şimdiye kadar görülmemiş ölçülerde hazırladığı donanmamız ortaya çıkar çıkmaz silahlarına sarılarak Türk esaretinden ve baskısından kurtulmak için" hazırlamaya ikna etmek amacıyla İstanbul Patriğine gizlice haber gönderdi. Mayıs ayının başlarıydı, Zane'in Zara'ya gelmesinin üzerinden fazla vakit geçmemişti, tifonun kadırgalarda can almaya devam ettiğinden henüz kimsenin haberi yoktu ve Venedikliler ilk hücum edenin kendileri olacağından hâlâ emindiler. Malaxa, Katolik Kilisesinin Rumlara baskı yapmadan serbestçe ibadetlerini yapacakları sözü almaları durumunda Patriğin ayaklanmaya destek vereceğini garanti etti. Bunun üzerine senato istenilen bütün teminatları vererek, "Rum değerini" övdü ve Venedik donanmasının yardım sözünü tutacağını bildirdi.[10]

9 AV 1566-1570, 268v-270v, 289r-290r, 297rv, 303r, 319v-321r, 323r, 340r, 366r-367r, 394r, 403rv, 410v-411r, 416rv, 424v-425r, 435v-436v, 445rv, 452v-454v, 472r-473r; Paruta 135. Zara bölgesinde de Türk tebaasının ayaklanma emareleri görülüyordu ve Venedikli yetkililer, "oralardaki rekolteyi garantilemek için" bunları cesaretlendirmek ve finanse etmek emri almışlardı: ASV SS 76, 98 (30 Mayıs).

10 Lamansky 077-078, 083-089 ve Manoussacas 1974, 223-4; burada, faal veya sadece tasarlanmış ve eleştiriden uzak, özenle yararlanılacak Rum ayaklanmaları üzerine bir perspektif.

Malaxa belki Türk dominyonunun hoşnutsuz halkları arasındaki anlayış ve desteği överek finansman sağamaya çalışan tek Rum ve ya Arnavut değildi, ama dilekçelerini her zaman," bu miktar, zamanın şartlarına, ev kirama, giyimime ve fakirhaneme gerekenleri alarak büyük borçlarımı azar azar ödememe ancak yetiyor" diyerek, cumhuriyetin verdiği yıllık 42 dükanın artırılması isteğiyle bitirmesi hoş karşılanmamakla birlikte, herhalde bunların içinde en güveniliriydi. Cenova'ya adının Gian Giorgio Heracleo Basiloco olduğunu, ama Mora Despotu diye anıldığını söyleyen biri geldi. Elinde şeceresi ve ülkesinde sahip olduğu hakları gösteren belgeler vardı. İspanya büyükelçisi önce onun bir sahtekâr olduğundan kuşkulandı. Hakkında bilgi aldıktan sonra, dürüst birine benzediğine karar verdi ve onu krala önerdi. Basilico Venedik Doguna da yazarak, onun hizmetinde olduğunu ve yapacağı işin cumhuriyet için "çok kârlı" olacağını bildirdi. Aslında hakikaten bir sahtekârdı; yıllar önce Moldavya tahtının vârisi olduğunu iddia etmişti. İspanyolların don Pedro Chincharo dedikleri ve soylu Arnavut aile Tzintzarlardan olduğunu söyleyen biri kraldan, Arnavutluk hükümdarlığı karşılığında para ve silah istiyordu. Bu kişinin 1570 yılında gelmeye başlayan dilekçeleri 1599'a kadar sürdü, sonra arşivlere kaldırıldı.[11]

Bunlardan hakkında en çok konuşulan sahtekâr ise, "stradiot"* komutanı Zorzi Grillo," ya da Giorgio Mizotero denilen kişiydi ve Madrid Mahkemesinin önüne çıkmadan önce Sicilya genel valisi tarafından kabul edilmeyi başarmıştı. O zaman halen Venedik hâkimiyetinde olan Nafplion'da doğmuş, Fiandra kralının hizmetinde bulunarak, Dalmaçya'dan onun için asker toplamış, sonra Venedik yöneticileri kendisini oradan atmışlardı. Memleketine döndüğünde Türklere karşı bir ayaklanma olasılığı üzerine görüşmek için Mora Patriğiyle temasa geçmişti. Ortodoks Başrahip ona, "yazılı hiçbir belge vermeden" sözlü olarak, halkın ancak kendilerine silah verilirse ayaklanacaklarını söylemişti. Bütün Türk askerleri savaşa gitmiş oldukları için böyle bir şeyi başarmaya mızrak, kılıç ve biraz zırh yeterli olurdu. Yüksek sa-

11 Vargas Hidalgo 686; Pippidi 1974, 302, 310-1.

* Stradiot: 15-16. yüzyılda Venedik Cumhuriyeti ve Napoli Krallığında ücretli Ortodoks süvariler –çn.

yılar telaffuz etmekten çekinmeyen Patrik, Türklerin Brazzo di Maina'da kurdukları kaleyi almak için harekete hazır on iki bin kişi bulunduğunu söyleyerek, ne kadar mızrak ve kılıç gerektiğini sorduğunda diğeri alçakgönüllülükle, elli binin yeterli olacağı cevabını verdi.

Madrid'de Grillo, istedikleri silahlar gönderilirse bütün Mora Hıristiyanlarının ayaklanmaya hazır olduklarını söyledi. Kral bu görevi kendisine verdiği takdirde silahları ayaklanacak halka dağıtılmak üzere gizlice Zakintos'a götürebilirdi. Komutan müşterilerinin "Yahudilerden ve Türklerden kolayca ganimet toplayacaklarını düşünerek," silahların parasını ödeyeceklerine dair garanti verdi ve kraldan asilere bütün yakaladıklarını esir alabilmeleri için izin vermesini istedi. Adam isyancılar adına pazarlık yaparken, bir yandan da kendi işlerini düşünmekten geri kalmıyordu. Kral için adam topladığı zamanlardan kalan iki üç bin skudo borcun Katolik Kralın hazinecisi tarafından kendisine ödenmesini kraldan talep ediyordu. Onu soğuk karşılayan Felipe'nin sekreterinin boş yere vakit kaybettiğini anlaması üzerine Grillo Venedik Başkonsolosu Lunardo Dona'ya başvurarak, neticede hâlâ kendisini Venedik vatandaşı olarak gördüğünü söyledi. "İşinin savaş olduğu ve belki de savaşta öleceği için," bunun kendi memleketinde olmasını tercih ederdi. Bu asil sözlerden etkilenen Dono onu hükümetine (yine de tedbirli olarak) tavsiye etti: "Nasıl biri olduğunu bilmiyorum, çünkü insanın içi hiçbir zaman anlaşılmaz, ama onun iyi biri olduğunu gördüm."[12]

Bu arada Osmanlı hükümeti bu isyan çalışmalarının Hıristiyan tebaasının üzerinde etki yapmasını beklemekle kalmıyordu. Mora Patriğinin tehlikeli irtibatlarının farkına varılınca Sultan tarafından çağrılarak, hemen Nafplion'dan gemiye binip Edirne'ye gelmesi emredildi. Doğal olarak bu çağrı halkın arasında endişe yarattı, hatta Patriğin İspanya'yla gizli ilişki içinde olduğu konuşuldu. Halen Sicilya'da bulunan Grillo, genel vali üzerinde baskı kurmak için bu haberden de yararlandı ve vali her şeyi II. Felipe'ye nakletti. Patrik çevirdiği entrikalarla hayatıyla oynamakta olduğu için, mektup elbette şifreliydi.[13]

12 Vargas Hidalgo 676; Dona 51, 66, 97; Manoussacas 1974, 220.
13 Vargas Hidalgo 676.

En çok sayıda asinin bir araya geldiği bölge, Brazzo di Maina, ya da Güney Mora'dan Ege Denizine doğru uzana Mani yarımadası idi. Önceki yıl Türklerin yaptıkları kaleyi, Patriğin ve Grillo'nun iddia ettikleri gibi yalnız başlarına ele geçirip geçiremeyecekleri belli değildir; ama Marco Quirini onlara destek vermek için haziran sonunda 22 kadırgayla Kandiye'den Korfu'ya doğru hareket etti. Quirini Mani yarımadası yakınlarına gelindiğinde gözden uzak bir koyda demirledi ve karanlık bastığında kaleye hâkim bir tepede konuşlanmış olan tüfekçi birliğini temizledi. Şafakta koydan çıkan kadırgalar toplarını ateşlemeye başladılar, tüfekçiler de surları ateş altında tuttular. Yerel isyancılarsa onlara destek vermekten çok, "oyunu seyretmek" için akın akın koşuşuyorlardı. Yüz kadar adamın bulunduğu garnizon kısa bir direnişten sonra teslim oldu. Hayatta kalanlar kürek başında zincire vuruldular ve kadırgalara yirmiden fazla top yüklendi. Ancak askerler çok disiplinsiz bir halde talana başladılar. Hatta bazıları ellerinde yanan kıtıklarla barut deposuna girerek infilaka sebep oldular ve 70 kişi öldü, 100 kadar adam da yaralandı. Adriyatik'te gezinen korsanlarla savaşmaktaki enerjisiyle bu savaş sırasında da Venedikli en atak ve en acımasız kumandalardan biri olarak ortaya çıkacak olan Quirini, kaleyi yakıp yıktıktan sonra toplarını da gemilere yükleyerek, arkasında büyülenmiş asi halkı ve toprak sahiplerini bırakıp Korfu'ya doğru hareket etti.[14]

Yaklaşmakta olan savaş, maceraperestleri ve yüreği sağlam adamları Venedik'e akın ettiriyordu. Hükümet bunların cazip teklifleri karşısında bir hata yapmış olmamak için parasal destek veriyordu. Napolili centilmen ve Malta Şövalyesi don Francesco Juvarra, kendisine bir firkate verirlerse Kıbrıs'a kadar gidebileceğini söyledi; Türklerin çıkarma yapmış olmaları durumunda, haber toplayabileceği Mağusa'ya veya düşmanın işgal ettiği başka bir şehre girebilirdi. Şövalyenin Türklerle savaşta uzun bir deneyimi olduğunu öğrenen senato onu Zane'e göndererek istedikleri-

14 Kalenin inşası için bkz. Charriere III, 62 (ve krş. Böl. 7, n. 3); Quirini'nin Çuha adası yetkililerinin isteği üzerine yaptığı harekat ve Maniot ayaklanması için bkz. ASV SS 76, 121rv; AV 15660-1570; 157v-158r; Nunziature IX, 222; Contarini 8rv; Paruta 79; Conti 72v; Setton 970; Manoussacas 1974, 227-8. Kalenin alınması üzerine çağın bir baskısı, Tenenti 1985, 22. "Gayretli" namıyla tanınan Quirini'nin figürü için bkz. Conti 152rv.

ni vermesini emretti. Onlar Meclisi başka her türden maceracıyı, papazları, Yahudi tüccarları, affedilmiş haydutları da İstanbul'a ve Osmanlı İmparatorluğunun diğer yerlerine göndererek, gözlerini açık tutmalarını ve aldıkları haberleri Venedik'e ulaştırmalarını istedi. Düşman da onlar gibi yapıyordu. Barbaro'nun edindiği bilgilere göre, Venedik'te Sultanın en az otuz ajanı bulunuyordu. Ev hapsi başlamadan önce Baylo bunlardan bazılarının eşkâlini ve yaşadıkları yerin adresini öğrenmeyi başarmıştı: "Kalede han odaları kiralayan" Donna Dorotea'nın yerinde.[15]

Savaşı her türlü araçla sürdürmek kararı, o aylarda Venedik'te zehirlerden çokça bahsedilmesine yol açtı. İşgüzar vatandaşlar Onlar Meclisine, düşman ajanların Kıbrıs'taki kuyuları, hatta belki Lido'dakileri de zehirleyebileceklerini bildirdiler. Amiral, Zara'da filodaki peksimetleri zehirlemesi için Türklerle anlaşmakla suçladığı bir Vicenzalıyı tutuklattı. Bu şüphelerde ne kadar gerçek payı olduğunu bilmiyoruz, ama Venedikliler stratejik durumun zayıflaması ve Türklerin gemileriyle Adriyatik'te görünmeleri halinde zehire başvurmayı gerçekten planlıyorlardı. Bir ajan düşman filosuna giden gıda maddelerini zehirletmek için Avlonya'daki Türk üssüyle irtibata geçti ve bir La Spezialı bir kasa zehir tedarik etti; Onlar Meclisi bunu şifreli tarifesiyle "fırsat olduğunda, düşmanlarımızın içtikleri sulara atılsın diye" Dalmaçya'ya gönderdi.[16]

Kubad'ın görevinde başarısız olduğu haberi yayıldığı zaman sancaklar Venedik mülklerine hemen tekrar saldırmaya başladılar, ama neyse ki durum hiçbir zaman bu kimyasal silahların kullanılmalarını haklı çıkartacak noktaya kadar gelmedi. Filo Zara'da kaldığı müddetçe onun varlığı sahillerin güvenliğini sağladı, ama Korfu'ya geçtiğinde düşmanın baskısı daha arttı. Türk süvari birliği kentte bulunan az sayıda "hafif süvariyi" sürekli çatışmaya zorlayarak Zara içlerine doğru yayılmaya başladı. Bu savaşta mertlik gösterileri de eksik değildi. Bazen bir Türk süvari grubu Venediklilerle arazide karşılaşıyor, Türkler onlara, "bizden biriyle mızrak fırlatmayı," yani eğlenmek için iki mızraklıyı karşılaştırmayı teklif ediyorlardı. Böyle karşılaşmalardan birinde bir Türk

15 ASV, SS 76, 81v, 83; Arbel 1995, 146; Türk ajanları: CB, 279r ve 330r.
16 Lamansky 55; Preto 1994, 316-7.

yanlışlıkla rakibinin atını öldürmüş, o da mızrağıyla diğerinin miğferini uçurmuştu; Venedikli atlı, "şövalyelik kurallarına aykırı olarak, atını öldürdüğü için" yakınmış, bundan mahcup olan Türk ona yeni bir at göndereceğine söz vermişti.

Daha güneyde, Karadağ sahilinde Ülgün ve Bar kuşatma altına alındı, ancak Türkler topları olmadığı için surlarda gedik açamayarak çok geçmeden geri çekildiler. Sibenik yakınlarındaki kanlı bir çatışmada Bosna sancakbeyinin oğlu esir alındı. Venedik düşmanın kuşatma için İstanbul'dan top getirteceğinden korkuyordu ve dört topun Dalmaçya'ya doğru gelmekte olduğunu öğrenmeleri, "Zara, Kotar ve Sibenik Kalesi dışında hiçbir kalelerinin büyük top güllelerine dayanamayacağını" bilen bu beyleri rahatsız etmeye yeterli oldu. Neyse ki, Rumeli Beylerbeyi Arnavut isyancılarla meşgul olduğu için, ihtiyaçları olan topları onlara hiçbir zaman gönderemedi; yine de Venedik daha kötüsünden korkmaya devam ediyordu ve düşmanın Split'i işgal edeceği konuşulmaya başlayınca, Giulio Savorgnan'ı 2000 piyadeyle hemen oraya gönderdi.[17]

Diğer yandan ağır toplar olmasa da yerel sancakların baskıları Venedik Dominyonunun bu dayanıksız yapısını sarsmaya yetiyordu. Zara yakınlarındaki Zemunik Kalesi, oranın sahipleri olan Venierler adına Kalenin bekçiliğini yapan Contarini ailesinin bir üvey ferdi tarafından satıldı. Kalenin anahtarlarını Türklere teslim edip nöbetçileri alan Contarini Hıristiyanlığı inkâr ederek Türklüğe geçti. Novigrad Kalesi kuşatılarak, "birkaç küçük topla" üç gün top atışına tutuldu, ama bir başarı elde edilemeyince kuşatmacılar çekildiler; buna karşılık, Nona Kalesi çok zayıf olduğundan bir saldırıya dayanamayacağını düşünen Venedikliler orayı boşaltmaya karar verdiler. Venediklilerin özellikle önem verdikleri Kotor üssünde donatılmış halde bulunan iki kadırga ve on kadar fusta, orası için tehdit oluşturduklarını düşündükleri bazı Türk gemileriyle çarpışmak için denize açıldılar; ancak yenilip ele geçirildi ve güvertelerdeki herkes kılıçtan geçirildi ya da esir alındı.[18]

---

17 Nunziature IX, 174, 185, 197, 218, 231, 233; Vargas Hidalgo 680; Paruta 61 ve 135; Zara öyküsü, Prag.

18 ASV, SS 76, 109r-110r, 112rv; AV 1566-1570, 158rv; Vargas Hidalgo 680; Nunziature IX, 222; Lezze; Paruta 72-3; Saraceno 71 1. İki kadırga hükümetin emriyle donatılmışlardı: Contarini 7r; bunların parçalanmaları Osmanlı kaynakların-

Venediklilerin savaşa başladıkları zamanki iyimser beklentilerinden biri de, Aşağı Adriyatik'teki stratejilerini zora sokan Ragusa (şimdiki Dubrovnik) meselesini kökünden halletmekti. Bir koyun içine sığınmış olan bu küçük ticaret kenti, ne Venedik ne de Türk garnizonunun bulunduğu yegâne limandı. Ragusalılar Sultana bir vergi ödüyorlardı ve "yüzlerce yıldan beri bu muhteşem imparatorluğa samimiyet, sadakat ve sevgiyle, ruhen ve bedenen hizmet etmiş oldukları ve etmeye devam edecekleri için," Babıâli'yle olan ilişkilerinde hiçbir zaman başları eğik değildi. Ama Ragusa'nın yöneticisi ve halkı Katolik oldukları için Roma'da bir elçi bulunduruyor, Hıristiyanlığa bağlı olduklarını söylüyor ve sadece güçlerinin üstünlüğü nedeniyle (ve hayatları onların ellerinde olduğundan) Türklerin boyunduruğunda olduklarını söylüyorlardı. Resmi belgelerin bazılarında Balkanlar'daki Hıristiyanlar gibi "Zimmi," bazılarında Batılılar gibi "Frenk" diye geçen ve soylularının "Bey" diye adlandırıldıkları bu Ragusalıların tüzel durumlarını Osmanlı hükümeti de tam olarak bilmiyordu.[19]

Ragusalılar bu tehlikeli dengeyi korumak için, ayrım yapmaksızın her iki tarafa da bilgi gönderiyorlardı. Böylece 1570 Martında Roma'daki Büyükelçi Francesco Gondola, Türk filosunun Kıbrıs'a doğru yelken açmak üzere olduğunu Papaya duyurdu, ama Babıâli'de bulunan elçileri aynı yıl içinde Hıristiyan ekiplerin hareketleri hakkında onlara bilgiler verdiler. Savaş bittiğinde, İstanbul'da esir tutulan bir İtalyan komutan onları "Hıristiyanların koynundaki yılan," diye suçlayarak, her hafta düzenli olarak Mehmed Paşaya bilgi verdiklerini söylüyordu. Cumhuriyetin bu tarafsızlığı Ragusa'da romantik bir görünüm alıyor, karşılıklı silahların gürültüsü arasında "çatışan ülkeleri seyretmekle yeti-

---

da görülür (Charriere III, 135); Lezze'ye göre (260) bunlar sadece iki fustaydılar. Mayısta senato Dalmaçya'dan 2000 piyade daha toplanmasına karar verdi ve Zane'e gemilerdekilerden 1000 piyadeyi karada bırakmasını emretti (ASV, SS 76, 96r-97r, 109v), ama Dalmaçya garnizonunun zayıflığı hükümeti yaz boyunca endişelendirdi: Temmuz sonunda Faccinetti "Dalmaçya'da bulunan garnizonun çoğu hasta," diye yazıyor ve 19 Ağustosta şöyle bildiriyordu: "Bu Bayla Dalmaçya için 1400 piyade gönderdiler" (Nunziature IX, 227 ve 237). Kalenin berkitilme tedbiri için bkz. ASV, SS 76, 96v ve Setton 970.

19 Osmanlı İmparatorluğunun içinde Ragusa'nın durumu için bkz. Biegman 1967; Sugar 1977, 168-83; Faroqhi 2002, 80-1, 85-6 ve Faroqhi 2004, 89-92; Kıbrıs Savaşı sırasındaki tutumu: Anselmi 1974 (51 ve 68).

niyor," İtalya'daki hükümdarları (özellikle Papayı) olduğu kadar Sultanı da bilgilendiriyor ve "güvenli limanında Doğunun Tiranını ve İtalya'nın tüccarlarını aynı misafirperverlikle ağırlıyordu. Ama oyun bıçak sırtında oynanıyordu ve savaş uzadıkça her ikisini de memnun etmek riskli hale geliyordu. Sultana bağlılıklarını gözlemlemek için Türk ajanlarının şehre sızdıkları anlaşılınca Ragusalı beyleri ciddi bir korku sardı ve bulabildikleri bütün Venedikli ajanları gizlice ortadan kaldırdılar.[20]

Sultan Ragusalıların gönderdikleri haberlerden memnundu. Onları kutluyor ve yeni haberler göndermeye devam etmelerini istiyordu. Batıda ise Ragusalılardan bilgi almak için yararlanma fikri tartışmalı durumdaydı. Ragusa'da her şeyin bilindiğini, ama oranın yerlilerine güvenilmeyeceğini, doğudan gelen haberleri ulaştırmak için orada bir gizli ajan bulundurmanın iyi olacağını fark eden Faccinetti bunu Roma'ya bildirdi: "Ragusalılar her şeyi biliyorlar, ama tehlikeye girmemek için bunları gizliyorlar." 1570 yılının sonunda Vatikan elçisi Venediklilerin "İstanbul'un savaş hazırlıkları hakkında onlardan bilgi alamaması" deneyimini göz önüne alarak Papaya, "Ragusalıları isyana teşvik etmeyi" ve "onların yardımlarını istemeyi (ama dikkat ve özenle: Dikkat ve özenle, diyorum, çünkü daha önce verdikleri haberler yanlıştı ve geç ulaşıyorlardı)" önermeye karar verdi.[21]

Adriatik'te kendileriyle rekabet eden tek özerk ticari güç olarak kalan Ragusalılara hiç kimse onlardan ölümüne nefret eden Venedikliler kadar çok güvensizlik duymuyordu. Venedik soyluları arasında, "Ragusalılar gibi davranmak," demek, kalleşlik, iğrençlik ve hainlikten daha öte bir anlam taşırdı. Savaşın patlaması ve V. Pius'un pazarlıkların başlatmasıyla Venedik, Türk için hazırlamakta olduğu savaşa Ragusa'yı da dahil etmek için fırsattan yararlanmaya çalıştı. Roma'daki büyükelçi Ragusalıları Hercek Novi yakınındaki Türk üssüne marangozlar göndererek ve Babıâli'ye değerli bilgiler vererek Sultanın filosunun hazırlanmasına yardım etmekle suçladı. Bir zamanlar Kartaca'ya yapıldığı gibi, Ragusa'yı yakıp yıkmanın ve ahalisini kovalamanın zamanı gelmiştir" dedi. Ragusalıların şansına, Vatikan ve II. Felipe Vene-

20 Anselmi 1974, VIII; Preto 1994, 235-41 ve 482; Tamborra 1974, 380.
21 Costantini 2009, 40; Nunziature IX, 174 ve 303.

diklilere göre daha hoşgörülüydüler ve onların durumunda ikili oynamanın kaçınılmaz olduğunu kabul etmeye hazırdılar. Papa ve Zuniga, "İstanbul'la ilişkilerini sürdürüyorlarsa, bu mecbur olduklarındandır," diyorlardı ve böylece Ragusa'ya karşı bir saldırı konusunda Venediklilerin baskısı etkisini kaybetti.[22]

Venedik filosu 23 Haziranda Zara'dan Korfu'ya geçerken Ragusa'ya uğradığında bir ara tansiyonu yükselmişti. Ragusalılarsa amiralin kendilerine karşı hissettiklerini bilmelerine rağmen Zane'i çok iyi karşıladıklarını söylemişlerdi. Zane senatoya verdiği raporda, onlardan kürekçi ve peksimet istediğini yazdı; Ragusalılar çok üzgün olduklarını, ama kürekçi veremeyeceklerini, "çünkü bunun için Türklere bir mazeret uyduramayacaklarını," ama biraz peksimet verebileceklerini söylediler. Venedikli, "Madem Sultana o kadar saygıları var, o halde Hıristiyan hükümdarlara da bu saygıyı göstermeleri gerekir," diye karşılık verdi; sonra, artık herkesin sabrının taşmak üzere olduğunu ima etti ve verecekleri biraz peksimetlerine ihtiyacı olmadığını söyledi. Yine de Ragusa sularında bulduğu ve Cumhuriyetin hizmetine vermek için, "Türklerle yapacağımız savaşta çok yararlı olacak" bütün gemilere el koyması hakkında almış olduğu emri yerine getirmedi; henüz bir ay öncesinde Ragusalılar Bosna Sancağının bir Venedik saldırısı karşısında kendilerine yardım etmesinin emredildiği bir İmparatorluk fermanı elde etmiş olduklarından, muhtemelen böylesi daha iyi oldu. Sonunda bir şey olmadı ve küflenmiş peksimetler iki bin kile iyi cins buğdayla değiştirildi ve Zane rahat bir nefes alan Ragusalıları geride bırakıp yolculuğuna devam etti.[23]

Zane haziran sonunda Korfu'ya geldiğinde, almış olduğu emirlere göre düşman filosu hakkında bilgi toplayacak ve Doria'nın ekibini de beklemeden hemen hücuma geçecekti; ama hareket etmeden önce generalin kendilerinden yararlanabileceği bütün dağınık güçleri toplaması gerekiyordu. Kendi 70 kadırgasından başka Korfu'da Venier'in Sopot harekâtı için görevlendirmiş olduğu 10 kadırga daha bulmuştu; yönetici Celsi'nin emrinde denizde

22 Anselmi 1974, 39 ve II-V; Preto 1994, 235-41; Serrano III, 171 ve IV, 98; Doa 84 ve 117-21. "Ragusalılar gibi": *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 276; Bernardo 1592, 403 ve 406.

23 AV 1566-1570; 145r; Anselmi 1974, 39 ve 65; Biegman 1967, 43-4.

bulunanlardan 21 tane eksikti ve Zane hareket etmeden, hepsinin Korfu'ya geri gelmelerini beklemeye karar verdi. Diğer 21 tanesi Kandiye'de donatılmıştı ve Quirini'nin kadırgalarıyla birlikte gelmeleri gerekiyordu, ama bildiğimiz gibi Körfezin Kaptanı kaleyi istila edip boşalttırmak için Brazzo di Maina'da durmuştu ve oradan hareket ettikten sonra bir de Zakintos'ta mola verdi ve on iki gün sonra temmuz ayının ortasına doğru Korfu'ya geldi. Zane Quirini'yle denizde karşılaşmayı umarak o tarihten önce Korfu'dan ayrılıp doğuya yönelseydi iyi mi yapmış olurdu, bu tartışılabilir, ama filosunun durumunu herkesten daha iyi bilen ve "çok sayıda denizcisinin hastalanıp ölmesinden dehşete düşen" general bunu yapmak sorumluluğunu üzerine almadı.[24]

Zane Korfu'ya gelişinden bir hafta sonra 5 Temmuzda Venedik'e trajik bir mektup yazdı. Mektupta salgının stratejik tabloyu değiştirdiğini ve kendisinden isteneni yapabilmesinin artık mümkün olmadığını bildiriyor, onlardan ilk defa olarak durumu dikkate almalarını istiyordu. "Kürekçilerin burada birkaç gün dinlenmelerinin iyi olacağını düşünüyorum," yani hava değişimi sayesinde hastalık ortadan kalkabilirdi; ama bunun tam tersi oldu. Çok insan ölüyordu ve bunların aralarında sadece kürekçiler değil, "çok sayıda soylu" da vardı; birkaç hafta öncesinde ona çok fazla gibi gelen askerler, şimdi "hızla azalıyorlardı;" bu yüzden – amiral üzüntüyle sonlandırıyordu– savaşmak için Doğuya gitmek düşüncesinin gerçekleşmesi artık uygulanabilirliğini yitirmişti. Kendi adamları da, Kandiye'den gelecek olan kadırgalar, hatta Papanın ve kralın gönderdikleri de oraya ulaşmadan hareket etmelerinin mümkün olmadığı düşüncesindeydiler.

Zane bu bekleyiş sırasında yönetici Venier ve Pallavicino'yla, karada Türklere birkaç darbe vurmak ve Arnavut isyancıların morallerini yükseltmek için birlikleri kullanmak düşüncesi üzerine görüştü. Yerli halkın bu işin kolaylığı ve kazandıracağı avantaj hakkındaki sözleri üzerine, Korfu'nun karşısında bulunan "cimiriotların memleketi" Margliç Kalesine saldırarak halkını boyunduruk altına almaya karar verildi. Pallavicino elli kadırgaya beş bin seçme piyade askeri ve dört adet kuşatma topu yükleyip hareket ederek karaya çıktı. Dağlık bir bölge olduğundan, Türk

24 Nunziature IX, 216 ve 222; Quarti 237; Paruta 80.

atlıları yardıma gelmeleri ihtimaline karşı tüfekçileri civardaki bütün geçitleri tutmaya gönderdi ve keşif için ilerlemeye başladılar. Ama kalenin söylenenden çok daha içerilerde bulunduğu ve topları oraya taşımak için yolun çok bozuk olduğunu anlaşıldı. Eğer yolda düşmanın saldırısına uğrarlarsa, orada sadece topları bırakmakla kalmayıp, büyük kayıp da verebilirlerdi.

Zane bir gün içinde bitirilecek hızlı bir harekât için izin vermişti, çünkü düşman filosu hakkında bir şey bilmediğinden, her an oradan harekete hazır olmak istiyordu. Pallavicino araziyi inceledi ve Venier de bunu yapmakla eleştirileceklerini düşündüğü için, geri dönmeye karar verdiler. Ama oradan geri dönmek, gitmekten daha zor oldu. Akşam hâlâ tüfekçiler sahile dönmemişlerdi. Ertesi gün onları almak için başka birlikler gönderdiler, çünkü Türk güçleri ortaya çıkarak onların peşlerine düşmüşlerdi. Su ve yiyecek yoktu ve geceyi Adriyatik kumsalında geçirdikten sonra bütün gün boyunca silahlarıyla güneşin altında kalan birçok asker güneş çarpması sonucu öldü.

Sağ kalanlar sonunda Türk atlılarını tüfek atışlarıyla uzaklaştırmaya çalışarak oradan hareket edebildiler, ama bu fiyasko gemilerdekilerin morallerinin bozulmasına sebep oldu. Gemi komutanları arasında Pallavicino'ya karşı düşmanlık doğdu; nihayetinde paralı bir yabancı askerdi ve filonun Kıbrıs'a çıkmasını arzulamaktan çok, karada başarısızlıkla sonuçlanan girişimlere meraklı görünüyordu: Savaş konsülünün bir toplantısı sırasında onlardan birçoğu dışarıda birikerek, "Bu bizi de ilgilendiren bir konu," diyerek, "kapıları kırmaya kalkıştılar."[25]

Bu arada, senatonun Venier'i Kıbrıs'ın genel idareciliğine atadığı haberi 17 Haziranda Venedik'ten ulaşmıştı. Daha önce o görevde bulunan Lorenzo Bembo altı ay önce ölmüştü. Ondan kurtulduğuna herhalde memnun olan Zane, Kıbrıs'a gitmeleri için orada bir yöneticilik görevi alacak olan Albay Rangone Pallavicino ile nakliye kadırgalarının en iyilerinden ikisini verdi. General bu hareketi tuhaf bir mektupla bildirerek, o ikisinin "Mağusa'ya

25 AV 1566-1570, 145v-146rv; Paruta 74-7; Contarini 10r; sereno 55; Nunziature IX, 222; Molmenti 42 n.; Setton 974-5; Quarti 176-7. Zane Venedik'e raporunda ve sonra duruşması sırasında harekattaki her sorumluluğunu reddeder: Tucci 1974, 415, 422, 425 ve ASV, SS 76, 120v. Subayların ayaklanmaları için bkz. Bernardo Sagredo'un yayımlanmamış haberi (Dona XXXIII).

girme provası yapmak için çok güzel iki kadırgayla yola çıktıklarını" ve Zane'in bunun hemen hemen imkânsız bir görev olduğunu söylemesine rağmen, Rangone'nin vazgeçmediğini yazdı. Elbette general o iki tedbirsizin Kıbrıs sularında Türklerle karşılaşarak yakalanacaklarını düşünüyordu ve bu işlerden anlayan bir siyasetçi olduğundan üzerindeki sorumluluktan o andan itibaren kurtulmak istiyordu. Venier'le birlikte hareket eden, ama ona Oniki Ada'da bulunan Kerpe adasına kadar eşlik etme emri almış olan diğer iki kadırga buradan düşman filosu hakkında bilgi toplayacak, daha sonra onun bir an önce geçmeyi planladığı Girit'teki Suda limanında generale yetişecekti.[26]

Zane'in Korfu'daki filosu artık Venedik'ten çok uzaklardaydı. Haberleşmeler iki üç hafta sürüyorlardı. Bu süre, hükümetin ve kamuoyunun filonun durumundan yeterince çabuk haber alamamaları ve gerçeklerden hep daha uzak olan hayallerle beslenmeleri için yeterliydi. 13 Temmuzda Facchinetti, Zane'in doğuya doğru gitmek için Korfu'dan hareket etmiş olduğunu sanıyordu: "Çünkü ona çok büyük bir askeri güç verildi. Türk donanmasını bölünmüş veya birleşmiş olarak bulsa da, şayet söylendiği gibi kötü durumdaysalar onlarla savaşabilir." Büyük bir savaşın yakında başlayacağından emin olan hükümet bütün manastırlara müreffeh sonuç için dua etmeleri emri verdi. Venedik kiliseleri bütün yaz boyunca olağandışı bir ruhani seferberliğe sahne oldular. Filonun dönüşüne kadar her pazar "Tanrı günahlarımıza bakmadan, Hıristiyan donanmasına Türkler karşısında zafer kazandırsın," diye, görkemli bir âyin yapılması istendi. Vatikan elçisi kendi girişimiyle çeşitli manastırlarda akşam dualarının okunmasını sağladı ve bunlara ne kadar çok insanın katıldığını şaşkınlık ve memnuniyetle gördü.[27]

Ama 22 Temmuzda, Zane'in ayın yedisinde hâlâ Korfu'da olduğunu yazan mektubu geldi: General kendi donanmasıyla yalnız olarak mı hareket etmeliydi, yoksa Bay Juan Andrea Doria'nın kendi filosuyla birleşip birleşmeme konusunda karar vermesini mi beklemeliydi? Senato ona, içinde Venedik'te artık belirginleş-

26 AV 1566-1570, 146r; Setton 965 ve 975; sereno 65; Nunziature IX, 231. Bembo 1 Ocak 1570'te ölmüştü: Setton 928. Venier'in atanması: ASV, SS 76, 107rv. Rangone'nin atanması: a.g.y., 106. Aslında Venier ve Rangone ancak Girit'e kadar gelirler: Foglietta 31 ve krş. Böl. 12, n. 34.

27 Nunziature IX, 216 ve 237.

meye başlayan aciliyet hissini ve ilk defa olarak kesinleşmiş bir stratejiyi barındıran bir yanıt verdi. Marco Quirini'nin yönettiği Girit kadırgaları Zakintos'a geldiklerine göre, general muhakkak Korfu'dan ayrılmalı, "Kutsal Ruh adına" Hıristiyanlık ve Venedik devleti için önemli bir işi başarmak üzere ileri gitmeliydi. Ama Dog ve senato, Zane'in "aklında olanla kalbinde barındırdığını birbirinden ayırması gerektiğini de ekliyorlardı. İki paşanın komutasındaki Türk filosu Suriye ve Anadolu'dan toplanan birliklerle Kıbrıs'a doğru gidiyordu. Savunmayı güçlendirmek için yapılan yatırımların büyüklüğü, düşmanın sıkı bir direnişle karşılanacağını gösteriyordu, ama Venedik'te, bu kadar uzakta bulunan bir ülkenin o kadar yakınında bulunan bir düşman tarafından saldırıya uğramasının sonuçları bilindiği için kaygı hâkimdi. Senato, donanma gerekeni yapmak zorunda ve iki seçeneği var, diye devam ediyordu, bunlardan biri saptırma, yani Osmanlı İmparatorluğunun önemli başka bir kalesine saldırarak onu yanıltmak, diğeri ise "Osmanlı donanmasını yenmek." Mektup, "Bunlardan birini seçmek generale kalmıştır ve kararı ne olursa olsun gerekeni yapacaktır," diye son buluyordu.[28]

Venedikli yetkililer bu emri gönderirken, kuryenin onu artık Korfu'da bulamayacağını sanıyorlardı. Faccineti, "O generale istediği yere girmesi ve cumhuriyetin iyiliği için uygun gördüğü her şeyi yapmakta özgür olduğu bildirildiği için, çoğu insan onun beklemeden Kandiye'ye geçtiğini sanıyordu," diye not alıyor. Ama 2 Ağustosta, Zane'in 9 Temmuzda göndermiş olduğu ve filonun henüz hareket etmediğini yazan bir başka mektubunun daha gelmesiyle Venedik'te sabırsız bir hava yayılmaya başladı. "Türklerden henüz bir haber olmadığı" doğruydu, ama kimse generalin kesin bir bilgi almadan Korfu'da bekleyeceğini düşünmüyordu: Haberlere ulaşmak için Doğuya gitmesi gerekirdi. Venedik'teki ivecen hava, o sırada düşmanın Kıbrıs'a çıkmış olabileceği ihtimaliyle enikonu artmıştı. Senato Zane'e ardı ardına gönderdiği mektuplarda saptırma fikrinden bahsetmiyor, bunun yerine ilk hedefinin, "Türk donanmasının peşine düşmek" olduğunu belirtiyordu. Cumhuriyetin güçlü bir donanma çıkarmak için harcamış olduğu

28 ASV, SS 76, 120rv.

onca paradan sonra en uygun hedef düşman filosunu alt etmekti; böylelikle Kıbrıs üzerindeki tehdidi de bertaraf etmiş olurdu.[29]

Bu kesinlikle doğru bir karardı ve belirleyici savaş kavramı üzerinde titizlikle durulmayan bir çağda alınmış olduğu için günümüzde şaşırtıcı gelebilir, ancak filonun durumunu hesaba katmıyordu. Venedik'te, gemilerdeki salgın hastalığın bittiği düşünülüyor, ya da öyle düşünmek isteniyordu. Temmuz başında Venedik'te bulunan Marcantonio Colonna II. Felipe'ye, "oradaki tifo hastalığı bitti," diye yazdı. Ama Zane ve Pallavicino'nun Korfu'dan göndermeye devam ettikleri ve Venedik'e ağustos ayının ilk yarısında ardı ardına ulaşmaya başlayan mektuplar çok daha vahim bir tablo çizmekteydiler. Tifo bazı kadırgalardaki hemen bütün kürekçileri yok etmişti. Subaylardan da ölenler oluyordu ve personeli ihmal ettikleri suçlamasını yalanlamak isterler gibi, panik içinde durumu kendilerine yöneltmeye başlıyorlardı: "Her türlü konfora sahip olan soylular da o zavallılar gibi ölüyorlar." General ümitsizce devam ediyordu;" Zavallılar, büyüyorlar, sonra birçoğu ölüyor. Pallavicino tarafından toplanan 3000 askerden sadece 1700 sağlam ve 400 hasta kalmıştı "ve diğerleri ölmüş gitmişti."

Buna rağmen, Kandiye'den beklenen kadırgalar geldiler ve durumları pek iyi olmasa da general sonunda demir almaya karar verdi (bunların bir kısmında iyi kürekçiler ve iyi askerler vardı, bir kısmı orta halli, bazıları ise kötü durumdaydı). Ama oradan ayrılmasının asıl nedeni düşmanla savaşmak değil, daha çok, temiz havanın olduğu bir liman bularak salgının ortadan kalkmasını ümit etmesi ve eksikleri tamamlamak için adam toplamak niyetinde olmasıydı. Zane 3000 kürekçi kaybettiğini hesaplıyordu ve en yakın zamanda başkalarını bulması gerekiyordu. Kefalonya'dan 1000, Zante'den 300 adam bulmayı ümit ediyordu, ama sıraları üçlemek için Girit'e gitmeliydi. 23 Temmuzda hareket ettiği zaman, kürekçiler olmadığı için arkasında altı kadırga bırakmak zorunda kaldı, "hastalarının sayısı çok fazlaydı." Bazı nakliye gemileri, hastalar iyileşirlerse filoya getirmek, bazıları da savaşamayacak

29 ASV, SS 76, 123r, 125rv (bu düzeltme, 26 Temmuzda Venedik'e ulaşan, kralın nihayet Juan Andrea Doria'ya Venedik filosuyla buluşması emrini verdiğini bildiren haberi destekliyor. Krş. Böl. 11, n. 17); Nunziature IX, 222, 229.

halde olanları memleketlerine taşımak emriyle Korfu'da kaldılar. Ekip kağıt üzerinde büyük görünüyordu. Nakliye gemileri dışında 126 ince ve 11 büyük kadırga vardı; ama kürekçi toplamak için her adada uzun süre kalma zorunluluğu hızlı ve belirleyici bir hareket umudunu uzaklaştırıyordu.[30]

30 AV 1566-1570, 147v-148r; Nunziature IX, 231 ("3000 kürekçi, bir o kadar da asker ölmüştü"), 236; ASV, SS 76, 125-6; Setton 968 ve 970; Paruta 73-4; Serrano III, 192; Tucci 1974, 425. Korfu'dan hareket eden kuvvetlerin hesaplanması tahmini olmalı. Zane, Venedik'te donatılmış olan 82 kadırgadan sadece 70'ini Korfu'ya getirmişti; Adriyatik'te devriye bırakılan dördü dışında, 8 kadırgayı geride bırakmıştı, ama yeni kürekçiler toplanarak, sonradan ona geldiklerini farz edelim. O halde en fazla 78 kadırgası olurdu. Yönetici Celsi'nin 31, Quirini'nki dışında aslında 30 kadırganın hepsi (bazıları başka yerlerde görevlendirilmiş de olabilirler) ona ulaşmış olmalı. Bu durumda en fazla 108 kadırga oluyor. Girit'te donatılan 21 ve Quirini'nin 22 kadırgasıyla 130 sayısına ulaşıyoruz. Hükümet mayısta Korfu'da 4, Zara'da 2 ve Kotor'da 2 kadırga donatılmasını emretmişti (Contarini 7r). Venedik'in her biri 20-25 kürekçi ile ("bunlar diğerlerine kürek çekmeyi öğretirler"). Papaya kiraladığı 12'si dışında, ilk kadırgalar Ancona'ya gönderildi (ASV, SS 76, 98v), son ikisini Türkler ele geçirdiler, ama geriye iki tane kalıyor ki, bunlar amirale gelmiş olabilirler ve böylece toplam sayı 132 oluyor. Bunlardan altısı Korfu'da boşaltıldı ve dördü Venier'i Kıbrıs'a götürmek için ayrıldı, ama yine de Kandiye'de filoyla birleşmiş olabilirler. Krş. Contarini'nin hesaplaması 9r; buna göre Zane'de ("Kandiye'ninkiler ve önceden donatılan 31 dahil") 127 ince kadırga, 11 büyük kadırga, "Fausto'nun kalyonu" ve 14 gemi; ve krş. Longo'nun 14 vardı, bu yüzden "o yaz Genel Komutan Bay Geronimo Zane'in komutasında yüz yirmi altı ince kadırga (...) on bir büyük kadırga, Kandiye'den gemi ve kalyon olarak yirmi, Adriyatik'teki diğer devriye kadırgaları vardı." O zaman Venedik'te bulunan Colonna'ya biraz daha şişirilmiş rakamlar verilmiş, elbette kaybedilen ve boşaltılan kadırgalar hesaba katılmamıştı: "Venedik'in donanmasında 145 kadırga, on bir büyük kadırga, bir kalyon ve yirmi gemi var" (Serrano III, 192). Son söz, belki de Santa Cruz Markizine düşüyor: 5 Eylülde Napoli ekibinin komutanı Suda'dan, Venediklilerin 126 kadırga, 11 kalyata ve bir kalyonları olduğunu söylediklerini yazdı (Vargas Hidalgo 692). Hareket sırasında gemilerde olan 12.000 askerden yararlı olabilecek 7000 kalıyordu: 1300 kişi Zara'da bırakılmış, değerlerinin hepsi hastalanmış veya ölmüşler ya da "çürüğe ayrılmışlardı" (AV 1566-1570, 148r).

Bölüm 11

V. Pius'un sabrı taşıyor. II. Felipe nihayet kadırgalarına doğuya gitmeleri emri veriyor. Papa bir filoyu donatmanın ne denli güç olduğunu anlıyor ve Uluç Ali Malta Şövalyelerini ezip geçiyor.

Zane'in filosu Korfu'da beklerken Venedik'te Katolik Kralın verdiği emirlerdeki sahtekâr tutumu ve Vatikan diplomasisindeki yanlış anlamalar su yüzüne çıkmaktaydı. Bildiğimiz gibi, 24 Nisanda don Luis de Torres amiralin, Papanın isteğine itaat ederek Venedik filosuyla buluşmak üzere Sicilya'ya doğru yelken açtığını duyurmuştu. Madrid'deki Venedik elçisi Cavalli, saygıdeğer Torres'in raporunda bu son maddeden, yani Cavallini'nin kralın ve sekreterlerinin bundan söz etmiş olduklarını duymadığını yazdığını görünce buna oldukça şaşırmıştı, ama yanılmış olmaktan korkarak bunu kimseyle paylaşmadı. Roma ve Venedik'te hiç kimse Doria'nın Papa emreder etmez Zane'in filosuyla birleşmek üzere Korfu'ya giderek savaşı durumuna geçeceğe inanmıyordu. Aslında Cavalli'nin hakkı vardı. Felipe, Doria'ya, amiralin Malta ve Goletta'yı savunmak için nasılsa gidecek olduğu Sicilya'ya ulaşması emrini vermişti; kral Venedik filosuyla birleşmekten söz etmemiş, üstelik Juan Andrea'ya Papanın emrine girmesini buyurmuştu.[1]

Gerçekten de Doria mayısın başlarında La Spezia'dan Napoli'ye oranın savunmasında kullanılmak için toplanan 3000 piyadeyi götürdükten sonra, Felipe'nin emrini beklemeye gerek görmeden hemen Sicilya'ya hareket etmişti. Kürekçi ve mühimmat almak için

1 Krş. böl.8, n. 9; Dona 47.

Napoli'ye gitmekte olan Santa Cruz Markiziyle denizde karşılaşarak, ona görevini en kısa zamanda bitirip kendisine ulaşmak için Sicilya'ya dönmesini emretmişti. Juan Andrea'nın mektubu, Sicilya limanlarında birleşmenin, daha önce kralla uzlaşılan deniz operasyonu planında öngörülmüş olduğunu gösteriyor. Felipe'nin Monsenyör Torres'le görüşmesinden sonra 23 Nisanda gönderilen ve amirale Palermo'da ulaşan yeni emirler, kendisinin orada kalarak gereken sayıda piyade tedarik etmesi ve sonraki emirleri beklemesi dışında bir şey içermiyordu. 17 Haziranda Santa Cruz 20 Napoli kadırgasıyla geldiğinde Doria Palermo'dan, "Majestelerinin İtalya'da bulunan bütün kadırgalarını birleştirmeyi bugün bitirdim. Sayıları elliyi buldu," diye yazdı. Piyadeler eksikti, ama Napoli genel valisinden onlardan toplamasını istemiş ve "korsanların yağma tehlikesine karşı mümkün olduğunca tedbir almak için" Güney İtalya denizlerine devriye gemileri göndermişti.[2]

Papanın ricasını en azından görünüşte yerine getirmiş olan rey prudent amiraline yeni takviye göndermeye gerek görmedi. 16 Mayısta ona Papanın himayesinde Venediklilerle bir Kutsal İttifak pazarlığını kabul ettiğini, görüşmeler için kendi adına Roma Büyükelçisi don Juan de Zuniga'yı ve kardinaller Pacheco ile Granvelle'i görevlendirdiğini, Napoli ile Sicilya genel valilerine filo için gerekli her şeyle ilgilenmeleri emri verdiğini yazmakla yetindi. Eğer Doria patronunu biraz tanıyorsa, görüşmeler tam olarak yoluna girmeden önce karşı tarafa hiçbir şey vermeyeceğini, özellikle de kadırgalarını karşılıksız olarak kesinlikle teslim etmeyeceğini bilirdi. İspanya'dan mektup gelmese de, Roma'dan bol bol geliyordu. Papa, Torres'in resmi yazısını alır almaz, 23 Mayısta Doria'ya yazmış ve ondan Venedik filosuyla birleşmek için hemen yola çıkmasını istemişti. Sonra yine coşkuyla, ona kendinin ve Türk filosunun hareketleri hakkında bilgi vermesini, bu suretle uygun zaman geldiğinde düşmana saldırma emri verebileceğini yazmıştı: "Çünkü anlaşıldığına göre onlardan üstün durumdaydı-

2 Vargas Hidalgo 664, 668 (Doria, Los Alemanes'le 30 Nisanda yola çıktı ve ayın 4'ünde Napoli'ye geldi), 685; Serrano III, 179; Braudel 1986, 1157 (Doria krala 3 Mayısta yazdı). Doria 23 Nisan tarihli emirlerden söz ediyor; biz bunları kralın Doria'ya ayın 24'ünde yazdığı bir mektupta görüyoruz (Vargas Hidalgo 656); aynı tarihte Zuniga'ya verilen bir yazıda da bulunuyorlar (Serrano III, 139). Santa Cruz'un gelişi için, ASG, 1966.

lar ve Tanrı'nın kendilerine büyük bir zafer bahşedeceğini umuyordu." Ama Juan Andrea, "gemideki kötü hayat şartları yüzünden" şiddetli bir nezleye tutulmuş olduğu için, Roma'dan gelen bu mektuplara cevap bile vermemişti.[3]

Amiralin bu uzun suskunluğu sonunda Vatikan'da bulunan İspanyol elçilerin güç duruma düşmelerine sebep oldu. Zuniga birinin, "Juan Andrea'ya Venedik filosuyla birleşmesi emri verilmemiş miydi?" diye sorduğunu işitti. Don Juani o boşboğazın Venedik büyükelçisi tarafından gönderildiğinden kuşkulanıyordu ve konuyu genelde tutmak istedi: "Ben ona, Majestelerinin onu, yapılması gerekenleri yazması için göndermiş olabileceğini söyledim; bana bütün söylediği, gerekirse Türk filosuna yolu üzerinde müdahale etmek için bütün kadırgalarıyla Sicilya'da bulunması emri verilmiş olduğundan başka bir şey değildir." Kralın tam olarak ne istediğini bilmiyor olmalarının etkisi, İspanyol temsilcilerin Papayla yaptıkları görüşmelerde yanlış tınılar çıkmasına neden oluyordu. 9 Haziranda Felipe'ye, Doria'nın kadırgalarıyla birlikte Siciya'ya gitme emri aldığını Papanın öğrenmiş olduğu, ancak Majestelerinin Juan Andrea'ya vermiş olduğu emirler hakkında hiçbir bilgileri olmadığı" yazıldı. Papa aynı gün Zunigo'yı bir kenara çekti ve ona Kutsal İttifak anlaşmasının imzalanması için görüşmelerin başlamakta olduğu şu sıralarda kralın Venediklilere hemen yardıma gidilmesi konusunda fikrini değiştirip değiştirmediğini sordu. Zuniga diplomatik bir ağızla, "Majestelerinin son kuryeyle vekillerine gönderdiği emirlerin hiçbirinin iptal edilmiş olduğunu sanmıyorum," diye karşılık verdi. Bu cevabın yeterli olduğuna karar veren Papa, Doria'nın Venedik filosuyla birleşmesini isteyen sayısız mektubundan birini daha yazdı.[4]

Aslında İspanya'daki İtalyan elçiler Torres'in kralın taahhütlerini biraz fazla geniş yüreklilikle yorumladığı hissine kapılmışlardı. 16 Mayısta Vatikan elçisi Castagna, Felipe'ye Papanın kadırgaların birleşmeleri konusuna çok önem verdiğini ve görüşmelerin sonucundan memnun kalmadığını hatırlattığını kardinal Alessandrina'ya bildirdi: Kral iyi niyetini çok genel ifadelerle belirtmişti, "çünkü sözlerinin aralarına kimi 'güçlük' kelimeleri sı-

3 Vargas Hidalgo 667 ve 682; Serrano III, 170 ve 184; Codion III, 354; Stella 382.
4 Serrano III, 170, 175-6, 183; Setton 965.

kıştırdı. Kralınızın bu yardımı gerektiği kadar hızlı şekilde yapacağından kuşkularım var." Aynı günlerde Venedikli elçiler de kendi hükümetlerine, kralın aslında henüz Doria'ya, "Donanmamızla gidip onlara katılın" diye emretmemiş olduğunu haber veriyorlardı. Madrid'de kimileri bu birleşme konusunun zor olduğunu, çünkü Venedikli generalin kralın kadırgalarına da kumanda etmesinin kabul edilemeyeceği düşünüyordu.[5]

Bu tedirginlik verici haberlerin hemen bir karşı tepki doğuracakları İtalya'ya ulaşmaları birkaç hafta sürdü. 10 Haziranda Venedik Senatosu elçilerine, kraldan o emri kopartmak için her şeyi yapmalarını ve bir türlü bir araya gelemeyen iki Hıristiyan donanmasının müdahalede bulunamaması yüzünden Türk filosunun denizlerde serbestçe dolaşmasının Hıristiyanlığa vereceği zarar ve utancı da ona hatırlatmalarını istedi. Roma'da bulunduğu durum hep daha zorlaşan Zuniga 20 Haziranda Felipe'ye filoların birleşmelerinin uygun düşeceğini ve bu emri Doria'ya göndermesinin kendi yararına olacağını yazdı. En nihayet 26 Haziranda Papa sözü uzatmadan elçilere Juan Andrea Doria'nın Venedik kadırgalarına katılmak üzere Majestelerinin kadırgalarıyla birlikte Korfu'ya gidip gitmeyeceğini sormaya karar verdi ve Vatikan'da biraz huzursuzluğa sebep olmakla birlikte, ancak o zaman yanlış anlamalara nokta koyulabildi.[6]

Patronlarının bu belirsiz tutumunu savunmak görevi, kendileri her zaman Venediklilere yarıma taraftar olan Zuniga'ya ve Kardinal di Granvelle'e düştü. Bunlar krala, Papanın kendilerini sıkıştırdığını, böylece ona Juan Andrea'nın kralın emirlerini muhakkak almış olduğunu, ama bildikleri kadarıyla bu emrin sadece olabildiğince çok kadırgayı Sicilya'ya götürmesinden ibaret olduğunu söylemiş olduklarını açıkladılar. Şaşkına dönen Papa, Doria'nın Venediklilerle birleşeceğini duyduğunu söyledi: "Böyle yapmazlarsa büyük bir fırsat kaçırmış olurlar." Elçiler bu konuda ellerinden bir şey gelmeyeceğini tekrarladılar, çünkü: "Juan Andrea'ya herhangi bir hususta emir vermeye yetkili değiliz;" ona, şayet aldığı emirlere karşı gelmeden yapabilirse, Korfu'da Vene-

5 Serrano III, 162; Dona 30 ve 34; Setton 961 ve 065.
6 ASV, SS 76, 102r-103r; Setton 962 ve 966; Serrano III, 180-1.

diklilere katılmasını tavsiye etmişlerdi, ancak mektup henüz yola çıkmıştı ve neticede bu sadece bir tavsiyeydi.

Artık sabrının sınırlarına gelmiş olan V. Pius bundan iki gün sonra İspanya elçilerini çağırtarak kendilerine,

> Don Luis de Torres'in gönderdiği resmi yazıları tekrar okuduğunu ve orada sadece Majestelerinin ona bütün kadırgaların Messina'da toplanacağını değil, oraya vardıklarında, Papanın yapılmasını emrettiği her şeyi yapacaklarının da açıkça yazılı olduğunu söyledi.

Elçiler don Luis'in bunu vekillerden birinin konuşmalarından duymuş olabileceğini, kralın asla böyle bir emir vermediğini söylediler. Papa hemen, don Luis'in bunu kralın ağzından duyduğu karşılığını verdi ve elçilerden, Doria'ya Korfu'ya gitmesini emretmelerini istedi. Onlar, anlaşma tamamlanana kadar emir verme yetkilerinin olmadığını tekrarladılar. İyice usanan ve kafası karışan Papa sonunda, bunun için fazla acele etmeye gerek olmadığını söylemek zorunda kaldı. Venedik filosu da henüz Korfu'ya ulaşmamıştı; hazır olması için daha yirmi gün gerekiyordu: "Özellikle yiyecek eksikti." Marcantonio Colonna'nın Papanın harcamalarıyla hazırlamakta olduğu ekipte henüz erzak da yoktu; yani krala yazmak ve durumu aydınlığa kavuşturmak için daha zamanları vardı.[7]

Aynı 28 Haziran akşamı V. Pius Felipe'ye içten bir çağrıda bulunarak, "bu mektubu aldığın zaman hiç vakit geçirmeden sevgili oğlumuz soylu Andrea Doria'ya Majesteleri adına kumanda etmekte olduğu filonun Venedik filosuyla birleşmesi" emri vermesini rica etti. Kardinal Alessandrino Vatikan elçisi Castagna'ya yazarak, Vatikan'ın içinde bulunduğu ruhsal durumu ifade etti: Papa, Felipe'nin donanmasının şimdiye kadar Venedik'inkiyle birleşmiş olduğunu sanıyordu ve Doria'ya doğuya hareket etmesi için defalarca yazmıştı, ama bugüne kadar bir cevap gelmemişti; daha kötüsü, Katolik kralın vekilleri Juan Andrea'nın Papaya itaat etmesi için emir almış olduğunu hiç duymamışlardı. Hatta Papalık kurulunda elçilerin kralın emirlerini yanlış aksettirmiş oldukları kuşkusu vardı. "Eğer vekillerinden kuşku duyuyorlarsa,"

7 Serrano III, 182.

Castagna'dan, Doria'ya yazılı bir emir göndermesi için Felipe'ye ısrarcı olmasını istendi.[8]

Bu arada, İspanya'daki Venedik elçileri Doria'ya meşhur emrin gönderilmesini rica etmek için sürekli olarak kralla ve yüksek yetkililerle görüşme talep ediyorlardı. Cavalli ve Dono onlara her zamanki gibi iyi ağırlamada bulunan kralın konuları nazikçe çevirerek kendilerini hep yanıtsız bıraktığından şikayetçiydiler. Saray her zaman çok hareketliydi, konuşmak istedikleri kişiler çoğu zaman bulunamıyorlardı ve kralın geldiği duyulur duyulmaz, hemen sonra tekrar çıkacağı konuşuluyordu. Sonuçta, "Türklerle çıkacak savaşın ateşi onu kendileri kadar yakmayacağı için," Kral durumun önemini anlayamıyordu (İspanyolların okumamaları için bunları şifreli yazdılar). Önemli kişiler bazen kabalaşabiliyorlardı da: Zaman daraldığı için düşünmesi rica edilen Feria Dükü usanmış bir edayla, "Bu sadece askerlerin görüşü; biz hepimiz en az Türkler kadar iyi askeriz," diye yanıt verdi. İki elçi, Torres'in hepsini kandırdığını gittikçe daha iyi anlıyorlardı. Elbette bunu kasten yapmıyordu, "Bütün bu görüşmelerde gösterdiği büyük isteği, görgülü ve nazik olmak adına bazı abartılı sözler kullanarak ifade ettiğine inanmak istiyoruz."[9]

Başlangıçta herkesi heyecanlandıran iyimser duygu temmuz başlarında yerini huzursuzluk ve kötümserliğe bırakmıştı. Faccinetti Venedik'ten, "Katolik donanmasının buradaki bayların kadırgalarıyla birleşme planının gecikmesinin sebep olduğu sürekli şikayetler duyuyorum," diye bildiriyordu. Madrid'deki Castagna, birleşme görüşmelerini kabul etmiş olan kralın bir sorumluluk almadan önce pazarlıkların nasıl süreceğini görmek istediğini sanıyordu; bu yüzden filoların birleştirilmesi üzerine kesin emir vermesi şimdilik zor görünüyordu. Tam 6 Temmuz günü Venedik elçilerine, "Majesteleri kadırgalarının birleştirilmesi için şimdi emir vermek istemiyor," diye bildirildi. Bunu üzerine Vatikan elçi-

8 Serrano III, 183-4; Nunziature IX, 210f; Setton 965-6.

9 Dona 19, 21-23, 25. Portekiz'e yaptığı yararsız bir yolculuktan temmuz sonunda saraya dönen Torres, Kardinal Espinosa'yla bir yemek sırasında biraz sıkılarak kendi hatasını itiraf eder ("Ona, Majestelerine, hatamı düzelttiği için çok teşekkür ettiğini söyledim, çünkü Majesteleri kararı bana bildirdiğinde onu yanlış anlamışım"): Dragonetti 205 ve 210.

si hüzünlü bir havayla, "Sanırım birleşme konusu kapandı," diye not alıyordu.[10]

Hızla birleşme umutlarının Roma'da Kutsal İttifak hakkında görüşmelerin başladığı sıraya denk gelmesi, eğer kralın tedbirliliğinin bu iki durum arasında belirli bir ilişki kurduğu açık olmasa bir paradoks olarak görülebilir. Felipe, "onlar başkalarının yardımına hiç koşmamış oldukları için Venedikli baylara karşı pek yakınlık duymuyordu" ve ilk fırsatta Türklerle barış yaparak onu zor duruma sokacaklarından emindi. Kral 16 Mayısta birleşme pazarlıkları için görevlendirilmiş olan Granvelle, Pacheco ve Zuniga için gizlice verdiği talimatta Kutsal İttifak filosunun kumandasının muhakkak İspanyol filosunun komutanı olan "kardeşi bay don Juan'a" verilmesinin altını çizdi. Bu talimatı okuyan herkes, şayet o noktada uyuşamazlarsa, Felipe'nin Doria'ya Sicilya'dan hareket etme emri vermeyeceğini anlayabilirdi.[11]

Tam yetkili üç diplomat kralın bu talimatını 9 Haziran günü aldılar. Papa onun içeriğini hemen hemen aynı zamanda öğrendi, çünkü Felipe onu gönderir göndermez, don Luis de Torres mesajı görebildiğini şifreli olarak Roma'ya bildirmişti ("Bunu yapabilmek için birçok kişiye başvurdum"). Venedikli müzakerecilere verilen tam yetki ancak 20 Haziranda onlara ulaştı ve iyimserliği gitgide kaybolmakta olan Zuniga bunu kötü bir alamet olarak aldı: "Venediklilerin bu birleşmenin gerçekleşmesini istemediklerini anlıyorum ve sanırım bunu önerdiklerine de pişman oldular, çünkü bu yaz için Türk tehlikesinin geçtiğinden neredeyse eminler." Aynı gün Kardinal Rambouillet, Sultanın müttefiki ve II. Felipe'nin ezeli düşmanı olan Fransa kralına Kutsal İttifak hakkında, "Küçük bir şey için büyük gürültü kopartıldı ve bu görüşmenin devam edeceğini sanmıyorum. En azından bu yıl boşa gidecek ve gelecek yıl ne olacağını ancak Tanrı bilir," diyordu. İçinde birçok şeyin gizlendiği diplomatik bir formalite yüzünden Papanın kendisine alınmış olduğu Rambouillet'in hiç keyfi yoktu: V. Pius, Fransa kralının mektubunu görmüştü ve "Majestelerinin Türke,

10 Nunziature IX, 209 (ve Venedik'teki durum için bkz. ASV, SS 76, 115r); Dona 25-7; serrano III, 188 ve 190.

11 Serrano III, 143, 153-61, 175; kralın Kutsal İttifak için pazarlığı üzerine kararı için bkz. Catena belgeleri 263-5; Vargas Hidalgo 667; Codoin III, 354.

Türklerin İmparatoru vasfını kullanması, kendisine bir krala yakışır gibi gelmediği için," onu kınıyordu.[12]

V. Pius 1 Temmuzda görüşmeleri açarak, Katolik Kralın ve Venediklilerin elçilerine, Hıristiyanların Türk tehdidine karşı birleşmelerinin önemini anlatan bir konuşma yaptı. Ertesi gün Kutsal İttifak anlaşmasını ana hatlarıyla açıkladı. İçeriği hakkında defalarca bahsedildiği için tekrarlamaya gerek olmayan görüşmeler bütün bir ay devam ettiler ve karşılıklı güvensizliğin açık şekilde belli olmasına karşın, kısa zamanda ortak bir metin üzerinde anlaşmaya varıldı. 4 Ağustosta görüşmelere ara vererek onay şartnamesinin her iki hükümete sunulması kararı alındı. Hazırlanan teklife göre, yarısı kralın diğer yarısı Venediklilerin olmak üzere 200 kadırga denize çıkarılacak, bunlara gerekli miktarda asker ve yiyecek temin edilecek, masrafların yarısını İspanya, üçte birini Venedik ve altıda birini Papa karşılayacaktı. En zor konu kumandanın tespit edilmesiydi ve kötü niyetli Rambouillet'e göre, görüşme gemisi bu kayaya çarpıp batacaktı. 17 Temmuzda şunları yazıyordu: "Şimdi her birinin bir komutan seçeceği söyleniyor.[13] Bir heyet kurulacak ve sonuç oylarla belli olacak, ama bana göre bütün bunlar sözde kalacak ve gerçekleşemeyecek." Ancak II. Felipe'nin, çalışma odasının sessizliği içinde deniz operasyonunun önüne koymuş olduğu engelleri kaldırarak nihayet harekete geçirmeye karar verdiğinden kardinalin haberinin olması mümkün değildi.

Kralın naibi Kardinal Espinosa daha 6 Temmuzda Cavalli ve Dona'ya, Doria'nın ancak anlaşma sağlandığında Venedik filosuyla birleşmek için Messina'dan hareket edeceğini bildirmişti. İki elçi, bu durumda çok vakit kaybetmiş olacaklarını, çünkü görüşmeler tamamlanmış olsalar bile Juan Andrea'nın hareket etmeye-

12 Dragonetti 161; Serrano III, 175 ve 180; Charriere III, 114. Diplomatik inatçılık, Thomas etiğine göre çarpışması ve öldürmesi yasal olan tirana benzetilen Sultanın gücünün yasallığını reddetmeyi de kapsıyor. Fransa kralı ise Selim'e yazdığın mektupların başlıklarında "Çok büyük, eşsiz, çok güçlü, yüce yürekli ve yenilmez Sultan, Müslümanların büyük hükümdarı Sultan Selim Han, her türlü onur ve erdemi üzerinde toplayan. Tanrı sizin büyüklüğünüzü ve yüceliğinizi daim etsin," diye hitap etmekten kaçınmıyordu: Fresne-Caneye 73.

13 Charriere III, 117. Tartışmaların özeti, Suriano'da; İspanyol tam yetkililerin krala raporları, Serrano III, 186-207.

bileceğini söylemeye kalkıştıklarında, İspanyol onların tüylerini diken diken eden şu karşılığı verdi: "Bu doğru. Juan Andrea yeni bir emir gelmeden yola çıkmayacak." Ama sadece birkaç gün sonra kral fikir değiştirdi ve 13 Temmuzda –Roma'daki görüşmeler yeni başlamış olmasına rağmen– amirale hareket emrini göndermeye karar verdi. Cavalli ve Dona'nın Doga sevinçle yazdıkları ve "Tanrı'ya şükürler olsun ki" diye başlayan mektuplarında, Sekreter Perez'in resmi emri yazmakta olduğunu ve kralın bu gece Escorial Sarayında bunu imzalayacağını duyurdular.[14]

Ayın 15'inde ("gerekli olan birçok yazışmadan sonra") yola çıkan Doria için verilen emir, aslında iki aydır ilk defa olarak yazılan çok uzun bir mektuptu. Burada Felipe, kendisini görüş değiştirmeye iten sıradışı ayrıntılar zenginliğiyle durumu açıklıyordu.[15] Sanki kral amiraline Doğuya doğru gitmesi ve başkalarının emri altına girmesi gibi önemli bir emri verirken onun arzularına uygun olarak hareket etmesi gerektiğinin kafasına iyice yerleşmiş olmasından emin olmak istiyor gibiydi. Felipe 23 Nisan ve 16 Mayısta göndermiş olduğu mektupları anımsatıyor, Venedik elçilerinin o zamandan beri kadırgalarını cumhuriyetin kadırgalarıyla birleşmeye göndermesi için baskı yapmayı sürdürdüklerini yazıyordu: "Ama hızlı hareket etmek ihtiyacının Venediklileri Kutsal İttifak görüşmelerini tamamlamaya zorlayana kadar bunu yapmanın doğru olmayacağını düşünüyordum." Papa da onların üstelemelerine iştirak ettiğinde, daha doğrusu, Doria'nın kendisine itaat etmesi emri aldığını sandığında, amirale, "bütün kadırgalarımızla Korfu Körfezine gitmesi" emrini vermeye teşebbüs etmişti. Kral ona ekibin henüz Sicilya'dan ayrılamayacağını bildirmişti, çünkü Napoli ve Sicilya'da kalan bütün vasıflı piyadeleri Goletta'ya göndermişlerdi.

Kadırgalarda asker eksikliği gerçekten büyük sorundu. Kral amirale bunun üzerinde iyice düşüneceğine söz vermişti. "Napoli'deki Terciolar (DN) alabilecekleri diğer bütün piyadelerin İtalya'ya gelip kadırgalara yüklenmesi için" Granada'daki ayaklanmanın bir an önce bastırması için uğraşmıştı. Kral onların gelmelerini beklerken, Sigismondo Gonzaga'nın kumandasında

14 Dona 49, 58-61.
15 Vargas Hidalgo 682-4.

Sardunya'da bulunan 1500 piyadeyi Doria'nın hizmetine vermeyi kararlaştırmıştı, bu yüzden şimdi Juan Andrea'ya bunları alması için oraya gitmesi emrini veriyordu. Sonunda Napoli ve Sicilya genel valileri bulundukları yerlerden filonun ihtiyacı olan sayıda piyade toplama emri aldılar; Doria'ya bütün gerekenler kendisine verilecek ve Milano genel valisinin de bir miktar İspanyol piyade verip veremeyeceğine bakılacaktı.

Tabii geriye birleşik filoya kimin kumanda edeceği kalıyordu; ama tam da bu konuya gelindiğinde kral durumun halledilmiş olduğunu yazdı. Papanın da bir kadırga ekibi olacaktı, yani genel kumandanlık iki değil, üç komutan arasından seçilecekti. V. Pius kendi kadırgalarına kumandan olarak sadece Romalı bir prens değil, aynı zamanda Napoli'de geniş toprakları olan, başka bir deyişle, Felipe'nin vatandaşı ve vassalı olan Marcantonio Colonna'yı atadığı için kral, Papayı memnun etmek ve Venediklilere iyi niyet göstergesi adına Kutsal İttifak filosunun kumandanlığına onun getirilmesini kabul ediyordu. Bu yüzden Doria müttefiklerin asker yüklemeleri tamamlanınca bütün kadırgalarla hareket ederek Papanın ve filonun komutanı Colonna'nın emrine girecekti. Sonradan kral bu kararın Papanın 28 Haziran tarihli ünlü mektubu masasına gelmeden önce alınmış olduğunu söyleyecekti. Bunun doğruluğuna inanıp inanmamakta serbestiz; bunun tam aksini düşünen Vatikan elçisi Castagna, olayları Roma'ya tamamen başka bir şekilde nakletti: Önce mektup gelmişti ve hemen sonra Kardinal Espinosa Vatikan elçisine, kralın nihayet ikna olduğunu bildirmişti. Monsenyör Castagna zamanın değerli oluğunun farkındaydı ve Espinosa'dan resmi emrin "Bay Andrea Doria'ya" iki kopya olarak gönderilmesi sözünü aldı: "Biri kara, diğeri deniz yolu için."[16]

II. Felipe Roma'daki tam yetkili İspanyollara, Papaya ve Marcantonio Colonna'ya[17] hemen iletilen 15 Temmuz tarihli emirle

16 Serrano III, 193. Bin beş yüzlü yılların ikinci yarısının en etkin politikacılarından biri olan otuz beş yaşındaki Colonna'nın kişiliği ve Kilise Devleti ile İspanya kralı arasında işgal ettiği karmaşık pozisyonu için bkz. Rivero Rodriguez 1994 ve Bazzano 2003.

17 Serrano III, 196-8; krş. Codoin III, 356 ve Capponi 2008, 125. Vatikan elçisi ve diğer elçiler bunu ayın 13ünde öğrenir ve hemen hükümetlerine bildirirler: Serrano III, 193 ve Setton 972. Haber Venedik'e 26 Temmuzda, kimine göre Roma'ya 27 Temmuzda, kimine göre ise 2 Ağustosta gelir: ASV, SS 76, 122v. Nunziature IX, 224 ve Setton 969, 972-3.

bütün deniz operasyonu mekanizmasını harekete geçiriyordu. Artık kaybedilecek zamanları olmadığına kendisi de inanmış olacak ki, Sardunya genel valisine ve Sigismondo Gonzaga'ya, "gemilere çabuk binebilmeleri için adamları hazır bulundurun" emri verdi. En azından görüldüğü kadarıyla Doria'ya verilen talimatlar bu defa çok açıktı: Olabildiğince hızlı giderek Zane'in Korfu'daki filosuyla birleşip, Vatikan'ın amiralinin kumandası altına girecekti. Ama kral, Juan Andrea'nın kendi düşüncesini iyice anladığından emin olmak istiyordu: Bu yüzden –çevreye yayılmamış olan bir paragrafında– Colonna'ya itaat etmesini, ama kendisi ondan daha deneyimli olduğu için ona tavsiyelerde bulunmasını ve kadırgalarının başına bir şey gelmesinin bütün Hıristiyanlığa ne kadar büyük zarar vereceğini düşünerek, onları nereye yerleştireceğine çok iyi karar vermeleri gerektiğini belirtti. Ve kendi yazısıyla ekledi: "Adamları bindirirken, Papanın ve Venediklilerin kadırgalarının ne durumda olduklarına bakın ve buna göre ne yapmanız gerektiğine karar verin, çünkü onların kadırgalarının kondisyonunun ne derece önemli olduğunu siz de biliyorsunuz." Böyle talimatlardan sonra Doria'nın ilerideki davranışlarının büyük infial yarattığına ve müttefiklerin kendisini korkaklıkla ya da daha kötüsüyle suçlamalarına şaşmamak gerekir.

Doria'nın ekibi Doğuya doğru yelken açmadan önce piyadelerin gemilere bindirilmesi gerekiyordu, ama komutan bu sorunu çözmek için kralın emrini beklemedi. Juan Andrea, işlerini valilerle birebir görüşerek halletmeye alışıktı; onun kadırgalarının doğu operasyonundan bağımsız olarak Güney İtalya sahillerini korumak, Malta ile Goletta'nın emniyetini sağlamak için askere ihtiyaçları vardı ve sürekli düşünüp duran Felipe'nin bir karara varmasını beklemesi doğru olmazdı.

Doria mayıs ayı başlarında Napoli'ye geldiğinden beri eyalet valisinden kendisine birlikler bulmasını istemişti. Cenova kadırgaları Giovan Battista d'Arco'nun topladığı muhteşem Alman alayını –bin sekiz yüzü zırhlı mızraklı, bini tüfekçi olan onarlı ekipler halinde 3027 asker–, Nuovo Kalesine daha kısa bir süre önce indirdikleri için, Alcala Düküne göre bu iş kolaydı: "Almanya'dan çıkan en seçkin ve iyi silahlanmış kişiler. Çoğunluğu Tirol taraflarından ve hiçbiri sapkın mezhepten değil." Vali bunlardan bir

kısmını Doria'ya vermek istedi, ama o bunu reddetti ve krala sebebini açıkladı: "Genel vali bana Almanlardan verdi, ama Majestelerinin de takdir edecekleri gibi bunlar kadırgalara pek yararlı olamazlar; bu yüzden kabul etmedim." Alman piyadelerin çok iyi asker oldukları dünyaca bilinse de, Doria onların deniz savaşına uygun olmayacaklarından kesinlikle emindi: Daha çok genç olduğu zamanlar bir gün kayınpederi, gemilerinde Alman birlikleri varsa Türklerle çatışmaktan kaçınmasını söylemişti: "Almanlar kadırgalarda savaşmaya alışık değildirler ve asıl ihtiyaç olan usta tüfekçilere onların içlerinde pek rastlanmaz." Yani Alman mızraklı askerler karada süvarilerle çatışmakta çok yararlıydılar, ama denizde özellikle tüfekçilere ihtiyaç vardı.[18]

II. Felipe 16 Mayıs tarihli daha önceki mektubunda Doria'ya, Napoli ve Sicilya genel valilerinin kendisine gerekenleri vereceklerini bildirmişti: "Bu iş için yeterli sayıda İtalyan toplayacaklar, çünkü oradaki İspanyolların sayıları az." Ama piyadelerin toplanarak amiralin emrine verilmeleri için çok süre gerekliydi. Valiler görev için başvuran adaylar ve torpillilerden bir yığın insan içinden komutanları belirleyecekler ve bunları yönetim bölgelerine atayacaklardı; sonra, her komutan yerine geçerek bir banko kurup bayrağını dikecek ve çağrı için davul çaldıracaktı. Oraya başvuran gönüllüler tüfeklerini, miğferlerini ve maaşlarından bir miktarını avans alacaklar, birliklerin sayıları 250'yi bulup hareket etmeye hazır olana kadar hükümetin cebinden yiyip içip yatacaklardı. Bundan önce, kamuya ait ve özel bir yığın para el değiştirir, bir sürü yolsuzluk olurdu ve komutanların sadece kazançlarına bakan iş adamları değil, zarar etmek pahasına ün kazanmak isteyen bir devrin centilmenleri olmaları bir şanstı.[19]

24 Haziranda Papanın acele etmesi isteklerine ilk defa olarak cevap veren Doria, ona Palermo'dan yazarak içinde bulunduğu güç-

18 Vargas Hidalgo 664 ve 668. Almanların denizde yararsızlıkları için bkz. Böl. 31, n. 12.

19 II. Felipe'nin imparatorluğunda adam toplama sistemi ve ilgili terslikler için bkz. Thompson 1976, 107-21. D'Arco Kontunun askerlerinin büyük kısmı Brescia'da üretilen silahlarla donatılmışlar, bunlar Venedik tarafından krala jest olarak verilmişlerdi, "Doğrusunu söylemek gerekirse, böyle çok sayıda toplamaya karar verdiğimiz askerleri donatmak için ona çok ihtiyacımız var," ASV, SS 76, 73v.

lükleri bildirdi: Sicilya genel valisinden adam istemiş, olmadığı cevabını almıştı; sonra Napoli'ninkinden istemiş, o da işe girişmişti; şimdi en nihayet adamların bulundukları haberi ulaştığını ve onları almaya gitmek üzere olduğunu söylemişti. Aslında Santa Cruz Markizi valinin topladığı piyadeleri almak için Napoli'ye ancak ağustos başlarında gidebilmiş, ama yeterince tatmin olmuştu, çünkü vali 2000 adam toplaması için Torremaggiore Markizini görevlendirmiş, o da masraftan kaçınmayarak bunları toplamıştı. Komutanların hepsi soylulardı. Her asker on beş yirmi skudo avans almıştı ve "İspanyol değillerdi ama idare ederlerdi."[20]

İspanya'yla iletişim o aralar hiç görülmediği kadar hızlı olduğundan, Juan Andrea kralın Roma'daki "tam yetkililerine" de başvurmuş ve onlardan kendisine daha asker bulmalarını istemişti. Zuniga ve diğerlerinin ilk aklına gelen, Sardunya adasında bulunanlardan yararlanmak olmuştu. Bunlar en iyileriydi, hazırdılar ve üstelik uzun süreden beri kendi askerleriydi. Böylece kadırgaların adaya giderek bunları almalarına karar verildi. Haziranın son on gününde Doria denize açılarak Bizerte'de mola verdi. Burada, kendisine daha önce o limana gelmiş olduğu bildirilen Uluç Ali'nin kalyonuna sürpriz bir baskın vermeyi düşündü, ama avını bir süre göremeyince Sardunya'ya doğru yelken açtı. Temmuz ayı başlarında II. Felipe'nin kendisi de aynı şeyi düşünürken, Doria, Santa Cruz ve *Cardona* ile Gonzaga'dan İtalyan piyadelerini yüklemek üzere filonun büyük kısmıyla adada bulunuyorlardı. Palermo'ya dönen Juan Andrea, yaptıkları hakkında bilgi vermek için patronuna yazmayı ancak 17 Temmuzda akıl edebildi. Gonzaga'dan 1500, Torremaggiore Markizinin topladığı 2000 ve Sicilya ekibinde hizmet eden 800 piyade askeriyle Doria'nın 51 kadırgasının her biri için yaklaşık 85 asker bulunuyordu. Bu sayı Venediklilerin bekledikleri gibi 100'e ulaşmıyordu, ama bir savaş için yine de yeterliydi. Ayrıca asker aramak için daha zaman vardı, çünkü toplama ve gemilere bindirme işlemlerinin tamamlanması ağustos başını bulacaktı.[21]

---

20 Vargas Hidalgo 668, 680, 691.

21 Serrano III, 186 ve 201; Vargas Hidalgo 681, 686, 702; Setton 973; Dona 63; Stella 383 n.; Braudel 1986, 1158, ASG, 1966. Gonzaga'nın 1500 piyadesi mayısta Sardunya'ya gönderilmişti: krş. Vargas Hidalgo 629.

Papanın Marcantonio Colonna'ya teslim ettiği ekip de ancak o tarihte denize açılabilmişti. Hıristiyan donanmasının mürettebatının tamamlanmasına kilisenin destek vermesi fikri Venediklilere aitti. Tersanede bulunan bütün kadırgalarda yeterince kürekçi olmadığı fark edildiğinde, Papadan bunların bir kısmının tamamlanması teklif edilmiş ve bunu az bir masrafla yapabileceğini söylemişlerdi. Kardinaller bu fikri öncelerdi soğuk karşılamışlar, bunun yerine para ve asker vermeyi önermişler, ama Venedikliler bu konuda ısrarlarını sürdürmüşlerdi. Olayların nedenlerinin içine sızmaya alışık olan bütün diplomatlar bunda ısrar etmelerinin sebebinin, Haçlı filosunda Papaya sadık olan bir kardinalin veya bir generalin don Juan'a itaat etmeyeceğini düşünmeleri olduğunu anlamışlardı.

Bu fikir farklı tepkiler doğurdu: Venedik'teki Faccinetti'ye göre bu mükemmel bir fikirdi, çünkü hiç kimse yabancı bir komutana itaat etmeyi kabul etmek istemezdi ve böylece "herkes Haçlı filosunun komutanı üzerine görüşecek ve heyetin çoğunluğunun aldığı kararı uygulayacaktı." Bütün bunlardan usanan Zuniga ise Papayla konuşarak ona bu hususun tehlikelerini hatırlattı: "Kral Bay Don Juan'ı deniz generalliğine atadığına göre, bu harekâtın kumandasının ondan alınmasına izin vermemeliydi."[22]

Venediklilerin bu teklifi karşısında oldukça sert bir tutum içine giren V. Pius, nisan sonunda 24 kadırga donatmaya karar verdi. Ruh hali çok kötü durumda olan Zuniga, "Onlar gövdeleri veriyorlar; çarmıkları, topları ve her kadırga için otuz kürekçiyi ise siz vereceksiniz. Ben bu kadırgaların bu sene içerisinde tamamlanacaklarından kuşkuluyum," diyordu. Gerçekten de istenilenler gerek kilisenin bütçesi için gerekse Vatikan devletlerinin az miktardaki nüfusu için çok fazlaydı ve Kardinal Bonelli Roma baronlarıyla malikânesinde bir araya gelerek, Papanın onların yardımlarını istediğini bildirdi: Her yirmi beş aileden bir adam alacaklar ve ücretlerinin ödenmesine katkı sağlamak için olağanüstü bir vergi koyacaklardı. Böylelikle Papa halkına daha önce hiç olmamış ve sonrasında vicdanını yaralayacak bir yükümlülük getiriyordu.[23]

22 Serrano III, 129; Nunziature IX, 170.

23 Serrano III, 149 ve IV, 97; Setton 959-60 ve krş. Böl. 8, n. 21.

Facchinetti'nin dediği gibi, "Vatikan'ın fukaralığı" da göz önüne alındığında yapılacak masraf çok büyüktü. Roma Rönesansının ihtişamına ve Papa ile kardinallerin mimari yatırımlarını görmeye bizim gibi alışmış olanlar, başka devletlerin bütçelerini çökerten askeri harcamalar üstlenmediklerini, bunu yapmak zorunda kaldıkları zaman tüm kaynaklarını tüketecek olduklarını pek düşünmezler. Papanın kadırga donatacağı duyulur duyulmaz, yeni kardinaller tayin edeceği konuşulmaya başladı. Bunlar belki on, on iki tane olacaklar ve onlardan masraflar için para vermelerini isteyecekti. V. Pius 17 Mayısta bunlardan on altı tane "yarattı" ve konuşulanlara göre, istediği miktar adam başı 30.000 duka olmasına rağmen, bu miktarı hepsi ödedi. Günler öncesi yeğeni Alessandrino'yu "camerlengo"* görevinden almış olan Papa onun ailesinin ilk fedakârlıkta bulunan olmasını istemiş ve bu görevi 68.000 skudo karşılığında Venedikli Kardinal Corner'e satmıştı. Rambouillet, "Papalık devletlerinde asker toplanarak Ancona'ya götürülüyorlar," diye bildiriyordu; 24 kadırganın gövdeleri haziran başına kadar o limanda olacaktı. Papa bunların hepsini donatmaya karar vermişti. "Bunu nasıl başaracağını bilmiyorum. Masraf anlamında değil, burada toplayacak az sayıda deniz adamı olması yüzünden."[24]

Aslında bu çok hırsla girişilmiş bir projeydi ve ayrıntıları incelenmemişti, bu yüzden yeniden ölçüp biçilmesi gerekiyordu. Venedikliler şimdilik Korfu'da donatmayı planlamış oldukları dört kadırgayı gönderebiliyorlardı. Dört tane de tersanede bulunuyordu. Tamamı on beş tane vermeyi umuyorlardı, ama sonunda bu sayıyı on ikiye indirdiler. İlk dört gemi mayıs sonunda yola çıkabildi ve Ancona'ya ulaştıklarında çok kötü bir etki uyandırdılar. Rambouillet sevinçli bir havada, "Korkarım, Papanın kadırgalarının sayısı umulduğu kadar çok değil," diye bildiriyordu, "Venediklilerin gönderdiklerinden başka donattığı kadırga yok; onlardan da Ancona'ya ancak dört tane geldi ve tamamen boş vaziyetteler, görünüşleri çok kötü ve askerleri yok." Venediklilere zaten pek güvenmeyen Papanın, gönderilenlerin kötü durumda olduklarını öğrendiğinde, Alessandrino'nun dediği gibi, iyice canı sıkıldı: "Ve-

* Camerlengo: Vatikan'da görevli kimi kardinallerin unvanı –çn.

24 Nunziature IX, 170; Setton 960; Sereno 51; Charriere III, 112.

nediklilerin verdikleri sözü ve hızla donatılmaları için yaptıkları ısrarı göz önüne alan Efendimizin biraz canı sıkıldı."[25]

Papanın öfkesinin bir diğer nedeni de, kürekçilerin büyük güçlüklerle toplanmış olmalarıydı. Zuniga 5 Haziranda şöyle yazıyor: "Papa kürekçilerin toplanması için çok acele ettirdi; bana denilene göre, Ancona'da gereken sayıya ulaşılmış. Kıtlık yüzünden çok başvuran oldu, ama bunlar acemi olduklarından pek işe yarayacaklarını sanmam." İnsanların çoğu açlık yüzünden Marche ve Romagna bölgelerinden gelmişlerdi. Ancak Ancona'ya vardıklarında orada sadece dört tekne buldular, bu yüzden hepsini gemilere bindirmek imkânsızdı. Ancona'da başsız kalan kürekçilerin çıkardıkları karışıklıklar yüzünden Roma'da şikayetler yükseliyordu. Bunlardan fazla olanlar, Venedik yetkilileriyle durum netleşene kadar evlerine gönderildiler.[26]

Denizcilikle ilgili konularda fazla bilgili olmayan Vatikan bu meselenin güçlüğünü hafife almış, adam toplama işinin gereklerini pek umursamamıştı ve Venedikliler utanmadan bu durumdan istifade etmişlerdi. Başlangıçta onlar kadırgaların kumandanlığına "Venedikli kaliteli bir centilmen" atanmasını önerdiler, Papa ise masrafları ödediği için komutanları kendisinin belirlemesini istedi. Ama her iki tarafa da tam olarak ne gibi yükümlülükler düşeceği hiçbir zaman kâğıda dökülmemişti. Sadece 9 Haziranda Ancona'ya gelen gövdelerin kötü durumda oldukları görüldüğü zaman, Papa Venedik büyükelçisini 12 kadırganın teslimi konusunda bir yazılı anlaşma imzalamaya zorladı. Böylelikle karşılıklı yükümlülükler sonunda aydınlatılmış oldular.[27]

Ama sözleşmenin imzalanması anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya yetmedi, çünkü her iki tarafta avantajsız olduğunu düşünüyordu. Faccinetti, "Ekselanslarına kadırgalar en yakın zamanda ve Venedik'in kendi kumandanlarına teslim ettiği standartlarda ve bütün masrafları onların tarafından karşılanmak üzere gönderilecek," diye not alıyor, ama şunu da ilave ediyordu: "Cumhuriyetin kendi kumandanlarına verdiği kadırgalar Papanınkilere göre

25 Nunziature IX, 187, 197, 204; Charriere III, 115; krş. ASV, SS 76, 105r ve 108r, senatonun halen toplam 15 tekne vermeyi konuştuğu 13 ile 22 Haziran arası.
26 Serrano III, 170; Nunziature IX, 204; Guglielmotti 15-6.
27 Serrano III, 170 ve 376 n.; Nunziature IX, 187 ve 204.

çok iyi donanımlılar. Papaya göndereceklerinde ise sadece denizciler değil, yelken, bayrak, fıçı ve benzeri araçlar da bulunmuyor." Venedikliler, 1537 tarihli bir uygulamayı örnek göstererek, geri kalanları Papanın temin etmesini bekliyorlardı.[28]

Faccinetti ile Dog ve Parlamento üyeleri arasında bu konuda hoşnutsuz bir diyalog yaşandı. Papa diyordu Venediklilerin bütün kadırgaları ücretleri ödenmiş subaylar ve denizcilerle birlikte göndermelerini bekliyordu; "Bana, gereken bu denizcileri bulup paralarını ödeyeceklerini, ama ödeme yapacak olanın kendileri olmaması gerektiğini, çünkü onların ödemeyi kumandanlarının yapmasını istedikleri cevabın verdiler." Bunun üzerine meseleyi çözüme kavuşturmak için haziran sonunda Venedik'e gelecek olan Colonna'yı beklemeye karar verildi.

Papanın ekibinin Marcantonio Colonna'ya teslim edilmesi kralı memnun ettiği için, başlangıçta Venediklileri memnun etmedi. Papa filosuyla kendi kardinallerinden biri yerine savaş tecrübesi olan bir komutan göndermeye karar verdiğinde, vakit kaybetmeden harekete geçti: 11 Haziran pazar günü Colonna V. Pius'un ellerinden, üzerinde "In hoc signo vinces" (Bununla kazanacaksın), yazılı Şam kırmızısı sancağı teslim aldı. Marcantonio yine aynı gün içinde gemi komutanı olarak atanan Romalı on iki soylunun görev belgelerini imzaladı (aralarında iki Colonna, bir Orsini, bir Massimo ve bir Frangipani bulunuyordu) ve onlara Marche bölgesinden denizciler ve piyade askerleri toplayarak kadırgalara bindirmeleri yetkisi verdi, ardından Ancona'ya hareket etti. Zuniga, "Bana söylediğine göre," diye yazıyordu, "önce Venedik'e gitmesi gerekiyordu; 5 Temmuzda Ancona'dan on iki kadırgayla hareket etmeyi düşünüyor; ancak denildiği kadarıyla çok kürekçisi var ama denizcileri eksik; bu yüzden daha az kadırgayla hareket edeceğe benziyor." Colonna'yı deniz operasyonunun planı hakkında görüşmek için Venedikliler davet etmişlerdi; bu arada altı kadırganın Ancona'ya gitmeye hazır olduğunu haber vermişlerdi. Facchinetti, "Onun için de bir kadırga denize indirdiler," diye bildiriyordu "ve bu kendi komutanlarına verdiklerinden daha aşağı değil." Bu noktada Marcantonio kalan bütün kadırgaları Venedik'te bekletmelerini rica etti; bürokratik olarak Ancona'dan daha kolay olacağını

28 Nunzature IX, 205-6.

umduğundan veya belki de bu durumda Venediklilerin gereken her şeyi temin etmekten kaçınamayacaklarını hesaplayarak bunları orada donatmak istiyordu.[29]

Colonna'nın Venedik'e gelişi büyük olay oldu. Bunun nedenlerinden biri, Venediklilerin üstenmek istemedikleri bütün masrafları Papanın üzerine yüklemek gibi bir ekonomik taviz vermesiydi. Ancak bir kısmı Ancona'da bulunan, bir kısmı ise evlerine gönderilmiş olan kürekçileri toparlamak daha fazla vakit aldı. Bu işte acemi olan Papanın adamları kürekçilere birkaç aylık peşin ödeme yapmak gibi, hep hazırlıklı olmadıkları bir durumla karşılaşıyorlardı: "Aksi halde bu haydutları toplayamazdık." Ama Colonna'nın buna bütçesi yetiyordu ve ödemeleri yaptı, ancak onlara üç aylık peşin ödemeyi kabul ettirmeye çalıştı: "Venedik her zaman dört aylık öder (...) Bir ay eksik ödeme yapılmasının sebebi, donatımın geç yapılacak olmasından." Son dört kadırganın donatılması Colonna'nın sandığından daha uzun sürdü: Papalık elçisi amiralin Ancona'ya hareket etmek için Lido'da hazır olduğunu haber verdiğinde tarih 22 Temmuz olmuştu. Oradan yola çıkarak Ancona'dan diğer tekneleri de alacak ve nihayet doğuya doğru yelken açabilecekti.[30]

Bu arada V. Pius ekibin hazırlanmasını hızlandırmak için maddi ve manevi yardımda bulunmaya devam ediyordu. Filonun askerlerine ruhani destek vermek ve onlara peder Possevino'nun "Hıristiyan asker" kitabının bir özet baskısını dağıtması için Ancona'ya bir Cizvit papazı gönderilmişti. Yine bu sırada Papa Venediklilerle yaptığı anlaşmaya askeri birliklerin taşınmaları için gerekli olan bir yük gemisi dahil etmenin unutulmuş olduğunu fark etti. Colonna da zaten komutanlarına her gemi için iki yüz piyade

29 Serrano III, 170 ve 180; Nunziature IX, 195-205; ASV, SS 76, 108r; Setton 964-5; Bazzano 2003, 129-32. Atanma mektupları ve komutan isim listesi, Guglielmotti, 14-8. Venediklilerin Colonna için hazırladıkları Capitana gemisi için Medici elçisi saygıyla ama güven verici olmayan haberler veriyor, "Bay Marcantonio Colonna için dört kürek düzeni olan 'Fausto' kadırgasını yeniliyorlar, ama otuz yıldır denize inmemiş" (Guglielmotti 25). Aslında beşer kürekli olan bu çok özel kadırga için bkz. Böl. 6, n. 18 ve böl. 16, nn. 17-18.

30 Nunziature IX, 211-2, 216, 222; ASV, SS 76, 121r; Serrano III, 192; Setton 967-9 ve 972. Colonna Venedik'ten, Venediklilerden tamamen memnun kaldığını, "Türkle barış yapmak gibi bir düşüncelerinin olmadığını" yazar: Guglielmotti 41 n.

toplamalarını emretmişti, ama her gemide ancak yüz kişilik yer vardı; tecrübelerine göre birliğin kâğıt üzerinde belirtilen güce ulaşması uzak ihtimaldi, ama bir olasılık daha vardı. Bir nakliye gemisi gerekiyordu; ancak zaman göz önüne alındığında bu hiç de kolay değildi. Sonunda Papa, Ragusalıların inançlarını yeniden sınamaya karar verdi ve Büyükelçi Francesco Gondola'dan onun devletinin kendisine bir tane kiralamasını istedi.[31]

Gondola'nın bunu duyurması Ragusa'da neredeyse paniğe yol açtı. Senyörler bu durumdan sıkıntıya düştüklerini, çünkü kabul etmemeleri halinde Papaya saygısızlık yapmış olacaklarını, kabul ederlerse de Türklerle başlarının belaya gireceğini söylediler. Ama geri de çeviremezlerdi; bu yüzden Sultanın intikam almasını önleyecek bir plan düşündüler: Ancona'da bir yük gemileri vardı. Colonna'nın bunu boşaltarak alıp kullanmasını ve muhakkak zorla el koymuş gibi davranmasını istediler. Eğer bu gemi hareket etmişse yerine başka bir gemi gönderecekler ve kumandan buna da zorla el koyacaktı; önemli olan, Papanın bunu gizli tutması ve bu gemiyi onların verdiklerini kimseye açık etmemesiydi. Kendilerini tehlikeye atan Ragusalılar bunun bir karşılığını hak ettiklerini düşünüyorlardı; Roma'da birleşme müzakereleri yapılmakta olduğuna göre, anlaşmaya kendi lehlerine bir madde eklemesini istediler. Buna göre anlaşma metnine, "Ragusa şehri dominyonuyla birlikte özerk kalarak ona bir zarar verilmeyecek, ama savunmasını..." diye eklediler, "bunun hakkında bir şey söylememek, iki taraf için de iyi olur." Bir şey söylenmese de, günün birinde Katolik bir kumandan o anlaşma maddesine dayanarak şehrin ortasında bir garnizon kurmayı akıl etseydi herhalde hoş bir durum ortaya çıkmazdı.

Plana göre, filoya katılacak küçük ama savaşçı bir ekip daha vardı: Malta Şövalyeleri. St. Jean müritleri Müslümanlara ve Yahudilere karşı bağımsız bir savaş yürütseler de, ruhani anlamda Vatikan'a sadıktılar ve ada Sicilya Krallığına bağlı olduğu için orayı II. Felipe'nin izniyle ellerinde tutuyorlardı; bu yüzden kadırgala-

31 Brunelli 2003, 15-6; Castellani 1936, 478-81; Civale 2009, 38-46 (Cizvit Juan de Vitoria Ancona'dan yazar: "Öyle kadırgalarda gitmeyi kimse istemez"). Colonna'nın piyadeleri: Guglielmotti 16-22 ve Quarti 163-4. Gondola için bkz. Anselmi 1974, VII.

rının bu sefere katılmaları gayet doğaldı. V. Pius daha mart ayında bütün şövalyelerine Malta'ya dönerek Büyük Usta'ya görünmelerini emretmişti. Daha sonra, Venedik hükümeti Zane'e dört kadırganın adadan hareket ederek filosuna katılacağını bildirmişti. Aslında şövalyeler Doria Messina'dan çıkana kadar denizde riske girmek niyetinde değillerdi. Öte yandan onların Venedik kadırgalarıyla değil, kralınkilerle birleşeceklerini de ifade etmeyi unutmamıştı: "Çünkü bu onlara verilen ilk zorunlu görevdir." V. Pius 9 Temmuzda Büyük Usta Pietro del Monte'ye, Doria'nın "bazı engeller yüzünden" biraz geç kalmış olsa da yakında yola çıkacağını yazarak, kadırgalarını hemen Colonna'yla buluşacakları Korfu'ya göndermesini emretti.[32]

Ama Malta ekibi daha hazır duruma gelemeden bir kazaya uğradı. Şövalye François de Saint Clement komutasındaki dört kadırga Doria'yla buluşmak için Palermo'ya gelmişlerdi, ancak Doria henüz Sardunya'dan dönmemişti. Kumandan aldığı emre göre orada bekleyecekti, ama boş durmaktansa, kiralık gemi tutmak yerine kendi kadırgalarıyla Sicilya'dan Malta'ya şarap ve erzak taşımak suretiyle "bir yığın para kazanacağını" düşündü. Birçok kimse, hatta "Tahtabacak" lakaplı bir korsan, ona Uluç Ali'nin o sularda gezindiğini haber verdiler, ama Saint Clement buna inanmak istemedi. Diğer kadırgaların komutanları ona şafakta hareket etmeyi önerdiler, böylece yazın güzel havasında aynı gün içinde Malta'ya ulaşabilirlerdi, ayrıca ufukta tehlikeli yelkenlerin görünmeleri halinde geri dönmeye de vakit bulabilirlerdi. Ancak Saint Clement'in acelesi olduğundan, 14 Temmuz akşamı yükleme tamamlandığında hareket işareti verdi. Kadırgası tuzlu balık, şarap fıçıları, ağaç, vb ile tıka basa doluydu, hatta inek, tavuk gibi canlı hayvan da vardı.

Ertesi günün şafağında, Gozo adasının görünmesini bekledikleri sırada, Licata'dan gemiye aldıkları kılavuzun onları rota dışına götürdüğünü fark ettiler. Karşılarına müttefik adalardan biri yerine bir korsan filosu buldular: Uluç Ali 19 kadırgayla pusuda bekliyordu. Kimilerinin dediğine göre, önceki akşam hareket işareti veren top sesini duyarak durumu fark etmişti. Bütün gün süren takipten sonra üç kadırga yakalanmış, yüzlerce Müslüman

32 Serrano III, 170; Setton 955-6, 961, 965, 968; Bosio 851-4.

esir kürek başından kurtarılmış, seksen kadar şövalye öldürülmüş ya da esir alınarak kürekçilerin yerine geçirilmişti ve sadece bir gemi Agrigento limanına sığınarak kurtulmuştu. Saint Clement'in komutan gemisi Montechiaro sahilinde karaya oturmuş ve Türklerin bir gemisine bağlanarak yeniden denize çekilmişti. Sancağı alan yazıcı kendisini baltalarla kovalayan Türk esirlerin ellerinden kıl payı kaçmıştı; generalse kasayla gümüş takımları kurtarabilmişti.

Durumu haber alan II. Felipe, iki kadırganın Messina tersanesinde, diğerinin de Napoli'dekinde onarılmalarını, daha sonra altmış forsa hediye edilerek şövalyelere teslim edilmelerini emretti. Bu arada Malta'da bir soruşturma açıldı. Rotayı şaşırmakla suçlanan kılavuz ve komutan gemisinin kürekçibaşı mahkemeye çıkartıldılar ve idam edildiler. Kendi canından korkan Saint Clemente Üstad-ı Âzama artık emekliye ayrılmak istediğini yazarak, Papadan özür dilemek için Roma'ya gitti. Ama V. Pius ona Malta'ya geri dönerek mahkemeye çıkmasını emretti. Komutan adaya indiğinde linç edilmeye kalkışıldı. Daha sonra mahkemeye çıkarak ölüm cezasına çarptırıldı, kiliseden kovuldu ve hapiste boğularak öldürüldü. Cesedi bir çuvala konup denize atıldı.

İtalyanların "Occhiali," İspanyolların "Luchali" diye tanıdıkları Uluç Ali, kadırgalardan birinde ele geçirilen Vaftizci Yahya heykelini Cezayir limanının ana giriş kapısına ayaklarından astı ve Sultana beyaz haçlı kırmızı Malta bayrağını gönderdi. Onları 23 Ağustosta İstanbul'a girerlerken gören Barbaro ürperdi, çünkü "havada rüzgâr gibi yayılan konuşmalar Hıristiyan donanmasının yenildiğini söylüyorlardı;" ama kısa süre sonra, sadece üç kadırganın kaybedilmiş olduğunu öğrenerek rahatladı.[33]

Korsanların denize çıkarak büyük zararlar verdikleri haberi o temmuzun sonunda Batı filolarının hareketlerini son derece kısıtladı. Roma'dan Colonna'ya, eğer henüz hareket etmediyse yolculuğu sırasında Malta kadırgalarına olduğu gibi başına bir şey gelmemesi için dikkatli olması bildirildi. Sicilya genel valisi krala

33 Bosio 853-63, ASG, 1966; Setton 937; CB, II, 63r; Nunziature IX, 254. Uluç Ali'nin çıkışı haber verilmişti, ama "Türkün donanmasını bulmak için" Doğuya gittiği sanılıyordu: Dona 61 ve 65. Braudel 1986, 1158. Öldürülen şövalyeler arasında Leopardi'nin atalarından biri olan papaz Pier Antonio Leopardi da Recanati de vardı (Bosio 857).

Uluç Ali'nin 19 Temmuzda Farina limanına doğru giderken görüldüğünü, yani hâlâ denizde dolaştığını yazdı. Goletta valisi don Alonso Pimentel aynı 19 Temmuz günü Tunuslu topçuların büyük bir salvo atışını duyduğunu bildirdi: "O Malta ganimetleriyle gelirken yaptıkları selamlama atışları olsa gerek." Hezimetten kurtulan tek kadırga olan *Santa Maria della Vittoria*, Malta'ya dönmek için beraberinde bir kalyata ve küçük bir perkendeyle ayın 25'inde Licata'dan hareket etti. Scalambri Burnunda on iki sıralı iki Berberi perkendesiyle karşılaşınca onları karaya oturtmak için üzerlerine gitmeye başladı, ama esirler Passero Burnunda başka düşman gemilerinin olduğunu söyleyince Malta'ya gitmekten vazgeçip geri döndü.[34]

Kimileri ise durumdan istifade edilmesini öneriyorlardı: Cenova'daki İspanya Büyükelçisi de Silva krala yazarak, Cezayir'deki bir ajanına göre Uluç Ali'nin orada bulunan bütün eli ayağı tutan Türkleri kendisiyle birlikte götürdüğünü, sandığına göre orada pek işe yaramayan Morolardan başka kimse kalmamış olduğunu bildirdi. Kentte çok sayıda iyi kalite top bulunuyordu, ama cephane azdı, ayrıca 8000 Hıristiyan esir "şehirde serbestçe dolaşıyordu;" yani bu bir darbe indirmek için iyi bir fırsat olabilirdi. Ama Hıristiyan limanlarında yaşayanlarda artık fazla heyecan kalmamıştı, özellikle Cenova'da, mevsim ilerlediğinden Sultanın filosunun artık batı denizlerine kadar gelmeyeceğine inanıldığı için savaşma hevesi iyice soğumuştu. Doria'yla birlikte Sicilya'da bulunan üç kadırga her yıl yaptıkları gibi, Cenovalı tüccarların Messina pazarından satın aldıkları ipeği yükleyerek geri dönme emri aldılar.

De Silva, "bütün Hıristiyan hükümdarlarının Türklere karşı durmak için harekete geçtikleri bir zamanda," bu dönüşün yanlış olduğunu hatırlattı. Kendisine, Cenova'nın onun ülkesini savunmak için krala sadık olduğu, ama Türk donanmasının bu taraflara gelip Majestelerinin devletlerine zarar vermeyeceği, bunu yerine Venedik'e doğru gideceği cevabı verildi. Cenovalılar öncelikle işlerini düşünmek istiyorlardı. Endişeli olan Doria Palermo'dan yazarak kralın buna üzüleceğini, bu yüzden yeniden düşünmelerini rica etti. Cenova bütün bunlara cevap olarak kadırgalara değerli

34 Nunziature IX, 223; Vargas Hidalgo 688; Bosio 863.

yükü alıp "en yakın zamanda" oradan hareket etmelerini emretti. Öfkelenen Juan Andrea buna soğuk üslupta bir mektupla karşılık verdi: "Cumhuriyetlerin hükümetlerine fazla güvenim yok; umarım, oradakiler ne yaptıklarını biliyorlardır, çünkü bu konu üzerinde benim yapmadığım kadar çok kafa yormuşlardır(!)"

Ama ortada hâlâ Uluç Ali bilmecesi vardı. Napoli'yle çıkarları olan en büyük Cenovalı armatörlerden biri olan Stefano de Mari, Doria'ya yazarak, "Kadırgaların geçmeleri güvenli mi?" diye sordu. Doria'nın cevabı hiç de cesaret verici değildi:

> "Occhiali'nin Doğuya gidip gitmediği belli değil. Gitmiş olsa bile altı kadırgası ondan ayrılmıştı (...) Tahmin edeceğiniz gibi, bu bir şans oyunu, ama ben gidecek olsam, Occhiali'nin şansına yenilmemek için bir firkate ya da kara yolunu tercih ederdim.

Korsanın hareketleri İspanya'da da dikkatler gerilmiş olarak takip ediliyordu: Oran'dan ulaşan bir habere göre "Occhiali" kadırgaları Malta'dan aldıktan sonra onları Cezayir'de onartıp kalafatlatarak denizde beklemelerini istiyordu. En az yirmi beş otuz kadırga, yani oldukça endişe yaratacak ve bütün İspanyol sahillerindeki gözcülerin sayısını iki katına çıkartacak kadar.[35]

Cumhuriyetin kadırgaları Messina'dan 11 Ağustosta hareket ederek, "ipek ve Occhiali korkusuyla dolu olarak" ayın 28'inde Cenova'ya varmışlardı, ama onlar demir alırken Doria hâlâ Messina'da bekliyordu ve doğuda maceraya atılarak Güney İtalya'yı korsanların ellerine bırakmak gibi bir niyeti yoktu. Juan Andrea Palermo'ya döndükten sonra ve krallığın 15 Temmuz tarihli emrini almadan önce de harekât üzerine ilgisizliğini saklamıyordu. 23 Temmuzda yazdığı özel bir mektupta, "Ben Messina'ya geçiyorum. Orada (halkın konuştuğu bir yana), ne olacağını bilmiyorum, çünkü henüz bana bir emir ulaşmadı," diyordu. On iki gün sonra emirler geldiğinde, anlaşılacağı gibi, bu amiralin pek hoşuna gitmemişti, çünkü Sicilya valisine başvurarak, "Bence bütün bu yapılan hazırlıklar boşa gidecek," demekten çekinmedi.[36]

---

35 ASG, 1966; Vargas Hidalgo 677 ve 690; Stella I; Dona 91.

36 Stella 383; ve krş. Böl. 13, n. 10. Cenova kadırgalarının yolculukları için bkz. Komutanlarının raporu, ASG, 1966.

Bölüm 12

Türkler Kıbrıs'a çıkıyor. Venedikli komutanlar ilk hatalarını yapıyorlar. Türk ordusunun yenilmez olduğunun sadece Batılıların bir hayali olduğu fark ediliyor ve herkes uzun bir kuşatmaya hazırlanıyor.

Bir haziran günü, Kıbrıs'ın batı kıyısında bulunan Baf (Venediklilerin Baffo –bıyık– dedikleri) sularında, nereden geldikleri belirsiz üç fusta göründü. Karaya çıkan denizciler Batılı olduklarını söylediler ve Rum bir keşişle konuşmaya başlayarak ondan bilgi sordular, ancak adam bir cevap veremedi. Yabancılar oradan ayrılırlarken iki balıkçıyı zorla sürükleyerek gemilerine aldılar; o zaman, biraz geç olsa da bunların Türk oldukları anlaşıldı. Birkaç gün sonra, 22 Haziranda Baf Limanını koruyan kalelerden, açıkta yirmi fusta görülerek alarm verildi. Teknelerdekiler fark edildiklerini anlayınca yelkenlerini indirdiler ve küreklere asılarak Aya Yorgi Burnunun arkasında gözden kayboldular. Adadaki küçük bir Arnavut süvari birliğine komuta eden Şövalye Rondakis ve Nicola Kyrieleison adlı iki tanınmış Rum elli kadar atlı askerle birlikte karadan onların hareketlerini izlediler ve fustaların bugün hâlâ var olan Lara köyü yakınlarına üç piyade birliği indirdiklerini gördüler. Atlılar ani bir baskınla Türklere saldırarak otuz kadarını öldürdü, diğerleri hızla gemilere binerek oradan kaçtılar: "Limandaki köylülerin silahları olsaydı onların hepsini parçalar, fustalarını da alırlardı."[1]

1 Nunziature IX, 264; ayrıntı, Calepio 98r; Podacataro 203; Cotni 77-8; Gatto 33; Quarti 223; Hill 1948, 894. Rondakis, Paruta'nın (93) yazdığı gibi, "Arna-

Esir alınanlar, teknelerin, Sultanın filosuna katılan korsanlara ait olduklarını ve Kıbrıs sahillerinde devriye görevi aldıklarını itiraf ettiler. Türklerin adaya olan ilgilerinin farkında olan Mağusalı yetkililer iki yıldan kısa bir süre öncesinde Ali Paşanın oraya uğrayarak surları inceleyip bir yığın soru sorduğunu unutmamışlardı. Beraberinde, geçmişte Mağusa yönetimi tarafından küreğe mahkûm edilmiş olan Josefi Attanto isimli Doğulu bir mühendis de vardı. Bu adamda, İstanbul'da baylonun verdiği ve Sultanın Edirne'de yaptırmakta olduğu cami inşaatında kullanılmak üzere antik sütunlar arayacağı için Kıbrıslı yetkililerin kendisine yardımcı olmalarını rica eden bir belge vardı. Bu bahaneyle orada on gün kadar kalarak istediği aramaları yapmıştı. Öte yandan birçok kimse adada ne zamandır gizli ajanların olduğunu biliyordu, hatta Barbaro ocak ayında bunlardan ikisinin eşkâlini bildirmişti. Ama bu aralar devriyenin sıklaşması tehlikenin dev adımlarla yaklaşmakta olduğu endişesini doğrular gibiydi.[2]

İşgal hazırlıkları İstanbul'da herkesin gözü önünde tamamlanmış ve Baylo ev hapsi başlamadan önce bilinmesi gereken her şeyi öğrenmişti. Daha ocak ayında Kaptan-ı derya, "çok dinamik bir kişi olan" Josef adlı biriyle Kıbrıs haritası karşısında görüşmüştü. Bu adam Edirne'deki cami için sütun aramaya gittiği Akka'dan daha yeni dönmüştü ve bu da adamın iki yıl öncesinde Ali ile Mağusa'ya benzer bir görevle gitmiş olan Josefi'yle aynı kişi olabileceğini akla getiriyor. Paşa ondan Kıbrıs'ta büyük bir filonun barınabileceği bir liman bulunmadığını öğrenmişti. Mağusa Limanı ancak 10 kadırga alabilirdi ve adanın karşısındaki Anadolu sahillerinde de su kıtlığı nedeniyle uygun limanlar yoktu. Mustafa Paşa Kıbrıs adasının bazı planlarını, kalelerini ve ağaç kaynaklarını gösteren krokiler çizdirmişti. Limanlar yetersiz olduklarından, istila ordusunun sahillere sallarla çıkarma yapmalarına karar verilmişti; bunun üzerine Mustafa'nın mühendisleri

---

vutluk milislerinin bulundukları ülkede yönetici olan Pietro Roncadi Cavaliere"yle aynı kişidir; Kyrieleison da bir atlı birliğe (stradiot) kumanda ediyordu: Calepio 97r. 1560'da Cerbe'de yakalanan ve o fırsatla kaçmayı başaran İspanyol bir esir Lefkoşa yetkililerine Türklerin 60.000 adam indireceklerini bildirir: Quarti 221.

2 Setton 934-5; Preto 1994, 100; CB, 279r; AV 1566-1570, 154r. Ali'nin Mağusa'yı ziyareti için bkz. Böl. 3, n. 17.

"tahtadan bazı sal modeller" inşa etmeye başlamışlardı ve bunların çoğu Karaman sahilindeki limanlara gönderilmeye neredeyse hazırdı. Bütün bunları kolaylıkla öğrenen Barbaro'ya göre istila hareketi sahilde durdurulabilirdi. Kıbrıslılar direniş gösterdikleri takdirde Türkler oradan ileri gidemezlerdi.[3]

İlkbaharın ilerlemesi ve Kubad'ın dönüşüyle serbestçe dolaşma imkânı ortadan kalkana kadar Baylo planı en ince ayrıntılarına kadar öğrenmişti. Hükümetine ordunun ve ikmal gereçlerinin Antalya Körfezinde ve ilk başta toplanma noktası olarak gösterilen Anamur Kalesine göre biraz daha batıda olan Finike Koyunda birikmeye başladığını haber verdi. Çıkarma için Kıbrıs'ın güney sahilindeki Tuzla mevkii seçilmişti. Oraya ulaşmak için adanın çevresini dolaşmaları gerekiyordu, ama böylesi daha iyiydi, zira kuzey sahilinden çıksalardı önlerine içlere doğru ilerlemelerini engelleyen Pentadaktylos (Girne Dağları) dağ zinciri çıkacaktı; halbuki Tuzla sahillerinden hedefteki iki büyük kale şehir olan Lefkoşa ve Mağusa'ya kolayca ulaşabilirlerdi.[4]

Barbaro'nun mayıs ayı başında gönderdiği bilgilerin Kıbrıslı yetkililere ulaşıp ulaşmadıklarını bilmiyoruz. Bu bir yana, Venediklilerin de vardıkları sonuç Türklerle aynıydı, yani çıkartma için en uygun yerin Tuzla sahilleriydi. Bunu rahatlıkla kabul edebiliriz, çünkü gelen haberlerin sıklaşmaya başlamasıyla çıkarmanın yaklaştığına herkes anladığı zaman, düşmanın ilerlemesini olabildiğince engellemek için ilk alarm işitildiğinde bütün atlı askerlerin Tuzla'da toplanmalarına karar verilmişti. Haziran ayında paşalar birlikleri Antalya ve Finike arasından gemilere bindirmek için Rodos'tan demir aldıklarında, düşmanın planlarını bildiğinden ya da bunu tahmin ederek tam da gitmek istedikleri yerde onları beklediğinden haberleri yoktu.[5]

Filonun hazırlanmasının Osmanlı hükümeti için ne kadar ağır bir yük olduğunu görmüştük. Ayrıca işgal ordusunu Karaman sahillerinde toplamak için de büyük bir çaba gerekmişti. Kadırga-

3 CB, 268v-269v, 272rv, 357r (Buna göre Josef Nasi de Kıbrıs modeli ve haritası hazırlanmasında rol oynadı); ASV, SS 76, 88r; Mağusa limanının kapasitesi: Conti 95. İseppo için bkz. P. 45.

4 CB, 336v ve IIi 25r. Anadolu ve Suriye sancaklarının Finike ve Antalya'da toplanmaları: Costantini 2009, 54 ve n.

5 Paruta 93; krş. Pp. 216-7 ve burada nn. 16-17.

larda bulunanlardan başka, İstanbul'daki 196 Yeniçeri birliğinden hangilerinin ve kaçının daha göreve çağrılacağına karar vermek ve bunların başkentten güney sahillerine kadar yaya olarak gidişlerini düzenlemek gerekiyordu. Sipahilere emir göndermek gerekiyordu. Sipahiler, her biri tımar karşılığı bir ya da daha fazla köyden vergi toplama hakkına sahip olan, mızrak ve kılıç taşıyan atlı askerlerdi. Filonun sınırlı kapasitesi göz önüne alınarak kaç düzensiz atlıya ihtiyaç olduğu tespit edilmeli ve Balkanlar'daki toplulukların birliklerini seferber etmeleri için oralardaki kadılara emir gönderilmeliydi. En nihayet gönüllü alıp almamaya ve alınırsa bunun hangi şartlarla yapılacağına karar vermek ve halkları haberdar etmek için bütün eyaletlere ferman göndermek gerekiyordu.[6]

Ama her şey askerlerle bitmiyordu. Tersanede bulunan kuşatma topları yakındaki Tophane'ye taşınmış, mavnalara yüklenmişlerdi, ancak eldeki barut tüketileceği öngörülen miktarı karşılamadığı için uzaklardaki depolardan getirtilmesi gerekiyordu. Bağdat Beylerbeyi 162 tona karşılık gelen 3000 kantar barutun develerle Suriye'deki Trablus'a gönderilmesini organize edecek ve orada Murad Reis'in kadırgasına yüklenecekti. Halep Beylerbeyi eyaletinin sipahileriyle 1000 kantar getirecek ve Halep'te kalan güherçilenin bir miktar barut daha hazırlamak için kullanılmasını garanti edecekti. Anadolu'daki Hıristiyan toplulukların kuşatma sırasında gerekecek çok sayıda lağımcı ve kazmacı bulmaları gerekiyordu; bu da kayıtları yeniden gözden geçirmek, kadılara emirleri göndermek, yol ve limanlar için erzak hazırlamak demekti. En nihayet şehirlerden Osmanlı ordusuna her defasında eşlik eden zanaatkârları toplamaları gerekiyordu: Kasaplar, fırıncılar, baharatçılar, aşçılar, kebapçılar, terziler, dokumacılar, yemeniciler, sele ustaları, nalbantlar; bunların loncaları yatacak çadır ve mesleki gereçlerini temin edeceklerdi.[7]

---

6 Yeniçerilerin ve atlı sipahilerin organizasyonları için bkz. *Yazışmalar*, Michiel 1558, 112-4 ve 124-5; Ragazzoni 1571, 99; Garzoni 1573, 412-6; Barbaro 1573, 304-5; Antelmi 1576, 195; Correr 1578, 241; Bernardo 1590, 322; Moro 1590, 339-42; Bernardo 1592, 329-32; Zane 1594, 391-2, 395-6; Dona 1596, 353 ("Feodaller gibi formda denilebilir"). Başıbozuklar ve gönüllüler için bkz. Pp. 222-3 ve burada nn. 27-28.

7 Agoston 2005, 148-9; Veinstein 1985; Faroqhi 2004, 108.

Barbaro bütün bu hazırlıkları imkânı elverdiğince Venedik'e düzenli raporlarla bildirmişti. İlk duyurular hareket edilecek limanların yakınındaki bölgelere gönderildikleri için Venediklilerin hedefin Kıbrıs olduğundan kuşkuları kalmamıştı. Daha sonra bu haberler sıklaşmaya başlamıştı ve hepsi mühimmatla topların Karaman Bölgesine doğru gönderildiğini, binlerce "mayın ustası Ermeninin" toplandığını bildiriyorlardı. Daha sonra uzak eyaletlerin tımar sipahilerinin göreve çağrıldıklarının öğrenilmesiyle, Sultanın büyük bir sefer hazırlığında olduğu işareti alındı. Avlonya'dan, o bölgenin paralı milislerinin karada ve denizde görev yapmak üzere İstanbul'a gönderildikleri haberi geldi. O sıralar Arnavut isyanlarıyla meşgul olsalar da, Osmanlı kayıtlarından bu duyurunun Balkan içlerindeki sancakları da ilgilendirdiği anlaşılıyor: Ertesi yıl yazılan bir emirde Kıbrıs'ta bulunan Avlonya, Delvina ve Yanya sipahilerinin geri dönmeleriyle ilgili bir yazıya rastlıyoruz.[8]

Buonrizzo'nun mart ayında Venedik'e gelmesiyle daha ayrıntılı bilgiler elde edildi. Topçuluk hizmeti için Anadolu'ya gönderilmek üzere sekiz bin Ermeni kazmacı ve on iki bin azap belirlenmesi emredilmişti; sonra, "Sultana hizmet için dokuz bin deve, üç bin katır" satın alınacaktı. Buonrizzo hareket ederken halen operasyona bizzat Selim'in kumanda edeceği sanılıyordu: "Göğsünü yumruklayarak, ben şahsen gitmek istiyorum," demişti ya da en azından, Mustafa Paşanın baylonun bir arkadaşına anlattıkları böyleydi. Sonunda Sultan orduyla gitmekten vazgeçince bir yığın yükten de kurtulmuş oldular ve muhtemelen 9000 deve ve 3000 katır siparişinin önemli bir kısmı iptal edilmiştir. Buna karşılık, İstanbul'a değişik bölgelerden toplanan "çukur kazma ustaları" geldiler. Baylo bunlardan birkaçıyla konuştu. Bunlar Hıristiyandı ve sanatlarının onların ne işine yarayacağını tam olarak bilmiyorlardı. Kimine göre kuşatma için çukur ya da tünel kazacaklardı, bazılarına göre ise orduya su bulmak için kuyu kazmakta kullanılacaklardı, çünkü "bizimkilerin" oradaki kuyuları zehirleyeceklerinden korkuyorlardı.[9]

8 Nunziature IX, 124-5, 127, 137, 144, 152; Lesure 91; krş. Costantini 2009, 54.
9 Buonrizzo 139, 146-7 (krş. Paruta 46); CB, 260r, 268v, 282r ve II, 24v.

Hava açık olduğunda karşısında Kıbrıs'ın siluetinin görüldüğü Karaman sahillerinde de hazırlıklar oldukça karmaşıktı. Mayıs ayı sonuna doğru Kıbrıslı yetkililer, "karada iki dağ sırası arasında on beş mil kadar uzanan ve sonunda, tepesinde bir kalenin bulunduğu yüksek bir dağ bulunan ve bir tüfek atışı mesafede genişliği olan kanalda," bir süredir devam eden hararetli çalışmaların tamamlandığını öğrendiler. Bu tanıma göre Anamur Kalesi olması gereken yerin aşağısında Türkler askerleri topları ve mühimmatı kadırgalara güvenle yükleyebilmek amacıyla yarım ay şeklinde üç köprü inşa etmişlerdi. Niccolo Dona'nın piyadelerle dolu kadırgası Mağusa'dan yola çıkarak kanala girdi ve askerler gemiden inip, "üç köprüyü de yerle bir ettiler."[10]

Mayıs başından beri karşılarındaki kıyıyı dikkatle gözleyen Kıbrıslı yetkililer, "oraya insanlar gelmeye başladığını" rapor etmişlerdi; yine de birliklerin toplanması planlara göre gecikmiş olmalı. Paşaların filosu 10 Haziran dan beri Finike'de bulunuyordu ve Barbaro İstanbul'dan, "Burada seferin mutluluğuyla herkes bayram yapıyor," diye not ediyordu, halbuki hücum güçleri ancak ay sonunda hazır olabildiler. İstanbul'da el koyulan *Bonalda* gemisine binerek peksimet yüküyle Piyale'nin filosuna katılan "tersane karabatağı" Venedikli Marco de Benedetto çıkarmadan sonra kaçarak Mağusa'ya geldiğinde, filonun "azar azar gelen askerleri ve süvarileri beklemek için" Finike'de 22 gün kalmış olduğunu söyledi. Başka tanıklar aynı kıyının farklı limanlarını ve daha ileri tarihleri zikrediyorlar, ama uyuştukları nokta orduların gecikmeli olarak bir araya geldikleridir. İstanbul'da bulunan bir Cenovalı, sancaklara bildirilen tarihin 17 Haziran olduğunu, ancak o gün Antalya limanında hiç kimsenin olmadığını söylüyor: "Piyale bir mektupla durumdan Türke yakındı ve bundan sekiz gün sonra yeniden yazarak adamların gelmeye başladıklarını bildirdi." Eğriboz adasından bilgi almış olan komutan Mizotero ise buluşma tarihinin 24 Haziran, buluşma yerininse Anamur olduğunu, liman tesisinin çökmesi yüzünden yüklemenin çok geciktiğini bildiriyordu. Paşaların şikayetleri üzerine Karaman beyi görevinden

10 Gatto 32, Sylvestrani Brenzone 37 ve krş. CB II 38r, Barbaro önceki yıl Anamur Kalesine bir ön saldırı önermiş olduğunu hatırlar.

alındı. Bu da gecikmenin sorumluluğunun daha çok yerel olduğunu düşündürüyor.[11]

Gemilere yükleme işlemleri sürüp giderken, korsan fustaları keşif için Kıbrıs sularına gönderilmiş ve önceden hatırlayacağımız gibi, Venedikli komutanlar onların ele geçirdikleri adamlardan 200 gemili düşman donanmasının Tuzla'ya doğru yelken açmak üzere yakınlardaki olan Finike'de bulunduğunu öğrenerek bu bilgiyi hemen Venedik'e gönderdiler.[12] Böyle güncel haberlerin alınmasıyla, enerjik bir kumanda istilayı sahilde engellemek için gereken tedbirlerin alınmasını sağlayabilirdi; ama adada bulunan küçük bir komuta birliğindeki hiç kimsenin böyle zor bir karar alma ve bunu uygulama yetkisi yoktu. Astorre Baglioni ismi tanınmış olan tek askerdi, ama onun Kıbrıs milis kuvvetlerinin genel yöneticisi rütbesi kendisini sivil bir yetkili durumuna getiriyordu; üstelik kendisinden Mağusa'nın savunmasıyla bizzat ilgilenmesi istenmişti. Lorenzo Bembo'nun ölümü ve Venier'in henüz gelmemiş olması yüzünden oradaki en yüksek Venedikli, görev süresi artık bitmiş olan ve halkın pek beğenmediği Nicolo Dandolo idi. Marcantonio Bragadin Kıbrıs Krallığının kumandanıydı ve görev alanına barış zamanında adadaki kalelerin (özellikle Mağusa Kalesinin) denetimleri de dahildi.

Diğer İtalyan askerler tanınmış Rum aileler tarafından kısa sürede dışlanmışlardı; sadece köylüleri avuçları içinde tutabilmeyi ve rejime bağlılıklarını sağlamayı başarıyorlardı; bu yüzden hemen bütün askeri komutanlıklar bunlar arasında dağıtılmıştı: Baglioni'yle eşit yetkiyle orduların genel kumandanlığına da atamış olan Venedik atlı birliklerinin kumandanı kont de Roccas, Trablus kontu, tüfekçilerin ustası Giacomo di Nores, Roccas'ın yerine atlı birliklerin kumandanlığına getirilen Girolamo Singlitico ve baltacıların kumandanı Giovanni Sozomeno. Çok önemli bir görev olarak kabul edilen köylerin boşaltılıp halkının dağlara çıkartılması planı da, aralarında bir yığın akrabalık ve çıkar ilişkileri olan bu soylular tarafından uygulanacaktı. Roccas'ın sena-

11 AV 1566-1570, 154r; CB, II, 38r, 44v, 46v; ASG, 2170, 30 Haziran 1570 haberi; Nunziature IX, 200, 239; Charriere III, 129; Vargas Hidalgo 676; Contarini 9r; Sereno 42; Paruta 88.

12 Nunziature IX, 264; Gatto 33-4. Filonun gerçek boyutları için bkz. Böl. 9, n. 23.

toya yazdığı gibi görevlendirilenler, "Bay Scipo Carraffa, yeğenim (...) Pietro Paolo Singilitico, amcam, Gioan Singilitico, kardeşim."[13]

Venedikli ve Kıbrıslı kumandanlar düşman Tuzla'ya çıktığında ne yapacaklarını düşünürlerken, Piyale korsanların aldıkları esirleri sorguya çekerek adanın savunması hakkında bütün bilmek istediklerini öğrendi. Paşaların gemileri birliklerle beraber 30 Haziranda yelken açtılar ve dev filo 1 Temmuzda adanın batı burnunu dönerken, Pafos açıklarında görüldü. Limasol yakınlarına geldiğinde Piyale'nin askerleri çıkarma yaparak "birçok kişiyi esir aldılar, köyleri yağmaladılar ve ateşe verdiler;" Burada durmayarak hemen Tuzla'ya doğru hareket ettiler ve ayın ikisinde oraya ulaştılar. Paşalar çıkarma yapılması planlanan yerde kendilerini bekleyen kimse olmadığını görerek, "çok mutlu oldular" ve ayın üçünde topları ve ordunun büyük kısmını etkisiz duruma getirdiler. Tedbir için kazmacılar bir saldırıya karşı kampı güçlendirmek için hemen işe başlatıldılar. Tüneller kazıldı, çit perdeler yükseltildi ve gerekli silah ve mühimmat yerlerine yığıldı; ama güvenli bir mesafede görünen birkaç hafif süvariden başka gelen olmadı. Bu (Osmanlı kaynaklarında yazıldığı gibi) "atlı kâfirlerden" bir ekibin peşine düşüldü ve asker Süleyman bin Oruç, Paşaya üzerinde San Marko Arslanı amblemi olan sancaklarını getirerek karşılığında 2000 akçeyle ödüllendirildi.[14]

Türklerin sahili savunmasız bularak rahatlamış olmaları Marco della Bonarda'nın tanıklığıyla da onaylamıştır. Finike'den Tuzla'ya gidiş sırasında gemideki sipahiler arasında, çıkarma yapılacak bölgenin mayınlanmış olduğu söylentisi yayılmıştı, bu yüzden askerler ilerlerlerken "toprak aşağı göçer mi?" endişesiyle adımlarına hep dikkat ediyorlardı. O kadar endişeliydiler ki, geçiş sırasında gemilerde gelenek olduğu üzere üç yerine altı kez dua okunuyordu. Sahilde mayından başka topların da yerleştirilmiş olmaları ihtimali vardı. Karaya çıktıklarında bir sipahi Marco'ya sahilin sırtındaki tepenin üzerinde bulunan bir değirmeni göste-

13 AV 1566-1570, 151v-152r; Calepio 96r ve 106r; Nunziature IX, 256; Paruta 94; Sereno 54; Gatto 31; Setton 928 ve 937; Hill 1948, 951. Köylülerin ayaklanma olayı ve bunun çöküşü: Böl. 14, nn. 29 ve 33.

14 AV 1566-1570, 154r-155v; Calepio 98v; Podacataro 203v; Contarini 9v; Sereno 55; Paruta 92; Hill 1948, 958-9; Costantini 2009, 61. 30 Haziranda Finike'den hareket: CB, II, 46v ve Costantini 2009, 54.

rerek, eğer orada topları olsaydı çıkarma yapamayacaklarını söyledi.[15]

İstilacıları sahilde karşılamamak, ada kumandanlarının aldıkları çok sayıda yanlış karardan sadece biridir. Bildiğimiz gibi, Barbaro Mustafa Paşanın askerlerini sallarla karaya çıkartmak niyetinde olduğunu öğrendiğinde, "Kıbrıs'takiler bir direniş gösterirlerse" çıkarmanın başarısız olacağına inanıyordu. Kumandanlar sonradan kendilerini savunmak için az sayıda atlı birliklerinin bulunduğunu ve ada çevresinin yedi yüz mil olduğunu söylemişlerdi. Ama aslında Türklerin Tuzla'ya çıkarma yapmayı deneyecekleri çok öncesinden biliniyordu ve burası bilinmeyen ve ulaşımı zor bir yer değil, aksine bütün ada halkının çok iyi bildiği gibi Kıbrıs'ın ekonomik anlamda en verimli bölgelerinden biriydi.[16]

Öte yandan filo 1 Temmuzda, yani çıkarmadan iki gün önce görülmüştü ve Astorre Baglioni'nin ilk kararı süvarileri sahilde toplayarak savaşmaktı. Mağusa'dan 300 atlı tüfekçi ve 150 hafif süvariyle hareket ederek, Kont di Roccas'ın bulunduğunu sandığı Tuzla'ya yönelmişti. Roccas 200 hafif süvari ve "yüz tüfekçi ve çok sayıda atlıyla" Lefkoşa'dan çıkmıştı. Şövalye Rondakis ise geri kalan atlılarla Baf'tan hareket ederek sahil boyunca filoyu izlemişti. Bin kadar tüfekçi ve süvari sayı olarak az görünse ve kadırgalardaki topçular harekâtı örtmek için ateş açsalar bile sallarla çıkarma yapmak isteyen düşmana yine de zor anlar yaşatabilirlerdi. Ama geçmiş günlerde Roccas'ın Baglioni'den emir almayı kabul etmemesi üzerine İtalyan ve Rum komutanlar arasında tartışma çıkması, bu ikisinin birbirleriyle karşılaşmadan dolaşıp durarak değerli vakitlerini boşa harcamalarına sebep olmuş, akşam indiğinde ise herkes vazgeçip geri dönerek yeniden kalesine kapanmıştı.[17]

---

15 AV 1566-1570, 155r.

16 Contarini 9v; krş. Paruta 88sgg.

17 AV 1566-1570, 152v-153v; Sozomeno 3v; Podacataro 203rv; Gatto 34-5; Paruta 93; Conti 78v. Mağusa kent yöneticilerinden biri olan Pietro Valderio'ya göre henüz nisanda komutanların bir çıkarma halinde direniş göstermeye ve kaleye kapanmaya karar vermişlerdi; Baglioni ise karşı görüşteydi: Valderio 991-2. Gerçekte nisanda tam tersi karar alınmış, yani çıkarmayı püskürtmek için açık arazide savaşmaya karar verilmişti: AV 1566-1570, 59r. Dandolo'nun

Ağustos başlarında Türkler karşısında büyük bir yenilgi aldıkları söylentileri ulaştığında, kumandanların çıkarmayı engellemek için hiçbir şey yapmadıkları olasılığı Venedik'te asla akıllara gelmiyordu. Zane'in düşman kadırgalarından kaçarak bir şekilde Kandiye'ye gelebilen esirlerden öğrendiğine göre, "daha çıkarma esnasında on, on iki bin Türk öldürülmüştü." Haber Girit'ten Korfu'ya büyüyerek sıçradı ve eylülde Venedik'e geri döndüğünde "ölenlerin sayısı 40.000'e ulaşmıştı." Doğrudan Kıbrıs'tan gönderilen ve Francesco Tron'un kadırgasıyla Mağusa'dan Kandiye'ye geçen ilk mektuplar Venedik'e 23 Eylülde gelmişlerdi. Böylece acı gerçek ortaya çıktı: Türkler "komutanlar kimsenin ölmemesi için aralarında anlaştıklarından, bir zayiat verilmeden başarıyla çıkarma yapılmış ve herhangi bir direnişle karşılaşılmamıştı." Düşmanın hiç kayıpsız çıkarma yaptığı öğrenildiğinde Toskana Grandükü Cosimo de Medici kısaca, "Kıbrıs elden gitti," diyordu.[18]

Selim devrinin Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunan bir minyatürü, Türk birliklerini Kıbrıs'a çıkarma yaparken göstermektedir. Ön planda kürekleri ıskarmozlarda ve sancağı rüzgârda dalgalanan koyda demir atmış bir kadırga görülüyor. Sahilde beyaz türbanlı bir paşa ve başka bir Yeniçeri subayı tüfekleri omuzlarında ve İslamın ışığını sembolize eden beyaz türbanlarıyla Yeniçeri birliğinin ortasında at üzerinde görülmekteler. Onların arkasında yine türbanlı ve kimi tüfekli kimi baltalı, olasılıkla gö-

5 Haziran tarihli raporu (AV 1566-1570, 153r), Roccas Kontu sahili atlı birliklerle savunmaya hazırdı, ama askerlerle birleşmek için Bagllioni tarafından iç kısma doğru yöneltilmiş, böylelikle düşmanın rahatça çıkarma yapması sağlanmıştı. Çağın iyi bilgi almış bütün yazarları ise Baglioni'nin düşmanın sahilde karşılanması gerektiğini son ana kadar iddia ettiğini ve Dandalo ve Roccas tarafından bundan vazgeçirildiğini belirtiyorlar: Calepio 95rv; Sozomeno 3v; Podocataro 202v-203; Sylvestrani Brenzone 35-6 ve krş. Quarti 214-6 ve analiz, Hill 1948, 959-60, 1037-40.

18 Nunziature IX, 231, 253-4; Contarini 11r; Cosimo'nun yorumu, Sylvestrani Brenzone 35. Zane, "Fazla inandırıcı olmasa da, çıkarma sırasında çok sayıda Türkün öldürüldüğü" haberini 6 Ağustosta Suda'da öğrenir, ancak bu yalandır, çünkü "anlaşıldığı gibi rahatça Tuzla'ya çıkmışlardı" (AV 1566-1570, 150r). Conti'ye göre (79v), yalan haberler Venediklilerin kafalarını karıştırmak için Türkler tarafından yayılmıştı; ama Pafos ve sonradan Limasol'da verilen kayıpları abartmak amacı taşıyor olmaları da mümkün. İstanbul'da ise başarısız bir çıkarma yapılmış olduğu haberi ("Türkler adaya adam çıkarmak istediler, ama öldürüldüler"), çıkarma henüz yapılmada konuşulmaya başlamıştı: ASG, 2170, 30 Haziran 1570 haberi ve krş. CB, II, 44v, 48r-49v, 51v.

nüllü askerler karışık şekilde toplanmıştır. Arka planda ise, bir at sürüsü at kayığına bindirilmekte. Atlarının üzerinde iki sipahi omuzlarında ok ve yayları, ellerinde mızraklarla atları gemiye yönlendirmekteler. Bunlar 3 Temmuzda yapılan köprübaşını berkiten ve sonraki günlerde çevrede bulunan köylere saldırarak yağma eden, insanları esir alan ve bilgi toplayan adamlardı. Lala Mustafa'nın emrinde sahiden ne kadar çok birlik, ne kadar çok savaşçı asker vardı?[19]

Türklerin Kıbrıs'a çıkardıkları devasa ordunun bugün hâlâ madeni bir para üzerinde olmasının bu sorunun önemini ifade etmek için yeterli olduğu kanısındayım. En ciddi tarih belgelerinde dahi ordunun 70-100.000 askerden oluştuğu okunabiliyor. Çağın yazarları da, aralarında çelişkiye düşmekle birlikte şaşırtıcı sayılar vermekte: Lefkoşa'dan Calepio, on bin süvari dahil, yüz bin kişiden söz ediyor; İnebahtı'dan Sereno, "doksan bin piyade" diyor; daha çok bilgi toplamaya vakit bulup bunları karşılaştıran Paruta'ya göre Türk ordusunda (başkalarının da onayladığı gibi) "elli bin ayakta asker" vardı. O zaman da Batı kamuoyu Sultanın bir işaretiyle büyük kitlelerin harekete geçmeleri dehşetinden ürperiyordu ve sonuçta alınan karara iştirak eden adamlarda da diğerlerinin eleştirel ruhunu yansıtmıyorlardı, hatta aksine: Facchinetti Türklerin Kıbrıs'tan başka Korfu'ya da saldıracaklarının konuşulduğunu duyunca bunun mümkün olduğunu bildirdi, çünkü Kıbrıs'ı istila etmek için 100.000 piyade ile 15.000 atlı asker yetmişti ve Türk istese 200.000 piyade ve 60.000 süvari hazırlayabilirdi.[20]

O zaman yapılan değerlendirmeler, aralarında görülen aşırı farklar yüzünden pek güvenilir olmamakla birlikte daha alçakgönüllüydüler. Temmuz ayında İstanbul'dan ayrılan bir Cenovalı centilmen, limanlarda toplanan ordunun 12.000 atlı ve 30.000 piyade askerden oluştuğunu söyledi; ama bazıları onun 12.000'i atlı olarak toplam 34.000 asker dediğini iddia ettiler. Bonaldo'dan kaçan tersane marangozu, yaklaşık 50.000 piyade ve 3000 atlı askerden söz etti. Hükümetine gönderdiği ilk raporda Baglioni 26.000

19 Nicolle 1995, 27; krş. Tursun Bey 75; Paruta 92.

20 Capponi 2008, 128; Calepio 103v ve 107v (ve Sozomeno 3: 100.000 adam); Sereno 54; Paruta 52; Nunziature IX, 172.

piyade ve 6000 atlı olduğunu yazdı. Piyale'nin karısına yazdığı ve Barbaro'nun bir tanıdığının Paşanın evinde okurken duyduğu bir mektubunda gemilere 20.000 adam ve 3000 at bindirildiği yazıyordu. Fark edildiği gibi, özellikle atların sayılarında tutarsızlık var. Bu da olasılıkla başkentin bürolarında öngörülen sayıların, sipahilerin yakındıkları at takımlarını eksik olması ve bir türlü aşılamayan taşıma güçlüğünün ortaya çıkardığı sorunlarla çakışmasından kaynaklanıyordu.[21]

Evet, bütün bu insanlar deniz yoluyla taşınacaklardı; öte yandan Sultanın küçük boyutta bir nakliye filosu hazırlamak için bile ne kadar güçlük çekmiş olduğunu biliyoruz. Onu demir alırken gören Barbaro, 20 at kayığı, sekiz mavna, beş gemi ve çok miktarda karamürsel saymıştı ve ona göre bunların her biri yirmi attan fazla taşıyamazdı. Karadeniz'den geç gelen dört at kayığı filoya katılmak üzere haziranda gönderildiler; imalat için İskenderun Körfezine gönderilen ustalar diğerleri gibi 12 tane küçük yaptıklarını söylediler. Bonalda'nın marangozu, Finike'de her biri 8-10 at taşıyabilecek 12-13 sıralı 50 at kayığı, her biri 200 adamla 12 at taşıyabilen sekiz mavna sayıldığını bildirdi; iki Venedik gemisi, bir kalyon, altı "Magrib" gemisi, Sakız adasından 10 küçük gemi, 50 karamürsel ve başka 50 küçük gemi ile odun taşımakta kullanılan birkaç Kandiye teknesi. Bunlar, Calepio'nun Kıbrıs'ta yaptığı hesaptan pek farklı değil: üç sağlam at kayığı, 40 büyük firkate, sekiz mavna, dört Türk gemisi, el koyulan iki Venedik gemisi, bir kalyata ve 30 karamürsel.[22]

Atların sayısına bakıldığında, bunların pek fazla olduğu görülmüyor. Marco di Benedetto'nunkilerin yerine Barbaro'nun tahminlerini kabul etsek bile at kayıkları bir seferde en fazla 1000 at taşıyabilirlerdi; mavnalar 100 ve eğer kadırgalar da Kıbrıslı tanıkların söyledikleri gibi riske girip ikişer tane yükleseler, toplan 300 at taşıyabilirlerdi. Calepio'nun ilave ettiğine göre atlar ve katırlar gemilerle, hatta kayıklarla bile taşınmışlardı, ama böyle de

21 Nunziature IX, 239 ve 254; Charriere III, 129; AV 1566-1570, 154v; CB, II, 51r; Castellani 1937, 43.

22 CB II, 31rv, 35v, 38r, 45r; AV 1566-1570, 155v; Contarini 5v ve 9r, Calepio'dan alınma 94r. At kayıkları bir araya gelmeden önce Rodos'tan Venedik'e ulaşan bir rapor, 8 mavna, 20 küçük at kayığı, 30 karamürsel ve 5 gemiden söz ediyor: AV 1566-1570, 147v. Krş. Longo 18 ve Paruta 88.

olsa toplam sayı 1500 dört ayaklıyı geçmiyor. İnsan taşıma kapasitesini hesaplamaksa daha da zor; gemilerin, mavnaların ve karamürsellerin top, mühimmat, çeşitli gereçler ve gıda maddeleriyle dolu oldukları göz önüne alındığında, bunların büyük kısmı her biri yüz kadar asker kapasiteli kadırgaların bordalarına tıkıştırılmış olmalılar: Yani Piyale'nin karısına yazdığı mektupta geçen sayı olan yaklaşık 20.000 adam. Mesafenin kısa olması nedeniyle gemilerin tıka basa doldurulmuş oldukları düşünülebilir, ama paşaların İstanbul'a gönderdikleri raporlar tam tersini, limanlarda umdukları kadar adam olmadığı için filonun tam donatılı olarak hareket edemediğini belirtmekteler.[23]

Ancak ordunun tek seferde taşınmadığını da göz önüne almak gerekir. Lala Mustafa köprübaşında kendini sağlama alır almaz, iki amiral gemilerinin büyük bölümüyle demir aldılar. Sahillerde birikmekte olan askerleri gemilere almak için Piyale doğudaki Trablusşam ve Adana limanlarına, Ali ise Antalya Körfezine doğru hareket etti. Baglioni'nin raporuyla birlikte 18 Temmuzda Mağusa'dan yola çıkan Trona kadırgası geri dönmekte olan Ali'nin ekibiyle karşılaştığında, üç dört gün içinde yeni birliklerin çıkarma yapacaklarını hesapladı. Contarino Tuzla'ya 22 Temmuzda çıkarma yapıldığını ve ertesi gün serdarın askeri kamptan ayrılmasıyla birlikte harekâtın en faal bölümünün başladığına tanıklık ediyor. Bu durumda ordunun tam gücünü hesaplamak için filonun taşıma kapasitesini ikiye katlamak gerekir. O zaman, Piyale'nin mektubunda ilk dalga için öngördüğü ve Cenovalının raporunda belirttiği gibi, rakamın ikiye katlanmasıyla 35-40.000 askerle çıkarma yapılmış olduğu daha mümkün görünüyor.[24]

Bu sayının doğruluğunu kabul ettikten sonra, savaşa fiilen katılanların sayısını da bulmamız gerekiyor. Türklere esir düş-

23 CB, II, 46v. Sozomeno 3, "Her kadırgada üç tane at da taşıyorlardı" diyor. Krş. Calepio 107r; Komutan Mizotero'ya göre, plan her kadırgada dört tane taşımaktı (Vargas Hidalgo 676). Doria 176'ya göre, gerekli hallerde üç tane de alabilirlerdi, ama bu bir riskti. Fresne-Caneye 277, 1573'te İstanbul'dan hareket eden büyük filoda "her kadırgada bir at olduğunu" görür. "Bonalda"nun marangoz ustası ise atların "gemilerde ve karamürsellerde olduğunu, kadırgalarda ise bulunmadığını" söylüyor: AV 1566-1570, 155r (ve mühimmatla erzak yükü üzerine ayrıntılı bir tanımlama, 156r).

24 AV 1566-1570, 156rv; Calepio 98v; Contarini 9v; Sereno 54 ve 56; Paruta 92; Foglietta 77; Nunziature IX 256; Quarti 227-8 ve 300.

meden önce Lefkoşa'da dolaşan ve olağanüstü sayıların geçtiği söylentilere inanmış olan Calepio, kendisini yakalayanlardan serdarın ordusunda sadece 6000 Yeniçeri ve 4000 sipahi olduğunu duyduğunda çok şaşırdı. Olayın hemen sonraki yıllarında yazan ve genellikle aralarında anlaşamayan, en çok bilgi toplamış olan İtalyan yazarlar birliklerin hepsinin iki ayrı yolculukla çıkarma yaptıklarını belirten Sozomeno'nun da onayladığı bu rakamları kabul etmekteler. 4000'inin kadırgalara bindirildiği ve 1500'ünün bir süre sonra Arnavutluk'a gönderildiği anımsandığında, 6000 Yeniçerinin gönderilmiş olduğu inandırıcı geliyor. Barbaro'nun dediğine göre, bundan sonra İstanbul'da pek azı kalmıştı: Gerçekten de başkentteki kışlalarda kalan Yeniçeri sayısı 12.000'di.[25]

4000 sipahi sayı olarak az görünebilir, ama Lala Mustafa'nın ordusunda çok sayıda atlı birlik bulunması olanağı yoktu ve bunun sebebi sadece taşıma zorluğu değildi. Süleyman'ın son Macaristan seferindeki büyük kayıplarından sonra, atların eksikliğinden Venedik'e gönderilen raporlarda Türklerin en zayıf noktası olarak hep söz edilirdi. Szeged'den dönüldüğünde atların sayısı o kadar azalmıştı ki, Barbaro önceki sonbaharda sipahilerin, "yeniden toparlanmak için zamana ve iyi bağışlara ihtiyaçları olduğunu" yazmıştı. Buonrizo, "Atları yok," diye ona katılıyordu, "çünkü Szeged Savaşından sonra sipahilerde at kalmadı." Atlar yük taşımada kullanıldıkları için de bu sorun önemliydi; Yeniçeriler yük taşımayan atlarla yolculuk yapmaya niyetli değildiler ve piyasada at bulunmaması elbette onları ikna etmek için yeterli sebep değildi. Ağanın bir an boş bulunması yüzünden kışlalarda savaşın yakın olduğu konuşulmaya başlayınca Yeniçeriler at tedarik etmek için her bulduklarına el koymaya başladılar ve bu yüzden büyük kargaşa çıktı. Daha sonra karşı emir çıkması üzerine atlar sahiplerine geri verildi.

Lala Mustafa'nın Kıbrıs'a taşıttığı at sayısı az olmaktan öte, bunların hepsi süvariler için uygun değildi; ve bu bağlamda, Paruta'nın verdiği iki haber durumu destekler gibi görünüyor. Kay-

25 Calepio 107r; Sozomeno 3; Contarini 10r; Sereno 54 ve 56; Paruta 92 ve 105; Foglietta 87; Conti 82; krş. Quarti 300-1. Yeniçeriler: CB, II, 48r ve 50v. Osmanlı belgeleri 1571 yılı nisanında Mağusa kuşatması sırasında hazırda 5000 Yeniçeri olduğunu yazıyorlar: Hill 1948, 994.

nak, ordunun 4000 süvarisi olduğunu, ancak iki bin beş yüz savaş atı ve biraz katırı olduğunu söylüyor. daha sonra da, sipahilerin atlı hizmet vermek için maaş aldıklarını, ama onlara diğer piyadelerle birlikte yaya olarak da ihtiyaç olduğunu yazıyor. Kıbrıslı Sozomeno dört ayaklı hayvan sayısının, "on bin denilse de," aslında 4000 olduğunu, ama bunların birçoğunu kuşatma malzemesi taşıyan katırların teşkil ettiğini belirtiyor. Calepio, sele ve koşum takımları olan katırların da süvariler tarafından kullanıldıklarını düşünmekle birlikte kendisi de bu sayıda mutabık.[26]

Serdarın güvenebileceği, asker sınıfına dahil olan silahlı ve profesyonel eğitim görmüş savaşçılar 6000 Yeniçeri ve 4000 sipahi idi. Ancak tanıkların ve kaynakların üzerinde uyuştukları gibi bunların hepsi atlı değildi. Contarini'nin dürüstlükle belirttiği gibi onlara, "sayılarını kimsenin bilemeyeceği maceracılar" da eklenmeliydi. Gerçekten de kimse gönüllülerin kaç kişi olduklarını bilemezdi, hatta Osmanlı hükümeti de muhtemelen bundan habersizdi. Maceracı derken, hem Osmanlı kayıtlarında denizciler ve topçular için de kullanılan "azap" adıyla anılan yaya askerler, hem de ücret veya tayın almadan sadece kazanacakları ganimetler için orduya katılan ve Balkan halklarından toplanan savaşçılar kastediliyordu. Kara savaşlarında Türk orduları hep "atta kötü olan ve silahsız denilebilecek kişilerden" oluşurdu; bunlar, "biraz sütte pişmiş arpa unu ve atlarına verilen arpa heybeleriyle yetinerek" yaşayan, seferlerde pek faydaları olmasa da düşmanı rahatsız eden adamlardı. Kıbrıs'a gönderilen ordunun at kayıklarının sayıları az olmasına karşın, bu düzensiz atlılardan çok miktarda alınmış olması zayıf bir olasılıktır; öte yandan Barbaro'nun gözlemlerine göre, gönüllülerin sayıları azdı ve orduya katılmaları için onlara her zamankinden daha yüksek bir ücret önerildi.[27]

26 CB, 192r, 331r; Buonrizzo 153; Paruta 92 ve 105; Sozomeno 3; Calepio 107r, "*Viaje de Turquia* 425, iyi zamanlarda her sipahinin yönettiği çok sayıda atlı olduğunu ve orduyu izleyen atların altsının beşinin eşya taşıyan küçük atlar olduğunu yazar. *Yazışmalar*, Navagero 1553, 56, Yeniçerilerin, "savaşa veya herhangi bir sefere giderken istediklerinin atlarını alıp, yüz edene on ödediklerini, itiraz edenlere sopa çektiklerini" belirtir.

27 CB, 192r (Sultan bir ferman çıkararak, "Atla hizmet etmek isteyenler yazılacaklar ve günde 17 akçe alacaklar, bu da yılda 120 düka yapar; bir tek atlı asker için yılda bu kadar para bana çok fazla görünüyor"); Contarini 10r. Batı kaynakları "maceracılardan" bahsederlerken, Balkanlar'da yaşayan, düzen-

Bu durumda, savaşçıların çoğu, minyatürde betimlenenler gibi düzensiz şekilde silahlanmış yaya askerlerdi. Böyle bir orduya katılmak için at sahibi olmak gerekmiyordu, hatta silahsız da katılabilirlerdi. Birçoğu silahları bir tefeciden alıyor, karşılığını olası savaş ganimetlerini paylaşmak suretiyle ödüyordu. Ama bu maceracılar çok sayıda olmasalar gerek, çünkü Barbaro'ya göre Kıbrıs Savaşının hiç popülerliği olmamıştı ve askerlik hizmeti Sultanın barışçı tebaasından pek az kişiyi cezbediyordu. Önceki yıl çok iyi ücret ödemelerine karşın Kahire'ye göndermek için bin askeri çok zor toplamışlardı (Buna şaşıran Baylo, "Söylemesi zor, ama gerçek bu. Günlerdir uğraşmalarına rağmen oraya gitmek isteyen kimseyi bulamıyorlar," diye yazıyordu). Kıbrıs gönüllülerinin sayılarının artması, ilk zafer haberleriyle ganimetin garantilenmesi üzerine başladı, ancak Lala Mustafa'nın asıl askeri gücü elbette onlar değildiler.[28]

Nakliye gemilerinin Bordalarının askerleri alacak dar alanlarında birde harekât için gerekli olan çok sayıda sanatkâr, esirler, sipahilerin beraberlerinde götürdükleri hizmetçileri ve özellikle de, Hıristiyanlar arasından toplanan kazmacılarla top görevlileri vardı. Buonrizzo'ya göre tam 8000 Ermeni kazmacı yazılmıştı; ama muhbirler arasında rakam veren tek kişi olan Paratu'ya göre

---

li olarak toplanan ve hizmetleri karşılığında kimi ayrıcalıklara sahip olan akıncılar kastedilmekte: *Yazışmalar*, Michiel 1558, 108 ve 114-5; Soranzo 1576, 212; Correr 1578, 249; Bernardo 1590, 326; Puddu 2000, 25; bu organizasyon için bkz. Sugar 1977, 39 ve Imber 2002, 260-5.

28 Bu tür gönüllü toplama geleneği, *Yazışmalar*, Trevisan 1554, 132 ve Michiel 1558, 108'de, akıncılardan fazla net olarak ayırmadan belirtilmiş: "Sultana çok faydaları dokunmayan çok sayıda asker var (...) Gönüllüler savaştan bir şeyler kazanmak, emri altına girdikleriyle kazancı paylaşmak umuduyla ve kendi istekleriyle giderler." Sayıları az olmakla birlikte, Kıbrıs çıkarmasındaki ordunun içinde bunlardan mevcuttu. Mustafa'nın 1571 yılının sonbaharında fetihten sonra adanın garnizonunda bıraktığı 3779 adamın içinde 1000 Yeniçeri vardı; diğerleri topçular, azaplar, müstahfızlar (garnizon askerleri), gönüllülerdi: Costantini 2009, 77. 1570 yılının bir belgesinde, Doğu Anadolu göçmenleri arasından toplanan (olasılıkla piyade) tüfekli gönüllülerden bahsedilir: İnalcık 1975, 197. Kahire için toplanan "mutsuz" gönüllüler: CB, 173r, 192r. Savaşın popüler olmaması üzerine İstanbul'dan yazışmalarda birçok referans bulunur: krş. örneğin CB, 331r, 334r, 347r ve II, 47r; Nunziature IX, 239 ve *Yazışmalar*, Barbaro 1573b, 394-6. Sonraki Mağusa kuşatması için başvuran gönüllüler ve yazılanlar için bkz. Hill 1948, 994-5'teki Osmanlı kaynakları.

bunların sadece 3000'i Kıbrıs'a götürülmüştü. Ve yine Barbaro yola çıkmadan önce topladığı haberleri bildiren sekretere göre, "topçu hizmetindeki azaplar," hizmetçiler ve katırcılar toplam on iki bine ulaşıyorlardı, ama Lala Mustafa'nın toplarının sayısı yüz kadar olduğuna göre bu tutarı azaltmak yerinde olur. Her durumda, en azından iki zorlu istilayı planlayan bir orduda kazmacıların ve topçuların sayılarının daha fazla olması gerekirdi ve bu sayı o çağa ait çeşitli raporlarda belirtilen ve bizim de filonun kapasitesi üzerine yaptığımız tahminlerle çıkan 35-40.000 toplamına dahildi.[29] Bunlar, bugün de tarafların propagandalarda yaptıkları gibi, o zaman ortalığa yayılan abartılı söylemlere göre çok düşük, ama inandırıcı sayılardı. Babıâli'nin kayıtları olağandışı şekilde kesin sayılar vererek, Muhteşem Süleyman'ın son Macaristan seferindeki ödeme defterlerinde tam olarak 48.316 adamın yazılı olduğunu gösteriyorlar. Sultanın şahsen katılmadığı, üstelik zorlu bir deniz ulaşımı gerektiren harekâtta ordunun faal asker sayısının bunun altında olması gayet mantıklıdır.[30]

Bin beş yüzlü yılların ordusu için 40.000 adam oldukça yüksek bir sayıdır. Üstelik bütün bu insanları nüfusu 200.000'e ulaşmayan ve kıtlık yıllarında kendi halkı için bile yeterli buğday temin edemeyen bir adada doyurmak gerekiyordu. Ama bu açıdan Türkler iki defa şanslıydılar. 1570 yılının hasadı o kadar bol olmuştu ki, buğdayın üç yıl için yeterli olacağı düşünülüyordu ve Venedikli kumandanların beceriksizlikleri yüzünden istilacıların bunu almalarına engel olunamadı. Ürünün kalelerdeki depolarda saklanacağından Venedik'in kuşkusu yoktu, ama yetkililer buğdayın

29 Buonrizzo 139, Paruta 92 ("Kimi ellilik, kimi yüzlük otuz parça ve elli küçük top"); ama Marco de Benedetto'ya göre, Bonalda ve Balba kadırgalarına yüklenmiş 4 tane yüzlük, gerisi "kulverin" olan 80 parça vardı (AV 1566-1570, 155r) ve gerçekten de Barbarotop ve yarım toplardan 90 parçanın gemilere yüklendiğini görmüştü. Hıristiyanların savaş güçlerinden muaf tutulmaları hakkında, bir Venedik elçisi, "Avrupa ve Asya topraklarının büyük bölümünde Rumlar, Afrika'da ise Morolar bulunduğundan –bunlar zaten kullanılmıyorlar–" Sultanın savaş gücünün sanılandan az olduğunu belirtir (*Yazışmalar*, Moro 1590, 338).

30 Lybyer 1913, 90. Lefkoşa'nın alınmasından sonra yakalanan 13.719 esirden kayıtlarda 2135 kişi geçmesi ilginç gelebilir, yani %15'i Yeniçerilerce yakalanmıştı (Costantini 2003, 234-5), 40.000 kişilik bir ordudan 6000 Yeniçerinin varlığının bulunduğuna benzer bir oran.

Lefkoşa'ya taşınması emrini vermek için son ana kadar beklediler ve artık çok geç olduğunu fark ettiklerinde o zamana kadar hiç duyulmamış bir duyuru yaparak, "herkesin nerede buğday bulursa alarak kente getirmesini ve bunun kendi malı sayılacağını" bildirdiler. İnsanların başkente ve dağlara çekilmeleri bildirisiyle birlikte yapılan bu açıklama karmaşa doğmasına sebep oldu. Kent dışında yaşayan halkın çoğu Lefkoşa surlarının arkasına sığınırken, ürünün büyük kısmı dışarıda, yani düşmanın elinde kalmıştı.[31]

Venedikli kumandanların ellerinde istilaya karşı duracak askeri güç bulunuyordu. 1 Mayısta Vatikan elçisi Venediklilerin Kıbrıs'ta 5000 İtalyan asker, ayrıca ada halkı arasından toplanan 11.000 milis gücü, 800 Arnavut hafif süvari ve "derebeylerinin yükümlülükleri gereği temin edecekleri" 500 süvari bulundurmayı tasarlıyorlardı.[32] Göreceğimiz gibi, kimi talihsizlikler ve birçok değerlendirme hatası yüzünden adada konuşlanmış güçlerin umulandan daha az direniş göstermiş olmalarına rağmen bu program uygulanacak, hatta aşılacaktı. Ama bunun nedenini anlamak için çeşitli etmenleri ayrı ayrı değerlendirmemiz gerekir.

En önemli silahlı güç İtalyan piyadeleriydi. Barış zamanında Kıbrıs garnizonunda 2000 askerden daha az bulunuyordu; kış ve ilkbaharda 1500'ünün daha gönderilmesiyle ve Girolamo Martinengo'nun Lombardia'dan topladığı 2000 piyadeyle bu sayı güçlendirilmişti. Savaş tutkusuyla San Marco Meydanında sıraya girerek Venediklileri coşkuya boğan olan bu alay iyi bir yolculuk yapamamış, aksine Venedikli kaynaklara göre kaderi Kıbrıs Savaşında bir sembol olmuştu. Venedik'te en popüler askerlerden biri olan ve cumhuriyetin çok güvendiği Martinengo yolculuk sırasında hastalanmış ve ölmüştü. Senato oğlunu da yanında götürmemesine karar vererek, sanki bir kehanette bulunur gibi, "Şayet

31 Ahali: Arbel 1984. Buğday: Nunziature, IX, 183 ve 200; Paruta 101; Longo 18. Buğday Kıbrıs'ta o kadar boldu ki, en zor dönem olan ilkbahar başında yerel yetkililer iki gemiye 30.000 kile buğday ve 2500 kile arpa yükleyerek Venedik'e gönderdiler: ASV SS 76, 81r. Kötü mevsimler için bkz. Braudel 1986, 149 ve Arbel 1984, 214. Baglioni de 18 Temmuzda şunları söyler: "Kalede çok miktarda erzak var, ama tarlalarda halen kaldı ve bunlardan Türkler yararlanacaklar": Nunziature IX, 254.

32 Nunziature IX, 152.

başına bir şey gelirse, hiç olmazsa onun hatırası olarak oğlu yaşasın," demişti. Yolculuğun yıpratması ve gemilerde kol gezen hastalık insanları kırıp geçirmiş, sonunda mürettebatın yarıya yakını ölmüştü. Haber büyük bir etki yaptı ve ağızdan ağza büyüyerek sonunda, Martinengo'nun kumandasındaki bütün garnizonun vebadan ölmüş olduğu noktasına kadar ulaştı. Gerçekte, mayıs ayı başında bunlardan Kıbrıs'a çıkanlar 1290 kişiydi. Onların da kaderleri belirlenmiş olduğu için duygulanan Paruta, "Bu kadar sayıda değerli insan, kimi hastalıkla, kimi düşmanın silahıyla kısa zamanda safdışı oldu," diyordu.[33]

Bu acı haberi alan Venedik bir başka askeri, "paralarını kendisinin ödediği askerleriyle birlikte" Rangone Pallavicino'yu gemiye bindiriyordu. Görevi en yakın zamanda Mağusa'ya giderek Martinengo'nun yerini almaktı; ama artık çok geçti. Paşalar denize açılmışlardı ve Kandiye'ye ulaşan Rangone, daha ileri gitmenin tedbirsizlik olacağına karar verdi. Öte yandan hastalık Venediklilere aman vermeden devam ediyordu. Rangone de hastalandı ve Girit'e geldikten birkaç ay sonra öldü. Kavurucu sıcağı ve geniş bataklıklarıyla Kıbrıs'ın iklimi pek güzel olmayıp hatta uğursuz addedildiği için, Venedikliler Türklerin ordularını yaz sıcağına boğdurmak istemeyerek, harekâtı "ağustosun ilk yağmurları geçene kadar" ertelemelerini bekliyorlardı. Ama bundan en çok zarar görenler İtalya'dan gelen piyadeler oldu. Ölenlerin sayısı devamlı artıyordu. Türkler çıkarma yaptıkları zaman bunlardan en fazla 4200 kişi kalmıştı ve bu sayı haftadan haftaya azalıyordu.[34]

Kıbrıs garnizonunun diğer sabit birliği, adaya daimi olarak getirilmiş olan hafif süvarilerdi. Hıristiyanların egemenliğinde olan

---

33 Karş böl. 6, nn. 33-34; ASV, SS 76, 39v; AV 1566-1570, 60v; Nunziature IX, 185, 200, 256; Calepio 94r; Paruta 28, 92-3; Foglietta 31; hale 1974, 167; Setton 947-8. 1290'ların gelişi için bkz. AV 1566-1570, 152r; Hill 1948, 899-900; Quarti 218; 10 komutanın isimleri, Gatto 30-1.

34 Devam eden ölümlere ilişkin Bragadin'in 16 Temmuz tarihli raporu, AV 1566-1570, 154r ("Günden güne ölüyorlar"); Sozomeno 5 ve 9 ve iklim için bkz. Nunziature IX, 170 ve 200. Yönetici Dandolo mayısta, "O askerlerin çoğu o sonuncular gibi yaşlı ve savaşta yararları olmazdı," diye yazmıştı ve "ülkelerine bağlı" milisleri (cernide) kullanmayı tercih ediyordu: AV 1566-1570, 152r. Adada bulunan İtalyan piyadelerin sayısını hesaplamak için bkz. Ek I. Rangone Pallavicino için bkz. Böl. 10, n. 26 ve böl. 16, n. 14.

bütün kıyı şeritlerinde sahile yakın yerlerde oturan halkı korsanların hücumundan korumanın en iyi yolunun, bir çıkarma haberi geldiğinde hızla hareket edebilecek bir süvari gücü bulundurmak olduğu uzun zamandır biliniyordu. Bunun için Kıbrıs'ta, Türklerin Lara yakınlarındaki çıkartmaları karşısında başarıyla yaptığı savunmadan hatırlayacağımız şövalye Rondakis kumandasında bir hafif süvari birliği bulunuyordu. Birkaç yıl öncesine ait bir yazışmada, bunların hizmetleri karşılığında arazi almaları yüzünden gittikçe köylüleşmeye başlayarak etkisizleştikleri üzerine şikayetler vardı: Süvariler, diyordu, sadece tarlalarını düşünüyorlar ve korsan tehdidinin arttığı mevsimlerde düşünecek başka işleri oluyor. "Nisanda arpa hasadı, mayısta buğday, sonra bunların işlenmesi derken, onları harekete geçirmek için top atmak gerekiyor." Hükümet bir defalık olarak toprak vermeyi kaldırıp onların ücretlerini yükseltmiş, böylece süvarilerin savaşçı ruhları yeniden canlanmıştı. Bunlardan Lefkoşa'da beş altı yüz, Mağusa'da iki yüz olarak toplam sekiz yüz kadar vardı.[35]

Adanın İtalyan ve Rum derebeyleri kendi masraflarıyla bir atlı birliği daha bulundurmak zorundaydılar, ama bu Kıbrıs Ortaçağı kalıntısına fazla güvenilemezdi. 1559 yılından bir yazışma, derebeylerinin yüzden biraz fazla sayıda atları olduğunu belirtiyor; bir turnuva sırasında, ancak üç tane eğitimli at bulunabilmiş, katılımcılar bunlara sırayla binmek zorunda kaldıklarından yarışma haftalarca sürmüştü. Atların azlığı yüzünden katıra binmek moda olmuş, bunu engellemek için yetkililer eşekleri dişi atlardan uzaklaştırmışlardı. Sonraki yıllarda derebeylerinin görevlerini yapmakta daha dikkatli olmaları için uyarılmaları, kendi atlarıyla hizmet verebilecek durumdaki askerlere ikramiye dağıtılması gibi usuller sayesinde durum biraz düzelir gibi olmuştu. Türk çıkaması sırasında Baglioni, hepsinin savaş atı olmasa da, derebeylerinden ve soylularla onların hizmetkârlarından "en az bin kadarına" güvenebilirdi.[36]

35 Lamansky 616-9; Salaris 144-6 ve sayılar için Ek I.

36 Önceki yılların sorunları: Lamansky 622-30, Salaris 144. Sayı için bkz. Ek I. Sozomeno'ya göre, 500 Arnavut atlıdan (Stradotto) başka, feodallerin ve komisyonluların "binden fazla atlı savaşçı" ve "tüfekçiler için çok sayıda küçük at" vardı (Sozomeno 7 ve 9); Lefkoşa'da yakalanan ve fidye için ayrılan esirlere

Savunma için yine de yerel milislerin desteğine ihtiyaç vardı. Girit'te olduğu gibi, burada da kısa bir süre öncesinde onların eğitilmelerine karar verilmişti. Bu köylü milislerin toplanmaları sırasında şikayetler, firarlar ve istismarlar gibi meseleler ortaya çıkmıştı, ama bu işle yükümlendirilmiş itibarlı şahsiyetler aldıkları paranın keyfini çıkararak mükemmel hizmet vaat ediyorlardı. Faccinetti Venedik'te hâkim olan görüşü Roma'ya bildirerek, Kıbrıslı milislerin "çok iyi eğitim görmüş olduklarını" yazıyordu.[37] Gerçeğin hangisi olduğunu ileride göreceğiz; şimdilik, bu köylü milisleri toplamakta sayısal anlamda başarı gösterilmiş olduğunu kabul etmekle yetinelim. İşgalin yaklaşmasıyla birlikte, harcamaların bir bölümü kimi şahıslar, bir bölümü hükümet tarafından karşılanarak, hizmette olanlara yeni köylü birlikleri ilave edildi. Ayrıca kentlilerden da buna benzer bir birliğin daha hazırlanmasıyla toplam sayı 13 ya da 14 bin kişiye ulaştı. Bunlara, halkın arasından toplanan ve kuşatma sırasında zaruri olan (o zamanın İtalyancasıyla "bozguncular" dedikleri) kazmacıları da ilave edince dikkat çekici bir güç ortaya çıkıyor. Sadece Lefkoşa'da bunlardan 4000 kişi toplanmıştı.[38]

Ancak bu büyük sayılar etkin savaşçıları temsil ediyor anlamına gelmiyordu. Paruta'ya göre bütün bu insanların, "hemen hepsi yeni ve acemiydi. Birçoğunun silahı yetersizdi. Mızrak ve tüfekleri olmadığından kargı ve demir sopalar kullanmak zorundaydılar." Sonuçta bu, antik silahlarla donatılmış ve savaş taktiği eskilerde kalmış bir piyade ordusuydu ve Yeniçerilerle boy ölçüşemezdi. Lefkoşa halkı arasından toplanmış olan 2500 kişilik birliği faal halde gören Calepio, sadece bin kadarının tüfeğinin olduğunu, buna sahip olanların bile sakallarını yakmadan ateş edemediklerini söyler. Kendilerine hiçbir ücret ödenmeden toplanan bu aç insanların hemen hepsi zanaatkârdı ve huzursuzluk içindeydiler. Pek çoğu için silah bulamadı ve bunlar surları berkitmekte kul-

göre 2000 kişiydi (Vargas Hidalgo 703). Krş. Costantini 2009, 49-50.

37 Nunziature IX, 152; Paruta 92-3; krş. Giulio Savorgnan'ın eleştirel anıları ise, Hale 1990, 320-1. Calepio 96v ve Quarti 267-8'de görüldüğü gibi, Arnavutlar haricinde birliklerin komutanlarının hepsi İtalyandı.

38 Ayrıntı için bkz. Ek I. Kazmacılar: Sozomeno 10, Paruta (104) da buna bağlı.

lanıldılar. Hatta aralında kavga çıktı ve aynı işi yapan bir grup İtalyan askeri bu silahsız acemileri tüfek ve kılıçlarla öldürdüler. Bunun üzerine İtalyanlardan biri idam edildi ve diğerleri Mağusa'ya gönderildi. Paruta'nın yerel birliklerden sadece bazı gönüllü soyluların, "zafer arzusu, hükümdara bağlılık ve vatana duyulan sevgi" anlamında İtalyan piyadelerle eşit sayılabileceğini düşünmesi şaşırtıcı değildir; satır aralarından anlaşılacağı gibi diğer hepsi, özellikle kırsaldan yeni toplanan binlerce köylü pek güven vermiyordı ve bunlardan yararlanmayı düşünmemek daha doğru olurdu.[39]

Ancak 4000 kadarı yetenekli tüfekçi ve baltacı İtalyan piyadeler, geri kalanları kötü silahlanmış milisler olmalarına rağmen, binden fazla atlı askerle birlikte toplam sayı 18.000'e ulaştığından Venedikli kumandanlar 3 Temmuzda Tuzla'ya çıkan ilk Türk birliğinin önüne çıkabilir, belki de bir başarı elde edebilirlerdi, ama böyle bir karar adayı masaya sürmek anlamına gelirdi ve bunu yapmaya elbette yürek isterdi. Hükümetin Kıbrıs Genel Valisi olarak yeni atamış olduğu Sebastiano Venier belki buna kalkışabilirdi, ama Mustafa sallarını Tuzla açıklarında denize bıraktığında yaşlı asilzade henüz Korfu'da bulunuyordu ve birliklerinin başına geçmek için yola çıktı, ancak daha Girit'ten öteye gidemeden, Kıbrıs'a zamanında yetişmesinin mümkün olmadığını anladı.

Türkleri sahilde karşılama fırsatı elden kaçtıktan sonra alınacak en kolay karar, berkitilmiş şehirlere kapanarak onların surlarının dayanıklılığına ve er ya da geç gelecek olan yardıma güvenmekti. Türklerin kuşatma yeteneğinin zayıf olduğu, Mustafa dahil hiçbir kumandanının bu konuda yeterli bilgisi olmadığı düşünülüyordu ("Hıristiyanların savunmasında olan sağlam yapılı ve donanımlı kaleleri alt etmeye çok az insanın gücü yeterdi.")[40] Kumandanların Kıbrıs'ın yegâne önemli iki şehri olan başkent Lefkoşa ve Mağusa limanını koruyan kalelere olan güvenleri böy-

39 Paruta 104, Calepio 96r. Sylvestrani Brenzone 41, Conti 66v. Mayısta Dandolo Venedik'e yazarak, Venedik milisleri için (cernide) 5000 kılıç, 5000 tüfek ve 1000 miğfer istemişti: AV 1566-1570, 152r. Sozomeno 10, surlara yerleştirilmiş 864 tüfek dışında kentte "birçok köylü ile kılıç ve tüfeği olmayan halk vardı ve bin dört yüzden fazla mühimmat yoktu."

40 Buonrizzo 153.

lece açıklığa kavuşuyor. Bu sonuncu, adanın tek girişiydi ve uzun zamandır bütün yatırımlar orada yoğunlaşmışlardı; ancak birkaç yıl önce İstanbul'dan gelen tehlike işaretleri arttığında Venedik Lefkoşa'yı da sağlamlaştırmaya karar vermişti.

Bir düzlüğün ortasında bulunan şehrin başka hangi devirde olursa olsun, savunmaya uygun olmadığı kabul edilirdi, ama bu, on altıncı yüzyılın mühendisleri için bulunmaz fırsattı; böylece doğanın hiçbir engeline takılmadan istedikleri şekilde surlar inşa edebilirdiler. Bunlardan en ünlüsü olan Giulio Savorgnan, Türklerin nasıl olsa bir gün Kıbrıs'a saldıracaklarına inanan Venedik hükümeti tarafından 1567 yılında Lefkoşa'ya gönderilmiş, orada en yeni fikirlere dayanan, burçları, surları ve hendekleriyle güçlü bir kale projesini gerçekleştirmeye başlamıştı. Surlara yer açılması için şehrin bütün çevresinin düzleştirilmesi gerektiğinden evler, kiliseler, bağlar, bahçeler ortadan kaldırılmıştı. Savorgnan'ın özel bir mektubunda yazdığı gibi, bütün bu yıkımlar zorunluydu ("Savaş için olsa bile böyle bir şeyin yapılmaması gerekir") ve ahali yakınmıyor, bunu kaçınılmaz bir kader olarak görüyordu; hâlbuki manzara mühendis için o kadar üzücüydü ki, ustası olduğu sanata karşı içinde isyan duyguları uyanıyordu: "Mesleğim çok nankör, merhametsiz ve insanlıkdışı. İşler bu şekilde devam edemez." Savorgnan kendi kendine muhasebe yapıyordu.[41]

Kalenin inşa haberi etrafta duyulmuş ve Ali Paşa ünlü Mağusa ziyareti sırasında, Venediklilerin gerçekten de Lefkoşa'yı yeniden inşa ederek bir kale haline getirip getirmediklerini sormuştu. "Evet" cevabı aldığında tatlı bir sesle, Kıbrıs'a karşı bir tehdit söz konusu olmadığından bunun gereksiz olduğunu, şayet İspanya kralı hücuma kalkışırsa savunma için kendisinin Venediklilere yardım edeceğini söylemişti. Görüşmekte olduğu kişi o

41 Sereno 9; Foglietta 7-8; Panciera 2005, 206-7 ve Savorgnan'ın mektupları: a.g.y., 7; kişi: a.g.y., 197-212, Promis de 1874, 403-46 ve Salaris 67-90. Kıbrıs'ın kalelerinin sağlamlaştırılması hakkında geniş belge ağı; krş. En azından Manno 1986, Hale 1990, 297-302, von Wartburg 2002, Costantini 2009, 46-8 ve Salaris 125-47'de yayımlanmış olan, Ascanio Savorgnan'ın yazışması. Özellikle Lefkoşa'nın berkitilmesi: Promis 1874, 401-4; Quarti, 212-3; von Wartburg 2002, 40-1, yine 1567'nin şeması, Manno 1986, fig. 6 ve çağa ait baskı, Tenenti 1985, 23.

büyük şantiyenin Kıbrıs'ta çok sayıda işsize iş yarattığını söylemeyi akıl edebilmiş ve konu orada kapanmıştı. Türkler Tuzla'ya çıkarma yaptıklarında Lefkoşa'daki kale surlarının inşası henüz tamamlanmamıştı, ama yine de bitmiş olan kısım bir mühendislik harikasıydı. Bu yüzden kentin yöneticisi Dandolo ordunun yarısı ve "Krallığın bütün soylularıyla" birlikte bunun içine kapandı. Baglioni, Dandalo'yla tartışmaktan kurtulacağı ve Türklerin ilk saldırıyı bitirmiş olacaklarını umduğu için Mağusa'ya sığınmıştı. Ama Lala Mustafa'nın, düşmanın ondan beklediğini yapmak gibi bir niyeti yoktu.[42]

Filonun dönüşü ve ikinci çıkarmanın yapılmasından sonra Türk ordusu 23 Temmuzda bütün atlı sipahileri, sırtlarında tüfekler ve kılıçlarla Yeniçeri alayı, düzensiz azap askerleri, kazmacılar ve bir yığın top arabasıyla birlikte kampından çıktı ve sahili izleyerek Mağusa'ya yöneleceğine, iç tarafa, oradan iki günlük yürüyüş mesafesinde olan Lefkoşa'ya doğru hareket etti. Kaptan-ı derya tarafından önerilen, her şeyden önce liman kentinin kuşatılması planı paşalar tarafından dikkatli bir taktik analiz yapılmasının ardından daha İstanbul'dan hareket edilmeden önce terk edilmişti. Düşman ordusunun büyük kısmını Lefkoşa'nın surları arkasında emniyette bırakarak istediklerinde oradan serbestçe çıkabilmelerine izin vermek, böylece kuşatma ordusu ile gemiler arasındaki irtibata engel olmalarına ve belki de bir kısım milisle birlikte kendilerine arkadan saldırmalarına göz yumarak Mağusa'yı kuşatma altına almak kesinlikle çok tehlikeli olurdu. Lefkoşa surlarının arkasına saklanarak kendi kendine kapana girmiş olan orduyu kuşatma altına almak çok daha iyiydi. Kuşatma hareketini engellemeyi başaramasa, daha sonra oradan çıkması zor olurdu.[43]

---

42 AV 1566-1570, 154r; Valderio 934; Sozomeno 7v; Podacataro 203; Paruta 100. Senatonun Kıbrıs yetkililerine gönderdiği talimat ve onların çıkarma öncesindeki yazışmaları, öncelikle Mağusa'nın savunulmasında ısrar ediyorlar, Lefkoşa'ın savunmasını alternatif olarak görüyorlar: krş. Örn. ASV, SS 76, 44v ve AV 1566-1570, 151v ve krş. Böl. 14, n. 3.

43 Harb Ceridesi, çıkarmanın ertesi günü için şöyle yazar: "Bugün 978 Muharrem, Allah'ın izniyle –adı daim yüce olsun!– Lefkoşa Kalesini almak için Tuzla'dan ayrılıyoruz" (Costantini 2003, 230). Ta ilk baştan hareketin yönü orası olmalıydı; öte yandan "O zamana kadar gelen işaretler, Türklerin Mağusa'ya değil, krallığın bütün soylularının toplanmış oldukları yeni Lefkoşa Kalesine

Serdarın komutası altındaki orduların nitelikleri tartışılabilir. Atlıların donanım sorunu halledilmişti: Angelo Gatto'nun Mağusa surlarının altındaki çatışmadan zaferle çıkan hafif süvarilerin kente götürdükleri ganimetler arasında türbanlar, palalar, hint kamışından mızraklar, topuzlar gördü. Bragadin tarafından sorguya çekilen marangoz Marco de Benedetto sipahilerin, "çoğunun yaşı elliden fazla; atları da çok yaşlı" olduklarını söyledi; hepsinin arkasında silahsız ve üstelik Hıristiyan bir oğlan vardı. Devşirildikten sonra sıkı bir çıraklık dönemi geçiren Yeniçeriler en korkunçlarıydı; yine de Selim devrinin başında ocağa kendi çocuklarını da alma ayrıcalığı kazanmışlardı ve Batılılar bunların kalite standartlarının düştüğünü hemen farkına varmışlardı. Bir Venedik elçisi, "Bu askerlerin yaşları çok ilerlemiş. Ben bunlardan belki altı binini bir arada gördüm; onları gören biri, Hıristiyanları bu kadar korkutan o ünlü isme layık olmadıklarını hemen anlar," diyordu. "Tüfek kullanmasını bile doğru dürüst beceremeyen" diğer Türk askerlerinin yanında Yeniçeriler silah kullanmayı bilen yegâne askeri birlikti ve yine de bazıları bu birliğin sıradan bir Hıristiyan piyade birliğiyle mukayese edilecek bir tarafı olmadığını açıkça söylüyordu.

Doğallıkla bu yorumların bir kısmı müzmin bir önyargıdan etkilenmişledir ve kim dış görünüşüne bakarak kabul ederse, Edward Said'in ifadelerinin temelindeki "Oryantalizm" anlayışının tuzağına düşer. Ama bir taraftan da bunlar ehil kişilerin yaptıkları teknik değerlendirmelerdi: Bir İspanyol yazar, "Türklerin hain ve gururlu devletine ve onların yanıltıcı ve zalim savaşçılıklarına" adanmış bir kitabında, bütün önemlerine rağmen Yeni-

---

gitmeyi planladıklarını gösteriyor," yazısı, Baglioni'nin hastalanmadan önce gönderebildiği ilk mektubunda görülüyor: Nunziature IX, 256. Marco di Benedetto da 9 Temmuzda Türklerin "daha kolay olduğu için Lefkoşa operasyonuna gitmek istediklerini" bildiriyor: AV 1566-1570, 155r. İtalyan tarihçilerse ordunun büyük bölümünün sahayı ancak 23 Temmuzda terk ederek iki gün sonra Lefkoşa önlerinde göründükleri üzerinde uyuşmaktalar. Sylvestrani Brenzone 43, paşaların tartışmalarını, Ali'nin Mağusa'ya saldırmak istediğini, Piyale ve Mustafa'nın ise Lefkoşa'da karar kıldıklarını yazar (diğer versiyon, Paruta 96-9); ama Tuzla'ya başarıyla çıkarma yapıldığı haberi gelmeden önce Barbaro İbrahim Beyden planın önce Lefkoşa'ya saldırmak olduğunu öğrenir (CB, II, 44v).

çerilerin mızrak ve tüfekleri iyi kullanabilen Hıristiyan piyadeler tarafından alt edilebileceklerini yazarak Batıda piyadelerin ulaştıkları savaş tekniklerinin inceliğine değinmekte. Marco di Benetto da Bragadin'e, düşmanın içinde ancak 2000 kişini miğferi ve zırhlı kazağı var ve "Sadece önemli adamlar birkaç parça zırhı bulabiliyorlar," derken de belirli bir teknik veri sunuyordu. Tüfek kullananlar sadece Yeniçerilerdi, diğerlerinin ancak okları vardı, tüfekçiler bile Batılılardan farklı olarak miğfer ve zırhla korunmuyorlardı. Oryantalizm veya değil, her durumda Batılılar bugün bile yaygın olan bir inanışın tersine, İnebahtı öncesinde Türklerden korkmuyor ve onların yenilmez oldukları düşüncesine kapılmıyorlardı. Hatta tam aksine, onlarla eşit de olsa karşılaşabileceklerini düşünüyorlardı. Marco di Benetto, "Onların bütün güçleri bağırmakta, savaşçı insanlar değiller," diye küçümser bir ifadeyle sözlerini bitiriyordu.[44]

Peki, Türkler ne düşünüyorlardı? Barbaro hükümetini İstanbul kamuoyunun görüşleri hakkında sürekli bilgilendirerek, "halkın sesinin" Kıbrıs'ın fethini kınanacak bir teşebbüsten öte zor ve tehlikeli olduğunu söylediğini; uzun ve kanlı bir savaş beklendiğini yazıyordu. Durum gerçekten böyleyse başlangıçta bu endişe belki askerler arasında da yayılmıştı. Bunu halk şarkılarından değerlendirdiğimizde onların boş gurura kapılmadıklarını görüyoruz, çünkü Tanrı'nın iradesi karşısında insan hiçbir önem ifade etmemektedir. Onlar zafer kazanmaktan çok, eve dönmek için dua ediyorlardı (çünkü yabancı topraklarda yaşamaya yürek dayanmazdı) ve askerler arasında yaygın olan bir tekerlemede şöyle deniyordu: "Ya Rabbim, bizi doğduğumuz memlekete geri döndür."

Doğru tarafta olduklarını biliyorlardı, çünkü din adına çarpışanlar korkmamalıydılar: "Müminler Allah'a seslenir, sapkınlar yok olurlardı." Kendilerinin "İslamın ordusu" olduklarının farkındaydılar; aynı zamanda, yeryüzündeki en büyük hanedan olan Osmanlı'nın askerleri olduklarının da. Kıbrıs'a gelen 30-40.000 asker arasında büyük kısmı Sultanın bağışladığı maaş karşılığında ya

44 AV 1566-1570, 154v; Gatto 43 ve 46; yazışmalar, Michiel 1558, 114; ragazzoni 1571, 99; Barbaro 1573, 304-5; Correr 1578, 241; Moro 1590, 343; Zane 1594, 392; Puddu 2000, 26 ve n.; krş. Imber 2002, 258.

da sadece onun tebaası oldukları için bunu yapmak zorundaydı; azınlık olan diğerleri ise ganimet veya şan için ve kâfirlere karşı yaptıkları savaştan döndüklerinde gazi olmak ve belki de imparatorun bağışlayacağı bir tımarın sahibi olmak isteyen gönüllülerdi. Hepsi evine dönmek istiyordu; ama bunun için önce bu bunaltıcı, mikrop yuvası bataklıklarla dolu adayı fethetmeleri gerekiyordu ve bu yüzden temmuzun bayıltıcı sıcağı altında Lefkoşa'ya doğru ilerlediler. [45]

45 Masala 15, 23, 25, 53; savaşın popüler olmaması için bkz. Burada üstte, n. 28. Gaziler için bkz. *Yazışmalar*, Santa Croce 1573, 182: "Türklerin "gazi" dedikleri ve başarılarıyla tanınmak isteyen kimileri omuzlarında kurt postu taşırlar (. ..) ve diğerleri başlarında öldürdükleri adam sayısı kadar tüy taşırlar." Henüz 7 Temmuzda Mustafa bir askere ilk ödülü olarak bir tımar verir (Costantino 2009, 53 ve n.)

Bölüm 13

Venedik filosu Ege'ye panik yayıyor. Venedik'te işlerin düşünülenden daha kötü gittiği anlaşılıyor ve Juan Andrea isteksizce Kutsal İttifak güçleriyle birleşiyor.

Lala Mustafa'nın ordusuyla Lefkoşa'ya gitmek üzere kampından yola çıktığı gün, Venedik filosu Girit'e gitmek için Korfu'dan demir alıyordu. Kefalonya'da mola vermeden önce, rotası üzerinde bulunan Türklere ait Preveze Limanı ve Santa Maura adasına yanaşacaktı. Komutan bu iki kaleye de saldırmayı düşünmüştü, ama oraları incelemek için gönderilen subayları kendisine bunun uygulanabilir olmayacağını söylediler. Böylece filo Mora sahillerinde bulunan Zakintos'ta, sonra Methone'de mola vererek yoluna devam etti ve 4 Ağustosta nihayet Girit'e ulaşıp, adanın başlıca doğal limanı olan Suda'da demir attı. Gemilerdeki salgın hastalık hep daha dehşet verici hale gelmekteydi. Bu yüzden Zane hastaların hepsini Zakintos'da gemilerden indirmeye karar verdi. Bu kararı tifonun yayılmasını önlemekten çok, hastalığın insanları çıldırttığından dolayı almıştı: "Yanlarında yatanları öldürüyorlar, kendilerini denize atıyorlardı." Korfu'dan hareket etmeden önce komutan adalarda bulunan yöneticilere, ölenlerin ve hastaların yerine bulabildiklerince çok kürekçi toplamaları emrini vermişti ve 1 Ağustosta Zakintos'dan biraz daha olumlu bir rapor gönderdi: Santa Maura'dan yakaladıkları yüz kadar Türk uyrukluyla birlikte 2200 adamı gemilere aldığını ve daha çok adama ihtiyaçları olduğunu, Girit'ten gelen habere göre orada çok sayıda kürekçi ve denizci toplandığını bildirdi.[1]

1 ASV, SS 76, 125 ve 77, 1; AV 1566-1570, 149v (700 kürekçi Korfu'da, 900 Kefalonya'da, 500 Zakintos'ta, 100 Santa Maura'da); Nunziature IX, 240 ve 254;

Ancak Zane Korfu'ya geldiğinde hazırlıkların sandığı gibi ilerlememiş olduğunu gördü. Kandiye'nin yöneticisi da Mula iki aydır hasta olduğundan toplama işleri yavaş ilerliyordu. Bir süre öncesinde de Mula bütün adayı dolaşmak suretiyle, "görev verilenlerin adını, soyadını, alametini, tenini, evini bir deftere kaydettirerek" listeleri güncellemesi emri almıştı, ama bu işlemi tamamlamaya vakit bulamadığından eldeki belgeler kullanılamaz durumdaydı. Komutan ne pahasına olursa olsun adam bulabilmek çabasıyla gemilere binmeye razı bütün haydutlara af çıkarttı ve dağlara kaçan firarilerin yakalanmaları için "tavşan peşinde koşar gibi" avlar düzenlendi. Sonuç hayal kırıklığı yaratmıştı: Girit'ten gelen yazışmalar halkın itaatsizliğinden ve yetkililerle soyluların kendisine destek vermemelerinden yakınmalarıyla doludur. Bu raporlar Venedik'te çok kötü bir etki yaptılar ve görevini beceriksizce ve doğaçlamayla yaptığı gerekçesiyle suçlanan Zane'in itibarı yerlere serildi. Bir yazar onun hakkındaki eleştiri yazısında şöyle diyor: "Kumandan Zane (...) ağustos başında Kandiye'ye gelerek yeni kürekçiler, peksimet başka gıda maddeleri bulmak için bekledi ve bütün bunlar için çok fazla para ve zaman harcadı."[2]

Venedikli komutan almış olduğu emre göre müttefik filosunu beklemeden de olsa düşmanı Kıbrıs sularında karşılamak için doğuya doğru ilerlemesi gerektiği halde, bir süre önce kürekçilerini üçlemeden buna uymasının mümkün olmadığına karar vermişti; hatta o aralar Doria ve Colonna da ufukta görünseler daha iyi olurdu. Sforza Pallavicino'ya göre, Girit'teki mola sırasında durum o kadar kötüydü ki, kürekçilere egzersiz yaptırmak için kadırgaların yarısının bile limandan çıkacak durumu yoktu. Öte yandan adam toplama işine öncelik verilmesi kararı gerek taktik gerekse imaj olarak kötü sonuçlar doğurmuştu. Lala Mustafa'nın süvarileri Kıbrıs'ta at koştururlarken ve köylüler bundan istifade ederek Venedikli patronlarından kaçarlarken, Türk filosu Kıbrıs sularında serbestçe yelken açarak serdarın ordusuna adam,

---

Setton 975; Contarini 10rv; Sereno 65; Paruta 81 ve krş. Üst böl. 10, n. 30. 30 Temmuzda bir Cizvit Zakintos'tan, "Yollarda hasta ve ölülerden başkası görünmüyordu," diye yazar (Civale 2009, 45).

2 Longo 18. Krş. AV 1566-1570, 150r-151v, 241r, 400v-401r, 439v; Nunziature IX, 231 ve 256; Lamansky 799; Manoussacas 1974, 230; Tucci 1974, 424 ve 428; Capponi 2008 136.

at ve erzak taşımaya devam ediyordu. Yine o sıralarda Girit'te ve bütün Ege'de Venedik filosunun güvertelerinde vebanın kol gezdiği, adamlar eksildiklerinden bulabildikleri herkesi topladıkları hakkında yayılan haberler Hıristiyan halklar arasında paniğe yol açıyor, Venedik'in zaten sallanmakta itibarını iyice çökertiyordu.

En ağır hadise, adam toplamak için 20 kadırgayla Ege adalarına gönderilen Marco Quirini baskınıyla oldu. Hıristiyan Rum halkın yaşadığı Türk hâkimiyetindeki Andros adasına geldiğinde karaya indirdiği askeri birlikler adamları esir alarak, kadınlara tecavüz ederek ve evleri, kiliseleri yakıp yıkarak büyük bir vahşet yaptılar. Paruto vicdan azabıyla, "Askerler düşman topraklarında olduklarından, halkı Hıristiyan olmasına rağmen bunların küstahça davranışlarının önüne geçilemedi," diye yazıyor. Quirini Girit'e kürek başına zincirlemek üzere üç yüz Yahudi ve Hıristiyan esirle döndü ve Sforza Pallavicino Venedik'e, askerlerin "çok daha kötü şeyler yaptıklarını ve birçok genci alıp götürdüklerini" bildirdi; hiç kuşku yok ki elde ettikleri kazanç Ege'deki Rum halklarının karşısında kaybettikleri prestijin yanında hafif kalırdı: Padovalı bir kaynak, Andros yağmasının "her iyi insanı üzdüğünü ve Hıristiyan donanmasının gelişini mutlulukla karşılayan, Tanrı'nın onlara zafer bağışlamasını dileyen Kandiye ile diğer Ege adaları halkları arasında şaşkınlık yarattığını" yazıyor.[3]

Sonuçta filo Ege'deki Türk topraklarına pahalı bir bedel ödetti. Kıbrıs'a yönetici atanan Sebastiano Venier Türk çıkarmasından önce adaya varamamış, Girit'te mola vermesi önerilmişti. Zane'in kendisine verdiği üç kadırgayla Ege adalarına giderek Tinos halkının moralini düzeltmek için oradaki adalara elinden gelen zararı verdi. Nefret ettiği Migues'in malı olan Nakşa adasına gelen Venier demir attığında halk hemen San Marko bayrağını çekti ve ona şehrin anahtarını teslim etti. Yaşlı centilmen kent halkını Latin katedralinde toplayarak, özgürlüklerini kazanmaları hakkında onlara bir nutuk çekti ve eski dük IV. Giacomo Crispo'nun Sultanın birkaç sene önce serbest bıraktığı kardeşini yönetici seçti; daha sonra, orada Türkler olmadığından, halkının kendisine verdiği ve adadaki toplam sayı olan 17 erkekle 11 kadın Yahudiyi esiri alarak tekrar yola çıktı.

3 Manolesso 39v (buradan Sereno 95); AV 1566-1570, 151r; Setton 976-7; Paruta 80.

Bu başarı haberi Venedik'te oldukça soğuk karşılandı: Vatikan elçisi, Nakşa adasının fethedilmesi "fazla önemli değil, çünkü açıkta bulunuyor ve denizde güçlü olana boyun eğmek zorunda," diyordu. Ama haber İstanbul'da büyük etki yarattı. Baylonun da duyduğuna göre, Venedik saldırıları Ege'deki Türk sömürgelerini yerle bir ediyorlardı, hatta halk arasında, Türk donanmasının Venedikliler tarafından bozguna uğratılarak, "90 Türk kadırgasının batırıldığı" konuşulmaktaydı. Venier ve Quirini'den sonra diğer deniz kumandanı Antonio de Canal da esir avı için denize açılmıştı ve ağustosun o haftalarında adalar birbiri ardına saldırıya uğradılar. Paros itirazsız ve direniş göstermeden alındı ve Venedikliler oraya bir görevli tayin ettiler; Milos da direnişsiz alındı; Mikonos'ta ise Rum halk kendini savunmaya çalıştı ve kadırgalar yaklaşık 150 kişiyi götürdüler; Kerpe adasında evler yakıldı, hayvanlar öldürüldü, kızlara tecavüz edildi. Avrupa, kadırgalarda bulunan ve Hıristiyanlara karşı yapılan bu vahşeti ve tecavüz vakalarını açıklamaktan çekinmeyen din adamlarının da sayesinde bu baskınları duyuyor ve şaşkınlık içinde bekliyordu. Din adamlarından biri, "Çaresiz kalıyoruz... Böyle bir şeyi başka kim yapabilir, bilmem," diyordu, "ama gerçekleri yazmak gerekir." Ne yapacağını şaşıran V. Pius, Türk topraklarında baskına uğrayan Hıristiyanların esir alınma ve kürek başında zincire vurulmalarını büyük bir suç olduğunu bildirdi.[4]

Kiklad adalarındaki savaşın vahşeti, Joan Migues adına Nakşa adasını yöneten Francesco Coronello'nun başına gelenlerle daha iyi anlaşılmakta. Venier'in gelmesiyle adadan kaçan Coronello, birçok maceradan sonra Siros adasına ulaşır, ama oranın yerlileri tarafından tutuklanarak, adada gece demir atmış olan Hanyalı Bay Zanin'in komutasındaki üç fustaya teslim edilir. Fustalar Girit'e doğru giderken Tinos'da mola verirler ve beraberlerinde Coronello'nun olduğunu anlayan yerli halk, "onu en feci şekilde

4 Slot 1982, 93; Nunziature IX, 250 ve 256; Civale 2009, 109 ve V. Pius için bkz. "motu proprio," Guglielmotti baskısı (94-5). Martta donanmanın 2. komutanı olarak atanan Canal için bkz. ASV, SS 76, 60r ve 64r ve Setton 928. Senato Zane'e, adalarda yakalanan kadın ve çocukları evlerine göndermesini ve "özellikle" kiliselerin eşyalarını iade ettirmesini emreder: ASV, SS 77, 10r; amiral bu son hususu zaten kendisi düşünmüştü, sonra kadınları, şikayet için Girit'e gelen yakınlarına teslim etti: AV 1566-1570, 151v ve 243v.

öldürmesi için" komutana 500 sikke vermeyi önerir, ama Coronello daha fazla ödeyerek Girit'e götürülmesini sağlar. Hanya'da hapse atılır ve İstanbul'daki dostlarına haber göndererek fidyesi için pazarlık yapılmasını ister. Onun serbest kalacağını öğrenen Tinos halkı Onlar Meclisine bu adamın yaptığı kötülükleri ve adaya saldırı için Piyale Paşaya tavsiyelerde bulunduğunu yazarak, böyle tehlikeli birinin serbest kalmaması için ricada bulunurlar. Meclis durumu müzakere ettikten sonra Kandiye yetkililerine, Coronello'ya yapılan suçlamaların doğruluğunun araştırılmasını emreder; doğru oldukları anlaşıldığı takdirde, "Onu gizlice öldürün ve ahaliye hastalıktan öldüğünü söyleyin" diye bildirir.[5]

Venedik'te hükümet, Haçlı filosunun Zane'le birleşmesi ve komutanın düşmanla karşılaşmak için en çabuk şekilde Kıbrıs sularına gitmesi talepleriyle ikiye bölünmüştü. Barbaro'nun son mektuplarına göre Türk filosu da "bizimkileri" bulmaya geliyordu, yani çatışma artık kaçınılmazdı. Ama gerçekte Girit'le Venedik arasındaki büyük mesafe, gelişmeleri bütün açıklığıyla izlemeyi vatanda bulunanlar için imkânsız kılıyordu. Eylül başlarında senato henüz Zane'in 1 Ağustosta Zante adasından göndermiş olduklarından başka bir bilgiye sahip değildi; yani komutanın Kandiye'de gördüğü büyük felaketten habersizdi ve kendisine gereken bütün kürekçileri ve bekârları kolaylıkla bulduğu sanılıyordu. Venedik'tekiler 20 Ağustosta Gallipoli'ye gelen Doria ve Otranto'da bulunan Colonna hakkında daha fazla bilgiye sahiptiler. Bu yüzden senato komutana müttefik donanmanın yakında geleceğini bildirdi, ayrıca "düşman donanmasını takip edip onunla çarpışmak" gibi bir karara vardığı için kendisini kutladı. Onlar komutanın Kandiye'ye geldikten sonra hemen Kıbrıs'a doğru devam ettiğini sanıyorlardı. Yetkililerin bu iyimserlikleri üzerine halk arasında uydurulanlar tuhaf bir rastlantıyla İstanbul'da yayılan söylentilerin aynıydı: Bunlara göre Zane Türklerle savaşmış, onları yenmiş ve 40 kadırga ele geçirerek gerisini tahrip etmişti.[6]

5 Lamansky 80-3; Slot 1982, 362; Preto 1994, 102. Coronelo hapse atıldığında soylu Bay Piero Longo senatodan, Lefkoşa'nın düşüşü sırasında esir alınan kardeşi Bay Zane'le takas edilmesini talep eder (bunun için bkz. Üst böl. 14); senato pazarlığın başlamasını kabul eder, ama Onlar Meclisinin önceliği olması da muhtemel (ASV, SS 78, 13v-14).

6 Setton 972-6; Tucci 1974, 409. Muhtemelen haber, İstanbul'a ulaşarak hemen Barbaro tarafından nakledilenden daha fazla ses getirmiş, Venedik yetkilile-

Gerçekte ise Venedikli amiral hâlâ Türk donanmasının nerede olduğunu anlamaya çalışmaktaydı. Venier'in kadırgalarıyla birlikte Korfu'dan yola çıkan ve bilgi toplamak için Kerpe adasına kadar gitmeleri gereken iki kadırga bir şey öğrenemeden geri dönmüşlerdi; bu yüzden Marco Quirini buluşma için 7 Ağustosta Rodos'a gönderildi. Bu arada biraz çabayla bir miktar kürekçi bulunmuş, kumandanların morali yükselmeye başlamıştı, ancak müttefikler gelene kadar herhangi bir girişimde bulunma niyetleri yoktu. Pallavicino Venedik'e, "adam bulma sıkıntısı aşılmak üzere," diye cesaret verici raporlar gönderdi; artık saldırı için sadece Colonna ve Doria'nın gelmelerini bekliyor "ve kesinlikle bir zafer kazanacaklarını" söylüyordu. Zane, "Majestelerinin ve Katolik Kralın" kadırgalarını bekleyeceğini, ancak o zaman "o adayı işgalden kurtarmak için" Kıbrıs'a doğru yola çıkacağını bildirdi. Komutan salgın hastalığın birçok adamını eksilttiği için diğer ekipler gelmeden yerinden kımıldayamayacağının iyi anlaşılmasını istiyordu; aslında aldığı emirlere uyması gerekirdi, ama "Tanrı'nın isteğine karşı gelinemezdi."

Ancak eylül ayı sonunda ulaşan bu mektuplar Zane'in başına gelen güçlüklerin her zaman hafifsendiği Venedik'te acı bir duygu yarattı. O zamana kadar filonun çoktan Kıbrıs'a yola çıkmış olduğunu sanan cumhuriyet bu raporlardan amiralin halen Girit'te olduğunu, salgının devam ettiğini, sayıları 12.000 olan askerler ve maceracılardan gemilerde savaşabilecek durumda ancak dört bininin kaldığını öğrendi. Venedik yetkilileri bu kötü haberlere mi, yoksa müttefiklerinin karşısında düşebilecekleri duruma mı üzüleceklerine bilemediler. Faccinetti, "Bu yeniler buradaki beyleri çok üzüyorlar," diyordu, "çünkü gerçek durum söylenenlerden çok farklı; onlar donanmadaki salgının Tanrı'nın bir gazabı olduğunu düşünüyorlar." Venedik'te, "Bay Marco Antonio ve Bay Giovanni Andrea"nın böyle zor bir durumda bulundukları için "Kıbrıs'a giderek çatışma tehlikesine girme konusunu," bir daha düşüneceklerinden korkuluyordu.[7]

---

ri, "Venedik filosunun bu savaşı yapmasına (çünkü ayın 17'sine de önce kürekçilerini tamamlayamazdı) yeterli zaman olmadığından ve haberin o kadar erken bir tarihte İstanbul'a ulaşmasının mümkün olmayacağından, buna pek güvenmemişlerdi": Nunziature IX, 250.

7 Girit'ten ağustos ortasında gelen rapor ve onun Venedik'te nasıl karşılandığı

Kadırgalarının donatılması gecikmiş olmakla birlikte, 6 Ağustosta Otranto'ya geldiğinde Colonna'nın morali düzgündü. Ancona'dan ayrılmadan önce Papadan, kralın İtalya'daki kadırgalarını kendisine vermeyi kabul ettiği ve Juan Andrea Doria'nın "vakit geçirmeden" onunla buluşarak emri altına gireceği haberlerini almıştı. Bu yüzden Colonna hemen doğuya yöneleceği yere o Puglia limanında mola vererek Dorianın ekibini beklemeye karar verdi. Yolculuk sırasında bazı aksilikler oldu: Denizciler acemiydi, kürekçilerse yeniydiler ve bazı kadırgalarda suyun tükenmesiyle çorba yapmak için deniz suyu kullanmak zorunda kalındı. Cizvit papazları evlerine, Otranto'ya geldiklerini ama bunu gemicilerin maharetinden çok Tanrı'nın yardımıyla başardıklarını yazdılar. İyi ya da kötü, gelmişlerdi. Colonna orada II. Felipe'nin gönderdiği bir mektubu buldu. Kral, Papanın ekibine kumandan atandığı için kendisini tebrik ediyor ve Juan Andrea'nın onun emrine gireceğini bildiriyordu. Ertesi gün, en yakın zamanda Korfu'ya hareket etmeyi planladığını Venedik'e bildirdi. Elbette Venedik filosunun halen orada olduğunu, Doria'nın da bugün yarın Otranto'ya ulaşacağını düşünüyordu. Bu mektup, Dogdan gelen başka bir mektupla çakıştı. Mocenigo ondan, "hemen Doğuya doğru hareket ederek donanmalarıyla birleşmesini" rica ediyor, böylece hem Papayı rahatlatacağını hem de "Hıristiyan Cumhuriyetinin" itibarını yükselteceğini ve bunun kendileri için de yararlı olacağını yazıyordu.[8]

İki hafta sonra hâlâ Otranto'da Juan Andrea Doria'yı beklemekte olan Colonna'nın morali biraz bozulmuştu. Ayın 20'sinde Marcantonio Kardinal Rusticucci'ye "Bay Gianandrea onu beklediğimden habersiz olarak ayın 12'sinde Messina'dan hareket etti," diye yazıyordu; Capo Colonna'da bir firkate ona Papanın ekibinin kendisini beklediğini haber vermişti, ama Doria hızını artıracak yere yavaşlamıştı. Cenovalı amiral o akşam geldi, ama yavaşlamış olmasının Romalı meslektaşında doğurduğu öfke birkaç ay sonra her şey kötü bir şekilde sonuçlandığında bile hâlâ geçmeyecekti.

için bkz. AV 1566-1570, 150v; Nunziature IX, 254 ve 256; Contarini 10v-11v; Sereno 65. Henüz ağustos sonunda Venedik'te San Giovanni e Paolo, Kilisesinde, donanmadan gelen hastalar için geçici bir hastane yapılmasına karar verilmişti: Hale 1990, 132n.

8 "Relazioni di Marc'Antonio Colonna" 431; Guglielmotti 27-32; Nunziature IX, 240; Setton 969; Castellani 1937, 39-41.

Marcantonio krala gönderdiği bir mektupta, Otranto'ya gelmesinden sonra olanları şöyle anlatıyor: "Oraya 6 Ağustosta geldim ve ayın yirmisine kadar Giovanni Andrea'yı bekledim; kendisinin ve daha birçok kişinin söylediğine göre uygun rüzgârla seyretmesine karşın yolculuğu yavaş geçmiş (...) Bu da onun daha baştan beri bu işte gönülsüz olduğunu gösteriyor; Majestelerinin şahsıma vermiş olduğu emirleri pek dikkate almıyor." Bir çağdaşın yazdığı gibi, çoğu kimsenin görüşüne göre uygun rüzgârlarla Doria'nın Otranto'ya ulaşması için iki gün yeterli olurdu. O zaman, yolculuğunun sekiz gün sürmesini nasıl açıklanabilir?[9]

Cenovalının kadırgalarının büyük bölümüyle temmuz ayı sonunda Messina'ya geldiği zaman doğuya gitmeye çok sıcak bakmadığını biliyoruz. Ama bütün yöneticiler onun gitmesi gerektiğini konuşuyorlardı. Amiral durumu kurtarmak için büyük çaba harcıyor gibi görünmek istedi: Sicilya Genel Valisi Markiz de Pescara 27 Temmuzda krala, "Juan Andrea hazırlıklarına hızla devam ediyor. Beş altı gün sonra muhakkak hazır olur," diye yazdı. Ama Felipe'nin 15 Temmuzda Madrid'den göndermiş olduğu o meşhur yazılı emir ve Napoli'de kürekçilerle diğer gereçlerin yüklenmekte oldukları Santa Cruz Markizinin kadırgaları oraya gelmeden Doria'nın yerinden kımıldamaya niyeti yoktu. 2 Ağustosta yakın arkadaşı (hatta suç ortağı diyebileceğimiz) valiye, bütün bu hazırlıklardan bir şey çıkmayacağını düşündüğünü yazdı.[10]

Birkaç gün sonra Felipe'nin emirleri ulaşmıştı ama Doria, yazıdaki üslubun başına iş çıkartabilecek kadar müphem olduğunu hemen fark etti ve kayınpederi olan Melfi prensine ruh halini ortaya koyan bir mektup yazarak bu konu hakkında dertleşti. Juan Andrea kumandayı başka birine devretmek ister gibi, "Ben bu konulardan pek anlamıyorum," diyordu. Kralın emirleri masanın üstünde duruyorlardı, ama Felipe'nin ne istediği tam olarak anlaşılmıyordu: "Mektubu ne adar çok okuduysam, o kadar az şey anladım." Açık olan bir şey varsa, o da ekibin doğuya doğru gideceğiydi ve bu yüzden Juan Andrea dişlerini sıkarak itiraf ediyordu: "Gitmemezlik edemem." Ama Doria oraya gittiğinde ne yapacağını bir türlü anlamadığını belirtiyordu, ayrıca son mektuplarında krala endişele-

9 Guglielmotti 49n.; "Relazioni di Marc'Antonio Colonna" 431; Setton 977.
10 Vargas Hidalgo 688; ve krş. Üst, böl. 11, n. 36.

rinden açıkça söz etmişti. Evet, niyeti hareket etmekti, ama "Bana daha fazla ışık tutacak yeni bir haber ulaştıktan sonra," diyordu. Durum böyle olduğu için Markiz Santa Cruz'un Napoli kadırgalarıyla henüz gelmemiş olması bir şanstı. "Ne kadar çabuk gelirlerse gelsinler, buradan ayın 12'sinden önce ayrılmayacağım."[11]

Gerçekte Markizin iki gün önce Napoli'den hareket eden kadırgaları Juan Andrea'nın o cümleleri yazmasından birkaç saat sonra onun öfkeli bakışları altında Messina limanına girdiler.[12] Birkaç anlamsız mektup daha yazan Doria artık hareketini üç dört günden fazla geciktiremezdi. İyi niyetinden şüphe etmediği Marcantonio Colonna'ya hiç kuşkusuz itaat edeceğini krala yazdı; ancak Vatikan amiralinin filoyu felakete sürüklediğini fark etmesi halinde onun kararlarına karşı çıkmak için iznini de istiyordu. Ayrıca eylül ayı içinde limana geri dönmesi için resmi bir yazı rica ediyordu. Zira o tarihten sonra kışın kötü hava şartları ve acemi kürekçilerin yıpranmış olmaları kadırgaların emniyetini tehlikeye sokabilirdi.

Doria, ekipte iki kadırgası bulunan Cenovalı armatör Stefano de Mari'ye, "Sizin kadırgalarınıza da kendiminkiler kadar özen göstereceğim," dedikten sonra Papanın amiralinin deneyimsizliğinden duyduğu güven eksikliğini ifade etti ("Bay Marcantonio bir kumandan olmanın ne anlama geldiğini kendi deneyimleriyle öğrenecektir. Önemli olan bize bir zarar gelmemesi. Böyle olursa her şey yolunda gidecektir"). Patronu olan kral onu herkesin içinde açık açık eleştirmese bile, Colonna'dan başka kim olursa olsun emrine girebileceğini ekledi: "Bizim dostluğumuz bu söylediklerimden öteye gitmeyecektir (âşık olduğum zamanlarda Petrarca'yı okuduğumu hatırlıyorum). Bu konuda artık bir şey söylemeyeceğim." Nihayet çevresinde dolanan Haçlı heyecanını alaya alabilmişti: "Beyimiz keyif için gezmeye çıkacağını düşünüyor, oysa biz ümit ediyoruz."[13]

Juan Andrea 12 Ağustosta artık Messina'dan demir almak üzereyken Sicilya genel valisine çok uzun ve samimi bir mektup daha yazdı. Hareket hiç de aceleye getirilmemiş olmakla birlikte,

11 Stella 384.

12 Setton 977; Guglieimotti 49 n.; Vargas Hidalgo 691.

13 Stella 385-6 ve il. I (bu durum Juan Andrea'nın bir ay sonra halkın arasında, "her Hıristiyanda ve şövalyede olması gereken arzuyla böyle onurlu bir görevden dönmüş olmakla" övünmesine bir engel teşkil etmez: "Parere del Signor Gio. Andrea Doria). Karş, Dona 86.

mektuptaki ifade imkânsızı isteyen bir adamınkini andırıyordu. Mektup, "Çok az zamanım var, ama daha yapacak çok iş var. Kafamı neye vereceğimi bilemiyorum," diye başlıyordu. Girişmek üzere olduğu işle bundan daha az ilgili olamazdı ("oraya darağacına gider gibi gidiyorum"); tek istediği, oradan bir skandal yaratmadan en yakın zamanda geri dönebilmekti. Juan Andrea aldığı emirlerin üzerinde biraz kafa yorunca, kralın niyetinin sadece Papayı ve Venedik'i "görünüşte" memnun etmek olduğunu anladı, ancak ne yazık ki Felipe eylül ayı sonunda geri dönmesi için resmi emir yazısını göndermeyi unutmuştu. "Buradan ağustosun 12'sinde ayrılırsam, zamanında dönebileceğimi sanıyorum." Doria bu emrin eline geçmesi için hemen yazmıştı, ama kuryenin zamanında geri dönmesi mümkün görünmüyordu ve Juan Andrea validen "buraya çabuk dönmesi için" en uygun metodun hangisi olabileceğini soruyordu. Hatta bunun için Colonna'ya her şeyi itiraf edebilir ve ona, kralla arasının bozulmamasını istiyorsa o emri kendisinin verebileceğini açıklayabilirdi.[14]

Bu mektuplardan, Doria'nın erken dönmeyi çok arzulamasının nedeninin Tunus'a ani bir hücuma kalkarak, (kralın çok memnun olacağı gibi) kış gelmeden orayı ele geçirmek ümidini kaybetmediği olduğu anlaşılıyor. Bu harekâtın lojistiği Sicilya valisiyle ayrıntılı olarak görüşüldü. En önemli sorun, geri döndüğünde yeterli sayıda piyadeyi hazır bulabilmesiydi. "Çünkü bu kadırgalarda olanlardan... Majesteleri, inanınız ki geri döndüğümüzde ancak yarısı kalacak." Düşündüğü, Napoli genel valisinin Alman piyadelerini emrine vermesiydi, ama valiyle arası iyi olmayan Doria planlarını ona açık etmek istemiyordu[15] ("Acala' Dükü hayal edebileceğiniz en garip insan, Ekselansları. Benimle arası da iyi değil"), yani Markiz de Pescara'nın takdirine ve kraldan gerekli emirleri alabileceğine ümit bağlıyordu; kendisine gelince, Tunus operas-

14 Stella il. II.

15 1559'da 19 yaşındaki Doria, genel valilik görevini üstlenmeye giden Alcala Düküne Barcelona'da Napoli'ye kendi kadırgalarıyla eşlik etmişti; Dük onu, "genellikle temkinli ve düşünceli yaşlıların tepkici ve coşkun gençlere saygı duymalarının avantajı dışında, benden çok daha iyi bildiği bir oyun oynamaya ikna etmişti" ve Doria'nın fazla zarar etmeden çıkması için şansı dönene kadar 15.000 skudo gibi büyük bir meblağ kazanmak üzereydi. O zamandan beri araları bozuktu (Doria 64 ve krş. 113).

yonuna o kadar önem veriyordu ki, oraya "omzunda bir mızrakla" basit bir piyade olarak bile gidebilirdi.[16]

Doria üzgün bir ifadeyle, "İki saat sonra yola çıkıyorum," diye ekledi. Ne kadar çok düşünürse, filo kumandanlığına atanmaktan memnun kalan Colonna'nın "bu görevin devam ettiğini görmek istediği için" geri dönmesine izin vereceğine ve Napoli valisinin de kendisini geri çağırma sorumluluğunu üstleneceğine o kadar az inanıyordu: "bana kalırsa bu zaman kaybı olur." Ama Juan Andrea gururunun tamamen çiğnenmesini de istemiyordu ve emir olmadan geri dönmesi için bir bahane bulmasının hiç kolay olmadığını da kendine itiraf ediyordu. "Eğer en az bir aydır denizde olabilseydim, daha ileri gidebilirdim, ama kadırgalarımda yiyecek eksik ve bir yığın insan hasta. Filo henüz yola çıkmış olduğu için, artık bunlardan bahsetmenin pek anlamı kalmadı," ve Majesteleri ile ben büyük bir labirentin içerisindeyiz," diye bitiriyordu.

Juan Andrea yola çıktıktan sonra doğruca Otranto'ya gideceği yere Taranto'ya doğru dümen kırdı ve "asker almak için" burada mola verdi. Orada Colonna'ya gecikme sebebini açıklamak için bir mektup yazarak, ters rüzgârlardan söz etti ve işi yüzsüzlüğe vurarak, buna karşın "vakit kaybetmediğini," ekledi. Nihayet iki amiral 21 Ağustosta karşılaştılar, ama bu karşılaşma pek sıcak geçmedi. Marcantonio'nun ifadesine göre, Doria çok kaba davrandı: "Ne geldiği akşam ne de ertesi gün, limanda demirli duran gemime gelip beni ziyaret etti."[17] Görevin selameti için onurundan fedakârlık ederek kadırgasına gidip onu ziyaret etmek Colonna'ya düştü. Marcantonio, Doria'yı yumuşatmak için ona general rütbesi verdi: İspanya kralının bütün filosuna değil, sadece ayrı bir ekibe kumanda ettiğinden aslında bunu hak etmiyordu ama herkesin bildiği ve yaşlılığında onun da itiraf ettiği gibi, onu için için kemiren hırsıyla Doria kendini, "ölene kadar deniz kuvvetleri komutanı" olarak görüyordu. Colonna onunla biraz konuşunca

16 Sicilya valisi krala ilkbaharda olası bir Tunus operasyonu hakkında yazar ve konu Palermo ile Madrid arasında ekim ayına kadar görüşülür: Braudel 1986, 1158 n. Ertesi ocakta Doria Dona'ya, "Geçen yıl doğuya gitme emri almamış olsaydım, Pescara Markiziyle birlikte Tunus operasyonunu zamanında yapar, beklemekte olan Türk donanmasının Kıbrıs'ı ele geçirmesine mani olmuş olurdum," diye yazar: Dona 67.

17 Stella 387; Guglielmotti 49n.; Vargas Hidalgo 691-2.

meslektaşının operasyonla pek ilgili olmadığını ve filonun doğuya giderek bir başarı kazanmasının imkânsız olduğunu düşündüğünü gördü ("Bay Giannandrea Doria yalnız Kandiye'den geçmek için değil, oraya uğramak için de güçlük çekiyor"). Tedirginleşen Marcantonio, Cenovalının elinde Majestelerinin başka bir emri olup olmadığını anlamaya çalıştı, ama diğeri bu konuda ağzını açmadı. Her neyse, sonunda Colonna onun "Kandiye gezisine" izin verdi.[18]

Juan Andrea savaş konsülünden hemen sonra 22 Ağustosta Sicilya valisine yazdığı bir mektupta aynı öyküyü ters bir bakış açısından anlattı. Colonna sağduyu göstermemişti ve makul olamıyordu; tek düşüncesi Venedik'e yardıma koşmaktı: "Marcantonio'yu çok kararlı buldum. Ona söyleyeceklerimin bir yararı olmaz." Muhatabının kafasından geçenleri anlayan Vatikan amirali Kıbrıs sularına kadar giderek düşman filosuna saldırmaktan açıkça bahsetmemişti, ama Doria onun niyetinin bu olduğundan emindi: "Bana kalırsa, şimdi hareket edeceğimiz Kandiye'de beklemezse, Kıbrıs'a gitmeye kararlı." Komutan Doğuya gitmekle, kendisine o meşhur geri dönüş emrini getirecek olan kuryeden hep daha fazla uzaklaşacağını biliyordu, ama artık bu olmasa da olurdu. Onun için tek önemli olan geri dönmenin bir yolunu bulabilmesiydi. Bunun için orduyu muhafaza etmeli, Colonna'nın yapmak üzere olduğu gibi, onu çılgınca bir tehlikeye atmamalıydı. Juan Andrea bunun için kendi onurunu çiğnemeye ve herkesin onun savaştan korktuğunu düşünmesine bile razıydı.[19]

Daha az saf olduklarını düşünebileceğimiz Vatikan çevrelerinde Doria'nın iyimserliği üzerine garip hayaller kuruluyordu (belki de V. Pius'un saflığı ve heyecanı yanındakilere de geçiyordu). 14 Ağustosta Kardinal Rambouillet, "Papanın ve Vendiklilerin kadırgalarıyla birleşmesi hakkında İspanya kralının emri nihayet Juan Andrea Doria'ya ulaştı," diye yazıyordu, "herkes onun ilk fırsatta yola çıkacağını düşünüyor." Ancak şöyle ilavede bulunmadan da edemiyordu: "Bazıları ise, Marcantonio Colonna ile aralarındaki soğukluk yüzünden gitmekte acele etmeyebileceğini düşünüyorlar." Vatikan elçisi Facchinetti onlar gibi kuşkulu değildi, hatta

18 "Relazioni di Marc'Antonio Colonna" 431-2İ Stella 388 ve n.; Bazzano 2003, 132-3 ve krş. Girit'ten gelen Cololonna'nın Zane'e ifşaatı, AV 1566-1570, 246r-247r. Juan Andrea'nın tutkuları için bkz. Doria 19 ve 22.

19 Stella 388

Doria'nın Colonna'nın emri altına girmekten memnun olacağı düşüncesindeydi: "Ona memnuniyetle itaat edecek. Onun gibi akıllı birinden topluma hizmet etmesinden başka bir şey beklenemez."

Roma'daki iyimser hava ağustos sonunda alınan şu haberle aniden ortadan kalktı: "Bugün aldığımız ve maalesef doğru olan habere göre, Kılıç Ali'nin 20 kadırgası bütün Roma sahillerini talan etmekte. Dün buraya 12-15 mil mesafedeki Nettuno ile Polidoro'ya kadar gelerek istedikleri kadar insanı alıp götürdüler." Şimdi Katolik Kralın kadırgaları uzakta bulunduğundan İtalya Kılıç Ali'nin akınlarına karşı savunmasızdı. Rambouillet, "Bay Juan Andrea Doria artık ayrılmış olduğu için şimdi önünde bunu yapmak için bir engel yok," diye hatırlatıyordu. Venedik filosu Doğuya hareket ettiğinden beri Adriyatik Denizinde korsanlar daha tehlikeli olmaya başlamışlardı. Kardinal Rusticucci, "Romagna'dan* gelen haberlere göre,fustalar oranın gemicilerine çok zarar veriyorlar," diyordu. Ancak Roma'nın harekâttan beklentileri bütün bu olumsuzluklara değerdi.[20]

Otranto'dan 22 Ağustosta demir alan kralın 49, Papanın 12 kadırgası Kefalonya'da mola vererek kürekçi ve erzak yüklediler. 30 Ağustosta Kandiye'de batıdan bir filo daha geleceği söylentisi yayıldı; Zane Quirini'yi keşfe göndererek kralın ve Papanın kadırgalarının yaklaşmakta olduklarını öğrendi. Daha sonra Doria Colonna'ya o yolculuğun kendi sayesinde öyle rahat ve hızlı geçtiğini söyleyecekti, çünkü onun önerdiği rotayla Türklerin onları izlemelerinden kurtulmuşlardı. Bu da yetmiyor, Juan Andrea kralın emirlerine uymak için "Yolculuk sırasında benim kürekçileri gereğinden fazla çalıştırdı," diyordu. Gerçekte Papanın denizcilikten pek anlamayan adamlarla dolu olan kadırgaları, kürekçilerin çoğu yorgun düştüklerinden Venediklilerin yedeklerinde gitmişlerdi. Colonna krala verdiği raporda durumu inkâr etmiyor, ancak başka bir değerlendirme yapıyordu: Marcantonio, Doria kumandan kendisiymiş gibi davranıyordu ve Türklerin onu bulmalarından korktuğu için çok geniş bir yay çizdiğinden, neredeyse Girit'i kaçıracaktı, diye yazdı. Ama gururundan çok görevini düşünen Marcantonio bunun far-

* Romagna: Kuzey İtalya'da bölge –çn.

20 Charriere III, 118 ve 120; Stella 384 n.; Nunziature IX, 233 ve 247 (ve karş Braudel 1986, 124 n.).

kına varmamış gibi davranarak bir alçakgönüllülük göstermiş ve "her şeyi Giovanni Andrea halletmişti."[21]

31 Ağustosta altmış bir kadırga Suda Limanına girdi ve Venedikli komutan büyük bir tören ve top atışlarıyla karşılandı. O akşam ilk diplomatik kaza güçlükle atlatıldı. Zane de diğeri gibi Doria'nın komutan olmadığını iddia ederek, gidip onu selamlamak istemiyordu. Colonna bütün diplomatik yeteneğini kullanarak onu ikna etmek için, Juan Andrea'yı selamlamakla ona değil, kralın bayrağına saygısını göstermiş olacağını söyledi. Fazla ümit vaat etmeyen bu başlangıçtan sonra, 1 Eylülde ilk savaş meclisini topladılar. Venedikli komutan (pek cesaret verici olmayan) bildiklerini anlattı: Birkaç gün önce Marco Quirini keşif gezisinden dönmüştü. Düşman filosu Kıbrıs'taydı ve bir buçuk ay önce kadırgasıyla Mağusa'dan yola çıkan Francesco Tron, Lala Mustafa'nın ordusunun sorunsuzca Tuzla'ya çıkarma yaptığı haberini getirmişti.

Roma'da Zane'in planının, mevsim ilerlemiş olduğundan Sultanın filosunu Ege adalarında bekleyerek dönüş yolunu kesmek, böylece onu savaşmaya ya da en azından kış mevsimini İstanbul dışında geçirmeye zorlamak olduğu düşünülüyordu. Zuniga, bu durumda düşman filosunun "bir dahaki yıl" çıkacağı zaman zayıflamış olacağını söylüyordu, ancak onları hareketsiz tutabilmek için Hıristiyan filosunun da kışı doğuda geçirmesi gerekirdi ve özellikle İspanyol ekip için bu çok tehlikeli olurdu. Ancak Zane'in düşüncesi hâlâ Kıbrıs'a gidip savaşmaktı. Çünkü –daha sonra Contarini'nin yazacağı gibi– oraya gidip düşman filosunu yenerse, "Lefkoşa kuşatması altındakilerin ölmeleri kaçınılmaz olsa da," savaş kazanılmış olacaktı. Venedikli komutanın diğerlerine önerdiği plan tam olarak buydu. Venedik'ten temmuz sonunda gönderilen son emirler, düşman filosuna saldırıp onu alt etmesiydi. Şimdi herkes orada olduğuna göre artık yapacak tek şey Doğuya hareket etmekti.[22]

---

21 "Parere del signor Gio. Andrea Doria" ve "Relazioni di Marc'Antonio Colonna" 432-3; her ikisi de varış tarihini ayın 31'i olarak verirken, Nunziature Napoli 8, 28 Eylül 1570, Colonna'nın Suda'dan mektubunda 3 ve Santa Cruz'un "bu kadırgaların generali" 6'sında, yani "geçen 29'unda Kandiye'ye gelmişlerdi." Krş. Setton 977-8 ve Kefalonya'da mola için bkz. Nunziature IX, 253.

22 Zuniga için bkz. Serrano III, 216 (Kral tamamen hemfikir: a.g.y., IV, 14 ve Vargas Hidalgo 700); karşılama: Vargas Hidalgo 692 ve Contarini 12r; son

Kendi ifadesiyle, o günlerdeki görüşmelerde Doria da hemen Kıbrıs'a hareket etmelerinde ısrar etmiş ve uygun hava koşullarında yolculuğun altı sekiz gün süreceğini söylemişti. İşin aslında Katolik Kralın amirali yola çıkmasını yavaşlatacak ve bir sorun olmadan ilk fırsatta geri dönmesini sağlayacak bahaneyi bulmuştu: Zane'in Kadırgalarının, tifonun mürettebata verdiği zarardan sonra içine düştükleri durum. Juan Andrea daha Otranto'dayken bundan Colonna'ya söz etmiş, Venediklilerin ölümlerine üzüldüğü numarası yapmıştı. Girit'e geldiğinde de fikrini değiştirmeye niyetli değildi ve daha ilk savaş toplantısında endişeli bir havada, "Venediklinin çok sayıda adamını kaybetmesine üzüldüğünü" söyledi. Doria bu konuda baskı yapmaya o kadar hevesliydi ki, elini açarak kâğıtlarını göstermekten çekinmedi: Kral, emirlerinin altına "kendi elleriyle" düştüğü notta, ona Venedik filosunun durumunu iyi değerlendirmesini tembih ediyordu.[23]

Juan Andrea son derece zor bir el oynuyordu. Niyetinin operasyonu ne pahasına olursa olsun sabote etmek olduğunu astları olan İspanyollar, yani Santa Cruz Markizi ve don Juan de Cardona dahi bilmiyorlardı. Tabii bunu tahmin etselerdi çok kötü olurdu. Ayrıca İspanyollar ve Doria bir Venedik limanında ve bütün dünyanın gözü üzerlerinde bulundukları için itibarlarını korumaya kararlıydılar. Bütün deniz adamları bir araya geldiklerinde birden yükselmiş olan rekabet havası Santa Cruz'un Suda'dan 5 Eylülde gönderdiği bir mektupla açıkça kendini gösterdi. Markiz, "Venedikliler kendilerininkinden daha hafif ve daha ustalıkla yapılmış kadırga olmadığına inanıyorlar," diye yazıyor. Bu yüzden Batılı ekip geldiğinde onları karşılamaya Marco Quirini'yi "özellikle seçilip hazırlanmış" birkaç kadırgayla göndermişlerdi ve o akşam bir yarışma yapmayı önerdiler. Quirini'nin kadırgası Santa Cruz'unkinin yanına yerleşti ve yarışın başında İspanyol kadırgasının önüne geçti. Markiz büyük bir gururla "ama" diyor, "uzaklaştıkça onu geçtik ve aramızdaki mesafe beş altı kadırga boyu oldu; sonra onları beklemeye başladık. Nihayet bitkin bir halde geldiler." Bu başarıları karşılığında ekstra şarap dağıtılmış olsa

haberler: Contarini 10r-11r ve Paruta 81; Zane'in konuşması: "relazioni di Marc'Antonio Colonna 433 sgg.; Sforza Pallavicino'nun anıları: Setton 978 ve Zane'in Doga 12 Eylül tarihli mektubu, Quarti 246.

23 "Parere del signor Juan Andrea Doria;" AV 1566-1570, 247r; Setton 973 ve 980; Quarti 243-4; Longo 19; Sereno 67.

bile kürekçilerin bundan fazla gurur duydukları söylenemez, ama yakın devirlerde olduğu gibi, o devirde de müttefikler arasında propaganda ve imaja önem veriliyordu.

Bin beş yüzlü yıllarda soyluların aralarında sıkça görüldüğü gibi, kumandanlar da bir araya geldiklerinde (güvensiz bakışlarla birbirlerini sürekli tartıp durmalarıyla birlikte) aşırı nezaket gösterileri kaçınılmaz olurdu. Venedikli kumandanların allar içindeki üniformalarından pek etkilenmemişe benzeyen Santa Cruz şunları yazıyor: "Komutanın üzerinde koyu kırmızı taftadan bir elbise, başında yine aynı kumaştan başlık, ayaklarında kırmızı çoraplar var. Yetmiş dört yaşında. Körfezin kaptanıyla kadırgaların kaptanları ve yöneticinin üzerlerinde de aynı kıyafet bulunuyor." Kastilyalı soylu sinsice bir ifadeyle şöyle bitiriyor: "General iyi birine benziyor. Hepsi bize çok nazik ve yakın davranıyorlar ve komedilerdeki pantolonları* andırıyorlar." Bütün bu törenler sırasında don Alvaro harekât için çok hevesli görünüyordu ve son savaş toplantısında düşmanla karşılaşmak için ilk fırsatta yola çıkmaya kararlı olduğunu gururla ifade etmişti; yani vatan artık onlardan zafer haberini almaya hazırlanabilirdi; eğer Türk filosu onları beklerse, Tanrı'nın izniyle çok iyi bir sonuç alabilirlerdi.

Yola çıkma kararı Zane'in Doria'nın oynadığı tek hamleyi, yani mürettebat eksikliği konusunu savuşturması anlamına geliyordu. Santa Cruz da bu meselenin farkındaydı: "Sağlık bakımından Venedik filosu pek iyi durumda sayılmaz," diye yazıyordu, "çok insanın öldüğü söyleniyor." Don Alvaro onların kararlılıklarından çok etkilenmişti: "Bütün bunlara rağmen moralleri düzgün ve Kıbrıs'ta Türk filosunu aramak istiyorlar." Ama bazı kuşkuları da yok değildi: "Venedikliler gerekli sayıda savaşçı getirebilecekler mi, bilmiyorum." Bu itiraz savaş toplantılarında dile getirildiğinde Zane Kandiye'de toplananlarla, denizciler hariç her kadırga için yüz savaşçı asker olacağını taahhüt etti. Artık bu noktadan sonra İspanyollar bir diplomatik skandal riskini göze almadan ısrarlarını sürdüremezlerdi; bu yüzden filonun ilk fırsatta Suda'dan yola çıkmasına karar verildi ve bu arada Marco Quirini komutasında iki kadırga "casusluk yapmaları için" Kıbrıs'a gönderildi.[24]

---

* Pantalone: Venedik tiyatrosunda hasis tüccar tiplemesi

24 Santa Cruz'un mektubu, Vargas Hidalgo 692; Zane ve Celsi'nin senatoya 5 ve 7 Eylül tarihli raporları, Quarti 243-4.

Juan Andrea içten içe hep daha öfkeliydi. Harekât için çok çabaladığını göstermek zorunda olduğundan konuşmaları istediği yöne sürükleyememişti. Bunun bir nedeni de, Zane'in, almış olduğu emirler gereği düşüncelerini dinlemek zorunda olduğu bahanesiyle Sforza Pallavicino ve yöneticiler Celsi ile Canal'i savaş toplantılarına birlikte getirmesiydi; sonuçta Venedikliler masanın etrafında hep daha fazla sayıda oluyorlar ve daha çok kendileri konuşuyordu. İlk toplantıya dönersek, en büyük İtalya prens ailelerinden olan Doria ve Colonna, Venedik soylularının birbirlerine "muhteşem" diye hitap etmelerindeki ciddi havaya herhalde içten içe gülümsemişlerdir. Gerçek duygularını genellikle saklayan Juan Andrea ertesi gün şüphelerini Marcantonio'ya söyledi: "Herhalde bu muhteşemler toplantılara daha fazla sayıyla katılarak avantaj kazanmak istiyorlar."

Pallavicino ve Celsi'nin de Kıbrıs'a eksik sayıda kürekçi ve askerle gitme düşüncesi hakkında şüpheleri olduğunu biliyoruz. Ama Venedikliler müttefiklerin karşısında bu ayrımsamayı elbette açık etmiyorlardı. Konsey yeniden toplandığında Doria daha önce hazırlamış olduğu kağıdı oynayarak, kendi kadırgalarında ancak 10 ya da 12 Ekime kadar yetecek miktarda peksimet olduğunu söyledi; ama karşılığında Zane nazikçe, Venediklilerde bol miktarda peksimet olduğu ve bunu kendileriyle paylaşmaktan mutluluk duyacakları cevabını verdi. Başka yapacak bir şey kalmadığını gören Doria onlardan daha başarılı olduğunu gösterme için kadırgalarını sadece iki gün içinde kalafatlattı (Colonna da dişlerini sıkarak aynısını yaptı); böylece Santa Curuz memnunlukla, "Yola çıkamıyorsak bunun sebebi biz değiliz, çünkü biz üç gün önce kalafatlamayı bitirdik, şimdi onları bekliyoruz," diye yazabildi. Ama Türkler Kıbrıs'a çıkalı iki ay olmuştu bile.[25]

25 Santa Cruz'dan başka, Vargas Hidalgo 692, krş. "Relazioni di Marc'Antonio Colonna" 433; Doria'nın konumu: Stella 388 n. ve Nunziature IX, 262; Contarini 12r; Sereno 67. Venedikli komutanlar arasında ayrımlar için bkz. Quarti 243-6 ve 371-2 ve Sforz Pallavicino'nun anıları, Setton 978-9. Cenova'yı yöneten soylular da "muhteşem" olarak anılırlardı, ama sıfat değişime uğrar. Doria da yaşlılığında, bu saçmalıklara karışmak için çok yükseklerde olan birinin ayrımsaması olarak bunun farkına varır: "O zamanlar onlara, daha sonra olduğu gibi 'saygıdeğer' değil, "muhteşem' diyorlardı ve şimdi 'ağırbaşlı' diyorlar" (Doria 4).

Bölüm 14

Lala Mustafa Lefkoşa'yı kuşatıyor ve umduğundan daha kısa sürede ele geçiriyor. Kıbrıslı köylüler işgalcilerden tarafa geçiyorlar ve Mağusa henüz alınmamış olsa bile Kıbrıs Osmanlı İmparatorluğunun bir eyaleti oluyor.

Yazın başında Kıbrıs'ın başkentinden gönderilen haberler hırslı ve güven verici bir ruh halini yansıtmaktaydılar. Çıkartmadan önce Lefkoşa'dan, "Türkler istedikleri zaman gelsinler," diye yazılıyordu, "onlarla nasıl hesaplaşacağımızı biliyoruz." Savunma hazırlıkları uyumlu ve büyük bir seferberlik duygusuyla yapılmaktaydı. Şehre taşınan yeni mahsul buğdayın bolluğu herkesi şaşırtıyordu. Bir yandan da savunma amaçlı ağaç taşınıyordu. Türklerin çıkarma yapmasından sonra, barış zamanında yaklaşık 25.000 nüfusu olan Lefkoşa'ya yetkililer 10.000 asker ve yakın çevre köylerinden olabildiğince çok adam getirdiler. Kıbrıs'ın hemen bütün soyluları ve kaybedecek bir şeyleri olanlar başkente sığındı. Kapılar kapandığında şehirde 56.500 kişi sayılıyordu. Bu aşırı kalabalıkla kısa süre sonra dizanteri salgını baş gösterdi, ama Venedik'e gönderilen raporlarda hâlâ "birçok askerin hastalanması veya ölmesine rağmen savunma yapmaya hazır ve kararlı oldukları" yazılıydı.[1]

Ancak her şey olup bittikten sonra İtalyan yazarlar istila beklenirken yapıla hataları sıralamakta birbirleriyle yarıştılar. O yıl-

1 Podocataro 202r-203v; Nunziature IX, 256 ve 264; Paruta 97; Foglietta 84-5. Sivil halk: Arbel 1984, 197. Kapıların kapatılmasından sonraki nüfus sayımı hk: Sozomeno 10; Calepio 107r. Dizanteri için bkz. s. 257 ve ilerde n. 9.

ki bol ürünün çoğunun tarlalarda kalarak düşmanın eline geçmiş olduğu o zaman anlaşıldı; çok sayıdaki asker arasında güvenilebilir profesyonel İtalyanların sayısı çok azdı, "bin beş yüz kişilik bir garnizon; küçük bir şehirde küçük bir azınlık." Çok sayıda yerel milis çıkarmadan kısa bir süre öncesinde tedbirsizce görevden alınmış, sonra evlerine gitmeden telaşla geri çağrılmış, o karmaşanın içinde yenileri toplanmıştı. Paruto bunları şehrin kumandanlığına getirilen Nicolo Dandolo'nun yeteneksizliğine bağlıyordu, ama böyle olduğu bilinmesine rağmen savaşlarda tecrübe kazandığı sanılarak o göreve getirilmişti.[2]

Türk ordusu Tuzla'dan Lefkoşa'ya doğru ilerlerken süvariler önden gitmişlerdi; böylece tarlalarda toplanmış buğdayı alıp, ilk andan itibaren başkentle Mağusa'nın bağlantısını keserek yoluna sorunsuz devam etti. Venedik süvarilerin komutanı Rondakis, birkaç İtalyan komutan ve şehre sığınmış olan Kıbrıslı soylular, sipahilerin önünü kesmek için şehirden çıkmak istediler, ama Baglioni'nin yokluğunda toplanan savaş konseyi böyle bir sorumluluk üstlenecek başka asker olmadığı için onlara bu yetkiyi vermekte çekingen davrandı. Birçoğu hâlâ düşmanın Lefkoşa'dan önce Mağusa'yı kuşatacağını düşünüyordu; bu yüzden serdarın sancağı ufukta görününce şehirde bir panik dalgası yayıldı; çağrıya uymakta geciken bazı toprak sahipleri evlerinde düşman tarafından basıldılar. Buna şaşırmayan tek kişi belki de Albay Palazzo de Fano idi. Komutasındaki üç İtalyan piyade birliğini damatlarına teslim eden adam, henüz çıkartma gerçekleşmeden önce oğluna düşmanın önce Lefkoşa'ya saldıracağını yazmıştı: "Üç kayınbiraderin birliklerin başındalar; Tanrı'nın dediği olur (...) Hepimiz şerefimizle öleceğiz."[3]

Atlılar talan için çevreye dağıldıkları ve topçuların öküzlerin çektikleri arabaların yavaşlığı yüzünden geride kaldıkları için, 25 Temmuzda Lefkoşa'nın karşısında ortaya çıkan Türk güçlerinin neredeyse tamamı piyadelerden oluşuyordu. Albay Palazzo gibi

2 Calepio 94v, 95v (Dandolo: "Tanrı'nın izniyle o da eksilsin"), 98r; Foglietta 31, Paruta 101, Quarti 210 ve 222-3.

3 Paruta 99-100; Quarti 221. "Herkes haklı olarak, önce sahil ve sınır kenti olan Mağusa'ya saldırılacağını düşündüğünden," 29 Ağustosta Dandolo henüz düşmanın Lefkoşa'yı kuşatması şaşkınlığından kurtulamamıştı: AV 1566-1570, 157r ve 281r.

yüksek yetkili askerler hiç olmazsa o sırada şehirden çıkarak bin kadar hafif süvariden oluşan güçleriyle düşmana saldırıp onu alt etmeyi ummuşlardı; ama bu defa da rütbece daha üst kademede olan Dandolo ve Kont Roccas riske girmemeyi tercih ettiler. O "saçma görüşmeden" üzüntü duyan bir kaynağın yazdığı gibi, "silahlarından ve askerlerinden çok, kazdıkları çukurlara ve siperlere güvenmişlerdi." Sonraki günlerde topçular Mustafa'nın kampına gelmişler ve fırsat tamamen kaybedilmişti.[4]

Savunmadakilerin bu çekingen tavırları karşısında Türkler surlara birkaç kilometre mesafede, "şehrin toplarından başka hiçbir şey tarafından rahatsız edilmeden" çadırlarını kurdular, toplarını yerleştirdiler ve kaldıkları yerleri tahkim ettiler. Şehrin güneydoğusundaki kamp, Aya Marina'dan Aglangia ve Thalassa köyleri arasında dört kilometre kadar uzanıyordu. Paşanın otağı arkalarda bulunan ve ovaya bakan küçük tepelerin üzerine kuruldu. Bölgede su boldu ve Venediklilerin kuyuları zehirlemiş olmalarından kuşkulanılsa bile "kuyu kazma ustaları" ordunun hemen arkasından yeni kuyular açtılar. Kamp kıştan beri bu iş için Osmanlı hükümeti tarafından sipariş edilmiş olan ve karamürsel tekneleriyle getirtilen iri kesim ağaçlarla berkitildi. Savorgnan tarafından inşa edilenin yanında Lala Mustafa'nın savunma kalesi basit görünüşteydi. Lefkoşa surlarında on bir kule varken, Türk surlarında sadece dört tane vardı. Kuşatma altındakilerin dışarı çıkmalarına engel olmak için Türk süvarileri şehrin etrafında devriye geziyor, ancak surlara yerleştirilmiş topların menzillerine yaklaşmamaya dikkat ediyorlardı. Atlı askerler ve tüfekçiler kuşatmacıları tedhiş etmek için zaman zaman çıkıyorlar, ama onlar da top menzillerinin ötesine geçmemeye çalışıyorlardı. Bazı atlıların heyecana kapılarak ileri atılmaları dışında önemli bir çatışma çıkmadı.[5]

Lefkoşa surları öyle zekice tasarlanmıştı ki, askeri uzmanlar bunu "dünyanın en güzel ve en iyi surlarından biri" olarak kabul

4 Sozomeno 3v; Calepio 99r; Quarti 265; Sereno 56; Conti 79 ve 82-3; Sylvestrani Branzone 44.

5 Sozomeno 4; Podacataro 204; calepio 99r; Contarini 10rv; Paruta 102; Sereno 57; Foglietta 86; Conti 83; Sylvestrani Brenzone 44-5; Quarti 274-5; kuyuların zehirlenmesi için bkz. Conti 79v; "kuyu kazma ustaları" için bkz. Üst böl. 12, n. 9; tahta için bkz. Buonrizzo 147.

ediyorlardı. İtalyan usulü ya da İtalya'da denildiği gibi, "modern kaleler" benimsenmeye başladığından beri kuşatmalar için uzman mühendislerin yönettikleri titiz ve sistemli bir süreç gerekiyordu ve Hıristiyan kumandanlar Türklerin bu bilgiye sahip olmadıklarını düşünüyorlardı; ama hemen sonra bunun öyle olmadığını anlayacaklardı. Lala Mustafa'nın kazmacıları bütün ustalıklarıyla aşamalı olarak hendeğe doğru giden üstü kapalı siperler ve yürüyüş koridorları kazdılar; kısa süre sonra tüfek menziline girdiklerinde Yeniçeriler hendeklere yerleştiler ve surları ateş altında tutarak savunmadakilerin korkuluklara yaklaşmalarına mani olmaya başladılar. Sınırlı ölçülerde dört duvar, geceleri surlardaki topların engeline takılmadan tepelerde inşa edildi ve buradan ağır toplar, "evlere büyük hasar verip halkı ürküterek" şehri dövmeye başladılar.

Ama savunmadakileri asıl dehşete düşüren, kazmacıların büyük bir hızla hendekten seksen adım mesafede dört suni tepecik yaparak savunma sorununu halletmek suretiyle yüksekten tüfek, ok ve rum ateşiyle karşılık vermeleri oldu. Paşanın böyle ileri bir mevkie taşınan topları sürekli sirke ve güherçileye batırılmalarına rağmen aşırı sıcakta çatlama riski yüzünden öğlenleri birkaç saatliğine ara verilmesi dışında dört gün boyunca surları dövmeyi sürdürdüler. Ama bir sonuç alınamadığı için, sonradan Mustafa daha fazla cephane harcamaktan vazgeçerek bombardımanı durdurdu.[6]

Kuşatma toplarının fazla etkili olmamaları Savorgnan'ın projesinin mükemmelliğine onaylamaktadır; ancak Türklerin kazdığı siperler dört sur duvarının önünü tamamen kapladığından, şehirdekilerin her çıkış teşebbüsü onlara pahalıya patlamıştı. Kuşatmacıların işlerini sadece topçular bozuyorlardı, ama nişan almak için kendilerini göstermek zorunda kalan usta İtalyan topçuları düşman tüfekçilerinin hedefi oluyorlardı ve bu arada Mustafa'nın

6 Türklerin kuşatma işlemleri ve top atışlarına ilişkin hepsi uyuşmayan ayrıntılı bilgiler, Sozomeno 4; Calepio 99v; Podacataro 204; Contarini 10v-11v; Paruta 103-4, 109-10; Sereno 57-8; Conti 83; Sylvestrani Brenzone 45-6; krş. Yönetici Dandolo'nun 29 Ağustos tarihli mektubu, AV 1566-1570, 280r. Lefkoşa surları için bkz. Üst böl. 12, n. 41. Savaş başlarken Meclis, Mağusa'da bulunan bütün komutanlara "savaşçı adamlardan" bir tespit yapmalarını istemiş, hemen hepsi, "Lefkoşa'nın zaptedilemez, Mağusa'nın ise savunulamaz" olduğuna karar vermişlerdi (Venier'in tanıklığı, AV 1566-1570, 266r).

kazmacıları işlerine devam ediyorlardı. Fazla cephane harcanmasını istemeyen Dandalo ("San Marco'ya bir faydası olmayacağı için," diyordu) çalışmakta olan küçük gruba ateş edilmesini yasakladı; topçuları barut tasarrufu yapmaları, aksi takdirde cezalandırılacakları konusunda uyardı ve kendisine düşmanın tehlikesinden bahseden astlarına gururla, Lefkoşa surlarının güvercin kanadından korkmadıkları cevabını verdi. Böylece Savargnon'un Lefkoşa surlarını desteklemek için hükümetten temin ettiği "miktar ve kalite olarak harika" 125 parça topun büyük kısmı barut eksikliği sebebiyle kullanılamadı.

Siperler hendeğe ulaştıklarında bunu çevreleyen ve teknik lisanda, "ayakkabı tersi"* denilen duvarda açıklıklar oluşturuldu ve kazmacılar buralara sığındılar. Böyle ters bir açıdan top atışları isabetsiz olacağı içi rahatsız edilmeden işlerine devam edebildiler. Surların karşısında kazmacılar siperlerde toplanmış Yeniçerilerin tüfeklerinin korumasında hendekleri toprak ve çalı çırpıyla doldurdular duvarlara tırmanabilecek seviyeye getirdiler. On bir kulenin her biri şehrin soylu ailelerinden birinin katkısıyla yapılarak onun korumasına verilmişti ve bu ailenin adını taşıyordu. Costanzo Kulesine yapılan ilk saldırıda savunmadaki askerler paniğe kapıldılar ve çok sayıda Yeniçeri surlara tırmanarak bayraklarını diktiler. İki İtalyan birliği kısa bir arbededen sonra onları geriye püskürttü, ama bu arada büyük kayıp verdiler.

Zemini son saldırı için hazırlatan Mustafa, siperlerden nişlere doğru uzanan koridorları genişletti ve bunları çalı çırpı ve söğüt dallarından örülü, içleri toprak doldurulmuş kafeslerle topçu ateşine karşı korunaklı duruma getirerek birliklerin hızla ve fazla kayıp vermeden surlara kadar ulaşabilmelerini sağladı. Hendekte çalışan kazmacıların surların arkasına çok fazla toprak doldurmaları, inşaları topların açılarına göre hesaplanmış olan surların açılarının neredeyse bozulmasına sebep oluyordu. Kazmalarla kürekler, topraktan yapılmış ve hâlâ kimi duvarlarının taş örgüleri eksik olan savunma duvarlarına topların verebileceğinden daha çok zarar vermekteydiler.[7]

---

* Ayakkabı tersi: Kale hendeğinin dış duvarı kastediliyor –çn.

7 Sozomeno 4v-5; Calepio 100r, 101r, 104r; Podacataro 204r-205r; Contarini 11v; Sereno 58; Paruta 110-1; Foglietta 89-91; Sylvestrani Brenzone 46-78; Conti 82-4; Quarti 274-9. Lefkoşa topları: Panciera 2005, 207-8.

Çalışmaları durdurmanın başka yolunu bulamayan kuşatma altındakiler çareyi Ağustosun 15'inde* bir çıkış yapmayı denemekte buldular. Vicenzalı Yüzbaşı Piovene kazmacları bertaraf etmek, siperleri dağıtmak ve mümkün olursa şehri döven topların olduğu yere kadar giderek onlar işe yaramaz duruma sokmak için bin kadar piyadeyle şehirden çıktı. Bu harekât için sıcak yüzünden Türklerin uykuya daldıkları öğlen vaktini seçtiler. Kararı heyecanla kabul eden askerler iki kuleyi işgal ederek oralarda bulunan herkesi katlettiler, ama diğerlerinin peşine düşeceklerine öldürülen askerleri soymaya başladılar. Arnavut süvarilerin destek için çıkmalarına karar verilmişti; soylular ve büyük toprak sahipleri de kendi atlarıyla harekâta katılmak istiyorlardı, ama yönetici Dandolo bunu yasakladı. Arnavutlar atlarıyla daha yeni çıkmaya başlamışlardı ki, Dandolo bazı Rum ve Venedik soylularının tanınmamak için miğferlerini indirmiş halde onlarla birlikte çıkmakta olduklarını fark etti. Buna çok öfkelenen yönetici kapıları kapattırarak çıkış emrini bütün süvarileri için geri aldı. O sırada Türk kampı alarm halindeydi; sipahiler atlarını eyerleyerek yağmacı piyadelerin içlerine dalıp onları dağıttılar. Piovene ele geçirilen kulelerden birini savunmaya çalıştı ve yardım istemek için şehre işaret verdi, ama kamptan çok sayıda çıkan Türk askerleri Costanzo Kulesine baskı yapıyorlardı ve yenilmekten korkan Hıristiyan komutanlar, Piovene ile yanındakiler "düşman tarafından paramparça edilene kadar" başka kimseyi dışarı salmadılar.[8]

Lefkoşa komutanları geç de olsa savunmayı güçlendirmeye çalıştılar, ama bir başarı elde edilemedi. Albay Palazzo topların Türk surlarına daha hâkim bir yerden atış yapabilmeleri için üzerlerine "şövalye" denilen, kalın kirişlerden yüksek bir platform yaptırdı. Dominiken Hıristiyanların başpapazı, bu kirişleri temin etmek için manastırlarının neredeyse yarısının harap olduğunu söylüyor: "Ama sanırım pek işlerine yaramadı." Platforma ilk çıkan adam, Agia Marina'dan atılan bir gülleyle uçuruldu ve bir daha hiç kimse buna teşebbüs etmeye kalkışmadı. Tüfekçile-

---

* 15 Ağustos: Meryem Ananın göğe yükselişi; Meryem Ana Bayramı –çn.

8 Kısmen farklı yorumlar, Sozomeno 5; Podacataro 204v; Calepio 101v; serena 59-60; Contarini 11v; Paruta 111-3; Foglietta 96-9; Conti 84; Sylvestrani Brenzone 49 ve Quarti 280-3.

rin korunmaları için korkuluklara arkadan delik açılmış kirişler yerleştirildi, ama düşman bunları top atışıyla parçaladı. Kuşatma altındakilerin morallerinin dibe vurmasına sebep olan etken, en sıcak ve sağlıksız mevsimin tam ortasında tıka basa dolu şehirde kol gezen dizanteri salgınıydı. Calepio'ya göre, salgın en çok o iklime alışık olmayan ve yiyip içmekte, sevişmekte kontrollü davranmayan İtalyan askerlerini kırıp geçirmişti ve sonunda sayıları 400'e inmişti; ancak kazmacıların komutan ve kuşatmadan kaçanlardan biri olan soylu Giovanni Sozomeno'ya göre de, bu bağırsak enfeksiyonu yerel milisler arasında da büyük boşluklar bıraktı.[9]

Bu arada Türkler toplu bir hücuma kalkışmaksızın bir o bir öteki sura saldırıyor ve savunmacılara hep daha çok kayıp verdiriyorlardı. Daha yakına taşınan ve dallarla, kafeslerle korunan topları gece gündüz demeden surları döverek tahrip ediyorlardı. İçeride toprak çuvalları, pamuk balyaları yığarak ve daha geride, platforma çıkmaları halinde Türkleri karşılamak için eski askeri deyimle "çekilme duvarı" denilen yeni bir duvar çıkarak aralıksız çalışılıyordu; ancak yorgunluk ve can kayıpları çalışmaları yavaşlatıyordu. Askerlerin çoğunun tecrübesiz olduğu birlikler Türklerin fırlattıkları Rum Ateşi topları karşısında dehşete kapılmışlardı: "Askerlerin üzerlerine düştüklerinde çok zarar veriyorlardı ve bunları geri atmaya kalkışanlar yanıyordu." Düşmanın attığı çok sayıda ok da korku yaratıyordu; bunlarla yaralananlardan çoğu öldüğü için zehirli oldukları konuşulmaya başladı. Yönetici Dandolo Mağusa'ya sürekli mesaj göndererek Baglioni'ye durumun gittikçe kötüleştiğini ve birliklerin her birinde 30-40 askerin eksildiğini bildiriyordu.

Lala Mustafa bir süredir şehre okla İtalyanca mesaj atarak yöneticilere ve soylulara kenti teslim etmeleri halinde insanca muamele göreceklerini, aksi takdirde bütün garnizonu kılıçtan geçirip sivillerin mallarını yağmalayacaklarını bildiriyordu. Elbette bu Avrupa'daki bütün kuşatmalarda uygulananın birebir aynısıydı. Serdar bir cevap almayınca Costanzo Kulesine bir delege kurulu

9 Calepio 100r ("ortak hastalık"), 100v, 102v; Sozomeno 5 ("genel ölümler") ve 9 ("sürekli ölümler"); Podacataro 204v-205. İtalyanların sayısının şehrin düştüğü sırada 400'e indiği, Mağusa Piskoposu tarafından doğrulanır: Nunziature IX, 313.

gönderip iki saatlik ateşkes sağlayarak teklifini yineledi. Delegeler onlara Venedik filosunda veba salgını olduğundan hareket edecek durumda olmadığını, yani onların yardımına güvenmemelerini söylediler. Ayrıca askerlerinin şehrin inatla savunulmasından usandıklarını ve emeklerinin karşılığı olarak şehri yağmalamak için izin istediklerini açıkça bildirdiler; ayrıca Paşa böyle cömert bir teklifi bir daha yapabileceğinden emin değildi. Yöneticiler onları geri çevirdiler, sonra askerlerin ve halkın moralini yükseltmek için Mağusa'dan bir destek ordusunun yola çıktığı söylentisini yaydılar. Buna gerçekten inananlardan bazıları surlardan Türklerin çadırlarını kaldırıp toplarını söktüklerini gördüklerini iddia etti.[10]

Lefkoşa savunmayı sürdüredursun, kırsaldaki halkın çoğu karşı koymadan, hatta belirli bir beklentiyle istilacılara teslim oluyordu. Bir asırdan daha kısa bir süre öncesinde Venedikliler Kıbrıs'a hâkim olduklarında adanın Haçlılar tarafından alındığı zamandan kalma bir sistemi devralmışlardı. Buna göre, yabancı patronlarla yoksul emekçiler arasında büyük bir ayrım uygulanıyordu. İtalyanların gözünde biraz yıpranmış kabul edilen Katolik asiller Ortodoks köylülerle bir arada anılmaktan nefret ediyorlardı: Türk işgalinden on yıl önce Kıbrıs Valiliği görevinden dönen Antonio Zane yerel soyluları kastederek, "Rum olarak bilinseler de" hepsi Fransız, İspanyol, Katalan gibi ithal soylulardı ve "kendilerine Rum denilmesinden nefret ediyorlar, kendilerini Kıbrıslı kabul ediyor, Fransız dini gelenekleriyle yaşıyorlardı." Zane, "sözde hepsi çok sadık insanlar," diye devam ediyor, ama sözlerini soğuk bir üslupla bitiriyordu: Umarım, "tebaasının kendisine bağlılığını göstermesine gerek kalmadan" Venedik uzun yıllardır devam eden barışı koruyabilir.[11]

Soyluların bağlılıklarından kuşku duyuluyordu, ama köylülerin bu konudaki tutumları daha da kötüydü; hatta savaştan önce Vene-

10 Sozomeno 5-6; Calepio 100v-103r; Podacataro 205rv; Contarini 12r; Paruta 113-6; Sereno 60; Foglietta 125; Sylvestrani Brenzone 50-3; Quarti 279 ve 284. İlk teslim olma iması henüz kuşatmadan önce Rum keşiş Nikodimos (Korfulu kör) tarafından yapılmıştı: Calepio 98v, Podacataro 203v.

11 Lamansky 622-30. Arbel'e göre (1989) Kıbrıs soyluları, Latinleşmiş olan on kadar Rum aileden öteye geçmiyordu. Bu yazar (krş. Arbel 1995b), Rum soyluların rejime Venediklilerin sandıklarından daha fazla bağlı olduklarını iddia etmekte (krş. Savorgnan'ın yargısı, Panciera 2005, 206n.).

dik'te onlardan kimilerinin adayı Türklerin işgal etmelerini istediği kuşkusu yayılmıştı. Kamu düzeni bozulmuştu, köylülerle Venedikli askerler arasında şiddet olayları artmıştı; Kıbrıs'ta donatılmış ve Mağusa limanında demirli iki kadırganın mürettebatı ve liman görevlileriyle balıkçılar arasında da durum böyleydi: Kadırga komutanları özel şahısların gemilerini istiyor ve ihtiyaçları olduğu zaman zorla denizci ve kürekçi topluyorlardı. Yetkililer bunların içinde en sivrilerini yargılıyor ve acımasızca mahkûm ediyor, ancak hepsini tutuklayamıyorlardı: "Çoğu Türkiye'ye kaçıyor (...) sonra orada Türk oluyorlardı." 1561 yılından beri Onlar Meclisine bazı Kıbrıslıların İstanbul'a giderek Sultandan adayı işgal etmesini istedikleri haberleri gelmekteydi. Her şey olup bittikten sonra Paruta bir şaşkınlık duymadan şöyle yazıyor: "Oranın halkının çoğunun tebaa değiştirerek imparatorluğa geçmek istediği biliniyordu."[12]

Bu memnuniyetsizliğin sebebi, kırsalda yaşayan halkın bir kısmının çok sert bir kölelik yaşamına maruz bırakılmalarıydı. Venediklilerin Rumcadan bozma bir sözcükle "parici" dedikleri bu köylüler bütün gözlemcilerin tanıklıklarına göre patronlarından nefret ediyorlardı ve onlardan kurtulmak için her türlü seçeneği kabul etmeye hazırdılar. Venedik'ten gönderilen idareciler birçok istismar vakasından söz ediyorlar, ama cumhuriyet bir reform yapmak için kendini yeterince güçlü hissetmiyordu. Sadece savaş öncesinde Onlar Meclisi Kıbrıs valisinden soylulara paricilerin gönlünü kazanmanın gerekliliğini anlatmasını istemişti. Meclis tedbir olarak, kölelerin serbest bırakılmalarını ya da hiç olmazsa onlara bazı ayrıcalıklar tanınmasını istiyordu. Tam da bir ay öncesinde Kaptan Paşanın odasının önünde toplanan reisler ona Kıbrıslı İseppo'dan bahsetmişler, adanın bütün halkının onların emrine girmeye hazır olduğunu ve donanma gelir gelmez ayaklanarak Türklere yardım edeceklerini duyduklarını iletmişlerdi: "Mustafa'dan başkasından özgürlük vaadi işitmediler."[13]

12 Lamansky 563, 615, 025; Tenenti 1962, 130 ve n.; Paruta 7. Calepio'nun İstanbul'da işittiğine göre, çok zaman önceki köylü temsilci Sultana bağlılıklarını sunmaya gelmişler, ama baylo hediyeler karşılığında Sadrazamdan onları kendisine getirmesini istemiş, "sonra bir daha ortalıkta görünmemişlerdi" (Calepio 93v).

13 Lamansky 025, 032-3; Calepio 98r. Köylülerin bağlılıkları için bkz. Lamansky 622 ve 634; Hill 1948, 805; İnalcık 1969; Arbel 1984, 205-8; Costantini 2009, 56 ve 93-4.

Çıkarmadan aylar öncesinde Türk propagandacılar Kıbrıs'ta dolaşarak Sultanın sadece "Frenklere" karşı savaşacağını, diğer herkesi koruması altına alacağını yayıyorlardı. İlk günlerde Türk süvarileri ve korsanlar saldırarak şiddet kullanmış, köy evlerini, manastırları ateşe verip hayvanlarını almak ve kaçamayanları esir etmek suretiyle buna aykırı davranmışlardı; ancak Sultan köylülerin taciz edilmemelerini istediğini duyurunca Mustafa ilk fırsatta müdahale ederek bu durumu düzeltmişti. Daha 9 Temmuzda, Zaim adlı bir büyük toprak sahibinin korsanların bir fustasıyla Kyrenia civarında çok sayıda köyü yağmalayıp, "o kalenin civarındaki köylülerin hepsi boyun eğmelerine rağmen" esir aldığını işiten Paşa adamın elinden topraklarını almak suretiyle onu cezalandırdı.

Marco di Benedetto'nun çıkarmanın ilk günlerinde Paşanın emriyle zulüm yapıldığını söylediği de bir gerçektir: Lefkoşa'dan kaçıp kampa gelen bir asker ölüme mahkûm edilmiş, ama Türk olacağını söyleyerek yalvarması üzerine sünnet edilmiş, sonra da kafası kesilerek öldürülmüştü. Yakalanan köylüler de, ya kafaları kesilerek da güneşin altında bağlanarak ölüme terk edilmiş, "Tanrı aşkı için biraz su diye yalvartılmış, ama susuz bırakılmışlardı." Hıristiyan bir gemi sahibi bu zavallılardan birine su vermeye kalkışınca "epey sopa yedi ve denizcileri onu külçe gibi gemiye taşıdılar." Gözle görüldüğü söylense bile bu tür tanıklıklara inanmak her zaman riskli bir seçimdir, ama bu infazları sahiden Marco da görmüşse, o zaman muhakkak bunlar ya casustur ya da yanlışlıkla öyle sayılmıştır, çünkü zamanın bütün Venedikli ve Kıbrıslı tanıkları, mukavemet göstermeyip teslim olan herkese iyi davranıldığını söylemekteler.[14]

Gerçekten de köylülerin çoğunluğu direnmeden teslim oldu ve Mustafa bütün adanın kendilerine geçmesi için yapılan pazarlıkta bir zorlukla karşılaşmadı. Paşa daha Kıbrıs'a indiğinde Mağusa'ya "kamplarından kaçan bazı Kıbrıslıların beraberliğinde" ajanlar göndermişti. Hemen Girit'e hareket eden Trona kadırgasının getirdiği rapor komutan Zane'e, "köylülerden çoğunun kendi

14 Hill 1948, 988; İnalcık 1969, 5; Costantini 2009, 56; CB, II, 51v; AV 1566-1570, 154v-155v, 232r.

istekleriyle Paşaya teslim olmaya gittiklerini" bildirdi.[15] Süvarileri Tuzla'dan on beş kilometre mesafede bulunan büyük Lefkara köyüne geldiklerinde köylüler onları dostça karşıladılar. Mustafa onlara para dağıtarak bu teslimiyetlerini ödüllendirdi ve diğer köylere de haber vererek bütün köylülerin dağlardan inip kendisine bağlılıklarını sunmalarını istedi.

Lefkara köylülerinin Türklerin tarafına geçmekle kalmayıp, başka köylere de haber salarak onların da kendileri gibi yapmalarını söyledikleri haberi henüz kuşatılmamış olan Lefkoşa'ya da ulaştığında, Venedikli yetkililer bundan endişelenerek köylüleri cezalandırmak için bir askeri birlik göndermeye karar verdiler. Paruta'nın imalı bir şekilde söz ettiği gibi, düşmana saldırmaya cesaretleri olmadığından, askerlerini "kendilerinden olanları" cezalandırmakta kullandılar. Üç piyade birliği ve yüz kadar hafif süvari gece vakti şehirden çıkarak uykudaki köye gidip ateşe verdiler. Hemen bütün erkek nüfus öldürüldü; Lefkoşa'ya götürülen iki mahkûm hain olarak bir ayaklarından asıldı. Bu misillemenin ortaya çıkardığı korku o sırada firarlara neden oldu, ama kısa süre sonra Türkler gelerek surların karşısında kamp kurdular ve şehirden dışarı kimse çıkamadı.[16]

Ağustos ayı sonunda Lefkoşa'yı kuşatma operasyonu kritik bir noktaya geldi. Çevresine yığılan büyük miktarda toprakla surlara yaklaşmak artık kolaylaşmıştı, ancak kuşatmacılar savunma duvarlarına toplu halde saldırmayıp, az sayıda askerle hücum denemeleri yapıyorlardı. Paruta, böyle daire şeklinde yapılmış –belki de o çağda tek örnek olan– kaleye cepheden saldırmanın çok kayıp

15 AV 1566-1570, 150r; Nunzature IX, 256; Quarti 229. Köylü kitlelerinin hakimiyet altına girmeleri ilk olarak 11 Temmuzda, "Diario dell'Armata" da yazılmıştır: Costantini 2009, 62.

16 Calepio 99r, ceza için gönderilen atlı milislerin (stradot) komutanlarının adını anarak, yetkililerin bunlara "köyü ateşe vererek, küçük büyük herkesi öldürmeleri" görevini verdiklerini yazar. Olay o zaman Lefkoşa'da bulunan başka tanıklar tarafından da doğrulanmıştır; krş. Podacataro 203v ve Falier (Costantino 2009, 62'de geçer) ve diğer birçok çağdaş tarihçi: Paruta 92, 98-9; Foglietta 80-1; Conti 79; Sylvestrani Brenzone 42; krş. Hill 1948, 961-2. 1572 yılındaki Osmanlı nüfus sayımının Lefkara'nın kalabalıklaştığını göstermiş olması, Arbel'in (1989b, 139-40) Costantini'den aldığı (2009, 62) çağdaşlarının ittifakla ve farklı ayrıntılarla belirttikleri olayı inkâr etme girişimi doğrulamaz; öte yandan resmi kaynaklar, Lefkara'da sağ kalanların özel bir vergi muafiyetiyle ödüllendiklerini belirtiyorlar (Hill 1952, 21 ve 27).

vermelerine sebep olacağından, Yeniçerilerin isteksiz olduklarını belirtiyor. Ama tarihçiye göre bu tedbirin asıl sebebi Kıbrıs'a çıkarma yapan ordunun söylenildiği kadar kalabalık olmayıp, aslında Mustafa'nın elinde az sayıda adam olduğudur. Kuşatmanın ilk ayında Paşa bütün Hıristiyan kaynakların isteksizce takdir ettikleri büyük başarılar göstermişti, ama harekâtı hızlandırmanın bir yolunu bulamadığı takdirde rutine saplanarak kuşatma altındakilerin avantajlı duruma geçmelerine sebep olabilirdi.[17]

Türklerin en büyük endişeleri Kıbrıs sularında Venedik filosunun, daha da kötüsü, Kutsal İttifakın Hıristiyan filosunun ufukta görünmesiydi. Adada Piyale'nin filosunun barınabileceği hiçbir liman bulunmuyordu. Vakit olduğu müddetçe kadırgalar Tuzla'da kalabilirler, ancak savaş düzeninde olmayacakları için ani bir saldırıdan büyük zarar görebilirlerdi. Piyale önündeki denizi toplarıyla korumak için sahile bir kale yaptırdı ve Hıristiyan donanmasının görünmesi durumunda filosunu gizlemesi onur kırıcı olacağından, İstanbul'a limandan çıkarak savaşacağını bildirdi. Ağustos ayının ortalarına doğru tehlikeden haberdar olmak için kendi yöneteceği bir keşif gezisine çıkmaya karar verdi. Yüz kadırgayla Tuzla'dan çıkarak batıya doğru ilerleyip Rodos adasına kadar kimseye rastlamadan geldi ve oradan Girit'e gitmeleri emriyle dört beş kalyata gönderdi. Adanın sahiline ulaşan korsanlar karaya çıkarak birkaç kişiyi esir aldılar ve bunlardan Venedik donanmasının adada yalnız başına ve ölümler yüzünde çok kötü durumda olduğunu, İspanyol donanmasını beklediklerini ve onlar gelmeden adadan ayrılmayacağını öğrendiler.[18]

Piyale bu güzel haberlerle Kıbrıs'a geri döndüğünde eylül ayı başlarıydı. Demek ki Hıristiyanların Tuzla'da tehdit oluşturmaları veya Mağusa'ya yardım için çıkarma yapmaları çok uzak bir ihtimaldi. Lefkoşa'nın karşısındaki tepelerde kurulu olan ve önünde vezir rütbesini belirten, üzerinde üç at kuyruğu betimlenmiş sancağın dikili olduğu otağında oturup durumu değerlendiren Mustafa, bundan yararlanmanın tek yolu olduğuna karar verdi: Ona

17 Paruta 116-7.

18 CB, II, 63v; Contarini 12r; Sereno 61; Vargas Hidalgo 703. Sozomeno 8, Lefkoşa'nın düşüşünden sonra Türklerin "Hıristiyan filosunun manevraları hakkında çok iyi bilgilendikleri" görüşünde.

filonun yardımı gerekiyordu. Sarayda öğrenmiş oldukları törensel formalitelere göre sahile iki çavuş göndererek Piyale ve Kaptan Paşadan topyekûn saldırı için her kadırgadan yüz asker indirerek emrine vermelerini istedi.

Birbirlerinden nefret eden, ama Mustafa'dan da pek hoşlanmayan iki amiral hayatlarındaki en zor kararlardan birini almak durumunda kaldılar. Kadırgalardaki binlerce Yeniçeri, azap ve sipahi filonun tamamlayıcı unsurlarıydı ve muharebelerde mutlaka gerekliydiler; bunlardan birkaç gün bile ayrılmak büyük bir riske girmek demekti. Eğer Piyale Venedik filosunun hâlâ Suda'da demirli olduğunu ve yakın zamanda oradan çıkmaya niyetli olmadığını şahsen kanıtlamamış olsaydı, o ve Ali Serdarın talebini zor kabul ederlerdi. Durum böyle olunca, Lefkoşa kuşatmasını bir hamleyle hallederek zaferi ve başarının ganimetini böyle kimsenin beklemediği bir hızda paylaşmak düşünceleri amiralleri bu riski göze almaya ikna etti. Sonraki günlerde 15-20.000 adam gemilerden indirilerek Lefkoşa'ya doğru yola çıktılar ve 8 Eylül günü öğlen sonrasının geç bir vaktinde oraya ulaşarak Mustafa tarafından, "büyük bir şeref ve mutlulukla" karşılandılar. Ertesi sabah şafaktan itibaren davullar nihai saldırı için çalmaya başladı.[19]

Filodan gelen birlikler hazırdaki askerlerin sayısını iki katına çıkarmıştı. Bunlar, kazmacılar tarafından ulaşılabilir duruma getirilmiş dört sura saldırmakla görevlendirilirlerken, kara ordusunun birlikleri diğer iki sura saldıracaklardı. Mustafa'nın savaş anılarına göre, harekât çabuk sonuçlanmış; sabah namazından iki saat sonra şehir düşmüştü. Batılı raporlara göre ise üç surun savunmacıları saldırıyı büyük kayıplar vererek püskürtmüşler; ama dördüncü Podacataro suru alınmış ve "bu saldırıda birçok centilmen ve asker kısa sürede paramparça edilmiş" köylü milislerse duvarlardan atlayarak açık arazide kaçmaya başlamışlardı. Kont di Roccas ve Albay Palazzo çok sayıda centilmenle birlikte yetişerek onları durdurmak istedilerse de beraberindekilerle bir-

19 Calepio 103v: "Kimi Türkler bize 25 bin adam gönderdiklerini söylediler, ama diğerleri her kadırgada 100 adam gönderdiklerini söylediler." Sozomeno 7v: "Türkler yirmi beş bin adam diyorlardı; ama ben o kadar olduklarını sanmıyorum." Contarini 12v-13r ve Sereno 62, 20.000 adamdan söz ederler. Piyale'nin filosundaki kadırgalar toplam 160 ve 180 arasıydı: krş. Üst böl. 9, n. 23.

likte öldürüldüler. Daha sonra Türkler şehre girip diğer üç suru savunanlara arkadan saldırarak onları kılıçtan geçirdiler. Direniş şehrin yollarında ve meydanlarında "düzensiz ve başsız" olarak devam etti; Türkler silahlarını bırakmayanları öldürüp diğerlerini esir aldılar.

İtalya'da hemen dolaşmaya başlayan ve şehrin düşmesinin sebebini Rum milislerin kaçıp gitmelerine bağlayan raporu bir daha gözden geçirmek gerekir. Bunu izleyen haftalar ve aylarda İtalyan ve Arnavut komutanlardan birçoğu, "o gün dağlara kaçarak kurtulduklarını" söylediler; yani o gün subaylar da dahil, şehirden kim kaçabildiyse kaçmıştı. Katedralin civarındaki dar sokaklarda çarpışırlarken, Calepio İtalyan ve Rum askerlerin dağlara kaçmak için şehrin kapılarından birini kırdıklarını gördü. Ama sonra bunların hemen hepsi düşman süvarileri tarafından ya yakalandı ya da öldürüldü. Şehirde kıstırılmış halde kalan son İtalyan piyade takımı Büyük Meydana doluştu; Türkler orayı boşaltmak için surlardan üç top indirerek onları yöneticinin sarayına sığınmak zorunda bıraktılar. Sonunda Mustafa meydana gelerek teslim olmak isteyenlere dokunulmamasını emretti. Sağ kalanlar silahlarını bıraktıklarında ve Türkler şehirde üç gün sürecek yağmaya başladıklarında vakit öğlen olmuştu.[20]

Düşman Podacataro surlarına çıktığında birkaç yüz askerle birlikte saraya kaçan yönetici Dandolo, elinde kılıçla bekleyen senatör Andrea Pesaro'yla karşılaştı. Pesaro onu korkaklıkla suçluyor ve öldürmek istiyordu, ama yönetici baltacılarına onu öldürmelerini emretti ve Pesaro balta darbeleriyle yere serildi. Türkler sarayın kapısını kırarken, içeride sağ kalanlar pencerelerden teslim olacaklarını haykırıyorlardı. O sırada Dandolo geç kalsa da sekreter odasına koşarak, burada Mustafa'ya hitaben, bütün

20 Sozomeno 6-7; Calepio 103v-105v; Podacataro 205v; Contarini 13r; Sereno 62-4; Paruta 116-22; Sylvestrani Brenzone 53-6; Quarti 294-9. Ayrıca bkz. Nunziature IX, 277 ve Falchetti 81; Mağusa'ya sığınan kaçaklar: Gatto 40-1, 45 ve Quarti 355-6; bunların arasında, bir okla yaralanarak Türklere yakalanan, sonra kamptan kaçan şövalye Rondakis de vardı (AV 1566-1570, 295r). "Diario dell'Armata" için bkz. Costantino 2009, 65. Kentin düştüğü an: Yine Sozomeno 7 (direniş "günün saat altısına kadar" sürdü) ve Calepio 105r ("yediden saat sekize kadar"); Barbaro ise, "saldırının gün içinde XXI saat sürdüğünü" işitir, yani gün batımından üç saat öncesine kadar (CB, II, 77rv).

Hıristiyanların canını bağışlarlarsa şehri teslim edeceğini bildiren bir mektup yazdırdı; sonra esirlerden birine mektubu vererek gönderdi. Türkler bunu çok gülünç ve aşağılayıcı buldular ve ellerine geçirir geçirmez Dandolo'nun başını uçurdular. Bu arada sarayın çatısına çıkan bir Rum, Venedik bayrağını indirip yerine Türk bayrağını dikiyordu.[21]

Kuşatmanın başında İtalyan piyadelerine komuta eden 17 yüzbaşıdan altısı çatışmada, biri hastalıktan ölmüştü, altısı son katliamda öldürüldü, üç kişi sağ ele geçirildi ve bir kişi dağa kaçmayı başardı. Sonraki günlerde serdar esir alınan komutanları, yirmi bir bayrağı ve ilk grup değerli esiri oğluyla birlikte İstanbul'a, Sultana gönderdi. Komutanlar asker kıyafetleri üzerlerinden çıkartılıp diğer esirlerle birlikte hapse atılmadan önce Sultanın huzuruna getirildiler; bu arada baylo bir ay sonra, "Kıbrıs'tan gönderilen bütün mahkûmlara çok iyi davranıldı," diye yazdı. Mustafa'nın oğlu divana harekâtın sonucu hakkında rapor hazırladı ve esir alınan genç kız ve genç erkeklerle dolu üç kadırganın Tuzla'da, Sultana gönderilmek üzere hazırlanmakta olduğunu bildirdi. Daha sonra babasının (nezaket için ya da alay olsun diye mi, bilmediğimiz) bir emrini yerine getirerek, Barbaro'ya üzerinde San Marco Arslanı işlenmiş bir bayrağı teslim ettirdi.[22]

Lefkoşa'nın kaderi, teslim olmadan düşen bütün şehirler gibi korkunç oldu; ayrıca Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki savaşlarda ele geçirilen sivillerin esir edilmeleri faktörü durumu daha da ağırlaştırdı. Olanlar hakkında en kesin bilgiler Batıya Barbaro'nun İstanbul'dan yazdığı raporlarla ulaştı. Papalık elçisi Faccinetti, şehre giren Türkler, "bütün askerleri öldürdüler ve yöneticilerin başlarını uçurdular;" çatışmalarda sağ kalan soylular Sultana hediye olarak götürüldüler, diye not etti: "Ve bu vahşi tutumun yol açtığı dalgayla şehir acımasızca ve zorla barbarlar ve kâfirler tarafından ele geçirildi." Son olarak, bir başrahibin kaleminden çıkanlar var, ama İspanya kralının masasına gelen raporlar kan banyosunun Avrupa savaş kanunları sınırlarında

21 Calepio 105rv; Falchetti 81; diğer yorumlar, Podacataro 205v-206v; Sylvestrani Brenzone 55.

22 CB, II, 78r; Sozomeno 9; Vargas Hidalgo 703; Nunziature IX, 309; Conti 87, Sozomeno 9v, kent milislerine kumanda eden Kıbrıslı ve Venedikli 13 soylunun istatistiklerini de veriyor: 9 ölü, 4 mahkûm.

olduğunu ve mukavemet gösteren bir garnizonun kuşatılması ile sorumluların savaşın galibi tarafından cezalandırıldıklarını, halkının ve mallarının galip gelenlere geçtiğini gösteriyorlardı: Türkler, "yabancı askerleri öldürdüler, şehir halkının hayatını bağışladılar ve yönetici Dandolo'nun kafasını kestiler."[23]

Aslında o korkunç yağma günlerinde birçok sivil öldürüldü. Askerler bebekleri, direnen kadınları, kimsenin satın almayacağı yaşlıları, kaçmaya çalışan esirleri öldürüyorlardı (Calepio'nun yazdığına göre onları "yakaladıklarında ayaklarını kesiyor, henüz canlıyken her gelen Yeniçeri bir darbe vuruyordu"). Lefkoşa'nın düşmesinden beş gün sonra papaz şehrin içinden geçirilirken yıkılmış duvarlar, terk edilirken kilitlenip bırakılmış toplar, her tarafta buğday, bakla, domuz yağı çuvalları, yerlere saçılıp ayak altında ezilmiş yün ve pamuk balyaları, dökülmüş şarap fıçıları, zeytinyağı şişelerini, bütün o süre boyunca güneşin altında kalarak şekilleri bozulmuş, bağırsakları dışarı fırlamış cesetleri gördü. Şehrin üzerine çöken korkunç kokuyu domuz leşleri daha da artırıyordu. Müslümanlar şehirde eti haram sayılan bu hayvanlardan çok sayıda ele geçirip hepsini öldürmüşlerdi; ancak kendi ölülerini gömdükten sonra Hıristiyanların cesetlerini ve hayvan leşlerini toplayıp yaktılar.[24]

Esirler önemli bir ticari mal sayıldıklarından, yağmadan ve tecavüzden sonra çoğu sağ bırakıldı. Lefkoşa'nın düşüşünden itibaren tutulmaya başlayan ve ekim ayı sonuna kadar güncellenmeye devam eden bir kayıtta, esir edilen 13.719 kişinin isimleri ve satış vergileri görülüyor. Daha ilk günden bir pazar kurularak askerler esirlerini satışa çıkardılar ve bunların çoğu kürekçiye ihtiyaçları olan kadırga reisleri tarafından satın alındı. Calepio, Osman Çelebi tarafından alındı. Papazın ricası üzerine onunla beraber iki kız kardeşini de satın aldı. Papazın pek şükran duymayarak, "mutlu köpek" diye bahsettiği Türk, onu küreğe zincirlemeyip, kendisiyle birlikte yemek yedirdi ve kız kardeşleriyle birlikte geminin başaltında misafir ederek İtalya'dan gelecek fidyeyi bekledi.[25]

23 Nunziature IX, 277; Vargas Hidalgo 712.

24 Calepio 105v-106v.

25 Costantini 2003 ve Costantini 2009, 66-9, esir kayıtlarının analiziyle (760'ı papaz ve keşiş olan 5055 erkek, 6288 kadın ve 541 küçük çocuk: 13.719 esirin hepsinin verileri mevcut değil); Calepio 107r ve 109v-110r.

Cenovalı bir kaynağın İstanbul'dan 1571 yılının Ocak ayında gönderdiği rapora göre, Lefkoşa halkının ve dağlara kaçma fikrine kapılanların büyük çoğunluğu esir düştü. "Kıbrıs'tan getirilen bir yığın esiri ve zavallı Lefkoşa'dan götürülen serveti görmek çok acı verici. Adada alınan esirlerin sayısının yetmiş beş bini geçtiğini söylüyorlar." Normal zamanlarda 100 dükaya satılabilecek esirler iki, üç ya da dört dükaya gidiyorlar, "sefil bir adam" beraberinde koyunlar gibi 10-15 esir sürüklüyordu." Böyle büyük sayıda insanın adadan ayrılması hükümeti endişeye düşürdü ve önce onları geri göndermeye karar verdi, ama sonra bunu düşmana baskı yapmakta kullanmaya karar verdi. Kıbrıs'ta bütün direniş kırılana kadar Hıristiyanların serbest bırakmak için esir satın almaları yasaklandı: "Mağusa'dan kimseyi alıp serbest bırakmayın diyorlar."[26]

Gerçekte ilk aylarda sosyal seviyesi yüksek durumdaki esirlerden birçoğu için ya fidye istenmiş ya da takas yapılmıştı. Bunlardan biri olan Calepio daha 8 Ocak 1571'de Papa V. Pius ve Dominiken Kilisesi başkanından fidyesini ödemek için 400 skudo almıştı. Hıristiyan dünyası bunlardan olabildiğince çoğunu serbest bıraktırmak için işe koyuldu ve mahkûmların bulunmaları için ilk liste 1571 Nisanında İstanbul'dan Venedik'e gönderildi. Örneğin burada soylu Scipione Podacataro'nun dul eşi, "kadırgada doğurduğu bir bebekle birlikte Murad Reis'in esiri" ve "vergi avukatı Bay Giacomo Benedetti Sinan Reis'in esiri" ya da "Gobbo Pasqualigo'nun annesi bir sipahinin esiri," gibi şeyler okunuyor. Kürek başına oturtulanlardan kimileri sonra İnebahtı'da ya kurtarıldı ya da savaşta yakalanan Türklerle takas edildi ve 1571 yılının Kasımında Barbaro, İstanbul'daki Venedikli tüccarlardan toplanan 20.000 sikkeyle çok sayıda kişiyi de kurtardı.

Ama daha az şanslı olanların mahkûmiyetleri çok daha uzun sürdü: Bunların serbest bırakılmaları için Papalığın önayak olduğu para toplama işlemi yüzyılın sonuna kadar devam etti. Sahibine Müslüman olduğunu söyleyerek kandıran soylu Bayan Fiorenza Podacataro, onunla yirmi iki yıl birlikte yaşayarak üç de çocuk verdi ve sahibinin 1592 yılında ölümü üzerine Venedik'e kaçtı. Roma En-

26 ASG, 2170. Barbaro esirlerin art arda getirildiklerini görür: CB, II, 78r, 92r ("bütün sokaklalar satılan esirlerle dolu"). 101r-102r.

gizisyonuna verdiği ifadede her zaman gizlice Hıristiyan duaları ettiğini söyledi. Yakalandığı zaman sadece bir yaşında olan soylu Giacomo de Nores 18 yaşındayken ailesi tarafından bulunup kurtarıldı. Hiç kimse ona İtalyanca öğretmediği için sıfırdan öğrenmeye başladı. Buna karşılık, Türkçe biliyordu ve bu yetenek Venedik'te çok değerli olduğundan, cumhuriyetin resmi tercümanı konumuna getirildi. Daha on yedi yaşında ve zorla Türk yapılmış olan Pietro Cataroti adlı Lefkoşalı bir Rumun kaderi ise pek iç açıcı olmadı: İnebahtı'da Hıristiyanlar tarafından alındığında, o da Hıristiyan olduğunu söyledi ve don Juan kendisini serbest bıraktı, ama Cenova kadırgalarından birinin kaptanı onu kandırarak yakalayıp küreğe zincirledi; zavallı adamın serbest kalmak için yakardığı bir dilekçesi ancak on yedi yıl sonra II. Felipe'ye ulaştı.[27]

Bir süre için Lefkoşa hayalet şehir olarak kaldı. 1572 yılında Osmanlıların yaptıkları ilk nüfus sayımı kayıtları başkentin nüfusunda ancak 235 yetişkin erkek olduğunu gösteriyor. Şehrin düşmesi, birçoğu surların içine sığınmış olan Kıbrıs soylularının da yok olmalarına sebep oldu. O sonbaharda kuşatmadan kurtarmak için bir kadırgayla Venedik'e getirilen Mağusa piskoposu Girolamo Ragazzoni, "Kıbrıs'taki beş yüzden fazla soyludan ancak yirmi altısının sağ kurtulduğunu ve bunların biri dışında hepsinin esir alındığını" bildirdi; bütün Türk karşıtları Kıbrıs soylularının "söndüklerini" söylüyorlardı. Venedik'in gönderdiği ve yerli halk arasında hiç kök salmayan Katolik ruhban sınıfı da bunlarla birlikte yok oldu. Lefkoşa patriği Türk çıkarması sırasında vatanındaydı; Mağusa'nınki ise gördüğümüz gibi dönmeyi başarmıştı. Lefkoşa'da sıkışmış olan Baf adası piskoposu Contarini zırhıyla miğferini giyerek son savunmaya katıldı ve Venedik'e ulaşan ilk haberlere göre, sarayın olduğu meydandaki çatışmada aldığı yaralar yüzünden öldü (ama gerçekte hayatta kalarak düşmanın eline geçti ve nakit ödenen para karşılığında altı ay sonra sağ salim Venedik'teydi).[28]

27 Calepio 109v; Conti 86; Nicolini 420; Rosi (b), 156-7; Preto 1975, 189; Rudt de Collenberg 1981-82 ve 1987, sp. 456-8; Gattoni 1999, 641; Heers 2003, 263; Costantini 2003, 240-1; Dursteler 2006, 73; Costantini 2009, 67-9 ve 100. Nores için bkz. Pedani 1994, 10-1 ve 2010, 224-5; Cataroti için bkz. Vargas Hidalgo 1998, 272-3.

28 İstatistik veriler, Hill 1948, 786-8; Jennings 1993, 175; Costantini 2009, 92. Nunziature IX, 313 (Ragazzoni ve Pafos Piskoposunun öldüğü iddiası); Sozo-

Ancak Venedik kolonisi Kıbrıs'a hâkim olan bütün Latin aristokrat toprak sahiplerinin sonu aynı olmadı. Scipione Carafa, Pier Paolo Singlitico ve diğer soylular yetkililer tarafından yapılan kaçış planına göre ovayı terk etmeleri gereken köylülerin başında dağa gönderilme şansı buldular, ama durumu öğrendiklerinde direnmeyi sürdürmenin anlamsız olduğuna karar verdiler; böylece Mustafa'ya teslim olarak, "birçok Rum papaz ve kalabalık bir köylü grubuyla birlikte" Sultana bağlılık yemini ettiler. Paşa onları çok iyi karşıladı ve Osmanlı hükümetinin geleneği olarak altın işlemeli giysiler hediye etti. İstanbul adayı idari olarak düzene soktuğunda, boyun eğmiş olan feodaller, tımar olarak toprak sahibi olup sipahi konumuna getirildiler ve bunların büyük kısmı Müslüman oldu. Diğerleri ise kaçarak Venedik'e ya da Girit adasına doluştular ve birkaç yıl sonra onların, "çok Kıbrıslı olduklarını" anlaşılıyordu; ancak bir süre sonra bunların birçoğu Kıbrıs'a geri dönerek Sultanın yönetimi altına girdiler; sadece çocuklarını okumaları için Roma'daki Rum okullarına gönderiyorlardı. Sonuç olarak. Haçlıların soyundan gelmekle gururlanan asil sınıf varlığını noktalamıştı.[29]

Türklerin fethi, kırsal halkının uzun zamandır şikayetçi olduğu sömürge rejimine son vermişti. Bu nedenle son hücum sırasında köylülerin arasından toplanan milislerin surlarda kendilerini ölüme terk edeceklerine dağlara kaçmış olmalarına şaşırmamak gerekir. Mağusa'dan şahısların, bu arada *Donata* adlı kadırgayla Venedik'e dönmekte olan piskopos Ragazzoni'nin mektupları, "Kıbrıslılar savaş alanlarından kaçarak ve silahlarını terk ederek haince davrandılar," diye yakınmaktaydı ve yine aynı devrin başka tanıkları da benzer şikayetlerde bulunmaktalar. Halbuki yıllardır Venedik'e gelen raporlardan durumun böyle olacağı belliydi.

meno 7 ("Sağ kalan soyluların sayısı 25-30"); Calepio 104r, 105v (Pafos Piskoposunun ölümü haber olarak onaylanmaz, "bana öldüğünü söylediler"), 268.

29 Jennings 1993, 157, 171; Lamansky 632; Stouraiti 2004, 7-8; Rudt de Collenberg 1981-82, 42. Carafa ve Singlitico konusu için bkz. Calepio 96r, 106r; Podacataro 202v; Paruta 122-3; Sylvestrani Brenzone 50 ve 58; Costantini 2009, 99 ve Bragadin'in mektubu, AV 1566-1570, 295r, Paşa onların "her birine bir ev" bağışlar; ve krş. Üst böl. 12, n. 13. Yerel soyluların arazilerinin tımar yapılması (bunun için örneğin bkz. Alt, n. 34) normaldi; önceki asırda Hıristiyan kalmaları doğaldı, ama 16. yüzyılda İslam dinine geçmek daha normal hale geldi (İnalcık 1954).

Ascanio Savorgnan, "Kıbrıslıların ellerine silah vermenin yararı yok," diye uyarıyordu: Onların hepsi çiftçiydi ve ürünü imha ederek şehre sığınma emri aldıklarında, "çok nefret ettikleri" patronlarını soyarak dağlara çıkmayı tercih ederlerdi. Savorgnan bütün köylülerin o zor şartların değişmesini sadece esir olmalarından değil, esirlerin yakınları olmaktan ve benzer bir yığın angaryadan kurtulmak istedikleri için de istediklerini söylüyor. Onlar ancak Arnavut süvariler tarafından boyun eğdirilirlerdi, ama bunlara da fazla güvenmemek lazımdı, çünkü yerlilerle akraba olmaya başlamışlardı. Savorgnan, köylü milisleri silahlandırmak, onları artık sayıları iyice azalan hükümet yanlısı Arnavut süvarilerin karşısında "güçlü yapmak"tan başka bir anlama gelmeyeceğini belirtiyordu.[30]

Hiç olmazsa bir İtalyan kaynak herhangi bir şaşkınlığa düşmeden, milislerin ihanet edebileceklerini ifade ediyor, hatta bunun kaçınılmaz ve öngörülebilir olduğunu belirtiyor. Bartolomeo Sereno, Bologa'da 1571 yılının Şubatında basılmış olan Giovanni Sozomeno'nun raporundan yararlanır. Bundan, milislerin kaçışa engel olanlara karşı silaha sarılarak gösterdikleri kötü örneğin haberini çıkarır, ama daha geniş bir yorum ekleyerek, "onların çok kötü muamelelerine maruz kalmış olan ve en tiran imparatorun bile kendilerine daha iyi davranacağından kuşkuları olmayan köylülerin neden tehlikeye atılmak istemedikleri" hakkında da düşüncelerini yazıyor. Venedik için, soyluların baskısı altındaki köylülerin memnuniyetsizliği ve Lefkoşa'da zorla toplanan milislerin gösterdikleri kötü örnekte neden sonuç ilişkisi vardı. Köylüler Türk istilasını önlemek için kendilerini ölüme atmaya niyetli değildiler ve sonuçta bu onların gözünde endişe edilecek bir olasılık değildi, hatta birçoğu bunu arzuluyorlardı.[31]

Milislerin kaçmaları köylüleri Lefkara'nın korkunç misillemesinden birkaç hafta uzakta tuttu. Başkentin alındığı, İtalyan Garnizonunun yerle bir edilip komutanların başlarının kesildiği haberleri dağa ulaşınca bütün köylü toplulukları teslim olma pazarlığı için Mustafa'ya elçi gönderdiler. Paşa onları imparatorlu-

30 Nunziature IX, 307 ve 313; Pippidi 1974, 296. Savorgnan'ın 1563 yılının mektubu, Promis 1874, 465-97'de yayımlanmış.

31 Sereno 61-3; krş. Sozomeno 6v.

ğun diğer Hıristiyan tebaasına yaptığı gibi karşılayarak, Müslüman olmayanlara uygulanan vergiyi ödemeleri koşulunu getirdi, ama bununla birlikte onları köle yapmayacağını ve dinlerine karışmayacağını bildirdi. O sonbaharda Mehmed Paşa, Batıda Sultanın yegane müttefiki olan Fransa kralına Lefkoşa ve bütün Kıbrıs adasını fethettiği mutlu haberini verdi.

> Harap edilen kentte 400.000'den fazla kişi teslim olarak Sultanın boyunduruğuna geçti; yüce Sultanımız sizin tebaanızdan olanları kendi koruması altına alarak özgürlüklerini bağışladı.[32]

Kuşkusuz Sadrazam abartıyordu, çünkü adadaki bütün nüfus 200.000'i geçmiyordu, ama sayılar bir tarafa, durum gerçekten de böyleydi. Çıkartma esnasında Venedikli yetkililer olabildiğince çok sayıda köylüyü, evlerini terk ederek dağlara çıkmaya zorladılar, ama Türklerin savaşı kazandıkları belli olduğunda bunlar geri dönmeye başladılar: Venedik'e, Lefkoşa'nın düştüğü haberiyle birlikte dağlara çıkan köylülerin sayılarının her gün azalarak Türklere itaat etmeye başladıkları haberi de geldi. Lefkoşa'nın alınmasıyla süvarileriyle birlikte dağa kaçan Arnavut komutanların orada kalarak işgalcilere karşı gerilla hareketi yürütecekleri yere birkaç hafta sonra Mağusa'nın surları arkasına sığınmaları da anlamlıdır: Belli ki dağlılar onları desteklemek niyetinde değildiler. Ama öte yandan dağda direniş hareketini düzenlemek göreviyle Lefkoşa'dan gönderilen soylular bile papazlarının eşlik ettikleri köylülerle birlikte inerek Mustafa'ya teslim olmayı tercih ettiler.[33]

Venediklilerin "Cerines" dedikleri ve savunması için kısa süre öncesinde büyük bir yatırım yapılmış olan Kyrene Kalesi de, Mustafa'nın gönderdiği ve selesinde Dandolo'nunki ile iki kesik baş asılı olan atına bağlanmış esir bir komutanın yaptığı hatırlatma üzerine, direniş göstermeden teslim oldu; zamanın diğer tanıklıkları da aynı öfkeye işaret etmekteler. İlk güne kadar, "yürekli şövalyelerinin" ölümüne kadar direneceklerini söyleyen Cernies yönetici-

32 Charriere III, 135; Paruta 123; Sereno 123; İnalcık 1969, 6-7.

33 Nunziature IX, 294; Gatto 40-1. Krş. Bragadin'in ekim ayında seçilmesi: "Adalılardan yardım beklememek lazım, çünkü şimdi hepsi düşmanın tarafına yöneldi" (AV 1566-1570, 294r). Olayların böyle gelişeceği, Ascanio Savorgnan tarafından tam olarak ön görülmüştü: Salaris 145. Kıbrıs halkının hesaplanması: Arbel 1984.

si ile kumandanı, ahaliyi ve askerleri toplayarak savaşmak isteyip istemediklerini sordular; yanıtlar çelişkiliydi, ama bir gözlemcinin tanıklığına göre o sırada kumandanlar gizlice Paşaya kalenin anahtarlarını göndermişlerdi. Mustafa onlara Venedik'e gitmelerine izin verir, orada yargılanarak hapse mahkûm olurlar; bu sırada oranın üç soylusu biat ederek "yeni Müslüman" olurlar ve kendilerine altın işlemeli giysiler armağan edilip hemen birer tımar bağışlanır. Bu noktada, geriye sadece Mağusa kalıyor ve bu konuda kimse fazla hayale kapılmıyordu: Kardinal Rambouillet, iyi havalar sona erince "yardım alma ümitleri tükenen Kıbrıs adasında sekiz, dokuz ay sonra hemen bütün halk Venedik'e karşı ayaklandı ve Mağusa'nın halkın desteğini de almış olan Türk baskısına bu kadar uzun süre dayanıp dayanmayacağını ancak Tanrı bilir," diyordu.[34]

15 Eylül 1570 tarihinde Lala Mustafa ordusunun diğer kumandanlarıyla birlikte Gotik stildeki Ayasofya Katedralinde cuma namazı kıldı. Yeni caminin ve çevresindeki hayır kurumlarının masraflarını karşılayan ilk İslami vakfa Sultanın adı verildi. Bunun ardından, Lala Mustafa ve kadırgaların görevlilerinin kumandanı Arap Ahmed adada kendi vakıflarını kuracaklardı. Paşa bir kılıçla (1987 yılında çalındı) üzerinde şunların yazılı olduğu bir Kuran nüshası bağışladı:

> Savaş arslanı Lala Mustafa Paşa, kâfirlerin kalelerini yıkan kahraman –Allah arzularını yerine getirmekte ona güç versin– bu kutsal kitabı yüce ve cömert Allah'ın izniyle Lefkoşa Kalesindeki bu şerefli ve saygın camiyi bağışladı.

Venedik elitlerinin ortadan kalkmalarıyla artık cemaati kalmayan diğer Latin kiliseleri de ya camiye çevrildi ya da Ortodoks ve Ermeni cemaatlerinin kullanımlarına verildi; savaştan sonra yeniden Kıbrıs'a doluşmaya başlayan Batılı tüccarların kullanımları için Lefkoşa'da bir şapel açıldı.[35]

---

34 Charriere III, 124; Kyrenia'nın teslimine ilişkin Batı kaynakları: Calepio 105v; Nunziature IX, 305; Gatto 38-9; Paruta 122-3; Sylvestrani Brenzone 33-4; Hill 1948, 988; Hale 1974, 183; Capponi 2008, 133, AV 1566-1570, 295v-296r'de kayıtlı tanıklık; Osmanlı kaynakları, İnalcık 1969, 7; Costantini 2009, 47-8 ve 69-71; (ve krş. 86); yer ve surları için bkz. Nunziature VIII, 95; Salaris 128-30; Arbel 1984, 201-2; Manno 1986 113-9; Hale 1990, 298-9; von Wartburg 2002, 37-8.

35 Calepio 106v; Erdoğru 1997; Yıldız 2005.

Adanın Osmanlı eyaleti olarak yeniden düzenlenmesi bir aksaklık olmadan devam etti. Sultanın tam yetki vermiş olduğu Mustafa, Lefkoşa'nın düştüğü aynı gün Avlonya'dan gelen Muzaffer Paşayı ilk beylerbeyi olarak atayıp bir de kadı tayin etti ve bunların uyumlu çalışmaları için Lefkoşa'da bir de hükümet konseyi, yani "Kıbrıs divanı," ayrıca Hıristiyan tercümanların bulundukları on üç ilçe mahkemesi, liman ve kale kumandanlığı, bir hazine teşkilatı ve tımar teşkilatı teşkil etti. Kasım ayı başlarında oradan ayrılan piskopos Ragazzoni, "Türk Lefkoşa'dan iki Kıbrıslı buldu ve adaya giriş ihalesini alarak karşılığında 50.000 skudo ödüyorlardı; ancak oranın yerlileri ilk yılda verginin bir kısmından muaf tutuldular," diye bildirdi.[36]

Yaşamın normale dönmesi için elbette zamana ihtiyaç oldu, çünkü Kıbrıs halen bir savaş ülkesi olmaya devam ediyordu ve işgal ordusu sivillere fazla nazik davranmıyordu. Mağusa'nın alınmasından sonra kayıkla şehirden kaçmış olan komutan Nestore Matinengo 1571 yılının Eylülünde köylülere Türklerden nasıl muamele gördüklerini, toprağın nasıl işlenip ekildiğini sorduğunda, bunlar artık onların malı olmadığından kendilerine çok kötü davranıldığını, hep hor görüldüklerini söylediler ve adanın savaşın kızışmış olduğu güney kısmında hemen hiç kimse kalmadığını, köylerin terk edilmiş olduğunu ilave ettiler. Yıllardır Suriye'de yaşayan ve o dönemde Kıbrıs'ta bulunan Mantovalı bir doktor 1572 yılının Ocak ayında Venedik'e geldiğinde, "işgal kuvvetlerinden çoğun memleketine dönmüş olsa bile orada çok fakirlik olduğunu, "köylülerin mersin yiyerek yaşadıklarını" anlattı. Üstelik Mağusa'nın düşüşünden sonra, Suriye'den gelen bir gemi adaya veba getirdi. İşgalcilerle birlikte çalışan şehir yetkilileri Venedik hâkimiyeti zamanındaki gibi karantina uygulamak isteseler de, bu konuda fazla titiz olmayan Türklerin pek aldırış etmemeleri korkunç sonuçlar doğurdu.[37]

Savaşın adanın ahalisi ve ekonomisi üzerine baskısı işgalcilerin umduklarından daha travmatik olmuştu. 1571 ilkbaharında Mehmed Paşa, piskoposun kardeşi olan Venedik elçisi Ragazzo-

36 Nunziature IX, 313; Hill 1952, 2-5 ve 26-8; İnalcık 1969; Erdoğru 1997; Costantini 2009.

37 Martinengo 17; Nunziature X, 118; Valderio 1043; Calepio 288v; İnalcık 1969, 11; Costantini 2009, 71, 109-10. Yeniçerilerin sivil halka uyguladıkları şiddet Sultanın yetkililerine ihbar edilir: Hill 1952, 22.

ni'ye,"Adada seksen bin kişi öldüğü ya da esir düştüğü için" nüfusun azaldığını ve imparatorluk hükümetinin nüfusu yeniden artırma niyetinde olduğunu söyledi. Bu sayı belki abartılıydı, ama garip bir şekilde Cenovalı ajanın söylediği esir sayısı olan 75.000'e yaklaşıyordu; yine de her durumda Lefkoşa'da toplanan yaklaşık 56.500 kişi kuşatma ve yağma sırasında yok oldular veya esir alınarak adadan dışarı götürüldüler. Osmanlıların daha sonra yaptıkları sayımlar Kıbrıs nüfusunun sadece başkentte değil, 968 köyün yüzde yedisinin boşalmış olduğu kırsalda da bir daha eski haline gelmediğini gösterdi.[38]

Babıâli adadaki durumun öngörülmüş olandan daha ciddi olduğunu fark etmekte gecikmedi. Selim 1572 Şubatında yeni beylerbeyi Sinan Paşaya gönderdiği bir fermanda hiçbir bahaneye sığınmadan, "Ada askeri güçle ele geçirildiği için köylülerin durumu biraz bozuldu," diye dikkatleri çekiyor ve kaçınılmaz olarak, onlara adil davranmaları, şeriat hükümlerinin uygulanmasında, vergi toplanmasına ölçülü olmaları ve "ülkenin eski bereketli günlerine geri dönmesi için," kim çalışıyorsa rahat bırakılmasını yazıyor, özellikle de hiçbir koşulda insanların kaçmalarına meydan verilmemesi ve Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında ayrım yapılmayıp çekişmelere sebep olunmamasını belirtiyordu. Bunun yanında, daha özel ve daha somut tedbirler de alındı: Sultan, 1571'den 1574'e kadar üç kış mevsimi boyunca Kıbrıs'a buğday gönderilmesi için ferman çıkardı. Bu sırada, 1572'nin Ekim ayına kadar sürecek nüfus sayımı yapılmaktaydı; sonrasında Sinan Paşa Sultana Hıristiyan ahalinin eski geleneksel yasalar yerine Osmanlı hukukuna geçmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine, daha önce yaklaşık üçte biri devlete, üçte ikisi soylulara ve kiliseye ait olan ada toprakları tamamen Sultanın malı haline geldi ve bütün köylülere sürekli olarak bunları ekip biçme ve çocuklarına devretme hakkı tanındı (savaş sırasında spekülasyon ve tacizler yaşanmış olsa da, Sultan daha sonra bunları düzeltmeye çalıştı).[39]

---

38 *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 88; nüfus sayımı ve sonucu için bkz. İnalcık 1969, 7; Costantini 2009, 75-93. 56.500 sayısı: krş. burada üst, n. 1. Adanın kırsalında fetih öncesi ve sonrasında bulunan halk ancak tahmin edilebilir, ama %10'luk bir azalma olduğu sanılıyor (savaş, kıtlık ve veba yüzünde yaklaşık 20.000 kişi).

39 Hill 1952, 1 ve 21-4; İnalcık 1969; Costantini 2009, 94 ve 110.

Sadrazamın daha önce belirttiği gibi, Babıâli adanın nüfusunu artırmak için Bizans İmparatorluğundan devraldığı Müslüman ve Yahudi halkı Anadolu'dan göçe teşvik etmek gibi oldukça etkin metotlarla köklü önlemler aldı. Anadolu'nun çeşitli illerine, her on aileden birinin Kıbrıs'a göç etmesi üzerine bir emir gönderildi. Bu aileler, yoksul veya topraksız, başka illerden göç etmiş ya da şehirlere gelmiş, aynı zamanda dik kafalı veya kavgaya yakın olanlar arasından seçileceklerdi. Bu emir doğallıkla tepkiye yol açtı: Mimar Sinan kendi köyünden kimi ailelerin gitmelerini önlemek için doğrudan Selim'e başvurdu ve gönderilenlerden birçoğu geri dönmeye çalıştı, ama bir işe yaramadı. Ayrıca Kıbrıs'ta 1000 Yeniçeri ve topçular, azaplar ve "gönüller"den oluşan 2779 kişilik sabit bir garnizon kurularak, bunlarla evlenmeleri için çeyizleri devletin masrafıyla hazırlanan kadınlar ayarlandı. Muzaffer orduyla birlikte gelen gönüllülerin ve kalelerle kapılara yerleşen askerlerin bir bölümüne tımar verilerek sipahi yapıldılar; zamanla adada toplam 565 tımar oldu.[40]

Başlıca ticaret kaynağı olan pamuk üretimi, Kıbrıs'ın yeni beylerbeyi olan Kalabriyalı devşirme Cafer Paşanın sahte isimle el altından Venedik'e binlerce düka tutarında pamuk göndermesiyle kısa süre içinde darbe yedi. Yüzlerce yıllık kolonyal sömürüden miras kalan esaret, imparatorluğun zulmü ve vergilerin baskısına rağmen bir daha asla geri gelmedi. 1575 yılında yolu Kıbrıs'a düşen Alman bir gezgin yerli halkın Venedikliler zamanında kölelerden daha kötü muamele gördüklerini, ama Türklerin hâkimiyeti altında fakir halkın özgür bırakılıp sahiplerinin esir olarak Türkiye'ye satıldıklarının konuşulduğunu duydu. Yirmi yıl sonra, bu defa İngiliz bir gezgin Venedikli soyluların yıkılmış ve terk edilmiş saraylarını görmeye götürüldü ve kendisine bunların sahiplerinin, köylüleri insanlıkdışı şekilde köle olarak kullandıkları için öldürüldüğünü söyledi.[41]

---

40 Hill 1952, 18-20; Lewis 1952, 28-34; İnalcık 1954, 123; Jennings 1993, 156, 175, 191, 214 sgg.; Erdoğru 1997, 103-4; Costantini 2009, 113-6. Garnizon için bkz. Erdoğru 1997 ve Costantini 2009, 77.

41 Hill 1948, 798n.; Braudel 1986, 153n. Cafer için bkz. Dursteler 2002, 118-24 ve Dursteler 2006, 165-6. Fetih sonrasında Kıbrıs'ta uygulanan vergilendirme ve köleliğin kaldırılması üzerine bir değerlendirme için bkz. İnalcık 1969; Costantini 2009, 93-6.

Bölüm 15

Hıristiyan filosu Kıbrıs'a yaklaştığında Lefkoşa'nın kaybedildiğini öğrenerek hemen geri dönüyor ve Venedik bu onursuzca kaçışın suçlularının peşine düşüyor.

Eylül başlarında Hıristiyan filosunun kumandanları arasında resmi anlamda iyimserlik ve uyumluluk hâkimdi. Memlekete gönderdikleri ve bütün İtalya başkentlerini zafer beklentileri içine düşürdükleri raporlarının arasında boğulmaktaydılar. Roma'da Kardinal Rusticucci, Colonna'nın 3 Eylülde gönderdiği ve "Kadırgalar Venedikli beylerin bütün mutluluklarıyla –Tanrı'ya şükür– hepsi bir aradalar (...) Ve Tanrı hepsini beklediği zafere ulaştıracak," yazan mektupları aldı.

Venedik'e Zane'in 5 Eylülde "Düşman donanmasını aramak için ayın yedisinde yola çıkacaklar" yazan mektubu geldi; sonunda Kandiye'de yeterli sayıda adam toplanmıştı. Böylece "her kadırgada yüz asker vardı ve kürekçiler üçlenmişti; ancak yirmi kadırgada kürek başına iki adam vardı, ama bunlar kaçmaya niyetli olmayıp, savaşacakları için bunun fazla önemi yoktu; sonuçta hepsi doluydu ve komutanlar arasında çok büyük uyum vardı." Doria'nın birkaç gün sona gelen mektubu filonun denize açıldığını ve aldığı bilgilere göre Piyale'nin, "donanmış 160 kadırga ve diğer teknelerle 200'e yakın gemilik" filosundan daha fazla sayıda olduğunu doğruluyordu. Vatikan elçisi Faccinetti umutla, "Tanrı'nın izniyle yeni zafer haberleri alacağız," diyordu.[1]

1 Nunziature IX, 259, 262, 269; Zane'in mektubu, AV 1566-1570, 241v-243v; ve krş. Colonna'nın yazışması, Bazzano 2003, 132-3 ve Dona'nın, 59 ve Nunziature Napoli, 8.

Aslında Girit'ten hareket kararı kimi gecikmeler ve yanlış anlamalarla alındı. Buna, Colonna'nın çok iyi anladığı gibi, Doria'nın ihanet sınırlarına ulaşan talepleri sebep oldular: Özel bir mektubunda, "Bay Giovanni Andrea bizden düşmanı gibi korkuyor," diye yazıyordu ve hatta Zane'e, Cenovalının savaş kararını kabul etse bile gerçekte "hiçbir şekilde çatışmaya girmek istemediğini" bildiriyordu. Hareketten bir gün önce Vatikan komutanı Venedikli komutanla uzun bir görüşme yaparak, "Bay Gioan Andrea" hakkında ne düşündüğünü anlattı. Colonna, kralın Cenovalının ikiyüzlülüğüyle bir ilgisi yok, ama güveni biraz sarsılmış olmalı, "çünkü Ekselanslarınızla serbestçe konuşmak istiyorum dedi. Ben kralın bir hizmetkârıyım. Eğer Majesteleri dürüst davranmak istemiyorsa, ben ona müdahale edemem." Marcantonio, Zane'e çatışmaya girmeye mecbur etmesi için savaş sırasında Doria'nın kadırgalarını Venedik kadırgalarıyla birleştirmesini önerdi ve eğer Cenovalıya bütün kadırgalarını ("hepsi çok seçkin kadırgalar") bir tek kanatta tutma imkânı tanınırsa, işimiz tamam olur, diye ekledi. Juan Andrea Colonna'ya, Venediklilerin 70-80 kadırga kaybetmelerinden memnun olacağını, çünkü o zaman kendi ekibinin en güçlüsü olacağını ve kralın kendisine daha fazla ihtiyaç duyarak komisyonunu artıracağını söyledi: Marcantonio, eğer oyunda galip gelirse birkaç yıl içinde "bir milyon altın kazanarak zengin olacak," diye bitirdi.

Zane bütün bunlardan üzüntü duydu. O zamana kadar, kadırgalarında peksimet olmadığından yakındıktan sonra bir de utanmadan, "savaşa gitmek için ekmek istemediğini, çünkü onların taş yiyerek de olsa savaşacaklarını, bunu dönüş için istediğini" söylemiş, böylece Venedikli komutan onun savaşmak istemekte samimi olduğuna inanmışı. Ama Venedikliler de ikiyüzlü davranıyorlardı: Haçlıların karşısında kadırgalarının zafiyetini ne pahasına olursa olsun saklamaya çalışan Zane, Onlar Meclisine yazdığı mektuplarda Giritli yöneticilerin söz verilen adamları teslim etmekte gecikmelerinden yakınıyordu; ayrıca Kıbrıs'a demir almak üzere oldukları sırada, "orduda devam etmekte olan ölüm vakalarından dolayı endişeli ve çaresiz olduğunu" itiraf ediyordu.[2]

2 Guglielmotti 60 n.; AV 1566-1570, 243v-244r (dört kadırganın ve bir büyük kadırganın yöneticisi son günlerde öldüler), 246r-250v, 282r; Quarti 244 ve 248.

5 Eylül tarihli savaş meclisi, adanın batı yakasında bulunan Suda Koyunu terk ederek, ekipleri Girit'in güney ucunda bulunan Sitia Limanında toplama kararı almıştı. Orada kadırgaları tek tek gözden geçirerek hazırdaki güçlerin topluca değerlendirmesini yapacaktı. Bu fikir Venedik donanmasının yetersizliğini gözler önüne sermeyi tasarlayan Juan Andrea tarafından ortaya atılmıştı. Suda Koyundan ancak üç gün sonra ayrılabildiler; sonrasında kadırgaları büyük denetim için hazırlamak tam bir hafta sürdü ve ayın 15'inde işe başlanabildi. Ertesi gün Doria Colonna'ya yapılacaklar hakkında (daha sonra İtalya'da bastıracağı ve elden ele dolaşacak olan) uzun bir yazı yazdı. Cenovalı amiral bu yazıda Venediklilere duyduğu güvensizliği ve kötü başlayan işin kötü biteceğine inandığını ifade ediyordu.

Doria, Venedik kadırgalarının bulundukları olumsuz şartları belirttikten sonra, o zamana kadar Majestelerinin kadırgalarının her şartta onlarla birleşmesinin, Majestelerinin Venedik Cumhuriyetine çok ilgi göstererek onu korumak istediği için gerekli olduğunu düşündüğünü, ancak –devam ediyor– kendi ısrarıyla denetim yapıldıktan sonra bunların yetersiz olduklarını görerek fikrini değiştirdiğini yazıyor. Kadırgalarını kontrol için hazırlarken bir kadırgaya diğeri arasında bağlantı kalmaması için bütün filikaları yukarı çektirmiş ve Katolik Majestelerinin filosunu "limanda değil, deniz ordularının yaptıkları gibi açık denizde" savaş durumuna getirmişti. Venediklilerse kadırgalarını limanda hazırlamış ve "insanların bir gemiden diğerine kolayca geçebilecekleri şekilde pupalarını alçakta tutmuşlardı." Bu aldatmaca hakkında Doria tarafından uyarılmış olmasına rağmen, Colonna teftişi bu durumda kabul etmişti: "Dün 60 tane gördük ve bunlarda kürekçilerin üçte biri eksik; sayıları her birinde sekseni geçmeyen askerler ve denizciler iyi durumda ve mutsuzlar." Yani Venediklilerin söylediklerinden daha az sayıdalardı.

Doria bu noktada stratejik durumu gözden geçirmeye başladı, ancak zafer umutları uzak görünmekteydi. Quirini'nin bilgi almak için gönderdiği iki kadırga, düşman filosunda 156-160 kadırga bulunduğu haberiyle Kerpe adasından dönmüşlerdi; bu doğru olsaydı bile Hıristiyan filosunun sayısal avantajı tehlikeyi karşılamakta yetersiz kalırdı. Doria, Türklere ani bir baskın yapmanınsa,

"bu haldeki kalyata ve kadırgalarla" sözü bile edilemez, diyordu; üstelik baştan aşağı donatılmış olduklarından yavaş seyrettikleri için sık sık yedekte çekilmek zorunda kalınan büyük Venedik kadırgalarıyla ne yapacağını bilmiyordu. Cenovalı, "Düşman teknelerini defalarca keşfe gönderdi," diye devam ediyordu; "şimdi bizim ekiplerin birleştiklerini gayet iyi biliyor, bu yüzden orada durup bizi bekleyecek hali yok. Savaşmayı kabul ederlerse bile bunu ancak kadırgalarına kara ordusundan olabildiğince çok asker yükledikten sonra yapacaklardır." Doria, "Durum böyle olduğuna göre," diyordu, "bana kalırsa, bu savaşı kazanamayacağız."[3]

Aynı 16 Eylül günü Juan Andrea dostu ve müttefiki Pescara Markizine Colonna hakkında bütün düşündüklerini yazdı. "Bay Marcantonio Venedik tarafını tutuyor ve İspanya kralının donanmasına pek önem vermiyor. Doria, "Bana gelince," diye devam ediyor, "benim ve kralın şerefi mani olduğundan söyleyemediğim, Kıbrıs'a gitmek istemiyorum demekten başka her şeyi yaptım. Erzak eksiğim olduğundan güçlük çektiğimi söyledim ve bunu temin ettiler (yani bu konuya yine giremem); Venedik donanmasının kötü durumda olduğunu söyledim, ama Colonna kralın düşündüğü gibi bana kulak vermedi. Kralın bana teslim ettiği filoyu kaybetmek istemiyorum; eylül sonunu beklemem gerekecek, daha sonra istifa edecek ve Tanrı'nın bana yardım etmesi için dua edeceğim." En iyi kağıtlarını oynadığı, ama yine de kaybettiği duygusu onu terk etmiyordu; aynı akşam yengesi Costanza'ya, "Kayınbiraderin sadece bedeniyle değil, ruhuyla da oyun oynuyor ve artık kötü kağıtlarla oynamak zorunda kalacak," diye yazdı.[4]

Doğrusu şu ki, Juan Andrea Sitia'daki denetimde Venedik kadırgalarının mürettebatının eksik olduğunu söylemeye kalkışan tek kişiydi. Ertesi yıl Venedik'te Zane'in yargılanması sırasında Marcantonio Colonna tanık olarak çağrıldı ve kendisinin, Santa Cruz'un ve *Cardona*'nın görmüş olduklarının yeterli olduğunu beyan etti. Colonna'nın hizmetinde komutan olan ve Doria'yla birlikte yönetici Celsi'nin kadırgalarını kontrol eden Cencio Capizucci, Juan Andrea'nın gemilerde adam görmediğini söylediğini beyan etmişti, ama o şöyle karşılık vermişti: "Elbette vardılar." Senato-

3 Parere del signor Gio. Andrea Doria.

4 Stella 388-9 ve ek. III.

ya verdiği raporda Venedik kadırgalarında adam eksik olduğunu aslında Zane'in kendisi itiraf etmişti: Her birinde yüz değilse bile en az seksen asker vardı, ama kürekçilerin çoğu kötü durumdaydı ve Juan Andrea –Zane öfkeyle yorumluyor– özellikle bunları görmeye gitmişti. Ancak Romalılar ve İspanyollar savaşmaya ve zafer kazanmaya çok istekliydiler, böylece Cenovalı yalnız kalarak konsülün kararını kabul etmek zorunda kaldı. Buna göre, Kıbrıs sularına gidecek ve Finike'deki Türk limanına sığınmaya çalışarak oradan Türk filosuna saldırmayı bekleyecekti.[5]

Bu kararın mantıklı olduğundan tek kuşku duyan Juan Andrea değildi; Sforza Pallavicino da, "bu donanmamızın tam manasıyla sonu olur," diyordu. Quirini'nin yeniden bilgi toplamak için yola çıkan kadırgaları Rodos adasından ileri gitmemişlerdi; gerçekten ne Türk filosuyla karşılaşmışlar, ne de kesin bilgiler elde edebilmişlerdi, sadece bazı söylentiler duymuşlardı. Durum böyle olunca, Doğu sularına doğru rastgele ilerlemek Pallavicino'ya çok riskli geldi; İstanbul'a giderek orayı topa tutup, düşmanı Kıbrıs kuşatmasından vazgeçirerek başkente yardıma gelmesine teşvik etmek çok daha iyiydi. Pallavicino bu ilginç teklifi daha birinci savaş meclisinde öne sürmüş, Sitia'ya gelmeden önce de tekrarlamıştı. Yönetici Celsi de bu fikre katıldı: İstanbul'u "yağmalayıp yakıp yıkmak" düşüncesi ona çok cazip geldi, üstelik muhbirleri bunun hiç de zor olmayacağını söylüyorlardı. Zane ise bunu önemsemedi ve denetim sonrası yapılan toplantıda Doria yeniden kendi kuşkularını dile getirdi. Sivil hayatta şanslı bir işadamı olan Venedikli amiral rahat bir tavırla, eğer savaşta zarar görmelerinden korkuyorsa kadırgalarını "yüz skudoluk poliçelerle" sigorta edebileceğini söyledi.[6]

Yine de her durumda en üstteki komutan Marcantonio Colonna'ydı ve Romalı prens, Doria'nın kuşkularına hiç mi hiç katılmı-

5 Tucci 1974, 424-5; Stella, ek. III; Relazione di Marc'Antonio Colonna 434-5; Zane'in raporları, AV 1566-1570, 248v-249r e 257r ve Quarti 249. Capizucchi için bkz. Brunelli 2003.

6 AV 1566-1570, 253r-255v, 285rv; Setton 978-981; Quarti 244-5; Relazione di Marc'Antonio Colonna 433-5; Serrano 1918, 81. Doria bundan rahatsız olur: Sonraki ocak ayında Madrid'de Colonna'nın anılarında bunun yayımlanmış olduğunu öğrenince Venedik elçisine gider ve "Gülerek bana üç dört defa, bu temizliği yapmamı, çünkü şimdi onun çok ihtiyacı olduğunu söyledi," (Dona 65).

yordu. Kerpe adasının Rum halkı düşman filosunda 161 değil, 150 kadırga kaldığını; "Occhiali" ile Batılı korsanların birleşmelerinin söz konusu olmadığını söylemişlerdi ve Colonna buna inanmaya hazırdı. Evet, Zane sonunda en kötü durumda olan kadırgalarından beşini ve birkaç nakliye gemisini boşaltmaya karar vermiş ve Colonna da kendininkilerden birini silahsızlandırmıştı; böylece şimdi bütün Hıristiyan filosunda bulunanlar 180 kadırga, 11 mavna, bir kalyon ve altı tekneydi ve bu sayılar hâlâ düşman filosunu "hezimete uğratmayı umarak" karşılamaya yeterliydi. Gemilerdeki piyadeler de güçlüydü: Papalığın kadırgalarında 1100, İspanyollarda 3500, Venediklilerde 8561 piyade vardı, yani Colonna'nın yazdığı gibi, "Türklere göre çok daha fazla topçu ve silahlı asker" vardı. Böylece filo eylülün on yedisini on sekizine bağlayan gece, azami opeatif yeteneğe sahip olmak için su ikmali yapıp canlı hayvanları da gemilere yükledikten sonra –Pallavicino'ya göre "büyük bir karmaşa içinde"– Sitia'dan demir aldı.[7]

Hareket edileceği akşam Doria Sicilya genel valisine Türklerden korkmadığını yazdı –"düşmandan çok zamandan korkuyorum"– ve müttefiklerinin düşmanın gücü hakkındaki raporlara fazla güvenmelerinden endişe duyduğunu belirtti. Artık Kıbrıs'a doğru yola çıkılmıştı, ama savaşı kabul etmeden önce Osmanlı amirallerin kadırgalarını donatıp donatmadıklarını anlamaları

7 Contarini 14r-16r (Piyade sayısı için de; Quarti'nin yaptığı, Venedik donanmasındaki piyade sayısını 12.562 olarak veren hesap 251 sg., birliklerin toplama sırasındaki teorik sayılarını veriyor, bu yüzden dikkate alınmamalı); Relazione di Marc'Antonio Colonna 435 (ve krş. Guglielmotti 73); Pallavicino, Setton 984; Castellani 1937, 44. Filnun sayıları: Santa Cruza göre 5 Eylülde Venedikliler 126 kadırgaları olduğunu söylerler ve kralın 49, Papanın 12'siyle birlikte 187 kadırga, 11 kalyata, bir kalyon ve 10 "naos gruesas" (Vargas Hidalgo 692) ile 187 kadırga olur; Colonna ve Doria, Zane'in bazı kadırgaları boşalttığını söylemekte anlaşırlar ve Sitia'dan yola çıkıldığında filoda 180 kadırga, 11 kalyata bir kalyon ve 5 veya 6 gemi vardır (Giustificatione del Signor Gio. Andrea Doria 175; Doria'nın mektubu, Nunziature IX, 269; Relazione di Marc'Antonio Colonna 435; Quirini'nin mektubunda onayladığı sayı, Quarti 371 ve Cizvir Vitoria, Castellani 1937, 46); Contarini 179 sayar, bunların 118'i Venedik, 49'u kralın ve 12'si Papanın, ayrıca 11 büyük kadırga, kalyon ve 14 gemi. Ancak boşaltılan kadırga sayısı tutmuyor: Doria, "diğerlerini üçlemek için bu Baylar V kadırga boşaltmışlardı," diye yazar; Contarini 5 kadırganın boşaltıldığını belirtir, bunların ikisi Kandiye'de, üçü Sitia'da. Zane de 5 kadırga, bir de Papanın kadırgasının boşaltıldığını resmi olarak bildirir (AV 1566-1570, 257r), ama birkaç tane eksik kalıyor.

gerekirdi: "Donanma karadan asker yükledi mi? Güçlerinin durumu nedir?" Denizdeki ilk gün Juan Andrea başka bir tanıdığına yazarak aynı konuyu tekrarladı: "Bu Venedik donanmasının mürettebatı eksik; düşman donanmasıyla savaşmak için kara ordusundan yararlanmaya kalksa da onu kötü bir son bekler."

Ama Doria, eğer Colonna bütün o tecrübesizliğiyle durumdan hiçbir şey anlamıyorsa bile Venediklilerin bunu anlamak için yeterince deneyimleri var ve aslında onlar da savaşmak niyetinde değiller, diye düşünmekteydi. Yani onu kötümserliğe düşüren, kendilerini bekleyen tehlikeden öte, çok zaman kaybetmiş olmalarıydı: "Keyfim yerinde değil, çünkü kötü bir şeyden endişelenmesem bile iyi şeyler olacağı umudu besleyemiyorum. Bana kalırsa diğerleri de düşman donanmasını görmek istemiyorlar." Öte yandan ona hak vermemek de mümkün değil, çünkü suç onda değil, filonun Girit'te on sekiz gün oyalanmasına sebep olan Venediklilerdeydi. "Sanırım," diye devam ediyordu, "Baylar düşman donanmasının çekip gideceğini düşünüyor ve umuyorlar." Kendisi de Piyale'nin savaşmak için bir neden olmadığı için gideceğini düşünüyordu; yok eğer düşman durup onları beklerse, Juan Andrea'ya göre, bundan ilk kaygılanacaklar Venedikliler olurlardı.[8]

On beş yaşından beri kadırgalara kumanda eden ve müttefiklerin kumandanları arasında en profesyonelleri olan Doria, Türk kadırgalarının Yeniçerilere ve sipahilere destek için kara birlikleri almalarının deniz savaşında büyük fark yaratacağını düşünüyordu. Haber almak için Kıbrıs'a doğru gönderilen Alvise Bembo Türklerden ele geçirdiği iki firkateyle ve Lefkoşa'nın düştüğü haberiyle geri döndüğünde Hıristiyan kumandanların ruh hallerinde ne gibi dalgalanmalar olduğunu anlamak için bu değerlendirmenin üzerinde iyi durmak gerekir. 21 Eylül akşamıydı ve çeşitli tanıklara göre düzensiz bir halde yol alan filo Oniki Ada'nın en doğusunda ve Türk sahillerinden üç kilometreden daha az mesafede bulunan Kızılhisar adası açıklarındaydı; hava bozmaktaydı. Kısa süre sonra sert bir fırtına koptu. Kadırgaların büyük bölümü en yakın limanlara sığınmaya çalıştı, ama Juan Andrea alışkanlığı üzere açık denizde kalmayı tercih etti. Buna öfkelenen Marcantonio bir firkate göndererek ona kendilerine ulaşmasını emretti.

8 Stella 389 e Ek. III.

Doria memnuniyete itaat edebileceğini söyledi, "ama Ekselansları da havanın durumunu biliyor; benimle birlikte bulunan kılavuzlar bu sabahtan beri nerede olduklarından habersizler." Doria'nın kadırgaları ancak ertesi sabah limana geldiler; hava düzelmişti ve Colonna, bunun bir şans olduğunu not etti: "Bay Giovanni Andrea hava düzeldiği için bizden ayrılmak için bahane bulamayacağından tekrar yanıma döndü."[9]

Ancak ayın 22'sinde bir araya gelen filonun bu dağınıklığının tek sebebi Bembo'nun getirmiş olduğu kötü haberin müttefik komutanlara geç ulaştırılmış olması değildir. Elbette bunu ilk öğrenen Zane olmuştu; habere inanmayarak iki firkatenin sahiplerine işkence yaptırdı, ama o iki zavallı Lefkoşa'nın düştüğünü tekrarlamaktan başka bir şey söyleyemediler. Haberin filoda olumsuz etkiye sebep olacağından korkan Zane'in ilk aklına gelen bu haberi gizlemek olmuştu, ama mürettebat arasında söylentiler o kadar hızla yayıldılar ki, komutan bunu önce Pallavicino'yla, sonda da kaçınılmaz olarak Colonna'yla paylaşmak zorunda kaldı. Limana en son gelen Doria haberi de en son öğrendi. Daha sonra –birinin gelip resmi olarak bildirmeye tenezzül etmesine kalmadan, bunu konuşulanlardan zaten anlamış olduğunu iddia edecekti. Haber tam da Zane'in korktuğu etkiyi yaptı: İnsanlar düşman donanmasının artık çok güçlü olduğunu, onu yenemeyeceklerini ve harekâtı sürdürmenin filoyu katliama sürüklemek anlamına geleceğini konuşmaya başladılar.[10]

Nihayet Meclis yapılacakları kararlaştırmak için Colonna'nın kadırgasında toplandığında Venedikli kumandanlar durumu değerlendirmeye vakit bulmuşlardı. Geçmişte de en kararsızlardan biri olan Sforza Pallavicino daha ileri gitmenin bir anlamı olma-

9 Stella 389-90 ve n.; Relazione di Marc'Antonio Colonna 436; Giustificatione del Signor Gio. Andrea Doria 175; Bembo'nun mektubu, AV 1566-1570, 274rv ve Zane'in ivi, 282rv; Setton 992 n.; Longo 19; Sereno 68; Paruta 129; Foglietta 135; Tucci 1974, 427-8. Pallavicino, Setton 984-5 ve Serrano 1918, 80 "Venedik donanmasında ne kadar beceriksizlik, itaatsizlik ve zayıflık var" diye yakınır. Juan Andrea'nın deneyimi: Doria 3-4; ivi, 6. Kılavuzlar üzerine güvensizliği ve "Hiçbir general bu sıradan, alt seviyede ve ücretli adamlarla bu meslekte dinlenebilir" ve fırtına sırasında kıyıya yanaşacağına açık denizde kalma alışkanlığı için bkz. alt, n. 13.

10 Giustificatione del Signor Gio. Andrea Doria 175; AV 1566-1570, 271r; Quarti 308; Setton 985; Tucci 1974, 421; Sereno 69.

yacağını söyledi. Firkatelerde yakalanan esirlere göre Türk filosu sanıldığından daha kalabalıktı, "ve düşman artık istediği kadar adam toplayabilirdi;" düşman artık ister savaşsın ister savaşmasın, zafer kazanmak için motive olmuştu. Hıristiyan filosu ise bunun tersine evinden çok uzaktaydı, sığınacak bir limanı yoktu ve önceki gece kopan fırtına onun ne kadar dayanıksız olduğunu göstermişti. Bu yüzden harekâtı sürdürmek, "filonun en azından büyük bir bölümünü kaybetme riskine girmek" demekti.

Marco Quirini'nın kardeşine yazdığı bir mektupta belirttiği gibi, Pallavicino'nun endişelerini her zaman paylaşmış olan yönetici Celsi, "düşünebilecek en olağanüstü metotlarla" diğer yönetici Canale'yi de kendi taraflarına çekmeyi başardı. Zane cesaretle, "Ne olursa olsun savaşmalıyız" dedi ve hatta Lefkoşa'dan gelen habere kuşkuyla yaklaşılması gerektiğini belirtti, ama yalnız kaldı ve nihai karar ona karşı oldu. Orada bulunan hepsi durumu kurtarmak amacıyla, bunun harekâttan vazgeçmek anlamına gelmediğini, sadece Kerpe'ye kadar giderek orada başka seçenekler üzerinde duracaklarını söylediler. Belki İtalya'ya daha yakın olan Durazzo veya Valona'ya giderlerdi. Zaten Doria da, "Orada daha fazla oyalanmam gerekirdi," diye itiraf etmişti. Bunun üzerine, ayın 22'sinde, yani aynı akşam batıya doğru hızla yelken açtılar.

Bu "utanç verici kaçıştan" rahatsız olan Marco Quirini karara itiraz ederek kararı kadırgaların kumandanıyla yöneticisine imzalattırdı ve böylece Pallavicino'nun ve kendisinden kurtulmaktan memnuniyet duyacak yöneticilerin "ölümüne nefretlerini" kazandı. Olayı öfke ve endişeyle kardeşlerine anlattı, ama bundan kimseye bahsetmemelerini tembihledi, çünkü aksi takdirde generalin de güvenini kaybedebilirdi. Kendisinin tek hatasının, "yanına verilmiş olan" Baylara güvenmiş olduğunu ilave etti. Aslında hareket gecesi henüz ikna olmamış olan Zane Colonna'ya bir mektup yazarak yapılacakları tekrar görüşmek için yeni bir toplantı düzenlemesini istemişti; ama denizde fırtına vardı, rüzgârla dağılmış olan filo düzensiz yol alıyordu. Bütün kadırgaların yeniden Kerpe limanında bir araya gelmeleri için günler gerekirdi.

Artık 26 Eylüle gelinmişti ve bu noktada Juan Andrea açıkça zamanının dolduğunu, "kışı geçirmek için daha uzağa gitmemesi gerektiğini" söyleyerek, müttefiklere Kandiye'ye kadar eşlik ettik-

ten sonra Sicilya'ya döneceğini söyledi. Venedikliler şimdi dönüş yolunda düşmanın saldırısına uğrayacaklarından korkuyorlardı; bu yüzden onun hiç olmazsa Zakintos adasına kadar kendileriyle birlikte olmasını istediler. Juan Andrea buna gerek olmadığı, "düşman donanmasının gelmeyeceği" cevabını verdi, ama bu arada Marcantonio'nun Venediklilerle aynı fikirde olduğunu dehşetle fark etti. Bunun Colonna'nın durumun ne olduğunu anlayamamasından ileri geldiğini düşünerek daha çok öfkelenen Doria, ilk kez kralın "özel emirleri" olduğunu ve buna göre, her şeyden önce kendi ekibinin selametini düşünmesi gerektiğini söyleyerek, bunun için gerekirse Colonna'nın emirlerine uymayabileceğini de ekledi. Doğal olarak buna içerleyen Marcantonio onun yalan söylediği, daha da kötüsü, kralın gerçekten ona, "kendisine söylememiş olduğu bir sır vermiş olabileceği" tereddütlerine kapılarak, ondan eğer elinde böyle bir emir varsa kendisine göstermesini istedi. Bunun üzerine başlayan tatsız tartışmalar Vatikan'ın komutanıyla Doria'nın İspanyol astlarından biri arasında neredeyse düello teklif edilmesine kadar gitti; Kafası iyice karışan Marcantonio, "Bay Giovanni Andrea onun için nasıl uygunsa öyle yapsın," diyerek oturumu kapattı. Ve Kıbrıs'a yardıma gitmek konusu Doria'nın ta baştan tahmin ettiği gibi öldü ve gömüldü.[11]

Hıristiyan filosunun Girit'e gelişi, amirallerin birbirlerine güvensizlikleri ve onları izlemeye kararlı gibi görünen kötü havanın yüzünden karmaşa içinde oldu. Olayın aktörlerinin bunu izleyen aylarda yayımladıkları yazılar karşılıklı suçlamalar tufanıyla o kadar dolu ki, içlerinden gerçekleri bulup çıkartmak neredeyse imkânsız, ama Hıristiyan kadırgalarının bu iç karartıcı deneyimden son derece yıpranmış olarak çıktıklarından da hiç kuşku yok. Girit'e gelmelerinden hemen sonra Doria tarafından dağıtılan bir

11 Relazione di Marc'Antonio Colonna 436-8; Giustificatione del Signor Gio. Andrea Doria 176-9; Zane'in yazışmaları, AV 1566-1570, 270v-274r, 282r-284v; Marco Quirini'nin görüşü, Francesco Duodo "büyük kadırgaların komutanı" ve Santo Tron mahkûmların yöneticisi, ivi, 275rv; Sforza Pallavicino ve yöneticiler Celsi ve Canal'ın görüşleri, yine 275v-278r, Guglielmotti 88-91, Setton 985; Quirini'nin mektubu, Quarti 371-2; Doria'nın mektubu, Stella 390 n.; Zane'in duruşmasından bölümler, Tucci 1974, 421 e 429-30; Contarini 19v; Foglietta 137-145. Sebastiano Venier de filodaydı ve ayın 22'sinde yazılı bir görüşünde, Kıbrıs'a doğru devam etmeyi önerdi: AV 1566-1570, 263r-264v.

raporda, Kerpe'ye dönerlerken bir arada kalmayı başaran ve limana sorunsuz giren tek ekibin kendininki olduğunu belirtiliyor; diğerleri fırtınada dağılmışlar ve Venedikliler bir kadırgalarını kaybetmişlerdi: "Dalgalarla parçalanarak battı." Birkaç gün süren tartışmadan sonra Girit'ten ayrılan Venedikliler ve Vatikanlılar Dora'ya göre, "fırtınalı denizde kadırgalarını ekerek," hatta Papanın iki kadırgasını da kaybederek yollarına devam ettiler. Doria kendi söylediğine göre yola en son çıkmış ve Suda limanına ilk o varmıştı; Marcantonio dört gün sonra 4 Ekimde gelmişti (donanmadın büyük kısmı çok kötü durumda olduğundan, gözü limana girmekten başka bir şey görmüyordu). Papanın kadırgalarının perişan hali göz önüne alındığında, Doria acele etmesine rağmen onların birkaç gün daha yola çıkamayacaklarını anladı; bu yüzden müttefiklerine veda etti ve ertesi gün Sicilya'ya doğru yelken açtı.[12]

Marcantonio kendi adına krala, Doria'yı "çirkin tavırlarından dolayı" şikayet eden ve onu Hıristiyan filosunu, müttefikleri olası bir düşman saldırısına açık bırakacak şekilde tehlikeye sokmakla suçlayan bir mektup yazdı. Colonna biraz da kötü niyetli denebilecek bir üslupla, Cenovalı amiralin, "Kerpe adasından hareket etmeden önce limanın dışında demir atamak istemesi yüzünden dört kadırgayı kaybettiğini" belirtiyor (gemilerin batırılmış olmalarını ima eden belirsiz bir cümle. Halbuki –Doria'nın kendi raporlarından da anlaşılacağı gibi– gerçekte gemileri rüzgâr uzaklaştırmış, sonraki günlerde yeniden bulunmuşlardı). İşin aslında Juan Andrea fırtınayla nasıl başa çıkılacağını hepsinden daha iyi biliyordu. Henüz 16 yaşında Cenova Cumhuriyetinin 12 kadırgasına kumanda ederken Korsika sahilinde fırtınaya yakalanmış ve birkaç dakika içinde 11 kadırgayı kaybetmişti. Bu acı deneyim ona, "kadırgaların ne kadar kolaylıkla kaybedildiklerini ve havaya asla güvenmemek gerektiğini" öğretmişti; çünkü çok sakin olan denizde bile bir saat içinde fırtına çıkarak limana yakın olan kadırgaların dahi batmalarına yol açabilirdi. O zamandan beri tehlikeye atılmamak için hep dikkatli olmuştu ve fırtına çık-

12 Giustificatione del Signor Gio. Andrea Doria 176-180; Cenovalı Foglietta'da (142 ve 145) benzer ayrıntılar; Zane'in yorumu, AV 1566-1570, 278rv, Sitia'dan hareket etmeden yaklaşık iki hafta önce Venedikli generalin ödünç verdiği peksimetler için "ödemek veya iade etmek" gibi bir şey söylemeden yola çıkar.

ması durumunda, neredeyse her kumandanın refleks olarak yaptığı gibi hemen bir limana sığınmaya çalışmak yerine açık denizde kalmayı tercih ediyordu.[13]

Emaneten denize açılmış siyaset adamları olan Colonna'nın ne de Zane'in böyle bir tecrübesi vardı ve bunun sonucu olarak, ekipleri Girit'e girerlerken –tam da en zor iş olan, limanlara girişleri sırasında– bu kötü hava yüzünden oldukça yüksek bir yol ücreti ödemek zorunda kaldılar: Kandiye'ye yaklaşmaya çalıştıkları sırada Papanın iki kadırgası karaya oturdu, ayrıca Venediklilerin sekiz, Papanın üç olmak üzere toplam on bir kadırga, daha güvenli bir yer olan Suda limanına giderken karaya oturarak parçalandılar. Bunun üzerine Zane Venedik'e, "şans eseri X-XII. kadırganın parçalandığını, aralarında 'Tanrı'nın iki üç kulunun' da bulunduğu herkesin kurtulduğunu" yazmak zorunda kaldı. En azından mürettebatın kurtulmuş olduğu hakkında yapılan bu vurguya bakıldığında karaya vuran kadırgaların, "bazılarının kurtarıldığını" iddia eden iyimserlerin değil, "hepsinin parçalandığını" söyleyen kaynakların haklı olduklarını düşünmek gerekir, ama aslında Lorenzo da Mula'nın çabasıyla o kış mevsimi boyunca bunlardan kimileri onarılmıştı.[14]

Doria müttefiklerle yollarını ayırmaya karar verdikten sonra, 5 Ekimde Girit'ten hareket etti ve ayın 12'sinde Korfu'ya ulaştı; buradan boğazı geçip Lecce'ye gelerek, piyadelerinden bir kısmını gemilerden indirdi. Daha sonra Messina'ya hareket etti. Bu arada Sicilya ekibi evine dönmüştü ve Juan Andrea kendi özel kadırgalarını da kışı geçirmeleri için Sicilya'da bıraktı; kendisi ise *Capitana* gemisiyle Napoli ekibinin geri dönmesine eşlik etti. 26 Ekimde Napoli'ye geldikten hemen sonra Cenova'ya, oradan da İspanya'ya hareket etti ve bu arada, krala olayları kendi açısından anlatmaya karar verdi. Bütün o yolculuk boyunca, herhalde mektup yazmaktan başka bir şey yapmadı: Krala, Papaya, sekreterler Perez ve Gomez'e, Sicilya valisine, Zuniga'ya, Doga yazarak hepsine harekâtın

13 Relazione di Marc'Antonio Colonna 437 (krş. Giustificatione del Signor Gio. Andrea Doria 177 e 179); Doria 4-5 (ama 115, 1970'teki deneyimi bu kuraldan kuşkuya düşürmüşe benzer).

14 Krş. Bir taraftan Sereno 70 ve Manolesso 41 ve diğer taraftan Contarini 19v-20r ve AV 1566-1570, 439v; Zane'in 13 Ekim tarihli mektubu: Nunziature IX, 280 ve Setton 986.

kötü bittiği için üzgün olduğunu, "Majestelerinin donanmasıyla ne mümkünse yaptığını" ve kendisine gelince, başka seçenek kalmamış olduğu için ve çok üzülerek geri döndüğünü, "bu müttefik donanmayla arzulananların yapılamadığını" anlattı. Mektupları gönderdiği kişilere göre, Colonna'nın ve Venediklilerin uyumsuzlukları hakkında yorumlar ekledi ve bunları Madrid'e geldiğinde sesli olarak da ifade etti (Venedik elçisinin dediğine göre, "mesleğinde dünyanın en önemli kişisiymiş gibi" konuşuyordu).[15]

Venedik filosuyla birlikte hareket etmesi üzerine almış olduğu emirlere sadık kalmaya karar veren Marcantonio Colonna'ya kalsa, şahsen bunu kabul etmezdi, ama yine de Girit'ten, sonra Korfu'dan yazabildiği herkese yazdı ve kardeşi Pompeo Colonna'yı yaptığının doğruluğunu açıklaması ve fiyaskonun gerçek sorumlularının isimlerini yüksek makamlardaki kişilerin kulaklarına fısıldaması için İtalya'ya gönderdi. Hemen harekete geçen Pompeo, Napoli'ye Doria'dan önce ulaştı ve burada Doria'nın tavırlarının Venediklileri kuşkulandırıp kızdırdığını anlattı, ama bir süredir konuşulmakta olan, yaz mevsimindeki tifo salgını yüzünden "Venedik donanmasında 20 binden fazla kişinin öldüğünü" de doğruladı. Pompeo, V. Pius'a başarısızlığın sebebinin Doria olduğunu anlatmak üzere 24 Ekimde Roma'daydı; Papa duyduklarına inanarak, Cenovalı amiralin tutumundan papa olarak hiç memnun olmadığını iletmesi göreviyle, onu Madrid'e gönderdi.[16]

Marcantonio'yu en çok üzen –kendisi Vatikan'ın komutanıydı, ama aynı zamanda, politik geleceğinin bağlı olduğu Katolik Kralın tebaasındandı– kendisinde kralın (ona vermediği) emirlerinin olduğunu söylerken Doria'nın doğruyu söylemiş olması kuşkusuydu. Colonna Felipe'ye alıngan bir ifadeyle yazarak buna inan-

15 Doria'nın uğradığı yerler: Nunziature IX, 272, Nunziature Napoli, 16, Vargas Hidalgo 713, Stella 391, Dona 62; yazışmaları: Molmenti III; Nunziature Napoli, 13; Serrano IV, 29; Stella 391-4 e Ek. IV; Capponi 2008, 141; Madrid'deki konuşmaları: Dona 62 ve 64.

16 Nunziature Napoli, 14-15; Serrano IV, 29; Dona 58-59; Setton 993; Stella 392-4 ve Ek. IV. Colonna'nın Girit'ten mektubu: Guglielmotti 102-3; Korfu'dan İsa topluluğunun başkanına farklı tonda, Castellani 1937, 49: "Günahlarım yüzünden bu araftan ne zaman çıkacağımı bilmediğim için," sağ kalan Cizvitleri göndermeyi tercih etti; ona gelince, "Öyle kararlıyım ki, eğer sağ kalırsam bir daha günah işlemeyeceğim." 20.000 ölü değerlendirmesi Zane'in kendisi tarafından yapılmıştı: Krş. üst, böl. VII, n. 27.

madığını, ama diğerlerinin inanmaları durumunda bundan kralın imajının zedeleneceğini ifade etti. "Majestelerinin aynı pazarlık sırasında iki ayrı emir vermiş olduğunu (ki aslında vermemişti) diğer ulusların hükümdarlarının asla işitmemelerini" temenni ediyordu. Ama daha sonra Ragusa'dan şaşırtıcı açıklamalarla dolu mektuplar gelmeye başladı ve kısa zamanda halk durumdan haberdar oldu. Juan Andrea'nın kardeşi olan ve o şehirde iyileşmekte olan Pagano Doria savaş çıkmayacağı üzerine bahse girmişti, "çünkü Majesteleri Juan Andrea'ya bu yıl savaşmamasını emretmişti." Bu tanıklık karşısında Marcantonio'nun gözleri açıldı: mektubunda artık olayın kendisini inkâr etmiyor, Pagano'nun "bu nazik bahse girmek istemekle" gösterdiği zevksizliği beğenmediğini ifade etmekle yetiniyordu.[17]

Büyük diplomatik çabalarla organize edilen ve yine büyük ümitlerle başlatılan Kıbrıs'a yardım harekâtının fiyaskoyla neticelenmiş olması haberi İtalya'da büyük olay yarattı. Ramboillet 23 Ekim günü Roma'dan, "Burada, denize açıldıktan sonra hiçbir şey yapamadan geri dönen Hıristiyan filosu hakkında bir yığın şey söyleniyor," diye yazıyordu; "korkarım, Türk filosu bize şimdiye kadar söylenenden çok daha güçlü ve Venediklilerin etrafta konuştuklarına bakılırsa Kıbrıs işi de oldukça kötü gidiyor." Kardinal Rustico Vatikan elçisi Faccinetti'ye, "Bu yıl donanmanın umulan başarıyı göstererememiş olmasından Papa çok üzgün," diye yazdı ve ondan, "o bayları yeniden yüreklendirmesini" istedi. Çok öfkeli olan Papa Venedik büyükelçisine, "Bu Juan Andrea hiç iyi yapmadı," dedi, "Kral iyi bir kimse ama vekillerinde iş yok ve ona çok hata yaptırıyorlar," ve başını sallayarak ilave etti: "Bu kadar yeter; bundan pişman olacaklardır."[18]

Venedik'teki rahatsızlık Roma'dakinden daha büyük boyuttaydı. İlk olarak, Juan Andrea'nın İtalya'ya döndüğü ve piyadelerini ("Bu bayları son derece sıkıntıya sokan yeniler") gemilerden indirdiği haberi geldi. Öncelikle halkın bütün öfkesi, projenin iflas etmesine sebep olduğu suçlamasıyla Cenovalıya yöneldi: "Halkı utandırarak operasyona büyük zarar vermişti." Zane'in Kandiye'den bir ay önce gönderdiği ve artık Ege ve Akdeniz'de bozmaya

17 Guglielmotti 45 ve 103; Relazione di Marc'Antonio Colonna 437-8.
18 Charriere III, 122; Nunziature IX, 271; AV 1566-1570, 311v-312v.

başlayan hava yüzünden gecikmiş olan resmi raporu 7 Kasımda ulaşabildi. Komutan, Mağusa'ya göndermek için dört kadırgaya bindirilmiş 1500 piyadelik bir yardım gücü hazırladığını, kendisinin ise filosunu güvenlik amacıyla Korfu'ya götürmeyi düşündüğünü ve orada yeni emirleri bekleyeceğini bildiriyordu. Bunu öğrenen hükümetin ve halkın öfkesi aynı anda Kumandana da çevrildi ve onu Venedik'e çağırıp bu davranışının hesabının sorulması gerektiği üzerine tartışıldı.[19]

Madrid'e, "Lefkoşa'nın acı kaybını ve bütün donanmanın o çok önemli ülkeye hiçbir yararı olmadan geri döndüğünü" bildiren haber ancak kasım ayının ortasında ulaşabildi. Venedik Büyükelçisi Lunardo Dona bu haberden sarsılarak yatağa düştü ve bir süre "zamanın kötülüğünün, dini sapkınlığın ve Türk donanmasının hakkında" sayıklayıp durdu. Bu rahatsızlığı, kısa bir süre önce evlenen kralın şimdi düşünecek başka şeyleri olduğundan, filonun geri dönmesine fazla üzülmeyeceği duygusuyla daha da arttı. Felipe Dona'ya huzuruna çıkması izini vermeye vakit bulduğunda, "mevsim ilerlemiş olduğu için yapacak başka bir şey olmadığını söyledi, hatta ona göre, bütün filonun savaşmak için Girit'ten ayrılmasının tedbirsizlik olduğunu ima etti. Pompeo Colonna, Marcantonio'nun yaptıklarını savunmak üzere Madrid'e geldiğinde, İspanyolların geri dönmesi yüzünden Doria'yı suçlamaktan çok, ileri gitmek istedikleri için Colonna ve Zane'yi suçladıklarını gördü ve Dona'ya İspanyol vekillere dikkat etmesini tavsiye etti: "Bunlar bütün suçu siz diğerlerine yükleyeceklerdir."[20]

19 Nunziature IX, 272, 280, 281; ASV, SS 77, 20v (Zane'e 4 Kasım tarihli mektup, "büyük acıyı" haber veriyor), 21rv, 26, 33; Vargas Hidalgo 713; Setton 994-5; Paruta 150.

20 Dona 57-59. İspanyolların olaya fazla üzülmemiş olmaları, İstanbul dönüşünde işi için Napoli'ye gönderilen Alvise Buonrizzo tarafından da belirtilir: ekimde Buonrizzo Onlar Meclisine yazarak, Lefkoşa'nın alınmasını bir zafer gibi görerek sevinen bu "öfkeli İspanyolların, özellikle de valinin insanlıkdışı tutumundan" yakınır. ama Alcalà Venedik'ten nefret ediyordu ve "olağanüstü kibirliliklerinden" yakınan Buonrizzo'ya göre, Dogun bir elçi yerine, sanki Napoli kralıymış gibi bir sekreter göndermesine kızmıştı (AV 1566-1570, 309v).

Bölüm 16

Mustafa Mağusa'yı kuşatmaktan vazgeçiyor. Piyale çekilmekte olan filonun peşine düşüyor. Kötü hava Hıristiyan ekibinin peşini bırakmıyor ve İstanbul'da sonraki yıl için planlar yapılıyor.

Lefkoşa'nın alınmasından sonra Türk kumandanlar başkentin korkunç kaderinin Mağusa garnizonunu teslim olmaya ikna edeceğini umdular. Mustafa, Marcantonio Bragadin'e ve Astorre Baglioni'ye iki mektup yazarak Lefkoşa'nın düşerek bütün savunmacılarının öldüğünü ve şehri teslim etmeleri durumunda hayatlarının bağışlanacağını bildirdi. "Biri Türkçe, diğeri Frenkçe" olan bu mektuplar, "İmparatorluk Ordusuyla" Kıbrıs'a gelerek Lefkoşa'yı kuşatan Mustafa'nın "belki Tanrı onlara merhamet edip yol gösterir de" teslim olurlar diye beklediğini hatırlatıyorlardı. Ama Tanrı bu merhameti göstermemiş, garnizon savunmayı sürdürmeye devam etmiş ve kaçınılmaz son gelmişti; şimdi sıra Mağusa'daydı ve onlar da aynı sonu isteyip istemediklerine kendileri karar vereceklerdi. Paşa, teslim olmaları durumunda garnizondakilerin serbestçe gemilere binip Venedik'e dek eşlik edilecekleri garantisi veriyordu; yok eğer "Yüce İmparatorumuzun isteklerine" karşı gelirlerse, halkla birlikte yok edileceklerdi. Mağusa'da kimileri bunun bir oyun olduğunu, Lefkoşa'nın düşmüş olamayacağını iddia etti; ama kısa süre sonra, Türklerin kampına gönderilmiş olan bir köylü, kalaylı bir tepsinin üzerinde Dandolo'nun kesik başıyla geri döndü.[1]

1 Mustafa'nın teslim olunması çağrısı, Dragoman Michele Membré tarafında tercüme edilir, Quarti 313-314. Kaynakların geniş mukayesesi: Setton 996; özellikle bkz. Gatto 38 ve Vargas Hidalgo 703.

Bundan etkilenmeyen Baglioni ve Bragadin, Paşanın yapabilirse gelip şehri almasını söylediler; şayet buna kalkışırsa onu Tanrı'nın izniyle pişman edeceklerdi. Ellerindeki silahlı güç, Lefkoşa'yı savunanlarınkinden daha azdı, ama içlerinde çok sağlam bir İtalyan piyade kadrosu vardı: Kasım ayı başında şehri terk eden piskopos Ragazzoni'ye göre bunlar 2200 kişiydi; orada bulunan ve İstanbul'da Yedikule zindanlarında yatan, daha sonra anılarını yazan komutan Angelo Gatto'nun dediğine göre, yılın sonunda bu sayı iki bine düşmüştü. İtalyan piyadelerle birlikte köylü milisler, "adadan" askerler ve "kentten" piyadeler de vardı: Kağıt üzerinde toplam 6000 kişi (yılın sonunda bunlardan 4000 kalmıştı), bir de 200'den fazla süvari bulunuyordu. Bu sayı çok değildi, ama Mağusa kumandanları, (özellikle Bragadin) Lefkoşa'nın savunmacılarının göstermiş oldukları "cehalet, tembellik ve ihanetten" tiksinen savaşçı ruhlu ve kibirli centilmenlerdi. Ve Türkler karşılarına çıkarlarsa, "bu köpeklere" iyi bir ders vereceklerinden emindiler.[2]

Mustafa savunmacıların morallerini bozmak için surların karşısına esir kalabalığını çıkardı ve onlara Lefkoşa'da ölenlerin atlılarının mızraklarının ucuna takılı kafalarını gösterdi; sonra şehrin yakınına kampını kurarak kuşatma işine girişti. Mağusa düz bir arazide değil, kayalık bir tepede bulunuyordu; surları Savignon'un başkentin etrafında inşa ettiği gibi son moda değildi, ama daha uygun bir araziden yararlanmıştı. Ragazzoni'nin belirttiği gibi, "ne mayın ne de baltalarla taciz edilebilirdi." Paşanın lağımcıları toprak fazla taşlı olduğundan siper kazamadıkları için, bunun yerine kütüklerden ve kum çuvallarından barikatlar yaptılar ve topları yerleştirmek için her zamanki çabukluklarıyla Lefkoşa'da çok işe yaramış olan plana göre birkaç tepecik yaptılar. Ancak bu kez karşılarında pek hafife alınmaması gereken bir düşman vardı ve garnizonun çıkışları sık ve yıkıcı oluyordu. Şeh-

2 Nunziature IX, 264 e 313; Gatto 45; Setton 1004; Quarti 343; Capponi 2008, 159. Martinengo'ya (3) göre, 1571 ilkbaharındaki kuşatma başlangıcında garnizonda 4000 piyade, 800 Venedik milisi (cernide), "şehirli ve köylülerden" 3000 adam ve 200 Arnavut atlı (stradot) vardı ve Alessandro Podacattaro da (Quarti 343), yaklaşık aynı değerlendirmede bulunur (4000 İtalyan, 1000 eski, 3000 yeni cernid ve kentli, 200 Arnavut) ama bu sayılara Quirini'nin 1571 Ocağında getirdiği 1300 piyade de eklenir (alt, böl. XVII n. 5), bu nedenle, arada çok az bir fark vardır.

rin toplarının konumları elverişli olduğundan, aşağıda bulunan Türkler sürekli kayıp veriyor, topçuları ise surların karşısında etkisiz kalıyorlardı. Venedik'te, "Dört bin top atışından hiçbir Hıristiyan isabet almadı; sadece bir domuz ve bir de katır vuruldu," diye konuşuldu.

On üç gün boyunca hiç sonuç alınmadan devam eden top atışlarından sonra serdar, mevsimin de ilerlemiş olduğunu düşünerek ve ilkbaharda yeniden başlamak üzere Mağusa kuşatmasından vazgeçti ve kışı geçirmek üzere kampı surlardan üç mil geriye aldı. Taşınma tamamlanmadan önce kuşatma altındakiler Mağusa'dan çıkarak siperleri ele geçirip, orada kalmış olan Türkleri kovaladılar; daha sonra şehrin sivil ahalisi süvarilerin ve topçuların korumaları altında bunları tamamen dağıttılar. Mustafa'nın Yeniçerileri ve sipahileri bu durumdan usanmaya başlamışlardı. Venedik'e ulaşan raporlara göre, Osmanlı ordusunun bir kısmı geri gönderilmiş, Kıbrıs'ta sadece üç beş bin at ve on ila yirmi bin adam kalmıştı. Ama Paşa da durumdan rahatsız olmaya başlamıştı. Bunun üzerine Bragadin'e son bir mesaj göndererek, barışı hızlandırmak için Venedik'e yazmasını bildirmiş, kendisinin de bunu Sultana ileteceğini eklemiş, açık bir samimiyetle, kendisinin de sıkıntı çekmek değil, dinlenip rahat etmek istediğini eklemişti.[3]

Ordu çekilmeye karar vermişti, ama filo tamamen tetikteydi. Paşa onlara teslim olmalarını isterken, "Çok saygıdeğer kardeşim Piyale Paşa bütün ordusuyla denizde bulunuyor, ben de aynı şekilde ordumla harekât için karada bulunuyorum," diye bildirmişti; ama aslında amirallerin bu yeni kuşatmaya destek vermek için zamanları yoktu, çünkü Hıristiyan donanması yaklaşmakta olduğuna göre bir deniz savaşı kaçınılmaz olacaktı. Altı kadırgayla Kandiye'ye "haber toplamaya" gitmiş olan Reis Kaya Çelebi geri gelmişti. Kaya, Sitia açıklarında içinde beş Hıristiyan bulunan bir

3 ASV, X, Gizli bölümler, 9, 146r; Bragadin'in yazışmaları, AV 1566-1570, 290v-296v; Gatto 39-46; Calepio 112v; Quarti 314-322, 336-43; Nunziature IX, 294, 307 ve 313; Contarini 13v; Paruta 123; Conti 95 (domuz ve katır, ama Bragadin'in verdiği bir notu süslemekte: bir katır ve bir öküzden başka ölen yok); Sylvestrani Branzone 59-65. Bragadin kentin toplarını güçlendirmek için 1570 ilkbaharında, limana uğrayan birçok Venedik kadırgasının toplarına el koymuştu, ama surları savunan 300 sabit tüfek de vardı, Panciera 2005, 175 ve 210.

kayık ele geçirmişti. Bunlar o limandaki bir geminin denizcileriydi ve ona müttefik filonun Kıbrıs'a hareket etmeye hazırlandığını söylediler. Reis raporunu paşalara verirken, Hıristiyanlar Lefkoşa'nın düştüğünü öğrenmişlerdi ve düzensiz bir halde batıya doğru yol almaktaydılar, ama Türk komutanların bundan haberdar olmaları mümkün değildi.[4]

Kandiye taraflarına keşfe gitmenin bir başka versiyonu daha vardı. İstanbul'dan gelen bir haber, bilgi toplamaya gönderilmiş olan iki kalyata 10 Eylülde, bir Venedik kadırgasıyla bir firkatenin devriyede bulundukları Suda Koyunun girişine geldiklerini bildiriyordu. Firkate karaya dönmek için oradan ayrıldığında kalyatalar bunu durdurmuşlar ve esir aldıkları sekiz kişiden Hıristiyan filolarının Suda limanında bir araya geldiklerini öğrenmişlerdi. Juan Andrea Doria altmış bir kadırgayla gelmişti. Venedik filosunda 151 kadırga, bir kalyon, 15 mavna, dokuz gemi ve çok sayıda kalyata ve brik bulunuyordu ve donanmanın tümü ertesi gün Kıbrıs'a hareket edecekti. Ayrıntılardaki uyumsuzluk bir tarafa, bu da farklı bir öykü olmasa gerek: O iki kalyata belki Kaya Çelebi'ye aitti ve o önemli haberleri hükümete de bildirmek için İstanbul'a gönderilmişlerdi. Her neyse, Hıristiyan filolarının bir araya geldikleri haberi, her zaman ikili oynamaya yatkın olan Ragusalılardan da gelmişti ve söyledikleri sayılar gerçeğe yakındı: 11 Eylülde Ragusa Cumhuriyeti Sultana, "Papanın on iki kadırgası, Kral Felipe'nin kırk dokuz kadırgasıyla birleşti ve toplam olarak 195 ince kadırga, 11 büyük kadırga, Fausta kalyonu ve 20 gemi oldular," diye yazıyordu.[5]

Yaklaşan tehlikeden haberdar edilmiş olan İstanbul'daki divan ve Kıbrıs'taki paşalar eylül sonunda Hıristiyanların geri dönmekte olduklarını bilemezlerdi. Piyale böyle kalabalık bir düşmanla çatışmaya girmekte tereddüt ediyordu, ama diğer paşalar savaşmaya gelen düşmanın karşısına çıkmamakla Sultanın şerefinin lekeleneceğini söyleyerek onu ikna ettiler. Böylece Piyale, mahkûmları ve savaşacak durumda olmayanları kadırgalardan indirerek bunların hepsine askerleri bindirip alabildiğince top da yükleyerek nakliye gemilerini Mağusa altında bıraktı ve denize

4 Contarini 13v, 16r, 19r.

5 Vargas Hidalgo 703; aynı öykü, CB, II, 77v-78r; Ragusa: Anselmi 1974, 69-70.

açıldı. Filo, kâfirlerin ortaya çıkmaları gereken batı tarafa yöneldi, ancak hemen Kıbrıs sularından uzaklaşmayarak Limasol Koyunu üs tuttu ve düşmanı gözetlemek için iki kadırga gönderdi.[6]

Sadrazama ait kalyonun kazası da o günlere, yani ekim ayının başlarına rastlıyor. Kalyon, içlerinde Lefkoşa'da esir alınıp Sultana hediye olarak götürülmek istenen soyu genç kadınların oldukları bir kalyata ve bir karamürselle Kıbrıs'tan ayrılacaktır. Denizcilerin kalyona barut fıçılarını yükledikleri sırada bir patlama olur ve bir gemi parçalanıp diğer ikisi alev alarak içlerindekilerle birlikte suya gömülürler. Hıristiyanlar arasında hemen romantik bir söylenti yayılır; buna göre, barutu ateşleyen kişi Sultanın haremine girmek istemeyen soylu aileden bir genç kızdır. Türk kaynaklar de bu habere hemen atlarlar, ama daha tedbirli olanları bunun sadece söylenti olduğunun altını çizerler (diğerleriyse, kazanın "kaptanın dikkatsizliğinden" olduğunu belirtirler). Ertesi gün deniz çok sayıda genç kız ve kadın cesediyle gemi enkazını Mağusa limanına atar.[7]

Hıristiyan filosu gözükmediği için birkaç gün sonra Türk kumandanlar daha fazla oyalanmanın anlamsız olduğuna karar verdiler. Kış kapıdaydı, Kıbrıs operasyonu artık durmuştu ve kaplamaları zarar görmüş olan, mürettebatı ayların yorgunluğunu taşıyan kadırgalar için de anavatanın yolunu tutma vakti gelmişti. Böylece Piyale dönüp esirlerle eşyayı gemilere yükledi ve Mağusa limanını kapatmak için girişte sadece yedi kadırga bırakarak 6 Ekimde filoyla birlikte yola çıktı (bıraktığı kadırgaların komutasına verdiği Arap Ahmed daha sonra Cezayir beylerbeyliğine getirilecek ve bir Yeniçeri ayaklanmasında ölecekti). Kızılhisar adasına geldiklerinde, yakın zaman önce Hıristiyan filosunun oraya kadar geldiğini, sonra anlaşılmaz bir şekilde geri döndüğünü söylediler. Piyale Rodos'a kadar yoluna devam etti; burada da ona aynı şey söylenerek önemli bir ilavede daha bulunuldu: İspanyol donanması Venediklilerden ayrılmıştı.

---

6 Sozomeno 8 ve Calepio 109r, o zaman Türk kampında esir olan canlı tanıklar, İtalyan tarihçilerinin kaynaklarıdır: Contarini 19r; Sereno 70; Paruta 131; Foglietta 132-3.

7 Calepio 109r, Sozomeno 8 (yazar trajedi sırasında bir kızını kaybeder), Podacattaro 206r ("Onların kadırgalarında esir olarak bulunurken, bu gösteriyi zevkle izledim"), Gatto 40, Bragadin'in mektubu AV 1566-1570, 293rv; Contarini 20v; Sereno 64; Quarti 319; Capponi 2008, 133 ve n.

Osmanlı amirali Boğazlar'ın girişine kadar olan dönüş yolculuğunda yarı yola gelmişti, ama düşman filosunu izlemek ve onların bu dağınıklığından yararlanmak fikri çok cazip geldi. Piyale haberin doğruluğunu anlamak için gözlemci olarak açık denize beş kalyata gönderdi ve filosuyla İstanbulya adasına doğru devam etti. İstanbul'a çevirmiş olduğu rotasını hiç bozmadan, düşman filosuna kuzeyden Girit sularında saldırmaya çok uygun bir konuma gelmişti. Ancak İstanbulya adasında seçebileceği iki rota vardı: Dönüş yoluna devam edecek ya da orada kalıp uygun bir fırsat kollayacaktı. Piyale birkaç gün daha oyalanabileceğine karar vererek, gözlem için Girit'e doğru 12 kalyata daha gönderdi. Düşman tuzağa yakalanmışsa, gidip onu alacaktı.[8]

Ağa ilk takılanlar Malta Şövalyeleri oldu. Uluç Ali'nin temmuz ayındaki baskınından sonra Üstad-ı Âzam beş kadırga donatarak Roma'dan gelen emirler üzerine bunları yeni kumandan Messina Başpapazı Pietro Giustinian'la birlikte Girit'e göndermişti. Talihsiz Saint Clement'in yerine bu şahsın atanması Venedik'te sevinçle karşılanmıştı, çünkü kendisi de oralıydı. 26 Ekimde Giustinian kendinden daha faza sayıda olan düşmanla karşılaştığında, aldığı talimata göre Colonna'nın emri altına gireceği Suda'ya neredeyse ulaşmıştı. Bu olasılıkla, Hıristiyan ekibine birkaç gün mesafedeki İstanbulya limanında bulunduğundan kimsenin haberi olmadığı Piyale'nin gönderdiği gözcü ekibiydi. Malta kadırgaları koya doğru umutsuzca kürek çektiler, ama bunların ikisine yetişip ele geçirdiler; Giustinian, top güllelerinden oldukça hasar görmüş olan diğer üçüyle birlikte limana ulaştı.[9]

Türklerin deniz gücünün Girit sularında olması, Piyale'nin arkalarından geleceği korkusuyla Juan Andrea Doria'nın kendilerinden ayrılmasına itiraz etmiş, ancak bir netice alamamış olan Venedikli komutanları endişeye düşürdü. Zane Pietro Emo kumandasında iki kadırgayı gözetleme amaçlı göndermişti, ama bir an önce haber almanın sabırsızlığı içersinde, Vincenzo Maria

8 Sozomeno 8; Calepio 109v; Contarini 20rv; Sereno 71. Mağusa'yı kapatmak için bırakılan kadırga sayısı konusunda kaynakların verileri farklıdır: krş. alt, böl. XVII n. 5; Arap Ahmed: Bono 1982, 212 ve Heers 2003, 138 e 182. 6 Ekim tarihi: CB, II, 90r.

9 Contarini 21r, Sereno 71, Paruta 133. Giustinian'ın atanması için bkz. Guglielmotti 32 ve Dona 124.

Priuli ve Angelo Suriano komutasında donanmanın en iyilerinden iki kadırgayı daha gönderdi. Emo'nun dönmesi üzerine Hıristiyan komutanlar nihayet düşman filosunun Rodos'ta kalafatlama işleminden sonra İstanbulya adasına kadar çıktığını ve her an üzerlerine gelebileceğini öğrendiler. Bunun üzerine telaşla işe koyuldular. Quirini gümüş ve diğer ganimetlerle yüklü olarak Kıbrıs'tan İstanbul'a gitmekte olan bir tekneyi ele geçirerek o feci haftalarda bazı başarılar elde edebilen yegâne kişi olmuştu ve hâlâ kadırgalarıyla Kandiye'de bulunuyordu, ama o fazlaca açık halde olan limanı terk ederek filoyla birleşmek için Suda Koyuna hareket etti.[10] Ancak Zane kendini orada da emniyette hissetmediğinden Colonna'yla Giustinian'ı ikna ederek Suda Koyundan ayrılıp Hanya limanına sığındılar.

Aslında Suda çok iyi korunaklı doğal bir limandır, ama girişi doğuya baktığı için Zane Türk filosunun aniden ortaya çıkarak kendilerini oraya kilitleyeceğinden korkuyordu ve filoyu limanı açık denize bakan Hanya'ya bu nedenle getirdi. Daha sonra Zane'e, Suda'ya sahip olanın Girit'i de ele geçireceği için bu şekilde bütün adayı tehlikeye soktuğu suçlamasında bulundular, ama Zane şayet Türkler koya girseler bile orada kalamayacaklarını söyledi. Filo 8 Kasımda Hanya'ya gitmek üzere Suda'dan ayrıldı; aynı gün Angelo Suriano oraya gelerek, dört gün önce birlikte Paros'a giderlerken, ada yakınlarında Priuli'nin "beş Türk kalyatası tarafından paramparça edildiğini" söyledi.

En tanınmış Venedikli kadırga kumandanlarından biri olan Priuli'nin ölümü bir efsaneye konu oldu: Anlatılanlara göre, beş kalyatanın hücumuna uğrayınca, bunlara cesurca rampalayarak ikisini ele geçirmişti. Üçüncüyle çatıştığı sırada, başından beri diğerlerinden sayıca az olan ve "top atışlarıyla hayatlarını kaybeden" askerler teslim olmuşlardı. Amcasının kadırgasında yakalanan Priuli'nin genç yeğeni Marcantonio Quirini'nin kaderi ise bir efsane değildir. Esir alınıp İstanbul'a getirilerek orada Müslüman olur, ardından Mekke'ye hacca gider, kendini şeriata adar ve Venedik'te kalan annesine haber göndererek onu da İslama davet eder; bu arada Mehmed Ağa Frenk Beyoğlu adıyla Yeniçeri alayında

10 Contarini 20r-21r; Quirini için bkz. Nunziature IX, 295 ve Paruta 132.

kariyer yaparak muhafız süvarilerine komutan olur, daha sonra 1602 ayaklanmasında kendi askerleri tarafından öldürülür.[11]

Priuli'nin başına gelenler, düşmanın bütün gücüyle her yerde bulunduğuna işaret ediyordu ve tehlikenin pek de sağlam olmayan kadırgalarının çevresinde dolaştığından korkan komutanlar üç gün sonra Hanya'dan da ayrılarak, sığınmak için Korfu'ya gitmeye karar verdiler. Ancak Hanya'yı terk etmelerinin bir hata olduğunu fark etmekte gecikmediler: Liman bütün o kadırgalar için çok küçüktü. Birçok kadırga sahilde demir atmak zorunda kaldı ve o günlerde aralıksız esen fırtına üç Venedik, bir de Domenico Massimo'nun komuta ettiği Vatikan kadırgasını karaya oturttu. Kürekçilerden çoğu kurtuldu, ama bütün o dönemde çok yıpranan Massimo 4 Aralıkta Lecce'de öldü. Vasiyetinde, aralarında kadınlı erkekli, zenci ve Türklerin oldukları on dokuz savaş esirinin özgür bırakılmaları, Kerpe adasında yakalanan bir Türk çocuğun yetimhaneye teslim edilmesinden başka, Roma'dan gelen ve kadırgasının batmasıyla ölen gönüllü kürekçilerin ruhlarına dua edilmesini de istemişti.[12]

Filonun düşman saldırısı korkusuyla üç farklı limana sığındığı Girit'te geçirilen o bir buçuk aylık sürede komutanlar ellerinden geleni yaparak Mağusa'ya yardıma göndermek için 1500 piyadelik bir ekip hazırlamışlardı. Zane'in ekibe kumanda etmeyi önerdiği Venier şehri kurtarmak için ellerindekinin iki katı asker gerektiğini, zaten konvoyun da oradan geçemeyeceğini savunarak zaman kazanıyordu. Piyadelerin komutanları gemilere binmek istemediler ve bu durumda Zane her şeyi boş vermek zorunda kaldı. Askerlerin çoğu da Kıbrıs'a hareket etmeye karşı çıkarak, birikmiş ücretlerinin ödenmesini istediler ve Girit'le anakara arasında gidip gelen kadırgalara binmeye çalıştılar. Kadırgalarda ve anlaşma süreleri artık bitmek üzere olan askerler arasında disiplinin bozulması, Korfu'ya hareket etmeden önce Hanya'da önemli olaylar çıkmasına neden oldu. İtalyan askerlerle yerli halk arasında çıkan

11 Contarini 21r; Paruta 132-3; Bosio 868-9; Marcantonio Quirini için bkz.Dursteler 2006, 137, Pedani 1997, 78-9 ve Pedani 2010, 202-3; ve Zane için bkz. Tucci 1974, 419.

12 Vargas Hidalgo 715; Guglielmotti 105-7; ama Contarini 20r'ye göre, Massimo'nun kadırgası Suda'ya giderken batanlar arasındaydı. Massimo için bkz. Brunelli 2003.

kavga gerçek bir savaşa dönüştü. Kimileri tüfeklere el attı, kimi ok ve yaylara sarıldı kadınlarsa camlardan taş attı ve sonunda çok sayıda insan öldü. Pompeo Colonna'nın subayı Fabio Massimo bir grup savaşçıyla ve açılmış bir bayrakla müdahale etti; Sforza Pallavicino ona, askerler kendilerini kaybettiklerinde bütün şehri mahvederler diyerek, kalabalığın arasına atılmasına güçlükle mani oldu. Rum halk, "Frenklerin eline düşeceğimize Türklerin eline düşmemiz daha iyi," diye bağırıyordu.[13]

Zane ve Colonna'nın ekipleri nihayet Korfu'ya hareket ettiklerinde, Pallavicino Mağusa'ya gidecek orduların toplanmalarını denetlemek için birkaç gün daha Hanya'da kaldı ve askerlerin bir kısmını yeni bir anlaşma yapmaya ikna etti, ancak böyle güç günler geçirmiş olan askerlerin durumu hiç de iç açıcı görünmüyordu. Onlara kumanda etmekle görevli olan Albay Rangone Pallavicino hareket etmemek için her türlü bahaneye sarılarak askerler arasında hakkında hiç de hoş olmayan yorumlar yapılmasına sebep oldu. Sonrasında onun da hastalanıp ölmesi üzerine komuta kont Alvise Martinengo'ya verildi. Yola çıkacak birliklere refakat etmek ve Girit'i olası bir hücumdan korumak için Marco Quirini Girit'ten yirmi bir ve forsaların bulundukları mahalden on üç kadırgayla beraber Hanya'da kaldı. Doğal olarak bunlar kışı orada geçireceklerdi. Diğerlerine gelince, kürek başında zincire vurulmuş olan forsalar evlerinden uzakta kışlamaları emredilmesi durumunda muhtemelen bunu kabul etmeyip isyan çıkaracak olan Venedikli ve Dalmaçyalı özgür kürekçiler gibi yapamazlardı. Ama kürek mahkûmlarının sayıları zaten çok azdı ve Zane 25 kadırgayı boşaltarak onları Girit'te karaya çekmek zorunda kaldı. Böylece hareket ettiğinde ancak altmış kadar teknesi vardı.[14]

13 Nunziature IX, 280-281; Sereno 71; Pallavicino, Setton 986-7; Venier, Molmenti 54 ve 64-5; Vargas Hidalgo 715. Sozomeno, 8, Türk kampındaki esir, "İtalyan ve Rum askerlerinin Hanya'da çıkardıkları bir sorunu" öğrenir.

14 Nunziature IX, 294; Pallavicino, Setton 986-7; Contarini 21r; Manolesso 42r; Sereno 72; Paruta 150-2; Molmenti 64; Girit'te kalan kadırgaların hesaplanması için ayrıca bkz. ASV, SS 77, 79v. Rangone Pallavicino'nun ölümü için bkz. üst, böl. XII n. 34 ve ASV, SS 77, 35r; Giulio Savorgnan Zara'dan yola çıkmadan önce, Mağusa'nın "küçük ve savunmasız" olduğunu ona söylemiş, "gitmek zorunluluğunun, fazla önem vermediği yaşamını değil, onurunu kaybetmesine sebep olabileceği" endişesini belirtmişti (Lezze 265).

Zane ve Colonna Hanya'dan ayrılarak denizde gözden kayboldular, ama neyse ki ikisi de başlarına bir iş gelmeden 17 Kasımda Korfu'ya ulaştılar. Her yıl olduğu gibi, o yıl da kış gelmeden önce iyice zarar görmüş kadırgaları yeniden denize indirebilmek için tahliye etmek, gerekenlerin hepsini onarım için tersaneye götürmek, çalışma süreleri dolan kürekçilere ücretlerini ödemek ve anlaşmada belirtildiği gibi, evlerine dönmeleri için ücretsiz vasıta bulmak gerekiyordu. İki komutan bu terhis işlemleri için günlerce uğraştılar ve yeniden kullanılmaları pek mümkün görünmeyen başka birçok kadırga karaya çekildi: Venedik verilerine göre, karinaları zaten kendilerine ait olan on iki "bizimkilerden" ve bir de Colonna'nın kadırgası. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, tifo salgını bu uzun sefer boyunca halsiz düşmüş olan mürettebatı biçmeye devam ediyor, her gün yirmi otuz kişi ölüyordu. Birkaç hafta içinde, "Tanrı'nın öfkesi yüzünden" olduğu söylenerek altı kadırga kumandanı gömüldü. Eylül ayında Kıbrıs'a gitmek için yola çıkan devasa filodan geriye moralleri bozulmuş insanlar kalmıştı.[15]

Zane'in bu iç karartıcı ortam hakkında elbette Venedik'e yazacak fazla bir şeyi yoktu; hükümeti haber alamadığı için kuşku ve endişe içinde bekliyordu. Faccinetti 22 Kasımda, "Buraya donanmadan hiç haber gelmiyor; herkes şaşkınlık içinde," diye yazıyordu. Lefkoşa'nın düştüğü ve Hıristiyan filosunun bir başarı kazanamadan döndüğü haberi, Zane'in kasım ayı başında gelen ve doğrudan hoşnutsuzluğunu yansıtan resmi raporundan önce değişik kaynaklardan Venedik'e ulaşmıştı; daha sonra ondan başka bir haber alınamadı. Ta ki aralık ayının üçüne kadar: Komutan manen ve madden çökmüş bir halde Korfu'da bulunuyordu ve kumandayı bırakarak tedavi olmak için Venedik'e gelmek istiyordu. Vatikan elçisi, "Buradaki beyler ondan çok fazla memnun değiller," diye yazıyordu, "ona acıyorlar, ama geri çağırmakla donanmanın başında bırakmak arasında karar veremiyorlar." Geçekten de hü-

15 AV 1566-1570, 381rv, 401rv, 423v-424r; Nunziature IX, 303 ve 306; Contarini 21v; Longo 20; Foglietta 147, 151-2. Ayrıca Zane'in kadırgasının "yüzemez durumda" olduğu anlaşılarak boşaltılır: ASV, SS 77, 50v. Tifo, Savorgnan'ın ha hastalandığı Dalmaçya'da da büyük ölümlere sebep oluyordu (Setton 1005) ve gecikmiş olarak Girit'ten gelen üç kadırgaya da sıçrayarak, yakın zamanda alınan gönüllülerin büyük kısmını da öldürür (Bosio 869).

kümet ikiye bölünmüştü. Ama 9 Aralıkta senato Zane'in istifasını kabul etti ve onu izleyen gün Büyük Kurul 1119 oya karşı 1268 oyla onun yerine Sebastiano Venier'i seçti.[16]

Son talihsiz olay, İtalya'ya dönmek için 28 Kasımda Korfu'dan hareket eden Marcantonio Colonna'nın ekibinde kalan gemilerin başına geldi. Girit'te kadırgalarından bazılarının batması ve kötü durumda olan teknelerin boşaltılmasından sonra elinde altı kadırga kalmıştı ve 5 Venedik kadırgası da ona eşlik etmekteydi. Uygunsuz hava şartları yüzünden Korfu'nun kuzeyindeki Kassiopi'de yaklaşık bir ay oyalanmak zorunda kaldıktan sonra aralık sonunda yeniden yola çıktı; ama Kotor'a girerken yine fırtınaya tutuldu ve ünlü gemi mühendisi Vettor Fausta'nın tasarlamış olduğu on kürekli *Capitana* kadırgası bir yıldırım isabet etmesi soncu alev aldı; Marcantonio bir Venedik kadırgasına nakledildi, ama Ragusa yakınlarına geldiklerinde şiddetli bir rüzgâr onları karaya attı. Perişan haldeki kazazedeler şehre doğru yürümeye başladılar, ancak Ragusalılar sadece Colonna'yı şehre aldılar. Türkler kadırgalarını ele geçirmek üzere yaklaşmakta olduklarından, Venedikliler kadırgalarını yakarak kaçmayı başardılar.[17]

Colonna savunmasını yazdığı bir manifestosunda Vatikan ekibinin başına gelen felaket hakkında, "Kadırgaların çoğu tersanede terk edilmiş olan eski ve kötü durumdakilerdi ve kaptanları kırk yaşındaydı," diye belirtiyor. Amiral şubat başında Roma'ya geldiğinde de yakınmalar eksik olmamıştı: 12 kadırgayla hareket etmiş, üç taneyle dönmüştü. Kendisiyle birlikte yola çıkan Roma'nın seçkin ailelerinin centilmenleri ya boğulmuşlar ya da aşırı yorgunluk ve salgın yüzünden ölmüşlerdi. Ancak Papa onu çok iyi karşıladı ve Ramboillet'in öfkeli bakışları altında kendisine güvendiğini belirtti.

16 Nunziature IX, 287, 289, 295; ASV, SS 77, 20v, 21v, 26, 31r, 35; Setton 988-9, 994n. 25 Kasımda Papalık elçisi, "Burada donanma hakkında henüz bir şey söylenmiyor ve 74 gündür başka haber yok. Korfu'da olduğu sanılıyor. Buradaki Baylar şaşkın bir bekleyiş içinde" (ivi, 289); ya bir rakam yanlışlığı ya da Zane'in 5, 6 ve 13 tarihli son mektupları 11 Kasımda geldiği için Venedik bunu kasten saklıyordu: ASV, SS 77, 26r.

17 Contarini 21v; Foglietta 247-9; Serrano IV, 67; Nunziature IX, 308-9. Il Colonna yedi kadırgayla Korfu'ya gelir. Üç tane kaybetmiş, iki tane de yola çıkmadan önce boşaltmıştı: AV 1566-1570, 367r, 381r. Vettor Fausto ve on kürekli kadırgası için bkz. Üst, böl. VI, n. 18.

Bay Marcantonio Colonna Türk filosundan çok, fırtına ve yıldırım tehlikelerini atlatarak bu şehre geldi. Papa onu görmekten çok memnun oldu ve sanki dünya üzerindeki bütün Türklerle savaşmış gibi bayram yaptı.[18]

Harekâtta görev alan herkes suçu birbirine yüklemeye çalıştı, ama sonunda hepsi bundan itibarları lekelenmiş olarak çıktı. Kardinal Granville kendisinin de en az Marcantonio kadar denizcilikten anladığını ve komutanlara görev verilirken sadece bağlılıklarıyla değerlendirilmemelerini belirtti: "Kral kız kardeşine daha çok güven duyuyor, ama böyle olduğu için ona bir savaşta komutanlık vermiyor." Kardinal Alessandrino kraldan, bir sonraki yıl kadırgalarının komutasını Bay Juan Andrea Doria gibi pek işe yaramayan kimselere vermemesini diledi ve ekledi: "En önemlisi gemilerinize bir zarar gelmemesi ise, bir o kadar da önemli olan, onları limanlarda tutmaktır." Venedik denizciliğinin itibarına gelince, bunun üzerine söyleyecek pek bir şey yoktu. Facchinetti Dogun yüzüne şöyle demekten kaçınmadı: "Cumhuriyetin çıkarlarını emanet ettiği centilmenler barıştan uzun süre nefret ettiklerinden, daha önce gösterdikleri başarıları gösteremiyorlar."[19]

Venedik'te kasvetli bir kış başlıyordu. Ölen bir yakınına ağlamayan aile, yas elbiseleri giyilmeyen ev yoktu; sokakta insanlar azalmıştı, dükkânların yarısı boştu ve sıradan insanlar –çağın bir gözlemcisinin yorumu– fakirleşmekten öte, dilenciliğe başlamışlardı. O yıl soğuklar erken başladı, uzun sürdü ve çok şiddetli oldu. Kar bütün İtalya'yı kapladı ve karın ağırlığı altında çatılar çöktü. San Marco dominyonunun en batı şeridi üzerinde bulunan Crema'da yoğun yağan kar San Rocco Kilisesinin çatısını çökertti ve bu haber çoğu kimse tarafından yeni yılın uğursuz olacağının bir işareti kabul edildi.[20]

Hıristiyan donanmasına zor günler yaşatan kötü hava şartları onları çok daha büyük bir felaketten korudu. Piyale birkaç defa

18 Manifesto del sig. Marcantonio Colonna; Charriere III, 143. Colonna dönüşü sırasında Capitana kadırgasından başka iki tane daha kaybetmiş olmalı, çünkü krala yazarak, kendisine verilen on iki kadırgadan ancak üçünü getirebildiğini itiraf eder: Bazzano 2003, 134.

19 Serrano IV, 44 (ve krş. 79 n. 36); Nunziature IX, 342; Bazzano 2003, 134-5.

20 Manolesso 45rv.

İstanbulya adasından çıkarak Girit'e gitmek istedi, ama Oniki Adayı döven kuzey rüzgârları adanın limanlarına girişi çok zorlaştırdıkları için böyle bir risk almaktan vazgeçti. Savaşın bu hadiseleri daha açıklıkla anlaşıldığı zamanlar, birçok Hıristiyan kaynak filonun büyük bir tehlike içine girmiş olduğunu anlayarak Tanrı'nın o rüzgârları göndermek suretiyle onları kurtardığını söyledi: Aksi takdirde, Doria'nın ayrılmasından sonra Suda Koyunda kalanların düşman donanması tarafından yok edilmeleri işten bile değildi.[21]

Bu fırsatı kaçıran Piyale kışı Oniki Ada'da geçirmeyi düşünerek orada uygun bir liman buldu, hatta burayı "esirlerin sırtlarında kovalar taşıtarak" genişletmeye başladı. Sonra daha gerçekçi düşünüp mürettebatının azaldığını ve kadırgaların yıprandıklarını göz önüne alarak fikir değiştirdi ve filoyu İstanbul'a götürmeye karar verdi. Orada devriyede kalmaları için bir miktar kadırga bıraktı. Bunların asıl görevleri o kış Mağusa'ya yardıma gidebilecek gemileri engellemekti. Aralık ayının ortasında başkentin limanına 110-140 kadırga girmişti. Piyale kırk kadırgasıyla gündüz vakti girmiş, birçoklarıysa gece giriş yapmışlardı. Barbaro bunu, "Kadırgalar kötü durumda olduklarından onları kimseye göstermek istemiyorlar," diye yorumladı.[22]

İstanbul'da Kıbrıs'ın fethinin kutlamasını yapmak için filonun dönmesi beklenmemişti. Mehmed Paşa daha 16 Kasımda Sultanın Hıristiyan müttefiki Fransa kralına uzun bir mektup yazarak Osmanlı ordusunun kazandığı büyük zaferi haber vermişti. Hemen hepsi abartılmış sayılarla ve savaştaki önemli olayların (İstan-

21 AV 1566-1570, 357rv; Longo 20; Contarini 21r; Paruta 132; Tucci 1974, 426.

22 CB, II, 96v: Piyale ayın 9'unda 40 kadırga ve gece giriş yapan 20 taneyle gelir ("boşaltılmış ve kötü durumda olduklarından görülmelerini istemez"), ayın 15'inde Kaptan Paşa 48 kadırgayla gelir, diğer otuzunun bir kısmı Kıbrıs'ta, diğerleri başka yerlerde devriyede kalmışlardır, Charriere III, 140, Fransa elçisi M. de la Tricquerie'in 22 Aralık 1570 tarihli mektubu: "Bu ayın ikisinde Piyale Paşa oldukça kötü durumda olan 50 kadırgayla bu limana girdi ve ayın 15'inde deniz komutanı Ali Paşa da diğerlerinden daha kötü donatılmış 60 kadırgayla girdi." Cenovalı bir ajanın raporu daha farklı, ASG, 2170, 17 Ocak 1571: 12 Aralıkta Piyale yak. 85 kadırgayla, Alì 15 Aralıkta yak. 56, kadırgayla geldi, 30 kadırga dışarıda devriyede kalırken, diğer 10 Mağusa'da bırakıldı. Resmi bir Osmanlı belgesine göre, dışarıda elli-altmış kadırga bırakılması emredilmişti: Hill 1948, 947. Ayrıca bkz. Calepio 109v (14 Aralık), Contarini 21r ve Paruta132.

bul'da da kabul gördüğü gibi) anlatımlarıyla, Bu mektup etraflıca inceleyip yorumlanmaya değer bir belgedir.[23] Giriş bölümü, Osmanlı'daki geçerli diplomatik üsluba da güzel bir örnektir:

> Yüce gönüllü, Hıristiyanların Hıristiyanı, güçlülerin güçlüsü, diğer prenslerin içinde en saygıdeğeri, en ünlüsü vb... ve Yüce Hünkârımızın sevgili dostu Fransa kralına mis kokulu çiçekler deriyor, mutlu ve taze sabah havasıyla birlikte dostluğumuzun binlerce selamını gönderiyor, Majestelerinin buralarda olup bitenlere kulak verme inceliğini göstereceğini umuyorum.

Daha sonra, sadrazam resmi arizaların kurallarına uygun olarak Sultanın gönderdiği silahlı güç üzerine müthiş bir abartıyla değerlendirme yapıyor:

> Hünkârımızın bilmesi gerekir ki, 1570 yılında gururlu ve cahil Venedik hükümeti Kıbrıs'a karşı çok büyük ve çok güçlü bir donanma hazırladı; bunun üzerine 240 donanmış kadırga, 58 kürekli büyük kadırga, 17 büyük gemi, 18 büyük mavna, beş kalyon, 40 kalyata, karamürsel denilen 120 orta boy gemi, "ıgrıb" dedikleri biraz daha büyük 20 gemi ve 87 korsan fustası, ki toplam olarak 500 gemi gönderilmişti.

Yine de düşman güçleri hakkında değerlendirmeleri gerçeğe çok daha yakın ve bu Babıâli'nin bilgi kaynaklarının ne kadar güvenli olduklarını da göstermekte.

> Venedikliler 130 kadırga, 10 mavna ve 40 gemi gönderdiler ve İspanya kralı onlara da kumanda edecek olan bir komutanla birlikte 50 kadırga, Papa 10 kadırga, yani toplam 242 gemi gönderdiler ve bunlar bir araya gelerek, denilenlere göre Kıbrıs adasına yardıma gitmek için bir süre Kandiye adasında kalacaklardı.

Sonrasında, Osmanlı ordusunun Lefkoşa'yı 45 gün boyunca nasıl kuşatma altında tuttuğu ve nihayet orayı ele geçirerek, yaklaşık 60.000 kişiyi kılıçtan geçirip mallarını yağmaladıkları, kadınlar ve çocuklarıyla birlikte 50.000 kişiyi esir aldıkları anlatılır. Talihsiz Lefkoşa halkının bu abartılı sayısına köylü halk da

23 Charriere III, 135.

karşılık geliyordu. Sadrazamın belirttiği gibi, bunlar toplu olarak Sultanın boyunduruğuna girmişlerdi ve sayıları tam 400.000'i buluyordu. Mehmed Paşa sonra anakaradaki savaştan söz ediyordu:

> Dalmaçya sınırında, Kilis'te ve Zara civarında olup Kotor'a kadar devam eden bölgedeki kaleler soydaşlarımız olan Hersek ve Kilis Sancakları tarafından alınarak yağmalandılar. Bu kalelerin güçlendirilmiş olan kimileri Hünkârımız için elde tutuluyor. Diğerleri ise yıkılıp yerle bir edildiler ve oradakilerin hepsi öldürülüp başkanları esir alındı.

Sadrazam ayrıca yardıma gönderilenlerin başarısızlıklarını ve Hıristiyan filosunun Lefkoşa'nın düşüşünden sonra geri dönüşünü anlatıyor:

> Ve onlar Allah'ın inayetiyle bu duruma düştüklerinde, kendi taraflarında olan ve Kıbrıs'a yardıma gitmeyi tartışan Venedik'in, İspanya kralının ve Papanın kadırgaları bütün Müslümanları öldürmek için Kandiye'den hareket ettiler, ama denize açılıp millerce yol kat ettikten sonra uyarıldılar. Usta denizci ve kardeşimiz olan Piyale Paşa onları görerek takibe aldı; Kıbrıs kalesinin bizim elimizde olduğunu öğrendikleri için daha ileri gidemeyeceklerinden ve orada uzun zaman kalamayacaklarından, Sultanın kadırgaları arkalarında olmak üzere, Kandiye'ye geri döndüler. Bundan sonra artık onlardan haber alamadık. Ama kâinatın yaratıcısı olan Allah'ın Müslüman kullarına düşmanlarına zafer bağışlayacağını umuyoruz. Âmin.

Ancak Sadrazam olayları nakletmekle yetinmiyor, devam ederek, "Bu mutlu ilkbaharda Allah'ın izniyle Hünkârımız çok büyük, çok güçlü ve çok kalabalık bir donanmayı denize indirecek," diye haber veriyor ve Fransa kralını ortak düşmana karşı Sultanla birlik olmaya davet ediyordu. Sebebi ne olursa olsun, Babıâli sonraki yıl büyük şeyler yapmaya hazırlandığını dünyanın bilmesini istiyordu. Selim'in Lefkoşa'nın alındığını bildirmek için Eflak Prensi Aleksandru'ya yazdığı mektup da bunu doğrulamakta:

> Evladım. Allah'ın lütfuyla Kıbrıs'ı aldım, bana kulak vermek istemeyen o kâfirleri yendim. Eflak'ta büyük şenlikler düzenle ve bütün dünya öğrenene kadar ülkene ve her yere benim galip

geldiğimi duyur. Eflak prensi ve benim oğlum sen Alessandro, benimle birlikte, kara ordusuyla, gemilerle Korfu'yu almaya gel. Sonra seninle galipler olarak, birçok güzel kumaşın bulunduğu tatlı Venedik'e gideceğiz. Venedik'ten sonra da Roma'ya. Bunları senin hazırlanman için yazıyor ve gelmeni emrediyorum.

Bu belge Prens Aleksandru'nun, Türklere karşı ayaklanmaları karşılığında finansman istemek için Venedik'e gönderdiği Ohri Başpiskoposu tarafından açıklandı; daha iyi etki yapması için olasılıkla elden geçirildi, ama bunun Sultanın resmi bir yazısına dayandığı da kesindir. Aynı şekilde, belki sadece Venediklileri Mağusa'yı teslim etmeye ikna etmek için Selim Venedik'i almaya bizzat gitmek niyetinde olduğunu ima etti, ama muhakkak ki Barbaro'nun soğuk terler dökmesine sebep oldu: Aralarında İbrahim Beyin de bulunduğu görüştüğü kişilere oraya kadar gitmenin hiç kolay olmayacağını söylediğinde ona, aslında bunun hiç zor olmadığı, imparatorluk filosunun Malamocco limanına kolayca girerek, geçmişte Türkler Friuli'yi işgal ettikleri için, ordunun Venedik'e karadan gidebileceği karşılığı verildi.[24]

Sonraki yılın harekât için İstanbul'da başlayan hazırlıkların önemi bütün Batılı elçiler tarafından görülüyordu; bu arada Barbaro söylenenlerle eldeki imkânlar arasındaki farkı Venedik'e bildirmekten geri kalmadı. Babıâli eylül ayında Karadeniz'e 60, tersaneye 40 yeni kadırga siparişi verdi, ancak bunun için başkentte ne usta vardı ne de gerekli miktarda tahta. Lakabı "Şeytanın Oğlu" olan ve Barbaro'nun "Saitan," yani Şeytan dediği eski spekülatör Mihail Kantakuzenos kasım ayında Karadeniz'deki tersaneleri denetlemeye gitti. Ayın sonunda, Yunanistan'da erzak yığıldığı, Ragusa civarındaki yollara bakım yapıldığı ve filo için adam toplanmakta olduğu anlaşıldı. Başlangıçta sayıları bir önceki yıldaki gibi 35.000'di, sonra bu sayı o zamana kadar hiç duyulmamış bir rakam olan 50.000'e ulaştı. Preveze'de 50 at kayığı inşası sipariş edilmişti ve söylentilere göre, yeni darbe Korfu'ya indirilecekti.[25]

---

24 Pippidi 1974, 314; CB, II, 98v. Onlar Meclisi hiç vakit kaybetmeden Malamocco Surlarının sağlamlaştırılmasını emreder: ASV, X, Gizli bölümler, 9, 149v.

25 CB, II, 74v, 79v, 83v, 84v, 90r, 92v, 94v, 95v, 97r, 102v. Krş. alt, böl. XIX, nn. 1 ve 18.

Noel'den kısa bir süre önce yeni Fransa Büyükelçisi Monsieur de la Tricquerie de Sultanın "Mora'da, Arnavutluk'ta ve Slovenya'da büyük miktarda yiyecek ve mühimmat hazırlattığını ve muhtemelen sonraki yıl Korfu ve Zara'ya şahsen gideceğini haber veriyordu. Bütün bu diplomatik yazışmalar Türk hükümetinin Hıristiyan filosunun son hareketleri hakkında iyi bilgilenmiş olduğunu ve Mağusa direnmeye devam ettiği sürece Kıbrıs harekâtının kolay bitmeyeceğini anladığını gösteriyordu: "Venedik donanmasının Venedik'e, Bay Andreetta Doria'nın da Messina'ya çekildikleri anlaşılıyor; eğer burada denildiği gibi Venediklilerin Mağusa'ya 4000 piyade ile yiyecek ve mühimmat gönderdikleri doğruysa, Türkler orayı düşündükleri gibi kolayca alamayacaklardır." İşte bu yüzden, Sultan aralık ayında bir ferman çıkararak, Kıbrıs kuşatmasında pek becerikli olmadıkları anlaşılan topçuların başkentten işinin ehli olanlar gelene kadar yerlerinden ayrılmamalarını emretti.[26]

Sonuçta, Selim ve vezirlerinin niyetleri sadece Kıbrıs'ı almak değil, o ilk yıl karşılarına çıkan beklenmedik avantajdan yararlanmaktı. Türkler her zaman deniz savaşlarında Batılılar kadar iyi olamadıklarından korkmuşlardı. Sadrazamı Lütfi Paşanın Kanuni Süleyman'a hatırlatmış olduğu gibi, "Geçmişteki Sultanların çoğu karalara hâkim oldu, ama bunların çok azı denizlerin efendisi olabildi. Kâfirler deniz savaşlarında bizden daha üstünler." Yaz aylarında İstanbul'da denizdeki savaşın seyri hakkında birçok olumsuz söylenti dolaşmıştı: Başkent halkı Hıristiyan filosunun Sultanınkini hezimete uğrattığını konuşuyordu. Piyale'nin evinde ağlaşan kadınlar paşanın kurtulması için dua ediyorlardı.[27] Ama Hıristiyanların düzenledikleri büyük sevkiyatın başarısız olduğu haberi geldiğinde bu durum hemen değişti. Mehmed Paşa İbrahim Beye, "Venedikliler balıkçılıktan anlarlar, savaşta bizimle boy ölçüşemezler," dedi. Bu eski bir klişeydi, ama burada gerçeğe çok yaklaşıyordu. Divan yeni hedefler için cesaret kazanmıştı. Zara'yı

26 Charriere III, 140; Agoston 2005, 38n. Henüz ağustos ayında İstanbul'da Kıbrıs'a göndermek üzere 200 topçu hazırlanıyordu: CB, II, 66r, e Nunziature IX, 254. Elçinin değiştirilmesi için bkz. Nunziature IX, 318, 31 Ocak 1571: İstanbul'dan 13 Kasımda ayrılan "Mons. di Grandchamp" Venedik'e gelir.

27 CB, II, 62v-63v (Hanım Sultan, 'Kocamın kurtulmasından başka bir şey istemiyorum,' diyor); Nunziature IX, 250. Lutfi Paşa: Lewis 2004, 51.

daha fazla kıskaç altına alıp, "Venedik'in gözü" olan Korfu'ya çıkarma yaparak Adriyatik'teki baskıyı artırmalıydılar.

O göz kör edilirse her şey mümkün olurdu; hatta İtalya'ya çıkarak Roma'nın, yani gizemli Kızıl Elmanın üzerine bile yürünebilirdi. Türk halkının sevdiği bir efsaneye göre, Peygamber Muhammed rüyasında Sultana görünür ve "Sizin nesliniz Kızıl Elmayı fethedecek ve bütün dünya ayaklarınızın altına serilecek," der. Bu rüyanın etkisi o kadar güçlü olmuştu ki, Sultan Eyüp'teki cülus töreninden sonra Yeniçerilerin kışlasının önünden geçerken onları "Kızıl Elmada buluşacağız," diye selamlamıştı. Aslında Kızıl Elmanın (bunu Altın Elma diye tercüme etmek daha doğru olur) ne olduğunu doğru dürüst bilen yoktu, ama çok uzaklarda bir yerde (Frenklerin ülkesinin bir ucunda) olduğu muhakkaktı. Kimileri onu San Pietro'nun kubbesi olarak yorumluyordu. Aynı yorumu yapan Mehmed Paşa 1571 yılının ilk aylarında Venedik elçisi Ragazzoni'ye, "Kehanete göre Türkler Roma'ya kadar her yerin hâkimi olmalılar," diyecekti. Sadrazam elbette planlarını halkın inançlarına göre yapmıyordu, ama o yılın kutlamalarla geçen kışında İstanbul'un hâkimlerinin Tanrı'ya şükretmemeleri ve önlerindeki yıl için büyük ümitlere kapılmamaları için hiçbir neden yoktu.[28]

28 *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 85; Kızıl Elma için bkz. Setton 1992, 29-46 ve Les traditions apocalyptiques 2000 ve alt, böl. XXXII n. 34."Pescatori": CB, II, 86v ve krş. üst, böl. III, n. 1.

Bölüm 17

Marco Quirini Mağusa'ya yardım getiriyor ve sevinçle karşılanıyor. Venedikliler güvenle silahlanıyor, ama sonra bütün heyecanını kaybediyorlar ve filonun yönetimi hakkında açılan soruşturma vahim gerçeği ortaya çıkarıyor.

Mağusa durgun ve olağandışı bir kış geçirmekteydi. Türklerin kamp kurdukları yer çok uzakta olduğundan şehrin tam olarak kuşatma altında olduğu söylenemezdi, ama çatışma devam etmekteydi. Arnavut ve Türk atlılar hemen her gün açık alanda mızraklarla karşı karşıya geliyorlardı; çarpışmayı kazanan Arnavutlar Türklerin kesik başlarını şehre getiriyor, bunların her biri karşılığında iki düka alıyorlardı. Baglioni şövalye kurallarına göre rakibini attan düşürenlere cebinden beş düka veriyordu. Bir gün kürkünü çıkartarak, kavgada başarılı olan bir Arnavutun sırtına koydu ve "Bunu benim sevgim adına taşıyacaksın," dedi. Orlando Furioso'yu okumuş bu bin beş yüzlü yılların centilmenlerinin bir romanın içinde yaşadıkları söylenebilirdi. Günün birinde sipahilerin kumandanı olan "çok güzel bir Türk," yanında Hıristiyan bir kadın esirle şehrin kapısında belirdi (sonradan bunun Lefkoşa'da yakalanan Rum bir soylu olduğu anlaşıldı). Sorguya çekildiğinde, "bu güzel kadını kıskandığı için" bir arkadaşını öldürdüğü ve ona olan sevgisini göstermek için Hıristiyan olmaya karar verdiğini anlattı. Kadın bir doktora teslim edildi ve Türke Hıristiyan inancını anlatması için bir tercüman verildi. Ama ne yazık ki öykü kötü bitti, çünkü bir hafta sonra tercümanıyla birlikte şehirde gezmeye

çıkan Türk, onu kadınıyla birlikte olmakla suçladı, diğerinin itirazı üzerine onu bıçaklayarak öldürdü ve sonra hemen asılarak idam edildi.

Osmanlı kumandanlar şövale nezaketi gösterisi yapmaktaydılar: Mustafa bir esirle Bragadin'e hediye olarak dört çift keklik ve turaç gönderdi; Bragadin buna teşekkür etti, ama hiçbir şey kabul edemeyeceği cevabını gönderdi. Mağusa surlarının arkasına sığınmış olan birçok köylü adadaki bu sakin ortamı görerek, serbest bırakılıp köylerine dönmek istediler. Lefkoşa'nın düşmesinden sonra fazla boğaza bakmamak için bunlardan bazılarını zaten zorla çıkartmış olan Bragadin bu isteği kabul ederek yaklaşık 4300 kişiyi daha salıverdi ve bunlar bir sorun çıkmadan evlerine döndüler. Bu arada savaş çetin bir şekilde devam etmekteydi. Mağusa'da iki Türk ajan ve düşmanla işbirliği yapmakla suçlanan bir yerli idam edildiler. Bu sonuncusu, ihanet ettiği için bir ayağından asıldı ve kalabalık tarafından taşlanarak öldürüldü. Venedikli kumandanlarsa düşman kampından kaçışları cesaretlendirmeye çalışıyorlardı: Oradan kaçan bir Arnavut birçok Yeniçerinin hattı geçerek Hıristiyan olmaya hazır olduklarını söyledi; "çünkü Paşayla birlikte kalmak istemiyorlar ve yardım filosunun gelmesinden korkuyorlardı."[1]

Mustafa Mağusa'nın kuşatmasını ilkbahara ertelemişti. O zaman deniz ulaşımı kolaylaşır, erzak ve destek gücü temin edebilirdi. Ama şehrin teslim edilmesi için görüşme yapmaya hâlâ niyeti vardı. Lefkoşa'da ele geçmiş olan Kıbrıs soylularından birinin rehin olarak Mağusa'ya gitmesine müsaade edildi ve İtalyan kumandanlardan durumu Venedik'e yazarak teslim olmak için izin istemelerini önedi. Baglioni ve Bragadin zaman kazanmak için bunu kabul etmiş gibi göründüler ve limanda bulunan iki kadırgadan birini Venedik'e göndermek için Mustafa'dan izin adılar. Bütün Venedik kadırgaları gibi adını kumandanından alan, Niccolo Dono'nun kumandasındaki *Donata* kadırgası Piyale'nin

1 AV 1566-1570, 322v; Gatto 42-5; Anı defteri tutan, anonim, Quarti 336-343, 355-6, 359-60; Calepio 113r; Sylvestrani Brenzone 64-75. Yararsız boğazların uzaklaştırılmaları: Bragadin'in 10 Ekim ve 15 Kasım tarihli mektupları, AV 1566-1570, 294rv, 350v-351r. Kuşatmanın başlamasından hemen önce ilkbaharda gerçekleşen uzaklaştırmadan doğallıkla farklıdır, bunun için bkz. alt, böl. XXIV n. 3.

Kıbrıs devriyeleri olarak bırakmış olduğu yedi kadırga tarafından rahatsız edilmeden 4 Kasımda Mağusa'dan yola çıktı ve en zorlu mevsimde bulunduklarından, iki buçuk aylık bir yolculuktan sonra 18 Ocakta nihayet Venedik'e ulaştı.

Monsenyör Ragazzoni de *Donata* kadırgasıyla hareket etmişti. Orada kapalı kaldığını bilen ailesi Venedik'e geri gelmemesi ihtimaline karşı hesaplarını yapmıştı: Piskoposun Padova'da iki kilise mülkü bulunuyordu. Kardeşi Bay Jakob Vatikan elçisiyle görüşerek, "Piskoposun Mağusa'da ölmesi durumunda" Papanın onun kahramanlığının karşılığı olarak o mülkleri Ragazzoni'nin kalan üç kardeşinden birine vermesini rica etmişti. Ancak Monsenyör sağ ve salim olarak geri geldi ve gerek Dona gerekse kendisi, savunmacıların morallerinin yüksek olduğunu söylediler. Şehrin savunması çok sağlamdı, ancak içerdekiler aç kalırlarsa şehir düşebilirdi, ama depolarda yeteri kadar buğday, kuru et vardı; şarap azdı, ama adalı milislerden başka garnizonun 2200 piyade askerinin de su ihtiyacını karşılamaya yeterli kuyular vardı; yani Baglioni ve diğer komutanlar uzun süre dayanabileceklerinden emindiler.[2]

Venedik'te, Zane'in Girit'ten daha güvenli bir liman olan Korfu'ya hareketinden önce Mağusa için hazırlamak istediği destek güçleri hakkındaki haber de merakla bekleniyordu (1500 askerle dört nakliye gemisi, toplar ve barut). Sebastiano Venier Mağusa'yı kurtarmak için bundan çok daha fazlasının gerektiğinin farkında olmakla birlikte, hazırlıkları tamamlamaya koyuldu. Marcantonio Bragadin Donato kadırgasıyla gerekli her şeyin listesini göndermişti ve Venier yazılı olanları görünce elini başına attı. Doga, gönderebileceği asker ve teçhizatın istenilenlerden çok daha az olduğunu yazdı: "Bu kadar az yardım ancak denizde bir damla su demektir;" ve ona kalırsa, Venedik'in bunları temin edememesi durumunda şehir düşmüş demekti.[3]

Dört nakliye gemisi muhteşem Marco Quirini'nin komutasında 16 Ocakta Kandiye'den hareket etti. Aslında Venier de onlarla gidecekti, ama hastalandığı için Hanya'da kaldı. Aslında bu onun

2 AV 1566-1570, 296v, 321rv; Gatto 42; Nunziature IX, 279, 302 ve 313; Paruta 124.

3 AV 1566-1570, 357v-358r, 413v; Molmenti 64-5; Quarti 310-11, 354 ve n.

için bir şanstı, çünkü Girit'te de henüz kimse bilmese bile senato kısa bir süre önce onu Zane'in yerine denizlerin komutanı seçmişti. Kışın ortasında hazır durumda beklemek zorunda kalan ve gemilerinde tifonun kol gezdiği o ekipte hasta olan sadece Venier değildi. Quirini'nin kadırgalarından ikisi, komutanları hastalanıp karada kaldığından, komutansız olarak yola çıktılar ve Girit sularından ayrılmadan önce salgın yeniden başladığından amiral onlardan birini daha geri gönderdi. Ancak şanslarına hava iyiydi ve sekiz on günlük bir yolculuktan sonra küçük filo Mağusa koyuna ulaştı.[4]

Formunda olan Marco Quirini elinden gelenin en iyisini yaptı. Devriyedeki kadırga sayısının sadece yedi olduğunu anlayınca nakliye gemilerini yem olarak gönderdi ve hemen ertesi sabah onları izlemeye çıkan Türk kadırgalarının yelkenleri göründü. Düşman tuzağı zamanında fark ederek kadırgaları bütün hızlarıyla geri çekilip, limanda bulunan ve Mustafa'nın Venedik kadırgalarını yaklaştırmamak için çabucak çok sayıda top ve topçuyla doldurduğu kalenin yakınına döndüler. Ama Quirini avını kolay bırakmak niyetinde değildi. Denizde zarar görmeyecek mesafede kalarak büyük kalibreli toplarıyla düşmanın üzerine ateş açtı ve gün boyuna üç kadırgayı batırdı. Sonra akşam oldu ve yük gemilerini limana sokarak yiyecekleri, mühimmatı ve askerleri indirdi: Resmi kayıtlara göre 1319 asker, garnizonun maaşı için 6562 düka, içlerinde altı top, dört el topu da dahil 46 parça top teçhizatı, 1400 fıçı barut (kuşatma altındakiler arasında dizanteri vakaları görülüyor, bunun sebebini içtikleri suya veriyorlardı; bu yüzden, ayrıca 800 fıçı şarap da getirmişlerdi).[5]

---

4 AV 1566-1570, 439v-440v; Nunziature IX, 298, 302, 326 ve 330; Contarini 22rv, Gatto 45, Calepio 113r ve Paruta 190. Tanıklara göre gemiler Mağusa'dan ayın 23, 24, 25 veya 26'sında görülmüşlerdi (Bragadin AV 1566-1570, 460r; Valderio 1005; Gatto 45; Calepio, l. alıntı; Podacataro 206; Hill 1948, 944; Monello 2006, Ek, 23).

5 Contarini 22r; başka yorumlar: Gatto 46 ve Quarti 357-8; veriler: AV 1566-1570, 460rv, Podacataro 206 ve Valderio 1006 (1270 asker verir). Dizanteri ve su: AV 1566-1570, 246r ve 294v. Piyale'nin Mağusa'yı tutmaları için Arap Ahmed komutasında bıraktığı kadırgaların sayısı, Gatto 46'ya göre beş ve iki kalyata; Valderio 1006'ya ve Podacataro 206v'ye göre altı; Sereno 71'e göre yedi; Contarini 22r'ye göre, beşini (ASV, X, Gizli bölümler, 9, 157r) ve Quirini'nin hareketinden sonra Bragadin'in gönderdiğini imha ettiğini söyler (AV 1566-1570, 460r); Bragadin'in önceki raporlarına göre sekiz ve diğerleri (AV 1566-1570, 321r, 350v, 357v, 394v), Calepio 109v ve Paruta 150; İstanbul'dan 17 Ocakta gönderiler bir rapora göre toplam 10 olmalılar (ASG, 2170).

Ertesi gün, bir mavnanın Mustafa'nın kampına doğru yaklaştığı görüldü. Kadırgalar üstüne doğru gidince, mavna onların kendilerinden olduklarını sanarak sakince yoluna devam etti. Ancak hata yaptığını anlayınca artık çok geçti. Gemideki Türklerin belirsiz bir nedenle teslim olmamaları üzerine, her zamanki gibi acımasız olan Quirini bundan istifade etti. Büyük nakliye gemisinde, maaşların ödenmesi için başkentten Paşaya gönderilen 70.000 Padişah altını ve paramparça edilmiş 300 Yeniçeri çıktı. Daha sonra, "ayaklarındaki pabuçlara kadar" ele geçirdikleri her şey Mağusa Meydanında mezatla satılacaktı. Bunun ardından, Quirini kaçan dört kadırgaya saldırmak için sahile geri döndü, ama Türkler topları indirip yarı batık haldeki üç gemi enkazını ateşe vererek oradan kaçmışlardı.

Kıbrıs sularının tek hâkimi olarak kalan Venedik ekibi üç hafta Mağusa açıklarında dolaşarak çok sayıda tekne ele geçirdi; bunların arasında Türklerin kiraladıkları ve içi mühimmat, erzak ve savaşa katılmaya giden gönüllü askerlerle dolu bir Fransız gemisi da vardı. Bu keşif Lefkoşa başarısının memlekette askere yazılmayı teşvik ettiğinin bir göstergesi olsa gerekti. Ele geçirilen gemiler Mağusa'da boşaltılırlarken Quirini'nin kadırgaları Türklerin deniz tarafından yapılacak hücumları toplarla savuşturmak için inşa etmiş oldukları bazı kaleleri top atışlarıyla yıktılar. Nihayet yapacakları başka bir şey kalmayınca Kandiye'ye doğru yola çıkarak 21 Şubatta oraya ulaştılar. Beraberlerinde getirdikleri ve savaşmaktan vazgeçtiklerini söyleyerek nazikçe izin isteyen Mağusa garnizonundan dört komutanı da orada indirdiler.[6]

---

6 AV 1566-1570, 460rv; Nunziature IX, 349; Gatto 47-8; Valderio 1006-7; Calepio 113r; Podacataro 206v; Contarini 22v; Conti 103-4; Quarti 358-9; Hill 1948, 945-6. Çeşitli yorumlar, yakalanan gemilerin hakkında birçok değişik ayrıntı veriyorlar; senatoya göre, mavna ve Fransız gemisi (krş. gemilerde yakalanan bütün Fransızların serbest bırakılıp mallarına el konulması emri, ASV, SS 77, 92v). Altın paralardan hazinenin gerçekten ele geçirildiği ya da bunu teslim etmekle görevli olan defterdarın karaya çıkmayı başardığı ve bunun gerçekten 10.000 altın veya sadece 6000 altın olup olmadığı da belli değil: Senatonun resmi belgelerinde bu konuda bir kayıt bulunmadığından, kuşku çekmekte. Bon Jésus adlı Fransız gemisi daha sonra Fransız tüccarlarının konsülü tarafından Trablus'ta tekrar ele geçirilir (Setton 1043); Barbaro bunun alınmasından usanmıştı, çünkü Fransız gemileri vasıtasıyla Suriye'deki Venedikli tüccarlar "kendi şeylerini garanti ediyorlardı," bu yüzden baylo Mağusa'dakilerin onu serbest bırakmalarını umuyordu (CB, II, 127v).

Bu büyük başarı haberi yavaş yavaş yol alarak Korfu'ya mart ayının sonunda, "Muhteşem Bay Marco Quirini," nidaları arasında Venedik'e de 12 Nisanda ulaştı. Ancak o çok beklenen destek güçlerinin çıkarma yaptıkları haberi kuşatma altındakiler arasında aynı heyecanı yaratmadı. Kandiye Dükü Filippo Bragadin çıkarma yapan birlikleri gördüğünde onların eğitimsiz ve kötü donanımlı, subaylarınsa sahtekâr olduklarını söyledi. Mağusa'nın komutanı olan akrabası Marcantonio Bragadin de hemen aynı görüşe vardı. Üstelik Sebastian Venier'e göre de piyadelerin sayısı Baglioni ve Bragadin'in istediklerinin çok altındaydı: "Bunların sayıları ve nitelikleri çok düşük. Komutanları da bizim beklediğimiz sayının çok altında." Yiyecek olarak da, Kandiye yetkilileri (şarap harici) hemen hiçbir şey göndermemişlerdi ve ada açlık içindeydi. Kadırgalara sadece kürekçilere ve askerlere yolculuk boyunca yetecek kadar peksimet yüklenmiş ve (yöneticilerin yazdığına göre) onlar da acınarak verilmişti.

Venedik'te ilk heyecan geçtikten sonra, kimileri bütün bu operasyonun kaça patladığını sormaya başladı. Büyük nakliye gemilerinin sayıları azdı ve yüksek değerde mal taşıyabilirlerdi; onları ticari amaçla değil, savaşta kullanmak, büyük kazançların havaya uçması anlamına gelirdi. Filoların birleşmesini hızlandırmak için o nisan ayında Venedik'e gelen Marcantonio Colonna o talihsiz savaş yüzünden el koyulan bütün o gemilerin listesini sıralayan Dogu dinlemek zorunda kaldı: Girolamo Martinengo'nun piyadelerini bir yıl önce Kıbrıs'a taşımış olan, (Girit'e giderken batan kötü durumdaki biri hariç) üç gemi Quirini'nin destek güçleriyle ancak şimdi yola çıkabilmişlerdi; yardımı getiren üçü ve diğer iki gemi kısa bir süre önce Venedik'ten ve Korfu'dan başka askeri güçlerle hareket edebilmişlerdi, "yapılan masraf ve kar, bilmeyenlerin tahmin edemeyecekleri kadar büyüktü." Dog sadece Mağusa'nın savunmasının ayda 35.000 skudoya mal olduğunu ilave ederek, oradaki kumandanların yerel tüccarlardan 50.000 skudo borç aldıklarını ve şimdi bunu Venedik piyasasında ödemeleri gerektiğinden yakındı.[7]

7 Nunziature IX, 349 ve X, s. xxvi; AV 1566-1570, 439r, 459v-460v; Molmenti 64-5; Setton 1007; Hill 1948, 946 e 956; Hale 1990, 42. Girit'te açlık: AV 1566-1570, 394v-395r, 416r.

Venedikli yetkililerin bütün kış boyunca 1570 yılında çıkan bütün bu sorunları çözebilmek için çaba göstermelerinden sonra Dogun bu patlaması onun eğiliminde değişiklikler olduğunu göstermekteydi. Alınan karar, kış aylarında hep yapıldığı gibi, filoyu tasfiye etmek yerine bir bölümünü Girit'te, bir diğerini de Korfu'da hazır bulundurmak ve mürettebatla yapılan sözleşmeyi uzatmaktı. Senato daha kasım ayında Zane'e bütün o eski kadırgaları, yani operasyondan önce de hizmette olanları ("Donanmanın hakiki gücü olarak gördüklerimizi") denizde tutmasını, ilkbaharda donatılan kadırgalardan az hasarlı olanlara kötü durumdaki teknelerin kürekçilerini vererek bu sonuncuları onarım için tersaneye çektirmesini emretmişti. Girit'te donatılan 21 kadırga sadece kısmen tasfiye edilecek, bütün kürekçiler yarı ücret alarak hizmete hazır halde bekletilecekti; Zakintos, Kefalonya ve Korfu'da bulunanlar geri dönebilirlerdi, ancak ilkbaharda işe koyulacak durumda hazır olacaklardı; büyük kadırgalarsa Lesina'da bakıma alınacaklar ve kışın da kullanılabilecek kadar iyi durumda tutulacaklardı.

Bu yenilikten pek hoşlanmayan kürekçiler, özellikle de Girit'te toplanmış olan ve orada kalanlar dağlara kaçarak ortadan yok oldular. Kandiye kumandanı defalarca çağrı yapmasına karşın geri gelen olmadı; bunun üzerine kaçaklardan birinin burnunu kestirdi ve o zaman sanki bir mucize olmuş gibi birçoğu geri geldi. Korfu'da firar etmek daha güçtü, ama öte yandan sağlık koşulları mürettebatı hızla yıpratmaktaydı: Korfu'da kış soğuk ve yağmurlu geçiyordu, kürekçilerin yeterince kalın giysileri yoktu, ekmek azdı ve tifo salgını henüz tamamen ortadan kalkmamıştı. Kış süresince en az iki kadırga kumandanı öldü. Resmi raporlar, "önceki döneme göre şimdi daha fazla insanın öldüğünü" gösteriyorlardı. Korfu'dan, ancak şubat ortasında, iyi bir haber yazılabildi: "Bir aydan beri her zamankinden daha az insan öldü ve hastalık ortadan kalkmaya başlamış görünüyor." Ancak cumhuriyet, kadırgaların karaya çekilerek mürettebatın serbest bırakılması halinde yazın onları yeniden donatmak için zamanları olmayacağını biliyordu ve almış olduğu karar, insani ve mali boyutlarına rağmen en doğru karardı.[8]

8 ASV, SS 77, 20v, 21v, 26v, 46v-47r, 53v, 65v; AV 1566-1570, 401r-402v, 415v-416r, 439v-440v (Marco Quirini'ye göre, üstlendikleri görevden pişmanlık duyan

En büyük güçlük, ölenlerin yerlerine yeni kürekçiler bulmaktı, ama bunun sayısını bilmiyorlardı. Önceki sene esnaf loncalarının ve anakaradaki halkların büyük çabaları ve masraflarıyla çok sayıda adam toplamış olduğundan, donanmayı yeniden güçlü bir duruma getirmek için ölenlerin, ayrılanların ve henüz hizmette olanların sayılarını tam olarak saptamak gerekirdi. Bu yüzden senato kadırgalardaki katiplere her teknenin yeniden listesini hazırlayarak Venedik'e göndermelerini emretti. Bu arada bütün çabalarıyla adam bulmaya çalışıyorlardı: Sapkınlar, hainler ve sahtekârlar dışında bütün suçlular cezalarını kürekçi tutarak ödeyebilirler, buna imkânı olmayanlarsa kendileri kürekçi olabilirlerdi. Bu yöntem büyük başarı getirdi: Sadece Verona'da soylu ve tanınmış ailelere mensup 78 suçlu bu aftan yararlandı. Facchinetti, "Bu baylar haydutların arasından çok sayıda kürekçi buluyorlar; bu gidişle 15 kadırgayı donatacaklardır," diye yazıyordu. Önceki yıl hileli iflas suçuyla mahkûm olan zengin banker Alvise Dolfin bir yıllığına otuz kürekçi tutarak affa uğradı.[9]

Ancak sefer sırasında Zane çok sayı kadırgayı, gerek batmaları yüzünden, gerekse kürekçi eksik olduğu için boşaltmak suretiyle kaybetmişti. Bu nedenle otuz kadar yeni kadırga inşa etmeye ka-

---

ve "evlerinde oturup kendi işlerine bakarak rahatça yaşamak isteyen" Giritli subaylar forsaların ve bekârların firar etmelerinden memnundular); Nunziature IX, 272, 321, 326; Lamansky 561 ve 799; Charriere III, 127; Setton 989, 1001, 1010; Dona 70. 1571-72 kışında senato Girit'te donatılan kadırgaların kışı Korfu'da veya başka herhangi bir yerde geçirmelerini, Girit'te kalmamalarını emreder; çünkü tecrübelere göre kürekçilerin kaçma tehlikesi vardır: ASV, SS 78, 14v.

9 Molmenti IV; Nunziature IX, 305 e 340; Avena 106. Senato Graubünden'den (ASV, SS 77, 31v, 71v) ve Urbino Dükalığından (72r) kürekçi toplanmasını defalarca görüşür; kıtlığın işi daha kolaylaştıracağını umarak, aralıkta Zane'e Korfu'da, Kefalonya'da ve Zakintos'ta bulunan bütün kürekçileri kaydetmesini ve "kolay onarılabilir "durumdakileri alıkoyarak, gerçekten kötü durumda olanları Venedik'e göndermesini emreder (35r). Dolfin için bkz. Setton 1002 ve başarısızlık: Nunziature IX, 233, 9 Ağustos 1570 ("Büyük kredisi olan Dolfino Bankası iflas etti, söz edilen miktar 500.000 skudo. Bu şehirde her şey altüst oldu, çünkü birçok kimse bununla ilgiliydi"). Conti 68r, Dolfinlerin savunma konularını ele alarak (Pezzolo 1990, 196) Venedik'in savaşın başlamasıyla, sikke olarak para getirenlere büyük faizler vaat ederek, hesap sahiplerinin paralarını bankadan çekmelerini ilişkilendirir ama unutulmamalıdır ki, Dolfinler Osmanlılarda büyük miktarda ticaret yapıyorlardı (Simon 1984, 1006-7) ve çağdaş Manolesso'ya (21r) göre batış sebebi tamamen bu olmuştu.

rar verilmiş ve tersane işçileri büyük bir hızla çalışmaya başlamışlardı. 24 Ocakta Vatikan elçisi bir hafta içinde bunlardan on tanesinin suya indirileceğini ve şubatta bütün kadırgaların hazır olacağını yazıyordu. Kadırgalara, "ölenlerin ve kadırgaları parçalananların" yerlerine otuz komutan atandı: Geleneğe göre bunlar mürettebatı toplamak için hükümetten bir borç alacaklardı. Artık usta gemiciler bulmak da zorlaştığından, "iyiler çok para istiyorlardı." Ancak ödeme zamanı geldiğinde hükümet ilk defa olarak pek istekli görünmedi: Paralar geç ödendi, hatta bazılarına hiç ödenmedi; kadırgalara gelince, şubatın ortasında bunlardan biri dahi hazır değildi. Elçi endişeli bir havada, "Geçen yıl bu zamanlarda hazırlıklar şimdikine göre çok daha fazlaydı," diyordu; şubat sonunda ise havanın artık değiştiğini anlamıştı: "Burada kadırgaların donatılması çok yavaş gidiyor."[10]

Bu yavaşlama belki de savaş karşıtı partinin büyümesine sebep olmuştu. Böyle düşünen senatörler kayınbiraderine gizlice bir mektup yazdırarak Barbaro'dan sadrazamla görüşerek onu barış olasılığı konusunda yoklamasını istediler. Sıkıntıların başka bir nedeni de devam eden ekmek kıtlığıydı. 1570 yılının hasadı zayıf olmuş, düşman süvarilerinin baskınları Venedik'in Dalmaçya ve Arnavutluk'ta bulunan arazilerinde ürünün tarladan kaldırılmasını engellemişti. Hatta daha sonbaharda (artık doğuya gidilemeyeceği için) Fransa Krallığından buğday almaya çalışılmıştı. Normal zamanlarda, İspanya'nın buğday ambarı sayılan Güney İtalya'ya başvurulabilirdi, ama Madrid'deki konsolosları İspanya'da da kışın kurak geçmesi yüzünden o yıl az ürün beklendiğini, bu nedenle Napoli ve Sicilya'nın buğdayına onların ihtiyacı olduğunu bildirdi. Dona, acil olarak başka bir çözüm bulunmalı, diye yazıyordu: "İyi ekmek iyi doyurduğu gibi, kötü ekmek insanı bozar ve çalışmasını yavaşlatır." Kutsal İttifaktakiler arasındaki ilişkiyi güçlendirmemekle birlikte, Bay Lunardo bu umutsuzluğa bir çare buldu: Adriyatik Denizinde devriye gezen Venedik kadırgaları Puglia buğdayı yüklü İspanyol gemilerini ele geçirmeye başladılar. Napoli valisi kürekçilerinin karnını doyurmak için kendi halkını aç bırakan Venediklilerin bu vurdumduymazlığını öfkeyle protesto ediyordu.[11]

10 Nunziature IX, 311, 315, 320, 321, 328.

11 CB, II, 141v-142v; AV 1566-1570, 441r, 470v-471r; Conti 100; Setton 958 ve 989; Dona 64 ve 77; Serrano IV, 86 ve 101.

Senatonun bu yakınmalara cevabı tam bir diplomatik arsızlık oldu. Gemiler yüklerini Dalmaçya'nın çeşitli limanlarına boşaltmışlardı; Venedikli yetkililer validen özür dileyip, bunun kendi emirleriyle yapılmadığını yazarak, ihtimal kendi patronlarının bir çıkarı için özellikle oraya gitmiş olabileceklerini, "olay orada olduğuna göre" yerel yöneticilerin buğdaya el koymak zorunda kaldıklarını ima ettiler; gerçekten de dışarı yiyecek maddesi satmamaları için resmi emir almışlardı. Durumu öğrenen Venedik, çalınanların hemen iade edilmesini yazdı, bu ama mektup ulaşmakta gecikti: Buğday çoktan boşaltılmış, dağıtılmış ve gemiler oradan ayrılmışlardı. Venedikliler valiyi hoşnut etmek isterlerdi; zaten o da artık yapacak bir şey kalmadığını anlamış olmalıydı: Kuşatma altındaki bir kaleden, halkın ve askerlerin gözleri önünde yiyecek maddelerini alıp götürmek bir çılgınlıktı, "zaten tahılın büyük kısmı şimdiye kadar tüketilmişti." Vali, buğdayın müttefiklerinin mülklerini savunmak için kullanıldığını ve ürünün hak ettiği fiyatın ödeneceğini düşünerek avunabilirdi.[12]

Bu sırada piyadeleri toplayıp Deniz Dominyonlarını savunmaları için göndermekte hiçbir masraftan kaçınılmıyordu. Aralık başında Zara, Korfu ve Girit'e dağıtmak için 5000 piyade temin edilmesine ve Mağusa'ya yeni bir destek gücü gönderilmesine karar verilmişti; ocak ayı başında durum yeniden gözden geçirilerek, o yaz Türklerin saldırmayı düşüneceklerinden korkulan Girit için 5500 asker daha toplanması konuşuldu. Venedik'e, İtalya'nın her tarafından Camillo da Correggio, Baldasarre Rangoni, Gicomo Malatesta, Astorre Visconti gibi tanınmış askerlerin gidip gelmeleri başladı ve bunlar için gerekli para bulundu: Bazıları bin, hatta üç bin piyade askeri bulmak üzere her biri bin küsur düka aldı. Kıbrıs'ta kuşatma altındaki garnizonun komutanlığını yapan Astorre Baglioni'nin eşi Bayan Ginevra Salviati, "Mağusa'ya gönderilmek üzere bin piyade toplayacak beş komutanı atama" imtiyazı kazandı. Böylelikle cumhuriyet onun ailesinin büyük bir işi yönetmesi ve kendi müşterilerini harekete geçirerek yardım organizasyonunda doğrudan yer almasını sağlamak suretiyle Perugialı komutanını gösterdiği gayret karşılığında ödüllendiriyordu.

12 ASV, SS 77, 77v-78r.

Faccinetti'nin yorumu: "O komutanların hepsinin Perugia ve çevresinden olacağı düşünülüyor."[13]

Kışın Venedik'e İsviçre'nin Katolik kantonlarından on iki komutan daha gelerek adam toplamayı teklif ettiler. Ancak ileri sürdükleri şartlar çok ağırdı. Buna göre, hükümetlerinden sabit fiyata aldıkları peksimet ve şarabın dağıtımını kendileri üstlenmek istiyorlardı; bunun anlamı, Venedikli bir işadamı yerine onlar büyük miktarda kara para kazanacaklardı. İsviçre'den adam toplanması düşüncesi, oradakilerin aralarına Luther taraftarı birilerinin karışarak, garnizona sapkın mezhep vebası yaymaları korkusuyla şehrin din adamlarını telaşa düşürdü. Durumdan endişelenen elçinin Roma'ya haber vermesi üzerine, Alessandrino şahsen oraya kadar zahmet ederek Venediklilere, "eğer ordularının büyük kısmına hastalık geçmesini istemiyorlarsa bundan vazgeçmelerini" önerdi. Böylece o konu kapandı. Ama daha sonra, o talihsiz savaş için asker toplamanın hiç de kolay olmadığı fark edildi. Faccinetti iç geçirdi: "Bu beyler asker bulmakta gerçekten çok güçlük çekiyorlar."[14]

Bu güçlüklerin nedenleri 1571 yılının Ocak ayında Giulio Savorgnan'ın bir anı defterinde titizlikle ele alındılar. "Ordudaki ölümler ve Dalmaçya'da bırakılan kötü izlenim İtalya'nın çoğu yerinde endişe yarattı," diye itiraf ediyordu, ama asıl sorun ücretlerin çok düşük olmasıydı:

> İtalya'da bulunan askerler dükkânlarında kalıp çalışmaktansa, elbette yeni şeyler görmek ve nadiren bazıları şeref kazanmak için evinden ayrılıyorlar. Diğerleri ise yaşamak, belki kendine bir çift ayakkabı alabilmek umuduyla yola çıkıyorlar.

Savorgnan Zara'da bir insan için gerekli olanların dökümünü yapmıştı: Üç ekmek, peynir, biraz şarap, "sıcak bir şey yemiş olmak için bir kuruş çorba parası." Sonunda, "bir insanı canlı tutmak için" on iki buçuk kuruş gerektiğine karar verdi ve bir piyadeye verilen ücretin (top ve miğfer kesintilerinden sonra) bu meblağa

13 Nunziature IX, 295, 297, 298, 318, 321 (Türkün "ilk harekâtı tasarladığı" Kandiye için endişeler). 332 (yine Kandiye: "Bu bayları oraya her gün adam gönderiyorlar), 346.

14 Nunziature IX, 297 ve 323; ASV, SS 77, 71r.

ulaşmadığını gördü. "Hangi asker yeterli yiyeceği olmayacağını, yaşamak için ne bir ayakkabı, ne tüfek kayışı, barut, kurşun ne de başka bir şey satın alamayacağını bilerek İtalya'dan Dalmaçya'ya gider ki?" (Silah ve mühimmat hükümet tarafından veriliyor olsa da ücretleri askerler tarafından karşılanırdı). İş bununla da kalmıyor, komutanlar kendi askerlerini soyarak açlıktan ölüme mahkûm ediyorlardı. "Önemli olan, birliklerin her isteyene teslim edilmemeleridir. Komutanların nitelikleri iyice araştırılıp, asker veya en azından şerefli insanlar olduklarına bakılmalı; bu yıl gönderilen birçokları gibi hırsız ve rezil kimseler olmamalı."[15]

Ancak zamanın darlığı Venedik yetkililerini bu konuda hep daha az titiz olmaya yöneltti. Brescialı Sciarra Martinengo ve Petro Avogadro (o eyaletin ünlü haydutları), affedilmeleri halinde her biri bin piyade toplamayı önerdiler ve kabul edildi. Avogadro bunları Korsika'da, Martinengo ise din savaşlarıyla yorgun düşmüş olan Fransa'da topladı ve aralarına sapkınlardan olup olmadığına fazla dikkat etmedi. Milano'daki Venedikli, Cenova'ya giderek eski düşmanlarından o piyadeleri Kandiye'ye taşımalarını, hatta daha da utanç verici olarak, Venedik'e Ligurya sahillerinden denizci ve bekâr toplası için izin vermelerini istemek zorunda kaldı.[16]

Papaya da kilise devletinin topraklarından adam toplaması ısrarla rica edildi; o koşullarda bunda bir sakınca olmadığına inanabiliriz, ama V. Pius Venediklilerle fazla dost değildi ve onlara karşı kıskançlık duyuyordu, önceki yılın fiyaskosuna rağmen yine de kendi kadırgalarını donatmaya karar verdi, yani cevabı "hayır" oldu: "Onları kendim için istiyorum." Bundan hiç alınmayan Venedikliler bu iş için (İnebahtı kadırgalarında da karşılaşacağımız Pompeo da Castello dahil) o memleketlerin üç askeriyle gizlice anlaştılar; ama olay duyuldu ve çok öfkelenen V. Pius, "Efendimizin yasağına karşın o beylerden para aldıkları için" suçlanan üç komutanı tutuklattı ve ancak Venedikli elçilerin büyük çabaları sonucu serbest kalabildiler.[17]

15 Savorgnan 89; Hale 1990, 230-4.

16 ASV, SS 77, 69rv, 72v-77; Nunziature IX, 328 ve 340; Setton 1002; Vargas Hidalgo 720; Hale 1990, 184. Avogadro'nun piyadeleriyle birlikte Korsika'da Cenovalı General Francesco Giustiniani tarafından bin kişi daha gemilere bindirilir (AV 1566-1570, 453v-454v); Kandiye'ye gelmeleri için bkz. Alt, böl. XXI, n. 6.

17 Nunziature IX, 324, 354, 356 ve X, 16; Paruta 161; karş, ayrıca Serrano IV, 86 ve Brunelli 2003, 10-11 ve 76-7.

Hükümetler arasındaki inatlaşmaya kavgacı, şeref meselelerinde saldırmaya hazır ve başa çıkılması hiç de kolay olmayan müşterilerle askerlerinki de katıldı. Kandiye'de Latini Orsini'nin emri altına verildiğini öğrenen Camillo da Correggio oraya gitmeyi reddetti ve aksi halde toplamış olduğu bin piyadenin komutanlığını bırakacağını bildirdi. Cumhuriyete kalsa, o askerlerle yetinirdi, ama komutanlardan kimileri, "Bay Camillo gitmediğine göre biz de gitmeyiz," dediğinde onları Korfu'ya göndermek zorunda kaldı. Ama daha kötüsü de oluyordu: Malta birliğinin komutanı Pavialı Torquato Torto, birliğinin arasına "gezginleri" de katarak sahtekârlık yaptığı için Onlar Meclisi tarafından idamla cezalandırıldı. Bunlar belli bir ücret karşılığında teftişlerde görünürler, sonra komutanın olmayan askerlerin parasını cebine indirmesini sağlayarak ortadan kaybolurlardı. Malta Şövalyelerinin harekete geçirdikleri Vatikan elçisi protesto için Doga koşarak infazın kanundışı olduğunu, ama Torto'nun göğsünde Malta Haçıyla yine de idam edildiğini söyledi. Haber Malta kadırgalarının bulunduğu Napoli'ye ulaştığında şövalyeler az daha Venedikli generalleri Başrahip Pietro Giustinian'a karşı ayaklanıyorlardı.[18]

Birlikleri topladıktan sonra bir de onları görev yerlerine göndermek sorunu vardı. Türk filosunun büyük bölümü İstanbul'a dönmüş olsa da, korsan fustaları ve daha küçük teknelerin Adriyatik ve Ege limanlarından çıkmaları korumasız olarak denizde dolaşmayı halen tehlikeli kılıyordu. Aralık ayında Korfu'daki filoya asker ve malzeme taşıyan *Gradeniga* gemisi Kotor Körezi civarında fırtınaya yakalanarak karaya oturdu; Türkler Herceg Novi üssünden fustalar ve teknelerle çıkarak gemiyle yükünü ele geçirdiler. Askerler Venedik'e ait bir liman olan yakınlardaki Budva'ya sığınarak kurtuldular. Zane komutan Canal'ı 15 kadırgayla Kotor'a göndermek zorunda kaldı ve ancak o ekibin gelmesiyle Türklerin silahlı tekneleri körfezi boşalttılar. Hanya'ya piyade birliği götürmek üzere Korfu'dan hareket eden bir geminin sonu da mutlu olmadı. Görevi teğmenine teslim eden komutan Vene-

18 Nunziature IX, 332, 346, 365 (ve krş. X, 63); Nicolini 399. Ayrıca Venier, Korfu'da askerlerin yasadışı tutumlarıyla uğraşıyordu ve "birçok geçiş yapan başka bir komutan Cornelio de Gualdo'yu idam ettirme" noktasına gelir, sonra durumu Doga iletmeye karar verir (Venier 292).

dik'te kalmıştı; denize açıldıklarında teğmen kadırga kumandanını tehdit ederek askerlerin çoğuyla birlikte gemiden indi ve bütün avansı da alıp ortadan kayboldu. Sadece yirmi kadar asker görevine sadık kalmak isteyerek onunla gitmedi ve Korfu'ya götürülerek her biri Venier tarafından birer sikkeyle ödüllendirildi.[19]

Başka türden tehlikeler de vardı. Dalmaçya'ya yönetici olarak atanan Jakobo Foscarini, beraberinde nakit 80.000 skudo ile bir fustaya binip Zara'ya hareket edecekti. Hırsızlık yüzünden küreğe mahkûm olmuş biri, denize açıldıklarında Foscarini'yi öldürüp paralarla ve gemiyle kaçabileceği üzerine şakadan bahse girdi. Bunu söylemiş olduğu üç kişi, ardı ardına giderek onu ihbar ettiler; susmayı tercih eden dördüncüsüyse bu suçla altı yıl hapse mahkûm oldu. Onu ayartan ise idam edildi. Vatikan elçisi bu "zavallının" Türk doğmuş, sonra Yahudiliğe, ardından Hıristiyanlığa geçmiş ve son olarak yine Yahudiliğe dönmüş olduğu için teselli buldu. Foscarini bundan sonra rahatça yoluna devam etti mi, bilmiyoruz, ama böyle olmaması için birçok nedeni vardı: Her gün Zara'dan dönen askerler şehrin savunması için çok fazla önlem alınması gerektiğini söylüyorlardı, ama hükümetin bunları almaya (!) niyeti yoktu, çünkü en deneyimli komutanlar, "Türkler gelirlerse, onları nasıl olsa hemen avlarız," diyorlardı.[20]

Marco Quirini'nin başarısından henüz haberdar olmayan Venedik, yine de en acil işin Mağusa'ya yardım gönderilmesi olduğu-

19 Nunziature IX, 305 ve 326; Venier 288; *Gradeniga*'nın alınışı hakkında ayrıntı; 5000 tüfek getirecektir ve soğuk ve deniz tecrübesinden yoksun olmaları nedeniyle geminin askerleri tarafından karaya oturtulur, Conti 106. Doğuya giden askerlerin firarları hakkında başka örnekler, ASV, SS 77, 81v (Setton 1010); suçlular yakalanmaları halinde küreğe oturtulacaklardı.

20 Nunziature IX, 311, 321, 324. Venier'den sonra filonun komutanlığına geçecek olan Foscarini'nin atanması: ASV, SS 77, 32r; portresi: "Venezia e la difesa del Levante" 1986, kat. 158. Foscarini'nin halefi Giovanni da Lezze, Dalmaçya milislerinin komutanı Guilio Savorgnan'la (ASV; SS 76, 113r) uyuşmazlığı nedeniyle Venedik'e geri çağrılır ve mektubunda Zara'nın surlarının berkitilmesi için en az bir yıl daha gerektiğini belirtir, "eğer halefime de bana verilen miktar kadar para verilirse, kesinlikle iki yıl dahi yetmez." Sonra orada çalışacak adam bulmanın güçlüklerini anlatır: "Yarı yarıya boş ve küçük bir ada, ayrıca ahalinin çoğu donanmaya gitti; ölüm vakaları da çok olduğundan, Venedik anakasından adam getirmek de yararsız": Lezze 252. 1571 Ocak ayında Savorgnan da Zara savunması konusunda bir yazı gönderir, Salaris 1913 yayını, 86-90: 6000 asker gerekiyordu, ama o da asıl meselenin bunları "canlı ve sağlıklı" tutmak olduğunu itiraf ediyor. Ayrıca bkz. ASV, SS 76, 116v.

nu düşünüyordu. Senato adam toplamayı hızlandırmak için deniz ötesi garnizonlara gideceklerin yıllık ücretlerine 30 ila 36 düka zam yapmaya karar verdi. Bu tedbir adeta bir mucize yarattı: Ocak ayının sonunda Bayan Ginevra ve tutmuş olduğu komutanları 800 piyade toplamışlardı; Kıbrıs'a gidecek olan iki gemiye Venedik limanında 10.000 kile buğday, 3000 kile mısır ve sebze yükleniyordu. Bunlara kumanda etmek için, Mağusa'dan henüz gelmiş olan Niccolo Dona görevlendirildi. Kadırgasındaki kürekçiler Dona'nın diğer gemilere geçtiğini anladıklarında ayaklanarak başka kumandanın emri altına girmek istemediklerini söylediler. Bunlar Dona'nın özel anlaşmalarla işe aldığı serbest kürekçiler olduklarından güce başvurulamayacağı için iyilikle ikna edilmek zorunda kalındı. 18 Şubatta yola çıkan Dona, başına bir iş gelmeden Girit'e kadar geldi. Türk filosuna yem olmaktan endişe ettiği için, onun hareketleri hakkında kesin bir bilgi gelmeden yoluna devam etmek istemedi; bundan emin olup tekrar yola çıkmak istediğinde ise fırtına patladı. Hava yeniden düzeldiğinde Türk kadırgalarının limanlarından çıkarak tam da Girit'e doğru yelken açtıklarını öğrendi. Dona bunun üzerine olduğu yerde kalmaya karar verdi ve Mağusa'a bulunan Astorre Baglioni karısının topladığı askerlerin geldiklerini hiçbir zaman göremedi.[21]

O kış süresince Venedik'te alınan önemli kararlardan biri de, başarısız olan kumandanların değiştirilerek uğranan hezimetteki sorumlulukları için haklarında soruşturma açılması oldu. Hükümetin hedefinde Zane'den başka, yerlerine Sebastian Venier ve Marco Quirini ile nakliye gemilerinin kumandanlığına atanmış olan Piero Tron'un geçtikleri da Canal ve Celsi de vardı. Tron göreve atandığında zaten ölmüştü ve sonunda da Canal onaylandı. Gemilerdeki birliklerin kumandanına gelince, Sforza Pallavicino artık usanmıştı ve sağlığının görevde kalmasına elvermediğini bildirdi. Venedik'e dönüşü sırasında batma tehlikesi geçirdi. Sonradan anlattığına göre, boynunda taşıdığı altından Agnus Dei*

21 Nunziature IX, 317, 318, 321, 322, 324 ve X, 1; Contarini 23v, Paruta 192 ve 203, Setton 1007; Hill 1948, 948; ücretin artırılması: ASV, SS 77, 32r, 33v, Nunziature IX, 321, Setton 1001, Quarti 388, Capponi 2008, 146. Donà'nın görevi, ASV, SS 77, 43r-44r, 48v. 10 Mayısa doğru eski toprak Barbaro'yla Girit'e gelişi ve Trencavella gemisi: ivi, 90v. Donà daha sonra yargılanır ve beraat eder: Foglietta 156-7.

* Agnus Dei: (Lat.) Hz. İsa'nın betimlerinden (Tanrı'nın kuzusu) –çn.

denize atarak fırtınadan kurtulmuştu, ama yine de gut, ateş ve sonunda tifo şüphesiyle Hvar adasında durmak zorunda kaldı. Venedik'te onun ölmek üzere olduğunun konuşulması üzerine karısı Bayan Giulia, cumhuriyetin hizmetine verdiği bir fustayla yanına gitmeye karar verdi (asker eşleri elbette belli bir mizaca sahip olmalıydılar). Sonunda onu Venedik'e götürdü. Burada kimileri onun hastalığının kısmen diplomatik olduğunu konuştular. Vatikan elçisi zehirli bir dille not aldı: "Bay Sforza Pallavicino buraya geldi ve anlaşıldığı kadarıyla gayet iyi görünüyor."[22]

Zane'in görevinin değiştirilmesi karmaşık bir olayı ortaya çıkardı. Senato aralık ayında süren uzun tartışmalardan sonra Zane'in istifasını kabul ederek, yerine "yaşına göre cesur ve güçlü biri olan" Sebastiano Venier'i atamıştı. Ama Venier Kandiye'deydi, hatta adanın kumandasını devralmak için Quirini'nin askerleriyle birlikte Mağusa'ya gitmiş olmasından korkuluyordu. Bu durumda Zane'e yazarak, şimdilik olduğu yerde kalması, "ve Kandiye'de bulunan Venier'e yazarak eğer henüz yola çıkmadıysa, sancağı (yani filonun kumandasını) almak için Korfu'ya uğramasını söylemesini" emretmek gerekiyordu. Faccinetti, "Bu demektir ki," diye yorumluyordu, "eğer Kıbrıs'a geçmişse, ya Zane komutan olarak kalacak ya da başka birini seçecekler." Gerçekten de bu kuşku hükümeti Deniz Kuvvetleri Kumandanı vasfıyla ve generale eşit yetkilerle bir kumandan seçmeye götürdü. Daha sonra İnebahtı'da öldüğünü göreceğimiz, altmış yaşında ve "sert, temkinli ve büyük otoriteye sahip olan" Agostino Barbarigo seçildi. Barbarigo Korfu'ya giderek Zane'e görevini açıklayacak ve ona Venier'in gelişine kadar komutada kalmasını söyleyecekti.[23]

---

22 Nunziature IX, 313, 317, 323, 324; Contarini 22v, Paruta 189; Setton 987 ve 1004; Sereno 386-7. Pallavicino kurtulduğu için, sonra Loreta Meryem'ine gümüş bir kadırga bağışlar: Manolesso 42rv. Canal'ın onayı Venier'e 22 Mayısta bildirilir: ASV, SS 77, 89v. Dominyonun başlıca bütün yönetim yerleri de değiştirilir: Baldassarre Rangone Zara'da Savorgnan'ın yerine geçer, Jacopo Foscarini'nin yerine de Dalmaçya genel valisi olarak Lezze tarafından değiştirilir, Alvise Zorzi Venier'in yerine Korfu'ya, Marino di Cavalli uzun zamandır hasta olan Mula'nın yerine Kandiye'ye gider (Paruta 194-5).

23 Nunziature IX, 297, 298, 307; ASV, SS 77, 49v, 53r; Setton 989. Barbarigo için bkz. Colonna'nın son derece övücü yargısı, Quarti 686-7 ("ama bana göre ondan çok daha değerli bir adam"). Sonradan ortaya çıkan portresi, Veronese'nin eseri, Cleveland'tadır: Gibellini 2008, tab. 7.

Kış süresince haberleşmenin yavaşlığı korkutucuydu. Şubat başında Barbarigo harekete hazırdı. Ona ve ona Venier'e görevlerini duyurmak zamanı geldiğinde Venedik'te Venier'in nerede olduğunu bilen yoktu. Ama çabuk öfkelenen biri olduğu bilindiğinden, birinin yanına görevli olarak yamanmasını istemeyebilirdi. Ve gerçekten de öyle oldu. O zaman Dog ona gayet diplomatik bir dille yazarak, Barbarigo'nun atanmasının özellikle kendisinin Mağusa'ya gitmiş olması ihtimaline karşı yapıldığını belirtti. Kendisi orada olmadığından, yönetici kışı geçirecek kadırgaların bakımlarıyla ilgilenerek, Dalmaçya limanlarından marangozlar, kalafatçılar temin edecekti. Anca, Zane'in deneyiminden edinilen olumsuz etki ve Barbarigo'ya duyulan güven cumhuriyeti yanlış bir adım atmaya sevk etti. Venier'e, ayrıca kumandayı aldığında Barbarigo ve diğer iki yöneticiyle görüşmesini, şayet her üçü de ona karşılarsa onların görüşlerine uymasını yazmışlardı. Bu türden bir ilişki bugün bile sahadaki bir komutana teklif edilemezdi ve doğal olarak Venier buna çok alındı. Eğer Barbarigo'nun atanmasının bir diğer sebebinin, şayet zaten yaşlı olan komutan ölmüşse Venedik'ten gelecek emirleri beklemeyecek birinin filoda bulunması olduğunu fark etseydi, kuşkusuz buna daha çok alınırdı.[24]

Venedik'ten 10 Şubatta hareket eden Barbarigo beklenmedik bir şekilde geri döndükten iki gün sonra yeniden yola çıktı; Özellikle Onlar Meclisinde alınmış olan hükümet kararları son derece gizli tutuldukları halde, şehirde Zane hakkında bir soruşturma açıldığı ve Barbarigo'nun yeni talimatlar verilmek üzere geri çağrıldığı konuşulmaya başladı. Bu son ayrıntı doğru olsun ya da olmasın, zavallı komutan hakkında soruşturma açıldığı haberi kesinlikle doğruydu. Faccinetti daha birkaç gün öncesinden bir mahkeme kokusu almış, Zane'in düşmanları da işe koyulmuşlardı. Korfu'ya gelerek sancağı onun ellerinden alan Barbarigo kendisini tutuklayarak, "gelmek istememesi şüphesiyle" onu almak için gelen bir polis şefiyle birlikte Venedik'e gönderdi. Hasta yatağındayken Barbarigo'nun bütün mallarına (sanki zimmetine para geçirmiş gibi) el konulmasını emrettiği anda azledilmiş olduğunu anlayan Celsi birden fenalaştı.

24 Molmenti IV; Nunziature IX, 307.

11 Nisanda Venedik'e gelen Zane hapse atıldı. Yargıçlar Kandiye'de satın alınan ve kendisiyle oğlu hesabına ihraç edilen peynir ve şarabın tam olarak miktarlarını öğrenmek ve Mağusa'ya yardımın bu ihracat yüzünden mi zorlaştığını anlamak istediler. Cumhuriyetin en talihli adamlarından biri üzerine açılan bu soruşturma aylarca devam etti ve 1572'de yapılan bir duruşmayla son buldu. Marcantonio Colonna ve koalisyon filosunun diğer subayları tanıklık yapmaya çağrıldılar ve hepsi savaşın ilk yılındaki talihsizliklerde onun bir suçu olmadığını, senatonun emrettiği gibi toplantılarda filonun düşmanın ardından gitmesini istediğini söyleyerek onunla dayanışma içinde olduklarını gösterdiler. Bu arada İnebahtı Savaşı bitmiş ve galip gelinmişti; komutana karşı yapılan korkaklık ve ihmal suçlamaları önemini kaybeder gibiydi; belki bundan sıyrılabilirdi, ama artık tükenmiş olan Zane mahkeme sonuçlanmadan hapishanede öldü.[25]

Önceki yılın hatalarını ödeyen tek kişi bu komutan olmadı. Filonun dönüş yolunda olduğu ve gemilerdeki huzursuzluğun haberleri Venedik'e ulaştığında, hükümet harekete geçerek bir yandan disiplinin sağlanmasını emrederken diğer yandan subayları suiistimalleri hakkında soruşturma açtı. 11 Kasım 1571'de Onlar Meclisi Zane'e yazarak, itaatsizlikle suçlanan bir kadırga komutanını hapsetmesini emretti ve bunun subayları ve denizcilerin aynı hataya düşmeyerek üstlerini dinlemeleri için iyi bir örnek olacağını bildirdi, ayrıca Venedik'te filonun askerleriyle denizcilerin kötü muamele ve gasp olaylarına maruz kaldıklarının, yiyecek dağıtımında adaletsizlikler olduğunun ve hasta olanlara gerekli özen gösterilmediğinin konuşulduğunu ekledi. Meclis, halkın bütün bunlardan filonun yönetimini suçlu gördüğünü ve bu söylentiler devam ettikleri sürece yeni adam toplamanın mümkün olmayacağını, bu yüzden komutanın, astları da dahil olmak üzere her türlü suçlunun sert bir tutumla üzerine gitmesi gerektiğini de bildiriyordu. Aralık ayında bu suçlamaları incelemek için iki soruşturma görevlisi atanarak, bunlara "istedikleri herkesi so-

25 Nunziature IX, 321-3, 332, 346, 349; Zane'in ve onun "sopramasser" inin (filo görevlisi) tutuklanmaları emri, ASV, Terminazioni degli inquisitori in armata, 1570-71; duruşma bölümlerinden geriye kalanların analizi, Tucci 1974; ayrıca bkz. Setton 990.

ruşturabilmeleri" yetkisi verildi; ama ilk çalışmalar son derece karmaşık bir rüşvet ve beceriksizlikler yumağını ortaya serince, kadırga kumandanlarına yönetilen bütün suçlamaları araştırması için ocak ayında içlerinde Dogun kardeşinin de bulunduğu üç otoriter senatörden oluşan olağanüstü bir araştırma komisyonu kuruldu.[26]

Bu "üç saygıdeğer soylu" tam yetkiyle donatılmışlardı ve Zane'le birlikte içlerinde askerleri taciz suçundan tutuklanan Kandiye Dükü Filippo Bragadin'in de bulunduğu diğer kumandanlar hakkında dava açarak bu yetkilerini sonuna kadar kullandılar. Ancak soruşturma özellikle kadırga kumandanlarını vurdu. İhalecilerin, hükümeti ve kendi mürettebatını dolandırma olanakları daha fazlaydı ve ücretleri haksız yere ellerinde tutarak, kürekçileri işten atmakla tehdit ederek ve hastaları kaderlerine terk ederek bundan fazlasıyla yararlanmışlardı (hatta hastalanan bir zavallı daha ölmeden denize atılmıştı). Yöneticiler Girolomo Gritto ve Carlo Quirini'ye devlet yasağı getirildi; senato üyesi Bay Bernardo Sagredo Venedik'e iner inmez tutuklandı. Başka bir komutan filonun dönmesiyle kendisi hakkında da tutuklama kararı çıktığını öğrenir öğrenmez ortadan kayboldu. Bu arada yeni komutanın kendisi olduğunu Girit'te öğrenen Venier bütün gücüyle örnek bir komutan olduğunu göstermeye girişti. Kürekçilerin yakınmalarını dinlerken, komutan Zuan Dandolo'nun gemilerde bulunandan daha yüksek sayıda kürekçi göstererek mevcut olmayanların ücretlerini cebine attığını anladı. Hükümet fonunun öngördüğü miktardan daha fazla para çekmiş ve kürekçilerin çoğuna ücretinin küçük bir kısmını ödemiş bir bölümüne de hiç ödememişti. Venier onu görevden alarak, kürekçilerin ve hükümetin bütün alacaklarını ödeyene kadar hapse attırdı.[27]

Bu katı soruşturmanın durumu değiştireceği sanılıyordu, ya da en azından yetkililer böyle söylüyorlardı. 7 Nisanda Veniere

26 Lamansky 569; Setton 986, 990, 1002; Sereno 119; Pantera 109; Nunziature IX, 297 ve 308; Molmenti IV; Hale 1990, 132.

27 ASV, Terminazioni degli inquisitori in armata, 1570-71; Nunziature IX, 322, 332, 340 ve X, 81; Molmenti IV; Venier 287; Manolesso 48rv; Sagredo duruşması için ayrıca bkz. Tucci 1974, 411. Filippo Bragadin beraat eder ve 21 Temmuz 1571'de, Türk filosunun yaklaşmasına tedbir olarak körfezin genel yöneticisi olarak atanır: ASV, SS 77, 115v ve Setton 1022.

yazan senato, Korfu'da boşaltılıp Venedik'e çekilmiş olan kadırgaların üst ve alt güvertelerinde bulunan pisliği temizleyen görevlilerin "leş gibi kokudan" neredeyse öleceklerini yazıyordu. Salgın hastalığın gemilerde bu kadar hasar yapmasında şaşacak bir şey yoktu. Kürekçilere ve askerlere verilen zarara gelince, soruşturma bunun tek bir vaka olmayarak, kadırga kumandanlarından çoğunun "kamuya çok zarar verip Tanrı'nın gücüne gidecek" suçlar işlediklerini göstermişti.

Senatonun mektubu, yeni komutanın bütün bunlara son vermesi gerekir, diye devam ediyordu, yemek dağıtımında suiistimaller olayları yaşanmamalı ve askerler kadırgaları temiz tutarak "Batılı kadırgalar gibi sık sık yıkayıp parlatmalılar." Bu sonuncusu, Venedik filosunun İspanyol ve Cenova filolarıyla mukayese edildiğinde artık dünyanın en iyi filosu olmadığını belirten bir itiraftı. Bir son uyarı da kadırgalarda görev yapan din adamlarına oldu. Salgın sırasında günah çıkartmak isteyenleri hastalık bulaşır korkusuyla dinlememişler, kimileri ise görevlerinin sadece âyin yapmak olduğunu söylemişlerdi. Senato komutana savaşta başarı kazanmak için maddi hazırlıkların yetmeyeceğini, Tanrı'yı öfkelendirmemek de gerektiğini hatırlattı.[28]

28 Molmenti VI; Setton 1010-11.

Bölüm 18

Üçkâğıtçı bir papazın kötü sonu. Kutsal İttifak görüşmelerinde engeller devam ediyor. Jakobo Ragazzoni barış görüşmesi için gizlice İstanbul'a gidiyor, ama neredeyse başarıya ulaşmışken, aniden her şeyi durdurması emri alıyor, çünkü sonunda Kutsal İttifak anlaşması imzalanmıştır.

Marcantonio Barbaro'nun Pera'daki San Francesco Manastırında yaşayan papazına Şubatın 10'unda beklenmedik bir ziyaret gerçekleşti. Keşiş Paolo Biscotto uzun süre İstanbul'da yaşamış ve savaş patladığında, (yola çıkarken söylediği gibi) başına bir şey gelmemesi için Girit'e gitmiş olan bir din adamıydı. Ama keşiş Paolo şimdi sivil kıyafetle geri gelmişti ve Kandiye hükümetinin mektubunu papaza teslim ederek onu Bayloya vermesini rica ediyordu. Bu konu Macantonio'nun pek hoşuna gitmedi (keşiş, "ne diye buraya döndü ki?" diyordu) ve sonunun kötü olacağını düşündü; nitekim böyle oldu. Keşiş Paolo tanınan biri olduğundan, sivil de olsa fark edilirdi; üstelik giysileri şüphe çekiyordu, bu yüzden hemen tutuklanarak işkenceye alındı ve acılar içinde mektubu papaza verdiğini itiraf etti.

Papaz korkudan hemen Barbaro'ya koştu ve baylo bu dertten kurtulmanın çaresini buldu. Mektuplardan bazıları şifreliydi, yani Türklerin eline geçmelerinde fazla bir sakınca yoktu. Baylo bunların kopyalarını çıkartarak, bu durumlar için hazır bulundurduğu koleksiyonundaki sahte sicillerden biriyle hepsini damgaladı. Şimdi papazın yapması gereken, bunları San Francesco Manastırında keşiş Paolo'nun oturduğu yere saklamak ve

onları almak istememiş olduğunu beyan ederek Pera Polis Şefine mektupları nerede bulacağını göstermekti. Papaz kendi rolünü oynadı, ama yine de tutuklandı. Barbaro onu hapse mahkûm etmelerinden korkuyordu. Sorgucuların bütün gerçeği öğrenmek için işkence yapmaya devam ettikleri keşiş Paolo için yapacak bir şey kalmadı, çünkü oturduğu yerde daha tehlikeli belgeler de ele geçmişti. Bunların arasında, adamın Doga hitaben, Kandiye'den şarap ihraç etmek için ticari izin rica ettiğinin, ayrıca mektupları düşman memleketine getirerek ve Osmanlı filosunun casusluğunu yapmak için Yahudi ya da Ragusalı kılığına girmek suretiyle cumhuriyete yapmış olduğu iyilikler üzerine övündüğünün yazılı oldukları müsveddeler vardı. Baylo ondan elini çekti, hem düşüneceği başka şeyler vardı: Keşiş Paolo sıklıkla onun mektuplarını pencereden atarak teslim ettiğini söyleyerek kendisini de işin içine dahil etmişti. Sadrazam işte o zaman Barbaro'nun evinin balkonlarına duvar örülüp pencerelerinin çivilenmesini emretmişti.[1]

O sıralarda Venedikli elçiler Surano ve Sorzano Roma'da kardinaller ve II. Felipe'nin "tam yetkilileriyle" Türklere karşı birleşme konusunu görüşmekteydiler. Önceki yaz hazırlanmış olan taslak üzerinde hepsi mutabık olmakla birlikte, pazarlıklar sürekli olarak "ayrıntılar ve tespitler" üzerinde takılarak son derece yavaş ilerliyorlardı. Kardinal Rusticcio şaşkınlık içindeydi: İspanyollar, bu şekilde devam ederse Venedik'i Sultanın kollarına atacaklarını anlamıyorlardı. Çünkü Türkler, her saat yeniden karnı acıkan biri gibiydiler ve Kıbrıs ile Kandiye yetmeyecek, tabağın dibini sıyırmak için Sicilya, Puglia ve Kalabriya'ya da göz dikeceklerdi. Şayet II. Felipe Venedik topraklarını savunmak için kaynaklarını harcamaktan çekiniyorsa, birinin ona Kıbrıs'ta savaşmanın, günün birinde Güney İtalya sahillerinde savaşmak zorunda kalmaması için en iyi yol olduğunu anlatması gerekiyordu. Ama kralın temsilcileri kendilerinin güçlü taraf olduğunu düşünüyor ve neticede birleşmeden en kazançlı kendilerinin olacağını bilen cumhuriyetin elçilerinin bu kadar az fedakârlık yapmak istemelerine şaşırıyorlardı: Kardinaller Granville ve Pacheco, "Venedikliler,

1 CB, II, 128v-131v ve Quarti 401-2; *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 161-3.

Mağusa'da kuşatma altında olan Katolik Kralmış gibi pazarlık yapıyorlar" diyorlardı.[2]

Karşılarındaki en büyük engel, daha Aralık ayının başlarında kendini gösteren Kutsal İttifakın filo kumandanlığı meselesiydi veya anlamsız gibi görünse de, ikinci kumandanın atanmasıydı. Kralın kardeşi ve Akdeniz'deki İspanyol filosunun genel kumandanı olan don Juan de Austria'nın müttefiklerin denize indirecekleri iki yüz kadırganın başına getirileceği üzerinde herkes mutabıktı, ancak Papa don Juan'ın yokluğu halinde, kumandanın Vatikan kadırgalarının komutanına verilmesini istiyordu ve bunun da yine Marcantonio Colonna olacağı belliydi. Onun gösterdiği başarısızlıklar ve Juan Andrea Doria'yla olan sürtüşmeleri yüzünden İspanyollar artık Colonna'ya güvenmiyor ve Papanın ısrarla onu savunmasına bir mana veremiyorlardı (Granvelle, "Marco Antonio'yu çok kafalarına taktılar, halbuki o, denizden ancak benim anladığım kadar anlıyor," diye yakınıyordu) ve bunu kabul ederlerse krallarına kötü hizmet etmiş olacaklarına inanıyorlardı. Buna itiraz ettiklerinde ise şayet kabul etmezlerse Papanın her şeyi bırakacağını duyarak şaşkınlığa düştüler ve "böyle kötü bir haberi bildirmek istemediklerinden," durumun düzelmesini umarak kuryenin hareketini geciktirdiler. Aslında anlaşmazlığı çözümsüz duruma sokan karşılıklı inatlaşmalardı. Rambouillet, "Korkarım, varlığı hiçbir zaman göremeyeceğimiz bir filonun komutanının kim olacağını tartışıyorlar," diyordu.[3]

Hıristiyanlık aşkıyla yanan V. Pius ve temsilcileri bütün bu olanları anlamsız buluyorlardı. Kardinal Morone, Kral Felipe'ye, o zamana kadar üzerine anlaşılan konuların Venediklilerden çok kendi lehine olduğunu, hatta Papanın "Kralın vekillerinden teşekkür beklediğini" yazdı. Yaşlı adamın uğradığı hayal kırıklığı çok acı olmuştu. Morone sözlerini, "Dediğim gibi, her şeyi bitirdiğimizi sanıyorduk; Papa memnundu ve diğerlerinin de memnun olmalarını bekliyordu; ama bunun tersi oldu," diye noktalıyordu. Ancak V. Pius gerektiğinde etkin olmayı da biliyordu ve adamların patronlarına yazamadıkları "malas nuevas," yani kötü yenilikle-

2 Pazarlıkların 1570 Ekiminden Aralığına kadar devamı için bkz. Serrano IV, 34, 35, 38, 42, 52; Nunziature IX, 275, 286, 298; Charriere III, 126-7.

3 Charriere III, 143; Serrano IV, 44-48; Dragonetti 57; Dona 64.

ri, 9 Aralık tarihli mektubunda ona kendisi yazdı. İspanyol vekillerin tutumlarını gördüğümde –diyordu– Venediklileri aldatmak ve son dakikada "Tiranın," yani Türkün ellerine teslim etmek için görüşmeleri kasten uzattıklarından kuşkulanmıştı; bu nedenle, "birilerini kandırmak amacıyla vekil veya arabulucu olmadığımız için," Papa pazarlığa son vermek istiyordu. Buna rağmen kral görüşmelerin sürmesini isterse, onunla pazarlığa oturacak kişinin artık Granvelle olmamasını istiyordu. Sonra V. Pius, Hıristiyanlığa hizmet olsun diye 60 kadırga donatması karşılığında bir sübvansiyonun kendisi adına Vatikan'ın İspanya temsilcisi tarafından ödendiğini krala hatırlatıyordu. Uzlaşma konusunun gündemden düşmesi durumunda bu anlaşmanın kaldırılmasını mektupla gerçekleştirecek, (bir kopyasını da daha iyi hatırlaması için) kendisine gönderecekti.[4]

İlkbaharın yaklaşmasıyla Türk donanmasının denize açılacağını düşünen birçok kimsenin endişeye düşmesine rağmen Papa bu mektubu gönderdikten sonra bir yanıt gelene kadar görüşmelerin devam etmesini istemedi. İspanyol temsilciler yanıtın gecikebileceğini söyleseler de Papa onlara kulak vermedi. Ültimatomu alan II. Felipe, Papanın o desteği anımsatmasının bir tehdit ifade ettiğini gayet iyi anlamıştı; Madrid hükümetinin Colonna hakkındaki görüşü ise gittikçe daha olumsuzlaşmaktaydı. Kral geri adım atmak niyetinde olmadığını bildirdi: Don Juan'a bir komutanlık vermeyi kararlaştırmıştı ve gerekmesi durumunda filonun komutanlığını üstlenecek kişi Vatikan kadırgalarının komutanı değil, o olacaktı. Castagna bunu öğrendiğinde görüşmelerin fazla ilerleyemeyeceğini düşündü: "Krala kardeşinin her şeyin komutanı olması yetmiyor, kadırga komutanlarından birinin de hepsinin üstünde olmasını istiyor. Hiç kimse buna yanaşmayacaktır."

Ama sonunda Vatikan elçisi, Venedik elçileri ve kralın temsilcileri arasında herkesin kabul edebileceği bir uzlaşma üzerinde görüşme başladı: Felipe üç saygın komutanı, yani don Luis de Requesens, Doria ve Colonna'yı Papaya önerecek, o da bunlardan hangisinin don Juan'ın yardımcı subayı olacağına karar verecekti. Eğer Papa –belli olduğu üzere– Colonna'yı seçerse, Marcantonio Papanın kadırgalarının kumandasından ayrılarak don Juan'ın

4 Serrano IV, 43-44, 51-52.

subaylığından başka, gemilerdeki piyadelerin kumandanlığına da getirilecekti.[5]

Felipe'nin 4 Şubat tarihli cevabı Roma'ya 2 Mart akşamı ulaştı, ama aynı kuryeyle İspanyol temsilciler için kralın fazla uzlaşmacı bir üslup kullanmadığı yeni talimatlar da geldi. Papanın kadırgalara mali destek konusuyla kendisini tehdit etmeye kalkışmasına öfkelenen Felipe, şimdi onun bu hevesle hemen anlaşmada öngörülen büyük filonun hazırlanmaya başlaması için ısrar edeceğini düşünüyordu ve onu mutlu etmeye hiç niyetli değildi. Rey prudent kulaklarına fısıldar gibi, Zuniga ve Gravelle'e, mevsim artık çok ilerlediği için o yıl yeni bir harekâta hazırlanmanın mümkün olmadığını yazıyordu; öte yandan anlaşmaya göre koalisyon güçlerinin temsilcileri gelecek harekâtın hazırlıklarını başlatmak için her sonbahar bir araya geleceklerdi; "anlaşma imzalanmadığı için, bu yıl toplantı yapılmamıştı." Bu yüzden, Papanın sabrını taşırmamaya azami dikkat göstererek, ona öngörülen tedbirlerin tam olarak geçerli olmaları için 1572 yılını beklemek gerektiği anlatılmalıydı.[6]

Elçiler talimatları endişeyle karşıladılar ve bu duygularını kraldan da gizlemediler. Zuniga, "İlk yıldan beri bu ne zaman tartışılsa, gecikerek de olsa hazırdaki bütün gücümüzle denize açılmamız gerektiği söylenmişti," diyordu. "Venedikliler harekâtın bir sonraki yıla ertelenmesini asla kabul etmeyeceklerdir." Elçi, "Buna rağmen," diye sürdürüyordu, "Majestelerinin memnun olmaları için her şeyi yaptık," ama Papanın da Venediklilerin de bunu kabul etmeyeceklerinden neredeyse emindi. Üstelik Felipe o yıl kadırga vereceğini ve bunların sayısının ne kadar olacağını açıklamamıştı. Son olarak Zuniga, Majesteleri kendisine bunu bildirene kadar pazarlıkları uzatmaya çalışacağını yazdı. Üzgün olan elçi, kendisini zor durumda bıraktığını da yazarak patronun eleştirmek noktasına kadar da gidemezdi.

Ertesi gün, Papanın "çok erken saatte" topladığı İspanyollar onu rahatlatmak için ("çok hassas yapıda olduğundan hemen telaşlanabilir") don Juan'ın gelmesinin kesin olduğunu ve subayını atamasını kralın onun inisiyatifine bıraktığını söylediler, ama asıl

5 Serrano IV, 53-54, 60, 65, 67, 68, 70, 73-74, 80, 82, 89, 90.
6 Serrano IV, 76 ve 78.

kötü haberi hemen vermek istemediler. Buna çok sevinen V. Pius, hemen Venedikli elçilere bütün zorlukların aşıldığını haber verdi ve konuyu noktalamak için 7 Martta herkesi Minerva Manastırında topladı. İspanyollar bu toplantıda da gerçeği söyleyecek cesareti gösteremediler; Papa "çok neşeli bir havayla" artık pazarlığın tamamlandığını açıkladı ve İtalyanlar iki üç gün içinde Kutsal İttifak anlaşmasının imzalanacağını düşünmeye başladılar. Rambouillet her zamanki kötü niyetliliğiyle bunun berbat bir çözüm olduğunu ve don Juan'ın yokluğunda kumandanın onun astına verilmesini söylemenin teoride kolay ama pratikte zor olduğunu düşünüyordu: "Onların anlaşabilmeleri için, don Giovanni'nin ne zaman orada olup ne zaman olmayacağını anlamak için bir noter bulundurmak gerekir. Bunu herkes istediği gibi yorumlayabilir." Ama bundan hâlâ kuşku duyan tek kişi kendisiydi.[7]

Ve ertesi gün çömlek patladı. Temsilciler anlaşma metnini son bir kez daha gözden geçirmek için Papayla birlikteydiler ve koalisyon taraflarının Türk filosunun karşılanması için 1571 yılından itibaren 200 kadırga denize indirmeleri gerektiğiyle ilgili maddeye gelinmişti. Zuniga ve Granville –zaten belli olan bir durumu yeniden açıklığa kavuşturmak isterlermiş gibi– o yıl için buna artık vakit kalmadığını, herhangi bir tarih vermeyerek, onun yerine sadece *singulis annis* (her yıl) ibaresi koyulmasını söylediler. Bu çıkış büyük bir patırtıya neden oldu. Venedikliler kendilerinin savaşmaya hazır olduklarını, ama kral geri çekilirse barış yapmaya da hazır olduklarını söyleyerek, sözlerle yetinmeyeceklerini, İspanya kralının tam olarak ne zaman ve kaç tane kadırga vereceğini bilmek istediklerini söylediler.

Türklerin Korfu veya Puglia'ya saldırmaları halinde en ön saflarda bulunmaları gerekeceğinin farkında olan Zuniga ve Granvelle, sonunda kralın o yıl için her şeyi yapmış olduğunu söylediler; kendi inisiyatifleriyle 70 kadırga sözü verdiler ve Felipe'nin kotasında eksik olan 30'u için, Venediklilerin tekneleri vermeleri halinde kralın bunlar için kürekçi temin edeceğini ilave ettiler. Görüldüğü gibi, bütün bunların arasında Madrid'den gelen mektuplardan bir iz bulunmuyordu, ama elçiler durumdan son derece sıkıldıkları için, almış oldukları direktiflerden öteye gitmeden

7 Serrano IV, 91-92; Nunziature IX, 331; Charriere III, 146.

edemediler, ama daha sonra krala aksi takdirde birleşmenin suya düşeceğini söyleyerek kendilerini temize çıkmaya çalıştılar. Bu durumda Papa daha o gün imza atmayı ve "Te Deum"u* söyletmeyi düşünüyordu, ama hava yine zehirlenmişti ve bu defa da Venedikli elçiler imzalama sorumluluğunu üstlenemeyeceklerini söylediler. Kral şartları değiştirdiğine göre, onların da önce hükümetlerine danışmaları gerekiyordu. Zuniga, "Cumhuriyetin adamlarıyla görüşmenin zorluğu işte bu," diyordu, "vekillerinin hatalarını sert bir şekilde cezalandırdığı için şimdi hiçbiri sorumluluk almak istemiyor."[8]

Şimdi söz sırası Venedik'teydi: Ancak Roma'dan gelen ve kralın elçilerinin çıkardıkları yeni güçlükleri haber veren mektup Venedik'e olabilecek en kötü zamanda ulaştı. Şubat ayında kentte, Doga gönderilen ve Sultanın çavuşunun İstanbul'dan geleceğinin bildirildiği mesajı konuşuluyordu. Venedik soyluları arasından bir süredir savaş karşıtlığı sinyalleri alan Monsenyör Faccinetti çok endişeliydi. Kimi centilmenler açıkça, Papa ve Kral Felipe arasında bir anlaşma imzalanmadığına göre, "halen zaman varken en iyisi savaşa son vermektir," diyorlardı. Tersanede yeni kadırgaların yapımında başlangıçta gösterilen gayretin ve kürekçilerin toplanması işleminin yavaşlamaları elçinin kuşkularını daha da arttırıyordu. Sultanın Venedik'e bir elçi gönderiyor olması, onu havada bir kötü kokular olduğuna ikna etti. Ama iyi bilgilenmiş oldukları anlaşılan tüccarlar konunun tamamen farklı olduğunu, savaş çıktığında cumhuriyetin Doğulu Yahudilerden el koydukları malların serbest bırakılması pazarlığının söz konusu olduğunu söylüyorlardı. Eğer iki hükümet anlaşırsa, Sultan da Venedikli tüccarlara ait olan malları serbest bıraktıracak ve tüccarlar savaş olmasına rağmen bunları alabileceklerdi. Bugün bize çok tuhaf

---

* Te Deum: (Lat.) Hıristiyanlıkta bir ilahi adı –çn.

8 Serrano IV, 92. Komiserler o sayıyı önerdiklerini krala hemen itiraf etmemişe benziyorlar, ama bunu önermiş oldukları muhakkaktır, çünkü 70 kadırga ve diğerleri için kürekçilerden bahseden Sereno (90) dışında, Alessandrino'nun ayın sekizinde elçi Faccinetti'ye gönderdiği direktifler de var: Kralın vekilleri, "bir an önce, en geç mayısta iyi donatılmış 80 kadırgadan 70'inin hazır olacağı" sözü verirler; ve 250 sayısına ulaşmak istendiği için, Venedik'in bu sayıyı tamamlamasını önerirler ve kralın bunlara "mürettebat, erzak, kürek ve mühimmat temin edeceğini" söylerler (Nunziature IX, 335).

gelen bir durum, ama bin beş yüzlü yılların tüccarları için hiç de öyle değildi.[9]

Elçi şubat ayının sonunda Venedik'e geldiğinde onun bir Osmanlı memuru değil, Barbaro'nun tercümanı olan dragoman Mateca Salvago olduğu ve beraberinde Barbaro'nun ev sahibinin bulunduğu anlaşıldı. Görünüşe göre tüccarlar haklıydılar. Mateco'nun getirdiği mektupta Sultan Venedik'te gözaltına alınan vatandaşları için üzüntü duyduğunu belirtiyordu. Yahudi tüccarların sundukları bir yakarı dilekçesine Selim kendi eliyle, "Eğer bizimkiler yazdıkları gibi gerçekten üzülüyorlarsa," rakiplerinin de sonuçlarına katlanmaları gerektiği notunu düşmüştü. Padişah Venedikli tüccarları neredeyse hapse attıracakken Mehmed Paşa onu sabırlı olmaya ikna etmiş, ayrıca şeyhülislamdan imparatorluğa pazarlık için iyi niyetle gelenlere eziyet edilmemesi fetvası almıştı: Osmanlı vatandaşları Venedik'te haksız yere tutuklanmışlardı, ama Müslümanlar aynı adaletsizliğe alet olmamalıydılar. Sonunda Sultan, "devlet işlerine karışmayan kişiler oldukları için," her iki tarafın da tüccarları ve mallarını karşılıklı olarak serbest bırakmalarına karar vermişti.

Bir hafta içinde Venedik görüşmeler için İstanbul'a bir görevli göndermeyi kararlaştırdı ve bu göreve Mağusa piskoposunun kardeşi Jakobo Ragazzoni seçildi. Jacobo çok zengin bir işadamıydı ve Doğuyla ilişkileri nedeniyle anlaşmanın yapılmasından özel çıkarları vardı. Ama Monsenyör Faccinetti pek tatmin olmamıştı. Ona göre, İstanbul'da çalışanlarına ve mallarına el koyulanlar kısmi bir uzlaşmadan çok barışı tercih ederlerdi ve Venedik'in iş adamlarının fikirlerine devletin başındakilerin kulak vermeyeceği bir monarşi ülkesi olmadığının Zuniga gibi o da farkındaydı. O kadar çok sayıda soylunun yönettiği bir cumhuriyetti ki, senatoda oy verenlerin tercihlerine güvenilemezdi: "Venedikli centilmenlerin çokluğuna bakıldığında buranın bir halk devleti olduğu söyle-

9 Nunziature IX, 287, 298, 302, 318, 325. Çavuş'un geleceği haberi Barbaro'nun bir kuryesinin taşıdığı mektupla önceden ulaşır ve Venedik bunu okuyarak, Onlar Meclisinin gizli oturumunda tartışır ve kendilerine açıklama yapılmayan Senatörler arasında olumsuz bir hava doğar: "Üç gün önce gelen mektup Onlar Meclisinde kaldı ve şimdiye kadar senatoya (Pregadi) bir şey açıklanmadı ve Senatörler baylonun bir uzlaşmadan söz ettiğinden kuşkulanıyorlar," a.g.y., 323.

nebilir." Bilindiği gibi, kitleler kolaylıkla etki altına kalabilirlerdi ve barış yanlısı parti zehrini halka saçmaktan çekinmiyordu.

Vatikan elçisinin kuşkuları tamamen doğrulanmıştı, çünkü Sadrazam Mateca'yı "kendisinin bu savaşı istemediği" duyurusunu iletmekle görevlendirmişti ve eğer Venedik makul davranırsa barış hemen şuracıktaydı. Yola çıkarken kendisine, "bunu ülkeyi yöneten yaşlılara ve Onlar Meclisine" söylemesini, çünkü gençlerin Sultanı öfkelendireceklerini, o yüzden ortalığı sakinleştirecek bir adam göndermelerinin daha iyi olacağını iletmesini tembihlemişti: Yani Kubad'la birlikte gönderdiği sekretere birkaç ay önce kullanmış olduğu aynı üslup. Ragazzoni'nin resmi görevinden başka, bayloyla birlikte bir uzlaşmanın koşulları üzerinde durmak gibi gizli bir görevi de vardı; en kötü şartlarda, Mağusa'yı teslim etmekle de yetkilendirilmişti. 11 Martta yola çıkarak 26 Nisanda İstanbul'a geldi; yolculuğu o tarihte bütün Hıristiyan başkentlerinde duyulmuştu ve gerçek amacı o kadar açıktı ki, Madrid'de, Venedik elçisinin büyük üzüntüsüyle birlikte, cumhuriyetin barış anlaşmasını imzalamış olduğu düşünülüyordu.

Yolculuğu sırasında Ragazzoni Mehmed Paşanın Hersek sancakbeyi olan oğluna uğrayarak, onunla birlikte "barış konusunda uzun bir değerlendirme" yaptı. Yolculuğu boyunca Müslüman olsun, Hıristiyan olsun konuştuğu herkes barıştan başka bir şey istemiyordu. İmparatorluk başkentinde kendisi için Kubad'ın seçtiği "çok iyi olmayan" bir eve götürüldü; oranın avantajı Sadrazam'ın konağının yakınında bulunmasıydı. Daha sonra, Kubad'ın rakibi ve Babıâli'de Venedik konusunda uzman konumda olan İbrahim Bey ziyaretine geldi ve ona verilen yeri uygun bulmayarak daha güzel bir eve götürdü. Kubad ve İbrahim ona armağan olarak sık sık yiyecek gönderiyorlardı. Ragazzoni Türk mutfağına hemen alışamasa da bunları memnuniyetle kabul ediyordu.[10]

10 Ragazzoni'yle gönderilen pazarlıklar ve onun yolculuğu için bkz. CB, II, 52v-53r, 97v-98r, 99v, 104r-109, 111v-116r, 136v-138v; AV 1566-1570, 475v-476v; Nunziature IX, 326, 332, 335, 353, 359; *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 79-95; Dona 39 ve 89; Setton 1011-12, 1018; Charriere III, 146; Paruta 163; Conti 96-100; Quarti 345-6, 383-92, 429-30; Arbel 1995, 70-74; Capponi 2008, 146-7. Ragazzoni'nin profili için ayrıca bkz. Pezzolo 1990, 186. Hareket etmesinden sonra, Venedik hükümeti Doğulu tüccarları serbest bırakır: Nunziature IX, 365, 16 Mayıso 1571: "Anlaşılan, önce sıkışık durumda kalan

Venedikli temsilci ilk üç gün evde kapalı kaldı, ama yine de (İstanbul'da parayla her şeyin elde edilebileceği görüşünü doğrularcasına) bayloya yazarak geldiğini haber verebildi. Öte yandan görevi iyi alametlerle başlamıyordu: Ragazzoni'nin gelişinden iki gün sonra 28 Nisanda, iki aylık işkenceden sağ kalan keşiş Paolo Biscotto San Francesco Manastırının kilisesinde kazığa mahkûm oldu. Orası genellikle sakin ve güvenli bir yerdi ve nöbetteki Yeniçeriler o kutsal mekândan içeri hiç girmedikleri için baylonun evinin personeli Venedikli ajanlarla gizlice haberleşmek için oraya giderlerdi, ama o defa kutsallığını bozmak için gerekçeleri vardı. Keşiş Paolo omzunda kazıkla baylonun evinin önünden geçerek kiliseye götürüldü ve infaz gerçekleşti. Ertesi gün kazığa geçirilmiş haldeyken azaplar üzerine ok attılar ve bunlar vücudunda çakılı kaldı; rapordan talihsiz adamın o sırada hayatta olup olmadığı anlaşılamıyor. Ama 6 Mayısta ölmüş olduğu kesindi, çünkü sarhoş iki acemi Yeniçeri kazıkla cesedi alarak limana kadar sürükleyip denize attılar. Barbaro'nun papazı şifreli mektup işine karıştığı için hapse mahkûm oldu, sonra 200 sikke kefalet ödeyerek (biraz da tecrübe kazanarak) manastıra dönebildi.[11]

Ragazzoni'nin yola çıkacağı gün Venedik'e Roma'daki elçilerin, İspanyol temsilcilerin bilmem kaçıncı kez yaptıkları itiraz haberini duyuran mektupları gelmişti. Onlar Meclisi mektupları okur okumaz bir temsilci gönderdi; savaş hazırlıklarının yavaşlamasını endişeyle izleyen Facchinetti'nin anlaşmanın imzalanması beklentisinin de oldukça azaldığına şaşırmamak gerekir. Yaklaşık bir ay önce, "Bu baylar birleşmenin gerçekleşmesini sabırsızlıkla bekliyorlar," diye yazmıştı, ama şimdi gördüğü nazik tavırların içinde bir şeylerin saklandığını anlamıştı. Roma'daki görüşmelerin beklenmedik bir anda kesilmeleri hakkında aralarında görüştükten sonra, parlamenterler onu çağırarak, "Katolik vekillerin" kararsızlıklarının arkasında kralın kötü niyetinin saklı olduğunu ve kendilerinin artık İspanya'nın savaşa hazırlanmak niyetin-

---

Türk tüccarlar İstanbul'da bulunan Baylo Barbaro'nun evine yerleştirildiler ve Rialto'da ticaret yapabilirler; denilene göre bunun sebebi, İstanbul'daki Venediklilerin serbest bırakılarak çalışabiliyor olmaları."

11 CB, II, 140r ve Quarti 402-3; *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 161-3; ayrıca bkz. ASG, 1967 ve ASV, X, Gizli bölümler, 9, 164v ("Papaza yapılan" başka kuryeleri de endişeye düşürür, "yakalandıkları takdirde kazığa geçirilirlerdi").

de olmadığını düşündüklerini söylediler. Facchinetti konuşmayı daha somut bir konu olan kadırgaların donatılmasına kaydırmaya çalıştığında, onları konuşmaya daha yatkın buldu: Kürekçileri yoktu, ama kral bunları bulabilirse, Zuniga ve Granvelle'in istemiş oldukları gibi, tekne ve top verebilirlerdi. Ses tonlarındaki olağandışı sertliğe şaşıran Facchinetti, "Türkle anlaşmayı kafalarına koymuş olmalılar," diye düşünmeden edemedi.[12]

Ragazzoni'nin yolculuğu İstanbul'a doğru sürerken, Roma, Venedik ve Madrid arasında kralın kaç kadırgayı donatacağı konuşulmaktaydı. Papa öfke içindeydi, çünkü Venedikliler vaat edilenle yetinmiyor, hem daha fazla istiyorlardı hem de en geç marta kadar. Zuniga ve Granvelle'in de sabırları taşmak üzereydi ve bir aralık, eğer kadırgalar on beş gün gecikirlerse sorun çıkarmamak gerekir, diye ağızlarından kaçırdılar. Üstelik kürekçi meselesinin de tam anlaşılmadığı ortaya çıktı: Kralın kürekçileri yoku ve uzun zamandan beri kendi memleketlerinde de gönüllülerin toplanması konuşuluyor olsa bile hâlâ yapılan bir şey yoktu; forsa toplanmasınınsa sözü bile edilemezdi. Kralın ancak 70 kadırga denize indirebileceğini, ama Venedikliler eksik olanları tamamlarlarsa onlara yardımcı olacaklarını söylerlerken, İspanyollar kürekçi bulabileceklerini söylemediklerini, sadece bunların toplanmaları için Venediklilere yardım edeceklerini kastetmişlerdi. Bunun üzerine Venedikliler 70 kadırganın az olduğu ve eksik olanları onlar donatacaklarsa, kralın en az 8000 kürekçi bulması gerektiği cevabını verdiler.

İspanyol temsilciler ne söyleyeceklerini bilemiyorlardı, ama V. Pius, Felipe'nin mayısa kadar en az 80 kadırga göndereceğini, kürekçilerin de kendi masrafıyla Napoli Krallığından toplanacağını garanti etti. Bu yardıma çok müteşekkir olan temsilciler onun ayaklarını öptüler ve ikna olması için patronlarına bunun yapılabilecek en iyi anlaşma olduğunu yazdılar. Bunu öğrenmekten rahatsız olan Felipe, kendisinden 8000 kürekçi istemelerinin Venediklilerin kötü niyetlerinin göstergesi olduğunu söyledi: Çünkü "bunun imkânsız olduğunu onlar da biliyorlar." Venedik'te Facchinetti zamanın ilerlemekte olduğunu söyleyerek Dogu daha yumuşak davranmaya davet etmeye çalışmaktaydı; ama buna bir türlü

12 Nunziature IX, 315, 335, 336.

yanaşmayan Mocenigo ona, "Katolik Kralın vekilleri çok zaman harcadılar; bu pazarlığı tamamlamak için cumhuriyete dört gün kâfi gelirdi," cevabını verdi. Bu arada, Türkle barış yapılmasını isteyen tüccarlar İspanyol müttefiklerin bu ikiyüzlülükleri karşısında öfke içindeydiler.[13]

Görüşmelerin önünün açılması, Papanın nisan başındaki kararı ve kralın temsilcilerinin bunu kabul etmeleri üzerine Marcantonio Colonna'nın Venedik'e yaptığı yolculukla oldu. Venedik'e 11 Nisanda gelen Colonna orada 6 Mayısa kadar kalarak ne derece olağanüstü bir arabulucu olduğunu gösterdi. Felipe'nin razı olup olmayacağını fazla düşünmeden, Venediklilerin bütün istediklerini kabul etti ve cumhuriyetin öne sürmüş olduğu fazla hassas şartları hiç anmadan, temsilcilere birleşme için bir sorun kalmadığını yazdı. Venedik'in temkinli işadamları ve İspanyolların yardımı olmasa da Türkle çarpışabileceğini iddia eden heyecanlı Romalı prens arasında geçen bir sağırlar diyaloğuydu (ya da anlıyor numarası yapan sağırlar diyaloğu): "Bay don Giovanni'nin gelmesi iyi olacaktır, ama gelmezse de biz hallederiz." Colonna savaş yanlısı soyluların onur duygularını ustaca kullanmak suretiyle en önemli kararların Onlar Meclisi tarafından değil, çok daha heyecan dolu olan Pregadi (senato) tarafından alınması gerektiğine işaret ederek beklentileri umuda dönüştürme mucizesini gösterdi. Dog 14 Nisanda Barbaro'ya yazarak, birleşme için pazarlıkların yeniden başladığını, bu nedenle barış için acele edilmemesi gerektiğini bildirdi; 7 Mayısta, yani Colonna'nın hareketini takip eden gün İstanbul'da görüşme yapmakta olanlara Mağusa'yı hiçbir şartla teslim etmemelerini ve Venedik'e yazıp cevabı beklemeden ne barış ne de ateşkes anlaşması imzalamalarını bildirdi.

Elbette bu pazarlık şekli yanlış anlamaların daha devam edeceği anlamına geliyordu. Colonna İspanyol temsilcilere Venedikli leri imza atmaya ikna etmek için mayısa kadar 80 kadırgayı göndermelerini, Napoli Krallığının baronları vasıtasıyla diğer 20 tane için kürekçi toplanmasını ve 20 nakliye gemisinin tedarikini garantilemenin yeterli olacağını yazdı. Zuniga ve Granvelle, o tarihe (ya da kısa bir süre sonrasına) kadar 80 kadırga ve 20 gemiyi

13 Serrano IV, 93, 96-98, 105-106, 117; Nunziature IX, 337, 339, 344, 346; Setton 1010.

garanti ettiklerini yazdılar; kürekçiler içinse, ellerinden geleni yapacaklardı, ama bunları toplayamazlarsa bu kralın suçu olmazdı. Colonna belirttikleri son konu üzerinde ısrarla durarak, bu yanıtı Venediklilere iletti ve onlar da tatmin oldular.

Ancak Marcantonio Venediklilerin isteklerini söylerken pek açık olmamıştı: Cumhuriyet, kralın kadırgalarının mart ayı sonuna kadar hazır olmalarından başka, o tarihte Otranto'da bulunmalarını istediğinin anlaşmada yazıya dökülmesini talep ediyordu; ikinci olarak kraldan, Venedik tüccarlarının Napoli Krallığından satın alınan buğdayın parasını ödemeleri için peşinat istenmekteydi; son olarak da, anlaşmada taraflardan her birinin belirli sayıda piyade temin etmesi yazıldığına göre, Venedikliler denizaşırı topraklarında bulunanların da hesaba katılmalarını istiyorlardı. Colonna ilk iki maddeyi Zuniga'yla değil, olasılıkla sadece Papayla konuştu ve üçüncüden hiç söz etmedi; ama Venedik elçisi Soranzo, Marcantonio'nun dönüşünden hemen önce (Venediklilerin bu bitmeyen tereddütleri karşısında İspanyolların öfkelenmeleriyle birlikte) bunu masaya yatırdı.[14]

Roma'ya dönen Colonna pazarlığın tamamlanmış olduğunu sanıyordu, ama üzülerek böyle olmadığını gördü. Papanın ilk iki şartın önemsiz ayrıntılar olduğunu söylediği Zuniga ona, üzerinde anlaştıkları kontratta kadırgaların mayıs sonunda teslim edileceğinin yazdığını, ama nerede olacaklarından söz etmediğini söyledi; kendisi filonun o tarihte İtalya'ya gelmiş olacağını umuyordu ve on on iki günlük gecikmeye fazla önem verilmemesi gerektiğini tekrarladı. Buğday ücreti ödemesinin uzatılması mümkündü, ama Venediklilerin kolonilerinde bulunan piyadeler hesaba dahil edilemezlerdi. Bunun üzerine Soronzo imza atmak istemedi; Zuniga taleplerin Venediklilerin Colonna'ya söylemiş olduklarına uymadığı gerekçesiyle çekildi ve Colonna Roma'ya geldiğinde pazarlıkları karaya oturmuş buldu.

Marcantonio Venediklilere her istediklerini vermeleri gerektiğinde ısrar ederek önce İspanyolları korkutmayı denedi; çünkü bugün yarın İstanbul'dan barış şartlarını bildiren bir kurye gele-

14 Serrano IV, 103, 105, 109, 112, 121, 124; Nunziature IX, 349 ve 361 ve X, xxiv sgg.; *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 88 ve 96; Quarti 409-10; Setton 1012 ve 1014; Colonna lehine güzel rapor, Serrano 93-110; Bazzano 2003, 143-4.

bilirdi. Ancak Colonna ertesi gün Soranzo'yla görüştükten sonra Zuniga'ya giderek korkacak bir şey olmadığını, Venediklilerin Türklerle barış yapmayacaklarını söyledi ve onların konsoloslarını, taleplerini daha makul bir duruma getirerek anlaşmaya yazılı olarak eklemesi için ikna ettiğini bildirdi. Colonna'dan, "don Juan de Zuniga'nın bana dün söylediklerinin" tam tersini işitmekten sıkılan Zuniga ona, mesele yine piyadelerse artık konuşacak bir şey kalmadığını söyledi. Colonna öyle olmadığı cevabı verdi, ama İspanyol metni okumak istediğinde tam da korktuğu gibi olduğunu gördü.

Bu noktadan sonra pazarlık bir komediye dönüşmeye başladı. Colonna, Zuniga'yı bunun metne geçirilmesinin gereksiz olduğuna ikna etmeye çalıştı: Venedikliler denizaşırı kolonilerindeki piyadelerin hesaba katılmasını kastetmiyorlar, o piyadelerin filoya alınacaklar olduklarını anlatmak istiyordu. Zuniga inatla öyle yazılı olmadığını söyledi. Metni okuyan Vatikan temsilcileri, kendilerinin de Zuniga'nın dediği gibi anladıklarını söylediler. Öfkelenmeye başlayan Marcantonio Venedik'e gittiğini, bu yüzden Venediklilerin nasıl düşündüklerini onlardan iyi bildiğini söyledi. Sonunda Soranzo'ya dönerek, uzun tartışmalardan sonra, Venedik'ten aldığı emirleri göstermesine ikna etti, yanlış yorumlamış olduğunu söyleyerek o bölümü yeniden yazdırdı ve neşeli bir havayla Zuniga'ya götürdü. İspanyol bunu okudu ve diğerinin aynısı olduğunu söyledi. Bu durumda Soranzo, Venedik Komisyonunun başkanlığına getirilen arkadaşı Suriano'ya danışmaya karar verdi; o sırada Colonna ve İspanyollar askıda kalan diğer konuları görüşmeye devam ettiler.

Colonna'nın görüştüğü kişiye o anda hak vermesi ve başkalarının adına vaatlerde bulunması bu defa kralın temsilcilerinin avantajına dönüştü: Marcantonio filonun gelişi konusunda, kadırgalar Otranto'ya gelmekte 20 Hazirana kadar gecikseler de buna hiç kimsenin itiraz etmeyeceğine söz verdi ve Papadan bunun yazılı onayını aldı. Kadırgaların sayısı, Savoy Dükünün ve Malta Şövalyelerininkiler hariç 80 olacaktı. Zunigo hemen, Papanın 80 sayısından söz ettiğini, ama kendilerinin, belki de gelemeyecek olan Malta'nın ve Dükünkileri saymadan 70 dediklerini hatırlattı ve Colonna buna itiraz etmedi. Napoli buğdayı konusunda ise Venedikliler kralın ödemeyi uzatmasıyla artık yetinmiyor, fiyatının

Papa tarafından tespit edilmesini istiyorlardı. Marcantonio, Papanın bunu onların dediklerine göre belirleyeceğine dair İspanyollara gizlice söz verdi ve bir defa daha Papaya bunu yazdırmayı taahhüt etti. Bu noktada geriye kalan sorun, Venedikli elçilerin piyadeler konusunu hükümetleri yetki vermeden onaylayamayacakları üzerinde ısrar etmeleriydi. Colonna Venedik'ten gelecek yanıtı beklemeden bunu İspanyolların onaylamalarını istiyordu. Zuniga Marcantonio'nun kötü niyetinin ortaya çıkmasından korktuğundan şüphelenmeye başladı: Cumhuriyetin ona bir şey, kendi temsilcilerine başka bir şey söylemek riskine girmiş olmasına ihtimal veremiyordu.[15]

Her neyse, komedinin sonuç bölümü yaklaşıyordu. İspanyollar direnmeye devam ediyorlardı ve Papa Venedik elçilerine mesaj göndererek, eğer birleşmeyi kabul etmiyorlarsa konunun burada noktalanmasını bildirdi. Soranzo ile Suriano 19 Mayısta Venedik'ten uzlaşmacı bir yanıt alarak, aynı akşam Papaya gittiler ve onun bütün kararlarına uyacaklarını söylediler. Ertesi gün, birleşmeyi ve o yazın operasyonu hakkında eklenen protokolü imzalamak için hepsi bir araya geldiler. Venediklilerin deniz ötesi memleketlerdeki piyadelerinin de hesaba dahil edilmesi konusu zımnen bozuldu; buna karşılık kral mayıs sonuna kadar Savoia ve Malta'dakiler hariç, Otranto'da 80 kadırga hazır edecekti. Bu maddenin kayda geçmiş olduğunu gören Zuniga, az daha Colonna'yı yalancılıkla suçlayacak kadar ileri gidecekti: Venedik'ten gelen mektuplarında, cumhuriyetin ne istediğini çok iyi bildiği halde bunu inkâr etmişti. Buna alınan Marcantonio büyük bir yüzsüzlükle hepsini inkâr etti ve İspanyol, "Hiç kimse imkânsızı vaat etmeye zorunlu değildir," diye karşı çıkmasına rağmen sonunda imzayı attı. Bundan çok mutlu olan Papa, kardinalleriyle bu büyük olayı Katolik hükümdarlardan başka "etiam ad principes haereticorum" (sapkın hükümdarlara da) duyurarak onların desteğini istemek üzerine görüştü. Ama sonra bunun biraz aşırıya kaçacağına karar verildi. Din sapkınlarına Vatikan'dan bir görevli göndermek, "uğursuzluk" demekti.[16]

15 Serrano IV, 124-125.

16 Serrano IV, 126, 129-130; Quarti 422-5; Suriano 418; Brunelli 2003, 14. İttifak metni, Suraino 419-24 ve Serrano S IV, 136.

Anlaşmanın altındaki imzada birçok derin çatlak saklıydı. Eksik olan 20 kadırga konusuna yeniden dönmek istenmedi: Kral temsilcilerine, "Bunlar bende olmadığına göre, demek ki kürekçileri ve yüzebilmeleri için geri kalan her şeyle birlikte Venedikliler verecekler," diye yazmıştı. Venedikliler kendilerinin 20 kadırga gövdesi verebileceklerini, ama topçuları veya kürekçileri olmayacağını bildirmişler, sonra bu konu hakkında bir şey konuşulmamıştı.[17] Kadırgaların Otranto'da bulunmaları, Mağusa'ya yardıma gitmeleri için olmalıydı, ama Zuniga, "don Juan'ın gelmesinden önce oranın kaybedileceğinden" emindi. O yıl artık bir şey yapılamayacağından Madrid'de kimsenin kuşkusu yoktu ve Venediklilerin bu gerçeği görerek, kadırgalarını Kuzey Afrika'da bir operasyon için kendilerine verecekleri umuluyordu. Ortak kanıya göre, Venedikliler sadece zorda kaldıkları için anlaşmayı imzalamışlardı ve Soranzo ortaya bir yığın zorluklar sürdükten sonra görüşmelere olumsuz havayla devam etmeyi sürdürdükleri için buna adeta pişman olduklarını düşünüyordu. Kaynaklarının yazdıklarına bakılırsa Kutsal İttifakı sadece Türkler ciddiye alıyorlardı:

> Onlar Kıbrıs yenilgisinin intikamını almak için sahte dinlerinin üzerine yemin ederek bir İttifak anlaşması imzaladılar ve Müslüman filosuna karşı güçlü bir filo hazırlamak için para ve adam toplamaya başladılar. Ayrıca "artık uyuklamanın sırası değil," diyorlar.[18]

Hıristiyan meclislerinde şüphecilerin sayıları yüksek olsa bile birleşmenin tamamlanmış olması iyimser bir rüzgâr estirdi. Aralarında çeşitli görüş farkları olmakla birlikte, ellerindeki gücün Türkte olandan fazla olduğu muhakkaktı. Venedik'te Colonna, zafer kaçınılmaz, demişti, çünkü geçen yıl da Hıristiyanlar daha güçlüydüler ve "Türkün denizdeki gücü artmış olsa bile Koalisyonun gücü onlardan daha fazla büyümüştü. Buna inanan bir diğer kişi de Madrid'deki Venedik Büyükelçisi Lunardo Dona idi ve azmiyle neredeyse insanı ağlatacaktı: Henüz aralık ayında, "Türk bizim muazzam müttefik filomuz karşısında çok uğraşmak zorun-

17 Serrano IV, 106 ve Nunziature IX, 364.

18 Lesure 98; Nunziature X, 6 ve Charriere III, 157; Selaniki, Yıldırım'dan (2007, 551) alıntı.

da kalacağından," gelecek yıl için iyimser olduğunu açıklamıştı ve anlaşma tamamlandığında, böyle büyük bir gücün karşısında Türkün Çanakkale Boğazına kadar kovalanacağından korkması gerektiğini söyledi. Ama içlerinde en iyimser olan Papaydı: Anlaşmanın imzalanmasından üç gün sonra kardinalleri toplayarak, "Bu kâfir tiranın," yani Selim'in sonunun belli olduğunu, Tanrı'nın izniyle bu Kutsal İttifağın, "o vahşi hayvanın boynuzlarını kırmaya" hazır olduğunu bildirdi. Ancak çetin geçeceği belli olsa da, Hıristiyanların bu savaşa Türklerin yenilmez oldukları mitinin etkisi altında hazırlandıkları söylenemez.[19]

Roma'da anlaşma tamamlanırken, İstanbul'da Ragazzoni, yetkililerin emri altına girmesini emrettikleri Barbaro'yla nihayet karşılaşabilmişti. Marcantonio onun gelmesine olumsuz anlamda şaşırdığını, kanısına göre onun görevinin aslında Venedik'in durumunun zayıflığını gösterdiğini söyledi, ama o zamanki yazışmalarından yine de sonunda Venedik'le temasa geçebilmekle rahatlamış olduğunu anlıyoruz: Ragazzoni'nin getirdikleri onun on beş aydan beri aldığı ilk mektuplardı. Mehmed Paşa biraz zorluk çıkardıktan sonra ikisini kabul ederek 7 Mayısta sarayında görüştü. Bir süre tüccarların serbest bırakılmaları üzerine konuşulduktan sonra, yaşlı Sırp ve iki İtalyan maskelerini çıkararak barıştan söz etmeye başladılar.

Başlangıç umut verici değildi, çünkü Venedikliler Onlar Meclisinin talimatlarına uyarak Kıbrıs'ın geri verilmesini dahi şart olarak ortaya koyuyorlardı; halbuki Sultan barış yapmak için Venedik'in oradaki tam bağımsızlığından vazgeçerek diğer Hıristiyan tebaası gibi vergi ödemesini istiyordu. Ragazzoni Sadrazamı etkilemek için elinde tuttuğu ve imzalanmak üzere olan Kutsal İttifak anlaşmasını salladı: Bir araya gelmiş iki imparatorluğun gücü Osmanlı ordusunun şansını değiştirebilirdi. Mehmed uzlaşmacı bir tavırla, Venedik'in Hıristiyan hükümdarlar tarafından ne kadar az sevildiğini ve onlara ne kadar az güvenilebileceğini söyledi. Bu yüzden anlaşmanın hiçbir zaman imzalanmayacağını, Al-

19 Guglielmotti 140-143; Dona 61 ve 108; Suriano 417. Senato da Venier'e yazarak, Kutsal İttifak filosunun gemi ve adam sayısı bakımından üstün olacağını, bu yüzden savaşmak için cesurca ilerlemeleri gerektiğini bildirir, ASV, SS 77, 106v.

lah Müslümanların yanında olduğundan, "o Haçlı gücünden" asla korkmadıklarını ekledi. Biraz sıkılan ve "bu yorumlamalara" son vermek isteyen Ragazzoni kimin galip geleceğine sonunda Tanrı'nın karar vereceğini söyledi. Mehmed, Sultanın kazanacağını ve Kıbrıs'la yetinmeyerek, Dog barış yapmak için yalvarıncaya kadar Venedik kolonilerinin istilasını sürdüreceği karşılığını verdi.

Bu tedirgin edici konuşmadan sonra evine dönen Ragazzoni Sultanın esirlerinin ve sadrazamın ("Caraffa ailesinden bir hadım) aralarında gidip gelen bildik İtalyan centilmenleriyle irtibata geçerek Babıâli'nin niyeti hakkında her şeyi öğrenmeye çalıştı. Bunlar, rakibi Mustafa'nın Kıbrıs'ın işgalini bitirmeden Mehmed'in barışı memnuniyetle onaylayacağını söylediler. Sadrazam kısa bir süre sonra Ragazzoni ve Barbaro'yla yeniden karşılaştı ve pazarlık haftalarca devam etti. İki Venedikli, sadrazam ve İbrahim Beye, uygun bir barış anlaşması imzalamaları halinde cumhuriyetin karşılık olarak yüklü bir şükran armağanı vereceğini ima etmekten kaçınmadılar: Venedik'in gönderdiği talimatlara göre, lütuflarına karşılık Mehmed'e 50.000, dragomana ise 6000 sikke vermeye yetkiliydiler.

Venediklilerin önerilerini sadrazama tercüme eden ve cevaplarını onlara yorumlayan İbrahim Beyin bu pazarlıklarda oynamış olduğu rolü abartmaya gerek yoktu. Pazarlığın kaderi onun seçtiği sözcüklere bağlıydı: Zamanın birinde Fransa büyükelçisi onu, sadrazamla yaptığı bir görüşmenin tercümesini, kendisine bolca ödeme yapmış olan Migues'in çıkarları lehine değiştirmekle suçlamıştı. Barbaro görüşmelerde Babıâli'nin kendilerinkini değil, elçiliğin tercümanlarını kabul ettiği günleri arıyordu; ama neyse ki Polonyalı istediğini sorabildiği bir dostuydu. Marcantonio bazı toplantılarda kendi tercümanını kullanmak için ondan katılmamasını bile isteyebilmişti. Şimdi konuşacakları görünüşte çok nazik kişiler olsalar bile bu toplantı en küçük bir yanlış adımı bile kabul etmezdi. Daha sonra Barbaro şöyle diyecekti: "Türklerle pazarlık yapmak camdan bir topla oynamak gibidir; karşındaki bunu hızla fırlattığında sert bir hareketle vurmamalı ya da yere düşürmemeli, yoksa her iki şekilde de kırılır."[20]

20 CB, 147v-148r; *Yazışmalar*, Barbaro 1573, 341; Charriere III, 85; tercümanlar aracılığıyla görüşmenin güçlüğü: *Yazışmalar*, Navagero 1553, 103, Dona

Bütün bunlara karşın, barış hemen yakında duruyor gözüküyordu. Meclisten almış olduğu direktifler Barbaro'nun pazarlığa Kıbrıs'ı geri istemekle başlamasını gerektiriyordu, ama ekstrem bir durumda adadan ve de Mağusa'dan vazgeçebilirdi; yeter ki "vekillerimiz, askerlerimiz ve kutsal eşyaları, topları, mühimmatı, çanlarıyla çıkmak isteyen herkes çıkabilsin"di ve sadrazam daha fazlasını istemiyordu. Baylo 23 Mayısta görüşmeye karar vererek İbrahim Beyi evine davet etti. Misafiri ikindi vakti geç bir saatte geldiğinde, Barbaro üç saat önce kayınbiraderi Andrea Gradenigo'nun Venedik'ten gönderdiği ve "durumun nasıl çehre değiştirdiğini" belirten mektupları almıştı. Daha önceleri de Barbaro'ya görünüşte kendi yazdığı, aslında Onlar Meclisinin dikte ettirdiği mektuplar göndermiş olan Gradenigo yeni direktiflerin yolda olduklarını bildiriyordu (14 Nisanda gönderilen ve 29 Mayısta ulaşan mektupta Meclis bayloya, Marco Quirini'nin Mağusa'ya yardıma gittiği ve İspanyol temsilcilerle pazarlıkların birden iyi bir yola girmiş olup birleşmeyle sonuçlanabilecekleri, bu nedenle her şartla barışı kabul etmenin uygun olamayabileceği yazmıştı). Barbaro kayınbiraderinin yoldaki mektup hakkında verdiği bu önbilgilerin güvencesiyle İbrahim'e yapmayı düşündüğü teklifi son anda değiştirerek ona Venedik'in Mağusa'ya karşılık, Adriyatik'teki önemli Türk üsleri olan Avlonya, Herceg Novi ve Dıraç'ı istediğini söyledi.

Bu gülünç teklif doğallıkla reddedildi. Barış görüşmelerinin çökmesi üzerine, ona paralel bir konu olan, el konulan malların serbest bırakılmalarına geçildi. Bunda asıl mesele şöyleydi: İstanbul'da el konulanlar sahiplerine iade edilmiş, ama Venedik'te el konulan Doğulu Yahudilerin malları hükümet tarafından ucuz fiyata satılarak, elde edilen gelir savaş harcamalarında kullanılmıştı. Yahudilerin kendisinden Venediklilere aynı parayla ödeme yapmasını istedikleri Sultan, "Hıristiyanlar dinlerinin geleneklerine göre istediklerini yapabilirler; kendisi ise dininin ve yasalarının gereğini yapacaktır," buyurmuştu. Ragazzoni ve Barbaro durumu kurtarmak için, Yahudilerin, hatta daha çok Müslümanların Venedik'te gayet iyi muamele gördüklerini, satılmış olan malların

1596, 322; ve Türklerle pazarlık usulü hakkında daha genelleme: Bernardo 1592, 397-421.

çabuk bozulanlar olması gerektiğini ve sahiplerinin mutabakatıyla açık arttırmada "çok iyi fiyata" satıldıklarını söylediler; para özenle muhafaza edilmişti ve anlaşma yapıldığında hemen iade edilecekti, çünkü Tanrı'ya şükür, Dogun elinden bundan daha büyük bir savaş için bile fazlasıyla para vardı. Türklerin bu umarsız yalanlara inanıp inanmadığını bilmiyoruz, ama yine de 29 Mayıs'ta bir uzlaşmaya varıldı. Sultan Venedikli tüccarların ve mallarının imparatorluğun her tarafında serbestçe dolaşmaları izni çıkardı; buna karşılık baylo da Venedik'in aynı şekilde davranacağı sözü verdi.

Bu pazarlık son bulup söz barış gibi ölü bir noktaya geldiğinde Ragazzoni kendi görevini bittiğini anladı. Avusturyalı Habsburg elçileriyle Transilvanya Prensliğinin başına geçecek kişi hakkında başka bir görüşmeyi başarıyla tamamlamış olan sadrazam, bu şaşırtıcı ve tuhaf kişilerle görüşmeyi daha fazla sürdürmek niyetinde değildi ve Venedikliler onun ses tonunda mutlak bir değişim olduğunu hemen fark ettiler. 10 Haziranda son bir toplantı yapıldı. Bu esnada Mehmed Paşa, "barış konusunda aşırı ve onursuzca sözler duyması üzerine, düşüncelerindeki değişikliği açıkça belli etti" ve Ragazzoni'ye ne zaman isterse gitmesi için izin verdi. Veda töreni çok ihtişamlı oldu; Mehmed Venediklilere Hıristiyan hükümdarlara güvenmemelerini söyleyerek, "cumhuriyet bize düşman davranacak yere," diye devam etti, eğer "Sultanın kaftanının eteğine tutunursa, sadece sürekli huzur içinde yaşamakla kalmaz, böyle savaşları canının istediği başka hükümdarlara karşı da açabilir." Ragazzoni nazik bir şekilde, görevinden memnun kalarak ayrıldığını ve "Dünyanın en büyük hükümdarını görmek ve dünya üzerinde yaşayan en sağduyulu, adil, olgun ve değerli yöneticiyle görüşmek fırsatı bulmaktan memnun olduğu" yanıtını verdi.

Ama hareketinden önce hava yine bozma fırsatını buldu. Selim tüccarlar hakkında almış olduğu karara geri dönerek Venedikli elçilere, kendilerine güvenmediğini, bu yüzden Venedik de aynısını yapana kadar mallarının serbest bırakılmayacağını duyurdu. O zamana kadar Osmanlı İmparatorluğunda bulunan Venedikli tüccarlar serbest kalmıştı, Venedik'te bulunan Doğulular-

sa tutuklu durumdaydılar. Daha emin bir adım atmak için Selim her iki tarafın tüccarlarıyla mallarının Venedik'in tercihine göre Ragusa veya Zara'ya götürülmelerini ve takasın orada yapılmasını önerdi. İbrahim Bey Sultanın kafasına bunu sokanın Migues olduğunu söyledi. Venedik'e duyulan düşmanlıktan çok, böyle önemli bir sorun için güvensizlik nedeniyle bu mümkün olabilir. Duruma çok canları sıkılan Ragazzoni ve Barbaro bunun dürüst bir pazarlık yöntemi olmadığını, bu durumda imzalamaya gerek kalmadığını, Bay Jacobo'nun giderek bunu iletmesinin daha iyi olacağını söylediler.

Ragazzoni'nin görevi fiilen somut bir sonuç getirmemişti ve Venedik'e dönerken, yola çıktığı zamanki beklentilerin şimdi çok uzağına düşmüştü. İstanbul'dan 18 Haziranda ayrılarak temmuzda Ragusa'ya geldiğinde, Türk korsanlardan kaçarak oraya sığınmış olan Trona isimli Venedik kadırgasını buldu. Artık pazarlık yapmaya alışmış olan Bay Jacobo korsanlarla irtibat kurarak, onlardan kendisinin kadırgayla yola devam etmesine engel olmamaları ve korku içindeki Ragusalıları taciz etmemeleri garantisi aldı. Ancak kadırganın çok kötü durumda olduğunu gören Ragazzoni ona binmekten vazgeçerek başka bir gemi beklemeye başladı. Venedikliler onun dönmesinin kendilerinin Türklerle barış yapmaları kuşkusunu müttefiklerinin başkentlerinde yeniden canlandırabileceğini düşünerek, orada kalmasını bildirmek istiyorlardı. Sonunda ona, "nasıl uygun görürse öyle yapmasını" yazdılar. Nihayet 9 Ağustosta Venedik'e geldiğinde askeri hazırlıklar o kadar ilerlemişti ki, onun görevi artık kimsenin umurunda olmadı. Faccinetti'nin ironik bir üslupla yazdığı gibi ona kalan yegâne kazanç, "Türklerin kendisine çok iyi davranmış olmalarından duyduğu memnuniyetti."[21]

Aldığı son direktifleri iyi yorumlayamamış olma kuşkusu içini kemiren Barbaro İstanbul'da şaşkın ve yapayalnız bir halde kaldı. Boğaz'daki metropolde yazları sürekli gezinen veba, Ragazzo-

21 Pazarlıkların yeniden canlandırmaları: *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571; Barbaro 1573b, 397-99; CB, II, 136v-139r, 141v-159r, 163v-180r, 183r-184v (kısmen yayımlanmış, Quarti 406-416); Nunziature X, 28-32, 35; Paruta 209. Ragazzoni'nin Barbaro'ya naklettiği Onlar Meclisi talimatı: ASV, X, Gizli bölümler, 9, 141r-146r; 14 Nisandakiler: 157r.

ni'nin hareketinden birkaç gün önce İbrahim Beyin evinde ortaya çıkmış, önce hizmetçilerden kimileri ölmüştü; sonra ev sahibi de hastalanarak 17 Temmuzda ölmüştü. Barbaro'yla Mehmed Paşa arasındaki görüşmelerde önemli bir rol oynayan değerli bir insan da böylece ortadan yok oldu. Dragomanın kaybı Sadrazam için de bir sorun oldu, çünkü Venedik'te kalan Mahmud Beyin yokluğunda, birlikte çalışabileceği İtalyanca bilen tek kişi Polonyalıydı. İnanması güç ama Barbaro resmi bir yazısında, "Bu Babıâli'de dragomanlık yapacak ya da mektup okuyacak hiç kimse bulunmuyor," demekte. İstanbul'a, Kandiye'de ele geçirilen bir Venedik fustasında bulunan ve adanın savunması hakkında çok önemli bilgilerin yazılı oldukları bir torba dolusu mektup geldiğinde Mehmed Paşa bunları çevirmesi için Haham Salomon Askenazi'den başkasını bulamaz ve sonuç felaket olur, çünkü sözde onun dostu olan, ancak Barbaro'ya daha yakın olan bu zat en önemli ayrıntıları çevirmeyip, şifreli bir mektubu "güzelce" ortadan yok eder ve Kandiye yöneticilerinin şifreli diğer iki mektubunu baylonun hazırladığı sahte mektuplarla değiştirir.

O günlerde İstanbul'a, malların serbest bırakılma işlemlerinin hızlandırılması için İskenderiye'deki Venedik Konsülünün dragomanı olan Marco da Scassi geldi. Onu Halep valisi olduğu zamanlarda tanımış olan Mehmed kendisinden Türk olmasını isteyerek İbrahim Beyin yerini almasını teklif etti. Babıâli'de eğitimli personel çok az olduğundan sadrazam teklifinde o kadar ısrar etti ki, sonunda bundan rahatsız olan Scassi telaşla Mısır'a dönmeyi tercih etti. Birlikte çalıştığı yardımcılar konusunda baylo da zor durumdaydı. Göreve başladığı zaman baylolukta üç dragoman bulunuyordu, ama başdragoman Ludovico Marucini, uzun bir hastalık sonunda kangren olması üzerine ayağı kesilmiş, daha sonra ölmüştü; Mateca Salvago ise Ragazzoni'yle birlikte gitmişti. Şimdi ona kalan, diğer Levantlar gibi bir aileye mensup olan ve bayloların tercümanlığını yapan Bay Pasquale Naon'du. Ancak o kâfi gelmediğinden, Barbaro da Scassi'ye teklifte bulundu, ama adam oradan ayrılınca kendisi de hayal kırıklığına uğradı.

Akdeniz'de etnik gruplardan ve melezlerden oluşan, göçmenlerin, sığınmacıların oradan oraya dolaştıkları, birden fazla dil bilen devşirmelerin bulunduğu, hatta limanlarında hemen herkesin az çok anladığı suni bir dil konuşulan bir toplumda üstün güce sahip hükümetlerin başkalarının dillerine (gururla) kapalı oluşları ve yeterince eğitim almış personel bulundurmakta gösterdikleri ilgisizlik anlaşılır gibi değildir. Eğer yeniden pazarlık görüşmeleri için masaya otursalardı, Sadrazam ve baylo çok güç bir duruma düşerlerdi; ama mevsim ilerlediği için artık pazarlıktan çok silahlanma önem kazanmıştı.[22]

22 CB, II, 181rv, 184r-186r, 191r, 213v-214r. Salvago ve Naon 1592'de Baylo Lorenzo Bernardo bu ilki hakkında çok olumsuz, diğeri için de küçümser bir rapor hazırladığında, halen hizmetteydiler: *Yazışmalar*, Bernardo 1592, 413-15. Ertesi yıl Onlar Meclisi Mateca'nın bir hain olduğuna karar verdi ve Baylo Marco Venier onu zehirletti (Pedani 2010, 169).

Bölüm 19

Türk filosu yeniden hazırlanarak denize açılıyor. Sebastiano Venier çok uğraşmasına rağmen az adam toplayabiliyor. Arnavutluk'ta durum daha kötüleşiyor ve Uluç Ali doğuya ulaşıyor.

Türk denizciliği için yaz mevsimindeki bir harekâttan sonra 26 Ekimde, yani Aya Dimitir gününde (Osmanlılar buna "Ruz-i Kasım, yani "yazı kıştan ayıran gün" derlerdi) limanlara dönmek gelenekti. Her zaman olduğundan bir buçuk ay daha fazla denizde kalan Piyale'nin ve Kaptan Paşanın kadırgaları ancak aralık ortasında limana girebildiler; tabii çok kötü bir halde. Tebaanın haklarına saygı olarak, ama kaynakların aşırı tüketimi pahasına, her yıl olduğu gibi sağ kalan bütün kürekçiler memleketlerine gönderildiler ve yetkili birimler bunların yerini alacak olanları toplamaya başladılar. Cenovalı bir ajan, 80.000 kişinin yazıldığını iddia ediyor ve bunları şubat sonuna kadar geleceklerini belirtiyordu: "Çünkü donanmayı zamanında çıkarmak istiyorlar." Tersanede hemen onarım çalışmaları başladı: İskenderiye'den kıtık ve kenevir, ayrıca başkentte kullanmak için pirinçle sebze yüklü *Barbara* gemisi kısa sürede ulaştı; ayrıca Eğriboz adasından yelken bezi yüklü altı kadırga geldi.[1]

Sultanın yüz yeni kadırga yapılması emri (boyutlar biraz değiştirilerek olsa da) Batıya hemen ulaştı: Barbaro Karadeniz'deki

1 CB, II, 97r, 118v; Charriere III, 140; Nunziature IX, 323 ve 326; Serrano IV, 94; *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 161; ASG, 2170; krş. Türk tarihçi Peçevî, Yıldırım 2007, 548-9. Kürekçi toplanması için bkz. Barbaro'nun daha ölçülü değerlendirmesi, üst, böl. XVI, n. 25. Kışlama geleneği için bkz. Braudel 1986, 263; *Yazışmalar*, Garzoni 1573, 419, Moro 1590, 353, Zane 1594, 402.

limanlarda 40-45 kadırga yapılacağını bildirdi, sonra tahminler 30'a düştü ve 12 adet de İstanbul'da yapılacaktı. Ege'de devriyede kalanların aralık ayında dönmeleriyle, Arap Ahmed'in komutasında Mağusa'da kalan ekiple, korsanların kalyataları ve fustaları ve Uluç Ali'nin Cezayir'den getirebilecekleriyle büyük bir filo teşkil edebilirlerdi: İspanyolların verdikleri bilgilere göre, en az 250 teknel Yani çetin bir savaş olacağı kaçınılmazdı. 30 Ocakta Rambouillet Roma'dan, "Türklerin geçen yıldan daha büyük donanmaları olacağı söyleniyor," diye yazıyordu. Bu haberler düşmanın niyetini anlamak için Venedik'te elekten geçiriliyorlardı, çünkü o çapta bir filo sadece Lala Mustafa'nın Mağusa'yı kuşatmak amacına yönelik olamazdı.

Türklerin önceki yıl Kıbrıs'a çıkarma yaptıkları gibi, şimdi de Girit'e gelmelerinden korkuluyordu; veya daha da kötüsü, İyon Denizine kadar çıkarak, Adriyatik'in anahtarı olan Korfu adasını işgal edebilirlerdi. Elçi Lunardo Dono Madrid'de, "Hıristiyanlığa saldırmaya hazırlanan güç o kadar büyük ki," diyordu, "sadece Kutsal İttifakın imzalanması Sultanın hırsını dindirebilir; aksi takdirde zavallı Hıristiyan dünyasının büyük bir parçasının daha (...) onun tarafından yok edilerek kendi dünyasına katılacağından korkulmalıdır." Önceki yılın hezimeti belleklerinde olan İstanbul'daki ajanlar hükümetlerini uyarıyorlardı: Tetikte durmak ve zamanında hazır olmak gerekir, "ve eylüle kadar beklemeyip, mayıs ayında saldırı olabilecek yerlerde olunmalı; gecikilirse her şey mahvolur."[2]

Kutsal İttifak anlaşmasının tamamlanmasından önce II. Felipe Türklerin hazırlıklarını kendi usullerine göre engellemeye karar vermişti. Kral İstanbul'da tam 127 gizli ajan bulunduruyordu;

2 CB, II, 90r, 97r, 117r, 127r; Charriere III, 143; Nunziature IX, 323, 332 ve X, 1 e 18; Serrano IV, 89 e 92; Dona 82-83; ASG, 2170. Kadırgaların toplam sayısı hakkında Batılıların öngörüleri: İki yüz "aunque muy mal armadas" ayrıca korsanların 60, Vargas Hidalgo 733; 250 korsan teknelerini saymadan, Serrano IV, 92; 250, ayrıca 100 başka tekne, Braudel 1986, 1177; "yaklaşık 200 kadırga, ama çok düzensizler," Nunziature X, 1. Osmanlı belgeleri 227 kadırgadan söz ederler; bunların 35'i esir kürekçi, diğerleri toplanmış kürekçidir: İnalcık 1974. Karadeniz'de inşa edilen gemilerin sayıları, 19 Mart 1571'de İstanbul'dan gelen bir yazıda da belirtilir, Vargas Hidalgo 721: 36 Karadeniz'de ve 5 İzmit'te. Ama daha sonra Napolili bir ajanın belirttiğine göre, sadece Karadeniz'de 45 tane inşa edilmişti: Lesure (b) 159.

bunların 15'i normal ajan, 112'si ise gereğinde onlara yardımcı olan kişilerdi. Bunların ödemelerini yapması için (yılda 5000 düka tutuyordu) bir adam gizlice para taşıyarak İtalya ve İstanbul arasında devamlı gidip gelmekteydi. Başlarında Malta Şövalyelerinden Varelis isimli Korfulu bir grup Rum suikastçı Sultanı, oğlu Murad'ı ve Josef Nasi'yi öldürmek ve tersanede yangın çıkarmak göreviyle 1569'un Kasım ayında Osmanlı başkentine doğru yola çıkmışlardı. Görev başarılı olamadı ve Sicilya'ya dönen Varelis israf ettiği büyük miktarda para yüzünden yargılandı,[3] ama diğer İspanyol casuslar İstanbul'da faaliyete gizlice devam ediyorlardı. 1570 Aralığında Korsikalı devşirme Süleyman Bey, kısa süre öncesinde tersanede çalışmaya başlayan küçük bir grup Kıbrıslı Rum genci içinde yelken ve halatlardan başka yedek barutun da bulunduğu ana depoyu ateşe vermeye ayarttı.

27 Aralık gecesi tersanenin önündeki sularda devriye gezmekte olan bir firkatedekiler, "deponun önünden geçerlerken bir yanık kokusu aldılar" ve görevi gereği tersanede kalan Kaptan Paşaya haber verdiler. Ali hemen bir firkateye atlayarak her zamanki dinamikliğiyle depoya koştu ve ateş baruta yaklaşmadan söndürmeyi başardı. Suikastın başarısız olması şehirde bulunan Batılılarda büyük hayal kırıklığı yarattı: Monsieur de la Tricquerie'nin kralına yazdığı gibi, "Bu iş başarılı olsaydı, Sultan ne kadar gayret ederse etsin, iki yılda yirmi kadırga çıkartamazdı, çünkü tersanedekilerden başka mühimmatı yok." Üzgün bir Cenovalı ajanın söyledikleri daha da vahimdi: "Eğer durumu bir saat sonra fark etmiş olsalardı her şeyleri tükenecek (...) ve Türkler 3-4 yıl daha donanma sahibi olamayacaklardı." Buna üzülmeyen tek kişi olan Barbaro, sabotajın başarılı olması ve (kendi deyimiyle) "haydutların" kendilerini savunmak için suçu ona atmaları halinde başına gelebilecekleri düşünerek soğuk terler döküyordu; neyse ki ateş zamanında fark edilmişti.

Deniz komutanının zamanında müdahalesi sayesinde "yangını çıkaran" ve avenesi yakalandılar, işkence altında başka bir isim vermediler ve ardından kazığa geçirildiler. Bunlardan birinin adı Venedik büyükelçiliğinin dragomanı gibi Pasquale idi ve Barbaro bu karışıklık aydınlığa çıkana kadar yine kötü anlar geçirdi.

3 Manoussacas 1974, 221-2; Braudel 1986, 1153 n.

Komployu tasarlayan ve –Cenovalı ajan yazıyor– "bizim çok iyi dostumuz" olan Korsikalı devşirme paçayı kurtardı; ama ortam çok gerilmişti ve eğer sabotajcılar yakalanmasalardı Pera'daki bütün Hıristiyanlar (Frenkler) parça parça edilme tehlikesine girebilirlerdi. Babıâli tersaneye hiçbir Hıristiyanın yaklaştırılmamasını emrederek bütün kadırgalara nöbetçi koydu ve reisleri bunların devriyelerini kontrol etmekle görevlendirdi.

Bundan yılmayan II. Felipe, biri Ermeni, diğeri Kalabriyalı iki ajan daha gönderdi. Bunlar Dona'ya, "tersaneyi yakmak için İstanbul'a gittiklerini" söyleyerek, yolculuk yapmak için kullandıkları pasaportlarını gösterdiler. Adamların krala hizmet için daha önce de oralarda bulunmuş oldukları anlaşılıyordu. Para için kazığa geçirilme riskini göze alan maceracılar eksik olmuyordu: İspanya kralının Ragusa'daki bir ajanı (o da Cenovalıydı) tersaneyi yakmak ve orada bulunan kadırgaları batırmak için Venedik'e başka bir plan teklif etti.[4]

Bütün bunlar hiçbir işe yaramadı ve İstanbul'a bulunan Hıristiyan casus şebekesi sadece kötü haber ulaştırmakla kaldı. Olağandan fazla ayrıntıya yer veren 8 Mart tarihli bir raporda filoda 263 kadırganın yer aldığı iddia ediliyordu; mart ayının ortalarından önce yola çıkması zor görünse de, Kıbrıs'tan Mustafa Paşa onun en yakın zamanda hareket etmesini istiyordu. Yine de Mağusa kuşatması için iki büyük mavnaya top ve barut yüklenmiş ve yük almış olanlar dahil, Türk olsun Hıristiyan olsun limanda bulunan bütün yük gemilerinin hazırda olmaları bildirilmişti.

Piyale ile Ali arasındaki rekabet nedeniyle denizde kimin kumanda edeceği henüz belli değildi. Piyale, sultandan önceki yıl olduğu gibi Kaptan Paşayla birlikte değil, sadece kendisinin kumandan olmasını istemişti. Bu durumda Hıristiyan filosunu arayıp bulduğunda, isterse 400 gemileri olsun, saldıracağını söylüyordu. Kara güçleri için –rapor devam ediyordu– iki ayrı kumandan seçilmişti: Pertev Paşa Zara'yı kapsayacak, Ahmed Paşa ise Mora ve Arnavutluk'taki isyan hareketlerini bastıracaktı.[5]

4 CB, II, 105v-106r; Preto 1994, 29 e 306; Garcia Hernan 1999, 148-152; Dona 83. Yangın: ASG, 2170 ve Charriere III, 142. 1566-1569 yıllarında tersanede yangın çıkarmak için Madrid ve Floransa'da başka planlar üzerinde çalışılır: Aglietti 1998, 126-8.

5 Vargas Hidalgo 721.

Roma'da devam eden pazarlıklardan haberdar olan Babıâli hazırlıksız yakalanmak niyetinde değildi. Bosna ve Arnavutuk Beylerinden şubat ayından beri gelen raporlar Venedik filosunun Korfu'da olduğunu ve İspanyol filosunun gelmesini umduklarını belirtmekteydiler. 30 kadırgalık bir ekibin Girit'te kaldığı biliniyor ve denilenlere göre yiyecek sıkıntısı çekiyorlardı; hatta Mısır ve Suriye'den İstanbul'a buğday taşıyan gemileri ele geçirmek niyetinde oldukları söyleniyordu. Bundan tedirgin olan vezirler denizlerdeki devriyeleri güçlendirmeye karar vererek, Venediklilerin Kandiye'den çıkışlarını ve aynı zamanda Kıbrıs sularını gözetlemek için en uygun yer olan Rodos'a güçlü bir hücum birliği yerleştirmeye karar verdiler. 15 kadırga ve bir kalyatadan dan oluşan ekip Lala Mustafa'nın kampına indirilecek, sonra Sakız ve Rodos adalarındaki devriyelerle birleşecek askerlerle dolu olarak ünlü korsan Kaya Çelebi komutasında 23 Şubatta başkentten yola çıktı. İskenderiye devriyelerinden, İtalyanların "Maometto Scirocco"* dedikleri İskenderiye devriye gemilerinin kaptanı eski korsan Sülük Mehmed Kaptan da kadırgalarıyla birlikte Rodos'a gidecek ve düşman gemilerinin Mağusa'da kuşatma altında bulunanlara yardım götürmelerini engellemek için birleşik gücün komutasını alacaktı.[6]

Ama bu önlemlerin alınmasından önce, Marco Quirini'nin büyük bir askeri güçle Kıbrıs'a gittiği haberi yıldırım gibi düştü. Başarısızlığın perdelenmesi için düşmanın sayısını ikiye katlamak alışkanlığını uygulayan Lala Mustafa Venediklilerin 24 kadırga ve beş nakliye gemisiyle gelerek çok miktarda asker ve teçhizat indirdiklerini, bu yüzden Mağusa'yı almak için kendisinin de desteğe ihtiyacı olduğunu yazdı. Öfke içinde divana giren Sultan oradakilere zorlu bir çeyrek saat geçirttikten sonra vezirler ona bütün suçun Mustafa'da olduğunu söylediler: Hıristiyanların Mağusa'ya yardıma gelmelerini önlemek için kendisine sekiz kadırganın yeterli olacağını söyleyerek filonun geri dönmesini emreden oydu.

---

* Sciroccio (Sirokko): Akdeniz'den gelen sıcak ve kuru rüzgâr –çn.

6 Daha kesin tarihler, CB, II, 119r ve *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 161; ayrıca bkz. Paruta 203, Hill 1948, 1006-7 ve İnalcık 1974; Kaya Çelebi hakkında bkz. Koloğlu 2007, 528 ve Maometto Scirocco hakkında bkz. 2008, 183. Başlangıçta daha büyük tedbirler öngörülmüştü: Ocak ayında, şubata kadar 50 kadırga çıkarılması konuşuluyordu (CB, II, 105r; ASG, 2170).

Ama bunun ceremesini hepsinin yerine ödeyenler, özellikle böyle bir durumu engellemek amacıyla o kış olağandan daha çok sayıda bırakılmış olan devriye gemilerinin komutanları oldular: Soruşturmanın ortaya çıkardığına göre Marco Quirini'nin ekibinin Girit'ten açıldığı haberi gelmişti ama devriye kadırgaları kötü durumdaydılar ve kürekçileri yoktu, bu yüzden demir alamamışlardı. Bunun üzerine Sakız adası Beyi idam edildi, Rodos'unki de azledildi, daha sonra deniz savunması için aceleyle yeni bir sorumlu atandı. Eğriboz adası sancakbeyi olan Mehmed Bey (daha sonra İnebahtı'da yakalanacak esirlerin en soylusu olup, diğer mahkûmlara "Türklerin yaptıkları ve tavsiyeleri" hakkında Hıristiyan tarihçilerin verdikleri bilgilerin büyük bir kısmının kaynağı olarak da kabul edebileceğimiz birçok şey anlatacaktı) Oniki Ada'daki bütün kadırgaları toplayarak, gelecek emirleri beklemek üzere Sakız adasına götürmesi talimatı aldı. Sultan, daha iyi çaba göstersin diye, bunu yapamazsa kazığa geçirileceğini bildirdi.[7]

Ama göreceli olarak en ağır karar, Kaptan Paşanın –kürekçileri ve askerleri tamam olmasalar da– hazırdaki bütün kadırgalarıyla çıkışını hızlandırmak oldu. Henüz mart başlarıydı ve denize açılmak için çok erkendi; zaten kısa bir süre sonra İstanbul'dan öğrenildiğine göre, Kaya Çelebi'yle çıkan kadırgalar fırtınaya tutulmuş ve reis bunlardan yedisini kaybetmişti. Buna rağmen Ali 16 Martta Sultanın elini öptü ve bütün paşaların eşliğinde İslamın rengi olan yeşil bayraklarla donanmış kadırgasına binerek Barbaros'un mezarında dua etmek için Beşiktaş'a doğru yelken açtı. Daha sonra, dönüşü olmayan ve yaklaşık yedi ay sonra İnebahtı'da son bulacak olan yolculuğuna çıkacaktı. En güvenilir bilgi kaynaklarına göre, beraberinde 26 kadırga, üç fusta, 10 at kayığı, top ve mühimmat yüklü üç mavna ve önceki yıl el koydukları "Balba" ve "Bonalda" isimli iki Venedik gemisi vardı. Filonun böyle önemli bir bölümünün erkenden, Aya Yorgi (Hıdrellez) gününden daha bir ay önce yola çıkmış olması konusu, savaşın sonunda diğer zamanlardakinden daha kötü durumda olduğu için sonraları Türk kaynaklar tarafından yeniden anımsatılacaktı.[8]

---

7 Nunziature IX, 359; Vargas Hidalgo 721; Contarini 23r; ve Türk resmi belgeleri, Hill 1948, 946. Salihpaşazade denilen Mehmed Bey için bkz. Sereno xl, Capponi 2008, 30-31 ve alt, böl. XXXII.

8 Tarih ve sayılar hakkında, *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 162; CB, II, 126v-127r, 129v ile mukayese edildi; 19 Mart 1571'de İstanbul'dan bir mesaja göre, Var-

Kaptan-ı derya Sakız adasında Eğriboz Beyinin devriyeleriyle birleşti. Ama bunların bazıları veba salgını olduğundan oralarda bırakıldılar. Daha sonra doğuya doğru yol alarak Rodos ve İskenderiye devriyeleriyle birleşti ve artık 80 kadırgaya ulaşmış olan ekiple hareket ederek, yerel sancakların Finike ve Trablus'da topladıkları birlikleri, kazmacıları ve mühimmatı almaya gitti. Martın son günü Mağusa'daydı ve uygun mevsimin gelmesiyle kuşatma işlemine yeniden girişecek olan Mustafa'nın ordusuna getirdiği takviye güçlerini indirmeye başlıyordu. Batılı ajanların raporları, Anadolu halklarının toplamak zorunda bırakıldıkları ve sayıları 12-15 bini bulan kazmacılardan ve 20.000 arabayla 40.000 çuval dolusu kuşatma malzemesinden ısrarla söz etmekteler. Ali'nin İstanbul'dan yüklediği Yeniçeri sayısının 1500 olması da mümkün. Filo, Kıbrıslı Rum halkın arasından kürekçi toplamak için anakaradaki limanlara defalarca gidip gelerek Kıbrıs sularında uzun süre oyalandıktan sonra, ancak mayısta, yani donanmanın geri kalanının İstanbul'dan ayrıldığı ve Ege Denizinin kaynamaya başladığı zaman oradan ayrılabildi.[9]

Kaptan Paşa yola çıktıktan sonra, filonun büyük kısmının harekete geçebilmesi için çalışmalar yoğunlaştı ve herkesin merak

---

gas Hidalgo 721, "25 galeras, xiiii galeaças que son mahonas cargadas de artilleria, pelotas, y 1500 geniçaros, y otros ocho vaxeles;" Napoli valisinin bir ajanı ise, 17-25 Mart arasında 50 kadırganın yola çıktığını, ayrıca Gelibolu'dan geçerken 8 tane daha alındığını bildiriri (Lesure (b), 158-9); İnalcık 1974, 30 gemiden ve hareket tarihinin 21 Mart olduğunu belirtir; ve krş. Peçevî, Yıldırım 2007, 549. Kaptan Paşa için 28 Şubat tarihli emirler: Hill 1948, 1007. Kaya Çelebi'nin batması: Nunziature X, 1.

9 Charriere III, 157; Nunziature IX, 364; *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 86; Gatto 51; Martinengo 3; Valderio 1007; Calepio 113v; Contarini 23r; Paruta 203; Sereno 124; Peçevî, Yıldırım 2007, 549; İnalcık 1974. Kazmacılar ve Emeniler: ASG, 2170; Charriere III, 157. Kaynaklardaki 80 kadırga sayısı, resmi emirle kışın devriyelere teslim edilen 50 veya 60 kadırgayla uyuşmakta (Hill 1948, 947); bunlara, Kaya Çelebi'nin ve Arap Ahmed'in sağlam kalan kadırgalarını da eklemek ve Alinin enfeksiyon yüzünden Sakız adasında bıraktığı kadırgaları çıkarmak gereki (CB, II, 135v; başka bir kaynağa göre, yine Eğriboz Beyi, enfeksiyon bulaşması nedeniyle kendi baştardası dışındaki devriye gemilerini geride bırakmıştı: Hill 1948, 1006). Daha önce sözügeçen ajan (Lersure (b) 159), ona göre İstanbul'dan hareket eden 50, Gelibolu'dan alınan 8 ve Mi dilli, Sakız ve Nafplion devriyelerinin 24 kadırgasıyla, aynı sayıya ulaşıyor. Aynı kaynak, 1500 yerine 500 Yeniçeriden ve "4500 eloğlanından" söz ediyor ve bunların Kıbrıs'a gönderileceklerini kesin olarak ifade ediyor.

ettiği ona verilecek emirdi. 19 Mart tarihinde İspanyol ajanlardan biri, Piyale Paşanın diğer kumandanlarla ihtilafı nedeniyle görevden muaf tutulmak istediğini, bu yüzden filonun gemilerdeki orduların başında serdar olan Pertev Paşa komutasında hareket edeceğini bildirdi. Bu karar denizciler arasında olumsuz bir hava yarattı, çünkü Piyale çok sevilen biriydi, yaşlı Pertev ise kara savaşında tecrübeliydi ama deniz savaşlarında hiçbir deneyimi yoktu. Karadeniz ve İzmit'te yapılmakta olan kadırgalar henüz gelmediklerinden, filo mayıs ortasına kadar denize çıkamayacaktı; hatta Karadeniz'e oradaki stok tükendiği için katran gönderilmişti. Başlarına bir serdar atanmış olduğu için muhtemelen büyük bir ordu taşımaları gerekeceğinden, nakliye gemileri ve karamürseller istenmişti. Mağusa'nın bir sorun çıkmadan alınmasını isteyen Selim, kendi korumalarından 1200 sipahi gönderiyordu. Kuşatmanın yeterince hızlı tamamlanması halinde filo, "oranın halkları ne durumda olduklarını görmesi için," Girit'e gönderilecekti. Gerçekten de adada kıtlık vardı ve Giritliler Sultanın oraya uğramasıyla açlıklarını bastıracaklarını biliyorlardı.[10]

Nisan sonunda Karadeniz'de yapılan ilk kadırgalar geldi ve Pertev demir almaya hazırdı. Ragazzoni şehre gelir gelmez bilgi aldı ve hazırda 80 kadırga olduğunu öğrendi, ama nereye gidecekleri henüz bilinmiyordu. Venedik temsilcisi Dragoman İbrahim Beyle birlikte kayıkla Pera'ya gittiler ve "İbrahim Bey bana denizde yol almakta olan çok sayıdaki kadırgayı göstererek, bunların bize karşı hazırlandıklarını söyledi; ben de, iyi bir karşılık göreceklerdir, dedim." Aslında kadırgalar tam manasıyla hazır değildiler: Napolili bir ajanın raporuna göre hepsinde kürekçi eksikti ve on kadarı da tamamen boştu. O mayıs ayının başlarında Pertev Paşa, Pera ve bütün İstanbul'da bulabildiği her ulustan insanı yazdırarak gerekli sayıyı toplayıp, 3 Mayısta seksen kadırgayla hareket etti. Barbaro'nun evinde, onların doğrudan Adriyatik'e gidiyor olmalarından endişe ediliyordu. Yola çıkanları görmek, arkadaşlarına, kocalarına, çocuklarına veda etmek için sahile doluşan kalabalık, Piyale'nin neden kumandayı almadığını uzun

10 Vargas Hidalgo 721. Barbaro'ya göre, Piyale hasta numarası yapıyordu, çünkü artık filonun kumandasına geçmek istemiyordu: CB, II, 127v, 130v. Türklerin beklentilerini doğrulayan Girit'in durumu için bkz. alt, böl. XXI, n. 7.

zaman kendi kendine sorup durdu. Kimilerine göre orda kalmayı isteyen kendisi olmamış, Venedik donanmasını Girit'te alt edemediği için bu talihsizliğe düşmüştü ve sadece Sultanın damadı olması sayesinde başına daha kötüsü gelmemişti.[11]

Filonun yüklendiği görevden başka, Babıâli başkaldırı yuvalarını dağıtması ve Transilvanya'da Habsburgların bir sorun çıkarmaları halinde hazır olmaları gibi iki ayrı nedenle Balkanlar'a bir kara ordusu gönderme kararı almıştı. Bu yuvaların birincisi Mora'da, Mani yarımadasındaydı. Burada asiler kış mevsimi süresince Venedik yetkililerinden yardım ve özellikle silah istemişlerdi. Venier Kandiye'de onların elçileriyle konuşmuş, ama işe koyulmadan önce güvenli birini göndererek, orada asilerin işgal edip ellerinde tutabilecekleri bir kale olup olmadığına baktırmıştı. Venedik'te hükümet asilerin temsilcilerine, Mora'nın fethedilmesi halinde Ortodoks mezhebine saygı duyacakları garantisi, ayrıca kargı, tüfek ve zırh gönderme sözü verdi. Gerçekte önceki yazın başarısından sonra Rum isyanı etkisini kaybettiğinden, olasılıkla Türkler bunu fazla önemsememektelerdi.[12]

Arnavutluk'un durumu daha ciddiydi. Buradan sık sık gelen (belki biraz abartılı) raporlarda Türk topraklarına yapılan saldırılardan, dağlarda öldürülen Osmanlı birliklerinden, San Marco ve Katolik Kilisesinin koruması altına girmeye karar veren çetelerden bahsediliyordu. Bar şehrinin Venedikli yöneticisi Alessandro Dona süvariler ve tüfekçilerle şehirden çıkarak Türklere sadık kalan köylere vahşice saldırılar düzenliyorlardı. Buralarda evleri yakıyor, sivilleri öldürüyor ve isyan için fırsat kollayan çete başlarına para ödülleri dağıtıyordu. Her zamanki hainler yine iş başındaydılar: Milano'da yaşayan, sonra kaçak olarak Himara'ya gelen bir Arnavut çete başı para karşılığında köyleri toplu olarak ayak-

11 ASG, 1967 (Karadeniz'den 36 kadırganın 18'i gelir); *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 86-7, Anonim 1571-73, 163; CB, II, 132v, 135v-140r (Karadeniz'den gelen 10 kadırgadan biri parçalanır); Lesure (b) 159 (Buna göre, Karadeniz'den gelen kadırgalar 13 taneydi ve "ikisi yolculuk sırasında kaybedilmişti"), Contarini 23r, Setton 1018. Filonun gidişini selamlayan erkek ve kadınlardan kalabalık ("O kadar çok insan vardı ki, bunu görmek ürkütücüydü") ve tören esnasındaki disiplinli sessizlik ("Hıristiyan ordusundan ve en saygın keşişlerin manastırlarından ne davul borazan ne de saygısız çığlıklar işitiliyordu") için bkz. 1573'te filonun kalkışını gören Fresne Caneye'nin tanıklığı (275-6).

12 Venier 285, Nunziature IX, 360, Vagas Hidalgo, 735; krş. Lesure 67.

landırmaya hazır olduğunu yazdı. Korfu'daki İtalyan komutanlar, bir kalenin ele geçirmelerine yardım etmek için asilere piyade birlikleri çıkarıyorlar, Dıraç'ı, İşkodra'yı Leş'i almak gibi büyük işler teklif eden şeflerle görüşüyorlardı. Ancak sahili incelemesi için gönderilen bir kaptan geri geldiğinde, Arnavutların söylediklerinin boş şeyler olduğunu, onlardan hiçbirinin gerçekleştirilmesinin mümkün olmayacağını bildirdi.[13]

Sebastiano Venier'in Korfu'ya gelmesi isyancılara destek hareketlerine yeni bir ivme kazandırdı. Yaşlı centilmen filo kumandanlığına atandığını 2 Şubatta öğrenmiş, böylece rahat bir nefes almıştı, çünkü daha önceki Mağusa komutanlığına gitmediği için cezalandırılmaktan korkuyordu. Kandiye'den ayrılmadan önce her türden güçlükle mücadele ederek, adada kalmış olan kadırgaların donatımı için bir buçuk ay daha çalıştı. Tersanenin depoları ikinci sınıf malzemeyle doluydu: Uygunsuz biçimde palamarlandıkları için su almış olan birkaç kadırgayı yeniden yüzer hale getirmesi gerekti; bekârlardan adam toplamaları gereken şehirli loncalar çeşitli güçlükler çıkarıyorlardı; toplanmış olan adamlar gemilerde kalmaları gerekirken yoklamalarda görünmüyorlardı; yedeklerin toplanması işlemlerinde hep yeni sahtekârlıklar ortaya çıkıyor, kadırgaların kumandasına getirilen yerel soylular hiçbir heyecan belirtisi göstermiyorlardı, "çünkü kendi yararlarına bir şey bulamayan komutanlar buzdan soğuk davranıyorlardı." General nihayet 18 Martta Marco Quirini'nin yönetimindeki sekiz kadırgayla hareket etti. Yolculuk sırasında ikisi de antrenman yapma fırsatı buldular: Venier Çuha adasında kale muhafızını sorgu altına aldı. Kendisine yöneltilen suç, Türk tebaasından oldukları bahanesiyle Hıristiyanların paralarına ve mallarına yasadışı olarak el koymuş olmasıydı; Zakintos'da ise kadırgaları donatmakta geciken komutanları bir güzel fırçaladı. Quirini de, Zakintos'la Kefalonya arasında kumandan Veli Reis'e ait on dört sıralı bir fustayı ele geçirdi.[14]

---

13 Nunziature IX, 320, 350, 360; Vargas Hidalgo 745; Paruta 193-4 ve 210; Conti 128rv. En büyük başarı Skradin Kalesinin alınması oldu ve bu 6 Mayısta Venedik tarafından öğrenildi: Nunziature IX, 360, Setton 1013-14, Paruta 194-5.

14 Venier 284 (Kandiye'den hareket etmeden önce sekiz dokuz gemi subayı atar); Contarini 23r.

Korfu'ya 1 Nisanda ulaşan Venier, kendinden önce gelmiş olan Barbarigo'dan filonun kumandasını devralarak, önceki yıl o bölgenin komutanı olduğu için iyi tanıdığı sahillerde bir operasyon için incelemelere başladı. Sopot Kalesi kumandanlığını bırakmış olan Manoli Murmuri'nin yazdığına göre, Türkler yakındaki Gradovi Kalesinden Arnavut ayaklanmalarını başarıyla bastırmaktaydılar "ve kendisine iki yüz piyade verirse orayı ele geçirebilirdi." Yerinde duramayan Venier, "omzunda bir ağrı olmasına rağmen," Barbarigo ve içinde 300 piyadenin bulunduğu 14 kadırgayla hareket etti. Sopot'a gelerek askerleri komutan Murmuri'ye teslim edip, ona operasyonu iyice incelemesini söyledi ve Avlonya'daki Türk üssünün karşısında bulunan küçük Sazan adasına saldırıya gitti. Orada kadırgalar lodosla karşılaşarak yola devam edemeyerek Korfu'ya dönemediler. Venier bundan istifade edip daha kuzeye çıkarak Dıraç'a sürpriz bir saldırıya niyetlendi. Duyduğuna göre, orada Adriyatik'in en korkulan korsanı Kara Hoca sadece üç fustayla bulunuyordu.

Dıraç'a geldiğinde ise korsanı orada bulamayarak kaleye hücum etmeye karar verdi, ama kadırgaları yolculuk sırasında lodos yüzünden etrafa dağılmışlardı. Hepsini yeniden bir araya getirene kadar, durumu öğrenen kaledekiler top atışına başladılar, ama Gabriele Canal kumandasında sekiz kadırganın yanına gelmeleriyle Venier kendini daha güçlü hissederek harekâta devam etti. Top atışları bütün gün sürdü. Venier karaya asker çıkararak, şehri anakaraya bağlayan köprüyü ele geçirip kaleye yardım gelmesini engellemek istedi, ancak askerler savunma yeterince zayıflamadan karaya çıkmanın çok tehlikeli olacağını söylediler. Sonuç olarak Türkler köprüden büyük sayıda atlı askeri kaleye almayı başardılar ve kadırgalarda cephanenin azalması üzerine girişime son verildi. Askerlerini beceriksizlikle suçlayan Venier, işlerin nasıl gittiğine bakmak için Sopot'a geri döndü; ama orada da durum pek iyi görünmüyordu. Türk atlıları sanki her yerdeydi: Gradovi Kalesini almak için giden askerler, ölen ve yaralananlarla yirmi kişi eksik dönmüşlerdi ve "her biri suçu arkadaşına atarak kendini savunuyordu."[15]

15 Venier 289, Paruta 210, Quarti 440.

Venier'in denize açılarak Arnavut isyancılarla beraber hareket ettiği haberi Venedik'teki savaş taraftarları arasında büyük ümitler doğurdu; Ragazzoni'nin misyonundan haberdar olan ve barışla sonuçlanmasını umarak, "Komutan Venier'in Türkleri daha da öfkelendirecek bir şey yapmasından" korkan soylularda ise endişe yaratıyordu. Bir noktaya gelindiğinde, Dıraç'ın alındığı ve Avlonya'nın da düşmekte olduğu konuşulmaya başladı; ama aradan günler geçmesine rağmen bunlar bir türlü doğrulanmayınca umutlar zayıfladı; ta ki 19 Mayısta Vatikan elçisi, "Dıraç'ın alınması haberi doğru değilmiş; komutan Korfu'ya dönmüş," diye bildirene kadar.[16]

Ama bu arada, Arnavut isyanı sayesinde Adriyatik sahillerindeki Türk üslerine karşı bir başarı kazanılması hayali daha kötü sonuçlar doğurmuştu. Arnavutluk'a genel vali olarak atanan Giacomo Malatesta nisan ayı başında 3000 piyadeyle hareket etmiş ve ayın ortasında Kotor'a gelmişti. Onun görevi, isyancıların başlarıyla irtibata geçerek önemli bir saldırı düzenlemek, örneğin büyük bir gücün karşısında dayanması zor olacak Leş'i ele geçirmekti. Kotor'a gelen Malatesta orayı tanımadığı için, çevredeki dağ köylerinde yaşayanların hepsinin Sultana çok bağlı olduklarını görerek şaşırdı. İtalyanların "Martellosci," Türklerinse "Martolos" adını verdikleri bu Hıristiyan tebaanın küçük arazileri vardı ve savaş sırasındaki yardımları karşılığında vergiden ve askerlik hizmetinden muaf tutuluyorlardı. Bu Martalos köylerinden biri Kotor yakınlarında baskına gelip, onun burnunun dibindeki esirleri alıp götürdüklerinde, İtalya'dan yeni gelmiş olan asker hemen bunlara karşı intikam amaçlı bir saldırı yapmaya karar verdi.

300 seçkin askerle yola çıkan Malatesta, dağların arasındaki köye gelerek orayı yağmalatıp ateşe verdi, ama geri dönerlerken (belki de kılavuzun ihanetiyle) köylüler önlerine çıkarak yola kaya parçaları ürkütmeye başladılar. Topladıkları ganimetle ağırlaşmış olan askerler önce taş yağmuruna biraz direndiler, sonra dağıldılar. Köylüler bunların aralarına dalarak Malatesta'yı ve üzerlerindeki zırhlara rağmen yaralanmış olan beş altı kişiyi esir aldılar.

16 Nunziature IX, 358-360, 364-65, 367; Quarti 409. Aynı şeyler İstanbul'da da konuşuluyordu; Barbaro bunu 3 Haziranda öğrendi ve 27 Haziranda divan, Dıraç limanındaki zararın onarılması için gerekli emirleri verdi: Costantini 2009, 57-8.

Faccinetti, "Bu talihsiz olay burada herkesi çok üzdü," diyordu, "Bay Giacomo, oradakiler silahlı olmalarına rağmen, bir şeyle yapabilirim umuduyla Arnavutluk'a gitti." Sonraki ayların diplomatik yazışmaları Malatesta'nın mahkûmiyeti üzerine çeşitli haberlerle dolu; çünkü önemli bir kişi olduğu için Türkler 10.000 düka fidye istemişlerdi. Ailesi pazarlık yaparak miktarı 3000'e indirebildi ve Papa bunun bir kısmını ödemek istedi, ama Malatesta İstanbul'da Yedikule'de bir yıl hapis kaldıktan sonra Fransa kralının şahsi başvurusuna Selim'in karşılık vermek istemesiyle kurtulabildi. Venedik'te, böyle beceriksiz bir müttefikten hayal kırıklığına uğrayan Arnavut asilerin Sultanla anlaşmalarından korkuldu ve Venier'e bunu önlemek için elinden geleni yapması emredildi.[17]

Asiler önemli bir başarı kazanmış olmasalar da, Babıâli durumu oldukça ciddiye aldığından, operasyona son vermeyi kararlaştırmak istemiyordu. Kış ortasından beri Slavonya'ya buğday nakli ve Himara dağlarını aşan yeni bir yolun inşası, bir ordunun savaş için Balkanlar'a gireceğini haber vermekteydi. Sevkiyatın başına Selim'in içki arkadaşı ve beş vezir arasında en genç, aynı zamanda en yeteneksizi olan Ahmed Paşa verildi (Piyale'nin çekilmesinden beri eski komutanlar azalmaya başlıyordu). 29 Nisanda İstanbul'dan ayrılan Ahmed, Babıâli'nin 1000 Yeniçerisi, 2000 sipahisi, Anadolu'dan 3000 sipahi ve 18 parça topla Üsküp'e gelerek Yunanistan Beylerbeyi Hüseyin Paşanın topladığı Rumeli tımarlı sipahilerini beklemeye başladı. Orada kaldığı müddetçe, sadece onun varlığı Arnavut asilerin korkmalarına, Transilvanya veya Eflak vassal prenslerinin çekinmelerine ve oradan hareket ettiğinde Korfu'nun karşısına belirmesinin hiç de uzun sürmeyeceğini bilen Venediklilerin alarm durumuna geçmelerine yetiyordu.[18]

---

17 ASV, SS 77, 81; Nunziature IX, 346 (ve ayrıca bkz. 322 ve 325 Kotor civarındaki sürekli Türk baskınları) ve X, 12, 16, 21; Charriere, III, 217, 283-4; Fresne-Caneye 86; Setton 1002; Venier 293; Gatto 121-5; Manolesso 50rv; Sereno 125; Paruta 194. "Martolos" için bkz. Sugar 1977, 39. Malatesta, serbest bırakıldıktan sonra da arkadaşlarının ve oğlunun kurtulmaları için çaba gösterir: Rosi (a) I, Rosi (b) 16; onun için ayrıca bkz. Brunelli 2003.

18 İnalcık 1974; *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 86, Anonim 1571-73, 163; Vargas Hidalgo 735; Lesure (b) 161 (1000 Yeniçeri, Babıâli'den 2000 sipahi, 3000 sipahi ve 18 parça top); CB, II, 130v, 139v; Paruta 207; buğday sevkiyatı: ASG, 2170 ve yol: Nunziature IX, 346 (ve krş. üst, böl. XVI, n. 25); Venediklilerin alarma geçmeleri: Setton 1018. Eflak prensinden gelen bir ayaklanma önerisi: Pippi-

Pertev Paşanın filosuyla denize açılması ve kara ordusunun yola çıkması üzerine Venedikliler Adriyatik'te, Dalmaçya kıyılarında ve kapılarının önünde tehdidin yoğunlaşmakta olduğunu fark ettiler. Kış ayları boyunca askeri faaliyetler her zamanki gibi yavaşlamıştı: Biraz vur kaç, Kotor civarına bir süvari akını, Zara yakınlarındaki bir gözetleme kulesinin Türkler tarafında alınması ve bunun gibi birkaç şey daha; ama komplo ve suikast teşebbüsleri devam ediyordu. Kotor'un yöneticisi, Herceg Novi dizdarı Resul Ağanın şehirde ona kapıları açacak bir adamı bulunmakla övündüğünü işitti. Uzun araştırmalar sonunda gizlice okunan bir mektup, hainin Kotar garnizonundaki bir bölüğün komutanı olan Sicilyalı Troiano adlı biri olduğunu gösterdi: "Ülkesinden sürgün edildi ve uzun zaman sokaklarda adam öldürdü." Yönetici, komutanı askerlerin bulundukları kendi odasına çağırttı. Her şeyin bittiğini anlayan Sicilyalı kılıcına sarılmaya yeltendi, ama askerler buna mani oldular ve boğulduktan sonra düşmana açmayı vaat ettiği kapının önüne bir bacağından asıldı.[19]

Onlar Meclisi ise Sibenikli iki maceracının teklifini kabul etti. Giulio Dolce ve Zuan Spada isimli kimseler, topların döküldüğü yakınlardaki bir Türk üssüne sızarak ustaları öldürüp topları da nehre atacaklarını söylediler; bununla da yetinmeyerek, Skradin Kalesinin kapılarını Venediklilere açacak, Neretva üssünde bulunan ve bütün Dalmaçya kıyılarını tehdit eden korsanların fustalarını da yakacaklardı. Buna ikna olan Meclis onlara 200 sikkelik bir finansman sağlayacak, ayrıca iş bittiğinde istekleri üzerine balık avı serbestisi ve her birine yılda 250 dükalık iş verecekti. Ama Dalmaçyalı yetkililer onları, özellikle de, "Türklerle çok iş yapmış olan" Spada'yı, "parayı aldıktan sonra ikili oynamak isteyebileceği konusunda" dikkat edilmesi için uyardılar. O ikisi keşif için Tuz tüccarları kılığında Skradin Kalesine girmeyi başardılar, ama sonradan her şey boşa gitti. Ragusalı bir papaz ise, işleri olan ve içeri serbestçe girip çıkabildiği Türklere ait Herceg Novi Kalesini havaya uçurma planı öneriyordu. Kotor limanının yanında olan o

di 1974, 312 (ve krş. 318-9). Ayrıca bkz. ASG, 1967, Cenova için haber: Ahmed Paşa 29 Nisanda yola çıktı; kimine kalırsa Transilvanya'ya, kimine göre ise Slavonya veya Korfu'ya gidecek. Başka bir şey bilinmiyor, çünkü şimdi Türkler çok ketumlar."

19 AV 1566-1570, 469r-470v; Nunziature IX, 325 ve 330; Paruta 194-5.

kale önemli bir tehdit oluşturuyordu ve üçkâğıtçı maceraperestler de bunun farkındaydılar: İstanbul'daki tersaneyi yakmak isteyen o Cenovalının da Herceg Novi'deki topları imha etmek, bölge halkını ayaklandırmak ve kaleyi ele geçirmek için, ayrıca (bunun için Meclis kendisine nakit 500 skudodan başka, "bir damacana rakı ve pırıl pırıl gümüşler" teslim ettirdi) Neretva'daki ünlü kadırgaların yakılmaları için gizli bir planı vardı.[20]

Sabotaj savaşlarına zehir savaşları da ekleniyordu. Dalmaçya'nın yeni yöneticisi Jacobo Foscarini şubat ayında selefinden, "duruma göre" kullanması emriyle, içinde zehir bulunan kutuların olduğu bir sandık teslim aldı. Bundan kısa bir süre sonra Zara'dan gelen bir yazıda, o civarda bulunan bütün suların "kâfir düşmana büyük zarar verecek şekilde" zehirlenmeleri önerilmekteydi ve Meclis bunun hemen uygulanmasını emretti. Foscarini itaat edeceği cevabını verdi, ama durumu bilenlere göre bunun bir faydası olmazdı, çünkü düşman başka su bulmak için her zaman yeni kuyular açabilirdi; öte yandan söylenenlere göre Kıbrıs çıkarması sırasında savunucular kuyuları zehirlemiş, ama kuşkulanan Türkler bunların yerine yenilerini açmışlardı. Silahlar susmaya devam ettikçe zehir fikri kafalarda daha çok büyüyordu: Ragusalı bir Yahudi Venedik'e, "kimi kötü Hıristiyanların" Piyale Paşaya Venedik hâkimiyetindeki bütün su sarnıçlarını zehirlemeyi teklif ettikleri haberini verdi. Hükümet, yöneticilerine bunu duyurdu ve en azından Kefalonyalılar bunu kuyuları kapatacak kadar ciddiye aldılar.[21]

Bu sırada Hıristiyan hükümetler düşman filosunun Kıbrıs sularında devriye gezmekle mi yetineceklerini, yoksa daha ileri mi gideceklerini tahmin etmeye çalışıyorlardı. Pertev Paşa Beşiktaş'ta dua ederken, "Büyük Beyin esirlerinin büyük sekreteri" olan İspanyol bir esir, kimi kürekçiler ve bazı ajanlarla birlikte (hepsi dokuz Hıristiyandı) kadırgalardan firar ederek, çalıntı bir gemiyle Boğazlar'da kayboldu. San Francesco Manastırından Osmanlı yetkililer tarafında keşiş Paolo Bisccotto meselesi nede-

20 ASV, X, Gizli bölümler, 9, 159-162; Lamansky 56; Preto 1994, 306; Costantini 2009, 45. Skradin Kalesi ilkbaharda yine alınır, üst, n. 13.

21 Lamansky 19 ve 55; Kıbrıs için bkz. Conti 79v; Preto 1994, 317; ve krş. üst, böl. X, n. 16.

niyle yoklanmış olan birçok papaz suç ortağı olarak tutuklanıp küreğe mahkûm edildi. Bu olay, başkentte bulunan ve bir ihbar dalgasından korkan ajanlar arasında paniğe yol açtı, ama bir aydan kısa bir zaman sonra Korfu'da görünen kaçaklar kadırgalardakilerden işitilenlere göre filonun öncelikle Eğriboz adasındaki sancağın sipahilerini alarak Mağusa'ya götüreceğini bildirdiler. Doğudaki Venedik topraklarına, ancak Hıristiyan hükümdarların arasındaki pazarlığın bozulması halinde çıkacaklardı; aksi halde filo Kıbrıs sularında savunma amacıyla bekleyecekti.[22]

İspanya kralının Papa tarafından yönlendirilerek Venedik'e yardım için 100 kadırga hazırlamakta olduğu haberi her zaman olduğu gibi, Ragusalılar tarafından İstanbul'a ulaştırılmıştı. Babıâli bir strateji belirlemeden önce, olasılıkla daha çok şey öğrenmek ve eksilen güçlerini tamamlamak istemişti. Pertev yavaş yavaş Boğazlar'ı geçti (Napolili ajanın naklettiğine göre, yolda durarak adam topladı ama bunların her birine Türklerin o zamana kadar hiç vermedikleri rakam olan 30 skudo ödedi). Tebaaya bu ödemede gösterdiği titizlik ve aynı zamanda onları hizmet vermeye zorunlu tutması tipik bir Osmanlı babacanlığıdır; ama en anlamlısı, toplanan kürekçilerin çok sayıda olmalarına karşın, Paşanın kadırgalarının eksik sayıda kürekçiyle hareket etmeleriydi. Nafplion ve Midilli'deki devriyeleri de alarak, belki yüz kadar kadırgayla Eğriboz'un güney ucundaki Kızılhisar'a gelen Pertev, kalafatlama için orada mola vererek kendisiyle birleşecek olan diğer ekipleri beklemeye koyuldu. Bu arada Oniki Ada'da terör estirerek, önceki yıl Venediklilerin işgal etmiş oldukları adaların kontrollerini yeniden ele geçirdi; ayrıca işgalcilerle birlik olmakla suçladığı (aralarında Nakşa ve Paros adalarının başpiskoposu da vardı) ada sakinlerini de yargıladı. Tinos adasına da saldırıldı, ama bir sonuç alınamadı, çünkü Venedikliler orayı peksimet stokuyla doldurdukları için uzun süre dayanacak güçteydiler. Türk kadırgaları karaya her uğrayışlarında kürekçi alıyorlardı. Kendisi de aynı amaçla doğuya saldırılar yapan Venier çeşitli yerlerde durduğunda, "Türkler tarafından kadırgalara alınmak korkusuyla herkesin dağlara kaçmış olduğunu" öğrendi.[23]

22 ASG, 1967; Vargas Hidalgo 733; Braudel 1986, 1177.

23 Venier 284 ve 292; Vargas Hidalgo 735; Lesure (b) 159; Contarini 23r; Paru-

Uygun mevsimin ilerlemesiyle birlikte, imparatorluk filosu Eğriboz adasında toplandı. Kaptan Paşa Ali anakaraya gidip gelen mavnaları ve karamürselleri korumaları için Arap Ahmed komutasında 20 kadırgayı Kıbrıs'ta bırakarak 9 Mayısta 55 kadırgayla birlikte Kızılhisar adasına doğru hareket etti.[24] İstanbul Tersanesinde en eski ve kötü durumda olanlardan 25-30 kadırga kalmıştı; mayısın ortasında Karadeniz'de yapılanlar da geldiler. Başkentte kürekçilerin toplanmasına devam edilirken, bunlar tersanenin depolarında sıkı koruma altında tutuldular. Reislerden çoğunun denize açıldığı o günlerde çok sayıda Cenova asıllı devşirme filoda önemli görevler almıştı. Cenovalı ajanlar bunlardan belli bir saygıyla söz ederler; muhtemelen şanslarının bir gün döneceğini düşünerek Anavatanla iyi ilişkilerini sürdürmelerini istiyorlardı. "Bizim Cenovalı Murad Ağa," Sultanın mektubunu götürmek üzere bir kadırgayla Kıbrıs'a gönderildi; ileride, İnebahtı sonrasında Hıristiyanların esiri olarak tekrar karşılaşacağımız Mustafa takma adlı bir başkası ("Bizim Gregorio Bregante") donatımları tamamlandığında on kadırgayla yola çıkacaktı.

Kürekçilere ödenen ücret Batıdakinin iki mislinden fazla olmasına rağmen, kadırgalarda veba olduğu söylentileri yüzünden gönüllüler tereddüt etmekteydiler. Napolili bir ajan ölenlerin denize atıldıklarını görmüştü. O ilkbaharda salgın başkentte ve hemen bütün doğuda yayılmaya devam ettiğinden, kadırgalarda vebaya yakalanma korkusu en çaresizleri bile bundan uzak tutmaktay-

---

ta 205; Slot 1982, 93-4 (kimileri hatalı olarak, Kiklad adaları baskınını Uluç Ali'nin yaptığını söylüyor); Lamansky 087 sgg.; Ragusalıların verdikleri bilgiler: Costantini 2009, 40; ve krş. CB, II, 189v: İstanbul'a gelen haberler, "halkın firar etmesi yüzünden Yunanistan'da adam bulamadıklarından," filoda adam eksik olduğunu duyururlar.

24 Ali'nin hareketleri: Contarini 23v (55 kadırganın dışında, Kıbrıs'ta, ("Rampamati ile üç fenerli, yirmi iki kadırga ve bir miktar karamürsel, mavna ve at kayığı bırakarak"); Paruta 203 (54 kadırganın dışında Kıbrıs'ta "donanmış olarak" 20 kadırga, 10 mavna, 5 gemi bırakarak); Foglietta 158 ("yirmi iki kadırga ve çok sayıda diğer yük gemilerinden ... Rapamata"ya); *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 93 ("yirmi kadırga ve birçok gemi ve tekne" bırakır); Martinengo 3 ("belki 80 kadırgayla" geldi, 30'unu bırakarak hareket etti). Sadece Gatto 51, "Ali ordunun hizmetinde, nakliye gemileri dışında kırk kadırga bıraktı," diye yazar. Osmanlı belgelerinde 15 veya 20 kadırga görünüyor (Hill 1948, 1007). Tarih için bkz. İnalcık 1974 (tarihleri genelde yanlış olan Contarini, hareket için 15 Mayıs tarihini veriyor).

dı. Tebaasının bu nankörlüğünden sonunda usanan Sultan, bekâr erkeklerin toplanmalarına karar vererek İstanbul'da büyük paniğe yol açtı. İnsanlar yollarda, dükkânlarda zorla alınarak küreğe yazılıyorlardı; birçok bekâr saklanmak veya şehirden kaçmak zorunda kaldı ve yine sayısız dükkânın kapanmasıyla büyük metropolde yiyecek sıkıntısı baş gösterdi. Kadıların yakınmaları üzerine sadrazam emri geri çekmek zorunda kaldı ve o zamana kadar adaletsizce toplananlar serbest kaldılar, diğerlerine de para ödemeleri suretiyle ayrılma hakkı tanındı. 20 Mayısta Barbaro oldukça keyifliydi: "Görünen o ki, bu kadırgalar kürekçisiz kalacaklar."

Yine de sonunda belli sayıda kürekçi toplanabildi ve Babıâli ay sonunda 25 kadırganın, birkaç yıl önce ölmüş olan ünlü korsanın oğlu Hasan Barbaros komutasında yola çıkmasını emretti. Söylenenlere göre, bunlara "Kıbrıs'tan dönmüş olan ve şimdi yeniden oraya gitmeye zorlanan" dört bin sipahi binecekti, ama onları Gelibolu'dan alacak oldukları için Batılı ajanlar bunu tespit edemediler. Hasan 31 Mayısta babasının mezarında dua etmek için Beşiktaş'a gitti ve 1 Haziranda beraberinde 2. kumandan Bregante ile Eğriboz'a doğru yola çıktı. Türkler bunlarla birlikte denize 200 kadırga indirmiş oluyorlardı, ama "gemilerde dolaşan salgın yüzünden" bunların çoğunda mürettebatın eksik olduğu kimse için bir sır değildi. Daha önce söz ettiğimiz Napolili ajan 30 Mayısta Korfu'da bulunan Venier'in yanına gelmişti ve söylediğine göre, Pertev Paşayla birlikte ne Yeniçeri ne de sipahi vardı ve sadece kürekçiler değil, her kadırgaya alınan 60 bekâr da zorla toplanmış olan zanaatkârdı. Napolili, "Kadırgaların reisleri ve subayları yetenekli değiller," diyordu, "hiç böyle perişan bir donanma görülmemiştir." Bunun gibi umut verici raporlar Batıda hızla dolaşmaya başladılar. Faccinetti Venedik'ten değerlendiriyordu: "Türklerin donanmasındaki gemilerin sayısı bizimkinden aşağı değil, ama hepsi kötü durumda."[25]

25 CB, II, 140r, 149v, 162r (Pertev Paşanın geri dönen 2 kadırgası ve her biri 15 atlık 6 küçük at kayığı dışında 25 kadırga çıkar); ASG, 1967 (34 kadırganın çıkışı; ve Barbaro'nun da sırdaşı olan Murad Ağa için ayrıca bkz. CB, II, 127r); *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 163 (30 kadırga ve 10 at kayığı çıktı); Vargas Hidalgo 733; Paruta 205; Nunziature X, 14; Napolili ajan, Lesura (b), 159-160; sirayet: CB, II, 189v, e ASV, SS 77, 106v (düşman filosu "vebalı ve zayıflamıştı"). Temmuzda Venedikliler filonun "çok gemisi olduğu, ancak bunların küçük ve düzensiz oldukları" değerlendirmesini yapıyorlardı: Setton 1022.

Eğriboz adasında toplanmakta olan filoda eksik vardı, ama en korkulanı Arnavut ekipti. Modon devriyesi sancağına atanmış olan Gâvur Ali ocakta beş kadırgayla İstanbul'dan hareket etmiş ve oraya vardığında, aldığı emir üzerine kadırgalardan dördünü orada bırakarak, "Berberi korsanları düzene sokmak için" Cezayir'e doğru yoluna devam etmişti. Haberi alan Uluç Ali teknelerini hazırlamaya başladı ve reislerden hiçbirinin kendi başına oradan ayrılmaması emri verdi, ama kadırgalarından birindeki Hıristiyan esirler ayaklanarak gemiyi ele geçirip Malaga'ya kaçtılar. Onlardan öğrenildiğine göre, Cezayir Paşasının o limanda, "Malta'dan alınan üçü dahil," yedi kadırgası ve 15-22 sıralı 27 kalyata, yani toplam 34 teknesi vardı ve "hepsi hazır halde İstanbul'dan gelecek emri bekliyorlardı."[26]

Berberi ekip Magrib metropollerinin adeta küçük bir evrenini yansıtmaktaydı ve uzun zamandır Sultanın elinde olanların en tehlikelisi kabul ediliyordu. Reislerin hemen hepsi Hıristiyan kökenliydi ve Cezayir'de yaşayan 100.000 nüfusun (Cenovalı, Venedikli, Korsikalı, Fransız, İspanyol) onda birini teşkil ediyordu. Birkaç yıl sonrasına ait bir listede Arnavut Murad Reis (Büyük) ve Rum Murad Reis (Küçük), Cenovalı Hasan Ginoes, Venedikli Mami Gancio, Napolili Yusuf Remolar ve Yahudi Mehmed Reis gibi isimler görülmekte. Gemilerinin sahipleri kazançlarını seferi finanse eden sermayedarlarla –Fransızca *armadour*– paylaşırlardı, ancak Sultanın verdiği çalışma izni aynı zamanda, talep üzerine filoya katılmaları şartını da içeriyordu.

Halkın yaklaşık dörtte birine denk gelen ve orada serbestçe çalışabilen Hıristiyan esirler gemilerdeki kürekçilerin ve denizcilerin çoğunluğunu teşkil ediyorlardı; Reislerin malı olan ya da başka patronlar tarafından kiralanan esirlerin sayısının yeterli olmaması halinde Türk göçmenler ve civardaki kabilelerden de gönüllüler alınırdı. Her gemiye yüzer kişi olarak bindirilmiş olan ordunun adamları Cezayir'deki güçlü Yeniçeri Ocağından toplanmışlardı. Bu Ocak yarım yüzyıl öncesindeki fetih sırasında oluşturulmuş, Anadolu'dan göçler ve Avrupalı devşirmelerin oraya doluşmalarıyla hep taze kan almıştı. Asker olmakla birlikte, daha

26 ASG, 2170; Dona 66 ve 77. Cezayir ekibinin boyutları için ayrıca bkz. çok farklı rakamlarla, Vargas Hidalgo 556 ve Gatto 1999, 627.

çok deniz ve ticaret adamı olan bu Yeniçeriler küçük görüp kaba buldukları bu halkın arasına karışma istemezler, oranın kızlarının şarkılarında yakındıkları gibi, "Türkü tanımazlardı."[27]

Bütün bu halkların üzerinde, Batılıların (çok da abartılı olmayarak) "Cezayir Kralı" dedikleri Beylerbeyi Uluç Ali vardı. Onun denize açılışı her zaman endişeyle izlenirdi ve üstelik duyulanlara göre o yıl Sultanın filosuyla birleşmeye gidecekti. 10 Nisanda Bizerte'ye gittiği ve oranın limanını güçlendireceği duyuldu ve yine öğrenildi ki, İstanbul'dan yola çıkan bir kadırga ona doğuya gitmesi emrini getiriyordu. Daha sonra, eski korsan her zamanki gibi, Akdeniz'de gözlerden kayboldu ve 21 Mayısta Zakintos'la Mora arasında iki kayalık olan Strofades adalarında ortaya çıktı. O iki adanın büyük olanında, şimdi olduğu gibi, o zaman da bir manastır bulunuyordu. Korsanlar buraya çıkarak bütün keşişleri öldürüp manastırı da yağmaladıktan sonra, Uluç Ali'nin emirleri bekleyeceği Methone'ye hareket edildi. Yönetici Canal 15 kadırgayla Korfu'dan Girit'e geçerken, iki gün sonra Methone açıklarında onunla karşılaşır, ama savaşmaya cesaret edemez: Anlattığına göre, düşmanın gücü kendininkinin iki misliydi ve Berberilerin yelkenleri sarıp savaşmaya hazırlandıklarını görünce hemen oradan uzaklaşmıştı. Gerçekte Ali'nin yedi kadırgası ve bir düzine kalyatası vardı, ama başlarında onun olması korku vermeye yetmişti. Berberi filosu Methone'de imparatorluk filosuna katılma emrini alarak Eğriboz adasına hareket etti.[28]

Doğudaki korsanların kalyataları ve fustaları da Sultanın emrine uyarak büyük filoya katılmak için Kızılhisar'a doğru gidiyor-

27 Berberi topluluğu hakkında kaynakça çok zengindir; krş. Bazıları, Bono 1964 ve 1982, Manca 1981 ve 1982, Boyer 1985, Braudel 1986, 156-7, 180, 924-5, Benennassar 1991, 356-378, Khiari 2002, Heers 2003, 68-73, 154-189. Mami Gancio, 15 Temmuz 1570'te üç Malta gemisinin alınmasına katılan reislerden biriydi, bunun için bkz. üst, böl. XI, n. 33 (Bosio, 857). "Türkü tanımıyorlar": Masala 17; daha sonra şarkılar Deny'de yayımlanır. Cezayir'deki esirlerin yaşamı için ayrıca bkz. bölümler, Don Chisciotte XXXIX-XLI.

28 Vargas Hidalgo 728, 733, 735; Paruta 205. Korfu'dan gelen bir habere göre, Uluç Ali'nin 7 kadırgası ve 12 kalyatası vardır (Vargas Hidalgo 735); İnebahtı'da yakalanan esirler 7 kadırga ve 13 kalyata veya 8 kadırga ve 12 kalyatası olduğunu açıklarlar (L'ordine delle galere; Romegas 186); diğer değerlendirmeler, Charriere III, 157; *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 93; Nunziature X, 14; Setton 1018.

lardı, ama hepsi bunu başaramadı. Onlar Meclisinin asker yaptığı maceracılar Neretva'daki fustaları yakmayı başaramadıklarından, Venedikliler sonunda o küçük filoyu zorla oradan atmaya karar verdiler ve mayısta Korfu'dan yola çıkan bir kısım kadırga o sularda üç fustayla on kadar tekneyi bastırdı. Türkler tekneleri zamanında karaya çekerek kaçtılar, ama toplarıyla birlikte fustaları kadırgalara çektirerek götürdüler. Avlonya korsanlarının reisi Kara Hoca bunun intikamını almaya ve Venediklileri Adriyatik'in yeni sahipleri oldukları rüyasından uyandırmaya karar verdi. Yedi fustayla gizlice kuzeye doğru çıkarak Chioggia'ya kadar geldi ve burada iki ani baskınla esirler alarak birkaç tekneyi de beraberinde götürdü. Venedik'te büyük endişe yaratan baskın, Türk filosunun körfeze girmeye hazırlandığı ve bekli uzun zamandır görülmemiş bir şey olan cumhuriyeti doğrudan tehdit edebileceği düşüncesini körükledi.[29]

29 Nunziature X, 5; Charriere III, 157.

Bölüm 20

İspanyollar kadırgalarının envanterini çıkarıyorlar; Napoli ve Cenova'da ihaleler yasaklanıyor. Bir elçi stresten çıldırıyor. İnebahtı'da savaşmak için piyadeler toplanıyor ve Toskana Grandükünün tuhaf korkuları olduğu anlaşılıyor.

Kutsal İttifak anlaşmasının imzalanmasından önce Katolik Kral ve Papa, denizaşırı sömürgeleri düşmanın elinden almak için Venediklilerle birleştirilmesi gereken filonun hazırlığına başlamışlardı, ama bunun için büyük güçlükler vardı. Görüşme masasında Kardinal di Granvelle'in o yıl kralın ancak 70 kadırga verebileceğini açıklaması üzerine Venedikli görüşmeciler paniğe kapılmışlardı; hâlbuki bu sayı Doria'nın önceki yıl elinde olan 49 kadırgasına göre büyük bir artışı temsil ediyordu ve sözlerine sadık kalmak için, II. Felipe'nin ülkeleri 1571 yazında o zamana kadar eşi olmayan bir gayret gösterdiler.

Kralın niyeti, tersaneleri Kalabriya ormanlarına yakın bulunan Napoli ve Sicilya ekiplerini geliştirmekti. Bu iki ekip için bir inşaat planı yıllardır yürürlükteydi ve ocak ayında müttefiklerin elçilerine Güney İtalya'daki limanlarda hazır olacak kadırgaların sayısının hiç kuşkusuz artacağı söylenmişti. Öncelikle Sicilya ekibinin güçlendirilmesi gerekti, çünkü genel validen gelen üzücü bir rapora göre Messina'daki 12 tekneden biri işe yaramaz haldeydi, diğerleri ise, "gerekirse sayıyı tamamlamak için" kullanılabilirlerdi. Bu yüzden hızla altı kadırga yapılmaya başlandı, ama neredeyse hemen sonra Messina tersanesinde bu programı zamanında

uygulamaya imkân olmadığı anlaşıldı. Aslında beklentiler daha mart ayında bir yeni kadırgaya düşmüştü ve o dahi İnebahtı Savaşına katılamayacaktı. Fakat Napoli ekibi için yeni kadırga teslimatı başarılı oldu; bunların bir kısmı Napoli'de, bazıları da Cenova ve Barcelona'da yapıldı. Juan Andrea Doria, Sicilya valisine göre Napoli valisinin "her şeyde olduğu gibi kadırgaları donatmakta da büyük kolaylıklara sahip olduğunu" belirtmişti: Bunlardan on tanesi 1571 yazında Santa Cruz Markizinin ekibine katılmak için zamanında hazır edildiler. II. Felipe'nin bu iki ülkesi Haçlıların filosuna toplam 40 kadırga verecekti.[1]

Cenova, bir önceki yılda olduğu gibi, 27 tane verdi. Bunların üçü cumhuriyetindi ve Cenovalılar bunların Riviera'da ve Korsika sahilinde devriye gezmelerini istiyorlardı, o nedenle İspanyol büyükelçisi bunları almak için epey zorlandı. Daha sonra, sefer dönüşünde her yıl olduğu gibi, bunlara Messina ipeği yükleyeceklerini düşünerek teselli buldular. Diğer on biri de Juan Andrea Doria'ya aitti, ama o bunları krala ihale etmenin karlı olmayacağını düşünerek satmaya karar vermişti. Madrid'deki Vatikan elçisinin yazdığı gibi Doria, "Kralın kadırgalarını satın almasını ya da başkasına satmaya izin vermesini istiyordu, çünkü çok borcu vardı ve bunların faizleri onu tüketmekteydi; ancak bu şekilde kurtulabilirdi."

Hıristiyan başkentlerinde bütün kış boyunca bu pazarlığın nasıl sonuçlanacağı konuşuldu, ama ancak mayısta kral sessizliğini bozarak, Juan Andrea'nın hizmetinde kalmaları halinde kadırgalarını satın alabileceğini açıkladı. Doria'nın önceki yıl kendi saygınlığını tehlikeye atarak gizli emirlerini uygulamış olması kralı onun kaybedilmeyecek kadar değeli bir adam olduğuna ikna etmişti. Kendisini 20 kadırgalık bir ekibin genel komutanı yaparak "ve çok saygın kelimeler kullanarak," ona İspanya, Napoli ve Sicilya ekiplerinin üst komutanlığını da verdi. Juan Andrea'nın otobiyografisinde de görüldüğü gibi, kendisi şeref ve unvan konularında o çağ için bile abartılı sayılabilecek kadar hassas biriydi.[2]

1 Serrano IV, 68; Dona 66, 77, 80; Sereno 87; Doria 152; Sirago 1993, 213; Fenicia 2003, 107-8; Favaro 2007, 295-301. Çağın bütün belgelerinde olduğu gibi (örn. Dona 80), Conti Sicilya ekibine, o krallık için tahsis edilmiş olan Niccolo Doria'nın ve Davide Imperiale'nin dört Cenova kadırgasını ekler.

2 Serrano IV, 80; Vargas Hidalgo 723-728; Dona 93.

II. Felipe eğer Malta Şövalyelerinin dört kadırgasını da kendi kotasına ekleyebilseydi çok memnun olacaktı. Bunlarda üçünü önceki yıl Uluç Ali'nin Sicilya açıklarında ele geçirdiklerinin yerine kendisi hediye etmişti. Ama Papa bunu duymazdan geldi: Onlar dini bir örgütlenme olduklarından kadırgaları da kendi ekibiyle birleşecekti. Papanın gazabından korkan Şövalyeler bunu kabul etmek zorunda kaldılar. Bu konuyu anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra (neşeli olacağını düşünerek) V. Pius'la konuşan Zuniga tam tersi, onun ilgisiz davrandığını gördü. Bu konuda konuşmak istemiyor, hatta ima edilmesine bile dayanamıyordu. Yine Zuniga'nın dediğine göre, eğer kendisine itaatsizlik ederlerse Papa onların örgütlerini bile dağıtabilirdi. Bu yüzden, kendisini çok seven kral teslim olmaktan başka bir şey yapamadı. Sonunda Malta Şövalyeleri kazançlarını politikaya kurban ederek Papaya, "maceracılar gibi ve maaş almadan donanmanın peşinden gitmeyi" önerdiler.[3]

Kazanın dibini sıyırmaya çalışan kral, Savoya Dükünün kadırgalarını kullanmayı düşündü. Nis ve Villafranca limanlarının sahibi olan Emanuele Filiberto bayrağının denizlerde dalgalanmasını seviyordu ve yıllar içinde bir yığın kadırga yaptırmış ya da satın almıştı, ancak bunlardan üçten fazlasını nadiren kullanabiliyordu. Kıbrıs Savaşı başladığında hizmette Villafranca'da yapılan ve yirmi beş sırası olan yepyeni bir *Capitana* kadırgası ve *Piemontesa* ve *Margarita* adlı iki eski kadırgası vardı ve bunları Genel Komutan Andrea Provana di Leyni tarafından asiento (DN) anlaşmasıyla alınmıştı. Denizciler Ligurya sahilinden toplanmışlardı; kürekçileriyse, *Capitana* kadırgasındakiler Türk esirler, diğer ikisindekilerin çoğu ise forsaydı. Emanuele Filiberto yeni forsalar bulmak için her şeyi yapıyor, gerekirse başka ülkelerden satın alıyor ve kürekçilik yapmaya elverişli mahkûmları cezalarını hafifletmek suretiyle küreğe alıyordu. (Bir gün Provana'ya, "O iki sodom (homoseksüel) kürekçi olarak işe yaramazlarsa dediğiniz gibi onları yakabilirsiniz; ama adama çok ihtiyacımız olduğundan, eğer uygunlarsa onları kürekçi olarak tutun; bu durumda cezaları yakılma yerine burun ve kulaklarının kesilmesi olur," diye yazmıştı.

3 Serrano IV, 142; Sereno 115

Dük Cenova bankerlerinden borç almak için ölü sezonlarda kadırgalarını rehin verirdi. Bunlardan iyi durumda olan biri karşılığında rahatça 9000 skudo alabiliyordu, ancak İspanyol filosunun Türklere ya da Berberilere karşı yaptığı her savaşta II. Felipe bunları kendi ödediği parayla tutmuştu, yani deneyimsiz değildiler, hatta Venedikli elçi Morosini bunları, "Batının en iyilerinden" olarak değerlendiriyordu: Onları Juan Andrea Doria'nınkilerle denizde giderlerken hızla diğer gemilerin önüne geçtiklerini görmüştü. İşin sırrı, o eski iki gemide her sırada dört tane, hatta *Capitana*'da beş tane kürekçi bulunması ve bunların çok iyi beslenmeleriydi. Dük böyle az sayıda kadırgası olduğu için kürekçilerine diğerlerinden daha iyi yemek verebiliyordu. Kıbrıs Savaşı başladığında Venedik hükümeti bunları tam kiralamak üzereydi ki, Torino'daki İspanyol elçisi daha yüksek teklif verme emri aldı. "Böyle büyük bir savaşa katılıyor olmaktan" çok etkilenen Provana kadırgalarının Venedik ekibine mi, yoksa İspanyollara mı dahil olacaklarına aldırış etmeden yola çıktı; sonuçta evinden uzak kalmıştı, ama büyük savaşa katılmış olmanın kazandırdığı politik avantajlar bunun karşılığını verdiler.[4]

Böylelikle Granvelle'in söz vermiş olduğu 70 sayısına güçlükle de olsa ulaşılıyordu, ama kral Haçlı filosunun kumandasının genç üvey kardeşi don Juan de Austria'ya verilmesini istemiş olduğundan, geçen yıldan farklı olarak bu defa İspanyol devriye kadırgalarının da katılmaları gerekiyordu. Andalusa'da Moriskoların isyanı, onların inatla izlenmeleri ve halkların sınırdışı edilmeleriyle bastırılmıştı, bu yüzden yaklaşık 25 kadırganın hepsinin İberya sahillerinde devriye gezmelerine gerek kalmamıştı. Yine de

4 *Yazışmalar*, Morosini 1570, 133-5 (ve ekler: "Majesteleri kadırgalarındaki kürekçilere eşi görülmemiş bir muamele yapıyor; normal günlerde çorbadan başka otuz altı ons ekmek veriyor, Bay Juan Andrea Doria ise otuz onstan fazla vermiyor; kürekçiler artan ekmeklerini satarak yerine şarap alıyor, "zaten su içenlerin sayıları fazla değil"); Segre 1899 (alıntı s. 36 n., 39, 122); Promis 46; Vargas Hidalgo 723; Codoin III, 189; Gattoni 1999, 630-1; Lo Basso 2003, 376-9. Venier Savoy kadırgalarını resmen halen kendi ekibi için güç kabul eder: Messina'dan yola çıkarken Doga, "Savoy'unkilerle beraber Majestelerinin burada 112 kadırgası var," diye yazıyordu (AV 1571, 190r). Provana hastalık yüzünden Messina'da 150 adam bırakmak zorunda kaldığı ve don Juan'la Venier'den sadece 70 kişi alabildiği için, İnebahtı'da kürekçi sayısı tam olmayacaktı 70 (Segre 1899, 134-5).

bunlardan bazılarını orada bırakmak zorunda kalındı ve İtalyan elçiler onların ne zaman geleceklerini aylarca anlamaya çalıştılar: Ocak ayında Dona, Juan Andrea Doria'nın, "Bunlardan on on ikisi devriyede kalarak," yaklaşık yarısının Doğuya gönderilebileceğini söylemesi üzerine rahat bir nefes alındı. Martta Vatikan elçisi Castagna Roma'ya, "Onların onunu İspanya denizlerinde bırakmak istiyorlar," diye yazdı; Dona haziranda bunların on sekizini orada bırakmak istediklerini öğrenerek umutsuzluğa kapıldı.

Bunlar gibi birbiriyle tezat taleplerle parçalara bölünen İspanyol hükümeti birkaç yeni kadırga donatmayı düşünerek Barcelona tersanesinde karaya çekilmiş halde duran yedi sekiz kadırganın da denize indirilmelerini emretti, ama bunun için aşılması zor güçlükler vardı. Para sorunlardan en küçüğüydü: Katalanya'da yoktu, ama vali gümrükte tutulan 50-60.000 düka değerindeki kaçak maldan yararlanılması emri aldı. Ama asıl güç olan kadırgaların donatılmalarıydı. Sadece yeni kadırgaları değil, elde bulunanları da donatmak için ne kürek ne direk ne de iskele vardı. Endişelenen Dona, "Denilene göre, İspanyol gemilerinin on ikisinden başkasının küreği yokmuş," diyordu. İşin kötüsü, İspanya'nın çölleşerek ormanlarının yok olma düzeyine gelmesi yüzünden bunları imal etme imkânı da kalmamıştı. Ya Provence'den satın alınacak ya da Napoli'den getirtileceklerdi. Sonunda merakla beklenen bir Napoli gemisinin kürekle yüklü olarak gelmesiyle don Juan'ın kadırgaları Messina'ya kadar gidebildiler.

Ama İspanyol filosunun büyümesine engel teşkil eden asıl güçlük, bir defa daha kürekçilerin eksikliği oldu. Halbuki başlangıçta iyimserlik hâkimdi: Hapishaneler kürek mahkûmu doluydu ve kürekçi sayısı Andalusya'da yakalanan Moriskolarla tamamlanabilirdi Ancak bütün kış boyunca bunları taşıyan kadırgalarda salgın ortaya çıkarak gemilerdekiler ölmeye başladılar. Mart başında Dona ölümlerin kesildiğini bildirdi, ama o zamana kadar ölenlerin sayısı planın bozulmasına yetti. Bir süre küreklerin başına "barışçı" Moriskoları, yani teslim olmayı kabul ederek yaşadıkları yerlerden uzaklaştırılanları koymak düşüncesi üzerinde duruldu, ama sonra II. Felipe vicdanını sesini dinleyerek, onlarla yaptığı anlaşmayı bozmamaya karar verdi. Amiraller kendilerini sorumluluktan kolayca kurtardılar, çünkü savaşta ele geçirilip ka-

dırgalarda zincire vurulan Moriskoların, "çok kötü davrandıklarını (...) kürek çekmektense savaşarak ölmeyi yeğlediklerini," bildirmişlerdi. Sonunda Haçlı filosuna İspanya'nın ancak 14 kadırgası girebildi.[5]

Görüldüğü üzere, II. Felipe anlaşmada belirtildiği gibi, denize 100 kadırga indirmek zorunda kalsaydı çok güç duruma düşecekti. Ama bu sayıyı azaltmayı kabul ettirebildikten sonra yeniden iyimserliğini kazandı, hatta artırmaya bile yanaştı. 12 Nisanda Roma'daki temsilcilerine şöyle yazıyordu: "Hizmete vermemi söyledikleri 70-80 kadırga onarılıp donatılacak ve zamanında veya bir süre sonrasında hazır olmaları için bütün gayret gösterilecektir." Kral her kadırgada 50 denizci ve 150 asker, hatta ekip komutanlarının bindikleri fenerli kadırgalar için daha da fazlasının bulunmasını istiyordu: "Elbette Venedikliler de aynısın yapacaklardır," diye ekledi. 20 Haziran günü, o zaman Barcelona'da olan don Juan'a talimatlarını göndererek, muhakkak 80 kadırga hazırlayacağının altını çizdi ve orada bulunan iki üç tekneyi donatmalarını emretti. Denizde bulunan bütün kadırgaların hesabı yapılınca, sayının 80'i bulduğunu anlamıştı: "Bilseler iyi olur, ben söz vermiş olduğum sayıda kadırgayı donattım, hatta daha fazlasını yaptım." Felipe, kardeşinin yine de bunun için hareketini geciktirmemesini, çünkü iki üç kadırganın eksik olmasından çok, hızlı hareket etmiş olmasının önemli olduğunu yazdı.[6]

Napoli'de büyük sefer için hazırlıklar aylardır devam etmekteydi. İstanbul'dan dönüşünde valinin işlerinden sorumlu yardımcısı görevine atanmış olan Alvise Buonrizzo'nun daha Noel'de yazdığına göre Santa Cruz Markizi yapılmakta olan kadırgalarda çalışmaları için, "hapishanelerdeki bütün adamları çıkartmakla" uğraşıyordu. Mart ayı başlarında don Juan'ın filonun kumandasını almaya geleceği öğrenildiğinde Alcala Dükü 22.000 kental peksimet ve 2000 fıçı şarap ve pirinçle sebze temin edilmesi için bir duyuru yayınladı. Peksimetlerin büyük bölümü krallığın buğday ambarı sayılan Puglia'da üretilecekti ve vali bunun Brindisi ve Taranto limanlarından Napoli'ye taşınması için iki gemi kiraladı. Şanslarına, 1571 yılında ürünün bereketli olacağı anlaşılıyordu.

5 Dona 66, 70, 72, 77, 80, 83, 89, 100; Serrano IV, 80, 93, 141.
6 Serrano IV, 106; Codoin III, 187.

İyi bir izlenim bırakacağından emin olan Alcala Dükü, don Juan'ın kadırgalarının kürekçilerine giysi yapılması için bir parti ipek siparişi verdi ama nisan başında aniden öldü ve aynı ayın 22'sinde, gerekmesi halinde İspanya'dan talimat beklemeden görevi devralması emri alan Kardinal di Granvelle Napoli'ye geldi.

Daha ilk günlerden itibaren filoya kürekçi bulmakta güçlük çeken yeni vali kimsenin başvurmadığını görünce bir duyuru yayınlayarak, başvurmak isteyen mahkûmların ve yasaklıların affa uğrayacaklarını bildirdi, ama Napolililer kadırgalarda çalışmaktan o kadar çok çekiniyorlardı ki, başvuru büroları boş kaldılar. Buonrizzo'ya göre, bunun sebebi affın sokak katillerini kapsamdışı bırakıyor olmasıydı, çünkü o şehirdeki mahkûmların çoğunluğunu bunlar oluşturmaktaydılar; öte yandan halk haydutlara güvenmiyor, kadırgalara geçtiklerinde bir daha oradan ayrılmayacaklarından korkuyordu. Ne yapacağını şaşıran Granvelle baronlara ve kraliyet memurlarına haber göndererek ölüme veya hapse mahkûm bütün tutukluların Napoli'ye gönderilmelerini emretti ve bu arada gerçekleştirmesi daha kolay görevleri yerine getirmeye başlayarak başka peksimet, pirinç, bakla, kuru et ve ton balığı siparişleri verdi.

Hesaplamalara göre filoya 24 nakliye gemisi gerekliydi; bunun için Napoli ve Sicilya valileri bulabildikleri bütün gemilere el koymaları emri aldılar. Granvelle kralın hizmetine almak için birkaç Ragusa gemisine el koymakla işe başlayarak mayıs sonunda Napoli limanında bulunan bütün gemilerin sayısını artırdı ve kaptanlarına hareket etme yasağı getirip garanti olarak bir para bırakmalarını ya da teknelerin teslim etmelerini bildirdi. Savaş tüccarlar için bir yıkımdı, ama üreticiler ve ihaleciler bayram yapıyorlardı. Vali her gün şaraptan şarküteriye, kurşundan halata bir yığın ihale açıyor ve sanki ihtiyaçlar hiç tükenmeyeceğe benziyordu.[7]

Bütün bu yoğunluğuna rağmen Napoli büyük savaş için hazırlıkların yapıldığı en büyük merkez değildi. Resmen bağımsız olan Cenova, İspanya İmparatorluğunun en büyük limanı ve en zengin

7 AV 1566-1570, 417; Nicolini, 390-99; Serrano IV, 173; Alessio Palazzolo 1976, 240-2. Sicilya'da da 1571 yılının hasadı iyi olmuştu: Vali ayda 7000 kental peksimet imal ettiriyordu (Braudel 1986, 1174).

finans pazarıydı ve hazırlıkların büyük bölümü burada yapılmaktaydı. Napoli valisi kendi ekibi için tersanede inşa edilmekte olan iki kadırgadan başka, Cenova'ya yelken bezi ve halat ısmarladı ve Cenovalı top ustalarıyla sekiz yeni kadırgası için top dökmeleri üzerine anlaşma imzaladı. Madrid hükümeti Cenova'da 1000 kental barut üretilmesine karar verdi; don Juan bunları geçerken alacaktı. Kadırgalara bindirilmek için Almanya ve İtalya'da toplanmakta olan piyadeler Cenova ve La Spezia'ya getirileceklerdi: 6000 Alman ve 2000 İtalyan piyade oralara geldiklerinde üç aylık ücretlerini peşin alacaklar, ayrıca kendilerine en az iki haftalık erzak teslim edilecekti. Valilerin Güney İtalya limanlarında el koydukları gemiler yeterli gelmezse, nakliye gemileri de Cenova'dan alınacaktı.

Kısa bir süre öncesinde Silva'nın yerini almış olan İspanya elçisi Mendoza bütün bu baskılardan çok sıkılarak bir çılgınlık krizine tutuldu. Endişelenen Sekreteri Miguel de Oviedo 27 Nisanda krala yazarak, elçinin fazla yorgun düşmekten, "birkaç gündür kafasında garip fikirler oluştuğunu" bildirdi. 3 Mayısta Mendoza'nın aklını kaybettiğini yazdı: "Doktorların dediklerine göre birkaç gün kendine gelemeyecek." Aslında bir daha hiç kendine gelemedi: Bütün kış boyunca İspanya sarayında kalan Juan Andrea Doria haziranda Cenova'ya gelir gelmez krala Mendoza'nın biraz düzelir gibi olduktan sonra yeniden kötüleştiğini yazdı. Bu, elçinin yerine geçmek için gönderilen ve patronunun çıldırmasına sebep olan büyük işi de devralan Oviedo için kaçırılmaz bir fırsattı. Milano valisi olan Alburquerque Düküne yazarak, yiyecek satın almak ve birliklere ödeme yapmak için para istedi ve Dük ona Mendoza'yla yapılan anlaşmaya göre parayı Cenova'dan onların almaları gerektiğini söyleyince durumu sessizce kabul etti; hatta daha da iyisi, Milanolu silah tüccarlarına sipariş verilen barut ve tüfeklerin parasını da onlar bir yolunu bulup ödemeliydiler; bunlar filo için istendiğinden Milano'nun bütçesine yük olmamaları gerekirdi.

Oviedo işe koyuldu ve 13 Mayısta krala yiyeceklerin depolarda olduğunu yazdı; bunları çok erken satın aldığından masrafın yaklaşık üçte birini kâr etmişti, çünkü "bu adamların geleceklerini öğrenince bütün şehirde ve sahil boyunda her şeyin fiyatı yükselmişti." Öte yandan birçok Almanın toplanmasından endişeye

düşen Lucca Cumhuriyetine, bunların birleşik filoda kullanılacak olup Toskana'ya karşı herhangi bir saldırının söz konusu olmadığını bildiriyordu; bir "barutçu"yla 50 kentallik top barutu anlaşması imzalıyordu; Venedik Konsülünün de mühimmat ve erzak almaya başladığını ve bunlara kendi ödemiş olduğundan çok daha fazla ödediğini memnuniyetle izliyordu; borç para aldığı bankerlere don Juan'ın kadırgalarının bu borçları karşılayacağını garanti ederek onlarla ilişkisini iyi tutmaya çalışıyordu.

Yaz mevsiminin yüksek basıncı Akdeniz'e yavaş yavaş hâkim olmaya başlarken, Sekreter Oviedo büyük sefer için yapılmakta olan hazırlıkların tam orta yerinde kaldı. Granvelle ondan Napoli kadırgaları için gerekli barutu temin etmesini istedi; Oviedo haziran sonuna kadar 150 kentale ulaşabileceğini hesapladı. Kral ona yazarak yapmış olduğu her şeyi takdir ettiğini bildirdi; para don Juan'ın kadırgalarıyla gelecekti, ama bunu hemen harcamamaya çalışmalıydı, çünkü savaş sırasında gerekebilirdi. Bu yüzden Oviedo, Milano valisinin otoritesine yaslanarak borçları ödememek için elinden geleni yapmalı ve nakit para çekmeyi kısıtlamalıydı. Napoli kadırgaları için üretilen topların parası ödenebilirdi, ama bunları denedikten sonra; Santa Cruz Markizi bunları yüklemek için kadırgalarıyla Cenova'ya geliyordu, ama top gülleleri eksikti ve Oviedo bununla da uğraşmalıydı. Sekreter 1 Temmuzda krala sekiz kadırga için gereken topları denediğini yazdı: Küçük kalibreli iki top parçalanmış, üretici bunları kendi masrafıyla yeniden döktürmüştü. Ertesi gün don Juan'dan acil bir istek geldi: Barcelona'da kendisine gereken miktarda peksimet bulamamıştı, bu yüzden Cenova'da 4000 kental üretilmesini istiyordu. Oviedo'nun Lomellini şirketine gitmesi üzerine günde 200 kental yapmaya başladılar. Bu miktar az olduğundan Juan Andrea başka buğday bulabilmek için tanıdığı kişilere başvurdu.

Bir sorun çözülmeden diğeri çıkıyordu. Don Juan'n her an gelmesinin beklendiği o temmuz başında Sekreter Oviedo'nun da çıldırmamış olmasına şaşmak gerekir. Alburquerque Dükü Milano'dan yazarak, gelen Alman sayısının 6000 değil, 7300 olduğunu, bunların hepsi için yeterli erzak temin edilmesi gerektiğini bildirdi. Seferin hesaplarını tutmak için Milano'dan özel olarak gönderilen Genel Vali Francisco de İbarra, Oviedo'ya bunlardan

ancak 4000'inin kadırgalarda yer bulabileceğini söyledi; diğerleri için nakliye gemileri bulmalıydılar ve yola çıkacak olan gemilere 30 günlük erzak gerektiğinden, o zamana kadar bin bir zahmetle toplanmış olan stok tamamen yetersizdi. Oviedo armatörlerle görüşerek, o sırada ödeme yapmak için bir kuruşu olmamasına rağmen kendilerini beş gemi vermeye ikna etti. Borç almak suretiyle kürekçilerin yarı ücretlerini ödedi ve krala yazarak, kürekçilerin bununla yetinmelerinin büyük bir şans olduğunu bildirdi: "Çünkü burası özgür bir şehir olduğundan, onlara Majestelerinin ülkesindekilere olduğu gibi dayatma yapılamaz."[8]

Kadırgalara bindirilecek piyadelerin nakledilmeleri finansal ve insani anlamda büyük çaba gerektiriyordu. Marcantonio Barbaro'ya kalırsa, asker toplama konusunda Hıristiyan hükümdarlar yüksek oranda Hıristiyanın yaşadığı az nüfuslu ülkedeki Sultana göre daha avantajlıydılar. İlke olarak sadece Müslümanları askere alan Sultan genellikle kısa sürede istediği sayıda adam toplayamıyordu; "Bizimkiler gibi kalabalık ülkelerde insanlar orduya ve savaşa alışıktır. Davula dokunulunca her taraftan savaşmaya gelirler." Ama bütün işaretler, önceki yılın kötü deneyiminden sonra 1571'de kralın kadırgaları için piyade toplamanın öyle kolay gerçekleşmediğini gösteriyorlar. Rambouillet, "Her taraftan ve İtalya'nın her yerinden komutan tayin ediyorlar," diye yazıyordu, "korkarım, askerden çok komutanları var, çünkü İtalya'da asker bulmanın zorluğundan başka, geçen yıl hizmete girenler savaş sırasında o kadar kötü muamele gördüler ki, şimdi bu işten tamamen nefret ediyorlar." Kutsal İttifak güçlerinin topçu kumandanı olan uzman Gabrio Serbelloni, yarımadadan hâlâ adam toplanabiliyor olmasına şaşırıyordu: Hesaplarına göre, son üç yılda İtalya'dan (abartarak) yedi yüz binden fazla piyade askeri toplanmış ve sonra bunların hemen hepsi ölmüştü.[9]

---

8 Oviedo ve Doria'nın kralla yazışmaları, Vargas Hidalgo, 723, 726, 728-32, 734, 740-1. Mendoza'nın haziranda yeniden hastalanması: Serrano IV, 159 ve Vargas Hidalgo 738. Mendoza ve Oviedo için bkz. Vargas Hidalgo 1998, 38-42; 28 Temmuzda sekreter emanetleri yeni elçi Padilla'ya teslim eder ve 15 Ağustosta müfettiş (veedor) olarak Doria'nın kadırgalarına biner.

9 *Yazışmalar*, Barbaro 1573, 308; Charriere III, 146; Caetani 90. İtalya, Macaristan ve Fiandra savaşlarına katılmış olan ve İtalya'nın en ünlü ve askerlerinden ve mühendislerinden biri olan Serbelloni: Promis 1874, 208-247 ve Brunelli 2003.

Napoli'de vali, Albay Tiberio Brancaccio'yla görüşerek ona don Juan'ın kadırgaları için 800 piyade verebileceğini söyledi. Ne yazık ki önceki yıl Barancaccio 1000 asker toplamış, bunlar söz verilenin tersine Goletta'ya gönderilmişler ve pek azı geri dönebilmişti; bu yüzden artık kimse onun komutasına girmek istemiyordu. Alcala Dükü, Venediklilerin veya Papanın onlara daha uygun şartlar vaat etmelerinden çekindiğinden, bir bildiri yayınlayarak krallığın tebaasının memleket dışında askere yazılmasını yasaklıyordu: Atri Dükünün oğlu Venedik'in bir çağrısını kabul ederek çok sayıda adamı gizlice krallık sınırları dışına çıkarmıştı ve vali böyle bir şeyin tekrarlanmasını istemiyordu. İyi ya da kötü, Brancaccio dört birliğini toplayabildi ve bunları Napoli limanında nakliye gemilerine bindirdi. Ama birden onları Goletta'ya götürecekleri söylentisi dolaşmaya başlayınca askerlerin büyük bölümü oradan ayrıldı.

Mayısta Madrid'den Sarno Kontu, Paolo Sforza ve Sigismondo Gonzaga'dan oluşan komisyon geldi. Bunların her biri 2000 piyade toplamayı üstlenmişti, ama Granville'nin parası yoktu ve albaylar kendilerine alışılagelmiş ön ödemeyi yapılmadan davula vurmak istemiyorlardı, çünkü aksi halde paralar kendi ceplerinden çıkacaktı. Adama olan bu açlık, Kutsal İttifak güçlerinin arasında rekabete yol açıyordu: Papa, Sarno Kontunun kardeşinden kadırgaları için adam toplamasını istedi, ama Granvelle selefinin fermanını hatırlatarak bunu yasakladı. Neyse ki, dağlık bir yer olan ve her zaman kaliteli asker temin eden Urbino'nun Dükü kendi arazisinden toplanmalarına izin verdi ve üç kumandan her seferinde azar azar alaylarını tamamlamaya başladılar: Gonzaga Lombardiya'dan, Sforza Urbino Dukalığından ve Sarno Kontu krallık topraklarından. Temmuz başlarında bu son alay hazırdı ve Sforza'nın alayı Napoli'ye doğru yol almaktaydı. Buonrizzo birlikleri gördüğünde, "Her ikisi de ancak kabul edilebilir durumdalar" diyecekti.[10]

İtalyanlardan daha üstün oldukları düşünülen İspanyol piyadelerin toplanmaları da bir o kadar sorunluydu. Önceki sene İtalya'ya götürülüp oradan Doria'nın kadırgalarına bindirilmiş olan birlikler, nafile Doğu yolculuğu sırasında eriyip gitmişlerdi. Sicil-

10 Nicolini 391-402.

ya'dan gelen bir rapora göre, bunlar deniz yolculuğunun verdiği tahribattan çok, hastalık ve ölümlerle boğuşmaktan tükenmişlerdi. Kışın İspanya'da 4000 piyade toplanmıştı ve kral bunları, "Napoli, Sicilya ve Milano'nun kadırgalarını üçlemek için" İtalya'ya göndermeyi düşünüyordu ve martta birlikler Napoli'ye gitmek üzere gemilere bindirildiler; bunların çoğu Moriskoların isyanını bastıran, terhislerden sonra yeniden çağrılan eski askerlerdi ve nitelikleri Dona'yı endişelendiriyordu: "Buraya getirilen İspanyol askerler iyi insanlar ama hepsi genç değil." Bu emektar askerlerin bir bölümü henüz kış ikliminin hâkim olduğu Akdeniz'de kaybedildiler; İspanyollarla İtalya'ya doğru yola çıkan ilk dört gemiden ikisi fırtınaya yakalanarak," İbiza'ya doğru sürüklendiler ve birçoğu o sırada öldü." Diğer nakliye gemileri aylarca dolaştıktan sonra ancak mayıs ortasında Napoli'ye gelebildiler. Gemilere binen 4000 kişiden Napoli'ye ancak 3000'i ulaşabildi (Dona kuşkuyla, "Bunlar daha çok değil miydi?" diyordu) ve aralarında salgın hastalık başlamıştı. Filonun geri kalanına da hastalık yaymalarından korkularak bunların orada bırakılıp bırakılmamaları aylarca tartışıldı.[11]

Yarı ölü mürettebatıyla Napoli'ye doğru yol alan nakliye gemileri Akdeniz'de fırtınayla boğuşurlarken, kral Moriskolarla savaştan kalan son emektar askerleri toplatmak için Andalusya ve Aragon'dan 3000 piyade daha bulunması emri vermişti. Ordu don Juan'la birlikte gitmek için Cartagena'da dört nakliye gemisi ve bir düzine kadırgaya bindirilecekti. Nisanda gemiler limandaydılar ve askerleri bekliyorlardı, ama toplama işlemlerinde sıkıntı yaşanıyordu ve bütün ülkeye kıtlık hâkimdi; hatta birliklerin toplanmasından sonra bunlara yeterli yiyecek bulunamamasından korkuluyordu, bu yüzden kadırgalara, "o limandaki zaten az miktardaki yiyeceği tüketmeyip, gemilere bindirilecek insanlara bırakmak için" Cartagena'dan ayrılarak Mayorka'ya gidip orada beklemeleri emri verildi. Gerçekte tam da o korkulan oldu: Kıtlık

11 Favaro 2005, 251; Serrano IV, 80 ve 93; Dona 61, 66, 74, 80, 83, 89; Nicolini 392, 394, 398, 402. Donà, 93'te, 3000 gelmiş görünüyordu, çünkü "bin kişi ölmüştü;" Buonrizzo Napoli'de (Nicolini 398) 3000 bekliyordu, ama geldiklerinde çoğunun ölmüş olduğu anlaşıldı. Mayısta Napoli terciosunda, 451 askerlik üç eski birlik bulunuyordu ve İspanya'dan 2826 askerlik 17 birlik geldi (Tercios 413; Fenicia 2003, 34).

o dereceydi ki, limanlara gelen askerler yiyecek hiçbir şey bulamadılar ve toplu halde evlerine dönmeye başladılar. Orduları almak için kendisi de Napoli kadırgalarıyla Cartagena'ya gelen don Alvaro de Bazan orada hiç kimseyi bulamayınca bir süre boş yere bekledikten sonra yeni atanan komutanların büyük güçlükle biraz adam toplamaya çalıştıkları Malaga ve Almeria'ya doğru yola koyuldu. Santiago'daki yüksek diplomatik mevkii nedeniyle "Comendador mayor" olarak bilinen ve kralın kendisini don Juan de Austria'nın teğmenliğine atadığı Luis de Requesens, kardeşi don Juan de Zuniga'ya şunları yazıyordu: "Benim en çok üzüldüğüm, buradan çok az sayıda ve kötü durumda piyade olması; bugün İspanya'dan ne kadar zor insan çıkartabildiğimizi tahmin edemezsin."[12]

Toplama işleri, dağlık bölgelerinde gönüllü bulmanın zor olmadığı Almanya'da daha hızlı ilerledi. Martta Milano valisi, "üç Alman albayın" asker toplamayı hızlandırmaları emri aldı; bu kumandanlardan bir olan Kont Vinciguerra d'Arco, "kendine düşeni Tirol kırsalında olabildiğince çabuk yapmak için" Madrid'den ayrılmaya hazırlanıyordu. Mayısta alayların sayısını Kont d'Arco ve Lodrone Kontuyla ikiye düşürmeye karar verildi, ancak her biri üç dört bin kişi toplayacaktı ve bunlar Sicilya'ya götürülmek üzere La Speza'da bir araya geleceklerdi. Birlikler toplanarak düzenli olarak Ligurya limanlarına geldiler ama sonra, dağlı insanlar denize çıkmak zorunda kaldıklarında sıkça görüldüğü gibi yorgunluk ve hastalıklar onları çabucak tüketti. Ağustos başında gemilere binerlerken iki alayda sırasıyla 3431 ve 3700 kişi bulunuyordu, ama bundan bir ay sonra don Juan'ın filosu doğuya yelken açarken beraberinde toplam 5000 Alman vardı; bin kadar kişi Messina hastanelerinde kalmıştı.[13]

12 Dona 74, 85, 89, 93, 99, 102, 103, 106, 109; Serrano IV, 347 n., 384-5 n.; İtalyan müttefikler arasında yaygın olan fikir, don Juan'ın getirdiği piyadelerin, "Granada Savaşında çarpışan eski piyadeler" olduğuydu" (Caetani 99, Sereno 131) görüldüğü gibi geniş bir tashih gerekiyor.

13 Dona 74, 78, 81, 91; Nicolini 400-1 ve 405; Caetani 123; Codoin III, 203 (Lodrone Kontunun 2371 ve d'Arco Kontunun 2616, "soldados sanos" (sağlıklı askeri" gemilere alınırlar; Messina'da birincisi 736, ikincisi 232 "enfermos" (hasta) bırakır; daha ekimde bunlardan çoğunun öldüğü belirtilir: "çok kişi öldü ve daha da ölecekler, çünkü iyi bakılmıyorlar," Civale 2009, 90 ve Messina hastanelerine yatırılmaları: Castellani 1937, 440-1); Sereno 133. Cenova

Papanın ekibi de büyük sefere katılmak için hazırlanmaktaydı. Kutsal İttifak görüşmeleri sırasında V. Pius bu defa da 12 kadırga donatacağını söylemişti. Kardinal Rustico, "Şu anki duruma bakınca, bu sayı zor görünüyor," diye içinden geçirmekteydi. Venediklilerle önceki yıl yapılan sözleşme hayal kırıklığıyla sonuçlanmış, üstelik kadırgalar çok pahalıya gelmişti. Roma'da daha 1570 yılında, örneğin Cenova Cumhuriyetinden donatılmış olarak kiralamak gibi seçenekler değerlendirilmekteydi, ama bütün Cenova teknelerini kendisi kullanmak isteyen kral bunu kabul edemeyeceğini saklamayınca konu orda kapandı. O vakit V. Pius yakın zaman önce Toskana Grandüklüğüne getirilmiş olan ve bir düzinelik bir kadırga filosu bulunan Cosimo de Medici'ye başvurdu. Geçmişte kendi kadırgalarını hizmetine verdiği, şimdiyse Grandük unvanını alırken ona danışmayan Cosimo'ya gücenen II. Felipe, Zuniga'dan buna ne pahasına olursa olsun engel olmasını istedi. Venedikliler de Grandükün kadırgalarını kiralamak istiyorlardı ve Venedik'le Floransa'nın arası pek iyi olmadığından Marcantonio Colonna'dan aracı olmasını istediler. Ancak o da onurunun kırılması tehlikesini göze almayarak bunu reddetti: "Onlara, bunu kendilerinin sormalarını söyledim, ama umursamadılar." Sonunda bu işi Papa üstlendi ve 1571 Ocağında anlaşma imzalandı.[14]

Cosimo'dan çok istenen bu Toskana ekibi, henüz inşa aşamasındaki Pisa tersanesinden çıkmıştı, ama uzman personelin hemen hepsi Ligurya'dandı: O ilkbaharda Cenova sahillerinden Toskana limanlarına 500 denizci geldi. Grandük tarafından 10 yıl önce oluşturulan ve merkezi bugün normal bir okul olan Şövalyeler Sarayında bulunan Santo Stefano askeri sınıfı kadırgalara, hemen hemen yarısı antik dili konuşan Toskana soyluları olan yüz kadar süvariyi bindirdi. V. Pius'yla yapılan anlaşmaya göre kadırgalardan altısı Grandük, diğer altısı da Papa tarafından finanse edilecek, her birine ayda 500 düka ve *Capitana* için 750 düka ödenecekti. Roma, Vatikan devletinde bulunan müsait durumdaki bütün forsaları temin edecekti. Bunlar geçmişte Juan Andrea Do-

yönetiminden, 7100 ile 7300 Alman için yer ayarlanması istenir: Vargas Hidalgo 741 ve 744.

14 Serrano III, 170 e 214; IV, 12, 23, 38, 56, 62, 71, 79; kontrat metni, Quarti 433-5 ve Aglietti 1998, 112-3.

ria'nın kadırgalarında görev yaparlardı, bu yüzden anlaşmaya en çok üzülen o oldu, çünkü "Papa kendisine vereceği o mahkûmları Floransalıya verirse az kötülük etmemiş olurdu."[15]

Mayısın sonunda 12 kadırga donatılmış ve kalafatlanmış olarak Roma, Umbria, Le Marche ve Bologna'dan toplanmış olan sekiz piyade birliğinin birleştirileceği Civitavecchia'ya hareket ettiler. Bunlara kumanda etmekle görevli olan Onorato Caetani ve subayı Bartolomeo Sereno (daha sonra Montecassino'da rahip oldu ve Kıbrıs Savaşının çok güzel bir öyküsünü yazdı), asker toplama işi Vatikan devletinde de İtalya'nın her yerindeki gibi güç olmasına rağmen yine de iyi bir iş başarmışlardı. Sereno'nun dediği gibi, "Önceki yıl düşmanın yüzünü bile göremedikleri halde donanmadaki ölüm vakalarından ve açlıktan hepsi sersemlemiş durumda oldukları için, o zamanlar asker bulmak hiç kolay değildi ve olası adaylar da kadırga kelimesini duyduklarında hemen kaçıyorlardı." Fakat buna rağmen birlikler temmuz ortasında "herkesi hayrete düşürerek" Corneto'dalardı (şimdiki Tarquinia) ve ödemeleri yapıldıktan sonra buradan Civitavecchia limanına doğru yürüyüşe başladılar.

Piyadelerin hepsi 1400 kişiydi, ama halkın önünden geçip kadırgalara bindirilenlerin sayıları ancak 1171'di: Cosimo de Medici kadırgalarını, "denizciler, süvariler ve soylularla dolu olarak" gönderdiğinden, eğer salgın riskine girmeleri istenmiyorsa her birinde sadece yüz kişilik yer vardı. Papa bir resmi yazıyla henüz sakalı çıkmamış olan gençlerin gemilere alınmamalarını emredince, Colonna ve Caetani istemeyerek de olsa bunları karada bıraktılar. Komutanlardan biri bu durumdan yakınıyordu: Kendisine bu yenilikten söz eden olmamıştı; iyi durumdaki insanları toplamak için kimilerine 25, hatta 30 skudo prim vermiş, kendi cebinden de 1500 skudo harcamıştı, ama sonradan bunların çoğunun genç olduğunu görerek ayırmak zorunda kaldı. Kadırgaların her biri 60 denizcinin dışında 130 askerle doluydu ve bu asgari sayının çok üstündeydi. Toskana kadırgalarının diğer Batı kadırgaların-

15 Dona 72; Vargas Hidalgo 728 ve 742; Scetti 106; Guglielmotti 43-44 n., 154-157; Lo Basso 2003, 337 sgg.; Capponi 2008, 152-3. Pisa tersanesi: Angiolini 987, Concina 1984, 18 ve Santo Stefano şövalyelerinin bölgesel ve toplumsal çekilmeleri: Angiolini 1996, 8-9; ivi, sp. 67-82, .

dan daha büyük boyutta oldukları doğruydu: Colonna'nın bindiği *Capitana*'nın tam 269 kürekçisi vardı ve Caetani ile Sereno'nun kullandıkları *Grifona*'yla birlikte diğer yedi kadırgada 200'er kürekçi vardı ki, bu sayı kralın standart olarak 164 kürekçi bulunan kadırgalarının üstündeydi. Sonuçta, herkesin fark ettiği gibi bu mükemmel bir ekipti. Caetani mutlu bir havada, "Majestelerinin kadırgalarının ikisi harika ve diğer üçünün çok üstünde," diye yazıyordu; yeni kürekçilerin bulundukları diğerleri de, "çok iyi durumda ve geçen yılınkilerin çok üstündeydiler."[16]

Bu arada bir de paradoks yaşanmaktaydı: O mükemmel kadırgaları don Juan'ın filosuyla birleşmeye hazırlanırlarken, filonun yola çıkmasının bir kandırmaca olduğunu ve II. Felipe'nin kardeşini Toskana'ya göndermesinin asıl sebebinin orayı işgal etmek olduğunu düşünen Cosimo de Medici, hararetle ülkesindeki kaleleri güçlendirmekteydi. Mayısta filonun tamamlandığı haberinin gelmesiyle Grandük biraz rahatladı, ama İtalya'da bulunan İspanyol elçiler bunu izleyen aylarda da Toskana'da kaleleri berkitme işlerinin sürdüğünü, bir yandan da erzak stoklanmakta olduğunu şaşkınlıkla görerek bunu krallarına bildirmek zorunda kaldılar: "Ülke halkının dediğine göre, Bay don Juan'ın Siena'yı işgal etmek amacıyla gelmiş olmasından korkuluyor." Roma'daki Venedik elçileri de aynı korkuyu paylaşıyorlardı ve (İtalyan müttefiklerin bu anlaşılmaz tavırlarından gittikçe daha fazla usanmakta olan Zuniga'nın şaşkın bakışları altında) bunu Papaya da söylediler.[17]

16 Caetani 84-91; Sereno 115; Guglielmotti 148-151.

17 Serrano IV, 133, 145, 150, 167, 176, 194; Sereno 132; Aglietta 1998, 122-4.

Bölüm 21

Venier izleyeceği strateji üzerinde ikilem yaşıyor. Türk filosu Girit'e başarısız bir saldırı düzenliyor. Giritliler bir ayaklanma teşebbüsünde bulunuyorlar. Türkler Ege'ye doğru çıkmaya başlıyorlar ve Venedik filosu onlardan kıl payı kurtuluyor.

Sebastiano Venier 1 Nisan 1571'de Venedik filosunun komutasını aldığında, Korfu'da 28 kadırgası vardı. Zane'in Girit'te bıraktığı 34 kadırga ve Adriyatik'te devriye gezen bir düzine de sayıldığında, bir yıldan kısa bir süre önce Venedik'ten çıkan güçlü filodan geriye kalanın hepsi bu kadardı. Üstelik kötü durumdaydılar: Hükümet Korfu'ya çok sayıda usta gönderdiğini söylüyordu, ama Venier oraya geldiğinde yalnız bir marangozla bir kalafat ustası bulabildi. Marco Quirini'yi Girit'e yolladıktan sonra komutan filoyu güçlendirmeye koyuldu. Zakintos ve Kefalonya'da (o zaman denildiği gibi) dört "çıplak tekne," yani donatılmamış kadırga bulmuş ve bunların bir an önce hazırlanıp emrine verilmeleri için komutanlarına bir güzel fırça çekmişti. Bu dört gemi de İnebahtı'da savaşacaklardı. Venier Korfu'daki diğer gemileri de kısa sürede donattırdı. Bu arada Venedik'ten kışın yapılmış veya onarılmış olan küçük tekneler gruplar halinde geliyorlardı: Bunlardan ikisi martta yola çıkmıştı; on dördü nisanda, beşi mayısta, üçü haziranda ve iki tane daha temmuzda gönderilecekti.[1]

---

1 Venier 284 ve 296; Contarini 23v, 25v, 27r, 29v; ASV, SS 77, 80v. Bernarda kadırgasının onarıma ihtiyacı olduğu anlaşılarak sayıları ona inen büyük kadırgaları da Venedik'ten Dalmaçya'ya asker götürmek üzere Adriyatik'teydiler: ASV, SS 77, 74v-75r.

Bütün bu teknelerin hepsi filo Korfu'ya yola çıkmadan öncesine yetişemedi; yine de senatonun donatmaya karar verdiklerinin sayısı otuz kadardı. Faccinetti'nin hakkı vardı: Venediklilerin başlangıçtaki heyecanı şimdi soğumaya yüz tutmuştu. Ama bütün İtalya'da olduğu gibi cumhuriyette de insan kaynaklarının tükenmekte oldukları doğruydu. Sömürgelerin yöneticileri korku içindeki halktan kürekçiler bulmanın zorluğunu belirtiyorlardı, çünkü önceki yıl gidenlerden "pek azı geri dönmüştü."

Kazanın dibini sıyırmak gerekti: Anakaranın şehirlerine 2000 kürekçi toplamaları emri gönderildi. Bu o zamana kadar yalnız kırsal halkına verilen bir yüktü ve bunu telafi etmek için politik bir ödün verilerek, kadırga komutanlıklarına yalnız yerel meclislerin tespit edecekleri centilmenler atandılar. Venediklilerin cumhuriyetin hükümetinde bile yer almayan yabancılara kadırgalarını emanet ediyor olmaları çok nadir görülen bir durum olduğundan, Vatikan elçisi bunu hemen Roma'ya bildirdi: 7 Martta, "Dört yabancı kadırga kumandanı banko açtı; bunlardan ikisi Padovalı, biri Vicenzalı, diğeri Veronalı;" iki hafta sonra ekledi: "... iki Brescialı ve iki Bergamolu." Bunlardan altısı (aralarında büyük kumandanın soyundan olan Juan Antonio Colleoni de vardı) Venier'in filosuna yetişebildiler ve Padovalı olan bir diğeri, Pataro Buzzacarino, *Il Re Attila* isimli kadırgasıyla İnebahtı'nın kahramanlarından biri olacaktı.[2]

Artık Venier ne yapması gerektiğine karar vermeliydi, ama stratejik durum birçok ikilem ortaya seriyordu. Marco Quirini'nin kumandasındaki 13 kadırgayla birlikte filonun yarısı Kandiye'deydi ve Girit'te Zane'in bıraktığı yarı ücretli mürettebatıyla 21 kadırga ve yirmi kadar da oranın centilmenlerinin donatmaları gereken boş kadırga vardı. Korfu'daki kadırgaların er ya da geç Girit'tekilerle birleşmeleri gerekiyordu, çünkü yalnız kalmaları halinde onların hiçbiri Sultanın filosuna kafa tutamazdı. Ama henüz ekipler tamamlanmamıştı ve son kürekçiyi de sırasına oturt-

2 Aymard 1991 bis, 447 (Padova yöneticisinin mektubu, eylül 1571); Nunziature IX, 332, 340; Paruta 188; Brescia olayının analizi, Capponi 2008, 184. Çok az benzeri olan bu sürecin ayrıcalığı, Pantera 139'da da görülmekte. İnebahtı'dan sonra Venier, Buzzacarino'nun "savaşta aldığı yaraları tedavi ettirmek için istifa ettiğini, bir kardeşini ve donanmanın en iyilerinden olan Bay Pattaro yönetimindeki kadırgasını terk ettiğini" yazar, (Venier 321).

madan denize açılmak intihar etmek anlamına gelirdi. Düşman limandan çıkana kadar beklemek gerekirdi, zaten günler geçtikçe Venier'in emrindeki filo büyümekteydi; ama Türklerin yerlerinden kımıldadıklarını duyar duymaz hemen o da harekete geçmeliydi. Ama filolardan hangisi diğerinin yanına gitmeliydi? Girit filosunu kuzeye çağırırsa, adayı işgale hazır bırakırdı ve bu belki de sadakatleri zaten kuşkulu olan halkın ayaklanmasına sebep olurdu. Venier ekibiyle oraya gitmek niyetindeydi ve Kaptan Paşa kendisini yok edecek kadar kuvvetle o sularda görünmeden önce Girit'e ulaşması gerekiyordu.

Verdiği kararı uygulamak, Venedik'ten gelen emirlerle karmaşık bir sorun halini almıştı; bu arada Facchinetti'nin yazdıklarına bakılırsa, yaşlı adam Venedik'in kendini hatırlaması için onlara pek fırsat vermiyordu: "Komutan Venier'den yeni bir haber yok." Cumhuriyet Girit için endişeleniyordu ve gerektiği zaman Mağusa'ya destek gönderebileceği yegâne yer olan adayı daha o andan itibaren güçlendirmek niyetindeydi. 1 Mayısta Korfu'ya, oraya 15 kadırga daha göndermeleri emri ulaştı; böylece adada bulunanların donatılmaları beklenirken hazırda otuz kadırgaları olacaktı. Kürekçileri eksik olan Venier bunları hazırlamakta güçlük çekti; sonra, babası öldüğü için bir kadırga kumandanı izin isteyince onun teknesini boşaltarak kürekçileri diğerlerine dağıttı. 15 kadırga yönetici Canal'la birlikte mayıs sonuna doğru yola çıkıyorlardı. Hatırlayacağımız gibi, bunlar Methone açıklarında Uluç Ali'nin ekibiyle karşılaşırlar ve Berberilerle çarpışmaktan son anda kurtulurlar.

Generalin bu endişeleri, önceki yılın olumsuz olaylarından ve boş geçen uzun kıştan bilenmiş mürettebatın disiplinsizliğiyle daha da artmıştı. Bizans İmparatorluğunun en saygın ailelerinden birinin soyundan gelen Kefalonya Valisi Antonio Eudaimonogiannis, sömürgede Venedik'ten soyluluk unvanı kazanmış olan sayılı Rum centilmenden biriydi, ancak bu Venediklilerin adını yanlış telaffuz etmelerine bir engel değildi. Venier'in "Monogiani" dediği bu zat bir piyade yüzbaşısıyla kavga etmiş, boğazına sarılarak onu boğmaya yeltenmişti. Komutan önce onu tutuklattı, sonra diğerinin ciddi bir durumu olmadığını görünce, bir Girit kadırgasıyla filoya gelmesine izin verdi. Eudaimonogiannis İne-

bahtı'da kahramanca çarpışıp yine o savaşta bir oğlunu kaybetti ve Venier ancak o zaman kendisine karşı tutunduğu tavrı tamamen terk etti.[3]

Venier disiplini yeniden sağlayıp piyadeleri formda tutmak için zaman zaman kara saldırıları düzenlerken, bir yandan da düşman donanmasının çıkışı hakkında bilgi toplamaktaydı. 6 Mayısta Mustafa'nın kuşatmaya yeniden başlamaya hazırlandığı Mağusa'dan ısrarcı bir yardım çağrısı aldı; gelen son haberlere göre İstanbul'dan yüz kadırgalık bir donanma çıkmıştı ve Venier bu yanlış bilgiye dayanarak bütün filoyu bir araya getirmenin zamanı geldiğini düşündü; onu Girit'e toplayarak, adanın en emin limanı olan Suda Koyunda demir atmaya ve topçularla bağlantıyı güçlendirmeye karar verdi. Korfu'da bulunanlar ve artık donatılmış olmaları gereken Girit'tekilerle birlikte toplam 94 kadırgası olduğunu hesaplıyordu; bu sayı düşmanın saldırıya geçmeden önce bir defa daha düşünmesi için yeterliydi, "Hem orada beklersem düşman Kıbrıs'a gidemeyecektir." Ancak Venier buna tek başına karar veremezdi: Cumhuriyetin emrine göre bütün kararlar, Barbarigo ve Canal'la Quirini ile mavna kumandanının da dahil oldukları bir konsülde çoğunluk tarafından alınmalıydı. Oradakiler Venier'in fikrine karşı çıkarak bunu çok tehlikeli buldular ve aslında bu bir şans oldu, çünkü düşman filosu onların sandıklarından iki misli daha fazla güce sahipti; halbuki Girit'te donatılan kadırgalar henüz hazır değildiler, "O krallıktakilerin hepsi kadırgaları donatmakta yavaş ve tembel davrandılar."

Kendi isteğine aykırı olarak Korfu'da beklemek zorunda kalan Venier, adada kötü halde bulduğu teknelerle, hatta Venedik'ten gelen yenilerle çalışmanın güçlüğünden şikayet ederek enerjisini başka türlü boşaltmaya çalıştı. Bunların yirmi, yirmi iki tanesi iyi duruma geldiğinde, erzak ve özellikle de küreğe zincirleyecek adam bulmak ümidiyle Yunanistan'daki Türk topraklarına gösterişli saldırılar yapmak için demir aldı. Oradakilerin arasında Sultanın tebaasından olsalar bile Hıristiyanlar oldukları için komutan fazla tahribat yapmayı sınırlayarak sadece erkekleri alınmalarını emretti, "kadınları ve çocukları bıraktırdı; gemiciler için

3 Venier 290; ASV, SS 77, 78v, 79v, 80r; Eudemonogiannis için bkz. Manoussacas 1974, 225; aile için bkz. Pezzolo 1990, 152.

normal olduğundan, birkaç hayvan çalındı." Ama hangi limana gitse insanların ortadan yok olduklarını gördü, çünkü Türk kadırgaları da o sulara gelmişlerdi ve onlar da adam aramaktaydılar.

O halde düşman denize açılmıştı ve Ege artık güvenli bir deniz değildi. Yine de Venier yapılacak en iyi şeyin bütün Korfu ekibiyle bir an önce Girit'e gitmek olduğunu düşünüyordu. Ama mutlu sonla noktalanan birleşme görüşmeleri stratejik tabloyu birden değiştirdi, çünkü şimdi eldeki güçleri ikiye katlayacak ve düşmanla avantajlı olarak savaşmaya imkân verecek olan İspanyol ve Vatikan filolarının gelmesine güvenilebilirdi; o halde ekibi daha önce tehlikeye atmamak gerekirdi. Mayıs sonunda anlaşmanın tamamlandığı doğrulandığında, cumhuriyet Venier'e, "Katolik Kralın kadırgalarıyla birleşene kadar" Korfu'dan ayrılmamasını emretti. Zakintos'taki başarısız akınından dönmekte olan komutan da, "büyük sevinç yaratan" bu birleşmenin tamamlanmış olduğunu öğrendi ve Korfu'ya geri dönerek o savaşçı karakterine gem vurup beklemeye koyuldu.[4]

Aynı günlerde Babıâli durumun artık yeteri kadar aydınlanmış olduğunu düşünerek hücuma geçme zamanının geldiğine karar verdi. İki bölüme ayrılmış olan Venedik filosunda salgın halen devam ediyordu ve kürekçilerin sayısı azalmıştı. Düşman filosunu söz edildiği güçle ortaya çıkması halinde, bir yıldan fazladır konuşulmakta olan o Kutsal İttifak anlaşmasının imzalanması artık unutulabilirdi; hem zaten İspanyol filosunun doğuda görünebilmesi için daha çok zaman gerekirdi. Kara cephesinde de durum ortaya çıkmıştı: Transilvanya'daki savaş tehdidi yeniden başlamıştı; Avusturya'daki Habsburglar elçilerini her zamanki hediyelerle İstanbul'a göndermişlerdi ve Üsküp'te bulunan Ahmed Paşanın ordusu Arnavutluk ve Karadağ sahillerindeki Venedik limanlarına saldırmak için denize doğru ilerleyebilirdi. Pertev ve Ali öncelikle Girit adasına saldırma, sonra Venedik'in elindeki diğer adaları yakıp yıkarak Ege Denizine kadar çıkma emri almışlardı. Korfu'ya kadar gelirlerse, adadaki düşman birliklerini

4 Venier 290-2; Nunziature IX, 365 e X, 1, 2 ve 9; Sereno 120; Paruta 21 1. Düşman filosunda sadece 100 kadırga olduğu haberi Messina'ya gelerek 23 Nisanda buradan Madrid'e gönderilir: Braudel 1986, 1177; doğal olarak, denizde bulunan bütün kadırgalar hesaplanmadan, sadece Pertev Paşanın komutasındaki askeri güce değinilmekte.

yenebilirlerdi ve oraya sahip olduklarında, kara ordusuyla birlik olup Korfu'nun karşısında bulunan Parga adasından başlayarak Adriyatik sahilinde bulunan üslere saldırırlardı.[5]

Bu emirle Babıâli'nin elinde bulundurduğu üstün deniz gücünü kullanmaya karar vermiş olduğu anlaşılıyor. Mağusa kuşatması artık onu ilgilendirmiyordu: Mustafa'nın takviye güçleri harekâtı tamamlamasına yeterliydi ve filo rahatlıkla Venedik Sömürgelerinin kalbine saldırabilirdi. Kadırgalarda Kıbrıs'takine benzer bir girişimde bulunmaya yetecek sayıda asker yoktu: Evet, Yeniçeriler, sipahiler vardı ama kuşatma topçuları, kazmacılar yoktu; bu yüzden Girit ve diğer adalara yapılacak hücumlar sadece Venedik'e bağlı halklar arasında korku yaratmak ve filoyu ganimet ve esirlerle güçlendirmekten başka bir anlam taşımayacaktı. Ama paşalar Adriyatik'e kadar ilerledikleri zaman, Ahmed Paşanın ordusuyla birleşmeleri saldırının stratejik akışını değiştirebilirdi: Sahilde dizili olan ve imparatorluğun anakaradaki topraklarıyla çevrili bulunan Venedik limanları işgale hazır bekliyorlardı ve buraların Kotor'a kadar ele geçirmeleri halinde Venedikliler Adriyatik'teki kontrollerini kaybedecekleri gibi, orada sıkışıp kalırlardı.

Bu yüzden Türk filosu haziran ortasında Kızılhisar'dan hareket ederek Girit'e kadar olan 300 kilometrelik yolculuğuna başladı. Oniki Ada'dan yola devam edip Milos'ta mola verdikten sonra, göze batmamak için daha alçakta olan pruva yelkenlerini açarak Girit'in kuzey sahiline ulaştı ve doğruca, Venier'in kendini sağlama almak için kadırgalarıyla sığınmayı düşünmüş olduğu mükemmel bir liman olan Suda Koyuna girdi. Karaya indirilen askerler oradaki savunmasız köyleri basıp yağmalamaya başlayarak kürekler için adam yakalayıp, bir yandan da Venedik filosunun durumu hakkında bilgi koparmaya çalıştılar. Ama o sırada bir şey oldu: Tam da o günlerde Girit'e asker yüklü çok sayıda gemi gelmişti; kimi kaynaklara göre, bunlar Türk filosunun da orada bulunduğu sırada gelmişler, sabah sisi altında görünmeden, düşmanın burnunun dibinden mucize eseri geçmişlerdi. Bunlar, o sayede affa uğramış olan "ünlü haydut" Pierto Avogadro'nun ve Cenovalı Albay Francesco Giustiniani'nin Korsika'da topladıkları 2000 askerdi ve uzun bir süre önce Cenova'dan gemilere bindirilmişlerdi.

5 İnalcık 1974; *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 94.

Bunlar çatışmadan kaçmayan savaşçı insanlardı: Hanya'dan çıktıklarında, Türklerin karaya bıraktıkları yağmacılara baskın verip top atışlarını tüfekçilerinin üzerinde yoğunlaştırarak hepsini kırıp geçirmiş ve denize dökmüşlerdi.

Bu beklenmedik direniş karşısında paşalar bölgeyi çok iyi tanıyan Uluç Ali'ye Suda'dan çıkarak adamları daha güneyde bir yerde karaya çıkarmasını emrettiler. Ters rüzgârlar yüzünden iki gün daha limanda beklemek zorunda kalan Cezayir Beylerbeyi ilk fırsatta oradan ayrılarak, askerleri Resmo şehri yakınlarında karaya indirdi; bu sırada yerli halk Türk yelkenlerini ufukta görür görmez oradan kaçmıştı. Geride kalan yüz kadar İtalyan asker surlardan top ateşiyle düşmanı biraz oyalamaya çalışmıştı, ama yakalanan sivillerin gerçeği söylemelerinin ardından Türkler saldırıya geçtiler ve askerler kenti boşaltıp dağa doğru sarmaya başladılar. Resmo'yu yakıp yıkan yağmacılar oradan kırsala doğru ilerlediler, ama orada da karşılarında askerlerle silahlı köylüleri bularak her taraftan geri püskürtüldüler. Harekât düşündükleri gibi başarılı olmadığından, Uluç Ali Paşanın dönmesi üzerine bundan vazgeçtiler. Koydan çıkan filo Hanya'nın karşısından geçti ve çok sayıdaki gemisinden dolayı kaçınılmaz olarak yavaş seyrederek batıya doğru ilerledi. Hanya'dan açılan top atışlarıyla bazı kadırgalar hasar gördü; korsan Gâvur Ali'nin kadırgasının siperliği parçalandı. Hanya Körfezini geçen filo, Venediklilerin "Turluru" dedikleri Agiou Theodorou adacığında demirleyerek yine yağmacıları karaya indirdi. Ama iş daha başında bozuldu: Kabaran deniz bir düzine kadırgayı sürükleyerek karaya oturttu ve bunların üçü parçalanarak kullanılamaz hale geldi.

Bütün bu olanlardan artık usanan paşalar Girit'e gitmeye karar verdiler. Her kadırgadan bir top atışı yaptırdılar ve ana direklerin gabyalarına karaya indirilmiş olan askerlerin görmeleri için bayrak asarak geri çağırdılar. Ama geriye dönenlerin sayıları az oldu ve iki gün daha bekleyip kimsenin gelmediğini gören serdar, kadırgalarda bulunan askerlerin sayısını kontrol ettirdi. Yola çıkarlarken her birine bir bakla tanesi teslim edilmişti; şimdi oradakiler bunları geri verip sayıldığında birkaç bin kişinin eksildiği ortaya çıktı. Suda ile Resmo adalarında kürek için 800 esir alınmıştı, ama bu sayı gerekeni karşılamıyordu. İşin kötüsü, bu dağ-

lılar asi değillerdi, hatta askerlerin yağmacılara başarıyla karşı geldiklerini gördüklerinde hevesle onlarla birlikte çarpışmışlardı; kimi İtalyan yazarlara göre, düşmanı geri çevirenler, özellikle savaşçı karakterleriyle tanınan Giritliler olmuştu.[6]

İşin aslında Suda Koyuna demirlemiş olan devasa filodan ve Venedik'in gönderdiği Korsikalı savaşçı ruhlu piyadelerden ürken adalılar tereddütte düşmüşlerdi: Köylerini yağmacılardan savunmak içgüdüsü, Venedikli patronlarının boyunduruğundan kurtulmak için o fırsattan yararlanmak düşüncesiyle çelişiyordu. Köylü köleliği Kıbrıs'taki kadar adaletsiz olmasa da, "Venedik soyluları" ve "Girit soyluları" arasında eşit olarak paylaşılmış olan soylu egemenliği, kalabalık sayıdaki Katolik ruhban sınıfıyla da olduğu gibi, düşmanlık hislerini ortaya çıkartıyordu. Giritliler adanın gıda ihtiyacını karşılayamayan ve kendilerini korsanlardan koruyamayan koloni yöneticilerine karşı geliyorlar, "Türklerin tebaasına geçmelerinin daha hayırlı olacağını" söylüyorlardı. Son yılda Venedik kadırgaları için çok sayıda adam toplanmış olması bu huzursuzluğu artırmıştı: 219.000 kişilik halkın arasından tam 27.000 erkek zorunlu olarak kaydedilmiş ve sürekli tekrarlayan toplamalar olumsuz sonuçlar doğurmuştu. Sadece İtalyan tüccarların değil, yönetimin de karıştığı rüşvet ve dalavere durumu patlama noktasına taşımaya yardım etmişti ve İstanbul'da, filonun oraya gelmesiyle halkın ayaklanacağı umudu yeşeriyordu.[7]

İnebahtı sonrası yazan İtalyan kaynaklar Girit köylülerinin kahramanca direniş göstermiş olduklarını belirtseler de, o aylarda yazılan mektuplar bambaşka bir öykü anlatmaktalar. Birçok

6 Contarini 25v-27r, Manolesso 59rv, Sereno 127, Foglietta 235-7, Paruta 205-6, Morales 30; Lamansky 630-633; Nunziature X, 23. Korsika'da adam toplanması ve Cenova'da piyadelerin gemilere bindirilmeleri için bkz. üst, böl. XVII, n. 16. Osmanlı filosu Suda Koyuna 14 Haziranda girer (ASV, SS 77, 108v; CB, II, 191r) dikk. Bostan s. 32, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kamil Kepeci n. 223, Ali'nin filosu Girit'e ayın 18'inde ve Avogadro, 19'unda gelmiş olmalı (AV 1571, 207v).

7 Girit'te hoşnutsuzluk: Lamansky 630-47 (Nüfus hakkında buradaki veriler 1577'nin bir yazışmasından, ama diğer tahminler daha düşük: Yaklaşık 160.000 kişi: Dursteler 2006, 78) ve 013; Vargas Hidalgo 721; Sassi 1946-47, 195-200; Tenenti 1962, 134; Braudel 1986, 154; Dursteler 2006, 82. Kazalar: Sereno 65; Vargas Hidalgo 715; Türk umudu ve zekâsı: CB, II, 117r e 229r ve üst, böl. XIX, n. 10.

köyde el altından düşmanlık tohumları ekerek Katolik patronlara karşı olan nefreti artıran Ortodoks papazlar Türk filosunun Suda Koyuna girdiğini öğrendiklerinde cemaatlerini artık ayaklanma zamanının geldiğine ikna ettiler ve köylülerden kalabalık bir heyet Paşayla irtibata geçmek için Resmo'ya gönderildi. Ancak Türkler karşılaştıkları direniş üzerine oradan erken ayrılmışlardı: Deniz kıyısına gelen heyet filoyu orada bulamadı. Olanları öğrenen adanın en etkin ve zengin kişisi Matteo Calergi[8] askerleri toplayarak köylüleri yatıştırıp evlerine gönderdi. Giritli diğer soylular gibi Calergi de filonun donatılmasına yeterince yardımcı olmadığı için eleştirilmişti ve önceki yıl da Zane kendisinden istenen kürekçileri temin etmediği için onu şahsen suçlamıştı. Ama engel olduğu ayaklanmanın yarattığı endişe her şeyi unutturdu ve cumhuriyet bütün temayüllere aykırı olarak onu senatoya seçmek suretiyle Calergi'yi fazlasıyla ödüllendirdi. Faccinetti şaşkınlık içinde, "Söylenildiğine göre, kendisini Onlar Meclisine de seçeceklermiş," diye yazıyordu.

Türk filosu uzaklaştıktan sonra yetkililer baskıya başladılar: Köylüleri ayaklanmaya teşvik etmekle suçladıkları papazları astılar, sonrasında halkın yeniden azmasını önlemek için geri kalan herkese af çıkardılar. Ama bir başka soruşturma da "gasp, yiyicilik ve zorbalık" suçlamalarıyla, Kandiye valiliğine henüz atanmış olan Marino di Cavalli ve adadaki diğer yöneticiler hakkında açıldı. Sorgulamalar sonunda yerel kan davaları, beylerle köylüler arasında sürtüşme, cinayetler, intikam gibi karmaşık sorunlar ortaya dökülünce Venedikli yetkililer isyanın yönetimden çok soylulara karşı olduğunu anladılar. Ama o an için en önemli tehlike olayın tekrarlanması ve bu defa Türklerin fırsatı kaçırmamalarıydı: Faccinetti, "Çok şükür artık sakinleştiler ve filo döndüğünde ortaya çıkacağa benzemiyorlar," diyordu. Orada bulunanlar içinse durum karanlıktı: Girit'in askeri yöneticisi Latino Orsini, halkın aşırı adam toplama uygulaması yüzünden müthiş öfke içinde ol-

8 Calergi için bkz. Saraceni 724, onu büyük zenginliği ve büyük siyasi gücü ve Kandiye adasındaki büyük desteğiyle prenslerin prensi olarak tanımlıyordu; Venedik bundan önce de onu Girit'te gayriresmi bir temsilcisi olarak görüyordu: ASV, SS 77, 29r, e AV 1566-1570, 151r e 279v.

duğunu, Türk filosu yeniden oraya uğrarsa "toplu olarak onlara bağlılıklarını sunacaklarını" bildirdi.[9]

Türklerin Girit baskınları başarılı olmasa da Batıda büyük etki yaratmıştı. Filonun büyüklüğü üzerine rakamlar ağızdan ağıza dolaşıyordu: Vatikan'ın ekibinin toplanmış olduğu Napoli'ye, "Türkün yüz yetmiş kadırgasının" Suda Koyuna asker çıkardığı haberi ulaştı; Vatikan elçisine göre bunlar "200 tekneydi," ama Giritli yöneticiler bunların kadırgalar, kalyatalar, fusta ve brikler olarak toplam 250 gemi olduğunu bildirdiler. Madrid'e gelen habere göre –oradan İtalya'ya sıçradı– Hanya Limanına barikat kuran 60 kadırganın hepsi düşmanın eline geçmişti (Venedik'te buna pek inanan olmadı). Düşmanın eline geçen esir sayısı da olabildiğince abartıldı: Doğru haber almak için her türlü olanağı bulunan, İnebahtı'da Marcantonio Colonna'nın kadırgasında çarpışan ve Türk esirleri sorguya çeken Malta Şövalyelerinden ünlü korsan Romegas, Girit'te yakalananların sekiz yüz kişi olduklarını söylüyor; ama Paris'te yayımlanan ve ayaklanmanın canlı şahidi olduğunu savunan bir Fransız komutanın elinden çıkan bildiride bu sayı sekiz bin oluyordu.[10]

Aslında haberlerin hepsi kötü değildi: Donanmadan kaçan esirler, "düşman kadırgalarının kötü durumda olduklarını, az sayıda savaşçılarının bulunduğunu" ve çoğunun "peteşi hastası" olduklarını söylüyorlardı; başka deyişle, önceki yıl Zane'in filosunun başına gelen gibi, kadırgalarda tifo salgını vardı. Kışın devriyedeki kadırgaları vuran ve denize açıldığından beri Pertev'in filosunda gezinen salgın donanmanın gücünü zayıflatmaktaydı.

9 ASV, SS 77, 135v, 139-140 ("Türk donanmasına gitmek isteyen bazı köylüler için çok önemli bir rahatlama"), 78, 5r; AV 1571, 201v-202, 203r, 207v-208v (Marino di Cavalli'de Pietro Avogadro tarafından sekiz papaz idam edildi ve ayaklanmanın eylülde henüz sona ermediği sadece Retimno arazisinden diğerleri ömür boyu küreğe mahkûm edildiler); Nunziature X, 42, 44 e 63; Serrano IV, 201; Lamansky 635. Giritlilerin Venedik hâkimiyetine itirazları ve aristokrat hizbin politikasıyla bağlantıları hakkında daha geniş bir değerlendirme için bkz. Karapidakis 1998. Bin altı yüzlerde Girit'in Türklerce fethi üzerine halk, "o barbarların hâkimiyeti altında durumlarının düzeleceğini umarak," kendi isteğiyle biat eder: Preto 1975, 178-180 ve krş. Benzoni 1985, 129.

10 Türk kadırgalarının sayıları: Caetani 96; Nunziature X, 23; ASV, SS 77, 108v. Venedik kadırgalarının ele geçirilmeleri iddiası: Braudel 1986, 1177. Yakalanan esirler: Romegas 186; Lesure 52. Romegas için bkz. Capponi 2008, 182.

Yine de Türklerin savaş güçlerinin stratejik sonuçları endişe vericiydi: Faccinetti, "Hıristiyan filoları bir araya gelmek için çabuk davranmazlarsa, Türkler daha ileriye doğru giderek bu birleşmeye engel olacak bir pozisyon alabilirler," diye düşünmekteydi. Napoli'de düşmanın Hanya'yı işgal etmek istediği sanılıyordu, hatta Vatikan kadırgalarındaki piyadelerin kumandanı olan Onorato Caetani böyle yapmalarını istiyordu, çünkü çok iyi savunulan kale direnç gösterebilecek güçteydi; ama bu durumda Kandiye'deki Venedik ekibinin müttefiklerle birleşmek için denize açılamayacağı ortadaydı. Venier Girit'e yapılan hücumu, cumhuriyetin en usta kadırga komutanlarından biri olan ve paniğin hüküm sürdüğü Hanya'dan kadırgasıyla özel olarak gönderilen Kıbrıslı Giambattista Benedetti'den 24 Haziranda haber aldı. Düşman filosunun limandan çıktığını ve o kadar yakınına geldiğini öğrenmek Venier'i alarma geçirdi. İspanyol filosundan haber almak için Messina'ya gönderilmiş olan iki kadırga acele geri çağrıldı ve Adriyatik'te görevde olan bütün kadırgalara da Korfu'ya gelmeleri emri gönderildi. Ama yine de komutan elindeki az sayıda güçle düşmanı denizde karşılayamazdı: "Hepsi kötü durumda olan 55 kadırgayla ne yapabilirdim ki?"[11]

Bir şey yapamamaktan öte, durumu her geçen gün daha tehlikeli olmaya başlıyordu. Girit'te başka bir operasyon yapmaktan vazgeçmiş olan Türk filosu batıya doğru ilerleyerek ona doğru yaklaşıyordu. Kaptan Paşa, toprakların çoğu Venier ailesine ait olan Venedik mülkü Çuha adasını geçerken yağmaladıktan sonra Mora yarımadası sahilinde bulunan Methone'de mola verip esirleri ve ganimeti karaya indirdi; filoyla yolculuk yapan ve hesapları tutan tersane görevlisi oranın komutanına kürekçilerin ücretleri olarak beş torba akçeyi teslim etti. Sonra filo yakınlardaki Navarin Koyuna geçti ve İyon adalarında verilecek başka molalardan önce kalafatlama işlerine başlandı. Geçerlerken Türk kalelerinden top atışlarıyla selamlanan o yüzlerce geminin gelişi dikkatlerden kaçmadı: Daha 4 Temmuzda ilk gemilerin Korfu'ya gelişleri Methone'den hemen haber verildi: "... bunlar Türk donanmasının öncüleri olmalı." Giovanni Loredan'ın haber almak için gönderilen

11 Caetani 96-8; Venier 292 ve Benedetti için bkz. Setton 923. Filonun kötü durumu: ASV, SS 77, 108v. Türk filosundaki salgın: üst, böl. XIX, nn. 9 ve 25.

kadırgası dört gün sonra dönerek düşmanın yüz kilometre daha yaklaştığını ve Zakintos'a asker çıkararak adayı yakıp yağmaladığını bildirdi.[12]

Zakintos'a, sonra birkaç kilometre kuzeyinde bulunan Kefalonya ve İthaka adalarına yapılan operasyonlar Türkler için Girit'e göre çok daha karlı oldular. Adalar kalabalık ve savunmaları zayıftı; Zakintos'da Venedikli yönetici halkın çoğunu kalenin surlarının arkasında toplamış ve bir saldırı olmamıştı, ama Kefalonya'da Türkler her yeri tarayarak dağlara kaçmaya çalışan köylüleri ve balıkçıları yakaladılar; Romegas'a göre 6000 kişi yakalandı; birkaç yıl sonraya ait daha temkinli bir tahmine göre sadece Kefalonya'da, "2500 kişi yakalandı. Bunların çoğunu dağda buldular ve eğer hepsinin serbest kaldığı o mutlu zafere ulaşmasaydık, hiç kuşkusuz adanın büyük kısmı boş kalacaktı." Adaların yakıldıkları haberi Hıristiyan limanlarına hızla yayıldı, ama bu habere Türklerin hemen hiç kimseyi yakalamadıkları, birçok esiri savunmacılara bıraktıkları yalanı da eşlik etti; ancak İnebahtı'dan sonra, filonun İyon adalarında verdiği mola esnasında fırtına yüzünden dört kadırgayı kaybettiği öğrenildi.[13]

Hıristiyan filosu komutanlarını –Cenova'da toplanmaya başlayan İspanyol ve Vatikan filo kumandanlarını olduğu kadar Korfu'daki Venediklileri de– düşündüren ise, düşmanın yolu üzerindeki her yere saldırmasına karşın kaleleri olan şehirleri istilaya kalkışmayarak sadece "bunları yakarak zarar vermekle" yetinmesiydi. Aslında bu iyi bir haber değildi, çünkü bu, paşaların bir yerde oyalanmayıp, daha ilerleyerek Adriyatik Denizine girmeleri emri almış oldukları anlamına geliyordu. Napoli'de Marcantonio Colonna bir yandan "Hıristiyan donanmasının gecikmesini," öte yandan henüz müttefik filonun kendisine yardıma gelemeyecek

12 Türk belgeleri, Lesure 72; Nunziature, Napoli 26; Venier 294; Diedo 179; Contarini 27rv. Foglietta 235, Çuha adası saldırısını, Girit'e yapılan operasyondan öncesine bağlar. Teknik anlamda imkânsız değildir; filo Eğriboz'dan Suda Koyuna gelirken Çuha adasına uğramış olabilir, ama Girit'ten Modon ve Navarin'e geçerken uğramış olması kaçınılmazdır, bu yüzden Contarini ve Diedo'nun anlatılarını izlemek tercih edilmiştir.

13 Caetani 106; Romegas 186; Lamansky 610-615 (Özellikle bkz. Kefalonya'nın savunma durumu hakkında 1560 tarihli ümitsiz mektup); Sereno 121; Paruta 217; Foglietta 237; Morales 30; Arroyo 338 (Kefolanya ve İtaca 'da 4000 esir); Manoussacas 1974, 225.

olmasından dolayı Venier'in Korfu'da bulunduğu tehlikeyi düşündü. Bunu elçi Buonrizzo'yla konuşarak, birlikte Venier'in izleyebileceği en uygun stratejiyi görüştüler. Kuşkusuz oradan ayrılabilirdi, ama iki olasılık vardı: Brindisi'ye giderek, Adriyatik'in savunmasını oradan yapabilir veya daha cesur davranarak doğruca Batılı filoların doğuya ilerlemek için bekleyecekleri Messina'ya gidebilirdi. Sonunda en iyi seçimin Messina olduğuna karar vererek bunu Venier'e yazdılar. Daha sonra Colonna Sicilya'ya hareket etti ve oraya, "düşmanın 17 Temmuzda Korfu Kanalında olduğu," haberi geldi.[14]

Düşmanın aniden ortaya çıkıp filosunu limanda yok etmesinden önce oradan ayrılmasının daha iyi olacağını ve en iyi seçeneğin Messina'ya gitmesi olduğunu Venier'in kendisi de düşünmüştü. Adriyatik'e çıkmakla, Kandiye ekibiyle ve müttefiklerin donanmasıyla birleşme imkânını tamamen kaybederdi. Ama bunun için konsül üyelerini ikna etmesi gerekirdi ve bu pek kolay değildi, çünkü hiçbiri Adriyatik'in terk edilmesi sorumluluğunu almak istemezdi ve onlara da Brindisi iyi bir seçenek gibi görünüyordu. Komutan onları toplayıp, "Nereye çekilmeliydim?" diye sordu; "Hepsi Brindisi diyorlardı, bense aslında her birinin düşündüğü gibi, Messina," diyordum." Bir uzlaşma çaresi aranırken, Brindisi kadar açık olmayan, ama kendi denizlerine daha yakın olan Taranto seçeneği düşünüldü, ancak sonra buranın limanının yeterince savunmalı olmadığı anlaşıldı. Bu sırada Napoli'den mektup geldi. "Benim Messina'ya gideceğimden konuşuyorlar; Körfeze gelirsem benimle birleşemeyecekleri gerekçesiyle buna itiraz ediyorlar." Böylece Meclisteki baylar teslim oldular.

Venier'in aylar öncesinde almış olduğu bu kararı İnebahtı'dan sonra bile Doga savunmak zorunda kalması, bütün deniz kolonilerini ve Venedik'i savunmasız bırakarak yabancı bir limana gidip sığınması sorumluluğunun ne kadar ağır olduğunu göstermekte. Hükümet, filonun Brindisi'ye gitmesini bekliyordu, ama "bunun bir çekilme olduğunun kimse tarafından duyulmamasını" istiyordu. Onlar Meclisi kamuoyunun demoralize olmaması için Venier'e Brindisi'nin kralın filosuyla birleşecekleri yer olduğu için seçildiğini söylemesini önerdi. Aslında Colonna Türk filosunun tama-

14 Caetani 104 ve 106; Molmenti VII; ASV, SS 77, 113r.

mının Adriyatik'e girmesinde bir sakınca olmadığı, çünkü Hıristiyan filosunun onu çıkışta bekleyeceğini, o arada Kandiye'deki kadırgaların Mağusa'ya yardıma gidebilecekleri üzerine görüşünü yazmıştı, ama senatörler bunu okuduklarında saçları dimdik olmuştu. Bunun için Venier'e hemen ortak kararlarını bildirmişlerdi: Düşman "Korfu'da verdiği onca zarardan sonra" bir de Adriyatik sahillerini yakıp yıkmasına asla müsaade edilemezdi ve Mağusa'ya yardıma gitmenin en iyi yolu İspanyol kadırgalarıyla birleşerek düşmanla açık denizde çarpışmaktı.[15]

Ama Venier Körfezi savunacak halde değildi. Keşfe gönderdiği gemileriyle birlikte, Korfu'da toplam 50-55 kadırgası vardı ve bu da bir çatışmayı göze almak için çok azdı. İstria'da donatılan kadırgalardan ilk altısı yolda, diğer üçü ise hazırlanmaktaydı, ama henüz gelen olmamıştı. Askerleri de esikti. Gerçi Korfu'da Paolo Orsini kumandasında alaylar vardı, ama onların güçleri sanılanın çok altındaydı, ancak adanın savunması için yeterliydi ("Hepsi bin kişi yoktu. Ama iyi para ödersek, yanlış anımsamıyorsam iki bin kadar olurlardı"). Venier'in karmaşık hesaplarından anlaşılabildiği kadarıyla, Dalmaçya'da toplanan bekârların sayıları azdı; bunlar kadırga başına belki yirmi-otuz kadardı: "Her kadırgada kırk kişi olması gereken donanmada 1396 kişi eksikti; altmışar kişi yapmak içinse sekiz yüz kişiye daha ihtiyacım vardı." Kürekçi durumu da bir o kadar kötüydü, hatta komutan Adriyatik'ten gelen 13 kadırganın üçünü boşalttı. Bunlardan 376 kürekçi çıkarıp, normalde 150 olması gereken kadırgaların her birine 125 tane yerleştirdi. Bu da, sıraların yarısında üç yerine ancak iki kürekçi var demekti. 240 kişiyi geri kalan on kadırgaya yerleştirdi; bu durumda da sayılar yine normalin altında kalmıştı. Kadırgalara adamlarla doldurma çabası sadece Türklerle kısa bir süre sonra savaşmak zorunda olmasından değil, daha da nefret ettiği düşmanı içindi: Venier, "önceki yıl Andrea Doria'nın kadırgalarımızı kontrol etmek istemiş olduğunu" hatırlıyordu ve Venediklilerin hazırlıksız olmalarını bu defa da eleştirmesine fırsat tanımaya niyeti yoktu.[16]

15 ASV, SS 77, 113r; X, Gizli bölümler, 9, 165r.

16 Venier 293 sgg. Kalyatalar: Nunziature IX, 360 ve X, 16 ve ASV, SS 77, 107r; "hepsini batırdılar": Caetani 111. Venedik filosunun Otranto veya Brindisi'ye

General haziran başında hareket etmeye neredeyse hazırdı. Ayın yedisinde Korfu'dan altı kalyata geldi. Ertesi gün, Venedik'ten çıkan son kadırgaları bir araya getirmek için Adriyatik'e gönderilmiş olan Barbarigo geri döndüğünde, onları görmediğini bildirdi. Hatta Karadağ sahilindeki Venedik limanı Ülgün'de mola verdiğinde çok sayıda Türk askerinin karadan yaklaşmakta olduğunu öğrenmişti: Ahmed Paşa harekete geçmişti ve imparatorluk filosuyla buluşmaya geliyordu. Ülgünlüler korku içinde olduklarından Barbarigo orada iki kadırga bırakarak Bojana Nehrinin ağzında beklemeleri ve topçularıyla şehrin savunmasına yardımcı olmaları emri vermişti. Barbarigo'nun döndüğü aynı gün olan 8 Haziranda Türklerin Zakintos'u ateşe verdikleri haberi geldi. Bu durumda artık kaybedecek zamanı kalmamıştı.

Kadırgalar, kalyatalar ve nakliye gemileri yüklenirlerken Venier en iyi komutanlarını, düşmanın yaklaşmasıyla birlikte hep daha tehlikeli hale gelen görevlerine gönderdi. Gianbattista Benedetto, yöneticiler Quirini ve Canal'a komutanın adadaki bütün kadırgalarıyla Messina'ya gelmelerini emrettiğini haber vermek için Girit'e döndü. "Forsaların yöneticisi muhteşem Tron," "kadırga ya da gemilere rastladığında onları Otranto'da tutması ve kendisinin Messina'ya gelmesi "emriyle Adriyatik'e gönderildi. "Donanmış en iyi kadırgalar" olan Bay Francesco Tron'un Trona'sı ve Cres'ten Dalmaçyalı centilmen Collane Drasio komutasındaki Chersana, Türk filosunun hareketlerini gözlemeleri için Kefalonya'ya doğru gönderildiler ve görünmeden geçmesi ümit edilen bir firkateye Zakintos'a kadar yaklaşması emredildi. 10 Temmuzda Barbarigo 16 kadırganın çektiği yük gemileri ve kalyatalarla hareket etti, çünkü rüzgâr olmadığından o yüklü ve yavaş tekneler yerlerinden kımıldayamıyorlardı. Venier Paolo Orsini'ye, geri kalan kadırgalar için

---

gitmesi konusu Roma'da da temmuz başından beri görüşülüyordu: Serrano IV, 173. Aynı günlerde Venedik'ten Venier'e yazılarak, Brindisi önerilir, ancak kendisi karar vermeye bırakılır: ASV, SS 77, 109rv. Orsini şubatta Korfu yönetimine atanmıştı; kardeşi öldüğü için Venedik'e dönmek istemişti. Facchinetti, "Ama dostça yazılan mektupla orada kalmasına çalışıldı," diye not ediyor; Mayıs başında, gemilerdeki bütün orduların komutanlığına getirilmişti (ASV, SS 77, 64v, 90rv; Nunziature IX, 321).

belli sayıda asker göndermesini emretti; Orsini, "görmekten utanılacak kadar kötü olan" ve "içlerinde ayakta duramayacak kadar hasta olan otuz kişinin de bulunduğu" askerlerden gönderince, bunları geri çevirmek zorunda kaldı. Ama "başına bir şey gelmesini istemiyorsa" bekleyecek vakti yoktu; böylece Venier askerlerden vazgeçti ve 11 Temmuzda Messina'ya demir aldı.[17]

17 Setton 1021 (Venier'in ayın 14'ünde Otranto'dan raporu); Venier 294; Nunziature X, 24 ("Genel vali, saygıdeğer Bay Agostino Barbarigo bütün kadırgaların hemen donanmaya gitmelerini sağlamak için Zara'ya geldi); Contarini 27v. Messina'dan hareket eden filonun toplam gücü için bkz. alt, böl. XXIII n. 3.

Bölüm 22

Kaptan Paşa Hıristiyan filosuna saldırı emri alıyor, ancak o ortalıkta görünmeyince Adriyatik'e çıkıyor; böylece Venedik Lido'nun savunmasını güçlendiriyor ve daha kötüsüne hazırlanıyor.

Türklerin İyon Denizinde ilerlemeleri, o sularda kalan Venedik birliklerinin denizde seyretmelerini çok tehlikeli kıldı. Venier'in düşmanın hareketlerini gözetlemeleri için gönderdiği Trona ve Chersana kadırgaları İthaka'yı yakıp yağmalamak için on kadırgasıyla gelen korsan Karaca Ali tarafından adanın liman girişinde karşılaştılar. Komutanlardan her biri kendi hesabına kurtulmaya çalıştı: Chersana kürekle Korfu Kanalına sığındı, ama Francesco Tron'un "kürekçileri yorgun olan" kadırgası yelken açmak zorunda kalarak denize açıldı ve düşman tarafından izlendikten sonra ele geçirildi. Korsan avını yedekte çekerek üslerine gösterdi; "Paşalar Trona kadırgasını memnunlukla aldılar" ve esirlerden Venier'in henüz Korfu'da olduğunu öğrenince ona saldırmaya gittiler.[1]

Türkler Korfu yakınlarına geldiklerinde av henüz gözden kaybolmuştu, ama ganimet alma fırsatını kaçırmadılar. Topçularıyla birlikte Ülgün'ü savunmak için Bojana'nın girişinde kalmış olan Barbariga ve Zarattina kadırgalarındakiler, şehre saldırı olmadığını görünce geri döndüler; Korfu açıklarında büyük bir filonun yelkenlerini gördüklerinde bunun Venier olduğunu düşünerek güvenle onlara doğru yaklaştılar ve kolayca ele geçtiler. Hemen

1 Caetani 113, Diedo 179, Contarini 27v, Sereno 121, Paruta 216.

sonra, Venedik'ten yola çıkan, pirinç, peksimet ve filoya gönderilen bin piyadeyi taşıyan iki yük gemisi ortaya çıktı. Askerler beş saat kahramanca kendilerini savunduktan sonra gemiler ele geçirildi. Haber Messina'ya büyütülmüş boyutuyla ulaştı: Caetani, "Çok iyi savunma yaptıkları, sekiz kadırga batırdıkları söyleniyor" diyordu, ama sonuçta Venedikliler yeni piyadeler toplamak zorunda kaldılar. Bu kötü haber Venedik'te panik yarattı, ama sadece verilen büyük kayıp nedeniyle değil, "herhalde Tanrı o kumandanların akıllarını başlarından aldığı için ne yaptıklarını şaşırdılar." Sonradan anlaşıldığına göre, Zarattina'nın kumandanı Zaralı Bay Piero Bertolazzi yolun boş olduğunu belirtmek için ışık yakmaları emriyle Korfu Kanalından öteye bir firkate göndermiş, ama Uluç Ali bu firkateyi ele geçirerek gece ışık yakmış, "böylece kadırga kurdun ağzına düşmüştü."[2]

Kuzeydeki Adriyatik suları da Venedikliler için tehlikeli olmaya başlamıştı. Avlonya'daki üssünden çıkan korsan Kara Hoca, Santo Tron kadırgasının peşine düşüp onun girişi kapatan zincirlerin üstünden geçerek Ragusa limanına kaçmasına neden oldu. Bunun ardından diplomatik bir kaza oldu. Kara Hoca kadırganın

2 Nunziature X, 34 (sadece üç gemiden söz ediyor), Caetani 117-118, Diedo 179, Venier 294-5 (iki gemi, Moceniga ve Formentina), Contarini 29v, 36v (önce, Lezze ve Moceniga, dediği, sonradan, Moceniga ve Costantina dediği iki gemi), Sereno 125-6, Conti 126v (Lezze ve Moceniga). Sorunu, senatonun bir mektubu aydınlatıyor, ASV, SS 77, 128v: İki gemi denizde yakalanır, üçüncüsü olan ve filo için Korfu'da buğday boşaltmış olan Formentina, "yandı" (limanda?). yakalanan askerler, Urbino Dükalığında, Verona'nın masrafıyla toplanmış olan 500 piyadelik bir birlikti ve bazıları İnebahtı'da kurtarılırlarken, diğerleri Cezayir'e götürüldükten sonra fidye istendi (Avena). Kıbrıslı soylu bir aileden olan ve henüz on yedi yaşındayken başka bir birliğin komutasında bulunmuş olan Albay Gio. Tommaso Costanzo da yakalanır ve İstanbul'a götürülür. Kendi ifadesine göre, Türk olması için epey uğraşılır ve sonra, Selim'in emriyle zorla sünnet edilir; ancak "sünnetten sonra, türbanını aşağılar şekilde yere fırlatır, üzerine giydirdikleri altın işlemeli ceketi, İsanın adını tekrarlayarak parçalar;" bunun üzerine, Yedikule zindanına atılarak burada övgülerle karşılanır: Fidye pazarlığının başlaması için Barbaro'ya yazdığı mektupta, "diğer esirlerin kendisine en iyi yeri verdiklerini," ifade eder: Rosi (b) III; ve krş. Nunziature X, 99 ve Conti 127r (daha sonra, 1574'te diğerleriyle birlikte serbest bırakılır). Belki dikkate alınmaması gereken, ama ölümünden hemen sonra İstanbul'da çıkan bir söylentiye göre, Kaptan Paşa rütbesindeki Uluç Ali'nin halefi olan henüz yirmi yaşlarındaki ünlü Venedikli Hasan da, yazıcı yardımcısı olduğu Moceniga kadırgasında yakalanmıştı (*Yazışmalar*, Seguito Bernardo 1591, 70; krş. Fabris 1997).

şahsi malı olduğunu savundu ve en yakındaki sancak onu teslim etmesi için Ragusa yönetimine baskı yaptı. Faccinetti anlayışlı bir üslupla, "Herhalde Ragusalılar onu vermeyecekler, ama zavallıların başlarından dert eksik olmuyor ki," diyordu. Neyse ki Jakobo Ragazzoni Ragusa'ya geldi. İstanbul'daki görevinden dönerken Venedik'e giden bir gemi bulmak umuduyla oraya uğramıştı. Ragazzoni imparatorluk belgesiyle veya belki de elinde kalan parayla Kara Hoca'yla pazarlık yaptı ve onu çok anlayışlı buldu; böylece Venedik'e yazarak, "korsanları sakinleştirdiğini, bundan böyle Ragusalıları Trona yüzünden rahatsız etmeyeceğini ve kendisinin o kadırgayla geleceğini" bildirdi; ama sonra kadırganın hasarlı olduğunu gören elçi ona binmekten vazgeçti. Bunun üzerine komutan Santa Tron Zara'ya giderek cumhuriyete bir başka kadırga göndermelerini yazdı.[3]

Avın kaçtığını anlayan Kara Hoca, kalesinin yerel Türk güçlerinin elinde olduğu Kotor'a kadar devam etti. Yolda esir aldığı herkes Venedik filosunun Messina'ya gittiğini söyleyince, sonunda korsan paşalara ulaşarak bu haberi iletmeye karar verdi. Bir de Sultana rapor gönderdi. Selim 1 Ağustosta ona bir emirle cevap verdi. Batılı raporların bolluğuna karşın Osmanlı belgelerinin sayıları epeyce az olduğundan, bunu olduğu gibi yazmak yararlı olacak:

> 9 Rebiülevvel 979
> Avlonya Azaplarının Ağası Kara Hoca'ya emirdir.
> Babıâli'ye gönderdiğin mektupta bana anlattığına göre ana filodan uzaklaşan bir Venedik kadırgasıyla karşılaştın ve onu takip ederek Ragusa limanına sığınmaya zorladın; Ragusa'nın beyleri kadırgayı vermek istemeyip düşman filosu hakkında da bilgi vermekten kaçındılar; sonra Herceg Novi birlikleriyle Kotor'a gittin ve mahkûmlardan aldığın bilgilere göre kâfirlerin filosu Messina'ya gitmişti; sen mahkûmlarla birlikte imparatorluk filosuna ulaştın ve Venedikliler hiçbir yerde yağma yapamamışlardı.
> Bütün söylediklerinden bana ayrıntılarıyla bahsettiler.
> Muhakkak ki, bize dostluğunu ve sadakatini sunanlar da, iyi-

3 CB, II, 217r; Nunziature X, 29-31; Serrano 128 ve Contarini 29v (yalnız Kara Hoca'yı Kılıç Ali'yle karıştırıyor).

liğimize karşılık düşmanlık gösterenler ve hainler de Allah'ın yardımıyla yaptıklarının karşılığını göreceklerdir.
Sana imparatorluk filoma gitmeni –Allah zaferini daim yapsın– ve filomun kumandanıyla birlikte bütün çabanı göstermeni ve onun uygun bulacağı araçlarla hareket ederek düşman kalelerini işgal etmeni, mallarını, topraklarını darmadağın etmeni ve yakaladığın esirlerden düşman hakkında bilgi alarak bana bunların raporlarını göndermeni emrediyorum.[4]

Görüldüğü gibi, burada İstanbul filoyu artık uzaktan yönetmektense, amirallerine kendi isteklerine göre hareket etme özgürlüğü vermekte. Pertev'e ve Kaptan Paşaya gönderdiği emir onların Adriyatik'te olabildiğince çok Venedik Kalesini ele geçirerek cumhuriyetin gücünün dayandığı liman zincirini kırmalarını istiyor, ancak hedef seçmeyi onlara bırakıyordu. Filonun Korfu sularında bulunduğu müddetçe, karaya askeri birlikler çıkarıp birçok köyü yakıp yağmalamalarına karşın, paşalar adanın herhangi bir kalesine doğrudan saldırıya geçmeyi düşünmemiş olmalılar. Onların özellikle dikkatlerini çeken hedef, Venier'in önceki yıl ele geçirdiği ve Arnavut asilerin memleketlerine hâkim olan Sopot'tu. Ali 1500 sipahi ve Yeniçeriyi karaya çıkartarak Kale'ye saldırdı. Garnizon çok iyi savunma yaptı, ama sonunda teslim oldu ve popüler bir adam olan komutan Manoli Murmuri esir alındı. Mağusa'da yakalanan İtalyan bir komutan birkaç ay sonra onunla İstanbul'daki o artık tanıdığımız Yedikule'de karşılaşacaktı.[5]

Amiraller Sopot operasyonuna devam ederken, yani temmuzun ikinci yarısında Sultanın Hıristiyan filosunun yakında bir araya geleceği duyurusunu aldılar. Sultan onlara çıkıp savaşmalarını buyuruyordu. Filodan kaçan bir esir Korfu'ya giderek bu durumu haber verdi ve o zaman henüz Messina'da bulunan Vatikan ekibi durumu ağustos başında öğrendi: "Denilene göre, Türkün bir kalyatası İstanbul'dan Paşaya gelerek muhakkak bizim donanmamızı bulup onunla savaşmasını emrettiğini bildirdi. Donanmamızda ölümler olduğu, kürekçi ve asker sayısı da yetersiz kaldığı için

4 Lesure 73-4; İnalcık 1974. Kotor kıştan beri, "çok sayıda Türkün" tehditi altındaydı: ASV, SS 77, 70rv.

5 Nunziature X, 34; Serrano IV, 186; Caetani 121; Gatto 121; Contarini 29v; Paruta 217. Korfu'da tahribat: ASV, SS 77, 128-9.

bu haber bizimkilerin hoşuna gitmedi, ama Avlonya'da bu durumu düzeltmeyi umuyorlardı. Halen yüz seksen kadırga, diğer yelkenlilerden yüz tane, üç kalyata, firkate, fusta ve karamürsel var." Sultanın emri günümüze kadar ulaştı. Paşalar üç aydan kısa bir süre sonra İnebahtı'da savaşmaya karar vereceklerinden, bunu okumakta fayda var:

> Kâfirlerin bize saldıracakları haberini buradaki halk duydu ve ulema ve bütün Müslüman cemiyetler kâfirlerin filosunun yerinin hemen tespit edilerek saldırıya geçilmesinin dinimizi ve devleti kurtarmak, hilafet ülkesini savunmak için gerekli olduğunu düşünüyor ve müminler tahtımın önünde diz çöktükleri zaman ben de bunun doğru ve tartışmasız olduğuna karar verdim. Bu benim sarsılmaz kararımdır.[6]

Ancak Korfu'ya geldiklerinde Venier'in ekibini kıl payı ellerinden kaçırmış olan amirallerin güçlü bir Hıristiyan filosuyla savaşa girmeleri henüz pek olası gözükmüyordu; bu yüzden, önceki talimatlar doğrultusunda hareket etmeye karar verdiler. Sopot bölgesindeki sipahileri gemilere alan filo, kalafat için Avlonya'da durdu ve başka birlikler de almak için bu moladan yararlandı. Onun Adriyatik'e çıkışı düşman tarafından heyecanla izlenmişti. Venedik'te olduğu gibi, Messina'da da hedefinin Kotor olmasından korkuluyordu. Dalmaçya'da bulunan, belki en önemli Venedik üssü olan ve Kara Hoca'nın kadırgaları geldiklerinde halkın bütün Türk filosunun geldiğini sanarak paniğe kapıldığı bu yer çoktandır Türk garnizonunun işgali altındaydı.[7]

Avlonya'dan demir alan paşalar sahiden de kuzeye yöneldiler. Avlonya ile Kotor arası bir günlük yoldu, ama bunların arasında Venedik'in elinde olan Ülgün, Bar ve Budva adında üç küçük şehir vardı. Buluşmaya erken gelen Ahmed Paşa komutasındaki kara

---

6 İnalcık 1974, 186-7; Yıldırım 2007, 540-1; Caetani 118.

7 Rambouillet'in 13 Ağustosta Roma'dan gönderdiği mektup, "Türk donanması yolunda bir engelle karşılaşmadığından Kotor civarlarına gitti; burada büyük zarar vermesinden korkuluyor, çünkü bir saldırı için zamanı ve yeri kendisi belirleyebilecek," şeklinde açıklanabilir (Charriere III, 159-160); krş. Caetani 118 e 121; Setton 1025; Contarini 29v. Kotor'un işgali için bkz. ASV, SS 77, 112r: Türklerin denizden yardım gelmesini engellemek için Kotor Körfezinde yapmaya başladıkları çalışmalar.

ordusu Ülgün'ü kuşatmaya hazırlanıyordu. Bu yüzden filo birkaç yıl öncesinin bir yazışmasında, "Arnavutluk Prensliğinde bulunan ve ürkmüş bir taşın üstüne konmuşa benzeyen bir deniz kasabası. İki millik arazisi artık cumhuriyete değil, Türke ait," diye söz edilen kentin önünde demirledi. Yalıtılmış konumda olması bir tarafa, şehir denizden yardım aldığı müddetçe Venedikliler tarafından başarıyla savunulmuştu. Arnavut asiler Ahmed Paşanın arkasında tehdit oluşturuyorlar, Körfezde görevde bulunan Venedik kadırgaları Kotor'dan piyade, mühimmat ve su taşıyorlardı. Ve köylülerin de yardımıyla yönetici Girolamo Venier şehre ulaşan dağ geçitlerini tüfekçileriyle ele geçirmişti. Ama Kaptan Paşanın kadırgaları limanın önünde göründüklerinde İtalyan piyadeler hemen kaleye sığındılar ve yalnız kalan Arnavut köylülerin kaçışmaları üzerine Ahmed Paşa surların önüne kadar gelerek kuşatma toplarını ateşlemeye başladı.

Liman girişinin kapanmasından hemen önce, Malatesta'nın yerine Arnavut ordularının komutanlığına atanan kont Sciarra Martinengo ve cumhuriyet adına Fransa'da toplanan piyadelerin bir kısmı birkaç kadırgayla Ülgün'e gelmişler, daha sonra alayın geri kalanını Kotor'a götürmek için tekrar yola çıkmışlar ve bir daha geri dönmemişlerdi. Martinengo'nun büyük bölümü din savaşlarının katliamlarından kurtulmuş Protestanlardan oluşan 200 adamı şehri kahramanca savundu, ama sayı farkı çok büyük olduğu için sonuç da kaçınılmaz oldu. Karadan kuşatma toplarından, deniz yönünden kadırgalardan yağan güllelerle Ülgün savunması parçalandı; Martinello bir taş ürkmesi sonucu yaralandı ve sonunda şehrin teslimi için görüşüldü. Buna göre herkes serbest bırakılacak, silahlar askerlerde kalacak ve Türkler şehirden ayrılmak isteyenleri Ragusa'ya götürecekti.

Aslında olay çok kötü sonuçlandı. Venedikliler teslimiyet için filonun paşalarıyla görüşmüşlerdi, ama Osmanlı yüksek görevlileri de en az Batılılar kadar onurlarına düşkün olduklarından, Ahmed Paşa buna alınarak anlaşmayı geri çevirdi. Ayrıca askerler kuşatmanın verdiği yorgunluğun karşılığı olarak şehri yağmalamak istemişlerdi, ancak Ahmed Paşa bildiğimiz kadarıyla eğlenceyi sevmesine karşın, hiçbir zaman iyi bir politikacı olamamıştı ve bu yüzden onlara nasıl engel olacağını bilemedi. Ahmed'in

askerleri şehre girer girmez serbestçe yağmaya başladılar, filonunkiler de onlardan geri kalmadılar. Paşalar yönetici Venier'le Sciarra Martinengo'yu ve diğer subayları koruyarak kadınlar ve çocuklarla birlikte Venedik'e gidebilmeleri için Ragusa'ya eşlik ettiler, ama erkek nüfusun ve askerlerin büyük bölümü esir alındı. En kötü son, şehre kaçmış olan Arnavut asilerinki oldu: Sultanın tebaasından olup ihanet ettikleri için hepsi öldürüldü.

Türkler Ülgün'ü aldıktan sonra, o üç kentten en az önemlisi olan Bar'a kadar çıktılar: "İskelesi yok, savunma duvarları zayıf, içerilerde ve neredeyse bir köy kadar." Bir önceki yıl civardaki Karadağlı asiler Osmanlı egemenliğine karşı ayaklanarak bölgede yaşayan Türkleri İşkodra'nın surları arkasına sığınmak zorunda bırakmışlar ve Bar yöneticisi Alessandro Dona Venedik'e bütün bölgeyi San Marco hâkimiyeti altına aldıklarını yazmıştı: "Artık yapacak bir şeyim kalmadı, çünkü bütün bu memleketi aldım, geriye sadece San Marco bayrağını dikmem ve İşkodra'yı da almam kaldı." Ama Dona düşmanın yaklaşmakta olduğunu duyunca karşı koymadan hemen teslim oldu ve şehrin anahtarını Ahmed Paşaya teslim etti. Bu defa anlaşmaya yarı yarıya uyuldu: Bar'a dokunulmadı ve halkı bir zarar görmedi, ama askerlerin hepsi esir alınarak küreklerin başına oturtuldu. Dona ise anlaşmaya göre Ragusa'ya götürüldü, ama pek şansı olmadı, çünkü Venedik ihanet suçlamasıyla onun ve bütün sülalesinin ülkeye girişlerini yasakladı.

Hemen sonra sıra "nüfusu, toprağı az, küçük bir şehir" olan Budva'ya geldi. Büyük bir limanı olduğundan, burası önceden önemli bir yerdi. Ama uzun zamandır gelgitler limanı doldurarak kullanılamaz hale getirmişlerdi ve bu yüzden deniz yönünde modern bir savunma düzeni bulunmuyordu. Filonun limanın önünde görünmesi Budva'nın kaderini de belirledi ve yönetici Agostino Pasqualglio teslim olma pazarlığına başladı. Ama burada da işin sonu iyi olmadı, çünkü filo oradan ayrılır ayrılmaz, Kotor'un yöneticisi Zaccaria Salamon şehre adam indirip işgal ederek orada bulduğu bütün Türkleri kılıçtan geçirdi. Birkaç hafta sonra, paşalar İnebahtı'da sonuçlanacak yolculukları sırasında oraya uğradıkları zaman, bunların yüzünden başlarına geleceklerden korkan halk şehri boşaltıp Kotor'a doğru kaçmaya çalıştı, ama onlardan

birçoğu yakalanarak esir alındı ve misilleme olarak şehir yağmalanıp ateşe verildi.[8]

Bu haber Venedik'te büyük üzüntü yarattı. 9 Ağustosta Papalık elçisi Budva ve Zara'dan gelen haberler üzerine Türk donanmasının Ülgün önlerinde durarak Körfeze girdiğini" haber verdi. Mektubu taşıyan firkate bütün Adriyatik boyunca Türk kadırgaları tarafından izlenmişti. Facchinetti endişeyle, "Eğer iş bu noktaya geldiyse, şimdi Ancona'nın savunmasının güçlendirilmesi gerekir," diyordu. 15 Ağustosta, Hvar'dan gönderilen mektuplarda, "zavallı Ülgün şehri düşman donanmasınca alındı ve oradaki bütün askerler öldürüldü. Budva ile Bar da birkaç saldırıdan sonra teslim oldular. Donanma İstanbul'dan geliyordu ve söylenenlere göre Kotor'u almaya gidiyorlarmış," diye yazıyordu. Birkaç gün boyunca bu haberin abartılı olduğu düşünüldü, çünkü doğrulayan bir bilgi gelmemişti. Elçi, "Bazı Ragusalı tüccarlar söylenen yerlerin işgal edilmedikleri üzerine bahse bile girebileceklerini söylüyorlar. Umarım bu doğrudur," diye bitiriyordu. Ama bu eğreti bahisçilerin tahminleri tutmadı, çünkü ayın sonunda haber tartışılmaz bir şekilde doğrulandı. 1 Eylülde Faccinetti, "Ülgün'den çok sayıda kadın ve çocuk geldi," diye yazıyordu, "Bunları görmek insana hüzün veriyor. Tanrı günahlarımızı affetsin." Ama iki gün öncesinde bütün o felaketler üzerine düşündüğünde daha sert bir yorum yapmıştı: "Cumhuriyet bilmelidir ki, aslında bizimle savaşan o Türk değil, kendisinden alınmış olan Tanrı'dır."

Gerçekten de Venedik'te durum gittikçe kötüleşiyor ve moraller bozuluyordu. Zaten karadan kuşatma altında olan Kotor'un artık

8 Nunziature X, 27, 44, 46, 99 (Martinengo Venedik'e aralıkta gelir); ASV, SS 77, 132r; AV 1566-1570, 268v-270v, 297rv ve 1571, 191r; Caetani 124; Contarini 29v-30r; Paruta 218 sgg; Sereno 128; Foglietta 157, 235, 238-9; Conti 127v-128r, 131v-132r, 159v. Türk tarihçilerinin raporları için bkz. İnalcık 1974, 187-8 ve Yıldırım 2007, 547-9; yerlerin tanımı: *Yazışmalar*, Michiel 1558, 93; Ülgün planı, Venezia e i turchi 1985, 247. Türkler üç şehirde 4000 kişi yakalamışladı: Romegas 186, Morales 30. Martinengo'nun atanması ve onun Kotor'a getirdiği 600 "guascon" piyade için bkz. ASV, SS 77, 112r e 128r. Martinengo sebest bırakılmak için, bir daha Sultana karşı silaha sarılmayacağına yemin eder, ancak bu sözünde durmaz, çünkü Mehmed Paşanın Fransa elçisine yakındığı gibi, "Herceg Novi kuşatmasında başlıca komutanlardan biri olarak bulundu, ancak bu ona Ülgün'de olduğu kadar şan kazandırmadı" (Charriere III, 284).

denizden de önünün kesilmiş olduğu açıktı. Ülgün ve Budva'nın da alındığını belirten aynı mektupta Türk filosunun kalafatlama işleri için Hercig Novi'de olduğu ve orada bulunduğu sürece kimsenin Kotor'a yardıma gidemeyeceği de yazılıydı İşin kötüsü, "Bay Sciarra Martinengo en iyilerinden 200 piyadeyle Ülgün'e yardıma gittiğinden beri" şehirde çok az asker kalmış ve hiç usta komutan kalmamıştı. Ancak daha kötü bir habere göre kara ordusu Kotor'u geçmiş, Zara'ya doğru çıkmaktaydı ve filo kuzeye doğru ilerlemek için hazırlık yapıyordu.

Zara o zamana kadar ciddi bir tehdit altında hiç kalmamış, sadece çevresi çok sayıda Türk atlısı tarafından sıklıkla vurulmuştu, ama bir inceleme turundan henüz dönmüş olan Sforza Pallavicino kentin deniz tarafından savunmasının zayıf olduğunu, şayet elde tutmak isteniyorsa, oraya en az on iki top ve orada bulunan 2000 piyadeden başka 2000 tane daha gönderilmesi gerektiğini bildirdi. Durum böyle oldukça, şayet paşalar orayı almak isterlerse kimse onlara mani olamazdı. Endişeden kıvranan senato, Venier'e her şeyin ne kadar kötü gittiğini yazdı: Düşman "devletimizin bağırsaklarına kadar" giriyordu ve eğer durdurulamazsa, "bu şehrin lidolarına kadar" gelebilirdi.[9]

Türklerin Venedik'e saldırmaları düşüncesi cumhuriyetin önceki kıştan beri farkında olduğu bir tehlikeydi. Noel'de Lido'daki iki kuleye nöbetçi koyulmasına karar verilmişti. Bunlar limanın kaleleri gibiydi ve bunun için bütün büyük yük gemilerini geçirmek gerekti. Savaş başladığından beri bu kulelerden birini baştan aşağı onarmak düşünülmüştü, ama çalışma henüz başlamıştı ve kimse bunun acil olarak gerekeceğini tahmin etmemişti. Daha sonra Türk filosunun Zakintos'a saldırdığı ve Korfu'ya doğru çıkmakta olduğu öğrenilince, kenti savunmak için Adriyatik'te bulunmak üzere 25 kadırganın daha donatılması kararlaştırılarak filo için toplanan ve aralarında Prospero Colonna'nın da bulunduğu dört komutanın emrindeki 5000 piyadenin hepsinin hareketi durduruldu. Çok sayıda kadırganın donatılmasını istemek olma-

9 Nunziature X, 35, 36, 37, 42, 44, 46; ASV, SS 77, 131-2; Caetani 111; Venier 300; Setton 1025. Pallavicino'nun Zara'da denetimi ve sonraki önlemler: Nunziature X, 14, 16, 18, 26, 27, 29; Charriere III, 157; Sereno 130; Setton 1022; Praga 1937 (Ekimde askerler 2700'e çıkmıştı).

yacak duaya âmin demek gibiydi ve temmuz sonunda don Juan'ın Cenova'ya geldiği öğrenilir öğrenilmez, yedi sekiz kadırganın yeterli olacağına karar verildi; bu arada, düşmanın ne yapacağını öğrenmek için Pola'dan donanmanın bulunduğu yere gidecek olan üç büyük kadırga Venedik'e çağrıldı.

Birçok kişi Türk filosunun Korfu sularına geldikten sonra daha kuzeye doğru ilerlemeyeceğini düşünmekteydi, çünkü şimdi bir araya gelmekte olan Hıristiyan filosu dönüş yolunda önünü kesebilirdi, ama ağustosun ortasında bunun tam tersi olarak düşman Adriyatik Denizine girmiş ve yoluna devam etmekteydi; bu da emniyet tedbirlerini almayı gerektirdi. Kendinden emin bir havada görünen hükümet Faccinetti'ye gerçekte herhangi bir tehlike olmadığını, halkı paniğe sürüklememek için şehrin savunma önlemlerinin alındığını göstermeleri gerektiğini bildirdi. "Burada düşman donanmasının gösteriş için Venedik'e kadar yaklaşacağı düşünülmekte. Bu beyler, korktuklarından değil, ama halkın arasında bir karışıklık ve korkuya meydan vermemek için büyük hazırlık yapmaktalar." Tersanenin depoları açılarak halka silah dağıtıldı ve hazırdaki 4000 dışında anakaradan Venedik'e 10.000 kadar da yedeklerden çağrıldı. Bütün bu maaşlı ve toprak sahibi adamlara atlarıyla kente gelmeleri emri gönderildi "ve atların yem ve samanı cumhuriyet tarafından karşılanacaktı."

Türklerin Venedik'e kadar gelmeleri halinde en büyük tehlike Chioggialılar için olacaktı. Bu yüzden, "hepsi denizci ve balıkçı olan Chioggialıların kadınları ve çocuklarıyla birlikte kayıklarda uyumaları ve Türkleri fark ettiklerinde, suları daha sığ olan ve büyük gemilerin giremeyecekleri lagünlere girmeleri" duyuruldu. Birlikler aceleyle berkitilmiş olan Malamocco limanını savunacaklardı. "Düşman donanması Malamocco limanına girmesi halinde (olmazdı ya)," karşısında, Lido'yu kapatan ve içi askerle top dolu iki kule bulacaktı. Venedik'te bulunan bütün kadırgalar ve diğer tekneler iki kule arasına dizili halde geçişi kapatacaklardı. Savunmanın sağlamlığı ve binlerce piyade ve hafif süvarinin anakaradan gelecek olmasını öğrenmek Vatikan elçisini rahatlattı: "O kadar çok tedbir alındı ki, Türk bütün donanmasıyla bile gelse bir şey yapamaz." Ancak kent panik içindeydi ve İstanbul'a dönmek

isteyen dragoman Mateco Salvago'ya izin verilmedi, "çünkü halkın panikte olduğunu anlatması istenmiyordu."[10]

Venedik yetkilileri kamuoyunun bu korkusu yüzünden son derece endişeli olduklarından, Onlar Meclisi 13 Ağustosta Roma'daki elçilerine gizlice bir talimat gönderdi: Soranzo ve Suriano Bir dahaki sefere mektup gönderirlerken kuryeye bunun çok acil olduğunu, çünkü içinde "iyi bir yenilik" yazılı olduğunu tembih edeceklerdi: Bir araya gelen Hıristiyan filoları Messina'dan hareket etmiş, Adriyatik'e doğru ilerliyorlardı. Haber uydurma olduğundan, elçiler Roma'da bundan hiç kimseye bahsetmeyecekler, kuryeye de ancak atına bindiğinde söyleyeceklerdi; buna karşılık, mola verdiği yerlerde haberi yayacaktı. Doğallıkla bundan beklenen, haberin ağızdan ağıza yayılarak Venedik'e kadar ulaşması ve resmi bir haber olduğu için hükümetin bunu yalanlamaması ve belki de düşman ajanlarının kulağına giderek onları tedbirli olmaya zorlamasıydı.[11]

Aslında paşaların Adriyatik tuzağının içine kadar girmeye niyetleri yoktu. İnebahtı sonrasına ait bilgilere göre, Zakintos ve Kefalonya'da almış oldukları 6000 esirden başka, Sopot, Ülgün, Budva ve Bar'dan da 4000 esir toplamışlardı; kadırgalar kadın ve ganimetlerle doluydu ve reislerin, sipahilerin ve Yeniçerilerin çoğu geri dönmeyi düşünmeye başlamışlardı. Hıristiyan filosunun birleşmesi hakkında kesin bir bilgi alana kadar donanma Kotor'da oyalanabilir, birkaç yeri istilaya girişebilirdi, ama anlaşılan hiç kimse daha ileri gitmek istememişti, zaten artık ağustosun yarısı geçmiş, güzel mevsimin sonuna yaklaşılmıştı: Bar açıklarında fırtına dört kadırgayı daha batırmıştı.

Sadece korsanları Adriyatik'in kuzeyine doğru gönderdiler: Uluç Ali ve Kara Hoca, iki büyük ada olan Korcula ve Hvar'a ka-

10 Nunziature IX, 302, 321; X, 22-24, 26, 28-32, 36, 37, 44; ASV, SS 77, 119r, 132v-133, e X, Gizli bölümler, 9, 167-9; Longo 25, Sereno 131, Paruta 223-5 ve 232; surların berkitilmeleri: Manno 1986, 130-1, Morachiello 1991, Panciera 2005, 22, Bellavitis 20092, 101-8; ve halkın tepkisi: Quarti 466. Marco Quirini, filonun 1570 Eylülünde dönmesinden sonra, "Ben böyle savunmacılarla, düşmanın Venedik Lidosu'na kadar gelmeye niyetlenmesinden korkuyorum; Tinos yöneticilerinin (yani Pallavicino ve yöneticiler Celsi ve Canal) mektuplarından, kısa süre önce orada bulunan Piyale Paşanın tam da bunu yapmak istediğini anladık; Tanrı korusun," diye yazıyordu: Quarti 372.

11 ASV, X, Gizli bölümler, 9, 169v.

dar çıktılar. Bunların birincisine Ağustosun 15'inde saldırdılar. Venedikli yönetici oradaki askerlerle birlikte kaçtı ve bu yüzden sonradan yargılanıp mahkûm oldu; ama bir papazın yaşlıları ve kadınları garnizonun terk ettiği silahlarla donattığı söylenmeye başladı ve bunun üzerine Türkler sur dışındaki evleri ve limanda bulunan kimi tekneleri ateşe verdikten sonra tekrar gemilere binmeye karar verdiler. Hvar'da ise topçular surlardan düşman teknelerine ateş açtılar, ama bir tanığın ifade ettiğine göre, "topçular çok beceriksiz olduklarından teknelerden birine bile isabet ettiremediler," böylece askerler kaleye sığındılar ve Türkler kenti yağmalayıp ateşe verdiler. Daha sonra korsanlar filoyla buluşmak üzere geri döndüler ve yeni bir korku bulutu Venedik'in üzerine çökmeye başladı. Bu baskının ürünü 1600 esir ve aralarında yönetici Canal'ın Hvar Meryemi'ne adak olarak verdiği kadırgasına ait fenerin de bulunduğu zengin bir ganimet oldu: Özellikle bu, korsanları ziyadesiyle memnun etmiş ve "uğur sayılmıştı."[12]

Bütün bu zaferler İstanbul'da memnuniyetle karşılandı ve Sultan, Ahmed Paşaya bir ödül verdi. Kalelerinin bu kadar kolaylıkla ele geçirilmeleri ise Venedik'in müttefikleri arasında pek hoş karşılanmadı. 17 Ağustosta elçi Zuniga krala şunları yazıyordu:

> Venediklilerin topraklarını böyle kolayca Türk filosunun eline teslim etmeleri elbette çok yazık oldu. Ben Papaya, onları uyarmasını, aksi takdirde başka çare olmadığını, müttefik filoyla ordunun yanlış zamanda kendilerini maceraya atacaklarını ilettim.[13]

Evet, Roma'da o kış söylenenlere göre düşmanın İtalya'ya gelişini önlemek için mayıs veya haziranda birleşmesi gereken o filoya ne olmuştu sahiden?

---

12 Romegas 186; Codoin III, 191; Lesina'dan mektup, Ljubic 274-5; Diedo 179; Lesure 75; Contarini 30r, 32v; Manolesso 64r; Paruta 221-2; Foglietta 240-1; Fresne-Caneye 312; Foretic 1974. 23 ve 24 Ağustosta filoya dönmek üzere Ragusa önünden geçerlerken, Uluç Ali'nin kadırga ve kalyata olarak on bir teknesi, Kara Hoca'nın fusta ve perkende olarak 42 teknesi vardı: ASV, SS 78, 1v. Lesina'dan mektuba göre, Ljubic 275, toplam olarak, "yaklaşık seksen tekne vardı: 12 kadırga, gerisi kalyata, fusta ve perkende."

13 Serrano IV, 190; İnalcık 1974, 187-8.

Bölüm 23

Colonna'nın ekibi Messina'ya doğru devam etmeden önce Napoli'de oyalanıyor ve burada kimi kazalara sebep oluyor. Venier'in ekibi eksik adamla Sicilya'ya geliyor ve başka talihsiz olaylar cereyan ediyor. Ve herkes don Juan de Austria'nın gecikmesinden yakınıyor.

Messina'daki randevuya ilk gelen, Papanın donattığı Toskana ekibi oldu. Colonna 11 Haziranda V. Pius'tan bayrağı ve komutanlık asasını aldı ve birkaç gün sonra Civitavecchia'ya hareket etti. Ona Papanın ahlaksız yeğeni Michele Bonelli eşlik ediyordu. Marcantonio tabii ki bundan memnun değildi, çünkü ona emanet ettikleri çocuk er geç başına bir iş açacaktı, "ve onun başına ne gelirse gelsin, suçu kendisine atabilirlerdi." Onorato Caetani'nin de keyfi yoktu, çünkü "Bay Michele" tam bir budala olmasından öte, piyade kumandanlığından azledilmesi ümidiyle amcasına kendisi hakkında kötü sözler söylemekteydi.

Ordu parlatılmış silahları ve yepyeni üniformalarıyla 19 Haziranda Corneto'ya gelerek, Colonna'nın karısı Felice'nin ve gösteriyi seyretmek için gelmiş olan diğer Romalı bayanların bakışları altında Civitavecchia limanında bulunan on iki kadırgaya bindirildi. Askerleri kendisi topladığı için tarafsız olmasını bekleyemeyeceğimiz Sereno'ya göre birlikler iyi silahlandırılmışlardı ve "hepsi son derece yetenekli adamlardı." 20 Haziran sabahı Caetano'nun sekreteri Roma'ya asker yüklemenin neredeyse tamamlandığını yazdı; havanın bozma belirtileri göründüğünde hareketin gecikeceğinden korkuldu, ama on bir saat bekledikten sonra ha-

vanın güzel olduğunu gördüklerinde, "Tanrı'nın izniyle bu akşam veya yarın hareket edebilirlerdi." Papanın kadırgaları ertesi gün yola çıkıp, 24 Haziran akşamı kalelerden top atışlarıyla karşılanarak Napoli limanına girdiler.[1]

Anlaşmaya göre, Vatikan ekibi Venediklilere söz vermiş olduğu üzere Messina'da mola verecek, sonra Otranto'ya kadar devam ederek Korfu adasına gelecekti. Ancak Napoli'ye gelişinden birkaç gün sonra Marcantonio Türk filosunun yola çıktığını ve Girit'e saldırmakta olduğunu öğrendiğinde o planın uygulanabileceğinden kuşkulanmaya başladı. Venediklilerin Korfu'da 60, Girit'te de 70 kadırgaları olduğu sanılıyordu, ama düşman filosunun orada bulunması ikisinin birleşmesini muhakkak engelleyecekti. Durum böyle olunca –9 Haziranda Caetani yazıyordu– "Bizim yalnız başımıza oraya gitmemizin hiçbir yararı olmayacak," hatta bu felakete davetiye çıkarmak anlamına gelirdi, çünkü düşman filosu Kefalonya'ya kadar gelirse, Messina'dan Korfu'ya giderlerken rahatça önlerine çıkabilirdi. İşte o zaman Colonna Buonrizzo'yla görüştükten sonra Venier'e yazarak, Messina'ya onun gelmesinin daha iyi olacağını belirtti. Ancak bu arada Papa planın uygulanması için ısrar ettiğinden, Marcantonio'nun Napoli'den ayrılmak için hiç telaşlanmadığı anlaşılıyor. Genel vali, don Juan'ı karşılamak için zafer takının yapını başlatmıştı ve Colonna doğuda maceraya atılmadan önce İspanyol kadırgalarının oraya gelmelerini beklemesinin çok daha iyi olacağını düşündü.

Napoli'deki bu beklemesine gerekçe olarak, kralın Malta Şövalyelerine hediye ettiği kadırgaların tersanede halen yapılmakta olmaları bahanesini buldu. Komutan Giustinian, biri hizmet veremeyecek kadar eski olan üç Malta kadırgasıyla Napoli'ye gelmişti. Eski olanın boşaltılıp silahlarla kürekçilerin diğer kadırgalara geçirilmeleri düşünülüyordu. Bu kadırgalarda savaşçı bulunmadığından Colonna bir tehlikeyle karşılaşmaması için onları bekleyip Messina'ya kadar birlikte yolculuk yapma sözü verdi; sonrasında Giustinian "şövalyeleri almak için" Malta'ya gidecekti. Malta kadırgalarının yarı boş olmaları Marcantonio'nun aklına Napoli'den 200 piyade daha toplayıp o teknelere yerleştirerek kendi askerleri için (belki yine hastalanırlar diye) yedekte bulundur-

1 Caetani 83-95; Nicolini 400; Sereno 115-6; Setton 1017; Vargas Hidalgo 742.

mak fikrini getirdi; ancak yeni valilik görevini çok ciddiye alan Granvelle, Vatikan elçisi Papa adına resmen talep etmedikçe buna izin vermek istemedi.

Elinde yüksek bir meblağa karşılık bonoları olan ve bunları doğuya götürmek için Napoli'de bozdurmak isteyen Vatikan kadırgalarının komiserinin izni de krallık dışına nakit çıkarmanın yasak olduğu hatırlatılarak Granvelle tarafından geri çevrildi ve Papanın öfkesi de valinin bu katı tutumunu değiştirmeye yetmedi. Bu durumdan kurtulan, her zamanki gibi hiç aldırmadan askerleri gizlice toplayarak kadırgalarında hastalık yüzünde açılan boşluğu tamamlayan Colonna oldu. Topladıkları Vatikan devleti tebaasından olup, tesadüfen Napoli'de bulunanlardı; hem zaten hastalarının sayıları çok değildi. Bundan rahatlayan Caetano, "Hemen hiçbiri ölmedi, hatta birçoğu iyileşti," diye yazıyordu.

Vatikan'ın ve Malta'nın kadırgalarının Napoli'de beklediği günlerde, gönülsüz müttefiklerin arasındaki yüksek tansiyona işaret eden bir seri olay meydana geldi. Bir Malta kadırgasından inen Napolili mahkûmun teki aynasızlar tarafından iskelede tutuklandı. Adamın "Malta! Malta!" diye yardım istemesi üzerine kadırgalardan insanlar çıkıp polislerden birini öldürerek tutukluyu kurtardılar. Granvelle komutan Giustinian'a mahkûmu ve katili teslim etmesini, aksi takdirde Malta kadırgalarını batıracağını söyleyerek, kalenin toplarını üzerlerine doğrulttu. Bu tehdidin ölçüsüz olduğu düşünülebilir, ama o çağlarda kanunların korunması, kişinin onuru için ölüm kalım meselesi sayılırdı. Mahkûm ortadan kaybolmuşa benziyordu, ama ertesi gece kadırgaya gelerek bir arkadaşını öldürüp cesedinin üzerine adını ve kendisine kim ihanet ederse sonunun böyle olacağını yazan bir not bıraktı. Kaçağın aranması bir hafta sürdü, sonunda adamın yakalanması üzerine şövalyeler rahat bir nefes aldılar.

Bundan birkaç gün sonra Vatikan kadırgalarındaki İtalyan askerler ve Napoli'de bulunan İspanyol askerler arasında çıkan bir kavgada birçok İspanyol öldü ve İtalyanlar diğerlerini valinin sarayına kadar takip ettiler. Bu yeni kural tanımazlık vakasına çok öfkelenen Granvelle örnek olacak bir ceza istedi, ama Colonna arabuluculuk yeteneğini bir defa daha göstererek onu ikna edip askerler arasında bir ayaklanma çıkmasını engelledi.

Bütün bu olanlara rağmen Caetani bütün askerlerinin, "keşişler gibi sakin" olduklarını yazabilmek cesaretini gösterebildi; Bunlardan yirmisinin peşin ücretlerini cebe indirip arazi oldukları doğruydu, ama bu gibi şeyler her zaman olabilirdi. Bunlardan yedisi üzerlerinde silahlarla Capua'da yakalanınca, Caetano validen suçluları kendisinin yargılamasını talep etti ve kardinal bir iyi niyet göstergesi olarak ona izin verdi. Onorato onları Vatikan ve Napoli kadırgalarında küreğe mahkûm etti; böylece herkes memnun kalmıştı.

Bu arada, Colonna'nın ekibinin bir türlü Messina'ya hareket etmemesi üzerine söylenmeler başlamıştı. Caetani'nin sekreteri Barok aksanıyla, kendini zor frenlediğini, "çünkü hem ait olduğu aile hem de şahsı için doğal olarak iyi bir sonuç almak istediğini" söyledi. Vatikan'da Papa da heyecandan titriyordu ve Marcantonio'nun acele etmesi için en az üç kurye gönderdi. Colonna ise her zamanki yüzsüzlüğüyle, bunların hepsine yola çıkmak üzere olduğu cevabını veriyordu. Böylece Papalık elçisi Roma'ya şöyle bildiriyordu: "Bay Marcantonio yarın akşam kesinlikle yola çıkacak." Aslında bu tatil, Malta kadırgaları nihayet hazır olup şövalyeler bunları eski teknenin kürekçileri ve teçhizatıyla donattıkları 15 Temmuza kadar uzadı. Marcantonio kendi kadırgasına Şövalye Romegas, Kutsal ittifak donanmasının alan yöneticiliğine yeni atanan Ascanio della Cornia ve topçuların genel kumandanı Gabrio Serbelloni gibi ünlü isimleri de alarak Napoli'den ancak o tarihte yola çıkabildi.

Papanın on iki, Malta Şövalyelerinin üç kadırgasıyla birlikte Napoli ekibinin tersanede yeni yapılmış olan altı kadırgası yola çıktılar. Hiçbiri Uluç Ali'nin doğuya gidip gitmediğinden emin değildi ve Colonna bir tehlikeye atılmak istemiyordu. Aslında Granvelle kadırgaları vermek istemiyordu, ama "Papa sitemle kardinale yazmış olacak ki," sonunda vali kabul etmişti. Buna rağmen bir balıkçı teknesi o sularda Türk gemilerinin göründüklerini haber verince Colonna Tropea'da durmaya karar vererek orada iki gün bekledi. Yüz elli düşman gemisinin Pulya açıklarında göründüğü, hatta su almak için karaya çıktıkları haberi bir an şok etkisi yarattı; ama sonra bunun Korfu'dan yetmiş gemiyle yola çıkan ve Messina'ya doğru giden Venier'in ekibi olduğu anlaşıldı. Marcan-

tonio ondan önce varmak istediği için yola çıkmaya karar vererek 20 Temmuzda nihayet Sicilya'daki limana ulaştı.[2]

Colonna, üç gün sonra Messina'ya gelen Venier'in ekibini karşılamak için denize çıktı. Toskana kadırgaları toplarıyla güzel bir ritim tutturarak onu selamladılar; disiplinsiz Venedik topçuları ise bütün kadırgalardan düzensiz top atışlarıyla cevap verdiler ve sonra kutlama amacıyla her iki taraftan da karmakarışık tüfek atışları başladı. Korfu'dan yolculuk, Otranto'da verilen bir mola, düşman gemileriyle karşılaşmaktan duyulan korku ve nakliye gemilerini yedekte çekmek zorunda kaldıklarından yavaş bir seyirle toplam on beş gün sürmüştü. Bütün kaynaklarda belirtilen altı mavna ve üç nakliye gemisi dışında Venier'in tam olarak kaç kadırgası olduğunu belirlemek kolay değil. Senatonun başkentlerdeki elçilere gönderdiği mektuplarda kâh 60 kâh 65 ince kadırgadan söz edilmekte, ama belli ki bu abartılı bir sayıdır. Caetani'nin 25 Temmuzda Messina'dan yazdığı bir mektupta Venier'in 57 kadırgası olduğunu belirtirken, aynı gün Colonna krala bütün Venedik kadırgalarının sayılarının 50 olduğunu bildiriyor. Aynı Venier, İnebahtı sonrası raporunda karmaşık bir hesap yapıyor, ama yine de bundan, Messina'ya 55 kadırgayla gelmiş olduğu çıkarılabiliyor.[3]

Gördüğümüz gibi kaynaklar, sayı ve tarih anlamında bizi önemli çarpıklıklara alıştırdılar; yine de bu defaki dalgalanma o günlerin yazışmalarında da bulunduğu için gerçekten çok ilginç ve insan acaba Venedikliler müttefiklerinden şüphe ettikleri için filolarının gerçek durumunu onlardan gizlemiş olabilirler mi, diye düşünmeden edemiyor. Zaten Messina limanına gelerek, ilişkilerinin o zamana kadar hep gergin olduğu Kral Felipe'nin nere-

2 Caetani 94-105; Nicolini 398-403; Guglielmotti 160-162; Vargas Hidalgo 739 ve 742; Nunziature Napoli 25-26; Codoin III, 186; Scetti 109; Sereno 113 ve 117. Ascanio della Cornia için bkz. Setton 1000, Braudel 1986, 1981, Brunelli 2003.

3 Setton 1021, Caetani 109-114, Venier 295-6, Guglielmotti 166-7. Birkaç ay sonrasında yazan en yetkin tarihçilerden kimileri sadece 50 kadırgadan söz eder; kimisi ise 56-57 kadırga diye yazar. Contarini 27v, Sereno 122, Longo 25, Foglietta 255, Paruta 216. Caetani tarafından verilen sayı, iki kadırgayı Venier'in henüz mayısta Messina'ya göndermiş olduğuyla açıklanabilir: Quarti 441-2, 445. Senato Kandiye kadırgalarının sayılarını da abartmakta; İspanya'nınkiler sadece 60 tane olmalarına rağmen, 70 olduğunu bildiriyor: ASV, SS 77, 121r.

deyse ağzına kadar girmeleri bile hiç görülmemiş bir şey olduğu için şüpheyle karşılanmıştı: Colonna onların gelişini, "büyük bir neşeyle ve elbette son derece şaşkınlıkla" seyretmişti, çünkü gelebileceklerine son dakikaya kadar o da ihtimal vermiyordu.

Messina'daki kadırgaların personelinin manevi dünyalarını bina eden ve onlara maddi destekte bulunan İspanyol Cizvitlerine Venier'in filosu tuhaf ve egzotik göründü. Şaşkınlık içinde şöyle yazdılar: "Kadırgalarda Bergamolular, Slovenler, Arnavutlar, Rumlar gibi değişik milletlerden insanlar var." Onların çoğu kim bilir kaç yıldır günah çıkarmıyordu; gemilerde sodomi ve küfrün son derece yaygın olduğu konuşuluyordu; hatta komutanlar ve genç "Pupa Soyluları" aynı kabinleri paylaşıyorlar ve Venedikli yetkililer, "Katolik" kadırgalarında (kralın kadırgalarına bu ad veriliyordu) uygulandığı gibi onları şiddetle cezalandırmayı düşünmüyorlardı.[4]

Ama daha da önemlisi, önceki yıl Doria'yla düştüğü kötü durumu unutmayan Venier'in tüm çabalarına rağmen cumhuriyetin kadırgalarında adam eksik olmasıydı. Kadırgalara ve büyük nakliye gemilerine bindirilen tam 5000 asker, düşman donanmasının Adriyatik'e girmesi haberi üzerine Venedik'te alıkonmuş ve filoya yetişememişlerdi. Venier resmi olarak her kadırgada 20 asker ve 60 bekâr olduğunu söylüyor ve birleşik filo doğuya doğru yola çıktığında Korfu'ya uğrayarak orada kalan piyadeleri alacağını belirtiyordu. Paolo Orsini'nin adada altı, yedi bin piyadesi olduğu söyleniyordu, ama Venier orada ancak bin asker bulunduğunu çok iyi bildiğinden buna aldırış etmiyordu. Kadırgalarda bulunan askerlerin sayıları ise gerçeği yansıtıyordu: "Hepsi altı piyade birliğinden fazla değil ve Albay Pompeo Giustini da Castello'nun komutasında çok kötü besleniyorlar, hepsi huzursuz ve karmaşa içinde." Bunu fark etmekte gecikmeyen Marcantonio, Venier'e Sicilya'dan başka asker toplamayı önerdi; ama yaşlı komutan kibrinden taviz vermeyerek buna gerek olmadığı, çünkü Kandiye'den gelecek ekipte çok sayıda asker olacağından hesabı kapatacağı cevabını verdi ve Colonna ona inanmış göründü.[5]

4 Castellani 1937, 441-2; Civale 2009.

5 Sereno 122 (burada kentler), Caetani 108-112, 117 (Pompeo da Castello'nun adamlarını, "çok düzensiz ve yarı terk edilmiş durumda altı birlik," diye ta-

Venier, gördüğü gösterişli karşılama törenine rağmen, o yabancı limanda birçok güçlükle karşılaşacağını kısa sürede anladı. Messina'da her şeyin fiyatı artmıştı ve esnaf Venedik parasını kabul etmiyordu. Ağır hasta olan Sicilya Valisi Pescara Markizinin 30 Temmuzda ölümü üzerine, bu durumu daha da kötüleştiren bir otorite boşluğu ortaya çıktı. Venier kralın mali danışmanına başvurmak zorunda kalarak, elinde bulunan altınla halat, buğday ve şarap almak istediğini bildirdi; danışman eğer para harcamak istiyorsa yapabileceğini, ancak filo hareket ettikten sonra o paraları tedavülden kaldıracağını söyledi. Ayrıca peksimet yapmaları için emrine on altı fırıncı vereceğini vaat etti, sonra yüz fıçı şarap da satın alabileceğini ekledi; sonra sözünü yutarak, "şarabın saraya gerektiğini, ama istersem on fıçı alabileceğimi söyledi." Sonunda Venier'in müttefikinden elde ettiği tek kazanç, kentte satın aldığı erzakın gümrük vergisinden muaf tutulması oldu. Cumhuriyetin çıkarlarıyla ilgilenen ve soylu unvanı kazanmış olan Messina'nın en zengin tüccarlarından konsül Spatafora, borç para alması için kefil olmayı reddetti; sadece peksimetler için buğday temin edeceği sözü verdi, ama Venier'in nefret duygularıyla, bunun için önce bir kaparo istedi.[6]

Kendisine pek dostça davranılmayan ve bütün hünerine rağmen asker bulmakta çektiği sıkıntıdan vicdanıyla birlikte fiyatların da alabildiğince kabardığı o kentte yiyecek bulma güçlüğü Venier'i Kalabriya'da bir geziye sürükledi. 35 kadırgayla 6 Ağustosta hareket ederek, kendisine şarap ve asker bulabileceği söylenen Tropea'ya yanaştı. Denizcilerle kılavuzlar önceden orada gerçek anlamda bir liman olmadığını söylediler, ama komutan sonuçta halen yaz mevsiminde olduklarını düşündü. Tropea'da biraz şarap satın aldı; askerlere gelince, "Biri gelip bana iki yüz asker bulabileceğini söyledi," ama bunun için bir yığın şart koştuğundan

nımlıyor), 126 Venediklilerin "bütün askerlerini Messina limanına göndermiş olmaları şaşırtıcı"), Venier 293; Venedik'te tutulan birlikler: ASV, SS 77, 119r. 60 bekâr ve 20 asker sayıları, Venediklilerden almış olması gereke Caetani, 112, de anılmış; ancak Venier Korfu'da çok az sayıya sahip olduğundan, muhakkak abartıyordu: Krş. üst, böl. XXI n. 16 ve alt, böl. XXXI n. 5.

6 Venier 296 vd; Molmenti VII; Pescara'nın ölümü: Serrano IV, 186 ve Caetani 116. Sicilya'da yiyecek kıtlığı için ayrıca bkz. Pescara Markizinin Juan Andrea Doria'ya 30 Temmuz tarihli mektubu, Capponi 2008, 195.

Venier onu geri çevirdi. Bundan hemen sonra, kadırgalar limanda demirliyken aniden fırtına bastırdı; özgür oldukları için zincirlenmeyen kürekçiler karaya çıktıklarından kadırgalar zamanında açılamadı ve fırtına onları karaya sürükledi. Sekiz kadırga karaya oturup hasar gördü; bütün gece boyunca çalışarak ikisini kurtarabildiler ve güneş açmış olduğundan mühimmatı ve donanımı kurumaları için güverteye çıkardılar, ama hareket etme işareti vermek için topları ateşlediklerinde iki tekneden birinde bulunan barut fıçıları alev alıp infilak edince tekne kül oldu.

Bir miktar daha şarap almak için altı kadırgayla Patti'ye gitmiş olan yönetici Barbarigo da fırtınaya yakalandı; teknelerin çoğu Milazza limanına sığınabildi, ama kürekçileri karaya çıkmış oldukları için hareket etmekte geciken bir kadırga gece karanlığında yönünü şaşırdı ve kıyıda bulunan bir kuleyi fener sanarak o da kayalara çarpıp parçalandı. Tropea'da Venier kadırgalardaki topları, direkleri, yelkenleri, demir aksamı ve çarmıkları kurtarabildi, ama kürekçilerin çoğu bundan istifade ederek firar ettikleri için tekneleri orada bırakmak zorunda kaldı. Komutan Messina'ya yedi kadırgası eksik ve "birçok kürek ve siperlik kırık olarak" döndü. Vatikan yetkilileri onu anlaşılır bir şekilde üzgün buldular; bir yandan da, aynı talihsizlik –raporunda memnuniyetle belirttiği gibi– "çok saygıdeğer Barbarigo'nun da başına gelmişti." Ancak bu kaza Venediklilerin denizcilik itibarını müttefiklerinin gözünde bitirdi. Granvelle'e kadırgaların, "onları idare eden denizcilerin beceriksizliği yüzünden" kaybedildikleri bildirildi. Caetano, Venediklilerin yöreyi tanımamalarından başka, "pratik bir kılavuz" dahi almayı akıl edemediklerini düşündü ("Bizim zamanımızda fenerlerin yerini ezbere bilirdik"). Venedik filosunun hareket subayı ve doğu denizlerinin uzmanı olan Slovenya doğumlu Zuan Vrana da kötü bir duruma düşmüştü ve kadırgaların kayaya bindirdilerse bu onun suçuydu.[7]

Senatoya yazdığı yakınma dolu raporda belirttiği gibi, Venier'in sıkıntıları burada bitmiyordu. "Başında iki dert vardı:

7 Venier 296 vd, ASV, SS 77, 136v, Sereno 133, Caetani 120, Nicolini 410, Nunziature Napoli 32; Vrana hakkında bkz. Venier 321; Hocquet 1991, 488; Coralic 2005 (Venedik'teki San Giuseppe Kilisesine, üzerinde İnebahtı Savaşı öncesindeki filoyu temsil eden kabartma resmin bulunduğu bir sunak bağışlar).

Elinde olan askerler ve elinde olmayan askerler." Kadırgalardaki askerler kendilerine söz verilen ücretin ödenmemiş olması yüzünden daha yolculuğun başından beri şikayet ediyorlardı. Venier en az bir avans ödeyeceği sözü verdi, ama bir yüzbaşının ayarttığı askerler bunu kabul etmediler ve altı birlikten üçü ayaklandı. Elli kadar silahlı adam Messina yetkililerine başvurarak, "açlıktan öldüklerini" söylediler ve durumun telafisini istediler. Konsül Spatafora ve birkaç centilmen Venier'e giderek, endişe içinde şehri bir bela çıkmasından korumasını talep ettiler. İhtiyar öfke içinde, askerlerin ön ödemeyi kabul etmediklerini tekrarladı ve açlıktan ölmeye gelince, önceki akşam karada yemek sipariş etmek istediklerini ve yemeğin kadırgalarda servis edildiğini söyledi. Bu arada isyancılar yanlarında subayları ve bayraklar olduğu halde, korunmak amacıyla bir kiliseyi işgal ederek, söz verilen paranın ödenmesini, aksi durumda onu kendilerinin alacaklarını bildirdiler.

Sonunda ayaklanma, özellikle Marcantonio Colonna'nın yardımıyla son buldu. Colonna isyancılarla görüşerek onları avansı kabul etmeye ikna etti, ama tamamen yatıştırmak için Venier on bin düka borç almak zorunda kaldı. Messinalı tüccarlar bunun yarısını verdiler ve geri kalanı için Vatikan kadırgalarının komiserine ve Malta Şövalyelerinin başkanına gitmek zorunda kaldı ve elbette bu Venedik filosunun zaten yerlerde olan prestijini yükseltmekte faydalı olmadı. Filo görevlisi bu parayla karşılık olarak askerlerin geri kalan alacaklarını ödedikten sonra, gemilerdeki stoklara dokunmamak için karşılığını nakit ödeyerek başka peksimet satın aldı: "Don Giovanni bana ödünç vermiş olsa bile böyle yapmasaydım sonra peksimetsiz kalırdım. Her şey bittikten sonra peksimet fiyatlarını da gören Venier hükümetin yine de kârlı olduğunu hesapladı: "Subayım Bay Marco Failer sayesinde."

Bütün bu olanların arasında Venedikli komutan senatodan her kadırgaya yüz piyade bindirmesini buyuran resmi yazıyı aldı; bu da binlerce yeni asker toplaması anlamına geliyordu. Her zamanki gibi yardıma hazır olan Marcantonio Colonna, Venediklilerin orada tanıdıkları olmadığı için dostlarını ve akrabalarını harekete geçirdi. Gaspare Toraldo isimli Kalabriyalı bir centilmen 1200 kişi vaat etti, "ama beni albay yaparsan diye şart koştu (...) Benim henüz buna yetkim olmadığını sanıyordum, ama yine de istediğini

yaptım." Başka aracılar da geldiler ve Venier hepsine para verdi; ancak hesaplarına göre kendisine vaat edilen sayının yarısını bile elde edemedi, hatta İnebahtı'dan sonra bile (zafer kazanmış olmasına rağmen) yaşlı komutan o durumda başka bir şey yapamayacağını anlatarak senatoya kendini savunmaya çalışıyor, cumhuriyetin katı yasalarıyla yargılanmamak için çırpınıyordu.[8]

Buonrizzo Napoli'de Venier'e yardımcı olmak için elinden geleni yapıyordu, ama onun da başında bir yığın dert vardı. Vali, don Antonio Tuttavilla'ya Venedik kadırgaları için Otranto'da 600 piyade toplama izni vermişti. Ağustosun başlarında birlikler hazırdı ve sadece Venedik'ten askerlere ödenecek paranın gelmesi ve kadırgalara bindirilmeleri bekleniyordu. Alayı kentin savunması için Venedik'te bekletilen Prospero Colonna Napoli'ye gelmiş ve davul çalarak bin asker toplamayı önermişti; Atri Dükü beş yüz asker daha öneriyordu. Buonrizzo bunun için validen izin almakla görevliydi, ama bunun kolay olmayacağını öngördüğünden, hükümet sarayında etkili olan çok sayıda Napolili centilmene başvurdu. Venedik diplomasisi, İspanyol elçilerin ve şahsen Papanın o katı tutumlu kardinale yazarak bunu kabul etmesini sağlamak için hareketlendi. Sonunda Granvelle Prospero'ya Kalabriya'da ve Atri Düküne Otranto'da asker toplamaları için izin verdi, ama askerlerin o bölgelerden çıkmaları resmen yasak olduğundan, bunun için özel bir izin almak gerekti. Buonrizzo ödeme yapması için Prospero'ya 3000 düka teslim etti, ama Atri Düküne 1500 düka gönderilmesi konusunda büyük güçlükler çıktı: Yollar haydut dolu olduğundan karadan gönderemezdi; tekne bulamadıkları için denizden de gönderemiyorlardı. Sonunda, bir tüccar Bari'de tahsil edebileceği bir senedi almayı kabul etti (elbette tefeci faizini ilave ettirerek).

Buonrizzo Roma'daki Venedik elçisinden de Venier'den artan 20.000 dükayı almıştı ve bu miktar sıkıntıdan kurtulmasına oldukça yardım edecekti, ama Sicilya ayrı bir krallık olduğu ve Napoli Krallığından dışarı altın çıkarılamayacağı için işlem yasal

8 Venier 296 vd.; Sereno 118. Senato henüz 22 Mayısta her kadırga için, "denizciler ve kürekçilerden başka, yüz, yüz yirmi arası savaşçı" olmasına karar vermişti; çünkü İspanyollar bunlardan yüz elli tane bulunduracaklarını söylüyorlardı: ASV, SS 77, 89r ve 119r.

olarak tamamlanmıyordu. Tek çıkış yolu, bu defa da Messina'da bozulabilen kredi mektuplarının pazarlığıydı, ama bundan kaybı çok fazla olacağı için Buonrizzo sorumluluk almak istemedi. Senato ona don Juan'ın gelmesini beklemesini, parayı müttefiklerin bilgisi haricinde kumandanlarının aracılığıyla onun kadırgalarıyla göndermesini tavsiye etti. Bu tasarıyı haber alan Roma'daki elçi karşı çıkarak Granvelle'e ihracat izni istemesini emretti ve o da bunu hemen reddetti. Böylece Buonrizzo'ya, Messina üzerine kredi mektubu vermeye hazır olan çeşitli Napolili tüccarlarla pazarlık yapmak kaldı, ama bu da büyük yorgunluk ve vakit kaybından başka bir şeye yaramadı, çünkü hiçbiri birkaç bin düka için açık vermek istemiyordu; bu da yetmezmiş gibi, Napoli'de kambiyo işlemleri sadece cuma günleri yapılıyordu. Paranın tamamını göndermek için iki hafta gerekti ve talep edilen (Buonrizzo'nun çok fazla bulduğu) komisyon yüzde bire ulaştı.

Ağustos sonunda Venedik başkonsolosuna yine Venier'e göndermesi için 30.000 duka daha ulaştığında, 20.000 dükayı ancak tamamlayıp gönderebilmişti. Artık usanmış olan Buonrizzo bunu nakit olarak göndermesine izin vermesi için valiye yalvardı, ama yine reddedildi. Roma'dan Kardinal Rusticucci meslektaşına yazarak Papa adına ricada bulundu, ancak bunun da bir yararı olmadı. Buonrizzo açlığın devam ettiği Venedik'e göndermek için Puglia'dan buğday satın almak istediğinde de Granvelle katı tutumunu bozmadı. Vali, görevlerinin arasında en zorunun Napoli kentini doyurmak olduğunu söyledi; üstelik o yıl hasat kötü olduğundan Venedik'e buğday satması söz konusu olamazdı. Kral emretse dahi bunu yapamazdı.

Neyse ki başka konularda Granvelle daha yardımsever bir tutumda görünüyordu: Adam eksikliği artık kimse için bir sır olmayan Venedik kadırgalarına 800 piyade daha toplanması için Papaya izin verdi ve Otranto kara milislerine filo uğradığında kendilerini alabilmesi için limanda toplanmalarını emretti. Venier'in validen 200 kürek satın alarak, Napoli kadırgalarında yer olmadığı için bunları Messina'ya gönderememesi, onun ekibinin içinde bulunduğu kötü durumdan endişe duyan Buonrizzo'nun bu hislerini haklı çıkarmaktaydı. Buna karşılık, Kalabriya ve Puglia'da adam toplama işleri hızlı ilerlemekteydi ve Granvelle Vene-

dik hesabına toplanan askerlerin, filonun Doğuya hareketinden önce onları gemilere almak için uğrayacağı Taranto'da bir araya gelmeleri için krallıktaki bir limandan diğerine serbestçe gidebilmeleri izni verdi.[9]

Sicilya'daki limanda askerler arasında suiistimaller ve disiplinsiz davranışlar sorun çıkarmaya devam ediyordu. Napoli'de olduğu gibi, Messina'da da Garnizonun İspanyol askerleriyle Vatikan kadırgalarının İtalyan askerleri arasında kavga eksik olmuyordu. Bunu başlatan İspanyol bir yüzbaşı oldu: Bir akşam askerleriyle birlikte sıcak hava yüzünden kadırgalarından inmiş iskelede uyumakta olan İtalyanlara saldırarak birçoğunu yaralayıp başlıklarını ve kılıçlarını çaldılar. Bunun üzerine, Toskana kadırgalarındaki askerler intikam yemini ettiler ve Venedik kadırgalarındakiler de onlara katılacaklarını açıkladılar. Hemen ertesi sabah bazı İspanyollar saldırıya uğradılar, ama aynı akşam için İtalyanlar çok kan dökületeceği anlaşılan büyük bir saldırı hareketi planladılar. Neyse ki Marcantonio Colonna durumu erken haber alarak hemen müdahale etti ve askerlere adaleti sağlayacağı sözü vererek onları sakinleştirdi. 10 Ağustosta Caetani, "İspanyolların hepsini öldürmemiş olmaları büyük bir şans," diye yazıyor: Sonuçta bir kişinin öldüğü anlaşıldı ve Messinalı yetkililer suçluların tutuklanmaları için izin verdiler. Caetani, "Olaylara sebep oldukları anlaşılan bir İtalyanla bir İspanyolu astıracağız," diyordu. İspanyol yüzbaşı ve onun yardakçısı ise don Juan tarafından yargılanmak üzere hapse atılmışlardı: "Sanırım o da aynı şeyi yapacak."[10]

Colonna'nın bu barut fıçısı gibi olan orduyu zapt etmekten başka sıkıntıları da vardı. İspanyol kadırgalarının gelmekte gecikmelerinden endişe duyan Venedikli komutanlar, "düşman donanmasının, eğer kendileri çare bulamazlarsa Dalmaçya ve Arnavutluk'ta büyük zarar vereceğini" bildiklerinden, şimdi bir şeyler

9 Niccolini 402-11; ASV, SS 77, 119r-120r, 125r (Hatta senato yüzde 15 faiz ödemekten korkuyordu), 129v, 135r, 138r; bkz. Arenaprimo 79, Messinalı bankerlerin mektupları için; Promis 44, milislerin ("her 100 aileye 4 asker ölçüsünde") ve piyade toplanması için, ayrıca Caetani 117, Caracciolo 17, Paruta 233, Braudel 1986, 1178. İspanyol İtalyasındaki milislerin yapısı için bkz. Mafrici 1995, 208-215 ve Favaro 2009, 86-99.

10 Caetani 119; Sereno'ya (118) göre bazı İspanyollar ve kadırgaya mahkûm olanlar karışmışlardı.

yapabilmek için yalnız başlarına yola çıkacaklarını söylüyorlardı. Bu fikirden hoşlanmayan Colonna, don Juan'ın daha fazla gecikmeyeceğini söyleyerek onları ikna etmeye çalıştı, ama yine de gitmek istiyorlarsa, müsait durumdaki kürekçi ve askerleri 50 kadırgada toplamak suretiyle çok daha hızlı gidebilir ve Otranto'da pusuya yatabilirlerdi. Onlarla çatışmaya girmek düşünülmese bile bütün raporlar kürekçilerinin az olduğunu gösterdiğinden, Türk filosunun "kuyruğuna rahatça takılabilirlerdi." Bunun için mecburen düzensiz seyretmeliler ve av için geride her zaman yavaş bir tekne bırakmalıydılar. Sonra eğer düşman tehlikeyi fark edip filoyu bir arada tutarak arkada "aksak" tekneler bırakmak istemezse, çok yavaş ilerlemek zorunda kalır ve böylece Adriyatik'te fazla zarara sebep olamazdı; Marcantonio, çünkü diyordu, "filolar ancak ani baskın verebildikleri zamanlarda yağma ve istilada başarılı oluyorlar." Kendilerine gelince, güçlendirdikleri 50 kadırgayla Hıristiyanlar daha hızlı hareket edebilecek ve gerekirse çatışmadan kaçarak "limanlarımızdan birine" sığınabileceklerdi.

Colonna Venediklilerin düşünmeleri ve biraz da zaman kazanmak için bu önerisinin yanında başka bir seçenek daha sundu: Berberi sahillerine giderek, "onların yaptıkları ve Körfezde de yapacaklarını düşündükleri gibi," oraları yakıp yıkarak esir alabilirlerdi. Marcantonio Venediklilerin Kuzey Afrika'da hiçbir stratejik çıkarları olmadığını gayet iyi biliyordu ve zaten kötü durumda olan kadırgalarını sadece İspanya kralının çıkarına olabilecek bir operasyonda riske atmak istemezlerdi, ama bunu itiraf edemediklerinden, Colonna sonunda teslim olup beklemeyi kabul edeceklerini umuyordu ve nitekim öyle oldu. Bu arada buğday yüklü birkaç büyük teknenin Milazzo yakınlarında altı Türk kalyatası tarafından yakalandıkları öğrenildi. Bunların Berberi korsanlar mı, yoksa bilgi toplamak amacıyla Sultanın filosundan gönderilen öncüler mi oldukları anlaşılamadı, ama Hıristiyan komutanlar bunları ele geçirmek için 18 kadırga göndermeye karar verdiler. Caetani'nin kumandasındaki ekip Türklerden bir iz bulamadan geri döndü; yine her zamanki gibi ortadan yok olmuşlardı, ama bu geziden yararlanarak Milazza'dan şarap ve erzak yükledi. Bu sırada Colonna, Mordagona Düşesi olan kızı Giovanna'nın ölüm haberini almıştı; bunun üzerine o ve yardımcıları siyah yas giysilerine

büründüler ve kadırgalar da siyah bezlerle kuşandı. Bulunduğu konum bunu gerektirdiğinden, başka türlü yapamazdı, ama batıl inançlı denizciler bunu çok kötü bir işaret olarak yorumladılar.[11]

Kutsal ittifak anlaşmasına göre II. Felipe kendisine tanınan büyük avantajlara karşılık filoya 70 kadırga vermek zorundaydı; buna karşılık, Hıristiyan filosunun kumandası henüz 24 yaşında olan kardeşi don Juan de Austria'ya teslim edilecekti. Roma'da Kutsal ittifak anlaşması üzerine tartışıldığı sıralarda, İtalya'daki başkentler arasındaki yazışmalarda sık sık kralın kadırgalarının sahneye çıkacakları süre hakkında endişelerden bahsedilmekteydi. Faccinetti, Venediklilerin savaş kararından vazgeçmemeleri isteniyorsa, acele edilmesi gerektiğini yazıyordu. İspanya'dan don Juan'ın yaptıkları ve geleceği zaman hakkında kesin bilgilerin ulaşmaları gerekirdi, "Çünkü böylelikle pazarlık sıcak tutulur ve ilgili tüccarlar fazla kazanç elde edemezlerdi." Bu çok açık mesaj, aksi durumda Türkle hemen barış yapılmasından yana olan tüccarların partisinin yanlış bilgilenmiş ve kafası karışık bir kamuoyunda alan kazanacağını ifade ediyor. Don Juan'ın Barcelona'dan ancak Haziranın 20'sinde hareket edeceği öğrenildiğinde Dog buna çok üzüldü. Vatikan elçisi onu teskin etmeye çalıştı, ama pek başarılı olamadı: "Majesteleri fazla memnun olmadı (...) Tanrı'dan dilerim ki Don Giovanni bir an önce gelsin ve özellikle Katolik Kral uykudan uyanıp donanmasını savaşa sürsün." Don Juan'ın gelmesini Papa da sabırsızlıkla bekliyor, devamlı Zuniga'nın başına ekşiyordu. Mutsuz elçi kralına, "Onu bir an önce İtalya'da görmek istiyor," diye yazıyordu. Mayısın sonunda sabrı tükenen V. Pius, acele etmeleri için doğrudan İspanya'ya yazdı: "... Daha fazla gecikmeniz Hıristiyanlığa büyük zarar verecektir."[12]

Don Juan Madrid sarayına, Güney İspanya'daki Moriskoların isyanını güçlükle bastırabilen ordulara kumanda ettikten sonra, yani 1570 yılının Aralık sonunda girmişti. Venedik elçisi, "Yirmi beş yaşında genç biri, ama yüzüne bakan onun daha genç olduğunu söyleyebilir," diye bildiriyordu. Şubat ayında, yıllardır II. Felipe'nin sarayında bulunan Avusturya Habsburglu iki genç

11 Caetani 114-116; Sereno 133.

12 Nunziature IX, 361 e X, 4-5; Serrano IV, 139, 140, 143, 144. Don Juan'ın yaşı: Bennassar 2000, 31-38.

prensin memleketlerine dönmek için yola çıkacakları ve bir düzine İspanyol devriye kadırgasının Barcelona'dan Cenova'ya kadar onlara eşlik edeceği öğrenildi. Dona bu çok mahrem saraya girmeyi başararak don Juan'ın da onlarla birlikte yola çıkıp çıkmayacağını öğrenmek istedi, ama "bunu hiç kimse bilmiyor veya henüz bana söylemek istemiyorlar," diyecekti. Fakat don Juan girişken ve iyimser bir havadaydı ve Venedikliye, kral emir verir vermez hemen hareket edeceğini söyledi, çünkü "Çizmelerimi ve miğferimi giyerek Barcelona'dan yola çıkmaktan başka işim kalmadı," diye düşünüyordu.

Mart ayında II. Felipe, Napoli ekibinin de don Juan'ı ve Andalusya'da toplanmış olan piyadeleri almak için İspanya'ya gelmeleri gerektiğine karar verdi; hem böylelikle "bu çok şerefli ve bir tehlikesi olmayan" olan yolu kullanmış olacaklardı. Bu mükemmel bir fikir olsa bile o şekilde Napoli kadırgaları kendilerininkilere yaklaşacakları yere hep daha çok uzaklaştıklarından Venediklilerin pek hoşuna gitmedi. Dona o iki prensin 2 Nisanda yola çıkacaklarını ve "evlerinde valizlerin toplamayı beklediklerini" öğrenerek rahatladı. Daha sonra, prenslerin hastalandıkları ve Paskalya haftasının pazartesi gününe rastlayan 16 Nisandan önce yola çıkamayacaklarını öğrenildi; Napoli kadırgaları ise valinin ölümü nedeniyle durdurulmuşlardı, yani öngörülenden daha geç geleceklerdi. Aslında değişen pek bir şey yoktu, çünkü şimdi İspanyollar kadırgalarının 10-15 Mayıstan önce yola çıkamayacaklarını söylüyorlardı. Bunlar şimdilik Berberilerle meşguldüler; sonra da Cebelitarık'a giderek, don Juan'a verilecek olan 290 kürekçili ünlü *Capitana*'yı (ya da kraliyet kadırgasını) alacaklardı.

Dona ve elçi Castagna bütün bu gecikmeleri şaşkınlıkla izlerken, kral devamlı özür dileyerek elinden bir şey gelmediğini söylüyordu. Sonunda iki prens Madrid'den ancak 28 Mayısta ayrılabildiler ve öyle bir güzergâh kullandılar ki, Barcelona'ya gelmeleri tam bir ay sürdü; İspanyol vekiller şaşkınlık içindeki İtalyanlara sakin bir şekilde, oradan temmuz başından önce demir alamayacaklarını anlatıyorlardı. Aslında kral kardeşini İtalya'ya göndermeden önce anlaşmanın imzalandığından emin olmak istiyordu. Büyük haberi getiren kurye Madrid'e 6 Haziranda ulaştı ve don Jan, "Kurye buraya geldiğinde, atları evinin önünde hazır, Barce-

lona'ya hareket etmek için ayağında çizmeleriyle bekliyordu," ama bildiğimiz gibi o çizmeler üç, dört aydan beri hazırdılar. Bir saat sonra oradan yola çıkmıştı ve aniden iyimserleşen İspanyol elçiler, Tanrı izin verirse 10 Temmuzda Cenova'da olacağını İtalyan elçilere söylediler.[13]

Bu hareket emri, gitmek için aylardır tırnaklarını kemiren don Juan'ı elbette çok memnun etti. Castagna, Doria'nın önceki yıldaki tutumundan kalan zehirli diliyle, "Elbette o genç ve zafer arzulayan bir prens; eğer Meclis kendisini bu görevden soğutmazsa, fırsat çıktığında onur ve zafer kazanmak için kadırgalarını kurtarmakta tereddüt etmeyecektir," diyordu. Anlaşma artık imzalanmış olduğundan işleri yavaşlatmaya bir gerekçesi kalmayan II. Felipe, kardeşine, "yolculuğu bütün hızıyla sürdürmesini" emretti. Birkaç gün sonra gönderdiği bilgilendirme yazısında da hızlı hareket etmesinin önemini belirtiyordu: Barcelona'da ancak gerektiği kadar kalacak, oradan hemen İtalya'ya hareket edecekti. Kadırgalarda yeterli miktarda erzak olmasına dikkat etmeli, yüklediği içecekler zamanından önce tükenmemeliydi: "Bildiği gibi, kadırgalarla giden nakit para hiçbir şartla harcanmamalı, İtalya'ya tam olarak götürülmeliydi."

II. Felipe bu mektubu gönderdikten sonra, askerlerinin ve denizcilerinin ruhsal sağlığını düşünmeye başladı. Don Juan'la birlikte onun günah çıkarttığı Fransisken rahip ve başka birkaç papaz yolculuk yapmaktaydı, ama kral kadırgalarında Hıristiyanlığa uygun bir yaşam sürülmesini, küfür ve oğlancılık gibi günahların kökünün kazınmasını istiyordu; bu yüzden filoya Engizisyon görevlisi olarak don Hieronimo Manrique'i atadı ve Papadan, onu "bulunduğu her yer için" yetkili tayin etmesini talep etti. (Elçi Lunardo Dona, "Böyle ince Engizisyon usullerinden hoşlandığımı söyleyemem, çünkü ben aynı görüşte değilim," diyor ve ekliyor: "Ama Venedik kadırgalarında da biraz dinle meşgul olunsa fena olmaz"). Dini yetkinin laik bir desteğe ihtiyacı olduğundan, Felipe davaları yönetmesi için filoya bir de genel savcı tayin etti. Bu görev için, kısa bir süre önce eşkıyalığa karşı gösterdiği başarı-

13 Dona 62, 72, 74, 77, 78, 80, 82, 84, 85, 93, 99, 100; Serrano IV, 93, 97, 102, 117, 146.

lı girişimlerle ünlenmiş olan Napoli Krallığı yargıçlarından Bay Morcate uygun bulundu.[14]

Bu arada İtalya'da don Juan'ın gecikmesinden duyulan endişe devam ediyordu. Faccinetti 23 Haziranda Venedik'ten, "Burada Bay don Juan'ın alışık olduğumuz gecikmesinden dolayı herkes üzüntü içinde," diye yazıyordu ve ertesi hafta dozu artırarak, "Bay don Juan'ın gelişi hakkında bir şey öğrenemeyen bu baylar artık çok sıkıldılar," diyordu. Türk filosunun denize çıkarak İyonya'da ilerlemekte olması, Venedik ekibiyle kralın ekibinin birleşmelerini engelleyeceği korkusuyla herkesi ürpertiyordu. Papalık elçisi 9 Temmuzda, "Hıristiyan donanmalarının bir an önce birleşmeleri gerekiyor, çünkü Türkler öne geçerek bunu engelleyecek bir yerde bekleyebilirler," diye yazdıktan iki gün sonra Venier Korfu'yu boşaltarak Messina'ya hareket etmeye karar verdi. Faccinetti, "Burada Bay don Juan'ın Cenova'ya ulaştığı haberi bekleniyor," diye noktalıyordu. Sabırsızlık Roma'da da aşağı kalır değildi ve bu sadece Vatikan çevrelerinde değil, kamuoyunda da yayılıyordu. Don Juan'ın gecikmesi, "açık ve kapalı alanlarda" konuşuluyordu ve Zuniga sonunda bunu krala yazmak zorunda kaldı: "Bay don Juan'ın geciktiği her saat Papanın ve bütün halkın şikayetleri artıyor."[15]

Don Juan Barcelona'dan yola çıkarken, beraberinde Doğuya götürmesi gereken kadırgaların sayıları hakkında bir fikre sahipti: Hareketinden iki gün önce Lunardo Dona bunu kendisine sormuştu ve "Bana otuzdan fazla olacaklarını söyledi ve beraberindekilerden birine dönüp sorarmış gibi bakarak, hepsi otuz yedi, diye cevap verdi." Ancak Barcelona'ya geldiğinde Cenova Cumhuriyetinin ve Savoy Dükünün altı kadırgası olduğunu gördü: İspanya kadırgalarının bir bölümü Mayorka'da, Santa Cruz Markizinin piyadeleri almak için Napoli'den getirdikleriyle birlikte bir bölümü de Cartagena'daydılar. Don Juan oraya 17 Haziranda geldi ve hemen ertesi gün subayı don Luis de Requesens Roma'daki kardeşi don Juan de Zuniga'ya yazarak, her şeyin böyle yavaş olmasın-

14 Serrano IV, 148, 152, 155; Codoin III, 185-7; Dona 111. Latin belgelerinde, "inquisitor triremum," diye geçen Manrique'in faaliyetleri için bkz. Civale 2009.

15 Nunziature X, 18, 23 ve 26; Serrano IV, 177.

dan şikayet ediyordu: "Bizim hükümetimizin en büyük günahı, bir işi bitirmemek veya asla zamanında yapamamaktır ve bu durum günden güne daha kötüleşmektedir." Bütün bunlar yetmezmiş gibi, kral kardeşini alelacele yola çıkararak ona kesin bir talimat dahi vermemişti ve bu yüzden Requesense hiç rahat değildi:

> Şimdiye kadar ne ben ne de don Juan talimatlarınızı alabildik ve yapmamız gerekenler hakkında en küçük bilgimiz yok; sanırım, bir itirazda bulunmayalım diye hareketimizden önce bunu bize vermek istemediler, daha sonra gönderecekler; ama ben bu kuşkularımdan, krala, kardinale ve Valesco'ya söz etmiş ve yapmamız gerekenleri bildirmelerini istemiştim.

Requesens böyle samimiyetle konuşabilirdi, çünkü daha çocukken İmparator V. Karl (Şarlman) onu Prens Felipe'ye arkadaş olarak seçmiş, birlikte eğitim görmüşlerdi; ama "Temkinli Kral" dan emirleri elde etmek onun için de kolay değildi.

Sonraki haftalarda İspanya'dan gönderilen mektuplar bu harekâta önem veren ve hiçbir şey hazır olmadan vaktin geçtiğini gören çevrelerin gittikçe artan öfkelerini yansıtmakta. Requesens kardeşine, "Erzak, para ve adamlar eksik; sonra ne olacak, bilmem," diye yazıyor ve don Juan'ın ateşli biri olduğunu, ama bu durumda onun elinden de bir şey gelmeyeceğini ekliyordu. "Bana kalsa bu kış evime dönerim ve hayatım boyunca bir daha oradan çıkmam." Avusturyalı prenslerin Barcelona'ya gelmelerinden o yana epey zaman geçmişti, ama piyadeleri almak için Andalusa'ya gitmiş olan Napoli kadırgaları dönmekte gecikiyorlardı; bu arada, kadırgalara bindirilmiş olan piyadeler beklerlerken yolculuk için hazırlanan yiyecekleri tüketmişler, bu yüzden yenileri sipariş edilmek zorunda kalınmıştı. Castagna, "Barcelona'da onarılmış oldukları sanılan kadırgaların durumları çok kötü olduğundan, sanılandan daha fazla gecikecekler," diye bildiriyordu. Adam ve peksimet eksikti, "Prenslere acele etmeleri söylendi, sonra da bir ay beklediler (...) Anlaşılan bu ülkede acele etmek, hatta geç kalmamak diye bir şey hiç duyulmamış."

Ama kutsal görev arzusu eksik değildi: Bütün İspanya'da özellikle güneydeki limanlarında din düşmanlarına karşı yapılacak büyük harekâttan konuşulmaktaydı. Daha haziranın başında

Madrid'deki Fransa Başkonsolosu, "Cartagena'da don Juan'la gitmek üzere çok sayıda centilmen gemilere bindiler; artık birleşme tamamlandığı için, Kıbrıs'a gidip Türklerle savaşmayı veya hiç olmazsa Mora'ya saldırmayı ve Avlonya'yı zorlamayı ümit ediyorlar," diye duyuruyordu. Don Juan da en az diğerleri kadar sabırsızdı: Henüz 21 Haziranda Colonna'ya yazarak, sadece Endülüs limanlarındaki kadırgaları beklediğini, (henüz daha çok vakti olduğundan) 2 Temmuzda eksiksiz hareket edeceğini bildirdi. Hâlbuki 6 Temmuzda hâlâ Barcelona'daydı, ama iyimserliğinden bir şey kaybetmemişti: O gün Roma'ya, kadırgaları geldiğinde hemen yola çıkacağını ve onların gelmek üzere olduklarını sandığını yazdı. Santa Cruz'un kadırgaları ancak 16 Temmuzda gelebildiler ve tamamlanmış olan filo ertesi gün Cenova'ya hareket etti. Kadırgalardaki binlerce insanın arasında bir de Sultanın Granadalı bir Morisko olan casusu vardı ve 26 Temmuzda İtalya limanına geldiklerinin hemen sonrasında izini kaybettirdi; beş hafta sonra İstanbul'daydı ve kâfirlerin filosunun gelmekte olduğunu haber verdi.[16]

Don Juan'ın Sekreteri Juan de Soto'nun II. Felipe'nin sekreteri olan dostu Antonio Perez'e anlattığına göre, Juan Andrea Doria sarayında olağanüstü bir misafirperverlikle hazırlık yapmıştı: "Altın işlemeli yatak ve örtüler, parfümlü oda, az gürültü, harika yemekler ve elçilerin büyük hürmetleri. Ayrıca diş ağrısı, bir yığın örümcek ve az para." Don Juan, Doria'nın sarayında bir ziyafetle diğeri arasında, daha bir hafta önce Elçi Mendeza'yı çıldırtan yarım kalmış hazırlıkları unuttu. Cenova'da mızraklı askerler için gerekli olan piyade donanımlarından iyi kalitede olanlarını bulacağını düşünüyor, "Çünkü getirdiğim askerlerin teçhizatı yok. Ama bunlardan hiçbirinden bulunmadığını söylediler," diyordu. Böylece Milano valisine, bulunan bütün zırhları Cenova'ya göndermesini ve olanların miktarını bildirmesini yazdı; çünkü bunları yüklemek için Cenova'da gereken sayıda kadırga bırakacaktı. Ama sağlık sorunları çı-

16 Dona 99; Serrano IV, s. 347 n, 385-6 n., 393 n. ve belge 178; Vargas Hidalgo 749; Charriere III, 158; Caetani 99; Braudel 1986, 1175-6; ajan için bkz.CB, II, 221-222. Requesens'in geniş bir profili ve onun II. Felipe ve don Juan'la hiç de kolay olmayan ilişkileri: Bicheno 2005, 237-9. Peksimet eksikliği ve Barcelona'daki diğer güçlükler için ayrıca bkz. Spinola'nın 30 Mayıs ve 27 Haziran 1571 tarihli mektupları, ASG, 1967.

kabileceğinden, İspanya'dan alınan piyadelerin limanda kalmalarına gerek yoktu. Santa Cruz Markizi 14 kadırgayla hemen Napoli'ye gitmesi ve oraya gittiğinde don Juan'ın daha fazla vakit kaybetmemesi için gereken hazırlıkların hepsini tamamlaması emrini aldı.

Büyük harekâtın hesaplarını tutabilen tek adam olan ve Almanya ile Milano civarında toplanan piyadeleri kadırgalara bindirme hazırlıkları için bir süre önce Cenova'ya gelen görevli Francisco de İbarra, don Juan'a iki Alman alayından biri olan kont Vinciguerra d'Arco'nunkinin La Spezia'ya ulaştığını söyledi ve don Juan'ın Sicilya ile Napoli'nin 27 kadırgasıyla gelmesini beklemek için Cenova'da kalan don Juan de Cardone bunları alması için hemen o limana gönderildi. Kont Lodrone'nin komutasındaki diğer alay ve Sigismondo Gonzaga'nın İtalyan alayı halen Milano'da bulunuyor ve La Spezia'ya hareket etmeyi bekliyorlardı; ama don Juan bunları beklemek niyetinde değildi. Onlarla Doria meşgul olarak, (İspanyolların *coronelias* dedikleri) bu alayları kendi malı olan 11 kadırgaya ve Oviedo'nun kiralayabilmeyi başardığı diğer nakliye gemilerine bindirecekti. İbarra, serseme dönmüş haldeki don Juan'a piyadelerin paraları ödenmedikçe Milano'dan ayrılmayacaklarını açıkladı. Çok az parası ve bunları muhafaza etmesi için aldığı kesin bir emir olan prens yeniden Milano valisine yazarak, ücreti hükümet bütçesinden borç olarak ödemesini rica etti.

Bu arada, Cenova'da kalan kadırgalar, içlerinde tüfekler için 16 ton barut ve Lomellini şirketinin ürettiği peksimetlerin de oldukları mühimmatı ve erzakı yüklemekteydiler. Don Juan yükleme işlemleri bittiğinde hemen hareket etmekte kararlıydı ve 31 Temmuzda krala kadırgasına bindiğini yazdı. Saat akşamın dokuzuydu ve rüzgâr uygun olduğunda filo hemen demir alacaktı. Prens, Doria'ya La Spezia'dan piyadelerin alınmaları konusunda son derece titiz hazırlanmış bir talimat bıraktı: Kadırgalara yararsız insanlar alınmayacak, sahtekârlıklara meydan verilmeyecekti; ordu böyle büyük bir operasyon için uygun nitelikte olmalıydı; askerlerin yanlarına kadın, çocuk ve "çok zaruri olanlar dışında" eşya almalarına izin verilmeyecekti. Doria adamları yükledikten sonra, gemileri kadırgalara çektirerek denize indirecek ve hepsini Messina'ya gönderecek, ardından Napoli'de kendisine ulaşacaktı.

Doria bu genç adamdan böylesine ayrıntılı bir talimat almaktan hoşlandı mı, bilemeyiz, ama buna karşılık, o sırada Cenovalının kafasında çok acil halledilmesi gereken bir şey olduğunu biliyoruz. Kral onun on bir kadırgasını satın almayı kabul ettiğine göre, Juan Andrea bunları bir an önce teslim etmek istiyor, don Juan'ın daha Cenova'da iken onları almasını arzuluyordu; ama prens, kardeşine onları sadece Napoli'den almasını emretmiş olduğundan bu gerçekleşmedi. Ancak en büyük sorun hâlâ paraydı. Barut ve erzak alması için 11.109 skudo borç vermiş olan banker Nicolo Spinola kendisine ödemenin İspanya'da yapılmasını kabul etti. Bununla bir an, yanında getirdiği paraya dokunmasına gerek olmayacağı düşüncesine kapıldı; ancak memuru İbarra gelecek olan askerlere hangi güne kadar ödeme yapılmış olduğunu saptadıktan sonra geri kalanı ödeyene kadar bu fonun bir kısmını Cenova'da bırakmak zorunda kaldı. En kötüsü de, Milano valisine yazarak ordular için borç aldığı parayı iade etmeye söz vermesi oldu; zaten Milanolu yetkililer bu konuda büyük bir sorun çıkacağını ima ediyorlardı: Çok daha üzücü olanı, "böyle büyük ve son derece önemli bir operasyona başladıklarından, dost ve düşman bütün ülkelerin gözleri üzerlerindeydi."[17]

Cenova'da don Juan'ın kadırgalarına İnebahtı'ya kadar orada kalacak olan birçok İtalyan soylu bindi; bunlardan bazıları kadırgalardaki bütün piyadelerin komutanı olan Sforza di Santafiora, Urbino ve Parma'nın veliaht prensi idi. Bu sonuncusu daha sonra Flandre'deki İspanyol ordusunun kumandanı ve yüzyılın en ünlü komutanlarından biri olacaktı. Don Juan, Papanın bir sekreterini de kendisini beklerken buldu ve sekreter ona Venedik filosuyla birleşmek için hemen Otranto'ya gitmesini söyledi. Don Juan, Venedikli yetkililerle irtibata geçmesi ve onu rahatlatması için, İspanya'dan toplanmış olan ordulardan birinin albayı olan Miguel de Moncada'yı Venedik'e göndermeye karar verdi. Don Miguel'e verdiği talimat, genç prensin müttefiklerle bir sorun çıkmamasına önem verdiğini göstermekte:

17 Vargas Hidalgo 739-757; Setton 1022 ve 1024; Foglietta 256. Daha sonra Venedikli bir elçinin yazdığı gibi De Soto, "Majestelerinin ona danışmadan hareket etmediği," önemli bir kişilikti (Molmenti (b), XXXV).

> Hem sizin hem de sizden birinin Venediklilerin birleşmeyi geciktirmeleri hakkında ağzından bir kelime kaçırmaması gerekir ve onların askerleri ve filosu hakkında bir yorum yapmayın; hatta onların her yaptıklarını onaylayın, çünkü böyle davranmak bizim için yararlı olacaktır.

Moncado aynı zamanda Venediklilerin güçleri hakkında bilgi alacak, Türkle barış yapma taraftarı olan partinin halk arasındaki durumunu öğrenecek, özellikle de cumhuriyetin savaşı sürdürmek için yeterli parası olup olmadığını anlayacaktı.[18]

Ancak don Juan ve çevresindekilerin başka endişeleri de vardı. Belki en önemlisi ve herkesin uykusunun kaçmasına neden olan, genç prense uygulanacak hitap şekliydi. Yasal oğlu olmadığı için II. Felipe ona Altes denilmesini yasaklamış, Ekselans unvanıyla yetineceğini söylemişti. Sıradan insanlar elbette bunu bilmediklerinden ona Altes diye hitap ediyorlardı, ama sarayda kralın gözü önünde hata yapmamaya dikkat edilmeliydi. Venedik elçisi de buna alışmıştı:

> Üzerinde çok düşündükten sonra, ona ekselans diye hitap ettim, çünkü çevresindekilerin çoğu ve kralın hanesindekiler de bu unvanı kullanıyorlardı; diğerleri ise ona altes diyordu. Ama şimdi kral ona ekselans denilmesini istediğini anlayınca, majestelerinin hanesinde olduğu gibi hitap etmenin daha doğru olacağını düşündüm.

Dona, don Juan'ın bundan hoşlanmadığını, her dakika kendisine Ekselans denilmesinden sıkıldığını biliyordu. Elbette Altes denilmesine daha çok memnun olacaktı ve belki zamanla böyle olabilirdi. Ama don Juan yola çıkacağı sırada kral İtalya'daki yetkililere bu konuda talimat göndererek kardeşinin birlik hakkındaki resmi belgelerde hiçbir şartla Altes diye belirtilmemesini duyurdu. Daha da kötüsü, Sekreter Antonio Perez bu talimatın bir

18 Vargas Hidalgo 747-9. Santafiora için bkz. Codoin III, 186 ve Brunelli 2003. Don Juan'ın Cenova'ya geldiği haberi Venedik'te, Türk filosuna karşı hazırlanması kararlaştırılan 40 kadırganın donanımının durdurulmasına sebep oldu; ama onun Napoli'ye, oradan da Messina'ya yola çıktığı haberi bu rahatlamanın yerini hemen sabırsızlığa terk etti (Nunziature X, 31). Moncada 7 Ağustosta geldi ve don Juan'ın kraldan Otranto'ya gitme emri aldığını, ancak filolar Messina'da toplandıklarından, oraya gittiğini bildirdi: ivi, 34.

kopyasını don Juan'a da gönderme emri aldı ve temmuz başında Barcelona'da eline ulaştı. Talimatta ayrıca Requesense, Doria ve Santa Cruz'un onayları olmadan hiçbir inisiyatif almaması da yazılıydı: "Comendador Mayor," *Real* kadırgasında yolculuk yapacak ve imzadan önce bütün yazışmalarını kontrol edecekti. Genç adam bu çifte aşağılama karşısında şaşkınlık geçirdi. Krala bütün açık sözlülüğüyle yazarak, bu unvan konusunu Majesteleri ile aralarında görüşmelerinin daha az fırtına yaratacağını ifade etti. Genç ve deneyimsiz olduğunun farkındaydı ve bu yüzden, talimata uyarken kendisinden daha deneyimli olanlara kulak verecekti; öte yandan kralın filo kumandanı olarak kendisine güvenmediği duygusuna kapılmaya başlıyor, "Çoğu zaman, Majestelerine başka bir şekilde hizmet edebilir miyim diye kendi kendime soruyorum" diye düşünüyordu.

Prense Altes değil de Ekselans muamelesi yapılması hakkındaki kesin emir Roma'da da şaşkınlık yarattı. Zuniga, krala yazarak, don Juan'ın gelişiyle İtalya'da sorunlar çıkabileceğini bildirdi: "Çünkü İtalya'da Ekselans unvanı çok kullanılıyor, sanırım İspanya'da da yayılmakta; elbette bunlar zamanla değişiyorlar." Üstelik Papa bir centilmen değildi ve bu İspanyol etiketlerini şaşırabilir, böylece elçiler güç duruma düşebilirlerdi: "Korkarım, Papa don Juan'ı gördüğünde ona Altes diye hitap edecektir. O zaman biz Majestelerinin elçileri ona Ekselans dersek tuhaf bir durum ortaya çıkabilir."

Bu arada don Juan'ın saraydan uzak yardımcıları ona Altes diye hitap ediyorlar, bu da Requesens'in hiç hoşuna gitmiyordu. "Comendador Mayor," kralın ona verdiği danışmanlık görevinde çok baskıcı davranıyor, genç prens de onun "öğretmen ve ajan olarak" yanına verildiğini bildiğinden, kendisine karşı bir parça antipati duyuyordu; bu yüzden onu diğerlerinin yanında aşağılama fırsatı eline geçtiğinde bunu değerlendirmekte tereddüt etmedi. Don Luis o zamana kadar her gün onunla birlikte yemek yemişti ve bu durum halen devam ediyordu, ama Cenova'dan hareket ederlerken don Juan sekreterini göndererek, bunun artık değiştiğini, kendisinin onu davet etmesini beklemesi gerektiğini haber verdi. 31 Temmuz gece yarısı filo hareket ederken, de Soto, "Comendador Mayor buna çok kızdı ve kendi kadırgasından ayrılmamakla

tehdit etti," diye not düştü. Çılgına dönen Requesens hemen ertesi gün krala öfke dolu bir mektup yazarak durumu anlattı ve bunun "İtalya'da çok gürültü çıkaracağını" bildirdi. O günden sonra ikisi arasındaki ilişkiler bir daha düzelmedi, hatta don Juan İnebahtı'dan sonra krala yazarak haklılığını kanıtlamaya çalıştı. Juan de Soto, "Bu inatlaşmalardan ve yemeklerden ne kadar usandığıma Tanrı şahidimdir; bir an önce inzivaya çekilmek isterdim," diye yakınıyordu. "Ben bunların kurbanı oluyorum; bu tuzaklardan muhakkak kaçıp kurtulacağım."[19]

Cenova'dan 1 Ağustosta ayrılan don Juan, ayın sekizinde Napoli'ye geldi, ama kendisi için yapılan karşılama hazırlıkları henüz tamamlanmadıkları için Piedigrotta'da mola verdi ve ayın dokuzu akşamı "halkın büyük sevgi gösterileri arasında" limana girdi. Cenova Cumhuriyetinin üç kadırgasına kumanda eden Ettore Spinola, hükümetine pek de keyifli olmayan bir rapor gönderdi. Gemiden inmek için hazırlanan köprü kırıldığından, onarmak için başka kadırgalardan tahta almışlardı; Granvelle don Juan'ı karşılamak için, "beraberinde çok düzensiz haldeki şövalyeler ve centilmenlerle" Napoli'ye gelmişti; Spinola'nın *Capitana* kadırgası su alıyordu ve onarmak gerekecekti; Cenovalı Lominellilerin dört kadırgasında olumsuz bir hava hâkimdi, çünkü yolculuk sırasında prensin aklına gemide araştırma yapmak gelmiş ve kaçak olarak taşınan 90 balya kumaş ve başka ticari mal ele geçmiş, bunları Porto Ercole'de haczettirmişti.

Bu arada don Juan de Cardona da beraberinde kont Vinciguerra d'Arco'nun Alman alayı olduğu halde La Spezia'dan gelmişti; piyadelerden çoğu hastaydı. Sağlık sorunlarının artacağından endişe duyan Granvelle onların karaya inmelerini istemiyordu ve ayın onunda Cardone onları Palermo'ya taşımak için Sicilya kadırgalarıyla yola çıktı. Don Juan'ın kadırgalarına Sarno Kontunun alayı bindirilmeye başlamıştı ve bunun üç gün süreceği sanılıyordu. Sekiz Cenova kadırgası Paolo Sforza'nın alayını almak için

19 Dona 62; Serrano IV, s. 396 n., 429-30; Vargas Hidalgo 755, 758 ve 773; Serrano 1918, 107-8; Braudel 1986, 1176; Gonzalez Cremona 1994, 99-101; Bazzano 2003, 381; Capponi 2008, 194. Venedik'te öğrenildiği gibi, "Bizim generalimize öncelik tanımak için Katolik Kralın sancağını kaldırmak," "*Comendador Mayor*'un geçmişte dahil olduğu ilk mesele değildi": ASV, X, Gizli bölümler, 9, 172r.

Gaeta'ya gittiler. Bu arada, Papa V. Pius don Juan'ın Cenova'ya geldiğini öğrenince hemen "o zamana kadar unutulmuş olan," Kutsal İttifak güçlerinin kumandanlığı sancağını hazırlatmaya koyulmuş ve Kardinal Granvelle 14 Ağustosta gereken şekilde don Juan'a teslim edebilsin diye bunu kutsadıktan sonra Napoli'ye göndermişti.[20]

Papa bu sancakla birlikte, o zamana kadar olan gecikmelerden hoşlanmadığını belirten ve artık acele davranmalarını isteyen bir de mektup gönderdi. Don Juan da yola çıkmak istiyordu, ama lodos yüzünden yerinden kımıldayamadığı için bir hafta daha beklemek zorunda kaldı. Bu arada huzursuz tavırlarıyla çevresinde oldukça kötü bir intiba yaratmaktaydı. Vatikan elçisi, Altesin geldiğinde sadece Granvelle, Requesens ve Santa Cruz'a danıştığını, "hiçbir İtalyanın buna dahil olmadığını" bildirdi. Valiyle yaşamak da hiç kolay olmadı ve don Juan ona pek kısa bir süre dayanabildi. Prospero Colonna kendi masrafıyla 300 adamın taşınması hizmeti karşılığında onu ünlü bir haydudu affetmesi için ikna etmişti. Adam, Don Juan'ın kendi imzasının bulunduğu bir garanti mektubuyla Napoli'ye geldi; yargıcın karşısına çıktığında küstahça yanıtlar vermesi üzerine idam edildi. Bu şekilde aşağılanmış olmasına öfkelenen don Juan, yargıcı *Real* kadırgasına getirterek, Granvelle'in itiraz etmeye kalkışmasına kalmadan onu geminin direğine astırdı.[21]

Nihayet 21 Ağustosta don Juan'ın 25 kadırgayla Messina'ya hareket etmesi üzerine herkes derin bir nefes aldı; yolculuk iki gün sürecekti. Santa Cruz ise erzak ve mühimmat yüklemesi henüz bitmemiş olan 30 kadırgayı beklemek ve daha önce gelmiş olan İspanyol piyadeleri gemilere almak için 30 kadırgayla limanda kaldı. Doria ikinci Alman alayını bindirmeyi tamamlayıp kısa süre öncesinde La Spezia'dan ayrılmıştı. İspanyol ekiplerinin böyle sürekli dağınık halde olmaları Roma'da antipati yaratı-

20 Foglietta 257; ASG, 1966; Setton 1024; Nicolini 405-9; Serrano IV, 183 ("bunu şimdiye kadar unutmuştu": Zúñiga krala, 3 Ağustos); Promis 44-45; Nunziature Napoli 29-32. Krş. Fedele 1909.

21 Nunziature Napoli 31, Morales 38. Donanmanın yargıcı don Hierónimo Manrique'de konsüllerin dışında kalmaktan sıkılmıştı; 15 Ağustosta şöyle yazıyor: "Savaş konusu gizli tutuluyor... ve ben de halkın bildiğinden fazlasını bilmiyorum" (Civale 2009, 65).

yordu: Papa, Zuniga'ya bunu kasten yapıp yapmadıklarını sordu; Venediklilerse, Hıristiyan filosu Otrano'da olsaydı, Türkleri geri çekilmiş bulacaklarını söylediler. Ama gerçekte birbirinden farklı olarak yönetilen seksen kadırganın hareketlerini koordine etmek ve İspanya, İtalya ve Almanya'dan toplanan dokuz alayı farklı limanlardan gemilere bindirmek hiç de azımsanacak bir iş değildi, hatta bunun için II. Felipe'nin bürokratlarının onurlandırılmaları gerekirdi, çünkü bunca gecikmeden sonra nihayet işin sonuna gelebilmişlerdi.[22]

22 Contarini 33r; Foglietta 257-8; Serrano IV, s. 414 n., dök. 186, 194 ve 196. Don Juan'ın 25 kadırgası için bkz. alt, böl. XXV n. 1. Altı nakliye gemisinin arasında, "Çağımızın en büyüğü olan bir Ragusa gemisi Cebelitarık'tan buraya, "7500 salma" (1 salma= 275 lt.) taşıyordu": Promis 44.

Bölüm 24

Türkler Mağusa'yı kuşatıyor ve bu işte tahmin edilenden daha başarılı oldukları görülüyor. Kent son barut fıçısı kalana kadar direniyor ve gergin iki adamın karşılaşması bir felakete yol açıyor.

Mağusa, derin ve kuru bir hendekle ve on iki yuvarlak kulesi olan eski tip bir surla savunulan, çevresi iki mil uzunluğunda dört köşe bir kentti; doğu yönüne bakan marinası çok dardı ve denize uzanan bir çıkıntı üzerine inşa edilmiş küçük bir kaleyle savunuluyordu. Güney yönünün karadan savunması zayıftı ve buradaki duvar örgüsü daha modern bir düşünceyle güçlendirilmişti. Tersanenin, Campo Santo'nun, Andrucci'nin ve Santa Nappa'nın dört kulesi ve Limasol Kapısı denilen, kentin tek giriş kapısında yükseltilmiş platformlar vardı ve bunlar topçuların siperlikler ve toprak dolu torbalarla korunarak çevreyi top ateşine tutabilmelerine elverişliydiler." Elmas" adı verilen altıgen kapının önünde yapılmış bir kule orayı koruyor ve her zaman açık kalmasını sağlıyordu. Düşmanın çıkarma yapmasından önce Baglioni hendeği genişletip derinleştirmiş, duvarların çevresinde geniş bir arazi olması için evleri, kiliseleri yıktırmış, halka bahçelerindeki portakal ve dut ağaçlarını söktürmüş, böylece burayı topçuların görüş alanına açmıştı. Şehre tahıl, yağ, peynir, odun, kömür ve çevredeki hayvanlar stok yapılmış, götürülemeyenler yakılmışları.

Türklerin çıkarma yaptıkları haberi üzerine, kısa bir süre sonra kapağı Venedik'e atacak olan Piskopos Ragazzoni meydanda dini âyin yapmış ve herkesi İsa'ya ve Doga bağlılık yemini ettirmişti. Önce Bragadin, Baglioni ve diğer komutanlar yemin etmiş-

ler, "sonra gözlerinde yaşlarla bütün halk yemin etti ve teraslardan, balkonlardan, pencerelerden, çocuklar, kadınlar, hep birlikte sadakatimizi haykırdık." Meydanda toplanmış piyadeler ve milisler hep birden kollarını kaldırarak bağlılık andı içtiler. Halkın morali iyiydi, ama özellikle Lefkoşa'nın elden gitmesinden sonra Mağusa'nın savunmasının yalnız kalması nedeniyle, Baglioni'nin morali için aynı şey söylenemezdi. Önceki yıllarda surları kontrol eden mühendisler onları eski ve zayıf bulmuşlardı ve Astorre onların haklı olduklarının farkındaydı. Kendi şehri olan Perugia'nın belediyesinden bir görevliye yazdığı mektupta, "Size Mağusa'nın bir planını gönderiyorum; bunda savunmamızın zayıflığı açıkça görülüyor," diye yazdı ve surların çok daha genişletilmesi gerektiğini itiraf ederek, düşmanın orada olması nedeniyle bunu gerçekleştiremediklerini belirtiyordu.[1]

İlkbaharın yaklaşmasıyla birlikte Türklerin kampı da hareketlenmeye başladı. Marco Quirini'ni kadırgasının hareketinden sonra, Karaman ve Suriye sahillerinden gidiş gelişler yeniden başladı. Bunlar topları ve Mağusa'yı yağmalama hevesiyle gelen gönüllüleri ve özellikle de kuşatma için yün çuvalları, tahta ve demirden gereçleri taşıyorlardı. Şehrin surlarından endişeyle izlenen bu aralıksız trafik, Kaptan Paşanın nisan ayında gelerek Yeniçerileri ve baltacıları indirip malzeme taşınmasına yardımcı olmaları için 25 kadırgayı orada bırakmasıyla daha da arttı. Mustafa'nın kampında ağaç ve kiriş yığınları her gün, (İtalyan bir kumandanın dediği gibi, "dağlar kadar") yığılıyorlardı. Kuşatma altındakiler ve kuşatmacılar ara sıra irtibata geçiyorlardı: 1 Nisanda mahkûmların bedeli için bir ateşkes anlaşması yapıldı ve Lefkoşa'da esir alınan Podacataro ailesinden üç matmazel satın alınarak şehre getirildiler.[2]

---

1 Gatto 36-7, Gattoni 1999, 629. Mağusa savunmasının zayıflığının açıklaması ve bu zaafiyet hakkında genel yargı için bkz. Ascanio Savorgnan'ın mektubu, Promis 1874, 474-5, 484-93, Lorini'nin surlar üzerine diyaloğu (1597) alıntı, 506-7, Martinengo 5, Gatto 29, 33, 51, Contarini 24v, Paruta 236-7, Sereno 123-4 ve 241, Foglietta 229-231, Conti 95 ve üst, böl. XIV n. 6. Krş. Hale 1990, 298 ve 301, Von Wartburg 2002, 38-40 ve çağın şemaları ve baskıları, Hill 1948, 990 ve Venezia e i turchi 1985, 25 ve 245.

2 Martinengo 3, Gatto 51-2, Contarini 23v, Paruta 238.

Mağusa'ya yakın bir zamanda saldırılacağı belliydi. Bragadin nisanın ortasında karşı önlemlerini almaya başladı. Şehirden dört centilmen ve dört İtalyan kumandan ikişer kişi olup, doyurulacak boğazları sayarak yiyecek stokunu kontrol etmekle görevlendirildiler. Emre göre bütün evler, kuyular, gizli yerler itinayla araştırılarak, bulunan bütün sebze, zeytinyağı, şarap ve sirke gibi gıda maddeleri not alınacaktı. Kayıtlar hazır olduğunda yetkililer gereksiz boğazları şehirden çıkarmaya karar verdiler. Bunun tek tanığı olan Komutan Gatto'nun belirttiğine göre, duyurulan bir bildiriyle halk karar vermekte serbest bırakılarak, şehirden ayrılmak isteyenler bürolara gidip bir listeye isimlerini kaydettireceklerdi. Savunmada yararları olmayacağı belirlenen 5370 kişi, "Tanrı sizinle olsun," denilerek şehirden çıkma emri aldılar ve Limasol Kapısından dışarı çıkarıldılar. Beraberlerinde bütün mallarını ve bir günlük ekmek götürebilirler, ama silah, tahıl ya da un alamazlardı. Marcantonio Bragadin bütün çıkınları açtırarak şahsen tek tek kontrol etti. Tanıkların ifade ettiklerine göre, Paşa onları "nazik ve iyi niyetli" karşılayarak hepsini köylerine gönderdi.[3]

Mağusa Garnizonu, Quirini'nin getirmiş olduğu İtalyan piyadelerden başka, Lefkoşa kuşatmasından kaçan ve kendileriyle birlikte kurtulanlarla dağlara sığındıktan sonra kışın gelmesiyle şehre inmeyi tercih eden çok sayıda İtalyan, Rum ve Arnavut komutanlarla da desteklenmişti. Bragadin genel bir tespit yapılmasını emretti ve surların içinde yaklaşık 4000 İtalyan, adadan toplanmış 3000 Rum, 800 Venedikli milis piyade ve 200 Arnavut atlı milis olduğu anlaşıldı.[4] Burada, ajanların verdikleri ve düşman güçlerinde 7.000 süvari, 193.000 piyade ve 40.000 kazmacı,

3 Sayı, Gatto 52'de verilendir, krş. Valderio 1028 ("Yeniçerilerin eşliğinde 3660 kişi dört gün içerisinde köylerine gitti"); Paruta 241, sonbaharda gerçekleşen uzaklaştırmarı da ekler (Mağusa'dan kovulan belki sekiz bin "yararsız insan" Türkleri rahatsız etmeden köylerine gittiler: krş. üst, böl. XVII n. 1); Foglietta 131 (5000 yararsız boğaz Mağusa'dan dışarı atıldı ve Türkler tarafından "nazikçe ve çok iyi" karşılandılar). Kuşatma öncesinde kentin nüfusu yaklaşık 10.000'di: Arbel 1984, 199-200.

4 Bragadin'in, Quirini'nin gidişi üzerine raporu, Quarti 503-4, Calepio 113r tarafından bire bir onaylanmış; savunucuların sayıları için ayrıca bkz. Martinengo 3, Gatto 54, Monello 2006, Ek, 23. Ama Bragadin'in nisan ayındaki yeni bir mektubu düzeltir: Sadece 3200 İtalyan, 600 topçu, "cernidelerden" 1300 Rum, ayrıca kentten 2800 ve köylülerden 4000 (Qı arti 508-9).

toplam 240.000 kişinin olduğunu belirttikleri raporlarını nasıl karşılandığını öğrenmek ilginç olurdu. Üstelik Komutan Gatto bunları gayet düzgün olarak yazdığı için Hıristiyan komutanlar da inanıyorlardı; öte yandan düşmanın ada nüfusundan çok daha fazla sayıda olan bu askerleri Kıbrıs'a getirip orada tutmasının mümkün olmadığı da açıktır. Düşmanı korkutmak amacıyla bu verileri ortalığa yayanlar büyük olasılıkla Türklerin kendileriydi, ama Mağusa savunmasına çok güvenildiğinden, başlangıçta hiç kimse teslim olmayı aklından geçirmedi.[5]

Türklerin kışı geçirdikleri kamplarından çıkarak kuşatma çalışmalarına başlamalarından önce, savunmacılar onların kente yaklaşmalarını güçleştirmek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Şehrin çevresine çok sayıda uçları sivriltilmiş ve "diken" denilen üçgen şeklinde demir saçarak, üzerlerinde dörder çivi ucu bulunan tahta levhaları toprağa gömdüler; böylece düşman ayağını sakatlamayı göze almadan şehre üç yüz adım mesafeden fazla yaklaşamazdı. Karanlıktan yararlanarak hafif süvarilerle dışarı çıkıp, Venedik'ten özellikle getirilmiş olan zehirle civardaki bütün su kuyularını zehirlediler. Ama asıl problem, erzak, özellikle tahıl eksikliğiydi. Ücretini askerlerin ceplerinden ödemekte oldukları ekmek, kentte bulunan yegâne fırında pişiriliyor ve herhangi bir istismarı önlemek için, "günde adam başı ikiden fazla verilmiyordu." Arpa, kavuzlu buğday ve saman tükendiğinden, atlar kepekle besleniyorlardı. "Askerin ekmek için günde harcadığı iki kuruşun dışında," geri kalan her şey ücretsiz dağıtılıyordu. Peynir ve şarap dağıtımını (fıçılar boşaldığında, şarap yerine sirkeli su verdiler) bizzat Bragadin denetliyordu. Surların bitişiğine bir mutfak kurulmuş, oradaki sekiz kazanda pilav ve tuzlanmış et pişiriliyordu; günlük porsiyon bir tabak pilavla dört ons etti ve perhiz günlerinde zeytinyağlı bakla veriliyordu.[6]

Son bir problem de, askerlere yapılan ödeme oldu. Anavatanla bağlantıları kopan Kıbrıs'taki Venedik yetkilileri hemen parasız kalmışlardı. Kamunun kasalarında artık ne altın ne de gümüş kaldığında, kuşatılan kentlerde genellikle uygulanan usule başvurul-

5 Gatto 40-1, 54; ama Sereno 239, 40.000 kazmacı sayısını zımnen 4000 olarak düzeltir.

6 Martinengo 5-6, Gatto 52-4; zehirler için ayrıca bkz. Hale 1990, 301.

du: Zafer kazanıldığında gerçek parayla değiştirmek vaadiyle adi madenden para basılarak yürürlüğe sürülecekti. Bragadin, Mağusa'da gece gündüz demeden bakırdan para bastırıyor, orduya ve satıcılara bunlarla ödeme yapılıyordu. Elbette insanlar bu paraları memnuniyetle kabul etmiyorlardı; ancak "Ekselansları bunları reddedenlere idam cezası verileceğini duyurunca," bakır paralar hemen altın ve gümüş gibi değer kazandılar.[7]

17 Nisanda Lala Mustafa ordusuna bir tatbikat yaptırdı. Surlardan üç mil mesafede olmalarına rağmen, Baglioni Limasol Kapısının üstündeki surların mazgallarından elindeki en iri güllelerden attırarak onlara kayıp verdirip panik çıkmasına sebep oldu. Türk tüfekçiler şehirden bir ok atışı mesafede bulunan çıplak bir tepeye konuşlanarak karşılık verdiler, ama tepe şehre çok yakındı ve savunucular birkaç gün içinde onun altına bir mayın çukuru kazarak havaya uçurdular. Neticede bu önemli bir çatışma değildi, ama şimdi Türk birliklerinin büyük olan bölümü kampını kaldırıp, önceden portakal bahçelerinin bulunduğu şehrin daha yakın bir yerine yerleşiyordu. Yazın bunaltıcı sıcağına karşın çok sayıda su kuyusunun bulunduğu bu yerde, teorik olarak zehirlenmeleri gerekirdi, ama kısa süre sonra Türklerin bunları rahatça kullandıklarını gördüler. Bu arada Lefkoşa'dan 15 büyük kalibre top almaya adam gönderilmişti ve bunların gelmeleriyle asıl dram başladı: 25 Nisanda Türk kazmacıları adanın köylülerinin ve askeri birliklerin yardımlarıyla kente yaklaşan siperler kazmaya başladılar.[8]

Kuşatmacıların sorunu, savunucuların silah atışlarına maruz kalmadan, toplar için savunma duvarları ve tüfekçiler için siperler hazırlayabilmekti. Bu yüzden ilk gün için gereken araçlar silah değil, kazma kürekti. Mühendislerin yönetiminde, şehre hep biraz daha yaklaşan üstü kapalı bir koridor kazıldı. Gatto, surlardan onun "yılan gibi kıvrılarak yavaş yavaş yaklaştığını" ve araziyi birçok siper ve üstü kapalı yolaklarla köstebek yuvasına çevirmekte

7 Gatto 32; Hill 1948, 956; ASV, SS 77, 45r; AV 1566-1570, 294v.

8 Martinengo 3, Gatto 53-5, Calepio 113v. Martinengo kamp yerinin değiştirilmesini ve kuşatma toplarının gelişini mayıs ortasına ve çalışmaların başlamasını 25 Mayısa bağlar, ama Calepio'da ve Valderio 1035'te yazıldığı ve Sereno 239 ile Paruta 238'in zımnen düzelttikleri gibi, nisan ayıyla karıştırmakta.

olduğunu gördü. Kamptan kente doğru yaklaşan hendekler insan boyundan daha derin kazıldıklarından, atlı sipahiler bile kendilerini tehlikeye atmadan buralarda ilerleyebilirlerdi; surlardan ancak onların mızrakları görünüyordu. Gece karanlık bastığında Mağusa'nın toplarının kullanılamadıkları sıralarda kazmacılar o yolları birbirine bağlayan ve içlerinde tüfekçilerin korunabilecekleri toprak yığınları bulunan paralel bağlantılar açıyorlardı. Hafriyat çalışmaları dağ gibi toprak yığınları oluşturunca askerler gelip bunların gölgelerine yerleştiler ve şehre çok yakın bir mesafede kuşatma altındakilerin silahlarından tamamen korunaklı halde birçok çadır ve otağdan tam bir askeri kamp meydana çıktı.

Bu olayın canlı tanıkları ve Paruta gibi çağın tarihçileri, Türklerin bu çok ileri seviyedeki kuşatma tekniği, "inanılmaz çabaları" ve "harika teknolojileri" karşısında duydukları hayranlığı gizlemiyorlar. Kazmacılar, "hendeklerde onları silah atışlarından koruyan dağ gibi toprak kümelerinin arkasında yürürken görünmüyorlardı bile." Önceki aylarda stoklanmış olan inşaat tahtaları gece gündüz taşınarak oraya getirildi ve ilerleyen sığınaklar yeteri kadar yaklaştıklarında, topçuların siperleri inşa edilmeye başlandı; bunlar çok yüksek ve oldukça kalındılar. Şehre dönük olan yüzünün kirişleri meşe ağacındandı ve boşluklar toprak, çalı ve pamuk çuvallarıyla doldurulduldular. Boşlukların arasında tahta siperlikli top namluları için açıklıklar vardı. İlk kale büyük bir süratle Pre Cipolla mevkiinde surların güneybatı köşesinde, Limasol Kapısını koruyan kulenin sağ tarafında yükseldi; diğerleri ise doğu yönünde, tersanenin kulesinin önünde, "deniz kayalıkları" denilen yerde yapıldılar.[9]

Yaklaşmakta olan tehlikenin iyice farkında olan savunmacılar mermi sağanağından korunmak için yapabilecekleri her şeyi yaptılar. Hendeğin karşısındaki duvar tuğlalarla yükseltildi ve iki ayak genişliğine getirilip tüfekçiler için küçük mazgallar açıldı. Kentin duvarları kirişli barikatlarla yükseltildi; yarımayların ve şövalyelerin korkuluklarına okçular için açıklıkları olan barikat levhalar ve tüfekçiler için sabit atış yerleri yapıldı; nihayet savaşın beklendiği o bölüme ellerinde bulunan en iyi toplar yerleştirildi. Büyük bir nöbetçi devriyesi duvarla korunan çevre yolda ve

9 Martinengo 3, Gatto 55, Paruta 238-9, Lorini alıntı, Promis 1874, 508.

kulelerden hendeğe kolayca sıvışılabilmeye yarayan açıklıklarda gece gündüz nöbet tutuyordu.

İlk günlerde Rum ve İtalyan piyadeler kentten çıkarak düşmanın kazmacılarına ani hücumlar düzenliyorlardı; bazen de Arnavut hafif süvariler çıkıyorlardı ve bunlardan en az biri kanlı oldu: Çok sayıda asker kalabalık yüzünden kıyıdan suya düştü ve "atlarının karnı su dolu olarak denizde çarpıştılar;" diğer yandan savunmacıların topları burçlardan düşmanı biçiyordu. Bunlardan birinde, kılıç ve kalkanla donanmış üç yüz Rum ve üç yüz İtalyan tüfekçi siperler batağına saplanarak meydanda yüzlerce ölü ve yaralı bırakınca, bundan vazgeçmeye karar verildi. Eğer kuşatmaya dayanmak istiyorlarsa, böyle büyük kayıplar vermemeleri gerekirdi.[10]

Mayısın ortasında Türklerin siperleri hendek duvarına kadar yaklaştı ve özellikle şafakta ve akşamüzeri Yeniçeriler oralardan surlara sürekli ok yağdırıyorlardı. Top atışları en sağdan başlayıp en sola kadar devam ediyor, "ve hepsi bitirince, bu defa baştan başlıyorlar, diğer uçta bitiriyorlardı" bu korkunç sağanak sürerken –Yüzbaşı Gatto yazıyor– surların üzerine çıkmak tehlikeli oluyordu, hatta, "gökten dolu yağar gibi düşmandan gelen tüfek mermileri altında," evden çıkmak bile tehlikeliydi. 19 Mayıs Cumartesi günü Yeniçeriler şafaktan iki saat önce her zamanki gibi ateşe başladılar ve bu bir saat sürdü; sonra aniden kesildi ve davul sesleri eşliğinde bütün hatlardan üçlü bir savaş çığlığı yükseldi. Bu sırada, siperlere yığılan sancaklar meydan okur gibi korkuluklara çıkarıldılar. Bundan hemen sonra on kuledeki 70 ağır topun atışı başladı ve –tanığın ifadesine göre– öyle sesler çıkarıyorlardı ki, sanki dünya yıkılıyordu. Bundan bir yıldan fazla bir süre sonra, kuşatmadan kurtulan ve İstanbul'daki Yedikule'ye hapsedilen İtalyan komutanlar bombardımanın "dünyanın kuşatma altındaki başka hiçbir şehrinde o kadar yıkım ve ölüme neden olmadığını" söylüyorlardı.[11]

Surların üzerinde iki büklüm olmuş Venedikli kumandanlar düşmanın planını kestirmeye çalışıyorlardı. Daha sonra, sağ kalanların bütün raporlarında bataryalar (kimi tutarsızlıklar da

10 Martinengo 4, Gatto 54-56, Paruta 240.

11 Gatto 57, Valderio 1029, Matteo da Capua, Podacataro 206v, Paruta 244.

olsa) ayrıntılarıyla listelenecekti. Kuşatma topları 50'den 120 libreye kadar çaplarda olan ve 180 librelik devasa büyüklükte toplardan oluşuyordu. Üç burçtaki 34 top Limasol Kapısını ve onu koruyan bendi dövüyorlardı. İki büyük, dokuz orta boy top bulunan iki burç Santa Nappa Kulesini görüyordu; iki büyük yedi orta boy top Andrucci Kulesini, 12 toplu iki kule tersaneye kadar olan alanı ve Deniz Kayalarında inşa edilmiş bir burçtan tersanenin kulesine ateş ediliyordu. Serseme dönen savunmacılar ilk gün 3373 tane gülle atıldığını, kuşatma süresince de bu sayının her 24 saatte ortalama 2000'i bulduğunu hesapladılar. İlk başlarda düşman, "surlara zarar vermekten çok, şehri ve bizim toplarımızı hedef alıyordu;" başka bir ifadeyle, bombardıman surlarda gedik açmaya yönelik değil, mazgallarda konuşlanmış olan topçulara yönelikti ve gülleler oradan şehre düşmekteydi; bu yüzden tehlikeli olan evler boşaltılarak ahali surların arkasına yerleştirildi.[12]

Şehrin topçuları, kuşatma bataryalarına doğru ateş açarak buna cevap verdiler; düşman topçuları onlara hedef olmadan bir an bile ortaya çıkamıyorlardı. Türklerin birçok topu isabet aldı ve kaleleri hasar gördü, ama kuşatmacılar ellerindeki çok sayıda iş gücü, kampa yığmış oldukları bol miktarda çalı çırpı, ağaç, yün ve pamuk balyalarıyla gece bunları tekrar onarıyorlardı; böylece savunmacılar sabah kederle, verdikleri hasardan hiç iz kalmamış olduğunu görüyorlardı. On gün süren aralıksız karşı atışlardan sonra, birilerinin aklına ellerinde kalan barutu kontrol etmek geldi ve bunun soncunda çok fazla barut tüketmiş oldukları anlaşıldı; böylece Mağusa topçuları atışı durdurdular. Sadece 30 top uygun fırsat bulunduğunda kullanılacaktı, ama gereksiz tüketimi önlemek amacıyla başlarında bir kumandan olması gerekiyordu. Barutun azaldığının öğrenilmesi kentte söylenmelere sebep oldu ve askerler kumandanlarının tedbirsiz davranmış olmakla eleştirdiler. Oradan kurtulanlardan bir daha sonra, "Onları şehre yaklaştırmamak için günde elli değil, tam bin top atışı yapılıyordu," diye bahsetmekteydi. İtalyan birlik-

12 Gatto 57-59 ve Valderio 1029. Martinengo 4-5, 74 parça diyor, ama sonra kimi tutarsızlıklarla sadece 64'ünü sayıyor; Matteo da Capua, 74 parça. Calepio 114r, toplar ve bataryaların sayısında Martinengo'yu tekrarlıyor, ama ilk gün 2500 top atışı yapıldığını belirtiyor.

lerden birinin kumandanı olan Mario Compagnone, Marcantonio Bragadin'le bir tartışma yaşadı. Nedenin barut konusu olup olmadığını bilmiyoruz, ama komutan bunu pahalıya ödedi: Çok öfkelenen Bragadin kılıcını çekerek onu öldürdü ve bunun karşılığında herhangi bir cezai yaptırım olmadı.[13]

Venedikli kumandanlar halkın moralinin düzelmesi için şehirde söylentiler yayıyorlardı. Türklerin kampından kaçan bir esir, bombardımandan düşmanın topçularından ve mühendislerinden çok ölü olduğunu, Mustafa'nın kampındaki askerlerin top atışlarına son verilmesini istediklerini anlattı. Ama Komutan Gatto'nın naklettiklerinden, surlardaki durumun da hiç iyi olmadığı anlaşılıyor. Aralıksız top atışları kaledeki birçok topu parçalamış, korkulukları yıkmış ve çok sayıda topçunun ölümüne sebep olmuştu. Artık Mağusa surlarının üzerinde yapılmış olan top deliklerinden atış yapabilmek için bütün açıklıkları pamuk çuvallarıyla kapatmak, onları atışın hemen öncesinde oradan kaldırmak gerekti ama buna rağmen bile kayıplar çok fazla oldu.[14]

Düşmanın toplarını susturmak amacına erişen Türkler yeniden atışa başladılar ve "bir orayı bir burayı, bir yukarıyı bir aşağıyı dağıtarak surları top yağmuruna tuttular ve sonra sabit atışa geçtiler," yani artık sadece zayıf noktalara nişan alarak gedikler açmaya çalıştılar. Top atışlarının sebep oldukları molozlar toprağa altüst ediyor, kazmacılar bununla hendeği dolduruyorlardı. Kuşatmadakilerse, aralıksız olarak burayı boşaltmaya çalışıyorlardı; askerler ve onlarla beraber ahali de gruplar halinde sıray-

13 Monello 2006, 170; Gatto 56; Sylvestrani Brenzone 81. Bütün canlı tanıklar, birkaç gün süren top atışlarından sonra fazla barut harcandığı fark edilerek bunun hemen azaltılması emredildiği üzerinde hemfikirken, sayılar bir yazardan diğerine farklılık göstermekte. Martinengo 6, Gatto 58-9: 10 gün sonra top atışı kesilerek, günde sadece 30 top için otuzar atışa izin verildi. Podacataro 206v: 8 gün karşılıklı top atışı; ilk gün 400 varil barut harcandı. Matteo da Capua: Savunmacılar günde 1500 top atışı yapıyorlardı ve 8 gün içinde 4000 varil tüketmişlerdi; Barut stoku (kentin savunması için gerektiğinden, herkesin sandığı gibi) çok fazla değildi. Valderio 1029: Kentte sadece 4300 varil barut vardı ve üç gün sonra üçte biri tükenmişti; bu yüzden atışların sınırlandırılması, art arda 100 atıştan fazla yapılmaması emredildi. Düşman top atışlarının yoğunluğunun azaldığını hemen fark etti ve ertesi gün 4000 atış yaptı; savunmacılara her hareket için 80 atış ve sonra günde ancak 20 atış yapılması emredildi.

14 Gatto 60-1, Calepio 114r, Setton 1029.

la aşağı iniyorlar, başpapazın organize ettiği kadınlar da surlara tuğla, taş ve su taşıyorlardı. Türkler 24 Martta savunucuların hendek duvarına açtıkları yarıkları ele geçirdiler; buradan hendeğe inişe tüfeklerle engel olabiliyorlardı. Astorre Baglioni iki İtalyan birliğiyle Limasol Kapısından çıkış yaparak yağmur altında bütün gün çarpıştı, ancak ıslanan tüfekler bir işe yaramadılar; Türklerse hendek duvarına, "havayı karartacak kadar "çok sayıda ok attılar. Sonunda İtalyanlar balta ya da tüfekten boş kalan ellerinde mızraklarla harekete geçerek, top ve tüfeklerin korumaları altında açıklıklara kadar gidip onları parçaladılar.[15]

Mustafa ertesi gün bir Yeniçeriyle şehrin teslim olmasını isteyen bir mektup gönderdi. Baglioni, diğer komutanlara da hitap eden mektubu okuduktan sonra, onlara bir şey bahsetmeden cevap yazarak, Yeniçerinin Paşaya Mağusa'nın teslim olmayacağını söylemesini emretti. Adam giderken surlardaki askerler ıslık çalarak, "Yaşasın San Marko," diye naralar atıyor, arkasından alay işaretleri yapıyorlardı. Ertesi gün Mustafa yeni bir çağrı gönderdi; bunda doğrudan halka seslenerek, onlara canlarını seviyorlarsa teslim olmalarını öneriyordu.[16]

Bu arada Türkler hendek duvarını ellerinde tutmaya devam ediyorlar, bir yandan da hendeği dolduruyorlardı. Kuşatma altındakiler ise düşmanın doldurduğu toprağı geceleri şehre taşıyorlardı, ama kuşatmacılar hendek duvarında yeni delikler açarak orayı adeta güvercin yuvasına çevirdiler ve oradan yaptıkları atışlar kuşatma altındakilerin dışarı çıkmalarını çok tehlikeli hale getirdi. Baglioni'nin askerleri gece saldırısı yapmak için çıktılar, ama "daha çıkar çıkmaz, hendek duvarından yapılan çok sayıda tüfek atışıyla vuruluyorlardı." Johannis Mormoris adında Rum bir mühendis, tek kişinin omuzlayabileceği ağırlıkta, birbirine menteşelenmiş taşınabilir levhalardan kalkanlar yaptı; bunlarla hendeğe doğru tüfek atışlarından korunaklı bir koridor oluşturabileceklerdi. Bu levhalardan hendek suruna kadar çıkmaya yetecek sayıda inşa edildiğinde, 30 Mayıs gecesi levhalar hendeğe taşındılar ve bunların koruması altında savunmacılar molozları taşımaya başladılar. Ancak yoğun tüfek ve ok atışları altında bun-

15 Martinengo 11, Gatto 58-9, Calepio 275-6.
16 Calepio 114v.

ların yetersiz oldukları anlaşılarak, arkalarında birçok ölü ve yaralı bırakıp aceleyle oradan kaçmak zorunda kaldılar. Mühendis de bir tüfek mermisiyle kalçasından yaralandı, birkaç gün sonra da öldü.

Hendek molozlarla doldurulup toprak seviyesine gelince Türk kazmacılar duvarı yıktılar ve daha önce yaptıkları gibi, burada da her kuleden surlara kadar ulaşan, toprak yığınları, çalı çırpı, yün ve pamuk çuvallarıyla korunan örtülü yolaklar açtılar. Böylece kuşatmacılar ellerinde kazma küreklerle ve sadece burçlardan rastgele atılan silahların tehdidi altında surların dibine kadar ulaşabiliyorlardı. Daha yakına yapılan yeni kulelerse hendek suruna doğru yükseliyorlardı ve toplar savunmayı daha yakından dövebilmek için yeni yerlerine taşınmışlardı. Baltacılar surların dibine kadar dallar, tahtalar, çuvallar yığarak çıkışları kapatıp duvarlardaki delikleri tıkadılar ve bu yığdıklarını birkaç gün içinde neredeyse surların seviyesine kadar yükselttiler. Bragadin şehre bir çuval yün ya da pamuk getiren herkese bir düka ikramiye vaat etti, bu sırada düşmanın kazmacıları korunaklı patikalardan gelerek baltalarla surlara saldırmaya başladılar.[17]

Bombardımanın başlamasından bir buçuk ay sonra, haziranın başlarında Mağusa surlarının güney yönü top atışları ve kazmacıların çalışmalarıyla o derece tahrip olmuştu ki, kuşatmacıların doldurdukları çuval ve molozlardan oluşan yığınla neredeyse aynı seviyeye gelmişti ve istenirse üzerine atla çıkılabilirdi. Ama yarımay şeklindeki burçlarda savunmacılar için yeterli alan bulunuyordu; tüfekçiler ahşap kafesler, yaş toprak sandıkları, pamuk çuvalları yığıp, bunların arkasına konuşlanıyorlardı. Bu durumda Paşa toplu halde saldırı zamanının gelip gelmediğinden emin değildi, bu yüzden savunmanın bazı noktalarını test etmekle yetindi. Türkler siperlerinden dört kez çıkarak yaklaşmayı denediler, ama tüfekçilere karşılık vermek istemediler; bunların "tavuk gibi" tereddütle yaklaştıklarını gören savunmacılar onlara hakaretler savuruyor ve alay ediyordu. Bu sırada Mustafa kazmacıların çalışmalarını sıkılaştırdı ve kazma kürekle molozlarla dolu arazide yollar açarak ilerleyip yarımayların altlarını kazmaya başladılar, ardından pamuk çuvallarını ateşe veren yoğun ok atışı arasında,

17 Martinengo 6-11, Gatto 60-3, Paruta 244.

savunmacıların yeni yaptıkları korkulukları kancalarla aşağı çektiler.[18]

Savunmacıların ellerinde korkunç bir silah vardı: Havai fişekler! Bunlar metal ya da cam bilyeler, toprak tencereler, şişeler, hatta katran, güherçile, sülfür, kâfur, terementin, akvavit karışımlarıyla dolu variller, yine bu karışımlarla dolu, ağızları tahta bir tıpayla kapanmış, üstlerinde barut dolu bir çukur bulunan taş dibeklerdi. Bunlar aşağıda çalışmakta olan kazmacıların üzerlerine fırlatıldıklarında patlayarak içindekileri etrafa saçıyor, adamlar yanık ve yara içinde kalıyorlardı. Komutan Gatto bunların yaptığı etkiden övünerek söz ediyor: "Gece gündüz çok sayıda Türkü öldürüyorlardı;" ama bundan düşmanın da haberi vardı ve sürekli olarak savunmaya havai fişekleri fırlatıyorlardı. Bunlar, içinde sülfür tozu bulunan küçük tencerelerin sarılı oldukları torbalardı. Gatto bunların büyük etkisine de tanıktır: "Bu torbalar kime değerse onu çıra gibi yakıyordu;" bu arada bütün çevrede tüfekler ve barut dolu şişeler patlıyordu. Bütün kuşatma boyunca Türkler savunmacıları canlı canlı yakarak, hücumlarını bir ateş yağmuruyla desteklediler; "Biri şayet ölmemiş, ama yaralanmışsa artık o savaş için işe yaramaz demekti."[19]

Kuşatmacılar artık surların dibine kadar geldiklerinde (hatta surların kalbine daldıklarında), kuşatmanın en tehlikeli ve korkutucu bölümü, yani "mayın savaşı" başlıyordu. Uzmanların denetimi altında çukurlar ve koridorlar açmış olan Paşanın kazmacıları traverslerle çatıyı desteklemek suretiyle toprak altında çalışarak bariyerin ve kulelerin altlarında tüneller açıp buralara barut dolduruyorlardı. Bunlar ateşe verildiğinde, patlama yarımayları veya bütün duvarı çökerterek savunmacıları içine gömüyordu. Buna alınacak tek karşı önlem, alttan gelen sesleri dinleyerek mayınların yerini tespit etmek ve bunlara doğru tüneller açarak çalışanları aniden bastırıp altetmekti.

Haziran ayı boyunca Lala Mustafa'nın Ermenileri kule duvarlarının, tersane ve Campo Santo kulelerinin altında altı mayın tüneli açtılar. Savunmacılar bütün tehlikelere rağmen bir yandan Türk siperlerini koruyan çalıları ve yün çuvallarını ateşe veri-

18 Gatto 63, Matteo da Capua.
19 Martinengo 7, Gatto 50, 64, 91, Sereno 247.

yorlar, öte yandan sesleri dinleyerek mayınların yerlerini belirlemeye çalışıyorlardı. Şehirden çıkan ekipler ay ışığının zırhlarının çeliğine yansımaması için üstlerine gömlek giyiyorlardı, bu yüzden İtalyan askeri jargonunda bunlara "gömlekliler" denirdi. Savunmacılar gece gündüz dinleyerek ortadaki üç kuleyi tehdit eden mayın tünellerini belirlemeyi başardılar. Savunmacıların açtıkları tüneller mayın döşenmiş tünellere ulaşıp onları çökertir çökertmez, yeraltında meşale ışığında çatışma başlıyordu; bu nedenle kazmacıların arkalarında hep bir tüfekçi ekibi bulunması gerekiyordu ve bu çatışmalar loş ışık altında uzun süre devam ediyordu. Bunlardan birinde, savunmacıların açtıkları tünel diğerine ulaştığında oranın barut doldurulmuş olduğu görülmüş ve barut alınıp şehre götürülmüştü.

Bu şekilde üç mayın tüneli iptal edildi, ama yeraltından gelen tok seslerden çalışmaların devam etmekte olduğu anlaşılıyordu ve surlarda tetikte bekleyen askerler nafile yere kulaklarını bu seslere vererek, sıranın kime geleceğini anlamaya çalışıyorlardı. 21 Haziranda Türkler tersanenin yarımayının altındaki mayını ateşleyerek duvarın büyük kısmını çökerttiler; neyse ki oraya henüz gelmiş olan nöbetçiler, olduğu gibi göçen korkulukların önünde değil, daha geriye yığılmış olan ahşap fıçıların, pamuk çuvallarının arkasında duruyorlardı. Patlama o kadar şiddetli olmuştu ki, bütün şehir deprem olmuş gibi sarsıldı. Devasa toz bulutu daha çökmeden Türkler kulelerdeki toplara doğru çifte salvo atışı yaptılar, sonra piyadeler yıkıntıları üzerine çıkıp saldırıya geçtiler ve "mayının yığdığı molozların üzerine o kadar çok bayrak diktiler ki, hepsi birbirine değiyordu."

Her tarafı duman ve alevler kapladığından, yıkımın boyutlarını saptamak olanağı yoktu; arkadaki siperlerde bulunan İtalyan tüfekçilerin hedefinde olan Türkler hazırlık yapmadan onların üzerlerine gitmeye cesaret edemediler. Düşmanın üzerine oklar, taşlar ve "öldürücü etkisi olan torbalar" fırlatarak, moloz yığınının üzerine aceleyle bir korkuluk dikip Yeniçeriler bunun arkasına siperlendiler; kazmacılar moloz yığının üzerinde çalışarak, aşağıdan düşmanın bulunduğu siperliği "kazma, küre ve kancalarla çalışarak" yıkıyorlardı. Ama kuşatmanın bu zorunlu duraklaması, savunucuların yeniden organize olup kulelere başka birlikler çı-

kartmalarını ve karşı tarafın askerlerini yıkıntılardan aşağı itmeye çalışmalarını sağladı. Tersane Kalesindeki ve kule burcundaki tüfekçiler yaylım ateşi açtılar; piyadelerse ellerinde mızrak, kılıç, pala ve benzeri silahlarla çarpışıyorlardı.

Çatışma beş saat sürdü; Yeniçeriler altı kez saldırıya geçtiler, altı kez püskürtüldüler. Bir defasında kalabalık bir grup Türk askeri surların altında, top ve tüfekten korunaklı bir kör noktaya kadar gidebildi, ama yukarıdan yağan havai fişekler hepsinin yanmasına sebep oldu. İtalyan birliklerinin en ileride çarpışan öncülerinin çoğu yaralanmış, ellerindeki bayraklar paçavraya dönmüştü, ama sonunda düşman çatışmadan vazgeçerek yıkıntıların oradan çekildi. Savunmacılar en büyük kayıplarını mayının patlaması üzerine veya ondan sonra gelen çatışma sırasında değil, bütün tanıkların dehşetle anımsadıkları başka bir kazada verdiler: Bir havai fişek yükü korunağın olduğu meydandan, tüfekçilerin arasından geçerken, belki de bir fitilin tesadüfen ateş almasıyla patlayarak yüz kişiden fazla insanın ölümüne veya ağır derecede yanmasına sebep oldu.[20]

22 Haziranda Mağusa limanına bir firkatenin gelerek destek kuvvetlerinin yolda olduğunu haber vermesi üzerine savunmacıların moralleri oldukça yükseldi. Askerler arasında yayılan, Hıristiyan filosunun Kızılhisar adasına gelmiş olduğu haberinin komutanlar tarafından kasten mi yayıldığını, yoksa kendiliğinden mi çıktığını saptamak oldukça güç. Ama bu doğru olsa bile yine de sıkı durmaları gerekirdi. Savunmacılar topların hasar verdikleri ve kazmaya devam edilen yerlerde duvarları ve korunakları onarmaya devam ediyorlardı. Ahali buraların içlerinin toprakla doldurulmaları için şilteler, bezler, çarşaflar, hatta halılar taşıyordu. Bombardıman acımasızca devam ediyor, sadece günün en

20 Gatto 64-69, Martinengo 6-7, Matteo da Capua. Secondo Podacataro 206v'ye göre Türklerin fırlattıkları ve her yeri yakan Rum ateşi bir torba içindeydi. Paruta 245-6 çok etkili bir tonda tanımlıyor, ama "fitili kazırlayıp barut torbalarını yerleştirildiğini gören" askerlerin endişelerini ne kadar öyküleştirdiği bilinmiyor; ama yine de havaya uçacakları saati bekleyerek tersane kulesinde devriye gezmek zorundaydılar; ayrıca yıkıntıların arasında, henüz görevi devralmış bir grup buldular; Martinengo, en açıkta olan grubun patlamadan "çok sarsıldığını" söylüyor. Gatto ise üç birlikten söz ediyor ve çökmeden önemli bir zarar görüldüğünü ima etmiyor. Bütün harekatta savunmacılardan ölenlerin sayısı, Paruta'nın tahminine göre 160.

sıcak saatlerinde ara veriyor, o zaman Türk siperlerinden davul sesleri ve savaş naraları duyuluyordu. Yüzbaşı Nestore Martinengo, "O aralar biraz soluklanabiliyorduk," diye hatırlıyor; böylelikle savunmacılar Kıbrıs yazının her türlü hareketi olanaksız kılan kavurucu öğlen sıcağında birkaç saat uyuyabiliyorlardı.

29 Haziranda Türkler kule duvarının altındaki kayaya kazdıkları ikinci mayın çukurunu patlattılar. Yapı tamamen çökerek hendeği molozla doldurdu. Patlamadan hemen sonra Türk siperlerinde toplu saldırı anlamına gelen bir uçtan diğerine bayraklar yükseldi; ardından, yıkıntılara doğru topların salvo atışları başladı ve her zamanki üçlü nara hücum işaretini verdi. Askerlerin arasında olan Bragadin ve Baglioni onların cesaretlerini yitirmelerini önlemesini bildiler: Bundan etkilenen Gatto, "Ekselansları," diyordu, "onurlu ve deneyimli askerleri değil, adeta kayaları savaştırdılar. Sonunda Türk güçleri geri çekilmek zorunda kaldılar. Tersanenin yarımayının yıkıntılarına da yedi saat boyunca saldırdılar "ve bütün Türk kadırgaları top atışları yaparak limana doğru geliyorlardı," ama Venedikliler tüfekçilerin tersanenin, kalenin ve Diamante'nin kulelerinden açtıkları ateşle onları yaklaştırmadılar. Sonunda Mustafa hücumu kesti. Martinengo'ya göre, savunmacılardan sadece 35 ölü vardı.[21]

Türklerin kamplarından çıkan raporlar fazla olmasalar da, düşmanın azmi, top ve mayın savaşlarının vahşeti ve Kostanza bataklıklarından yayılan sıtma yüzünden ilk olarak cesaretlerinin kırılmakta olduğuna dair izler taşıyorlar. Kale ele geçirilemeyecek gibiydi; Sultana yazılan bir mektupta şöyle deniliyordu: "Kale insan değil, sanki şeytan eliyle yapılmış."[22] Bu iki saldırının başarısız olduğunu gören Mustafa savunmayı biraz daha yumuşatmak gerektiğini düşündü. Topçular hendeğin arkasında yapılmış küçük kalelerden aralıksız ateş ediyorlardı; 8 Temmuz gecesi savunmacılar atılan topları hesaplayıp, bunların 8000 kadar olduğunu anladılar. Korkulukların her yeri parçalanmıştı ve sürekli tüfek atışları altında onarılamıyorlardı. Bütün güçlerini gerideki sığınma yerlerini yeniden inşa etmeye verdiler: Bezler, halılar ve diğer ev eşyaları tükenince, Baglioni ve Bragadin tüccarların ince bezle-

21 Martinengo 8-9, Gatto 72, Calepio 116r.

22 CB, II, 191v-192r; ayrıca bkz. Mustafa ve kahyasının mektupları, alt, n. 38.

ri muhafaza ettikleri depoları açtırarak bunlardan toprak torbaları yapılmasını emrettiler. Kule çevresindeki duvarın siperlikleri top gülleleri ve kazmalarla kemirilip aşınmıştı ve meydanı çok daraldığından, piyadelere yeterli alan açabilmek için mühendisler burayı ahşap levhalarla genişlettiler; ama yine de "o kadar az yer kalmıştı ki, bir balta savurmaya yetmiyordu." Düşman hendeğin duvarının üstüne, kule duvarı enkazının tam karşısına iki top diktiğinde Venedikli komutanlar oranın kaybedildiğini anlayarak, düşman ele geçirdiği zaman infilak ettirmek için moloz yığınının altına mayın döşediler.

Buranın tam ters tarafında, deniz yönünde de durum sürdürülemez hale gelmişti. Türkler tahtalar ve çuvallarla tersane kulesinin karşısında, deniz kıyısında surlardan daha yüksek bir kale inşa ettiler. İtalyan piyade birliklerinden çoğunda 20-25 kişi kalmıştı; Rum halkın morali ise yerlerdeydi. Üç gün öncedeki saldırı sırasında elinde haçla surların üstünde görünerek askerlere dayanmaları için cesaret vermiş olan Milano Dominiken Kilisesinden Limasol Piskoposu Serafino Fortebraccio, halkın temsilcisi olarak önce Bragadin'e giderek barış görüşmesi yapasını istedi. Venedikli bunu umursamaz bir havada reddederek, ona sabırlı olmasını, en fazla iki hafta içinde yardımı geleceğini söyledi; bunun yerine birkaç gün sonra bir Türklerin kadırga ekibi gelerek 40 parça yeni döküm top indirdi. Türk kampında yapılan şenlikler, kent halkı arasında "Türklerin Bay Juan Andrea Doria'yı yakaladıkları" söylentilerine yol açtı.[23]

9 Temmuzda Lala Mustafa tam cephe hücuma kalktı. Andrucci Burcuna çıkan Yeniçeriler orada yine pamuk çuvallarıyla barikat kurmaya başladılar, ama savunmacılar karşı atağa geçerek onları püskürttüler. Kazmacıların artık korunma yerlerinin altına kadar gelmiş oldukları ve alttan kazmaya devam ettikleri kule duvarlarında hücum nihayet başarıya ulaştı: Ellerinde baltalarla İtalyan piyadeler hareket edecek alan bulamayarak mermilerin, okları ve ateş torbalarının yağmuru altında geri çekilmeye başladılar. Nestore Martinengo'nun hatırlattığı gibi, "Yerin darlığından bizimkiler baltalarını kullanamayınca (...) o karışıklıkta Türklerin aralarına girdiler" ve yukarıdan biri kendini kaybederek mayı-

23 Martinengo 9, Gatto 75-6, Matteo da Capua, Calepio 116rv.

nın patlatılması emrini verdi. Burcun kalıntıları havaya uçarak birçok düşmanı oraya gömdü, ama bunların arasında yüz kadar İtalyan da vardı. Durumu anlayan Baglioni mayını patlatanı kendi elleriyle öldürmek istiyordu; bu arada Türkler başka bir kötü sürprizle karşılaşmamak için oradan kaçtıklarından, ölmüş olan Hıristiyanları aramak amacıyla orada kısa bir süre daha kaldıktan sonra daha fazla durmanın tehlikeli olacağına karar verdi ve o çok güvenilen kule duvarından artakalanlar artık "hiç kimseye" ait olan yerde kaderlerine terk edildiler.[24]

Mayının patlatılması emri verilmesi savunmacılar arasında büyük polemiklere neden oldu. Mağusa kent yönetiminin en büyük yetkilisi olan Pietro Valderio emrin, "kim olduğu belli olmayan ve şerefi için susan biri tarafından" verildiğini" yazıyor; ancak teslim olunduktan sonra hapishanede bulunan bir grup İtalyanın aralarındaki konuşmadan bunun kesinlikle Yüzbaşı Alvise Martinengo olduğu anlaşıldı. Öte yandan aynı tanıklar felaketin en büyük suçlusu olarak açıkça Rumları gösteriyorlar. Düşmanın mayını kule duvarını dümdüz ettikten sonra cesaretlerini kaybetmişlerdi; hücum sırasında bulundukları yeri savunan (çoğu öldüğünden az sayıda İtalyan kalmıştı) kendileri olmuştu, ama çarpışmayı bırakıp kaçtılar, böylece düşman pozisyon kazanıp orayı ele geçirdi ve bayrağını dikti. O uğursuz mayının patlamasıyla herkes cesaretini kaybetti ve bütün öfkeler o zamana kadar kahraman gözüyle bakılan kumandanlara yöneldi.[25]

Türklerin "Akkale" dedikleri ve raporlarında şehrin savunmasının anahtarı diye söz edilen kule duvarının kaybı Mağusa'nın sonunun başlangıcı oldu.[26] O zamana kadar savunmacılar kule duvarının hemen arkasında bulunan ve halatı keserek bir anda inilebilecek olan sivri uçlu çivilerle donanmış bir kapıyla korunan Limasol Kapısını kullanabilmişlerdi. Kulelerin bitişiğindeki bu amaç için kullanılan açıklıklar Türklerin hendeği doldurdukları moloz-

24 Martinengo 9-10 (patlamadan ölenler: 1000 Türk ve 100 Hıristiyan), Gatto 79-80 (1500 Türk ve 150 Hıristiyan), Podacataro 206v ("Onlardan çok, bizden öldüler"). Olay Türkleri de etkilemişti ve ayrıntılarla anlatan Selaniki ve Peçevî, saldıranların büyük kayıp verdiklerinden bahsederler: Hill 1948, 1019.

25 Matteo da Capua (mayın patlaması sonunda Hıristiyanlardan 130 ölü ve yaralı olduğu anlaşıldı); Valderio 1031.

26 Krş. üst, n. 22.

larla ve toprakla kapatıldığında gece çıkışları yapılabiliyordu ve yine bu molozları şehre taşımak için yapılan çalışmalarda da aynı kapı kullanılıyordu. Türkler tedbir olarak birkaç gün bekledikten sonra, burcun yıkıntılarına tüfekçileri yerleştirerek kapının kullanılmasını engellediler. Savunmacılar o birkaç günlük boşluğu, sadece bir açıklık bırakarak kapının bir bölümünü onarmaya ve halen bir şeylerin ayakta kalabilmiş olduğu kule duvarının sol bitişiğinde başka bir mayın tüneli açmakta kullandılar.

14 Temmuzda Türkler Limasol Kapısına saldırarak önüne bayraklarını diktiler. O zaman savunmacılar mayını ateşlediler ve burcun son kalıntıları da havaya uçtu. Patlamadan ortaya çıkan panikten yararlanan İtalyan piyadeler karşı saldırıya geçerek düşmanı geriletti; askerlerin arasında çarpışan Baglioni bir Türk öncü askerini öldürerek elindeki bayrağını alıp yırttı. Ertesi gün düşman baltacıları hendekteki molozlar arasında kargılarla çalışarak Santa Nappa Kulesinin kapısını kırdı ve bir kısmı içeri girdi, ama hepsi öldürüldü ve askerler Bragadin'e "dokuz Türk kellesi" getirdiler. Birkaç gün sonra, bu defa bir başka kapı, Andrucci yarımayının kapısı kırıldı ve savunmacılar saldırıyı yine püskürttüler.

Türkler Limasol Kapısını ele geçiremeyince onu yakmaya karar vererek önünde büyük bir ateş yakıp, bunu katran ve "tepsi" denilen, alev çıkarmadan buruk ve kokulu bir duman çıkararak yanan bir bitkinin odunuyla beslediler. Savunmacılar Diamante Kulesinden aşağı su fıçıları, taş, toprak atmalarına rağmen onu söndüremediler. Ateş aralıksız dört gün yanmaya devam etti; verdiği sıcaklık ve dayanılmaz koku savunmacıları kapıyı kapatarak geri çekilmeye mecbur etti. Türkler duman sayesinde görünmeden ve Hıristiyanları hayrete düşüren bir çabuklukla kule duvarının molozlarını kaldırarak oraya bir kule yapıp, üzerine büyük kalibrede iki top yerleştirerek, ahşap kanatları ateşle yanmış olan kapının boşluğuna karşıdan atışa başladılar. Bu durumda savunmacılar bu son açıklığı da "çok iri taşlardan çift duvarla" kapatmak zorunda kalarak, gülle darbelerinin yeni bir gedik açmamaları için arkasına taş, toprak ve pamuk çuvalları yığdılar.[27]

27 Martinengo 10-11; Gatto 82-87; Matteo da Capua; Podacataro 206v. Paruta 251 e göre, Baglioni'nin aldığı bayrak, Lefkoşa'da ele geçirilen San Marco bayrağıydı. Mustafa'nın kapıyı ateşe vermek fikrinden, Baglioni'nin, karme-

Rum sivil halk arasında artık mukavemet göstermenin bir anlamı kalmadığı düşüncesi yayılıyordu. Düşman, cephanesi hiç tükenmeyecekmiş gibi ateşe devam ediyordu: Kuşatma altındakiler iki buçuk ay içinde kente 150.000 gülle atıldığını hesaplıyorlardı.[28] Toprak torbaları yapmak ve bombardımanla yıkılan korkulukları onarmak için ellerinde artık bez namına hiçbir şey kalmamış, sonunda deri torbalar dikmeye başlamışlardı. Ne şarap ne de et kalmıştı ve sadece atları değil, kedi köpekleri de yiyip bitirmişlerdi; ekmek, bakla yeniyor, su ve sirke içiliyordu ve tabii bunlar da tükenene kadar. Halen savaşabilecek durumda olan ve garnizonun en büyük gücünü temsil eden İtalyan askerlerinin sayıları binden aşağı düşmüştü ve siviller arasında da kayıplar büyüktü: Limasol Piskoposu evinde masasının başındayken bir tüfek kurşunuyla ölmüştü.

Kulaklarını yere dayadıklarında düşman kazmacıların çıkardıkları sesler işitiliyordu; daha 15 Temmuzda tersanenin avlusu altında bir mayın patlatılmış, ancak fazla hasar olmamıştı, ama belli ki yenilerini hazırlamaktaydılar. Savunmacılar tersane kulesinin altını kazdılar ve düşmanın açtığı tünelle karşılaştıklarında orayı ateşe verdiler, ama çok az barutları olduğundan fazla hasar vermedi. Artık Bragadin de durumun ümitsiz olduğunun farkına varıyor, buna göre muhakeme yapmaya başlıyordu. Ona ilk defa halkın teslim olma pazarlığı yapmasını rica eden yazısı geldiğinde bunu ayakları altında çiğneyerek, "Bragadin'in asla böyle bir şey yapmayacağına Tanrı şahittir," diye bağırarak, bunu bir daha teklif etmeye geleni astırmakla tehdit etmişti. Ama şimdi halkın teslim olma konusunu arasında açıkça konuştuğunu anlayınca, Kandiye'ye bir firkate göndererek durumu yetkililere anlatmayı

---

liten papazın ve teoloji doktoru Cristoforo Sylvestrani Brenzone'nin biyografilerinde öfkeyle söz edilir. "Kurnazca, alçakça, domuzca ve tam bu hayvanlara göre bir iş": Sylvestrani Brenzone 69.

28 Martinengo 16 (75 günde 150.000 gülle); Valderio 1035 (68 günde 150.000 gülle). Gatto'ya (97) göre bu sayılar Mustafa'nın kahyasının teslimiyet için yapılan görüşmeler sırasında söz ettiklerinin tahmini olarak yuvarlanmasıyla çıkmıştır (163.000 top atışı, bunların 120.000'i demir ve 43.000'i taş gülleler). Türklerin anakaradan deniz yoluyla sadece altı saatte taşıdıkları mühimmatın bolluğu için bkz. Valderio 1032.

kabul etti: Eğer kendisine acil yardım geleceğini garanti etmezlerse görüşmelere başlayabilirdi.[29]

Hıristiyan filosunun aniden Kıbrıs sularında ortaya çıkmasından kuşatmacılar da korkuyorlardı. Böyle bir durumda, Mağusa dışında bulunan Arap Ahmed komutasındaki yirmi kadırga düşmanın kuşatmayı kırmasına elbette engel olamazlardı. Türklerin esir almış oldukları bir Hıristiyan, tersanenin yarımayının altında çalışırken bir fırsatını bulup oradan çıkarak, "Hıristiyan, Hıristiyan!" diye seslenince, askerler ona mızraklarını uzatarak yukarı aldılar ve adam onlara düşman kampında yardım filosunun göründüğünün konuşulduğunu söyledi. Ama bu arada Paşa da Floransalı bir kaçak esirden bilgi aldı. Söylediğine göre, şehirde barut tükenmişti ve ahali teslim olunmasını istiyordu; bunun üzerine Baragadin'e yine bir "teslim ol" çağrısı gönderdi. Gatto'ya göre, pazarlık bütün kurallara uyularak başladı: Mustafa "görüşme bayrağını" kaldırdı ve Hıristiyanlar da aynı karşılığı verince beyaz bayrak korumasında tam yetkilileri gönderdi. Ama teslim olma sırasında yakalanan diğer komutanlar, "onlara kulak verilmediğini, hatta hiç sebepsiz yere topçular ve tüfekçilerle kovalandıklarını" iddia ediyorlar.[30]

Belli ki, Bragadin ve Baglioni yardım filosunun ortaya çıkması umuduyla daha birkaç gün dayanmaya niyetliydiler. Ama artık zamanları dolmuştu. 29 ve 30 Temmuz günlerinde kuşatmacılar Limasol Kapısının altında üç mayın patlatarak, buranın surlarını neredeyse tamamen çökerttiler ve Şövalye Rondakis yıkıntıların altında kalarak öldü. Bir başka mayın tersanenin kulesinin altında patlayarak birliklerden birinin neredeyse hepsini yıkıntılar altında bıraktı. Her patlamadan sonra Türk piyadeleri saldırıya geçiyorlardı, ama "her zamanki gibi ateşli değillerdi" ve daha az zarar veriyorlardı; belli ki önceki saldırılarda çok kayıp vermiş olmaları kendini hissettirmeye başlamıştı. İtalyanlar ellerinde fazla

29 Martinengo 10-12; Gatto 85-87; Matteo da Capua; Monello 2006, 75 ve 170. Direnmeye karar veren Venedik yetkilileri ile barış isteyen halk arasındaki ihtilaf için bkz. Geniş yorum, Valderio 1033-1036. Henüz savaşabilecek asker sayısı hakkında Martinengo yara almayan 500 kişi olduğunu söyler; genellikle onu izleyen Sereno 248, 800 olarak düzeltir ve Foglietta (249) da öyle; Gatto 92 kuşatma sonunda 900 canlı verir, ama yaralıları da sayar.

30 Gatto 86-87, Matteo da Capua. Valderio 1032-3 ültimatom metnini verir.

cephane olmadığından, son saldırıyı püskürtmek için top ve tüfek atışlarında tasarruf yapmak zorunda kaldılar; saldırı, "mızraklar, teberler, kılıç ve kalkanlarla" bertaraf edildi. Sonunda Mağusa'nın komutanları kalan barutu kontrol ederek, ancak yedi varil olduğunu endişeyle gördüler ve bu da ancak bir günlük miktar demekti. Eğer şehir bir saldırı sonunda düşerse, savaş yasalarına göre düşman bütün savunmacıları yargılamak ve sivil halkı esir almak hakkına sahip olacağından, artık kaybedecek zamanları yoktu.[31]

Teslim olma kararıyla ilgili raporlar oldukça çelişkili. Yakalanan İtalyan kumandanlar Rumların, ama "halkın değil, soyluların" hiç utanmadan beyaz bayrak kaldırarak onları sırtlarından hançerlediklerini iddia ediyorlar; İtalyanlar barutun tükenmesine ve kalenin yıkılmasına rağmen dayanmak istiyorlardı, ama Baglioni ve Bragadin, "Eğer teslim olmasaydık, biri karşımızda, diğeri arkamızda iki düşmanımız olacaktı," diyerek, başka seçenekleri kalmadığını iddia ediyorlar. Yine bu yoruma göre, beyaz bayraklı bir delege göndererek pazarlığı yeniden başlatan Türkler oldu. Türk başına öncekinde olduğu gibi bir şey gelmesin diye temkinli adımlarla yaklaştı ve İtalyanlar da beyaz bayrak kaldırarak onu şehre aldılar. Sözcü, "bize iyi düşünmemiz gerektiğini, çünkü buraya zorla girerlerse hiç kimseye acımayacaklarını" söyledi ve Venedikliler teslim olmaya hazır oldukları cevabını verdiler.[32]

Bize o çalkantılı günlerin çok geniş bir tasvirini bırakan Pietro Valderio ise bambaşka bir öykü anlatır. Ona göre, teslim olmayı isteyen halkın baskısı altında kalan iki kumandan artık yapacak bir şey kalmadığını gözlerinde yaşlarla kabul ederek, kent idaresi yetkililerinin pazarlık yapılması taleplerini şükranla kabul ederler; hatta bunun çok geç olmadan yapılmasında ısrarcı olurlar, çünkü "sabaha son hücum beklenmekteydi." Kent milis birliklerinden birinin komutanı olan Yüzbaşı Matteo Colti Türklerle irtibata geçmeye görevlendirilir. Campo Santo Kulesini bekleyen adamları düşmanın oranın altında hazırlamış olduğu bir mayına ulaşmak için bir tünel açmışlardı ve iki tünelin birleştiği noktada

31 Martinengo 12-13, Gatto 87-94 (yedi varilin beşi top, ikisi tüfek barutuydu), Valderio 1033-36 (beş buçuk varil), Matteo da Capua (altı varil); Mustafa'nın mektubuna göre 15 varil (krş. alt, n. 38).

32 Matteo da Capua, Gatto 93. Paruta 255 e göre Türklerin gönderdiği parlamenter, önceden yakalanmış olan bir İtalyan bayraktardı.

kuşatmacılarla savunmacılar birbirlerini işitecek kadar yaklaşmışlardı. Yerin altında ve meşale ışığında Yüzbaşı Türklere kent yetkililerinin Mustafa'ya kentin teslim olmaya hazır olduğunu, askerlerin de silahlarını bırakacaklarını bildiren mektubunu verir. Ertesi gün, 1 Ağustosta Mustafa Astorre Baglioni'ye hitap eden bir mektupla görüşmeye hazır olduğunu bildirir.[33]

Görüşmeler hemen o gün başladı; surlarda ve kampta ise ateşkes işareti olarak beyaz bayraklar yükseliyordu. İtalyan tanıklara göre Mustafa, "üzerinde Sultanın başının ince bir altın kakmasının bulunduğu beyaz bir kâğıt göndererek buna isteklerimizi yazmamızı söylemişti." Gerçekten de ordu kumandanları sefere çıkarlarken kendilerine üzerinde Osmanlı armasının bulunduğu (tuğra) ve onun adına ferman yayınlayabilecekleri beyaz kâğıtlar teslim edilirdi; muhtemelen İtalyanlar bunun Sultanın kafası olduğunu düşündüler. Paşa görüşmeler için kâhyasını ve Yeniçeri ağasını gönderdi. Bunlar "çok güzel silahları ve elbiseleriyle" at üstünde şehre girdiler. Mustafa emniyet tedbiri olarak şehirden kampına iki rehin göndermelerini istedi; bunun için Yüzbaşı Matteo Colti ve Bay Francesco Calergi seçildiler, ama "Türklerin ordusunu ve teşkilatlarını görmek için" bu sonuncunun yerine Kont Ercole Martinengo gitmek istedi.

Görüşmeler karşılıklı nezaket içinde geçti ve çabucak uzlaşıldı. Paşa –anlaşmaya göre– davulların çalmasıyla İtalyanlara silahları ve eşyalarıyla birlikte binecekleri bayrakları indirilmiş gemiler vererek onları sağ salim Kandiye'ye gönderecekti; Rum ve Arnavut askerler onlarla gidip gitmemekte serbesttiler, ayrıca sivil halka dokunulmayacaktı. İtalyanlar beş adet topla Baglioni, Bragadin ve Quirini'ye ait üç atı da götürmek istediler ve bu kabul edildi (açlıktan kırılan kentte bu atlar sağ kalabilmişlerdi). Hemen ertesi gün, yani 2 Ağustosta Mustafa kadırgaları ve diğer tekneleri gönderdi ve bunlar limanın zincirinin dışında demirlediler; ardından askerlerin eşleri, çocukları ve eşyaları yüklenmeye başladı. Bu arada karşılıklı iltifatlar devam ediyordu; o günün konuşmalarında, Mustafa'nın kahyası İtalyanlara (sonradan rapor-

33 Valderio 1033-37. Mustafa'nın "Diario dell'armata" (Harb Ceridesi) göre de, teslim olmak ve bir görüşmeci gönderilmesini isteyen, garnizon oldu: Costantini 2009, 74.

lara, oradan da tarih kayıtlarına geçecek olan) şaşırtıcı sayıları söyledi. Buna göre, Türkler Kıbrıs'a 40.000 istihkâmcı dahil olmak üzere 250.000 asker ve 7000 at getirmişler, surları 70 top, dört ağır topla dövmüşler, 163.000 top atışı yapmışlar, bu arada kuşatma boyunca 80.000 kayıp vermişlerdi.[34]

Şehrin durumu ve Türklerin o günlerdeki tutumları üzerine raporlar birbirlerinden az da olsa farklılıklar göstermekteler. Yüzbaşı Gatto, henüz Mağusa resmi olarak teslim edilmediği sırada birçok Türk meraktan şehre girerken, İtalyan tüfekçilerin kapıları kontrol etmeyi sürdürdüklerini belirtiyor. Kıbrıslı Valderio'ya göre ise nöbetçiler çekilmişti ve kuşatmacılar şehre serbestçe girerek çok kötü davranışlarda bulunuyorlardı: İtalyan askerlerin boşaltmış oldukları evlere girerek istediklerini alıyorlar veya daha kötüsünü yapmakla tehdit ederek ev sahiplerinden para istiyorlardı. Olayların canlı tanığı olmayan Paruta da, anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra Türklerin hasta askerleri gemilere bindirmeye başladıklarını, sağlıklı olanlarınsa şehrin kapısında nöbet tutarak kimseyi içeri almadıklarını belirtiyor ve daha çok İtalyan askerlerin ve Mağusa halkının merak ederek Türklerin kampını görmeye gittiklerini ilave ediyor. Rum ve Arnavut askerlerle ilk İtalyan birlikleri gemilere bindirildikten sonra, 4 Ağustosta şehir Türklere açıldı, ancak bunlar hemen şiddet kullanmaya başladılar. Bragadin Mustafa'ya durumu yazılı olarak şikayet etti ve Paşa askerlerine daha ılımlı davranmalarını emretti.[35]

Dramın son sahnesi çok iyi bilindiğinden, bundan uzun uzun söz etmek gereksiz olabilir, ama gerçekte tam olarak ne olduğunu bilmediğimizi, belki hiçbir zaman bilemeyeceğimizi, özellikle de bunun nedenini anlayamadığımızı görmek için kaynakları karşılaştırmak yeterli olacaktır. 5 Ağustosta akşam duası sırasında kumandanlar Paşaya şehrin anahtarını teslim etmek için Diamante Kapısından çıktılar. Marcantonio Bragadin atına binmişti ve görevde bulunan her Venedikli ordu yetkilisi gibi üzerinde mor giysiler vardı, ayrıca beraberinde yine mor renkte gölgelik tutan bir hizmetkârı bulunuyordu; onun arkasında, yine at üzerinde

34 Martinengo 14-16; Gatto 95-97; Matteo da Capua; Valderio 1037-8; Paruta 255-6; Fleischer 1986, 51n.

35 Gatto 97; Valderio 1038-9, Paruta 256-7.

Baglioni ve aralarında anahtarı fiilen teslim etmekle görevli olan şehir yönetimi temsilcisi Valderio'yla birlikte diğer komutanlar ve centilmenler onu izliyorlardı. Önünde trampetçilerin yürüdükleri ve tebercilerle tüfekçilerin eşlik ettikleri grupta bir de Paşaya ve diğer komutanlara hediye edeceği ipek yüküyle gelen kent tüccarlarından Bay Angelo de Nicolo vardı. Mustafa onları kendi otağında çok nazik bir şekilde karşılayarak, onları görmekten memnun olduğunu söyledi. Şehrin artık onun malı ve koruması altında olduğunu ifade edecek şekilde Valderio'yu soluna oturtarak İtalyanlara kendi oturduğundan daha alçak olan tabureleri gösterdi.[36]

Tanıkların ifadeleri, olayların akışı itibarıyla bu andan itibaren kesinlikle farklılaşmaktalar. Hiç kuşkusuz, görüşmenin iki ayrı yerinde Bragadin Paşayı öfkelendirerek, kendisinin ve diğer İtalyanların kaderlerini belirledi. Birincisi Mustafa'nın kuşatma sırasında savunmacıların aldıkları esirlere, özellikle altı ay öncesinde Marco Quirini'nin ele geçirdiği teknede bulunanlara ne olduğunu sorduğunda, diğeri ise Paşa İtalyanların bir rehin bırakarak, böylece gemideki adamlarının garnizonu Girit'e kadar götürdükten sonra sağ salim geri dönebilmelerini garanti etmelerini isteyince oldu. Bu sonuncusu mantıklı bir talep olarak kabul edilebilirdi, ama Paşa bunu 1 Ağustostaki anlaşmaya koymamakla hata yapmıştı.

Orada bulunan Valderio'ya göre, o iki mesele tam da birbiri ardına çakıştı ve trajediyi yaratan esirler konusu değil, rehin konusu oldu. Mustafa, Bragadin'e gemilerde ele geçirdiği esirlere ne yaptığını sordu ve onlardan birinin kendi adamı olduğunu belirtti. Venedikli, Marco Quirini'nin onların çoğunu kendisiyle birlikte götürdüğü, altısını bırakarak kalede hapsedildikleri, ama teslim olmalarından sonra oradan kaçtıkları cevabını verdi. Mustafa, kaçan o altı kişinin kendisine başka bir öykü anlattıkları, arkadaşlarının önceki günlerde ölüme terk edildiklerini söyledikleri karşılığını verdi ve Venediklileri ateşkes şartlarına uymamakla suçladı. Onları, düşmanın eline bırakmamak için şarap, sirke ve zetinyağı stoklarını imha ettikleri –ama savunmacılara göre bunlar zaten tükenmişti– ve büyük mali değeri olan beş yüz balya pamuğu yaktırdıkları için azarladı. Valderio pamukların yakıldığının doğru

36 Valderio 1039.

olduğunu söyledi, ama bunu Bragadin'in emriyle olmadığını, aksine kendisinin iyi bir Venedikli olarak bunun ziyan edilmesine çok üzüldüğünü ilave etti.

İtalyanlar –Valderio devam ediyor– hiçbir mahkûmun ölüme terk edilmediğini söylediler, bunun üzerine Mustafa sakinleşir gibi oldu. Sultanın kadırgalarının hareket etmek için onların emrinde olduklarını söyledi; ama onlardan biri gemiler Kandiye'den dönene kadar rehin olarak kalmak zorundaydı. Bragadin böyle bir maddenin anlaşmada yer almadığını söyledi; Paşa bunu düşünmemiş olduğunu itiraf etti, ama şimdi Padişahın kendisine emanet ettiği kadırgaları riske atamayacağını, aksi halde kellesinin tehlikeye gireceğini fark ettiğini söyledi. Bragadin oradakilerden hiçbirini böyle bir şeye zorlayamayacağı karşılığını verdi; Paşa bunun üzerine "büyük bir öfkeyle" Baglioni'ye dönerek, en azından yüzbaşılardan birinin rehin bırakılmasını istedi. Baglioni bunu düşünmesi gerektiğini, artık yüzbaşıların da sivil vatandaş haline geldiklerini ve kimsenin onlara emir verme yetkisinde olmadığını söyledi. Valderio, bu noktada, diye devam ediyor, Mustafa kendini kaybederek hepsinin tutuklanmasını emretti.[37]

Bu olaylar dizisi aynı şekilde Mustafa'nın Pertev Paşaya bir fustayla gönderdiği mektupta da bulunuyor. Fustanın Budva doğumlu olan reisi Girit'e yönelerek ortadan kaybolmaya karar verir, ama Venedikliler onu ele geçirip mektubu tercüme ettirirler: "Hareket edecekleri akşam, çeşitli yerlerden esir aldıkları çok sayıda Türkü öldürdüler." Mustafa, o mahkûmlardan üçünün kaçarak kampa gelip olayı anlattıklarını belirtiyor. Daha sonra Bragadin şehrin anahtarını vermeye gelmişti, "ve beraberindekilerin hepsinde tüfek vardı. Yeniçeriler onları bu halde görünce, 'Ne biçim ateşkes bu böyle?' dediler; 'böyle silahlarla mı gelinir?'" Mustafa, Bragadin'e öldürülen esirleri sorar; "o bunu inkâr ederek, askerlerin kendi izni olmadan bunu yaptıklarını söyleyip özür diledi. Barış kurallarına riayet edip etmediklerine artık siz karar verin." Yani Mustafa'nın yorumuna göre, esirler gerçekten öldürülmüşlerdi ve Bragadin bunu inkâr etmeyip onları askerlerin öldürdüklerini söylemekle yetinmişti. Paşa bu cevabı hiç olmazsa o zaman için kabul ettiğini belirtiyor ve Bragadin'e başka bir meseleyi

37 Valderio 1039-40.

yöneltiyor: İtalyan piyadelerin binecekleri fustalarla diğer teknelerde Türk mürettebat bulunuyordu ve Mustafa onların Kandiye'ye geldiklerinde öldürüleceklerinden veya esir alınacaklarından korkuyordu; bu yüzden Türklerin serbestçe geri gelmeleri için "önemli kişilerden birini" orada rehin bırakmalarını ister. Bu noktada Bragadin ona mağrur bir şekilde cevap verir: Eğer anlaşmaya uymak istemiyorsa, bu karşılıklı olarak feshedilebilir. O zamana kadar öfkesine hâkim olan Mustafa bu söz üzerine onun tutuklanmasını emreder: "Beraberinde gelen bütün askerlerin yakalanmalarını emrettim ve hepsinin kellesini uçurttum; kadınları ve çocuklarıyla gemilere binmiş olan askerleri ve diğer herkesi esir aldım."[38]

Osmanlı İmparatorluğunda hemen yayılmaya başlayan rapor, trajedinin nedeninin Türk mahkûmlarının öldürülmeleri olduğuna işaret ediyor. Barbaro, Mağusa'nın düştüğü haberi gelir gelmez ve Bragadin'in başına gelenleri henüz tam olarak öğrenmeden önce, Türk askerlerinin halkın da gazabıyla, Paşadan mahkûm edilmiş olan İtalyan askerlerinin infazlarını istediklerinin konuşulduğunu işitti: "Çünkü onlar önceki gün bütün Türk mahkûmları öldürmüşlerdi." Daha sonra Bragadin'in infaz edildiğinin haberi İstanbul'a ulaşınca Sadrazam bundan üzüntü duydu, ama öte yandan mahkûmları öldürttüğü için bunu hak etmiş olduğunu söyledi. O gün yakalanan, ama çadırdaki görüşmede bulunmayan İtalyan komutanlar da rehin talebinden söz etmiyor, görüşmenin dönüm noktasının Mustafa'nın Bragadin'i anlaşma imzalamadan önce mahkûmları öldürtmekle suçlaması olduğunu belirtiyorlar. Halep'teki Venedik konsolosu da aynı şeyi söylüyor: Mustafa, "esir alınan Türklerin nerede olduklarını sordu ve yeterli yiyecek olmadığından bir kısmının öldüğü, diğerlerinin de öldürüldüğü cevabını alınca, Bragadin'i ve diğer herkesi öldürmelerini emretti." Osmanlı diplomasisi hemen bu yorumu ortalığa yaydı; bu da, Babıâli'nin olayın vahametini anladığını ve bunun yüzünden

38 AV 1571, 203v-204rv; Quarti 553-4. Mustafa'nın kahyasının ele geçirilerek diğeriyle birlikte tercüme edilen mektubunda diğer ayrıntılar: Öldürülen esir sayısı 50, kaçan 2 idi ve Bragadin, "İyi yaptım," diye karşılık verir (AV 1571, 205v). Mektupların Fustada ele geçmelerine gelince, başka bir yoruma göre reis kaçmamış, onun bir ara karaya çıkmasından yararlanan esirler gemiyi ele geçirmişlerdi: Krş. Kaynaklar, alt, böl. XXVIII, n. 15.

imajının bozulmasını önlemeye çalıştığını göstermekte. Daha eylül ayında İmparator Massimiliano'nun Buda Paşasından aldığı bir mektupta, "Majestelerine onların sözlerine sadık kalmadıkları söylenmiş olacak, ama bu doğru değil, çünkü hapishanelerdeki birçok Müslümanı öldürerek sadakati bozan önce onlar oldu," diye yazıyordu.[39]

Bu ifade Türk tarihçi Peçevî'nin anlatımında olduğu gibi, Venediklilerin rehin bırakılmasını reddetmeleri, sonra Paşanın Müslüman esirlerin kaderi hakkındaki sorusu olarak hafızalarda yer etti. Peçevî'nin Bragadin'in aşağılayıcı tavırları üstünde ısrarla durması, ünlü tarihçinin olanların önemini çok iyi anladığını ve Mustafa'nın davranışını açıklamak zorunda hissettiğini göstermekte:

> Her şey hazır olduğunda sıraya girerek serdara veda etmeye gittiler. On bir Bey de giderek aynı sözleri söylediler; yanlarında bir de köpek vardı. Hepsine yer gösterilerek serdarın karşısına oturtuldular. O zaman, serdar ciddi bir ifadeyle, "Size birçok gemi verdim," dedi, "denizde sizin filonuz bulunuyor; bir rehin, gemilerimin geri gelmelerini sağlayacaktır, Beylerden biri yanımda kalacak." O zaman, kâfir öfkelenerek, "burada ne bir Bey ne de bir köpek alıkoyabilirsin," diye cevap verdi. Bu cevaba çok kızan serdar, "Müslüman esirler neredeler?" dedi. Kâfirin cevabı şöyleydi: "Onların hepsi benle değildi, her biri bir Bey ve bir grup askerle birlikteydi; teslim olunan gece öldürüldüler." "Peki, seninkileri ne yaptın?" "Diğerleri öldürünce ben de benimkileri öldürdüm." O zaman serdar, "Böylece anlaşmayı ihlal ettin," dedi. Hepsinin ellerini bağlattı ve çadırın önünde on kişinin kellesini uçurttu.[40]

Mustafa'yı öfkelendirenin Bragadin'in hakaret edici tavrı olduğu gerçeği bir yana, onun Müslüman mahkûmların öldürüldükleri konusunun yalan bir suçlama mı, yoksa gerçek mi olduğu da ayrı bir konu. Hıristiyan kaynaklar bu konuda tamamen suskunlar. Mağusa'da bulunan tanıklardan sadece Martinengo suçlamanın

39 CB, II, 218-9, 222v; Quarti 552-3; Matteo da Capua; AV 1571, 213v. Osmanlı raporlarına göre, mahkûmların teslim edilmelerinden, ödün şartlarından biri olarak söz edilir: Hill 1948, 1027.

40 Pedani 2005, 25-6.

tamamen asılsız olduğunu kesin bir şekilde belirtiyor; Gatto ise o kadar ileri gitmiyor, çünkü Paşanın sorusuna ("Kalede bulunan esirlerime ne yaptın?") Bragadin'e yanıt verdiriyor ve bir kısmının halen Mağusa'da olduğu, diğerlerinin Venedik'e gönderildikleri cevabını verdiğini söyleyerek, Mustafa'nın bu cevap karşısındaki öfkesini yorum yapmadan aktarıyor: "Onları kimin öldürdüğünü bilmediğimi mi sanıyorsun?" Kaynağı bilinmeyen başka bir ifadeye göre ise Bragadin, bir anlamda sağ kimse kalmamış olduğunu da teyit ederek,"Bazıları gönderilmişlerdi, bazıları da doğal şekilde ölmüşlerdi," diye cevaplıyor. Halep Konsilinin olayı hiçbir şaşkınlık belirtisi göstermeden nakleden raporu ise daha endişe verici: "Sağ kalan mahkûmlar kuşatma altındaki halk tarafından öldürülmüşlerdi, çünkü yiyecek bir şey kalmamıştı."[41]

Olay hakkında sonraki yıllarda yazan İtalyan tarihçilerden Paruta, canlı tanıklarınkilerden farklı olarak, konuşmanın kırılma noktasının Mustafa'nın rehin bırakılmasını istemesi olduğunu kabul ediyor: Bragadin bunu gururlu bir havada reddedince, Paşa o küstah cevaba öfkelenerek onu Mağusa'daki Müslüman mahkûmları öldürmekle suçladı, sonra da durum hızla kötüleşti. Hemen bütün Hıristiyan tarihçiler gibi Paruta da Mustafa'nın baştan beri anlaşmayı bozmaya niyetli olduğunu ve rehin meselesini kasıtlı olarak ortaya attığını savunuyor; ancak "yasalara ve insanlığa aykırı olarak hapisteki Müslümanlarının öldürülmeleri" üzerine yönelttiği suçlama hakkında ise yorum yapmaktan kaçınıyor; halbuki Cenovalı Foglietta'nun ifadesinde olduğu gibi ("Aşağılık bir yalan, iftira!") bunun üstünde durabilirdi. Natale Conti'nin versiyonu ise daha da şaşırtıcı: Buna göre, mahkûmların öldürüldükleri kesinlikle doğruydu ve Bragadin bunu Paşanın yüzüne karşı söylemişti; ama bunun ateşkesten önce olduğunu ve Hıristiyan esirlerin Türk kampında öldürülmelerine misilleme olarak yapıldığını ilave etmişti.[42]

Sebep ne olursa olsun, Mustafa hiç gerekmeden şiddet uygulamıştı. Bragadin tutuklanarak, büyük aşağılanmaların da eşlik ettiği on gün sürecek korkunç bir işkenceye tâbi tutuldu. Paşa onun

41 Martinengo 14; Gatto 98; Gattoni 1999, 633; Quarti 552-3.

42 Paruta 261, Foglietta 252, Conti 131r.

burnunu ve kulaklarını kestirdi ve bir yük hayvanı gibi sırtında yük taşıtarak diz çöktürüp toprağı öptürdü; sonra bir kadırganın direğine astırarak herkese teşhir etti ve sonunda, 15 Ağustosta canlı olarak derisini yüzdürdü. Oradaki şahitlerden olan bir keşişin anlattığına göre, Bragadin sonuna kadar Türklere hakaretler yağdırmaya devam etti; hayatının bağışlanması için Müslüman olmasını isteyen bir imam ağır küfürlerle karşılık buldu ve Bragadin Mustafa'ya, galip gelen kendisi olsaydı, onun sakalını "helalardaki b.ku temizlemeye" kullanacağını söyledi.[43]

Bu o kadar absürd bir durum ki, ancak aşırı yorgunluk ve gerilim içindeki iki vahşi ve gururlu karakter arasında bir çatışma olarak açıklanabilir ve her ikisi de olaylar o noktaya geldiğinde gururlarından bir şey kaybetmemek için geri adım atamazlardı. Paşa böyle kendini kaybederek konumunu da tehlikeye atmış oldu. serdarın anlaşmaya uymadığı haberi İstanbul'a ulaşır ulaşmaz, Salomone Askenazi Marcantonio Barbaro'ya Sadrazamın buna kızdığını iletti. O ikisinin arasındaki düşmanlığı bildiğimizden, buraya kadar şaşılacak bir şey yok. Ama Mustafa Aralık ayının başlarında İstanbul'a döndüğünde, baylo onun Babıâli'de soğuk karşılanarak yaptıkları yüzünden eleştirildiğini öğrendi. Halk arasında, Paşanın bunun için emir almış olduğunu söylediği konuşuluyordu, ama kimden, bunu bilmek mümkün değil. Sonrasında Sokollu Mehmed Paşa Barbaro'ya, Sultanın Mustafa'yı huzuruna kabul ederek sert bir şekilde azarladığını söyledi. Garzoni yaklaşık bir yıl sonra, Baglioni'nin ölümünün "İstanbul'daki bütün hükümet katlarında büyük üzüntü yarattığını" yazıyor; elbette başka türlü olamazdı, çünkü bu bütün kurallara aykırı ve eşi görülmemiş bir çılgınlıktı.[44]

Mustafa da Garzoni'ye, yaptığından pişman olduğunu söyledi: Paşa –diplomat söylüyor– "Mağusa'yı teslim edenlere karşı yaptıklarından acı duyduğunu söyledi ve zavallı Bragadin'i mağrurlukla suçladığı için özür diledi." Mustafa birkaç yıl sonra başka bir Venedikliyle konuşurken, kendisinin cumhuriyetin dostu olduğunu söylüyor ve "geçmişte olanların unutulması gerektiğini,"

43 Quarti 550; Capponi 2008, 201-2.

44 *Yazışmalar*, Garzoni 1573, 408; CB, II, 219v, 233v, 426r; Rosi (b), 14 ve n.

ekliyordu.[45] Bragadin'le aralarında geçen ve hızla yön değiştiren, üstelik tercümanlar aracılığıyla yapılan görüşme sırasında Mustafa'nın aşağılandığı duygusuna kapılarak, onurunu kurtarmak amacıyla durumu abarttığının farkına varmadan intikam almak istemiş olacağını düşünmek için birçok neden var. Bu mantıkla gidildiğinde, kendini herkesin içinde küçük düşüren adamdan öcünü almayı soğukkanlılıkla uzatması ve Paşanın onun burnunu ve kulaklarını kestirerek, Bragadin'in cismini ve imajını yeryüzünden silmek istemesi de anlaşılıyor.

Bunun soğukkanlılıkla tasarlanan bir ihanet değil, o talihsiz görüşme sırasında ortaya çıkan beklenmedik bir durum olduğu, Mustafa'nın ölümcül öfkesinin orada bulunan diğer kişileri de aynı şekilde vurmasından anlaşılmakta. Azametli bir havada ("yenilen değil de, yenenlermiş gibi") çadıra giren Baglioni ve diğer İtalyan kumandanlar, Paruta'nın anlattığı gibi, görüşmede Bragadin'i öne sürmüşlerdi ve olayın Osmanlı versiyonuna göre mahkûmların ölümlerinden hepsi eşit şekilde sorumlu olduklarından hemen kelleleri uçuruldu. Ama çadırda bulunan Valderio, Yüzbaşı Mattre Colti ve tüccar Angelo de Nicolo gibi diğer Rum centilmenlerin bağışlanarak serbest bırakılmış olmaları, Paşanın gerektiği şekilde teslim olan kentle, kendisine göre ihanetten suçlu olan İtalyan garnizonunu birbirinden ayırdığını gösteriyor.

İtalyan subayların katledilmelerinin ardından kopan kıyamet, bu ayrım nedeniyle kısmen de olsa biraz duruldu. Komutanlara eşlik etmeye gelen İtalyanlar ve daha birçok askerle sivil saldırıya uğrayıp öldürüldüler; Paşanın çadırının önünde 350 İtalyan, Rum ve Arnavut'un kellesi yığıldı. Gerek Valderio'nun gerekse Yüzbaşı Gatto'nun anlattıklarına göre, onlardan birçoğu Türk askerlerinin ellerinden kaçarak şehre akın ettiler, ama Mustafa sivil halkın kendi koruması altında olduğunu duyurarak buna engel olmak için elinden geleni yaptı. O sırada halen Mağusa'da bulunan birçok asker öldürüldü, diğerleri soyuldu ve zorla gemilere bindirilip dövülerek küreklere oturtuldular, kadınlarına tecavüz edildi. Aynı

45 *Yazışmalar*, Garzoni 1573, 408, Correr 1578, 255; ve ayrıca bkz. baylo Morosini'yle 1583'teki bir görüşmede, Ferhad Paşanın Bragadin'i Mağusa savunması hakkında övgüsü: Lucchetta 2006, 155-6.

kader, Girit'e götürülmek üzere gemilere bindirilmiş olan askerleri de bekliyordu; hepsi soyularak kürek başına oturtuldu. Bu arada sivil halka uygulanan şiddet daha ılımlıydı; ilk saatlerdeki yağma ve tecavüzler bir tarafa, en azından bir katliamdan kaçınıldı. Mahkûm İtalyan subayların anlattıkları tüyler ürpertici bir başla olay da şöyle: Türkler Rum halkı "az da olsa yağmaladılar, kadınlar kocalarının karşısında tecavüze uğradılar."

Valderio'nun naklettiğine göre, Türk subaylar adamlarının kontrolünü tekrar ellerine alır almaz işgal altındaki kente bir anlamda istikrarsız, korkutucu bir normallik yerleşti. Yirmi Yeniçeri Valderio'ya itaat etmek üzere verilerek, sonucu tartışmalı olsa da, sokaklardaki asayiş kontrol edildi: Rum katedralini beklemek için gönderilmiş olan iki kişi izinsiz olarak yerlerinden ayrıldılar ve bu sırada başka Türkler kiliseye girdiler ve ikonaların gümüşleri dahil her şeyi kırıp dökerek yağmaladılar. Zafer kazanan birliklerden biri şehrin en refah içinde yaşayan burjuvalarının evlerine yerleştiler ve buralarda yeni gasp fırsatları doğdu: Valderio, evine yerleşen ilk Yeniçerinin sekiz gün içinde ondan kırk sikke aldığını söylüyor. Daha sonra, şehrin kontrolü için kendisine ihtiyacı olan Mustafa, oradan kimsenin geçmemesi için oturduğu sokağın başına iki Yeniçeri gönderdi; ama bu koruma hizmeti kendisine pahalıya patladı. Yine de işgalcilere sadakatle hizmet eden Valderio, Mağusa'nin diğer önde gelenlerine göre (birçoğunun evlerine ve dükkânlarına el konmuştu) daha rahat etti.[46]

Siviller ise Lefkoşa'da olduğu gibi veya garnizondan sağ kalanlara yapıldığı gibi esir alınmadılar. Gatto, kuşatmanın başında Mağusa'da bulunan 3700 İtalyan askerden 600'ünün hastalıktan öldüğünü, 2400'ünün çatışmalar sırasında ve teslimiyetten sonraki katliamda öldürüldüğünü, 200'ü yaralı olarak, toplam 700 askerin sağ kurtulmuş olduğunu hesaplıyor. Türk çıkarması sıra-

46 Valderio 1038-42, Gatto 98, Matteo da Capua. 1572 Osmanlı nüfus sayımında Mağusa'da 1157 aile reisi ve 552 bekâr, dul ve kötürüm kaydedilir; kuşatma öncesi hesaplanan 10.000 kişiye göre hassas bir azalma, ama yine de Lefkoşa'dakine göre tamamen farklı bir duruma işaret etmekte (Costantini 2009, 93 ve 97; Lefkoşa için bkz. üst, böl. XIV, n. 28). Mağusa'da yakalanarak esir olarak İstanbul'a götürülen İtalyan askerler hakkında şaşırtıcı tanıklıklar, Lucchetta 2006.

sında garnizona komuta eden 34 albayın ve yüzbaşının kaderlerine baktığımızda, çatışmada ölenlerin sayıları daha az olmasıyla beraber, fazla farklı bir durumla karşılaşmıyoruz: 1570 Mayısı ile 1571 Nisanı arasında 10 kişi hastalıktan öldü, üç kişi görevden ayrılarak Marco Quirini'nin kadırgalarıyla İtalya'ya döndü, dokuz kişi kuşatma sırasında çatışmada öldü, bir kişi Bragadin tarafından öldürüldü, iki kişi 5 Ağustostaki katliamda öldü ve dokuz kişi esir alındı.

Sağ kalıp esir alınanların hepsi, Gatto'ya göre 38 İtalyan komutanı ile 700 asker ve yedi Arnavut komutanla 200 askerdi; elbette ölen komutanların yerlerine yenilerin getirildiklerini de unutmamak gerekir. Bunlardan bazıları Trablus'taki Fransız tüccarların temsilcisi sayesinde fidye ödeyerek özgürlüklerine kavuştular. Sultanın müttefiki olan bir gücün temsilcisi ve Paşayla çok iyi ilişkisi olan temsilci, Hıristiyan mahkûmlara faydalı olmak için Kıbrıs'a gelmişti. Nestore Martinengo 500 sikke ödeyerek 42 gün sonra serbest kaldı. Mezopotamya'da bir sancakbeyi olan sahibi ona ancak Fırat'taki evine döndüğünde kendisini serbest bırakacağını söyledi; Martinengo ona güvenmeyerek Rum bir balıkçıya para ödedi ve onun kayığıyla kaçtı: Daha sonra, aralık ayı başlarında İtalya'ya gidebildi. Olanları ayrıntılarıyla ilk nakleden de o oldu ve işte bu yüzden onun anlattıkları hemen girişimciler tarafından bastırılarak, sonra gelen bütün tarihçilere kaynak oldular. Martinengo, anlaşmanın iki bölümden oluştuğunu söylüyor: Bunlardan biri garnizonun oradan serbestçe ayrılabilmesiydi –ki buna uyulmadı; ikincisi ise "şehir yağmalanmayacak ve halka zarar verilmeyecekti ve buna uyuldu."

Mustafa 22 Eylülde 22 kadırga ve otuz kadar nakliye gemisiyle geri döndü. Kıbrıs seferi resmi olarak sona ermişti. Filo yolculuk sırasında fırtınaya yakalanarak dağıldı ve içlerinde Mağusa'dan yükledikleri topların ve ne yazık ki çoğu İtalyan olan kadınların bulundukları dört mavna kayboldu. 18 Ekimde ilk iki yük gemisi İstanbul'a gelerek ganimeti ve esirleri indirmeye başladı. 3 Kasımda Mustafa beş kadırgayla limana girdi ve "büyük sevinç gösterileriyle karşılandı" ve sonraki günlerde diğer gemiler de arka arkaya geldiler. Filodan toplam 1350 esir indirilerek Sultanın ha-

pishanelerine koyuldular; Bragadin'in saman doldurulmuş derisi "teşhir edilip halkı mutlu etmek için" getirilmişti. Komutanlar kapatıldıkları Yedikule zindanında, önceki sayfalardan hatırlayacağımız, Arnavutluk'ta yakalanan Markiz Giacomo Malatesta, Zarattina kadırgasından Uluç Ali'nin yakaladığı Bay Piero Bertolazzi ve Sopot'ta esir düşen Yüzbaşı Manoli Murmuri gibi kader arkadaşlarıyla karşılaştılar.[47]

47 Gatto 105-121; Martinengo 16; Alessandro Podacataro, Setton 1042'de alıntılanmış; *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 164-7 (Buradaki toplam 1350 esir, tahmini olarak Lefkoşa'da alınanlardan kalanları da dahil ediyor); Nunziature X, 98, 114, 116, 117, 118; Rosi (b), I. 28 Ekimde Yedikule zindanından Barbaro'ya yazan Matteo da Capua ve diğer İtalyan komutanlar 18 Ekimdeki gemiyle gelmiş olmalılar (*Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 165); bu gemiyle, komutanlara göre gemilere binmiş olan 1500 kişiden 400'ü gelmişti ve yazarlar, Arap Ahmed'in Rodos'taki mavna ve kadırgalarında bulunanlardan haber gelmemiş olduğu için yazarlar endişelidirler (Matteo da Capua). Bu durumda da toplam sayı Lefkoşa'da yakalanan esirleri de içermekte; sağ kalan İtalyanların 700 kişi olduğunu Barbaro da öğrenir (CB, II, 218-9). Malatesta yüksek rütbeli ve sağlam kredili biri olduğundan, onların tanıklıklarının gösterdiği gibi, hapiste de mahkûmları koruması altına almaya çalışır (Gatto 122-5; Matteo da Capua; ve krş. Serbest bırakıldıktan sonra, Papanın ajanı olmak suçundan yeniden tutuklanan ve 1572 Şubatında bildik kulede birkaç gün geçiren keşiş Angelo Calepio'nun anlattıkları, Calepio 110r ve 112v); kendisi özgür kaldıktan sonra onların serbest bırakılmaları için faaliyetleri için bkz. üst, böl. XIX n. 17.

Bölüm 25

Don Juan Messina'ya gelir, orada Kandiye ekibini beklemek zorunda kalır, ama sonunda o da gelir. Juan Andrea Doria kafasında başka fikirlerle randevuya gelir ve herkesin kanaatince Türklerinkinden çok daha güçlü olan bir donanma toplanır.

Don Juan'ın 23 Ağustosta Messina'ya gelmesi herkes için sürpriz oldu, çünkü prens bunun önceden öğrenilmesini istememiş, hatta gelen kadırgaların neyin nesi olduklarını anlamak için limandan çıkan bir firkateyi alıkoymuştu. Ama don Juan törensiz karşılanmak istiyorduysa, hayal kırıklığına uğradı: Colonna ve Venier bütün kadırgalarla zamanında denize açılarak onu kaçınılmaz salvo atışlarıyla karşıladılar. Bir zafer takı yaptırmak için 5000 skudo harcamış, ama onu henüz bitirememiş olan kent yönetimi, don Juan'dan ertesi sabaha kadar liman girişinde beklemesini rica etti. Prens buna hiç hevesli değildi, yine de *Real* kadırgasında geceleyeceğini iletti; âyini dinlemek için karaya çıktığında, zafer takını ve kutlamaları memnuniyetle kabul edebilirdi.[1]

Ertesi gün don Juan Hıristiyan filosunun kumandanı olarak ilk savaş meclisini topladı. Kendisine hiç kuşkusuz birkaç saat uyku-

1 Caetani 122-3; Promis 46; Arcio 1998, 45-9. Don Juan don Garcia de Toledo'ya 25 Ağustosta 24 kadırgayla geldiğini yazar (Codoin III, 15); Caetani (122) 25, olduğunu düşünüyor ve astı Sereno da öyle (134); ayrıca ayrıntı veriyor: 14 İspanyol; bunlardan dördü Requesens'in, dördü Juan Vasques de Coronado'nun, dördü Gil de Andrade'nın, ikisi Luis de Acosta'nın; üç tane Savoy'dan, üç tane de Ettore Spinola komutasında Cenova'dan, dördü Lomellini'nin ve biri Bendinello Sauli'nin.

ya mal olan ihtiyatlı bir politik denge egzersizi yaparak, Sebastiano Venier ve Agostino Barbarigo'yu, subayı Pompeo Colonna ile Marcantonio Colonna'yı ve don Luis de Requesens'i *Real* kadırgasının pupa yönündeki odasında bir araya getirdi. Pompeo'nun durumla pek ilgisi yoktu ve toplantıda bulunmayan komutanlardan daha az yetkiye sahipti, ama bu şekilde mecliste baştaki üç general ve onların subayları bulunuyorlardı, bu da müttefikler arasında adil bir denge sağlıyordu. Venedikliler hemen harekete geçilmesinden yanaydılar; "Türklerin filosunda adam eksik olduğunu öğrenmişlerdi, hâlbuki onlarda çok adam olacaktı." Tabii, bunu yapabilmek için o günden yarına gelmeleri beklenen diğer Batı kadırgalarından başka, akıbetleri üzerine hiçbir şey bilinmeyen Kandiye'deki 60 kadırganın da Sicilya'ya gelmeleri gerekiyordu, ama Venedikliler bunların yakında geleceklerine güvenmekteydiler. Don Juan'ın cesaretlendirilmeye ihtiyacı yoktu ve hepsinin önünde, "Düşmanı yeneceğimiz gün ölmeye bile razı olurum," diye duyurdu.[2]

Ama herkes o kadar heyecanlı değildi: Özellikle diğer Cenovalılar Venediklilere iyilik yapalım diye bir yığın riske girmeyi anlamsız buluyorlardı. Katolik Kralla yaptığı Kutsal İttifakın günün birinde Cenova'yı nefret ettiği rakibinin çıkarlarını savunmak zorunda bırakacağını hiç hesaplamamışlardı ve bu durum çok kimsede huzursuzluk yaratıyordu. Superba'nın üç kadırgasının komutanı olan Ettore Spinola Messina'ya geldikten sonra, filonun bir iş başaramayacağı üzerine yaygın bir görüşten söz etti; bu yüzden hükümetine ilk fırsatta, her yıl olduğu gibi, Cenovalıların ipeğinden yükleyerek geri dönmek istediğini bildirdi ve bunu kolaylaştırmak için Cenova'dan bir yazılı emir gönderilmesini istedi. Anlaşılan, ipek en önemli şeydi ve Doria da Messina'ya geldiğinde kendini bu işin ortasında buldu; ama "diğer herkes elinden geleni yapmaya çalıştığı için," Venedik'in kadırgalarının filodan ayrılmalarına izin vermedi.[3]

---

2 Promis 46; Venedik'in durumu: 11 Ağustos 1571'de Zuniga krala, Serrano IV, 186 ve krş. Venier 299-300. Vatikan elçisine göre, don Juan Napoli'den yola çıkarken, "düşman donanmasını bulup onunla savaşmazsa Tanrı ve dünya için büyük ayıp işlemiş olacağını" biliyordu: Nunziature Napoli 36.

3 ASG, 1967.

Spinola belki fazla hayal kırıklığına uğramıştı, ama donanmanın komutanları arasında bu kuşku içinde olan başkaları da vardı. Ascanio della Cornia, don Juan'a sunduğu bir yazıda Türk filosunda kürekçilerin eksik olmadıklarını, çünkü çok sayıda Venedik kadırgasını ve nakliye gemisini ele geçirdiklerini belirtiyordu; ayrıca asker bakımından da bir sıkıntıları olmasa gerekti, çünkü kara ordusuyla birlikte hareket ettiğinden, "oradan her saat istediği kadar asker alabilirdi." Ascona denizde macera aramaya gitmeye her zaman karşı olmuştu. Daha birkaç ay öncesinde Türklerle boy ölçüşebilecek bir Hıristiyan filosu hazırlamanın zor olduğunu, Akdeniz'de yapılacak her istila hareketinin yararsız olacağını, çünkü Türklerin karadan saldıracaklarını iddia etmişti. Elbette bu, deniz savaşını pek sevmeyen bir askerin görüşüydü ve onun fazla tedbirli olduğu değerlendirilmesi yapıldı; ama filo henüz tamamlanmamıştı, daha beklemek gerekirdi. Bu bekleme sırasında, İspanya'nın en parlak komutanlarından Komandatör Gil de Andrea ve en uzman kılavuz kaptan Cecco Pisano düşman hakkında daha kesin bilgi alabilmek amacıyla kürekçileri artırılmış iki kadırgayla denize açıldılar.[4]

Hıristiyan filosu ile Türk filosunun güçleri hakkında değişik görüşler vardı. Ascanio della Cornia'nın hesabına göre, bütün ekipler bir araya geldiklerinde Hıristiyanların 206 kadırgaları ve altı mavnaları olacaktı; düşmanın ise 250 "kürekli yelkenlisi" olduğunu tahmin ediyordu. Colonna ise bunun bir şey ifade etmeyeceğini, düşmanın gemilerinin çoğunun fusta ve küçük tekneler olduğunu, kendilerinde esasen iki yüz on kadırga, altı mavna ve otuz gemi olduğunu söyledi: "Kim bilir bu kadar gemi bir daha ne zaman bir araya gelebilir." Sinirlenen Marcantonio, Kardinal Rusticucci'ye yazarak –nazik konulardaki yazışmalarda yapıldığı gibi, şifreli olarak– temkinli olunmasını isteyenlerden yakındı: Ascanio della Cornia ve Kont Sforza di Santafiora'nın yazılı ve sözlü olarak, "Donanmamızın düşmanla savaşmaya yetmeyeceğini ifade ederek, Bay don Giovanni'nin içini kararttıklarını" bildirdi. Colonna bunda bir ihanet kokusu alıyordu, çünkü o ikisi "Papanın

4 Contarini 33rv; Sereno 137-140; Cornia'nın 17 Aralık 1570 tarihli anısı için bkz. Serrano IV, 160 n.

vassalları" oldukları halde, onun arzularına açıkça ters düşüyorlardı.[5]

En büyük sorun, kendisinden hiç haber alınamayan Kandiye ekibinin ne zaman geleceği idi. Türk filosu adadan uzaklaştıktan sonra Venedikli kumandanlar Mağusa'ya bir yardım konvoyu hazırlamaya girişmişlerdi. Venedik'ten asker dolu çok sayıda geminin gelmesi, bunların bir kısmını Girit'in savunmasını zayıflatmaksızın Kıbrıs'a gönderebilirlerdi; ama nakliye gemileri henüz hazır olmadıklarından beklemek gerekti. Sabırsızlıktan yerinde duramayan Marco Quirini bir haber alabilmek için 2 Temmuzda denize açıldı. On gün sonra geri geldiğinde düşman filosunun batıya yönelmiş olduğunu öğrenmişti, yani yol açıktı. Ama ayın 14'ünde ikmal malzemesi yüklü *Barbara* gemisi fırtınada dalgaların sürüklemesiyle karaya oturdu; yükünü kurtarıp başka gemiye nakletmek zaman istiyordu. Bu arada Quirini Mağusa'dan haber almak için Rodos'a doğru yola çıktı. 26 Temmuzda Kandiye'ye döndüğünde onu büyük bir sürpriz bekliyordu: Venier Messina'da kendisine ulaşmasını emrediyordu.

Mağusa'ya yardıma gidilmesinin öncelikli amaç olduğunu düşünen Venedikli kumandanlar bu emirden hiç hoşlanmadılar. Quirini'nin yokluğunda filoya kumanda eden Antonio de Canal, Benedetta kadırgasını Messina'ya göndererek, meslektaşı geri geldiğinde muhakkak bütün Girit ekibinin yola çıkacağını bildirdi; ama Quirini geri gelince emre boş verilerek konvoyun hazırlığına devam edildi. 31 Temmuzda yedek kadırgalar hazırdı, ama bir seri kaza ve ihmal sonucu yardım gemisi daha hazırlanamamıştı. Birkaç ay sonra İnebahtı zaferi Kıbrıs'taki felaketi halkın gözünde unutturmaya başladığı sıralarda, Venedik hükümeti Girit'teki bu açıklanamayan gecikme hakkında bir soruşturma başlattı. Marco Quirini ve Kandiye valisi Marino di Cavalli karşılıklı olarak birbirlerini suçladılar ve ikisi de hapse girdi. Tam o aylarda savaşın *Historia* adını vereceği tarihini yazmakta olan Contarini, (nadir olarak yaptığı) şahsi bir müdahalede bulunarak, sonuçta o gecikmelerin filonun Messia'da toplanmasını sağladıklarını, eğer yirmi beş otuz kadırga Mağusa konvoyuna eşlik etmiş olsalardı, "hiç kuşkusuz Kutsal İttifak donanması onlar olmadan savaşamazdı;

5 Guglielmotti 180-1.

bu yüzden herkes çenesini kapamalı ve bugünleri gösterdiği için Tanrı'ya şükredilmeliydi."[6]

Messina'da ise, Girit ekibinin gecikme sebebini Quirini'nin Mağusa'ya yardıma gitmiş olmasına bağlanıyordu. Venedik'te de, kuşatılan kentin Kandiye'den destek aldığı varsayılıyordu; ama haftalar ilerledikçe tedirginlik de artmaktaydı ve en nihayet 25 Ağustosta komutan Benedetti'nin getirdiği kötü haber ulaştı: *Barbara* gemisi 4000 kile buğday yüküyle parçalanıp batmıştı. Faccinetti, "Bu önemli geminin batmış olması limanda çok konuşuluyor," diyordu. Kandiye kadırgaları bu yolu kullanarak ne Mağusa'ya yardıma gidebilirlerdi ne de Messina'ya zamanında ulaşabilirlerdi. "Tanrı günahlarımızı bağışlasın," diye iç geçiriyordu. Ve tedirginlikle, bu kadar hayal kırıklığından sonra, Venedik hükümetinin artık savaşmaya niyetli olmadığından yakınıyordu: "Olaylara bakıldığında bu bayların isteksiz oldukları görülüyor." O ağustos sıcağında Roma'da Papa Venedik'in "kendi evini" düşmandan korumak bahanesiyle filosunu geri çekmek istemesinden korkuyordu.[7]

Bütün İtalya'da, Doğu denizlerinde bulunanların ve Girit ekibinin neden hâlâ Messina'ya gelmedikleri konuşuluyordu. 7 Eylülde Zuniga Roma'dan krala şöyle bildirdi: Korfu'dan yazılan mektuplara göre, "Mağusa'ya yardıma gitmişler ve Türkün Kıbrıs'ta devriye gezen yirmiden fazla kadırgasını ele geçirmişler ve birçok çatışmaya girmişler; eğer bu haberlerin yarısı bile doğru olsa, Venedikliler için övünç kaynağı olurdu." Ama Zuniga'nın bir teorisi vardı ve Türk filosunun çok kısa bir süre önce uğramış olduğu Girit'te durum hiç de sakin olmadığından, belki de gerçeğe fazla uzak değildi: "Bana kalırsa adada bir ayaklanma başladı ve Kandiye kadırgaları bu yüzden oradan ayrılmamayı tercih ettiler."[8]

---

6 Contarini 27r, 28r, 30r. Krş. Nunziature X, 40. Benedetta'nın yolculuğu hk. ve 88, 17 Kasım 1571: "Saygıdeğer Bay Marino di Cavalli'nin yerine Kandiye yöneticisi yaptılar; sanırım işi zor olacak, çünkü onunla saygıdeğer bay Marco Quirini arasında büyük sorun var. Çünkü onlarda her biri, Mağusa'ya yardım göndermemenin diğerinin hatası olduğunu iddia ediyor; bu konu hakkında bir soruşturma açıldı ve hangisi sorumlu bulunursa cezalandırılacak." Aralarındaki çekişme için bkz. ASV, SS 77, 120r ve soruşturma: Quarti 738.

7 Caetani 116 (ve ayrıca bkz. Promis 46); Nunziature X, 40-42.

8 Serrano IV, 201.

Mağusa'nın düştüğünden haberleri olmayan komutanlar, ağustos ortasına kadar oraya yardım hazırlıklarına devam ettiler; sonra Venedik'ten kendilerine, yolculuğu tam beş hafta süren bir emir mesajı ulaştı. Bir güçlük çıkabileceğinden şüphelenen senato, şayet Venier Girit kadırgalarının gelmesini emretmişse buna tartışmasız riayet edilesi gerektiğini belirtiyordu. Böylece Quirini ve Canal son dakikada, aksi durumda İnebahtı Savaşının gerçekleşmeyeceği önemli kararı aldılar: Mağusa'ya yardıma gitmekten vazgeçecekler, Girit Denizini de korumasız bırakacaklar ve 60 kadırganın tamamıyla Messina'ya gideceklerdi. İki komutan kazasız geçen bir yolculuktan sonra, 2 Eylülde don Juan, Colonna ve Venier'in mutlu bakışları karşısında Sicilya'nın limanına giriyorlardı. Venier, "Hepimiz neşelenelim ve üç komutan birlikte gidip düşmanı bulalım," diyordu.[9]

Doria, kendisine ait olan on bir ve Marsilya'da donatılan başka bir kadırga ve Lodrone Kontunun Alman, Sigismondo Gonzaga'nın İtalyan alaylarının gemilere bindirilmesini denetlemek için Cenova'da kalmıştı. Emrinde on kadar nakliye gemisi vardı, ama askerlerin beraberlerinde kadınlarını ve çocuklarını da alma hakları olduğundan, memur Francisco de İbarra, "alayın gereksiz insanlarını da taşımak zorunluluğu olduğunu" söyleyerek bu gemilerin yeterli olmayacağından korkuyordu. Juan Andrea, Almanları alması için İbarro'yu dört kadırga ve altı gemiyle La Spezia'ya gönderdi; kendisi ise İtalyanları beklemek için Cenova'da kaldı. Gonzaga'nın adamları 14 Ağustosta geldiklerinde hemen keyfini kaçırdılar: Askerlerin hepsi 1300 kişiydi ve kötü vasıftaydılar. Doria denetimde bulunmak istedi ve bunların "silahsız, üstlerine itaatsiz" olduklarını ve "aralarında çoğunun çocuk yaşta olduğunu" gördü. Üstelik gemilere binmek için avansla yetinmiyorlar, Lombardiya'da almış olduklarından başka, tam ücret ödenmesini istiyorlardı. Alay bir şekilde ikna edilerek ağustosun sonunda Messina'ya geldi. Yine ayın 14'ünde İbarra Almanların gemilere bindirilmeleri tamamlandığını, hemen La Spezia'ya hareket edeceklerini duyurdu.

---

9 Contarini 32v, Venier 301, ASV, SS 77, 110v; ayrıca bkz. Nunziature X, 47 ve 50, Codoin III, 19-20 ve Foglietta 264. Kadırga sayısı değişiyor: 60 Venier'e göre (Nunziature X, 50 de) 60, Caetani 125 ve don Juan (Codoin III, 16 e 19), Siracusa'dan mektuba göre 62 (Nunziature X, 47), Contarini 32v ve 33v, Paruta 262.

Juan Andrea dört kadırgayı almak için La Spezia'ya gitti; oradan hemen Messina'ya, ardından Napoli'ye geçmek niyetindeydi; ama hava bozdu. Ondan kaynaklanmayan gecikmeler yüzünden hep eleştirilmekten usanan Doria, sonra "Ve sekiz gün boyunca kış ortasında gibiydik," diye kendini savundu. Bir genellemeye kaçmaksızın denilebilir ki, o yıl tarihçilere göre, "küçük buz devri" sayılabilecek bir iklim soğuması yaşanıyordu, yani yağmur, ilkbahar ve yaz soğukları önceki yıllara göre daha sık rastlanan iklimsel olaylardı ve hava şartlarına böyle açık olan teknelerle yapılan kadırga savaşlarında bu durum elbette olumsuz etkisini daha kolay göstermekteydi. Juan Andrea La Spezia'dan ancak ayın 23'ünde çıkabildi ve dört günlük yolculuktan sonra Napoli'ye ulaştı. Onun gelmesinden hemen sonra, gemilere binmek için limana doluşan çok sayıda asker sayısız aksiliklerden birine daha sebep oldular: Napoli halkıyla "Bisonoslar," yani İspanya'dan toplanan askerler arasında kavga çıkınca bir-iki kişi öldürüldü; diğer askerler kendilerini linç etmeye çalışan kalabalıktan korunmak için rastgele ateş ettiler ve Castelnuovo'ya kadar kaçtıktan sonra kapıları kapatıp oraya sığındılar. Vali ortamı sakinleştirmeyi başardı; ardından bütün birliklerin kadırgalara bindirilmelerini ve bir daha karaya çıkartılmamalarını emretti.

Uygun rüzgârın beklendiği sırada son bir mesele daha çıktı. Doria, krala sattığı on bir kadırgayı don Juan'a teslim etmek için sabırsızlanıyordu. Prens Cenova'dayken onları Napoli'de almaya karar vermiş, Juan Andrea bundan hoşlanmamış olsa da bir itirazda bulunmamıştı. Napoli'ye geldiğinde don Juan'ın oradan ayrılmış olduğunu gördü, ama Doria mali kaynaklarının artık tükenmek üzere olduğunu söylediğinden, valinin bu kadırgaları emaneten alması için talimat bırakmıştı. Buna rağmen Juan Andrea 29 Ağustosta krala yazarak, herkesin ondan acele etmesini istediğine göre onları harap durumda bulsa bile emaneten vermekten vazgeçerek hemen Messina'ya hareket etmek istediğini bildirdi.

Bu tuhaf davranışın gerçek açıklaması tamamen farklıdır. Napoli'de Doria, II. Felipe'nin o kadırgaları doğrudan rakibi olan, "Monark" denilen Cenovalı armatör Nicola Grimaldi'ye satmak istediğini öğrendi. Buna çok canı sıkılan Juan Andrea kontratı

iptal ederek işi bozmayı düşünüyordu. Oradan hareket ederek 1 Eylülde, yani Kandiye kadırgalarıyla hemen hemen aynı zamanda Messina'ya geldi. Kafasında bir tek fikir vardı. Birkaç gün daha bunun üzerinde düşünerek, 10 Eylülde krala yazmaya karar verip, kadırgaları en azından şimdilik satmamasını rica etti. Öte yandan kendi malıyla "benim memleketimde" diyordu, Nicola di Grimaldo gibi alçak bir adamı büyütmeye çalışmasına" bir anlam veremiyordu. Juan Andrea'nın başlamakta olan operasyona bu şartlar içinde ne kadar yoğunlaşmış olabileceği tasavvur edilebilir, ama bunlar bir deniz savaşının idaresi için kaçınılmaz şartlar olduğundan, sadece onu suçlamamak gerekir, çünkü şu veya bu şekilde bütün ekip komutanlarının ve onların subaylarının bu oyundan büyük ekonomik çıkarları vardı ve onlar da buna en az Doria kadar önem vermekteydiler, ancak bunu kanıtlamak için elimizde onların yazışmaları bulunmuyor.[10]

Ağustosun sonundan eylül başlarına kadar Messina'ya kadırgalarla birlikte hemen her gün asker ve mühimmat yüklü gemiler geliyordu. Caetani 24 Ağustosta Lodrone Kontunun alayını taşıyan La Spezia gemilerinin geldiğini yazıyor: "Hepsi 3700 kişi, ama çoğu hasta olarak yola çıktı ve birçoğu öldü." Cenova gemileri ayın 28'inde Sisigmondo Gonzaga'nın 1300 piyadesiyle limana girdiler ve 2 Eylülde Sarno Kontunun alayıyla "çok büyük" dört Napoli gemisi geldi. 5 Eylülde Santa Cruz Markizinin komutasındaki 30 Napoli gemisi geldi; bunlar da kötü hava şartları yüzünden gecikmişlerdi ve endişeyle bekleniyorlardı, çünkü gemilerde Napoli'den İspanyol piyadeleriyle, "Napolili çok sayıda maceracı" bulunuyordu. Ertesi gün, Sicilya ekibinden on kadırga ve Cenovalı armatörlerden sekizinin gemisiyle Palermo'ya gitmiş olan don Juan de Cardona geldi. Gemilerinde Kont d'Arco'nun Alman alayı ve "Sicilya'nın yaşlı İspanyol askerleri," yani adanın garnizonunun emekli İspanyolları vardı. Gemilere bindirilen çok sayıdaki piyade sağlık sorunlarına neden oluyorlardı: Provana, "Alman olsun, İtalyan olsun, askerlerimizin çoğu hastalanmaya başladı, ama en

10 Nicolini 405-11; Vargas Hidalgo 759, 761, 763-4, 767n.; Caetani 125; Promis 48-49; Sereno 135; Nunziature Napoli 39; Doria'nın mektupları, ASG, 1967; diğerleri, R. Savelli, Doria, Giovanni Andrea, DBI. Malta kadırgası S. Giacomo, Marsilya donanması, ancak İnebahtı Savaşına katılmadığı sanılıyor, krş. Bosio 867.

çok da Almanlar," diye yazıyordu: Bu yüzden don Juan hepsinin gemilerden indirilerek çevre köylere yerleştirilmelerini emretti.[11]

Eylülün başlarında, İnebahtı'da savaşacak olan filo nihayet Messina limanında (başlangıçta öngörülenden üç dört ay sonra) hazırdı. Filoda toplam 206 kadırga, altı mavna ve nakliye gemileriyle küçük tekneler vardı;[12] önceki sene Girit'ten 180 kadırga ve 11 mavnayla çıkmış olan filodan biraz farklı olmakla birlikte hemen hemen aynı güçteydi. Kandiye ekibinin gelmesiyle Türk filosunun durumu hakkında birinci elden haberler alındı; "bütün düşman donanmasını hesaplamış olan" yönetici Canal, onun Kandiye'nin önünden geçtiğini görerek, Hıristiyan filosundan kesinlikle daha zayıf olduğunu belirtti: Gemilerin toplam sayısı ne olursa olsun, savaşacak durumdaki kadırgaların ve kalyataların sayıları 168'di. Bu durumda artık kuşku kalmamıştı: Caetani'nin yazdığı gibi, yapacak şey düşmanla savaşmak üzere ilerlemek, hatta zamanında yetişilebilirse onu Adriyatik'te kıstırmaktı. Bu arada, zafer sarhoşluğu içindeki Türk kendi üzerlerine gelirse daha da iyiydi; böylece "yorgun ve hastalıklı adamlara karşı dinç askerlerle zafer kaçınılmaz olurdu." Sonuçta kadırgalarını satmamış olan Doria Cenova'daki bankerlerine yazarak, onların sigortasını ekim sonuna kadar uzatmaları emrini verdi: Savaşa zafer beklentileriyle gitse bile tedbirli olmak her zaman iyiydi.[13]

Aslında geriye bir mesele daha kalıyordu: Venedik kadırgalarındaki askerlerin azlığı. Don Juan, İspanyol filosunun önceki kumandanı olan ve sık sık yazıştıkları ihtiyar Garcia de Toledo'ya 30 Ağustosta şöyle yazmıştı: "Dün Venedik kadırgalarını incelemeye başladım ve *Capitana* kadırgasını gördüm. Ne kadar az asker ve denizcileri olduğuna zatıâlileri inanamazlar." Venedik filosunda-

11 Caetani 123-7, Sereno 135 (Cenova kadırgaları: Gio. Ambrogio Negroni'nin 4, Stefano da Mari'nin 2, Giorgio Grimaldi'nin 2; Sicilya ekibinin dört kadırgası da aslında Cenova'dandı: Niccolò Doria'nın 2 ve Davide Imperiale'nin 2), Codoin III, 19-20, Promis 46 (le navi col reggimento del conte di Lodrone Kontunun alayını taşıyan gemiler, "açıktan geçtikleri için uygun rüzgâr bularak buraya bizden önce geldiler") ve 48.

12 Krş. alt, böl. XXVII n. 6 ve Ek II.

13 Caetani 125-7; Motta 1998, 88. Diğer tanıklıklar Türk filosunun zayıflığını belirtmekte: Krş. alt, böl. XXIX n. 11. Aynı iyimserlik, Nunziature Napoli 32: "Majestelerinin kadırgalarının sayı ve kalite bakımından düşmanınkilerden üstün olduğundan kuşku yok ve... zafer kazanmamamız mümkün değil."

ki disiplinsizlik de onu şaşırtıyordu ("Hiçbir düzenleri yok; her kadırga istediği yere gidiyor"), ama asıl dram, adamların eksikliğiydi. Don Luis de Requesens, Granvelle'e yakınıyordu: "Kandiye kadırgalarının yolda olduklarını söylüyorlar, ama onlar da buradakiler gibi kötü donanımlıysalar, pek işe yaramayacaklar." Komandatör, "hiç kimse," diye devam ediyordu:

> [N]e halde olduklarına inanamaz, çünkü ne askerleri ne de denizcileri var; kürekçilerin hepsi gönüllüler ve zincire vurulmak istemiyorlar; nereye gitseler karaya inip gezmeye çıkıyorlar; sonra eğer hava bozmuşsa, hareket etmek için kürekçileri beklemek gerekiyor; en küçük fırtınada bile kaybolabilirler. Onlarla yolculuk yapmak büyük sıkıntı olsa gerek. Her şeyi yapmakta o kadar yavaş kalıyorlar ki.

Requesens, maalesef bütün bunlara bir çare yok, diye devam ediyordu: "Eğer savaşçıları olsaydı buna katlanılabilirdi. Kalabriya'dan asker beklediklerini söylüyorlar; ama korkarım bunlar da geç kalacaklar ve sonunda gereken sayının onda bir gelecek."[14]

Venedik kadırgalarının hazırlıksız olduklarının duyulması bütün İtalya'da yeni bir karşılıklı suçlama dalgası yarattı. Kralın Roma'daki vekilleri açık açık şikayet ediyorlardı ve Messina'dan gelen haberleri alan kardinallerin elinden onlara hak vermekten başka bir şey gelmiyordu. Venedik elçileri düşman filosunun Adriyatik'e gelip asker yüklü birçok gemiyi ele geçirerek destek güçlerinin getirilmelerine engel olmalarında suçun don Juan'ın gecikmesi olduğunu tekrarlıyorlardı. Eğer Haçlı filosu anlaşmada öngörülen tarihte bir araya gelebilmiş olsaydı, bütün o askerler şimdi Messina'da olacaklardı. Ancak bu açıklamalar Papayı sakinleştirmeye yetmiyordu. Faccinetti, Venier'in Sicilya'ya geldikten bir ay sonra hâlâ "askersiz, cephanesiz ve peksimetsiz" olmasından ve cumhuriyetin o büyük operasyona "sadece Katolik Majestelerininkilerin çok daha aşağısında olmak"la kalmayıp, neredeyse hiç hazırlıksız ve işe yaramaz haldeki kadırgalarla katılmasından V. Pius'nun ne kadar rahatsız olduğunu Doga resmen bildirmekle görevlendirildi. Faccinetti, Venedik, diye devam ediyor, "sadece

14 Codoin III, 18 ve Serrano IV, 420 n.; ve krş. Urbino prensi, papaza, 27 Ağustos 1571, "Kürekçiler sayıca az ve kötü durumdalar" (Capponi 2008, 196).

büyük deniz gücüne sahip olduğunu değil, onu kullanmasını bildiğini de göstermeli ve bilindiği gibi savaşı gemiler değil, onlarda bulunan askerler yaparlar."[15]

Gerçekten de Venedik kadırgalarındaki piyadeler hâlâ Korfu'dan getirilmiş olan altı birlikle sınırlıydı ve Caetani bunların "çok düzensiz ve kendini bırakmış halde" olduklarını, neredeyse ayaklanacaklarını söylüyordu.[16] Venier don Juan'la daha ilk karşılaşmasında gerçeği saklayamadı: Sicilya'ya getirdiği 55 kadırganın yedisini denizde fırtınadan ve yangından kaybetmişti, ayrıca hastalık ve gemilerin düşmanın eline geçmesi yüzünden savaşçıları pek iyi durumda değildi. Ama Venier Napoli Krallığında adam toplamakta olan albaylara güveniyordu. Toplamda beş binden fazla asker bekliyordu ve eğer bir engelle karşılaşmazlarsa bunlar iyi askerler olacaktı; önceden erzak almaları Napoli valisi tarafından engellenmişlerdi: Yani suç Granvelle'indi. Söyleyecek söz bulamayan don Juan, Kandiye kadırgalarında kaç asker olduğunu sordu. "Genellikle kırk elli kişi, diye cevap verdim, çünkü bizim kürekçilerin hepsi çatışmaya da katılırlar. Kimin askeri fazlaysa o diğerlerine verir."[17]

Don Juan onun ne dediğini anlıyordu, çünkü Kutsal İttifak görüşmeleri zamanından beri İspanyollar kendi piyade birlikleriyle Venediklilere destek vermeleri gerekeceğinin farkındaydılar. Kral adamlarından, anlaşmaya komutanın Venediklilerinkiler dahil bütün kadırgalara asker bindirmesi veya transfer edebilmesi için bir yetki maddesi ilave etmelerini istemişti. Bu nazik bir konuydu, çünkü başka bir komutanın emrindeki birliklerin kendi gemilerine alınması o çağın devletlerinde alışıldık bir durum değildi; Felipe Venediklileri rahatlatmak için, kadırgalarına gelecek askerlerin cumhuriyete bağlılık yemini edebileceklerini önermişti. Bu fikir Venediklilerin pek hoşlarına gitmemiş, İspanyollar da bu konuda daha fazla ısrar etmek istememişlerdi, ama Zuniga'ya göre,

15 Nunziature X, 43, 46, 49, 50; Serrano IV, 201.

16 Caetani 117; krş. üst, böl. XXIII n. 5. komutanları Pompeo da Castello henüz gelmediğinden, Caetani, "Bütün sorun, kaptanların başlarının olmamasında" diyordu (Napoli'yel 17 Ağustosta gelmişti: Nicolini 409; ve krş. Nunziature X, 34).

17 Venier 299-300. Don Juan, Granvelle'i Venedik hesabına adam toplanmasına engel olmamaya ikna etmeye söz verdi: Promis 46.

gemilerinde anlaşmada öngörülen sayıda birlik bulunmaması durumunda komutanlar zorluk çıkarabilirlerdi.[18]

Bu düşünce ne zamandır ortalıkta dolaşıyordu. Senato daha ağustos başında Venier'e, "Eğer size piyade vermeyi teklif ederlerse kabul edin," diye yazmıştı. Konu Messina'da açıkça tartışılmaktaydı. Caetani güvenli bir ifadeyle, "Düşmanla savaşmaya gidildiğinde, kadırgalarına Majestelerinden adam almaktan memnun olacaklar," diye yazıyordu. 6 Eylülde –artık kralın bütün piyadelerinin geldikleri ve sayılarının 20.000 olduğu görüldüğünde– don Juan'ın rahatlıkla "altı bin piyade verebileceğini, artık birbirleriyle çok samimi oldukları için, bunu hiç itiraz etmeden kabul edeceklerini" iddia etti. Durumun önemi, Venediklilerin İspanyol İmparatorluğuna olan güvensizlikleri gibi önemli bir engeli ortadan kaldırmıştı. Filolarını olduğu gibi Messina'ya getirip demirlemişlerdi; "Bu Majestelerinin kadırgalarından asker almaktan daha önemli!." Kandiye kadırgalarının gelmeleri pek bir şey değiştirmedi: "Hepsi çok kaliteli ve düzenli kürekçiler; bazılarında Kandiyeli okçular ve hemen hepsinde elli kadar bekâr var, başka askerleri yok." Elbette Venier'in kısa bir süre öncesinde övünerek söylediği gibi, Korfu ekibini kendi adamlarıyla tamamlayabilmeleri mümkün değildi.[19]

Bu noktada don Juan meseleyi Venediklilerle açıkça görüşerek, 2000 Alman, 1500 İspanyol ve 1500 İtalyan olmak üzere beş bin piyade kabul edip etmeyeceklerini sordu. Farklı uluslardan askerler ve denizciler arasında sık sık olaylar çıktığını bilen Venier önce kabul etmek istemedi, ama diğerleri ısrar edince karşı çıkamadı ve sonunda 1500 İspanyol ve 2500 İtalyanda karar kılındı; deniz

18 Serrano IV, 10, 97, 139.

19 ASV, SS 77, 129v; Caetani 123-6. Krş. Sereno 147: "Kandiye'den son olarak gelen kadırgalarda az sayıda asker vardı ve adamları eksik olan Venedik kadırgalarına vermek için yeterli değillerdi" ve Provana, Promis 48: "O 60 kadırga kürekçi olarak iyi donatılmış, ama askerleri az." Kralın piyadeleri Caetano'ya göre 23.000 kişiydi; bunların 10.000'i İspanyol, 6000'i İtalyan ve 7000'i Almandı; Don Juan'ın hesabına göre (Venier ve Urbino prensinin de onayladığı üzere), "yirmi bin piyade, yani yedi bin İspanyol, yedi bin Alman ve altı bin İtalyan," ancak bunlara, "iki bin maceracı ve özel adamları da (kendi masraflarıyla ordunun peşinden giderek kadroya dahil olmayan kişiler) ilave etmek gerekir (Codoin III, 16; krş. Caetani 126, Venier 299, Capponi 2008, 196); eylülde gemilere binen birlikler için bkz. Ek V.

yaşamına alışık olmadıkları ve çoğu hasta olduğu için sadece Almanlar geri çevrildiler. 9 Eylülde don Juan bir parça alayla, "Bu Venedikli beyler sonunda kadırgalarına Majestelerinin dört bin piyadesini almaya karar verdiler," diye yazıyordu. Birliklerin nakil işlemleri hemen başladı. Ve tabii Venier'in öfkesini engellemek yine mümkün olmamıştı.[20]

Bu durumda geriye, Kalabriya'da toplanan piyadelerin Messina'ya gelmeleri ve Otranto'da toplananların filonun uğrayıp onları alacağı Taranto'da toplanmaları için birkaç gün beklemek kalıyordu. Ama özellikle de, o günlere kadar bozuk olan havanın düzelerek kadırgaların limandan çıkabilmeleri için beklemek gerekirdi. 6 Eylülde don Juan don Garcia de Toledo'ya şunları yazmıştı: "Ayın dokuzu ya da onunda Tanrı'nın izniyle buradan filoyla ayrılacağım ve o gün düşmanla deniz fenerinin önünde karşılaşsam bile savaşacak kadar dinç durumda olacağım." 9 Eylülde, dediklerini onaylıyordu: "Hava düzeldiğinde Majestelerinin kadırgalarıyla yola çıkmaya hazırız;" ve ertesi gün çıkmalarının daha iyi olacağını belirterek noktalıyordu. Gil de Andrade henüz dönmemiş, ama bir firkateyle haber göndermişti: Türk filosu Kotor Körfezinden çıkmış, Avlonya'ya doğru inmekteydi; Venedik'ten gelen bir haber de düşmanın kendi limanlarına doğru yönelmekte olduğunu bildiriyordu: Yolunu kesmek için acele edilmesi gerekiyordu.[21]

Herkesin uygun rüzgârı gözlemek için gökyüzüne doğru baktığı sırada, Vatikan'ın kadırgalarda temsilci olarak görevlendirdiği Monsenyör Odescalchi Messina'ya geldi. Don Juan'a onu denizde koruması için balmumundan bir "Agnus dei" ve Papanın şahsi bir mektubunu getirmişti. V. Pius Amirale –Requesens eğlenceli bir havada anlatıyor– "gemilerde oyun oynanma-

20 Codoin III, 20; Venier 301; Sereno 147, kısmen farklı, ama toplam 4000 olan sayı, Venier'in 7 Eylül tarihli mektubunda onaylanmış (Setton 1048); İbarra'nın hesapları daha kesin: 1614 İspanyol ve 2489 İtalyan (Ek V). Sadece kralın paralarını ödediği İspanyol ve İtalyan piyadeler Savoy'un ve Cenovalı armatörlerin kadırgalarına da bindirildikleri: Codoin III, 206-9, Sereno 156. Don Juan Venier'e çok miktarda peksimet de verir: Setton 1048, Tercios 108 (6060 kental, 18.180 skudo karşılığında).

21 Codoin III, 19-21. Krallıkta Venedikliler hesabına toplanan piyadeler için bkz. Caetani 121, Caracciolo 17, Sereno 58 ve 147 ve Ek V.

masını, küfür edilmemesini ve bir Hıristiyana yakışır şekilde davranılmasını" belirterek, günlük program hakkında emirler veriyor: Sabah duası, yemekten sonra asker ve denizci idmanları. Papanın, Vigenvano'da bulunduğu zamanlarda keşişlerine verdiği ve kadırgalarda veya başka yerlerde uyulmasının hoş olacağı birçok öğüt veriyor. Yaşlı asker acı bir ifadeyle, "burada ne mümkün olursa onu yapacağız," diye noktalıyordu.[22]

22 Serrano IV, 420 n.; Sereno 155.

Bölüm 26

Türk filosu Adriyatik'te tuzağa düşmemek için güneye yöneliyor; İstanbul'dan, olayların gerisinde kalan emirler ulaşıyor ve Hıristiyanlar düşmanın peşine düşmek için Messina'dan yola çıkmaya hazırlar, ancak birçok kimse onu bulamamalarının daha hayırlı olacağı görüşünde.

Otrantolu Gian Maria'nın firkatesi içinde önemli haberler getiren bir devşirme ile 23 Ağustosta Lecce'ye yanaştı. Adam, o zamana kadar Kotor'un işgaliyle meşgul olan Türk filosunun Hıristiyanlarla savaşmak için emir almış olduğundan emindi. Kaptan Paşa Uluç Ali'yi Dalmaçya'daki adaları kontrol etmeye gönderirken, dokuz gün içinde geri dönmesini emretmiş, sonra onu çağırmak için bir kalyata göndermişti. Ağustos sonuyla eylül başları arasında Kotor ve Ragusa'dan gelen muhbirlerin bunu doğrulamaları İtalya'da büyük bir paniğe yol açtı. Hıristiyan filosunun Messina'da bir araya geldiğini öğrenen Osmanlı komutanlar Kotor'u kuşatmaktan vazgeçerek ağustosun ortasında Avlonya'ya doğru yola çıkmışlar ve Adriyatik'te dolaşan korsanları çağırması için bir gemi göndermişlerdi. Filonun hareket etmesi, paniğe ve üç kadırganın batmasına sebep olan kötü hava şartları yüzünden büyük bir karmaşa içinde olmuştu. Kentin kuşatılması için kadırgalardan adamların ve teçhizatın indirilmeleri de çok kötü yönetilmişti: Bu daha tamamlanmadan önce, Venedikliler Kotor'dan çıkarak kanalı kapatmak için Türklerin yaptıkları iki kaleye saldırarak buraları toplarıyla birlikte ele geçirmişlerdi.[1]

1 Codoin III, 191-2 (Aynı raporun başka versiyonu, Setton 1049); ASV, SS 78, 1r; CB, II, 222rv; Charriere III, 160 ve 185-6; Nunziature X, 39 ve 46; Setton 1045-

Kaptan Paşa Avlonya'ya geldiğinde, filonun masraflarıyla ilgilenen yetkili gibi bazı önemli şahısları gemilerden indirdi; bu da kısa bir süre sonra savaşa girmesi gerekebileceğine işaretti. Adam eksik olan kadırgalar için limana asker göndermiş olan Bosna Sancağı onları yüklemek için bu moladan yararlandı. Adriyatik'ten dönen korsanlar filonun bulunduğu yere geldiklerinde Kaptan-ı Derya düşman filosundan yeni haberler alabilmek için Uluç Ali'yi Kalabriya'ya, Kara Hoca'yı da Messina'ya gönderdi ve Babıâli'yi son durum hakkında bilgilendirmek ve ne yapması gerektiğini öğrenmek için İstanbul'a yazdı. Daha sonra filoyu Avlonya'nın karşısındaki koyda bulunan Otranto kanalındaki Sasseno adacığı açığına getirdi. Burası düşmanın aniden ufukta görünmesi halinde savaş nizamıyla rahatça çıkabileceği konumdaydı; böylece beklemeye koyuldu.

Bu mola sırasında kaptan-ı deryaya yeni bir emir gelmedi. Buna karşın, Mağusa üzerine yapılan anlaşmanın haberi geldi ve bu da stratejik durumu son derece kolaylaştırıyordu: Kıbrıs'ın fethi tamamlanmıştı ve o andan itibaren kendisinin yegâne uğraşı düşman filosu olacaktı. Messina Boğazına kadar giderek bir firkate ele geçirip dönen Kara Hoca, Hıristiyan kadırgalarının Sicilya'daki limanda toplanmakta oldukları haberini getirdi. Bunun üzerine Ali o kadar kuzeyde durmanın bir anlamı olmadığına karar verdi. Sultan kendisine düşmanla savaşmak için orada beklemesini veya o yıl için operasyona son verip filoyu limanlarına götürmesini buyurabilirdi ve o da güneye inerek, her iki emri de hızla uygulayabileceği bir pozisyon alabilirdi. Bu nedenle eylül başında imparatorluk filosu Sazan adasından ayrılarak Güney İtalya'ya doğru yelken açtı.[2]

6; Paruta 225. Gil de Andrea tarafından iletilen ve Venedik'ten gelen bir mektupta bulunan haber don Juan'a 9 Eylülde ulaşır: Krş. üst, böl. XXV, n. 21. 17 Ağustosta Uluç Ali ve Kara Hoca'nın saldırısına uğrayan Lesina'nın yöneticisi, kaçan mahkûmlardan ve esirlerden, Kaptan Paşanın, "daha ileri gitmeye niyetli olmayıp Doğuya yöneleceğini ve bu korsanların Paşaya geri dönmek için 12 gün izinleri olduğunu" öğrenir: Ljubic 274. Venedik'te Lido'nun savunması için olağanüstü önlemler alınması henüz 7 Eylülde bildirilmişti. ASV, SS 78, 1v.

2 CB, II, 221v-222v; Charriere III, 160 ve 185-6; Contarini 33r; Sereno 140; Paruta 225.

Türkler sahil boyunca ilerlerken, Venediklilerin hareket etmeden önce boş yere işgal ettikleri ve garnizon katliamının intikamını almak için ateşe vererek halkını esir aldıkları Budva'yı yeniden ele geçirdiler ve ardından Korfu Kanalına girdiler. Temmuz ayında Türkler o sularda uzun süre kalmışlar, ama adanın başlıca kalesini işgal etmemişlerdi; hâlbuki Marcantonio Barbaro İstanbul'da böyle bir emir aldıklarının konuşulduğunu işitmişti. Belki de gereken hazırlıkları henüz tamamlayamamışlardı; gerçekten de "Korfu kuşatması" için Arnavutluk sahillerinde atlar için köprüler inşa etmekteydiler; bildiğimiz gibi, bunu bir süre önce o iskelelerin faaliyetlerinden haberdar olmak isteyen Sultan emretmişti. Şimdi ise geçitler hazırdı ve paşalar ne zamandır programlamış oldukları hücumu başlatmaya karar verdiler. Filo öncelikle Butrint'te mola verdi; burası kanalın genişliği 3 kilometre dahi olmayan en dar yeriydi. Buradan, Delvine ve Yanya sancaklarının bu görev için topladığı 500-600 süvariyi geçirtti; o sırada korsan fustaları savunma durumu hakkında bilgi almak için karaya adam indiriyorlardı.[3]

Yine de operasyon kötü başladı. Ana hedefe, yani surlarla kuşatılmış olan Korfu'ya tedbirsizce yaklaşan bir grup öncü, Albay Camillo da Correggio komutasında kaleden çıkan garnizon askerleri tarafından aniden bastırılıp yakalandılar ya da başka bir kaynağa göre, Arnavut hafif süvarilerinin arasına düştüler. Bunlarla birlikte Korfu doğumlu olan, "Baffo" lakaplı ünlü ve korkulan bir korsan olan devşirme de Venediklilerin eline düştü. Paşalar onun için bir kefalet ödemeyi veya başka esirlerle değiştirmeyi teklif ettiler, ama Venedikli yetkililer kabul etmedi. Haçlı donanması eylül sonunda Korfu'ya uğradığında adam halen orada esirdi ve Bartolomeo Sereno tarafından sorguya çekildi, ama orada uzun süre daha kalmamış olsa gerek, çünkü ekim ayında Onlar Meclisi yöneticiye, "onu hemen gizlice öldürülmesi" emrini verdi.[4]

Süvarileri bindirdikten sonra Butrint'ten hareket eden Türk filosu, çıkarma için uygun bir yer aramak amacıyla adanın etrafında dolaştı. Kaleden atılan toplardan isabet almadan şehrin

3 Lesure 82-83. Budva için bkz. üst, böl. XXII, n. 8. Barbaro: ASV, SS 77, 77rv.

4 Sereno 140, Paruta 226, Contarini 34r; sorgulama için bkz. Sereno 164; öldürme emri: Lamansky 58.

önünden geçtikten sonra, birlikleri birkaç kilometre mesafede, Potamos köyü yakınlarında karaya çıkardı. Süvariler hemen şehre doğru ilerlemeye başladılar; filo ise kuzey tarafına, eski limanı savunmak için yerleştirilmiş olan topların menzillerinden uzak bir bölgeye, tam olarak Korfu'nun bugünkü ticari limanına demir attı. Garnizonun kumandanı Paolo Orsini, Albay Filippo Ronconi'ye dış mahalleleri savunması emrini vermişti, ama bu iş için yönlendirilen 400 Rum ve İtalyan piyade yeterli gelmedi ve surlara kadar geri püskürtüldüler (Sebastian Venier daha sonra Ronconi hakkında ağır bir yargıda bulunacaktı: "Yanılmışım, çünkü onun bir 'Orlando'* olduğunu sandım; hükümetteyken onun yükselmesini sağlamıştım, ama korkağın biri çıktı."

Kaleyi saldırarak ele geçirmek mümkün olmayınca operasyon, benzer durumlarda olduğu gibi, beklemeye alındı. Garnizon sürekli çıkışlarla düşmanı rahatsız ediyordu ve kazmacılar veya kuşatma topları olmadığından fazla bir şey yapılamıyordu. Üstelik kaledeki toplar Camillo de Correggio'nun önerisiyle kuzeye çevrilmişti ve namlular yukarı kaldırılarak gülleler şehrin arkasındaki tepeyi aşıp, halen Türklerin filosunun bulunduğu alana düşüyorlardı. Topları hedefi görmeden ateşlemelerine rağmen, gülleler dolu gibi yağdığından ve deniz yüzünde birbirlerine yakın çok sayıda gemi bulunduğundan uzun süreli bombardıman sonunda etkili oldu: Üç kadırga darbe alarak batınca, paşalar harekâtı durdurdular. Birlikler dış mahalleleri ve civardaki köyleri yaktıktan sonra tekrar gemilere bindiler ve 8 Eylülde filo güneye doğru yola çıktı. Sonuçta bu operasyon kalıcı bir etki yarattı denilebilir; ileriki yıllarda, kalıntılar gezginlere Türklerin Venedik için oluşturdukları tehlikeye tanıklık ediyorlardı: "Türkler adaya sadece 500 atlıyla çıkma cesaretini gösterdiler ve böyle güçlü bir kalenin burnunun dibinde bulunan köyleri yakıp yağmaladılar: Oradaki garnizon için utanç verici bir durum."[5]

---

* Orlando: Ludovico Ariosto'nun epik şiirinden ("Orlando furioso") –çn.

5 Contarini 34r, Sereno 140, Paruta 226, Arroyo 333, Setton 1047, Fresne-Caneye 305-6. Sereno'ya göre, filo Korfu limanında "günlerce" durur ve "kaleye saldırmaya yeltenmeden" hareket eder; Paruta'ya göre, Türkler ikinci gün "orayı ekle geçirmeye çalışırlar" ve "üçüncü gün adadan ayrılırlar." Filo İgumeniça'ya 8 Eylülde girer: AV 1571, 192r ve Dona 123. Ronconi hakkında yargı, Venier 322. Korfu Kalesinin o çağdaki görünüşü, Manno 1986, fig. 1.

Paşalar Korfu'dan ayrıldıktan sonraki birkaç gün lodos yüzünden İgumeniça limanında mahsur kaldılar. Ne yapmaları gerektiği konusundaki belirsizlik iki çavuşun getirdiği pek de güncel olmayan emirlerle daha artmıştı; bunlar filoya asıl görev olarak yine Kotor'un alınmasını işaret etmekteydiler. Gerçekten de Babıâli ancak ağustos ayının sonunda Kotor kuşatmasının sona erdiği ve Hıristiyan donanmasının Messina'da toplanmakta olduğu haberini alabilecekti. Hâlâ Kotor'dan bahsedildiğini gören Pertev Paşa, "kışa yaklaştıklarından ve donanmada çok sayıda adam ve yeterli şeyler bulunmadığından, şimdi bu operasyonun sırasının olmadığını" düşündüğü, bu nedenle yeni talimat beklediği cevabını gönderdi. Paşalar Sultanın cevabının yakın zamanda gelmeyeceğini bilmiyor olamazlardı; en hızlı kuryeler bile uygun koşullarda oradan İstanbul'a bir haftada gidiyorlardı ve sıradan bir aksilik bile bu süreyi bir aya kadar uzatabilirdi; ancak emirler şimdilik bunlar olduğuna göre, İstanbul'a dönmeyi akıllarından geçirmeleri mümkün değildi.[6]

Hava düzeldiğinde filo Margariti Kalesinin az uzağında bulunan ve önceki yıl Venediklilerin başarısız bir istila girişiminde bulunmuş oldukları Parga Koyuna geçti. Bu bölgede uzun zamandır Osmanlı hâkimiyetine karşı ayaklanmalar başlatan Arnavutlar yaşıyordu ve kasaba bir süre önce Türkler tarafından yakılıp yıkılmış, halkı dışarı atılmıştı. Ancak kısa bir süre öncesinde Venedik hükümeti propaganda amacıyla Paolo Orsini'ye oraya asker göndermesi ve Parga'yı iskân ederek nüfusunu yeniden artırması emri vermişti. Orsini Korfu'daki garnizonu zayıflatmak istemiyordu ve operasyonun yararsız, aynı zamanda askeri açıdan tehlikeli olduğunu anlatmıştı, ama siyasiler, "Venedik adını çok seven o insanları yeniden evlerine kavuşturmak" ve yakın bölgelerdeki Arnavutları cesaretlendirmek için bunda ısrar ediyorlardı. Tam o arada Osmanlı filosu Parga'yı ele geçirdi ve oradan elli kilometre

6 AV 1571, 192r, 196rv, kaçan esirlerin, filo Preveze'ye gelmeden önce, 11 Eylülde naklettikleri haberler. Kuryelerin mükemmel zamanlamaları: CB, II, 45r; filonun ağustos ortalarında Kotor kuşatmasını terk ettiği haberi İstanbul'da Barbaro'ya henüz 2 Eylülde ulaşmıştı (CB, II, 222rv; aynı günlerde, Kara Hoca'nın gönderdiği bir adam gelerek, onun Massina'ya doğru keşfe gittiği haberini verir), ama Sultanın 19 Ağustos tarihli emri İnebahtı'ya ancak 18 Eylüle doğru ulaşır, krş. alt, n. 10.

güneyde bulunan Preveze'ye gitmeden önce kenti bir defa daha yakıp yıktı.[7]

Dar bir boğazdan geçerek girilen 30 kilometre derinliğindeki Preveze koyu mükemmel bir doğal üstü. Burada bin beş yüz yıl önce Aktium Savaşı olmuş ve 1538 yılında Barbaros Hayreddin Andrea Doria'yı yenmişti. Filonun Preveze Koyuna girmesi, paşaların operasyonu o yıl için sonlandırdıklarına işaretti; oradan İstanbul'a bir defa daha yazarak, Avlonya'dan hareket ettikten sonra yaptıklarına ilişkin bir rapor gönderdiler ve yeni talimat istediler. Geleneklere göre imparatorluk filosu Aya Dimitri Günü olan 26 Ağustosa kadar başkente geri dönmeliydi ve buna uymaları gerekiyorsa artık fazla vakitleri kalmamıştı. Denizde geçen uzun aylar, salgın hastalık ve sürekli çatışmalar donanmanın gücünü zayıflatmıştı; Pertev hastalıkların askerlerinde yaptığı tahribatı raporunda ayrıntılı olarak açıkladı. Bundan iki hafta sonra Sereno esir alınan Baffoyu sorguladığında ondan tamamen benzer bilgiler alacaktı: Türk kadırgaları, "hem kürekçilerinden hem de savaşçılarından çoğu öldüğü için çok kötü durumdaydı." Baffo filonun Preveze'ye gitmek niyetinde olduğunu tahmin ediyor ve savaşmak için oradan çıkacağını düşünmüyordu: Paşalar için, "bir mukavemet görmeden birçok Hıristiyan mülkünü yakıp yıkmış olmak" yeterliydi ve ona kalırsa, Sultandan izin gelir gelmez filo İstanbul'a dönecekti.[8]

Ama kısa bir süre sonra ellerine geçen emir, beklediklerinden tamamen farklıydı. Bunu belirtenler sadece Batılı kaynaklar ve özellikle Contarini'dir. Venedikli tarihçi İnebahtı'da yakalanan esirlerin anlattıklarına dayandığından, oldukça ayrıntılı bilgiler vermekte. Anlattıklarına göre, Babıâli'nin gönderdiği bir çavuş onlara Mağusa'nın alındığını haber verir ve "denizdeki zaferlere devam ederek, yakınlardaki bütün adaları almaları, Hıristiyan donanmasını nerede olursa olsun bularak onu yok etmeleri" emrini iletir; Contarini, "Sanki buna güçleri yetecekmiş gibi!" diye ironik bir yorum da ilave ediyor. Bir filoyu hükümet dairelerinden yönetmenin, üstelik de bütün haberler birkaç hafta öncesinden olup,

7 Lesure 83, Paruta 211, Sereno 141, Manoussacas 1974, 225-6.

8 Sereno 164. Pertev'in raporunun bir özeti, Lesure 83, ama bundan Sereno 158 ve Foglietta 262'de söz ediyorlar.

gemilerle personelin durumu hakkında kesin bilgileri olmadan böyle bir şeye kalkışmanın doğuracağı sonuçlar kendilerini hissettirmeye başlamışlardı.

Olasılıkla bu emir, daha farklı bir şeyler bekleyen Ali ve Pertev'in hoşlarına gitmedi. Çavuş Mağusa'nın teslim olduğu haberi ulaşır ulaşmaz, yani 16 Ağustosta İstanbul'dan çıkmıştı ve bu da demekti ki, yeni talimat paşaların filonun kötü durumu hakkında yazmış oldukları hesaba katılmadan hazırlanmıştı. Bunun üzerine, Preveze'den ayrılarak daha güneydeki bir üsse gitmeye karar verdiler; Contarini'ye göre, "Sultandan aldıkları emre göre Hıristiyanlara saldırmaları gerektiğinden," bu yer değiştirmeyi erzak ve mühimmat temin etmek için yaptılar, ama bir taraftan da filo böylelikle daha güvenli sulara ve kurye gemilerinin gelecekleri yöne doğru hareket edecek ve her durumda İstanbul'a daha yaklaşmış olacaktı. Filo Preveze'den 16 Eylülde hareket etti; onu hiç gözden kaçırmayan Hıristiyan ajanlar, "gemilerin çok kötü durumda ve hastalarla dolu" olduğunu bildirdiler. Paşaların yönelmeye karar verdikleri yeni üssün adı İnebahtı idi.[9]

Yunanistan'a yolculuk yapanlar, Patras'ta gemiden indiklerinde İnebahtı Körfezinin girişini görürler. Bugün burası daha çok Korint Körfezi diye bilinir. İnebahtı kuzey sahilinde, Patras'ın neredeyse hemen karşısında küçük bir limandır; ama körfeze gelmeden hemen önce birden çok daralır ve bu yüzden Kuzey Yunanistan'ı Mora'ya bağlayan otoyol köprüsü oraya inşa edilmiştir. Türkler buranın iki yakasında, topçularıyla körfez girişini örtecek şekilde karşılıklı iki kale inşa etmişlerdi; bunların koruması altındaki filoya kimse saldırmaya kalkışamazdı ve Balkan anakarasından olduğu kadar deniz yoluyla Mora'dan da ihtiyaçlarını temin edebileceği ideal bir konumda bulunuyordu.

Eğer imparatorluk filosu İstanbul'a döneceğine harekâtın gerçekleşeceği en yakın yerde kışı geçirmek zorunda kalsaydı, hiç kuşkusuz, en uygun yer burası olurdu. Ama Kaptan-ı Derya İnebahtı'ya geldiğinde Sultanın birkaç gün önce eline ulaşanın he-

9 Contarini 34r; Charriere III, 185; mesajlar, Setton 1050; Quarti 552. Contarini mesajın Parga'ya geldiğini, filonun Preveze'ye gitmek yerine orada kaldığını sanır; Paruta 235 Contarini'yi izliyor, ama emrin Preveze'ye geldiğini yazarak onu düzeltiyor. Filo İnebahtı'ya ayın 18'inde gelir: AV 1571, 212v.

men akabinde göndermiş olduğu ve birkaç gün önce Preveze'ye ulaşan yeni bir emrini buldu. Üzerinde 19 Ağustos tarihi vardı. İşte tam metin:

27 Rebiülevvel 979. Kaptan-ı deryaya emir.

Benim Babıâli'me bir mektup gönderdin. Bana donanma hümayunun durumu ve oralarda ele geçirdiğin kaleler ve de kahrolası kâfirlerden bilgi veriyorsun. Mevsim fazla ilerlemeden limana sığınman gerektiğini bildiriyorsun. Söylediklerinin hepsi tarafıma ayrıntılı olarak iletildi.

Hersek'ten Kasım Bey –zaferleri daim olsun!– Babıâli'me bir mektup gönderdi. Siz Avlonya'ya giderken, düşman beş kadırgayla Kotor ağzına gelerek karaya adam çıkarmış ve oralara zarar vermiş; bunun üzerine söz ettiğim bey onların üstüne yürüyerek o kâfirlerden çoğunu kılıçtan geçirmiş ve çok sayıda esir almış. Esirleri düşmanın durumu hakkında sorguya çekmiş. Yenilgiye uğrayacak olan filonun 130 Venedik gemisi ve 130 İspanyol gemisi hazır durumdaymış ve Herceg Novi'ye yönelmek niyetindelermiş. Donanma-i Hümayun oraya çıktığı anda orayı işgale girişeceklermiş.

Herceg Novi Kalesinde çok az erzak bulunuyor; öte yandan Semendere ve Serem bölgelerinden erzak nakliyesi için yük başına en az 15 kuruş gerekiyor. Sen ve Cezayir Beylerbeyi Ali Kotor limanında kışlamaya başladığınızda, kışlama emri almış olan donanmam ve Herceg Novi Kalesi için ve altı aylık erzak ve gerekli diğer şeylerin gönderilmesi gerekmektedir.

Avlonya ve Delvina bölgesine peksimet yapmak için unluk buğday ve tane buğday siparişi verdim.

Vezirim Pertev Paşaya, kışın kullanman için gemi, kaptan, mühimmat teslim etmesi emri verdim; ayrıca istediğin kadar deniz ve kara beyleri ve azaplarla kürekçilere ödemen için yeterli akçe verecektir.

Bu emir eline geçtiğinde ondan tavsiye alacaksın; 130 ya da gerekeceğini düşündüğünüz kadar gemi, silah, savaşçı, kürekçi ve altı aylık erzak alacaksın; gemiler tam donanımlı ve düzgün olacaklar. Eğer batı güvenliyse Cezayir Beylerbeyi Ali'yle Kotor limanına gideceksin ve orada kışlayacaksınız. Bundan başka, eğer düşmanın herhangi bir hareketi olursa gidip onun filosunu bulacak ve Ali'yle tam uyum içinde hareket ederek, onu yenmek için bütün cesaretinizi ve zekânızı kullanacaksınız.

Kışı geçirirken, azapların, kaptanların ve askerlerin ücretlerini ödemek için, söz ettiğim vezinimin yanında bulunan hazineyi kullanacaksın. Eğer paranın miktarı Yeniçerilere ve diğerlerine yapılacak ödeme için kâfi gelmezse, gereken miktarı ayrıntılı olarak kayda geçerek ilk fırsatta Babıâli'me göndereceksin.

Seninle birlikte kışı geçirecek ve zafer kazanacak olan orduya her zaman uyum içinde ve tetikte olmaları için gereken talimatı vereceksin ve onlara para ya da erzak sıkıntısı çektirmeyeceksin.

Donanmada görev yapacak olan imparatorluğumun çavuşlarının sayıları belirlendi; bu çavuşlar gerek erzak temininde gerekse başka işlerde hizmet vereceklerdir. Gerekli talimat Rumeli Kadısına gönderilmiştir.

Hepsine itaat etmeni emrediyorum.

Sultanın bu emrinin özetini okumuş olan bir İspanyol tarihçi, bunun Ali'nin kadırgasında bulunduğunu ve "önemli emirler gönderirken yaptığı gibi, altın bir çantanın içinde" olduğunu belirtiyor.[10] Bu, kaptan-ı deryanın İnebahtı cehenneminde ölümünden önce aldığı son mektup olduğu için, kuşkusuz, üzerine durmaya değer. Tarihine bakıldığında, bu mektup paşaların önce Avlonya'dan ardından Preveze'den yazarak istedikleri son talimatları içermiyor. 19 Ağustosta Sultan Kotor kuşatmasından vazgeçildiğinden ve filonun Avlonya'ya yöneldiğinden henüz haberdar değildi. Emrin dayandığı haberler, paşaların temmuz ayı sonunda gönderdikleri ve Sopot'u aldıktan sonra Adriyatik operasyonuna başlamak için güneyden Avlonya'ya doğu yelken açtıkları zamana ait mektuplarında yazanlardı. Venedik kadırgalarının Kotor'un ağzında saldırmaları haberi temmuzda geçen bir olaya, yani filonun oraya kadar çıkarak kuşatmaya başlamasından önceye aitti. Babıâli'nin başlıca kaygısının halen Kotor'un kuşatması olduğu

10 Lesure 79-81; Morales 44. İlk bakışta, bu emrin Contarini'nin belirttiğiyle aynısı olup olmadığı sorusu akla gelebilir (krş. n. önceki); ama Ali ile Sultanın yazışmalarından Kaptan Paşanın daha önce değil, İnebahtı'da almış olduğu anlaşılıyor (Sultanın 13 Ekim tarihli emri, Lesure 84). Bu emirde Mağusa'nın alındığından hiç söz edilmiyor olması, onun öncesinde haberden (Contarini'nin yazdığı gibi) "özel hesap veren" başka bir emir gelmiş olduğunu akla getirmekte.

anlaşılıyor ve bunun için filonun alışılmadık bir durum olarak kışı orada geçirmesini, böylelikle kara gücüne de destek vermesini istiyor. Hıristiyan filosunun savaşmak için gelmesi tehlikesine önem verilmemiş, ama her durumda imparatorluk filosunun savaşı kabul edeceğine güveni tam.[11]

Kaptan-ı deryaya gönderilmiş olan emir sadece, Pertev'in de hemen aynı zamanda almış olması gereken emirle aynı içeriği taşıyor. Bundan, operasyon sonunda Pertev'in Ali'ye gereken bütün askerlerle birlikte 130 kadırga, hatta kaptan-ı deryanın istemesi halinde daha da fazlasını bırakarak İstanbul'a dönmesi gerektiği anlaşılıyor. Kaptan-ı derya ve Uluç Ali bu askeri güçle kışı Kotor'da geçireceklerdi, ama "batı güvenli ise." Bu son madde, durumun kötüye gitmesi halinde Mağribe dönmekle dolaylı olarak yetkilendirilmiş olan Cezayir Beylerbeyini kastediyor görünmekte. Hıristiyan filosunun savaşmak niyetiyle doğuya yönelmesi durumunda ise, Pertev İstanbul'a dönmekten vazgeçip, Ali'yle birlikte uygun bir karşı harekât üzerine plan yapacaktı.[12]

Kaptan-ı deryanın en geç temmuz sonunda Sultana göndermiş olduğu raporda Adriyatik'in savunmasın üstlenmek konusunda daha o zaman endişeli olarak, "mevsim fazla ilerlemeden bir limana sığınmak" istemesi önemli bir husustur. Burada, ordunun başındaki kumandanın başkentten gelen emirlere uymak zorunda olmasının, öte yandan orada gerçeklerin kolayca unutularak imkânsızın istenmesinin sebep olduğu endişe kolayca görülebiliyor. Ali ve Pertev 19 Ağustos tarihli emrin de o arada ortaya çıkan gelişmelere uygun olmadığını hemen fark ettiler ve hiçbiri gerçekten Adriyatik'e geri dönerek kışı Kotor Körfezinde geçirmeyi düşünmedi. Ama aynı zamanda emre göre, "lanet olası kâfirlerin" filosu savaşmaya gelirse, geçmiş aylardaki emirlerde de belirtildiği gibi, savaşı kabul etmeliydiler. Eğer paşalar yegâne mantıklı şeyi yaparak harap du-

11 Sonuçta Sultan da Messina'daki Caetani'nin kendisinden birkaç gün önce almış olduğu haberlere vakıftı (Caetani 121, 10 Ağustos: "Sopoto'nun kaybedildiğini öğrenmiştik; Avlonya'da yağlama yapıyorlardı ve Kotor'a gidecekleri sanılıyordu").

12 Fogliatta'nın 263, her iki Paşa için verilen emirleri öğrenmiş olması olası; buna göre Sultan İnebahtı'ya Pertev ve Ali'yi yaptıkları için öven bir mektup göndermişti; artık mevsim ilerlediği için, Ali düşman saldırısına uğramamak için, Pertev ise geri kalanlarla İstanbul'a dönecekti.

rumda ve içleri hastalarla dolu gemileriyle İstanbul'a dönselerdi, Sultanın resmi emrine karşı gelmiş olacaklardı; Böyle bir tehlikeyi göze alamayacakları için beklemeye karar verdiler.

Bu sırada, "uygunsuz havanın" yola çıkmalarına izin vermediği Messina'da bütün komutanlar savaşmak için hemfikirdiler. 6 Eylülde Caetani sabırsızlıkla, Kutsal ittifak filosunun düşmanı hiç tereddütsüz yenebileceğini görememek için insanın kötü niyetli olması gerektiğini yazıyordu: "Bütün Hıristiyanlık tarihinde eşi görülmemiş bir filo; ama beni şaşırtan, hâlâ savaşıp savaşmamak hakkında tartışıyor olmaları, hatta bunu istemiyor gibiler; sonuçta bunlar içten hesapları olan Cenovalılar." Ancak kuşku içinde olanlar sadece Cenovalılar değildi; Savoy kadırgalarının komutanı olan Provana di Leyni savaş kararı için, "Hepimiz oraya mutlu olarak değil, neredeyse zorla ve utançla gidiyoruz," diyordu. Bu kadar uğraşıp didindikten sonra, üstelik "düşman böyle yakınızda ve dünyayı yakıp yıkarken" limanda böyle beklenemezdi; ama öte yandan mevsim ilerlemişti, gemilerde ilk hastalık işaretleri başlamaktaydı ve askerlere gelince, "hepsi yeni adamlardı" ve denize alışık değillerdi. Caetano, artık yavaş yavaş vazgeçmeye başlayan Hıristiyan komutanlar, "böyle utanç verici bir duruma düşmekten kaçınsalar iyi olur," diyordu. Bu arada Türklerin onları beklemeden gitme ihtimali de her zaman mevcuttu: "Biz onların üzerine gidip, araya zaman koyarak büyük donanmamızla düşmanı geri püskürteceğiz; eğer onları bulamazsak, savaş da olmayacak."[13]

Orada oyalanmak Türklere gitmeleri için zaman bırakmak fikrini don Juan'ın bütün danışmanları paylaşıyordu. II. Felipe prense en önemlisinin emniyet ve filonun başına bir şey gelmemesi olduğunu tembih etmişti: "Tanrı korusun, filoya bir zarar gelirse Hıristiyanlık dünyası ne yapar sonra?" Katolik Kral genç, kanı kaynayan ve zafer arzusuyla dolu olduğunu bildiği kardeşine talimat verirken fazla ileri gitmek istememiş, ama yetişkin biri olan Requesense'e karşı daha açık olmuş, onu frenlemesi için özellikle yanına vermişti. Kralın hizmetkârlarının yazışmalarındaki üsluptan anlaşıldığına göre, hepsi bu sırrı biliyor ve kendilerini biraz komplocu gibi görüyorlardı. 11 Eylülde Zuniga kardeşi Komanatör Majör'e şunları yazıyordu:

13 Caetani 7; Promis 45, 48, 49, 50.

Savaşmama kararı çok gizli kalmalı, hatta ne Marcantonio ne Venedikliler, Bay don Juan'ın ve hükümetinizin savaşmak istemediğinden haberleri olmalı; çünkü Türk filosuyla karşılaşmazsa (ki bana kalırsa öyle olacak) bir hata yapılmış olmayacaktır ve eğer karşılaşırlarsa, bizim sayımız az olmasına karşın, savaşmaktan vazgeçileceğini sanmıyorum; eğer onlarla karşılaşmak istenmezse, bu da biraz kurnazlıkla halledilebilir.

Don Garcia de Toledo da Requesense'e kuşkularla dolu bir mektup yazarak ağzını sıkı tutmasını tavsiye ediyordu: Venedik, kralın ve vekillerinin savaşmama imkânı üzerine görüştüklerini öğrenirse, kim bilir neler olurdu; bu yüzden Komadatör Majör'den, yazılı olanları prense ve Sekreter de Soto'ya ilettikten sonra mektubu imha etmesini rica ediyordu.[14]

Bu noktada don Juan'ın bu düşüncelere katılmıyor olduğu akla geliyor, halbuki hava şartları da uygun olmadığından yola çıkamadıkları için 10 Eylülde savaş meclisini yeniden toplayarak "düşmanın üzerine gidip gitmemek" konusunu görüşmüş olmaları da bir gerçek. Kendisi ne düşünürse düşünsün, danışmanlarının baskılarına aldırış etmemesi gerektiğini kral talimatında belirtmişti. Gündemi açıklar açıklamaz Venediklilerin tepkisiyle karşılaştı: "Ama bu konu zaten görüşülmüştü, yeniden önermenin ne anlamı var?" Don Juan meclisin toplanmasının birçok centilmenin tatmin olması için, onların görüşlerinin de alınması gibi politik bir nedenle gerekli olduğunu söyleyerek Venier'i ikna etti. Ama Messina'ya gelen haberler İspanyolların kendi donanmalarının Türklerinkinden daha zayıf olduğu endişesini doğrulamıyorlardı. Lecce'ye gelen ajan, düşmanın "iyi donatılmış ve savaşmaya hazır halde" sadece yüz elli kadırgası olduğunu söylüyordu. 300 gemiden geri kalanlar çok iyi donatılmamıştı ve bunların çoğu küçük korsan gemileriydi; üstelik hastalıklar yüzünden gemilerde insan sayısı azalmıştı.[15]

14 Serrano IV, s. 429 n.; Codoin III, 8-9.

15 Venier 301; Codoin III, 21 ve 191 (diğer versiyon, Setton 1049); Charriere III, 160; Contarini 36r. Don Juan'ın mazereti olasılıkla sadece özür dilemek için değildi: Alba Dükü ona albayları ve komutanları memnun etmek için ara sıra geniş bir oturum yapmasını önermişti: Codoin III, 275 (ve alt, böl. XXVII n. 1).

Böylece savaş meclisinde saldırı kararı onaylandı. Ascanio della Cornia bile fikir değiştirmişti. Savaşın sonu kötü olsa bile diye düşünüyordu, Türk filosu zayıflamış ve oluşturduğu tehdit azalmış olacak, ("Hem bizim prenslerimiz savunma bile yapamayacak kadar zayıf değiller ya"); ama zafer kazanmaları halinde, "Rumların ayaklanmaları" gibi, büyük ümitler besleyebilirlerdi. Bunun için, yaşlı asker Hıristiyan filosunu Brindisi'ye, hatta daha da iyisi, doğuya dönerken düşmanın önüne çıkmak için Korfu'ya nakletmeyi öneriyordu. Savaşmak için büyük istek duyan don Juan, İtalyanların düşüncelerine memnuniyetle katıldı ve yağmur kesilir kesilmez filonun düşmanı aramak için hareket etmesine karar verildi.[16]

16 Caetani 127, Contarini 35r, Sereno 147-9, Setton 1047.

Bölüm 27

Don Juan savaş meclisi yönetmeyi öğreniyor. Hıristiyan filosu Messina'dan yola çıkarak Korfu'ya geliyor. Rum papaz telaşa kapılıyor. Korsan Karaca Ali gözüpek bir keşif gezisi yapıyor ve Türk filosunda herkes eve dönmeyi düşlüyor.

Akdeniz'in sularının hiç görmediği kadar büyük bir filonun başında Messina'dan demir almaya hazırlanan don Juan, kendisiyle sürekli yazışan en ünlü İspanyol askerlerinin tavsiyelerinden oluşan bir hazineye sahip oldu. Alba dükü ona Brüksel'den, bir savaş meclisinin yönetimi hakkında uzun bir bilgi notu yazmıştı ve don Juan belki de bunun sayesinde o kararı istediği yöne çekebildi. Askerler –kâfirlerin ezeli düşmanı anlatıyordu– hassas kişilerdir, "kardeşleri veya çocukları için bir parmaklarını bile feda etmezler:" Onları böyle davranmaya zorlayan onurları olduğu için bu affedilebilir bir kusurdur. Onlar savaş meclislerinde başkasının sırtından bir şeyler kazanabilmek için yarışırlar ve bu zaaflarını umursamamak yerine, onlardan yararlanmayı öğrenmek gerekir. Toplantıdan önce dostça bir yaklaşımla hepsiyle özel olarak konuşmak yararlı olur; böylece kumandana şahsi fikrini söylemiş olan kişi sadece diğerlerine karşı çıkma zevki için farklı bir fikir ortaya atamaz. "Toplantı sırasında tartışma olmamalıdır, efendim. Konuları tartışmak tamam, ama kişisel tartışmalara asla izin vermeyin, çünkü bu sizin otoritenizi sarsar."

Dük devam ederek, don Juan'a arada bir geniş katılımlı toplantılar yapmasını, albayları ve "zaten bilinen ve bu tür toplantı-

larda konuşulabilecek konuları önlerine atmak için" birkaç yüzbaşıyı davet etmesini ve tabii bunlara da "sevgiyle yaklaşmasını" öneriyordu. Askerlerin yanında devamlı neşeli olmalı ve bir o devleti bir ötekini överek şakalar yapmalıydı; ayrıca onların maaşları, yiyecek içecekleri hakkında da ilgili görünmeli ve askerlere kötü davranıldığında üzgün görünerek suçlunun cezalandırılacağını söylemek gerekirdi. Ama en önemlisi, astlarının etkisi altında kalmamayı, onlar tarafından yönlendirilmemeyi öğrenmekti. "Bilmelisiniz ki efendim, öncelikle savaşacağınız kişiler sizin askerleriniz olacaktır; size laf olsun diye, savaşmanızı önerecekler, karşı gelince söylenmeye başlayarak ve fırsat kaçırdığınızı söyleyeceklerdir." Don Juan uyarılmıştı ve şimdi bunları uygulayıp uygulayamayacağı görülecekti. Ve Hollanda Valisi sözlerini, "Biz yaşlıların bile kolaylıkla içinden çıkamadığı bu güçlükler için siz beyefendinin çok genç olduğunu itiraf etmekten kendimi alıkoyamayacağım," diye yukarılardan iğneleme yapıyordu.[1]

Ancak denizdeki filonun yönetimi konusunda Alba dükünün bir yardımı olamazdı. "Ben sıradan bir denizciyim," diye itiraf ediyordu, "Denizde geçirdiğim sürenin çoğunda deniz tutmasından mustarip oldum." Bununla birlikte, düşmanı bulmak için harekete geçmek konusunda azimli olduklarına göre bu konuda kararlar almak gerekiyordu ve don Juan bu kararları tek başına alacak durumda değildi. Filonun savaş sırasında alacağı pozisyon daha ilk günlerde Hıristiyan komutanlar arasında görüşülmüştü ve Provana'nın yazdığı gibi, "ay pozisyonuna girmesi veya dik burunlu ya da yekvücut olması" gibi değişik görüşler vardı; mavnaları nasıl kullanılacağına, önde mi, yoksa kanatlarda mı gitmelerine karar verilmeliydi ve savaş sırasında yararlı olabilecek top malzemeleri taşıyan, ancak ağır oldukları için filonun hızını düşürecek nakliye gemilerinin durumu vardı.[2]

Prens, don Garcia de Toledo'dan yardım istedi ve karşılığında onun Pisa'daki malikânesinden yazdığı kötü önsezilerle ve yararlı tavsiyelerle dolu bir mektubunu aldı. "Yeniden itiraf etmeliyim ki, efendim, düşman yaklaştıkça korkum daha da artıyor," diye pek

1 Codoin III, 273-83. 5 Eylülde yapılan bir toplantının genişletilmiş bir örneği, AV 1571, 190rv, 60 kişi katılmış, 8 kişi söz almıştır.

2 Promis 50.

cesaret verici olmayan sözlerle başlıyordu yaşlı denizcinin mektubu; ardından don Juan için çok kıymetli olan basit ama pratik bilgiler geliyordu. Filo hep birlikte hareket etmemeli, ekiplere bölünmeliydi; aksi halde çok sayıda kadırga, "Preveze'de olduğu gibi," karmaşaya yol açardı. Üç ayrı ekip hazırlamalı ve birbirlerine çok yakın seyretmemeleri için kanatlara en deneyimli komutanları yerleştirmeliydi. Bunu kendisine düşman öğretmişti ve yenilginin şoku Garcia'nın kafasına iyice kazımıştı: "Bu, Barbaros'un Preveze'de almış olduğu düzendi ve bize de çok uygun ve avantajlı göründüğü için, ileride gerekebilir diye hep hafızamda tuttum." Bu düzen ancak Venedikliler kendileri öncü olmayı istemeleri halinde değiştirilebilirdi ve böyle bir istek gelirse kabul etmeliydi, çünkü düşmanın önüne ilk çıkacak olanın en az güvenilenler olmasında yarar vardı. Böyle bir durumda filo ön birlik ve art birlik olarak ikiye ayrılır, bunlardan her biri de üçer ekibe bölünürdü; "Benim bu düşüncemin gizli tutulması gerekir, çünkü eğer onlara öncü olmaları teklif edilirse bunu kabul etmeyebilirler."

Messina'dan hareket etme zamanı yaklaştığında don Juan Pisa'ya, yazara takip edilecek en iyi rotanın hangisi olduğunu sordu (Üstelik Garcia, Alba dükünden farklı olarak, kendisine "Altes" diye hitap ediyordu ve ondan mektup almak genç prensi elbette memnun ediyordu). Ona filoyu Taranto limanına götürmesini ve orada, halen Adriyatik'de olduğu tahmin edilen Türk filosunun geçmesini beklemesini önermişlerdi. Don Garcia alçakgönüllülükle, kendi düşüncesine fazla güvenmemesi cevabını vermişti, "Çünkü orada olup uyuyan, orada bulunmayan uyanıktan daha iyisini bilir;" ama madem prense herkes önerilerde bulunuyordu ve dünyada eski bir alışkanlık olarak, en çok konuşanlar her zaman az anlayan ve az bilenler olduğundan," kendi fikrini söylese iyi olacaktı. Brindisi, –yorumluyor– Taranto'ya göre daha uygundur, çünkü Taranto rota dışındadır ve oraya giderseniz, hücumdan çok savunma yapacağınız akıllara gelir. Üstelik don Garcia kadırgaların o küçük denize girip giremeyeceklerinden de emin değildi. Brindisi filonun bütün gemilerini alabilecek kadar geniş bir limana sahipti, ayrıca Dalmaçya kıyılarına daha yakın olduğundan kendilerini somut olarak orada hissettirebilirlerdi. Havanın bozması halinde filo orada güvende olurdu ve biri saldırmaya kalkışırsa kendini

çok tehlikeli bir durumda bulurdu ("Böyle büyük bir donanmayı yöneteceğinize göre, artık hava faktörünü dikkate almanın da zamanıdır, çünkü hava biraz bozduğunda o denizler gemiler için çok tehlikeli hale gelirler"). Filo Brindisi'ye giderken Crotone'de mola verebilirdi; oradan sonra, hepsi topçularıyla iyi savunulan kaleler olan Gallipoli ve Otranto'da durabilirlerdi, ama bir tehlikeye atılamak için bütün bu aktarmalar süresince önde hep hızlı kadırgaların olmalarına dikkat etmeliydi: "Tabii ki bu, savaşacak kadar güçlü olunmadığı durumlar için, çünkü güçlü olana bütün yollar düz, her yer güzeldir."[3]

Ama Messina'da hava hâlâ kötüydü ve bu, oradan yola çıkamanın mümkün olmaması kuşkuların doğmasına sebep oluyordu. Yöneticiler Quirini ve Canal, filonun bunca beklenti yarattıktan sonra hiçbir şey yapamamasından, sonra da krala yazarak duruma el atmasını istemek zorunda kalmaktan korkuyorlardı. Kötü haberler Venedik'e ulaşsaydı, onlar suçun kendilerinde olmadığını söyleyeceklerd: çünkü "Biz çağrılmadık ve hiçbir görüşme veya danışmaya müdahale etmiyoruz," diyeceklerdi. Keşif gezisinden dönen Gil de Andrade düşman filosunu Korfu Kanalında gördüğü haberini getirdi; gemileri sayamamıştı ama ada halkı onların üç yüzden az olduğunu ve ancak yüz doksanının kadırga olduğunu söylüyordu. Rapor, gemilerde az insan olduğunu ve birçok hasta bulunduğunu doğruluyordu; ama mesele, de Andrade onu gözden kaybettikten sonra nereye gittiğiydi. Kötü hava şartları onun hareketlerini de engellediğinden hâlâ Korfu'da olabilirdi ama kimse bundan emin olamazdı. Yapacak tek şey, Santa Maria de Leuca'ya kadar sahil boyunca ilerlemek ve bu arada yeni haberler almayı ummaktı; ama yağmur hâlâ devam ediyordu ve yapacak bir şey yoktu.[4]

Sonunda 15 Eylülde gökyüzünün bulutları dağıldı. Sabırsızlıktan içi içini yiyen Venier hemen yola çıkmak istiyordu, ama İspanyollardan kimileri çok acele etmemesini söylediler, "bütün bunlar beni çıldırtıyordu." Aslında günün tamamı, içlerinde hastalıktan kırılan Alman piyadelerin bulundukları don Cesare d'Avalos komutasındaki nakliye gemilerinin limanın dışına çekilmeleri için

3 Codoin III, 8-9 ve 22.

4 AV 1571, 197r; Promis 50, Setton 1049, Sereno 142, Foglietta 189.

uygun rüzgârı beklemekle geçti. Don Juan o gemilerin filoyu Taranto'da beklemelerini emretti. Kadırgalar ise sabah âyininden sonra Vatikan yetkilisi Monsenyör Odescalchi tarafından gerçekleştirilen ve mürettebatı etkileyen bir kutsama töreninden sonra denize açıldılar. Ayın 16'sında her şey hazırdı ve filo akşama yola çıktı. Ama fazla yol alamadılar; Venier'in dediği gibi "büyük bir karmaşa içinde" Messina'nın karşısındaki Kalabriya sahilinde bulunan Fossa di San Giovanni'ye kadar gelebildiler.[5]

Venier ne İspanyolların ne de Colonna'nın savaşmaya niyetli olduklarını anlamıştı ve bunu raporunda belirtmekten çekinmedi; don Juan'a yöneltilen suçlamalarsa haksızdılar. Yine 16 Eylülde genç prens II. Felipe'nin güçlü Sekreteri Ruy Gomez'e yazarak, görünüşte saygılı, ama içerikte küçümser tavırlarda olan subaylarla çevrili bir başkumandan olarak yaşadığı sorunları anlatıyordu: "Kimileri umduklarından daha erken yola çıktığımızı söylüyorsa da, ben bundan memnun değilim." Maliye işlerine bakan memurların ve yöneticilerin yavaşlıkları onu çok fazla oyalamıştı: "Buna rağmen onların fazla dinlenmelerine izin vermedim, onlar da benim. Saygıyı elden bırakmadan bana tavsiyelerde bulunuyor, çocukça şeyler söylüyorlar." Çoğu artık çok geç olduğunu, düşmanın şimdi limanlarında emniyette bulunduğunu söylüyorlardı, ama diğerleri Türklerin savaştan kaçacak insanlar olmadıklarını ve filonun kendi denizlerinde olduğunu öğrendikleri zaman oradan çıkacaklarını iddia ediyordu. Prens, "moraller yüksek" diyordu, adamlar savaşmak için istekliydi ve zafer kazanacaklarına güveniyorlardı. Don Juan aynı gün don Garcia de Toledo'ya yazarak, Düşmanı Adriyatik'te kıstırmak umudu artık kaybolmuş olsa bile ona saldırmak için denize açılmaya karar verdiklerini bildirdi.

> Onların filosu büyüklük olarak bizden üstün olsa da, aldığımız haberlere göre, gemilerinin ve adamlarının nitelikleri bakımından öyle değil. Tanrı'nın yardımına güvenerek (çünkü bu harekât Onun adına yapılıyor) düşmanı aramaya gitme kararı

5 Venier 301, Arroyo 331, Scetti 110, Promis 50 ve 52. 8 Eylülde Meryem'in doğumu için Odescalchi günah çıkarmayla, herkesi etkileyen bir tören düzenlemişti: Castellani 1937, 441-2; Civale 2009, 78-9 ("Kürekçiler de Kutsal Kilisenin savunması için ölmeyi vaat ediyorlardı") ve krş. Sereno 155. Alman piyadelerin ölümleri için bkz. üst, böl. XX n. 13.

aldık; böylece Tanrı izin verirse bu akşam Korfu'ya doğru yola çıkıyorum ve oradan, düşmanın bulunduğunu öğreneceğim yere gideceğim. Beraberimde 208 kadırga, 26.000 piyade askeri ve 24 gemi var.[6]

Fossa di San Giovanni'den hareket eden filo hafif bir ters rüzgâr nedeniyle küreklerle seyrederek Kalabriya sahili boyunca yavaş yavaş yoluna devam etti. Ertesi sabah kadırgalar önceden kararlaştırılan pozisyona girerlerken, Savoy'un komutan gemisinin güvertesinde bulunan *Provana*, Malta'nın komutan gemisinin, Papanın gemisinin sağ tarafındaki şeref yerini almış olduğunu fark etti; hâlbuki Piemonteli komutana göre orası kendisine ait olmalıydı ve bu yüzden evvelce Malta ekibinin komutanı olan Messina başrahibiyle münakaşa etmişti. O iki kadırganın arasına girmek için kürekleri hızlandıran Provana Malta komutan gemisinin pupasında yedekte çekili firkateye çarpmaktan son anda kurtuldı; ardından hemen *Real* kadırgasına bir mesaj göndererek don Juan'dan bu meseleyi halletmesini istedi, "aksi halde Papanın komutan gemisine bindireceğim." Don Juan başrahibe yerini Savoy kadırgalarına bırakmasını emretti ve şövalyeler itaat ettiler. Ancak bundan tedirgin olan Provana olanları ayrıntılarıyla Dük Emanuele Filiberto'ya anlattı ve Savoy bayrağının Malta'nınkine göre öncelikli olduğunu Kral Felipe'ye, hatta daha iyisi, Papaya hatırlatarak duruma müdahale etmelerini bildirmesini istedi.[7]

Filo ayın 19'unda buz gibi bir kuzey rüzgârının estiği Capo Colonna'daydı ve don Juan, her duraklamayı kendisine düzenlenen bir komplo olarak gören Venier'in öfkelenmesine aldırmadan orada mola vermeyi kararlaştırdı; bunu bir ağız dalaşı izledi. Venedikli komutanın raporu okunduğunda genç prensin onunla

6 Vargas Hidalgo 767; Codoin III, 26-7. Kadırga sayısı, Messina'da bir araya gelen çeşiti ekiplerin toplamına karşılık gelmekte (sopra, cap. XXV); ve İbarra tarafından onaylanmış, Codoin III, 215, Romegas'tan (187) ve Napoli'den demir alan filoyu gördükten sonra ayın 16'sında Messina'dan yola çıkan ve Türk fustalarıyla karşılaşmak tehlikesi içinde ayın 24'ünde Napoli'ye gelen Monsenyör Odescalchi'den (Nicolini 412). Venier yola çıkmadan önce 209 tane hesaplıyordu: 109 Venedik'in, 81 kralın, 12 Papanın, 3 di Savoy'un, 4 Malta'nın (AV 1571, 190r). Anıların ve tarihi kaynakların sık sık farklı sayılar verdiklerini söylememize gerek yok.

7 Promis 46, 51-3.

kavgaya tutuşmamak için ne kadar sabır gösterdiği anlaşılıyor. Napoli valisinin emriyle Crotone'de Kalabriya milislerinden 500-600 piyade eri toplanmıştı ve don Juan Venier'den onları gemilerine bindirmesini istedi: "Bana onlara ihtiyacı olmadığı cevabını verdi." O zaman prens ona su almak için kıyıya yanaşmak istediğini söyledi: "ona haber göndererek, Korfu'ya geç girsek de artık her gün su almamız gerekeceğini bildirdim." Öfkelenen don Juan ona, ne olursa olsun, o molaları vereceğini, çünkü geride kalan kadırgaları beklemesi gerektiğini söyleyince Venedikliler seslerini çıkaramadılar. Mola sırasında don Gaspare Toraldo'nun topladığı Kalabriyalı 800 piyadeyi gemilere aldılar. Venier'in nadir rastlanan iyimser anlarından birinde dediği gibi, bunların içinde, "birçok saygın centilmen ve çok iyi adam" vardı.

Ertesi gün Korfu'dan gelmekte olan bir brikle karşılaştılar. Gemidekilerin dediklerine göre, düşman filosu Preveze Koyuna girmişti ve orada emir bekliyordu; aynı zamanda, denilenlere göre, Uluç Ali de 50-60 Berberi yelkenlisiyle Tunus'tan ayrılmıştı. Sonraki günlerce defalarca teyit edilecek bu haber aslında asılsızdı veya en azından gerçeği tam olarak yansıtmıyordu, ama Hıristiyan komutanları az da olsa tedirgin etmişti. O noktada Venier rota değiştirmeyi önerdi: Korfu yerine, limandan çıkmışsa düşmanla karşılaşmak umuduyla Kefalonya'ya doğru gitmek daha iyi olurdu. Rüzgâr da bu yeni plana uygun görünüyordu, ama böyle büyük ve manevrası güç bir filoyla aniden Türklerle karşılaşmak tehlikesi kimsenin hoşuna gitmediği için meclis kararsızdı; öte yandan Venediklilerin Korfu'da olduklarını söyledikleri 6000 piyadeden vazgeçmek de istemiyorlardı (halbuki Venier onların sayısının çok daha az olduğunu biliyordu). Gece boyunca hava gittikçe düzeldi ve dümeni Korfu'ya kırmaya karar verdiler.[8]

8 Venier 301, Molmenti VII, Codoin III, 27-8, Promis 52, Setton 1050, Servia 364, Sereno 158 (burada 5 veya 6 bin piyadenin Kalabriya milistlerinden oldukları haberi; Caracciolo'ya göre (20) ise "Saha komutanı Padiglia'nın Napoli terciosunun İspanyollarıydılar ve Cotrone ile Taranto'dan gemilere bindiler;" ama muhtemelen sonraki sayıyla çakışmakta), Contarini 35r, Foglietta 309-10, Arroyo 331-2. Toraldo piyadeleri: AV 1571, 197r, 210v. Napoli Krallığından milis güçleri toplamak Granvelle tarafından, "her 100 aile için dört asker" ölçüsünde, ağustos başında emredilmişti (Promis 44). Hıristiyan komutanların Uluç Ali'nin uzaklaşması haberini almaları üzerine diğer onaylamalar krş. alt, böl. XXVIII, nn. 6 ve 17.

Düşmanın doğuya yönelmiş olduğu kesinleştiği için, don Juan filosunu bölme riskini göze aldı. Gil de Andrade ve Giambattista Contarini dört kadırgayla ileri gözetlemeye gönderildiler; Santa Cruz markizi, Napoli'deki İspanyollardan toplanmış ve orada bekleyen bin kadar piyadeyi almak üzere 30 kadırgayla Taranto'ya gitti; yönetici Canal, Atri dükünün cumhuriyet adına topladığı piyadeleri ve Albay Tiberio Brancaccio komutasındaki Pulya milislerini almak için Brindisi, Otranto ve Gallipoli'ye gitti ve bir firkate don Cesare d'Avalos'un gemilerinin kendi başlarına Korfu'ya kadar gitmelerini söylemek için Taranto'ya hareket etti. Filonun büyük parçası ayın 21'inde demir almak istedi, ama ters rüzgâr onun yine Crotone limanına dönmesine sebep oldu; bu arada Malta komutan gemisi bir kayaya dokundu ve "onu onarmak bütün günlerini aldı," 22'si akşamı bir aralık hava düzeldi ve filo denize açılabildi.

Ancak hava neredeyse hemen sonra yine bozdu. Burada bir noktayı hatırlatmakta yarar var: O sırada geçerli olan Julyen takvimiydi ve Gregoryen takvimiyle değişmesine daha on bir yıl vardı; onlar için 22 Eylül, bizim 5 Kasım günümüze rastlıyordu, yani mevsim sanılandan daha ilerlemişti. Kötümserlere göre öyle bir harekâta kalkışmak için mevsim çok geçti: Provana'ya göre, "Kötü hava şartlarıyla savaşarak bu filoyu sağ salim limana götürmek bile başlı başına meseleydi." Komutanlar, çoğu kimsenin artık gerçekleşeceğine inanmadığı savaştan çok kendi kariyerlerini düşünüyorlardı. Messina'dan yola çıkmadan önce, Milano Valisi Alburquerque Dükünün öldüğü haberi gelmişti; bu da bütün veliahtların tayin bekledikleri anlamına geliyordu. Komendatör Mayor Sicilya'ya vali olmayı umuyordu ve don Juan, "ona iyilik yapmaktan çok, ayağımın altından çekilmesi için," kendisine destek sözü vermişti; Marcantonio Colonna Milano'da hükümetin başına geçeceğinden neredeyse emindi ve bunlar kendilerine destekçi bulmak için kadırgalarda boş yere uzun saatler geçiriyorlardı. Bu arada yolculuk yağmur altında ve ters rüzgârlara karşı güçlükle devam etmekteydi. Filo denizde Zakintos'tan gelen bir firkateyle karşılaştı. Denizcilerden öğrendiklerine göre düşman Preveze'den çıkarak adaya saldırmış, orayı yakıp yıkıyordu; sonra Gil de Andrade'den ayrılan Cattarin Malipiero'nun kadırgası geldi ve filonun Zakintos'dan güneye doğru gittiği haberini verdi. 26 Eylülde don

Juan ıslak ve uyuşmuş bir halde kadırgalarıyla Korfu limanına giriyordu.[9]

Filo Messina'dan hareket ederken Akdeniz dünyasında nefesler tutulmuştu. Mağusa'nın düştüğü haberinin henüz ulaşmadığı Venedik'te dua ediliyor, oruç tutuluyor ve Dog her gün kiliseye giderek filoyu koruması için Tanrı'ya yakarıyordu. Faccinetti, "Onları yenmenin en iyi yolu, Tanrı'nın lütfunu yeniden kazanmak ve Onun öfkesini dindirmektir," diye not düşüyordu. Yunanistan'da Ortodoks lider Osmanlı filosunun kötü durumu ve ayaklanma hakkında bilgi vermek için Hıristiyan donanmasıyla temasa geçmeye çalıştı. Bunu haber alan Türkler, iç bölgelerdeki Meteora gibi huzursuzluk yuvası olan manastırları gözaltına aldılar; Hıristiyanlar hesabına casusluk yapmak ve onların zaferi için dua etmekle suçlanan Athos Dağı keşişleri, ancak yerel yöneticilere hediyeler vermek suretiyle ceza almaktan kurtulabildiler.[10]

Rum din adamları, özellikle Manya isyancılarının henüz bastırılamadıkları ve Osmanlı filosunun kötü durumunu gözleriyle görenlerin yaşadıkları Mora yarımadasında daha etkili oldular. Mora Beyi Mevlana Muhiddin, Sultana şu bilgileri gönderdi:

> Patras Metropoliti olan Germanos isimli rahip, onun yeğeni Dimitraki ve İstimad ve Karayannis isimli Hıristiyanlar kâfirlerin tarafına geçtiler ve onlarla hemfikirler. Manya'daki asilerle denizden irtibata geçtiler ve onlara devamlı mesaj gönderiyorlar. Donanma-i Hümayun Patras'a geldiğinde şu bilgileri gönderdiler: "Gemilerde asker yok; kadırgalar bomboş, gelin, durmayın!" Bayrakları hazırladılar ve halkla anlaştılar.

Monemvasia Başpiskoposu Makaryos Manya bölgesine giderek ayaklanmanın başını çekti: Doga gönderilen bir raporda, "Bizim ve San Marco'nun kurtarıcısının bayrağıyla ve o köpeklere derslerini vererek," diye yazmakta.[11]

---

9 Codoin III, 27-8, Promis 52, Nicolini 412-3, Servia 364, Sereno 161-2, Foglietta 310-11, Paruta 264, Arroyo 333. Alburquerque Dükü 21 Ağustosta ölür ve sonra yerine Requesens gelir.

10 Nunziature X, 55, 57, 59; Faroqhi 2004, 46; Setton 1046; *Yazışmalar*, Santa Croce 1573, 191-2.

11 Sonraki yıl baskı çok artar ve bu Ortodoks ruhban sınıfa pahalıya patlar: Patras Patriği Germanos müritleriyle birlikte kılıçtan geçirilir, Rodos Patriği

Türklerin ve Venediklilerin egemenlikleri altında olan Rum halkların düşünceleri arasındaki simetriden etkilenmemek mümkün değil; her ikisi de tâbi oldukları ülkelerden nefret ediyorlar ve egemenlerin değişmesinin kendi durumlarını düzelteceğini düşünüyorlardı, ama sonuçta bir paradoksal olarak, Kıbrıslılar ve Giritliler San Marco'nun hâkimiyetinden Sultanınkine geçmek için savaş fırsatını kullanırlarken, Mora halkı bunun tam tersini yapıyordu. İnebahtı Savaşından sonra ortaya çıkan Rum halk şarkıları şaşırtıcı bir şekilde, "iki büyük donanma / büyük ve korkunç / Türkün ve Frenkin," her birinin içinde kaderleri yabancı patronları adına ölmek olan Rum kürekçilerin oldukları hatıraları anımsatırlar.[12]

İnebahtı'da Kaptan-ı derya Pertev ve Uluç Ali, toplaşmakta olan fırtınanın farkındalardı. En yaşlı ve korkusuz Cezayirli reislerden biri olan ve haber toplamak için Batıya gönderilen Karaca Ali Hıristiyan donanmasını saymış ve bilgi almak için birkaç asker yakalamış olarak küçük bir firkateyle geceleyin Messina limanına girmişti. Daha sonra ilk günlerde donanmayı Taranto Körfezine kadar takip etmiş, bu sırada karada başka esirler de almış ve denizde bir firkate ele geçirmişti. Bu rahatsız yol arkadaşının varlığı gözardı edilemezdi ve olanlar Santa Maria de Leuca'da bulunan don Juan'a anlatıldı; haber bütün kadırgalara, böyle durumlarda görüldüğü gibi abartılarak ve şimşek gibi yayıldı ve bütün Hıristiyan kadırgalarında, korsanın Messina'ya gece görünmemek için tamamen siyaha boyanmış bir kalyatayla girdiği konuşuldu.[13]

Karaca Ali döndüğünde paşalar Patras'ta bulunuyorlardı ve güçlerini Sultandan gelen son emirlere göre bölmekle meşguldüler. Pertev İstanbul'a dönme hazırlığındaydı, Ali ise filonun büyük kısmıyla kışı İnebahtı'da geçirecekti. Ancak korsanın raporu her şeyi durdurdu. Söylediğine göre, mahkûmlar don Juan komuta-

kazığa oturtulur ve Monemvasialı Marakios Venedik'e kaçar. Bkz. Lamansky 087-089, Lesure 94, Manoussacas 1974, 233-41.

12 Athanasiadis-Novas No 1974, 15-16.

13 Scetti'ye göre (114), Karaca Ali'nin keşif haberi don Juan'a Santa Maria di Leuca'da, ayın 24'ünde ulaşır; anonim bir mektuba göre (Quarti 587), ayın 19'unda Crotone açıklarında. "Cezayir komutanı ve Uluç Ali'nin subayı yaşlı ve başarılı Karaca Ali" (Sereno 201) 15 Temmuz 1570'te Malta kadırgalarının ele geçirilmelerinde önemli rol oynar: Bosio 857-8 ve Costantini 2009, 17.

sındaki filonun Korfu'ya doğru gelmekte olduğunu teyit etmişlerdi. Kumandanların Sultana gönderdikleri mektuplar, onların İnebahtı Savaşının arifesinde tam olarak ne gibi bilgilere sahip olduklarını ve düşmana karşı ne gibi niyetleri olduğunu gösteriyorlar. Sultan, Kaptan Paşaya, "Sen benim, Cezayir Beylerbeyiyle Kotor limanında kışlamanı belirten emrimi aldığını yazıyorsun," diye cevap veriyordu.

> Cezayir Beylerbeyinin komutanlarından biri olan Karaca Ali Reis bir muhbir yakalayarak bilgi almak için Messina'ya doğru gönderilmişti ve geri döndüğünde, kâfirlerin filosunun Messina yakınlarındaki Taranto limanına girdiğini bildirdi; filodan uzaklaşan küçük bir gemi yakalanarak, mürettebat uğursuz düşmanın filosunun durumu hakkında sorgulanmıştı. Dediklerine göre, filo geride kalan uğursuz İspanyolların ve Venediklilerin gemileriyle tamamlanmıştı ve bu filo gerek Donanma-i Hümayun savaşmak gerekse Devlet-i Aliyyenin topraklarına saldırmak amacıyla başkumandan don Juan'ın komutasında Korfu'ya doğru gelmek niyetindedir. Sen bize bilgi verirsin ve durum harp divanında görüşülerek din ve devlet için gerekenin en iyisi yapılır.

Pertev Paşanın raporu daha ayrıntılı bilgiler içeriyordu:

> Bilgi toplamak için gönderilen Cezayirli komutan Ali Reis Messina'dan döndü ve kâfirlerin filosunun Messina yakınlarındaki bildik Taranto limanına girmiş olduğu haberini getirdi; Kısa bir süre önce lanet filodan uzaklaşan küçük bir gemiyi ele geçirdi. İçeride kâfir İspanyol ve Venediklilerin 230 kadırgası, 28 gemisi, altı mavnası ve 70 firkatesi toplanmış. Bunların Korfu'ya gelmek istedikleri kesin; oradan nereye gidecekleri bilinmiyor.

Mektubu taşıyan Mustafa Çavuş İstanbul'a kara yoluyla giderek daha taze haberler topladı. 12 Ekimde Sultan, Pertev'e, "Üç gün önce senin mektubunu getiren Mustafa Çavuş huzuruma çıktı," diye yazıyordu;

> Delvina'dan geçerken, kâfirlerin lanet filosunun ayın yedinci günü (27 Eylül) Korfu yakınlarına geldiğini bildirdi. Sefil kâ-

firlerin gemilerinin, Devlet-i Aliyyenin topraklarında bir yere saldırmak için Donanma-i Hümayunun içeri girmesini beklemekteler.[14]

Uluç Ali de bir rapor göndermişti. Cezayir Beylerbeyinin altmış kadar gemiyle İnebahtı'dan ayrıldığı haberi aslında yalan değildi ve bu sonraki günlerde defalarca onaylanacaktı; ama sadece asker ve erzak almak için Mora sahilindeki Methone'ye gitmişti ve Tunus'a doğru bir keşif gemisi göndermişti. Bu durum Sultanın cevap mektubundan da anlaşılıyor:

Bana gönderdiğin mektupta şunları belirtiyorsun: Sana gönderdiğim emre uygun olarak filomla birlikte dışarıda durarak erzak tedarik ediyordun ve iki kalyata Tunus'a doğru gönderildiler ve diğer iki kadırga Kotor önlerine gelerek oradan esir aldılar. Alçak kâfirlerin filosundakileri sorguladığında sana şu bilgileri verdiler: Quirini Beyin gemileri Girit'teydiler ve diğer gemiler İspanyol gemileriyle birleşti: Toplam 230 kadırga, 70 firkate ve 28 gemi; bunların kumandanı İspanya kralının kardeşi, alçağın adı don Juan. Venedik kadırgalarına asker vermiş, İspanyol askerleri iyi silahlandırılmışlar ve Korfu'ya hareket etmek üzereler.[15]

---

14 Lesure 82-86 ve İnalcık 1974, 188-9 da kısmen bulunan bu mektup, Karaca Ali'nin keşif hareketini onaylayan en emin kaynaktır. Lesure'nin belirleyemediği "Messina yakınlarındaki" limanı İnalcık, "Taranda" diye okur ve Otranto olması gerektiğini veya Taranto olabileceğini belirtir. Hıristiyan kaynaklarında en çok bilgi olan, Foglietta, 262 ve 312-13. Scetti 110 Hıristiyan filosunda olanlar hakkında değerli ayrıntılar vermekte; ama Karaca Ali'yi, daha da tanınmış ve korkulan Kara Hoca'yla karıştırıyor; aynı karışıklık: Caetani 132. Kendi başına bir önemi olmayan bu karışıklık, sonra göreceğimiz gibi, birkaç gün sonra Kara Hoca'nın Hıristiyan filosu Kefalonya'da iken benzer bir operasyon yapmasıyla önem kazanıyor; bu iki korsanın keşifleri, o çağın kaynaklarında olduğu gibi (ayrıca bkz. Scetti 114), modern tarih kitaplarında da sık sık karıştırılıyor (krş. alt, böl. XXVIII, nn. 19-20).

15 İnebahtı sonrasında toplanan tanıklıklar, Uluç Ali'nin belli bir sayıda gemiyle hareket etmiş olduğuna şüphe götürmüyorlar, ama sadece Modon'a gidiyordu ve savaştan önce geri gelecekti. Caetani 132, Uluç Ali'nin Modon'dan altmış geminin hepsiyle zamanında döndüğünü yazar; Giambattista Contarini esirlerden, "savaşın öncesi akşamı" dönmüş olduğunu öğrenir (AV 1571, 226v). Ekim sonunda İstanbul'daki Barbaro ise, 12 kadırgayla Modon'a gittiği ve İnebahtı'da peksimet yükleyen 15 kadırganınsa savaşa katılmadığı haberini alır: CB, II, 231r.

Görüldüğü gibi, Hıristiyan komutanlar Türk filosunun hareketleri ve onun kötü durumu hakkında sürekli raporlar alıyorlar ve paşaların aldıkları bilgiler de onlarınkinden aşağı kalmıyordu. Karaca Ali yakaladığı balıkçılardan filonun Taranto'ya gittiğini öğrenmişti: Bu bir hataydı, çünkü don Juan Taranto Körfezine girdi ve adam yüklemek için o limana çok sayıda gemi gönderdi, ama bu hatanın fazla önemi olmadı. "Alçağın" elinde bulunan kadırgaların sayısı da biraz abartılıydı; ama paşalar İspanyol piyadelerinden bir bölümünün Venedik kadırgalarına bindirilmiş olduğundan da haberdardılar. O filo yaklaşmaktaydı ve niyetinin hayırlı olmadığı kesindi; mevsim ilerlemiş olsa da, "kahrolası kâfirlerin" önemli zararlar vermek için hâlâ vakitleri vardı. Buna her şekilde engel olmak Pertev'e ve Kaptan Paşaya düşüyordu.

Hıristiyan filosunun yaklaşmakta olduğu haberi İstanbul'da büyük heyecan yarattı ve Babıâli ciddi karşı tedbirler almaya karar verdi. Selim Kaptan Paşaya, düşman filosu Korfu'ya geldiğine göre imparatorluk topraklarına saldırmaya hazırlanacağından, çıkıp onu karşılaması gerektiğini yazdı. Bu emir İnebahtı Savaşı öncesinde Ali'ye ulaşmadı, ama içerik olarak sonuçta üç ay öncesinde bildirilenlerin aynısıydı:

> Düşman hakkında güvenilir bilgiler aldığınız vakit, tamamen Allah'a ve onun peygamberine güvenerek kâfirlerin filosuna saldırıya geçin. Bu emir ulaştığında Pertev Paşaya gidecek ve Cezayir Beylerbeyi, diğer beyler, tımar sahipleri ve deniz kaptanlarıyla hep birlikte yapılacak en uygun şeye karar vereceksiniz; fırsat olduğunda, hiç vakit kaybetmeden ve dinin ve devletin savunması adına saldırıya geçerek onları bütün gücünüzle dağıtın. Eğer benim Donanma-i Hümayunun Allah'ın izniyle kışlaması gerektiğini düşünürsen, Pertev Paşaya danışarak, Korfu ya da başka bir limanda beklemeye karar verirsin ve alacağın tedbirleri bana bildir ki, benim vereceğim emirlerle hareket edebilesin.

Sultan, gemilerdeki ordunun komutanı ve rütbe olarak Ali'nin üstünde olan serdar Pertev Paşaya, "düşmana karşı uygulanacak ayrıntılı bir saldırı" yönergesi göndermiş olduğunu da ekliyor. Bu emre göre:

> Fırsat çıkarsa, Muhammed hakkı için diyerek, benim filomla düşmana saldırıp zafer kazanmak amacıyla gerekli tedbirleri alacaksın (...) Benim imparatorluk filom için gereken yeni askerleri toplamam gerekirse bana bunun hakkında bir rapor hazırla. Sınır devriyesinde görevli olan Küstendil Beyinden yeterli sayıda sipahi talep et ve onları gemilere al. Bunlar yetmezse, Mizistra ve Mora kalelerindeki taze birliklerden al (...) Kıbrıs'ta bulunan Avlonya, Delvina ve Yanya sipahileri yola çıktılar (...) Önceki emrime gelince, Allah'ın izniyle, imparatorluk filosunun eğer Kotor limanında veya Preveze'de kışlaması gerekecekse bana yazılı bir rapor hazırla.

Sultan sonunda Uluç Ali'ye yazarak, mümkünse filoyla Doğuda kışlamasını istedi. Ama sonra Cezayir beylerbeyinin Batıyı savunma zorunluluğu da olduğundan, kararı ona bıraktı:

> Eğer Batı bölgelerinden senin oradan hareket etmeni gerektiren bilgiler aldınsa, benim fermanıma uygun olarak, hiç vakit kaybetmeden oraya gideceksin; hazırlıklarını tamamlayacak ve gelecek mutlu bahar aylarında yine benim filomun sinesinde olacaksın.

Babıâli, Karaca Ali'nin keşif gezisi hakkında bilgi aldıktan hemen sonra kara ordusu komutanlarına Hıristiyan filosunun saldırı olasılığının İstanbul'da uyandırdığı endişenin boyutları hakkında bize bir fikir verebilecek bir dizi emir gönderdi. Don Juan'ın amacının Donanma-i Hümayunun aramaya çıkıp onu ortadan kaldırmak olduğunu kimse hayal edemiyordu ve bu yüzden, amirallere denize açılmaları emri verilerek, düşmanın oyunu oynanıyordu. O çağda belirleyici savaş ve deniz egemenliği kavramları özenle hazırlanmazdı ve Türkler böyle büyük bir filonun önemli bir kara hâkimiyeti amacıyla hazırlanmış olmasına ihtimal vermiyorlardı. Öte yandan Hıristiyan komutanların da bu konuda kesin fikirleri yoktu, hatta savaş toplantılarında birileri hep şu limana veya o adaya saldıralım deyip duruyorlardı.

Savaşın kendi başına bir anlam ifade etmesi ve bir zaferin stratejik sonuçlarının herhangi bir kara istilasını katbekat aşacağı düşüncesi asla tam olarak hesaplanmamıştı, ama don Juan, Venier, belki Colonna da bunu sezmişlerdi ve ona göre hareket

ediyorlardı. Bu arada ne Babıâli ne de onun komutanları bu noktaya dokunmuşlardı. Bu yüzden Sultan zaten tükenmiş durumda olan filoya, "kahrolası kâfirlerin" imparatorluk topraklarına zarar vermemeleri için bütün çabalarını göstermelerini istemişti ve sahillerdeki bütün yetkilileri kalelerini alarma geçirmeleri ve sivil halkı kıyılardan uzaklaştırmaları, askerle erzak stoklamaları emrini vermişti: "Allah korusun, düşman istilaya gelirse orada bulunmayın."

Bu perspektifte en önemli emir, asi Arnavutlara karşı savaşan ordunun komutanı olan Ahmed Paşa içindi. Sultan, "Benim şanlı vezirim Pertev Paşa –zaferleri daim olsun– yeni askerler istemek için mesaj göndersin," diye onu uyarıyor ve devam ediyordu: "Bu noktada hiçbir ihmal hoş görülemez (...) Yeni ordular gerekiyor, çünkü filodaki askerler çok bitkin durumdalar." Sultan, mevsim ilerlediği için kara ordusunun da faaliyette olmaktan yorgun düştüğünü iyi biliyordu ve iyice dağılmaması için kesin emir verdi.

> Bu emir sana geldiğinde dikkatli ol ve Müslüman orduların güçten düşmelerine izin verme (...) Onlara, yerlerinde bulunmayanların tımarlarının başkalarına verileceğini bildir ki –Allah korusun– düşmanın zarar vermeye gelmesi halinde hazır olsunlar. Sefil kâfirlerin hücum edebilecekleri yerler varsa, Rumeli Beylerbeyi Hüseyin Paşayı haberdar et (...) Kışlamak için oraya gitsin ve Allah'ın yardımıyla o kâfirleri savuştursun.

Ahmed'in asilere karşı yürüttüğü operasyon kuşkusuz önemliydi ve Paşa "ayaklanan Hıristiyanları cezalandırdığı" ve "halkın bir daha böyle karışıklık çıkarmasını önlemeyip, ihanete kalkışmaması için durumu düzene soktuğu" için övgüye layık görüldü; ama asıl önemli endişe sahillerin güvenliğiydi. Sultan, Ahmed'e Preveze, Patras, Delvina ve Dıraç kalelerinin sorumluluğuna bir komutan atadığını bildirdi. "Ayrıca Mehmed Özküroğlu –şanı daim olsun– iki bin adam toplayarak düşman filosunu nerede ortaya çıkarsa karşılamak için gönüllü oldu; tehlikeli görülen yerleri kollamak ve kâfirlerin çıkarma yapacakları sahilde beklemeden üzerlerine gitmek için emir aldı."[16]

16 Bütün bu emirler için bkz. Lesure 82-91 ve İnalcık 1974, 189-90; kış için ayrılma sorunu: Veinstein 1983. Gerçekte Ahmed Paşanın ordusundan birçoğu

Bu emirleri geniş olarak ele almamızın nedeni, stratejik durumu Türklerin gözüyle görebilmek ve düşmanın niyetini ne şekilde yorumladıklarını anlayabilmekti. Ama unutmamak gerekir ki, bütün bu emirler paşaların raporlarının başkente ulaştığı tarih olan 9 Ekimden sonra yazılmışlardı ve bu yüzden alıcılarının hiçbirine ulaşamadılar. Kaptan Paşaya yazılan, 13 Ekim tarihini, yani Ali Paşanın İnebahtı Savaşında öldürülmesinden altı gün sonrasının tarihini taşıyor. Bu durumda imparatorluk filosunun komutanları kararlarını bu emirlere göre değil, daha öncekilere göre almışlardı; ama sonuçta o diğerleri de, hiç kuşkusuz, kâfirlerin savaşmak için gelmeleri halinde denize açılarak onlarla karşılaşmalarını söylüyorlardı.[17]

Bu yüzden, durum pek parlak olmasa da paşalar savaşmaya hazırlanıyorlardı. Bütün yaz boyunca tifo ve dizanteri belki önceki yıl Venedik filosunu kırıp geçiren salgın kadar şiddetli bir halde gemilerde kol gezmeyi sürdürmüştü. Paşalar Preveze'den ayrılırlarken çok sayıda hastayı orada bırakmak zorunda kalmışlardı.[18] Üstelik filo doğuya yöneldiğinde, adamlar harekâtın bittiğini ve isteyenin evine dönebileceğini düşünmüşlerdi. Sipahilerin ayrılarak kadırgalardaki hizmetin seviyesini azaltmaları amiraller için olduğu kadar kara ordusunun komutanları için de bir sorundu. 1570-71 kışında Mora sahilinde ortadan kaybolan bir Venedik kalyonunun mürettebatı halk tarafından görülmüş ve "o taraflarda olan evlerini ve çocuklarını görmeye gittikleri ve orduya geri dönmemek için dağlara kaçarak saklandıkları" anlaşılmıştı. İnebahtı'da verilen mola da, Osmanlı tarihçilerin de kanıtladıkları

---

evlerine döner ve İnebahtı felaketinden sonra, 10 Kasımda Sultan ona öfke dolu bir mektup yazar: "Beraberindeki askerlerin ayrılmaları emrini kim verdi? Subaylara gerekli talimatı neden vermedin? Paralarından vaz geçerek ayrıldılarsa, ne biçim adam bunlar? Onların isimlerinden bir liste yapıp benim Babıâli'me göndereceksin. Senin beraberindekiler içinde benim Yeniçerilerimden varsa ve dağılmışlarsa, hemen yanına dönsünler..." (Lesure 187). Mehmed Özküroğlu, Sguraslardan bir Arnavut ailedendi, İnalcık 1974, alın; imparatorluk mülklerinin yöneticisi, vergi toplayıcı, İnebahtı sonrasında Mizistra beyi olan bu kişi için bkz. Lesure 220-1.

17 Krş. üst, bölümler XXII n. 6 ve XXVI n. 9.

18 26 Eylülde Venier Korfu'dan şöyle bildiriliyor "Düşman donanması bu ayın 15'inde Preveze'den hareket etti; karada birçok hasta bıraktı; salgın olduğu söyleniyor": AV 1571, 214r. Bütün yaz boyunca filoda etkili olan salgın üzerine özer bir tablo için bkz. alt, böl. XXXI n. 8.

gibi, aynı sonucu doğurdu: "Kış yaklaştığı için denizdeki beylerin gemilerinde çok az tımarlı kalmıştı ve korsanlar gemileriyle herhangi bir bahane bularak filodan ayrılıyorlardı; savaşçılardan ve kürekçilerden de bir bölümü ortadan kayboldu."

Türk tarihçilerin tahminlerine göre, paşalar İnebahtı Koyunda aralarında görüşürlerken denize açılmak istemeyenler şu nokta üzerinde ısrar ediyorlardı: "Savaşçıların çoğu gemileri terk etmişti ve büyük bölümü askersiz kalmıştı; sipahiler ve Yeniçeriler adalara baskınlar yapmış, komutanlara hediyeler sunmuş ve o yakınlarda yaşadıklarını söyleyerek gemilerden ayrılma izni almışlardı." Özellikle serdar Pertev Paşa savaşçıların eksik olduğunu çok iyi bildiğinden aynı konu üzerinde durmayı sürdürüyordu: "Filo Korfu'dan İnebahtı'ya geldiğinde askerler ve Yeniçeriler, 'geri dönüyoruz!' diyerek izinli ya da izinsiz gemilerden ayrıldılar." Elbette tarihçiler kaybedilen savaşı haklı çıkarmak gibi resmi bir geleneği izleyerek ve kısmen birbirlerinden kopya alarak yazıyorlar. Ama olayların içinde bulunan ve bağımsız olarak yazan Ali de, "Filo denizde çok uzun zaman kaldı," diyor. Görünürde kimse yoktu. Osmanlılar, Hıristiyanların kendileriyle savaşmaya cesaret edemediklerini düşündüler. Kış yaklaşıyordu. Korsanlar ve kıyı eyaletlerinin askerleri Babıâli'den eve dönmek için izin istemişlerdi. Böylece donanma zayıfladı.[19]

Hıristiyan filosunun yaklaşmakta olduğunun kesinleştiği son günlerde paşalar yoğun bir şekilde yeni adam toplamaya giriştiler. Selanikî'nin yazdığı gibi, "Düşman filosunun savaşa hazır ve çatışmanın kaçınılmaz olduğu haberi geldiğinde kalelerdeki savaşçılara ve destek kuvvetlerine başvurarak güçlükle bir araya geldiler." Sultanın verdiği bir emirden anlaşıldığına göre, askerler özellikle Mora'dan toplandılar: Mora Beylerbeyi kadırgalara bindi

19 Krş. Selanikî, Peçevî ve Kâtip Çelebi'nin tarihlerinden alıntılar, Lesure 93 ve 122, Mantran 1984, Yıldırım 2007, 547-8; Ali için bkz. İnalcık 1974, 190. Tarihçiler Lokman ve Selanikî, Ülgün operasyonu sırasında gemilerden inen askerlerden birçoğunun geri dönmediğini belirtiyorlar: İnalcık 1974, 188; Yıldırım 2007, 551. Foglietta'ya göre (262-3, 311-12), filoda bulunan 60 korsandan otuz kadarı ayrılmak ister ve kabul edilir, çünkü gemileri küçük olduğundan uygunsuz mevsimde daha fazla riske girebilirlerdi; Lala Mehmed'e göre, "Paşanın izniyle evlerine dönmek için" ayrılan korsanların sayısı 60'dı (Relación 249). Önceki kış macerası için bkz. Tucci 1958, 83.

ve "sahilde bulunan kalelerin garnizonlarından çok sayıda asker topladı; böylece o bölgelerde korumalar azaldı. Kaptan Paşanın çocuklarının eğitmeni olan ve İnebahtı'da yakalanarak İspanyollar tarafından sorguya çekilen Lala Mehmed, "Filonun İnebahtı ve yakınındaki diğer yerlerden adam alıp almadığı" sorulduğunda, "Bulabildikleri bütün adamları aldılar ve sadece kadınlar bırakılarak evlerine kapanmaları istendi," diye cevap verir ve Mora Beylerbeyiyle birlikte "o bölgedeki en iyi 1500 askerin gemilere alınmış olduklarını" da ekler. Denize çıkmanın artık tehlikeli olduğu ve uzun kış dönemi için filoların genellikle limanlarına dönmeye hazırlandıkları o sırada hastalıklı gemilere zorla doldurulan bütün o insanların morallerinin ne durumda olduğunu tahmin etmek güç olmasa gerek.[20]

20 Lala'nın sorgusu, Relación, 249-253; İspanyollar ona "Alhamet," diyorlardı; lala, "eğitmen" demekti ve Mehmed onun gerçek adıydı (Rosell'in (XXXVII) mektubunda belirttiği gibi). Arroyo da ondan alır (340). Diğer alıntılar için, Yıldırım 2007, 537, 551-2; Lesure 91; Morales 49; ve krş. alt, böl. XXXI n. 10.

Bölüm 28

Venier İspanyol bir komutanı idam ettirdi ve don Juan az daha onu astırıyordu. Sonra bir an düşünüp bundan vazgeçti. Hıristiyanlar arasında güçlükle barış sağlanabildi ve düşmanın limandan çıkacağına artık inanan kalmamış olsa da, filo İnebahtı'ya doğru yelken açtı.

Hıristiyan filosu 26 Eylülde Korfu'ya gelerek yine top atışlarıyla karşılandı. Kadırgalarında çok az ekmek kalan Venier hemen yöneticilere giderek yokluğunda ne kadar peksimet hazırlanmış olduğunu sordu. Ona Türklerin değirmenleri yaktıkları ve kuşatma sırasında depolardaki peksimetin askerlere dağıtıldığı, bu yüzden çok az kaldığı cevabı verildi. Durum o kadar kötüydü ki, Venedikli komutanlar kürekçilerin ekmek tayınlarını azaltarak aradaki farkı parayla ödemek zorunda kaldılar; bu da onları aç bırakmak anlamına geliyordu, çünkü satın alacak ekmek kalmamıştı. Ama İspanyolların bu durumu öğrenip harekatâ devam etmemek için bahane üretmelerinden korkarak, kısıtlamayı filonun yola çıkmasından sonraya bıraktılar. "Ama onlar her şeyi öğrenmeye meraklı oluklarından," Venediklilerin erzak sıkıntısı çektiğini çok geçmeden sezdiler.

Venier'in de kuşkulandığı gibi, belki bu yüzden, belki de Pulya limanlarına piyade almaya gönderilen kadırgaları ve Alman piyadelerin bulundukları d'Avalos'un gemilerini beklemek için, don Juan yakınlardaki düşman kalelerine saldırma olasılığını tartışmaya açtı: Sopot veya Margariti kaleleri, Santa Maura adası veya Kotor Körfezinin ağzını tıkayan kuzeydeki sıkıntılı Türk Kalesi

Herceg Novi ya da Avlonya limanı. Bu öneri, artık müttefiklerinin savaştan kaçınmak istediklerinden kuşkuları kalmayan Venediklilerin hiç hoşlarına gitmedi. Senatoyla yazışmalarında Venier buruk bir görüş alışverişinden bahseder: daha ilerleyerek düşmanla çatışmaya girip onu Çanakkale Boğazına çekilmeye zorlama konusunda ısrar etmesi üzerine, "Ekmeğimin az olduğu, mevsimin fazla ilerlediğini söylediler ve 'Bu donanmayı Ege'de yenmeyi düşünüyorsan, hayal kuruyorsun' diyerek itiraz ettiler." Fikrinden vazgeçmeyen Venedikli aşağılayıcı bir ağızla, "O halde ne yapmamızı istiyorsunuz, Margariti operasyonu mu, dedim. Sanırım bu sözlerim hoşlarına gitmedi, ama kendimi tutamamıştım."

Venier isim vermiyor, ama başka bir Venedik yazışmasındaki şu sözler belli ki Colonna'yı bağlıyor: "Böyle büyük bir donanmayı denizde tehlikeye atmamak için Ege'ye gitmemek gerekirdi" ve onun yerine Adriyatik'te bulunan herhangi bir Türk üssüne saldırmalıydılar. Marcanonio İnebahtı sonrası Doga gönderdiği raporda olayı yumuşatıyor ve genelde yaptığı gibi ateşe su döküyor. Don Juan o harekât fikrini sadece Pulya'dan gelecek kadırgaları beklerken boş durmamak için ortaya attığını söylüyor; elbette mevsim çok ilerlediği için endişeli olan ve düşman filosunun artık İstanbul'a doğru gitmekte olduğunu düşünen biri, etkisiz bir takip yerine kolay bir fethi düşünmüş olabilir; ama sonunda konsey en yakın zamanda düşmanı ele geçirmek için yola çıkmaya karar verdi. Eğer sonra paşaların Boğazlar'a girdiklerini öğrenirlerse filo Girit'e kadar gider ve orada kışlardı. Venier de böyle düşünüyor ve bu sayede huzursuz Girit halkını sakinleştirebileceğini umuyordu.

Don Juan'ı karşılamak için Korfu limanında yapılan şenlikli top atışları herkesi çok etkilemişti. Orada Venediklilerin çok sayıda topları bulunuyordu. Köylerde ve dış mahallelerde üzerlerinden hâlâ duman yükselen yıkıntılar bütün o topların adayı savunmaya yetmediğini gözler önüne seriyordu, ama komutanlar sonunda bir kara harekâtıyla yetinmek durumunda kalmaları ihtimalini düşünerek o toplardan bir kısmını gemilere yüklemek istediler. Venier bundan memnun olmamıştı: "Onları kaleden isteksizce alıyordum ve bunun bir zaman kaybı olduğunu düşünüyordum, çünkü elimizde böyle güçlü bir donanma varken karaya

piyadeler ve topçular çıkarmak bana fantezi gibi geliyordu." Yine de bunu onayladı ve büyük bir beceri gösterisiyle bir gün içinde surlardan altı ağır top indirterek onları altı bin gülle ve gerekli miktarda barutla birlikte kadırgalara yükletti. En azından onun anlattıkları bunlar; iyi bilgi toplamış olan bir tarihçi ise, onları "birkaç saat içinde" gemilere yükletenin Colonna olduğunu belirtiyor; Venier Cumhuriyetin doğrudan bir emri olmadan onları vermek istememiş, Marcantonio inatçı Venedikliyi ikna etmek için ona Kutsal İttifak anlaşmasının don Juan'a verdiği yetkileri hatırlatmak zorunda kalmıştı.[1]

Korfu'ya uğramalarının başlıca amacı Venediklilerin orada hazır olduklarını söyledikleri çok sayıda piyadeyi gemilere almaktı. Sonunda adada askerden çok albay olduğu anlaşıldı: En yaşlıları olan ve general yerine geçen Paolo Orsini'nin komutasında tam tamına üç tane vardı; kâğıt üzerinde her birinin iki bine yakın piyadesi olması gereken Correggio, Ronconi ve Acquaviva'nın, toplamda bin kadar askeri vardı ve bunların bir kısmını Korfu Garnizonunda bırakmaları gerektiğinden gemilere ancak 500 asker alınabildi. Durumu daha da zorlaştırmak için, sonradan gemiye binmek üzere adada hizmet veren Correggio, Korfu yöneticisinden oradan ayrılmama emri aldı. O büyük harekâta ne pahasına olursa olsun katılmak isteyen albay buna karşı çıktı, yönetici ise kararında direndi ve sonunda Correggio cumhuriyetin hizmetinden istifa ederek serbest "maceracı" olarak gemilerde kaldı. Böylece gemilere alınan piyadeler Ronconi'nin emrinde kaldılar (Venier'in sonradan yazacağı gibi, önce cesur sandığı, ama korkağın biri çıkan kişi).[2]

Mola sırasında geçmiş günlerde esir alınan Türkler sorguya çekildiler. Aralarında en önemlisi olan devşirme Baffo, düşman filosunun kötü durumu hakkında Hıristiyanların zaten bildikleri haberleri tekrarladı: Toplam olarak 300 gemileri vardı, ama bunlardan 160'ı kadırga, diğerleri fusta ve korsanların küçük briklerivdi; salgın hastalık yüzünden gemilerde asker ve kürekçi sayısı azdı; asıl savaş gücü olarak 4500 Yeniçeri vardı. Baffo, paşalar,

1 AV 1571, 216v-217r; Venier 307; Molmenti VII; Diedo 179-182; Sereno 162-3; Caracciolo 21-24; Arroyo 333.

2 Caracciolo 21-24; Sereno 163; Venier 322.

diye devam ediyordu, kendi filolarının daha zayıf olduğunun farkındaydılar ve onun Hıristiyan filosuyla savaşamayacağını "kendisi de biliyordu." Baffo'ya göre, Türklerin İstanbul'a doğru yola çıktıklarına kuşku yoktu. Diğer raporlar filonun Preveze'den çok kötü bir halde çıktığını, arkasında çok sayıda hasta bıraktığını, İnebahtı Körfezine girdiğini doğruladılar ve paşalar kötü durumdaki kadırgaları geri göndermek istiyorlardı. Venier onların savaşacaklarını düşünmüyor, tam da bu nedenle onları hiç olmazsa Eğriboz adasına kadar izleyerek, fırsat çıkarsa bu "onurlu harekâtı" tamamlamak ve Mağusa'ya yardım göndermek istiyordu. O kalenin neredeyse iki ay öncesinde düşmüş olduğundan henüz hiçbirinin haberi yoktu.[3]

Bu arada, Taranto ve Otranto'dan Napoli'deki İspanyol askerlerini ve Puglia milislerini[4] taşıyan son kadırgalar da geldiler ve filo hareket etmeye hazırlandı. 28 Eylülde don Juan kadırgaların çoğuyla adanın güney ucu yakınındaki Molina limanına gidip demirledi. Venier ve Colonna kalenin en zengin depolarından kargı ve barut yüklemek ve özellikle de Venedikli komutanların fırsat olduğunda Mağusa'ya götürmek istedikleri 6000 kile buğdayı almak için ertesi sabaha kadar beklediler. 30 Eylülde yeniden bir araya gelen filo lodostan yararlanarak, Korfu adasını anakaradaki Epiro bölgesinden ayıran dar deniz kolunu geçti; ama rüzgâr tehlikeli olmaya başladığından, korunaklı bir liman olan İgumeniça'ya girmeye karar verildi. Şehri korumak için surlar ve toplar olmamasına karşın burası da Osmanlı toprağıydı. Sahilde birkaç Türk atlısı göründü ve Hıristiyan komutanlar ilk defa düşman toprağına ayak bastıkları için heyecanlıydılar.[5]

Azminden bir şey kaybetmeyen Gil de Andrade, Zakintos ve Kefalonya'ya uğramış ve ona Türklerin filosunun İnebahtı'da olduğu ve birkaç gün önce ada açıklarından en az altmış kadırganın yedeklerinde iki yük gemisiyle geçtiği söylenmişti. Bahsettikleri,

3 Sereno 164; AV 1571, 214rv, 217v.

4 Sereno 162 (ama birlikler "çok fazla değildi"), Caracciolo 20, Codoin III, 28 ("bin beş yüz kadar İspanyol ve bir miktar İtalyan") ve 205 (Napoli terciosunun 1120 askeri), Nicolini 412-13.

5 Caetani 128, Scetti 111, Caracciolo 24, Venier 307, Codoin III, 27-8, Contarini 36v. Igumenitza için bkz. Fresne-Cayene 304: "Gomenizze, dünyanın bütün kadırgalarının rahatça sığacakları çok güzel bir körfez."

adam ve erzak almak için Methone'ye giden Uluç Ali'ydi, ama gittiği yer hakkında söylenenler birbirini tutmuyordu. Kimine göre, Sultana o yılın ganimetini götürmek için İstanbul'a gidiyordu; diğerleri onun Mora'dan aldığı erzakla Tunus'a gittiğini, kimileri de, filoda hastalananları bırakıp yerlerine yenilerini almak için Koron'a gittiğini söylüyorlardı. Bu sonuncusu gerçeğe daha yakındı ve Andrade bunu daha mantıklı buldu. Yine de Hıristiyanlar çabuk davranırlarsa, Uluç Ali geri dönmeden düşmana saldırabilirlerdi. Bu yüzden haberi vermek için hemen bir firkate gönderdi ve keşif için İnebahtı Körfezinin girişine kadar ilerledi. Ama oraya geldiğinde, Türklerin iki yakaya inşa etmiş oldukları kalelerin içeri girişi engellediğini fark etti; orada bulunduğu anlaşılmış olacak ki, az sonra denize yelkenliler doluşmaya başladı ve Komendatör bir tuzağa yakalanmadan oradan ayrılmanın daha doğru olacağını düşündü.

1 Ekimde Gil de Andrade İgumeniça'ya, don Juan'ın yanına gitti ve getirdiği haberler mecliste görüşüldü. Hepsi o iki geminin evvelce düşmandan ele geçirilen ve şimdi hasta taşıyan yedekte çekilen Moceniga ve Costantina olduklarına karar verdiler. Uluç Ali'nin birkaç gün içinde İnebahtı'ya geri dönebileceği Methone veya Koron'a gidiyor olmayıp, başka bir yolculuk sırasında mola vermiş olduğu düşünüldüğünden, adam sayısı iyice azalmış olan düşman filosuna saldırmak için ileri gitmek fikri daha cazip geldi; Hıristiyan komutanlar hava şartları uygun olduğunda filoyla denize açılarak İnebahtı Körfezinin girişine yaklaşıp düşmanı savaşmak için onu tahrik etmeye karar verdiler.[6]

Ancak hava bir türlü düzelmediğinden üç gün daha İgumeniça'da beklemek zorunda kaldılar. Bu arada kalyatalar her gün tüfekçilerin korumasında karaya çıkarak su ve odun taşıyorlar-

6 Relación 239 ve 259, Sereno 164, Foglietta 311-12, Arroyo 334. De Andrade'nin Zakintos ve Kefalonya'da topladığı haberler için ayrıca bkz. AV 1571, 217v ("70-80 gemi Modon'dan geçmişlerdi") ve 226v ("60-70 kadırga ve kalyata"). Haber Korfu'dan Napoli'ye 12 Ekimde gelir; bu versiyona göre Uluç Ali kırk kadırga ve kötü durumdaki kırk gemiyle Modon'a gönderilmişti (Nicolini 414). Savaştan sonra İspanyollar Lala Mehmed'e bazı gemilerin Modon ve Corone'den kalkıp kalkmadıklarını sordular; evet, diye yanıtladı: 60 kadırga ve 2 gemi; bu da, aynı toplanmadan söz edildiğini gösteriyor, ama sonra bunların ayrılan korsanlar olduklarını ilave ettiğinde durum yine karışır (krş. üst, böl. XXVII n. 19).

dı. Forsalardan biri, müzisyen olan Toskanalı Aurelio Scetti idi ve cinayet suçundan küreğe mahkûm olmuştu, ayrıcalıklı olarak okuma yazma bilmekteydi. Bir anısında, Türkler kadırgaların limana girmelerini engellemeselerdi bile çok yakında bulundukları için karaya çıkmanın yine de tehlikeli olduğunu yazıyor. Don Juan gemilerin siperliklerini hep karaya dönük tuttu, "çünkü suda giderken atlılar ve piyadeler tarafından çok saldırı oluyor, don Juan bunlara top atışıyla karşılık vermek istiyordu." Yedek askerler devamlı çatışıyorlardı ve birçok İspanyol, Arnavut, süvariler tarafından yakalanıp götürüldüler. Hıristiyanlar misilleme olarak karaya çok sayıda asker çıkardılar ve ahaliyi Türklere destek vermekten caydırmak için civardaki köyleri yaktılar.[7]

Don Juan zamanı değerlendirmek için kadırgaları ve askerleri denetlemeye karar vererek hepsine savaş pozisyonu aldırdı ve perdeleri, yani kürekçilerle tüfekçileri koruyan ahşap siperlikleri yerlerine taktırdı. Prens kadırgaların çoğunu gezdi ve diğerlerini incelemek üzere Requesense ve Doria'yı vazifelendirdi. Şansına (veya şanssızlığına) Venier'in *Capitana* kadırgasını ve diğer Venedik kadırgalarını denetlemek görevi Cenovalıya düştü. İki deniz kenti arasındaki eski düşmanlık halen o kadar canlıydı ki, hiçbir gemi subayı ne Juan Andrea'yı ne de meslektaşını kendi kadırgasına çıkarmak istedi. Venier raporunda Doga her zamanki alaycı üslubuyla olayı hatırlatır: 2 Ekimde –yazıyor– "kısa bir mola daha verildi. Andrea Doria gelerek benim kadırgamın ve diğerlerinin düzenli olup olmadıklarını görmek istedi. Andrea Doria diye birinin gelerek cumhuriyetin bir komutanının durumuna bakmak istemesine öfkelendim," üstelik önceki denetimlerden birinde yine don Juan gelerek onu görmüş ve çok beğendiğini söylemişti. Venier, sonunda Doria'nın *Capitana*'ya çıkmasına izin verdiğini söylüyor; Sereno'nun ifadesine göre ise ortalığı yatıştırmak için denetim "Commendator Mayor'a" verilmiş ve Venedikliler itiraz etmeden kabul etmişlerdi.[8]

---

7 Scetti 111, Sereno 168, Caetani 128-9, Caracciolo 24, Diedo 185, Servia 365-6; krş. Aglietti 1998, 134.

8 AV 1571, 218v; Venier 307, Sereno 165 ("Halen hafızalarda olan Cenova ve Venedik devletlerinin eski düşmanlıklarından olsa gerek"), Relación 240, Caetani 128, Servia 365, Quarti 577.

Askerler kadırgalarda sıraların aralarına bağlanmış olan ve her birinin torbaları ve silahlarıyla kendisine yer bulabildiği ve geceleri üzerinde iki üç kişinin birlikte uyumak zorunda kaldığı dar platformda yerlerini aldıkları sırada bir Kandiye kadırgasının komutanıyla İspanya kralı hesabına bir İtalyan birliğinin başında bulunan Cortonalı komutan Muzio Alticozzi arasında kavga çıktı. Olanları öğrenen Venier komutana haber göndererek başka bir kadırgaya geçmesini emretti, ama o, Venediklilerden emir almak için orada bulunmadığı cevabını verdi ve sonra kılıçlar ve tüfeklerle tam bir çatışma başladı. Venedikli komutanın bir süre sonra olay hakkında hazırladığı rapor gayet ayrıntılı olduğundan onu buraya almakta yarar var:

> O gün saat yirmi ikiye doğru kadırga kumandanı Andrea Calergi ile komutan Mutio arasında askerlerin platforma yerleştirilmeleri konusunda tartışma çıktı. Subayımı bir bayraktarla birlikte durumu yatıştırmaya gönderdim. Bu adam yanındakilerle birlikte benim subayıma aşağılayıcı sözler söyledi ve silahına el atıp bayraktarımı yere düşürdü ve onu dövdü. Komutanın yanıma gelerek olayı anlatması için amiralimle[9] birlikte üç arkadaşı gönderdim; o ve yanındaki bazı kişiler tüfek dipçiğiyle amiralimin sırtına vurdular ve giysilerini parçaladılar. Üç arkadaşı da yaralandı; Giacomo Furlan'a indirdikleri darbe yüzünden az daha ölüyordu.

Venier hemen sonra yazdığı bir mektupta, Alticozzi'nin sarf ettiği küfürleri de anıyor: "Hain Venedikliler, lanet olasıcalar (...) Ben bu lanet olası Venediklilere itaat etmek zorunda değilim!" Venier yardıma bir başka kadırga daha gönderdi, ama komutan teslim olmayı reddetti ve Venier bu defa şahsen müdahale ederek gemiye el koydurdu.

> Komutan ölümle burun buruna gelene ve diğer hepsi yaralanana kadar teslim olmak istemediler. Daha sonra yakalanıp mahkemeye çıkarıldılar; İspanyolların adamlarıma kadırgalarda tacizleri her gün tekrarlanıyor, hatta ölümler oluyordu.

9 "Armiraglio," subaylıktan terfi eden ve Venedik komutan gemisinde, modern bilimcilerin, filonun yönetiminde üst görevde bulunan bir subayla karşılaştırdıkları ve soylu olmayan bir askerdi (Nani Mocenigo 1935, 30-31; Hocquet 1991, 486; Tucci 1991, 528 ve 531).

Sebenzano (Sebenik) kadırgasından biri bir İspanyol tarafından öldürülmüştü ve bir başka İspanyol yine bir İspanyolu öldürmüştü ve o gün (mahkeme günü) benim kadırgama iki el tüfek atılmıştı; böyle devam ederse benim kadırgamı da ele geçireceklerini düşündüm ve onları astırmayı düşündüm.

Yaşlı komutan, kadırgalarına bindirilen kraliyet askerlerinin küstahlıklarına gerçekten kızmıştı ve sürekli meydana gelen olaylar yüzünden İspanyolların kendi gemilerine zorla el koymak isteyebileceklerini düşünüyor olabilirdi. Belki de Alticozzi bir defa silah çektikten sonra teslim olmaya korkuyordu, çünkü Venier'in çok katı biri olduğunu ve kısa bir süre önce saygısız bir sözü yüzünden bir askeri astırdığını biliyordu. Ancak don Juan'a bilgi vermeden ve bunların İspanya kralının hizmetinde olan askerler olduklarını gözardı ederek isyancıları, özellikle aldığı yaralardan zaten "yarı ölü" halde bulunan bir yüzbaşıyı soğukkanlılıkla astırmak kararı neredeyse bir felakete sebep olacaktı. Prens Messina'dan hareket etmelerinden önce, Venedik kadırgalarındaki İspanyol piyadelerin yargılama hakkının kendisine ait olduğunu belirtmişti ve Venier bunu çok iyi biliyordu, hatta bu konudan kendi hükümetine yakınmıştı; bu yüzden o davranışı tamamen tahrik kokuyordu.

İsyanı haber alan don Juan soruşturma açması için hemen bir savcı gönderdi; ama adam oraya gittiğinde yüzbaşıyla birlikte bir onbaşı ve iki eri *Capitana*'nın direğine asılı buldu. Venier don Juan'ın yargılama yetkisini elinden alarak onu ölesiye aşağılamıştı. Buna çok sinirlenen prens bütün İspanyol danışmanlarını ve Marcantonio Colonna'yı *Real* kadırgasında toplantıya çağırdı. Don Juan'ın sonradan anlattığı gibi, orada bulunan on bir kişiden sekizi, yirmi kadırga göndererek "onu yakalayıp hemen gemisinin direğine asmak için" Venier'in *Capitana*'sını abluka altına almayı önerdi. Prens belki bu kadar ileri gitmezdi, ama Haçlı İttifak filosunun en üst komutasında kendisinin bulunduğunu ve "bir generali dahi cezalandırma yetkisi olduğunu ve onu cezalandırmak istediğini" söyledi. Venedikliler mürettebatı silahlandırdılar ve topları doldurarak her an hücuma hazır duruma geldiler.

Tarafların aralarını bulmak, harcanmış diplomasi yeteneğiyle bir defa daha Colonna'ya düştü. Don Juan tarafından, Papanın ko-

mutanı olarak değil, Kral Felipe'nin vassalı olarak çağrıldı ve son sözü alarak, önce Venedik filosunun ikinci kumandanı olan Barbarigo'yla görüşmeden kendi fikrini söylemeyeceğini ifade etti. Marcantonio akşam karanlığında *Real*'den indi, "ve Ben Barbarigo'yu ararken, o da durumu öğrenmiş, beni arıyordu ve birlikte benim kadırgaya gittik." Colonna orada tedbirsiz ağızlardan uzak, biraz eteğindeki taşları döktü. Venier hayatı boyunca avukatlık yapmıştı ve bu olay general olduktan sonra mesleğini yeniden icra edebileceği ilk fırsattı: "Böyle bir fırsatta yasları uygulama yetkisinin gasp edilmesi mümkün müydü?" Ama şimdi birbirini suçlamanın zamanı değildi ve durumu düzeltmeye çalışmalıydılar. Barbarigo Venier'in hata yaptığını kabul ediyordu ve o aralar kendisini don Juan'la karşılaştırmamak gerekiyordu; böylece o ikisi meclis toplantısına Venedik temsilcisi olarak yalnız Barbarigo'nun katılmasına karar verdiler.

Cumhuriyetin başındaki generalin toplantıların dışında tutulması son derece rahatsız edici bir durum olduğundan, *Real*'e geri gelen Marcantonio, prensi rahat olması için ikna edebildi. Elbette don Juan'ın bunun için büyük bir çaba göstermesi gerekti: Sonraları, o olayda kendi kendini yenmenin Türkleri yenmekten daha zor olduğunu söyleyecekti. Caetano filoda büyük üzüntü yaratan bu olayı ertesi gün amcası olan Sermoneta kardinaline yazarken şifre kullanmak zorunda kaldı. Harekât bütünüyle çuvallama riskine girmişti; Colonna ile Barbarigo durumu düzeltmek çabasıyla geceyi uykusuz geçirdiler. Neyse ki don Juan bu harekâta çok önem veriyordu ve bu arzusu şerefini koruma kaygısının önüne geçti. Ama olay tamamen kapanmadı; don Juan Venier'le bir daha asla karşı karşıya gelmek istemedi, bu arada Venedik'e yazarak onu cezalandırmalarını talep etti. Colonna Venier'in "ne yapacağı belli olmayan biri" olduğunu artık iyice anlamıştı ve bir daha onunla kumandayı paylaşmamayı diledi. Venier bu durumu basitleştirmeye çalıştı: "Bana kalırsa, başka türlü yapamayacağından benimle konuşmak istemediğini söyledi (...) Sanırım bu hayali zamanla kaybolacaktır."[10]

10 Venier 308; AV 1571, 208v, 218v-221r; Quarti 573 ve 576; Molmenti (b), XXXV; Colonna, Molmenti'de VII; Caetani 130 (dört kişi idam edildi), Diedo 183-4 (üç idam), Sereno 106 (dört idam), Caracciolo 25 (beş idam), Servia 365 (dört

Bu fırsatla Venedik isabetli bir öngörü örneği göstererek, bu huysuz mizaçlı generalin yanına Barbarigo'yu koydu. Hıristiyan filosunun diğer komutanları bu değişikliğin nedenini hemen fark ettiler ve yeni geleni takdir ettiklerini gösterdiler; Provana, "Çok zeki ve yetenekli bir kişi; bence general o olmadan bir şey yapamaz," diyordu. Bunun sebebini Venier de anlamış ve "saygıdeğer Barbarigo" hakkında bütün yazdıklarından da anlaşılacağı gibi, bundan hiç hoşlanmamıştı. Aralarındaki ilişki o kadar gergindi ki, birbirlerine karşı duydukları "nefret ve uyumsuzluk" yazdan beri yazılıyordu. Ama bu defa durumu düzelterek felaketi önleyen yönetici oldu.[11]

Ertesi gün, 3 Ekimde hava yola çıkmak için uygundu. Prens İgumeniçe'den Kefalonya'ya gitmek için filonun savaş düzenini almasını istedi. Kadırgalar yan yana tek bir hatta ve Venediklilerinkilerle kralınkiler karışık olarak üç ekibe bölünmüş halde ilerleyeceklerdi (don Juan elbette daha sonra don Garcia'nın önde gitmek konusundaki tavsiyesini uygulamamaya karar vermişti). Ortada bulunan ekip ya da "Kraliyet Savaş Ekibi" olan *Real*, Venier ve Colonna'nın iki komutan gemisi, *Savoia* ve *Malta* komutan gemileri arma olarak mavi bayraklar taşıyorlardı. Juan Andrea Doria komutasında olan "sağ boynuzdaki" yeşil, Barbarigo komutasında olan "sol boynuz" ise sarı bayrak taşımaktaydı. Her ekibin kadırga sayısı kaynaklara göre değişmekte, ama ortada bulunanlar yaklaşık altmış, "boynuzların" her birinde de ellişer tane olsa gerekti. Geriye kalan kadırgalar beyaz bayrak taşıyorlardı; bunlardan otuzu Santa Cruz Markizi komutasında yedek veya "yardımcı" idi; don Juan de Cardona komutasındaki sekiz kadırga ise öncü olarak donanmanın 20-25 mil ilerisinde seyrediyorlardı ve

idam), Longo 31, Arroyo 335, Setton 1051. Venier'in Meclise söylediği gibi, asılanlar dört kişiydi, ayrıca bir kişi kadırgaya mahkûm olmuştu: AV 1571, 219r; Molmenti (b), s. 8 n. ve bel. VI. Prospero Colonna askerlerin sürekli disiplinsizlikleri hakkında Doga 29 Eylülde yazmış, "Kralın İspanyol ve İtalyan piyadelerini kadırgalarımıza aldık ve her zaman sorun çıkıyor; kötülükten başka ne düşünebilirim, bilmiyorum," diyerek şaşkınlığını belirtmişti" (Quarti 568). Don Juan ve Venier arasında İnebahtı sonrasında da süren düşmanlık için bkz. alt, böl. XXXII n. 24.

11 Promis 46, Caetani 99. Colonna ile Barbarigo'nun araları da çok iyiydi: "Onunla birlikte olduğumda çok mutluydum ve her sıkıntı önümden uzaklaşıyordu" (Quarti 687).

herhangi bir gelişmeyi çabucak haber vermek için beraberlerinde "iki hızlı firkate" bulunuyordu. Mavnalar savaş sırasında önde ve aralarında bir mil mesafe olarak yedekte gidecekler, böylelikle filonun son derece geniş ön cephesini koruyacaklardı.[12]

Alticozze olayından tedirgin olan don Juan, artık düşmanın yakınlarında bulundukları için kadırgalardaki disiplin meselesini ciddi olarak düşünmeye başladı. Messina'dan ayrıldıklarından beri tüfekçiler her limana girişlerinde ve tanıdık kadırgalarla her karşılaştıklarında kutlama için havaya ateş etmekten başka bir şey yapmamışlardı; bunun sürekli olarak yasaklanması bir işe yaramamış, bu arada bir kişi de ölmüştü. Prens İgumeniçe'den ayrılırlarken, gereksiz barut tüketimini de önlemek için hem ateş eden askerleri hem de bulundukları kadırganın komutanını idamla cezalandırmaya karar verdi ve bu sert karar üzerine sorun çözüldü.[13]

Kefalonya'ya doğru yolculuk deniz sakin olmasına rağmen çok hareketli geçti. Don Juan düşmanla aniden karşılaşmaları halinde filonun savaş pozisyonunda olması konusunda çok endişeliydi ve bu emre itaat edilmesini sağlamak için ayrıca her kadırgaya bir komutan atadı. Bir çatışmanın başlangıcında kural olarak yelkenler sarılır ve küreklerle hareket edilirdi, çünkü bu şekilde kadırgaların manevra kabiliyetleri daha artardı. Don Juan yolculuğun başlangıcından itibaren yelken açmayı yasaklamış, pupadan rüzgâr olmasına rağmen kadırgalar hep kürekle seyretmişlerdi. Bir firkateye binerek pozisyonu denetlemeye ve hataları düzeltmeye çıktığında birçok kadırganın söylenilen pozisyona uymadıklarını gördü.

Bu duruma çok öfkelenen don Juan, emre uymayan kadırgalara gardiyanlar göndererek, manevralardan sorumlu olan ikinci komutanların kırbaçlanmalarını emretti. Hepsi birer centilmen olan komutanları böyle basit bir şey için cezalandırmak aslın-

12 Tasarlanan düzenin daha ayrıntılı şeması, olasılıkla Provano'nun elinden çıkan listede ve Prasca'da (135-147) basılı; krş. Venier'in versiyonları, Quarti 564; Contarini 36v-39v; Diedo 197-8; Servia 362; Setton 1047; Scetti 112; Promis 50; Romegas 187; ve Morin 1985, 231. Kalyatalarda her sırada üç kürekçi vardı ve kadırgalarla aynı hızda gitmeleri için yetersizdi: Morin 1985, 213, Capponi 2008, 170-2.

13 Caracciolo 25, Paruta 269, Servia 366, Arroyo 335.

da kabul edilmeyecek bir durumdu, ama aslında bunlar sadece mesleklerinde ilerlemiş denizcilerdi ve kamuoyunun gözünde "çok kurnaz" kimselerdi. Disiplinsiz kadırgaların arasında İspanyollarınkiler de bulunuyordu, ama gardiyanlar sadece üç Venedik kadırgasındakileri cezalandırdılar. Bu durumdan çok sıkıntı duyan Colonna, İnebahtı sonrası olanları Doga iletirken, bunun fazla titiz davranan gardiyanların suçu olduğunu belirtti: "Bildiğiniz gibi, genç don Juan kendi Majestelerine yaranmaya çalışıyordu; daha sonra bana üzgün olduğunu, bunun bir daha tekrarlanmayacağını söyledi."

Gerçek her ne olursa olsun, Alticozzi olayından sonra Venedikliler bu aşağılanmayı hazmederek bir daha seslerini çıkarmadılar. Venier raporunda don Juan'ın beceriksizliğinden yakınarak, "Mükemmel bir rüzgâr varken yelkenleri indirip kürekle giderek, yorgunluktan bitkin düşmüş kürekçilerle Kefalonya'ya vardık," diye yazdı. Venier'in bunları söylemek için kendi nedenleri vardı elbette, ama aynı zamanda Caetani de onun büyük bir vakit kaybı olduğundan yakınarak başkumandan hakkındaki bazı rahatsızlıklarını ifade ediyor: "Çok güzel bir havada rüzgâr pupadan eserken çok daha hızla yol alabilirdik." Gemilerdekiler bu gecikmeye bir anlam veremiyor, hatta komutanın ihanet ettiğinden kuşkulanıyorlardı: "Düşmanın çekip gitmesi için zaman kazandırdıklarını fısıldamaya başlamışlardı." Don Juan'la danışmanları arasındaki sırrı bildiğimizden, bu söylentilere hak vermemek mümkün değil.[14]

Filo moraller bozuk olarak 4 Ekimde Kefalonya adasının Fiskardo limanına girdi ve Zakintos'dan bir firkateyle gelen Kandiye yöneticisi Marino di Cavalli'nin Mağusa'nın düştüğünü duyuran mektubunu getirmesi elbette moralleri düzeltmeye yardımcı olmadı. Bu haberin kaynağı da, Lala Mustafa'nın filo komutanlarına gönderdiği firkate mürettebatının sonradan fikir değiştirerek Girit'e kaçarken Venediklilere yakalanmaları suretiyle ele geçirilen mektuptu. Zaten bir felaketi duyuran haber, Mustafa'nın "içe-

14 Caracciolo 28; Molmenti VII; Caetani 129; Venier 310; AV 1571, 221v; Contarini 39v-40r; Arroyo 336. Öte yandan komutanlar arasında kimilerinin Türklerin gitmelerine zaman bırakmaktan memnun oldukları kuşkusu asılsız değildi: krş. üst, böl. XXVI n. 14. "çok kurnaz" subaylar: Rudt de Collenberg 1987, 40.

ridekilerle yapılan anlaşmalara uymak yerine hepsini öldürdüğünü" itiraf eden sözleriyle daha da acı hale geliyordu. Yaklaşık iki ay öncesine ait bu olayı Hıristiyanlar yeni öğreniyorlardı ve bu da Venediklilerin zaten iyice düşmüş olan morallerini hepten aşağı çekti: Venier'in yazdığı üzere, "Kürekçilere eziyet ederek bize vakit da kaybettirdikleri yetmezmiş gibi" Kıbrıs'ı kurtarma umutları da tükenmişti.[15]

Ters rüzgârlar filoyu ayın dördünden altısına kadar üç gün daha Kefalonya'da kalmak zorunda bıraktılar ve o günler de münakaşalar ve moral bozukluğuyla geçti. Suçu yüzünden savaş meclisinde bulunamayan Venier, akşamları öfkeden köpürerek Barbarigo'nun anlattıklarını dinliyordu. İlk toplantıda İspanyollar yeniden aynı kuşkuya kapıldılar: İnebahtı'daki sığınağından belki de hiç çıkmayacak olan düşmanla savaşmaya çalışacaklarına Santa Maura adası ya da Navarin Koyu gibi herhangi bir düşman üssüne saldırsalar daha akıllıca olmaz mıydı? Barbarigo filonun ayın beşinde adanın kuzey ucunda bulunan Fiskardo limanından ayrılmasını kabul ettirdi, ama Venier'e bu da saçma geldi. "Daha şanlı ve hızlı hareket etmek için on iki mil ileride bulunan Val di Alessandria'ya gidelim" ve "oradaki hafif bir ters rüzgâr yüzünden" demir atıldı; ona kalırsa rüzgâr hemen durmuştu, ama ancak akşama yola çıkılabildi ve yüz metre gittikten sonra gecelemek için tekrar durdular. Bu da yetmedi, akşam Barbarigo Venier'e diğerlerinin Venediklilerle alay ettiklerini, onların savaşmaya niyetleri olduğuna inanmadıklarını söyledi: "Dediklerine göre biz savaşmak istemiyor, numara yapıyormuşuz."

Bütün kaynakların üzerinde uzlaştıkları gibi, rüzgâr gerçekten de uygunsuzdu ve bir savaş olacağına artık kimse inanmıyordu. Kadırgalardaki birçok Venedikliyi sorgulayan Diedo'ya göre, "düşmanla savaşmak ve onu yenmek" düşüncesine artık hiç kimse katılmıyordu; hatta çoğu onun saklandığı yerden çıkarak kendini göstereceğini bile sanmıyordu.[16] Türklerin zayıf olduklarına dair sürekli ulaşan haberler paşaların savaşı kabul etmelerinin

15 Venier 310; Relación 240-1 ("en lugar de cumplir lo concertado con los de dentro, los habian á todos degollado") ve 261; Caetani 130; Contarini 40r; Arroyo 336; Quarti 578. Fustanın yakalanması için bkz. üst, böl. XXIV n. 38. Firkatenin getirdiği haberler için ayrıca bkz. alt, n. 17.

16 Venier 310, Diedo 184, Caetani 132.

güç olacağını gösteriyorlardı. Zakintos yöneticisi bilgi toplamak için işe koyulmuş, anakaraya bir devriye gönderip oradan birini esir alarak, Kandiye'nin mektuplarını taşıyan firkateyle Venier'e göndermişti. Hıristiyan bir Arnavut olan adamdan öğrendiklerine göre düşman filosu kötü bir durumda İnebahtı'da bekliyordu ve Uluç Ali iki gemi ve kadırgalarla fustalardan yaklaşık 50 tekneyle Cezayir'e doğru yola çıkmıştı; filoda salgın devam ediyordu ve düşman Hıristiyan filosunun savaşmaya geldiğinden habersizdi: "Donanmamızdan kimse gerçeği bilmiyor, Berberilere gittiğini sanıyorlardı."[17]

Ancak bu haberler saldırı olasılığını zora sokarak sıkıntılı bir durum yaratıyorlardı. Venier köpürüyordu: "Hıristiyanlık dünyadaki en güzel fırsatını kaçıracak." Diğer komutanlar bu durumda en azından bir süre geri dönemeyeceklerini isteksizce itiraf ettiler. Barbarigo İnebahtı Körfezine kadar girmelerini teklif etti; şayet düşman oradan çıkmazsa Venedikliler de vazgeçip geri döneceklerdi. Colonna filonun itibarını korumak için hiç olmazsa düşmanın bulunduğu yere kadar giderek savaşa hazırlanmaları gerektiğini kabul etti; Türkler oradan çıkmazlarsa, onurları zedelenecekti, "Üstelik bu durumda onları yendiğimizi bile söyleyebiliriz." Zafer umudunu halen yitirmemiş olan don Juan bu uzlaşmayı kabul etti. İnebahtı Körfezinin girişinde birbirlerine yakın bir grup kayalık adacık vardı.

Venediklilerin "Curzolari" dedikleri bu Ekinad adalarının karşısındaki Akarnanya sahilinde Petala adlı doğal bir liman bulunuyordu. Meclis filonun orada demirleyerek liman girişindeki ka-

17 AV 1571, 217v-218, 220r (50 gemi), 221v (60 kadırga); Caetani 129; Sereno 169-170; Codoin III, 347 (50 kadırga); Serrano IV, 239; Quarti 578-9; daha önce gelmiş olan haberin teyitleridir, krş. üst, böl. XXVII n. 8 ve burada n. 6. Caracciolo 24 firkateyle Korfu yolunda karşılaşmayı Igumenitza'yla ilişkilendirir; Contarini'ye (40r) göre, firkate filoya Kefalonya'da ulaşır ve "Uluç Ali ile yola çıkan 40 kadırgayı haber verir; Diedo'ya (191-3) göre, mahkûm, Uluç Ali belki seksen gemiyle o günlerde doğuya doğru gitti ve geçen temmuzda kaldırılan iki gemiyi de yedeğinde götürdü," der. Granvelle'in bir ajanı Korfu'dan Napoli'ye yazarak, düşman filosunun İnebahtı'da savaş için veya kimilerine göre, Zakintos'a saldırı için güçlenmekte olduğunu bildirir: Nicolini 414. "Bir Rum korsan kalyatasıyla karşılaşma," farklı bir öykü (Caracciolo 28) veya "una galeota de griegos de 18 bancos, que dijeron que iban á robar ciertos casares del Turco," Relación 241 e 261.

lelere bir keşif gemisi göndermesine karar verdi; böylece düşman filosunun hâlâ orada olup olmadığını anlayacaklar ve şayet oradaysa dışarı çekmenin çaresine bakacaklardı. Bazıları, Korfu'dan aldıkları ağır topları indirerek kaleleri kuşatmalarını, böylelikle düşmanı dışarı çıkmaya zorlamayı önerdiler. Bunun yararlı olacağına pek inanan yoktu, ama öte yandan vatana döndüklerinde fazla eleştiriyle karşılaşmamak için "bir şeyler yaptıklarını göstermek zorundaydılar." 6 Ekim Cumartesi akşamı rüzgâr dindi ve kılavuzlar denize açılabileceklerini söylediler, böylece filo hava kararırken doğuya doğru ilerlemeye başladı.[18]

Uluç Ali'nin çok sayıda kadırgayla oradan ayrıldığı haberi eğer yanıltıcı idiyse, Türklerin koştukları tehlikeden habersiz olduklarına fikri tamamen mesnetsizdi. Paşalar, düşman filosunu fark edilmeden izleyen korsan Kara Hoca sayesinde her gün onun durumu hakkında bilgi almışlardı. Onun en çok istediği, Hıristiyan kadırgalarını saymaktı; ama deniz üzerinde çok sayıda gemi olduğundan ve onları görünmeden izlemesi gerektiğinden bu hiç kolay bir iş değildi. Filo 30 Eylülde Korfu'dan İgumeniça'ya doğru dar deniz kolunda ilerlerken Kara Hoca 150-160 kadırga sayabildi ve bu kesin olmayan sayıyı bildirdi. İgumeniça'daki Arnavut savunmacılar İspanyol askerlerini yakaladıklarında korsan onları teslim alarak sorgulanmaları için İnebahtı'ya gönderdi. Rastlantı o ki, esirler 40 kadırganın piyadeleri almak için Puglia'ya gittiğini biliyorlardı ve onların döndüklerini görmediklerini söylediler. Mavnaların ve nakliye gemilerinin de hâlâ dönmemiş olduklarını biliyorlardı; böylelikle o sırada orada bulunan gemilerinin sayısının Kara Hoca'nın dediğiyle örtüştüğü anlaşıldı.[19]

Ayın beşini altısına bağlayan gece, yani filo Fiscardo limanından Val d'Alessandria limanına geldikten sonra Kara Hoca

18 AV 221v (Morali bozuk olan Venier, ayın 5'inde Doga yazarak generalliği bırakmak ve "tekrar vatana dönmek istediğini" bildirir), 224r, 226v; Quarti 579-4; Venier 311; Caetani 132; Relación 241; Provana; Spinola; Canal 125; Codoin III, 347-8; Nicolini 414; Diedo 193; Caracciolo 28; Sereno 182. Curzolari Takımadalarının büyük bölümü bugün sahilin dolmasıyla kaybolmuştur: krş. alt, böl. XXIX n. 23.

19 Sereno 168, Scetti 114, Diedo 185, Contarini 40v, Foglietta 341. Kara Hoca'nın bu ilk keşfi, benzer değerlendirme hatasıyla sık sık Karaca Ali'nin Messina keşif gezisiyle karıştırılır: Krş. üst, böl. XXVII n. 14.

yeniden keşfe çıktı (Anlaşılan, Müslüman korsanlar pervasızca tehlikeli işlere girişebiliyorlardı, öte yandan bunun için zorlandıklarına dair bir bilgi de yok). Limanda demirli haldeki gemileri saydığında bunların tahmin ettiklerinden çok daha fazla olduklarını gördü ve hemen İnebahtı'ya dönerek düşmanın iki yüz kadırgası[20] olduğunu bildirdi. Paşalar sancakbeylerini ve en ünlü korsanları çağırarak ne yapacaklarına karar vermek için bir toplantı düzenlediler. Bu kader toplantısı, mağlup filodan sağ kalanları sorgulayan İtalyan tarihçiler tarafından sonraki aylarda yeniden canlandırıldı. Contarini, "düşman gemilerinde zincire vurulmuş olup zafer kazanıldığında serbest kalan bazı Hıristiyanlardan" ve iki paşanın "Sultanın emirleri doğrultusunda savaşmak için çıkmaya karar verdikleri" toplantıda bulunmuş olan ve esir alınan iki Türk yazıcıdan bilgi aldı; Diedo'nun bildikleri, esir alınan önemli Türklerin, özellikle Eğriboz Sancakbeyi Mehmed Bey ve korsan Gâvur Ali'nin sorgulanmalarına dayanıyor. Aynı toplantı sonraki yüzyılda Türk tarihçiler tarafından da yeniden canlandırıldı ve sonuç esas olarak İtalyanlarınkiyle aynıydı.

Gemilerdeki orduların kumandanı ve divan üyesi olarak en büyük yetkili kişi durumundaki serdar Pertev Paşanın filo çok güçsüz olduğundan savaşa karşı çıktığı konusunda hepsi uzlaşmaktadır. Kaptan-ı derya olan Ali ise, Sultanın kesin emri olduğunu hatırlatarak savaşmak taraftarıydı: "Her şeyden önce din ve padişahın şerefi için çaba göstermek gerekmez mi? Kadırgalarda beş on adam eksikse ne olmuş?" Böylece harp divanı kaçınılmaz olarak ikiye bölündü. İtalyan tarihçilere göre, ünlü Hayreddin'in oğlu Hasan Barbaros savaşmak için yeterli güçlerinin bulunduğunu iddia etti; Uluç Ali ve İzmir Sancakbeyi Kaya Bey onunla aynı fikirdeydiler. İskenderun Sancakbeyi Sülük Mehmed ve Eğriboz Sancakbeyi Mehmed Bey tedbirli olmayı önerdiler –belirtmek gerekir ki, savaş yenilgiyle sona erip toplantıya katılmış olanların çoğunun ölmesi nedeniyle, yeniden canlandırma özellikle bu sonuncunun ifadesine dayanmaktadır. Türk tarihçilere göre ise, yine

20 Kara Hoca'nın Kefalonya'ya bu ikinci keşif gezisi, Diedo, 185 ve 188, Caracciolo 29, Sereno 170-1 ve Servia 366, buna göre don Juan, ekimin 6'sını7'sine bağlayan gece Curzolarilerde yakalanan bir Türkten öğrenmişti; son iki yazar ise bunu Kara Hoca'nın önceki İgumeniça keşfiyle karıştırırlar.

altı aylık harekattan sonra gemilerin çok kötü durumda olduklarını dile getirerek, savaşmaya karşı çıkan Uluç Ali olmuştu; ama şunu da unutmamak gerekir ki, o eski tarihçiler bütün bunları yazarlarken Kalabriyalı yaşlı devşirme artık bir efsane olmuştu ve olayın kahramanları arasında en uzun süre saygı duyulan kişi olduğundan, bu en mantıklı görüş de sonradan kendisine atfedilmiş olsa gerek.

Bu arada Kaptan Paşa, asker dolu nakliye gemileri lodos rüzgârının güneye inmeyi engellemesi yüzünden henüz gelememiş olmalarından yararlanarak Hıristiyan filosuna saldırmaları gerektiği hususunda ısrar etti. Yine de İstanbul'dan alınan 19 Ağustos tarihli son emir gayet açıktı: "Eğer düşmanda bir hareket görürseniz ve filoları oraya gelirse," Sultan Hıristiyanlarla çatışmaya girerek onları yenmelerini emrediyordu. O emir geldiğinde şartların farklı olduğunu, mevsimin henüz uygun ve filonun daha iyi durumda olduğunu hepsi biliyordu; ama sadece durum değiştiği için emirlere karşı gelmeye karar vermek askerler için çok güç bir meseledir. Sonunda Ali istediğini elde etti ve meclis aynı gün içinde filonun körfezden savaş nizamında çıkarak düşmanla karşılaşmasına karar verdi.[21]

İki tarafın da tam olarak emin olmamalarına karşın, 6 Ekim akşamı İnebahtı savaşı artık kaçınılmaz olmuştu. Günbatımından sonra Kara Hoca Curzolari'ye kadar giderek "gece ay ışığında her yer pırıl pırıl olduğundan," donanmayı gördüğü için, bunu ilk anlayan Türkler olmuştu. Bunun üzerine geri dönerek paşaların kadırgasına gitti ve düşmanın adalara yakın olduğunu haber verdi. Hıristiyan filosunun don Juan de Cardon komutasındaki öncü gemisi sahile doğru ilerleyerek, filonun büyük bölümünün mola verdiği düşünülen Petala Koyuna yaklaştı; oraya ulaşan *Cardona* yolun serbest olduğunu bildirmek için bir muhbir saldı, ardından keşif kadırgalarından birini de adaların ilerisinde bulunan

21 Diedo 184-192; Contarini 1r, 40v-43v; Sereno 171-181; Foglietta 314-342 (buna göre Ali Pertev'i Santa Maura'da bulunan birlikleri gemilere almak için oraya kadar gitmeye ikna eder; aslında bu çatışma için biy yoklamadır); diğer kaynaklar, Capponi 2008, 212-14 ve n.; Türk tarihçiler için bkz. Özellikle Peçevî, Lesure 93 ve 122 (burada alıntılar) ve Yıldırım 2007, 547-9; Kâtip Çelebi'nin mektubundan alıntı, Mantran 1984, 186-7.

İnebahtı'ya gönderdi. Ufku kapatan o boş adacıkların arasında ilerleyen kadırga, ileride bulunan Türk yelkenlerini göremedi ve denizin boş olduğunu haber verdi, böylece pazar gün doğarken Hıristiyan komutanlar düşmanın yakında olduğunun hâlâ farkında değildiler.

Filo bütün gece boyunca açık havada ve sakin denizde kürekle yol aldı. Kefalonya'dan hareket ettikten kısa bir süre sonra Savoy'un komutan gemisinden kılavuz, Provana'ya yaklaşmakta oldukları adayı işaret ederek, oraya "eskiden İthaca derlerdi, yani ünlü Ulis'in adası" dedi. Sonra İtaca da geride kaldı ve pruvadan ay ışığı altındaki Curzolari adalarının kayaları seçilmeye başladı. Diğer birçokları gibi Provana da sadece "gösteriş" için gitmekte olduklarını düşünüyordu. Türklerin körfezden çıkmaları çok zayıf bir olasılıktı. Don Juan farkına varmadan düşmanla karşı karşıya gelme tehlikesi olduğunu biliyordu: Kendilerini göstermemek için mutfaklarda ateş yakılmasını yasakladı. Daha sonra Granada askerlerinin komutanı don Lope de Figueroa o geceki peksimet ziyafetini ona hatırlatacaktı.[22]

Filo bölündüğü ekiplerin aralarındaki mesafeyi güçlükle koruyarak adaların arasındaki boğazlarda uzaklaşırken ufuk aydınlandı ve kadırgaların köprülerindeki gözcüler ilk yelkenlileri haber verdiler. Çok uzakta oldukları için kimse ne olduklarını tam olarak anlayamamıştı, ama gözcülerin verdikleri haberler sıklaşıyor ve komutanlar bunları ulaştırmak için firkatelerle kadırgalar arasında dolaşıyorlardı. Don Juan usta denizcilerin direklere çıkmalarını emretti ve sonunda bütün kuşkular ortadan kalktı: Ufukta görünen Etolia ve Mora arasındaki boğazı kaplayan düşman donanmasından başkası değildi. Düşünmüş olduğu gibi, takımadalarda demirleyerek Juan de Cardona'dan haber bekleyip sonra Petala'ya doğru dümen kıracağı yere Don Juan bir top atışı yaptırdı ve *Real*'in ana direğinin antenini bir ucu gökyüzüne bakacak şekilde olabildiğince yukarı çevirttirerek –Venedikli denizcilerin "leylek" dedikleri şekilde– oraya yeşil bir dörtgen bayrak astırdı: Anlaştıkları üzere, bu işaret savaş düzenine girilmesi anlamına

22 Caracciolo 29-32; Sereno 187; Provana; Rosell XIV.

geliyordu. Filonun en usta kılavuzu Cecco Pisano bir firkateye binerek hızla düşmanın kadırgalarını saymaya gitti; don Juan başka bir firkateye bindi ve kadırgaları dolaşarak komutanlara hızlı olmalarını söyledi, askerleri iyi savaşmaları için uyardı ve onlara zaferin kaçınılmaz olduğunu söyledi. Venier'e göre, prens kendi kadırgasının pupasında da durarak, "Bana, 'Savaşıyor muyuz?' diye sordu. Ben de, bu gerekli, dedim, başka türlü yapamayız ki."[23]

23 Venier 311; Caracciolo 29; Relación 241-3 ve 261-3; Sereno 187-8; Diedo 194-6; Arroyo 340. Giambattista Contarini'ye göre (AV 1571, 226v; ayrıca Foglietta 347), düşman donanmasının, "bizden on iki mil mesafede" olduğu anlaşılmıştı (Crescenzio'ya göre (139), ana direğin tepesine yerleşmiş olan gözcüler, sabah çok iyi bir görüş pozisyonuna sahip olduklarından yirmi mil mesafeye kadar gemileri görebilirlerdi).

Bölüm 29

Filolarda sancaklar asılıyor, Tanrı'ya yakarılıyor, çalıp dans ediliyor. Hıristiyanlar forsaların zincirlerini çözüyor ve herkes olabildiğince uygun pozisyon almaya gayret ediyor. Sonra topçular ateşe başladıklarında, Hıristiyanların çok daha fazla topa sahip oldukları hemen anlaşılıyor.

Güneş Etolia Dağlarının arkasından doğarken iki filo birbirine artık iyice yaklaşıyordu. Hıristiyanlar kürekle saatte üç dört mil hızla ilerlemekteydiler. Bu, kürekçileri fazla yormayan, en düşük hızdı; tıpkı bir insanın normal adımlarla yürümesi gibi. Türkler biraz uygun esen rüzgârla, çatışma sırasında en kolay sarılabilenler olan pruva yelkenlerini açmışlardı ve bu halde diğerlerine göre daha hızlı yol alıyorlardı.[1]

Düşmanın denize çıktığını ve böyle kalabalık olduğunu görmek Hıristiyan komutanları bir an şaşırttı. Provana, "Türkleri savaşa çekmek için fazla uğraşmaya gerek yokmuş," diye düşündü ve Uluç Ali'nin çok sayıda kadırgayla gittiği haberine gelince, Patras Körfezini dolduran kadırgaların sayısı bunu yalanlamaya yeter de artardı bile. Yani durum tahmin edilenden çok farklıydı. Kötü olan, filonun Curzolari takımadalarını geçerken dağılmış olmasıydı; açık denize çıkarak yeniden savaş düzenini alması için zaman gerekliydi. Juan Andrea Doria sağ boynuzdaki kadırgalarla çıkarak Curzolari ve anakara arasındaki boğazdan geçip önden açık denize çıktı; bu arada iki kadırga arasında ancak küreklerin

1 Contarini 47v, Diedo 195, Paruta 277, Quarti 596; küreklerin hızının hesaplanması için bkz. Pryor 1988, 71-75; Conway 1995, 200 n. ve 201.

birbirlerine değmeyeceği kadar mesafe bıraktı; ortadaki tekneler aynı şekilde sağa doğru açıldılar; Barbarigo komutasında sol boynuzda olan kadırgalar da genişlemek için alan kazanmayı bekleyerek kıyı boyunca daha düzensiz halde ilerliyorlardı. Mavnalar güçlükle de olsa, önceden belirlenen plana göre ön sıraya çekiliyorlardı; ayrıca Santa Cruz Markizine ve *Cardona*'ya filoya çabuk yetişmelerini haber vermek için firkateler gönderildi.[2]

Türklerin hızı, filonun savaş düzeni almayı tamamlayamadan menzile girmeleri endişesini doğurdu. Provana, "Neyse ki düşman donanması çok uzaktaydı, ayrıca onlar da çatışmaya girmek niyetinde olduklarından bunu yapmaya zaman verdiler," diyor. Birçok tanığın önem verdiği olay ise rüzgârın aniden kesilerek o ilerlemiş mevsime göre olağandışı bir şekilde havanın sakinleşmesidir. Türkler yelkenleri sarıp kürekle devam etmek zorunda kalarak, don Juan'ın filosunun iyi kötü düzene girmesine vakit bıraktılar. Kılavuzlar bunun bir mucize olduğunu, o bölgede genellikle sabahları rüzgâr kesileceğine daha da arttığını söylediler ve Hıristiyanlar bunu Tanrı'nın onlardan yana olduğuna bir işaret kabul ettiler.[3]

Osmanlı komutanlarının ne düşündüklerini ve kadırgalarına ne emirler vermiş olduklarını bilmek kolay değil, ama Lala Mehmed yakalandıktan sonra İspanyollar "Filoyu gördüklerinde sevindiler mi, yoksa üzüldüler mi?" diye sorduklarında, hepsinin sevindiği, çünkü zafer kazanacaklarına emin oldukları" cevabını verdi: "O filoyu ele geçirdiğimizi düşünüyorduk." İtalyan yazarlara göre Kara Hoca'nın o aynı gece Curzolari adaları arasında yapmış olduğu son keşif gezisinden sonra, paşalar düşmanın daha zayıf olduğuna bir kez daha inanmışlardı, çünkü korsan ne Santa Cruz'un artçı kadırgalarını ne de Petala limanında kalan *Cardona*'nınkileri görebilmişti. Hıristiyan filosunun boğazdan parça parça çıkması ve Barbarigo'nun kadırgalarının büyük kısmının Villamarino Kayası denilen son adacığın arkasında görünmüyor olmaları sebebiyle bu sanı daha güçlenmiş olsa gerek.[4]

---

2 Provana; Relación 216, 239-40, 262-4; Caetani 133; Diedo 195-201; Caracciolo 35; Longo 27.

3 Provana; Canal 126; Quirini, Quarti'de (618); Giambattista Contarini, AV 1571, 227r; Sereno 190; Diedo 201-2; Contarini 51r; Charriere III, 188; Setton 1052; Relación 216; Foglietta 374-5; Arroyo 341 ("deniz çok sakin ve süt gibi güzel").

4 Relación 251; Sereno 187; Setton 1052; Diedo 199.

Gerçekte Türk filosu gemi sayısı olarak daha fazlaydı, ancak savaş için uygun olan kadırgaları azdı (bu son noktada Juan Andrea Doria'nın ifadelerine güvenebiliriz: Ona göre, "Bir kadırganın, büyük olmakla birlikte bir kalyataya göre büyük avantajı vardır, çünkü biri çok sayıda top bulundurabilirken diğerine çok az yerleştirilebilir.")[5] Don Juan'ın filosu 208 kadırgayla yola çıkmıştı, ama Korfu ve İgumeniça'daki molalarda dördü su aldığından geride bırakılmış veya askerlerle kürekçilerin büyük bölümü diğer gemilere dağıtılarak başka görevlerle Pulya'ya gönderilmişlerdi. Böylece geriye 204 kadırga[6] ve her birinin büyüklüğüyle top sayısı ince bir kadırgadan daha fazla olan altı mavna kalıyordu. Filonun Messina'dan hareket edişini izleyen Monsenyör Odescalchi 24 Eylülde Napoli'ye gittiğinde Venedik elçisi Buonrizzo'ya mavnaların herkeste hayranlık uyandırdıklarını söyledi. Don Juan, onlar gibi altı tane daha olsa bütün düşman filosuna yeteceğini söylemişti ve krala filosu için on tane daha yaptırmasını önermek istiyordu; ünlü korsan Malta Şövalyesi Romegas da aynı fikirdeydi.[7]

Müslüman komutanlarının kaç kadırgaları olduğunu hesaplamak kolay değil, ama ilkbaharda İstanbul'dan çıkan ve diplomatlarla Hıristiyan ajanların ayrıntılı raporlarından bildiğimiz muhtelif ekiplerle, kış ayları boyunca dışarıda devriye kalanları topladığımızda yaklaşık 200-205 kadırgaya ulaşıyoruz. Yaz mev-

---

5 Doria 154.

6 Contarini 37r: "İgumeniça'da dört kadırga donanmadan kaldı. Diedo 184: Filo, "Korfu'da yağlanmakta olan dört-beş kadırgayı geride bırakarak İgumeniça'dan yola çıktı." Foglietta 372: "Donanmanın başka yerlere gönderilen dört kadırgası İnebahtı'da yok. Quarti'nin (617) alıntıladığı Padovano şifresine göre, iki kadırga Otranto'ya gönderilmiş, ikisi de Korfu'da donanmamış halde bırakılmıştı; bu bilgi, 10 Ekimde Napoli'de alınan ve don Juan'la birlikte filonun genel denetçisi olarak bay Morcate'nin peksimet temin etmek ve filonun kışlama yerini düzenlemek için iki kadırgayla Puglia'ya gönderildiği haberiyle çakışıyor (Nicolini 413, Arroyo 333-4). 204 sayısı yine de belirleyici olarak kalıyor. Don Juan'ın kralla yazışmalarında, 6 mavnadan başka, bu sayı bazen 200, bazen 203 kadırga oluyor (Relación 246 e 267); yaklaşık bir ay sonra, 15 Kasımda don Juan bir İspanyol subaya bir belge bırakarak, kutsal İttifak donanmasının, "yüz doksan sekiz kadırga ve altı mavnadan ibaret olduğunu" yazıyor (Cajal 140).

7 Nicolini 412. Krş. Nunziature VIII, 84, 1 Şubat 1567: "Sekiz büyük kadırga hazırlanmakta ve bunlar kırktan fazla ince kadırga kadar işe yarayacaklar."

siminin bir bölümünü olabildiğince çok bilgi toplayarak Osmanlı başkentinde geçirmiş olan Ragazzoni geri geldiğinde Sultanın filosunda 202 donanmış kadırga ve bunların arasında on beş ila yirmi kadar kalyata olduğunu bildirdi: "Bunlardan başka korsan 'Occhiali'nin yirmi kadar kadırga ve kalyatası var, ama bunu tam olarak bilmek mümkün değil."[8] Uluç Ali'nin Cezayir filosunda gerçekten de yedi kadırga ve 12 kalyata vardı; Kara Hoca'nın Doğulu korsanları ise, küçük tekneler sayılmazsa, 20-30 kadar kalyataya sahiptiler, ama filo İnebahtı'ya geldikten sonra bunların çoğu ayrılmıştı.[9]

Hatırlanacağı gibi, yaklaşık yirmi kadırga Mustafa'nın ordusuna gerektiklerinden, Kaptan Paşa tarafından Arap Ahmed'in emrinde Kıbrıs'ta bırakılmışlar, en az yirmi kadar da çeşitli operasyonlar sırasında meydana gelen kazalarda kaybedilmişti. Öte yandan İstanbul'da Barbaro'nun savaşta sağ kalanlardan öğrendiği ve Methonya'ya gönderilen on iki kadırga ile diğer on iki kadırganın adam ve peksimet almak için İnebahtı limanında kalarak filoya zamanında yetişemedikleri haberini de saydığımızda, nasıl bir hesap yapmak gerektiğinin hiç kolay olmadığı görülüyor. Bu habere –bütün tarihçilerin yaptıkları gibi– aldırmasak bile paşaların 170-180 kadırga ve 20 ila 30 kalyatadan fazla gemi çıkarmış olmaları mümkün görünmüyor; hatta bundan daha az olması gerekir; yani savaştan sonra ortalıkta dolaşan sayılar belli ki abartılmışlardı.[10]

---

8 *Yazışmalar*, Ragazzoni 1571, 100. İstanbul'dan çıkan kadırgalar: Üst, böl. XIX, nn. 6 (15 kadırga, Kaya Çelebi ile), 8 (26 kadırga Kaptan Paşa ile), 11 (Pertev'in 80 kadırgası), 25 (Hasan Barbaros'un 25 kadırgası). Devriye kadırgalarının sayısı düzenli olarak otuz kadardı (CB, 95v, 334v, 346r; Nunziature IX, 214; Charriere III, 59; *Yazışmalar*, Zane 1594, 404; ve krş. Imber 2002, 300 ve Fodor 2002, 89), ancak 1570-71 kışında 20 veya 30 tane daha dışarıda kalır (üst, böl. XVI, n. 22). Gerçekten de devriyelerle ve Kaya Çelebi'yle yapılan keşiften sonra, Kaptan-ı deryanın 80, Pertev'in yüz kadar kadırgası olduğu görülür (üst, böl. XIX, nn. 9 ve 23), bu da yine toplamı 205 yapıyor.

9 Doğulu korsan birliklerinin toplam sayıları çelişkili: Romegas'a (186) göre 30 kalyata; ama büyük korsan reisi Kara Hoca'nın kalyata ve perkende olarak 42 gemisi vardı (üst, böl. XXII n. 12). Biri Batılı, diğeri Türk olan iki farklı değerlendirme, Berberi veya Levanten korsanların yaklaşık 60 gemileri olduğunu belirtiyorlar, ancak ayrılanların sayısında farklılıklar var: Üst, böl. XXVII, n. 20.

10 Kayıplar için bkz. üst, bölümler XIX n. 8, XXI n. 6, XXII n. 12 ve XXVI nn. 1 ve 5 ve krş. CB, II, 222v: eylülde İstanbul'da, bütün harekât boyunca, "bu donanmadan 30 veya 40 gemi kaybedildiği" hesaplanır. Barbaro'nun aldığı (CB,

Ama bu sayı, Hıristiyan komutanların son aylarda çeşitli kaynaklardan toplamış olduklarıyla neredeyse örtüşüyor. Haziran sonunda, "yüz yetmiş Türk kadırgasının" Suda Koyuna adam indirdikleri öğrenilmişti; bunların hepsi 250 tekneydi, ama içlerinde kadırgalardan başka kalyata, fusta, brik ve genellikle "birçok küçük tekne" de vardı. Ağustosun başında kaçak bir esir, filoda yüz seksen kadırga ve kalyata, brik, fusta karar mürsellerden yüz kadar tekne daha olduğunu söyledi. Messina'da toplanan ilk savaş meclisinde Marcantonio Colonna düşmanın 250 gemisi bulunduğunu ancak bunların "çoğunun küçük tekneler" olduğunu söylemişti. Eylül başlarında vali de Canal, düşman Kandiye'ye saldırdığında savaşacak durumdaki kadırgaların ve kalyataların sayılarının 168 olduğunu belirtti; Lecce'ye gelen devşirme ise "savaşa uygun olarak donatılmış yüz elli kadırga" olduğunu söyledi. 300 gemiden geri kalanı ise iyi donatılmamıştı ve bunların çoğu küçük korsan gemileriydi. Korsanların saldırısından sonra Lesine'den kaçan esirler, paşaların 310 gemiden, "70 tanesini çok iyi donattıklarını, geri kalanın işe yaramayacağını" söylediler. Korfu saldırısı sırasında adadakiler Türklerin 190'ı kadırga olarak yaklaşık 300 gemileri bulunduğunu söylüyorlardı, ama dönme Baffo'nun sorgusunda bu sayı aşağı indi: Yaklaşık 300 gemi vardı, ama bunların sadece 160'ı kadırga, geri kalanı kalyata, fusta ve korsan brikleriydi. Zakintos'daki Giambattista Contarini eylülün sonunda düşman filosunun "150 kadırgayla" İnebahtı'da olduğunu öğrendi; 60 ya da 70 kadar kadırga ve kalyata ise Methone'ye gitmişti.[11]

Savaşın sonunda alınan esirlerden edinilen bilgiler bu hesabı doğruluyorlar: Yönetici Canal 8 Ekimde düşman filosunun iki yüz kadırga ve firkatenlerle fustalardan 80 gemiden oluştuğunu yaz-

---

II, 231) haber, kasım sonunda Napoli'de konuşulanlarla teyit ediliyor gibi (Nicolini 418), Türklerin Modon ve İnebahtı'da savaş sonrasında 40 kadar kötü durumda kadırgaları kalmıştı ve bu sayı, Uluç Ali'nin felaketten kurtarabildiklerinden muhakkak daha fazlaydı (krş. alt, böl. XXX nn. 18-19, böl. XXXII nn. 1-2, Epilog n. 4).

11 Krş. üst, bölümler, XXI n. 10, XXII n. 6, XXV nn. 5 ve 13, XXVI n. 15, XXVII n. 4, XXVIII n. 3, ayrıca ASV, SS 77, 118v ve AV 1571, 226v. Lesina'dan rapor: Ljubic 274. Bildiğim kadarıyla, çağın sadece bir tarihçisi benzer bir değerlendirmede bulunur: Saraceni, 721: "Türklerin üç yüz gemileri vardı; ama bunların yüz sekseni, kürek ve askeri eksik olan ince kadırga, geri kalanları kalyata ve küçük tekneydi."

dı; bu iki yüz kadırgalara elbette kalyatalar da dahildi. Venier'in, –belki gemisinin adı *Arcangelo Gabriele** olduğu için– zafer haberini Venedik'e ulaştırmakla görevlendirdiği Bay Onfré Giustinian, savaşta "200 Türk kadırgası" bulduklarını belirtiyor. O halde nasıl oluyor da bugün herkes Kaptan Paşanın filosunun kesinlikle üstün olduğu hususuna prim veriyor? Mesele şu ki, sonraki günlerde şişirilmiş rakamlar dolaşmaya başladı ve zafer kazanan filoda bulunanlar bunlara memnuniyetle inandılar, hatta zamanla bu inançları iyice pekişti. Don Juan krala gönderdiği raporda Türklerin filosunda 225 kadırga ve 60 kalyata olduğunu yazdı, ama bir ay sonra yazdığı mektupta bu rakamlar 248 kadırga ve 48 kalyata olmuştu.[12]

Karışıklığa neden olan bir başka husus da düşman gemilerinden söz ederken kullanılan terminolojinin, diğer bütün tekne türlerinden ayırarak her zaman sadece kadırgaların anıldığı Hıristiyan gemileri için kullanılandan farklı olmasıdır. Bunun Osmanlı gemilerinin model ve büyüklük olarak daha çeşitli olduklarını mı göstermekte, yoksa zaferi daha çok vurgulamak için düşman filosunun toplam sayısına küçük gemileri de dahil eden bilinçsiz bir eğilimden mi kaynaklandığı pek açık değil. Provana'ya göre, gözcü denizciler toplam, "iki yüz otuz büyük gemi, yani iki yüz üç kadırga ve yirmi yedi büyük kalyata" saydılar; Foglietta, don Luis de Requesense'den, o da savaşta esir düşen "Granturco"nun sekreterinden öğrendiğine göre "uzun gemiler" 270 taneydi ve bunların 230'u "uygun büyüklükte kadırga" idi. Sereno'ya göre, don Juan tarafından ileri gönderilen kılavuz Cecco Pisano 270 "büyük savaş gemisi" sayarak döndü, ama moralini bozmamak için bunu prense değil, sadece Colonna'ya söyledi (doğrusu, inanılacak bir hikâyeye benzemiyor). Buna karşılık, "büyük gemiler" veya "uzun gemiler" gibi tanımlamaları terk ederek kadırgalar ve kalyatalar olarak ayırmak dürüstlüğünü gösteren Contarini'nin değerlendirmeleri daha tedbirli görünüyorlar: Ona göre filoda 200 kadırga, 50 kalyata ve 20 fusta vardı. Ama bu durumda da o kadar kadırganın nereden çıktığını anlamak zor. Sonuçta, İnebahtı'da yenilen filo-

* Arcangelo Gabriele: Başmelek Cebrail –çn.

12 Canal 126; Nunziature X, 70; Relación 267; Cajal 140.

nun 184 gemisi olduğunu söyleyen Türk tarihçi Selaniki'nin haklı olması daha olası görünüyor.[13]

İki filo birbirlerine yaklaşırken savaş bayraklarını çektiler. Ali'nin kadırgasına asılan bayrak, halife ve müminlerin başı olarak Sultana aitti ve Mekke'den geliyordu, üzerine 28.900 defa Allah'ın adı işlenmişti. Savaştan sonra onu gören bir İspanyol, "bizimkine göre çok daha büyüktü" ve üzerinde yazılanlar zorlukla okunabilecek kadar küçüktü, diye tanımlıyor. Onun yanında Kaptan Paşanın İstanbul'dan ayrılırken direğe astırdığı ve geri dönene kadar kalacak olan sancağı dalgalanıyordu. Altın dokumadan sancağın üzerinde de dini yazılar bulunuyordu ve üzerindeki altın kaplama gümüş işleme el, Sultanın ona verdiği yetkiyi temsil etmekteydi. *Real* kadırgasına Kutsal İttifak Kuvvetlerinin gök mavisi Şam kumaşından bayrağını çektiler. Üzerinde çarmıhtaki İsa ve İspanya kralının, Papanın ve Venedik'in armaları bulunuyordu. Venier kendi kadırgasına üzerinde altın işlemeyle San Marco Arslanı olan kırmızı bayrağı, Colonna üzerinde çarmıha gerilme sahnesiyle Havariler Aziz Petrus, Aziz Pavlus, ayrıca "in Hoc signo vinces"* yazısının bulunduğu kırmızı Şam kumaşından bayrağı çekti. Otoriteyi ve komutanların Tanrı tarafından korundukların temsil eden bu bayraklardan başka, bütün kadırgalar kutlama bayraklarıyla donatıldılar. Hıristiyan kadırgalarında, "güç, şenlik bayrakları, süslemeler, adamlara şevk veren bayraklar" gibi her türden bayrak vardı. Türkler buna, kendi kadırgalarını gelenekleri doğrultusunda yine her türden bayrakla donatarak karşılık verdiler.[14]

Bayrakların çekilmesi her zaman borazan, düdük, davul ve her türlü müzik aleti, özellikle komutan gemilerinde eksik olmayan "borazan takımının" müziği eşliğinde gerçekleşiyordu. Son bayrak asıldığında da müzik kesilmedi: Davullar ve diğer

13 Provana; Foglietta 372; Sereno 188; Contarini 43v-47v, 50v; Selaniki: Jennings 1993, 11, Kâtip Çelebi'den alıntı (Quarti 614). Lala Mehmed'e göre ise 230 kadırga ve 70 kalyata vardı (Relación 249).

* Hoc signo Vinces (Latince): "Bu işaretle kazanacaksın" –çn.

14 Contarini 48v, 50v. Türk bayrakları için bkz. Codoin III, 256 ve 270-2 ve Morales 28-30; krş. Rosell 208, Dona 134, Sakisian 1941 ayrıca nn. 39 ve 45, Venezia e l'Islam 2007. Kutsal İttifak bayrağı için bkz. Fedele 1909; Papanın bayrağı hakkında bkz. Sereno 47.

enstrümanlar ritm vermeye devam ediyor, bütün Hıristiyan ve Müslüman kadırgalarında zafer bahşetmesi için Tanrı'ya dualar ediliyordu. Kutsal İttifak kadırgalarında Papanın isteği üzerine bulunan papazlar ellerinde haçlarla platformda aşağı yukarı dolaşarak adamları kutsuyorlar, kadırga sahipleri ve sorumlu subaylar da aynı şeyi yaparak adamlarına haç gösteriyor, onun koruması altında güvende olacaklarını telkin ediyorlardı. *Real* kadırgasına dönen don Juan adamlara iyi savaşmaları için uyarıda bulundu, sonra hep birlikte diz çökerek dua etmeye başladılar; bu sırada papazlar da diz çökmüş kalabalığın günahlarını affedip onları kurtarıyorlardı. Ama marş müziğinin verdiği heyecan o dereceydi ki, genç prens orada fazla duramadı. Bir tanığın dediği gibi, "Borazanlarla, davulların sesiyle askerler ve denizciler, "Zafer! Yaşasın İsa!" diye haykırmaya başladılar. Bu sırada Türklerin kadırgalarında nakkare, kaval ve davullar çalıyordu ve Hıristiyan tanıkların dediklerine göre orada da insanlar "çılgınlar gibi" dans ediyorlardı.[15]

Manevi hazırlıkların yanında maddi olanları da düşünülüyordu. Kutsal İttifak kadırgalarında kürekçilere bolca yemek ve bir maşrapa şarap dağıtıldı, ayrıca çatışma aralarında yiyip içebilsinler diye önlerine bir sıra ekmek, şarap ve peynir koyuldu; bunun ardından güverte altındaki bütün odaların kapıları kilitlendi; sadece yaralananları yatırmak için pupadaki komutanın ve silah ve cephanenin muhafaza edildiği yazıcının odası açık kaldı. Askerler için güvertede olabildiğince alan boş bırakıldı; "Hıristiyanlarımız neşeyle güverteyi boşaltmaya, korkulukları yerlerinden çıkarmaya ve pupaları süpürmeye başladılar" ve piyadelere "tüfekleri, baltaları, demir gülleleri, mızrakları, kılıçları" dağıttılar. Topçular topları demir veya taş güllelerle, kurşun bilyelerle doldurdular. Tüfekler yerlerine oturtulup sabitleştirildiler. Hıristiyan kadırgalarından bazıları rüzgâr olmamasına rağmen pruva yelkenlerini açtılar; bunun sebebi, beklenen ok yağmurundan korunmaktı.[16]

15 Contarini 48v, 51r, Quarti 433-5, Relación 216, 244, 264; "yiğitlik" için bkz. Caracciolo 36; Caetani 133; "çılgınlar gibi": Sereno 190-1. Fransiskenler ve Cizvitler için ayrıca bkz. Manolesso 69 ve Morales 44.

16 Contarini 48r; Sereno 192; pruva direği için bkz. Diedo 201 (krş. Tenenti 1962, 55).

Çatışma anı yaklaşırken, savaşa katılabilmeleri için güvenilir bütün forsaların zincirleri çözüldü. Batı kadırgalarında bunun anlamı gönüllüleri çözmekti, çünkü genellikle onlar da zincirliydiler ve sadece Hıristiyan mahkûmların zincirlerini bıraktılar. Gönüllülerin özgür oldukları ve esirlerin olmadığı Venedik ekibindeki az sayıda forsa kadırgasının mürettebatı serbest bırakıldı. Bildiğimiz kadarıyla hepsine özgürlük vaat edildi ve gerçekten de Venier savaştan sonra cumhuriyetin bütün kadırgalarında bulunanların mahkûmiyet cezalarını ve borçları resmen sildi. Sıralardaki adamların zincirleri çözülerek ellerine silah verilirken filonun seyir hızı azalıyordu, ama bu bir sorun teşkil etmiyordu, çünkü Türkler yeterince hızlı yaklaşmaktaydılar ve don Juan, "yardım kadırgalarının" ve son mavnaların savaş nizamına girebilmeleri için biraz gecikmeyi tercih ediyordu. Sonra göğüs göğüse çarpışma başladığında kadırgaların çoğu artık savaşın sonuna kadar yerlerinden kıpırdayamazlardı. "Birçoğunun savaşmak için zincirleri çözülmüş olduğu için," galipler daha sonra düşmandan sağ kalanları izleyemeyeceklerini anladılar.[17]

Yaygın bir görüşün tersine, onlar da (Osmanlı gemilerinde Frenkçeden gelme deyimiyle kullanıldığı gibi) forsaları silahlandırabilirlerdi, çünkü kürekçilerin çoğu askerlerden oluşuyordu, sadece yirmi-otuz kadırga (ama genelde en iyileri) ve korsan kalyataları, fustalarında esirler bulunuyordu. Bazı kaynaklara göre, reisler asker olan kürekçilere silah dağıtıyorlardı: Toskana kadırgalarından birinde forsa olan Scetti'nin duymuş olduğuna göre, –yazıcıya yardımcı olan ayrıcalıklı bir forsaydı ve zincirli değildi– bazı düşman gemilerinde "yalnız kürekçiler silahlıydı ve onlar savaşacaklardı" ve bu yüzden geride bekliyorlardı. Ama İnebahtı'da, harekâtın sebep olduğu aşırı yorgunluk ve gemilerdeki salgın yüzünden meydana gelen bütün kayıplardan sonra bunların yerlerine yaz süresince alınan binlerce esir gelmişti. İspanyol *Granada*

17 Molmenti (b), XLVI; Scetti 118; Contarini 48r; Sereno 192 ve 203; Relación 222; Codoin III, 226; Diedo 207 ve 211; Foglietta 371; Arroyo 346 ve 354. Anonim bir ilana göre (Quarti 602), "yorulan kürekçilere, kendi yerlerine başka Türklerin zincirlenecekleri söylendi." Hızın kasıtlı olarak azaltılması: Conti 148r; Canal 126, don Juan'ın diğer kadırgaların kendisiyle aynı hizaya gelebilmeleri için "Real'e kadırgasını durdurduğunu" hatırlatır.

kadırgasının İnebahtı'da ele geçirdiği üç kadırgadan tam "iki yüz yirmi yedi Hıristiyan kurtarılmıştı; bunların arasında Türklerin esiri olan papazlar, din adamları vardı ve kürek başındaydılar;" sayıları ise toplam kürekçilerin yarısı kadardı.[18]

Esirler her iki filoda da sıralarda zincire vurulmuş haldeydiler, hatta çatışmaya engel teşkil etmemek için kürek çekmeye ara verdikleri anda sıraların altına eğiliyorlardı. Çeşitli Hıristiyan yazanların verdikleri bir bilgiye göre Kaptan Paşa esirlere İspanyolca olarak kendilerine hep iyi davrandığını belirtmiş ve onlardan görevlerini doğru yapmalarını istemişti: Galip gelmesi halinde hepsine özgürlük sözü veriyordu; şayet işler farklı giderse onları Tanrı özgür kılacaktı. Bu olasılıkla uydurma bir hikâye, ama başarılı oldu: Ali şerefli bir düşmandı ve savaştan sonra don Juan onun ölümünden üzüntü duydu: "Zincirlerinden kurtulan bütün adamlar onun özellikle Hıristiyanlara karşı iyiliğinden ve insanlığından bahsediyorlar; o esirlerin korkmaktan çok, sevdikleri biriydi."[19]

Top atışlarının başlamasına kadar her iki tarafın da hazırlıklarını tamamlamaları için yaklaşık beş saat zamanları vardı. Birbirlerini güneş doğarken, saat yedi sıralar görmüşlerdi, ama savaş öğlenden önce başlamayacaktı.[20] Hıristiyanlara bu süre ancak

18 Cajal 141, Scetti 118. Kızakça 1981, 787, sadece esirleri değil, özgür kürekçileri de kastediyora benziyor (Fontenay '1981, 900' ise öyle). Ayrıca bkz. *Yazışmalar*, Bernardo 1592, 343, Türk kadırgalarının genellikle kürekçilere silah vermedikleri üzerine not.

19 Caracciolo 39; Arroyo 345 ve 357; Capponi 2008, 220.

20 7 Ekim 1571, Gregoryen takvime göre 20 Ekime tekabül eder: O gün Yunanistan da güneş 6.38'de doğar ve 17.41'de batar (www.timeanddate.com). Görüş saati Colonna tarafından, "güneşin doğuş" olarak tespit edilmişti (Guglielmotti 243-5); Caetani (133) tarafından, "güneşin doğuşuyla günün bir saati;" "günün bir saati," Canal 126, Contarini 48r, anonim bir mektuptan (Setton 1052) ve Lala Mehmed'den (Relación 251). Don Juan'ın mektubuna göre, öğlen vakti filolar bir top atışı mesafedeydiler: Relación 216, 243, 264; "günün saat dördünde', Francesco Duodo'ya göre (AV 1571, 226r), "günün dört buçuğuna doğru," Diedo'ya (206) göre, "günün beşinde," Giambattista Contarini'ye göre (AV 1571, 227r). Diğer birçok rapor, günbatımından sonra yirmi dört saat sayan geçerli İtalyan sistemini işaret ediyorlar. Colonna Papaya raporunda savaşın, "saat 18'e doğru (öğlen, yazarın notu) başladığını yazar: "Ve beş saat boyunca savaşıldı," yani karanlık savaşmayı imkânsız kılana kadar (Guglielmotti 243-5); Venier Venedik'e gönderdiği raporunda, savaşın "saat 17'den (saat 11, yazarın notu) geceye kadar" sürdüğünü yazar (Nunziature X,

yetti: Özellikle Venedikli tanıklar, kadırgaların birbirlerine rampaladıkları sırada öngörülen düzende olmadıklarını söylemekte. Venier de, ortadaki ekibin "tam hizada" olmadığını söylüyordu. Yedekte çekilen mavnalar büyük toplarını son anda ateşleyebildiler, hatta çeşitli tanıklara göre, sağ tarafta bulunması gereken iki mavna uygun zamanda yerlerinde değillerdi ve bunlardan bir tanesinin çatışmada hiç rolü olmadı.[21] Bütün kadırgaların önceden tespit edilen yerlerinde olup olmadıkları da tam belli değil. Kaynaklar her zamanki gibi birbirine zıt sayılar veriyorlar, ama sonuçta *Real*'in başında bulunduğu merkezdeki savaşta altmış kadırga ve daha zayıf olan iki kanadın her birinde ellişer kadırgayla en fazla geminin olduğu görülüyor. Don Juan'ın sürekli artan endişeyle beklediği Santa Cruz Markizinin yedek kadırgaları sonunda Curzolari adalarının arasında belirdiler ve ortaya doğru yaklaşmaya başladılar. *Cardona*'nın Petala limanından çıkan kadırgaları da aynı tarafa yöneldiler.[22]

Savaşın cereyan ettiği deniz yüzeyi şimdiki halinde değildi. Akheloos Nehrinin getirdiği alüvyon Curzolari adalarının bazılarının anakarayla birleşmesine neden oldu; sadece 1971 yılında savaşın yıl dönümü nedeniyle finanse edilen bir hidro-coğrafi misyon heyeti o çağda çok daha geride kalan kıyı şeridini yeniden canlandırmıştı. Kefalonya'dan gelip takımadaların arasından geçerek ilerleyen Hıristiyan filosu ve İnebahtı Körfezinden çıkıp Kuzey Mora sahili boyunca yaklaşan Türklerin filosu, büyük kısmı kapalı bir alanda karşı karşıya geldiler: Batıda Kefalonya ve İtaca adaları, kuzeyinde ve doğusunda Santa Maura adası ve Yunanis-

70); Spinola Cenova'ya gönderdiği raporda, düşman donanmasının yerinin saat 14'te belirlendiği (8, ndA) ve savaşın saat 19 veya 20'de başladığını (13-14, yazarın notu) yazar. Krş. alt, böl. XXX, n. 21.

21 Diedo 195, Venier 310-11. Mavnalar için bkz. Relación 216, 243 ve 264, Sereno 192, Foglietta 361-2, Saraceni 722.

22 Canal 126: Sol boynuz 53, "savaş kolu" 63, sağ boynuz 53, destek 30, "çeşitli yerlerde" diğer X yedek kadırga (top. 209). Contarini 37r-40r: Sol boynuz 53, savaş 61, sağ boynuz 50, artçı 30, öncü 8 (top. 202). Diedo 197-8: Sol boynuz 54, savaş 66, sağ boynuz 53, destek 30 (top. 203). Servia 362: Sol boynuz 57, merkez 60, sağ boynuz 53, yedek 30, öncü 6 (top. 206). Çağın tıpkı basımı olan "Venezia e i turchi" 1985 (Venedik ve Türkler) de (27), sol boynuzda 53, 55 kadırga, "Kraliyet Savaşında" 61, sağ boynuzda 53, artçıları da içeren "öncü" veya "destek," 37 veya 38. Requesense, 52-3, *Santa Cruz* ve Cardona'nın "savaşın başlamasından çok önce yerlerinde olduklarını" belirtiyor.

tan anakarası, güneyinde ise Mora kıyısı ve Zakintos adası bulunuyordu. Barok zevklere sahip Sereno'ya göre, o alan iki filonun "karşılaşmaları için hazırlanmış bir tiyatro sahnesi, "mükemmel bir suni naumachia" idi.[23]

Filolar bu yarı kapalı alan içinde pek az manevra kabiliyetine sahipti, çoğu kadırga düşmana doğru ancak dikine ilerleyebildi. Gerek sol kanadın kumandanı Agostino Barbarigo, gerekse Osmanlıların sağ kanadına komuta eden İskenderiye Beyi Sülük Mehmed kara tarafındaki sığlıkları farkındaydılar; Tam Akheloos Nehrinin denize kavuştuğu yerde yığılan çökeltiler suyu çok sığlaştırmışlardı. Barbarigo mümkün olduğunca kıyıya yaklaşıp sığ suları arkasına alarak düşman gemilerini bunların çevresinden dolaşmaya zorladı, ama suyun derinliğini bilen hiçbir kılavuzu bulunmadığından karaya oturmaktan korkarak yeteri kadar yaklaşmaya cesaret edemedi. Sonunda, o suları iyi bilen kılavuzları olan Sülük Mehmed'in kumanda ettiği bir grup kadırga karaya yaklaşabildi. Aslında bu bir avantaj sayılmazdı, çünkü durum kötüye giderse gemiciler kendilerini kurtarmak için kadırgaları karaya oturtmaya kalkabilirlerdi. Türk tarihçi Peçevî, Uluç Ali'nin Kaptan Paşaya umutsuzca sağ kanadın daha açığa gitmesini söylediğini, filonun kifayetsiz kişilerce yönetildiğini haykırarak sakalını yolduğunu anlatır, ancak mesleği Barbaros ve Turgut Reis'ten öğrenmiş olan denizciler seslerini yükseltememişlerdi.[24]

Sağ boynuzun başındaki Juan Andrea Doria, manevra yapma imkânı olan tek Hıristiyan kumandandı ve bundan sonuna kadar yararlanmaya karar verdi. Arasında filonun manevra yapmasına ancak yetecek kadar alan bırakarak kadırgalarının tek bir sıra haline gelebilecekleri kadar açılmıştı, ama kendi kanadına verilen bir kalyatayla birlikte daha da açılarak ortadaki ekipten uzaklaşmak istedi. Düşmanın küçük gemilerinin sayısı fazla olduğundan

23 Sereno 185, ayrıca Manolesse de okumuştu (68v): "Tanrı tarafından sahnelenmiş bir tiyatro oyununa benziyor." Kıyı hatlarının değişimleri: Edgerton et al 1973, Morin 1985, 210.

* Naumachia: Deniz savaş oyunu –çn.

24 Barbarigo ve Sülük'ün manevraları, Diedo 199-200, 204; Ali Paşa ve Uluç Ali'nin Türk tarihçi Peçevî tarafından kurgulanan ve daha sonra Kâtip Çelebi'nin kaleme aldığı tartışmaları: Mantran 1984, 186-7, Yıldırım 2007, 549, Cappon 2008, 221.

kendilerinden daha geniş olan cephesinin iyice açığına geldiğinde Doria seyrini keserek pruvaları onlara doğru çevirdi. Cenovalı amiral sonraki hareketleriyle her şeyden önce Türklerin kendisini kara yönüne doğru gitmeye zorlamalarını engelleyerek açık denizde hareket alanını elinde tutmak ve mümkün olursa kendisi düşman hattının önünde manevra yapmayı sağlamak istiyordu. Ancak bu manevralar beklenmedik sonuçlar doğuracaktı, çünkü Türklerin sol kanadının komutasında kendinden daha bilgili bir denizci vardı: Eski Kalabriyalı Uluç Ali.[25]

İki grubun arasındaki komutanların manevra alanları yoktu ve sadece ileri doğru hareket edebiliyorlardı. Her iki tarafta da ortadaki ağırlık merkezinde başkomutanın baştarda kadırgaları vardı ve bunların çevrelerinde diğer komutanların diğer kadırgalara göre daha büyük ve içlerinde daha fazla adamın olduğu gemileri bulunuyorlardı. Filolardan henüz hiçbiri top menziline girmeden önce Kaptan Paşa kendi kadırgasının pruvasındaki ağır topla bir salvo atışı yaptırdı. Borazan, davul ve dua seslerinin çıkardıkları gürültüye rağmen topun sesi *Real*'den de işitildi ve –mahkûmların da söyledikleri gibi– herkes Ali'nin don Juan'a yerini belli ederek onu karşılaşmaya davet ettiğini anladı. Prens hiç beklemeden kendi kadırgasının pruva topunu ateşletti. Gülle denize düşerek suyu sıçrattı, ama o sırada karşı taraf bir salvo atışı daha yaptığından bunu gören olmadı ve don Juan ikinci bir atışla buna karşılık verdi. Ali bunun üzerine *Real*'i fark etmiş olmalı, çünkü hemen ardından kadırganın filonun önüne çıkarak ona doğru geldiği görüldü. Kadırga o kadar hızlı ilerliyordu ki, Hıristiyan kadırgalarında bulunan kimileri onun tek başına don Juan'a meydan okumaya geldiğini düşündüler ve düellonun kabul edilmemesine üzüldüler.[26]

Ali'nin attırdığı salvoya don Juan'ın karşılık vermesinin ardından savaş kesif ve düzensiz top atışlarıyla başlayarak hava gürlemelere dolarken deniz yüzeyi siyah bir dumanla kaplandı. Kadırga sayısı olarak biraz daha üstün olan Hıristiyan filosu ateş etme bakımından diğerinden çok daha üstündü. Paruta zaferin nedenleri arasında donanmanın toplarının daha fazla, topçula-

25 Diedo 198 ve 200, Sereno 194.

26 Diedo 202-3, Caetani 133; biraz farklı rapor, Sereno 189.

rının becerikli olmalarının avantajını da sayıyor.[27] Gerçekten de Hıristiyan kadırgalarının envanterleri topların kalibre ve sayıları gemiden gemiye değişmekle birlikte, İnebahtı öncesinde hep daha güçlendiklerini gösteriyor.[28] Bütün kadırgalardaki en önemli top pruvada ve tam ortada bulunandı. Boyu üç metreyi bulan bu top otuz kental kadar çekebiliyor ve 20-50 libre ağırlığında gülleleri fırlatabiliyordu. Bunlarla birlikte, hareketli ayaklara yerleştirilmiş olan ve özellikle pupada ve mutfak ve şalopada bulunan, bir librelik geniş ağızlı kısa toplar vardı. Farklı bir terminoloji kullanılan Venedik kadırgalarında ise pruva topunun iki yanında bazen 16'lık, bazen de 12 librelik iki top bulunurdu, ama kiminde bu orta kalibreli olanlardan hiç bulunmadığı da olurdu. Bunların yerine altı ya da 3 librelik falconi falconetti denilen toplardan veya taş fırlatan toplardan 20-30 tane bulunurdu ve çok sayıda misket tüfeği ve diğer döner parçalarla dolu olurdu. Caetani, Venedik gemilerinin "taşıdıkları tüfek sayısı bakımından eşsiz olduklarını" söylüyor.[29]

Türk kadırgalarının silah donanımları son yıllar içinde Hıristiyanlarda olduğu kadar gelişmemişti ve çok daha az sayıdalardı. 1558 yılında Michiel alaylı bir üslupla, "Pruvada bir 60'lık, yanlarda iki küçük top var; pupada hiç topları bulunmuyor," diye yazıyordu: "Bütün dünyanın korktuğu Türk kadırgaları işte böyle donanmışlar." 1560'ta Marino di Cavalli bunu onaylıyordu: "Üç parça top taşıyorlar; biri ortada bulunan yirmi beş ya da otuzluk, diğer ikisi pruvada yanlarda onluk veya on beşlik." Sonraki on yıl içinde durumun değişmiş olduğunu düşünebiliriz, ama durum öyle görünmüyor. 1570'te Barbaro Kıbrıs'a hareket etmek üzere olan kadırgaların toplarının çok az sayıda olduğunu ve sadece iki küçük parça taşıdıklarını bildirdi. Bonalda'nın marangozu her kadırgada bir 30'luk ve iki 6'lık bulunduğunu söylüyor. Ragazzoni

27 Paruta 294. Bunu düşünen sadece o değildi: Yirmi yıl sonra baylo Lorenzo Bernardo, Hıristiyan kadırgalarının İnebahtı'da galip gelmelerinin nedeninin, "topçuların üstün olmaları" olduğunu belirtiyordu (*Yazışmalar*, Bernardo 1592, 344).

28 Çağın toplarının teknik özellikleri ve vasıfları için bkz. Crescenzio 509-13, Guilmartin 1974, Morin 1975, Hale 1983, Morin 1985, Morin 2002, Panciera 2005, 167-173, Ridella 2005 ve 2005 BIS, Capponi 2008, 165-169.

29 Krş. Ek VI. 1568'de II. Felipe de, don Juan'ın isteği üzerine her İspanyol kadırgasında, "en azından bir düzine kısa tüfek" olmasını emrediyordu: Tercios 54.

1571 ilkbaharında Pertev'in filosunu Haliç'te demir atmış gördüğünde, "Üç toptan fazla taşımıyorlar ve bazılarında ancak bir tane var," diyordu. Napoli valisinin bir ajanı Kaptan Paşayla yola çıkan kadırgaların "çok iyi donanmış olduklarını" belirtiyordu –o zamanın diliyle, çok sayıda kürekçi ve asker olduğu kastediliyor:– "Ama her birinde üç toptan fazla yok." 1573 yılında barıştan sonra Türk kadırgalarını Venediklilerinkilerle birlikte Korfu limanında gören bir Fransız gezgin Türklerin kadırgalarının "daha büyük ve iyi boyanmış" olduklarını söylüyor. "Ama Venedik kadırgaları daha iyi donanmışlar ve top sayıları daha fazla."[30]

Bir Osmanlı gemisinin donanımını inceleme fırsatı bulunduğunda o üç topun dışında birkaç ayrıntının daha olduğu görülür, ama bunlar fazla önemli değildir. *Granada* kadırgasının İnebahtı'da ele geçirdiği üç kadırganın her birinde bir pruva topu, dokuz ve yarım "sacro" ve "falconetto" denilen 11 topu olduğu görüldü. İnebahtı sonrası hazırlanan toplam ganimet envanteri de top sayısının oldukça düşük olduğunu doğruluyor. Ele geçirilen 117 kadırga ve 13 kalyatada toplam 117 top vardı ve sadece kadırgalarda ağır parçalar bulunuyor, diğer 273 tanesi ise havan topudur. Hıristiyan gemilerinde ise özellikle küçük kalibreli çok daha fazla sayıda top bulunuyordu.[31]

---

30 *Yazışmalar*, Michiel 1558, 121; Cavalli 1560, 292-3; Ragazzoni 1571, 100-1; AV 1566-1570, 155v-156r; CB, 348r, 352r ve II, 140r (Pertev'in kadırgalarına gelince: "topları az sayıda"); Lesure 1972b, 159; Fresne-Cayene 308. Korfu'ya gelince, Türk ekibi Marco Quirini'nin limanda bulunan kadırgalarını bir salvo atışıyla karşılamış ve Venedikliler de aynı şekilde karşılık vermişlerdi; Fresne-Canaye'ye göre bu atışlar sırasında, "Venedik kadırgalarının toplarının daha çok olduğu ve topçuların Türklerden daha becerikli oldukları anlaşılmıştı (Fresne-Caneye 307). Yüzyılın sonlarında bağış artmıştı, ama Venedik bayloları yine de Türk kadırgalarının kötü donanmış olduklarını, bir pruva topu ve dört küçük top, Beylerin kadırgalarında birkaç tane daha fazla olduğunu ve "Kaptan Paşanın kadırgalardaki topların durumunu düzelteceğini belirtiyorlardı: *Yazışmalar*, Moro 1590, 354. Ancak 1500'lü yılların ortalarına kadar Türk kadırgalarındaki topların daha çok olduklarını unutmamak gerekir (Cristoforo da Canal, 84-8; *Yazışmalar*, Trevisan 1554, 140).

31 Codoin III, 228-9. Granada için bkz. Cajal 141. 1569'da bir Türk kadırgasının kürekçileri tekneyi ele geçirerek onu Messina'ya götürürler: Gemide pruva topu, dört küçük top vardı (Vargas Hidalgo 557-8). 1573'te ele geçen bir Türk kadırgasında dört küçük top vardı (Capponi 2008, 167-8). Her iki vakada da, diğerlerine göre daha iyi donatılmış fenerli baştardalardı ve bunlarda da daha küçük toplar bulunmuyordu.

Ateş edenler sadece ince kadırgalarda bulunan toplar olsa da, Türk filosu Hıristiyanlara göre çok daha zayıf kalıyordu, ama bu toplam sayıya mavnalardaki topları da eklemek gerekir. Don Juan'ın filosunun 11 kadırgasının altısı önceki yıllarda tersanede geliştirilmiş olan piyasa kadırgasıydı. Bunları "savaşa hazırlamakla" görevlendirilen Francesco Duodo her birini çok sayıda asker, denizci, kürekçi ve bol miktarda havan topu alacak şekle sokmuştu. Birincisi adam azlığından işe yaramadı, ama ikincisi çok yararlı oldu. İnebahtı'da yine Duodo'nun komutasında olan altı büyük kadırga 50 ya da 60 librelik, ayrıca 14'ten 30 libreye kadar 89 büyük parça ve 58 küçük parça top taşıyordu.[32] Bu eklenenlerle birlikte silah gücü müthiş büyümekte: Hıristiyan filosunda orta ve büyük kalibre 350 top bulunurken, düşmana bunun sayısı 180'den fazla değildi. Don Juan'ın gemilerindeki "Sacro," "aspide" ve "falconetto" ya kadar daha düşük kalibreli olanlar en az 2700 parçayken, paşalarda bu sayının yarısı bile bulunmuyordu; "smerigli," misket topu ve büyük tüfekler derseniz, bunların sayısı bile belli değildi; Türklerde ise bunlardan hiç yok denebilirdi.[33]

Uzaktan top atışı yapmak ya da düşmanın önceden ateş etme riskine girerek onun yaklaşmasını beklemek, deniz insanlarının hep tartıştıkları bir konuydu. Don Juan Messina'dan yola çıkmadan önce bu konu hakkında hemen bilgi vermesi için don Garcia de Toledo'ya yazmıştı:"Önemli bir konu olduğu için, burada birbi-

32 Morin 1985, 210-19, Panciera 2005, 219-23 (Duodo'nun mektubuyla; onun, 8 Ekim tarihli mektubu da, AV 1571, 225v-226r ve portreler, Gibellini 2008, şema. 16-17), Capponi 2008, 170-1. Krş. Panciera 2005, 169; küçük kalibrelerin ayrımı hk ("12'den yukarı") ve orta büyüklükte ("14'ten 120'ye kadar").

33 Hesaplamalar için bkz. Ek 6. ki de Türk topları çok kalitesizdiler: İnebahtı'da ele geçen toplar hakkında bir raporda, bunları eriterek "modern toplar dökmenin daha iyi olacağı yazılı ve envanterlerinden anlaşılan, ortalama olarak benzer Venedik toplarından daha hafif oldukları anlaşılmıştı (Hale 1983, 315; Panciera 2005, 25 n.; Capponi 2008, 168). Agoston 2005, haklı olarak bu değerlendirmeleri yanıltabilecek önyargılara karşı durmakta, ama deniz topları üzerine, özellikle de XVI. yüzyılınkilerden hemen hiç söz etmiyor. Ancak Türk kadırgalarında Batıda üretilmiş toplardan da çok sayıda mevcuttu; Türkler kendi üretimlerini tercih ederken, öte yandan teknolojik açıklarını da kapatmaya meyilliydiler: Granada kadırgasının ele geçirdiği üç kadırgada, iki topta Sicilya Krallığının, bir diğerinde de Andrea Doria'nın armaları vardı, "ve anlaşıldığı kadarıyla bunlar Preveze ve Cerbe'de ele geçirilmişlerdi;" Dokuz sahra topunda Malta'nın ve küçük parçaların bir kısmında İmparator Massimiliano d'Habsburg'un amblemi vardı (Cajal 141).

rinden farklı görüş ve fikirler işitiyorum." Kimilerine göre pruva topunun patlaması kadırganın hassas gövdesine şiddetli bir darbe etkisi yapıyor ve önce atış yapanın dikkati dağılarak rakibin vereceği karşılığa daha açık hale geliyordu; kimileri ise sonradan ateş eden tarafın duman içinde kalmış olacağını ve bu defa karşı tarafın hedefi olan insanların paniğe kapılacaklarına dikkat çekiyorlardı. Don Garcia cevabında, topların bir defa ateşlenebildiklerini ve ateş altında onları yeniden uygun konuma sokmanın ve doldurmanın güçlüğünü düşünerek usta askerlerin tavsiyelerine güvenmenin daha uygun olacağını yazdı: "Bu yüzden tüfeği düşmanın o kadar yakınından patlatacaksın ki, kan üzerine sıçrasın," aynı şekilde, "Ne dediklerinin farkında olan bütün komutanlardan duyduğum, kırılan siperliğin sesiyle topun gürültüsü aynı anda işitilmeli."

Don Garcia'nın mektubunun Messina'ya zamanında ulaşmış olması mümkün görünmüyor, ama düşünceleri çoğunluk tarafından kabul görmüştü: En tanınmış kadırga savaşı teorisyeni Pantero Pantera, kesin hedef atışları yapılamayacağı için gemilere fazla uzun erimli top yüklenmesinin yararsız olduğunu savunuyor: "Sürekli deneyimlerde görüldüğü gibi uzak mesafeden yapılan atışlar hedefi nadiren vuruyorlar." Bir filo düşmana yaklaşırken biri uzaktan, diğeri de rampalama sırasında "iki defa top atışı yapabilir" diye düşünenleri ciddiye almamakla birlikte Pantera da don Darica'yla aynı fikirdeydi. Ona göre bu bir hayaldi ve "gülleler rahatça yerleştirilip tüm kurallara uyularak hazırlandığından" en iyisi olan ilk atış uzaktan yapıldığında boşa giderdi ve zamanında doldurulabildiği farz edilerek yapılan ikinci atış "topları doldurmak için gösterilen büyük çaba ve yaklaşan savaş endişesi içindeki adamlar yüzünden" hiçbir zaman ilki kadar etkili olmazdı.

Bildiğimiz kadarıyla Türkler de bu ilkeyi kabul ediyorlardı. Marino di Cavalli onların gemi toplarının konusunda uzman olduklarını iddia ediyor: "Eğer yakından atamayacak ve büyük bir zarar veremeyeceklerini anlarlarsa asla ateş etmezler; çünkü uzaktan attıklarında hiç isabet etmez ve mühimmat zayi edilmiş olur, ama yakından atılan bir mermi kadırgalardan birini zafere ulaştırırken diğerini mahveder." Don Juan ve danışmanları da aynı sonuca vardılar: Kadırgaların komutanları, "en fazla zarar

vereceklerini anladıkları zaman ateş etmek ve düşmanı alt etmek için en az iki atımlık daha hazır bulundurmaları" emri aldılar.[34]

Böylece her iki filonun da düşüncesine göre, ateş etmek için aceleci olunmamalı, düşman kadırgasının güvertesini dağıtmak için son ana kadar beklenmeli, uzaktan ateş edip gövdede delik açmaya veya direkleri ve kürekleri parçalamaya çalışılacağına gemiye geçip insanları temizleyebilmek için bordaya ateş edilmeliydi. Ama Türkler henüz düşman filosunun hattından uzaktalarken aniden kendilerini mavnaların ateşi altında buldular. Arkada çekilerek ilk hatta yanaşmakta olan bu yeni türden gemileri gören Osmanlı komutanları muhtemelen çok şaşırmışlardır; belki bunları o devirde top yüklenen ve savaş sırasında çatışmalara katılan yük gemileri sanmışlardı. Bütün tanıklıklar, "insan gücünün alt edemeyeceği birer deniz kalesi" gibi yüksek görünen mavnalara rampalamaya çalışmadıklarını, ama bir an önce filonun asıl büyük kısmına yaklaşmak için onların ilerisine geçmeye çalıştıklarını gösteriyorlar.[35] Eğer bunlar normal nakliye gemileri olsalardı topları daha az hasar yapardı, ama mavnalar ağır toplarla ve el toplarıyla doluydu; karşılarında bütün ufku kaplayan böyle büyük bir hedef olduğundan o ağır topların azami erimine atıyor ve gülleleri bir kilometreden öteye düşüyordu.[36]

Hemen bütün İspanyol ve İtalyan tanıklar mavnaların toplarının sebep olduğu zararın çok büyük olduğunu, birçok kadırganın

34 Codoin III, 19-22; Pantera 85-92, 389-91; *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 293; ayrıca bkz. Cristoforo Canal'ın çok titiz analizi 244-250, rampalamadan önce ateş açılmaması gerektiğini vurguluyor; Sereno 154, sanırım, iki topun dolu halde kalmaları ve son anda ateşlenmeleri gerektiği, olarak yorumlanabilir.

35 Sereno'ya (192-4) göre, Ali sözlü olarak, mavnalara saldırmamayı emretmiş ve bunları savuşturmak için Osmalı filosunun hattını önce üç, sonra beş bölüme ayırmak zorunda kalmıştı. 8 Ekimde Duodo, kurtarılan Hıristiyan esirlerden, düşmanın ince kadırgalara saldırmak niyetinde olduğunu ve bunları alt ettikten sonra mavnalara yöneleceğini öğrendiğini yazar; bütün savaş boyunca kendi mavnazsının "pupadan önemli olmayan iki isabet aldığını" ve başka hiçbir mavnanın zarar görmediğini ilave eder (AV 1571, 225v-226r). "Deniz kaleleri": Concina 1991BIS, 238. Mukayese tekrarlanır: 1570'te filoda bulunan bir Cizvit, mavnaları, "birçok kale" diye tanımlamıştı (Castellani 1936, 475); Sereno 192: "seçkin kaleler gibi;" Foglietta 306 ve 354: "birçok kale gibi;" Conti 140v: "denizdeki kaleler gibi;" Saraceni 711: "denizdeki kalelere benziyorlar." Türklerin İnebahtı sonrası yaptıkları mavnalar da bir çağdaşa, "kaleler gibi" görünüyorlardı (Fresne-Caneye).

36 Cristoforo de Canal 85; Morin 2002, Ercole 2006, 79-81.

battığını, diğerlerinin parçalandığını ya da yüzemez hale geldiğini söylüyor. Bazıları ateş alıp yanmaya başladı ve bütün düşman filosu "korkunç çığlıklar atarak" menzile yaklaşmaya çalışırken dumandan hiçbir şey göremeyerek karmaşa içine düştü.[37] Kadırgaların komutanları bir defa daha atış yapmaya vakitlerinin olup olmadığı konusunda kararsız olabilirlerdi, ama mavnaların komutanlarının böyle bir kaygıları yoktu. Mavnalar pruva ve pupaya yerleştirilmiş olan toplarını defalarca art arda doldurup ateşleme yeteneğine bütün kadırgalardan daha fazla sahipti ve bu yüzden Türkler yanlardan, sonra arkadan hedef olmaya devam ettiler. Ta ki düşman hattıyla temasa girene kadar...[38]

Bu şekilde hedef haline gelen Türkler kaçınılmaz olarak buna cevap vererek erken ateş etmeye başladılar. Hıristiyan kadırgalarındakiler güllelerin kadırgalara isabet etmeden denizin dibini boylamalarını seyrederek neşeli çığlıklar attılar. Garcia de Toledo'nun dediği gibi, (ama tersinden) olmuştu: "Önce ateş etmenin düşmanda kargaşa yaratacağını söyleyenlere cevap vererek diyorum ki, eğer biz önce ateş eder ve bu bir tesir yapmazsa on-

37 Caetani 134; Relación 217; Codoin III, 348; Duodo, Morin 1985, 215 ve diğer tanıklıklar için, 225-6; Diedo 203-4, 206-7; Colonna, Molmenti (b), bel. I; Contarini 51v (burada "korkunç çığlıklar" ve krş. Sereno 194, "dehşetle bağırarak"); Manolesso 69v; Sereno 193-5; Paruta 282 ve 294; Quarti 621 ve n. Çeşitli Venedik resmi kaynakları, mavnalardaki topçuların "top doldurmakta" ve atışta gelişmiş olduklarını belirtmekteler: Morin 1985, 229, Morin 2002, Panciera 2005, 183-4, Capponi 2008, 224. Buna karşı olan belki tek tanık Provana'dır: Ona göre, "Mavnalar atışa ilk başlayanlardı, ama bence önemli zarar vermediler, ama düzeni bozmadan aralarından geçerek hızla üzerimize geldiler;" tarihçiler arasında mavnaların rollerini azaltan, Cenovalı Foglietta, 353-4.

38 Top atışı ne kadar sürdü? Bu filonun mesafesinin büyüklüğüne bağlı ve bu konuda tanıklıklar oldukça farklı: Provana'ya göre bir top atımına eşitti, "bir mil," Sereno 192, "yarım mil," Caetani 133 ve Paruta 281, iki Venedik mektubuna göre "bir tüfek erimi," (AV 1571, 226v; Corazzini 4); don Juan'ın verdiği diziliş emirlerinde, "çeyrek mil" olarak öngörülmüştü (Panciera 2005, 23) ve bu, hiç olmazsa bir tanığa göre, etkili mesafeydi (ivi, 222). Foglietta'ya (306-7 ve 353-5) göre ise öngörülen mesafe bir mildi (Conti 135v de öyle) ve düşmanın ilerlemesinin yavaşlığı bunun fazla kıldı, çünkü Türk filosu düşmana yaklaşarak kalyataların menzillerinden çekildi. Yine de Türk kadırgaları üç kilometreyi geçmeyen (belki daha az) bir alanda top atışlarına hedef teşkil ettiler. Bu mesafe Türkler tarafından olabildiğince yüksek hızda aşıldı, bu da saatte 12 kilometre anlamına gelir; bu yüzden top atışı çeyrek saatten fazla sürmedi.

lara cesaret verir." Top atışlarını etkisiz olduğunu gören reisler namluların yukarı kaldırılmasını emrettiler, ama bu şekilde isabet ettirme şansı azalıyordu. Her iki taraf da abartıyorlardı ve bu arada Hıristiyanlar da yaklaşmakta olduklarından gülleler havada uçuşmaya başlamıştı. Bu konu üzerinde duran Venedikli yazarlar suçun Türklerin kadırga pruvalarının fazla yüksek olmasında buldular, ama özellik Batı kadırgalarında da durum aynı olduğundan bu zayıf bir olasılıktır. Hıristiyanlarsa düşman birkaç metre yaklaştığında topları hiç yükseltmeden ateşleyip güverteleri paramparça ederek oturma sıralarını ve köprüyü dağıttılar "ve bütün atışlarımız büyük hasara neden oldu."

Elbette bu genel tablonun çok çeşitli versiyonları var. Çatışma başladığı zaman komutanlar kendilerininkilerden ve hemen yakınlarındaki kadırgalardan başka bir şeyle meşgul olmuyorlardu ve her komutan kendince hareket ediyordu. Krallık otoritesine alışmamış Gerçek Cumhuriyet vatandaşları olan Venediklilerin hepsi böyle yapıyordu: Don Garcia de Toledo, her biri kendi kadırgasının komutanıymış gibi karmaşa içinde hareket eden Venedikli kaptanlara şaşırıyordu. Don Juan onlara ateş etmeden önce mümkün olabildiğince beklemelerini emretmişti, ama olasılıkla bu emir merkezden uçlara doğru dağıldıkça daha az dikkate alınır olmuştu. Sekreter de Soto'nun yazışmalarından, *Real* ve Kaptan Paşanın kadırgasının birbirlerine rampalamadan az önce birer kere ateş ettikleri anlaşılıyor ve Caetani, "Bizim kadırgalarımız yanaşmadan önce ateş etmedi," diyor; Venedik raporlarına göre ise "Kadırgalar bordalamadan önce iki üç defa, hatta bazıları beş defa, özellikle pruva topları ateşlediler," diyorlar; Cenovalı Foglietta da, Türkler bir defa ve çok yükseğe ateş ederlerken, Hıristiyan topçular "beşten daha fazla atış yaptılar" demekte.

Foglietta Hıristiyan toplarının böyle etkili olmalarının sebebinin Juan Andrea Doria'nın savaş öncesinde siperliklerin yüksek uçlarının daha alçaktan ateş edebilmek için kesilmesini önermiş olmasıdır, diye ilave ediyor; tarihçiler bu saptamayı memnuniyetle yanlış anlayarak, siperliklerin tamamen kaldırılmış oldukları gibi saçma bir iddiada bulunurlar. Türklere gelince, hemen hepsi ateş etmekte çok erken davrandı, ama bazıları da kalyataların açıkları ateş yüzünden paniğe kapılarak karmaşa çıktığı için çok

beklediklerini söylüyor: "O kadar ki, sonradan topların çoğu doldurulmuş olarak ele geçti." Bütün tanıkların buluştukları ortak husus ise, Hıristiyan topçularının çok etkili oldukları, düşmanın ise onlara önemli bir zarar veremediğidir; top sayısındaki büyük fark ve kalyataların düzgün sıralanmış oldukları düşünülünce bu beklenen bir sonuçtur. Kadırgalar birbirlerine temas ederken siperlikler parçalanıp, kadırgaların bordalarına saplanmaya başlandığında Türkler için zafer umutları zaten tehlikeye düşmüştü.[39]

39 Codoin III, 22, Caetani 134, Diedo 207, Relación 217, Contarini 52r, Foglietta 366; siperliklerin kesilmesi, girişimi don Juan'ın yaptığını belirten Arroyo (342) tarafından yanlış anlaşılmıştı.

Bölüm 30

Hıristiyan tüfekçiler düşman saldırısını durdururken piyadeler gemilere çıkarlar. Sultanın filosu hezimete uğramış, Kaptan Paşa öldürülmüştür; Uluç Ali ise bir defa daha canını kurtarır.

Topların çıkardıkları dumandan göz gözü görmediğinden, kadırgalar birbirlerine çarpıp durdular. Savaşın taktiğine göre her kadırga kendi rakibini seçecek ve onu batırmak için değil, siperliğiyle (su altında değil, pruvanın üstünde bulunduğundan) küreklerini uçurup gövdesine zarar vermek için ona çarpacaktı. Bunun ardından piyadeler düşman kadırgasına geçerek, tıpkı kara çatışmasında olduğu gibi, ona saldıracaklardı. Tüfekçilerin ateş etme yeteneği, "kılıç adamlarının" göğüs göğüse çarpışmadaki üstünlüğü, subayların tehlikeye aldırmamaları için verdikleri örnek ve elbette sayılarının ezici üstünlüğü bir kadırganın alt edilmesinde belirleyici olan faktörlerdi. Bütün savunmacılar öldürüldüklerinde veya denize atıldıklarında, bayraklar direklerden indirildiklerinde, zincirli esirler serbest bırakıldıklarında ve kadırgalar baştan aşağı talan edildiklerinde ve sonra zafer kazanan kadırgalara bir halatla bağlanarak savaş ganimeti olarak ele geçirildiklerinde işleri bitiyordu.

İki kadırga birbirine yanaşırken –bir Venediklinin yazdığı gibi– güneş "bizimkilerin parlak miğferlerinde, çelik kalkanlarında ve diğer silahlarının üzerinde ayna gibi parlıyordu;" kılıçlar kınlarından çekilip düşmanın yüzüne doğru sallandı. Ama bu atalardan kalma hareketlerden daha önemlisi, kadırgaların tahta platformlarına el-

lerinde tatar yaylarıyla dizili ve "yaylı tüfekçiler" adıyla anılan askerlerdi. Eğer bugün iki sıra halinde birbirlerine doğru ilerlemekte olan kadırga dizilerini görebilseydik, Hıristiyan kadırgalarında yerleşmiş bütün askerlerin tüfekli olduklarını, diğer tarafta ise çoğunun ellerinde yay bulunduğunu fark ederdik. Türklerin usulüne göre gemilere bir tüfekçi, bir okçu ve bir mızraklı askerden oluşan ve manga dedikleri üçer kişilik ekipler bindiriliyordu. Bu sonuncusu, kadırgalardaki adam sayısı az olduğundan İnebahtı'da yoktu. Sol kanatta bulunan Ferrante Caracciolo Türklerin ikişer tüfekçi ve okçu düzeninde platform boyunca pupadan pruvaya doğru sıralanmış olduklarını söylüyor ve onları bizimkilerden farklı olarak başlarında türban, üzerlerinde kıyafetler ve değişik tavırlarıyla görmek çok hoştu," diye ekliyor. Ama kadırgalarında tahta siperlikler takılı olmadığı için "baştan aşağı Hıristiyan tüfekçilerin hedefi haline geliyorlardı."[1]

Caetani'nin naklettiğine göre, Türkler çığlıklarla ve tüfek atışlarıyla büyük bir saldırı başlattılar, ama kısa bir süre sonra Hıristiyan tüfekçiler de ateş açtılar ve çok etkili oldular: "Tüfekçilerimiz onların üzerine hep birlikte kırk bin kez ateş ettiler ve birçok kişi öldü." Hattın ortasındaki *Grifona* kadırgasında bulunan Vatikan piyadelerin komutanına göre savaş şöyle kazanıldı: "Onları tekrar selamlamak için döndük ve bizim çok daha fazla sayıda olan tüfekçilerimiz ateşe başladı ve çatışma üç saat sürdü. Sonrasında zafer bize doğru döndü." İspanyol yazışmaları, yoğun silah atışlarının Türk kadırgalarından yapılanları bastırdığını ve mürettebatı kırıp geçirdiğini söylüyorlar: "Kimi tüfekçiler kırk el ateş ettiler." Hıristiyan askerlerin açtıkları ateşin ne kadar üstün olduğunu yine Caracchiolo betimliyor: "O sırada bizim silahlarımızın düşman üzerinde ne kadar etkin olduğu görüldü; Hıristiyan tüfekçiler karşılarına çıkan Türkü öldürüyordu. Ortalıkta Türk kalmamıştı, gemilerin köprüleri boşalmış, sadece kürekçi sıralarının altlarında birkaç kafa görünüyordu, çünkü oraya saklanmışlar, aşağıdan birkaç el ateş ediyorlardı."[2]

---

1 Diedo 202, Caracciolo 36 e 39 ve "manga" için bkz. Panzac 2009, 38. İspanyolca manga, İtalyanca *manica*dan geldiği açık olan bu terim Batı askerlerinde, kara çatışmalarında baltacıların yanında yer alan tüfekçi birlikleri işaret ederdi.

2 Caetani 134-5, Relación 219 (Manolesso 71'den alıntı: "Bizim tüfekçilerden çoğu tüfeği kırk defadan fazla boşaltıyorlar"), Caracciolo 39.

Tüfek sağanağı ve ok yağmuruna, kadırgalarda bol miktarda bulunan rum ateşinin tufanı da eklendi.[3] Birçok rapor, "borazanlar eşliğinde tutuşturulan ve tencereler, başka gereçlerle fırlatılan" ateşlerin gökyüzünde uçuştuğundan söz eder; Sereno onların suyun üzerinde yandıklarını, hiçbir şekilde söndürülemediklerini ve dumanlarından gelen buruk, yoğun ve pis kokularını duyduğunu söylüyor. Bu ateşin adamları bir kandil gibi canlı canlı yakan korkunç etkisi üzerine doğrudan tanıklar tarafından değinilmemiş, ancak Lefkoşa ve Mağusa kuşatmalarına ait raporlarda bolca görülüyor. Kadırgalar birbirlerine yakın temas halinde savaştıklarından, yanıcı silahların kullanımı bilinçli olarak da sınırlanmış olabilir. Ama savaş sonrası yazışmalarda, "yanarak yaralanmış birçok kişiden" sık sık bahsediliyor; ayrıca don Juan de Cardone'nin bir ayağı, Paolo Orsini'nin de boynu ve yanağı yanmıştı. Cizvit papazları yanarak yaralananlara Türklerin kadırgalarında buldukları tereyağını sürdüklerini söylüyorlar. Bütün bunlar da Rum ateşinin bolca kullanılmış olduğunu göstermekte.[4]

Birbirlerine ilk rampalayan kadırgalar karaya yakın olan, çoğunluğu Venediklilerden oluşan Hıristiyanların sol boynuzundaki ve Türk hattının sağ kanadındaki kadırgalar oldu. Kadırgası sıranın solunda bulunan yönetici Barbarigo sığlıklara istediği kadar yanaşamadı; kalyatalardan gelen ateşten kaçmak için kara yönüne doğru kürek çeken Sülük Mehmed ve korsan Gâvur Ali'nin kadırgaları kıyıya yakın olan düşmana ulaşarak onu arkadan tehdit etmeyi başardılar. Venedikliler bir ara tehlikeye girseler de, yönetici Antonio de Canal, "Biz çok çabuk davrandığımız için bu denemeleri başarısız oldu," diyor. Arkalarında beliren düşmanı gören

3 Bir Cenova kadırgası envanterinde dört "ateş hortumu" ve 80 ya da 100 "ateş kazanı" görülüyor; bir diğeri 12 "ateş hortumu" ve 40 "ateş kazanı" diye belirtiyor (Borghesi 159); 1572'de bir İspanyol kadırgasında 50 "ateş kazanı" ve 24 "ateş hortumu" vardı, (Garcia Hernan 1999, 117). "Hortum" ve "kazan" hakkında ayrıntılı tanım için: Crescenzio 514-7.

4 Ateşlerin kullanımı hakkında tanıklıklar: Diedo 212, Sereno 195, Contarini 52r, Codoin III, 225, Morales 42-44, Arroyo 346-52, Quarti 685; Cizvitler: Castellani 1937, 261. Rum ateşi kurbanları için bkz. Requisens 53, March 5, Conti 151r, Quarti 631, Arroyo 352-3 ve Contarini 52v: "restò ancora guasto e mal trattato dal fuoco Marco Cigogna, ateş yüzünden halen kötü durumda," kadırga yöneticisi ve gelecekteki Dog Pasquale Cicogna'nın kardeşi (ayrıca bkz. Conti 146v ve Saraceni 721v).

birçok gemi ters yöne döndü; Türk kadırgalarından ok yağmuru yağıyordu. Barbarigo'nun pupa feneri görünmez olmuştu, ama topçularla tüfekçiler bir süre sonra üstünlüğü sağladılar. Bir saat süren çarpışmadan sonra iki Türk komutanın gemileri ele geçirildi ve diğerleri karaya oturup mürettebatın gemileri terk edebilmesi için geriye doğru yöneldiler.

Burada, dost bir sahile yakın savaşıyor olmanın Türkler için bir dezavantaj olduğu görülüyor, çünkü mürettebat arasında, eşit olmayan bir çatışmadan vazgeçerek gemileri karaya oturtma dürtüsü çok güçlüydü. Hıristiyan hattının arkasına giren bir grup kadırga, alan çok sınırlı olduğundan ancak kısmen başarılı oldu. Kıyıya ulaşacakları yere, Villamarino Kayalığına doğru sürüklendiler; buradan yüzerek kurtulmak mümkündü, çünkü nehrin alüvyonu deniz kolunun büyük bölümünü doldurarak orayı bataklık haline sokmuştu. Ancak Hıristiyan kadırgaları onları çok yakından izlediklerinden birçoğu suya atlayamadan öldürüldü ya da yığınla insanın arasında boğuldu. Ama ilk gemilerin ele geçirildiğini ve düşmanın ateş etmedeki üstünlüğünü fark eden Türk filosunun sol kanadındaki birçok kadırganın mürettebatı da diğerleri gibi yapmak istedi.

Böylece sol boynuzdaki Venediklilerle Napolililer, mukavemet etmenin gereksiz olduğunu düşünerek kendini sürüklenmeye bırakan kadırgalara saldırıya geçtiler; "çarpışıyorlar ve karşılık vermeye kalkan herkesi kesip biçiyorlardı." Saldırganlar alan kazandıkça kürek başındaki Hıristiyan esirler zincirlerinden kurtularak çarpışmaya katılıyorlardı. Kaynakların yazdıklarına göre ne onlar ne de Hıristiyanlar esir alıyorlardı ve sadece suya atlayabilenlerin kurtulma umutları oluyordu. Kadırgalarda zincirli esirlerden başka, Ülgün, Bar ve Budva'da yakalanan kadınlar da vardı. Yönetici Canal bunların birçoğunu kurtardığını belirtiyor. Sonunda Türklerin sol kanadından kurtulan bütün kadırgalar sahile doğru sürüklendiler. En yakında bulunan ve Marcantonio'nun kardeşi Antonio Bragadin komutasında olan büyük kadırga düşmanı topa tutarak sığlıklara doğru sürükledi; Marco Quirini'nin komuta ettiği sol boynuzun sağındaki kadırgalar da aynı tarafa yönelerek düşmanın alanını iyice daraltıp büyük bir kıyıma giriştiler ve mürettebattan kimileri gemilerden atlayıp karaya ulaşabildiler,

ama oraya ulaşanların hepsi kurtulamadı, çünkü oralarda hazır bekleyen Rum ahali, gruplar halinde üzerlerine saldırarak onları katlediyorlardı.

Caetano savaştan iki gün sonra orada geçenleri şöyle naklediyor:

> Venedikli baylar harika savaştılar; onların bekârları ve gönüllü kürekçileri herhangi bir asker gibi çatıştılar ve özellikle topçular önemli hasarlar verdirdiler. Saygıdeğer Agostino Barbarico sol kanattaki elli altı düşman kadırgasıyla çarpışarak bunlardan elli dördünü ele geçirdi. Venediklilerin nasıl savaşçı oldukları burada çok iyi görüldü.

Ama savaşın ortasında adamlarına sesini duyurabilmek için miğferini yukarı kalkık tutarak oklardan kalkanıyla korunan Barbarigo bir emir vermek için kalkanı indirdiğinde gözüne bir ok saplandı. Henüz bilinci yerinde, ama konuşamaz halde güverte altına taşındı ve iki gün sonra öldü.[5]

İki hattın ortası çatışmaya girdiğinde kara tarafındaki savaş bir süredir devam etmekteydi. *Real* kadırgasının sağında Colonna'nın, solunda Venier'in kadırgaları vardı: Bunların üçü de baştardaydılar ve içlerinde ince kadırgalara göre çok daha fazla askerle top bulunuyordu. Hattın düzenini bozmamak ve yaklaşan çatışmaya hazırlanan kürekçileri yormamak için ağır ağır ilerliyorlardı. Kaptan Paşanın kadırgası düşman hattının ortasında bulunuyordu. Bu da bir baştardaydı ve sıralarda hepsi Ali'nin esiri olan güçlü kaslara sahip beşer kürekçi ile çok sayıda adam vardı ve kısa bir süre sonra "neredeyse bir tüfek mermisi gibi," diğer kadırgalardan ayrılarak öne çıktığı görüldü. Önce, kocaman San Marco bayrağıyla belirgin olan Venier'in kadırgasına çarpmak istediğini düşündüler; ama son anda *Real*'i fark ederek onun üzeri-

5 Diedo 204-6; Canal 127-8; Contarini 52r; Caetani 135-6; Codoin III, 350; Sereno 204-6; Quarti 625-637, Barbarigo'nun ölümü hakkında Tiepolo'nun yayımlanmamış raporundan sp. 633 ve n.; AV 1571, 225r, Marco Quirini'nin mektubu (Buna göre, sol cenahtaki kadırga sayısı 53, karşılarındaki düşmanınsa 55'ti; Quirini savaşta kardeşi Vincenzo'yu kaybeder); Relación 222-3, Paruta 287. Savaştan sağ çıkarak Rumlar tarafından katledilenler: Lesure 144 ve 196-7: 2 Kasım 1571'de divanın Modon, Atina ve Eğriboz'a bir emri suçluların cezalandırılmalarını içeriyor.

ne bindirdi; bu sırada Venier kadırgasının burnunu düşmanın komutan gemisine çevirmiş, ona arkadan çarpmak için ilerliyordu.

Bunlar Venediklilerin anlattıklarıdır; onlardan uzakta olmayan Caetano, Kaptan Paşanın ve son anda yön değiştirerek don Juan'ın kadırgasına çarpmadan, Colonna'nın kadırgalarına doğru ilerlediğini iddia ediyor, yani Ali'nin baştardasına yandan (mutfağın bulunduğu tarafa) çarpan, Papalığın komutan gemisiydi; bu sırada üzerinde Pertev Paşanın amblemi bulunan diğer büyük baştarda Marcantonio'nun kadırgasına diğer yandan (şalopanın bulunduğu yerden) çarpıyordu. Diğer raporlar Kaptan-ı Deryanın kadırgalarının çaprazdan gelip, üç komutan gemisinin birden ona çarptıklarını belirterek her iki versiyonu da uzlaştırıyorlar. Eğer bu doğruysa, Osmanlı kadırgalarının manevra yapmalarında şaşırtıcı bir sakarlık vardı demektir.

Her neyse, Ali'nin kadırgası aniden dezavantajlı duruma düştü. Ona çarpan kadırganın askerleri "hemen kadırgasına çıkarak pupa tarafında bulunan askerleri temizlediler." *Real*'deki İspanyol piyadeler, "büyük bir hızla tüfeklerine davranarak" don Juan'ın kadırgasına atlamış olan bütün Türkleri alaşağı ettiler. İspanyolların ateşi ve arkadan yapılan saldırı arasında sıkışan Kaptan Paşanın askerlerinin kurtuluş şansları kalmamıştı; yine de çatışma uzun sürdü ve İspanyol piyadeler birkaç defa düşman kadırgasının direğine kadar yaklaşıp Yeniçerilerin ateşi altında geri çekildiler. Sonunda başka bir İspanyol kadırgası gelerek Ali'nin amiral gemisine arkadan bindirip bütün gücüyle ateş açtı; o zaman *Real*'deki piyadelere komuta eden don Lope de Figueroa askerlerini yeniden bordalamaya gönderdi ve bu sefer direniş sona erdi. Ali çatışmada öldürüldü ve başı herkesin görmesi için bir mızrağın ucuna geçirildi; elinde kılıcıyla *Real*'in pupasındaki komuta yerinde duran don Juan düşmanının kadırgasının ele geçirildiğini öğrenince, "Zafer!" diye bağırılmasını emretti ve bunun üzerine çığlıklar yakındaki bütün kadırgalara yayıldı.[6]

6 Diedo 207-8, Caetani 134, Sereno 196-9 (Colonna'nın kadırgası Kaptan Paşanınkine çarpar, ama ancak savaşın sonuna doğru), Foglietta 358, Relación 217-20, 244-5, 264-5, Quarti 688, Pantera 168. İnebahtı Savaşından esinlenen bir Rum şarkısı, Ali'nin ölümünü saygıyla anar: "Korkusuz Ali Paşa öldürüldü" (Athanasiadis-Novas 1974, 15).

Baştaki bütün komutanların kıskaca alınan kadırgalarında son derece sert bir çatışma çıktı. Askerler ve centilmenlerle dolu Hıristiyan komutan gemilerinin çoğu oraya birikmişti: Parma prensinin gemisi, Urbino prensinin bulunduğu *Savoia* gemisi, Orsini ailesinin başı ve Toskana grandükünün damadı Paolo Giordano Orsini'nin bulunduğu *Lomellini* gemisi ve Requesens'in gemisi. Türklerinse, Ali ve Pertev'in baştardalarının dışında, orta kısımda, içlerinde bol miktarda Yeniçerinin, dolayısıyla tüfekçilerin bulundukları birçok fenerli kadırga ve ünlü korsanların kalyataları vardı. Hiç ayrımsız, bütün Hıristiyan komutanlar raporlarında kadırgalarının düşman tarafından kuşatıldığını ve onlarla çatışırlarken kendi kadırgalarının sayısının düşmanınkilere göre daha az olduğunu belirtiyorlar, bu da pek mümkün görünmüyor. Colonna'nın ve Venier'in kadırgaları Kaptan Paşanın baştardasıyla meşgullerken aynı zamanda başka kadırgalarla da çatışıyorlardı. Cenova komutan gemisi, "donanmanın ikinci kadırgası olan kâtibin kadırgasının" saldırısına uğradı, sonra üzerine "üç kadırga daha geldi." Savoia komutan gemisi bir kadırgaya çarptı ve ardından başka bir kadırga da "şalopanın bulunduğu taraftan ona çarptı; ardından "hasar alıp birçok adamı kaybederek bir süre iki kadırgaya karşı savaşmak zorunda kaldı." Üzerinde Caetani ve Sereno'nun bulundukları Vatikan'ın *Grifona* kadırgası Kara Hoca'nın ve başka bir korsan olan Deli Reis'in kalyataları tarafından biri pruvadan, diğeri köprüden darbe aldılar. Caetani, "Toplar ilk başta o kadar gürültü yaptılar ki, tarifi imkânsız," demekte.[7]

Bu karışıklıkta bir süre kararsız kalındı. Sereno ok yağmuru altında gerçekleşen kimi ihanetleri isim vermeden de olsa anlatmaktan hiç çekinmiyor: Eski bir asker olduğuyla övünen ve pupadaki şiltelerden barikatın arkasına saklanan o kişiden, "gözüne bir tüfek kurşunu isabet ettiğini söyleyerek" güverte altına sığınan ve sonra "o kutsal gözü güzelce kapatarak" üç ay Roma'da tedavi olan adama kadar. Diğer centilmenler tehlikeyi cesurca karşılamasını bildiler; Papanın genç yeğeni Michele Bonelli korkusuzca yerinde kalarak tüfekle ateş etti, ama bir gülle yanında bulunan

7 Contarini 52v-53r, Caetani 134-5 ve 141, Sereno 196-200, Spinola, Provana, Relación 217-8. Paolo Giordano Orsini için bkz. Hale 1990, 134-5 ve Brunelli 2003.

Colonna'nın yaverinin kafasını uçurduğunda baştan aşağı kanlar içinde kaldı; bu da genç adamı ikna etmeye yetti.[8]

Ama neredeyse hemen sonra Hıristiyanların arkalarından Santa Cruz Markizi komutasındaki yardım kadırgaları yetiştiler ve düşman üzerine yapılan baskı ikiye katlandı. Bu kadırgalardan Venedikli olan ikisi doğruca Venier'in komutan kadırgasına yöneldi; subayları Giovanni Loredan ve Cattarin Malipiero Yeniçerilerin tüfekleriyle öldürüldüler, ama kadırgalarının gelmesi kefeyi Hıristiyanlardan yana eğdi. Lomellinilerin *Malipiera* ve komutan kadırgaları Pertev Paşanın kadırgasını ele geçirdiler, ama o çok geç olmadan bir firkateye atlayarak karaya çıktı. Önceden iki korsan kalyatasından birini ele geçirmiş olan Grifona, Loredana kadırgasına yardıma geldi ve Caetani onun yardımıyla Kara Hoca'nın gemisini de ele geçirdi. Hıristiyanlara oldukça zor anlar geçirtmiş olan korsan kalabalığın arasında öldürüldü ve Caetani'nin bir mektubunda yerini aldı: "Caracozza'yı Giambattista Contusio tüfekle öldürdü ve geriye ancak altı Türk kaldı." Santa Cruz komutan gemisiyle *Real*'e arkadan çarpmak üzere olan bir Türk kadırgasının yolunu kesti ve "üzerindekilerin hepsini temizlemeden ayrılmadı." Savoia ve Cenova'nın komutan gemileri Santa Cruz'un diğer taze gemilerinin yardımıyla her biri karşılaştığı bir kadırgayı aldı ve Venedik komutanlık gemisi bir fenerliyle bir de kalyata ele geçirdi. O sırada Ali ve Pertev'in kadırgalarındaki piyadeler hoyratça bayrakları indiriyor, esirlerin zincirlerini çözüyor ve kabinleri yağmalıyorlardı; Türk hattının ortasında bulunan gemiler savaşmaktan vazgeçerek kaçabilmek için geriye döndüler.[9]

---

8 Sereno 208-9, 213-14.

9 Contarini 52v-53r, Diedo 208, Caetani 134-5, Relación 223, Provana, Sereno 196-200. Bir Venedik geleneğine göre ise, Kara Hoca en ünlü subaylardan biri olan Giambattista Benedetti tarafından öldürülür ve o da hemen sonra bir okla öldürülür: Conti 149v, Saraceni 722v. En azından bir Venedikli yazar, Santa Cruz'u sol kanada yardıma gideceği yere orta kısma yöneldiği için eleştirir: "Yardım birliğinin başındaki Markiz Santa Croce, çatışma sırasında, en çok yardım gereken yere gitme emri almıştı; ancak don Giovanni'nin bulunduğu ve yardım gerekmeyen tarafa yöneldi ve savaşın en büyük ağırlığını çeken sol boynuza gitmedi" (Longo 27). Aynı eleştiri savaştan hemen sonra da konuşuluyordu ve Requesens'in bir mektubuna alınmıştı: "Eğer Markiz Santa Cruz'a bir suç yüklenecekse, çok erken saldırmış olmasındandır, çünkü komuta ettiği yardım gücü savaş yarı yarıya kaybedilene kadar müdahale etmemeli ve ihtiyaç olan yere destek vermeliydi, ancak o, henüz temas gerçek-

Ama o sırada sol boynuzdaki Venedik kadırgaları rakipleriyle işlerini bitirmiş, yakalanan kadırgaları yedeğe almış ve kürek sıralarında boşalan yerleri esir aldıkları Türklerle doldurmuşlardı, bu yüzden en gözü pek komutanlar pruvalarını hattın ortasına doğru çevirmekteydiler. Geri dönmeye çalışan Türk kadırgalarının peşine düşülerek büyük kısmı yakalandı ya da karaya oturana kadar izlendi ve Marco Quirini vahşi bir sevinçle, "O köpeklerin birçoğu katledildi," diyordu. Her biri birer kadırga ele geçirmiş olan Quirini, Gabriele de Canal ve Nicolo Lippomano, adam başı birer gemi daha yakaladıktan sonra, "Bunların üçünün de kadırgaların arkasında çekildiklerini görmek ne güzel," diyorlardı.[10]

Olayların çok daha farklı cereyan ettiği bölüm, Uluç Ali'nin Juan Andrea'yı uzun süre uğraştırdığı Türk hattının sol kanadı oldu. Hıristiyanların sağ boynuzu açık deniz yönünde genişlemişti ve kadırgalarını böyle açığa çeken Cenovalı amiralin niyetinin savaşmaktan kaçma olduğu kuşkusu savaşın hemen ardından günümüze kadar süregeldi. İnebahtı'dan yaklaşık iki ay sonra Papa V. Pius, işine yararlarsa II. Felipe'ye Juan Andrea'nın kadırgalarını satın almasını tavsiye etti: Doria –Papanın buruk yorumu– "anlaşıldığına göre başına bir şey gelmesini istemediği için düşmanla savaşmaktansa beklemeyi tercih etmiş ve savaş boyunca, kaçmak için daha uygun olan sağ boynuzda kalmayı tercih etmişti." Papa Venedik elçisine Juan Andrea hakkında daha sert bir yargısını söyledi: "Onu bıraksanız daha iyi olur, çünkü askerden çok bir korsana benziyor."[11]

Gerçekte birkaç tanık Juan Andrea'nın o tutumuna daha soylu nedenler yüklemekteler. Savaştan önce Requesens düzeni denetlemek ve komutanlarla konuşmak için bir firkatele *Real*'den Doria'nın komutan gemisine kadar bütün sağ cenahı dolaşır. Juan Andrea ona filoya daha fazla alan bırakmak için açığa geldiğini söyler; bulundukları yerden karaya kadar olan mesafe o kadar çok gemi için yetersiz görünmüş ve kendi boynuzundaki kadırgaların ona gerektiği kadar yakında bulunmadıklarından rahatsız

leştiğinde müdahale etti": Requesens 53. Don Juan'ın "La Relación"u, (223), Santa Cruz'un Real'e yardıma gittikten sonra sol boynuza yardıma yöneldiğini belirtiyor.

10 Canal 127-8; Quirini, AV 1571, 225v.

11 Vargas Hidalgo 785; Molmenti (b), XII.

olmuştur. Bunun üzerine don Luis, hattın iç tarafında boşluklar oluşmasında onun bir suçu olmadığına karar verir ve Doria'yı savaş sırasında fazla zarar görmemekle suçlayanlarla aynı fikirde olmadığını beyan eder, "çünkü çok iyi dövüşen ve sağ kurtulan İtalyan kumandan Volpiano'yu kaybettiğinde Alba Düküne dediği gibi, Tanrı istemezse ölünmez."[12]

Sereno ise düşmanın sol kanadında Doria'nın kadırgalarından daha fazla gemi olduğunu, bu yüzden çevresinin kuşatılmasına engel olmak için açılmakla yanlış yapmadığını söylüyor. Ancak karşısında bulunan Uluç Ali'nin ustaca manevraları ile Cenovalının kadırgaları çatışmayı kaybetmemek için fazla açılarak kendileriyle merkezdeki savaş arasında çok büyük bir boşluk bıraktılar. Bu durumda sağ boynuzdaki hat çözülmeye başladı ve birçok gemi geride kalarak, arayı hep daha fazla açan Doria'nın fenerini izlemekte güçlük çektiler. Sereno'ya göre, bazıları düzeni bilerek terk ettiler, çünkü komutanlar amiralin işaretlerine itaat etmeyerek, "zafere onlar gibi seyirci kalmayıp iştirak etmek için" kendi inisiyatifleriyle merkeze doğru ilerlediler. Karşılarında Uluç Ali vardı. Juan Andrea'nın diğer kadırgalarının artık uzakta olduklarını ve "Doria'nın onlara ulaşmaya niyeti olmadığını" tahmin eden Kalabriyalı merkezi kapattı ve yıldırım gibi o yalnız kalan kadırgaların üzerlerine gitti.

Hıristiyan kadırgaları bu saldırı karşısında darmadağın oldu, kimileri iki, üç hatta dört düşman gemisi tarafından darbe aldı; diğerleri ise ortadan geçerek pupadan saldırıyorlardı. Mürettebat postu pahalıya satarak son ana kadar savaştı –bu çatışmada Korsan Karaca Ali de öldü– ama diğer taraflarda Türklerin başına gelenler gibi, onlar da sonunda kılıçtan geçirildiler. Venedik raporları Uluç Ali'nin manevraları hakkındaki beğenilerini gizlemiyorlar: "Kadırgasını bir şövalyenin atını kullandığı gibi yönlendirerek" düşmanın çevresinde dönerken, düşmanın arkasına geçmek ümidi artık kalmayan ve ekibini kalyataların sonuncusu olan *Pisana*'nın çevresinde güçlükle döndürmeye çalışan Juan Andrea çaresizce kıyımı seyretmek zorunda kaldı.[13]

---

12 Requesens 51-2; Don Juan'ın emri üzerine Requesens'in yaptığı bu yorum için bkz. Relación 243 ve 263; Arroyo'ya göre (342), Comendador mayor "elinde düzen listesiyle filonun karşısına geçerek herkesi yerine yerleştirdi."

13 Sereno 200-2; Diedo 208-11; Contarini 53rv; Requesens 51; Foglietta 362-3.

Bu kadırgalardan biri *Piemontese* idi ve Provana, Düküne onun bir pruvadan ve iki de bordadan olmak üzere üç kadırgadan darbe aldığını söylüyordu:

> Çımacılar ve kürekçiler dahil hepimiz bir saatten fazla ve çok iyi savaştık; ama yardıma gelen olmadığından, kadırgamıza geçtiler ve çımacılarla kürekçilerle birlikte sağ kalan on iki kişi dışında bütün mürettebatı kılıçtan geçirdiler.

Bunu Piemontese'nin komutanı Otaviano Moretto'dan başlayarak, Piemonteli soylular, askerler ve denizcilerden oluşan uzun bir kayıp listesi izliyor; "Bu yüzden diyebiliriz ki, bu zafer bizim için kanlı ve mutsuz oldu."[14] Toskana Grandüklüğünün Santo Stefano Şövalyelerine hediye etmiş olduğu kadırgalardan ikisi de savaştan nasibini aldı. *S. Giovanni* kadırgasındaki bütün askerler ve forsalar öldürüldü, tüfekçilerin ağır yaraladığı komutan ise sağ kaldı. Bir kadırga ve altı kalyatanın saldırısına uğrayan *Fiorenza* kadırgasında bulunanların çoğu öldürüldü; ağır yaralanan on altı adam gemiyi idare edemeyecek kadar kötü durumdaydılar. O gece çıkan fırtınaya dayanan kadırga ertesi gün kendi kendine sürüklenirken bir firkate tarafından fark edilerek, Petala limanına götürüldü; burada yapılan incelemeden sonra artık işe yaramayacağına karar verilip yakıldı. *Fiorenza*, Subay Benedetto Soranzo'nun infilak ederek battığı görülen Venedik kadırgasıyla birlikte, İnebahtı'da tamamen parçalanan tek kadırga oldu. Hıristiyanlar arasında hemen yayılan söylentiye göre, Uluç Ali'nin adamları tarafından ele geçirilen kadırgada tek sağ kalan Soranzo gemideki barutu infilak ettirerek düşmanla birlikte kendisi de havaya uçmuştu.[15]

Olanları fark eden sol boynuzdaki ve ortadaki zafer kazanmış Hıristiyan kadırgalar ve Juan Andrea Doria'nın gemileri çarpışmanın cereyan ettiği yere doğru döndüler. Bunların bir kısmı daha

---

14 Provana.

15 Aglietti 1998, 134-5; Caetani 136; Sereno 201-4, buna göre, Fiorenza, Caetani'nin Grifona kadırgasının yedeğine alınmıştı; Diedo 217. Başkalarına göre, barutu ateşleyen Soranzo değil, kadırgaların yazıcısı idi: Longo 26 ve Conti 151r, ama temkinli olarak ilave ediyor: "Herkes yazıcı değil, Luzali diyor... rastgele bir top atışı mühimmata isabet etti ve Soranza kadırgası yandı."

çabuk gidebilmek için çekmekte oldukları ele geçirilmiş düşman kadırgalarının halatlarını kestiler ve bu daha sonra ganimet paylaşımında bir dizi karşılıklı suçlamaya neden oldu. Ama kadırgalar bu şekilde de güçlükle ilerleyebiliyorlardı: Kürekçilerin çoğu öldürülmüş ya da yaralanmıştı, zincirleri çözülenlerin çoğu ortadan kaybolmuştu, kürekler savaş sırasında kırılmış veya kaybolmuşlardı. Cezayirliler ilk karşılaştıkları kadırgaları etkisiz hale getirilip yedeğe aldıktan sonra halen açık olan boşluktan geçmek için ilerlemeye başladılar. Merkezdeki ekibin sağındaki son kadırga olan Malta komutan gemisi tam ortasından darbe alarak baskını yapan güçler tarafından yedeğe alındı. Batıda dolaşan raporlara göre, mürettebat kahramanca çarpışarak ölmüştü. Kadırgaya ilk çıkan reis orada iki yaralı bulur; bunlardan biri General Pietro Giustinian'dır ve geçmişte Malta'da onun esiri olduğundan, hayatını kurtaracağı sözü verir; güverte altına inmek istediğinde general kendisine orada sadece ölülerin olduğunu söyler. Sultanın Hasan Paşaya yazmış olduğu bir emir metni kısmen başka bir öykü anlatmakta:

> Son deniz harekâtında gerçekleşen çatışma sırasında askerler Malta'nın komutan baştardasına girmişler ve Cezayir Beylerbeyi Ali Bey tarafından ele geçirilmiş –mutluluğu daim olsun!– Gemi alındıktan sonra Hıristiyanlar kılıçların korkusundan kendilerini suya atmışlar. Altı esir ve otuz-kırk kadar Hıristiyan asker senin ve oğlunun gemilerine bindirilmişler. Bunların sizinle birlikte olduklarını öğrendiğim için, devlete teslim etmenizi emrediyorum.[16]

Merkezdeki bazıları ve don Juan de Cardone'nin komutasındaki yedek kadırgalar hatta açılan gediği kapamaya çalıştılar, ama Uluç Ali bu kez de Hıristiyan komutanlardan daha iyi bir manevra yaparak hepsini birbiri ardına alt etmeyi başardı. Bu yeni felaket sırasında Cardone Rum ateşiyle bir bacağından ağır şekilde yaralandı ve komutan gemisindeki mürettebatın hepsi öldürüldü. Bu kadar çok mürettebatın ve piyade birliğinin ölümü, savaşın sonraki aylarda yayımlanan haritalarında da görüleceği gibi, İnebah-

16 Lesure 138-9; Relación 220-1.

tı'nın anısında derin bir etki bıraktı. Bunların üzerinde işaretlenmiş olarak, sağ boynuzla savaş alanı arasında Malta'nın komutan gemisi, Sicilya'nın komutan ve *Patrona* gemileri ve sonradan "Occhiali'yi geçmek için bu kadırgaları ikiye ayıran," Niccolo Doria'nın komutan gemisi olan *Pandolfo Polidoro*'nun kadırgaları bulunur. Caracciolo'nun belirttiği gibi, saldırı ve Uluç Ali'nin kaçışı sırasında 'biri Savoia, ikisi Sicilya, biri (içinde yeni 'Aziz Stefan' dininden birçok şövalyenin öldüğü) Papalık, biri Niccolo d'Oria'nın olarak toplam on bir Venedik kadırgası parçalandı (...) ve biri batan, diğeri yanan ikisi dışında bütün gemiler kurtarıldı.'[17] Don Juan ile diğer Hıristiyan komutanların Juan Andrea Doria'nın yardımına geç de olsa gitmeleri mürettebatı kurtarmaya yetmedi, ama hiç olmazsa Cezayirlilerin gecikmemek için yedeklerine almadıkları gemileri kurtarabildiler; çatışmada tek ele geçirilen Hıristiyan gemisi, Korfu'da donatılan üç Venedik kadırgasından biri olan Bay Piero Bua'nın Aquila'sı oldu. Açıklıktan geçen Uluç Ali yelkenleri indirdi ve beraberinde Malta'nın komutan gemisinden kurtardığı Müslüman esirler ve sonradan kariyerinde çok etki yapacak bir av olan filonun büyük bayrağıyla açık denize doğru ilerledi. İspanyol askerler sürüklenmekte olan ve içinde Giustinian ile birkaç yaralının bulunduğu Malta baştardasına çıktılar ve onu "düşmanın gemisi gibi" yağmaladılar; ama Türklerin yağmasından sonra pek bir şey kalmamış olacak; eğer söylenen doğruysa, Pietro korsanlara altın ve gümüş vererek canını kurtarmıştı.[18]

---

17 Caracciolo 41, Requesens 53, Servia 369. Sereno 201-3 on iki kadırganın parçalandığını söylüyor, Paruta 289 "yaklaşık on beş kadırga." Çizimler, Venezia e i turchi 1985, 26.

18 Longo 26, Diedo 217, Giambattista Contarini, AV 1571, 227v ("Güneşin batmasıyla birlikte Uluzali'yi –Uluç Ali– kadırgalarından dördünü yelken açtırıp Kefalonya ve Zakintos'a yönelttiğini gördüm"), Arroyo 351, Capponi 2008, 236. Juan Andrea'nın, susması gerektiği yerde çenesini tutamamasıyla tanınan kardeşi Pagano Doria Messina'ya dönüşte, Juan Andrea'nın Malta komutan gemisine yardıma gidebilecekken, aynı armayı taşıdığından bunun Korfu'nun bir Venedik kadırgası olduğunu sanarak gitmediğinin konuşulduğunu işitir, Molmenti (b), XVII, Corazzini 6, Longo 28. Söz kulaklara yerleşir ve 1574'te İstanbul'da bulunan bir Fransız gezgin Uluç Ali'yi, "rüzgârı yakalamaya gidiyor numarası yapan Doria'nın terk ettiği Malta Şövalyelerinin göbeğinden 22 kadırgasını geçirerek İnebahtı'da kurtuldu," diye tanımlar: Lescalopier 36.

Sonuç olarak bu olay da Hıristiyanların lehine sonuçlandı, çünkü kapanmakta olan kıskaçtan idmanlı esir kürekçiler ve onların usta reisleriyle sadece Cezayir kadırgaları ve kalyataları kaçabildiler. Türklerin sol kanadındaki kadırgaların büyük bir bölümü zafer kazanmış düşmanın dört bir yandan üzerlerine doğru geldiğini görünce geri dönmeye çalıştılar, ama peşlerine düşüldü ve hepsi kılıçtan geçirildi. *Real*'deki don Juan'ın yanında bulunan don Luis de Requesens krala, "Düşman kaçmaya, bizim kadırgalar da onları top ve tüfek atışlarıyla izlemeye başladı," diye yazdı. Bu takipte Juan Andrea, Santa Cruz Markizi ve don Juan de Cardona bulunuyorlardı ve daha sonra orada oynadıkları rolün krala gönderilen raporda önemsenmediğinden şikayet edeceklerdi. Don Luis bir noktada onların da ortaya çıktıklarını kabul etmekle birlikte, başarıdaki büyük payı don Juan'a atfediyor: "*Real* bütün akşam boyunca düşman kadırgalarını ele geçirdi ya da karaya oturttu; kendisi hep ileri doğru giderken Majestelerinin diğer kadırgalarının onları yakalamalarını istedi." Contarini'ye göre,üşman kadırgalarındaki direniş zaten bir süredir sona ermişti; "O kadar ki, Türk donanmasının geri kalan bölümü hiç kılıç kullanmadan ele geçirildi;" Uluç Ali'nin kaçışından sonra, "hangi kadırganın üzerine gidilse hemen teslim oluyordu." Napoli kadırgalarından birinde bulunan bir İspanyol centilmen, "O kadar çok kadırgayı karaya oturttuk ki, söylemeye utanıyorum," diyordu.[19]

Artık savaşmaktan çok yağmalanıyor, her şeyin meydana geldiği bir vahşet oyunu oynanıyordu. Birden fazla defa, arkasında düşmandan ele geçirdiği kadırgayı çeken bir komutan onu kendi haline bırakarak güç durumdaki diğer Hıristiyanlara yardıma gitti; sonradan bunun başka bir kadırga tarafından yakalanarak talan edildiği anlaşıldı. Caetani de Kara Hoca ve Deli Reis'ten ele geçirdiği kadırgaları yedeğinden ayırdı ve sonra bazı Venedik kadırgalarının arkadan gelerek bunları yağmaladıklarını öfkeyle seyretti: "Üstelik bunlar çok zengin iki korsandı;" ama kendisi fazlasıyla beyefendi olduğundan bunu mesele yapmadı: "Olanları önemsemedim, çünkü ben buraya savaşmaya ve Efendimize

19 Requesense 50; Contarini 53v; Caetani 136; Relación 221-3, 245-6, 265-6; Codoin III, 225; Quarti 673-6; Foglietta 370-1.

hizmet etmeye geldim, hırsızlık yapmaya değil." Venier'e göre, İspanyollar Pertev Paşanın kadırgasını savaşta almış olduğu *Sebenzana* kadırgasından ayırarak zorla ele geçirmişlerdi, "kadırga yedeğimde giderken İspanyollar onu talan ettiler." İspanyol askerler bir Türk kadırgasındaki ganimeti almak için, henüz zincirleri çözülmüş Hıristiyan esirleri öldürdüler, yani Hıristiyan kadırgaları da yağmadan muaf tutulmamışlardı:

> Bir kadırgadan altı asker talan için bir kadırgaya çıktı, ama (kötü olan) bu düşmanın değil, bizden bir kadırgaydı, askerleri onu boş bırakmışlardı (...) ve onu baştan aşağı soyup ne varsa aldılar.

Subay Francesco Bon'un kadırgası Türkler tarafından alınmış ve güvertedeki herkes kılıçtan geçirilmişti; İspanyol piyadeler ardından onu tekrar ele geçirdiklerinde, San Marco bayrağı dahil her şeyi aldılar; sonra o bayrağı bir Venedikli tüccar Messina'da satışa çıkaran askerden satın aldı.[20]

Artık alacakaranlık olmuştu, ama Türk kadırgalarının enkazından yükselen alevler ufku aydınlatmaya devam ediyorlardı. Sereno'nun yazdığı gibi Hıristiyanlar "giysilerin, türbanların, insan kemiklerinin, okların, yayların, davulların, tahta parçalarının, masaların, küreklerin, kasaların, valizlerin, özellikle de insan cesetlerinin üzerinde yüzdükleri" denizin ortasında teslim olmamış son kadırgaları izliyor veya karaya oturmuş olanların üzerlerine doğru gidiyorlardı. Dalgaların sürüklediklerı cesetlerin arasında çoğu yaralı halde sağ kalanlar suyun rengini kırmızıya çevirerek tutunacak herhangi bir şey arıyorlardı. Bazen esir alma hırsı, şiddet dürtüsünden üstün gelerek Hıristiyan kadırgalarından onları çekmek için bir el uzanıyordu; ama çoğunlukla zavallılar bunu fark edemiyor, o zaman ya tüfeklerin hedefi oluyorlar ya da bir baltanın demiriyle kadırgaya çekiliyorlardı. Karanlığın basmasıyla kıyım sona erdi ve Hıristiyan kadırgaları harap vaziyette ama mutlulukla Petala ve Santa Maura limanlarına çekildiler. Kadır-

20 Caetani 136 (aynı anlatı, Sereno 203-4, ancak Napoli kadırgalarını suçluyor); Molmenti (b), V ve VIII; Civale 2009, 107-9; Saraceni 724v; Conti 154r. Ayrıca bkz. Diedo 211: "Bizim Hıristiyanlar, (bize bunun doğru olduğunun söylendiğini belirtmem gerek) zaferi beklemeden av peşinde koşuyorlardı."

galardaki insanların ruhsal durumları Caetani'nin bir hizmetkârının ertesi gün Sermoneta Kardinaline yazdığı mektupta özetlenmişti: "Tanrı'nın izniyle şimdi bu köpekleri cezalandırma gününe ulaştık; onları öyle cezalandırdık ki, o eski cesaretlerinden geriye bir şey kalmadı."[21]

21 Sereno 210-11, 217 (Foglietta da öyle –369–); Caetani 131. Savaşın süresi için bkz. Colonna'nın görüşü ("Beş saat boyunca çarpışıldı"), Guglielmotti 243-5; "Beş saatten fazla çarpışıldı," Caetani 141; Foglietta da aynı –372–. Venier'e göre, "Yaklaşık dört saat" (AV 1571, 224v) ve Contarini'ye göre de –54r–. Halbuki Francisco de Murillo'ya göre "iki üç saat" (Codoin III, 224). Ayrıca bkz. üst, böl. XXIX, n. 20.

Bölüm 31

Böyle ezici bir zaferin ardından yapılan yorumlardan sonra, büyük üstünlüğe sahip Hıristiyanların galip gelmemelerinin mümkün olmadığı sonucuna varıldı.

Hıristiyanların kazandıkları bu büyük zafer, önceki aylarda birliklerin hazırlıksız ve acemi olduklarını ısrarla dile getiren birçok kimseyi yalancı çıkardı. Mayıs ayında Alba Dükü don Juan'a, "Görüyorum ki, hiç eski asker götürmüyorsunuz, çünkü gemilere bindireceğiniz İspanyollar ve İtalya'da bulunanlar, aralarında birkaç eski olsa da, çoğunlukla acemi; sonuçta birliklerin hepsi yeni; İtalyanlar yeni asker olmuş gibiler," diyordu. Garcia de Toledo, Requesense'e karamsarlığını dile getiriyordu: "Filomuz yeni askerlerle dolu, bunlar komutanlarının verdikleri tüfekleri zar zor kullanırlar; Türklerse alışık olduklarından bu işi çok iyi yapıyorlar." Messina'daki Provana da üzgündü: "Bizim İspanyol olsun, İtalyan ya da Alman olsun, bütün askerlerimizin hepsi yeni ve denize çıkarılabilecek en kötü adamlar." Santa Cruz'un kadırgasında bulunan Cizvit papazı Montoya, "Hepsi çok genç ve acemi," diyordu.

Gerçekten de İnebahtı'da savaşan askerler, Granada Savaşındaki büyük kayıplar ve Napoli ve Sicilya'nın İspanyol askerlerinin önceki yılın harekâtında yorgun düşmeleri üzerine son anda ve güçlükle toplanabilmişlerdi. Birliklerinden memnun olanlar sadece Vatikan'ın komutanlarıydı: Caetano, "Buradaki bütün beyler övgüye layıklar ve bunlarla Sarno Kontunun kral için topladıkları arasında büyük fark var," diyor, bu arada İspanya için toplanan

İtalyan piyadelerinin düşük vasıflı olduklarını da belirtiyordu.[1]

Ancak deneyim eksikliğini teçhizat ve asker sayısındaki fark hayli hayli bastırıyordu; ayrıca bu üstünlüğü tarih yazarlarının umursamıyor olmaları da son derece şaşırtıcıdır. Sayılarla başlayalım. Don Cesare d'Avalos'un nakliye gemilerine doldurduğu, ama savaşa zamanında gelip katılamayan yaklaşık 4000 Almanı saymazsak, kadırgalarda toplam 21.000 asker bulunuyordu. Bildiğimiz gibi, Venedikliler bekârlarını ilave etmişlerdi: Kandiye'den gelen 60 kadırganın her birinde bunlardan ellişer, Venier'in Korfu'dan getirdiği 48 kadırgada da altmışar adam vardı. Bunlar belki bu biraz abartılmış sayılardır, çünkü savaş sonrasına ait bir yazışmada toplam 4000 bekâr hesaplanıyor.[2]

Büyük harekâta katılmak için gemilere binen, hepsi motive olmuş ve iyi donanımlı adamlardan oluşan, ayrıca karşılığında bir ücret almayan 2000'den fazla gönüllü ve onların hizmetkârları da bu sayılara ilave edilmelidir. Bazı komutan gemilerinde bunlar çok sayıdaydılar ve savaş gücünün artmasında önemli rol oynuyorlardı. Parma Prensi Alessandro Farnese Cenova Cumhuriyetinin iki kadırgasına "hepsi iyi silahlanmış olarak on vasıflı beyefendi, yirmi iki şövalye, on komutan, sivil centilmen ve yüz elli iki İtalyan asker" almıştı; Urbino Prensi Savoy komutan gemisinde "çok iyi silahlanmış yüz on beş şövalye ve sivil ile onların hizmetkârlarını" taşıyordu; don Luis de Requesense'in iki kadırgasında kendi normal askerlerini tamamlayan, "hepsi seçkin ve

1 Codoin III, 279 ve 8-9; Promis 45 ve 48; Castellani 1937, 260; Caetani 99-100; Nicolini 402. Caetani'nin don Juan tarafından getirilen piyadeleri, "Granada Savaşında çarpışan yaşlı İspanyollar ve "Sicilya'nın yaşlı İspanyol terciosları" diye tanımlaması, efsanevi İspanyol piyadelerine saygı duyulduğundan, gerçeği tam olarak yansıtmıyor (Caetani 99 ve 125). Ayrıca bkz. March 6/1, Requesens, krala, 13 Kasım 1571: Kont Alberico di Lodrone adam toplamak için hemen Almanya'ya gönderilmesini ister. "Çünkü bu yıl gelenler aceleyle toplandıklarından ve iyi çıkmadıklarından, artık Almanya'da eskisi gibi kolayca iyi adam toplamak zorlaştı; biraz daha fazla zaman gerekiyor."

2 Gemilere alınan piyadelerin hesaplanması için bkz. Ek V. D'Avalos'un Taranto'dan Korfu'ya hareket eden gemileri, kötü hava koşulları yüzünden 5 Ekimde Otranto'ya ve Manfredonia'ya sığınmak zorunda kalırlar ve oraya savaştan sonra ulaşırlar (Nicolini 415). Gemilerdeki Almanlarla birlikte, don Juan'ın söylediği yaklaşık 26.000 piyadeye ulaşılır, krş. üst, böl. XXVII n. 6. Venedikli bekârlar için bkz. üst, böl. XXIII n. 5 ve böl. XXV n. 19, Panciera (2005, 222) ile karşılaştırılmalı; bundan toplam 4000 çıkıyor.

özel 58 şövalye, komutan ve centilmen," kendi muhafızlarından 50 Alman tüfekçi ve onların 65 silahlı hizmetkârı vardı.[3]

Savaşa askerlerin, bekârların ve maceracıların dışında kadırgalarda bulunan her rütbe ve unvandan Hıristiyan da katılıyordu. Subaylar ve denizciler özellikle Batı ekiplerinde çok sayıdaydılar ve standart olarak her ince kadırgada 50, bir komutanlık veya *Patrona* gemisinde ise 75 kadardılar. Bu aynı zamanda Juan Andrea Doria'nın öngördüğü ve Kral Felipe'nin bütün kadırgaları için şart koştuğu sayıydı. 1571 yılına ait çeşitli belgeler Napoli ve Sicilya kadırgalarında 50, komutan kadırgalarında biraz daha fazla sayıda "usta asker" olduğunu gösteriyorlar. Papa ile Toskana Grandükü arasında yapılan anlaşmaya göre her gemide 60 adam olacaktı ve gerçekten de bütün belgelere göre, Toskana gemilerinde çok sayıda adam bulunurken, Venediklilerde sayıları daha azdı, hatta yelkenleri yönetirken bu işe bekârlar da katılmaktaydılar. Hesap yapıldığında her Venedik kadırgasında 30, Batı kadırgalarında 50 denizci olduğunu farz edebiliriz; bu sayılar komutan ve patron gemilerinde 60-70, 12 Vatikan kadırgasında ve altı mavnada otuz kadar oluyor; yani toplam 9000 savaşçı daha.[4]

Don Juan, Curzolari adalarının önünde savaş düzenine girerken, zincirleri çözülüş kürekçiler dahil, gemilerinde 36.000'den fazla savaşçı vardı: Yani bütün Venedik kadırgalarında ve sadece esirler hariç, Batı kadırgalarının çoğunda bulunanlar. Ancak bunların oranları yalnız Papanın, Malta'nın ve Savoy'un kadır-

---

3 İbarra, kralın kadırgalarında toplam 1876 maceracı ve hizmetkârları olarak hesaplar, "los de la casa de su Alteza y todos los ventureros y personas particulares" (Codoin III, 210-5). Bunlara, Vatikan kadırgalarına alınanların da eklenmeleri gerekir (krş. Caetani 89, Grandük kadırgaları, "denizciler, şövalyeler ve diğer soylularla dolu olarak" gönderir ve bu sonuncuların yaklaşık 400 kişi olduklarını elirtir). Filoda bulunan İtalyan yazarların tahminleri daha yüksek: Krş. Sereno 158 (2500), Caracciolo 24 ("Yaklaşık üç bin maceracı ve bunların çoğu İtalyan soylular"). Ayrıca bkz. Caetani 127: "Santacroce Markizi çok düzgün durumda otuz kadırga ve çok sayıda maceracı Napolili şövalyeyle geldi."

4 Bütün veriler için bkz. Ek IV. Hıristiyanların en iyi donanmış olanları babul edilen Malta kadırgaları hesaba dahil değil; bunlar askerlerden başka düzenli olarak otuzar şövalye, bir o kadar da silahlı hizmetkârları ve hepsi Rum ve Maltalı olan tüfekli altmış bekâr taşıyorlardı ve bunlar için Doria, "Bana kalırsa, bunlar bugün denici arasında bulunabilecek en iyi savaşçılar," diyordu. (Doria 178-9).

galarındaki etkindi; kralın kadırgalarında ise kürekçilerin yüzde onunu teşkil ediyorlardı; bu yüzden zincirsiz kürekçilerin sayıları yaklaşık otuz bin olsa gerek. Burada, gemilerdeki piyadelerin organizasyon şemasında genellikle dikkate alınmayan bir özelliğine değinmek gerekir: Savaşçıların gemilere dağılımları korkunç derecede uyumsuzdu. Toplam gemi sayısının yarısını teşkil eden Venedik kadırgalarının her birinde ortalama 128 asker, denizci ve bekâr varken bu sayı Batı kadırgalarında 212'ye ulaşıyordu. Gerçekte bu durum, esirler hariç, diğer kürekçiler silahlandırılarak kısmen de olsa dengeleniyor ve her kadırga için yaklaşık 150 oluyordu.[5]

İspanyol piyadelerin katılmaları farkı biraz azaltmış olsa da, Venedik kadırgalarının askeri gücü göğüs göğüse çarpışmalara gelindiğinde Batı kadırgalarınınkilerden daha zayıftı. Bu da çarpışmanın, çoğunluğu Venedik gemilerinden oluşan sol kanatta neden umutsuz olduğunu ve zaferin Venediklilere müttefiklerinden neden daha pahalıya patladığını açıklamakta. Ama şimdiye kadar hesaplanan sayılar, her kadırganın Türklerin normal şartlardaki güçlerinden daha iyi olduklarını gösteriyor. Marino di Cavalli 1560 yılında her kadırgada genellikle, "kırk Yeniçeri ve altmış sipahi" olduğunu ve "kırk kişinin altmış kişiden daha etkin olduğunu" yazıyor. İnebahtı yıllarında sayılar ve Yeniçerilerin sipahilere göre üstünlükleri hemen hemen aynı kalmıştı: "Yeniçerileri kadırgalara gönderince her birine ellişer kişi dağılıyorlar; geri kalanlar

5 Kürekçiler ve esirlerin oranı: Ek III. Tiepolo, Quarti 642, Venedik kadırgalarında zincirsiz kürekçi daha fazla derken oldukça abartmakta, çünkü diğerlerinin kürekçilerinin neredeyse hepsi esirlerdi; bir başka deyişle, "forsaların hepsi Müslümanlardı." Venedik ve Batı kadırgalarındaki savaşçı sayısının ekteki veriler bazında ortalaması, Panciera 2005, 222'de yayımlanan mektupla tamamlanmanlıdır; bu bize kalyatalardaki birlikleri hesaplamakta yararlı olur: Venedik kadırgalarında yaklaşık 3100 cumhuriyet piyadesi (Pompeo da Castello'nun 1200 piyadesi mavnalardaydı), 3500 kralın piyadeleri (500 de mavnalarda), silahlı 4000 bekâr ve 3000 denizci, bunlar belli bir oranda mavnalarda. İnebahtı'da Savoy'un üç kadırgası belki tam donanımlı sayılmazdı, çünkü gemilerde salgın baş göstermiş, Provano 150 kürekçi ve 100 kadar denizci ve askeri Messina hastanelerinde bırakmak zorunda kalmıştı; ama don Juan ve Venier kendisine sırasıyla 20 ve 50 kürekçi ödünç vermişler, gönüllüler alınmış ve Sarno Kontunun birliğinden 180 asker gemilere alınmıştı; Savoy komutan gemisine ayrıca Urbino prensi kendi temin ettiği 127 askerle binmişti (Promis 48; Codoin III, 207 ve 211; Segre 1899, 146).

da Türklerin en zavallıları olan sipahilerle denizcilere veriliyor." Mürettebata gelince, limandan çıkarken bir Türk kadırgasında normal olarak tersanede kayıtlı azaplar arasından seçilmiş reislerle birlikte en fazla sekiz dokuz subay, kayıtlı ve ücretli yirmi kadar denizci (bizim kaynaklarda bunlara da yanlış olarak azap deniyor), yani her kadırgada otuzdan az adam bulunurdu.

Mayısta Pertev Paşayla hareket eden 80 kadırga hakkında da doğrudan tanıklarımız bulunuyor. Barbaro bunların Hıristiyan filosuyla savaşa gittikleri için her zamankinden daha fazla adamla desteklendiklerini belirtiyor, ama olasılıkla daha doğrudan haber almış olan Napolili bir ajan bunlarda ne Yeniçerilerin ne de sipahilerin bulunduklarını söylüyor: Her kadırgaya, hemen hepsi zorla çağrılan 60 bekâr biniyordu. Kaptan-ı Derya ile ilk hareket eden ekiplerde tam mürettebat olduğunu düşünsek bile yine de en fazla seksen-doksan savaşçıdan söz edebiliriz. Görmüş olduğumuz gibi, Venediklilerde, zincirlenmemiş kürekçiler sayılmazsa bile çok daha fazlası vardı, Batılı kadırgalarda ise bunun iki katıydı.[6] En iyi donanımlı olanlar Cezayirli kürekçilerdi ve hızlı seyrederken yüz kadar Yeniçeri taşıyabiliyorlardı ve Juan Andrea Doria'ya göre, fustalar seksen yüz arası savaşçı taşıyorlardı.[7] Bu küçük gemilerden İnebahtı'da ne kadar olduğunu söylemek mümkün değil, çünkü gördüğümüz gibi, değerlendirmeler çok değişken; ama en çok sayıdan bahsedenleri göz önüne alsak bile bütün filoda 20.000 savaşçıyı geçmiyor.

Ekip İnebahtı limanına girdiğinde, mürettebat aylarca hastalıkla boğuşmuş olduğu için sayıları daha azalmış olmalı. Daha mart ayında Kaptan Paşa Sakız adasından, kışın dışarıda kalan kadırgalardan birçoğunu salgın yüzünden terk etmek zorunda kaldığını yazıyordu. Pertev'le hareket eden kadırgalarda veba ya-

6 Krş. üst, böl. IV, nn. 14-15 ve böl. XIX, n. 25; *Yazışmalar*, Trevisan 1554, 140; Cavalli 1560, 293; Garzoni 1573, 425; Antelmi 1576, 197; Bernardo 1590, 329; Moro 1590, 352-4; CB, II, 140r; Türk kaynakları ve bunların yorumu: Erdoğru 1997, 100, Imber 2002, 303 (İnebahtı'dan kısa bir süre öncesinin bir emri, her yeni kadırgaya 12 azap alınmasını öngörüyor) ve Panzac 2009, 33. Pantera'ya göre, 1572'de yeniden yapılan her amiral gemisinde "yaklaşık yüz yirmi asker bulunduğu" doğrudur, ama yazar, diğer normal kadırgalarda çok daha fazlasının bulunduğunu belirtmekte: Pantera 248.

7 Manca 1982, 52; Stella 381 ve n.

yılmış, henüz Boğazlar'ı geçerlerken arkalarında suya atılmış çok sayıda ceset bırakmışlardı. Haziranda Girit'e saldırdıklarında filoda peteşiyal tifo vardı; gerek İstanbul'a gerek Venedik'e ulaşan raporlarda "gemilerdeki büyük hastalık yüzünden" zorda oldukları belirtiliyordu. Filo Preveze'den İnebahtı'ya hareket ettiğinde, ajanlar gemilerinde dizanteri olduğunu bildirdiler ve savaştan birkaç gün önce don Juan de Cardoni'nin denizde ele geçirdiği bir devşirme, gemilerde "havia peste muy grande" (çok büyük veba salgını) olduğunu söyledi. Başka bir deyişle, kadırgalar beş ila yedi ay arası (devriyeler daha da fazla) denizde kalmış ve bütün bu süre boyunca gemilerde hastalık yayılmıştı. Hastalıktan ölen kürekçilerin yerlerine zorla toplananlar veya düşman topraklarında ele geçirilen esirler koyulabilirdi, ama Yeniçerilerin ve sipahilerin yerine yenilerini bulmak o kadar kolay değildi.[8]

Hıristiyan komutanlara ulaşan raporlar da, sürekli olarak düşmanın az adamı olduğunu tekrarlıyordu. Henüz haziran ayında Girit'e uğradığında Kaptan Paşanın "kadırgaları kötü durumda, kürekçileri ve savaşçıları çok az sayıdaydı." 11 Ağustosta Zuniga, krala, Papanın ve Venediklilerin Türk filosunda çok az adam olduğundan kuşkuları bulunmadığını, Kutsal İttifakın çok üstün durumda olduğunu düşündüklerini yazıyordu. Korfu'da bulunan Baffo Türk kadırgalarının "çok kötü donatılmış olduğunu, kürekçilerin ve savaşçıların çoğunun öldüğünü" belirtti. Rum ayaklanmacılar Hıristiyan komutanlara düşmanın adamlarının eksik olduğunu bildirmişlerdi: "Gemilerde birlikler yok; kadırgalar bomboş; gelin!." Kaçak esirler filonun "otuz fenerli kadırga dışında çok kötü durumda olduğunu" bildiriyorlardı. Filo İnebahtı'ya demirledikten sonra da çok adam kaybetti; bunlardan bazıları gönderildi, bazıları da izin almadan evlerine döndü. Hatta Foglietto, "Savaş gelip çattığında Türk donanması askersizdi," diye yazıyor.[9]

Paşaların İnebahtı ve Mora'da gemilere bindirdikleri birlikler bu boşluğu kısmen kapattı, ama kesinlikle doldurmadı. Esir alı-

8 CB, II, 135v e 189v; üst, böl. XIX n. 25, böl. XXI n. 11, böl. XXVI n. 9, böl. XXVII n. 18, böl. XXVIII n. 17; Arroyo 335.

9 Serrano IV, 186; ASV, SS 78, 1v; Quarti 498; Foglietta 263 (konuyu 364'te yine ele alıyor: Ona göre, sadece kırk fenerli kadırgada yüz kadar asker vardı; diğerlerinde "otuz, en fazla kırk kişiydi"); ve krş. üst, böl. XXI n. 11, böl. XXVII n. 4.

nanlar ilk sorgularında, "Mora'nın en iyilerinden" 1500 askerin gemilere bindirildiğini söylediler. Bu sayının Batılı yazarlar tarafından gittikçe şişirilmiş olması dikkat çekicidir. Malta Şövalyesi Romegas bu bilgiyi mektubunda yazar, ama paşalar "Mora'nın en iyilerinden altı bin sipahi ve Yeniçeriyi gemilere bindirdiler," diyerek sayıyı dörde katlar; İspanyol kaynak Fernando de Herniente aynı haberi "önemsiz" bir değişiklikle, "Mora'nın en iyilerinden 15.000 eski asker, sipahi ve Yeniçeri," diye kopyalar.

Filoda savaşanların toplam sayısını abartan çağın tek kaynağı, Lala Mehmed'in sorgusudur: "Bu filoda olan insanların sayısı ve nitelikleri sorulunca, '25.000 adam var' dedi; bunlardan 2500'ü Yeniçeri, diğerleri sipahi ve başkaları." Yeniçerilerin sayısı belki de Lala Mehmed'in sandığından daha fazladır, çünkü dönme Baffo'ya göre, Korfu saldırısı sırasında bunlar 4500 kişiydi. Bu en yüksek değerlendirmeyi kabul etsek bile, İnebahtı'daki yüz kadırga bile kırk elli kişilik tam donanımına sahip değildi, diğerleri ise etkin savaş gücünden yoksundu. Gemilerdeki toplam asker sayısına gelince, Lala Mehmed bizim bulduğumuz 20.000 sayısına oldukça yaklaşıyor; yine de bu, 36.000 Hıristiyan savaşçıya göre çok daha düşük bir rakam.[10]

Yaz baskınlarından sonra esirlerin yüzdesi Osmanlı kadırgalarından çok daha fazla olduğundan, banklardan alınıp silahlandırılan kürekçilerin de ilave olmaları bu dengeyi daha da Kutsal İttifakın lehine çeviriyor. Özgür kürekçilerin çoğunun Hıristiyan Rum olduğu da eklenirse, reislerin kürek başından alıp silahlandırmaya karar verdikleri kişi sayısı, kürekçilerinin serbest bırakılarak savaşçı sayısını ikiye katlayan don Juan'ın filosunda olduğundan çok daha sınırlıydı.

10 Romegas 186; Lesure 92; Codoin III, 250; Caracciolo 32. Caetani 132, Ali'nin "İnebahtı'da dört bin yeni sipahi aldığını ve Uluç Ali ile Modon'dan altmış geminin hepsini getirttiğini" savunuyor. Foglietta 341, İnebahtı'da gemilere alınan 3000 adamdan ("bunların çoğu atlı askerdi ve deniz savaşına alışık değillerdi"), ayrıca Mota Sancağından getirilen 1500 kişiden söz ediyor. Contarini 40r, tahmini olduğu belli rakamlar veriyor: 10.000 Yeniçeri, 2000 sipahi ve 2000 "maceracı." Caracciolo 32: "Orduyu Mora Beyi'nden aldığı (dilimizde vali) 3000 sipahiyle takviye etti; bunlar Türkün elindeki en iyi askerler. .. Türkün yeğeni olan Yunanistan Beylerbeyi, kendi bölgesinden seçtiği 1500 askerle gemilere bindii" ve Paruta 276, "Yakındaki sancaklardan yaklaşık 6000 sipahi aldı." Caracciolo 32, de ayrıca Baffo'nun verdiği sayılar.

Bütün bunlardan başka, Hıristiyanlar donanım anlamında da üstündüler. Hâkim olan düşünce, deniz savaşlarında göğüs göğüse çarpışmaktan çok tüfek kullanmaktı. Juan Andrea Doria Türklerle 1556'daki ilk çarpışmasında Avlonya korsanlarının beş kalyatasını ele geçirdiğinde buna ikna olmuştu; o zamandan hatırladığı, "Türklerde denizde çarpışmayı öğrendiğiydi, çünkü herkes en iyisinin gemiyi ele geçirip güverteye çıkarak orada çarpışmak olduğuna inanıyordu." Zamanı geldiğinde genç Doria direği kırılmış düşman gemisinin köprüsünde ilerlemenin hiç de kolay olmadığını anladı, çünkü direk platformu, kürekleri ve sıraları kapatıyordu: "ve Türkler direğin arkasına, pruvaya çekilip, gemiye giren adamlarımı tüfeklerle vuruyor, onlarsa gemilerinin pruvasında bıraktıkları tüfeklerini gidip almakta güçlük çekiyorlardı." Aceleyle kadırgaya dönen Doria'nın askerleri kalyatanın köprüsünü tüfekleriyle ateş ederek parçalıyor, ancak düşmanın hepsini öldürdükten ya da yaraladıktan sonra gemiyi ele geçiriyorlardı.[11]

Cenovalı tarihçi Foglietta'nın belirttiği gibi, Messina'da don Juan tarafından savaş meclisi toplandığında çatışmaların tüfek kullanılarak gerçekleştirilmesi ve askerlere düşman ateş altında kalarak iyice zayıflamadan kadırgalara çıkmalarının yasaklanması emri verilmesi bu nedenleydi. Bu, Doria'nın zamanında yaşanan deneyimlerinin noktası noktasına uygulanmasından başka bir şey değildi. Ama benzer deneyimler o yıllarda bütün Batılı denizcileri ikna etmeye yetmişlerdi. Garcia de Toledo henüz İspanyol filosunun komutanı iken okuduğu bir anı defteri, gemilerdeki bütün askerlerin tüfekçiler olması gerektiğini belirtiyor, "tercioslardaki"* baltacıların yerlerine tüfekçilerin alınmaya başlamış olduğunu yazıyordu. 1570 yılında Marcantonio Colonna Papanın kadırgaları için piyadeler toplanması emrini verirken, her birine, "İki yüz askere ihtiyaç var, yani yüz doksan tüfekçi, on zırhlı ve miğferli," diye belirtmişti. Sforza Pallavicino'nun Venedik filosu için topladığı piyadeler 2400 tüfekçi ve 600 zırhlı askerden oluşuyordu; Giulio Savorgnan 1571'in Ocak ayında bunun abartı olduğunu ileri sürüyordu; ona göre, "Geçen yılki gibi, sadece tüfekçi

11 Doria 10.

* Tercios: (Tar.) İspanyol ordusunda bir askeri birlik –çn.

toplanmamalı, bunların üçte biri baltacı olmalıydı." Ancak bu görüş kaleler için gereken piyadelere yönelikti.[12]

Bu yüzden İnebahtı'da çarpışan piyadelerin neredeyse hepsi tüfekçiydi ve ancak düşmanı ateş altında iyice zayıflattıktan sonra tüfeklerini bırakıp kılıçlara sarılarak diğer gemiye geçiyorlardı. Savoy dükünün kadırgalarında ateş etme ritmini hızlandırmak için özel bir organizasyon yapılmıştı: Her askerin iki tüfeği ve kartuşlarında hazır halde 50 mermisi vardı. Çatışmanın bu bölümünde bedenin hedefe en açık olan tarafı kafaydı ve o devrin komutanları, tıpkı Birinci Dünya Savaşında tekrarlanacağı gibi, her askerin miğfer takması gerektiği sonucuna varmışlardı. Colonna, "Tüfekçilerin hepsinde modern hafif miğferler olacak; bunları bulundurmayanlar bankodan geçemeyecek," diye ihtar etmişti. Venedik piyadelerine gelince, miğferler askerlere tüfeklerle birlikte cumhuriyet tarafından teslim ediliyor, sonra bunların maliyetleri ücretlerden düşülüyordu.[13]

---

12 Foglietta 300, Capponi 2008, 186, Guglielmotti 21-22, ASV, SS 76, 66r, Savorgnan 89 (baltacılar "en saygın adamlardan" seçileceklerdi... "ve zırhlarını kendileri satın alabilmeleri için onlara iyi ücret ödenmeli; kusurlarını göstermemeleri için en kötü askerlere zırh dağıtan komutanlar gibi davranılmamalı"). Teorik olarak, her Napoli tercios birliğinde 80 zırh, 90 tüfek, 30 misket tüfeği olmalıydı, ama baltacıların sayıları az, tüfekçilerinki ise daha fazlaydı (Fenicia 2003, 34); 1572'de Sicilya terciosunda 504 zırh, 200 misket tüfekçisi ve 1827 tüfekçi vardı (Favaro 2005, 246-51). Çok iyi asker oldukları kabul edilen Alman piyadelerinin deniz savaşlarına pek uygun olmamaları boşuna değildi: bunun nedeni sadece Almanların denize alışık olmamaları veya kolayca hastalanmaları değil, göreceli olarak baltacılarının daha kuvvetli olmalarıydı. Ascanio della Cornia son savaş meclislerinden birinde, "Almanlar denizde işe yaramazlar, çok az tüfekçileri var," der (Contarini 35r; ve Doria'nın aynı görüşü için bkz. üst, böl. XI n. 18). Venier tam da bu yüzden cumhuriyetin gemilerine ("denizde yararlı olmayacaklarını düşünerek") Alman değil, İtalyan ve İspanyol piyadelerinin alınmasına izin vermişti (Promis 50); ve krş. Sereno 144-5: "Almanlar soğuk, tembel ve denizde hiç işe yaramazlar." Dük d'Alba yazıyor: "Los alemanes, estos siempre se pueden tener por soldados viejos;" ama çatışma sırasında don Juan'a, "Guarnecer con arcabuceria" – (birlikleri tüfekçilerle desteklemeyi) öneriyor (Codoin III, 279). İnebahtı'da bulunan bin Almandan yarısı tüfekçi, yarısı zırhlıydı, Codoin III, 210.

13 Guglielmotti 21-22; ASV, SS 76, 66r; Lezze (ve krş. Savorgnan 88 "tüfek ve miğfer borcu"); Savoia: *Yazışmalar*, Morosini 1570, 134-5. Gemilerdeki tüfekçilerin miğferleri ve misket tüfekçilerinin miğferle "göğüslükleri" olduğuna Crescenzo da (513) ihtimal vermiyor.

Ama bekârlar, denizciler ve hatta kiminde zincirleri çözülmüş kürekçilere de göğüs göğüse çarpışmada kullandıkları kılıçların yanında çelik miğfer ve zırh verildiği oluyordu. Bütün bu insanları silahlandırmak için her kadırgada belli bir miktar silah bulundurduluyordu ve bunların envanterleri ayrıntılı bilgiler içermekte. Santa Cruz Markizi 1572 yılında donattığı dört kadırganın her birinde 50 tüfek, 50 balta, 36 uzun balta, 50 miğfer, 50 zırh, 50 kılıç, 50 kalkan bulunuyordu. 1575'te Lomellinilerin bir kadırgasında 50 tüfek, 16 balta ve ayrıca 50 hafif silah, 46 çelik miğfer ve 50 zırh vardı. Bunlar normal zamanlardaki donatımlardı, ama İnebahtı operasyonu için yapılan hazırlıklar sırasında İspanyol hükümeti filoya dağıtmak için büyük miktarda silah satın almıştı. 1571 yılının 14 Eylülünde, don Juan Doğuya hareket etmezden önce bir Ragusa kalyonu Messina'ya 65 kasa içinde 1650 hafif miğfer ve subaylar için granat renginde 50 miğfer, ayrıca 456 tüfek ve 149 zırh getirdi.[14]

Venedik kadırgalarında ise silah donanımı daha fazlaydı, çünkü bütün denizcileri ve bekârları donatmak için gemilere tüfek, miğfer ve zırh yüklenmesi resmen öngörülüyordu; ayrıca yönetmeliğe göre kürekçilere de kılıç, zırh ve mümkünse tüfek verilmesi gerekiyordu. Venedikli tarihçiler kürekçilerin, "diğerlerinden farksız olarak hepsi zırh, kılıç ve kalkan kuşanmış olduklarını" belirtiyor ve "çatışma için kürekçilere zırh giydirildiği için," kadırgalarının manevralarında güçlük çektiklerini ekliyorlar. Kürekçilerin silahlandırılmaları savunma amaçlı değil, normal bir prosedürdü ve bu yüzden kadırgalara özellikle onlar için de silah yükleniyordu. Bu durumda asker, bekâr ve denizci olan 36.000 savaşçının tamamının silahlı olduğu görülmekte; bu yüzden, Caracciolo'nun "Her kadırgada en az yüz otuz tüfekçi bulunuyordu," şeklindeki saptaması inandırıcı olmaktan öte, hafifsenmiş bile kabul edilebilir. Göğüs göğüse çarpışmalarda bunları gücü en az 30.000 kılıçlı adama ulaşıyordu ve çoğunda korunmak için miğfer ve zırh da bulunuyordu.[15]

14 Lo Basso 2004, 61; Tercios 273-4; Capponi 2008, 186; Arenaprimo 77. Diğer envanterler, Borghesi, 159 ve 191, Favaro 2007, 298 ve Garcia Hernan 1999, 117.

15 Cristoforo da Canal 121-2, 127-8, 133-4, Contarini 48r, Corazzini 6-7, Caracciolo 24, Tiepolo, Quarti 655-6, Nani Mocenigo 1935, 36, Hale 1983. Yarım

Türklerin filosunda ise, bunun aksine, zırh bulunmuyordu ve sadece Yeniçeri birlikleri tüfekli olduğundan, tüfekli asker sayısı azdı. Caracciolo'nun, "çok uzun ve ağır tüfekleri olan Türk askerleri bunları kullanmakta bizimkiler kadar usta değiller ve horozları çok küçük olduğundan her atışta yeniden fitil koyuyor ve avuçlarıyla barut doldurdukları için çok vakit kaybediyorlar," şeklindeki tespitini doğruluğuna inanıp inanmamakta serbestiz. Türklerin "tüfek atmakta fazla iyi olmadıkları," "az sayıda adamın bunları kullandığı ve onların da Hıristiyan piyadeler kadar usta olmadıkları," kuşku uyandırıcı ve biraz da aşağılayıcı bir saptamaydı; tüfeklerin durumları hakkında bunun benzeri yakınmaları örneğin İspanyol tercioslarına teslim edilen tüfekler ve onları kullananlar hakkında da bulabiliriz.[16] Burada belirleyici olan, Türk gemilerindeki savaşçıların çoğunda tüfek bulunmamasıdır: Askerlerin çoğu sipahiydi ve Babıâli'nin gönderdiği emirlere göre beraberlerinde mızrak, kalkan, ok ve yay, ayrıca bir fıçı su ve sekiz aylık peksimet bulundurmaları gerekiyordu, tüfekten ise hiç bahsedilmiyordu.[17] Ok ve kılıç ise azapların başlıca silahlarıydı; bunlar kadırgalardaki gemici veya bekârlardı, hatta bir Venedik belgesinde onlardan, "kadırga yaycıları" diye söz ediliyordu. Genellikle tüfek taşıyan gönüllülerin kadırgalara alınması durumu biraz düzeltmiş olabilir, ama yine de mangalardaki tüfekçilerle okçuların sayıları aynıydı. Bütün bunlar göz önüne alındığında, Osmanlı filosunun silah gücünün zayıf olduğu açıkça ortaya çıkıyor.[18]

---

zırh, normaline göre daha az hacimliydi ve Pantera, Venediklilerin "sadece bekârlar değil, kürekçiler de kullanıyorlar," diyerek gemilerdeki piyadeler için bunu tavsiye ediyordu: Pantera 166-7.

16 Caracciolo 32; *Yazışmalar*, Correr 1578, 241; Moro 1590, 343; ve krş. Michiel 1558, 125. Devletin fabrikalarında üretilen tüfeklerin gerçekten kalitesiz olmaları mümkündür. 1606 yılında eski bir Yeniçerinin söylediği gibi, Batıdan yapılan satın almalar da bunu onaylıyor; ayrıca Hıristiyan silah üreticileri, üretimlerini İstanbul'a giderek orada yapmayı kabul ediyorlardı: Agoston 2005, 89-92 ve *Yazışmalar*, Santa Croce 1573, 187. Don Juan filo kumandanı tayin edildikten sonra 1568'de krala yazdığı mektupta İspanyol tüfeklerinin kalitetsiz olduklarını belirtiyor, Tercios 54.

17 Gemilerdeki sipahiler için bkz. Veinstein 1994 ve Imber 2002, 308-9. İnebahtı zamanında Yeniçerilerin ödeme yaparak yerlerine sipahileri almalarının henüz uygulanmadığı, yüzyılın sonuna ait bir mektupta belirtiliyor (Zane 1594, 404). Silahlanmaları için bkz. Caracciolo 32 ve Lezze.

18 Venezia e i turchi 1985, 79. İnalcık 1975, 198-9, azapların kalelerdeki sürekli

Bunun dışında Hıristiyanlar demir koruyucular taşıyorlardı; savaş raporları miğferlerin, kalkanların ve zırhların sadece oklardan değil, biraz şansın da yardımıyla ateşli silahlardan da nasıl korudukları üzerine tanıklıklarla doludur. Provana, "Bir ara benim başıma da bir tüfek mermisi isabet etti; miğferim sağlam olmasına rağmen ağır yara alarak yarı ölü yere yığıldım. Yaklaşık yarım saat hiçbir şey görmüyor, nerede olduğumu bilmiyordum," diye anlatıyor; ama daha sonra kendine gelerek yine eski yerini alır, ancak ertesi gün ağır baş ağrıları çeker. Santa Cruz Markizine ise iki tüfek mermisi isabet eder, ama birinci sınıf bir kalkanı olduğundan bunların ikisini de bertaraf eder; aynı şekilde Sicilya İspanyollarının komutanı don Diego Enriquez de üç mermiden kalkanıyla korunur. Saygıdeğer Caetani'nin bir mermi miğferine isabet eder, ama bu sadece miğferin biraz göçmesine sebep olur; diğeri göğsüne gelir, o da bir zarar vermez.[19]

Hıristiyanları zırhlarına ve diğer kalın giysilerine daha ziyade oklar bir zarar veremediler. Cenova Cumhuriyetinin üç kadırgasının komutanı Ettore Spinola'nın bacağına üç ok isabet eder ve her defasında bunları çıkarmak için eğilir. Üçüncü oku çıkarmak için eğilmesi hayatını kurtarır, çünkü o sırada, "Bir tüfek mermisi miğferimi sıyırarak başımın üstünden geçti; eğer ayakta olsaydım, büyük bir tehlike altındaydım" der. Barbarigo'nun kadırgasına binen Kont Silvio da Porcia bir okla yanağından yaralanarak kabinine çekilir ve orada tedavi olduktan sonra hemen savaşmaya geri döner. Venier'in sağ dizine bir ok saplanır, ama fazda derine işlemez ve kumanda yerinden ayrılmaz. Caetani amcası, Sermoneta kardinaline, "Koluma üç ok saplandı, ama verdiğiniz kolluk üçünü de tuttu," demekte. Kadırgasında çok az kimse ölmüş, birçoklarıysa hafif yaralanmıştı: "Giambattista Contusio kolundan ve baldırından bir ok ve bir taşla önemsiz iki yara aldı; önemli

hizmetleri sırasında tüfekli olduklarını ve Kıbrıs Savaşındaki kimi belgenin timarlıların tüfek kullandıklarını belirttiğini yazıyor, ama İnebahtı öncesi veya sonrası mı olduğu belli değil (bu, durumu değiştirir: krş. alt, n. 24); ayrıca bunun analizinden, en çok tüfek kullananların Yeniçeriler olduğu ortaya çıkıyor. Manga: krş. üst, böl. XXX n. 1.

19 Provana; Relación 223; Arroyo 349; Caetani 137. "Onların hayatları çok daha değerli olduğu için" komutanlarda komple bulunması gereken zırhın ve diğerleri için yarım zırh, miğfer ve kalkanın önemi için bkz. Pantera 165-7.

bir şeyi yok ve ayakta; Bay don Virgilio'nun Adriano'su bir bacağından ve Bay Paolo (...) kolundan iki okla; sekreteri, bir parmağından okla...." Kesif bir ok yağmuru altında oldukları doğruydu, ama bunlar seyrek olarak ciddi bir hasara sebep oluyordu. Tıpkı Colonna'nın başına gelen gibi: "Bay Marcantonio'nun üzerine çok sayıda ok gelmesine rağmen hiç yaralanmadı."[20]

Hıristiyan kadırgalarında bulunan tahta perdeler de çok önemliydiler. Hıristiyan piyadeler bir süredir ok kullanmadıkları için Marino di Cavalli'nin de gözlemlediği gibi, Türkler bunları kadırgalarına takmıyorlardı:

> Tahta perde kullanmadıkları için bütün kadırgaları açıkta; bunun sebebi düşmanın ok atışlarından korkmuyor olmalarıdır. Tahta perdeler oklardan korunmaya yarar, ama tüfeklerde işe yaramıyorlar. Bunlardan biz taksak iyi olacak, ama kolayca takıp çıkarılanlardan olmalı.

Bu son öneri Venedikliler tarafından benimsenmedi ve Crescenzio 1602 yılında şöyle diyordu: "Venedik kadırgalarının tahta perdelerinin birbirlerine çivili olmaları gibi bir kusurları var," ve tabii bu durumda ters rüzgârlar hareketlerine mani oluyorlardı. Batı kadırgalarında ise bunlar hafif kavak ağacından yapılıyor ve seyir halindeyken yerlerinden çıkarılabiliyorlardı. Ama hiç şüphesiz savaş sırasında (birçok kadırgada bunların yerine yatak yorgan gibi şeyler koymuştu) bu perdeler düşman oklarının etkisini azaltarak maddi ve psikolojik bir avantaj yaratmaktaydılar; aynı zamanda Hıristiyanlar tüfek namlularını bunların üzerine dayayarak daha iyi nişan alıyorlardı.[21]

Birçok kimsenin fark ettiği son bir avantaj da, "rembata" denilen, pruvada dikili bulunan ve piyadelerin düşmanla temas sırasında hâkim pozisyona geçebilmelerini sağlayan hareket ede-

---

20 Spinola; Quarti 635; AV 1571, 224v; Caetani 137-8. Paolo Giordano Orsini de bir okla bacağından vurulur (Longo 26, Sereno 208), ancak o da çatışmaya devam eder.

21 *Yazışmalar*, Cavalli 1560, 292; Crescenzio 53; Foglietta 365; ve krş. Caracciolo, üst, böl. XXX n. 1 ve Pantera 83-4. Venedik ve Batı siperliklerinin farkı: Cristoforo da Canal'a göre Batılılar daha sağlamdı; "dört parmak kalınlığında ceviz ağacından" ve göğüs hizasına kadar yüksektiler; Venediklilerinki ise, "köknar ağacından ince levhalardı ve kemer hizasına kadar geliyorlardı."

bilir platformlardı (bugün de "bordalama" için halen kullanılan terimdir). Türk kadırgalarında bulunmayan bu "rembata kaleleri" Caracciolo tarafından zaferin nedenlerinden biri olarak gösterilir. Aslında gerçek rembatalar Batı kadırgalarında bulunurlardı; Venedikliler bunun yerine daha küçük bir yapı koyarlardı ve rembatalar Türk kadırgalarının bazılarında da bulunurdu. Çeşitli kaynaklara göre, Cezayirli korsanlar kalyatalar dışındaki gemilerinde bunu kullanırlardı. Her ne olursa olsun, düşmana göre daha yüksekte bulunmanın piyadelerin performanslarını artırdığı aşikârdı. Rembatalar aynı zamanda pruvadaki bataryalar ve platformun altında bulunan topçular için de avantajlıydılar; böylelikle düşman ateşinden daha iyi korunuyorlardı; Türklerse açıkta duruyor ve sonuçta topçuları Hıristiyanlar için daha kolay hedef oluyorlardı.[22]

Miğfer, zırh giyen, tüfekle donatılmış, silah gücünden en iyi şekilde yararlanan, tahta perdelerle korunan Hıristiyan piyadeleri, sayı olarak net bir azınlıkta olan, tüfeği belki ok ve yaydan daha az kullanan ve her türlü korumadan yoksun olan düşman gücüne göre, göğüs göğüse çarpışma öncesinde kesinlikle büyük avantaja sahipti. Paruta bu durumu şu sözlerle ifade ediyor:

> Bizim donanmamız, donanımsızlarla savaşıyordu. Türkler ellerinden geldiğince ok ve yay kullanıyor, bizimkileri bunlarla yaralıyorlardı ama yine savaşmaya devam edebiliyorlardı. Tüfekçilerimizin atışları ise, hepsi öldürücüydü; ne ritim ne de atış olarak güçlerini kaybediyorlar; Türk okçuları ise elleriyle sürekli yay germekten yorgun düşüyorlardı.

Başka bir Venedikli tarihçi Tiepolo, Türklerin daha çok ok ve yayla, Hıristiyanlarınsa kendilerini sipere alarak tüfekle çarpıştıklarını görerek, bu şekilde yapılan bir düello sonunda Türk kadırgalarının doğal olarak yarı yarıya boşaldıklarını belirtiyor ve "bazı kadırgalarda adamların eksildikleri görülünce elde kılıç ve başka silahlarla kadırgaya çıkılıp geri kalanlar öldürülüyor veya esir alınıyorlar, böylece kadırga ele geçiriliyordu."[23]

---

22 Caracciolo 31, Capponi 2008, 161, Nicolay 63, Foglietta 366, Pantera 46-8, Cristoforo da Canal 77.

23 Paruta 294 ve hemen aynı ifadeyle Foglietta 364-5; Tiepolo alıntı, Quarti 642.

Denizdeki kumandanlar ertesi sabah bundan pek emin olmasalar da, İnebahtı Savaşının dinamiği dehşet verici halde basit ve kaçınılmaz görünüyor. Felaketten onlar gibi kurtulmuş olan Türklerin de bunun sebepleri hakkında herhangi bir kuşkuları yoktu. Henüz 1573 yılında, yani savaştan bir buçuk yıl sonra barış görüşmeleri için İstanbul'a gitmiş olan Garzoni Türklerin Eflak ve Boğdan (Moldovya) madenlerinden çıkartılan demirle çılgınlar gibi tüfek ürettiklerini görmüştü: "İstanbul'da kaldığım altı ay içinde altmış binden fazla tüfek yaptılar (...) ve donanmanın harap olmasından sonra çok sayıda yapmaya başladılar; ok ve yay kullandıklarına göre, bunu yapmaları saçmalık." Babıâli'nin eyalet sancaklarına gönderdiği emirlerde bütün sipahilerinin tüfek kullanmayı öğrenmeleri isteniyor ve mangalarda artık resmen iki tüfekçi ile bir okçu bulunacağı belirtiliyordu. Tüfek kullanmayı bilen herkes gönüllü olarak başvuracaktı; ellerinde tüfek bulunan Hıristiyan tebaa bunları yetkililere teslim edecek, aksi takdirde hapse girecekti. Ertesi yıl İnebahtı'da yeniden yapılanan filo hakkında Fransa büyükelçisi şaşkınlıkla şu yorumda bulunuyor: "Yirmi beş bin tüfekçi var; evvelce böyle bir şey imparatorlukta hiç görülmedi. Generalleri olan Uluç Ali onlara ok ve yaylarını evlerinde bırakmalarını öğretti; bu tecrübeyi son İnebahtı Savaşında öğrendiğini söylüyormuş." Ders alınmış, ama bedeli çok pahalı ödenmişti.[24]

24 *Yazışmalar*, Carzoni 1573, 422; Charriere III, 272; Agoston 2005, 54; Panzac 2009, 38-9.

Bölüm 32

Hıristiyanlar zaferin farkında oldukları kadar verdikleri kayıpların büyüklüğünün de farkındadır ve ganimeti paylaşmak için aralarında kavga ederek geri dönerler. Bu arada yaralılar sinekler gibi ölmektedir ve Türk esirleri bekleyen son çeşitlidir; kimi fidye karşılığında kurtulur, kimi ise yakılarak öldürülür.

Hıristiyan komutanlar daha ilk başta çok büyük bir zafer kazanmış olduklarının farkına vardılar. Hemen her kadırganın yedeğinde ele geçirilmiş bir düşman gemisi vardı ve sayıları tam olarak hiçbir zaman bilinmese de, kaçabilenler çok azdı. 9 Ekimde Caetani şunları yazıyor: "Ele geçirilen kadırga sayısı yüz elli; kırk tane de battı veya yandı. Bütün korsanlar ve önemli adamlar öldü." Aynı ayın 11'inde Marcantonio Colonna'ya göre, "Batmayan ya da yanmayan yüz altmış düşman kadırgası sayıldı." Onları Pompeo Colonna ve Romegas'la birlikte sayan Giambattista Contarini şöyle belirtiyor: "161 kadırga, altı büyük kalyata saydık; otuz otuz beş tanesi yanmış veya kaçmış olabilir." Komutanların raporlarındaki sayılar biraz el yordamıyla yapılanlardı. Don Juan'ın krala gönderdiği raporda ise 170 kadırga ve 20 kalyata yakalandığı yazılı; diğerleri "bu denizde yanarak battı." Venier'in savaştan hemen sonra gönderdiği ve Venedik'e 19 Ekimde ulaşan raporu okuyan Facchinetti şunları yazıyor: "200 Türk kadırgasından yüz sekseni, 180'i diyorum, yakalandı ve şimdi Hıristiyanların ellerinde" 35 tanesi batmış, beşi ise kaçmıştı.[1]

1 Caetani 135 ve 141; AV 1571, 227v; Relación 248 ve 268; Venier'in mektubu: Nunziature X, 70 ve Quarti 675.

Daha sonra yazılanlarda da bunlar gibi çelişkili sayılar bulunuyor. Sereno o akşam Hıristiyan filosunun yedeğinde en az yüz kırk düşman kadırgasıyla limana girdiğini, yaklaşık elli tanesinin kaçtığını, diğerlerinin ise battığını ya da yandığını yazıyor. Don Juan'ın raporlarını izleyen Caracciolo, yakalanan 170 kadırga ve 20 kalyatadan, "küçüklü büyüklü" 25 kadırganın yandığından veya battığından bahsederek, yedisi Uluç Ali'ye ait 36 geminin kaçmış olduğunu hesaplıyor. Contarini, birçok gemi çok kötü durumda olduğundan yedeğe alınmayıp imha edildikten sonra yapılan ganimet paylaşımına dayanarak, "çoğunun içi ekmek, katran, tereyağı, pirinç, bakla" dolu olan 117 kadırganın ve 13 kalyatanın alındığını ve 80 geminin batmış olduğunu söylüyor (bu sayıyı nasıl bulduğu belli değil); "Kaçan kadırga sayısının kırk kadar olduğu sanılıyor." Bu sayılardaki belirsizliği artıran etmen (Requesense'in belirttiği), savaşı izleyen günlerde karaya oturmuş kadırgalara rastlanmasıydı. Bunlar, kaçmak veya 7 Ekim gecesinde çıkan fırtınadan kurtulmak için karaya çıkan mürettebat tarafından terk edilmiş kadırgalardı.

Zaferin boyutlarını gösteren diğer sayılar, ölülere, esir alınanlara ve kurtarılan Hıristiyan esirlere ait olanlardı. Don Juan'ın raporuna göre 30.000 düşman öldürülmüş, 12.000 Hıristiyan kurtarılmıştı; Venier'in raporu ise zaferi, "XX bin Türkün öldürülmesi, çok sayıda esir alınması ve XV bin Hıristiyan esirin kurtarılmasıyla" duyuruyordu. Kaynağı belirsiz ve daha kuşkucu bir yazıda şöyle deniyor: "Türk donanmasında ölenlerin sayısını tam olarak bilmek mümkün değil; denizde boğulanların veya kılıçtan geçirilenler çok fazlaydı; sayı saymakta becerikli olan kimilerine göre bunlar 20.000 kişidir ve ölen sayısının beşte biri kadar da esir alınmıştır." Sıcağı sıcağına verilen sayılardan sonra, daha kesin rakamlara ulaşabilmek için esirlerin sorgusuna geçildi ve bunun için ölen en önemli kişilerin (elbette isimleri değil, görevleri yazılarak) listesi düzenlendi: Midilli sancakbeyi öldü; Sakız sancakbeyi öldü; Rodos sancakbeyi öldü; Kavala sancakbeyi öldü; Nafplion sancakbeyi öldü...[2]

2 n. 1'de belirtilen kaynakların dışında, Setton 1060; Relación 249 ve 253-4; Caracciolo 42-43; Sereno 217; Molmenti (b), VIII.

Aralarında birçok kadının da bulunduğu büyük sayıda Hıristiyan esirin kurtarılması, galip gelen taraf için bir gurur kaynağı oldu; Türk filosunun yaz mevsimi boyunca Ege adaları ve Adriyatik'te çok sayıda esir aldığı düşünüldüğünde, bu inandırıcı geliyor. Kefalonya'nın Venedikli yöneticisinin raporuna göre sadece o adadan 2500 kişiyi alıp götürmüşlerdi ve "eğer zafer kazanılarak hemen hepsi serbest bırakılmamış olsalardı" adanın nüfusu oldukça azalacaktı. Marco Quirini'nin ele geçirdiği iki kadırgada Ülgün ve Bar'da yakalanmış "kimi asker, kimi köylü" birçok erkek ve kadın vardı. İspanyol *Granada*'nın yakaladığı üç kadırgadan 227 Hıristiyan forsa ve "Türklerin Venedik topraklarından yakaladıkları yirmi yedi Rum ve Venedikli kadın serbest bırakıldı. Hatta Onorato Caetani önceki yıl Lefkoşa'da esir alınan bazı soylu kadınları kurtarmıştı; patronları bunlar kendileriyle birlikte kadırgalarına bindirmişlerdi. Caetani annesine yazdığı mektupta bunu ele geçirilen kadırgalardan veya öldürülen düşmandan daha değerli kabul edebileceğini ifade etti.[3]

Hıristiyan komutanlar ilk saatlerin heyecanından sonra kendi kayıplarının boyutlarını öğrenmek istediler ve durumu anladıklarında duydukları heyecan biraz soğudu. Kaybettikleri kadırga sayısı çok azdı, ama gemilerdeki şiddetli çatışmalar yüzünden ölen ve yaralananların sayıları çok fazlaydı. Venedik'e ulaşan ilk rapor, "6-8 kadar Venedikli ile birlikte yönetici Barbarigo'nun öldüğünü" söylüyordu; daha sonra bu sayı, 17 kadırga kumandanına, yani toplamın altıda birine kadar çıktı. Batı kadırgaları için elimizde mukayese edilebilir bir veri bulunmuyor; Venedikli tarihçiler, kayıpların hemen hepsinin cumhuriyetin mürettebatından olduğu efsanesini tekrarlamayı sürdürüyorlar. Ama Juan Andrea'nın sekreterinin yazmış olduğu ve rastlantı eseri korunabilmiş bir mektupta sadece Doria'nın 11 kadırgasından ikisinin komutanının ölmüş olması haberi bile bu tezi çürütmeye yeterlidir: "Doria"

3 Lamansky 612; AV 1571, 225v; Cajal 141; Caetani 139; bir tanığa göre (Codoin III, 226), serbest kalan mahkûmlar arasında 2000 İspanyol da vardı. Sereno'ya göre (221-2), serbest kalan Hıristiyan sayısı on binden fazlaydı. Arpacı 40'taki başka bir Relación versiyonu, "Çeşitli ülkelerden çok sayıda Hıristiyan esir kurtarıldı; bunların ne kadar oldukları anlaşılamadı, ama 15.000 kişi öldü," diye yazar.

kadırgasının komutanı Giacomo da Casale ve "Marchese" kadırgasının komutanı Santo Pietra."[4]

Ölen ve yaralananların toplam sayıları da ilk günlerdeki iyimser görüşlere karşılık zaman içinde yükseldiler. Savaşın ertesinde Caetani, "üç bin ölü, sekiz bin yaralı" diyordu; daha sonra Venediklilerin kaynakları olağanüstü kesinlikte bir yargıyla 324 subayın ve denizcinin, 925 bekârın, 2274 kürekçinin ve 1333 askerin, yani toplam 4856 kişinin ölmüş olduğunu hesapladılar. Bunlara 294 subay ve denizci, 680 bekâr, 2490 kürekçi ve 1087 asker olarak toplam 4551 yaralı eklendi. Şimdiye kadar yaptığımız hesaplamalar güvenilir oldukları takdirde Venedikliler ölenler ve yaralananlar olarak, askerlerin % 56'sını, bekârların % 40'ını, kürekçilerin % 30'unu ve denizcilerin % 18'ini kaybettiler ve bu da savaşa katılan her kategorinin gittikçe düşen etkinliği anlamında güzel bir ipucudur; bununla birlikte, daha az sayısal üstünlüğe sahip olan Venediklilerin büyük çabalarıyla kendi zaferlerini koparıp almış olmalarının da bir delilidir.[5]

İspanya ve Papalık kadırgalarındaki kayıplar gerçekten de daha az oldu. Asıl şaşırtıcı veriler Cenova gemilerindendi: Juan Andrea Doria'nın 11 kadırgasından sadece 74 kürekçi, Cenova Cumhuriyetinin üç kadırgasındansa bir kişi öldü. Spinola, kadırgasındaki bir çatışma sonunda "Pupadan pruvaya kadar her yer kan içindeydi" dedikten sonra, "Bir komutan ve İspanyol bir şövalye dışında ölen olmadı, ama ağır yara alanlar sonradan öldüler," diye belirtiyor. Üç kadırganın bilançosu sadece yaralananlardan ibaretti: "Bizim kürekçilerimizden ölen olmadı; *Capitana*'daki denizcilerden çok yaralı vardı, ama hiçbiri ağır değildi; *Patrona*'da denizcilerin çoğu yara-

4 Nunziature X, 70; Longo 26, Venier'in raporunu kaleme alır, Molmenti (b), V ("İspanyol komutanlardan ölü ya da yaralı yok; sadece Bay Paolo Giordano Orsino, bir okla yaralandı"); Vargas Hidalgo 771. Santo Pietra başka kaynaklarda Francesco Santa Pietra olarak geçiyor. Venedik kadırgalarında ölen subay ve yöneticilerin sayılarında uyumsuzluk var: 15, Longo 26, Barbarigo dahil 17, Diedo 217, Barbarigo hariç 17, Contarini 55r, 18, Caetani 136; diğer listelerde 14 (Corazzini 6) veya 16 (Molmenti VII).

5 Caetani 136; düşük farklarla Venediklilerin kayıpları, AV 1571, 224v, Molmenti VIII ve Corazzini 6; bunun üzerine Contarini 55r dayanıyor; krş. Diedo 217 ve Longo 26. Askerlerin 4300 olan toplam sayısı yerine, sadece kadırgalara bindirilen 3100 ile 3400 arası hesaplanarak, mavnalardakilerin sayıları hariç tutuluyor ve böylece kayıp sayısı korkunç şekilde % 71-78'e yükseliyor.

lıydı, ama kürekçilerin bir şeyi yoktu; *Diana*'daki yaralıların çoğu denizciydi, sadece bir kürekçi yaralanmıştı." Kargaşa başladığında savaşa dahil olan Santa Cruz'un kadırgaları da az zarar gördüler. Bunlardan birinde bulunan ve Kaptan Paşanın baştardasının yakalanmasına katılan bir İspanyol, "Bütün kadırgada altı yaralımız vardı ve hiç ölen olmadı," diyor.

Savaş hattının ortasında bulunanlar ile Uluç Ali'yle çarpışan Sicilya ekibindeki komutanların baştardalarının verdikleri kayıp çok daha büyük olmuştu. Caetani *Real*'de, "çok sayıda insanın öldüğünü" ve Colonna'nın *Capitana*'sında yetmiş ölü olduğunu yazıyor. Don Juan de Cardone ise krala şöyle bildiriyor: "Majestelerinin kadırgalarındaki çatışmaların nasıl geçtiği ölenlerden görülüyor ve bazı Sicilya kadırgalarında sağ kalanların sayıları on'dan az (...). Sicilya "tercio" askerlerinden 600'den fazlasının öldüğüne veya yaralandığına eminim;" yani bütün askerlerin üçte biri. Requesense onu onaylıyor: "Sicilya terciosundan sağ kalan çok az; bazı birliklerden hiç kurtulan olmadı." Ancak bu bölük pörçük tanıklıklar toplam sayıya ulaşamıyorlar. Savaşın hemen ardından elden ele dolaşmaya başlayan ve hiçbir zaman yalanlanmayan, bugün ise Vatikan Arşivinde bulunan tek resmi kaynak olan bir yazışma, toplam sayılar olarak, Vatikan kadırgalarında 800 ölü, 1000 yaralı ve kralınkilerde ise 2000 ölü, 2200 yaralı olduğunu belirtiyor. Bu durumda, her Venedik kadırgasındaki 46 kişiye karşılık İspanyol kadırgalarında 25 ölü vardı; en büyük zarara uğrayanlar, her birinde 25 kişinin öldüğü Vatikan kadırgalarıydı; ama toplam 12 kadırgadan ikisinin mürettebatı Uluç Ali'nin adamları tarafından kılıçtan geçirilmişlerdi.[6]

Hıristiyan komutanlar verdikleri kayıpların boyutunu öğrenmeden önce büyük bir işler başaracaklarını düşünüyorlardı. Don Juan toplantıda İnebahı Körfezinin girişinde bulunan kalelere saldırmayı önerdi; bunu yapabilirlerse büyük bir stratejik başarı elde etmiş olacaklardı. Venier Oniki Ada'ya doğru gitmek istiyordu. Oraları aldıktan sonra Kıbrıs'ı işgal ederek fırsat buldukları her yeri yakıp yıkacaklardı. Diğerleri daha büyük planlar yapıyor-

6 Capponi 2008, 237 ve 243, Spinola, Codoin III, 226, Caetani 135-6, Contarini 55r, Arroyo 358, Garcia Hernan 1999, 36, Civale 2009, 103; ve krş. Relación 221: Sicilya tercioslarının kayıpları.

lardı, ama durum anlaşıldıkça bunlardan da vazgeçmek zorunda kalındı. 9 Ekimde Caetani, "Çok yaralımız olduğu için, önceden düşündüğümüz gibi İstanbul'a kadar gidemeyeceğiz," diye yazdı ve iyimserlikle devam etti: Avlonya, Dıraç, Herceg Novi ve Adriyatik'te bulunan diğer bütün Türk topraklarını almakla yetineceğiz. Kaybın büyüklüğünün etkisi, ertesi gün ilk olarak don Juan'ın yazdıklarında da kendini gösterdi; Krala, "Her gün daha fazla kayıp vermiş olduğumuz anlaşılıyor," diye yazıyordu.[7]

Bu da yetmiyormuş gibi, filoda yiyecek azalmış ve mevsim artık çok ilerlemişti. İlk heyecanlarını atlatan komutanlar bu yüzden ellerindekileri ve ganimeti sağ salim geri götürme kararı aldılar. Ayın 13'ünde filo Santa Maura'da toplandı ve don Juan epey düşündükten sonra Asconia della Cornia, Gabrio Serbelloni ve diğer komutanları kaleyi kontrol etmeye gönderdi. Bunlar döndüklerinde kalenin bataklık üzerinde bulunduğunu ve topları yerleştirmek için en az on gün gerekeceğini bildirdiler. Bunun üzerine tartışmalar sona erdi ve birkaç gün süren ganimet tespiti işlerinin ardından filo Korfu'ya hareket ederek 23 Ekimde oraya ulaştı. Don Luis de Requesens burada Venedik'e dönüş kararını bildiren ve gerekçesini açıklayan bir mektup yazdı:

> Bay don Juan daha ileri giderek İnebahtı'yı istila etmeyi çok arzu ediyordu, ama donanmasını incelediğinde çok sayıda yaralı ve hasta olduğunu gördü ve zaferden sonra çok büyük yağma ve kargaşa olduğundan, sağlıklı olanların da yeterli silahı bulunmuyordu.

Caetani, "Bizde, beklenenden çok daha fazla yaralı olduğu görüldü (...), bundan başka, çok az peksimet kalmıştı," diye yazıyor; "ve bu yüzden geri dönmekten başka yapacak bir şey yoktu." Yaralıların sayısının öğrenilmesinin hepsinde uyandırdığı şaşkınlık özellikle ilginçtir, çünkü bu, çatışmanın şiddetine rağmen savaş sırasında ta baştan beri herkesin işlerin iyi gittiği ve galip gelmekte oldukları hissine kapılmış olduğunu gösteriyor.[8]

---

7 AV 1571, 225r; Caetani 137-9; Sereno 217; Aparici 26. Barbarigo'nun ölümü de dehşet yaratır ve Venediklilerle birlikte olmak daha zorlaşır: Colonna, Quarti 687.

8 Caetani 142; Sereno 220-1; Molmenti (b), VIII; Arroyo 362-4; ve krş. Murillo, Codoin III, 226, 9 Ekimde: "Eğer mevsim böyle ilerlememiş olsaydı, kesinlikle İstanbul'a kadar giderdik veya en azından bütün Yunanistan'ı ve bu Mora'yı

Kutsal İttifak Gücünün komutanları geri dönüş kararı almakla kamuoyunun eleştirilerine maruz kalacaklarının farkındaydılar. Don Garcia de Toledo zamanında don Juan'ı acı bir öngörüyle, herkesi memnun etmenin imkânsız olduğu konusunda uyarmıştı: "Zaman gelip de düşman donanmasının yarısını ele geçirdiğinde, neden hepsini almadın, diye bağıracaklardır; bunu da yaptığında, bu defa, neden İstanbul'u da almadın diye yakınırlar." Ve gerçekten de böyle oldu. Sereno yıllar sonra anılarını kaleme alırken masa başındaki stratejistler hakkında hissettiklerini gizlemiyor. Zafer kazanmış komutanları oturdukları yerden onları Mora ve Eğriboz'u, Oniki Ada'yı ve İstanbul'u almadıkları için eleştiriyorlardı. Eğer o saygın gevezeler orada olup, "kadırgaların savaş sonrasındaki durumlarını görselerdi, onlar Messina'ya götürülürken çekilen güçlük ve tehlikeleri yaşasalardı, donanmanın Korfu'ya giderken çektiği açlığı onlar da çekselerdi," işte o zaman kendileri de o değerli komutanlarla aynı görüşü paylaşırlardı.

Aslında don Juan, Venier ve Colonna'nın başka yapacak bir şeyleri yoktu. Peksimet stokları tükenmişti, insanlar düşman gemilerinde buldukları bakla ve pirinçle yaşıyorlardı. Kadırgaların çoğunun kürekleri kaybolmuş, savaş sırasında ya parçalanmış ya da denize düşmüşlerdi ve çoğu gemi su alıyordu; tıka basa dolu olan Grifone kadırgası Korfu yolunda batma tehlikesi yaşamış, Caetani ve Sereno'yu da kendisiyle birlikte çekip götürmesine az kalmıştı. Ateşler içinde yatan ve aldığı darbe yüzünden başı ağrıyan Provana krala yazarak, *Margarita* kadırgasının yerine Türklerin gemilerinden birini alınması gerektiğini bildirdi: "Artık yola devam edecek durumda değil." *Real* de harap haldeydi ve Napoli'ye geldiklerinde onu parçalamaya karar verdiler; yalnız, don Juan geminin kıç tarafını hatıra olarak tutmak istiyordu. Hatta altı kalyatadan dördünü, "çok gerektiği için" Venedik'e göndermek zorunda kaldılar. Zafer kazanan filo savaşta çok az gemi kaybetmiş olsa da, gördüğü zarar ve özellikle insan kaybı onun gücünü neredeyse yarıya indirmişti. Beraberinde on bir yeni kadırgayla

---

alırdık; ama artık kış geldi ve vazla erzağımız kalmadı." Kuşatma toplarının mecburen insa gücüyle taşınmaları gerekiyordu, çünkü filoda at bulunmuyordu ve sonrada bu bir hata olarak gösterilerek şikayet konusu olacaktı: Garcia Hernan 1999, 134.

Korfu'da bulunan filoya gelen Körfezin yöneticisi Filippo Bragadin, Venier'in 119 kadırgası olduğunu, ama "savaş sırasında birçoğu öldüğü ve yaralandığı, salgın yüzünden çoğu da hasta olduğu için" elindeki kürekçi ve denizcilerle askerlerin sayısının ancak yetmiş, yetmiş beş kadar olduğunu bildirdi.

Savaşın başında serbest bırakılan forsaların çoğu, verilen sözlere güvenmeyerek, bir şekilde ortada kaybolmuşlardı. İyi de yapmışlardı, çünkü doğrudan tanık olarak bildiğimiz tek kişi Toskanalı Scetti kadırgasına geri döndü ve tekrar zincire vurulduktan sonra daha uzun yıllar öyle kaldı; ama hepsi onun gibi saf olmadı. Venier forsalarının cezalarını silme sözünde durdu, ama özgür ve ücretli kürekçiler olarak kadırgalarda kalmaları şartıyla; ancak kısa süre sonra çoğunun kaçtığını anlayarak, yakalandıkları takdirde on yıl küreğe mahkûm edilmelerini emretti. Requesens forsaların "çok iyi savaşmış olduklarını ve yeniden zincire vurulmalarının doğru olmadığını" söyledi; ama zaten bunlar her tarafa dağıldıkları için kimseyi yakaladıkları yoktu. Kasımda don Juan krala yazarak, ölü ve yaralılar yüzünden kadırgalarında kürekçi kalmadığından, el atabildiği bütün forsaları göndermesini istedi. Silah da eksikti: Comendador Mayor, Milano'da bunların acil olarak üretilmelerini istedi, çünkü "birçok tüfek namlusu parçalanmış, ölen ve yaralananların silahları kaybolmuş, sağ kalanlarınkiler suya düşmüş, diğerleri ise çalınmıştı."[9]

En trajik durumda olanlar, peş peşe ölmekte olan yaralılardı. Santa Maura'daki mola sırasında bunlardan çok ölen oldu ve denize atılan cesetleri dalgalarla kıyıya vuruyor, kötü sağlık koşul-

9 Codoin III, 22 ve 36; Caetani 144; Sereno 203, 218-22: March 6/1; AV 1571, 229r; (ama Margarita savaştan önce de çok kötü durumdaydı. 14 Ağustosta Provana şöyle yazıyor: "Önceden adı Moretta olan Margarita kadırgamız darbeye dayanamaz, çok su alıyor ve bu da çok tehlikeli, tahtaları çok eski olduğundan çivi tutmuyor," Promis 45); Nicolini 416 ve 420; Molmenti (b), XXXI, XXXIII (24 Aralıkta Venier: Kullanılabilir kadırga sayısı 83; her birinde 160 kürekçi var), XLVI; Nunziature X, 111. Forsaların firarı için ayrıca bkz. Caracciolo 45: "Donanmamızdaki birçok forsa, don Giovanni kendilerine af sözü verdiği halde bunu beklemeden firar ediyor" ve Scetti 118: "Birçoğu, zincire vurulmaktan kurtulmak için diğer kadırgalara atladılar, ama komutanları onlara söz verince, buna güvenerek kadırgalarına döndüler." Ama Spinola, "Çünkü birçok Hıristiyanın zincirini çözdüler, bazıları eksikler ama onlar da geliyorlar," diyordu.

larıyla enfeksiyona sebep oluyordu. 7 Kasımda Venier gemilerde sürekli insanların öldüklerini ve salgın hastalık baş göstermesinden korktuklarını yazdı. Birkaç gün sonra Requesens II. Felipe'ye yazarak, Napoli ve Sicilya krallıklarının bakımevlerinin yaralanan ve kolunu bacağını kaybedip sakatlanan askerlerin ayrılmalarını istedi; ama savaşta ölenler onlardan fazla olduğundan, sayılarının çok olmayacağını da ilave etti. Ölenler sadece zavallılar değildi: Sereno, *Colonna*'nın komutan gemisinin subayı Orazio Orsini di Bomarzo'nun ve Vicovaro'dan Virginio Orsini'nin isimlerini anıyor; bunlardan ilki baldırından iki tüfek kurşunuyla, diğeri yine tüfekle bir kolundan vuruldular ve kısa süre sonra ikisi de öldü.[10]

Kale çok küçük olduğundan ve kent Türkler tarafından birkaç hafta önce yakıp yıkıldığından, çok sayıda hastayı ve yaralıyı Korfu'da tutmanın mümkün olmadığı anlaşıldı; bu yüzden Venier dört kadırgasını boşaltarak karaya çektirip çadır bezleriyle üzerlerini örterek geçici bir hastane hazırlattı. Her beş yaralı veya hastanın başına ihtiyaçlarını karşılaması için mürettebattan birini bıraktırdı; berberler bunları kontrol etme emri aldılar, ayrıca Venier özel doktoruyla cerrahını görevlendirdi; kadırga subayları ("kimi isteyerek, kimi elinden geldiğince, kimi de söylenerek")[11] masrafları karşılayacaklardı. Batı kadırgaları kısa bir süre sonra yaralılarla Messina'ya hareket ederek henüz hayatta olanları orada indirdiler. Messina'daki hastane 1571 Kasımıyla 1572 Şubatı arasında tıka basa dolu olduğundan yöneticiler toplantılarını San Domenico Manastırında yapmak zorunda kaldılar; şehir yönetimi, "Donanma bu kentte ölen askerlerini gömmek için büyük masraf yaptı," diyordu.[12]

Ama hepsi için umut yoktu, bu yüzden İspanyol ve Venedik kadırgalarında kalan son yaralıları Cenova'daki hastaneye kadar taşımak zorunda kaldılar. Bu ani akın Cenova'da da büyük sorunlar yarattı. 12 Aralıkta Elçi Padilla, krala, hastane yetkililerinin bütün yaralıları kabul etmeleri için don Juan'ın yetkisini kullanarak, masrafları kralın karşılayacağı sözü verdiğini yazdı; ama

10 Caracciolo 48, Molmenti (b), XVIII, Nunziature X, 90, March 6/1, Sereno 215; Orazio Orsini için bkz. Manfroni 1897, 472 n.

11 Venier 318.

12 Arenaprimo 1886, 45-6 ve Arenaprimo 87-92; Civale 2009, 90-4.

hastanenin yeterli imkânı yoktu ve "önceden birinin başına geldiği gibi, eğer Majestelerinin vassallarının sokak köşelerinde ölmeleri istenmiyorsa," İspanya'dan acilen para gönderilmesi gerekiyordu. Padilla, Cenova'ya 190 İspanyol ve Almanlarla İtalyanlardan 250 kişinin yatırıldığını hesaplıyor; "ama gereken herkes yatırılabilseydi, bu sayı çok daha fazla olurdu." Neyse ki kimileri iyileşiyordu. Padilla kraldan bunlar için ayakkabı, bir gömlek ve biraz para talep ederek, bunları Lombardia'ya doğru göndermesini istedi.[13]

Marcantonio Colonna'nın keyfi yerindeydi. Savaşın başarılı sonucu onu haklı çıkarıyor, önceki yıl filonun başında bulunduğunda izlemiş olduğu stratejiyi de doğruluyordu. 9 Ekimde Petala adasından şunları yazıyordu: "Venediklilerin yine bildiğimiz gibi, Türklerinse sıradan insanlar oldukları görüldü (...) Bunu geçen yıl da, bu yıl da fark etmiştim ve benimki ne olağanüstü bir hayal ne de tedbirsizce bir düşünceydi; geçen sene olduğu gibi bu sene de haklıydım ve bu şeytanın sebep olduğu bir hayal değildi." Zamanında hedefi olduğu eleştiriler olaylarla mükemmel şekilde çürütülmüşlerdi. Kardinal Espinosa'ya, "Majesteleri," diye yazdı, "önceki yıl yaptığımın çılgınlık olmadığını anlayacaklardır, düşmana göre fazladan kırk gemimiz vardı ve başa baş kazandık."[14]

Zafere rağmen diğerleri fazla iyimser değillerdi. Yapısı gereği fazla heyecanlı olmayan Juan Andrea Doria, temsilcilerine yazarak, artık savaş tehlikesi geçtiğine göre, kadırgalarının sigortasını kasım ayı için yenilememelerini istedi. Don Juan Granada'dan toplanan Tercios askerlerinin kumandanı don Lope de Figueroa'yı Sekreteri Juan de Soto'nun aceleyle kaleme aldığı savaş raporuyla birlikte krala gönderdi. Prens, hemen elden ele dolaşmaya başlayan ve baskısı da yapılan metinde önemli işler yapan bütün centilmenlerin listesini çıkarmış, ama bütün isimlerini tek tek yazamamıştı ve kendi isimlerini burada görmeyenler bundan alındıklarını belirttiler. Burada kötü olan, raporda savaşın yaklaşmasıyla don Juan'ın Santa Cruz Markizi ve don Juan de Cardona'nın yoklukları yüzünden endişe duyduğunun yazılı olmasıydı.

13 Vargas Hidalgo 782. Yaralılara muamele hakkında diğer kaynaklar Garcia Hernan 1999, 25-30'da gösterilmiş.

14 Guglielmotti 227 ve 237n.

Bundan çok üzüntü duyan iki centilmen Requesens'e durumu bildirerek onu yorucu bir yatıştırma işine girişmeye mecbur ettiler.[15]

Bu rapor, don Juan'la Sebastiano Venier arasındaki bitmek bilmeyen münakaşalardan birine daha sebep oldu. Caracciolo'nun duyduğuna göre, rapor İspanyolca yazıldığı için Venier imzalamak istememişti. Bunun yerine Venedikli general, don Juan'a danışmaya gerek görmeden memleketine zaferi duyuran kendi raporunu gönderdi. Buna alınan prens kendi izni olmadan filoyu terk eden Venedik gemilerini yakacağı tehdidini savurdu. İgumenitze'nin idamından sonra o ikisinin arası bir daha düzelmemişti ve Venier kendi yerini almış olan Barbarigo'nun ölümünden sonra don Juan ve Colonna'nın kendisini davet etmeden toplantılar yaparak kararlar almasına çok öfkeleniyordu.[16]

Başka sürtüşmeler daha trajik sonuçlara sebep oldu. Her ikisi de Romalı centilmen olan Venedik piyadelerinin komutanları Albay Prospero Colonna ve Pompeo Giustini da Castello'nun ilişkileri öteden beri iyi değildi; Korfu'ya geldiklerinde Prospero Pompeo'nun gemiden inmesini bekledi ve diğeri selam vermeden önünden geçerken ondan şapkasını çıkarmasını istedi. Pompeo elini kılıcına attı ama çekmesine fırsat kalmadan Colonna kafasına bir yumruk indirip onu öldürdü. Hemen sonrasında katil prens bir firkateye atlayarak hiçbir şey olmamış gibi çekip gitti; daha sonra olayı kendi yorumuyla nakletmesi için Kont Sarno ve Lelio de Massimi'yi Venier'e gönderdi. Yaşlı ve öfkeli general onların anlatılarını dinledi; "Böbürlenmek dememek için, kibirli, daha doğrusu aşağılayıcı sözlerdi ve onlara karşılık vermemek için kendimi tuttum." Ama Prospero Venedik adaletinin peşine düşmek istemeyeceği kadar saygın bir kişilikti, bu yüzden Venier yorumlarını kendine sakladı ve olay unutuldu.[17]

---

15 R. Savelli, voce Doria, Giovanni Andrea, DBI; Requesens 52-4.

16 Belgeler, Molmenti (b), Caracciolo 52, Oreste 217-9.

17 Sereno 223-4, Venier 318. Giustini için bkz. Brunelli 2003, 8. Diğer kavgalar savaşla halledildiler: Provana, Torino'daki Venedik elçisinin kardeşi olan subayın, "Sağlıklı durumda olduğunu ve kadırgasında kahramanca çarpıştığını, kendisini mahkûm eden generalinin onu affederek barış yaptıklarını ve hakkında Venier'e olumlu mektup yazdığını, rakibi olan komutan Malipieri'nin savaşta öldüğünü" bildirir.

En büyük kavga ise ganimet meselesinde çıktı. Santa Maura'daki mola sırasında komutanlar bir envanter çıkararak ganimet paylaşımı için uzlaşmışlardı. Bugün olduğu gibi, o çağda İnebahtı'da da askerlerin sağ kalabilmekten sonra en önem verdikleri şey ganimetti. Savaşı kazandıklarını anladıklarından itibaren "Hıristiyanlar düşmanla çarpışıp onu öldürmeye çalışmaktan çok, onu bağlayıp soymaya odaklanmışlardı." Savaşa miğfer ve zırhıyla katılan ve çatışma sırasında gururla ellerini sallayan" Vatikan komiseri Monsenyör Grimaldi kadırgada üç dört askerin bir esirle uğraştıklarını ve birbirlerini öldürmeye çalıştıklarını görerek onları ayırmak için aralarına girdi, ama dengesini kaybederek Türkle birlikte denize düştü. Neyse ki, zırhın ağırlığıyla dibe gitmekten iyi bir yüzücü olan Türkün yardımıyla kurtuldu ve ikisi de gemidekiler tarafından güverteye çekildi. Savaşın ertesi gününün büyük bölümü de akıntının su yüzeyine çıkardığı cesetleri soymakla geçti. Sereno, rüzgârla kıyıya doğru göz alabildiğince uzaklaşan sayısız insan cesedini ve bütün denizcilerin, forsaların onları kancalarda kadırgalara çekerek üzerlerinde ne varsa "içinde para olan çantaları, paltoları, türbanları, deri örtüleri, içinde birçok ilginç şey bulunan kutuları" aldıktan sonra çıplak olarak tekrar denize attıklarını anlatıyor.[18]

Hıristiyan donanmasının her askeri, denizcisi ya da kürekçisi zengin olmak istiyordu ve ne kadar paranın, mücevherin onların ceplerine girdiği hiçbir zaman öğrenilemeyecek; don Juan yüz skudodan fazla alanın paranın üstünü teslim etmesi gerektiğini söyleyerek bir hata yaptı, çünkü o andan sonra bir daha hiç kimse ağzını açmadı. Çok miktarda ganimet toplanmış olduğu haberi orada burada konuşulmaya başladı; söylenenlere göre, Rodos sancağının komutan gemisinde dört şahin ve dört tazı bulunmuştu ya da diğer kadırgalarda, aralarında en az bir Kuran'ın da olduğu kıymetli kitaplar ele geçmişti. Birkaç komutan Türklerin yağmaladıkları adalardan aldıkları kilise çanlarını bulmakla övündüler. İspanyol *Granada* kadırgası bunlardan dördünü buldu; dokuz sıralı bir firkatenin sahibi olan Palermolu Cesare Rizzo Kıbrıs'tan "Türklerin zorla aldıkları" bir çanı şehrindeki Bakire Meryem Kilisesine bağışladı. Hiçbir şey bulamayanlar öldürülen

18 Contarini 53r, Sereno 209 ve 216.

veya yakalananları soyarak giysilerini ve türbanlarını aldılar. Padova lehçesinde bir dörtlük zaferi şöyle kutluyor: "Kanlı bir Türk giysisinin ya da türbanının satılmadığı hiçbir panayır veya pazar olmayacak."[19]

Sereno'ya kulak verirsek, ceplerini asıl dolduranlar daha az çarpışmış olanlardı. Kaptan Paşanın kadırgasında, *Rodos* komutan gemisinde ve özellikle Mustafa Çelebi'nin kadırgasında büyük miktarda altın ve gümüş ele geçirilmiş, soyulan her cesette bir şey bulunmuştu, çünkü Türkler alışkanlık olarak türbanlarının bir köşesine birkaç sikke dikip saklarlardı. Askerler cepleri altın dolu olarak Messina'ya geldiklerinde bunları hoyratça harcamaya başladılar. Sereno onları şu sözlerle kınıyor: "Alt tabaka insanları olup paradan anlamadıklarından ne yapacaklarını bilmiyorlardı;" satın alırken pazarlık yapmıyor, ödemeyi gösteriş olsun diye "sanki gümüş paraları kokuşmuş gibi" altınla yapıyorlardı. Ganimet toplamaktan çok savaşmayı düşünenlerin çoğu terhis olduktan sonra zor durumda kaldı. Vatikan kadırgalarının piyadeleri Napoli'de görevden ayrılırken yazıcılar ince ince hesaplar yaparak kullandıkları mühimmatı dahi onların borç hanelerine yazdılar; muhasipler aşırı cimrilik göstererek genelde zafer sonrası askerlere dağıtılan ikramiyeleri vermediler; böylece çoğunun cebinde beş para kalmadı ve evlerine dönmek için ya silahlarını sattılar ya da sadaka dilendiler.[20]

İnebahtı'da ganimet sorunu komutanlar arasında her savaştan daha fazla endişe sebebi oldu. Bunun birinci nedeni zafer gösterişi yapmaktı. Savaşın ilk raporuyla Roma'ya, oradan Madrid'e gönderilen don Lope de Figueroa, beraberinde Kaptan Paşanın üzerine 28.900 defa Tanrı'nın ismi işlenmiş beyaz sancağını götürdü. Felipe şöyle diyor:

> Onu büyük bir mutlulukla aldı. Harflerin anlamlarını öğrenmek istiyordu; ben harf olmadığını, onların büyük din adamlarının kutsamış olduğu Mekke Camii örtüsü olduğunu anlattım, zaten var olan harflerin de tüfek mermileriyle silinmiş olduklarını söyledim.

19 Caetani 143 ("para çoktu, ama bilinmiyor"); Baez 2007, 160; Capponi 2008, 229; Cajal 141; Salomone-Marino 1912, 27; Quarti 227-8; Sereno 226-7.

20 Sereno 226-8.

Don Lope'nin kendisinin de mutlu olmakta gerekçeleri vardı, çünkü sancağın karşılığında kral ona Santiago şövalye kıyafeti ve bin skudo gelir bahşetti. Evlerine ganimet götüren başkaları da vardı. "Trau Maria" kadırgasının komutanı Alvise Cippico, ele geçirdiği Osmanlı kadırgasından aldığı armayı aile sarayının girişine astı.[21]

En önemli ganimetler kadırgalar, onların topları ve alınan esirler olmuştu. Bunlar zaferin somut delileriydi, aynı zamanda büyük bir ekonomik değer ve askeri alanda hemen kullanılabilecek bir kaynak ifade ediyorlardı; bu yüzden paylaşımları da son derece önemli bir siyasi sorun oldu. Kutsal İttifak anlaşmasına göre ganimet, tarafların yaptıkları masrafa göre bölünecekti. Yani bu durumda yarısı krala, üçte biri Venedik'e ve altıda biri Papaya düşüyordu. Ancak savaş yasalarına göre başkumandan ganimetin onda birini kendine ayırarak paylaşım öncesinde bunu ödül olarak dağıtmak hakkına sahipti. Askerler arasında kök salmış olan bu gelenek anlaşma metnine ilave edilmemişti. Bu yüzden ortada bir belirsizlik vardı. Venier, ganimet paylaşımı sırasında tahammül edilemez şekilde kibirli ve küstah bir tavır takındığını düşündüğü don Juan'a çok öfkelenmişti; Requesens'e göre ise paylaşım, "bu işi aradan çıkarmak ve onları mutsuz etmemek için" özellikle Venediklilerin lehine yapılmış, bu arada kral zararlı çıkmıştı. Colonna'nın Doga yazdığı gibi, müttefikler arasındaki karşılıklı düşmanlık, "gerçek bir mucize eseri ve Tanrı'nın lütfuyla böyle bir savaşa gelinmeden önce belli olmuştu; ama aynı mucize, kazanç ve para hırsı yüzünden bizim aramızda gerçekleşmedi."[22]

18 Ekimde Santa Maura'da hazırlanarak sonraki günlerin kargaşasında bir zarar görmeyen ve resmi olarak açıklanan paylaşım tutanağı İnebahtı'da ele geçirilen ganimetin ayrıntılı listesini veriyor. Görmüş olduğumuz gibi, savaşta ele geçirilen kadırga ve kalyataların sayısı tanıklara göre yüz kırkla yüz seksen arasında gidip geliyordu. Ama bunların birçoğu çok kötü durumda olduğundan, hepsini o azgın denizde İtalya'ya kadar götürmeye değmezdi; bu yüzden, envanter çıkarılırken onları yakarak batırmaya karar verildi. Paylaşmak için geriye 117 kadırga ve 13 kalyata, 117

21 Rosell 208; Dona 134; Arroyo 361; Omasic 1974, 150.
22 Molmenti VII; Molmenti (b), V ve VIII; Requesens 54-5.

pruva topu, orta ve küçük kalibre 256 parça top, 17 taş topu ve 3486 esir kaldı. Neyse ki, zaten bunların yaklaşık yarısı İspanyolların, diğer yarısı da Venediklilerin ve Vatikan'ın elindeydi, bu yüzden hesabı düzeltmek için küçük oynamalar yapmak yeterli oldu. Herkes kendine düşen kadırgayı yedeğine almaya çalıştı, ama deniz dalgalı olduğundan bu hiç de kolay olmadı, çünkü yedektekiler boş olduklarından kontrol etmekte zorlanıyor, arkadaki kadırgalar devamı olarak öndekilere pupadan çarpıyorlardı ve daha kötüsünden korktukları için birkaç kadırgayı denizin ortasında bırakmak zorunda kaldılar.[23]

En büyük sorun, don Juan gelenek olarak başkomutana düşen onda birlik payı almak istediğinde çıktı. Venier buna bütün gücüyle karşı çıkarak kendi payını vermek istemedi ve Papanın fikrinin alınmasını talep etti, ama buna rağmen don Juan altı kadırgayla 174 esiri aldı ve V. Pius'nun kararı beklenirken Marcantonio Colonna'ya kendi payı olan topları rehin olarak verdi. Öfkeden kendini kaybeden Venier Doga yazıp, onun memleketine geri çağrılarak, daha temkinli ve sabırlı bir komutanın gönderilmesi gerektiğini bildirdi; çünkü artık İspanyolların küstahlıklarına dayanamıyordu ve Kutsal İttifakın bozulma sebebinin de kendisi olmasını istemiyordu. Venier tamamen haksız değildi, çünkü don Juan onu "bunak ve öfkeli bir ihtiyar" olarak görüyor ve Sekreteri Juan de Soto'nun başkalarının yanında ondan böyle bahsetmesine göz yumuyordu. Hatta diplomatik üsluplu Colonna bile kaleme aldığı bir görüşünde, eğer Venedik savaşa devam etmek istiyorsa, Venier'i geri çağırarak prenslerle ilişkiye alışık olan daha olgun bir komutan göndermesi gerektiğini ifade etmişti.[24]

Açıklanan esir sayısı herkese çok az görünmüştü; buradan, onların çoğunun saklandığı kuşkusu doğdu. Envanter çıkartıldığı sırada don Juan diğerlerini düşüncelerini sormayıp onları alın-

23 Paylaşma tutanağı, Codoin III, 227-30. Caracciolo 48 ve Sereno 221-2 farklı rakamlar vermekteler, Codoin III, 256'da öyle; Caetani'ye (142) göre, "paylaşılan kadırga sayısı yüz otuz üç" ve burada hesap, kalyataları da sayınca aşağı yukarı doğrulanıyor. Yedeğe almanın zorluğu: Sereno 224-5 ve 229; ASG, 1966: Ettore Spinola, üç kadırganın yedeklerine aldıkları bir Türk kadırgasıyla Korfu'dan Otranto'ya geçtiğini, ama rüzgâr yüzünden ana direği düşünce onu bırakmak zorunda kaldıklarını ve battığını belirtir.

24 Molmenti 174, Molmenti (b), V, X, XIV, XIX, XXII-V, XXVII ve XXXV.

dırmaya sebep olarakarak, her kadırgada bulunan esirlerin listesinin hemen kendisine verilmesini isteyen ve teslim etmeyenlere para cezası öngören bir bildiri yayımladı, ama bu tehdit bir işe yaramadı. Caetani, "Galiplerin aralarında paylaştıkları esirlerin sayısı aşağı yukarı üç bin oldu; bunların hepsinin sayıldığından pek emin değilim. Aslında Türklerin çoğu esir alınacakları yere öldürülmüş olmalılar," diyordu. Beyan edilen 3486 esinin 348'i don Juan'a düşüyordu; sonunda eline birkaç tane fazla geçti ve bu prens için hiç de küçümsenmeyecek bir kazanç olmuştu, çünkü ertesi yıl 365 esiri Sicilya valisine tanesi 100 dükadan sattı.[25]

Komutanlar arasında paylaşılan bu ganimet bir ölçüde kadırga komutanlarına da verilmeliydi. 26 Ekimde Caetani Korfu'da bu konuya el atıyordu: "Bu gün Papa Hazretlerine burada hizmet etmiş olan herkes onun karşılığını alacak;" kimi "kadırgaların üzerini işaretliyor, kimi esirleri, kimi topları ya da başka şeyleri; sanırım, diğerlerinden önce gelmek isteyenler ganimet için başvurdular." Caetani erdemli bir şekilde, "Bay Marcantonio ve ben ne bir kuruş paraya dokunmak istedik ne de bir esire," diye belirtiyor; ama yine de birtakım mütevazı beklentileri olduğunu ima etmenin iyi olacağını düşünüyor: Eğer Papanın payına düşen yirmi iki kadırganın ikisini toplarıyla ve esirleriyle birlikte ona verirlerse, bunları gelecek savaşlar için kendi cebinden donatmaktan memnun olurdu.[26]

En büyü düşmanlıklar İspanya kralının payına düşen ganimetin bölünmesinde ortaya çıktı. Kadırgaları Felipe'nin malı olarak kalacaklarını kimse tartışmıyordu, ama Juan Andrea Doria ve diğer komutanlar savaş geleneği olarak toplardan ve esirlerden bir pay almak istiyorlardı. Don Juan arabuluculuk yapacağı yere onları daha da kızıştırarak, kontratlarında böyle bir şeyin yazılı olmadığını söyledi; kendisi ise, Kutsal İttifakın başkumandanı olarak ganimetten aldığı onda birlik payın üzerine, aynı zamanda İspanyol kadırgalarının başkumandanı olduğundan, kralın payından da onda bir istiyordu. Neyse ki kral ganimetin paylaşımı

25 Molmenti (), V ve VIII (Requesens Venediklileri "Birçok esiri çalıp saklamış olmakla" suçuyor); Requesens 55; Caetani 142; Lo Basso 2003, 335. Yakalanan esirler hakkında çok yüksek sayılar, Caracciolo 48 ve Sereno 221-2.

26 Caetani 145.

hususunda kesin talimatlarını göndermişti ve bu incelendiğinde topların krala ayrılmış olduğu görüldü. Esirlere gelince, gerçekten de bunlar kadırga sahiplerine dağıtılmalıydı, ama kralın bunları alıkoyarak, tanesine otuz düka ödemek kaydıyla satın alma hakkı vardı.

Bütün bunlar tartışılırken don Juan kimseyi umursamadan kendi esirlerini (rastgele alacağı yere, seçmek suretiyle) ayırarak başka bir skandala daha imza attı; sonra kendininkilerden değil, ortak olanlardan bazılarını ödül olarak dağıttı: Bunlardan Parma ve Urbino prenslerine, Orsini'ye, Santafiora'ya, della Cornia'ya, Serbelloni'ye, Alman, İtalyan ve İspanyol piyadelerinin albaylarına olmak üzere toplam 315 esir verdi. Doria ve diğer komutanlar öfke içindeydiler; sonunda Requesens, "o baylar biraz da olsa haklılardı," demekten kendini alıkoyamadı.

Ama bütün olanların en utanç verici olan, 18 Ekimde Sana Maura'da toplam üzerinden onda birlik pay hesaplanmış olmasına rağmen esirlerin kuralarının ancak 7 Aralıkta Messina'da çekilmesi oldu. Bunun anlamı, yaralılarla ve hastalarla dolu, erzağı azalmış filonun, içinde zincirlere vurulmuş, birey olarak kimseye ait olmayan ve hiç kimsenin kendileriyle özel olarak ilgilenmediği yığınla esir dolu olduğu halde kötü hava şartlarında Korfu'ya, oradan da Sicilya limanına kadar gitmesiydi. Bunun sonucu (Requesens'in itiraf ettiği gibi) felaket oldu: "O zaman çok sayıda esir öldü, çünkü çok yaralı ve hasta vardı ve kimse kendi kadırgasının hangisi olduğunu bilmediği için gereken ilgiyi göremediler." Bunlar mütevazı sözler, ama arkalarında ne büyük bir dehşetin gizli olduğunu tahmin etmek güç değil. Don Juan buna rağmen, ölenleri ve kendisinin hediye etmiş olduklarını hesaba katmadan onda birlik payını Santa Maura'da tespit edilen miktar üzerinden almaya karar vererek bu olumsuz havayı daha da artırdı. Requesens, "Majestelerinin böyle davranmasının sebebi elbette hırs olamazdı," diye onu savunuyor; "çünkü kendi onda bir payındaki esirlerinden hediye ettikleri oldu ve hâlâ birçoğunu dağıtmaya devam ediyor."[27]

27 Requesens 55 ve 57; Codoin III, 230-4; Molmenti (b), V. Venier, Venedik tarafının temin edeceği bin kadarı dışında (saklanmış olabileceklerinden kuşkulanmakla birlikte, bunların çoğunun ölmüş olduğunu itiraf ediyordu), ara-

Sonunda bu paylaşım don Juan'a büyük bir servet, diğer önemli kişilere daha az kazanç ve söndürmesi güç bir öfke ateşi bıraktı. Bütün bunlar hiç kimse için örnek davranışlar olmadı; Caracciolo'nun yorumu." Av incelikle paylaşıldı, ama bir prens gibi değil, tüccar gibi" idi. Daha az pay alan ya da hiç alamayanlar, durumu biraz acı bir üslupla ifade ediyorlar. O ve Napoli'nin *Luna* kadırgasının komutanı Juan Rubio hakkında bilgi vermek için Sekreter Antonio Perez'e yazan Francisco de Murillo gibi: "Biz ikimiz bir maravedi* bile kazanamama şansına eriştik; bu kadar memnuniyetten sonra güzel bir para çantası hiç de fena olmazdı." Hükümetine kinayeli bir rapor gönderen Venier, kendisini bütün o kavgaların dışında tutuyor ve şöyle devam ediyor: "Büyük zafer kazanmış olan benim elime beş yüz düka iki lira altı kuruş, birkaç bıçak, bir dizi mercan ve ancak gondol kullanabilecek yetenekte olan iki zenci geçti ve eğer cumhuriyet bunları arzu ederse, emirlerindeyim."[28]

Bütün bunlardan bağımsız başka bir sorunsa, "fidyelik esirler," yani diğerlerinden daha önemli olan, bu yüzden Babıâli'yle pazarlık yapılarak, belki karşılığında İstanbul'daki Hıristiyan komutanların serbest bırakılabilecekleri esirlerdi. Durumun nereye gideceği tam olarak belli olmasa da, prensip olarak hepsi bunların ortak tutulmaları ve ayrı muamele yapılmaları konusunda hemfikirdi. Öfkeli Venier'in itirazları arasında, don Juan'ın Santa Maura'da "fidyelik esirleri alması için, uzun süre İstanbul'da kalmış olan bir İspanyolu benim kadırgama gönderdi ve adam sipahileri bile aldı. İstesem ben de onun kadırgasına giderek onun yaptığının aynısını yapardım." Sıradan bir sipahinin fidyeye layık görülerek ayrılmış olması generale mantıklı gelmiyordu, ama bu konuda herhangi bir anlaşma yapılmadığı için don Juan'ın istediğini yapmasına engel olmak kolay değildi.[29]

Sonunda esirlerin iyi kötü envanteri çıkarılıp bir kenara koyularak, Sultanla pazarlığı beklemek üzere Papaya teslim edildi, ancak bunların sayıları fazla değildi. Eski ünlü korsan, sonradan İs-

lıkta, kadırgalarında 540 esir bulundurabilecek durumdaydı (Molmenti (b), XXXIII).

* Maravedi: Eski İspanyol parası –çn.

28 Caracciolo 48, Codoin III, 226, Venier 314.

29 Venier 317.

kenderiye Beyliğine getirilen ve İnebahtı'da sağ kanadın komutanı olan Şülük Mehmed, Antonio de Canal'ın toplarıyla parçalanan kadırgası suya batarken denizden çıkarılmıştı, ama ağır yaralıydı ve kısa bir süre sonra öldü. Birçok tanığın, bu arada Venier'in de söylediğine göre, kendisini denizden çıkaranlar çektiği ıstırabı dindirmek için kafasını kesmeye niyetlenmişlerdi. Don Luis de Requesens, "Bu Venedikli baylar fidyelik esir aramıyorlar," diye düşünüyordu ve bunda haksız değildi. Venier daha savaşın ertesi günü don Juan'ın haberi olmadan zafer müjdesini iletmesi için Ser Onfré Giustinian'ın kadırgalarını Venedik'e gönderirken, "kadırga kumandanı İstanbullu Zafer, kadırga sahibi İbrahim, kadırga sahibi Mehmed, Bay Türk tarafından ücretlendirilen subay ve kalafatçı Derviş" gibi düşman donanmasında ele geçirilen birçok subayı bunlara bindirmişti ve her biri kimsenin haberi olmadan Onlar Meclisinin hapishanelerinde kaybolup gitmişlerdi.[30]

Sonunda önemli esirlerin sayısının kırk kadar olduğu anlaşıldı. Don Juan onları beraberinde Messina'ya, oradan da Papaya teslim etmek üzere Napoli'ye götürdü. Üç sancakbeyi canlı ele geçirilmişlerdi: Eğriboz Sancakbeyi Salih paşazade Mehmed, Methone Sancakbeyi Gâvur Ali ve Anadolu'da bulunan Şarkikarahisar (Şebinkarahisar) Sancakbeyi Ahmed. "Türk esirler hakkında altın değerinde bir kitap" bu üçüne, 20.000, 10.000 ve 6000 skudo değer biçiyor; bunu, aralarında en az bir Rumun olduğu on sipahi için 180 ile 1200 skudo arası, hemen hepsi Pera'dan olan iki reise 600'le 1200 arası, üç subay, altı denizciye 240'la 480 skudo arası ve çoğu "açıkgöz ve bayağı olan" 16 adam izliyor; ardından 600 skudo ile tersane Sekreteri Derviş ve 240 skudo ile "bir çift kürekçinin" de aralarında bulundukları diğerleri geliyor. Bütün bunlar liste hazırlanırken geniş bir kriterin uygulanmış olduğunu göstermekte. Birde buna oldukça bilgilendirici bir yorum eklenmiş: Eğriboz Beyinin çok zengin olduğu söyleniyor, "onun için çok para istenebilir," çünkü "diğerleri beş para etmez." Bu, fidye alınabilecek kürekçiler için yapılan değerlendirmedir ve buradan sipa-

30 Molmenti (b), VIII ve XVIII, Lamansky 87; altre versioni della morte di Shuluq Mehmed'in ölümünün diğer versiyonları, Caetani 143, Diedo 219, Sereno 205, Paruta 288 ve krş. Setton 1057. Vatikan görüşmecilerinin yakınmalarına göre, don Juan da bazı değerli esirleri alıkoyar ("Buraya 40 kişi gönderilirken, belki en önemlileri olan yedi Türk esir Napoli'de tutuldu"), Rosi (a), III.

hilere kadar gidiyor, "diğerleri bir işe yaramazlar." Tımarlıların, özellikle kadırgalarda görev yapmak için seçilmiş olanların fazla değerli adamlar olmadıklarını söyleyen Venedikli gözlemciler haklı gibi görünüyorlar.[31]

Aslında değerli iki kişi daha vardı: Kaptan Paşanın, kendilerine ait kadırgaları olan çocukları, on yedi yaşındaki Mehmed Bey ve on dörtlük Mahmud Bey. Bunlar eğitmenleri Lala Mustafa'yla birlikte sağ olarak yakalanmışlardı. Don Juan daha ilk başta onları askerlerden satın aldığı Türk kostümleriyle giydirmişti ve serbest bırakılmalarıyla ilgilenmeyi kendisi üstlenmek istedi. Daha Korfu'dalarken, aileleriyle temas kurması için eğitmenlerini İstanbul'a göndermişti. 10 Mart 1572 tarihinde nihayet Papaya teslim edilen grubun içinde sadece küçük kardeş bulunuyordu, çünkü büyüğü yolculuk sırasında Napoli'de ölmüştü. Don Juan delikanlının kendisine teslim edilmesi için ısrar etti. Bu arada kız kardeşleri Fatma pazarlığa başlamıştı ve prensle karşılıklı nazik yazışmaların sonunda, 15 Mayıs 1573'te sağ kalan kardeşi teslim edildi. Don Juan bir karşılık almadan, onu aralarında bir dilsizin de bulunduğu dört hizmetkârıyla birlikte serbest bıraktı. Bundan hiç memnun kalmayan Vatikan, fidye hesaplamaları sonunda bunu müsrif prensin hesabına yazmak istedi: "Paşanın oğlu diğer hepsinden daha değerliydi."[32]

Asıl adı Gregorio Bregante olan ve o yaz Hasan Paşanın ekibiyle İstanbul'dan ayrılan Cenova asıllı devşirme Mustafa da gruptan ayrı tutuldu. Bregante "mutlu zafer sırasında yakalanıp esir alındıktan sonra," Messina'dan Cenova Cumhuriyeti Hükümetine yazarak, Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde "Hıristiyanlığa hizmet etmek için" elinden geleni yaptığını belirtiyor, bunu Papa ve Don Juan'a da bildirmelerini rica ediyordu. Adam sahiden İspanyolların ajan ödeme listesinde kayıtlıydı. Diğer bir kadırga kaptanı Ahmed Reis ve bir Yeniçeri ağası olan Murad Ağa gibi o da İstanbul'da yaşayan ve kralla ajanları arasında irtibat kuran

31 Rudt de Collenberg 1987, 38-40, Rosi'deki (a 142-4) listeyle ve 1575 yılının fermanıyla karşılaştırmak gerekir, Biegman 1967, 72-73; geciken teslimat: Serrano IV, 270. Ayrıca krş. Caetani 143.

32 Rosi (a) 142 ve III; Manolesso 75r; Sereno 235 ve 330; Arroyo 353 ve 357; Nicolini 417 ve 422; don Juan ve Fatma arasındaki yazışma, Rosell 36-38; Lala Mehmed'in serbest bırakılması: Caracciolo 52 ve Nunziature X, 118.

Venedikli tüccar Aurelio Santa Croce'den yüzlerce düka almaktaydı. Rica karşılık buldu ve Mustafa, önce Papaya teslim edilecekler arasına alınarak Kardinal Granville tarafından "Kutsal İttifak"ın hizmetinde Napoli'de alıkoyuldu. Ama bir yıldan daha uzun bir süre sonra, İstanbul'da yaşayan Katolik bir din adamı halen Napoli'de bulunan devşirmenin bazı mektuplarını gizlice okuduğunda onun Osmanlı başkentine geri dönebildiği takdirde Hıristiyanlardan mahkûmiyeti sırasında kendisine yapılan kötü muamelenin intikamını alacağını yazdığını gördü. Din adamı vakit kaybetmeden İspanya kralına yazarak Bregante'nin pişmanlık sözlerine inanmamaları ve kendisini serbest bırakmamaları için uyardı; "Hıristiyanlık onun umurunda değil," diyordu, "bütün derdi kişisel çıkarları."[33]

40 mahkûm Roma'ya götürülerek önce Borgo semtinde, sonra St. Angelo Şatosunda misafir edildiler ve Papa Sultanla pazarlığı başlattı. Selim İstanbul'da bulunan aynı sayıda Hıristiyan mahkûmla takasa hazır olduğunu ve blok halinde olmadığı takdirde pazarlığı kabul etmeyeceğini bildirdi. Buradaki sorun şuydu: Onlar Papaya emanet edilmiş olsalar bile halen esirlerin yarısı krala ve üçte biri Venedik'e aitti, bu yüzden Vatikan diplomasisi müttefiklerin rızasını almak zorundaydı. Herkesi uzlaştırmak tam üç yıl sürdü. Bu arada Vatikan'ın temsilcileri, "Bu mahkûmlar için zaten şimdiye kadar Papanın cebinden binlerce skudo harcandı," diye öfkelenip durdular. Nihayet 1575 yılında anlaşmaya varıldı ve mahkûmlar Fermo'ya götürüldüler; buradan 39 Hıristiyan mahkûmla takas edilecekleri Ragusa'ya gideceklerdi.

Hapishane görevlilerinin raporlarında "Bay Eğriboz" olarak belirtilen Eğriboz'dan Mehmed Bey en yüksek rütbeli mahkûm sıfatıyla pazarlıklara şahsen katılmış, Babıâli'nin vezirlerine yazarak kâhyasını Ragusa'ya getirtmişti. Ondan daha fazla çaba göstererek önceden serbest kalmayı başaran Tersane emini ve zengin bir işadamı olan Derviş adlı başka bir esir, böylece bin beş yüzlü yılların Akdeniz Dünyasındaki siyasi entrikalar ve ekonomik çıkarlar üzerine güzel bir örnek vermişti. Derviş'in malı olan bir miktar top kumaş ve 1700 düka, kendisine bir alındı makbuzu tes-

33 ASG, 1966 ve 1967; Garcia Hernan 1999, 149-50; Rosi (a), 142; Civale 2009, 169. Santa Croce için bkz. *Yazışmalar*, Santa Croce 1573.

lim edilerek Hıristiyan bir mahkûmun serbest bırakılmasına garanti olarak Ancona'da alıkonuldu. Bir şekilde konuya, Derviş'in babasına ait olan ve garanti olarak Ragusa Gümrüğüne bırakılan üç balya "kermes" (boyar maddeli bir çeşit baharat) de dahil oldu. Sonra Derviş'in bir garantörü fidyeyi ödemek için 900 dükayla Ancona'ya geldi; Sadrazam, Ragusa hükümetine yazarak, para geldiğine göre Hıristiyanları göndermeden önce Ancona'da tutulan malların, Derviş'in makbuzla gelecek olan temsilcisine teslim edilmesi gerektiğini bildirdi; aksi halde onların karşılığını Ragusalıların ödememeleri gerekirdi.

Uzun süre mahkûm olarak kalmış olan bir diğer kişi de, "Hindi" mahlasıyla Sultana şiirler yazan, onun kâtibi ve hazinedarı Mahmud Müteferrika idi. İstanbul'a döndüğünde yazdığı bir şiirinde Hak için gazi olarak savaşırken denizde esir alınışını anlatıyor ve Roma'daki uzun mahkûmiyeti sırasında yazmış olduğu başka bir şiirine gönderme yaparak devam ediyor: "Altın Elma'da, Papanın elinde, dört yıl kaldım o kâfirlerin ellerinde / Dinimizi yaşayan dört Müslümandık hepimiz... / Yazdım orada bütün maceralarımızı. Acıyla kaynıyor, deniz gibi taşıyordum! / sekiz bin dizelik şiirimi yazdım." Ancak bunlardan hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.

Esaret başka mahkûmların da yüreğini daraltmıştı: Fermo'da bulunan Gazi Mustafa adlı Sırp asıllı ("Mihaliçi" lakaplı) bir sipahi, yatak paylaşımı yüzünden Subaşı Mahmud'la kavgaya tutuşur. Yeniçeri subayı ona bir tokat atar, diğeri de onu bıçaklar. Yaralıyı muayene eden berber bir tehlike olmadığını, "darbenin boşa gittiğini" söyler; ama altı gün sonra subaşı ölür. Sonunda Tanrı'nın izniyle Ragusa'ya hareket emri gelir ve geride kalanlar memleketlerine dönmek için yola çıkarlar. Neyse ki, Sultan anlaşmaya dahil olan bütün Hıristiyanların gelir gelmez serbest bırakılmalarını emretmiştir: "Bu arada kimileri ölmüş olsa da."[34]

O dördünün haberleri yoktu, ama hayatları pamuk ipliğine bağlıydı. Onlar Meclisi zaferin haberini alır almaz Venier'e yazarak, şimdi en önemli konunun Türkün yeni bir filo hazırlamasını engellemek olduğunu bildirmişti. Sultanın ağaç veya paraya ihtiyacı yoktu, ancak adamı eksikti; bu yüzden reislerin, korsanların, de-

34 Bütün olayın kurgulanması, Rosi (a) ve (b), ilişkin belgelerle; Derviş için bkz. Biegman 1967, 72-74; Mahmud Müteferrika için bkz. Meredith-Owens 1960.

nizcilerin ve ustaların fidye karşılığında serbest bırakılmaları ne olursa olsun önlenmeliydi. General, mahkûmları sorguya çekmeli ve onları ölümle tehdit ederek her birinden diğerlerinin durumları hakkında kesin bilgi almalı ve yakalanan subayların listesini hazırlamalıydı; bundan sonra, ilk raporda hâlâ sağ olduğu anlaşılan Sülük Mehmed'den başlayarak, "istediğiniz herkesi gizlice öldürecek ve onların listesini bize göndereceksiniz,"[35] deniyordu.

Birçok mahkûm don Juan ve Marcantonio Colonna'nın ellerinde olduğu için, Meclis aynı şekilde davranmaya ikna etmek üzere Papa ve Kral Felipe'ye de yazdı. Dog, Vatikan elçisini huzuruna çağırtarak Venediklilerin isteklerini bütün gizliliğiyle anlattı: "Hiçbir denizciye fidye ödenmeyecek, hepsi öldürülecek." Facchinetti bunu Roma'ya şifreyle bildirdi, ama ertesi gün kuşkuya kapıldı. Kardinal Rusticucci'ye, "Dün size şifreyle yazdığım gibi, bu savaşta kimi insanların öldürülmelerinden söz ediliyor; ama ben uygunsuz bir duruma düşmek istemem," diye yazıyordu. Papa ona anlayışlı bir üslupla, bu pazarlıkta işleyebileceği her türlü günahtan onu arındırdığı cevabını verdi.[36]

Cumhuriyetin Roma ve İspanya'daki elçileri, Papanın ve kralın Venedik'in teklifinde ilke olarak uyuştuklarını bildirdiler. Ama en önemli mahkûmlar Roma'ya geldiklerinde Meclis üyeleri onların yerleşmeleri için hazırlık yapıldığını öğrenerek karamsarlığa kapıldılar. Elçi Soronzo'ya, "çok şaşırdık," diye yazarak, onları hemen öldürtmesi için Papaya baskı yapmasını buyurdular; öte yandan, "krallığın elinde kalanları da Engizisyonla ya da başka bir şekilde öldürmeleri" gerekirdi. Belki elçiler fazla iyimserdiler veya kral ve Papa konunun üzerinde daha iyi düşündüler, çünkü hiçbiri bu teklifi uygulamak istemedi. II. Felipe İtalya'daki vekillerine, "bu zaferde ele geçirilen önemli adamların ve reislerin hiçbirinin fidye karşılığı bırakılmaması" talimatı verdi, ama başka bir şey eklemedi; Papa daha ileri giderek, elçi Soronzo'ya talebin kabul edilemez olduğunu söyledi. Bu durumdan hoşnut olmayan Meclis bu defa, "Madem onları soğukkanlılıkla öldüremiyorlar, o zaman yine mahkûmlar müttefikler arasında paylaşılsın, herkes kendininkilere istediğini yapsın," önerisini getirdi, ama bu da kabul

35 Lamansky 58 ve 87, Molmenti (b), IV.

36 Nunziature X, 74, 76 ve 80.

görmedi ve sonunda o kırk kişi serbest bırakıldı. Onlar Meclisi, Onofre Giustinian'ın Venedik'e getirdiği ve halen Korfu'da bulunan mahkûmları ortadan kaldırmakla yetindi ve 29 Şubat 1572 tarihinde "Boğdurulmalarını emretti ve böylece mümkün olduğu kadar gizlilikle öldüler."[37]

Önemli mahkûmların hepsi Papaya teslim edilmedi veya Venedikliler tarafından gizlice ortadan kaybedilmedi; savaştan on yıl sonra Osmanlı Hükümeti "son deniz savaşında" yakalanan ve yakın ilişkide oldukları sınırda bulunan Korfu'da özel şahısların ellerinde tuttukları yöneticilerin ve sipahilerin bulunduklarını bir şekilde öğrendi ve bunun üzerine Babıâli onların serbest bırakılmaları için resmen girişimde bulundu. Ama bunlar münferit örneklerdir; İnebahtı'da yakalanan binlerce esir bir daha asla evlerine dönemedi. Papanın payına düşenler, Roma'ya götürülerek ayaklarında zincirle Vatikan surlarının örülmesinde çalıştırıldılar. En şanslı olanlar, kendilerini ele geçirenlerin hizmetinde kalanlar oldu. Bunlardan ikisi, Friuoli soylularından ve vali Barbarigo'nun kadırgasındaki bir piyade birliğinin komutanı olan Kont Silvio da Porcia'nın evinin inşaatında çalışmışlardı. Kont onları beraberinde Bergamo'ya götürerek her gün kendilerine Hıristiyanlık inancı üzerine ders veren bir papazın okuluna gönderdi; sonra onları törenle vaftiz ettirerek bu olayı kırk davetlinin katıldığı bir yemek şöleniyle kutladı ("Yirmi beş, otuz düka masraf yapacağım, ama şerefim için bunu yapmak zorundayım"). "Donanmanın kültürlü ve çok dil bilen papazı," yani olasılıkla filonun kadısı olan kişinin başına ne geldiği ise belli değil; onu ele geçirmiş olan Paolo Giordano Orsini Roma'ya götürdüğünde orada çok sevildi ve böylece onu Kardinal Medici'ye hediye etti, sonradan o da Papaya hediye etmeyi düşündü. Kadırgalarda ele geçirilen Türkler arasında, hepsi kendini gizlediği için kaynaklarda pek bahsedilmeyen çok sayıda Müslüman kadın da vardı. Sadece Caetano annesine, Roma'ya döndüğünde, "görülebilecek en güzel Türk kadınlarını" hediye getireceğini yazdı. Bunların hepsi İtalyan prenslerin ve işadamlarının evlerinde yaşayan çok sayıdaki Tatar ya da Arapların arasına karışacaklardı.[38]

37 Lamansky 83-88; Codoin III, 235; Serrano IV, 272.

38 Pedani Fabris 879, 889, 922; Pedani 1994, 167-9; De Pellegrini 1921; Bono 1999, 146 ve 355; Caetani 139.

Esirlerden çok azı kaçabildi. Kimileri daha şanslı oldular. Bunlardan Hüseyin, bir İspanyol soylunun kölesi olarak Madrid ve Napoli'de altı yıl geçirdikten sonra kaçmayı başararak İstanbul'a döndü ve orada çavuşluğa kadar yükseldi; bir başkası, Mustafa Baliray, din değiştirmeyi inatla reddettikten sonra Cenovalı bir kızın aşkı için Hıristiyan oldu, ama 1586'da Venedik'e kaçtı, orada Türk Hanında saklandı ve Doğuya giden bir gemiye binerken yakalandı. Sağ kalan esirlerin büyük bir kısmı yaşamlarını kürek başında zincirlenmiş olarak geçirdiler; ta ki yaşlılık onları hiç olmazsa ölmeden özgür kalabilmek için Hıristiyan olmaya ikna edene kadar. Bunlardan ilk bildiklerimiz, otuz yıl kürekten sonra senatodan hastaneye yatırılma hakkı elde edip 1600 yılının Kasım ayında Hıristiyanlığı kabul edenlerdir; bu durum diğer küçük gruplarda da 1616 yılına kadar devam etti.[39]

Ama kaderleri en trajik olanlar, İnebahtı'da yakalandıktan sonra kimlikleri anlaşılarak Roma Engizisyon Mahkemesine teslim edilen devşirmelerdi ve Gregorio Bregante'den farklı olarak, ikili oyunla geçen yılları kendilerine bir fayda sağlamamıştı. Bunlar, Murad adlı Giovanni da Vieste, Mahmud adlı Cenovalı Stefano de Vento gibilerdi ve her biri çocukken yakalanmış, hadım edilmiş, sarayda hadımağası olmak üzere eğitilmiş ve sonra Sultanın sayesinde kadırga komutanlığına getirilmişlerdi. Veya yangın yeri olan İspanya'dan kaçarak Sultanın filosunda şans arayan Moriskolardı. Bunlardan elli ikisi yoğun bir tahkikat sonrasında Sicilya Engizisyonu ve filonun genel yargıcı Hieronimo Manrique tarafından çeşitli cezalara çarptırıldılar. Çoğunluğu 1572 yılının Nisan ve Temmuz ayları arasında Messina ve Palermo'da kurulan mahkemelere çıkarıldılar; en büyük mahkeme Messina sahilinde don Juan de Austria'nın katılımıyla gerçekleşti ve büyük bölümü İtalyan olan 37 devşirme yargılandı; bunlardan dördü İslam dininden ayrılarak Hıristiyanlığı kabul etmemekte direnince yakılarak cezalandırıldı.

Bunlar, Venedikli Matteo Curto, Kalabriyalı Giuseppe ya da Ahmed Reis, korsan Pietro ya da Cafer ve Morisko Francesco Perez'di. Yahudi ve Müslüman kökenli olan bu sonuncusu ve bir zamanlar İspanyol kadırgalarında doktordu ve 1560'ta Cerbe'de yakalan-

39 Pedani 1994, 38; Preto 1975, 193 ve 196; Lo Bass 2003, 170; Hale 1983, 329.

mıştı; daha sonra Hıristiyanlıktan çıkarak Cezayirli bir kadınla evlenmişti. 1571 ilkbaharında Kutsal İttifakın İslam ülkeleriyle savaşacağı konuşulmaya başladığında Sultanın kadırgalarında gönüllü doktor olmaya karar verdi. İnebahtı'da yakalandıktan sonra, Messina yolculuğu sırasında filonun papazlarını İslamın üstünlüğüne ikna etmeye çalıştı, denizcileri din değiştirtmeye, devşirme mahkûmların morallerini düzeltmeye çalıştı ve mahkeme sırasında da, "Hıristiyan âyinlerinin saçmalık olduğunu" söyleyerek yargıçlarla tartışmayı sürdürdü; en sonunda, dinini inkâr etmiş olmamak için kendiliğinden ateş ocağına gitti.

İnebahtı'da yakalanan diğer birçok Morisko hayatını kurtarmak için Hıristiyanlığa dönmek istediklerini söylediler; ama Sicilya ve Napoli'nin Engizisyon mahkemeleri onları uzun yıllar göz hapsinde tuttu. Sicilyalı bir soylunun evinde hizmetçilik yapan bunlardan üçü diğer hizmetçiler tarafından ihbar edildi. İslamdan ayrıldıklarını söylemekle birlikte domuz eti yemiyor ve Müslüman kaldıklarına asıl kanıt olarak, gün boyunca ellerini defalarca yıkıyorlardı. Başlarına ne geldiğini bilmiyoruz. Bildiğimiz, don Hieronimo Manrique'nin aşırı titizliği yüzünden üslerinin eleştirilerine uğramış olmasıdır. Reis olan o iki gözde gibi Messina Mahkemesinde Hıristiyan olmayı kabul eden bazı dönmelerin İstanbul'da büyük mal varlıkları bulunuyordu ve şayet din değiştirdikleri gizli kalmış olsaydı bunlara fidye adı altında yeniden sahip olabilirlerdi, ama şimdi Sultan muhakkak onlara el koymuştu ve bu fırsat kaçmıştı. Bu yüzden Mahkeme, Manrique'ye bundan böyle fazla reklam yapmaktan kaçınmasını emretti ve Engizisyonu düzenlemek için cebinden harcamış olduğu parayı kendisine ödemeyi reddetti.[40]

40 Bennasar 1991, 155 ve 299, Messana 2007, 754 ve 762-5, Civale 2009, 119-127 ve 151-167 (davalıların sayıları, ulusları ve ateşe atılanlar (autodafe) hakkında verilerde farklılıklar).

SONUÇ

İnebahtı'da savaş devam ederken Sultan Selim, her sonbaharda olduğu gibi, yine İstanbul'dan Edirne'ye gitmişti. 23 Ekimde Uluç Ali'nin hezimeti duyuran mektubu ulaştığında henüz birkaç gündür oradaydı. Ertesi gün divan aceleyle toplanarak durumun daha kötüye gitmesini önlemek için bir dizi emir gönderdi. Uluç Ali'ye şunları yazdı: "Dağılan gemileri bir araya topla" ve düşman Ege adalarına girmeye çalışırsa bunu engellemek için "uygun bulduğun bir yerde dur." Sultan, "Pertev Paşanın Kaptan Paşanın akıbetleri hakkında alacağın bilgileri bana ayrıntılı olarak yaz," diye devam ediyordu; demek ki ilk raporda henüz onlar hakkında bilgi bulunmuyordu. Ahmed Paşaya da şunları yazdı: "Cezayir Beylerbeyi Ali 8 Ekimde Babıâli'ye bir mektup göndererek bize imparatorluk filosunun sefil kâfirlerle çarpıştığını ve Allah'ın isteğinin bu defa başka yönde tecelli ettiğini bildirdi." Ahmed yeni birlikler toplayarak sahil garnizonlarını güçlendirecek, Preveze bölgesini kontrol edecek ve sonra olası çıkarmaları püskürtmek için Mora'ya inecekti.

Akdeniz sahillerindeki bütün kadılar denizi kontrol etmek için gözcüler koyacak, garnizonları güçlendirecek ve halkı iç bölgelere göndereceklerdi. Boğazlar, Rodos ve Methone'deki kalelerin muhafızlarına çok dikkatli olmaları emri verildi ve Kıbrıs garnizonunu güçlendirmek için destek birlikleri gönderildi. Yanya Beyine gönderilen yazı hükümetin endişelerini, daha çok bilgi alma arzusunu ve çaresizliği dile getirmekte:

> Savunma için kaç askerin var? Kalelerin askerleri yerlerinde mi ve nasıl davranıyorlar? Kâfirler hakkında ne haberler var? Tam olarak neredeler? Tasarladıkları nedir ve ne hazırlık yapıyorlar? Nereye saldırmayı düşünüyorlar? (...) Kâfirlerden sa-

vaşta öldürülen önemli kişiler kim ve kaç gemileri batırıldı? Benim donanma-i hümayunumdan oraya gelen oldu mu? Ne durumda? Kaç gemi geldi? Hangileri?

28 Ekimde Pertev Paşanın yenilgiyi teyit eden, zararın boyutlarını açıklayan ve Kaptan Paşanın öldüğünü duyuran raporu geldi. Aynı gün sultan mağlup vezirine kayda değer yücelikteki cevabını yazdı: "Bir savaş kazanılır veya kaybedilir. Bu Allah'ın çizdiği, olması gereken kadermiş." Şimdi filonun kumandanlığı boş kaldığı için bu mevkinin, itibarını kaybetmeden savaştan çıkabilen tek adam olan Uluç Ali'ye verilmesi kararlaştırıldı. Atama emri aynı gün, yani 28 Ekimde imzalandı:

> Cezayir Beylerbeyine emir. Yapmış olduğun faydalı işleri düşünen Padişahım seni 79 yılının Cemaziyelahirinin sekizinci günü Kaptan sıfatıyla Adalar'ın Beylerbeyi mevkiine getirmiştir (...) Vezirim Pertev Paşayla –huzuru daim olsun– irtibata geçeceksin. Gemileri bir araya getirecek...

Bundan başka, yaşlı devşirmeye yeni bir lakap verildi. O zamandan itibaren adı Kılıç Ali olacaktı.[1]

Hezimet haberi Osmanlı başkentinde, filoda yakınları bulunan herkeste umutsuzluk yaratırken, düşmanın Boğazlar'a girme endişesi ortak bir panik havasına sebep oldu ve aynı şekilde Hıristiyanlara olduğu kadar hükümete karşı da öfke doğurdu. Ajanların ve İstanbul'da yaşayan Batılıların raporları bu iki ortak duyguyu yansıtmaktadır. Kasım ayında İstanbul'a giden üç Venedikli, "Yeni rotamıza vardığımızda, İstanbul'da kadınlardan yükselen ağlama sesleri geliyordu; kimi kocasını, kimi babasını, kardeşlerini kaybetmişti ve Hıristiyanlar büyük tehlike içindeydiler," diye anlatırlar. Ayrıca "Türk hükümetinden şikayet eden bazı Yeniçerilerin sesleri de geliyordu; onlar da Hıristiyan çocukları oldukları için, Türklerin alaşağı olmaları pek umurlarında değildi;" ama bu kışkırtıcı sözler herkese değil, sadece durumdan hoşnut olmayan birkaç kişiye aitti. Yine de yetkililer ülkenin her yerinde bu çatlak sesleri bastırmaya çalışıyorlardı. Üsküp sancağının bildirdiğine

1 İnalcık 1974; Mantran 1974; Lesure 179-182, 216-22 (s. 182'de başka bir çeviri: "Sonuçları yönünden, savaş belirsiz. Tanrı'nın isteği, kaderin aynasında yansıdığı gibi görünmeliydi"); Panzac 2009, 19.

göre, orada yaşayan Ragusalı Nicola Leko, Kıbrıs'ın alındığını işitince birkaç gün dükkânını kapatmış ve muhtemelen içeride ağlamıştı; şimdi İnebahtı zaferini duymasının üzerine sevinç gösterileri yapıyordu. Sultan durumun izlenmesini ve eğer doğruysa adamın tutuklanarak mallarına el konulmasını emretti.[2]

Barbaro artık ev hapsine alışmış bulunuyordu. Kimliği meçhul kalan hizmetkârlardan biri kayda değer gelişmeleri günbegün kendisine iletiyordu. 7 Ekimde Sultanın Edirne'ye hareket ettiğini haber verdi; ertesi gün Kubad Çavuş'un ani ölüm haberi geldi (vebaya yakalandığının bir gün sonrasında ölmüştü). Böylece o yıl başkentte her zamankinden daha acımasızca dolaşıp duran salgında ölen İbrahim Beyden sonra Babıâli ile Venedik arasındaki pazarlıkları yürüten diğer kişi de sahneden çekilmişti. Ayın 18'inde limana Mustafa'nın Kıbrıs'ta yakalattığı içi ganimet ve esir dolu olan iki Venedik gemisi geldi. Hıristiyan filosunun ismi anlaşılmayan bir yerde Osmanlı filosuyla çarpıştığı ve Türklerin büyük kayıplar verdikleri haberi ancak ayın 24'ünde ulaştı. Bilgi kaynağımız 30 Ekime kadar başka bir haber getirmiyor. Bu tarihte ise, Sultan bulunmadığı zamanlar şehri yöneten Yeniçeri Ağası Çavuş, "Sultan adına bir duyuru çıkararak, donanmadan sağ kurtulan reislerin diğer bütün adamların ortaya çıkmalarını, kendilerine bir zarar gelmeyeceğini" bildirdi.

Batılı semt Pera'nın her tarafında olduğu gibi, baylonun evinde de zafer sevinci misilleme korkusuyla dengelenmişti. Ayın 30'unda Edirne'den Pera kadısına gelen bir emir bütün Hıristiyan tüccarların yüksek miktarda bir güvence parası ödemelerini öngörüyordu; aynı gün kadı, Barbaro'nun evine gelerek mektuplaşmasının yasaklandığını yeniden hatırlattı ve nöbetçilere kontrolü sıklaştırmalarını tembih etti. Anonim bir yazıda, "Onun gelmesiyle kuleye hapsedilmeye götürüleceğimizi sandık, ama açık olan pencereleri örtmekle yetindiler," deniyor, "Gelecek için Tanrı yardımcımız olsun." Gerçekten de gerek Batıda konuşulanlarda gerekse sonradan, hatta bugün bile tarih kitaplarına geçirilen bilgilerde, Hıristiyanlara karşı uygulanmış herhangi bir misillemeden söz edilmemekte. Bunun aksine, bilgiler, "Hıristiyanlara karşı yeni

2 Nunziature X, 116; Biegman 1967, 44. Haberin yayılması için ayrıca bkz. *Yazışmalar*, Garzoni 1573, 397-8; Santa Croce 1573, 180-1.

bir yaptırım uygulanmadığını ve tüccarların faaliyetlerine devam etmeyi umduklarını" belirtiyorlar.

İnebahtı yenilgisi hakkında henüz somut bir haber ulaşmadığından, Kıbrıs'tan Mağusa'nın ganimetiyle yüklü kadırga ve nakliye gemilerinin gelişleri kentteki panik ve yas havasını biraz da olsa azalttı. 3 Kasımda Lala Mustafa beş kadırgayla İstanbul'a geldi ve sevinç gösterileriyle karşılandı. Ayın yedisinde Kıbrıs devriyelerinin kumandanı Arap Ahmed ekibinin büyük bölümü, Mağusa'da esir alınan 800 İtalyan ve Bragadin'in saman doldurulmuş derisiyle birlikte geldi; bu fırsatla, "çok sayıda top atışı ve büyük kutlamalar yapıldı." Yeniçeri ağası şaşkınlık içindeki kentin moralini yükseltmek için elinden geleni yapıyordu. 31 Kasımda oradan ayrılan bir Venedikli, "İstanbul'da halk büyük korku içindeydi," diye anlatıyor, "onları cesaretlendirmek için Occhiali'nin 50 Hıristiyan kadırgası ele geçirdiği haberini yaydılar." Yüzlerindeki yara izlerinden ve üzerlerindeki elbiseden tanınan savaş gazileri toplanarak halkın önüne çıkarıldılar: "600 savaşçı asker şehrin sokaklarında gezinerek, donanmaya gitmek istediklerini haykırıyorlardı."[3]

Nihayet 18 Aralıkta Uluç Ali filodan geriye kalan 42 kadırga ve kalyatayla limana girdi; gemisinde görünür bir şekilde Malta sancağı asılıydı ve art arda top atışları yapılıyordu: "Halkı neşelendirmek için sevinç çığlıkları atılıyor, insanlar limana akın ediyor, evlerin çatılarına çıkıyorlardı!." Hükümetin propagandasıyla kamuoyunun gösterdiği doğal tepkinin zıtlığı bu dönüşe adeta hayali bir cenaze merasimi havası verdi. Erkekleri orduda olan çok sayıda aile, yakınlarından bir haber gelmemiş olduğu için o zamana umutlarını kaybetmemişler ve "kocasını bekleyen kadının şarkısını" söyleyerek oyalanmışlardı: "Ordu geldi mi? Gelecek mi?" Fakat o ilkbaharda giden filonun artık hiçbir zaman geri dönmeyeceği anlaşılarak halk umutsuzluk içine düştü, ama bu yas sansüre uğradı.

> Çoğu ağlıyor ve "medet, medet!" diye bağırıyordu. "Kocam nerede, babam nerede, kardeşim nerede?" diye haykırıyorlar ama

3 CB, II, 226v-227r, 230-233v; *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 165-7; Nunziature X, 102 ve 123; Molmenti (b), XXXIII; ve krş. üst, böl. XXIV n. 47. Gaziler için bkz. üst, böl. XII, n. 45.

kadırgalardan gelen top seslerinden bu çığlıklar duyulmuyordu.[4]

Yaşlı Kalabriyalının şansı bir defa daha rast gitmişti; zira savaşın ardından Lala Mehmed'i yakalayanlar onu sorguya çekerlerken, Uluç Ali'nin ne yaptığını sorduklarında İstanbul'a gitmiş olmasının mümkün olmadığını, bunu yaparsa Sultanın onun kellesini uçurtacağını söylemişti. Aslında Selim'in ona tepkisi çok ılımlı oldu: Belki gerçekten de "Bir savaş kazanılır veya kaybedilir, insanların kaderi Allah'ın elindedir," diye düşünüyordu. Bir aralık, Pertev Paşanın boğulması emrini verdiği konuşuldu, ama başkaları padişahın ve diğer iki vezir Mehmed ve Piyale'nin eşlerinin onu affettirdiklerini ısrarla tekrarlıyordu; sahiden de Pertev emekliye ayrılarak bundan sıyrıldı. Barbaro'nun hizmetkârının aralık ayı sonunda yazdığı gibi, "Bu iyi bir anlaşma oldu, yoksa kellesi gidecekti." Kimileri ise sıkı bir soruşturmanın ardından bunu pahalıya ödedi: 21 Haziran 1572 günü dört reis savaş sırasında firar etmek suçundan filo mürettebatının gözleri önünde asılarak idam edildi. Arap Ahmed'in oğlunun sonu da aynı olacaktı, çünkü kadırgasını esirlerin ellerine terk ederek kayıkla kaçmıştı. Uluç Ali'nin yerine Cezayir beylerbeyi olan Arap Ahmed de buna meyilliydi. Sultan onu affetti ve tekrar benzer bir suç işlediğinde kazığa oturtacağını duyurdu.[5]

Top ve yakarış sesleri arasında İstanbul'a demir atan Kaptan Paşa hazırdaki kadırgalara bakmak ve yenilerinin yapılmasını hızlandırmak için doğruca tersaneye yöneldi. Lala Mehmed yedekte 50 kadırgalarının olduğunu söyleyerek İspanyollara övünmüştü, ama Venedik'e giden raporlar çok daha az sayılar veriyorlardı: Tersanede altısı üretim halinde on beş kadırga bulunuyordu. Ama daha Uluç Ali'nin gelmesinden önce yeni kadırga siparişle-

4 *Yazışmalar*, Anonim 1571-73, 167; Masala 29. 42 kadırga ve kalyata sayısı, canlı tanık Selanikî tarafından verilmiştir (Capponi 2008, 250); Solakzade'ye göre, 40'ı savaşta kaçan 80 gemi (Mantran 1974, 247); İstanbul'daki canlı tanıklar 35 kadırga vermekteler (Molmenti (b), XI); Barbaro'ya göre, 27 kadırga, 8 kalyata, ayrıca dışarıda devriye bırakılan 6 kadırga (CB, II, 241r); Anonimo'ya (1571-73, 167) göre 26 kadırga ve 9 at kayığı.

5 Relación 253; Nunziature X, 123; Relazioni, Anonim 1571-73, 168-70; CB, II, 234r. Soruşturmanın hedefi, anakaraya doğru kaçan reislerle kadırgaları batanların listelerini ayrı ayrı belirlemekti: Panzac 2009, 32.

ri verilmişti, ancak raporlar bunların sayıları hakkında çelişkili rakamlar veriyorlardı: İstanbul'da 30, Gelibolu'da 10, üretimi bir devşirmenin üstlendiği Karadeniz'de 30, 40, hatta 60 kadırgadan bahsedilmekte. Divanda bulunan kayıtlarda, 24 Ekimde çıkmaya başlayan ve sonraki günlerde de devam eden bir seri emir bulunuyor. Bunlara göre kadırgalar mümkün olan bütün Balkan sahillerinde üretileceklerdi; Karadeniz'de bulunan Hıristiyan topluluklar gemilerin ana direkleri için kalın ağaçlar keserek tersanelere taşıyacaklardı; kadılar kenevir, katran, donyağı, demir temin edecek ve bölgelerinde bulunan bütün marangozları, kalafatçıları şantiyelere göndereceklerdi; dökümhanelerde yüz kadırgalık top dökülecekti. "Allah'ın da beğeneceği büyük bir filo ilkbahara kadar hazır olmalı!"

Yani Sokollu Mehmed Paşa ve divan, Uluç Ali'nin dönmesinden önce filonun yeniden inşası için ana girişimlere başlamışlardı. 6 Aralık tarihli bir rapora göre, halihazırda denizde bulunanlarla inşa edilmekte olan kadırgaların sayıları 196'yı buluyordu. Bir Ortodoks metropolit şaşkınlık içinde Papaya şunları yazıyordu: "Türkün çok parası, çok yiyeceği ve çok ustası var. Gemileri donatmak için bütün imparatorluğu seferber etti (...) Gece gündüz gemiden başka bir şey yaptıkları yok. İşçileri gece uyutmuyor, meşale ışıklarında çalıştırıyorlar." Sultan, tahta tedarik etmek için, genellikle avlanmaya gittiği İstanbul civarındaki ormanlardan ağaç kesilmesine izin verdi. İnebahtı deneyiminden yararlanmaya çalışıldı: Şantiyede, pruvaya olduğu gibi, pupaya ve yanlara da toplar yerleştirilebilecek sekiz tane mavna hazırlandı. Barbaro'nun dediği gibi bunlar "zaferin kazanılmasında önemli rol oynayan Venedik mavnalarına karşılık geliyorlardı." Bundan başka, seri halinde tüfek üretilmesi, topçuların eğitimi için bir poligon ve Yeniçerilerin hedef atışı yapmaları için bir kadırga inşa edilmesi emredildi. Tophane'de daha az tecrübeli olan eski ustalar işten çıkarılarak, Mağusa'da esir alınan top ustalarının yönetiminde toplar dökülüyor ve bunlara iş garantisiyle ücret ödeniyordu. İmparatorluğun önemli kişileri de üstlerine düşeni yaptılar: Barbaro'nun nefret ettiği yaşlı Cantocuzeno masraflarını kendi ödeyerek 12 kadırga imal ettirdi. Divan kâtbi ve sadrazamın danışmanı ve yakın dostu Feridun Bey bir tane yaptırdı; Rodoslu bir Yahudi, kendisine sefer

yapma izni verilmesine karşılık bir kalyata yaptırıp donatacağını bildirdi.

En büyük sorun gemiler için adam toplamaktı. Yeni yapılmakta olan gemileri yönetmeleri için Türk sahillerindeki ticaretin büyük bölümünü gerçekleştiren karamürsellerin kaptanları göreve çağrıldı. Kuzey Afrika'daki korsan reislerinin yeni filoda görev yapmaları için başkente gelmeleri teşvik edildi. Ölenlerin yerine Yeniçeriler alındı ve devşirme örgütleri yeni insanlar toplamak için Balkan eyaletlerine doğru yola çıktılar. Anadolu'daki Kürt aşiretler filo için asker gönderdiler; Batılı gözlemciler bunların kitleler halinde İstanbul'a geldiklerini gördüler: "Kılıç ve tüfek taşıyan ve rengârenk türbanlar takan korkunç adamlar." Sultan sancaklara, "benin donanma-i hümayunumla hareket etmeleri için" diyerek, tüfek kullanmayı bilen gönüllüleri toplamalarını ve silahları ve erzaklarıyla birlikte İstanbul'a göndermeleri emri verdi. Filoya katılmayacak olanların tüfeklerine el koyularak başkente gönderilecek ve Sultanın cihada katılacakları tımar vererek ödüllendireceği duyurulacaktı.[6]

Bu seferberliğin sonucu şaşırtıcı oldu. O ilkbahar Kutsal İttifakın filosu yeniden denize açıldığında Kaptan Paşa onları yeni donanmayla karşılamaya hazırdı. Babıâli'de bulunan Fransa Büyükelçisi François de Noailles 8 Mayıs 1572'de kralına şaşkınlık içinde şunları yazıyordu:

> Beş ay içinde topları ve bütün mürettebatıyla birlikte yüz elli kadırga yaptılar ve bir yıl daha böyle devam etmeye karar verdiler (...) Daha şimdiden generalleri iki yüz kadırga, yüz kalyata ve korsanların gemileriyle bu ayın sonunda denize açılmaya hazır; üstelik Sultan bu olağanüstü masraf için hazinesinden bir skudo dahi almadı. Kısacası, eğer gözlerimle görmeseydim, Saltanatın bu kadar büyük olduğuna inanmazdım.

6 Relación 253; Calepio 123r; CB, II, 234r, 241v, 244r (Ocak ayında hazır olan kadırgaların başka bir notu ile: Denizde, 45, karada eskiler 11, yeniler 14, tersanede 8; dışarıda 11 ve 8 kalyata; Karadeniz ve Marmara'da 102 tane yapılır); Nunziature X, 114, 116, 119 ve 123; Molmenti (b), XXXIII; Nicolini 218; *Yazışmalar*, Santa Croce 1573, 181-7, Garzoni 1573, 384, Soranzo 1576, 206; Lesure 229-232; Hess 1971, 62; Mantran 1974; Manoussacas 1974, 239; Pippidi 1974, 312-3; Imber 1996; Agoston 2005, 35 n.; Capponi 2008, 249-252; Panzac 2009, 17-46.

İstanbul'da bulunurken hükümetine olan biteni haber vermek için elinden geleni yapmış olan Barbaro, savaştan sonra memleketine döndüğünde kendisine inanmadıklarını anladı ve bunu raporunda şöyle ifade etti: "Kendilerine talimat verildiğinde, altı ay içinde yüz yirmi kadırga imal edildi (...) Ben bunu görerek bildirdim, ama böyle bir şeyin mümkün olmadığı düşünüldü."

Tabii filonun durumu pek iç açıcı değildi. Noailles'in kendisi bunu daha sonra şöyle anlatıyor:

> Yaş ağaçtan üretilmiş yeni kadırgalardan oluşan bir filo; ellerine hiç kürek almamış kürekçiler ve kötü malzemeyle ve aceleyle dökülmüş toplarla donatılmış; kılavuzlar ve denizciler amatör; son savaşın sersemliğini henüz üzerlerinden atamamış olan askerler bu yolculuğu zorla yapıyorlardı.

Kürekçilerin çoğu Anadolu'dan, Yunanistan içlerinden, Trakya ve Makedonya'dan toplanmıştı, çünkü kıyı eyaletlerindeki ve adalardaki köylerde bulunanlar önceki yıl gönderilmişti ve hemen hepsi ölmüştü. Çağın İtalyanları yargılarında bunların deneyimsiz olmalarından başka, kadırgaların aceleyle yapılmış olduklarının da altı çiziliyor: "Çok azı iyi donanmıştı; çoğu Anadolu'da kötü işçilikle ve yaş ağaçtan yapılmıştı; az sayıda topları vardı." Yaş ağaçla imal edilen gemiler suyu iyi tutmaz ve uzun süre dayanmazlardı; daha birkaç yıl sonra baylo bunların tersanede çürümekte olduklarını yazıyordu, çünkü "ağaçlar kesildikten sonra, dinlendirmeden yapılmışlardı" ve reisleri acemiydi, çünkü "iyi olanların hepsi zafer gününde ölmüşlerdi."[7]

Ancak başlarında Kılıç Ali vardı ve onun yönetiminde olunca, acemilerle dolu bu filo da düşman için yeterdi. Hıristiyanlar için 1572 yılında büyük ümitlerle başlayan deniz harekatı bir fiyasko oldu.[8] Savaş yorgunu olan Venedik daha ilk başta ayrı bir barış görüşmesi yapma kararı almış, bunun şartları 4 Nisan 1572'den itibaren senatoda görüşülmüştü. O yaz mevsiminin herhangi bir başarı elde edemeden geçmesi, üstelik Kutsal İttifakın en heyecanlı destekçisi V. Pius'un 1 Mayısta ölümü Venedik'i kesinlikle bu pazarlığı

7 Charriere III, 269 ve 362n., Longo 37, Pantera 66, *Yazışmalar*, Barbaro 1573, 306, Correr 1578, 240, Panzac 2009, 27, 34-7.

8 Hess 1971, Panzac 2009, 46-54.

yapmaya itmişti. Sonbaharda İstanbul'da başlayan temaslar ilkbahara kadar sürmüştü, ancak kimi pürüzler de çıkmamış değildi: Venedikli elçiler o zamana kadar bir kralın temsilcisine yapılan muameleyi görmüşlerdi, ama şimdi Venedik Kıbrıs'ı kaybettiği için, Babıâli artık onlara aynı şerefi bahşetmek istemiyordu; böylece Venedik bu aşağılanmayı da hazmetmek zorunda kaldı.

Sonunda barış görüşmeleri Barbaro ve Mehmed Paşa arasında 7 Mart 1573 tarihinde tamamlandı. Venedik'in, Sultanı Kıbrıs'ın sahibi olarak tanıyan anlaşma metni sonraki günlerde Salamone Askenazi ve Babıâli'nin yeni dragomanı Ali Bey tarafından her iki dile tercüme edildi. II. Selim'in içinde anlaşma metninin bulunduğu altın harflerle yazılı fermanı bugün Venedik'te bulunan Frari Devlet Arşivindedir. Ertesi yıl, İnebahtı'da hezimete uğrayandan daha kalabalık olan Türk filosu Tunus açıklarında ortaya çıkarak, don Juan'ın 1573'te almış olduğu Tunus'u yeniden fethetti, Goletta Kalesini aldı ve Kuzey Afrika içlerini Osmanlı hâkimiyetine geçirdi. Sultanın almış olduğu yenilgiden hiç de zayıf çıkmadığının görünmesi, barış görüşmelerinden sonra nihayet Venedik'e dönmüş olan Barbaro da, "Osmanlı İmparatorluğunun sonunda evrensel bir monarşiye dönüşebileceği" kaygısı yarattı.[9]

Bu noktada, Fernand Braudel'i rahatsız eden şu soruyu geçiştiremeyiz: İnebahtı Savaşının faydaları oldu mu, yoksa hiçbir şeye yaramadı mı?[10] Politik ve askeri eksende pek faydalı olduğu söylenemeyeceği açık, çünkü ekim ayında olmuştu; ama eğer haziranda savaşılsaydı, galip gelenler sahillerdeki kaleleri, şehirleri fethedebilir, bütün Yunanistan'da ayaklanma başlatabilir, böylelikle Osmanlı İmparatorluğunu ciddi anlamda zayıflatabilirlerdi; ama durum böyle olduğundan her türlü harekât ertesi ilkbahara bırakıldı ve bu arada Türkler yeniden toparlanabildiler. Yine aynı nedenle, bu savaşın Batıyı kurtardığından söz etmenin de pek anlamı yok; Kaptan Paşa mucize eseri galip gelseydi bile limanı yeniden almış olur ve filoyu boşaltırdı. Türklerin Kıbrıs'ı alma hazırlıkları için ne kadar zaman ve emek harcamış olduklarını, im-

9 *Yazışmalar*, Garzoni 1573; Anonim 1571-73, Barbaro 174-5; 1573, 301; Pedani Fabris 818-819; Costantini 2009, ix; ferman Venedik'te ve İstanbul'dadır 2006, kat. 11 ve Venezia e l'Islam 2007, kat. 29. Askenazi'nin rolü için bkz. üst, böl. IX n. 11, böl. XVIII n. 22 ve Pedani 1994, 26 ve 165.

10 Braudel 1986, 1181-4.

paratorluğun kendi limanlarına çok yakın olmasına rağmen adam ve gereken diğer her şeyi tedarik etmek için ne kadar çok kaynak tükettiğini bilen biri, Sultanın hemen ertesi ilkbaharda kim bilir nereyi fethetmeye kalkışacağını elbette düşünemezdi. Kızıl Elma, kehanete inat henüz çok uzaklarda duruyordu.

Sonuçta İnebahtı'nın tarihteki önemi, onun manevi etkisi ve büyük bir savaş olma ünüyle kalıyor. Zafer haberi Katolik başkentlerde görülmemiş bir coşkuyla karşılandı; üstelik bu zafer hüzün ve açlıkla geçen uzun yıllardan sonra gelmişti. Her tarafta düzenlenen kutlamalar, günlük hayatın yokluklarıyla devletin yaptığı muhteşem gösteriler arasındaki zıtlığa alışmış olan halkın üzerinde yine de kalıcı bir etki yaptı. Padova'da yatan hasta bir adam onlardan o kadar etkilenmişti ki, bir gece ateşler içindeyken, "kendini Türklerle savaşırken" görmüştü; ertesi sabah eline bir bıçak alıp evin her yerini paramparça etmişti ve şaşkınlıkla, "Bütün Türkleri öldürdüm," diye tekrarlayıp durmuştu.[11] Gereken mukayese yapıldığında, onun bütün dünyadaki Hıristiyan kamuoyunda da aynı duygusal etkiyi yaptığı söylenebilir.

İlk günlerde bu duyguyu yetkililer şükran ifadeleri ve "te deum"la okşadılar. Ama kısa süre sonra, kapitalizmin ve basının gücü sayesinde yeniden günlük hayata dönüldü. Zafer haberi Venedik'e 19 Ekimde ulaşmış, bundan beş gün sonra Faccinetti Roma'ya Hıristiyan ve Türk donanmalarının savaş sırasındaki düzenlerini gösteren bir kroki göndermişti. Sonraki aylarda matbaacılar raporlar, anılar, dualar, şiirler, şarkı sözleri ve şemalar içeren çok sayıda "İnstant Books" [alelacele yazılmış kitaplar] bastılar. Sonraki aylarda bütün Avrupa'ya, özellikle Katolik ülkelere büyük bir baskı tufanı yayıldı ve her isteyen az bir masrafla olayın ayrıntıları hakkında bilgi edinebilir ve tabii ki hak ettiği takdiri gösterebilirdi. Zamanla devletin ve özel şahısların sarayları savaşı canlandıran, zincire vurulmuş Türklerle birlikte üniformalı komutanları, ele geçirdikleri sancakları ve arka planda yanmakta olan düşman gemileriyle, gökyüzünde Meryem ve melekleri durumdan memnun parmaklarını uzatırken betimlendikleri freskler ve tablolarla doldular.[12]

11 Olivieri 1974, 273.

12 İnebahtı hakkında sanatsal ve edebi kaynakça son derece boldur; başlangıç

Ancak Osmanlı İmparatorluğunda baskı makinesine izin verilmiyordu ve kamuda figüratif sanatlar öğretici amaçla da olsa mevcut değildi. İnebahtı'nın anısı, ortaçağda olduğu gibi, tarihçilerin ellerine bırakıldı; onlar da ortak gurur adına kabul edilebilir bir öykü yaratmaya çalıştılar. Ama ne yazık ki, "Mağlup Filonun Yolculuğu," meşhur bir ifadeye göre talihsiz bir vaka oldu: Mustafa Ali'nin yazdığı gibi, "Allah kâinatı yaratıp Nuh peygamber ilk gemiyi inşa ettiğinden beri böyle bir felaket olmamıştı."[13] Hezimet kumandanların beceriksizlikleriyle ve savaşmaya mecbur kalındığı zaman filonun neredeyse boşalmış olmasıyla açıklanmaya çalışılıyor, ama özellikle de, yenilginin sonrasında gösterilen büyük çabanın üzerinde duruluyor. Yazılanlara göre Sultan bir an gurura kapılarak, tamı tamına kaybettiği sayıda kadırga yapılmasını emretmişti.[14] Bunun üzerine Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa Sultanı rahatlatmak için şöyle diyor: "Bu devlet öyle bir devlettir ki, istense bütün gemilerinin demirlerini gümüşten, yelkenlerini atlastan, halatlarını ibrişimden yapar."[15] Kâfirlerin yeni filonun karşısında nasıl kaçıştıklarını anlatıyor: "Onlar bizim bütün o gemileri yapamayacağımızı veya kürekçi bulamayacağımızı sanıyorlardı. Böyle mükemmel bir filoyu görünce şunları söylediler: Bu öyle bir ülke ki, o kadar çok gemi kaybetmesine rağmen aynı sayıda gemiyi altı ay içerisinde yapabildi."[16] Ama tüfeklerin ve topların kaliteleri bir yana, birkaç tarihçinin yarattığı ve diğerleri tarafından kopyalanan bu teselli çabaları Avrupa'da imal edilen baskı ve figüratif resim zenginliğinin yaptığı etkiyle mukayese edildiğinde, Batının karşısında Osmanlı İmparatorluğunun bilgi ve kamuoyu profi-

için, Mammana 2007, Gibellini 2008. Facchinetti için bkz. Nunziature X, 76; haberin Venedik'e ulaştığı tarih üzerine tartışılmıştır, ama Faccinetti'nin tanıklığından da anlaşılacağı gibi, ayın 19'u olduğu üzere kuşku yoktur, Nunziature X, 70 ve 72 (20 Ekim: "Dün iyi haberi vermek ilk bana kısmet oldu; Majestelerinin yanından dönüp kayıkla eve giderken, birçok bayrağı denizi yalayan kadırganın gelmekte olduğunu gördüm"); krş. Belgeler, Oreste.

13 İnalcık 1974, 191. "Sefer-i sıngın donanma" ifadesi Ali'de bulunur, (İnalcık 1974, 192), Solakzade (Yıldırım 2007, 551), Kâtib Celebi (Mantran 1984, 185; Yıldırım 2007, 547).

14 Bu saptama Selanikî'de ortaya çıkar ve Kâtip Çelebi'den alınmıştır: Yıldırım 2007, 550, Jennings 1993, 11

15 Anekdot Peçevî'dedir ve Kâtip Çelebi'den alınmıştır: Yıldırım 2007, 543; Hess 1971, 54; Lesure 225.

16 Peçevî, Yıldırım 2007, 550.

linde, ileride kendisine savaşı kaybettirecek olan Batıya göre geri kalmışlık sorununda daha çok sıkıntı çektiği anlaşılır.

Bu arada görevden ayrılan askerler ve kürekçiler evlerine doğru gidiyor, yaralılar hastanelerde ölüyor, komutanlar kendilerini bekleyen şöhreti düşünüyor, ölenler unutuluyor veya hatırlanıyor ve onların yerlerini başkaları alıyordu. İzmit sancağının tımarlarının 1571 sonunda hazırladıkları bir kayıtta şunlar okunuyor: "Yalakabad (Yalova) bölgesi: Harmanlı ve diğer köyleri içine alan İvaz Tımarı, yılda 5000 akçe. Aynı bölge 3000 akçelik bir tımarı olan Davud'un 7000 akçelik bir tımar hakkı var; verdiği dilekçede İvaz öldüğü için tımarı boş kalmıştır ve onu istemektedir. İstediği kendisine verildi, ayrıca 1000 akçe nakit ödendi."[17]

17 Imber 2002, 204.

KIBRIS GARNİZONU

1.1. İtalyan piyadeler

A. Lefkoşa

Podocataro'ya göre 200'ü hasta, toplam 1000 kişi

Sozomeno ve Calepio'ya göre, 17 birlikte 1300 kişi, Contarini'den alınma sayı

Sayfa 624

Kime ait	ismi	komutan	pozisyon
Toskana/Papa	*Capitana*	Orazio Orsini/ Gaspare Bruni	merkez
Toskana/Papa	*Patrona*	Alfonso d'Appiano	artçı
Toskana/Papa	*Fiorenza*	Tommaso de Medici	merkez
Toskana/Papa	*S. Maria*	Pandolfo Strozzi	sağ kanat
Toskana/Papa	*Toscana*	Metello Caracciolo	merkez
Toskana/Papa	*Vittoria*	Baccio da Pisa	merkez
Toskana/Papa	*Pisana*	Ercole Balotta	merkez
Toskana/Papa	*Pace*	Giacomo Antonio Pepignano	merkez
Toskana/Papa	*S. Giovanni*	Angelo Biffoli	sağ kanat
Toskana/Papa	*Elbigina*	Fabio Gallerati	sol kanat
Toskana/Papa	*Grifona*	Alessandro Negroni/ Negrini	merkez
Toskana/Papa	*Siena/Sirena /Sovrana*	Antonio d'Ascoli	artçı
Sicilya	*Capitana*	öncü	
Sicilya	*Patrona*	öncü	
Sicilya	*Vigilanza*	Giorgio da Este	merkez
Sicilya	*Cardona*	don Carlo de Argaglia	öncü
Sicilya	*S. Giovanni*	Scipione Vassallo	öncü

Sicilya	*Sicilia/ Siciliana*	Francesco Amadei	sağ kanat
Sicilya/Cenova	*Capitana Nicolo Doria*'nın	Pandolfo Polidoro	sağ kanat
Sicilya/Cenova	*Patrona Nicolo Doria*'nın	Giulio Centurione	sağ kanat
Sicilya/Cenova	*Capitana Davide İmperiale*'nin	Davide İmperiale	öncü
Sicilya/Cenova	*Patrona Davide İmperiale*'nin	Nicolo da Loana	merkez
Napoli	*Capitana = Lupa*	artçı	
Napoli	*Patrona*	don Francesco De Benavides	merkez
Napoli	*S. Jose*	Eugenio de Vargas	merkez
Napoli	*Victoria*	Ochoa de Recalde	sol kanat
Napoli	*Tiranna*	Juan de Ribadeneyra	artçı
Napoli	*S. Angelo*	don Alonso de Bazan	artçı
Napoli	*S. Bartolomé*	don Pedro de Velasco	artçı
Napoli	*S. Catalina*	Juan Ruiz de Velasco	artçı
Napoli	*S. Andrea*	don Bernardino De Velasco	artçı
Napoli	*S. Barbara*	Giovanni de Pascale/ Domingo de Padillo	artçı
Napoli	*Marquesa*	Juan de Machado/ Maqueda	artçı
Napoli	*Constancia*	Juan Perez de Loaisa	artçı
Napoli	*Leone*	Rodrigo de Zuasti	artçı
Napoli	*Bazana*	Juan Perez Murillo	artçı
Napoli	*S. Giorgio*	Juan de Vergara	merkez/sağ kanat
Napoli	*Ventura*	Vincenzo Pascale	merkez
Napoli	*Sagittaria*	Martino Pirola	sol kanat
Napoli	*Determinata*	Juan de Carasa	sağ kanat
Napoli	*Guzmana*	Francisco de Ojeda/ De Osedo	sağ kanat
Napoli	*Speranza*	Pietro di Busto/ Pedro de Busto	sağ kanat
Napoli	*Fortuna*	Diego de Medrano	sağ kanat
Napoli	*Luna*	Julio/Juan Rubio	sağ kanat
Napoli	*Zingara/ Gitana*	Gabriel de Medina	sağ kanat
Napoli	*S. Nicola*	Cristobal de Montju	sol kanat
Napoli	*S. Giacomo/ Santiago*	Montserrat Guardiola	sol kanat
Napoli	*Brava*	Miguel Quesada/ Quevado	sol kanat

Napoli	*Invidia*	Toribio de Acevedo	sol kanat
Napoli	*S. Juan*	Garcia de Vergara	sol kanat
Napoli	*Fiamma/ Fama*	Juan de la Queva	sol kanat
Napoli	*S. Felipe*	Tomaso de Aldana	artçı
İspanya	*La Real*	merkez	
İspanya	*Patrona Real*	Luis de Acosta	merkez
İspanya	*Capitana Comendador Mayor*'un	Juan Baptista Cortez	merkez
İspanya	*Granada* (*Comendador Mayor*'un Patrona'sı)	Paulo Batin/Paolo Bottino	merkez
İspanya	*Capitana Gil de Andrea*'nın	Bernardo de Cinoguera	merkez
İspanya	*La Ocasion*	Pedro de Los Rios	artçı
İspanya	*Capitana Juan Vasques*'in	Juan Vasques de Coronado	artçı
İspanya	*La Gru/ La Griega*	don Luis de Heredia	artçı
İspanya	*La Luna*	Manuel de Aguilar	merkez
İspanya	*La Figuera*	Diego Lopez de Llanos	merkez
İspanya	*S. Francisco*	Cristobal Vasques	merkez
İspanya	*La Rocaful*	Rocaful/Ortuno	merkez
İspanya	*Mendoza*	Martin de Echaide	merkez
İspanya	*Soberana*	İNEBAHTI'DA YOK	
Savoya	*Capitana*	Monsenyōr de Leini	merkez
Savoya	*Piemontesa*	Ottaviano Moretto	sağ kanat
Savoya	*Margarita*	Battaglino	sağ kanat
Malta	*Capitana*	Messina yöneticisi	merkez
Malta	*S. Giovanni*	Alonso de Tejada	merkez
Malta	*S. Pietro*	Roquelaure St. Aubin	merkez
Malta	*S. Giacomo*	İNEBAHTI'DA YOK	
Cenova	*Capitana*	Ettore Spinola	merkez
Cenova	*Patrona/ İl Delfino*	Pelleran	merkez
Cenova	*Diana*	Gian Giorgio Lasagna	sağ kanat
Gio. Andrea Doria	*Capitana*	Gio. Andrea Doria	sağ kanat
Gio. Andrea Doria	*Patrona*	merkez	
Gio. Andrea Doria	*Monarca*	Nicola Garibaldi/ Grimaldi	sağ kanat
Gio. Andrea Doria	*Donzella*	Niccolo İmperiale	sağ kanat
Gio. Andrea Doria	*Fortuna*	G. Luigi Belvi/ Alvise Belin	sol kanat
Gio. Andrea Doria	*Doria*	Giacomo de Casale	merkez
Gio. Andrea Doria	*Vittoria*	Filippo Doria	merkez

Gio. Andrea Doria	*Temperanza*	Ciprano da Mari	merkez
Gio. Andrea Doria	*Perla*	Gio. Battista Spinola	merkez
Gio. Andrea Doria	*Marchesa*	Santo Pietra Francesco/ Santa Fedra	sol kanat
Gio. Andrea Doria	*Aquila*		
Grimaldi	*Capitana*	Giorgio Grimaldi	merkez
Grimaldi	*Patrona*	Lorenzo Trecca	sağ kanat
Centurioni	*Capitana*	Gio. Ambrogio Negroni	sağ kanat
Centurioni	*Patrona*	Luigi Gamba	sağ kanat
Centurioni	*Bastardina*	Lorenzo della Torre	sağ kanat
Centurioni	*Negrona/ Nuova*	Nicolo da Costa	sağ kanat
Lomellini	*Capitana*	Pietro Bartolomeo Lomellini	merkez
Lomellini	*Patrona*	Giorgio Greco	sağ kanat
Lomellini	*Lomellina*	Agostino Canevari	sol kanat
Lomellini	*Furia*	Giacomo Chiappe	sağ kanat
Mari	*Capitana*	Giorgio/Greorio D'Asti/da Este	merkez
Mari	*Patrona*	Antonio Corniglia	sağ kanat
Sauli	*Capitana*	Bendinello Sauli	merkez
Venedik	*Capitana*	Sebastian Venier	merkez
Venedik	*S. Pietro*	Piero Baldoer De sier Francesco	artçı
Venedik	*S. Giovanni*	Piero Badoer De sier Anzolo	merkez
Venedik	*La Maddalena*	Alvise Balbi	artçı
Venedik	*S. Todaro*	Teodoro Balbi	merkez
Venedik	*La Fortuna*	Andrea Barbarigo	sol kanat
Venedik	*Capitana*	Agostino Barbarigo	sol kanat
Venedik	*La Verita*	Giovanni Bembo	artçı
Venedik	*La Piramide*	Francesco Bon	merkez
Venedik	*Capitana*	Antonio de Canal	sol kanat
Venedik	*La Ruota col Serpente*	Gabriele da canal	merkez
Venedik	*Il Tronco*	Girolamo da Canal	merkez
Venedik	*Il Cavallo Marino*	Gio. Antonio di Cavalli	sol kanat
Venedik	*S. Catarina*	Marco Cicogna	öncü
Venedik	*S. Michele col Leone*	Giorgio Cochin	artçı
Venedik	*Cristo sopra il Mondo*	Girolamo Contarini	merkez
Venedik	*S. Cristoforo*	Alessandro Contarini	merkez
Venedik	*Mongibello*	Bertuzzi Contarini	merkez
Venedik	*La Trinita*	Giovanni Contarini	sol kanat

Venedik	*La Fede*	Gio. Battista Contarini	artçı
Venedik	*La Maddalena*	Marino Contarini	sağ kanat
Venedik	*İl Cristo*	Francesco Corner	sağ kanat
Venedik	*San Giuseppe*	Niccolo Dona	sağ kanat
Venedik	*İl Cristo*	Bartolomeo Dona	sol kanat
Venedik	*L'Angelo*	Onofré Giustinian	sol kanat
Venedik	*İl Cristo Risuscitato*	Simone Guaro	sol kanat
Venedik	*İl Cristo*	Marcantonio Lando	sağ kanat
Venedik	*İl Mondo*	Filippo Lion	artçı
Venedik	*Le Due Mani*	Giovanni Loredan	artçı
Venedik	*San Girolamo*	Gasparo Malipiero	merkez
Venedik	*Nostra Donna*	Pier Francesco Malipiero	öncü
Venedik	*La Colonna*	Catarino Malipiero	artçı
Venedik	*S. Giovanni Battista*	Giovanni Mocenigo	merkez
Venedik	*İl Cristo*	Marco da Molin	artçı
Venedik	*La Ruota*	Francesco da Molin (yaşlı)	sağ kanat
Venedik	*S. Giovanni*	Daniele Moro	merkez
Venedik	*S. Dorotea*	Polo Nani	sol kanat
Venedik	*La Nave*	Antonio Pasqualigo	sağ kanat
Venedik	*İl Passero*	Alvise Pasqualigo	merkez
Venedik	*İl Cristo*	Giorgio Pisani	merkez
Venedik	*Nostra Donna*	Marcatonio Pisani	sol kanat
Venedik	*İl Leone*	Pietro Pisani	merkez
Venedik	*Cristo Risorto*	Giovan Battista Quirini	sol kanat
Venedik	*Capitana*	Marco Quirini	sol kanat
Venedik	*İl Sole*	Vincenzo Quirini	artçı
Venedik	*Cristo Risorto*	Federigo Renier	sol kanat
Venedik	*La Piramide col Cane*	Marc'Antonio Santa Uliana	merkez
Venedik	*Cristo Risorto*	Benedetto Soronzo Giovanni Strassoldo	sağ kanat
Venedik	*La Sibilla*	Daniele Tron	artçı
Venedik	*S. Cristoforo*	Andrea Tron	sağ kanat
Venedik	*La Mezzaluna*	Valerio Vallaresso	merkez
Venedik	*La Palma*	Girolamo Venier	merkez
Venedik	*Nostra Donna*	Giovanni Zen	merkez
Venedik	*La Forza di Ercole*	Ranier Zen	sağ kanat
Venedik/Kandiye	*L'Angelo*	Giovanni Angelo Nicolo Avanol	sol kanat
Venedik/Kandiye	*La Regina*	Giovanni Barbarigo	sağ kanat

Venedik/Kandiye	*Le Tre Mani*	Giorgio Barbarigo	sol kanat
Venedik/Kandiye	*Il Fuoco/ La Fiamma*	Antonio Bon	sağ kanat
Venedik/Kandiye	*La Piramide*	Francesco Bon	sol kanat
Venedik/Kandiye	*Il Leone*	Francesco Bon (yaşlı)	sol kanat
Venedik/Kandiye	*Il Cristo*	Daniele Calefati	sol kanat
Venedik/Kandiye	*L'Uomo armato*	Andrea Calergi I	sağ kanat
Venedik/Kandiye	*L'Aquila*	Andrea Calergi II	sağ kanat
Venedik/Kandiye	*Cristo Risorto*	Giorgio Calergi	sol kanat
Venedik/Kandiye	*La Speranza*	Girolamo Corner	sağ kanat
Venedik/Kandiye	*Il Cristo*	Andrea Corner	sol kanat
Venedik/Kandiye	*Il Cristo*	Francesco Corner	sağ kanat
Venedik/Kandiye	*Il Cristo*	Giovanni corner	sol kanat
Venedik/Kandiye	*La Donzella*	Francesco Dandolo	merkez
Venedik/Kandiye	*Nostra Donna*	Marcantonio Foscarini	sağ kanat
Venedik/Kandiye	*Due Leoni*	Nicolo Fradello	sol kanat
Venedik/Kandiye	*L'Ermellino*	Pietro Gradenigo	merkez
Venedik/Kandiye	*Il Braccio*	Nicolo Lippomano	sol kanat
Venedik/Kandiye	*Il Leone e la Fenice*	Francesco Mengano	sol kanat
Venedik/Kandiye	*La Palma*	Giacomo da Mezzo	sağ kanat
Venedik/Kandiye	*La Ruota*	Francesco da Molin	sol kanat
Venedik/Kandiye	*La Donna col Cavallo Armato*	Antonio Eudaimonogiannis	sol kanat
Venedik/Kandiye	*Nostra Donna*	Filippo Polani	sol kanat
Venedik/Kandiye	*Il Fanciullo in Catene*	Paolo Polani	sağ kanat
Venedik/Kandiye	*La Montagna*	Alessandro Vizzamano	merkez
Venedik/Kandiye	*Il Braccio*	Gio. Michele Vizzamano	sol kanat
Venedik/Kandiye	*Cristo Risorto*	Francesco Zancaruol	sol kanat
Venedik/Kandiye	*Due Delfini*	Francesco Zen	sol kanat
Venedik/Kandiye	*L'Aquila*	Girolamo Zorzi	sağ kanat
Venedik/Kıbrıs	*La Speranza*	Gio. Battista Benedetto	artçı
Venedik/Lesina	*S. Girolamo*	Giovanni Balzi	merkez
Venedik/Arbe	*S. Giovanni*	Giovanni de Dominis	sağ kanat
Venedik/ Capodistria	*Il Leone*	Domenico del Tacco	sol kanat
Venedik/Kotor	*S. Trifone*	Girolamo Bisanti	sağ kanat
Venedik/Sibenik	*S. Giorgio/ La Sebenzana*	Cristoforo Lucich	artçı
Venedik/Trau	*Nostra Donna*	Alvise Cippico	sağ kanat
Venedik/Veglia	*Cristo Risorto*	Luigi Cicuta	sol kanat

Venedik/Cherso	*S. Nicola/ La Chersana*	Collane Drasio	sol kanat
Venedik/Korfu	*L'Aquila*	Piero Bua	sağ kanat
Venedik/Korfu	*L'Angelo*	Stelio Carchiopulo	sağ kanat
Venedik/Korfu	*İl Cristo*	Cristoforo Condokali	sol kanat
Venedik/Kefalonya	*La Croce*	Marco Cimera	sol kanat
Venedik/Kefalonya	*S. Virginia*	Cristoforo Crissa	sol kanat
Venedik/Zakintos	*Nostra Donna*	Nicolo Mondin	sol kanat
Venedik/Zakintos	*Giuditta*	Marin Seguro	merkez
Vicenza	*La Torre*	Ludvico da Porto	sağ kanat
Vicenza	*L'Uomo marino*	Giacomo Trissino	merkez
Padova	*İl Re Attila*	Pataro Buzzacarino	sağ kanat
Bergamo	*S. Alessandro*	Gio. Antonio Colleoni	merkez
Brescia	*S. Eufemia*	Orazio Fisogna	sol kanat
Crema	*S. Vittorano*	Evangelista Zurla	s a ğ kanat

III. KÜREKÇİLER

III.1. Sayılar

Hıristiyan kadırgaları

1568: Juan Andrea Doria'nın asientosu her kadırga için 164 kürekçi öngörüyor, ama 192 *Capitana* ve *Patrona* kadırgaları için (Sirago 2001, 686-7)

1570: Toskana kadırgalarındaki kürekçiler: *Capitana* 269, *Patrona* 216, *Elbigina* 218, *Sirena* 212, *Pisana* ve *Grifona* 210, *Vittoria* 205, *Fiorenza* 203, *Pace* 147, *S. Giovanni* 134, *S. Maria* 114, ortalama 114 (Lo Basso 2003, 346; Capponi 2008, 174)

1571, 12 Nisan: Kral komiserlerine her bir kadırgada 164 kürekçi olması gerektiğini bildirir (Serrano IV, 106)

1571, 23 Ağustos: Napoli kadırgalarının her birinde 165 kürekçi var (Nicolini 408-9)

1571: Sicilya'nın *Capitana*'sında forsalar ve esirlerden 260, Cardona'da ise 180 kişi var (Favaro 2007, 301-2; favoro 2009, 134-5)

1571: *Real*'de 290 kürekçi var (Bicheno 2005, 37)

1572, 16 Temmuz: Napoli kadırgalarının 16'sında, *Capitana*'da 314, diğerlerinde 195'ten 225'e kadar kürekçi var (Tercios bel. 30: Aymard 1974, 75'te geçen belgenin aynı; hatalı olarak, tarihi 16 Temmuz ve o sayıyı Sicilya kadırgaları için veriyor.

1573: Doria'nın *Capitana*'sında 280 kürekçi var (Borghese 1970, 143 ve 192)

1576: Sauli'nin *Capitana*'sında 211 kürekçi var (Lo Basso 2007, 412)

1584: Sicilya Krallığının kadırgalarından *Capitana*'da 290 artı 10 yedek kürekçi var; *Patrona*'da 240 + 10; "fenerli" kadırgalarda 208 + 8; normal kadırgalarda 156 + 8 (Aymard 1974, 76)

Türk kadırgaları

Yazışmalar, Navagero 1553, 68: Her kadırgada 150 kürekçi; Cavalli 1560, 293: "Yüz kırk sekiz kürek adamı;" Moro 1590, 352 ve 355: "150 kadırgada her sıraya 3 adamdan fazla koyamadıkları için," kürekçi eksikliği Türk filosunun başlıca sıkıntısı.

Bernardo 1592, 343: 141 kürekçi.

III. 2. Sıra başına kürekçi sayısı

Hıristiyan kadırgaları.

1568: Sicilya kadırgalarının kumandanı don Juan de Cardona *Capitana* ve *Patrona* kadırgalarında her sırada 4 kürekçi bulundurmak zorunda (Favoro 2007, 306; favoro 2009, 258).

1570: Doria, Dona'ya, "Kral her sırada bulunan dört kürekçiden birini almak suretiyle donanmaya yirmi kadırga daha ilave edebileceğimi söylüyor, ama her sıdada dörk kişi olmadığını gördüm. Hem Batı kadırgalarının yapıları itibarıyla her sırada üç kürekçiyle şimdiki gibi iyi yol alamazlar" diyor (Dona 62).

1570, Morosini raporu: "Üç Savoy kadırgasının ikisinde kürek başında dörder adam var. "yirmi beş sıralı ve hepsinin en büyüğü olan *Capitana*'da (onlar her sıra için bir kürek bulundurduklarından) kürek başında beş kişi var" (Morosini raporları 1570, 133; ve Segre'nin sayıları 1899, 27, Provana'nın kontratına göre kürek başına üç adam, eğer kürekler büyükse dört adam bulunduracak). Ama hatırlamamız gerekir ki, Provana 150 hasta kürekçiyi Messina'da bırakmak zorunda kalır ve don Juan'la Venier'den ancak 70 kürekçi alabilir (segre 1899, 134-5)

1570, 11 Şubat. Gio. Andrea Doria krala: "beşer kişilik yirmi yedi sırası olan yeni bir *Capitana* yaptığım için çok şanslıyım" (Vargas Hidalgo 623).

1570, 4 Eylül: Zane senatoya: Kralın Girit'e gelen kadırgalarının her sırasında üç adam var; fenerlilerde 4-6 arası ve Bay Gioan Andrea, Napoli ve Sicilya generallerinin Patronalarında da durum öyle (AV 1566-1570, 241v).

1571: Toskana Grandükü ile Papa arasındaki anlaşma: "*Capitana*'da pupadan ana direğe kadar her sırada beş adam ve ana direkten

pruvaya kadar dört adam olsun. Adamlar *Capitana*'ya uygun olan ehil kürekçiler olmalı (...) Diğer on bir kadırgada en az yirmi dört sıra ve her sırada üç adam olmalı" (Guglielmotti 155; Quarti 433-5)

1584: Sicilya Krallığının kadırgalarında, *Capitana*'da 5 kürekçili 29 sıra var; *Patrona*'da 26 sıra, pupadan Direğe 5, sonra dörder kürekçi var; fenerli kadırgalarda 4 kişili 26 sıra, normal olanlarda ise 26 sıra ve 3 adam var (Aymard 1974, 76).

Türk kadırgaları:

Yazışmalar, Renier 1550, 79: "Beyinki beş kürekli;" Michiel 1558, 119: "Şimdi her sırasında 4 kürek olan bir kadırga yapıyorlar. Bu çok güzel; muhtemelen kaptan-ı derya için olacak. Diğer hepsi 3 kürekli ve bir tarafta 25, diğerinde sadece 23 sıra var, çünkü iki sıra, mutfak ve depo alanı için alınmış;"

Moro 1590, 352 ve 355: her sırada 3, ama reislerle korsanlarda 4, hatta 5 ve Kaptan Paşanınkinde 7.

CB, 258v-259r, Sultan için inşa edilen kadırgalar, 1570: "29-30 sıra var, her sırada bir kürek ve dört kürekçi olacak."

III.3. Kürekçilerin oran olarak dağılımları

1560 yılı başları: Doria'nın 11 kadırgasında 832 forsa (% 48.2), 787 esir (% 45.6), 104 gönüllü (% 6) var (Caponni 2008, 173=

1568: Napoli'nin 13 kadırgasında 1920 forsa, 9'u devşirme 210 esir, 8 morisko, 57 Kuzey Afrika'dan moro, 4 zenci, 17 Rum,) Balkan memleketlerinden, 106 Türk var; 1575'te 174 esirden 2'si devşirme, 23 morisko, 46 moro, 2 zenci, 101 Türk (Aymard 1974, 83 ve 85-86).

1570: 11 Toskana kadırgasında hastalar sayılmazsa toplam 2000 kürekçi var: 1134 forsa (% 56,7), 500 esir (% 25), 366 gönüllü (% 18,2) (Lo Basso 2003, 346; Capponi 2008, 174).

1571: 30 Napoli kadırgasında 2469 forsa (% 47,1), 552 esir (% 10.5), 2220 gönüllü (% 42,3) (Mafrici 1995, 197).

1571: 6 Sicilya kadırgasında 695 forsa ve 440 esir (Favaro 2009, 141).

1571 sonu: Juan Andrea Doria'nın 12 kadırgasında 1228 forsa ve 557 esir (Aymard 1974, 81 ve 83-4).

1572 Temmuz sonu: 16 Napoli kadırgasında 1838 forsa (% 54,7), 395 esir (% 11,7), 1140 gönüllü (% 33.9) (Tercios, dök. 30: ve 1974-75'te Aymard'ın belirttiği –yanlış olarak 16 Temmuz 1571 olarak tarihler– aynı belgedir ve bu sayıları 16 Sicilya kadırgası için zikreder).

1573: *Piemontesa* kadırgasında 140 forsa ve 59 esir (% 70 ve % 30), *Margarita*'da 144 forsa ve 58 esir (% 71 ve % 29) (Lo Basso 2003,

379; şif. Segre 1899, 36 n: *Capitana*'da ise neredeyse sadece esirler vardır).

1575: Lomellini'nin 4 kadırgasında 371 esir ve 252 forsa (Lo Basso 2007, 409).

1576: 3 Malta kadırgasında 200 forsa (% 29), 293 gönüllü (% 42), 200 esir (% 29) (Lo Basso 2003, 371, ama 1569'da 4 kadırgadaki esirlerin oranı % 44'tü, Brogini 2002).

1576: 22 Sicilya kadırgasında 1102 forsa (% 28.8), 1517 esir (% 39.6), 1205 gönüllü (% 31.5) (Braudel 1986, 893 n.).

1587-88: 7 Napoli kadırgasında bulunan 1218 kürekçinin 771'i forsa (% 63,3), 153'ü esir (% 12,5), 294'ü gönüllü (% 24,2) (Lo Basso 2003, 328-9).

III.4. İnebahtı hakkında görüşler

Kralın kadırgalarında (13 İspanya, 27 Cenova, 10 Sicilya, 30 Napoli), hepsi "asientos" anlaşmasında öngörülen ve kralın emrinde olan en az 165 kürekçi olduğu hesaplanabilir ve bazı belgeler daha yüksek rakamlar vermektedir. Hepsinin sayısı 26 olan *Capitana* ve *Patrona*'da, Doria'nın anlaşmasına göre sayı 192'den başlayarak, *Real*'de 290'a, Sicilya'nın ve Doria'nın *Capitana* kadırgalarında 260'a ulaşır ve rahatlıkla ortalama olarak en az 200 kişiden bahsedebiliriz. Yani toplamda en az 14.000 kürekçi vardı ve bunların yaklaşık % 10'u esirlerdi. Savoy'un 3 kadırgasında, belki % 10'u esirlerden yaklaşık 600 kürekçi.

Malta'nın 3 kadırgasında, belki % 40'ı esirlerden, yaklaşık 650 kürekçi.

Papanın 12 kadırgasında, belki % 20'si esirlerden, yaklaşık 2400 kürekçi.

105 Venedik kadırgasının her birinde 150 olmak üzere toplam 16000 kürekçi.

Yani toplamda 34.000 kürekçi ve bunların 30.000'den fazlasının savaşmaları için zincirleri çözülmüş olmalı.

IV. MÜRETTEBATLARLARI

IV.1. Kralın kadırgaları

1568 Ocak: II. Felipe kadırgalarının her birinde 42 usta adam bulunmasını emreder (Garcia Hernan 1999, 117)

1568: Juan Andrea Doria'nın anlaşmasına göre her kadırgada "subay, denizci ve bekârlar olarak" 50 kişi bulunacaktır; *Capitana* ve *Patrona* için bu sayı 75 olacak (Sirago 2001, 686-7; Lo Basso 2003, 279 ve 321; Lo Basso 2007, 402 ve 417).

1571, 12 Nisan: II. Felipe kadırgalarının her birinde 50 kişi olmasını emreder (Serrano IV, 106).

1571, Temmuz: Sicilya'nın *Capitana*'sında 6 centilmen, 17 subay, 6 pruva kürekçisi, 16 denizci, toplam 61 kişi; Cardona'nın komutanı, 14 subayı, 15 denizcisi, 6 pruva kürekçisi, toplam 49 kişi (Favaro 2009, 149-50).

1571, 29 Ağustos: Napoli'nin 30 kadırgasında 1613 "usta" adam var, kadırga başına ortalama 54 kişi (Mafrici 1995, 197; Garcia Hernan 1999, 118).

1572, 16 Temmuz: Napoli'nin *Capitana*'sında 20 subay, 16 centilmen, 32 denizci, 8 pruva kürekçisi, toplam 76 kişi; diğer 15 kadırganın her birinde 10 ila 18 subay, 12 ila 28 denizci, 1 ila 6 centilmen (yalnız *Patrona*'da 15), 3 ila 9 pruva kürekçisi; *Capitana* dışındakilerin ortalaması: 16 subay, 18 denizci, 6 pruva kürekçisi, 4 centilmen, toplam 44 (Tercios, belg. 30-1).

1573: Doria'nın *Capitana*'sında 20 subay, 22 soylu hizmetkârı, 44 denizci, 8 pruva kürekçisi, 16 asker, top. 110 (Borghese 1970, 143 ve 192).

1584: Sicilya *Capitana*'sında 100 usta adam var; normal kadırgalarda bu sayı 38-45 arası değişiyor (Favaro 2009, 149-50).

IV.2. Diğer Batı kadırgaları

1563: Toskana kadırgası "*Lupa*": Komutan, kılavuz, subay, ikinci subay, işkenceci, iki balta ustası, bir kalafatçı, bir kürek ustası, bir berber, bir yazıcı, iki danışman, bir borazancı, iki topçu, bir papaz, bir davulcu, 7 soylu, 36 dümenci, 8 yoldaş, 9 pruvacı, top. 79 (Scetti 25)

1570: Colonna'nın kadırgaları için öngörülen mürettebat: Komutan, subay, ikinci subay, yazıcı, kılavuz, kalafat, balta ustası ve her biri bir çocukla bir kürek ustası, altı topçu, sekiz direk ustası, 30 denizci, 2 pupa centilmeni, top. 59 (Guglielmotti 15-6).

1570: Savoy Dükalığının yazışmasından: "Ekselanslarının her kadırgaya koyacağı adam sayısı altmış" (*Yazışmalar*, Morosini 1570, 134; Provano'nun anlaşması 40 kişi öngörüyor, yalnız operasyon için sayı altmışa çıkacak, Segre 1899, 27).

1571: Toskana Grandükü ve Papa arasındaki anlaşma: "Ekselansları 12 kadırgasının her birinde denizci ve subaylardan 60 adam bulundurmak zorundadır" (Quarti 433-5).

1614: Pantera'ya göre ideal mürettebat sayısı 113: "Komutan, genç biri, Pupa soylusu denilir. Bir papaz, bir başkan, bir subay, bir astsubay, bir kılavuz, bir danışman, sekiz dümenci, kadırgalarda "bir buçuk" denilen dört denizci, dört pruvacı, bir işkenceci, on altı

devriye gemicisi, bir berber, iki topçu, iki topçu yardımcısı, bir balta ustası, bir kalafatçı, bir fıçıcı, bir kürekçi ustası," top. 50.

IV.3. Venedik kadırgaları

Lo Basso 2004, 92: Batı kadırgalarında en az 20 ila 30 denizci bulunurken, Venediklilerin kadırgalarında sadece 12 ("yoldaş") vardır, çünkü yelkenlerin idaresiyle özgür kürekçiler uğraşır.

Cristoforo de Canal, 117-8: Venediklilerin sadece 8 "yoldaş" bulundurmalarını eleştiriyor; krş. Lane 1934, 10. Subay, astsubay, kürekçibaşı, kılavuz, 2 pupa soylusu, en az 4 topçu, 6 usta, berber eklenince yaklaşık 25 denizci oluyor.

Lane 1982: 100 yedek kadırganın hazırlanması vesilesiyle tutulan kayda göre, her birine 20 denizci verilecek.

Panciera'da yayımlanan (2005, 222) yazışmaya göre Venedik kadırgalarında 3000 denizci olduğunu söylüyor, yani ortalama olarak her birinde 26 kişi.

IV.4. Türk kadırgaları

Yazışmalar, Navagero 1553, 68: her kadırgada 30-40 denizci; Trevisan 1554, 136-7: Her reisin bir subay, bir kılavuz ve bekârlar olmak üzere 8 denizcisi var.

Michiel 1558, 120-1: "her kadırgada, bizim bekârlar dediğimiz adamlardan 30 tane var. Bunlar silahsız ve başlarındakileri dinlemiyorlar;"

Cavalli 1560, 293: "Kadırgalarda reis denen bir subay, ikinci subay, astsubay, kürekçibaşı ve günde kırk akçe alan dört kişi daha var, ama buna peksimet dahil değil; ayrıca kadırgaların seyrini yönetmek ve yelkenlerle meşgul olmak için daha alttan yirmi beş kişi daha var ve bunlar günde dört akçe ve bir defalığına 700 akçe alıyorlar;"

Garzoni 1573, 425: Tersanede 8-40 akçeye çalışan 300 reis var" ve bunların hepsi, ücretleri Sultan tarafından ödenen subay, parone ve iki kişi daha seçmek zorundalar (...) ayrıca her kadırgada, gemicilik işleri için de kullanılan yirmi azap var. Bu azapların sayıları üç bin, günde dört akçe alıyorlar ve tersanede ya da donanmanın başka işlerinde çalışıyorlar;"

Antelmi 1576, 197: "Kadırga başına 20 adam var, bunlara azap diyorlar, günde 5 akçe alıyorlar ve denizci olarak kullanılıyorlar;"

Moro 1590, 354: Her kadırgada reis, diğer 9 subay, 20 denizci;

Bernardo 1590, 329: "Donanmada subay ve denizci olarak azapları kullanıyorlar, her kadırgada dokuz kişi,"

Bernardo 1592, 343: Reis ve 9 subay, ama bazılarına çok az ödüyorlar; ince kadırgalarda 20 denizci ve baştardalarda 25.

1571'deki bir yasaya göre, "200 geminin her birinde 12 azap olacak;" yelkenlerin idaresi, deniz bölgelerinden her yıl yazılan denizcilere ve ayrıca ücretli adamlara teslim edilmiş. Kâtip Çelebi'ye göre her kadırga için 20 kişi gerekiyor (Imber 2002, 303).

V. GEMİLERDEKİ PİYADELER

V.1. Ücretleri İspanya kralı ve General Asconio della Cornia tarafından ödenen piyadeler

Kralın hizmetinde olan piyadelerin başlıca kaynakçası yönetici Francisco de İbarra'nın 16 Eylül 1571 tarihli yazışmasıdır (Codion III, 203-15); başka kaynaklar olmadığından, sayılar bundan alınmıştır.

Kralın İspanyol piyadeleri, 8160 adam

Gemilerdeki tercioslar toplam dört taneydi: Don pedro de Padilla komutasında Napoli terciosu, don Diego Enriquez komutasında Sicilya terciosu ve don Lope de Figaroa'nın ve don Miguel de Moncalda'nın, resmi belgelerde genellikle sadece tercio denilen piyadeleri. Karşılaştırma Servia 363: "İban en esta armada cuatro tercios de espanoles, los dos de bisonos," albayların altında "don Pedro de Padilla, Napoli terciosunun saha komutanı; don Diego Enriquez, Sicilya terciosunun; don Miguel de Moncalda, bisonos terciosunun, don Lope de Figueroa, otro de bisnos." Karşılaştırma, Pedro Manrique'nin şiiri, La Victoria (1573), A. Cioranesco'a geçer, Un poema inconnuo de don Pedro Manrique, Melanges Mario Roques, Paris 1982, 37-49, 46: "Ünlü Napoli tercioslarını saygıdeğer don Pedro de Padilla yönetiyor; Sicilya'nınkileri don Diego Enriquez yönetiyor; yaşlı don Miguel de Moncada, Katalanya ve Valencia'da toplanan askerlerin başında; don Lope ise *Granada*'dan olanların." Sereno158: "İspanyollardan onların usulünde dört saha komutanı var, bize göre generaller. Napoli terciosundan Don Pietro di Padiglia; Sicilya terciosundan Don Pietro Enriques; Sardunya terciosundan Don Michel de Moncada; ve ayrıca Don Lopez de Figueroa'nın iki bin piyadesi. Francisco de İbarra'nın raporu kralın kadırgalarına bindirilen, don Lope de Figueroa'nın 14 tercio birliğini, don Miguel de Moncada'nın 7, Napoli'nin 12, Sicilya'nın 10 terciosunu, ayrıca Lombardia'nın 2 terciosunu ve kime bağlı oldukları belirtilmeyip, Venedik kadırgalarına bindirilen 10 tercios birliği daha sıralıyor. Her bir tercios birliğinin toplam sayısını bulmak için, II. Felipe'nin belirlediği, 1571 yılında Sicilya'daki kışlama yerlerinin dağılımına bakmak gerekir (Favoro 2009, 118-9 ve Garcia Hernan 1999, 95-7):

Hesaplananlar şöyle: Don Lope de Figueroa'nın 16 birliği; don Miguel de Moncada'nın 11; Sicilya terciosunun 17. Venedik kadırgalarına bindirilen 10 birlikten 2'si muhakkak don Lope de Figueroa'ya, 4'ü de don Miguel de Moncada'nın terciosuna aitti. Geriye kalan 4'ü ise Napoli ve Sicilya terciolarına ait olmalıydı; filo 1572 Nisanında donatılmak için geri döndüğünde Sicilya terciosunun 3 birliği karaya indirip 14 birlik aldığı düşünüldüğünde (Favaro 1009, 151) 1571 yılında da aynısını yapılmış olduğu ve bırakılan 4 birliğin Sicilya terciosu olduğu söylenebilir. Dikkat edilmeli ki, "Sardunya terciosundan seçilen ve bazı tarihçilere göre *Real* kadırgasında bulunan dört yüz arkebüzcüden" hiçbir resmi belgede söz edilmiyor (Contarini 52v; Costiol'un Quart'ten aldığı, 688 ve mukayese Sereno 158, doğrulanmamış olarak, don Miguel de Moncada'nın Sardunya terciosunu veriyor) ve özellikle İtalyan tarihi belgeleri belirtmekte. Don Juan'ın kadırgalarına bindirilen ve don Lope de Figueroa'ya ait olan tercios İspanya'da toplanmıştı. İspanyol tercisolarından birinde, geçmişte Sardunya terciosuna bağlı olup 1568 yılında dağıtılmış olan eskilerden olduğu da ihtimal dahilindedir (G. P. Tore, Il Tercio de Cerdena. 1565-1568, Pisa 2006).

Napoli terciosu (don Pedro de Padilla).

1571 Mayısta (Tercios 413 ve Fenicia 2003, 34) tercios 451 kişilik 3 eski birlikten ve İspanya'dan yeni gelen 2826 kişilik 17 birlikten oluştu. Top. 3277.

Filoya alınan birliklerin sayısı 12.

4 birlik, 636 asker Napoli kadırgalarına

8 birlik, 1120 asker Napoli kadırgalarına Taranto'dan bindi. Top. 1756.

Sicilya terciosu (don Diego Enrique).

Tercioda yak. Toplam 2000 adam var, Dona 93; 1571 ilkbaharının bir yazışmasına göre (Tercios 413), yaklaşık 1000 adam Sicilya'da ve 1152 "embarcados en Cartagena para Sicilia."

Filoya toplam 14 birlik alınır:

10 birlik, 1298 asker Sicilya kadırgalarına

4 birlik Venedik kadırgalarına, tahmini 646 asker (İspanya'nın Venedik'e verdiği toplam 1614 askerlik 10 birlik üzerinden hesaplanan ortalama)

Tahmini toplam: 1944

Don Lope de Figueroa'nın terciosu

İspanya'da don Juan ile gemilere binen ve kâğıt üzerinde sayıları 3000 görünene askerler: krş. Böl. 20, n. 12; Caetani 99 ("*Grana-*

da'da çarpışan eski İspanyollar") Sereno 131 ("sadece o savaştan artan üç bin piyade"). 1571 yılının ilkbaharına ait bir yazışmaya göre (Tercis 413), don Lope'nin terciosu Malaga ve Cartagena'da 2375 asker ve 160 kişilik bir silahşor birliği bindirir.

"*Granada* terciosu resmi bir sıfat değildir, ama o çağda kullanılmaktaydı (Krş. Relatione fatta in Roma a Sua santita' dal signor maestro di campo del terzo di Granata Don Lopes de Figheroa, Floransa 1571).

8 birlik, 1132 asker, İspanyol kadırgalarına

6 birlik, 753 asker, Napoli kadırgalarına

2 birlik Venedik kadırgalarına, tahmini 323 asker

Tahmini toplam: 2208.

Don Miguel de Moncada'nın terciosu

Moncada, don Juan'la birlikte gemiye bindi, "donanmada yaklaşık 2000 İspanyol var" (Vatikan X, 34); 1571 ilkbaharının yazışması (Tercios 413) don Juan'la yola çıkan 2000 adamdan "que se levantaron en Aragon, Valencia y Cataluna," ayrıca "la compania de Rafael Aspucha que estaba en Almeria," 110 adam:

1 birlik, 100 asker İspanyol kadırgalarına

4 birlik, 662 asker Napoli kadırgalarına

2 birlik, 398 asker Doria'nın kadırgalarına

4 birlik Venedik kadırgalarına, tahminen 646 asker

Tahmini toplam: 1806

Lombardia terciosu.

"Las mismas que suelen andar de ordinario en ellas por cuenta de Lombardia," Codoin III, 206. 1571 ilkbaharının yazışmasının 740 askerlik 3 birlikten söz ettiğini belirtiyor; ödeme bütçesi İnebahtı'dan sonra düzenlendi (Tercios 184), sonuçta, "dos companias viejas."

2 birlik, 445 asker, Doria'nın kadırgalarına

Toplam: 445.

Kralın İtalyan piyadeleri, General Kont Sforza di Santafiora, İbarra'ya göre, Napoli Krallığının milisleri eklendiğinde, "seis mil İtalianos" diye söz eden yazışmayla uyuşuyor.

Paolo Sforza.

Kâğıt üzerinde 2000 piyade, Urbino Dükalığından toplama (krş. Böl. 20, n. 10): 5 birlik, 810 asker, Cenova, Savoy, Doria ve Lomellini'nin kadırgalarına

5 birlik Venedik kadırgalarında, tahmini 730 asker (Venedik kadırgalarına bindirilen kralın İtalyan piyadeleri, 17 birlikte 2489 piyade)

Geriye dönük ödemelerin hesaplanması sırasında sadece 8 birlik kalır, Tercios 267

Tahmini toplam: 1540

Sarno Kontu Vincenzo Tuttavilla.

Kağıt üzerinde 2000 piyade, Napoli Krallığında toplandı (krş. Böl. 20, n. 10).

4 birlik, 547 asker Sauli'nin ve Napoli'nin kadırgalarına

6 birlik Venedik kadırgalarına, tahmini 876 asker

Tahmini toplam: 1423

Sigismondo Gonzaga.

Kağıt üzerinde 2000 piyade, Milano devletinde toplandı (krş. Böl. 20, n. 10 ve

Codion III, 189; gerçekte 1300, Varges Hidalgo 764).

4 birlik, 545 asker Lominelli ve Grimaldi'nin kadırgalarına

6 birlik Venedik kadırgalarına, tahmini 876 asker

Tahmini toplam: 1421.

Sicilya kadırgalarına giden İtalyanlar.

"Companias particulares" de denilir, Garcia Hernan 1999, 96.

5 birlik, 500 asker, 3'ü Napoli, 1'i Sicilya ve 1'i de Almanlarla Avalos kadırgalarına gider

Toplam: 500.

Tiberio Brancaccio.

Napoli Krallığından 800 piyade toplamak için anlaşması vardı, ama büyük bölümü kaçtı (krş. Böl. 20, n. 10). Caracciolo 17'ye göre Brancaccio sadece 2 birlik yükleyebildi; bunun dışında Puglia milislerinin komutanıydı.

Geriye dönük ödemelerin hesaplanmasından, komutası altında toplam 5 birlik olduğu anlaşılıyor (Tercios 184)

İbarra 2 Napoli kadırgasında 300 askerlik 4 birlik olduğunu yazıyor

Toplam: 300.

Napoli Krallığının milisleri.

Messina'dan hereket edildiğinde İberra için yapılan hesaplamada Napoli Krallığının milisleri eksik ve çeşitli kaynaklara göre filoya yolculuk sırasında bindiler: Sereno 158'e göre, Kalabriya ve Corotone milislerinden 500 ya da 600 piyade; Brancaccio komutasındaki Puglia ve Otranto milislerinden 2 birlik (Caracaccio'ya göre 20 (ve krş. Nicolini 412).

Tahmini toplam: 800.

Kralın Alman piyadeleri, 4987 adam, savaşta olan 1000

Yönetici İbarra'nın krala yazdığından başka bkz. Yukarıda söz edilen sayılar (Böl. 20, n. 13).

Vinciguerra d'Arco ve Kont Alberico di Lodrone kumandasında iki alay.

Kağıt üzerinde öngörülen 8000 kişi; Cenova ve La Spezia'ya 7131 kişi gelir, daha doğrusu Kont d'Arco'nun 3431, Lodrone Kontunun 3700 kişisi.

Lodrone Kontu Messina'da 2371 "soldados sanos" alır, hastanede 736 hasta bırakır (yani bu arada 593 kişi ölmüş).

Kont d'Arco Messina'da 2616 asker alır, hastanede 232 hasta bırakır (yani bu arada 583 kişi ölmüş).

Bunlardan Lodrone Kontunun 1000 askeri Cenovalı armatörlerin kadırgalarına binerler ve bunlar yegâne savaşa katılanlardır; bütün diğerleri don Cesare d'Avalos'un komutasındaki gemilere binerler ve zamanında etişemezler.

V.2. Venedik piyadeleri

General Paolo Orsini. Toplam 4300 adam (Panciera 2005, 222). Krş. Paolo Orsini'nin, "bizim donanmamızda bulunan milislerin kumandanı" olarak atanması, 22 Mayıs 1571 (Hale 1990, 133).

Pompeo Giustini da Castello. 6 birlik, kâğıt üzerinde 1200 adam, Venier'in filosunda (krş. Böl. 23, p. 419); kalyatalara binenler, ASV, Senato Secreta, kay.77, f. 129v. Aracciolo 36, Panciera 2005, 222.

Prospero Colonna. Granville'den Kalabriya'da 1000 adam toplama izni alır (krş. Böl. 23, n. 9); Marcantonio Colonna'ya göre sayı 2000 (Molmenti (b), bel. I), ama krş. Venier'in 13 Eylül tarihli mektubu, AV 1571, 196v: "Kalabriya'dan beklediğim bütün piyadeler gelmedi."

Tropea'lı soylu Don Gaspare Toraldo, 1200 adam sözü verdi; Venier 298-300, Caracciolo 17, Sereno 58. "Diğerlerini toplamaya zamanı olmadığından," 800 kişi bindirdi, AV 1571, 197r, 210v; krş. T. Costo, "Napoli Krallığının birliğinin üçüncü bölümü geldi, Venedik 1613, 24.

Atri Dükü. Granville tarafından Otranto toprağında 500 piyade toplama izni verildi (krş. Böl. 23, n. 9); 500 piyade ağustos sonuna hazır, Nicolini 409 ve Brindisi'de gemilere bindiler, Nicolini 413.

Don Antonio Tuttavilla. Sarno Kontunun akrabası, Otranto arazisinde 600 adam toplar (krş. Böl. 28, n. 2).

Camillo da Correggio ve Filippo Ronconi. Korfu'da gemilere binen piyadeler, 500 adam (krş. Böl. 28, n. 2).

V.3. Vatikan piyadeleri

General Onorato caetani, toplam 1500 adam. 8 birlik, 1171 piya-

de (krş. Böl. 20 n. 16); ayrıca Napoli'de toplananlar (krş. Böl. 23 n. 2), toplam1600 (Nicolini 403) veya 1500 (Caetani 108).

Savoy Dükünün gemilerine binen piyadeler muaf tutulmuştur. İbarra'nın yazışması (Codoin III 207) sadece Paolo Sforza'nın alayından 180 askerden söz ediyor, bunun kaynağı, Savoy belgeleridir, yani Savoy kadırgalarına 181 kişi binmiş, maliyet 2605 skudo olmuştur (Segre 1899, 146). Savoy *Capitana* kadırgasına ayrıca Urbino Prensi 12 hizmetkârı ve 115 "caballeros y particolares muy bien armados" binmiştir. Bu üç kadırgaya bütün bu adamlar binmeden önce tamamlayıcı piyadelerinin olup olmadığı belli değil (normal olarak seksen, yüz kadar askerdi) (yazışmalar, Morosini 1570, 134); ama gemilerde salgın hastalık başladığını ve Provana'nın Messina hastanelerinde 150 kürekçi ve denizcilerle askerlerden 100 kişi bırakmış olduğunu unutmamak gerekir (Promis 48).

VI. GEMİLERE ALINAN TOPLAR

Burada bazı silah örnekleri anılarak, Hıristiyan kadırgalarında bulunan topların sayıları üzerine fikir verilmek isteniyor.

VI. Venedik kadırgaları

1563: 50'lik toplar, 6'lık 3 hafif top, 6'lık taş topu, 3-8'lik 3 küçük top, 8 "zunigo" ve "braga" saçmalı tüfek, 24 "modern posta tüfeği" (Morin 1985, 210; Morin 2006, 24).

1563: 1 "culverin" top 40'lık, 2 "aspide" 12'lik, 1 küçük top ve 2 taş topu 6'lık, 4 küçük top ve 12 taş topu 3'lük, 12 sabit saçmalı tüfek (aynısı).

1565: 1 "culverin" 60'lık, 2 top 16'lık, 1 küçük top ve 4 taş topu 6'lık, 3 küçük top ve 24 taş topu 3'lük (Panciera 2005, 172 n.).

1566: 1 parça 50'lik, üç 6'lık, iki 3'lük, 14 küçük parça, 24 sabit tüfek (Capponi 2008, 165).

1568: 1 "culverin" 60'lık, 2 top 16'lık, 3 küçük top ve 2 taş topu 6'lık, 2 küçük top ve 14 taş topu 3'lük, 8 saçmalı tüfek ve 60 sabit tüfek (Panciera 2005, 172 n.).

1571: 1 top 50'lik, 2 "aspide" 12'lik, 3 küçük top 6'lık, 3 taş topu 6'lık, 3 küçük top ve 12 taş topu 3'lük, 64 sabit tüfek (Panciera 2005, 24).

1573: 1 "culverin" 50'lik, üç 6 librelik, bir 3 librelik, 20 küçük parça, 68 sabit tüfek (Capponi 2008, 165).

1575: 1 "culverin" 30'luk, 3 küçük top ve 4 taş topu 6'lık, 3 küçük top ve 12 taş topu 3'lük, 18 saçmalı tüfek (Panciera 2005, 172 n.).

1578: 1 "culverin" 30'luk, 1 küçük top ve 4 taş topu 6'lık, 3 küçük top ve 10 taş topu 3'lük, 20 sabit tüfek (Panciera 2005, 172 n.).

108 kadırga için, 12 veya 16'lık parçalardan çifter olarak hesaplandığında, belgelerin % 50'sinde mevcut. Bu durumda 108 top ve büyük "colubrine," 16'lık yaklaşık 50 top, 12'lik yaklaşık 50 parça, 6 ve 3'lük 2150 parça (saçmalı tüfek ve ağır tüfekler sayılmadan) olduğu düşünülebilir.

VI.2. Cenova kadırgaları

1552: 40 demir gülleli top, 20 taş gülleli 2 taş topu, 20 demir gülleli 2 "sagra," 30 gülleli 2 küçük top "demir parçalı" (Borghese 1970, 159)

1552: 50 gülleli, 50 librelik 1 top, iki yarım "culverin" 10 librelik, hepsi 100 gülle, 40 gülleli, 12 librelik 2 taş topu, 400 gülleli 6 küçük top (Borghese 1970, 191).

1575: Lominelli'nin kadırgaları: 21-46 librelik 1 top, 2 küçük, 2 veya 4 havan topu (Capponi 2008, 165-71).

1582: Doria'nın kadırgalarının ortalaması: bir buçuk tonluk bir top, dört kentale kadarlık 2 orta kalibre top, 2 veya 4 havan topu, 120 kilograma kadar 4 havan topu (Capponi 2008, 165-71).

27 kadırga için 27 top, "sacra," havan topu ve taş toplarından 135 adet olduğu düşünülebilir.

V.3. Toskana kadırgaları

1555 yılında *Fiorenza* kadırgasında 38 demir gülleli iki tonluk bir adet pruva topu, altı kentallik 2 taş topu, 86 demir gülleli, altı kentallik 2 "sacra," bir buçuk kentallik 2 top, 36 kurşun kaplama taş gülleli 3 küçük top, 8 "mascoli" (Lo Basso 2004, 61).

12 kadırga için 12 top, 72 "sacra" ve taş topu varsayılabilir.

VI.4. Sicilya kadırgaları

1572 yılında Messina tersanesinde bir kadırga için, iki buçuk tonluk bir pruva topu, bir tonluk 2 "sacra," bir buçuk kentallik 2 orta kalibre top sayılıyordu (Favaro 2007, 293-5).

10 kadırga için 10 top, 60 "sacra" ve orta kalibre varsayılabilir.

VI.5. Napoli kadırgaları

1570: bir baştarda için 12 kantarlık 2 yarım top, 8 kantarlık 2 "sacra" ve 4 küçük top (Fenicia 2003, 130).

1570-71: Napoli ekibinin yeni kadırgalarını donatmak için Cenova'dan her biri için 18 kentallik 1 top, 6 kentallik 2 taş topu, 4 kentallik 2 "sacra," dört kentalden büyük 4 küçük top ve biraz daha küçük olan 4 "buzacos" satın alındı (Fenicia, 2003, 136).

1584: Napoli'nin 28 kadırgasında 25 top, 62 "sacra," 30 taş topu, 105 küçük top, 14 "buzacos," 187 "masculus" var (Fenicia 2003, 135).

30 kadırga için, 30 top, 120 "sacra" ve taş topu varsayılabilir.

VI.6. İspanyol kadıraları

1588: 5400 librelik 1 top, 1465 librelik 2 orta kalibre, 300 librelik 4 havan topu, 5 büyük tüfek.

1588: 5200 librelik 1 top, 750 librelik 2 orta kalibre, 300 librelik 4 "mortaretes" (Capponi 2008, 165-71).

13 kadırga için, 13 top ve 78 orta kalibre ve havan topu varsayılabilir.

Toplam sayıyı bulmak için, Savoy'un 3, Malta'nın 3 kadırgasını ilave etmek gerekir; böylece 6 top, 24 "sacra," havan topu ve taş topu varsayabiliriz (krş. Pantera 85-92, standart donanım olarak, bir 50'lik top, iki yanlarda "sacra" ve havan topları, bir taş topu ve bir orta kalibre top; Crescenzio 509- 10, ideal bir donanım için, pruva topunun her iki yanına bir "sacra," bir havan topu, bir taş topu ve bir küçük top öneriyor).

Varsayılan toplam: 50 ve 14 librelik 250 top ve "culverin," yaklaşık 2700 libre gülle.

50-60 librelik 12 "Culverin" ve toplu, 14-30 librelik diğer parçalı ve 58 küçük parçalı kalyatalar da eklenir (krş. Böl. 29, n.32).

"Culverin" ve küçük kalibrelerdekiler ("12 in zoso") ve orta-büyük ("14'ten 120'ye kadar") aynı ayrım bazında (Panciera 2005, 169)) filoda yaklaşık olarak 350 orta-büyük kalibre ve 2750 küçük kalibre top olabilirdi.

Yayımlanmamış Kaynaklar

Venedik Devlet Arşivi (=ASV):
Venedik Yıllıkları, 1566-1570 (=AV 1566-1570)
Venedik Yıllıkları, 1571 (=AV 1571)
Onlar Meclisi (=X), Gizli bölümler, kayıt 9
Önemli karma malzemeler, kayıt 11
Gizli Senato (=SS), kayıt 76, 77, 78
Ordudaki sorgucuların sonekleri, 1570-71 **********

Cenova Devlet Arşivi (=ASG):
Lettere ministri, Costantinopoli, 2170 **********
Litterarum, Fogliazzi, 1966 ve 1967

Venedik, Biblioteca Marciana:
Ms. It. VII 390 ve 391, Marcantonio Barbaro'nun mektup kopyaları (= CB)

Basılı kaynaklar

Bu bölüm belge ekleri veya çoğunlukla metne yararlı belge notları içermektedir

APARICI = J. APARICI, *Colección de documentos inéditos relativos a la célebre batalla de Lépanto sacados del Archivo general de Simancas*, Madrid 1847

ARENAPRIMO = G. ARENAPRIMO, *Il ritorno e la dimora a Messina di Don Giovanni d'Austria e della flotta cristiana dopo la battaglia di Lepanto. Nuovi documenti*, "Archivio Storico Siciliano", 28 (1903), 73-117

ARROYO = M. ANTONIO ARROYO, *Relación del progreso de la Armada de la Santa Liga*, Milano 1576; cito la parte relativa a Lepanto dall'edizione in appendice a I. BAUER LANDAUER, *Don Francisco de Benavides: cuatralvo de las galeras de España*, Madrid 1921, 329-376

AVENA = A. AVENA, *Memorie veronesi della guerra di Cipro e della battaglia di Lepanto*, "Nuovo Archivio Veneto", 24 (1912), 96-128

BORGHESI = V. BORGHESI, *Informazioni sulle galee di Andrea Doria nelle carte strozziane (1552)*, in *Guerra e commercio nell'evoluzione della marina genovese*, "Miscellanea Storica Ligure", II (1970), 117-205

BOSIO = G. BOSIO, *Historia della sacra religione et illustrissima militia di S. Giovanni Gierosolimitano*, cilt III, Napoli 1684

Buonrizzo bkz. *Relazioni*, Buonrizzo 1570

Calepio = *Vera et fidelissima narratione del successo dell' espugnatione et defensione del Regno de Cipro, fatta per il R. P. F. Angelo Calepio di Cipro*, in S. Lusignano, *Chorografia dell'Isola di Cipro*, Bologna 1573

Caetani = *Lettere di Onorato Caetani capitan generale delle fanterie pontificie nella battaglia di Lepanto*, in O. Caetani-G. Diedo, *La battaglia di Lepanto (1571)*, hazırlayan, S. Mazzarella, Palermo 1995

Cajal = A. Cajal Valero, *Una presencia vasca en Lepanto: Domingo de Zavala*, "Itsas Memoria. Revista de Estudios Marítimos del País Vasco", 5 (2006), 135-144

Canal = Relazione del provveditore Antonio da Canal, yayın, Prasca, orjinali: Torino Devlet Arşivi, Tarih Müzesi, III/3

Capitolo = *Capitolo in lode di tutti li sopracomiti et d'alcuni prencipi che si sono ritrovati et portati valorosamente nel giorno della battaglia, et Vittoria navale contra turchi*, Venedik 1572

Caracciolo = Ferrante Caracciolo, *Commentarii delle guerre fatte co' Turchi da Don Giovanni d'Austria*, Floransa 1581

Catena = G. Catena, *Vita del gloriosissimo papa Pio Quinto*, Mantova 1587

Charrière = M. de Charrière, *Négociations de la France dans le Levant*, Paris 1848-60

Codoin = *Colección de documentos inéditos para la historia de España*: vol. III, hazırlayan M. Fernández Navarrete, M. Salvá e P. Sainz de Baranda, Madrid 1843; cilt. XI, hazırlayanlar M. Salvá ve P. Sainz de Baranda, Madrid 1847

Contarini = G.P. Contarini, *Historia delle cose successe dal principio della guerra mossa da Selim...*, Venedik 1572

Conti = N. Conti, *Delle historie de' suoi tempi*, Venedik 1589

Corazzini = Anonim Venedik mektubu, yayın, *Battaglia di Lepanto. Per nozze Corazzini-Brenzini*, hazırlayan F. Corazzini, Floransa 1899

Crescenzio = B. Crescenzio, *Nautica Mediterranea*, Roma 1602

Cristoforo da Canal = C. Canale, *Della milizia marittima*, hazırlayan M. Nani Mocenigo, Roma 1930

Deny = J. Deny, *Chansons des Janissaires turcs d'Alger*, in *Mélanges René Basset*, Paris, 1925, vol. II, 33-175

Diedo = *La battaglia di Lepanto descritta da Gerolamo Diedo*, in O. Caetani-G. Diedo, *La battaglia di Lepanto (1571)*, hazırlayan S. Mazzarella, Palermo 1995

Donà = *La corrispondenza da Madrid dell'ambasciatore Leonardo Donà (1570-1573)*, hazırlayan M. Brunetti ed E. Vitale, Venedik-Roma 1963

Doria = G.A. Doria, *Vita del Principe Giovanni Andrea Doria scritta da lui medesimo incompleta*, hazırlayan V. Borghesi, Cenova 1997

Dragonetti = A. Dragonetti de Torres, *La lega di Lepanto nel carteggio diplomatico inedito di Don Luis de Torres*, Torino 1931

Falchetti = resoconto da Nicosia di Fabriano Falchetti, Pesaro, Biblioteca Oliveriana, ms 117, trad. inglese in C. Cobham, *Excerpta Cypria*, Cambridge 1908, 80-81

Foglietta = *Istoria di Mons. Uberto Foglietta nobile genovese della sacra lega contra Selim*, Cenova 1598

Fresne-Canaye = *Le Voyage du Levant de Philippe du Fresne-Canaye (1573)*, hazırlayan H. Hauser, Paris 1897

Gatto = *Narrazione del terribile assedio e della resa di Famagosta nell'anno 1571 da un manoscritto del capitano Angelo Gatto da Orvieto*, hazırlayan P. Catizzani, Orvieto 1895

Gennarelli = A. Gennarelli, *Della guerra di Cipro e della battaglia di Lepanto, documenti originali ed inediti tratti dagli archivi Colonna e Caetani*, "Il Saggiatore", I/2 (1844), 289-365

Giustificatione del Signor Gio. Andrea Doria, in Gennarelli 358-65 ve Rosell doc. V

Guglielmotti = A. Guglielmotti, *Marco Antonio Colonna alla battaglia di Lepanto*, Floransa 1862

Lamansky = V. Lamansky, *Secrets d'Etat de Venise*, St. Petersbourg 1884

Lescalopier = E. Cléray, *Le voyage de Pierre Lescalopier Parisien de Venise à Constantinople l'an 1574*, "Revue d'Histoire Diplomatique", 35 (1921), 21-55

Lesure = M. Lesure, *Lépante: la crise de l'empire ottoman*, Paris 1972

Lesure*b* e Lesure*c* = M. Lesure, *Notes et documents sur les relations veneto-ottomanes 1570-1573*, "Turcica", IV (1972), 134-164; VIII (1976), 117-156

Lezze = Dalmaçya yöneticisi Giovanni da Lezze'nin mektubu, Ljubic 249-67

Ljubic = S. Ljubic, *Commisiones et relationes venetae*, vol. III, *Annorum 1553-1571*, Zagreb 1880

Longo = F. Longo, *Successo della guerra fatta con Selim sultano*, "Archivio Storico Italiano", Ek, 17 (1847)

Manolesso = E.M. Manolesso, *Historia nova nella quale si contengono tutti i successi della guerra turchesca*, Padova 1572

March = J.M. March, *La batalla de Lépanto y don Luis de Requesens*, Madrid 1944

Martinengo = N. Martinengo, *Relatione di tutto il successo di Famagosta*, Venezia 1572; ek olarak yayımlandı, Monello 2006

MASALA = A. MASALA, *Il canto e la spada. Canti di guerra del popolo turco*, Roma 1978

MATTEO DA CAPUA = Türkler tarafından Magusa'da esir alınan ve İstanbul'a götürülen bazı Venedikli subayların 28 Ekim 1571'de bayloya yazdıkları mektuplar, ROSI (*b*) doc. II.

MOLMENTI = P. MOLMENTI, *Sebastiano Veniero e la battaglia di Lepanto*, Firenze 1899

MOLMENTI*b* = P. MOLMENTI, *Sebastiano Veniero dopo la battaglia di Lepanto*, "Nuovo Archivio Veneto", 30 (1915), 5-146

MORALES = AMBROSIO DE MORALES, *La batalla de Lepanto (Descriptio belli nautici et expugnatio Lepanti per D. Ioannem de Austria)*, hazırlayan J. COSTAS RODRÍGUEZ, Madrid 1987

NICOLAY = NICOLAS DE NICOLAY, *Dans l'Empire de Soliman le Magnifique*, Paris 1989

NICOLINI = G. NICOLINI, *La città di Napoli nell'anno della battaglia di Lepanto dai dispacci del residente veneto*, "Archivio Storico per le Province Napoletane", 53 (1928), 388-422

Nunziature = *Nunziature di Venezia*, hazırlayan A. STELLA, VIII (1566-69), Roma 1963; IX (1569-71), Roma 1972; X (1571-73), Roma 1977 (İtalya tarihi için kaynaklar)

Nunziature Napoli = *Nunziature di Napoli*, I (1570-1577), hazırlayan P. VILLANI, Roma 1962 (İtalya tarihi için kaynaklar)

L'ordine delle galere = *L'ordine delle galere et le insegne loro, con li fanò, nomi, e cognomi delli magnifici et generosi patroni di esse che si ritrovorno nella armata della santissima lega*, Venedik 1571

ORESTE = G. ORESTE, *Una narrazione inedita della battaglia di Lepanto*, "Atti della Società Ligure di Storia Patria", 76/2 (1962), 207-233

PANTERA = P. PANTERA, *Armata navale*, Roma 1614

Parere del Signor Gio. Andrea Doria intorno al soccorso di Cipro, in GENNARELLI 289-295 e VARGAS HIDALGO 693-8

PARUTA = P. PARUTA, *Storia della guerra di Cipro*, Siena 1827

PEDANI FABRIS = M.P. PEDANI FABRIS, *I "documenti turchi" dell'Archivio di Stato di Venezia. Inventario della miscellanea*, Roma 1994

PODACATARO = Lefkoşa'da yakalanan anonim bir Podacataro'nun mektubu, in ASV, Önemli karma malzeme, reg. 11, ff. 201v-207r

PRAGA = G. Praga, *La difesa di Zara in un diario militare del 1571*, "Archivio Storico per la Dalmazia", 23 (1937), 163-173

PRASCA = E. Prasca, *Nuovi documenti sulla battaglia di Lepanto*, Padova 1909

PROMIS = *Cento lettere concernenti la storia del Piemonte dal MDXLIV al MDXCII*, hazırlayan V. PROMIS, "Miscellanea di Storia Italiana", 9 (1870), 513-764

PROVANA = *Relazione di Andrea Provana al duca Emanuele Filiberto circa la battaglia di Lepanto*, in E. Ricotti, *Storia della monarchia piemontese*, vol. II, Floransa 1861, Ek IV, 499-503

QUARTI = G.A. QUARTI, *La guerra contro il Turco a Cipro e a Lepanto 1570-1571. Storia documentata*, Venedik 1935

Relación = Juan de Soto, İnebahtı Savaşı mektubu, don Juan'ın emriyle yazılmış, don Lope de Figueroa aracılığı ile krala ve bir kopyası İtalya'daki bakanlarına gönderilmiş; farklı versiyonlar CODOIN, III, 216-23, 239-256, 259-269; diğer versiyon, APARICI 28-41.

Relazione di Marc'Antonio Colonna, in SERENO 431-438

Relazioni = E. Alberi, *Le relazioni degli ambasciatori veneti al senato durante il secolo decimosesto*, seri III cilt. I, Floransa 1840 (NAVAGERO 1553, TREVISAN 1554, CAVALLI 1560, BARBARO 1573, GARZONI 1573, BADOER 1573); serie III vol. II, Firenze 1844 (BUONRIZZO 1565, RAGAZZONI 1571); vol. XV (Appendice), Floransa 1863 (BARBARO 1573B); *Relazioni di ambasciatori veneti al Senato*, hazırlayan L. Firpo, vol. XI, *Savoia*, Torino 1983 (MOROSINI 1570); cilt. XIII, *Costantinopoli*, Torino 1984 (MORO 1590, BERNARDO 1592, SEGUITO BERNARDO 1592, ZANE 1594, DONÀ 1596); cilt. XIV, *Costantinopoli: relazioni inedite: 1512-1789*, hazırlayan M.P. PEDANI-FABRIS, Padova 1996 (RENIER 1550, MICHIEL 1558, BUONRIZZO 1570, ANONIMO 1571-73, SANTA CROCE 1573, SORANZO 1576, ANTELMI 1576, CORRER 1578, SORANZO 1584, BERNARDO 1590)

REQUESENS = Don Luis de Requesens'in Messina'dan krala 8 Kasım 1571 tarihli mektubu, MARCH, doc. II

ROMEGAS = *Extrait d'une lettere escripte par le commandeur Romegas*, in CHARRIÈRE III, 185-190

ROSELL = C. ROSELL, *Historia del combate naval de Lepanto*, Madrid 1853

ROSI (*a*) = M. ROSI, *Alcuni documenti relativi alla liberazione dei principali prigionieri turchi presi a Lepanto*, "Archivio della Società Romana di Storia Patria", 21 (1898), 141-220

ROSI (*b*) = M. ROSI, *Nuovi documenti relativi alla liberazione dei principali prigionieri turchi presi a Lepanto*, "Archivio della Società Romana di Storia Patria", 24 (1901), 5-47

SALARIS = E. SALARIS, *Una famiglia di militari italiani dei secoli XVI e XVII. I Savorgnano*, Roma 1913

SARACENI = *I fatti d'arme famosi successi tra tutte le nationi del mondo, raccolti da M. Giò. Carlo Saraceni*, Venedik 1600

SAVORGNAN = Giulio Savorgnan'ın Zara savunması hakkında mektubu, SALARIS 86-90.

SCETTI = L. MONGA, *Galee toscane e corsari barbareschi. Il diario di Aurelio Scetti, galeotto fiorentino (1565-1577)*, Fornacette (PI), 1999

SERENO = BARTOLOMEO SERENO, *Commentari della Guerra di Cipro e della lega dei principi cristiani contro il turco*, Monte Cassino 1845

SERRANO = L. SERRANO, *Correspondencia diplomatica entre España y la Santa Sede durante el pontificato de San Pio V*, Roma 1914

SERVIÁ = MIGUEL SERVIÁ, *Relación del suceso de la armada de la Liga en el ano 1571*, in CODOIN, XI, 359-371

SETTON = K.M. SETTON, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, cilt. IV, Philadelphia 1984

SOZOMENO = *Narratione della guerra di Nicosia fatta nel regno di Cipro da'turchi l'anno 1570*, Bologna 1571

SPINOLA = E. SPINOLA, *Lettera sulla battaglia di Lepanto*, hazırlayan A. NERI, Genova 1901, orijinali: ASG, Litterarum, Fogliazzi, 1966

STELLA = A. STELLA, *Giovanni Andrea Doria e la "sacra lega" prima della battaglia di Lepanto*, "Rivista di storia della Chiesa in Italia", 19 (1965), 378-402

SURIANO = *Negotiato, et conclusione di lega contro il turco... scritta dal clarissimo Michel Suriano*, in SERENO 393-426

SYLVESTRANI BRENZONE = C. SYLVESTRANI BRENZONE, *Vita et fatti del valorosissimo capitan Astorre Baglione*, Verona 1591

Tercios = *Los tercios de España en la ocasión de Lepanto*, hazırlayan H.M. GARATE CÓRDOBA, Madrid 1971

TURSUN BEY = TURSUN BEY, *La conquista di Costantinopoli*, Milano 2007

VALDERIO = *La guerra di Cipro scritta da Pietro Valderio, visconte della città di Famagosta*, ms.; non ho potuto vedere l'edizione hazırlayan G. GRIVAUD e N. PATAPIOU, Nicosia 1996 yayınını görme imkanım olmadı; sayfa numaraları, Setton'dan alıntıları göstermekte.

VARGAS HIDALGO = R. VARGAS-HIDALGO, *Guerra y diplomacía en el Mediterráneo: Correspondencia inédita de Felipe II con Andrea Doria y Juan Andrea Doria*, Madrid 2002

VENIER = Sebastiano Venier'in mektubu, MOLMENTI

Viaje de Turquía = *Viaje de Turquía*, hazırlayan F. G. SALINERO, Madrid 1980; italyanca çeviri, A. LAGUNA, *Avventure di uno schiavo dei Turchi*, Milano 1983, aslında bir kısaltmadır.

Çalışmalar

M. Aglietti, *La partecipazione delle galere toscane alla battaglia di Lepanto*, in *Toscana e Spagna nell'età moderna e contemporanea*, hazırlayan D. Marrara, Pisa 1998, 55-145

T.G. Agoston, *Guns for the Sultan. Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, Cambridge 2005

G. Alessi Palazzolo, *Pene e "remieri" a Napoli tra Cinque e Seicento. Un aspetto singolare dell'illegalismo d'Ancien régime*, in "ASPN", XV (1977), 235-251

F. Angiolini, *I cavalieri e il principe. L'Ordine di Santo Stefano e la società Toscana in età moderna*, 1996

F. Angiolini, *La pena della galera nella Toscana moderna (1542-1750)*, in *Carceri, carcerieri, carcerati. Dall'antico regime all'Ottocento*, hazırlayan L. Antonielli, Soveria Mannelli 2006, 79-115

S. Anselmi, *Motivazioni economiche della neutralità di Ragusa nel Cinquecento*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, 33-70

B. Arbel, *The Jews in Cyprus: New Evidence from the Venetian Period*, in "Jewish Social Studies", 41 (1979), 23-40, ora in Id., *Cyprus, The Franks and Venice, 13th-16th Centuries*, Aldershot 2000

B. Arbel, *Cypriot Population under Venetian Rule (1473-1571). A Demographic Study*, ed. or. 1984, 183-215, ora in Id., *Cyprus, The Franks and Venice* cit.

B. Arbel, *Venezia, gli ebrei e l'attività di Salomone Ashkenasi nella guerra di Cipro*, in *Gli Ebrei a Venezia (secc. XIV-XVIII)*, hazırlayan G. Cozzi, Milano 1987, 163-197

B. Arbel, *The Cypriot Nobility from the Fourteenth to the Sixteenth Century: A New Interpretation*, ed. or. 1989, 175-197, ora in Id., *Cyprus, The Franks and Venice* cit.

B. Arbel, *Résistance ou collaboration? Les Chypriotes sous la domination vénitienne*, ed. or. 1989, 131-143; ora in Id., *Cyprus, The Franks and Venice* cit. = Arbel 1989b

B. Arbel, *Salomone Ashkenazi: mercante e armatore*, in *Il mondo ebraico*, hazırlayan G. Todeschini, Pordenone 1991, 111-128

B. Arbel, *Nur Banu: A Venetian Sultana?*, in "Turcica" 24 (1992), 241-259

B. Arbel, *Trading Nations. Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995

B. Arbel, *Greek Magnates in Venetian Cyprus: The Case of the Synglitico Family*, in "Dumbarton Oaks Papers", 49 (1995), 325-337, ora in Id., *Cyprus, The Franks and Venice* cit. = Arbel 1995b

G. Arenaprimo, *La Sicilia nella battaglia di Lepanto*, Messina 1886

N. Aricò, *Messina nell'epopea di Lepanto*, in *I Turchi il Mediterraneo e l'Europa*, hazırlayan G. Motta, Milano 1998, 24-77

G. Athanasiadis-Novas, *Discorso introduttivo*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, 1-18

M. Aymard, *Chiourmes et galères dans la seconde moitié du XVIe siècle*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, 71-91

M. Aymard, *Strategie di cantiere*, in *Storia di Venezia*, Vol. XII: *Il mare...*, 259-283

M. Aymard, *La leva marittima*, ivi, 435-479 = AYMARD 1991bis

F. Baez, *Storia universale della distruzione dei libri*, Roma 2007

A. Bausani, *L'Italia nel Kitab-i bahriyye di Piri reis*, in "Il Veltro", 23/2-4 (1979), 173-195

N. Bazzano, *Marco Antonio Colonna*, Roma 2003

G. Bellavitis, *L'Arsenale di Venezia*, Venezia 2009²

G. Bellingeri, *Venezia e i Veneziani nella letteratura ottomana*, in *Venezia e i turchi...*, 144-153

G. Bellingeri, *Il Golfo come appendice: una visione ottomana*, in *Mito e antimito di Venezia nel bacino adriatico (secoli XV-XIX)*, hazırlayan S. Graciotti, Roma 2001, 1-21

G. Bellingeri-G. Vercellin, *Del mappamondo turco a forma di cuore*, in *Venezia e i turchi...*, 154-9

B. Bennassar, *Don Juan de Austria*, Madrid 2000

L. e B. Bennassar, *I Cristiani di Allah*, Milano 1991

G. Benzoni, *Il "farsi turco", ossia l'ombra del rinnegato*, in *Venezia e i turchi...*, 91-133

H. Bicheno, *La batalla de Lepanto*, Barcelona 2005

N.H. Biegman, *The Turco-Ragusan Relationship According to the Firmans of Murad III (1575-1595) Extant in the State Archives of Dubrovnik*, Paris-La Haye 1967

S. Bono, *I corsari barbareschi*, Torino 1964

S. Bono, *Schiavi musulmani sulle galere e nei bagni d'Italia dal XVI al XIX secolo*, in *Le genti del mare Mediterraneo...*, II, 937-75

S. Bono, *Pascià e rais algerini di origine italiana*, in *Italia e Algeria. Aspetti storici di un'amicizia mediterranea*, hazırlayan di R.H. Rainero, Milano 1982, 199-222

S. Bono, *Schiavi musulmani nell'Italia moderna*, Napoli 1999

P. Boyer, *Les renégats et la marine de la Régence d'Alger*, in "Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée", 39 (1985), 93-106

F. Braudel, *Civiltà e imperi del Mediterraneo nell'età di Filippo II*, To-

A. Brogini, *L'esclavage au quotidien à Malte au XVIe siècle*, in "Cahiers de la Méditerranée", 65 (2002), 137-158

G. Brunelli, *Soldati del Papa. Politica militare e nobiltà nello Stato della Chiesa (1560-1644)*, Roma 2003

M.A. de Bunes Ibarra, *La defensa de la cristianidad: las armadas en el mediterráneo en la edad moderna*, in "Cuadernos de Historia Moderna. Anejos", 5 (2006), 77-99

R. Cancila, *Il Mediterraneo assediato*, in *Mediterraneo in armi...*, 7-65

N. Capponi, *Lepanto 1571*, Milano 2008

G. Castellani, *L'assistenza religiosa nell'armata di Lepanto (1570-1572)*, in "Civiltà cattolica", 1936/4, 470-81; 1937/1, 39-49, 433-43; 1937/2, 259-69, 538-47

G. Civale, *Guerrieri di Cristo. Inquisitori, gesuiti e soldati alla battaglia di Lepanto*, Milano 2009

M. Cizakça, *Ottomans and the Mediterranean. An analysis of the Ottoman shipbuilding industry as reflected by the Arsenal registers of Istanbul, 1529-1650*, in *Le genti del mare Mediterraneo...*, II, 773-87

I. Cloulas, *Le "Subsidio de las galeras", contribution du clergé espagnol à la guerre contre les Infidèles, de 1563 à 1574*, in "Mélanges de la Casa de Velázquez", 3 (1967), 289-326

C. Coco-F. Manzonetto, *Baili veneziani alla Sublime Porta. Storia e caratteristiche dell'ambasciata veneta a Costantinopoli*, Venezia 1985

E. Concina, *L'Arsenale della Repubblica di Venezia. Tecniche e istituzioni dal medioevo all'età moderna*, Milano 1984

E. Concina, *Navis. L'umanesimo sul mare (1470-1740)*, Torino 1990

E. Concina, *La casa dell'Arsenale*, in *Storia di Venezia*, Vol. XII..., 147-210

E. Concina, *La costruzione navale*, ivi, pp. 211-258 = Concina 1991bis

Conway's History of the ship. The Age of Galley, London 1995

L. Čoralić, *Ivan iz Vrane-mletački admiral u Lepantskom boju (1571.)*, in "Povijesni prilozi", 29 (2005), 127-149

V. Costantini, *Destini di guerra. L'inventario ottomano dei prigionieri di Nicosia (settembre 1570)*, in "Studi Veneziani", 45 (2003), 229-241

V. Costantini, *Continuità e cesure di un equilibrio secolare*, in *Alberto Tenenti. Scritti in memoria*, hazırlayan P. Scaramella, Napoli 2005, 53-64

V. Costantini, *Il sultano e l'isola contesa. Cipro tra eredità veneziana e potere ottomano*, Torino 2009

M. Dal Borgo-G. Zanelli, *Zara. Una fortezza, un porto, un arsenale (secoli XV-XVIII)*, Roma 2008

R.C. Davis, *Shipbuilders of the Venetian Arsenal*, Baltimore 1991

A. De Pellegrini, *Di due turchi schiavi del conte Silvio di Porcia e Brugnera dopo la battaglia di Lepanto*, Venezia 1921

E. Dursteler, *Commerce and Coexistence: Veneto-Ottoman Trade in the Early Modern Era*, in "Turcica", 34 (2002), 105-134

E. Dursteler, *Venetians in Constantinople. Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*, Baltimore 2006

H.E. Edgerton, P. Throckmorton, E. Yalouris, *The battle of Lepanto. Search and survey mission 1971-2*, in "International Journal of Nautical Archeology and Underwater Exploration", 2 (1973), 121-30

G. Ercole, *Duri i banchi! Le navi della Serenissima, 421-1797*, Trento 2006

M. A. Erdogru, *The Servants and Venetian Interest in Ottoman Cyprus in the Late Sixteenth and the Early Seventeenth Centuries*, in *Veneziani in Levante, musulmani a Venezia*, hazırlayan F. Lucchetta, Roma 1997, 97-120

S. Faroqhi, *Before 1600: Ottoman attitudes towards merchants from Latin Christendom*, in "Turcica" 34 (2002), 69-104

S. Faroqhi, *The Ottoman empire and the world around it*, London-New York 2004

V. Favarò, *Dalla "nuova milizia" al Tercio spagnolo: la presenza militare nella Sicilia di Filippo II*, in "Mediterranea", 4 (2005), 235-262

V. Favarò, *La esquadra de galeras del Regno di Sicilia: costruzione, armamento, amministrazione (XVI secolo)*, in *Mediterraneo in armi...*, 289-313

V. Favarò, *La modernizzazione militare nella Sicilia di Filippo II*, Palermo 2009

P. Fedele, *Il vessillo di Lepanto*, in "Archivio storico per le province napoletane", 34 (1909), 540-550

G. Fenicia, *Il Regno di Napoli e la difesa del Mediterraneo nell'età di Filippo II (1556-1598). Organizzazione e finanziamento*, Bari 2003

C. Fleischer, *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Âli (1541-1600)*, Princeton 1986

P. Fodor, *The organization of defence in the Eastern Mediterranean (end of the 16th century)*, in *The Kapudan Pasha...*, 87-94

M. Fontenay, *Chiourmes turques au XVII siècle*, in *Le genti del mare Mediterraneo...*, II, 877-903

V. Foretic, *Korcula, Dubrovnik, Boka Kotorska i Lepantska bitka*, in *Lepantska bitka...*, 165-180

D. García Hernán, E. García Hernán, *Lepanto: el dia después*, Madrid 1999

L. Gatti, *L'arsenale e le galee. Pratiche di costruzione e linguaggio tecnico a Genova tra medioevo ed età moderna*, Genova 1990

L. Gatti, *Navi e cantieri della Repubblica di Genova (secoli XVI-XVIII)*, Genova 1999

M. Gattoni, *La spada della croce: la difficile alleanza ispano-veneto-pontificia nella guerra di Cipro. Politica estera e teoresi filosofica nei documenti pontifici*, in "Ricerche storiche", 29 (1999), 611-50

Le genti del mare Mediterraneo, hazırlayan R. Ragosta, Napoli 1981

C. Gibellini, *L'immagine di Lepanto. La celebrazione della Vittoria nella letteratura e nell'arte veneziana*, Venezia 2008

C. Gibellini, *Turchi e cristiani nella poesia su Lepanto*, in *Italiani e stranieri nella tradizione letteraria*, Roma 2009, 399-420

D. Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge 2002

M.T. Gökbilgin, *Le relazioni veneto-turche nell'età di Solimano il Magnifico*, in "Il Veltro", 23 (1979), 277-292

J.M. González Cremona, *Juan de Austria, héroe de leyenda*, Barcelona 1994

J.F. Guilmartin J. F., *Gunpowder and Galleys*, Cambridge 1974

J.R. Hale, *From Peacetime Establishment to Fighting Machine: The Venetian Army and the War of Cyprus and Lepanto*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, 163-184

J.R. Hale, *Men and Weapons: the Fighting Potential of Sixteenth-Century Venetian Galleys*, in Id., *Renaissance War Studies*, London 1983, 309-334

J.R. Hale, *L'organizzazione militare di Venezia nel '500*, Roma 1990

J. Heers, *I barbareschi. Corsari del Mediterraneo*, Roma 2003

A.C. Hess, *The Battle of Lepanto and its Place in Mediterranean History*, in "Past & Present", 57 (1972), 53-73

G. Hill, *A History of Cyprus*, Vol. III: *The Frankish Period, 1432-1571*, Cambridge 1948; Vol. IV: *The Ottoman Province. The British Colony 1571-1948*, Cambridge 1952

J-C. Hocquet, *La gente di mare*, in *Storia di Venezia*, Vol. XII..., 481-526

C. Imber, *The Reconstruction of the Ottoman Fleet, 1571-72*, in Id., *Studies in Ottoman History and Law*, Istanbul 1996, pp. 85-101

C. Imber, *The Ottoman Empire 1300-1650: the Structure of Power*, New York 2002

H. Inalcik, *Ottoman Methods of Conquest*, in "Studia Islamica", 3 (1954), 103-29, ora in Id., *The Ottoman Empire: Conquest, Organization and Economy*, London 1978

H. Inalcik, *Ottoman Policy and Administration in Cyprus after the Conquest*, ed. or. 1969, 5-23, ora in Id., *The Ottoman Empire* cit.

H. Inalcik, *Capital Formation in the Ottoman Empire*, in "The Journal of Economic History", 19 (1969), 97-140; ora in Id., *The Ottoman Empire* cit. = INALCIK 1969b

H. Inalcik, *Lepanto in the Ottoman documents*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, 185-92

H. Inalcik, *The Socio-Political Effects of the Diffusion of Fire-Arms in the Middle East*, in *War, Technology and Society in the Middle East*, hazırlayan V.J. Parry e M.E. Yapp, Oxford 1975, pp. 195-297; ora in Id., *The Ottoman Empire* cit.

R.C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York 1993

The Kapudan Pasha, His Office and His Domain, hazırlayan E. Zachariadou, Rhetymnon 2002

N.E. Karapidakis, *I rapporti fra "governanti e governati" nella Creta Veneziana: una questione che può essere riaperta*, in *Venezia e Creta*, hazırlayan G. Ortalli, Venezia 1998, 233-244

F. Khiari, *Vivre et mourir en Alger. L'Algérie ottomane aux XVI-XVII siècles: un destin confisqué*, Paris 2002

O. Kologlu, *Renegades and the case of Uluç/Kiliç Ali*, in *Mediterraneo in armi...*, 513-531

F.G. Lane, *Venetian Ships and Shipbuilders of the Renaissance*, Baltimore 1934

F.G. Lane, *Wages and recruitment of venetian galeotti 1470-1580*, in "Studi veneziani", VI (1982), 15-43, poi in Id., *Le navi di Venezia fra i secoli XIII e XVIII*, Torino 1983

J.L. de Las Heras, *Los galeotes de la monarquía hispánica durante el antiguo régimen*, in "Studia historica. Historia moderna", 22 (2000), 283-300

Lepantska bitka, hazırlayan G. Novak e V. Mastrovic, Zadar 1974

B. Lewis, *Notes and documents from the Turkish archives*, Jerusalem 1952

B. Lewis, *I musulmani alla scoperta dell'Europa*, Milano 2004

L. Libby, *Venetian Views of the Ottoman Empire from the Peace of 1503 to the War of Cyprus*, in "Sixteenth-Century Journal", IX/4 (1978), 103-26

L. Lo Basso, *Uomini da remo. Galee e galeotti del Mediterraneo in età moderna*, Milano 2003

L. Lo Basso, *A vela e a remi. Navigazione, guerra e schiavitù nel Mediterraneo (secc. XVI-XVIII)*, Ventimiglia 2004

L. Lo Basso, *Gli asentisti del re. L'esercizio privato della guerra nelle strategie economiche dei Genovesi (1528-1716)*, in *Mediterraneo in armi...*, 397-427

M.J.C. Lowry, *The Reform of the Council of Ten, 1582-3: An Unsettled Problem?*, in "Studi Veneziani", 13 (1971), 275-310

F. Lucchetta, *Fama di Marcantonio Bragadin presso i turchi e sue reliquie*, in "Ateneo Veneto", 193 (2006), 127-156

A.H. Lybyer, *The Government of the Ottoman Empire in the Time of Suleiman the Magnificent*, Cambridge (Mass.) 1913

M. Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria nell'età moderna (secoli XVI-XVIII)*, Napoli 1995

S. Mammana, *Lepanto: rime per la Vittoria sul Turco. Regesto (1571-1573) e studio critico*, Roma 2007

C. Manca, *Uomini per la corsa. Rapporti di classe e condizioni sociali nelle città marittime barbaresche dopo Lepanto*, in *Le genti del mare Mediterraneo...*, II, 725-771

C. Manca, *Il modello di sviluppo economico delle città marittime barbaresche dopo Lepanto*, Napoli 1982

C. Manfroni, *Storia della marina italiana dalla caduta di Costantinopoli alla battaglia di Lepanto (1453-1571)*, Roma 1897

A. Manno, *Politica e architettura militare: le difese di Venezia (1557-1573)*, in "Studi Veneziani", 11 (1986), 91-137

M. Manoussacas, *Lepanto e i greci*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, 215-241

R. Mantran, *L'écho de la bataille de Lépante à Constantinople*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, 243-256

R. Mantran, *La bataille de Lépante vue par un chroniqueur ottoman*, in Id., *L'Empire ottoman du XVIe au XVIIIe siècle. Administration, économie, société*, London 1984, 183-189

Mediterraneo in armi (secc. XV-XVIII), hazırlayan R. Cancila, Palermo 2007

Il Mediterraneo nella seconda metà del '500 alla luce di Lepanto, hazırlayan G. Benzoni, Floransa 1974

G.M. Meredith-Owens, *Traces of a lost autobiographical work by a courtier of Selim II*, in "Bulletin of the School of Oriental and African Studies", 23 (1960), 456-463

M.S. Messana, *La "resistenza" musulmana e i "martiri" dell'islam: moriscos, schiavi e cristiani rinnegati di fronte all'Inquisizione spagnola di Sicilia*, in "Quaderni Storici", 126 (2007), 743-772

I. Metin Kunt, *Transformation of Zimmi into Askerî*, in *Christians and*

Jews in the Ottoman Empire, hazırlayan B. Braude e B. Lewis, New York-London 1982, 55-67

G. Monello, *Accadde a Famagosta: l'assedio turco ad una fortezza veneziana ed il suo sconvolgente finale*, Cagliari 2006

D. Montuoro, *I Cigala, una famiglia feudale tra Genova, Sicilia, Turchia e Calabria*, in "Mediterranea", 16 (2009), 277-302

P. Morachiello, *Fortezze e lidi*, in *Storia di Venezia*, Vol. XII..., pp. 111-134

M. Morin, *La battaglia di Lepanto: il determinante apporto dell'artiglieria veneziana*, in "Diana: Armi", 9 (1975), 1, 54-61

M. Morin, *La battaglia di Lepanto*, in *Venezia e i turchi...*, 210-231

M. Morin, *La battaglia di Lepanto: alcuni aspetti della tecnologia navale Veneziana, http://venus.unive.it/ riccdst/sdv/saggi/saggi.html* = MORIN 2002

G. Motta, *Da Messina a Lepanto. Guerra ed economia nel Mediterraneo cinquecentesco*, in *I Turchi il Mediterraneo e l'Europa*, hazırlayan G. Motta, Milano 1998, 78-102

R. Murphey, *Ottoman Warfare 1500-1700*, London 1999

M. Nani Mocenigo, *Storia della marina veneziana da Lepanto alla caduta della Repubblica*, Roma 1935

D. Nicole, *The Janissaries*, Oxford 1995 (Osprey Elite, 58)

A. Olivieri, *Il significato escatologico di Lepanto nella storia religiosa del Mediterraneo del Cinquecento*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, pp. 257-277

V. Omasic, *Sudjelovanje Trogirana i Splicana u bitki kod Lepanta 1571. godine*, in *Lepantska bitka...*, 131-150

The Ottomans and the Sea, hazırlayan K. Fleet, "Oriente Moderno", n. s., 20 (2001), n. 1

Les Ottomans en Méditerranée, hazırlayan D. Panzac, "Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée", 39 (1985)

S. Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge 2000

W. Panciera, *Il governo delle artiglierie. Tecnologia bellica e istituzioni veneziane nel secondo Cinquecento*, Milano 2005

D. Panzac, *La marine ottomane. De l'apogée à la chute de l'Empire (1572-1923)*, Paris 2009

M.P. Pedani, *In nome del Gran Signore. Inviati ottomani a Venezia dalla caduta di Costantinopoli alla guerra di Candia*, Venezia 1994

M.P. Pedani, *Tra economia e geo-politica: la visione ottomana della guerra di Cipro*, in "Annuario dell'Istituto Romeno di cultura e ricerca umanistica", 5 (2003), 287-298

M.P. Pedani, *Venezia tra Mori, Turchi e Persiani*, 2005, http://venus.unive.it/mpedani/ausilio/venezia_islam.pdf

M.P. Pedani, *Some Remarks upon the Ottoman Geo-Political Vision of the Mediterranean in the Period of the Cyprus War (1570-1573)*, in *Frontiers of Ottoman Studies*, II: *State, Province, and the West*, hazırlayan C. Imber, K. Kiyotaki e R. Murphey, London 2005, 23-35 = PEDANI 2005b

M.P. Pedani, *Venezia porta d'Oriente*, Bologna 2010

L. Pezzolo, *L'oro dello Stato. Società, finanza e fisco nella Repubblica veneta del secondo '500*, Venedik 1990

L. Pezzolo, *Stato, guerra e finanza nella Repubblica di Venezia fra medioevo e prima età moderna*, in *Mediterraneo in armi...*, 67-111

L. Pierozzi, *La Vittoria di Lepanto nell'escatologia e nella profezia*, in "Rinascimento", 34 (1994), 317-63

R. Pike, *Penal Servitude in Early Modern Spain*, Madison (Wi) 1983

A. Pippidi, *Les pays danubiens et Lépante*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, 289-323

G. Poumarède, *Pour en finir avec la Croisade. Mythes et réalités de la lutte contre les Turcs aux XVIe et XVIIe siècles*, Paris 2004

P. Preto, *Venezia e i turchi*, Floransa 1975

P. Preto, *Le relazioni dei baili veneziani a Costantinopoli*, in "Il Veltro", 23/2-4 (1979), 125-130

P. Preto, *I servizi segreti di Venezia. Spionaggio e controspionaggio ai tempi della Serenissima*, Milano 1994

C. Promis, *Biografie degli ingegneri militari italiani dal secolo XIV alla metà del XVIII*, Torino 1874 (Miscellanea di Storia Italiana, XIV)

H. Pryor, *Geography, Technology, and War: Studies in the Maritime History of the Mediterranean, 649-1571*, Cambridge 1988

R. Puddu, *I nemici del re. Il racconto della guerra nella Spagna di Filippo II*, Roma 2000

M. Quaini, *I boschi della Liguria e la loro utilizzazione per i cantieri navali: note di geografia storica*, in "Rivista geografica italiana", LXXV (1968), 508-37

G.A. Quarti, *La battaglia di Lepanto nei canti popolari dell'epoca*, Milano 1930

J. Raby, *La Serenissima e la Sublime Porta: le arti nell'arte della diplomazia (1543-1600)*, in *Venezia e l'Islam 828-1797*, Venedik 2007, pp. 107-137

B. Ravid, *Money, Love and Power Politics in Sixteenth Century Venice: the Perpetual Banishment and Subsequent Pardon of Joseph Nasi*, in *Italia Judaica. Atti del I convegno internazionale*, Roma 1983, 159-181

G. Ricci, *Ossessione turca*, Bologna 2002

G. Ricci, *I Turchi alle porte*, Bologna 2008

R.G. Ridella, *Produzione di artiglierie nel XVI* secolo. *I fonditori genovesi Battista Merello e Dorino II Gioardi*, in *Pratiche e Linguaggi. Contributi a una storia della cultura tecnica e scientifica*, Pisa 2005, 77-134

R.G. Ridella, *"General descritione del'artiglieria che si ritrova nel Regno di Corsica e Isola di Capraia". Bocche da fuoco nelle fortificazioni costiere genovesi di Corsica tra Cinque e Seicento*, in *"Contra Moros y Turcos". Politiche e sistemi di difesa degli Stati mediterranei della Corona di Spagna in Età Moderna*, Cagliari 2009 (= RIDELLA 2005BIS)

M. Rivero Rodríguez, *El servicio a dos cortes: Marco Antonio Colonna, almirante pontificio y vasallo de la monarquía*, in *La corte de Felipe II*, hazırlayan José Martínez Millán, Madrid 1994, 305-378

R. Romano, *Aspetti economici degli armamenti navali veneziani*, in "Rivista storica italiana", LXVI (1954), 39-67

F. Rossi, *Rifornimenti marittimi agli arsenali veneziani del Levante*, in *Venezia e Creta*, hazırlayan G. Ortalli, Venedik 1998, 415-442

W.H. Rudt de Collenberg, *Les "Litterae Hortatoriae" accordées par les papes en faveur de la rédemption des Chypriotes captifs des Turcs (1570-1597) d'après les fonds de l'Archivio Segreto Vaticano*, in "Epeteris", 11 (1981-82), 13-167

W.H. Rudt de Collenberg, *Esclavage et rançons des chrétiens en Méditerranée (1570-1600). D'apres les 'Litterae Hortatoriae' de l'Archivio Segreto Vaticano*, Paris 1987

A. Sakisian, *Le croissant comme emblème national et religieux en Turquie*, in "Syria", 22 (1941), 66-80

S. Salomone-Marino, *I Siciliani nelle guerre contro gl'infedeli nel secolo XVI*, in "Archivio Storico Siciliano", XXXVII (1912), 1-37

T. Samardjitch, *Mehmed Sokolovitch. Le destin d'un grand vizir*, Lausanne-Paris 1994

F. Sassi, *La politica navale veneziana dopo Lepanto*, in "Archivio Veneto", 38-41 (1946-47), 99-200

A. Segre, *La marina militare sabauda ai tempi di Emanuele Filiberto*, in "Memorie della R. Accademia delle Scienze di Torino", s. 2, 48 (1899), Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche, 1-164

L. Serrano, *La liga de Lepanto entre España, Venecia y la Santa Sede (1570-1573)*, I, Madrid 1918

K.M. Setton, *Western Hostility to Islam and Prophecies of Turkish Doom*, Philadelphia 1992

B. Simon, *Contribution à l'étude du commerce vénitien dans l'Empire Ottoman au milieu du XVIe siècle (1558-1560)*, in "Mélanges de l'Ecole Française de Rome", 96 (1984), 973-1020

B. Simon, *I rappresentanti diplomatici veneziani a Costantinopoli*, in *Venezia e i turchi...*, 56-69

M. Sirago, *Attrezzature portuali e costruzioni navali in Napoli durante il Viceregno spagnolo*, in *La penisola italiana e il mare. Costruzioni navali trasporti e commerci tra XV e XX secolo*, hazırlayan T. Fanfani, Napoli 1993, 175-218

M. Sirago, *I Doria signori del mare ed il sistema dell'"asiento" nella costituzione della flotta napoletana all'epoca di Carlo V*, in "Archivio Storico per le Province Napoletane", 119 (2001), 665-704

B.J. Slot, *Archipelagus turbatus. Les Cyclades entre colonisation latine et occupation ottomane 1500-1718*, Istanbul 1982

Storia di Venezia, Vol. XII: *Il mare*, hazırlayan A. Tenenti e U. Tucci, Roma 1991

A. Stouraiti, *Costruendo un luogo della memoria: Lepanto*, in *Meditando sull'evento di Lepanto. Odierne interpretazioni e memorie*, hazırlayan M. Sbalchiero, Venedik 2004

P.F. Sugar, *Southeastern Europe under Ottoman Rule 1354-1804*, Seattle 1977

A. Tamborra, *Dopo Lepanto: lo spostamento della lotta antiturca sul fronte terrestre*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, 371-392

A. Tenenti, *Venezia e i corsari. 1580-1615*, Bari 1961

A. Tenenti, *Cristoforo da Canal: la Marine Venitienne avant Lepante*, Paris 1962

A. Tenenti, *Profilo di un conflitto secolare*, in *Venezia e i turchi...*, 9-37

A. Tenenti, *Il senso del mare*, in *Storia di Venezia*, Vol. XII..., 7-76

I.A.A. Thompson, *War and Government in Habsburg Spain 1560-1620*, London 1976

Les traditions apocalyptiques au tournant de la chute de Constantinople, hazırlayan B. Lellouch e S. Yerasimos, Paris 2000

U. Tucci, *Sur la pratique vénitienne de la navigation au XVIe siècle*, in "Annales ESC", 13 (1958), 72-86

U. Tucci, *Il processo a Girolamo Zane mancato difensore di Cipro*, in *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500...*, 409-433

U. Tucci, *Marinai e galeotti nel Cinquecento veneziano*, in *Le genti del mare Mediterraneo...*, II, 677-691

U. Tucci, *Venezia e mondo turco: i mercanti*, in *Venezia e i turchi...*, 38-55

U. Tucci, *La pratica della navigazione*, in *Storia di Venezia*, vol. XII..., 527-559

U. Tucci, L'alimentazione a bordo, ivi, 599-618 (=Tucci 1991*bis*)

R. Vargas-Hidalgo, *La Batalla de Lepanto según cartas inéditas de Fe-*

lipe II, Don Juan de Austria y Juan Andrea Doria e informes de embajadores y espías, Santiago del Chile 1998

N. Vatin, *Iles grecques? Iles ottomanes? L'insertion des iles de l'Egée dans l'empire ottoman à la fin du XVIe siècle*, in *Insularités ottomanes*, hazırlayan N. Vatin e G. Veinstein, Paris 2004, 71-89

G. Veinstein, *L'hivernage en campagne talon d'Achille du système militaire ottoman classique*, in "Studia Islamica" 58 (1983), 109-43, poi in Id., *État et société dans l'Empire ottoman, XVIe-XVIIe siècle. La terre, la guerre, les communautés*, Aldershot 1994

G. Veinstein, *Les préparatifs de la campagne navale franco-turque de 1552 à travers les ordres du Divan ottoman*, in "Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée", 39 (1985), 35-67, poi in Id., *État et société* cit.

G. Veinstein, *L'image de l'Europe chez les Ottomans*, in "Archivio Storico per le Province Napoletane", 119 (2001), 49-69

Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente (secoli XV-XVI). Aspetti e problemi, hazırlayan H.G. Beck, M. Manoussacas, A. Pertusi, Floransa 1977

Venezia e Istanbul. Incontri, confronti e scambi, hazırlayan E. Concina, Udine 2006

Venezia e i turchi. Scontri e confronti di due civiltà, Milano 1985

Venezia e la difesa del Levante. Da Lepanto a Candia 1570-1670, Venedik 1986

Venezia e l'Islam 828-1797, Venedik 2007

Veneziani in Levante, musulmani a Venezia, hazırlayan F. Lucchetta, Roma 1997

R. Vergani, *Le materie prime*, in *Storia di Venezia*, vol. XII..., 285-312

A. Viaro, *La pena della galera. La condizione dei condannati a bordo delle galere veneziane*, in *Stato società e giustizia nella repubblica di Venezia (sec. XV-XVIII)*, hazırlayan G. Cozzi, Roma 1981, 377-430

M-L. von Wartburg, *Venetian Buildings in Cyprus. Impact and Feed Back*, in *Cipro-Venezia. Comuni sorti storiche*, hazırlayan C.A. Maltezou, Venedik 2002, 27-43

O. Yildirim, *The Battle of Lepanto and its impact on Ottoman History and Historiography*, in *Mediterraneo in armi...*, 533-555

N. Yildiz, *Wakfs in Ottoman Cyprus*, in *Frontiers of Ottoman Studies*, II: *State, Province, and the West*, hazırlayan C. Imber, K. Kiyotaki e R. Murphey, London 2005, 179-195

C. Yriarte, *La vie d'un patricien de Venise au seizième siècle*, Paris 1874

DİZİN

Abensantio, Abram 46
Ahmed Paşa 38, 375, 384, 385, 423, 429, 430, 537
Ahmed Reis 631, 636
Alburquerque, Milano Valisi 400
Alcala, Napoli Genel Valisi Dük 157
Alessandro, Prens 326
Alessandro, Venedikli yöneticisi 380
Ali Bey 592, 647
Ali, Hacı 101
Ali, Kılıç 266
Ali Paşa, Kaptan 61, 62, 63, 165, 228, 249, 323, 571, 586
Ali Reis 533
Alticozzi, Muzio, komutan 547
Andrade, Gil de 496, 508, 526, 530, 544, 545
Andrea Gradenigo, Barbaro kayınbiraderi 367
Arap Ahmed 292, 315, 316, 332, 373, 378, 388, 482, 495, 563, 642, 643
Arco, Giovan Battista d' 214
Arco, Vinciguerra d', kont 405, 456, 460, 503, 667
Askenazi, Salamone 647
Askenazi, Salomon 173, 370
Askenazi, Salomone 491
Atri Dükü 403, 446, 667
Attanto, Josefi 228
Avalos, Cesare d' 526, 530, 598, 667
Avogadro, Petro 340
Avogadro, Pierto 414

Badoer, Andrea 33
Baffo ailesi 44
Baglioni, Astorre 103, 233, 235, 239, 246, 250, 272, 311, 338, 343, 472, 484
Baliray, Mustafa 636
Barbarigo, Agostino 344, 424, 497, 571, 654
Barbarigo, aile 107
Barbaro, Francesco 168
Barbaro, Marcantonio 13, 37, 50, 77, 82, 87, 129, 166, 349, 402, 491, 512
Barbaros, Hasan 389, 556, 563
Basiloco, Gian Giorgio Heracleo 190
Bayezid, Sultan 100
Bazan, Santa Cruz Markizi, don Alvaro de 149, 405
Bembo, Alvise 302
Bembo, Lorenzo 199, 233
Benedetti, Giacomo 287
Benedetti, Giambattista 419, 423
Bertolazzi, Piero 426, 495
Biscotto, Paolo, keşiş 349, 358
Bonelli, Michele 19, 437, 587
Bon, Francesco, subay 595
Bragadin, Antonio 584
Bragadin, Filippo, Kandiye Dükü 334, 347
Bragadin, Marcantonio 18, 40, 168, 233, 311, 331, 334, 465, 471, 485
Brancaccio, Tiberio 403, 530, 666
Braudel, Fernand 647
Bregante, Gregorio (Mustafa) 388, 631, 636
Brianda Nasi, dona 47
Bua, Piero 593, 657
Buonrizzo, Alvise 16, 18, 25, 40, 41, 42, 43, 47, 49, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 76, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 126, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 145, 172, 231, 241, 242, 243, 248, 273, 310, 398, 399, 403, 404, 421, 438, 446, 447, 562
Buzzacarino, Pataro 410, 657
Caetani, Onorato 402, 405, 407, 408, 418, 419, 420, 421, 422, 425, 426,

428, 429, 432, 433, 437, 438, 440, 441, 442, 443, 444, 448, 449, 450, 455, 496, 500, 501, 503, 504, 506, 507, 508, 519, 520, 522, 534, 544, 546, 549, 550, 552, 553, 554, 555, 561, 567, 569, 572, 573, 578, 579, 580, 582, 585, 586, 587, 588, 591, 594, 595, 596, 598, 599, 603, 608, 609, 612, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 624, 626, 627, 630, 631, 635, 665, 668
Cafer Paşa 295
Cafer Reis 80
Calepio 32, 103, 135, 170, 180, 181, 227, 228, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 245, 247, 248, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 293, 313, 315, 316, 323, 330, 332, 333, 378, 465, 467, 470, 471, 472, 477, 478, 495, 645, 651
Calergi, Andrea, kumandan 547, 656
Calergi, Matteo 417
Canal, Antonio de 257, 499, 526, 530, 564, 583, 584, 630, 654
Canal, Cristoforo da 79, 80, 81, 109, 116, 574, 606, 609, 610
Canal, Cristoforo de 106, 577, 662
Canal, Gabriele de 589
Capizucci, Cencio 299
Caracciolo, Ferrante 582, 593, 606, 607, 610, 613, 622
Carafa, Scipione 289
Cardona 289
Cardona, Juan de 150, 157, 268, 460, 503, 550, 558, 594, 621, 658
Casale, Giacomo da 615
Casale, Giacomo de 653
Castagna, Monsenyör, İspanya elçisi 146
Castagna, Vatikan Elçisi 206, 208, 213, 397, 451
Cataroti, Pietro 288
Cavalli, Marino de 79
Cavalli, Marino di 21, 37, 41, 78, 80, 92, 98, 344, 417, 418, 499, 500, 552, 573, 576, 600, 609
Celsi, Giacomo 98, 105, 110, 139, 186, 270, 299, 300
Cervantes, Miguel de 158
Chincharo, Pedro 190
Cigala, Scipione 45
Cippico, Alvise 625, 656
Colleoni, Gian Antonio 410
Colonna, Marcantonio 68, 115, 122, 182, 202, 208, 213, 217, 220, 221, 262, 265, 299, 300, 308, 321, 322, 334, 346, 351, 360, 406, 418, 420, 437, 445, 448, 497, 530, 548, 564, 604, 612, 621, 626, 634, 667
Colonna, Pompeo 308, 310, 319, 497, 612
Colonna, Prospero 433, 446, 461, 550, 622, 667
Colti, Matteo, yüzbaşı 483, 484
Colti, Mattre, yüzbaşı 492
Compagnone, Mario, kumandan 471
Contarini ailesi 107
Contarini, Giambattista 530, 534, 559, 561, 564, 569, 593, 612
Contarini, Giovanni 654
Conti, Natale 490
Contusio, Giambattista 588, 608
Corner aile 107
Corner, Kardinal 218
Cornia, Ascanio della 440, 441, 498, 522, 605
Coronello, Francesco 177, 257
Correggio, Camillo da 338, 341, 512, 513, 667
Costanza, Gian Andrea yengesi 299
Croce, Giulio 96
Curto, Matteo 636

Dandolo, Nicolo 233, 272
Dandolo, Zuan 347
Dante 20
de Andre, Fabrizio 45
Deli Reis 587, 594
Derviş, işadamı 632
Derviş, kalafatçı 630
Dimitraki, Germanos'un yeğeni 531
Dimitri, Rodoslu 77
Dolce, Giulio 385

Dolfin, Alvise 336
Dona, Alessandro 188, 380, 431
Dona, Lunardo, elçi 92, 161, 191, 310, 364, 452, 453
Dona, Niccolo 232, 343, 655
Doria, Juan Andrea 5, 6, 7, 68, 91, 143, 148, 151, 152, 161, 162, 163, 164, 176, 200, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 213, 214, 216, 226, 254, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 270, 297, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 314, 316, 351, 394, 396, 397, 400, 401, 406, 443, 455, 457, 478, 496, 501, 502, 503, 546, 550, 560, 562, 571, 579, 589, 590, 591, 593, 594, 599, 601, 604, 614, 615, 621, 627, 657, 659, 660, 676, 688
Doria, Niccolo 150, 394, 593
Doria, Pagano 309, 593
Drasio, Collane, Dalmaçyalı centilmen 423
Duodo, Francesco 305, 569, 575

Ebussuud, Şeyhülislam 168
Emo, Pietro 316, 317
Enriquez, Diego 608, 663
Esmihan, Selim'in kızı 38
Espinosa, Diego, kardinal 148, 164, 209, 211, 213, 621
Eudaimonogiannis, Antonio, Kefalonya Yöneticisi 411

Facchinetti 18, 19, 20, 23, 24, 27, 34, 55, 93, 94, 95, 99, 119, 138, 143, 200, 218, 220, 237, 265, 322, 336, 358, 359, 411, 423, 432, 612, 634, 649
Farnese, Alessandro, Parma Prensi 598
Fausto, Vettor 109, 115, 321
Felice, Colonna'nın karısı 437
Feridun Bey 644
Figueroa, Lope de 558, 586, 621, 624, 663, 664
Filiberto, Emanuele 395, 528
Filippo, Albay 513
Filippo, Kandiye Dükü 334, 347
Fortebraccio, Serafino, Limasol Piskoposu 478
Foscarini, Jacobo 386
Foscarini, Jakobo 342
Furlan, Giacomo 547

Gancio, Mami 390, 391
Garcia de Toledo 496, 504, 508, 521, 524, 527, 575, 578, 579, 597, 604, 618
Gatto, Angelo, komutan 251, 312
Gâvur Ali 415, 556, 630
Gazanfer Ağa 45
Gazi Mustafa "Mihaliçi" 633
Germanos, Patras Patriği 531
Geverhan, Selim'in kızı 38
Giacomo di Nores 233
Gian Maria 510
Giovanna, Colonna Mordagona düşesi olan kızı 449
Giovanni da Vieste, Murat adlı 636
Giustiniani, Francesco 340, 414
Giustinian, Onfré 565, 630
Giustinian, Pietro 316, 341, 592
Giustini, Pompeo 442, 622, 667
Gomez, Ruy, II. Felipe'nin güçlü sekreteri 527
Gondola, Francesco 195, 222
Gonzaga, Sigismondo 212, 214, 403, 456, 501, 666
Gracia dona Nasi 47
Grandchamps 27, 29, 49, 58, 88, 135, 136
Granvelle 145, 205, 207, 210, 351, 352, 354, 359, 360, 393, 396, 399, 401, 403, 439, 440, 444, 446, 447, 460, 461, 505, 506, 529, 554
Grillo, Zorzi 190
Grimaldi, Nicola, armatör 502
Grimaldi, Vatikan komiseri Monsenyör 623

Hasan Ginoes, Cenovalı 390
Hasan Paşa 592, 631
Hayreddin, Barbaros 515
Herniente, Fernando de 603
Hüseyin, köle 636
Hüseyin Paşa, Rumeli Beylerbeyi

187, 189, 384, 537

IV. Giacomo Crispo 256
İbarra, Francisco de, genel yönetici 401, 456, 501, 663
İbrahim Bey, Saray baş tercümanı 34, 83, 85, 86, 326, 327, 379
İmperiale, Davide 150, 394, 652

Juan de Austria 148, 153, 159, 160, 351, 396, 405, 437, 450, 636
Juvarra, Francesco 192

Kalabriyalı Giuseppe ya da Ahmed Reis 636
Kantakuzenos, Mihail 46, 47, 326
Kara Hoca 382, 392, 426, 427, 435, 511, 514, 534, 555, 556, 557, 561, 563, 588, 594
Karl (Şarlman), V. 47
Kasım Bey 517
Kâtib Çelebi 539
Kâtip Çelebi 557, 566, 571, 663
Kaya Bey 556
Kaya Çelebi 313, 314, 376, 377
Kemal Reis 137, 138
Kubad 82, 89, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 114, 125, 145, 165, 167, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 193, 229, 357, 641
Kyrieleison, Nicola 227

Leko, Nicola 641
Leyva, Sancho de 149
Lippomano, Nicolo 589, 656
Lomelliniler 151, 588, 606
Longo, Francesco 122
Lopez, Julian 100, 136
Loredan, Dog Pietro 100, 183
Loredan, Giovanni 419, 588, 655
Lütfi Paşa 327

Mahmud Bey 25, 49, 171, 172, 631
Mahmut, hazinedarı 633
Mahmut, subaşı 633
Malatesta, Giacomo 383, 495
Malatesta, Gicomo 338
Malaxa, Gregorio 189
Malipiero, Bernardo 96
Malipiero, Cattarin 530, 588
Manrique, Hieronimo 452, 636, 637
Marco de Benedetto 232, 243, 251
Marin da Pesaro 46
Mari, Stefano de 150, 226, 262
Martinengo, Alvise 319, 479
Martinengo, Ercole, Kont 484
Martinengo, Girolamo 124, 244, 334
Martinengo, Sciarra, Brescialı 340, 430, 431, 433
Marucini, Ludovico 370
Massimi, Lelio de 622
Massimiliano, İmparator 489, 575
Massimo ailesi 220
Massimo, Domenico 318
Massimo, Fabio 319
Matinengo, Nestore, komutan 293
Medici, Cosimo de 236, 406, 407, 408
Mehmed Bey 377, 556, 631, 632
Mehmed, Lala 539, 540, 545, 561, 566, 569, 603, 631, 643
Mehmed Paşa 14, 28, 38, 49, 50, 52, 56, 82, 85, 86, 87, 89, 96, 130, 169, 173, 291, 293, 323, 325, 327, 328, 356, 365, 368, 370, 491, 647, 649
Mehmed Reis 390
Mehmed, Sultan 100
Mehmed, Sülük 376, 556, 571, 583, 630, 634
Membre, Michele 97
Mendoza, İspanya Elçisi 400
Michiel Ailesi 45
Michiel, Nicolo 21
Migues, Joao (Josef Nasi) Portekizli 47, 48, 49, 50, 94, 113, 256, 257, 366, 369
Mihrimah, Sultanın kız kardeşi 38, 52
Mizotero, Giorgio 190, 232
Mocenigo, Alvis 183
Moncada, Miguel de 457, 663, 664, 665
Monsenyör Odescalchi 508, 527, 562
Moretto, Otaviano 591

Mormoris, Johannis 472
Morone, Kardinal 351
Morosini aile 107
Muheddin, Mevlana, Mora Beyi 531
Mula, Kardinal 144
Mula, Lorenzo da 20, 307
Murad Ağa 388, 389, 631
Murad Reis 132, 133, 179, 180, 181, 230, 287
Murad Reis (büyük), Arnavut 390
Murad Reis (küçük), Rum 390
Murad, sultan 374
Murillo, Francisco de 629
Murmuri, Manoli 186, 382, 428, 495
Mustafa Ali 649
Mustafa Bey 188
Mustafa Çavuş 533
Mustafa Çelebi 624
Mustafa, Lala 38, 39, 40, 41, 42, 43, 49, 50, 54, 59, 65, 167, 237, 239, 240, 242, 243, 250, 254, 255, 267, 271, 273, 274, 277, 292, 373, 376, 467, 474, 478, 631, 642

Naon, Pasquale 370
Negroniler 151
Noailles, François de, Fransa Büyükelçisi 645
Nores, Giacomo de 288
Nur Banu 44

Onlar Meclisi 23, 24, 29, 48, 99, 105, 175, 189, 193, 279, 297, 310, 326, 341, 345, 346, 356, 357, 358, 360, 369, 371, 385, 392, 421, 435, 512, 630, 633, 635
Orsini Ailesi 587
Orsini, Latini 341
Orsini, Paolo 121, 122, 422, 423, 442, 513, 514, 543, 583, 667
Orsini, Paolo Giordano 587, 609, 635
Orsini, Virginio 620
Osman Çelebi 286
Oviedo, Miguel de 400, 401, 402, 456
Özküroğlu, Mehmed 538
Özküroğlu, Mehmet 537

Padilla, elçi 402, 620
Palazzo, Albay 272, 276, 283
Pallavicino, Rangone, Albay 199, 245, 319
Pallavicino, Sforza 122, 185, 255, 303, 305, 604
Pantera, Pantero 576
Papa, Zuanne, Venedikli amiral 78
Paruta 24, 65, 81, 95, 96, 97, 100, 115, 122, 123, 124, 125, 129, 135, 139, 140, 141, 165, 170, 174, 178, 179, 180, 183, 187, 188, 189, 192, 194, 198, 199, 203, 227, 229, 231, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 251, 255, 256, 268, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 278, 279, 281, 282, 284, 289, 291, 292, 303, 310, 313, 315, 316, 317, 318, 319, 323, 331, 332, 340, 343, 344, 357, 369, 376, 378, 381, 382, 384, 385, 387, 388, 389, 391, 410, 413, 416, 420, 425, 428, 432, 435, 436, 441, 448, 464, 465, 467, 468, 469, 473, 476, 480, 483, 485, 490, 492, 501, 511, 512, 513, 515, 516, 531, 551, 560, 573, 578, 585, 593, 603, 610, 630
Pasqualigo, Antonio 655
Pasqualigo, Gobbo 287
Peçevî, Türk tarihçi 62, 372, 378, 479, 489, 539, 557, 571, 649
Perez, Antonio, sektreter 148, 455, 458, 629
Perez, Francesco 636
Pertev Paşa 38, 375, 379, 386, 514, 537, 539, 601, 639, 640
Pesaro, Andrea 284
Petrarca 262
Pietra, Santo, komutan 615, 654
Pietro del Monte 223
Pimentel, Alonso 225
Piovene, Yüzbaşı 276
Pisano, Cecco 498, 559, 565
Pius, V. 19, 94, 113, 143-44, 146, 257
Piyale Paşa 35, 38, 40, 49, 50, 52, 58, 61, 62, 63, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 140, 149, 177, 178, 179, 313, 323, 325, 379, 435

Podacataro ailesi 464
Podacataro, Fiorenza 287
Podacataro, Scipione 287
Polidoro, Pandolfo 593, 652
Porcia, Silvio da, kont 608, 635
Possevino 221
Priuli, Vincenzo Maria 316, 317, 318
Provana di Leyni, Andrea, komutan 395, 396, 503, 520, 524, 528, 558, 560, 561, 565, 591, 597, 608, 618

Quirini, Carlo 347
Quirini, Marco 105, 126, 140, 184, 192, 201, 256, 259, 267, 268, 269, 304, 305, 319, 329, 331, 332, 334, 335, 342, 343, 367, 376, 377, 381, 409, 410, 435, 464, 486, 494, 499, 500, 574, 584, 585, 589, 614, 655

Ragazzoni, Girolamo 288
Ragazzoni, Jakobo 349, 356, 427
Ragazzoni, Venedik elçisi 328
Rambouillet, Kardinal 183, 210, 211, 218, 265, 266, 292, 351, 354, 373, 402, 429
Rangoni, Baldasarre 338
Rara, Sultanın gözdesi 44
Remolar, Yusuf 390
Requesens, Luis de 352, 405, 453, 497, 505, 594, 617, 630
Resul Ağa 385
Rizzo, Cesare 623
Romegas, korsan 418, 420, 562, 603, 612
Ronconi, Filippo 513, 667
Rondakis, Şövalye 227, 235, 482
Rubio, Juan 629, 652
Rusticucci, Kardinal 139, 260, 266, 296, 498, 634
Rüstem Paşa 38

Sagredo, Bernardo 199, 347
Said, Edward 251
Saint Clement, François de 223, 224, 316
Salamon, Zaccaria 431
Salih paşazade 630
Salvago, Mateca 90, 97, 169, 356, 370
Salvago, Mateco 435
Salviati, Ginevra Astorre Baglioni eşi 338
Santa Croce, Aurelio 632
Santa Cruz Markizi 149, 203, 216, 268, 394, 398, 401, 453, 456, 503, 530, 550, 561, 570, 588, 594, 606, 621
Santafiora, Sforza di, kont 457, 498, 665
Sauli, Bendinello 150, 159, 496, 654
Savorgnan, Ascanio 249, 290, 291, 464
Savorgnan, Giulio 124, 194, 247, 249, 319, 339, 604
Scassi, Marco da 370
Scetti, Aurelio 546
Selanikî, Türk tarihçi 135, 171, 364, 479, 539, 566, 643, 649
Selim, II. 31, 48, 73, 647
Selim, Sultan 14, 18, 31, 38, 61, 100, 211, 639
Serbelloni, Gabrio 402, 440, 617
Sereno, Bartolomeo 81, 95, 96, 100, 121, 125, 146, 178, 179, 180, 183, 187, 218, 233, 234, 237, 239, 240, 249, 256, 260, 268, 270, 273, 274, 275, 278, 282, 283, 284, 290, 291, 303, 307, 315, 316, 319, 332, 344, 347, 355, 377, 378, 384, 394, 395, 405, 407, 408, 413, 416, 420, 425, 426, 432, 433, 435, 437, 438, 441, 442, 444, 446, 448, 450, 464, 466, 467, 474, 482, 496, 498, 503, 504, 507, 508, 509, 511, 512, 513, 515, 522, 526, 527, 529, 531, 532, 543, 544, 545, 546, 549, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 561, 565, 566, 567, 568, 570, 571, 572, 577, 578, 583, 585, 586, 587, 588, 590, 591, 593, 595, 596, 599, 605, 609, 613, 614, 617, 618, 619, 620, 622, 623, 624, 626, 627, 630, 631, 664, 665, 666, 667
Sermoneta, Kardinal 549, 596, 608
Sforza di Santafiora 457, 498, 665

Sforza, Paolo 665
Silva, Diego Guzman de 91
Sinan, Mimar 32, 295
Sinan Reis 287
Singlitico, Eugenio 123
Singlitico, Girolamo 233
Singlitico, Pier Paolo 289
Soranzo, Benedetto 591
Soto, Jua de 455, 457, 459, 460, 521, 579, 621, 626
Sozomeno, Giovanni 233, 277, 290
Spada, Zuan 385
Spatafora, konsül 443
Spinola, Ettore 460, 496, 497, 608, 626, 653
Spinola, Nicolo 457
Suriano, Angelo 317
Suriano, Michele 144
Suriano, Nicolo' 118 Süleyman Bey 374
Süleyman bin Oruç 234
Süleyman, Muhteşem 14, 31, 38, 62, 243

Tiepolo aile 107
Tiepolo, Venedikli tarihçi 610
Toraldo, Gaspare 445, 529, 667
Torres, Luis de 99, 136, 145, 150, 162, 163, 164, 184, 204, 208, 210
Torto, Torquato 341
Tricquerie, Monsieur de la 327, 374
Troiano, Sicilyalı 385
Tron, Francesco 103, 111, 236, 267, 423, 425
Tron, Santo 305, 426
Tuttavilla, Antonio 446, 667
Tzintzarlar 190

Uluç Ali 57, 65, 90, 91, 134, 159, 162, 204, 216, 223, 224, 225, 226, 316, 372, 373, 390, 391, 395, 411, 415, 426, 435, 436, 440, 495, 510, 511, 519, 529, 532, 534, 536, 545, 554, 555, 556, 557, 560, 563, 564, 571, 572, 581, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 603, 611, 613, 616, 639, 640, 642, 643, 644

Valderio, Pietro 235, 479, 483
Varelis, Korfulu bir grup 374
Veli Reis 381
Venier, Girolamo 188, 655
Venierler 194
Venier, Sebastiano 37, 118, 138, 182, 186, 248, 256, 305, 321, 331, 344, 372, 381, 409, 497, 622
Vento, Mahmut adlı Cenovalı Stefano de 636
Visconti, Astorre 338
Vrana, Zuan 444

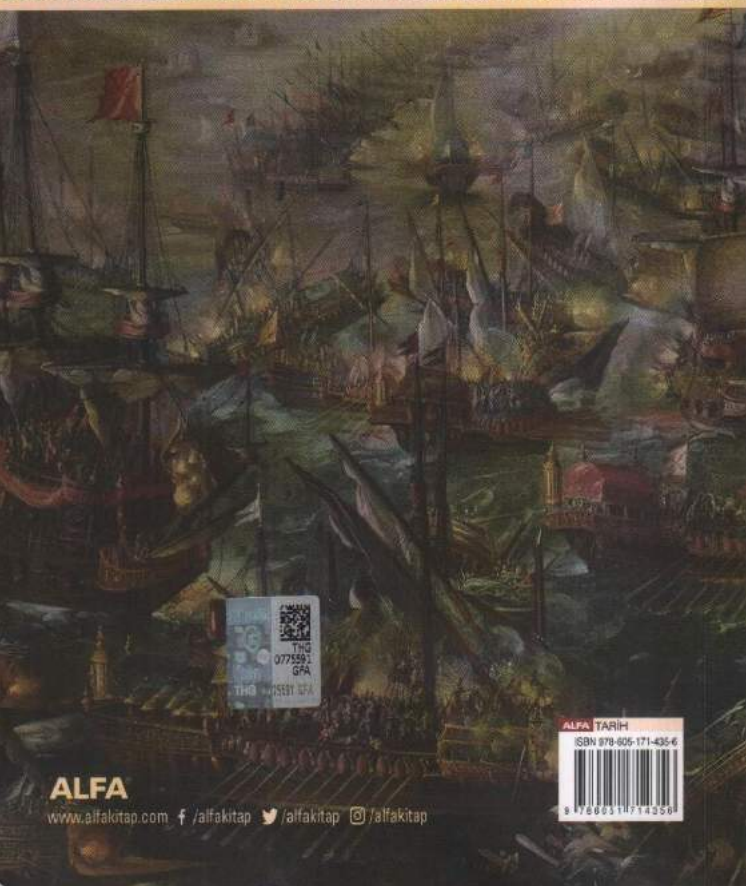
Zane, Antonio 278
Zane, Girolamo 125, 127, 139, 140
Zuniga, Juan de 145, 205, 362, 405, 453

Alessandro Barbero

İNEBAHTI

İnebahtı savaşının (1571) taraflarından biri olan Osmanlı İmparatorluğu Müslüman, diğer ikisi olan İspanya ve Venedik ise Hıristiyandı: XVI. yüzyılın insanları bizden çok farklıydılar, ama bunun yanında birbirlerine bir su damlası gibi benziyorlardı. Ve hiçbiri Tanrı'nın kendi tarafında olduğundan kuşku duymuyordu.

Alessandro Barbero, Türkçe Baskıya Önsözden

THG 077559 GFA

ALFA TARİH
ISBN 978-605-171-435-6

ALFA
www.alfakitap.com /alfakitap /alfakitap /alfakitap